IJA # 2927

ספר בראשית ראשון לתורת אלוהים

Sefer Be-Reshit Rishon le-Torat Elohim

Vilna, 5685 (1925)

תורת אלהים

ספר

בראשית

עם

תרגום אונקלוס. פי׳ רש״י.
פי׳ רשב״ם. בעל הטורים.
ושפתי חכמים השלם.
ובנין תרי״ג מצות לה״טב״ם זל:

ווילנא

בדפוס ראזענקראנץ. ושריפטזעטצער.

صفحة (صفحات) مفقودة page(s) missing

ספר

בראשית

ראשון לתורת אלהים

תורת אלהים

הוגה בעיון רב בחסרות ויתרות ע"פ דרכי המסורה וכללי הדקדוק.

תרגום אונקלוס

הוגה ונתקן ע"פ כתבי יד ישנים וע"פ דקדוק לשון ארמי · והרבה נוסחאות שונות שמצאנו בלשונו הדפסנום בתוך חצאי לבנה ( ). והערות מאת הרוו"ה.

פירוש רש"י

מאת רבינו שלמה יצחקי ז"ל (נדפס ע"פ פירש"י שהגיה הרוו"ה ע"פ כ"י ישנים) · ועתה הוספנו ציונים למצוא הפסוקי' בתנ"ך, ומראה מקומות בגמרא ומדרשים, להבין כמה מאמרים קשים.

פירוש הרשב"ם

מאת רבינו שמואל בר מאיר ז"ל (עם הרבה הגהות חדשות ומועילות).

בעל הטורים

פ־פראות מגמטריאות וגם טעמי המסר' מאת רבינו יעקב בר אשר ז"ל.

שפתי חכמים השלם

הוגה היטב מכל השבושים שהיו בו. ומלאנו בו גם ההסרונות שנחסרו בו עד כה כפי שמצאנוהו בדפוס ישן.

מנין המצות

תרי"ג מצות להרמב"ם ז"ל. ומנין עשה ול"ת הצגנו בסוף כל סדרא.

(המלות הלועזיות בכתב"י בשפת לרפת תרגמנו נפנים על שפת השכמיות).

(גם הכתבת הדבור בכתב"י הלגנו באותיות מרובעות, להאיר עיני הסטולה).

וכעת הוספנו **פירוש המצודות** על הפטרות.
למען יבין הקורא בו המלות הקשות וירוץ בהנות בו.

עלוה עליו **סדר התפלה** לחול ולשבת ויוצר לארבע פרשיות עם דגושים וטעגים.

ווילנא

בדפוס והוצאת ראזנקראנץ ושריפטזעצער.

שנת תרפ"ה לפ"ק

Drukarnia „Rozenkranc i Szriftzecer"
1925.
Printed in Poland.

ב׳ רבתי
והוא בי״ת של

א א בְּרֵאשִׁית בי״ת ש״ל
הבאים בראש תיבה

בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ׃ ב וְהָאָרֶץ הָיְתָה

שפתי חכמים

בראשית א דהא הסודות לא ניתנה ליראתו אלא בסגולת המלות הכתובים בה שקיימו אותן (ועל כן נקראת בלשון תורה) ה״כ כל כני מסודי דברים לא היה לו לכתוב כתורה אלא לעשות ספר בפני עצמו כמו ספר יהושע או ספר שופטים: ב בגה״כ מילה וגיד כתיב אצל מלוה בהם אלא יחידים (בעבד ובעד כל ישראל) ואל אמן אצל מלוה בם כל ישראל אינם מתכבדים מכלל מלוותיה דשוה לזה מבה כתיב: בגלגול ניתוקת ומיקון הוא ר״ל הפסוק בתכלים הוא אפרש הטעם למה בתחילת בראשית וכו׳ בשמא מן הפסוק הה מעשיו פי׳ דהוא מעשה בראשית לגר כגיד לעמו אבוש אבלה לתת להם גוים • דבכגיל הבראים שבעטיתו הקב״ה שיתן לרשעו את הארץ בעמון(ויכולו׳ פיה מעבר מלות ותשובה כמלות) והם כן גיד לבודיע שהבראיה הוא הה מעשיו • לי נמי ק״ל היה לו לכתוב ספר בראשית אחר הלחיט ולא לכתחיל בו תלן ומתרץ אשוב הה מעשיו וכו׳ ר״ל הם היה כותב ספר בראשית בסוף הספר לא. היה הוהה שבאמצע הה לעניד אלין כני ישראל מלכים אלא היה חוזרים מה שמחבר ספר בראשית הוא לגיד אלין הענין הדמון אחרת עיקר הכתובים ומה שבתב בראש״ן אלא שבאו מה שבתחיל בבראשית ע״כ נריכין אנו לומר ולפרש אשוב הה מעשיו וגו׳ ובאמיר אלמה מעיד על זה ודו״ק: ד פשטא דבתחלה היה כתוב אל ג׳ אומות (שבם מבני חם) וא״ה ובה בפרשה לי לך כתיב והנעמני אל בתרן ופרש״י אם שהיה סולן ומבם אתרן ישראל מראשו אל עם שבחלקו אל עם נגלה בחלק נח לבנין אתם אתרן אם הן מה שיין לבטיחה היה (בשבם מחיקים בחלמים) ובאתה לי אל״פ שקרקע אינה נגזלת ובראשית הארת קאת קיימת אבל מקום הוי בגזלן בתו ארוד לאחר בדה תכיהו אלא בראשית לבנים שקרקע אלירך ליתן לו ראליתה אם בשבת אחר אל בראלהים וישראל נקרא אחרן ישראל אם בשבת ולא נתנו אחיהו בראלהים ומשום הכי פתח בבראשית הוא לשבר שבתיהן ומלוהה בל הקב״ה לעשות בה בלולנו ואלה אמה בגיס • ושוד יש לשבר לבינים אתם לבשם היו גם בן אחר בגיס וגם לבם היה חלק בתרן • אך קבה אחיה אם מאחר דר׳ יאלק סבר דגבל ביד הם ובולת בתן לבנגון בנו מ״ע הרי בגיד אחרר בנגון עבד עבדים וגו׳ ה״כ היה חם עבד לשם ושם שקבה עבד קבה בבו ויש לומר בתיב בלאחיו שם ליפת ישיה עבד ה״כ גם ליפת יש חלק בו (ויש״ל דרוש) בני קנייה וחנייה מיד אחיהם לו בן בהקבה אחרים יד עבד ביד בבו אבל לא ירוחה דקיי״ל שובד טובים יורש את אביו דבר תורה ובגון ידם אם אחרן מחם אביו) (מתת שיבה ע״ב): ה דאמי פשוטו אשבע אבה לבורות סדר בבראיתה יהה אינו בגו׳ בפי״ה בפסוק אחין בן אחיהם ומי: ו ולא הוה אבגון בתחלה אלאיך לבוים המוהב וה״ע אל בלאחיה בבגיל הבוהב ובלבדיים (ובשומה אל ב׳ כמו בעבור): ז [ר״ל שיבה בלאחי׳ אלה מהוהב בגלת בבא שבוה אבל אבר לבין אחה לעשות אם בלבו מבחב מבשם בבא בראיתה] דבות דבוק דיא אם לאמרוה אינן הנמבר בלא נקוהב בבות אלה כמו בחבילת בבראיתה ומי ואבותה אחיהם בבראיתה אחבר הוהה בלאחן אוהו ובוהו ואחבר אמרון אבוים יהי אור ואל הבאיי שבא אל ויאמר אלהים: אם אבא אחבר הוהה בבראיתה בבראיתה בבמים ומי ויהיה בבל בבבר אל ויאמר

א בְּקַדְמִין בְּרָא יְיָ יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא׃ ב וְאַרְעָא הֲוַת צְדְיָא

בעל הטורים

ישב במדרש אלקי פתח בבי״ת ולא בהא״ף לפי אב״ת הוא לשון בהבה והא״ף ל׳ אחר אחר הקב״ה אחתה בבי״ת בל׳ בהבה ולולי שיאבל לתתקיים בהתאים אותיות בים הלם • בלאחר בהא״ק הלשון אבל (ירמיה יז) בבה בבוד מבוים מלהאמון מקום מקדשו • ר״מ בהלם ים בבהה ר״מ מולמות לבל לדיק • בהלאים בהה • בני׳ בהלם בבאם בבהה [בשולם] • ר״ל בהלאים בני׳ בבוהה יאבר • אבבגיל בבוהה אבקהלם הלאים נבהה בשולם • ר״ה בני׳ ישראל בתר בשמים ובני׳ תרי״ג יאבר • אבהה בשולם בבגיל בלדיקים וקבהים • בהלאים בהה אלהים ס״ה אחת אלאבר בבהה בשולם בהלם בבי״ת בהה בבבר הבהה אלהים הם ס״ה אחת • בהה אלהים הם ס״ה אחת • ואיבה אלהים הם ס״ה אחת • ואיבה אלהים הם ס״ה אחת • בהה אלהים הם ס״ה אחת • ולבר בקבה ו׳ פעמים אחת בלאחת ואיבר אחת אחרון בלאחת ר״מ אחת • אחי מלבנון בבוהה ר״מ אחת אבל בבבהה בבהבה בעבדים ואיבר אחת אלהים • תשובי מרחלה אחבה ר״מ אחת ולבר אחבהבה בבהבה בבבהה בבבהה ר״ל הם לא אבהים בבהבה בבבהה יאם לבר״מ בבבהה בבבהה אבהה אבהה על בבהבה בבבהה בבבהה ע״מ בבבהה בבבהה אבהה בבבהה בבבהה בבבהה ים ז׳ אבהה בבבהה ז׳ ימי בבבהה • ז׳ בים בבבהה • ז׳ אבהים בבבהה • ז׳ בבבהים ז׳ אבהים ז׳ ימים בבבהה • ז׳ ימים בבבהה • ז׳ בבבהים בבבהה • ז׳ בבבהים ז׳ אבהים ז׳ ימים ז׳ אבהים בבבהה • ז׳ א

תֹהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל־פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־
פְּנֵי הַמָּיִם׃ ג וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי־אוֹר׃ ד וַיַּרְא
אֱלֹהִים אֶת־הָאוֹר כִּי־טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין
הַחֹשֶׁךְ׃ ה וַיִּקְרָא אֱלֹהִים׀ לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה
וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד׃ פ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ
בְּתוֹךְ הַמָּיִם וִיהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לָמָיִם׃ ז וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־
הָרָקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם

שפתי חכמים

מרוים על רש"י לפרש עוד שאל הקשה מנה לן דאמרים מלאים שלין העולם מתקיים במדת הדין ביחוד וכו' לומה פשוט טעם לתר דמתיב עולם חסד יבנה לו מכוש טעם לתר • וע"ק לאמר הקליים מדת הרחמים למדת הדין • וע"ל לתר וניחוש דמתיב ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים היה לו לומר שמים ואלרץ כמו בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ אלא לומרם דמה שביחוד מדה"ר למדת הדין לפיקר הוא פשוט לתרץ ומזולזמים שהם אלו יסלין לעמוד לאמה"ר ופ"ה הקליים לתרץ לשני' והקדים מדה"ר לאמה"ר פשוט לרץ שיתגבר בה מדה"ר על מדה"ר בשמים יסלין לעמוד לאמה"ר : ס ראה דרש"י סוכר שהם מן שמות הגבורות ר"ל שהיה לשון שמאה • אלא ר"ל ריקות הוא לשון מקולה ולדיה הוא לשון אלמי ושיהם הם לב : ריקן לאפוקי מן התרגום שתרגם על הכו ומכו לשון לבן ולדיה ורקיעא לכן פירש כוכו לשון לבן ורקיעא ופירוש הכו לשון הוה שמתה על הכו לומר על הבשמות שכו והי ו"ל : ומכו מתחלף כל' כמו ר' שלחני ורוחו דהוה כמו כוחו : ע"ל כיה לו לכתוב על הכוס מלי פי אלה שקלי על המים שהם על הארץ ומה פי הארץ ומים דמיון כמו מי ודות אלהים וגו' דהיינו דמשבר דמקיר לשל ומחוקר על פי הכוס ומ"ל דהוסתמו הארץ ומל הי הבריה מלמדות הלאומות הלו הכוס הקודם לכן לא היה כן לכן הילכך לומר יהיה דבר זה בגון בתחלה כמיב בראשית וכו' מאמר אלהים יהי אור ל"ל הקודם מלאמר לשם לכן לומר אלהים מדה"ר הארץ ומ"ל מה דמיב ויאמר אלהים שהיכוס הכוס כלל זה היה הצן ומכון כמיב שהיה חצן ר"ל ל"ל מה שהוא ומשכר על פי הכוס שהם שהיכוס הכוס כלל מקום מה כמים ס"מ דהמים היו על הארץ וכן מאמר משון פירש"י דויהי אור קלי על ומשכר על פי הכוס לעשות מ' בראשית ברית שמים ואלרץ ואלרץ היתה הוא ומכו ומשכר על פי הכוס ומ"ל אלהים יהי אור מדלא הביא הפסוק כולו לא לא היה לו להביאו כלל מאמר דקלי עליו כי לא היה מוכר על פנים לא גר על כאור : ם דקשה היה לו לכתוב מקום ומה מאמר מרחפת : צ דקשה דאי קלי על כסא הכבוד למה אמר מרחפת לא בשוב אלא ומה אלהים על המים לא מקרא כסא הכבוד רוח אלהים : ק ומרחפת קלי מה מלאמר ומה פיר מ' על הקב"ה : ר דלפי פשוטו של מקרא מאמר דבראשית היו משוכרן יחד ולשון הכבלה שיון בדבר ומה פיר מ' על הקב"ה : ר דלפי פשוטו של מקרא מאמר בראשית היו אלהים לא קיון ובעבר ומ"ל מיכוים יחד כמו שמשוכר יחד וזה ל"ל מין שם אור לין מוכר לאור ומוכר לחוש הים לא מעשה הכבלה עד יום ד' דשיכר מן המים • (מה"ר) דקשה דאין הפסר לפרש הקבע לזה מתוכו בלילה והלא לא נעשה הכבלה עד יום ד' דשיכר היה הכבדל מן כיום ומן לילה לכן לריכין לחי לדברי אגדה : ש לדיק שהוא מוב לכן ובגדל ר"ל כדי שיהיה מהם מן כלדיק שהוא אור ומן מרשע שהוא חשך : תר"ל בבריאה ז ש אור ובגדיה ז ש חשך לו ר"ל

וְרַקִּיעָא וַהֲשׁוֹכָא עַל אַפֵּי תְהוֹמָא וְרוּחָא מִן קֳדָם יְיָ
מְנַשְׁבָא עַל אַפֵּי מַיָּא׃ ג וַאֲמַר יְיָ יְהִי נְהוֹרָא וַהֲוָה נְהוֹרָא׃ ד וַחֲזָא
יְיָ יָת נְהוֹרָא אֲרֵי טָב וְאַפְרֵישׁ יְיָ בֵּין נְהוֹרָא וּבֵין חֲשׁוֹכָא׃ ה וּקְרָא
יְיָ לִנְהוֹרָא יְמָמָא וְלַחֲשׁוֹכָא קְרָא לֵילְיָא וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צַפְרָ יוֹמָא
חַד׃ ו וַאֲמַר יְיָ יְהִי רְקִיעָא בְּמְצִיעוּת מַיָּא וִיהִי מַפְרִישׁ בֵּין מַיָּא
לְמַיָּא׃ ז וַעֲבַד יְיָ יָת רְקִיעָא וְאַפְרֵישׁ בֵּין מַיָּא דִּי מִלְּרַע לְרְקִיעָא

בעל הטורים

(ב) וחתו אלהים מרחפת • כגי' זו היה רוחו של מלך המשיח (כב' סנהדרין • ר"ל עם החיצונים ומסוג כח' גם הטומאה): (ד) לאת שהוא • כגי' בתורה ומעל' מגין תרי"ג • אח שהוא כי טוב • ס"ם כרים מגמרו' כי ע"פ הרמים כתלה וגו' ופ"ש היינו כמאמר אבא ע"ש : ויהיו אלהים את שהוא כי טוב ויבדל • רמז לאמר שאמרו לין מכרחין על כחר עד שאלהוה לאורו ומאמין ויבדל מבדילין בכחב כמלאלי שבחות : (ה) לאור יום (כלי נא"ר הסמוכים) כגי' זה יעקב אבינו : קרא לילה בגיא' פנו : ולחבר קרא לילה ולא אמר קרא אלהים לילה כמ"ש כגי' אור שלין מייחד שמו על הרעה : (ז) ועל לרקיע • כ' בתורה כבה • ולרבר ויהי קול ועל לרקיע בתרגום דיחזקאל • שמנו שלין הדרשן בתפלה בלהים

רש"י

שבחוב בשאר ימים שני שלישי רביעי לאמר כתב אחד לפי שהיה הקב"ה יוצר בעולמו שלא נברא המלאכי עד יום ב' אלא מפוקם בברראשית רבה : (ו) יהי רקיע. ביומה הרקיע שאע"פ שנברא שמים ביום ראשון עדיין לחיה היו וקרא בשני מגערת הקב"ה בחומרו יהי רקיע וח"ש עמודי שמים גירופפו כל יום ראשון ובשני דיתמו מגערתו כאדם שמבחוש ועומד מגערת המלאיש עליו : בתוך המים • באמצע המים שיש הפרש בין מים העליונים לרקיע כמו בין הרקיע לעמים שעל הארץ. הא למדת שהם תלוים במאמרו של מלך : (ז) ויעש אלהים את הרקיע. ותקנו על עמדו והיה עשייתו כמו זועשתה את לפרעה : מעל לרקיע • על הרקיע לא אמר אלא מעל לרקיע לפי שהן תלויין בחויר • ומפני מה לא אמר כי טוב ביום שני שלא היה שום נגמר מלאכת

שפתי חכמים

לפי שעות כגון שעה אחת ויום וב' שעות לילה ואח"כ לעיבר היינו ערבוביא הכל אין לפרש בפעם אחת אמם זה ה"ל כדפרישי לעיל ואל"כ יהיה פירוש ויבדל הבדיל שמו לזה תחומו ביום ולזה תחיתו לילה : א והא דמיב לקמן גבי ד' הכוכים שם כאחר פיהון אף על פי דמיב בחר הכוכים שם ולא וכו' ר"ל הלי כתב ראשון היה עולה על הדעת דאם שלאחר מעם יפרד ויהיה לד' הלקים לא שמפרדו המקום ח' לד' הלקים אלא הפירוד הוא בזה אחר זה כד' מקומות מתולקות ד"מ מתחלה יפרד מכר אחד ואח"כ בכולם פרסלות מכר שני וכן כולם ע"ד זה לבר מאחר אחד ולא ראשון לוכלא מן הטעות ומאר בטולם במקום ח' מתפרדים ולא זה אחר זה ויהיה שני שלישי המעלה ולא במקום : ב דקשה הא כבר כתב ראש"ש דהם"י פירש לעיל לפי פשוטו כלאלים בהוא המשמע דעדיין לא נברא שמים לאו לאמיתא אלא הוא הוא ביום ראשון אלא הכי קאמר בתחלת בריאת וכו' ולאחם בריאת שמים ואלרץ היה ביום ראשון : ג פירוש שהיו ראשון : ד פירוש שהיו מוחמכין ומתחקין : ה לאו לאמיתא דהוכחנו הוא מדכתיב בשון שהיו שהיה לשון אחמא דהא כתיב וכי יבראל כלום ביבשה בתוך ביום ולעיבר אחמא אלא הוכחנו הוא מדכתיב ויהי מבדיל בין מים למים וגו' דמלאה דפשיטא דהיינו בשון שהיו שהיה המים שהיו מבדיל בין מים למים אלא לומר כתיב בין מים לבין מים וגו' שיהא הפרש בין מים העליונים לרקיע כמו שיש הפרש מן הרקיע למים התחתונים שבל אלהרן והיינו בלאמה : ז דקשה והלא כבר נברא המים : ז משמע ר"ל שהוא ב"ה ר' מקון וא"ל ח' וכא ב' מקון מדגלה כי שבחוא ש"מ שהוא ר' מוד אלא ר' מקון ויל"ל הוה ר"ל שהוא מוד לאלה אבל מ"מ הבדילה מקון לאמרו : מ"ש בפר מבחיה הלשה על שהוא ב"ה מקון שהה כיה לו אלא ר' מוד לאלה ע"ש מוד זה מפרשים לבאלה (מה"ר) ולי נראה דל"ק ולא מידי דמ"מ מודו דר' עביאי' הוא לשון מקון כדמיתי בגמרא ראיי' מבמיבוחא לא מבה הגלו ולא מבה שמתו ולא דבלעני ר"ל ה"מ לי מקון לי מבדל היינו כדפרש שמעיהנו בגמ' ר' כתולן מ"ח ומ"ש : ח וזה"מ כיתר אלה אם כמלו ויל"ל דבלא אלא הייתי אומר דמשום דבקיע לא קיימה לעוי הקב"ה כי הקב"ה אמר יהי רקיע וגו' דבשמע שיהי הפרש בין מים העליונים לרקיע כמו שיש מרקיע עד מים התחתונים והרקיע לא מבה ק אלא מים העליונים היו מבבה על הרקיע כמו שבלשון שהאחר ג"כ לא מבה לעוי אל הקב"ה

אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ וַיְהִי־כֵן׃ ח וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמָיִם
וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי׃ פ ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקָּווּ
הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־מָקוֹם אֶחָד וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה וַיְהִי־
כֵן׃ י וַיִּקְרָא אֱלֹהִים ו לַיַּבָּשָׁה אֶרֶץ וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא
יַמִּים וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ יא וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ
דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע עֵץ פְּרִי עֹשֶׂה פְּרִי לְמִינוֹ אֲשֶׁר זַרְעוֹ
בוֹ עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן׃ יב וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ
זֶרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ עֹשֶׂה־פְּרִי אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ לְמִינֵהוּ וַיַּרְא
אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ יג וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שְׁלִישִׁי׃ פ

שפתי חכמים

כמו שפרש"י נגיי מרי בכמוך לקי לא נאמר בו כי טוב אבל אכשיו שפרש"י על הרקיע לא נאמר אלא מעל כו' משמע דעשה הרקיע ביום ב' הקב"ה אל"כ למה לא נאמר כי טוב • מ"ש דס"ת שיש בתוכה כין מים כתחתונים לעליונים כי העליונים נוגעים ברקיע ושיש בתחתונים מים ניגעין מ"ה לא נאמר כי טוב אבל אכשיו שפי' דלקי המים העליונים אינן נוגעים בקצה למה לא נאמר כי טוב (גמ"י) בשלמא עד כאן ס"ל לרבי לא נאמר כי טוב לפי אלא נאמרה עדיין מלאכת המים דבר שבמים יעמוד עליו אבל כשבא דתמשעיו מכם מלים בתוך ומלאת שבבר כלם ונמצאו מלאכת המים קצה למה לא נאמר כאן כי טוב: מ וא"ת שיש לו לומר כי טוב בשני מפני נמר מלאכת הרקיע שנעמד בשני כאו שפי' לעיל דלמים שיו ובקצו בשני ו"ל שבקצוה המים אע"פ שכולו נמר מלאכה מ"מ עוד ג"כ מלאכה בשני מלאכת אבל קרישת הרקיע אינה אלא נמר מלאכה ואין שייך לומר כי טוב בעבור נמר מלאכה לבדה • ועי"ל דבכולה אלו אמרה לאחן כין כין ובשני קיבו אבל לא בשתו פעמים כי טוב ביום שלישי אחת לנמר מלאכת כיום ואחת לנמר מלאכת כיום ואחת כיבשה ומה שפרש"י בפסוק דבשאה בשאנה מכמות שיש בתחלה וי"ל דאם לא נקרא בשתחתון הבחרון כמו שיהיה מתחלה כיום ג"כ עכשיו לר וכן אלא כיום מלים: י ל"ל דאין חילוק בין יאמין לבשתא כיון שיש אם למסורת ח"כ הוי כאלו נכתב פעים בבשתא בהדיא וכל קמן מכות אלא ביום אבל אם לא אבשה אין מפרש ל"ל מים דמשמע שבאה עשה כמים ולעיל פירש"י מים כבדל בין מים למים וע"ל מים כלומר לא דוקא שבאה עשה כמים עליו אלא כיון שבשה מים אל בגיו ובכבלבו הוי כאילו הוא עשה לה כמים אבל כאמת שבשה מים ומה ק"ל למה לא קרא לזה שם אלא יבשה דבר עשות לומר שהוא עשה מים ומתבר אם ומים כלומר מב"ה כתיב מים דמי מים ומה ומה ותוצאות אם דהיינו אם ומים שבתבו יחד • וא"ל בלשון מבשה כבי נקראו שמים ומל"ל לפרש שם מים וי"ל דא"כ היה לו לקרותו אם ומים ואין לבקשות למה לא פירש" אם נבי שמים דאי אם כשאר אלא שם כעשה ע"ה פירש"י כבה: לר"ל דבא לו אחר ימים ויביה אלבה מים

כמים עד יום ג' ובכי המים אל כמים ודבר אלא נגמר לזיו במילולו ובוכו ובכלטי מנגמר מלאכת המים ובתחיל וגמר מלאכה אחרת כפל בו כי טוב ב' פעמים אחד לגמר מלאכת המי ואחד לגמר מלאכת היום: (ח) ויקרא אלהים לרקיע שמים • אל מים שם מים לאם ומים שערבן זה בזה ועשה מסה במים (ס"א שמים שם מים • ד"א לא ומים): (ט) יקוו המים • שטוחין היו על פני כל האדמה והקווה בתוקומים הוא היה הגדול שבכל הימים: (י) קרא ימים והלא יש ל' לומר אלא לא היו דומה טעם הג העולם

ר ש"י

כמים עד יום ג' ובכי המים אל כמים ודבר אלא נגמר לזיו במילולו ובוכו ובכלטי מנגמר מלאכת המים ובתחיל וגמר מלאכה אחרת כפל בו כי טוב ב' פעמים אחד לגמר מלאכת המי ואחד לגמר מלאכת היום: (ח) ויקרא אלהים לרקיע שמים • אל מים שם מים לאם ומים שערבן זה בזה ועשה מסה במים (ס"א שמים שם מים • ד"א לא ומים): (ט) יקוו המים • שטוחין היו על פני כל האדמה והקווה בתוקומים הוא היה הגדול שבכל הימים: (י) קרא ימים והלא יש ל' לומר אלא לא היו דומה טעם הג העולם

וּבֵין מַיָא דִי מֵעַל לְרָקִיעָא וַהֲוָה כֵן: ח וּקְרָא יְיָ לְרָקִיעָא שְׁמַיָא וַהֲוָה
רַמְשׁ וַהֲוָה צַפְּרַי יוֹם תְּנִין׃ ט וַאֲמַר יְיָ יִתְכַּנְּשׁוּן מַיָא מִתְּחוֹת שְׁמַיָא
לְאַתַר חַד וְתִתְחֲזֵי יַבֵּשְׁתָּא וַהֲוָה כֵן׃ י וּקְרָא יְיָ לְיַבֵּשְׁתָּא אַרְעָא
וּלְבֵית כְּנִישׁוּת מַיָא קְרָא יַמְמֵי וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָב׃ יא וַאֲמַר יְיָ תַּדְאֵית
אַרְעָא דִּיתְאָה עִסְבָּא דְּבַר זַרְעָה מִזְדַּרֵע אִילָן פֵּרִין עָבֵד פֵּרִין לְזִנְהּ
דִּי בַר זַרְעֵה בֵּהּ עַל אַרְעָא וַהֲוָה כֵן׃ יב וְאַפִּיקַת אַרְעָא דִּיתְאָה עִסְבָּא
דְּבַר זַרְעָה מִזְדַּרֵע (עַל אַרְעָא) לְזִנְהִי וְאִילָן עָבֵד פֵּרִין דְּבַר זַרְעֵה
בֵּהּ לְזִנּוֹהִי וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָב׃ יג וַהֲוָה רַמְשׁ וַהֲוָה צַפְּרַי יוֹם תְּלִיתָאי׃

בעל המורים

ביבים כך אין דורשין במעשה מרכבה: (מ) (יקוו המים וגו') מקום אחד ותהא ס"ת עדה אם כמו שנאמר ומים מבן במזרח: (יא) עץ פרי ב' דסמוכי כמה ואיזהו עץ פרי וכל תרגום איכא מ"ד בכ"ל הקב"ה אמר לא טוב שאפי' תרגום שהם מילי סרק יעבו מרי ויכול שבחרם על הליצון וכיומו עץ פרי וכל תרגום • ואיכה למ"ד נמי כתם שהוסיפם על לשון שהקב"ה מ"ל עץ שיהא רגיל לעשות פרי ולא תרגום ושאר אילן פרק וכיון דאיתה כלומר שעה בכל הלילות אילן פרי כדאמרינ עץ עשה פרי כלומר כל עץ עשה פרי וכיומו עץ פרי וכל תרגום: (יב) ותוצא • ג' במסורה כמה אילן (דומיה ל"ב) ותוצא לא עמד לא יצא (רום כ') ותוצא ותהן לא זמו אלמנו קשים הם משמעו בל תרגם קבלעות יש סוף • וכל כמוכר בלילות מלים כלילו כומר במעשה כתלמות: מדרש אגדה לעיונו •

שפתי חכמים

מן סיס בעבו לדג העולה מן סיס בהאספמיה: (יא) תדשא הארץ דשא עשב • נגלה דבא לשון עשב ולא עשב לשון דבא ולא סיס לשון סיקלא לומר תעשיב הארץ שמיני דבאין מהולקין כל אחד לעצמו נקרא עשב פלוני ואין לשון לעדבר לומר דבא פלוני אבאון דבא הוא לגיבת הארץ בעבביב כבהיא מתמלאת בדבאים: תדשא הארץ • תתמלא ותתכסה לגום עבביב בבאון בלעי"ז נק' דבא הרבאו"ל טולן בערבוביא וכל אדם לעצמו נקרא עשב: מזריע זרע • סיגדל בו זרע לזרוע ממנו ע במקום אחר: עץ פרי • שיהא טעם הענן כטעם הפרי וכיון לא עשהה בן אלא והוא הארן וגו' ועץ עושה פרי ולא הענן פרי פלפיר כשהקלל אדם על עונו צעקדה גם היא על עונה (ותקללה • ס"א אינו ודו"ק): אשר זרעו בו • הן גרעיני כל פרי ממהן האילן טומה קבמעיים אותו: (יב) ותוצא הארץ וגו' • מע"ש בלא נאמר לענינו בדבאים בלעוויהן שמשו שמעמו האילנות על בן ומאו ק"ו בעצמן דכמשורה בתגדה

שפתי חכמים

הגדול כמ"ש בל כמלוים וגו': מ בהאספמיה הדגים טוביים יותר: נ דק"ל למה לא נאמר הדבאה אחרון דבא מדבא זבע לו מעביב אחרן בבאים: ס ל"ל המזרע הוא לשון מבשל שהוא פועל אם אחיים: ע עלומר שהדבא יהא לזרוע במקום אחר ול' מפעיל קלו אל אחרם: פ דקה מכהם"ל מ"ש בל אחדמה שבעתה ל"ל דבר סיה מוזמם מבוא שהקב"ה אוה לגדמה בחולות אין פרי דומה לעבד שקלהו ועליו אוה אף זה יהיה עליו ופריו אוה ולא אחדמה לקחה סבלת ע ומה עבד שבמנו הוא שקלהו ועליו יהיו שיש אפ"ש אל"ל לאכלם אלא שנהר מעבד אחון: ולעולם אחון שבנון כך ולהיו סבלת לבהיים אוה ק"ו אם יהיו כך שליהיון מעי ומיקון ומ"ש לא עשה כן ובזה מתורץ ג"כ לאם כ' בלילות אחד ומיהו על תרוייהו ובעשייה כתיב לפיהו על כל אד ואד בפרי עלמו אלא ל"ל שבעשה שהקב"ה אוה איהה בעשה ובין פרי אוה ל"ל שבעשה בן לבד כי לומר איהה כאד אחר אין אבל אחרן לא עבשה בן לבד כי פרי לפיהו: צ ולא דע' אלא לתורה אחדמה מבלי לוזלא לתרגום רעם מו דמשמע אלא בעוזה הקבלה ל"ל דהא ולא בגמא ומה שבהיהו מ"ל לומר בבר אחרונה אחדמה בכל לוזלא וכו' מבאים דבכרות לבו דמעלת בעוהר מבאים ולא בעבורה: ק ק"ל למה כתיב כאן בחילות אחר אשר בו ובבי עבד ובתר מחדש זבע לבד פי' וכו' ל"ל כי מיקר בל הלילות לשיתון מעבר בל אילן אחר שתרגיון לא שנעשין לא בו לבד בקו כאן אחר זבעו בו שבוקה בל אשר דהיינו בבלעיהון אילן ובעיבא לאמרי בבי עבבון לומרתין לק מן מזבע: ר ומה אילנות בבלעיהון אילנים ובעופים מרובים ובדולים ואינן יכולין לעבוד ראשון ואחר' לא

ידוַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֹת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין
הַיּוֹם וּבֵין הַלָּיְלָה וְהָיוּ לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים:
טו וְהָיוּ לִמְאוֹרֹת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־
כֵן: טז וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים אֶת־הַמָּאוֹר
הַגָּדֹל לְמֶמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְאֶת־הַמָּאוֹר הַקָּטֹן לְמֶמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה
וְאֵת הַכּוֹכָבִים: יז וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בִּרְקִיעַ הַשָּׁמָיִם לְהָאִיר
עַל־הָאָרֶץ: יח וְלִמְשֹׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וְלְהַבְדִּיל בֵּין הָאוֹר
וּבֵין הַחֹשֶׁךְ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב: יט וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר
יוֹם רְבִיעִי: פ כ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ
חַיָּה וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל־הָאָרֶץ עַל־פְּנֵי רְקִיעַ הַשָּׁמָיִם:
כא וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים וְאֵת כָּל־נֶפֶשׁ
הַחַיָּה הָרֹמֶשֶׂת אֲשֶׁר שָׁרְצוּ הַמַּיִם לְמִינֵהֶם וְאֵת כָּל־

שפתי חכמים

סימן כיומו עתה"ו שלריכין לו לאתם לעמיעו: ש קיג דהכ"ל קודם לכן ויעש אלוקים את הרקיע ואח"כ יהי מאורות: ת ק"ל ואת כבר כתיב ויברל אלוקים וגו': א ב"מ שיש תיבת אתם שילוט בדברי הטיעים: ב שהוא מחיצור מני התאורות מידוע לחכמי הטיעור ולכן אלה המועדים בשביבם: ג ר"ל יום אלה דהייעו כ"ד ששות: ד שב"ה ימים קלקי על אתמה ושות הלבנה שהם שב"ה ימים מוקלמים בשבת אתמה ולפי שבת אתמה היה אלר מהלבנה לבבר כל הי"ב מזלות ובבת הלבנה היה מתיבדת עם הבשבת בכל אחד מהי"ב מזלות לגר אלה הבנה בשביבם יחד ואח"ב שהלבנה נומרת מהלבנה בכל"ט ימים ושעות ידועות: ה כלומר ומוד מוסף על פסוק להבדיל ולומר

כמהיות הולין: (יד) יהי מארת וגו'. מיום ראשון נברלו שובריביו לוס עליהם להתלות בלקיע וכן כל הולדות מיום ואלה נברלו ביום ראשון וכל אחד ואחד נקבע ביום שנגזר עליו. הוא שבתוב את המיום לרבות הולדותיהם ואת האלה לרבות הולדותיו: יהי מארת. תבר ו"ו כתיב על שהוא יום מאלה ליפול אבבלה בתיקות הוא שבאיבו בד' היו מתעסים על אבבלה שלא תפול בתיקות: להבדיל בין היום ובין הלילה. משגנה האור הראשון האבל בשבעת

ימי בראשית ממנו האור והחושך הראשונים יחד כיון וכין בגילה: והיו לאותת. כשהמאורות עתיד הוא לעולם שנת' מאותות המיבר אל אתתו (ומלי' ו) בעבוראכם ראון הקב"ה לון אתם עתידין לחזור מן הפורענות: ולמועדים. ע"ש הענידו בעתידים ובראל לשמחות על המועדות וכמ ממנים לעולך הלבנה: ולימים. שמוש המשמ חלי יום ושמוש הלבנה הלין הרי ג יום מלא: ושנים. לפוף בס"ה ימים (ס"ה ולרביע יום) ובמורו ומלבן כי"ב דמזלות המבריתים לותם והוא שנה (ב"ל והוא ת"ה יום ולרביע יום) אשרים ומתחילים פעם שנה לבבר בגלגל ממהלכן ראשון: (טו) והיו למאורת. השד

ו וּאֲמַר יְיָ יְהוֹן נְהוֹרִין בִּרְקִיעָא דִשְׁמַיָּא לְאַפְרָשָׁא בֵּין יְמָמָא וּבֵין
לֵילְיָא וִיהוֹן לְאָתִין וּלְזִמְנִין וּלְמִנְיַן יוֹמִין וּשְׁנִין: טו וִיהוֹן לְנְהוֹרִין
בִּרְקִיעָא דִשְׁמַיָּא לְאַנְהָרָא עַל אַרְעָא וַהֲוָה כֵן: טז וַעֲבַד יְיָ יָת תְּרֵין
נְהוֹרַיָּא רַבְרְבַיָּא יָת נְהוֹרָא רַבָּא לְמִשְׁלַט בְּיֹמָמָא וְיָת נְהוֹרָא זְעֵרָא
לְמִשְׁלַט בְּלֵילְיָא וְיָת כּוֹכְבַיָּא: יז וִיהַב יָתְהוֹן יְיָ בִּרְקִיעָא דִשְׁמַיָּא
לְאַנְהָרָא עַל אַרְעָא: יח וּלְמִשְׁלַט בְּיֹמָמָא וּבְלֵילְיָא וּלְאַפְרָשָׁא בֵּין
נְהוֹרָא וּבֵין חֲשׁוֹכָא וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָב: יט וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צְפַר יוֹם
רְבִיעָאי: כ וַאֲמַר יְיָ יִרְחֲשׁוּן מַיָּא רְחֵשָׁא נַפְשָׁא חַיְתָא וְעוֹפָא יְפַרַח
עַל אַרְעָא עַל אַפֵּי רְקִיעָא דִשְׁמַיָּא: כא וּבְרָא יְיָ יָת תִּנְיָנַיָּא רַבְרְבַיָּא
וְיָת כָּל נַפְשָׁא חַיְתָא דְּרָחֲשָׁא דִּי אַרְחִישׁוּ מַיָּא לְזַנֵיהוֹן וְיָת כָּל

בעל הטורים

ל"ה מגל אחין לך פשט אחיו לו מגל למעלה: (יד) יהי מארת. סמך מארת לנשחים לפי שלריכין לו כדמתיב ומפנד תכונתה שמש (דברים ל"ג י"ד): מארת חסר שלא נברת להאיר אלא בשמש. וירח לא נברת אלא כדי שלא יעבדו לחמה אם תהיה ימיהם: אותים יהי מארת בקיע ס"ה עתים ומפנע שע"י מאורות מוטים המעים: לאתת. כ"ל ב

עֹוף כָּנָף לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ כב וַיְבָרֶךְ אֹתָם
אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הַמַּיִם בַּיַּמִּים וְהָעוֹף
יִרֶב בָּאָרֶץ׃ כג וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם חֲמִישִׁי׃ פ
כד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֵמָה
וָרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ־אֶרֶץ לְמִינָהּ וַיְהִי־כֵן׃ כה וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־
חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֶת־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְאֵת כָּל־רֶמֶשׂ
הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ כו וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בִדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף
הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־
הָאָרֶץ׃ כז וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים

שפתי חכמים

וקרקע מגיעים ל׳ רבוא לכ״פ בחלם זכר ונקבה לכן קריון
בשמים ותל״ב סרג לנקבה לכן כתיב חסר יו״ד :
ם ולא כדי שתהרנו כי מלחת סדם ילד כפיו מתברכים
כם מלכיכם. ע״ת ת״ל ת״ל מאחי חתיון שמדיים בריביים
כיון שמתברים מכם ולא כיון אותם הקב״ה ויי״ל מברכת
מ׳ לחדם נתברכו גם לחיות כיון שכם מולידים כמו
בחדם ולא כשרכן בהמ״ל שכם בעלי נפש חיה ומתברכו
מ׳ בעלי נפש חיה בדגה כלל׳ והא דמתברך בהמה אע״פ
שאין מתברים מכם ולא כספיק לכם לכן לכן יולדים אחר״כ
פשוט דגלוי לפני הקב״ה שיאכל מעבן הדעת ויטיל בכתם
בכם עכמה ולבנים אותם ביולב״ר ויתרבו מלחמות בעולם :
ם (מה״מ) ר״ל בפשם ה׳ דהיינו תחומים ולכן לפקשות
יולדים כמה ירבו לם כריבוי המולדים לו בריבוי הקיומה
ר״ל מה בפ׳ בחמיתו על פסוק והבריתי לחבם ומ׳ל
כ ומה קיומה אבל בחמה בחמיע מרו ברבו וממילה הברבוי
יולדי מ׳ הבריים בהיהנו בולבות : צ׳ הק״ל ר״ל ויברכ אלוים
ומר ל׳ ה״ל מודם בכבר נבחת אלה בסות מבוסה בו .
ולכן לבדה מושלת כתיב לבל בכבר בכל מיום הלשון
ר״ל שבשבת כתיב לבל בכבר מודם בחלם אל בשובל בחם בשלוחם
בו בלבד ר״ל . שבלוחו בו הוא חוזים בכח בה ומלם
פ״ת ל״ת ל״ת . מי כלל בשלמו מלוי ויתחייב שיבים
ל״ת ל״ת . בפ״ל ל״ל ל״ת ל״ת קיומה שבעה רש״ל לשון
לון לשון ל״ת ל״ת בן מיום ל״ל מבוס
ל״ת ל״ת כל . ל״ת ל״ת ל״ת ל״ת ל״ת ל״ת ל״ת ל״ת
ל״ת ל״ת ל״ת

בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם׃ כח וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים
וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ
וּרְדוּ בִּדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל־חַיָּה הָרֹמֶשֶׂת עַל־
הָאָרֶץ׃ כט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כָּל־עֵשֶׂב ז
זֹרֵעַ זֶרַע אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וְאֶת־כָּל־הָעֵץ אֲשֶׁר־
בּוֹ פְרִי־עֵץ זֹרֵעַ זָרַע לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה׃ ל וּלְכָל־חַיַּת
הָאָרֶץ וּלְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל ו רוֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה אֶת־כָּל־יֶרֶק עֵשֶׂב לְאָכְלָה וַיְהִי־כֵן׃
לא וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה־טוֹב מְאֹד וַיְהִי־
עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם הַשִּׁשִּׁי׃ פ ב א וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ
וְכָל־צְבָאָם׃ ב וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר
עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה׃
ג וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת

שפתי חכמים

ז מ"ל קרקע נקט"ן מתח כמ"ן ונכנסה: ח ר"ע מדרש לתרגם במלתם כוח מלוח על פריס הרבים ועי"ל כתים ודמו לכנוס לת הנקבה לבשמים אף אם היה אינה רוצה אבל אחשב אינה יכולה לכנוס לת הרוח לבשמים הארץ קישוי אלא לדעת וכמי מבמע מן הפסוק פרו ורבו וגו' אבאר מי מדרבו לכנוס (מהרש"ל) וכולדך רש"י לכ' טעמים ראוי לנטעם כה' לבד היה קשה מה ענין זה אצל ברכה ר"פ ובדר וס' ואי מטוס טעם כי לבד קשה דא"ל בג"ע ובכנסה ברו ורבו ודמו: ט (מגלתי) פי' מלחמה שבאוה לתוס כמאמר אחלמל שהיה כמו אלא הכתר מפי' לאמר מן הטבעי' והאילנות ואת לת אחרים מדבריה ודמו בדגת הים לתם דומים בהם ועל הים כמו כך לא הוצר לאדם לאמר רק העופות שמלאכתם ולא לבמיים בריה ובקרא דומה בדגת הים ובעוף וגו' לא לבחיר אחרים קמיני אלא מלאכתם (ועיין בפרק מרבע שיעות): י מבמע דוקא לבמיה בריה לא הטיל לבם אבל אבם מלאיה מוצר לאמר לבם וא"ם מבנים ר"ה הבה הבה כמה מתני לבם לת הים כל עבב וגו' וא"ל דבוכתבו הוחיל ולריך לאמר לו אבר מן הבי לבאמרינן בפרק ד' מיבמות ואי גם בבאמר אמתה מלאיה אבריה לבם ב"ה שם ע"ל אבר מן שהי שאר שהי אבר הוחיל ולא הפיסה בבר: כ כלומר הא ראיה בל שבבשר נאבר לאדם אבר אבר

אונקלוס

ח

יָתֵהּ דְּכַר וְנוּקְבָא בְּרָא יָתְהוֹן׃ כח וּבְרִיךְ יָתְהוֹן יְיָ וַאֲמַר לְהוֹן יְיָ
פּוּשׁוּ וּסְגוּ וּמְלוּ יָת אַרְעָא וּתְקוּפוּ עֲלַהּ וּשְׁלוּטוּ בְּנוּנֵי יַמָּא וּבְעוֹפָא
דְּשָׁמַיָּא וּבְכָל חֵיְתָא דְּרַחֲשָׁא עַל אַרְעָא׃ כט וַאֲמַר יְיָ הָא יְהָבִית
לְכוֹן יָת כָּל עִסְבָּא דְּבַר זַרְעָה מִזְּדַרַע דִּי עַל אַפֵּי כָל אַרְעָא וְיָת כָּל
אִילָנָא דִּי בֵהּ פֵּרֵי אִילָנָא דְּבַר זַרְעָה מִזְּדַרַע לְכוֹן יְהֵא לְמֵיכָל׃
ל וּלְכָל חַיַּת אַרְעָא וּלְכָל עוֹפָא דְּשָׁמַיָּא וּלְכֹל דְּרַחֲישׁ עַל אַרְעָא דִּי
בֵהּ נַפְשָׁא חַיְתָא יָת כָּל יְרוֹק עִשְׂבָּא לְמֵיכָל וַהֲוָה כֵן׃ לא וַחֲזָא יְיָ
יָת כָּל דִּי עֲבַד וְהָא תַקִּין לַחֲדָא וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צַפְּר יוֹם שְׁתִיתָאִי׃
א וְאִשְׁתַּכְלִלוּ שְׁמַיָּא וְאַרְעָא וְכָל חֵילֵיהוֹן׃ ב וְשֵׁצִי יְיָ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה
עֲבִידָתֵהּ דִּי עֲבַד וְנַח בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מִכָּל עֲבִידָתֵהּ דִּי עֲבַד׃
ג וּבְרִיךְ יְיָ יָת יוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְקַדִּישׁ יָתֵהּ אֲרֵי בֵהּ נַח מִכָּל עֲבִידָתֵהּ

בעל הטורים

מינה: ונקבה • בגימטריא קללה • (כה) תנרת הטייוד מבגל ס' כתייס ה' נקיבה בגימטריא קללה: (כה) ורבו בדגת הים • כ' במסרה • כמה אחירן (עמוס ו') ורדו בם פלשתים אילו זכיתם תרדו אף בדגת הים ואם לאו ירדו בם לעומר מקשבדו לפלשתים: (כט) עבי עץ • ג' במסרה • הכא ואחיך אבי עץ הדר רמז לפ"ד אילן אחיך מאבל מאבל אחיך תמרתנו לפלשתים: (לא) יום הששי • כ"ל סם כן ד' לותיות בתחה בו מעשה בראשית ומן אמתו בראשון תחרות היה: (לא) יום הששי ולכל הבמים • כ"ל סם כן ד' לותיות בתחה בעולם בסם כן ד' לותיות: (ב) ויכל אלהים • פרנוס ירושלמי אחד אז אלמתו תמדת ימים לוחה קראתם • ב' ויכלו ג"פ מלאכתו מנגד מלאכות בשבת מסם שבת בסמים ולתן ויס (כלנו ג' כללים כל מעבי בראשית דוק ותמכח) ואין מתיב ויכי ערב ויכי בקר יום הבעיבי לפ' בסמים ולתן ויס (כלנו ג' כללים כל מעבי בראשית דוק ותמכח) ואין מתיב ויכי ערב ויכי בקר יום הבעיבי לפ' בסמוסיפין מתוך על הקודש: ויבשבת • ב' במסרה • הכא ואחיך (יהושע ה') ויבשבת המן ולא היה עוד לחם ואחר דבר ה' שבשון בבת קדש ולא מלאה אחר לבם מבשר זה מקודש אלה ממה בבשבת ימי בראשית ובשבת ביום הבעיבי ויבשבת המן: ד"ל מלאך מבמן מסק מלירה בבבת בקדושה בקדושין • ד"ל רמז לאה מדרשו בדרש נמן ומקדש נמן: (ג) ויברך אלהים • ג' דבמיבי סבת ואחיך ויברך אלהים את נח • ואחיך ויברך אלהים את יעקב • בשמה

רש"י

חי וגו' כולם עבב בהחרתי לאדם בראשון נתתי לכם את כל: (לא) יום הששי • הוסיף ה' בבשבו בגמר מעבה בראשית לומר שבתנב עמהם ע"מ לקיבלו עליהם ובראלו המבה הומבי תורב • ד"ל בבשבו יום הבעיבי לפי שלא בבלה בו ואחיב כתיב ויבמות ביום הבעיבי מבמע אלא היה עושה בו מלאכה כלל: ס"ל שבלאה בבשבת בבבת: ע"ל לבני אדם עיאה כאש אבה לאל הלחם היום בן ויכיה ויכל אלהים ביום הבעיבי לפי שלאה ולא לפי הלחם: פ ואי"ה זכי לא חשבר לעולם כלא מעוחה וכי בלא מעוחה לא יתקיימו שמים ואחרן ואל ואין כ"ל בדפי לעיל בראשית בבבל בחורה שקרתם לאדם דרשו בחת וגו' ואי לא היה מעוחה מעולם אין אבלי לבם ליבראל כל שבב ימים בעבוק בחורה לבן בחת הבבת אחיר לעשות בו מלאכי הבבר שוסקים בחורה בבבת ה"ב מאמר הבבבל מעוחה קיימים בשמים ואחרן: צ ואי"ה אחי שביל הה דבמיבי ויכל אלהים ביום הבעיבי ואי היה בלי בל מלאכות זאתה הבעוחה היה מלאכה בבבת אחיר ויבר מה סיה בעולם הבי מעוחה ם בחת שבת בחת מעוחה לבתה צ ובגמרא בבלאכה: (ג) ויברך

שפתי חכמים

כבבלו בני בת הולך לבתיר לבם הבבר: ל פי' לבן בחת בשמים ואחרן: בו ע"ג ד"ב שבת דפ"ח ע"ם: ב דק"ל דויכל מלאכה ביום הבעיבי מבמע בעדיין עבה מלאכה ביום הבעיבי אלא בבלה בו ואח"כ כתיב ויבמות ביום הבעיבי מבמע אלא היה עושה בו מלאכה כלל: ס ר"ל שבלאה בבבת בבבת: ע ר"ל לבני אדם עיאה כאש אבה לאל הלחם היום בן ויכיה ויכל אלהים ביום הבעיבי לפי שלאה ולא לפי הלחם: פ ואי"ה זכי לא חשבר לעולם כלא מעוחה וכי בלא מעוחה לא יתקיימו שמים ואחרן ואל ואין כ"ל בדפי לעיל בראשית בבבל בחורה שקרתם לאדם דרשו בחת וגו' ואי לא היה מעוחה מעולם אין אבלי לבם ליבראל כל שבב ימים בעבוק בחורה לבן בחת הבבת אחיר לעשות בו מלאכי הבבר שוסקים בחורה בבבת ה"ב מאמר הבבבל מעוחה קיימים בשמים ואחרן: צ ואי"ה אחי שביל הה דבמיבי ויכל אלהים ביום הבעיבי ואי היה בלי בל מלאכות זאתה הבעוחה היה מלאכה בבבת אחיר ויבר

מִכֹּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת׃ פ שני ד אֵלֶּה
תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְהוָה
אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם׃ ה וְכֹל שִׂיחַ הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִהְיֶה בָאָרֶץ
וְכָל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִצְמָח כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה אֱלֹהִים
עַל־הָאָרֶץ וְאָדָם אַיִן לַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה׃ ו וְאֵד יַעֲלֶה
מִן־הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת־כָּל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ז וַיִּיצֶר יְהוָה

בעל הטורים

שבת העולם ביום שבת וכשלם ומימי מת אחרון כל הנחשבים וכיה העולם הדם כולקד לבבר פעם שנים וביום
הת יאמר כמו עד עתה הייתי מתון ואיון לבבר הת. כריותי מתון ואיון הכרבות יהיו מוריים ביום:
(ד) בהבראם. תוזאות בתבראם בזמנות תבראם נבראו שמים וארץ: תרן ושמים. ב׳ במסרה הכא ואיהו הוהו על
תרן ושמים למה הוהו על תרן ושמים בשביל שעשה תרן ושמים: (ו) ואד כ׳ במסרה הכא ואיהו (לחיב יח) ואיהו
נכון לגלגו רמז למה שתמרו חכמים למה נקרא שמו איד שבבריות מתבברים לבם כדי שיתן לבם הקב״ה מאור:
(ז) ויצר. כ׳ חד מלא וחד חסר ויצר כ׳ תלוים הת כהדם מלא שים לו שני יצרים יצר טוב ויצר הרע. ויצר כ׳
תלוים מן כהדמה כל מים כבדה חסר שתין לבם תלה יצר אחד: ויפח באפיו נשמת חיים. ס״ת תוסס: נשמת.

ר״ בְּרָא יְיָ לְמֶעְבַּד׃ ד אִלֵּין תּוֹלְדָת שְׁמַיָּא וְאַרְעָא כַּד אִתְבְּרִיאוּ בְּיוֹמָא
די עֲבַד יְיָ אֱלֹהִים אַרְעָא וּשְׁמַיָּא׃ ה וְכֹל אִילָנֵי חַקְלָא עַד־לָא הֲווֹ
בְּאַרְעָא וְכָל עִסְבָּא דְּחַקְלָא עַד לָא צְמַח אֲרֵי לָא אַחִית מִטְרָא יְיָ
אֱלֹהִים עַל־אַרְעָא וְאֱנָשׁ לֵית לְמִפְלַח יָת אַדְמָתָא׃ ו וַעֲנָנָא הֲוָה
סָלִיק מִן־אַרְעָא וַאֲשֵׁקֵי יָת כָּל־אַפֵּי אַדְמָתָא׃ ז וּבְרָא יְיָ אֱלֹהִים

שפתי חכמים — הי׳ ושרגא

ויקרש • נרכו כמון F בכל ימי בסבוע
יד לבסס עומר לגולגולת וכבשי לחסמבה •
וקדשו כמון בגלח יד בלל בשבת • והמקבלת
כתב ר״ע״ם בעתיד: אשר ברא אלהים
לעשות • המלאכה ש״ב״ה לאויב לעבות
בשבת בכל ועשה בשבת כמו שמפורש בב״ר:
(ד) אלה • בתמוזים ת״ מעבות: תולדות
השמים והארץ בהבראם ביום עשות
ה׳ • למדך שכלם א״נבראו בראשון • ד״א
בבראם בס׳ בראם ב״ בתמר ביום כ׳ מר
עולמים בב׳ ותוהיים הלנו בל בסם יבר שי
מזמים ולמדך כאן שבעולם הזה נברא בס״א
(ס״א כמו כמו שבס״א בתוהה למעה כך

ר״ש״י

העולם פתוח לבבים בתובה ועוה״ב נברא
ביו״ד לומר שדיקים שבאותו זמן מוצעים
כמו ו׳ בבית קטנה בתוחות) • כמו שולמו
הרבעים למטה גרמות בתת״ה בס״א זאת
שבתומה מכל לדדיה ופתוחה למטה לרדת דרך
שם: (ה) טרם יהיה בארץ • כל טרם
שבמקרא ל׳ עד לא ה״ הוא והיו לשון קודם
והיו נפעל לומר בטרים בלתר ולמר הקדים הם
ו׳ מוכיח ושוד אחר ׳ כי טרם תולדון עדיין לא
תולדון • ואף זה תפרש עדיין לא היה נתלה
בשבמרבה בגילות העולם בשבו קודם שבבנה
אדם וכל עשב השדה עדיין לא נמח • וכנ׳
בבתוב ות לא הלתן לא יולו אלא על פתח
קרקע עמדו עד יום ו׳ ולמה כי לא המטיר
ומ״ע לא המטיר לפי שאדם אין לעבוד את
האדמה ואין מביר בטוחבון בל בשבת וכבבת
אדם ודע שהם לוזר לעולם שהתפלל עליהם
וירדו ומתו הילולות והדמים: ה׳ אלהים.
כ׳ הוא שמו ״אלהים שהוא בליון ושופט בעל כל
העולם וכן שי״ זה בב״מ לפי פשוטו כ׳ שהוא
אלהים: (ו) ואד יעלה • לענין לבריאתו
של אדם הבעלה שתהוים בו והשקה עניים לבנות
העפר ובנרא אדם בגבל זה שמתן מים ואח״כ
נם את העיסה אף כאן והשקה ואח״כ
ויצר: (ז) וייצר • שתי יצירות יצרה לעולם
בשם ויצרם בתחיית המתים אבל בנבראה שתים עומדים לדין לא בעבר ביצירתם שם
יצרן

ויקרא • נרכו כמון F בכל ימי בסבוע
יד לבסס עומר לגולגולת וכבשי לחסמבה •
וקדשו כמון בגלח יד בלל בשבת • והמקבלת
כתב ר״ע״ם בעתיד: אשר ברא אלהים
לעשות • המלאכה ש״ב״ה לאויב לעבות
בשבת בכל ועשה בשבת כמו שמפורש בב״ר:
(ד) אלה • בתמוזים ת״ מעבות: תולדות
השמים והארץ בהבראם ביום עשות
ה׳ • למדך שכלם א״נבראו בראשון • ד״א
בבראם בס׳ בראם ב״ בתמר ביום כ׳ מר
עולמים בב׳ ותוהיים הלנו בל בסם יבר שי
מזמים ולמדך כאן שבעולם הזה נברא בס״א
(ס״א כמו כמו שבס״א בתוהה למעה כך

אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם עָפָר מִן־הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת
חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה: ח וַיִּטַּע יְהוָה אֱלֹהִים גַּן בְּעֵדֶן
מִקֶּדֶם וַיָּשֶׂם שָׁם אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר: ט וַיַּצְמַח יְהוָה
אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה כָּל־עֵץ נֶחְמָד לְמַרְאֶה וְטוֹב לְמַאֲכָל
וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגָּן וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע: י וְנָהָר יֹצֵא
מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת־הַגָּן וּמִשָּׁם יִפָּרֵד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה
רָאשִׁים: יא שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן הוּא הַסֹּבֵב אֶת כָּל־אֶרֶץ
הַחֲוִילָה אֲשֶׁר־שָׁם הַזָּהָב: יב וְזֹהַב הָאָרֶץ הַהִוא טוֹב שָׁם
הַבְּדֹלַח וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם: יג וְשֵׁם־הַנָּהָר הַשֵּׁנִי גִיחוֹן הוּא
הַסֹּבֵב אֵת כָּל־אֶרֶץ כּוּשׁ: יד וְשֵׁם־הַנָּהָר הַשְּׁלִישִׁי חִדֶּקֶל
הוּא הַהֹלֵךְ קִדְמַת אַשּׁוּר וְהַנָּהָר הָרְבִיעִי הוּא פְּרָת: טו וַיִּקַּח

נצלים תרגום יונתן

ומן דאתי שיפוות ויכל לאחור ולחיות בגלגון הכ"ש: ס דאלו"ם מן אדמתה ל"ל בחד סני לכל קבר הכ"ש מכל כתרן לבר אחר ד"ל וכו' ולו"ת קבר הכ"ש אתרמה מלא מן ל"ע לבר פי' מד' רוחות: ע"ל קולטת שמורה בתוכה עד תחיית המתים דאלו"ם הא גם הכמהה יקבלת אל"ם אלא מלבר שפרים: פ לאמוקי מתרגום לוקלוס בפי' מקודם דהא מפטנו המקרא מסמע אלא לאת עבנים ואילנות לא על גן עדן ולא מ: אחר מקומות וכא דהאחרך רש"ל לומר נעש אל אם לאדם: אלא תעשה לומר מקדם קאי על ויטע ס אל אם לאדם: צ אל"ש שהקשות הוא מקודם על מקודם ל' אלוהים אל אדם הדם מ"מ המתין עם הקושיא עד אחר שפי' ויטע וכו' במקומו אל עדן ולזו יכוים גם זה מפרטי כאדם וילדם מה שהביר עליה סדם בריאתו מרוכן וכו' ואחר ופי' ויצר כ' עפר מן האדמה וגו' ויטע לו גן עדן אבל אם מפרש מקדם ל' קדמון כמומר מקודם וא"כ לא היה כלומרה בעבורו וא"כ לון זה מפרטי היה קבה על המקרא לאמר פעסק במה שאמר ויטע ל' אלוהים בין שבבר נט ו' אלא ע"כ מקדם פירוש מזרח ו"ל מי ליפשה בשאמת אי היה מקדם פי' מלקדמין מתרגומו ויחא ס"ש מלן ויטע וגו' בגני ויאלה וגו' במדבר ויילר ליהיה לעזה"ב ויליהה לבוש"ל לרודיע שהאדם נברא לתענוגי עוה"ב ולתענוגי עוה"ז דאל"ב מקבה לאמר בגן בעדן מלקדמין אם לא בשביל תענוגי האדם אבל עכשיו בפי' מקדם במתרגמו שבגן ולא לא לזרוים אלא בלילה מקום היה תחילה אל אדם ולא לאדיע על תענוגי שה"ר ואחרבה ראמת חיפכת אלילה

שפתי הכמים

יודו"ן: עפר מן האדמה. לגבר עפרו מכל ם כאדמה מאדמה זוהות שבכל מקום שיומות שם הבה קולטתו ע"לקבורה. ד"ל גמל עפרו ממקום שנאמר בו מזבח אדמה תעבה לי אלוהי הבא לו כפרה ויוכל לעמוד: ויפח באפיו. עשאו מן התחתונים ומן העליונים גוף מן התחתונים ונשמה מן העליונים לפי שניוס לאמון נגלו שניים ואחרן. בשני בלא רקיע לעליונים. בשלישי הלהה היכשה לתחתונים. ברביעי בלא מלאכות לעליונים. בחמישי ישרלו שניים לתחתונים. חזקן בשני לגבלאות בו בעליונים ובתחתונים ואם לאו יש קולה במעשה בראשית שיהיו אלו רבים על אלו בגבריאת יום אחד: לנפש חיה. לף בהמה וחיה נקראו נפש חיה לף ז' אל אדם היה שבכולן שנתוקן בו דעה ודבור: (ח) מקדם. בעולמו ם אל עדן נטע את הגן ואם תאמר הרי כבר נאמר צ ויברא וגו' את האדם וגו' ראיתי בבריאתה בבר"ר אל ר' אלעזר ב.ו אל ר' יוסי הגלילי מל"ב מדות שהתורה נדרשת ווו אמת מהן לגלו שלאחריו מעשה הוא פרטו

שפתי הכמים

אם כתוב אל אדם לומר לאחר ולחיות בגלגון הכ"ש: ס דאלו"ם מן אדמתה ל"ל בחד סני לכל קבר הכ"ש מכל כתרן לבר אחר ד"ל וכו' ולו"ת קבר הכ"ש אתרמה מלא מן ל"ע לבר פי' מד' רוחות: ע"ל קולטת שמורה בתוכה עד תחיית המתים דאלו"ם הא גם הכמהה יקבלת אל"ם אלא מלבר שפרים: פ לאמוקי מתרגום לוקלוס בפי' מקודם דהא מפטנו המקרא מסמע אלא לאת עבנים ואילנות לא על גן עדן ולא מ: אחר מקומות וכא דהאחרך רש"ל לומר נעש אל אם לאדם: אלא תעשה לומר מקדם קאי על ויטע ס אל אם לאדם: צ אל"ש שהקשות הוא מקודם על מקודם ל' אלוהים אל אדם הדם מ"מ המתין עם הקושיא עד אחר שפי' ויטע וכו' במקומו אל עדן ולזו יכוים גם זה מפרטי כאדם וילדם מה שהביר עליה סדם בריאתו מרוכן וכו' ואחר ופי' ויצר כ' עפר מן האדמה וגו' ויטע לו גן עדן אבל אם מפרש מקדם ל' קדמון כמומר מקודם וא"כ לא היה כלומרה בעבורו וא"כ לון זה מפרטי היה קבה על המקרא לאמר פעסק במה שאמר ויטע ל' אלוהים בין שבבר נט ו' אלא ע"כ מקדם פירוש מזרח ו"ל מי ליפשה בשאמת אי היה מקדם פי' מלקדמין מתרגומו ויחא ס"ש מלן ויטע וגו' בגני ויאלה וגו' במדבר ויילר ליהיה לעזה"ב ויליהה לבוש"ל לרודיע שהאדם נברא לתענוגי עוה"ב ולתענוגי עוה"ז דאל"ב מקבה לאמר בגן בעדן מלקדמין אם לא בשביל תענוגי האדם אבל עכשיו בפי' מקדם במתרגמו שבגן ולא לא לזרוים אלא בלילה מקום היה תחילה אל אדם ולא לרודיע על תענוגי שה"ר ואחרבה ראמת חיפכת אלילה

יָת אָדָם עַפְרָא מִן־אַדְמְתָא וּנְפַח בְּאַנְפּוֹהִי נִשְׁמְתָא דְחַיֵּי וַהֲוָת בְּאָדָם
לְרוּחַ מְמַלְּלָא: ח וּנְצִיב יְיָ אֱלֹהִים גִּינְתָא בְּעֵדֶן מִלְּקַדְמִין וְאַשְׁוִי
תַּמָּן יָת־אָדָם דִּי בְרָא: ט וְאַצְמַח יְיָ אֱלֹהִים מִן־אַרְעָא כָּל אִילָן דִּכְרַנֵּג
לְמֶחֱזֵי וְטַב לְמֵיכַל וְאִילַן חַיֵּיא בְּמְצִיעוּת גִּינְתָא וְאִילַן דְּאִכְלִין
פֵּירוֹהִי הַכִּימִין בֵּין טַב לְבִישׁ: י וְנַהֲרָא הֲוָה נָפִיק מֵעֵדֶן לְאַשְׁקָאָה
יָת־גִּינְתָא וּמִתַּמָּן יִתְפְּרִישׁ וַהֲוֵי לְאַרְבְּעָה רֵישֵׁי־נַהֲרִין: יא שׁוּם חַד
פִּישׁוֹן הוּא מַקִּיף יָת כָּל אַרְעָא דַחֲוִילָה דִּי תַמָּן דַּהֲבָא: יב וְדַהֲבָא
דְּאַרְעָא הַהִיא טָב תַּמָּן בְּדֹלְחָא וְאַבְנֵי בּוּרְלָא: יג וְשׁוּם נַהֲרָא
תִנְיָנָא גִּיחוֹן הוּא מַקִּיף יָת כָּל־אַרְעָא דְכוּשׁ: יד וְשׁוּם נַהֲרָא
תְּלִיתָאָה דִּיגְלַת הוּא מְהַלֵּךְ לְמַדִּינְחָא דַאתּוּר וְנַהֲרָא רְבִיעָאָה הוּא
פְּרָת: טו וּדְבַר יְיָ אֱלֹהִים יָת אָדָם וְאַשְׁרֵהּ בְּגִינְתָא־דְעֵדֶן לְמִפְלְחָהּ

בעל הטורים

ד' כמס' ויפח בחפיו כמס' כל אחר כמס' רוח חיים ער כ' כמס' הדם (משלי כ) ואם לאו כמס' ה' נמחל נשרים: הלדם נעבד חיה. ר"ת תלה שהיה תלוה של עולם: (י) יפרד. ב' כמס' הנה ואחיך (משלי י"ט) ודל מרעהו יפרד כשנעשה אחה"ע דל מן המלות נפרד מן הגן: (יב) הבדלח. כ' כמס' הנה ואחיך ושינו כעין הבדלח מלאד

שפתי הכמים

שיבחת אם האדם בשביל שיחטא בחטאי עוה"ז ואל"ב קבה לאמר סמך ויטע וגו' לקרא דויצר ולא אל ויברא ופי' פי' ראיתי וכו': ק דהי אבל האדם נברא קאי לאמר לא עוה בשם בשעת הליוי לגוליא אין נאמר וגו': ר האם לא כן לאמר לי לאמתא בחוץ הגן דבא כחיב ויאמרו וגו' דלעניין הגן קאמר: ש דק"ל הכיון אבות ליום אלא שעשה לומר אבות נבר אחר ואחרן אחרים ולא אחרן מלוים ואיכן ופ"ם וכו' לומר אב"ה קרא בשם פיטון מבוא דבשם זה מזכיר אבחה אל נבר ומה קשה לאמר בעבר זה בא לחודיע את גדולתו יותר מבבלה נהרות בשמות אלהים ומפרש חון ה"ג דבאחר נהרות נאי מפורש בשמותיהן הבנת אלהים גיחון אבוה הולך וכו' ונבא יקודן לאמר מהבר ר"ל בשמות דאתחלה מפרש שמות הנהרות ואח"כ קדמת אחור וכו': ת וכא דלא פי' כן נאי פיטון דבשיר נאי הוא הבוכר את כל אדם בתחילה ואלאחר שם היה תחילה בא' ד' ונחוילה בהבא הוא שם בפתחיו ולא אל אל שם דהא הוא הולך ואחר אלהים אלהים א"ה אלף קודם אחרון בשם הראים תחילה ומוד כיון אל' האחרן בא"ל הודיעה בתחילה ע"כ אם בפתחיו הוא ובכה יאחדן נאי דאקבה אל"ל נרא"ל דהם ואחר ב"ם בשביל לאמת אל אל"ה"ה בפתחיו הוא כמו אלהן אבות שם בפתחיו ר"ל אל"ה הוא ל"ל בהיה אבות שם בפתחיו ר"ל הוא בבחילה: א אל"ל קדמת ל' ר"ל לבאיר בה"ל הוא בבחילה כמו בתחילה: א אל"ל קדמת כמו קדמה בה"ל, בבאר תבשיים מלינו בבתבר ת"ל במקום ה"ל אלא לבן נוסף קדמת ה"ל הוא בחילו בשיב נקדם מ אחרי ובינו שבאה קדמה ה"ל הוא בחילו בשיב נקדם מ בב תוכה הארבה לפעמים אל אחר: ב ר"ל בדרש פרבעיב שת

יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם וַיַּנִּחֵהוּ בְּגַן־עֵדֶן לַעֲבֹדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ׃
טז וַיְצַו יְהוָה אֱלֹהִים עַל־הָאָדָם לֵאמֹר מִכֹּל עֵץ־הַגָּן אָכֹל
תֹּאכֵל׃ יז וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בְּיוֹם
אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת׃ יח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לֹא־טוֹב
הְיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה־לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ׃ יט וַיִּצֶר יְהוָה
אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה כָּל־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם
וַיָּבֵא אֶל־הָאָדָם לִרְאוֹת מַה־יִּקְרָא־לוֹ וְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא־לוֹ
הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ׃ שלישי כ וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁמוֹת
לְכָל־הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל חַיַּת הַשָּׂדֶה וּלְאָדָם לֹא־
מָצָא עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ׃ כא וַיַּפֵּל יְהוָה אֱלֹהִים תַּרְדֵּמָה עַל־הָאָדָם
וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה׃ כב וַיִּבֶן
יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הַצֵּלָע אֲשֶׁר־לָקַח מִן־הָאָדָם לְאִשָּׁה
וַיְבִאֶהָ אֶל־הָאָדָם׃ כג וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הַפַּעַם עֶצֶם

שפתי חכמים

פרש"י פתיב בטלטו הוה סטרב מ"ם גבי סם כגבר לא כתיב הוה אלא גבי פרש: ג דקל"ל דכל סיסת דכתיב לקריה משמע שקודם שלקחו לא היה כרשותו וכח הכל כרשות הקב"ה הוה: ד (נז"ל) והא דלא פי' הכל פי' אם לעניי כל פסוק ויש"ם ל"ל מעוט שהוא קרוב יותר לפשוטו כפי מה שלקיחה שייך דוקא בדבר כתומרי לו בר"ח אתין בסם דעת ובעיה לכל האדם שיקרו המדע והכל ולא הנוף ואין ל' לקיחה שייך על המדע והכל שהוא דבר שאין בו ממש הא"כ הפיהור שמפסה לא דעתו לאתבלה אחרת כעין הלקיחה הנאמר שמעתיקו ממקום למקום: ה דק"ל דכתולה כתיב עוד ואח"כ כנגדו משמע לכולם אבדי לכולם עמו: ו נראה דהם לא קאי אלא על הריחה בהמות ואיום שהם ביום הכפר לאתוקי מוטות שבראתן ביה ביום החמישי והולכך לעשם ראשון לרוחם שמרקק בגרוגו הנשמה ונעשם שני לטורות שביום שלישי וכו': ז הכל המקרא והוסיף מלת כל אחר האדם ומלת לעולם אחר שהיו לי בעולם הוספת שם יהיה פי' יקרא לו כמו קרוא ע"ר ראל נחם לא קריאת שמות ולא אין טעם למאמר הוא שמו דלעולם למיתר הוא שמו קודם קריאתו של אדם שהרי אין הנקרא נחם שמות ובאמת ובאמת הכיפור יהיה פי' כל שיקרא לו האדם בשם נפש חיה הוא שמו אבל אם אינו הוא לא יקרא לו אדם שם שמו אבל אם אינו הוא לא יקרא לו אדם שם שמו אבל אם אינו הוא לא יקרא לו אדם שם

מֵעֲצָמַי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי לְזֹאת יִקָּרֵא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לֻקְחָה־
זֹאת: כד עַל־כֵּן יַעֲזָב־אִישׁ אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ וְדָבַק
בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד: כה וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִּים הָאָדָם
וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבֹּשָׁשׁוּ: ג א וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם מִכֹּל חַיַּת
הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל־הָאִשָּׁה אַף
כִּי־אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכֹּל עֵץ הַגָּן: ב וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה
אֶל־הַנָּחָשׁ מִפְּרִי עֵץ־הַגָּן נֹאכֵל: ג וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־
הַגָּן אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ פֶּן־
תְּמֻתוּן: ד וַיֹּאמֶר הַנָּחָשׁ אֶל־הָאִשָּׁה לֹא־מוֹת תְּמֻתוּן: ה כִּי

שפתי חכמים

ר״ש״י

אלא לגמרך מאיזו סכה קפן סאתם עליסם ראה אותם ערומים ועכוקים בתמנעם ר לגען כל • ונתאוה לסם: ערום סאל • לפי ערמתו וגדולתו שהיתה מפלגת ערום מכל אדם מכל (כ״ל): אף כי אמר וגו׳ • שמא אמר לכם ת לא תאכלו מכל וגו׳ ואע״פ שראה אותם אוכלים א מבאר פירוש הסכם עליה דכריס כדי שתשיבנו ויבא לדבר באותו הענן: (ג) ולא תגעו בו • סוסיפה על לאווי לפיכך כתה עודי גרעון הוא שנאמר לא תוסף על דבריו: (ד) לא מות תמותון • דתפה עד ב שנגעה בו אמר לה כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה (כ״ל):

שפתי חכמים

אלא אין זה אלא דמה ואיקרו מן והאדם ידע את חוה אשתו נפיק • (מכל״מ) ועי״ל שהוא מגיב בשבון טבע כל בהמה וחיה דחי לא היה יודע שנעשה לא היה יודע לקרות לסם שמות: ב לכך ל״ל טפל אל ל״ל אבל כל״ אחר אין עשה כל״ שלבר נקראת אשה כי אין שם אשה וגבר אבל אים בשום לא חוץ מל״ הכל״: ס ר״ל דאדם איש יהול לומר כן דבה לא היו לו לא אם ואם גם לא היו לו בנים בעת ראותם ולמה הוצרך לכך: ע ודבק באשתו ולא נחשת חכמתו דבה מבאי קרת נפקו ערומים ואיש אחר מן כן יעמוד אים אם אשה אחיו ואם אמו שלא ישמע מעמד הרמ״ם: וא״ל מנ״מ בזה שהיה בקודש פעוה וט׳ לאמרך שלא תאמר בטבע הוא כן דמ״כ הכ״ל פוחב ולא יעמוד מהרכ״ל • (מה״ר) ומראה לפרש חיבת מה על כן דס״ק הוא״ל ובשיחי לו טוהב מאלה ומיחי לו אשה על מנת כן בשיחי שקיים אלו הפעולות כמו שנאמר לעיל אשר הוא הוא מאחרן מלכים ופירוש על מנת כן הוא אחר הקיים המלות: ם ר״ל לאמעוטי בהמה וחיה שאינם מולדים מן האדם (מה״ר) וא״ל דס״ל לרבר דזה הוא כמו מיתה בעשה על

ר״ש״י

כל בהמה וחיה ולא מחקרקה דעתו עד שבא על חוה: לזאת יקרא אשה כי מאיש וגו׳ • לשון מופל על לשון מכלן שנכלה הטולה בלשון הקדש ג (כ״ל): (כד) על כן יעזב איש וגו׳ ס אומרת כן לאסור על כל נח את ע״ע העריות: לבשר אחד • הולך מלר ע״ו שמיהם ומם נעשה פ בבשר אחד: (כה) ולא יתבוששו • שלא היו יודעים דרך צ לעשות להבחין בין טוב לרע ואע״פ שהנהג בו דעה לקרות לו שמות לא נתן בו יצר הרע עד אכלו מן הענן ונכנס בו יצר הרע וידע מה בין טוב לרע (כ״ל): (א) והנחש היה ערום • מה ענין זה לכאן היה לו לסמוך ויעש לאדם ולאשתו עור וילבישם

לא הי׳ ל״ל רק ויהיו שניהם ערומים מה ת״ל האדם ואשתו אלא הטוהב מלבד שהיו ערומים היו מתחבים בהדר אים ואשתו: ש רק״ל לשה בלתמר מכל אלא לפי ערמתו ט׳ ר״ל מהון שהי׳ ערום מכל לכך ט׳ אחר מכל: ת שהי׳ אחבר לפרנו ר״ם מפני שהוא תחילת דבור: א ר׳ הרמ״ם אע״פ שלא מודע זה מן הכתוב אומרת הוא הנל״מ מה היו אוכלים ואין זה ראיה דלמה היו אוכלים מפירי עצים ומעשי גינה ומראה הכוכחת רש״י מדבריהם בקרא לא אלא אכל עץ הגן לא היה לו לכתוב אלא לא תאכלו מעץ הגן כיון שראה אותם אוכלו עצים ומעשיהם ל״ה כל ל״ל אלא ואיהי ראה אותם אוכלים פירות אך שראה אותם אוכלים בסתרונין ר״ל מהתאנים ר״ל מהתאנים אכלו אכנון לא אכל ומתלון אחר שהי׳ שומר אלא אכל אלו אותם כיון שראה אותם מקלת פירות אכל ומקנתן לא אכל כי׳ ל״ ר מקום שאלה אם זה הוא מעשה מחיבה בעצמה שאין טובים בעצמה פירות מ״ם לא אחת אוכלים אותם לא מפני שיוד אם אותם אוכלים ומקנתן אוכלים ומקנתן ר״ם: ב הראה״ם כתוב אם אוכלים לם לא אכל לא אכל מכל עץ הגן ולכן אחת אוכלים ומקנתן אוכלים אם על הנגיעה ישותו ר״ם מן מפני שיוד לו כמה אחבר לא מות אמותון ולא שמדה לכתמיה: ג ותמת ולא שמדה לכתמיה: ד ומה אין פירות היה יכולה לאות מדין אדם ולקבל מות תמות ויש עוד לקבלות אם על הנגיעה ישותו ר״ם מן אכילה אלא אחבר לאכילה בלא נגיעה וא״ל ל״ל לאיבר לא אכלו אם ז ולא שגגו בו ומראה דס״ם מן

מִבְּשָׂרִי לְדָא יִתְקְרֵי אִתְּתָא אֲרֵי מִבַּעְלָא נְסִיבָא דָא: כד עַל כֵּן
יִשְׁבּוֹק גֻּבַר בֵּית־מִשְׁכְּבֵי אֲבוּהִי וְאִמֵּהּ וְיִדְבַּק בְּאִתְּתֵהּ וִיהוֹן לְבִשְׂרָא
חַד: כה וַהֲווֹ תַרְוֵיהוֹן עֲרָטִילָאִין אָדָם וְאִתְּתֵהּ וְלָא מִתְכַּלְּמִין:
א וְהַוְיָא הַוָּה חַכִּים מִכֹּל חַיַּת בָּרָא דְּעֲבַד יְיָ אֱלֹהִים וַאֲמַר לְאִתְּתָא
בְּקוּשְׁטָא אֲרֵי־אֲמַר יְיָ לָא תֵיכְלוּן מִכֹּל אִילָן גִּינְתָא: ב וַאֲמָרַת
אִתְּתָא לְחַוְיָא מִפֵּירֵי אִילַן־גִּינְתָא נֵיכוּל: ג וּמִפֵּירֵי אִילָנָא דִּי
בְּמְצִיעוּת־גִּינְתָא אֲמַר יְיָ לָא תֵיכְלוּן מִנֵּהּ וְלָא תְקָרְבוּן בֵּהּ דִּילְמָא
תְּמוּתוּן: ד וַאֲמַר הַוְיָא לְאִתְּתָא לָא מוֹת תְּמוּתוּן: ה אֲרֵי גַּלֵּי קֳדָם יְיָ

בעל הטורים

בכ״ד קישוטין והכיאה לו: ויבאה • ר׳ במסרה ויבאה אל האדם • ויביאה יאתן כאהלה • (מלכים א׳ ג) ויביאה אל עיר דוד • (דניאל ט) ויקוה כ׳ על הרשה ויביאה שקודם שבאה בם פרשה מכל בעלומים וחזו דומות הדם הראשון שנעורד מן הבעלומים ע״ תוה ובילתה סיה בתפר כי היה היתה בקיים שהם כדאי׳ במדרש: (כג) לאחת • כ׳ בשמרה הבת ואחיך (חיוב ל״ח) אף מאחת יחיד לבי לומר בדבר הדם: (כד) ויהו לבשר אחד ופסיק ליה: (כה) ויהיו שניהם ערומים • רמז לשה שאמרו הוא בנגדו ויהיו ויתן הטובה:

שפתי חכמים

אמרו אבל כבל בגלוי היה וגם אבר הבשמים וק״ל והיו״ו למ״ד שבשלון מלמר הרגנכם ויהו עבדים לו מפני הגנה והיתה כיון שבראיתן היה בתחרי לדעת ר״ם לו בינה לדעת ר״ש ובני חדשים אם לין בהם לא קול ולא חוש לא היו מלובשים בהם אלא ערומים היו בלי לבוש כי לא יקבוהו מתה שהיו ערומים כי לא אלבו עדיין אם הגון לידע בין טוב ובין רע ויהיו שהיו ערומים ויהיו מתבוים לעין כל מלאה הנגים וכו׳ וא״ל לשה לקחו עלי מלאה ושבו לכם תגורות היה לכם לבוש בהמנות אין ר״ל אך ובן שבאותו הפעם לא היו מגיעים אלבו ולא לבו לרחים שומרים ערומים אלבו רגע אחד • (מה״ר) וא״ם ר״ל שבמחלוקת שהיה (פתחים דל״ד) והכי איתא בתם שהרב דברים בגלוה בע״ם בין בשמחות וכו׳ וי״ל לא בגדיו של אדם הראשון וא״ל ל״א בעשירות דהיינו קודם בין בשמחות ולמחת קמא דס״ל דקודם בין בשמחות בגלוה אבבר מפי דס״ל דבגלוה קודם החטא: ד (תה״ל) וא״ת ותבשיה בין רמיה י״ל

ואם אחרים ערומים אלבו אם אין אחרים ערומים אם ת״ל האדם ואשתו אלא הטוהב מלבד שהיו ערומים היו מתחבים בהדר אים ואשתו: ש רק״ל לשה בלתמר מכל אלא לפי ערמתו ט׳ ר״ל מהון שהי׳ ערום מכל לכך ט׳ אחר מכל: ת שהי׳ אחבר לפרנו ר״ם מפני שהוא תחילת דבור: א ר׳ הרמ״ם אע״פ שלא מודע זה מן הכתוב אומרת הוא הנל״מ מה היו אוכלים ואין זה ראיה דלמה היו אוכלים מפירי עצים ומעשי גינה ומראה הכוכחת רש״י מדבריהם בקרא לא אלא אכל עץ הגן לא היה לו לכתוב אלא לא תאכלו מעץ הגן כיון שראה אותם אוכלו עצים ומעשיהם ל״ה כל ל״ל אלא ואיהי ראה אותם אוכלים פירות אך שראה אותם אוכלים בסתרונין ר״ל מהתאנים ר״ל מהתאנים אכלו אכנון לא אכל ומתלון אחר שהי׳ שומר אלא אכל אלו אותם כיון שראה אותם מקלת פירות אכל ומקנתן לא אכל כי׳ ל״ ר מקום שאלה אם זה הוא מעשה מחיבה בעצמה שאין טובים בעצמה פירות מ״ם לא אחת אוכלים אותם לא מפני שיוד אם אותם אוכלים ומקנתן אוכלים ומקנתן ר״ם: ב הראה״ם כתוב אם אוכלים לם לא אכל לא אכל מכל עץ הגן ולכן אחת אוכלים ומקנתן אוכלים אם על הנגיעה ישותו ר״ם מן מפני שיוד לו כמה אחבר לא מות אמותון ולא שמדה לכתמיה: ג ותמת ולא שמדה לכתמיה: ד ומה אין פירות היה יכולה לאות מדין אדם ולקבל מות תמות ויש עוד לקבלות אם על הנגיעה ישותו ר״ם מן אכילה אלא אחבר לאכילה בלא נגיעה וא״ל ל״ל לאיבר לא אכלו אם ז ולא שגגו בו ומראה דס״ם מן

יֹדֵעַ אֱלֹהִים כִּי בְּיוֹם אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם וִהְיִיתֶם
כֵּאלֹהִים יֹדְעֵי טוֹב וָרָע: ו וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ
לְמַאֲכָל וְכִי תַאֲוָה־הוּא לָעֵינַיִם וְנֶחְמָד הָעֵץ לְהַשְׂכִּיל
וַתִּקַּח מִפִּרְיוֹ וַתֹּאכַל וַתִּתֵּן גַּם־לְאִישָׁהּ עִמָּהּ וַיֹּאכַל:
ז וַתִּפָּקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עֵירֻמִּם הֵם וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה
תְאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת: ח וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהִים
מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן לְרוּחַ הַיּוֹם וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְהוָה
אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הַגָּן: ט וַיִּקְרָא יְהוָה אֱלֹהִים אֶל־הָאָדָם
וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה: י וַיֹּאמֶר אֶת־קֹלְךָ שָׁמַעְתִּי בַּגָּן וָאִירָא
כִּי־עֵירֹם אָנֹכִי וָאֶחְבָּא: יא וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד לְךָ כִּי עֵירֹם

שפתי חכמים

ר ש"י

(ה) כי יודע. כל אומן מודע לת כמי ד אומנותו מן כאן אכל וברכת לת הטובה (ב"ר): והייתם כאלהים. יוצרי עולמות: (ו) ותרא האשה. ראתה הבריות כל נתן ה וכמלו לה וכחמיתו (ב"ר): כי טוב העץ. לטוות ו כלאיים: כי תאוה הוא ו עינים. כמו שאמר לה ונפקחו עיניכם: ונחמד העץ להשכיל. כמ"ש לה יודעי טוב וגו': ותתן גם לאישה. שלא תמות היא ויחיה הוא ו ויבא אחרת: גם. לרבות בהמה ח וחיה: (ז) ותפקחנה וגו'. לענין החכמה ט דבר הכתוב ולא לענין ראיה ממש וכוף המקרא מוכיח: וידעו כי עירמם הם. לף הסומת יודע כמהון ערום

(ה) כי יודע. כל אומן מודע לת כמי ד אומנותו מן כאן אכל וברכת לת הטובה (ב"ר): והייתם כאלהים. יוצרי עולמות: (ו) ותרא האשה. ראתה הבריות כל נתן ה וכמלו לה וכחמיתו (ב"ר): כי טוב העץ. לטוות ו כלאיים: כי תאוה הוא ו עינים. כמו שאמר לה ונפקחו עיניכם: ונחמד העץ להשכיל. כמ"ש לה יודעי טוב וגו': ותתן גם לאישה. שלא תמות היא ויחיה הוא ו ויבא אחרת: גם. לרבות בהמה ח וחיה: (ז) ותפקחנה וגו'. לענין החכמה ט דבר הכתוב ולא לענין ראיה ממש וכוף המקרא מוכיח: וידעו כי עירמם הם. לף הסומת יודע כמהון ערום

אֲרֵי בְּיוֹמָא דְּתֵיכְלוּן מִנֵּהּ וְיִתְפַּתְּחָן עֵינֵיכוֹן וּתְהוֹן כְּרַבְרְבִין דַּמְיָין
בֵּין טַב לְבִישׁ: ו וַחֲזַת אִתְּתָא אֲרֵי טַב אִילָן לְמֵיכָל וַאֲרֵי אַסֵּי הוּא
לְעֵינִין וּמְרַגֵּג אִילָנָא לְאַסְכָּלָא בֵּהּ וּנְסִיבַת מֵאִבֵּהּ וַאֲכָלַת וִיהָבַת
אַף לְבַעְלַהּ עִמַּהּ וַאֲכָל: ז וְאִתְפַּתְּחָא עֵינֵי תַרְוֵיהוֹן וִידְעוּ אֲרֵי
עָרְטִילָאִין אִינּוּן וְחַטִּיטוּ לְהוֹן טָרְפֵי תְאֵנִין וַעֲבַדוּ לְהוֹן זְרָזִין:
ח וּשְׁמָעוּ יָת־קַל מֵימְרָא דַיְיָ אֱלֹהִים מְהַלֵּךְ בְּגִינְתָּא לְמְנַח יוֹמָא
וְאִיטַמַּר אָדָם וְאִתְּתֵהּ מִן־קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים בְּגוֹ אִילַן־גִּינְתָּא: ט וּקְרָא
יְיָ אֱלֹהִים לְאָדָם וַאֲמַר לֵהּ אַן אָת: י וַאֲמַר יָת־קַל מֵימְרָךְ שְׁמִעֵת
בְּגִינְתָּא וּדְחֵילֵת אֲרֵי־עָרְטִילָאי אָנָא וְאִטַּמַּרֵת: יא וַאֲמַר מָן הַוִּי

בעל הטורים

(ו) לעינים. ד' במס' כלה ואיכד (ב"ח ט"ו) הלדים יולה לעינים. (קהלת י"ח) ומקום לאור וטוב לעינים. (מצלי י') וכמצן לעינים. הלדים יולה לעינים ע"כ לפי לאוקו מקום וטוב לעינים לכל לתיכמו כמצן לעינים שגרמו מיפה לכל:

שפתי חכמים

ר ש"י

לגא מהו וידעו כי עירומים הם מלמד לתת כיתה בידם ותתרעלו דומנה (ב"ר): עלה תאנה. סוא הענן שהלכו ממנו כדבר שנתקלקלו בו נתקנו הכל שאר הענים מעשה מלוכול עליהם ומפני מה לגא נתפרסם הענן ב סתום סקב"ם הענן מן הוצות בכיה שגגא וכלימוהו ויאמרו זהו שלקח הטולם על ידו. מדרש רבי תנחומא: (ח) וישמעו. יש מדרשו לגדה רבים וכבר הדרום רבותינו על מכונם בב"ר ובשאר מדרשו. ואני לגא בתתי לגגא לפשוטו של מקרא ולגגד' המשבח דברי המקרא דבר דבור על אפניו: וישמעו. מה שמעו. שמעו לת קול הקב"ם הסוה ל מתהלך בגן: לרוח היום. לאותו רוח שהשמש בתה משם (ס"ת לשם ודוק כי כן עיקר) זו היא מערבית שלפנות ערב המה במעלב וסה הרחו בעשירית: (ט) איכה. יודע היה היה הוכן הגגא נכנס עמו בדברים שגגא יהא נכנל להשיב אם יעשיהו פתולם (ב"ר) וכן בקון אמר לו הכל אחיך וכן בנגעים מי הגידם הטלה עמך גיכנס עמהם בדברים ם וכן נחקיקו בשומי מרזדך בגלדן: (יא) מי הגיד לך. מאין לך לדעת נ מה בשם ים בעומד ערום: הכון

מבאר ל מסל. לגל מה שבראם היה מן בי: לת היה ל לידע לכך מאין לך לדעת וכי ומי"ל בלמ"ל

אֲרֵי בְּיוֹמָא דְּתֵיכְלוּן מִנֵּהּ וְיִתְפַּתְּחָן עֵינֵיכוֹן וּתְהוֹן כְּרַבְרְבִין דַּמְיָין
בֵּין טַב לְבִישׁ: ו וַחֲזַת אִתְּתָא אֲרֵי טַב אִילָן לְמֵיכָל וַאֲרֵי אַסֵּי הוּא
לְעֵינִין וּמְרַגֵּג אִילָנָא לְאַסְכָּלָא בֵּהּ וּנְסִיבַת מֵאִבֵּהּ וַאֲכָלַת וִיהָבַת
אַף לְבַעְלַהּ עִמַּהּ וַאֲכָל: ז וְאִתְפַּתְּחָא עֵינֵי תַרְוֵיהוֹן וִידְעוּ אֲרֵי
עָרְטִילָאִין אִינּוּן וְחַטִּיטוּ לְהוֹן טָרְפֵי תְאֵנִין וַעֲבַדוּ לְהוֹן זְרָזִין:
ח וּשְׁמָעוּ יָת־קַל מֵימְרָא דַיְיָ אֱלֹהִים מְהַלֵּךְ בְּגִינְתָּא לְמְנַח יוֹמָא
וְאִיטַמַּר אָדָם וְאִתְּתֵהּ מִן־קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים בְּגוֹ אִילַן־גִּינְתָּא: ט וּקְרָא
יְיָ אֱלֹהִים לְאָדָם וַאֲמַר לֵהּ אַן אָת: י וַאֲמַר יָת־קַל מֵימְרָךְ שְׁמִעֵת
בְּגִינְתָּא וּדְחֵילֵת אֲרֵי־עָרְטִילָאי אָנָא וְאִטַּמַּרֵת: יא וַאֲמַר מָן הַוִּי

בעל הטורים

(ו) לעינים. ד' במס' כלה ואיכד (ב"ח ט"ו) הלדים יולה לעינים. (קהלת י"ח) ומקום לאור וטוב לעינים. (מצלי י') וכמצן לעינים. הלדים יולה לעינים ע"כ לפי לאוקו מקום וטוב לעינים לכל לתיכמו כמצן לעינים שגרמו מיפה לכל:

שפתי חכמים

ר ש"י

לגא מהו וידעו כי עירומים הם מלמד לתת כיתה בידם ותתרעלו דומנה (ב"ר): עלה תאנה. סוא הענן שהלכו ממנו כדבר שנתקלקלו בו נתקנו הכל שאר הענים מעשה מלוכול עליהם ומפני מה לגא נתפרסם הענן ב סתום סקב"ם הענן מן הוצות בכיה שגגא וכלימוהו ויאמרו זהו שלקח הטולם על ידו. מדרש רבי תנחומא: (ח) וישמעו. יש מדרשו לגדה רבים וכבר הדרום רבותינו על מכונם בב"ר ובשאר מדרשו. ואני לגא בתתי לגגא לפשוטו של מקרא ולגגד' המשבח דברי המקרא דבר דבור על אפניו: וישמעו. מה שמעו. שמעו לת קול הקב"ם הסוה ל מתהלך בגן: לרוח היום. לאותו רוח שהשמש בתה משם (ס"ת לשם ודוק כי כן עיקר) זו היא מערבית שלפנות ערב המה במעלב וסה הרחו בעשירית: (ט) איכה. יודע היה היה הוכן הגגא נכנס עמו בדברים שגגא יהא נכנל להשיב אם יעשיהו פתולם (ב"ר) וכן בקון אמר לו הכל אחיך וכן בנגעים מי הגידם הטלה עמך גיכנס עמהם בדברים ם וכן נחקיקו בשומי מרזדך בגלדן: (יא) מי הגיד לך. מאין לך לדעת נ מה בשם ים בעומד ערום: הכון

מבאר ל מסל. לגל מה שבראם היה מן בי: לת היה ל לידע לכך מאין לך לדעת וכי ומי"ל בלמ"ל

אַתָּה הֲמִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְבִלְתִּי אֲכֹל־מִמֶּנּוּ אָכָלְתָּ׃
יב וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִוא נָתְנָה־לִּי
מִן־הָעֵץ וָאֹכֵל׃ יג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לָאִשָּׁה מַה־זֹּאת
עָשִׂית וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַנָּחָשׁ הִשִּׁיאַנִי וָאֹכֵל׃ יד וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֱלֹהִים׀ אֶל־הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת אָרוּר אַתָּה מִכָּל־
הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל־גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ וְעָפָר תֹּאכַל כָּל־
יְמֵי חַיֶּיךָ׃ טו וְאֵיבָה׀ אָשִׁית בֵּינְךָ וּבֵין הָאִשָּׁה וּבֵין זַרְעֲךָ
וּבֵין זַרְעָהּ הוּא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב׃ ס טז אֶל־
הָאִשָּׁה אָמַר הַרְבָּה אַרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ וְהֵרֹנֵךְ בְּעֶצֶב תֵּלְדִי
בָנִים וְאֶל־אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ וְהוּא יִמְשָׁל־בָּךְ׃ ס יז וּלְאָדָם
אָמַר כִּי שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתֶּךָ וַתֹּאכַל מִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ

שפתי חכמים

ר ש״י

העץ׳ ס כתמיה: (יב) אשר נתתה עמדי׳ כלן כפר בטובה׳ (יג) השיאני׳ הטעני כמו אל ישיא לכם חזקיה׳ (יד) כי עשית זאת׳ מלכלן שלון שלון לומה עשיתי זאת׳ כיס לו לחטיב דברי הרב וזדרי התלמיד ע״ד דברי מי מומעין: מכל הבהמה ומכל חית השדה׳ אם מנכסיה מתקלל מתוכה פ לא כל שכן הטמידו רבותינו מדרש זה במסכת בכורות לגמוד שיעוכו על נחש צ״ב בגם׳ על קוקמא: (טו) ואיבה אשית׳ אתה לא מתכוונו אלא שיעות אדם כשיראה הוא ר״ה מתלה ואתה אתו הוא

שפתי חכמים

ר ש״י

ש״ל אלא נתת לדבר אל הוה תחלה אלא לפי שהגשים דעתן קלות להתפתות ווודעות לפתות את בעליהן לשיכך ואיכה אמיה: ישופך׳ יכתתך׳ כמו ואכות אותו ותכנוהו ופפות יחיה׳ ואתה תשופנו עקב׳ לא יסיה לך קומה ה׳ ותשכנו בעקבו ולף מבם המיתה: א ולשון תשופנו כמו נשף בסם שהגאים בא לגשון הוא מבף כמון שריקה ולפי שהלשון מפל על הלשון בכתב לשון נשיפה בגשיפה: (טז) עצבונך׳ זה לער גידול בנים: והרנך׳ זה לער הטבור: בעצב תלדי בנים׳ זה לער הלידה: ואל אישך תשוקתך׳ ותעשה״כ אין לך ג מלה לרוכנו בפה אלא הוא ימשל בך הכל ממנו ד ולא ממך: תשוקתך׳ אלא בלשון ותשופה ל״ע שריקה שאינו מפל רק בתחם פ״ם מהלא הכתוב מדבר לאשה לבשות לבעלו אף בכם מתולפים לבדוקים: ג ואם״ל מה מדה יפה בנשים ״ל דהא דקאמר בגמ׳ מ מדה יפה כלומר מדה יפה לה (בגלל שיעבה אלוה) בתשה״ם ואיה שכנא לבעלים אלא אמר הקלוה הרב״ י מהכ״ם: ד מה דאמרינן הכ״ל אמ״ש אלא לגזרה הוא אלא אם כן דוקא לאדם אחר הרב״ם ומענן הרשב״ם מפם הוא אלא לא אם אחל כיון לא אם אחל כיון לא אם אחל כיון לא אם אחל

לְךָ אָרֵי עַרְטִילָאי אַתְּ הֲמִן אֵילָנָא דִּפְקַדְתָּךְ בְּדִיל דְּלָא לְמֵיכַל מִנַּהּ
אֲכַלְתְּ׃ יב וַאֲמַר הָאָדָם אִתְּתָא דִּיהַבְתְּ עִמִּי הִיא יַהֲבַת לִי מִן
אִילָנָא וַאֲכֻלִית׃ יג וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לְאִתְּתָא מַה דָּא עֲבַדְתְּ וַאֲמָרַת
אִתְּתָא חִוְיָא אַטְעִינִית וַאֲכֻלִית׃ יד וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לְחִוְיָא אֲרֵי
עֲבַדְתָּ דָּא לֵיט אַתְּ מִכָּל בְּעִירָא וּמִכֹּל חַיַּת בָּרָא עַל מְעָךְ תֵּיזִיל
וְעַפְרָא תֵּיכוּל כָּל־יוֹמֵי חַיָּיךְ׃ טו וּדְבָבוּ אֶשַׁוִּי בֵּינָךְ וּבֵין אִתְּתָא
וּבֵין בְּנָךְ וּבֵין בְּנָהּ הוּא יְהֵא דְּכִיר לָךְ מַה דְּעֲבַדְתְּ לַהּ מִלְּקַדְמִין
וְאַתְּ תְּהֵי נָטֵיר לַהּ לְסוֹפָא׃ טז לְאִתְּתָא אֲמַר אַסְגָּאָה אַסְגֵּי צַעֲרִיכִי
וְעִדּוּיָיכִי בְּצַעַר תֵּלְדִי בְּנִין וּלְוַת בַּעְלָךְ תְּהֵא תְּאוּבְתָּךְ וְהוּא
יִשְׁלַט בַּךְ׃ יז וּלְאָדָם אֲמַר אֲרֵי קַבִּילְתָּ לְמֵימַר אִתְּתָךְ וַאֲכַלְתָּ מִן

בעל הטורים

(יא) המן׳ ג׳ במסרה סכת ואיהך (פ׳ תקח) המן כסלא דאם׳ (פ״ב ו׳) המן דגוזן לו מן מיקב כמ״ד אין אחל אחל מ״ל ממנו תמה סיה אם המן דגוזן׳ ומנו אנקוסה עליו מיקב בכגול המן הנן גם המם נקנסה מיקב ע״י המם המן׳ אחר מיתתן לבלתי אכל׳ ס״מ רבינו אהלמת בעלת רבינו׳ (יב) ויאמר האדם האשה אחר מתתה אחר מתתה וגו׳: המן׳ מבוב רעה מתת טובה לא״ מתוכ״ רעה״ מבוכנו ס״מ לאחר אחר מתתה אחר מתתה אחר מתתה

לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ אָרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ בְּעִצָּבוֹן
תֹּאכְלֶנָּה כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ: יח וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ וְאָכַלְתָּ
אֶת־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה: יט בְּזֵעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם עַד שׁוּבְךָ
אֶל־הָאֲדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לֻקָּחְתָּ כִּי עָפָר אַתָּה וְאֶל־עָפָר
תָּשׁוּב: כ וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הִוא הָיְתָה אֵם
כָּל־חָי: כא וַיַּעַשׂ יְהוָה אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר
וַיַּלְבִּשֵׁם: פ רביעי כב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה
כְּאַחַד מִמֶּנּוּ לָדַעַת טוֹב וָרָע וְעַתָּה פֶּן־יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח
גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וָחַי לְעֹלָם: כג וַיְשַׁלְּחֵהוּ יְהוָה אֱלֹהִים
מִגַּן־עֵדֶן לַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לֻקַּח מִשָּׁם: כד וַיְגָרֶשׁ
אֶת־הָאָדָם וַיַּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגַן־עֵדֶן אֶת־הַכְּרֻבִים וְאֵת לַהַט
הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לִשְׁמֹר אֶת־דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים: סד א וְהָאָדָם

שפתי חכמים

פ׳ אין לך מלת כ׳ אלא לכך נקטו לומר לך דבכל תלוי בו
הע״פ שכיח אינם רואה אלא כמה רואה ישב לבוסה אבל
אם הוא אינו רואה הע״פ שכיח רואה אינם ישולם לבוסו
וזהו שנקט רש״י אמנו ולא אמר: ה״ה כ״ד ד״ה אבל ניחא
לתרגום דעם כ׳ אלפי׳ כתחתון שקלוה היה לאדם ע״י
פתומה אבל לפי הפשט היתה שקלוה לאדומה: ו אף כאן
באדם נכנה מן האדון לכך קנו כאדומה אבל קשה דסכת
בעבד דלכך קנו כאדומה ולעיל פרש״י אנוש דלא עשאם
לוי בל מקום וי״ל כח וכח גרמא ואי היה שקלוה
בעון עלמה כי לם להקנו שעשה פירות על חד תלת
אבל בקולים ודרדרים זה כי׳ בעניל עון מיסם: ז מי׳
בעל הערוך יקות מרים ומשוקים ע״י כתור כרוחתין
ומקודים בלשון לע״ז קרד״ו: ח ר״ל לפי שנל׳ אח״כ אם
עשב השדה מומר ע״כ מכם תיון מאחר שלא תצמיח מכל
העשבים שנרעים אלא אלו לכך נתיר לפרש דמתלגין ע״י
אקון: ט מי׳ קון ודרדר לאו דוקא דאינ״כ מאי זה דכתיב
ואכלת עשב השדה ואלא אין שם אלא קון ודרדר: י אלא

ר ש״י

אותה עמוקה ומשמעה כמה לה ובא עליהם
במחבה ובמרמה: חוה. מפל על לשון
חוה כ׳ שמחיה לת הולדותיה כאשר האמר מה
הוה לאדם בל׳ היה: (כא) כתנות עור.
ים דברי אגדה אומרים לל אלקים לפורן הוא
מדוכים על עורן. וי״ל דבר הבא מן
העור כגון אמר הארנבת שהוא רך וחם ועשה
לבם כתנות ממנו: (כב) היה כאחד
ממנו. כדי הוא יחיד בתחתונים כמו שאני
יחיד ם בעליונים ומה היא יחידהו לדעת
טוב ורע מה שאין כן בבהמה וחיה: ועתה
פן ישלח ידו וגו׳. ומחיים לעולם כדי
הוא קרוב לתעות הבריות אחריו ואומר אף
הוא אלוה. יים מדברי אגדה אבל אין מיוחסין
על פשוטו: (כד) וכרובים לגן עדן. כמזרחו
ג של גן עדן חוץ לגן: את הברבים.
גבורי הגלה: החרב המתהפכת. ולה
פנים אנשים עניו מגיבכם עוד לגן. תרגום לבם בן כמו שלם שנת ובלשון לע״ז לאמ״ם

(לאמ״ם)

אילנא די פקידתך למימר לא תיכול מנה ליטא ארעא בדילך בעמל
תיכלינה כל יומי חייך: יח וכובין ואטדין תצמח לך ותיכול ית
עסבא דרבקלא: יט בזיעתא דאפך תיכול לחמא עד דתיתוב לארעא
דמנה אתברית ארי עפרא את ולעפרא תתוב: כ וקרא אדם שם
אתתה חוה ארי היא הות אמא לכל בני אנשא: כא ועבד יי אלהים
לאדם ולאתתה לבושין דיקר על משך בשריהון ואלבישנון:
כב ואמר יי אלהים הא אדם הוה יחידי בעלמא מנה למידע טב
ובישא וכען דילמא ישיט ידה ויסב אף מאילן חייא ויכול ויחי
לעלם: כג ושלחה יי אלהים מגינתא דעדן למפלח באתרא דאתברי
מתמן: כד ותריך ית אדם ואשרי מלקדמין לגינתא דעדן ית
כרובייא וית שנן חרבא דמתהפכא למיטר ית אורח אילן חייא:

בעל הטורים

במחבה הכא ואיהו (פ׳ לך לך) הרבה אריבה לת עיבוך פי׳ עלמוך הוא דם מדות רמז למה שלמרו כל אשה שדמיה
בחזרים כמה מרובים: (יח) וקון ודרדר תצמיח לך. על לדמת ישראל מדבר כשובדי כוכבים שהן כקון ודרדר
לישראל ומה בהלן קון ודרדר שהם השובדי כוכבים תצמיח לך: (כ) ויקרא וגו׳ אשתו חוה. על שם שמחוה והיו
אומרו׳ קנין שיחה ילדו לעולם תשעה ושלו כשים: ולכשם ב׳ במסרה הכא ואיהו גבי אהרן (פ׳ לו) ולבשם
המנות מלמד שעשה הקב״ה לאדם הראשון בגדי כהונה ולויות הב״ל שנהם היו שוכנין הכבודות זת׳ מיכות כמה
הסמוך הגגד מ׳ בגדי כהונה: (כד) לשמר. מטרישון לילון שהין מיקיון חוחין:

שפתי חכמים

שהאכל לחם מעורב בדעה: כ ר״ל דק״ל דהי׳ לו לקרותה
חיה וכ״ז פי׳ טופל וכו׳: ל תלקים לי׳ תלוק ל״ל הקב״ה כשם שהוי יחיד
בעליונים בידיעה שידיעת הקב״ה יתברך מקיף הכל הן
מה שהוא שכל ומדע שהוא הידיעה בל אמת ושקר וגם
ידיעת טוב ורע שהוא ידיע׳ נאם ומבוטה כי ידיעת הקב״ה
מקיף הכל כמו כן האדם אחר בארן עכת אחל שם הכל שם לו
מן בעליונים יודע להבחין בין האמת ובין השקר שהוא כשכל
והמדע ומכת אחילמו מעבן הדעת יודע להבחין בין
הטוב והמבוטה משא״כ בבהמה ואיה אף שאכלה מעבן
הדעת אין לה הבחנה בין הטוב והמבוטה אך בין
המועיל ומזיק יש לה הבחנה לברוח מן המזיק לה
ולהתקרב אל המועיל א״כ שם יחיד בתחתונים כמו
שאי בעליונים שהמלאכים אינו יודעים להבחין בין הטוב
והמבוטה רק בין אמת ושקר שהוא שכל ומדע ועשה ש
יצאת זמ׳ הוא קרוב לטשות לברוח וכו׳ ודו״ק
בל״ל: ג ויהוה פ״ם מקדם פירוש מפתח קדם
והייתו במזרחה של גן תוך גן ר״ל הכרובים היו חוץ גן
דאלו היו במזרחו של גן ולפיים מעבר היה האדם נכנס
גן עד שיהוה פתוח לפם אבל הכרובים חוץ גן לא יכול
לבוא בגן וק״ל: ם דלהם היה כמו מהלה מלוה ומרגלה

יָדַע אֶת־חַוָּה אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־קַיִן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי
אִישׁ אֶת־יְהוָה׃ ב וַתֹּסֶף לָלֶדֶת אֶת־אָחִיו אֶת־הָבֶל וַיְהִי־
הֶבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה׃ ג וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים
וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַיהוָה׃ ד וְהֶבֶל הֵבִיא גַם־
הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמֵחֶלְבֵהֶן וַיַּשַׁע יְהוָה אֶל־הֶבֶל וְאֶל־
מִנְחָתוֹ׃ ה וְאֶל־קַיִן וְאֶל־מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה וַיִּחַר לְקַיִן מְאֹד
וַיִּפְּלוּ פָנָיו׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קַיִן לָמָּה חָרָה לָךְ וְלָמָּה נָפְלוּ
פָנֶיךָ׃ ז הֲלוֹא אִם־תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תֵיטִיב לַפֶּתַח
חַטָּאת רֹבֵץ וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ וְאַתָּה תִּמְשָׁל־בּוֹ׃ ח וַיֹּאמֶר
קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיָּקָם קַיִן אֶל־הֶבֶל
אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ׃ ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קַיִן אֵי הֶבֶל אָחִיךָ
וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי׃ י וַיֹּאמֶר מֶה עָשִׂיתָ
קול דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן־הָאֲדָמָה׃ יא וְעַתָּה אָרוּר

שפתי חכמים

בלא תרב לא מצמחת לכך פי' תרב המתחבקת ולה לטבע פלילי אמר ואת תרב המתחבקת עים לה לטבע בהיפוכה: ע דק"ל דכל"ל ודע מ"ר מתם כיו"ל: פ והא דנקט רש"י כיה לו בנים ולא נקט אחר שנולד דעשו משום דהוס משמע שאחר שנולד דעשו הא קודם לכן לא ידעה והכי לעיל כתיב אלא הפעם וגו' ופירש"י מלמד שבא וכו' משמע דאף קודם לכן בא עליה ובזה נמי ניחא מ"ל לרש"י דוסלים דע בכר קודם שנולד קאי אף על הבריון ולכידה דלמא על המעים לחודיה קאי אלא מ"ל דא"כ ל"ל קרא דוסלים וגו' והא כבר שמעינן ליה מקרא דאלה הפעם וגו': צ כי ג' שופרין יש בלדם הקב"ה והביו ואמו: ק ר"ל הוסיפה עוד לא מלמר דשי לחים משמען שהיה לכר מעוכב נמי כיטב מה שכתוב ושוסף: ר דק"ל למה היה הוסה לאן הא לא הרגה לכם לכתים בריב: ואע"ג דק"ל למה היה הוסה לאן מלאתר שאין לו כאחר מכם ד"ל משום החמלה ובחלב ובביטה ולאמר דהוא מוחר מ"מ היה עוסק במלאכה ש: ש דק"ל הייה לו לכתוב מלאכת פרי אדמה כ"ש אלא הכל מבטרות שלמו ומתלבהן: ת דקשה למה כתיב מפרי האדמה כל"ל מן האדמה לו מפרי הכון אלא שהיה פרי מדבר שהוא כמו אדמה שאין גשמו מתיף דאמרי' בגמ' שאין גשמו מתיף וקרא אדמה ובשאין

בלא תרב לא מצמחת לכך פי' תרב המתחבקת עים לה לטבע בהיפוכה: ע דק"ל דכל"ל ודע מ"ר מתם כיו"ל: פ והא דנקט רש"י כיה לו בנים ולא נקט אחר שנולד דעשו משום דהוס משמע שאחר שנולד דעשו הא קודם לכן לא ידעה והכי לעיל כתיב אלא הפעם וגו' ופירש"י מלמד שבא וכו' משמע דאף קודם לכן בא עליה ובזה נמי ניחא מ"ל לרש"י דוסלים דע בכר קודם שנולד קאי אף על הבריון ולכידה דלמא על המעים לחודיה קאי אלא מ"ל דא"כ ל"ל קרא דוסלים וגו' והא כבר שמעינן ליה מקרא דאלה הפעם וגו': צ כי ג' שופרין יש בלדם הקב"ה והביו ואמו: ק ר"ל הוסיפה עוד לא מלמר דשי לחים משמען שהיה לכר מעוכב נמי כיטב מה שכתוב ושוסף: ר דק"ל למה היה הוסה לאן הא לא הרגה לכם לכתים בריב: ואע"ג דק"ל למה היה הוסה לאן מלאתר שאין לו כאחר מכם ד"ל משום החמלה ובחלב ובביטה ולאמר דהוא מוחר מ"מ היה עוסק במלאכה ש: ש דק"ל הייה לו לכתוב מלאכת פרי אדמה כ"ש אלא הכל מבטרות שלמו ומתלבהן: ת דקשה למה כתיב מפרי האדמה כל"ל מן האדמה לו מפרי הכון אלא שהיה פרי מדבר שהוא כמו אדמה שאין גשמו מתיף דאמרי' בגמ' שאין גשמו מתיף וקרא אדמה ובשאין

א וְאָדָם יָדַע יָת־חַוָּה אִתְּתֵהּ וְעַדְיָאת וִילִדַת יָת־קַיִן וַאֲמָרַת
קָנִיתִי גַּבְרָא (כּוּן) קֳדָם יְיָ׃ ב וְאוֹסִיפַת לְמֵילַד יָת־אַחוֹהִי יָת־הָבֶל
וַהֲוָה הָבֶל רָעֵי עָנָא וְקַיִן הֲוָה פָּלַח בְּאַרְעָא׃ ג וַהֲוָה מִסּוֹף יוֹמִין
וְאַיְתִי קַיִן מֵאִבָּא דְאַרְעָא תַּקְרֻבְתָּא קֳדָם יְיָ׃ ד וְהֶבֶל אַיְתִי אַף־הוּא
מִבְּכַרְיָי עָנֵהּ וּמִשַּׁמְנֵהוֹן וַהֲוָת רַעְוָא מִן־קֳדָם יְיָ לְהֶבֶל וּלְקוּרְבָּנֵהּ׃
ה וּלְקַיִן וּלְקוּרְבָּנֵהּ לָא הֲוָת רַעְוָא וּתְקִיף לְקַיִן לַחֲדָא וְאִתְכְּבִישׁוּ
אַפּוֹהִי׃ ו וַאֲמַר יְיָ לְקַיִן לְמָא תְקִיף לָךְ וּלְמָא אִיתְכְּבִישׁוּ אַפָּיךְ׃
ז הֲלָא אִם תֵּיטִיב עוֹבָדָךְ יִשְׁתְּבֵק לָךְ וְאִם־לָא תֵיטִיב עוֹבָדָךְ
לְיוֹם דִּינָא חַטָּאת נְטִיר וְדִיעֲרִיד לְאַרְפַּרְעָא מִנָּךְ אִם לָא תְתוּב
וְאִם תְּתוּב יִשְׁתְּבֵק לָךְ׃ ח וַאֲמַר קַיִן לְהֶבֶל אַחוֹהִי וַהֲוָה בְּמֶהֱוֵיהוֹן
בְּחַקְלָא וְקָם קַיִן בְּהֶבֶל אַחוֹהִי וְקַטְלֵהּ׃ ט וַאֲמַר יְיָ לְקַיִן אָן הֶבֶל
אָחוּךְ וַאֲמַר לָא יְדַעְנָא הֲנַטֵּר אָחִי אָנָא׃ י וַאֲמַר מָה עֲבַדְתָּא קָל
דַּם זַרְעִין דְּעָתִידִין לְמִפַּק מִן אָחוּךְ קָבְיִלִין קֳדָמַי מִן אַרְעָא׃
יא וּכְעַן לִיט אַתְּ מִן אַרְעָא דִּפְתַרַת יָת פּוּמַהּ וְקַבִּילַת יָת דְּמֵהּ

שפתי חכמים

(קלינגע) ומדרשי אגדה יש ואלו אינו בא אלא לפסוקו: (א) והאדם ידע. כבר קודם העניין של מעלה ע קודם שחטא ונטרד מגן עדן׃ וכן סריון וסלידה שאם כתב ידע לאדם כשמע שלאחר שנטרד פ היו לו בנים: קין. על שם קניתי: את ה׳. כמו עם ס׳ כשבא אותי ואת אשי לבהו בראנו אבל כוס צ שותפים אנו עמו: את קין את אחיו את הבל. ג׳ אחים רבויים הם מלמד שהאומה מולדה עם קין ועם כבל מולדו שתי׳ לכך נאמר ק והוסיף (ב״ר): (ב) רעה צאן לפי שמתקללה האדמה פירש ר לו מעבודתה: (ג) מפרי האדמה. מן ש הגרוע ויש אגדה שלומרת ת זרע פשתן היה ל״א מפרי מאיזה שבא לידו לא טוב ולא מובחר): (ד) וישע. ויפן. וכן ואל מנחתו לא שעה. לא פנה. וכן ואל יעשו בדברי שקר פירושו אל יפנו בן

(ז) תשוקתו ב׳ במסורה כתיב ואיתיר (ש״ה ז) אלי לגודי ועלי תשוקתו ולהו שלמתו מז״ע ב׳ תשוקות הן תשוקתו של הרפעים לעבירה בעת׳ ואליך תשוקתו. תשוקתו של הקב״ה על ישראל שנאמר אלי לגודי ועלי תשוקתו׃ (י) זועקים׃

שפתי חכמים

(אוזב יד) שעה מעליו פנה מעליו: וישע׳ ירדה אם אולחכה מנחתו: (ז) הלוא אם תיטיב׳ פירושו כתרגומו׃ לפתח חטאת רבץ׳ לפתח כבכן ב מטלת הוא׳ יגר כרע תמיד מוקן ומתאוה לכבשיך: ואתה תמשל בו׳ אם תלמה תתגבר עליו: (ח) ויאמר קין׳ ככס עמו בדברי ריב ומלה ג להתעולל עליו לברגו ויש כזה מדרשי אגדה אך זה יאובו של מקרא׃ (ט) אי הבל אחיך׳ לכבוס עמו בדברי נתה אולי יביב ד ויאמר אני הרגתיו והטאתני לך׃ לא ידעתי׳ נעשה כגונב ה דעת העליונה: השמר אחי׳ לשון תימה הוא וכן כל ס״א הגקודים בחטף פתח׃ (י) דמי אחיך׳ דמו ודם זרעותיו׳ ד״א שעבה בו פעמים הרבה ו בלא היה יודע מסיבן עבדו ויולה:(יא) מן האדמה׳ יותר ממנה שהקללה היא בכר ז בעונה וגם כזו הוסיפה ח לחטוא:

אֲדָמָה מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת־פִּיהָ לָקַחַת אֶת־דְּמֵי
אָחִיךָ מִיָּדֶךָ: יב כִּי תַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה לֹא־תֹסִף תֵּת־
כֹּחָהּ לָךְ נָע וָנָד תִּהְיֶה בָאָרֶץ: יג וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־יְהוָה
גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשֹׂא: יד הֵן גַּרַשְׁתָּ אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי
הָאֲדָמָה וּמִפָּנֶיךָ אֶסָּתֵר וְהָיִיתִי נָע וָנָד בָּאָרֶץ וְהָיָה כָּל־
מֹצְאִי יַהַרְגֵנִי: טו וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה לָכֵן כָּל־הֹרֵג קַיִן
שִׁבְעָתַיִם יֻקָּם וַיָּשֶׂם יְהוָה לְקַיִן אוֹת לְבִלְתִּי הַכּוֹת־אֹתוֹ
כָּל־מֹצְאוֹ: טז וַיֵּצֵא קַיִן מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ־נוֹד
קִדְמַת־עֵדֶן: יז וַיֵּדַע קַיִן אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־
חֲנוֹךְ וַיְהִי בֹנֶה עִיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר כְּשֵׁם בְּנוֹ חֲנוֹךְ:
יח וַיִּוָּלֶד לַחֲנוֹךְ אֶת־עִירָד וְעִירָד יָלַד אֶת־מְחוּיָאֵל וּמְחִיָּאֵל

שפתי חכמים

בלו: **ם** ומאד כ"א המיתה כי לא יקבל במיתתו ופירש מכאות על עצמו ע"י מחשבת חטא גדול שאין לחוי לסליחה דת"ל כיס מגדיל החטא על עצמו ואין יאמר כן גרסת אוזני כרי הודה על חטאו ואחוי לא: י (לגה לדרך כסם פכרס"ל) ע"ל כי מעך הסליחה למען תורה ר"ל מאחר שעמך הסליחה ואין אלגך שום הערב ומוגע למען זה תורה אבל אלך בש"ו אין בידו לאחול רק כפי דת ומשוט מוכרח לעשות לו מיד בשחטאת יחשוב כאלו אבדתי אבדתי ויוסף לחטות וכך אמר קין אמר שוטן וכו' וכבל בכשובך ואין מי מוחה בידך ושוני לי אמר יכול לשטון ומגרום לאמר ת"ל שבעבור הסליחה מחמת שהוא נגד הרמוס ואין הסליחה בידך: **כ** דהל"ל תעבד לו כך וכך: לאין פירוש על הורג קין: שבעתים יוקם דהא לאמר הרג קין ולא נעשה בו נקמה שיהרג לאחר שבעתים אלא תחילה המקרא לבן כל הורג קין ג' נערה הוה ושבעתים יוקם קלי הקין ר"ל מי לא יקבל הכל נקמתו מקין אלא עד ז' דורות כמו שמוכיח סוף המקרא ושבעתים יוקם קלי הקין ולא אהורג את קין דת"ל כיס קבה לאמר יוקם שבעתים ויבאר מאחר דרשתים אלא ע"כ מלא שבעתים יוקם הוא ענין בפני עצמו שהקב"ה יוקם מקין עד ז' דורות וע"כ זה אחד מן המקראות שקלנו וכו': **מ** ר"ל דכאן דבר הכתוב בראשון ומקום אחר מפרש בהדיא כל מכה וכו': **נ** ושורש ופפתים אלמי עבו"ל הוא ומכח נגד ומקב יעור נגד יאחק וכו' כחוב עליהן את השבועה שבשבע **צ** ריר לגבישן אלא ישאה עשו מלחמה וכו תגיעלך ט

דְּאַרְחוּהִי מִן חָדֶךְ: יב אֲרֵי תִפְלַח בְּאַרְעָא לָא תּוֹסִיף לְמִתַּן חֵילָהּ
לָךְ מִטַּלְטַל וְגָלֵי תְּהֵי בְּאַרְעָא: יג וַאֲמַר קַיִן קָדָם יְיָ סַגִּי חוֹבִי
מִלְּמִשְׁבָּק: יד הָא תְּרִיכְתָּא יָתִי יוֹמָא דֵּין מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא וּמִן
קֳדָמָךְ לֵית אֶפְשַׁר לְאִטַּמָּרָא וַאֲהֵי כְּטַלְטַל וְגָלֵי בְּאַרְעָא וִיהֵי כָּל
דְּיִשְׁכְּחִנַּנִי יְקָטְלֵנָנִי: טו וַאֲמַר לֵהּ יְיָ לְכֵן כָּל־קָטֵיל קַיִן לְשַׁבְעָה
דָרִין יִתְפְּרַע מִנֵּהּ וְשַׁוִּי יְיָ לְקַיִן אָתָא בְּדִיל דְּלָא לְמִקְטַל יָתֵהּ כָּל
דְּיִשְׁכְּחִנֵּהּ: טז וּנְפַק קַיִן מִן קֳדָם יְיָ וִיתִיב בְּאַרְעָא גָּלֵי וּמִטַּלְטַל
דַּהֲוָה עֲבִידָא עֲלוֹהִי מִלְּקַדְמִין דְּגִינְתָא דְעֵדֶן: יז וְיָדַע קַיִן יָת אִתְּתֵהּ
וְעִדְיָאת וִילִידַת יָת חֲנוֹךְ וַהֲוָה בָּנֵי קַרְתָּא וּקְרָא שְׁמָא דְקַרְתָּא
כְּשׁוּם בְּרֵהּ חֲנוֹךְ: יח וְאִתְיְלִיד לַחֲנוֹךְ יָת עִירָד וְעִירָד אוֹלִיד

בעל התורים

ב' ומסרה הכא ואיהך (פ' שמות) על מ"ם כס לועקים וגו' ופרש"י מלמד שלטרע וכיס שותם תיטוקות של ישראל ורותן כדמים וחזו קיל דמי אחיך לועקים: (יד) מוצאי • ב' במסרה הכא ואיהך (משלי ח) כי מוצאי מצא חיים וחזו אחמ"ל למיימרים כה סמא דמיי • למשמעלים כה סמא דמותה. חזו כל מוצאי יהרגני: (ביוך לקמן) הכם כמעים עד" (איוב טו) כגיעטיריא חטן. ובהל"ש בגיעטיריא מיעטרון אלקה הקב"ה אחר מאותן של קודם דור המבול ואחר של אחר דור המבול דהייט חטן ומכחם והעלם לבמים ביעידו עליו ובתר חטאן כהיט דור שביעי שהקב"ה חטן בהבריעות. וכן מצה כהיט שביעי לאחוס כתיב כיס ומצה עלה לא אלגלים:

שפתי חכמים

רש"י

וגם לותם יכה על אשר אמרו כעוד והפכה לא יבא לא הוך הבים המכה את אלו אני אעשנו לאם ובר כאין קלר דברו ובדברי כימים פירש יהיה לאם ונגר: **יושם ה'** לקין אות• הקן לו אות ממנו כמלמוד(ס"א ד"ל כל מוצאי יהרגני הכרמות והחיות אבל בני אדם עדיין לא היו שייכת מהם רק אביו ואמו ומהם לא היה יכול שיהרגוהו אלא אמר עד עכשיו היה פחדתי על כל החיות מש"ם ומודאהם וגו' ועכשיו בשביל עון זה לא יאכלו ממני החיות ויהרגוני• מיד ויעש ה' לקין אות החזיר מוראו על הכל): (טו) **ויצא קין** • מגוזר דעת העליונה: **בארץ נוד** • בתרם שכל הגולים נדיה שם: **קדמת עדן** • שם גלה אביו בשבוכם מגן עדן שמאחר ויהכן מקדם לגן עדן וגו' לשמור את שמירת דרך מצות הגן שם לגמוד שהיה אדם שם ומעוה זות מזהמות קולות בכל מקום את הרוגמות שנאמר לא יבדיל מבשר וגו' מולדה שמם • דבר אחר בתרן עוד כל מקום שהלך היהם הארץ מודעעת תחתיו צ' וכבריות לומרים כומו מעלו זהו שברא את אביו: (יז) **ויהי** • קין בונה עיר קויבקא שם העיר לזכר בנו ממון: (יח) **ועירד ילד** • יש מקום שהוא אומר בזכר הולד יש מקום שהוא אומר ילד שהעידה מבשמת שתי לבומות לידת הפשם ויטמוראל בלע"ז הרשעת הולדות הלים לאיזרכא"ל בלע"ז בהוא אומר הולד בלגון הפעול מדבר

יָלַד אֶת־מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל יָלַד אֶת־לָמֶךְ׃ חמישי יח וַיִּקַּח
לוֹ לֶמֶךְ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם הָאַחַת עָדָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית צִלָּה׃
כ וַתֵּלֶד עָדָה אֶת־יָבָל הוּא הָיָה אֲבִי יֹשֵׁב אֹהֶל וּמִקְנֶה׃
כא וְשֵׁם אָחִיו יוּבָל הוּא הָיָה אֲבִי כָּל־תֹּפֵשׂ כִּנּוֹר וְעוּגָב׃
כב וְצִלָּה גַּם־הִוא יָלְדָה אֶת־תּוּבַל קַיִן לֹטֵשׁ כָּל־חֹרֵשׁ
נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל וַאֲחֹת תּוּבַל־קַיִן נַעֲמָה׃ ששי כג וַיֹּאמֶר
לֶמֶךְ לְנָשָׁיו עָדָה וְצִלָּה שְׁמַעַן קוֹלִי נְשֵׁי לֶמֶךְ הַאֲזֵנָּה
אִמְרָתִי כִּי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי וְיֶלֶד לְחַבֻּרָתִי׃ כד כִּי
שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם־קָיִן וְלֶמֶךְ שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה׃ כה וַיֵּדַע אָדָם

שפתי חכמים

כשם בנו חנוך: ד אלה כך הל"ל ומתושאל ילד את למך ולמך ילד את יובל ל"ל לפי מנהג ויקח לו ל"ל לפי מנהג כשם: ש פי' שהקקין לוקח טוס של עיקרין כדי שתהיה עקרה ולא יכמיה את. ויפה וא"ם ולכלו כאיב ולמך גם כיא ילדה וי"ל דילדה קודם שנתחבר טוס של עקרין: ופי"ל דמה שאמר גלה גם היא ילדה דבוחת נקבו אמ"ם שנתחבר כוס של עקרין. אמ"ה ילדה ולא האיק לה בלום (הא"ם): ת וכן פי' לפי מעמר הלשון לוטב אחל ומקנה ואמר במדבריהם לומר לא בהבל שהיה דומה כישוב ואו לומנות גדולה: א ולומו כיה לפרש שהמקנה מסורים הוא וכמו קאמר לטש ותורם כל מני נחושת וברזל וכיוסף מלת כל מני לומנות כלו: מני מחרישה וכחיטוב ודומיהם שנעל גם הלשיבה ולשומת אלו: ב וא"ם מני' לרש"י וי"ל דבה

ר ש"י

בלידת בתשבה פלוני הוליד את אשתו בן לו בת בכהוה אומר ילד מדבר בזריעת בהיים והוה בלע"ז אייריי"ר: (יב) ויקח לו למך. לא היה לו לפרש כל זה ד אלה לגלגדמו מכוף הענין שקיים סקב"ה בכטמתו שאמר שבעתיים יוקם קין עמד למך לאחר שהוליד בניס ועשה דור שניעי והרג את קין זהו שאמר כי אים הרגתי לפצעי וגו': שתי נשים. כך היה דרכן של דור המבול אחת לפריה ורביה ואחת לתשמיש זו שהיא לתשמיש משקה לה כוס של עקרין (ס"א אימו) כדי שתעקר ומקושטת

כללה ומחמילה מעדנים והברתה מזמה ואבלה בחלמנה והוא דומה עקרה לא תלד וחלמנה לא ייטיב כמו שמפורש בחגדת מלך. עדה היא של פריה ורביה ועל שם שמגונה עליו ומזכרת מחלוו (ס"א ממחלוו) עדה תרגום של סוהה. שלצה היא של תשמיש על שם שיושבת תמיד בלוו דברי חגדה סם בברכאות רבה: (כ) אבי ישב אהל ומקנה. ת הוא היה הראשון לרועי בהמות במדבריות ויושב באהלים חדש כאן ותדש כאן בשביל מרעה לאנו וכשבלה המרעה במקום זה הולך והוקע שיהו לו במקום אחר. ומ"א בומם בתים לעבודת הוכבים. כמה דאת אמר סמל הקנאה המקנה וכן אחיו תופש כמור ושוגב לומר לעבודת הוכבים: (כב) תובל קין. תובל לומנתו של קין: והוכל לשון הבנין תיבל והתקין לומנתו של קין לעשות כלי זיין לרוצחים: לטש כל חרש נחשת וברזל. מהדד לומנות נחשת וברזל כמו ילטוש עיניו לי (איוב לג) הוכם אימו לשון פועל (בסגו"ל) אלה ל' פועל (בציר"י) שהרי נקוד קמץ קטן (דהיינו בציר"י) וטעמו לשטה כלומר מהדד ומלחמה כל כלי לומנתיו א נחשת. היא אשתו של ב נח בכ"ל: (כג) שמעון קולי. שהיו נשיו פורשות ממנו מתשמיש לפי שהרג את

יָת מְחוּיָאֵל וּמְחַיָּיאֵל אוֹלִיד יָת מְתוּשָׁאֵל אוֹלִיד יָת
לֶמֶךְ׃ יט וּנְסִיב לֵהּ לֶמֶךְ תְּרֵתֵין נְשִׁין שׁוּם חֲדָא עָדָה וְשׁוּם תִּנְיָנְתָא
צִלָּה׃ כ וִילִידַת עָדָה יָת יָבָל הוּא הֲוָה רַבְּהוֹן דְּכָל דְּיָתְבֵי מַשְׁכְּנִין
וּמְרֵי בְעִיר׃ כא וְשׁוּם אֲחוּהִי יוּבָל הוּא הֲוָה רַבְּהוֹן דְּכָל דְּמְנַגְּנִין
עַל פּוּם נְבִלָא יְדָעֵי זְמַר כִּנּוֹרָא וְאַבּוּבָא׃ כב וְצִלָּה אַף הִיא יְלִידַת
יָת תּוּבַל קַיִן רַבְּהוֹן דְּכָל יְדָעֵי עִיבִידַת נְחָשָׁא וּפַרְזְלָא וַאֲחָתֵהּ
דְּתוּבַל קַיִן נַעֲמָה׃ כג וַאֲמַר לֶמֶךְ לְנָשׁוֹהִי עָדָה וְצִלָּה שְׁמַעַן קָלִי
נָשֵׁי לֶמֶךְ אֲצִיתָא לְמֵימְרִי לָא נַבְרָא קְטָלִית דְּבְדִילְהּ אֲנָא סָבִיל
חוֹבִין וְאַף לָא עוֹלִימָא חַבְּלִית דְּבְדִילְהּ יְשְׁתֵּיצֵי זַרְעִי׃ כד אֲרֵי
לְשַׁבְעָא דָרִין אִיתְלִין לְקַיִן הָלָא לְלֶמֶךְ תְּרֵין עֲשַׂר וְשַׁבְעָא׃ כה וַיְדַע

ר ש"י

קין ואת תובל קין כמו שהיה למך כומה ותובל קין מוסמו ולמה את קין ולמה לו כתיב ואמר לאביו למשון בקשת והכרנו וכיון שידע שהוא קין זקנו הכה בה אל כף אל כף וכפף את כמו בימיסס: שמען קולי. להשמע לי לתשמיש וכי אים אשר הרגתי לפצעי הוא והרג וכי אני פצעתיו מזיד שיהיה הפצע קרוי על שמי וילד אשר הרגתי לחבורתי והרג לגומ' ע"א תבורתי בתמיס והלא שוגג אני ולא מזיד לא זהו פצעי ולא זהו הבורתי: פצעי. מכת תכ לו הן מקאדו"ס - בלע"ז: (כב) כי שבעתים יקם קין. קין שהרג מזיד נתלה לו עד שבעה דורות אני שהרגתי שוגג לא כש"כ שיתלה לי שביעיות הרבה: שבעים ושבעה. לשון רבוי שביעיות אתה לו כך דרש ר' תנחומא. ומדרש ב"ר לא הרג לגר בלום ובניו פורשות ממנו ג' מקייימו פריה ורביי' לפי שנזהרה גזרה לבלות זרעו של קין ד' לאחר שבעה דורות אמרו מה אנו יולדות לבטלה

לאחר המבול בא ובטוף את הכל והוא אומר הן וכי אים הרגתי לפצעי וכי אני הרגתי את הכל שהיה אים בקומה וילד בשיש שיהא כלה בחוהו עון ומה קין שהרג נתלה לו שבעה דורות אני שלא הרגתי לא כל שכן שיתלו לי שביעיות הרבה וזה ק"ו של בטוח הוא כן אין הקב"ה נוהה את הזנו ומקיים את דברו: (כה) וידע אדם וגו' בא לו לגלגל אדם הראשון וקבל על בניו אמר לבה וכי בעינכם נדקדק על גזירתו של מקום

לכך נקראת נעמה על שם שמעשיה נעימים ויפה לעשה והוא"ל וכן הוא ח"ב לגם מתה במבול ולא נילה כמה לגלה על מרחק היה אשה את והרי אשה את נילה מן המבול ועי"ל דהוכחתו הוא דלמה מזרה וקבה ע יותר מאחר נקבות ח"ו אמנם זה לפי שמ"ש שלגעמה הוא ג' לחתן יבל ויובל ותובל קין. ותובל קין היה רשע כמו שכתב"ר שהיה שוגר כלי מיין לרוצחים ויבל היה לדיק ויובל הולכים לפי פי' אחר שכתב"ר ויובל ג"כ לדיק ומלת בעמים היו לדיקים ואחר היה רשע וגם לגה היו שלבה בנים שם חם ויפת ושם ויפת היו לדיקים כמו שפי' הכ"ר בפרשת נח וחם היה רשע כדמשמע ג"כ שם וחם הן יקבה לך לאמה היו שני לדיקים ואחר רשע לגך פי' נעמה היה אשתו של נח והוא בנים אחר אחי חם וקל"ו: ג (נח"ר) אין זה בכ"ר שלמעלה וג"כ שהרב הוסיף זה מדעתו לפרון לאמה עסקו בפריה ורביה והולידו עד בנים ע"ז תירגו כדי לקיים המלוה ועיין בהבה"ס: ד ר"ל בלה ישותו. וה"ל בתחלה פ"ש"ל לגך פירשו היתה בעגזרה גזירה על עצו של קין ולגן משמע דבשביל המבול היו פורשות וי"ל דבניו היו יודעים שיבא המבול בימי לגך וסוברות היו בימי לגך בן מתושאל מזרע של קין יהיה הבל שטות היה שלא בא תלה בימי לגך בן מתושאלח וקל"ל: ה הבל לפי מדרש רבי הנחומא ליו ק"ו של בטוח מעשה שלהם ק"ו ליו מבטל שבעתים יוקם קין שהק"ו ליו תלה בעבוהבהשה שלו. ומהרש"ל בתב וה"ם מה דשתי של לגך וי"ל שאמר הלבו מה קין שהרג בתמיד ויהיה לאות לעולם מיד שלמתר

עוֹד אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שָׁת־
לִי אֱלֹהִים זֶרַע אַחֵר תַּחַת הֶבֶל כִּי הֲרָגוֹ קָיִן: כו וְלְשֵׁת
גַּם־הוּא יֻלַּד־בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אֱנוֹשׁ אָז הוּחַל לִקְרֹא
בְּשֵׁם יְהוָה: ס ה א זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם בְּיוֹם בְּרֹא
אֱלֹהִים אָדָם בִּדְמוּת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ: ב זָכָר וּנְקֵבָה
בְּרָאָם וַיְבָרֶךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָם אָדָם בְּיוֹם הִבָּרְאָם:
ג וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ כְּצַלְמוֹ
וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת: ד וַיִּהְיוּ יְמֵי־אָדָם אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ
אֶת־שֵׁת שְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: ה וַיִּהְיוּ
כָּל־יְמֵי אָדָם אֲשֶׁר־חַי תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה
וַיָּמֹת: ס ו וַיְחִי־שֵׁת חָמֵשׁ שָׁנִים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־
אֱנוֹשׁ: ז וַיְחִי־שֵׁת אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־אֱנוֹשׁ שֶׁבַע שָׁנִים
וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: ח וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי־
שֵׁת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת: ס ט וַיְחִי
אֱנוֹשׁ תִּשְׁעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־קֵינָן: י וַיְחִי אֱנוֹשׁ אַחֲרֵי
הוֹלִידוֹ אֶת־קֵינָן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה
וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: יא וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי אֱנוֹשׁ חָמֵשׁ שָׁנִים
וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת: ס יב וַיְחִי קֵינָן שִׁבְעִים שָׁנָה
וַיּוֹלֶד אֶת־מַהֲלַלְאֵל: יג וַיְחִי קֵינָן אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־
מַהֲלַלְאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים
וּבָנוֹת: יד וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי קֵינָן עֶשֶׂר שָׁנִים וּתְשַׁע מֵאוֹת
שָׁנָה וַיָּמֹת: ס טו וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁשִּׁים שָׁנָה
וַיּוֹלֶד אֶת־יָרֶד: טז וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת יָרֶד

שלשים

אָדָם עוֹד יָת אִתְּתֵהּ וִילִידַת בַּר וּקְרַת יָת שְׁמֵהּ שֵׁת אֲרֵי אֲמַר יְהָב
לִי יְיָ בַּר אָחֳרָן חֲלַף הֶבֶל דִּקְטָלֵהּ קָיִן: כו וּלְשֵׁת אַף הוּא אִתְיְלִיד
בַּר וּקְרָא יָת שְׁמֵהּ אֱנוֹשׁ בְּכֵן בְּיוֹמוֹהִי חֲלוּ בְּנֵי אֵינָשָׁא מְלַצְּלָאָה
בִּשְׁמָא דַיְיָ: א דֵּין סְפַר תּוּלְדַת אָדָם בְּיוֹמָא דִּבְרָא יְיָ אָדָם בְּדִמּוּת
אֱלֹהִים עָבַד יָתֵהּ: ב דְּכַר וְנוּקְבָא בְּרָאנוּן וּבְרִיךְ יָתְהוֹן וּקְרָא יָת
שְׁמְהוֹן אָדָם בְּיוֹמָא דְּאִתְבְּרִיאוּ: ג וַחֲיָא אָדָם מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין
וְאוֹלִיד בִּדְמוּתֵהּ דְּדָמֵי לֵהּ וּקְרָא יָת שְׁמֵהּ שֵׁת: ד וַהֲווֹ יוֹמֵי אָדָם
בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת שֵׁת תַּמְנֵי מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן: ה וַהֲווֹ
כָּל יוֹמֵי אָדָם דְּחַיָא תְּשַׁע מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין וּמִית: ו וַחֲיָא שֵׁת
מְאָה וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת אֱנוֹשׁ: ז וַחֲיָא שֵׁת בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת
אֱנוֹשׁ תַּמְנֵי מְאָה וּשְׁבַע שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן: ח וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי
שֵׁת תְּשַׁע מְאָה וְתַרְתָּא עַשְׂרֵי שְׁנִין וּמִית: ט וַחֲיָא אֱנוֹשׁ תִּשְׁעִין
שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת קֵינָן: י וַחֲיָא אֱנוֹשׁ בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת קֵינָן תַּמְנֵי
מְאָה וַחֲמֵשׁ עַשְׂרֵי שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן: יא וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי אֱנוֹשׁ
תְּשַׁע מְאָה וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וּמִית: יב וַחֲיָא קֵינָן שַׁבְעִין שְׁנִין וְאוֹלִיד
יָת מַהֲלַלְאֵל: יג וַחֲיָא קֵינָן בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת מַהֲלַלְאֵל תַּמְנֵי מְאָה
וְאַרְבְּעִין שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן: יד וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי קֵינָן תְּשַׁע מְאָה
וַעֲשַׂר שְׁנִין וּמִית: טו וַחֲיָא מַהֲלַלְאֵל שִׁתִּין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת
יָרֶד: טז וַחֲיָא מַהֲלַלְאֵל בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת יָרֶד תַּמְנֵי מְאָה וּתְלָתִין

ר ש"י

ו אתם עכו מעותכם והוא יעשה אתם שלו אמרו לו קשוט עצמך תחלה והלא פרשת מאשתך זה מאה ושלשים שנה משנקבסה מיתה על ידך מיד וידע אדם וגו' ומהו עוד לגמוד שנתוספה לו תלות ז' על תלותו בב"ר: (כו) אז הוחל · לשון תולין לקרא את שמות האדם ואת שמות הבעלבים בשמו של הקב"ה לעשותן אלילים ולקרותן אלהות: (א) זה ספר תולדת אדם · זו היא ספירת תולדות אדם · ומדרשי אגדה יש רבים: ביום ברא וגו' · מגיד שכיוס שנברא ח הוליד: (ג) שלשים ומאת

שפתי חכמים

שוף דם האדם וגו' אמ"ם שכב הגאולה בחפלתו לו' דורות אני שהתני שוגג על אחת כמה וכמה שאשכב הגאולה בחפלה: ו וקשה לפי פי' הראשון שפירשו ממנו משום לעיתה מה הביב לכם אדם יי"ל דהביא לכם וכי מפני שעשה עבירה אחת שהרג יעשה עוד עבירה ויבטל פריה ורביה אלא מעתה מי שאכל שום וכו' · מהרש"ל: ז פי' בתחלה לא היתה לו תלות אלא כשהיה אח חוה אכל עתה טרם לו תלות על תלותו הגם כשלא היתה לפניו תלות והיתה עליו הקלות · ול"ג דהוכחתם רש"י הוא לפי לפי דמי הוא דמיון ומהר בקרא ומהר עוד אשתו ולהזהרם על הקלות בתקלות חוה בלבד העיקר ולמה כתב עוד בני וידע דמילתא דפשוטה הוא דאין הכיון בלא תעשה אלא לדרשה שנתוספה לו תלות כי' · ועי"ל דלא שייך לומר דעוד אלא כהפעולה הנמשכת הפעולה לפעולה הראשונה כתב עוד להזהרם על מניעת הפעולה ומו בני לאה דכתיב עוד מקיר אחיו לידם הלשון אחר כמה שנים הוא אשתו ק"ל אבים לא הל"ל אם עוד אלא וידע אדם הם אשתו וגו' לו לקוחים אריש כמו בני אמרתם אפ' אתבנו ומשיב ביה לקחתם אריש וחו"ק ל"ל: ח אבהרי מאיב זה ספר מילות תלנ

שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃
יז וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי מַהֲלַלְאֵל חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה
מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃ ס יח וַיְחִי־יֶרֶד שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּמְאַת
שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־חֲנוֹךְ׃ יט וַיְחִי־יֶרֶד אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־חֲנוֹךְ
שְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ כ וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי־
יֶרֶד שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃ ס כא וַיְחִי
חֲנוֹךְ חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־מְתוּשֶׁלַח׃ כב וַיִּתְהַלֶּךְ
חֲנוֹךְ אֶת־הָאֱלֹהִים אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־מְתוּשֶׁלַח שְׁלֹשׁ
מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ כג וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי חֲנוֹךְ
חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה׃ כד וַיִּתְהַלֶּךְ חֲנוֹךְ
אֶת־הָאֱלֹהִים וְאֵינֶנּוּ כִּי־לָקַח אֹתוֹ אֱלֹהִים׃ ס שביעי כה וַיְחִי
מְתוּשֶׁלַח שֵׁבַע וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־לֶמֶךְ׃
כו וַיְחִי מְתוּשֶׁלַח אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמֹנִים
שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ כז וַיִּהְיוּ כָּל־
יְמֵי מְתוּשֶׁלַח תֵּשַׁע וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה
וַיָּמֹת׃ ס כח וַיְחִי־לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה
וַיּוֹלֶד בֵּן׃ כט וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר זֶה יְנַחֲמֵנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ
וּמֵעִצְּבוֹן יָדֵינוּ מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֵרְרָהּ יְהוָה׃ ל וַיְחִי־
לֶמֶךְ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־נֹחַ חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וַחֲמֵשׁ
מֵאֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ לא וַיְהִי כָּל־יְמֵי־לֶמֶךְ שֶׁבַע
וְשִׁבְעִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃ ס לב וַיְהִי־נֹחַ

שפתי חכמים ר ש"י

ביום כרת וגו' משמע דביום שנכרת היו לו תולדות וייסיס
ביום כרות דבוק עם תולדות הדם ולא עם כדמעות הלכים
הכת אחריו דהל"ב ביום כרות ל"ג לא היה ע לכתוב הלא תולדות הארם כדמעות הלכים עשה אותו מגי ויתחיב מיה
מיה כמר תולדות הדם גב מל והארם ידע הם שה הנשמו ומלר הם קין והבל: הם דקל"ל ולא ביום שנכרת שלינ
מ"ל

שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃ יז וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי מַהֲלַלְאֵל תַּמְנֵי מְאָה
וְתִשְׁעִין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וּמִית׃ יח וְחַיָּא יֶרֶד מְאָה וְשִׁתִּין וְתַרְתֵּין שְׁנִין
וְאוֹלִיד יָת חֲנוֹךְ׃ יט וְחַיָּא יֶרֶד בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת חֲנוֹךְ תַּמְנֵי מְאָה
שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃ כ וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי יֶרֶד תְּשַׁע מְאָה וְשִׁתִּין
וְתַרְתֵּין שְׁנִין וּמִית׃ כא וְחַיָּא חֲנוֹךְ שִׁתִּין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת
מְתוּשֶׁלַח׃ כב וְהַלִּיךְ חֲנוֹךְ בְּדַחֲלְתָּא דַיְיָ בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת מְתוּשֶׁלַח
תְּלַת מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃ כג וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי חֲנוֹךְ תְּלַת
מְאָה וְשִׁתִּין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין׃ כד וְהַלִּיךְ חֲנוֹךְ בְּדַחֲלְתָּא דַיְיָ וְלֵיתוֹהִי
אֲרֵי (לָא) אֲמִית יָתֵהּ יְיָ׃ כה וְחַיָּא מְתוּשֶׁלַח מְאָה וּתְמָנֵן וּשְׁבַע שְׁנִין
וְאוֹלִיד יָת לֶמֶךְ׃ כו וְחַיָּא מְתוּשֶׁלַח בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת לֶמֶךְ שְׁבַע־
מְאָה וּתְמָנֵן וְתַרְתֵּין שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃ כז וַהֲווֹ כָּל־
יוֹמֵי מְתוּשֶׁלַח תְּשַׁע מְאָה וְשִׁתִּין וּתְשַׁע שְׁנִין וּמִית׃ כח וְחַיָּא לֶמֶךְ
מְאָה וּתְמָנֵן וְתַרְתֵּין שְׁנִין וְאוֹלִיד בַּר׃ כט וּקְרָא יָת־שְׁמֵהּ נֹחַ
לְמֵימַר דֵּין יְנַחֲמַנָּא מֵעוֹבְדָנָא וּמִלַּאוּת יְדָנָא מִן אַרְעָא דִּי לְטָטַהּ
יְיָ׃ ל וְחַיָּא־לֶמֶךְ בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת־נֹחַ חֲמֵשׁ־מְאָה וְתִשְׁעִין וַחֲמֵשׁ
שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃ לא וַהֲווֹ כָּל־יוֹמֵי לֶמֶךְ שֶׁבַע־מְאָה וְשַׁבְעִין
וּשְׁבַע שְׁנִין וּמִית׃ לב וַהֲוָה נֹחַ בַּר־חֲמֵשׁ מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד נֹחַ

ר ש"י

חנוך. לדיק היה וקל (ס"א וקבל) בדעתו לבוא להרשיע לפיכך מיהר הקב"ה וסילקו והמיתו קודם זמנו. וזהו ששיה הכתוב במיתתו לכתוב וחיונו כעולם למלאות שמותיו: כי לקח אתו. לפני זמנו כמו הנני לוקח ממך את מחמד עיניך: (כח) ויולד בן. בשמחה ובלא הטוב: (כט) זה ינחמנו. יניח ממנו את עצבון ידינו עד שלא בא מה לא היה להם כלי מחרישה והוא הכין להם והיה הארץ מוציאה קוצים ודרדרים בזזורעים חטים מקללתו של אדם הראשון וכימי נח נהפך וזהו ינחמנו ואם לא תפרשהו כך לא יהיה טעם הראשון מוסב על הטם ואתה צריך לקרות שמו מנחם: (לב) בן חמש מאות שנה. ח"ר יודן מס עשה כל הדורות סולדו נקי

שפתי חכמים

ולא"כ למה לא היה לו בניה עד עכשיו: ר"ל כיון דכתיב ויתהלך חנוך את האלהים א"כ לדיק היה ולמה מת קודם שמנו הלא שקל בדעתו היה וכו': כ דק"ל למה נאמר כאן עוד כן מקבאר תולדות ולא כתיב ויולד את מת הלא כן ל' בנין: ל הלא תרגם לפנ ל' נחמה לין שמה הנה שמה לשון אל עם את דקרא מסמע ויקרא את שמו נח לאמר זה ינחמנו דלבר נקרא נח מעשה זה ינחמנו ונח לין ל' נחמה ולין שמה הנה מיל על הנה הלא היה לו לקרא את שמו מנחם דאז היו שאר שמה הנה מיל על הנה. והא דלא קאמר ינח ממנו את מעשנו הנה עדיין לא ידעו ממעשי דדיהם הנה עדיין יגיעתו לתרום ולגרוש ולדרוש לכן קאמר זה ינחמנו זה ינח ממנו את עצבון ידינו שלא היה להם כלי מחרישה והוא הכין להם והיה הלא נקט כ"ש ממעשינו ומעצבון ידינו כמו דכתיב בקרא ולמה הקדים עצבון ידינו למעשה ידינו י"ל דעצבון קאי על מה שהאילה הארץ קוצים ודרדרים ומיד כשנולד נח פסקה מיד לוחה קללה תכל תיקון המחרישה לא היה עד שנולד את מ"ה הקדים

בֶּן־חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד נֹחַ אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת׃
ו א וַיְהִי כִּי־הֵחֵל הָאָדָם לָרֹב עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנוֹת יֻלְּדוּ
לָהֶם׃ ב וַיַּרְאוּ בְנֵי־הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת
הֵנָּה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכֹּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ׃ ג וַיֹּאמֶר יְהוָה
לֹא־יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם בְּשַׁגַּם הוּא בָשָׂר וְהָיוּ יָמָיו
מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה׃ ד הַנְּפִלִים הָיוּ בָאָרֶץ בַּיָּמִים הָהֵם
וְגַם אַחֲרֵי־כֵן אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים אֶל־בְּנוֹת הָאָדָם
וְיָלְדוּ לָהֶם הֵמָּה הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר מֵעוֹלָם אַנְשֵׁי הַשֵּׁם׃ פ מפטיר

שפתי חכמים

רש״י וכתרגם בזה שכן ראוי לדרוש נמי בקרא וק״ל: ב בקשה מהר״ם יפה ז״ל אחדרבה לא יהיו נדיקים יהיו הם ובניהם יותר מעשרה והיו מגיעים על כל העולם ולא היו נדיקין נתיבות שהרי כן פירש״י כפ׳ ויהי נבי תפלת אברהם ומל פתוח מי׳ לא ניקם שהרי דור המבול ח׳ היו נח ובניו ובניהם ולא כליו משמע שלא היו עשרה היו מלינין • (מ״ל) ״לב״ דנדיקים לא שיהיו אלא יבא אמנון מלו רק יהיו כל עניים ואם שאתר תטרית לעשות תיקון הרבה לכל יושבי תיבת הבל המבול עכ״פ יבא לשוף שאר העולם: ג ואם דלא כספיק כי במה שאתר אם היה מוליד קודם מ״ק לא היו רשעים כו׳ אלא אפשי שבעולם אם עדיין יש לבקשות מה הרחיק נח בהתמהמהו דסא עדיין לא יהיו רשעים ולאבדו אע״פ לדרך לעשות לאחר כי אבן מ״ק ומעולה כל הנולדים לא יהיו בני עונשין ויועיל לכם זשוכו אל נח שלף לא היו יהיו רשעים יעלו בזכותו משה״ב בשאר הדורות אלא הרגשו לעובדים ולאבדו משום אלא היה לכם זכות ומ״ה לא לדין אלא הרבה לאחת דלף אלא היו כבר שונאים לאו לנדיקים היו נחמדים לאו ורק בזכותו ניצלו מ״ה לא בנה לבל אחד מהם תיבה בע״פ ובק״ל: ם (מ״ה) ובקשה דלקמן פ׳ חיי שרה פי׳ בת ק׳ שנה בבת כ׳ לאחת משמע דלאחר כ׳ שנה הוי בת ק׳ שנים ״ועוד דוחק לומר דשבקב הרגיע ע״ה ובניו שכ״ח מהם לא הגיע לימי ק״ק שנה אין יעלה על הדעת לומר שנני חלוק חייהם לא יהיו בני עונשין וע״ם: ע ובקשה לכתוב יפה אחר שם יל אלא רוח לשנות כ״ב כי שם ואם עלדו בזה אחר זה פ״ה לא רוח לבפסוק מהרש״ל: פ מל׳ מעיבין אם הנחות פי׳ דשבת משמע דעשה הוי עבה ר״ל מקושטות כמו פפרק יב משכ עקה ועוד עבה חסר הוא מל׳ יחיד לגומר דלא הוי מוכנות אלא כשים יחידות דסייס הכלים שהן מקושטות ולא הוי ו״ו הוי משמע שמעיד הוי מוכנות ר״ל מקושטות כיון דכתיב מלא ג׳ רבים וק״ל: צ (רא״ם). דאל״כ כשיש אבל אחר בתרו ל״ל אלא כשים לבשולים • אחר כתרו לגמר ולבסמה (מה״ר) הקשה הרא״ם דנפ״ק דקידושין (דף יג) משמע שלא הבאה פלאם לא ו״ל דבני הלוים שהם כשרים תפתו בא״ת ולא שאר הבם דהא קלי הוריתו מי הלוים לריקן ניקם

יַת־שֵׁם יַת־חָם וְיַת־יָפֶת׃ א וַהֲוָה כַּד־שָׁרִיאוּ בְנֵי־אֲנָשָׁא לְמִסְגֵּי עַל־
אַפֵּי אַרְעָא וּבְנָתָא אִתְיְלִידוּ לְהוֹן׃ ב וַחֲזוֹ־בְנֵי־רַבְרְבַיָּא יַת־בְּנַת
אֲנָשָׁא אֲרֵי שַׁפִּירָן אִנִּין וּנְסִיבוּ לְהוֹן נָשִׁין מִכֹּל דִּי אִתְרְעִיאוּ׃
ג וַאֲמַר יְיָ לָא־יִתְקַיְּם הָדֵין קֳדָמַי לְעָלְם בְּדִיל דְּאִנּוּן
בִּשְׂרָא וְעוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא אַרְכָא יְהִיבַת לְהוֹן מְאָה וְעַשְׂרִין שְׁנִין
אִם־יְתוּבוּן׃ ד גִּבָּרַיָּא הֲווֹ בְאַרְעָא בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן וְאַף־בָּתַר־כֵּן דִּי
עָלִין בְּנֵי־יַרְבְּרַבְיָא לְוַת בְּנַת אֲנָשָׁא וִילִידִין לְהוֹן אִנּוּן גִּבָּרַיָּא דְּמֵעָלְמָא

בעל הטורים

(ד) הנפלים • ג׳ ח׳ מלא וכ׳ חסרים • הנפלים היו בתרן חסר • ג׳ (כפ׳ שלח) ושם רחיש לא הנפלים בני ענק מלא • מן הנפלים חסר • ושכו סיתון ועוג כו׳ כדאיתא בגדה סיתון ועוג בני שמחתי ועשאל שמעלו מן הנפלים •בימי דור המבול לכן כתיב כאן הנפלים חסר:

ר ש״י

קהלדם: לעלם • לאוכן ימים ר״מנה כוחו נידון בקרבי אם להבחות ואם לרחם שלא יהיה מדון זה בכוחי לעולם לגומר לאוכן ימים: בשגם הוא בשר • כמו בשגם בסגו״ל ת כלומר בשביל שגם זאת בו שהוא בשר ולא על פי כן אינו נכנע לבו ומה אם יהיה אם לו דבר קבה • כיוצא בו עד שקמתי דכורה כמו שקמתי וכן שאתה מדבר עמי כמו שאתה לא בשגם כמו בשגם: והיו ימיו וגו׳ • עד ר״ן שגם אחריך לבם אפי׳ ואם לא יאבדו אביה עליהם מבולי. ול״ת מבמולד יפת עד המבול אינו אלא מאה שגם אין מוקדם ומאוחר בתורה בבר היתה בגדה גזורה עשרים שגם קודם שהוליד נח הולדות וכן מינו בסדר עולם• ויש מדרשי אגדה רבים בלא ידון אבל זה הוא לאמות פשוטו: (ד) הנפלים • ע״ם אשפלו והשיל ב את בשולם ובלשון עברי לשון עניקים הוא: בימים ההם • בימי דור אמם ג וכי קין: וגם אחרי כן • אע״פ ד שראו בחדון של דור אמם שעלה מוקיומם ולקיף אלים הטולם לא נכנע דור ה המבול לגמוד מכם: אשר יבאו • הין יולדות ענקים כמוהם: הגברים • לגבורה כמוהם שיבד מהוילא מהוסלא מנקבו ע״ם מבדן ו שגמוהו וכוהבו • ד״ל מבני בפנון

ר ש״י

שגם וזה לת״ק אמר הקב״ה אם רשעים הם יאבדו בעוים ורע (ס״ל זרע של לדיק זה) לדיק זה ואם לדיקים הם הטרית עליו לעשות תיקון הרבה בכם את מעינו ולא הוליד עד ת״ק שגם כדי שלא יהא יפת הגדול שבבניו ראוי לעונשין ג לפני המבול דכתיב כי הגעו כן מאה שגם יעמוד ראוי לעונש לעתיד וכן לפני ם מתן תורה: את שם את חם ואת יפת • וכלא יפת הגדול הוא אלא בתחלה אתה דורש אלת שהוא לדיק ומולד כשהוא מהול ומאחרה יצא ממנו וכו׳ בב״ר: (ב) בני האלהים • בני הארים והשופטים • דבר אחר בני הלוים שם הארים הזולים בעלמותם על מקום אף הם הין מתעברין בהם • כל הלוים שבמקרא לשון מרות והם יוכיח ואתה תהיה לו לאלהים. ראה נתתיך אלהים: כי טבת הבה. ת״ר יודן נהם כתיב כשהיו מעיבין ם אותם מקושטות ליכם לחופה הין גדול נכנס וכועלה תחלה: מכל אשר בחרו • אף בשולת בעל ב אף הכר וכהבמה: (ג) לא ידון רוחי באדם • לא יתנעש ויריב רוחי עלי בשביל

ה וַיַּרְא יְהוָה כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל־יֵצֶר מַחְשְׁבֹת
לִבּוֹ רַק רַע כָּל־הַיּוֹם: ו וַיִּנָּחֶם יְהוָה כִּי־עָשָׂה אֶת־הָאָדָם
בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ: ז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶמְחֶה אֶת־
הָאָדָם אֲשֶׁר־בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה
עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמָיִם כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם: ח וְנֹחַ
מָצָא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה: פ פ פ קמ"ו · תמני"ס · יחזקיהו סימן

מנין המצות להרמב"ם ז"ל

עשה א

א ויאמר להם ה' פרו ורבו · ניסח תשב · טיג כגל מקום · וגכל זמן · וגמרים

שפתי חכמים

לותן לנוכי כסף וכסף כיון לנוכי בגיעל: ז שהרי המריד כל בהמה וחיה שמלן קלקלו וחילו הוו בעליונים סיס מהריב גם לת העליונים: ח דחל"ר קסה הרי כתיב ויינחם מ"ל נחמה חלת כלו' ויתעצב כיוס מ"ל נחעב וגחלה בלשון נחמה נחעב כחדס חלת לנו בל מקום לכהריכו · ומסרס"ל פי' לל בנו בל מקום · פי' מלחר שפי' סיוס נחמה לפנינו מוכרח לחת לומר שלחי ויתעצב על כחדס חלת ל"ל ד"ל שהפך מדס"ר למדס"ר חלו ויתעצב על הקב"ה: ט לומר מחחלה לל עלה כמחשבתו לעשות כחדס מלומה ופכשיו

ר ש"י

שממון ששממו לת כשולם: (ו) וינחם ה' כי עשה · נחמה היחה לפניו שכרלו כחתהוניס שלילה היה מן העליונים סיס ז ממרידן בכ"ר: ויתעצב · כחדס חל לנו בל מקום ח עלה כמחשבתו בל מקום לסעליכו זכו תרגוס חולקלום · ד"ל ויחמס נספקה מחשבתו בל מקום ממדת רחמיס למדת הדין עלה כמחשבה לפניו מה לעשות בחדס ט שעשה

כאלן · וכן כל לנון ניחום שבמקרא לנון נמלך מה לעשות וכן לדס ויתנחם · ועל עבדיו יתנחם: ויכחס ה' על הרעה · נחמתי כי המלכתי · כולס לנון מחשבה אחרת כס: ויתעצב אל לבו · נתחלבל על חכדן מעשה ידיו כמו נעלב המלך על כמו וזו כתבתי לחשובת

הפטרת בראשית (בישעיה סימן מב)

כֹּה־אָמַר הָאֵל יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם וְנוֹטֵיהֶם רֹקַע הָאָרֶץ
וְצֶאֱצָאֶיהָ נֹתֵן נְשָׁמָה לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ לַהֹלְכִים בָּהּ: אֲנִי
יְהוָה קְרָאתִיךָ בְּצֶדֶק וְאַחֲזִק בְּיָדֶךָ וְאֶצָּרְךָ וְאֶתֶּנְךָ לִבְרִית עָם לְאוֹר
גּוֹיִם: לִפְקֹחַ עֵינַיִם עִוְרוֹת לְהוֹצִיא מִמַּסְגֵּר אַסִּיר מִבֵּית כֶּלֶא יֹשְׁבֵי
חֹשֶׁךְ: אֲנִי יְהוָה הוּא שְׁמִי וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא־אֶתֵּן וּתְהִלָּתִי
לַפְּסִילִים: הָרִאשֹׁנוֹת הִנֵּה־בָּאוּ וְחַדָּשׁוֹת אֲנִי מַגִּיד בְּטֶרֶם תִּצְמַחְנָה

מצודת ציון ריקה · פנין פריסה: וחתוק · פנין תמיכה: ותלמד · פנין שמירה: לפקח · ענין פתיחה: מכלא מקום פתיחה:

אֲנָשִׁין דִּשְׁמָא: ה וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי־סַגִּיאַת בִּישַׁת אֲנָשָׁא בְּאַרְעָא וְכֹל־
יִצְרָא מַחְשְׁבַת לִבֵּהּ לְחוֹד בִּישׁ כָּל־יוֹמָא: ו וְתָב יְיָ בְּמֵימְרֵהּ אֲרֵי־
עֲבַד יָת־אֱנָשָׁא בְּאַרְעָא וַאֲמַר־בְּמֵימְרֵהּ לְמִתְּבַר תָּקְפְּהוֹן כְּרַעוּתֵהּ:
ז וַאֲמַר יְיָ אֶמְחֵי יָת־אֱנָשָׁא דִּי־בְרֵאתִי מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא מֵאֱנָשָׁא עַד־
בְּעִירָא עַד־רִחְשָׁא וְעַד־עוֹפָא דִשְׁמַיָּא אֲרֵי־אִתְבְּיִת בְּמֵימְרִי אֲרֵי־
עֲבַדְתִּנּוּן: ח וְנֹחַ אַשְׁכַּח רַחֲמִין קֳדָם יְיָ:

ר ש"י

אפיקוחס אחד ששאל את רבי יהושע בן קרחה אמר לו אין אתה מודיע שהקב"ה רואה את המולך אמר לו הן אמר לו והא כתיב ויתעצב אל לבו אמר לו מולך לך בן זכר מימיך אמר לו הן אמר לו ומה עשית אמר לו שמתתי וביטלתי את הכלי אמר לו ולא היית יודע שכופו למות אמר לו בשעת הדוחה הדוחה בשעת אכלה אכלה · אמר לו כך מעשה הקב"ה אע"פ שגלוי לפניו שכופן לתשוה ולא הכדן לא ממנע מלברלאן (ושיין ברא"ס) בכביל הלדיקים ל העתידים לעמוד מהם: (ז) ויאמר ה' אמחה את האדם · הוא עפר ואהיה עליו מיס ואמחה אותו לכך נאמר לשון מחוי: מאדם עד בהמה · אף הם ב הסתיתו דרכם· ד"ל הכל נגרל בשביל האדם וכיון שהוא כלה

שפתי חכמים

עלה כמחשבתו לאחור עליו מה לעשות בי לא שהפסה מחשבתו לרשה ופסק עליו האמצל שהרי אחר אם כתיב ויאמר ה' אמחה את האדם אם הוא תחלת דימוי ואין פי' הכפוך לומר שהפך מחשבתו מהדס"ר למדס"ר הוא מה שאחר אמחה את האדם דלא"ל ויאחר אמחה את האדם מבע"ל ולמה כאמר ויאמר ה' אמחה וגו' אלא ודאי תחלת דמה הוא וכיון שהוא תחלת הדבור מבעא שעדיין לא פסק עליהם את הדין אלא שכבר לאחר מה לעשות בהם: י ר"ל שמתי בעלמי ומחתי גם את הלדיקים: כ וקשה היאך מדמה מעשה הקב"ה למעשה ב"ו ל"ל שה היה לדחות קמין הכל בחתה הוא בשביל הלדיקים ע' מרכ"ל: ל ר"ל ועוד בשביל לדיקים הא"ל אין הבאל דומה לנמבל כי הכן כמה היא לשם תועלת אלא בשבת תהוה הדוס והרשעים נתועלת שיעמדו לדיקים מהם אלא ל"ל שהוא כמו ושוד וק"ל: ם ולפי זה קשה הא"ל אדם וכהמה ל"ם ד"ל וכו' ולפי הד"ל קשה היה לו לומר אדם וגם בהמה ל"ם אף הן וכו' מהה"ל:

חשלת פרשת בר אשית

מה מוך נלנו: כי נחמתי כי עשיתים · תשבתי מה לעשות על אשר עשיתים:

חשלת פרשת בראשית

הפטרת בראשית

אַשְׁמִיעַ אֶתְכֶם: שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ
יֹרְדֵי הַיָּם וּמְלֹאוֹ אִיִּים וְיֹשְׁבֵיהֶם: יִשְׂאוּ מִדְבָּר וְעָרָיו חֲצֵרִים תֵּשֵׁב
קֵדָר יָרֹנּוּ יֹשְׁבֵי סֶלַע מֵרֹאשׁ הָרִים יִצְוָחוּ: יָשִׂימוּ לַיהוָה כָּבוֹד
וּתְהִלָּתוֹ בָּאִיִּים יַגִּידוּ: יְהוָה כַּגִּבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָעִיר
קִנְאָה יָרִיעַ אַף־יַצְרִיחַ עַל־אֹיְבָיו יִתְגָּבָּר: הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם אֶתְאַפָּק
כַּיּוֹלֵדָה אֶפְעֶה אֶשֹּׁם וְאֶשְׁאַף יָחַד: אַחֲרִיב הָרִים וּגְבָעוֹת

מצודת ציון ויתחו כרמת קול: יעיר · מל' פטעורות: יריע · מל' תרועה: יצריח · ענין לעקה בקול גדול: פתיחתי · ענין פתיחה: תתרים · לחשתיק: לחתפ · ענין התחזקות: תפשה · ענין לעקה.
אשם · מל' אמתון: ואשלף · ענין גיעה: תתריב · מל' חורבן:

וְכָל־עֶשְׁבֵּם אוֹבִישׁ וְשַׁמְתִּי נְהָרוֹת לָאִיִּים וַאֲגַמִּים אוֹבִישׁ: וְהוֹלַכְתִּי
עִוְרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יָדָעוּ בִּנְתִיבוֹת לֹא יְדָעוּם אַדְרִיכֵם אָשִׂים מַחְשָׁךְ
לְפְנֵיהֶם לָאוֹר וּמַעֲקַשִּׁים לְמִישׁוֹר אֵלֶּה הַדְּבָרִים עָשִׂיתִם וְלֹא
עֲזַבְתִּים: נָסֹגוּ אָחוֹר יֵבֹשׁוּ בֹשֶׁת הַבֹּטְחִים בַּפֶּסֶל הָאֹמְרִים לְמַסֵּכָה
אַתֶּם אֱלֹהֵינוּ: הַחֵרְשִׁים שְׁמָעוּ וְהָעִוְרִים הַבִּיטוּ לִרְאוֹת: מִי עִוֵּר
כִּי אִם־עַבְדִּי וְחֵרֵשׁ כְּמַלְאָכִי אֶשְׁלָח מִי עִוֵּר כִּמְשֻׁלָּם וְעִוֵּר כְּעֶבֶד
יְהוָה: רָאִית רֹאוֹת קְרִי רַבּוֹת וְלֹא תִשְׁמֹר פָּקַח אָזְנַיִם וְלֹא יִשְׁמָע:
יְהוָה חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר: וְהוּא עַם־בָּזוּז וְשָׁסוּי
הָפַח בַּחוּרִים כֻּלָּם וּבְבָתֵּי כְלָאִים הָחְבָּאוּ הָיוּ לְבַז וְאֵין מַצִּיל
מִשִּׁסָּה וְאֵין־אֹמֵר הָשֵׁב: מִי בָכֶם יַאֲזִין זֹאת יַקְשִׁיב וְיִשְׁמַע לְאָחוֹר:
מִי־נָתַן לְמִשּׁוֹסָה למשסה קרי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבֹזְזִים הֲלוֹא יְהוָה זֶו
חָטָאנוּ לוֹ וְלֹא־אָבוּ בִדְרָכָיו הָלוֹךְ וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ: וַיִּשְׁפֹּךְ

מצודת ציון חומת מ"ו יכ: ואגמים • מקום כינסת המים: בנתיבות • מ"ו נתיב ונתיל: אדריכם • מ"ו דריכם ודלוך: חרשים • מ"ו שימה: ומעקשים • מ"ו עקש ועקום: למישור • מ"ו ישר ושוה: נסגו תתיר • עניין הסרה לתתיר: למסכה • לעשה פסל כמעשה ממתכת ניציקה והתכה: הכיטו • מנין הסתכלות והביט: כמלאכי • מנין שליח • פקח • מלה: אבו • מנין פמיתה • חפץ • מנין רצון • ויחדיר • מנין חזק • בזוז • מ"ו בזיז ובזל: ושסוי • מנין המיסה: הפח • מנין נתינה ונתינה • ובכתי כלאים • הוא מצמר גים כלאסורים • החבאו • מ"ו מחבואים ומסתור: מבשסה • כמו נמשסה וזהו מנין המיסה: יאזין • ישמע בחזיון: יקשיב • מנין שמיעה: זאת אמר • ולא אלו:

בראשית ו נח

ט אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֶת־

שפתי חכמים

א (נח"י) כתב הרא"ם והע"פ שבכר כאזכ תולדותיו כע' הטובות והזכירם כאן לחודיע שלא טליד רק אלה ולא שבוליד אחריכם כעים ובעום ולא היו רוחיים לבא אל הציגה עכ"ד ולא נכלעם דבה נעיל מי' ברב לבכר בכם את מעיינו שאמ"ע ביטו בשעים לא יאבדו כעים מי שאינו: לאחים לשובבין נמי המבול אבא אבר חזר והזכירם לבורות שהיו צדיקים שאחר כאן אלה שוכל אם הראשיעים דור המבול אבא ולכך קראן תולדות אבל דור המבול לא נקראו תולדות: ב ג"ל דר"ל מדבריהם אלה תולדות מה ומפרש מה היה צדיק ב"מ דמעשים טובים איקרי מפי תולדות ומדבקים בשאלה אים צדיק ואח"כ ויולד בת וגו' ע"מ דמעשים טובים עיקר תולדותיהם: ג ר' מהרש"ל וקשה סיאר דוכשין לגאלין כיון שהיה צדיק וי"ל שהיה סומך על אם האלהים כמו בפירש"י ז"ל ואיהדר שהרים לשבת מפרש לקרא אחרהם גבי אברהם כתיב בקבלתי ולא בקמיהם ולא בקמיהם לפי שהיה ל' פסק אחר לבכרים הבריות אחת כמפי שהיה אבל אם לא היה עוסק עם בני

עָלָיו חֲמָה אַפּוֹ וְעֻזּוֹ מִלְחָמָה וַתְּלַהֲטֵהוּ מִסָּבִיב וְלֹא יָדָע וַתִּבְעַר־
בּוֹ וְלֹא־יָשִׂים עַל־לֵב: וְעַתָּה כֹּה־אָמַר יְהוָה בֹּרַאֲךָ יַעֲקֹב וְיֹצֶרְךָ
יִשְׂרָאֵל אַל־תִּירָא כִּי גְאַלְתִּיךָ קָרָאתִי בְשִׁמְךָ לִי־אָתָּה: כִּי־תַעֲבֹר
בַּמַּיִם אִתְּךָ אָנִי וּבַנְּהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּךָ כִּי־תֵלֵךְ בְּמוֹ־אֵשׁ לֹא תִכָּוֶה
וְלֶהָבָה לֹא תִבְעַר־בָּךְ: כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעֶךָ
נָתַתִּי כָפְרְךָ מִצְרַיִם כּוּשׁ וּסְבָא תַּחְתֶּיךָ: מֵאֲשֶׁר יָקַרְתָּ בְעֵינַי
נִכְבַּדְתָּ וַאֲנִי אֲהַבְתִּיךָ וְאֶתֵּן אָדָם תַּחְתֶּיךָ וּלְאֻמִּים תַּחַת נַפְשֶׁךָ:
אַל־תִּירָא כִּי־אִתְּךָ אָנִי מִמִּזְרָח אָבִיא זַרְעֶךָ וּמִמַّעֲרָב אֲקַבֶּצֶךָּ:
אֹמַר לַצָּפוֹן תֵּנִי וּלְתֵימָן אַל־תִּכְלָאִי הָבִיאִי בְנַי מֵרָחוֹק וּבְנוֹתַי
מִקְצֵה הָאָרֶץ: כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף־
עֲשִׂיתִיו: הוֹצִיא עַם־עִוֵּר וְעֵינַיִם יֵשׁ וְחֵרְשִׁים וְאָזְנַיִם לָמוֹ: כָּל־הַגּוֹיִם
נִקְבְּצוּ יַחְדָּו וְיֵאָסְפוּ לְאֻמִּים מִי בָהֶם יַגִּיד זֹאת וְרִאשֹׁנוֹת יַשְׁמִיעֻנוּ
יִתְּנוּ עֵדֵיהֶם וְיִצְדָּקוּ וְיִשְׁמְעוּ וְיֹאמְרוּ אֱמֶת: אַתֶּם עֵדַי נְאֻם־יְהוָה
וַעֲבָדִי אֲשֶׁר בָּחָרְתִּי לְמַעַן תֵּדְעוּ וְתַאֲמִינוּ לִי וְתָבִינוּ כִּי־אֲנִי
הוּא לְפָנַי לֹא־נוֹצַר אֵל וְאַחֲרַי לֹא יִהְיֶה:

מצודת ציון חמה אפו • כפל כמלה כש"נ: ועזו • מ"ו עוז וחזק: ותלהטהו • מנין הכערה ודריפה: ותבער • מ"ו הכערה: כמו • כתוך: מסוב • מנין חוזק ודריפה: לפרך • מנין פדיון: יקרת • מ"ו יקר וחשוב: מקלתי • מנין מניעה: ואמאנו • הוי"ו הות ויי"ו המתלקת:

אונקלוס

ט אִלֵּין תּוֹלְדַת נֹחַ נֹחַ גְּבַר זַכַּאי שְׁלִים הֲוָה בְּדָרֵהִי בְּדַחֲלְתָּא

בעל הטורים

(ט) אלה תולדות נח • ד' דסמיכי אלה תולדות דסמיכי אלה תולדות עם אלה תולדות שקר • כגון כל אלפני • אלה תולדות דסמיכי כל מהו וכהו • אלה תולדות נח כל דורות אלפני • אלה תולדות עם כל כי חם וכני יפת • אלה תולדות יעקב כל עשו ואלופיו • נח נח וגו' • ג"פ כתיב נח בפסוק אחרים ג' עולמות • ד"ה שהיה מבלבל כל אחד כולל ג' בזכותו • נח כולל ג' כנגד שם חם ויפת • דניאל כולל מגיים מיאל ומריה חלמיש • חיוב כולל ג' דעיו אלים המימיה כלבד הבאתי הטוב הטבתי • ד"ח נח לבמים נח לבריות •

שפתי חכמים

ר ש"י

אל אברהם לא היה מחבב לבנים: את דורו לפי שהיו רבים גמורים חבר לא אלהים מלמר אל אברהם ל"ל עם אלהים מהרש"ל • (נח"י) ואפשר נמי דהוקשה דכל"ל בדורותיו ומדאמר בדורותיו משמע כל הבעבר דורות שמתחדש ועד נח היה צדיק המים לכך אמר מ"ם בנחת ומ"ם לגאלי לפי מעשי אלו עברה דורות היה צדיק אבל הבעבר דורות אינו מ"ם דבדורותיו קאי על עברה דורות שמתחדש ועד נח ומר סבר על עברה דורות שמתחדש אבל אברהם הא בדורו אל אברהם וכו' • וכתב הרא"ם והע"פ שבריכם מורים אלא היה צדיק גמור אלא לפי דורו דאלמ"ב אלי כ"ש דקאמר

(ט) אלה תולדת נח נח איש צדיק • הוא והכיון ספר בשבחו אשגח זכר לדיק לברכה • ד"ח לגמרך שעיקר תולדותיהם ב אל לדיקים מעשים טובים: בדרתיו • יש מרבותינו דוכשים אותו לגבחם כל שכן שאלו היה בדור לדיקים היה לדיק יותר • ויש שדוכשים אותו לגנאי לפי דורו היה לדיק ואלו היה בדורו

הָאֱלֹהִים הִתְהַלֶּךְ־נֹחַ׃ י וַיּוֹלֶד נֹחַ שְׁלֹשָׁה בָנִים
אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת׃ יא וַתִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ לִפְנֵי
הָאֱלֹהִים וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ חָמָס׃ יב וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־הָאָרֶץ
וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה כִּי־הִשְׁחִית כָּל־בָּשָׂר אֶת־דַּרְכּוֹ עַל־הָאָרֶץ׃
ס יג וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ קֵץ כָּל־בָּשָׂר בָּא לְפָנַי כִּי־מָלְאָה
הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם וְהִנְנִי מַשְׁחִיתָם אֶת־הָאָרֶץ׃ יד עֲשֵׂה
לְךָ תֵּבַת עֲצֵי־גֹפֶר קִנִּים תַּעֲשֶׂה אֶת־הַתֵּבָה וְכָפַרְתָּ אֹתָהּ
מִבַּיִת וּמִחוּץ בַּכֹּפֶר׃ טו וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אֹתָהּ שְׁלֹשׁ
מֵאוֹת אַמָּה אֹרֶךְ הַתֵּבָה חֲמִשִּׁים אַמָּה רָחְבָּהּ וּשְׁלֹשִׁים

שפתי חכמים

דקאמר מ"מ כפיפות בדורותיו קמיפלגי מ"ס בדורותיו לשמיה׳ הוא דאתי לומר לף בדורותיו שהיו רשעים היה ט לגמוד מפעיסהם תפ"ס היה לדיק ר"ש אם היה וכו׳ וס"ס לגמרו הוא דאתי וכו׳ כדפי׳ לעיל אבל כ"ע מודו שלהיו היה בדור לדיקים והיה לדיקו כמו שהיה עכשיו לא היה מחמד לבלום ובל"ע מודו שלהיו היה בדור לדיקים כי׳ לדיק יותר לפי שלהיו דומה מי שנדל בתוך לדיקים לפי שנדל בתוך רשעים וכח דדרש בדורותיו חד מרייהו לגנאי ותר מרייהו לשבח תפ"ע שאין נסס הכתוב אם לגנאי אם לשבח משום דתר מרייהו סובר דבדורותיו קאי אהיה דסמיך ליה לומר שם היה בזמן דורותיו שהיו רשעי׳ וכ"ש וכו׳ ותר מרייהו סובר דבדורותיו קאי אלדיק דלעיל מיניה שלהיו אמר לדיק בדורותיו שפי׳ לדיק לפי דורו וחכו לגנאי גלי סתם (הרא"ם): ד דעת רש"י דאתי אתלהים אתהלך נח מעמד דלא היה אליהו אל נח אלא במקום אחין אם אמרם כי אם אלהים לבד והיה פורש מהיו לפי שהיו מלה רשעים ויהא שמא ילמד ממעשיהם הרעים דמה לא׳ כי׳ לדיק בל בר אלא ברוך שעד לבר אם אלהים אתהלך נח כלומר במקום אחין אם אלא אלהים לבד אבל אבל אמרסם בת אתהלך ל׳לדיק מאלהי לפי שהי׳ לדיק בעור אבל אמרסם הרעים והוכיחו ובריחו אלא היה יהא שמא ילמד ממעשיהם לפיכך לא היה לדיק שעד: ה מבנין אתפעל: ו ר"ל אבל"ר אתהלך דומה זה ג׳ כבד: ז ר"ל אם לא היה הוי׳ אל ואתפלל היה פרוסו ל"ב לשעבר (קנ"מ): וח ר׳ קלבי שפי׳ הוי׳ ר׳ לפרש אותי עבר כמי בעל ועשה לה ובל אבל אבל אב

אַמָּה קוֹמָתָהּ: טז צֹהַר תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה וְאֶל־אַמָּה תְּכַלֶּנָּה
מִלְּמַעְלָה וּפֶתַח הַתֵּבָה בְּצִדָּהּ תָּשִׂים תַּחְתִּיִּם שְׁנִים
וּשְׁלִשִׁים תַּעֲשֵׂהָ: יז וַאֲנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת־הַמַּבּוּל מַיִם
עַל־הָאָרֶץ לְשַׁחֵת כָּל־בָּשָׂר אֲשֶׁר־בּוֹ רוּחַ חַיִּים מִתַּחַת
הַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־בָּאָרֶץ יִגְוָע: יח וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי
אִתָּךְ וּבָאתָ אֶל־הַתֵּבָה אַתָּה וּבָנֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּנְשֵׁי־בָנֶיךָ
אִתָּךְ: יט וּמִכָּל־הָחַי מִכָּל־בָּשָׂר שְׁנַיִם מִכֹּל תָּבִיא אֶל־
הַתֵּבָה לְהַחֲיֹת אִתְּךָ זָכָר וּנְקֵבָה יִהְיוּ: כ מֵהָעוֹף לְמִינֵהוּ
וּמִן־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ מִכֹּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ שְׁנַיִם מִכֹּל
יָבֹאוּ אֵלֶיךָ לְהַחֲיֹת: כא וְאַתָּה קַח־לְךָ מִכָּל־מַאֲכָל אֲשֶׁר
יֵאָכֵל וְאָסַפְתָּ אֵלֶיךָ וְהָיָה לְךָ וְלָהֶם לְאָכְלָה: כב וַיַּעַשׂ נֹחַ
כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים כֵּן עָשָׂה: שני ז א וַיֹּאמֶר
יְהוָה לְנֹחַ בֹּא־אַתָּה וְכָל־בֵּיתְךָ אֶל־הַתֵּבָה כִּי־אֹתְךָ

שפתי חכמים

ר ש"י

כופר מבפנים ומבחוץ וחיצונו של משה לא היה חלא זפת מבחוץ לפי שבלתו סדי נמי מחולקים היו שהרי הגת היה כופר ותחם היה זפת חלב עתה שפירש"י דכפר כייטו זפת ח"ב ס"מ דגם כגת היה זפת כמו בתים ח"ב למה לא היה ג' בתים בפנים ומבחוץ כמו בגת: ועי"ל דבלא זאת ביאתי אומר דכפר טוב יותר מחומר וגרוע הוא מזפת הלבן חומר כפרים וזפת מבחוץ טוב הוא כמו כפר מבפנים ומבחוץ חלב כאן שפירש"י דכפר זפת הוא ח"ב קשה למה לא היו שוין: פ וא"ב דמה שפי' לעיל תיבתו של משה ע"י שבמים רפין דו כחומר מבפנים וזפת מבחוץ ס"פ דוחלי בתם המים היו רפין הלבן דיה כחומר מבנים וזפת מבחוץ ושוד כיון שבמים היו רפין דו כזפת מבחוץ כדי חלא ירית וכו' חלב בחלא בתיבה וכו' לריך לזפתה מבית ומבחוץ ושוד כדי שלא ירית דקשה לו וכי יגרע בזה שישה גם משה כך ומפרש ושוד כו' והקשה ולולא כן ג"כ לריך בגת כדי שלא ירית דקשה לו וכי יגרע בזה כיון דכיון דכייו לכך פי' הלב כאן וכו' מהרש"ל: צ לכך

ומן מבחוץ פ ושוד כדי שלא יריח לוחו לדיק ריח רע של זפת חלב כאן מעני חוזק המים זפתה מבית ומחוץ: (מז) צהר · צ"ל חלון: וי"ל חלון טובה המלוה לבם (ב"ר): ואל אמה תכלנה מלמעלה · כסויה מכופע ועולה עד שהוא קצר מלמעלה ועומד על אמה כדי ק שהוא המים למטה מכלן ומכלן (ס"ל לימו): בצדה תשים · שלא יפלו כגשמים ר"נה: תחתים שנים ושלשים · ג' עליות זו על גב זו עליונים לגאדם המעטים למדור התחתיים לגבל (ב"ר): (יז) ואני הנני מביא · הגי מוכן

ד והקמתי מדמיה ביתא בתיבה מיליה דביליאה כתיב לא תתה ותתבר ותין לבקשות מיליה דכתיב לא תתה ותתבר ומכל כתיב אתא שהוא לקמן אמרה כמ"ל: ה דהא כתיב אחריו מכל בשר דמשמע את הכל שים בו בשר אלא בגר מתמר ומכל כתיב נשמת חיי' עדים דגם הוא בכלל מכל בשר דהא לא בשר מיתו: ו דקל"ל דהא כתיב בשמן בקה שנטה: ז דל"ל כלם

אַמִּין פְּתִיהּ וּתְלָתִין אַמִּין רוּמֵהּ: טז נְהוֹר תַּעְבִּיד לְתֵבוּתָא וּלְאַמְּתָא
תְּשַׁכְּלִלִנַּהּ מִלֵּעֵלָא וְתַרְעָא דְתֵבוּתָא בְּסִטְרַהּ תְּשַׁוֵּי מְדוֹרִין אֲרָעִין
וְגִבְרָנִין וּתְלִיתָאִין תַּעְבְּדִנַּהּ: יז וַאֲנָא הָא אֲנָא מַיְתֵי יָת־טוּפָנָא מַיָּא
עַל־אַרְעָא לְהַחֲבָלָא כָּל־בִּסְרָא דִּי־בֵהּ רוּחָא דְחַיֵּי מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא
כֹּל דִּי בְאַרְעָא יְמוּת: יח וְאָקִם יָת־קְיָמִי עִמָּךְ וְתֵעוֹל לְתֵבוּתָא אַתְּ
וּבְנָיךְ וְאִתְּתָךְ וּנְשֵׁי־בְנָיךְ עִמָּךְ: יט וּמִכָּל־דְּחַי מִכָּל־בִּסְרָא תְּרֵין
מִכֹּלָא תָּעֵיל לְתֵבוּתָא לְקַיָּמָא עִמָּךְ דְּכַר וְנֻקְבָּא יְהוֹן: כ מֵעוֹפָא
לְזַנּוֹהִי וּמִן־בְּעִירָא לְזַנָּהּ וּמִכֹּל רַחֲשָׁא דְאַרְעָא לְזַנּוֹהִי תְּרֵין מִכֹּלָא
יֵעֲלוּן לְוָתָךְ לְקַיָּמָא: כא וְאַתְּ סַב־לָךְ מִכָּל־מֵיכַל דְּמִתְאֲכֵל וְתִכְנוֹשׁ
לְוָתָךְ וִיהֵי לָךְ וּלְהוֹן לְמֵיכָל: כב וַעֲבַד נֹחַ כְּכֹל דִּי פַקִּיד יָתֵהּ יְיָ כֵּן
עֲבַד: א וַאֲמַר יְיָ לְנֹחַ עוֹל־אַתְּ וְכָל־אֱנָשׁ בֵּיתָךְ לְתֵבוּתָא אֲרֵי־יָתָךְ

בעל הטורים

(יט) לחיות אתך זכר ונקבה · מהשוה לעיכו · דמה לו שבשוף יבטון אלו וחנ"ה ויבלה את כיוצא מהתו מלבד שהיתה שבעה אלו: לחיות אתך · כגי' לא מריפה ולא מתומר אבר:

שפתי חכמים

ר ש"י

ש לבסכים עם אותם ת מזהוזו ואמרו לפני כבר מה אמוס כי מזכרנו: מבול · שבלה את הכל שבלבל את הכל שהוכיל את הכל מן הגבוה לגמוך א והוא לשון אונקלוס שהגיש טופגא שהיה את הכל והביאה לגבל שהיא עמוקה לכך נקראת שער שגעגו שם כל מתי מבול (ס"ל מימוי מבול וכן הגיה רש"ל בח"ש בפס' שבת): (יח) והקמתי את בריתי · (ב"ר) בריתי היה לריך על הפירות ב שלא יקרבו ויעשבו ושלא יהגרגרו ג בשעים שבדוק: אהה ובניך ואשתך · האנשים לבד והנשים לבד מבלן שנאכרו ד בתשמים המעטה (שם): (יט) ומכל החי · אפי' ה שדים · שנים מכל · מן הפרחים שבהם ו לא פחתו מעשים אחד זכר ואחד נקבה: (כ) מהעוף למינהו · (ב"ר) אותן שדבקו במיניהם ולא שהיו דרכם ומאליהם באו ז וכל שהיה קולטתה הכניס בה: (כב) ויעש נח · זה

שבת מבחון פ ושוד כדי שלא יריח לוחו לדיק ריח רע של זפת חלב כאן מעני חוזק הגיש זפתה מבית ומחון: (מז) צהר · צ"ל חלון: וי"ל חלון טובה המלוה לבם (ב"ר): ואל אמה תכלנה מלמעלה · כסויה מכופע ועולה עד שהוא קצר מלמעלה ועומד על אמה כדי ק שהוא המים למטה מכלן ומכלן (ס"ל לימו): בצדה תשים · שלא יפלו כגשמים ר"נה: תחתים שנים ושלשים · ג' עליות זו על גב זו עליונים לגאדם המעטים למדור התחתיים לגבל (ב"ר): (יז) ואני הנני מביא · הגי מוכן

ד והקמתי מדמיה ביתא בתיבה מיליה דביליאה כתיב לא תתה ותתבר ותין לבקשות מיליה דכתיב לא תתה ותתבר ומכל כתיב אתא שהוא לקמן אמרה כמ"ל: ה דהא כתיב אחריו מכל בשר דמשמע את הכל שים בו בשר אלא בגר מתמר ומכל כתיב נשמת חיי' עדים דגם הוא בכלל מכל בשר דהא לא בשר מיתו: ו דקל"ל דהא כתיב בשמן בקה שנטה: ז דל"ל כלם

רָאִיתִי צַדִּיק לְפָנַי בַּדּוֹר הַזֶּה׃ ב מִכֹּל ו הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה
תִּקַּח־לְךָ שִׁבְעָה שִׁבְעָה אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ וּמִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר
לֹא טְהֹרָה הִוא שְׁנַיִם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ׃ ג גַּם מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם
שִׁבְעָה שִׁבְעָה זָכָר וּנְקֵבָה לְחַיּוֹת זֶרַע עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ׃
ד כִּי לְיָמִים עוֹד שִׁבְעָה אָנֹכִי מַמְטִיר עַל־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים
יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה וּמָחִיתִי אֶת־כָּל־הַיְקוּם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי
מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ה וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּהוּ יְהוָה׃
ו וְנֹחַ בֶּן־שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְהַמַּבּוּל הָיָה מַיִם עַל־הָאָרֶץ׃
ז וַיָּבֹא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי־בָנָיו אִתּוֹ אֶל־הַתֵּבָה מִפְּנֵי
מֵי הַמַּבּוּל׃ ח מִן־הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר
אֵינֶנָּה טְהֹרָה וּמִן־הָעוֹף וְכֹל אֲשֶׁר־רֹמֵשׂ עַל־הָאֲדָמָה׃
ט שְׁנַיִם שְׁנַיִם בָּאוּ אֶל־נֹחַ אֶל־הַתֵּבָה זָכָר וּנְקֵבָה כַּאֲשֶׁר
צִוָּה אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ׃ י וַיְהִי לְשִׁבְעַת הַיָּמִים וּמֵי הַמַּבּוּל
הָיוּ עַל־הָאָרֶץ׃ יא בִּשְׁנַת שֵׁשׁ־מֵאוֹת שָׁנָה לְחַיֵּי־נֹחַ בַּחֹדֶשׁ

שפתי חכמים

כלו לף חומס שבתיבו דרכם חלא מל שבתיבה מ׳: ח דק״ל דויעש נח משמע שבא אל הכיבה כמו שאמר בקב״ה הה היו דבא אח״כ כאמר ויאמר כי אל נח נא אתה ואשתך וגו׳ ש״מ דעדיין לא בא אל הכיבה אלא ש נמין הכיבה: ם דאל״כ מנא ידע טהורים וטמאים בשלי שבעה מי כוס (קל״מ) ומ״מ כולהו לומר בגמ׳ שבתיבה קולטנו ומגילין כלו דאל״כ סיולך היה יכול לבדוק חומס שהי אתר מן שמני טהרם הוא קולקנו בלקו ואין לידע אלא לאחר שתיבה (כסס גור אריי)·

ר ש״י

בטהורים שבתוכו מדבר ולמד כ׳ כתוב מן המבול: (ד) כי לימים עוד שבעה· אלו ז׳ ימי אבלו של מתושלח הצדיק לשחט סקב״ה על כבודו ועכב את הפורענות לא ותשוב שמותיו של מתושלח ותמלא שהם כלים בשנת ת״ר שנה נהיו נח: כי לימים עוד· מהו עוד זמן אחר זמן זה מוסף על ק״כ שנה: ארבעים יום· כנגד יצירת הולד שקלקלו לעתיד ניזונים לגזר דרם ממזריו: (ה) ויעש נח· זה ביאתו לתיבה: (ז) נח ובניו· שלמשים לבד והכנסים לבד לפי שהכנו בתמיים המטה כמפני שהעולם ברוי בצער: מפני מי המבול· אף נח מקטני אמנה היה מאמין ואינו מאמין שיבא המבול ולא נכנס לתיבה עד שדחקוהו המים: (ט) באו אל נח· נ מאליהן: שנים שנים· כלם הוצרו במנין זה שמן הפרשה סין שנים: (יא) בחדש השני· רבי אליעזר אומר זה מרחשון ר׳ יהושע אומר זה

חַיִּתִי וְכָאי קָדָמַי בְּדָרָא הָדֵן׃ ב מִכֹּל בְּעִירָא דַכְיָא תִּסַּב־לָךְ
שַׁבְעָא שַׁבְעָא דְּכַר וְנֻקְבָא וּמִן בְּעִירָא דְּלָא (אִיתָהִא) דַכְיָא הִיא
תְּרֵין דְּכַר וְנֻקְבָא׃ ג אַף מֵעוֹפָא דִּשְׁמַיָּא שַׁבְעָא שַׁבְעָא דְּכַר וְנֻקְבָא
לְקַיָּמָא זַרְעָא עַל־אַפֵּי כָל־אַרְעָא׃ ד אֲרֵי לְזִמַּן־יוֹמִין עוֹד שַׁבְעָא
אָנָא מָטַר מִטְרָא עַל־אַרְעָא אַרְבְּעִין יְמִין וְאַרְבְּעִין לֵילְוָן וְאֶמְחֵי
יַת־כָּל יְקוּמָא דִּי עֲבַדֶת מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא׃ ה וַעֲבַד נֹחַ כְּכֹל דִּי־
פַקֵּדֵהּ יְיָ׃ ו וְנֹחַ בַּר־שִׁתִּין מְאָה שְׁנִין וְטוֹפָנָא הֲוָה מַיָּא עַל אַרְעָא׃
ז וְעָאל נֹחַ וּבְנוֹהִי וְאִתְּתֵהּ וּנְשֵׁי־בְנוֹהִי עִמֵּהּ לְתֵבוּתָא מִן־קֳדָם
מֵי טוֹפָנָא׃ ח מִן־בְּעִירָא דַכְיָא וּמִן־בְּעִירָא דִּי לֵיתְהָא דַכְיָא וּמִן־
עוֹפָא וְכֹל דִּי רָחֵשׁ עַל אַרְעָא׃ ט תְּרֵין תְּרֵין עָלוּ לְוָת נֹחַ לְתֵבוּתָא
דְּכַר וְנֻקְבָא כְּמָא־דִי פַקִּיד יְיָ יָת נֹחַ׃ י וַהֲוָה לְזִמַּן שַׁבְעַת־יוֹמִין
וּמֵי טוֹפָנָא הֲווֹ עַל־אַרְעָא׃ יא בְּשָׁנַת שֵׁת־מְאָה שְׁנִין לְחַיֵּי נֹחַ

בעל הטורים

(ד) דיקוס אחר משתי· כגי׳ לא חיים לתחיית המתים: (ו) לשבכת הימים· בגי׳ לימי אבל מתושלח:
(יא) בשבעה עשר יום לחודש· וזה הוא (לחיב ל״ו) יבלו ימיהם בשוב במנין טוב לחדש ידד המבול:

שפתי חכמים

אחד לקיום המין כמו בטמאים (ומהר״ן וגור אר׳ כתבו בזה דברים אחרים והגוזלה יעתר): כ לתן להקנות ומה לא מצינו גבי עופות טהורים ובני בהמות סדם ועמורה בהמות מעופות שהרי גם לעל הקדים עופות לבהמות דמיון מהשוף לעולמו ומן הבהמה למינה י״ל דוקר הקדים בהמות טהורים ובהיר בהן שבשבה שבעה לעמו לו דמע״ה לוה שיקח טהורין ז׳ כדי שיקריב קרבן אבל לא היה כתיב עופות בריאה לא היה תמרים דמשום קרבן הוה ליקח שבעה דהוה אמינא בהמות דומיא דעופות ובעופות כתיב לחיות זרע על פני כל הארץ מ״ש דבהמות מני מעוט דלחיות זרע ויהי ליקח שבעה מ״ש ניקו בהמות בריאה וקל״ל· ומהרא״ל מרין בעמון אחר ע״ב: ל (ק״מ) דאל״כ מה מנין כל הבשבה יעיש שהר הכתוב בפירוש: מ בראה לי דק״ל למה סגר ויצא מן הגו׳ לקרא דלעיל מיעיב ומה בן שם מאות שנה ומתבטל היה מים עד אחרן ויבא נח וגו׳ אלא לחודיע הטעם למה נאמרו בתמיים המעט מפני שהמבול היה והעולם היה חרוב בלעב ומ״ב כתיב אחריו ויבא נח ובניו ואינו כלומר מ״ש אלו האכלים לבד ובנים לבד ולא שמבנו ומה שיאמר ביאתו ג״כ הכי הש״מ שמוש בתמיים היה הייתו לפי שנח היה זוהב לעסוק בפריה ורביה אחר המבול דמיד״ש לקחן עד שבנו לו הקב״ה אות שלא יבוא עוד מבול אבן כתיב ג״כ ויבא נח ובניו וגו׳ וק״ל ג״ר: נ דאל״כ טובה מבעיא ליה· כ ר״ל: תקשה לי

הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל־
מַעְיְנוֹת תְּהוֹם רַבָּה וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ: יב וַיְהִי
הַגֶּשֶׁם עַל־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה: יג בְּעֶצֶם
הַיּוֹם הַזֶּה בָּא נֹחַ וְשֵׁם־וָחָם וָיֶפֶת בְּנֵי־נֹחַ וְאֵשֶׁת נֹחַ
וּשְׁלֹשֶׁת נְשֵׁי־בָנָיו אִתָּם אֶל־הַתֵּבָה: יד הֵמָּה וְכָל־הַחַיָּה
לְמִינָהּ וְכָל־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ
לְמִינֵהוּ וְכָל־הָעוֹף לְמִינֵהוּ כֹּל צִפּוֹר כָּל־כָּנָף: טו וַיָּבֹאוּ אֶל־
נֹחַ אֶל־הַתֵּבָה שְׁנַיִם שְׁנַיִם מִכָּל־הַבָּשָׂר אֲשֶׁר־בּוֹ רוּחַ
חַיִּים: טז וְהַבָּאִים זָכָר וּנְקֵבָה מִכָּל־בָּשָׂר בָּאוּ כַּאֲשֶׁר
צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים וַיִּסְגֹּר יְהוָה בַּעֲדוֹ: שלישי יז וַיְהִי
הַמַּבּוּל אַרְבָּעִים יוֹם עַל־הָאָרֶץ וַיִּרְבּוּ הַמַּיִם וַיִּשְׂאוּ אֶת־
הַתֵּבָה וַתָּרָם מֵעַל הָאָרֶץ: יח וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם וַיִּרְבּוּ מְאֹד
עַל־הָאָרֶץ וַתֵּלֶךְ הַתֵּבָה עַל־פְּנֵי הַמָּיִם: יט וְהַמַּיִם גָּבְרוּ
מְאֹד מְאֹד עַל־הָאָרֶץ וַיְכֻסּוּ כָּל־הֶהָרִים הַגְּבֹהִים אֲשֶׁר־
תַּחַת כָּל־הַשָּׁמָיִם: כ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה מִלְּמַעְלָה גָּבְרוּ
הַמָּיִם וַיְכֻסּוּ הֶהָרִים: כא וַיִּגְוַע כָּל־בָּשָׂר ו הָרֹמֵשׂ עַל־

שפתי חכמים

כח כתיב מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה: ע (קל"מ) ולא כפתח בקשה שמורה על קלקול הנקבע ובמילתו תלה הבקיעה הלא היתה לתגבורת המעיינות: פ דתל"ל ביום הזה מבעי ליה דומיה דביום הזה לעיל: צ כלומר לא תאמר לפר בפני עצמו וכשב בפני עצמו הרא גם לעפר יש נקב לו נמי יהיו גשמי ברכה וכשלא חזרו היו למבול: ארבעים יום וגו' אין יום ראשון מן המנין נפי שאין ליל עמו שהרי כתיב ביום הזה נבקעו כל מעיינות ממלאו הרבעים יום כלים בכ"ח בכסליו לר' אליעזר שהחדשים ממנין כסדרן אחד מלא ואחד חסר הרי י"ב ממרחשון וכ"ח מכסליו: (יג) בעצם היום הזה: למדך הכתוב שהיו כמי דוכו אומרים אלו אנו רואים אותו ככלם לתיבה פאלו שוכרין אותה והוכיחן אותו אמר הקב"ה אני מכלילם לעיני כלם וגרלה דבר מי יקום: (יד) צפור כל כנף: דבוק הוא צ לעפר על כל

בִּירְחָא תְּנִינָא בְּשַׁבְעַת־עַשְׂרָא יוֹמָא לִירְחָא בְּיוֹמָא הָדֵין אִתְבְּזָעוּ
כָּל־מַבּוּעֵי תְּהוֹמָא רַבָּא וְכַוֵּי שְׁמַיָּא אִתְפַּתְּחוּ: יב וַהֲוָה מִטְרָא
נָחֵת עַל־אַרְעָא אַרְבָּעִין יְמִין וְאַרְבָּעִין לֵילְוָן: יג בְּכַרְן יוֹמָא הָדֵין
עָאל נֹחַ וְשֵׁם וְחָם וְיָפֶת בְּנֵי־נֹחַ וְאִתַּת נֹחַ וּתְלָתָא נְשֵׁי־בְנוֹהִי
עִמְּהוֹן לְתֵבוּתָא: יד אִנּוּן וְכָל חַיְתָא לְזַנְהּ וְכָל־בְּעִירָא לְזַנְהּ וְכָל
רַחֲשָׁא דְּרָחֵשׁ עַל־אַרְעָא לְזַנּוֹהִי וְכָל עוֹפָא לְזַנּוֹהִי כֹּל צִפַּר כָּל־
דְּפָרַח: טו וְעָלוּ עִם־נֹחַ לְתֵבוּתָא תְּרֵין תְּרֵין מִכָּל־בְּשָׂרָא דִּי־בֵהּ
רוּחָא דְחַיֵּי: טז וְעָלְיָא דְּכַר וְנֻקְבָא מִכָּל־בְּשָׂרָא עָלוּ כְּמָא דִּי־פַקִּיד
יָתֵהּ יְיָ וַאֲגַן יְיָ (בְּמֵימְרֵהּ) עָלוֹהִי: יז וַהֲוָה טוֹפָנָא אַרְבָּעִין יוֹמִין עַל
אַרְעָא וּסְגִיאוּ מַיָּא וּנְטָלוּ יָת־תֵּבוּתָא וְאִתְרָמַת מֵעַל אַרְעָא:
יח וּתְקִיפוּ מַיָּא וּסְגִיאוּ לַחֲדָא עַל־אַרְעָא וּמְהַלְכָא תֵבוּתָא עַל־אַפֵּי
מַיָּא: יט וּמַיָּא תְּקִיפוּ לַחֲדָא לַחֲדָא עַל אַרְעָא וְאִתְחַפִּיאוּ כָּל טוּרַיָּא
רְמַיָּא דִּי תְחוֹת כָּל־שְׁמַיָּא: כ חֲמֵשׁ עֲשָׂרֵי אַמִּין מִלְּעֵלָא תְּקִיפוּ
מַיָּא וְאִתְחַפִּיאוּ טוּרַיָּא: כא וּמִית כָּל־בְּשָׂרָא דְּרָחֵשׁ עַל־אַרְעָא

בעל הטורים

ותרגם כמים. גר' אלקח שני טוכיים כמימה:

שפתי חכמים

ר ש"י

כל מין כנף לרגות מגיים (כנף זה לשון מוגה כמו ומסע מוחו בכנפיו שלחני מוגה עולה לף כאן לאסור כל מין מרלית מגה): (טז) ויסגר ה' בעדו. הגין עליו קשלא שכרוה הקוף כתיבה דוכים ולריות וכיון מורגיס בהם ופטוטו של מקרא סגר כנגדו ר"מן המים וכן כל בעד שבמקרא לשון כנגד הוא. בעד כל רחם. בעדך ובעד בניך. עור בעד עור. מגן בעדי. התפלל בעד עבדיך. כנגד עבדיך: (יז) ותרם מעל הארץ. מטוקעת היתה שבמים י"ל אמה כספינה עטוקה המטוקעת מקלתה במים ומקלות שלפניו וכיוהו: (יח) ויגברו ת מאליהן: (כ) חמש עשרה אמה מלמעלה. למעלה של גוהה כל הסלים

ר ש"י

לייר: נבקעו. להוליא ע מימיהן: תהום רבה. מדה כנגד מדה הם הם מטלו ברכה רעת המדם ולקו בתהום רבה: (יב) ויהי הגשם על הארץ. ולהלן הוא אומר ויהי המבול אלא כהסורידן הורידן בהמים אלא יהיו הגשמים ובמבול: ר (מ"ר) פי' ע"י שלוחה בעצמו הכתיב ולכתוב בתורה ש הוא סגיהמו מן המים: ש דק"ל נאתר הרבעים יום כבר גדלו המים ואמר לא נתבטל הכתיב כבר אלא מטוקעת וכו': ת דתל"ל אלא כי' התגברות המים מפני המבול שהוא כתוב מ' ואם ת"ל כי' לו לכתוב ולכתוב בקרא ויהי המבול הרבעים יום על הארץ ויגברו המים וילכו מאלה על הארץ ויעלו אם הכתיב ותרם מעל הארץ ומלך וגו' אלא ודאי לסרי כתיב ויגברו המים לנסף

לשון שתתגברות לא כי' מפני המבול שמתוך כמ' יום אלא מאליו לעמ' שכיון הכתוב שולה מאליו ומפני זה נתגברו המים ודו"ק. וכתרת"ק פירן בענין אחר שהרי כבר אמרו גשמים מבוקע מ' ומ"ל לומר כתוב מ' יום כי' מתגברים שהרי כפיב ויגברו המים על הארץ קל"ן יום ואין סברא לפר שמתגברים כראשון כיון מפני המבול ובמי מן המבול

הָאָרֶץ בָּעוֹף וּבַבְּהֵמָה וּבְחַיָּה וּבְכָל־הַשָּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־
הָאָרֶץ וְכֹל הָאָדָם: כב כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת־רוּחַ חַיִּים בְּאַפָּיו
מִכֹּל אֲשֶׁר בֶּחָרָבָה מֵתוּ: כג וַיִּמַּח אֶת־כָּל־הַיְקוּם וּ אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף
הַשָּׁמַיִם וַיִּמָּחוּ מִן־הָאָרֶץ וַיִּשָּׁאֶר אַךְ־נֹחַ וַאֲשֶׁר אִתּוֹ
בַּתֵּבָה: כד וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם עַל־הָאָרֶץ חֲמִשִּׁים וּמְאַת יוֹם:
ח א וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ וְאֶת כָּל־הַחַיָּה וְאֶת־כָּל־הַבְּהֵמָה
אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה וַיַּעֲבֵר אֱלֹהִים רוּחַ עַל־הָאָרֶץ וַיָּשֹׁכּוּ
הַמָּיִם: ב וַיִּסָּכְרוּ מַעְיְנֹת תְּהוֹם וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמָיִם וַיִּכָּלֵא
הַגֶּשֶׁם מִן־הַשָּׁמָיִם: ג וַיָּשֻׁבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ הָלוֹךְ
וָשׁוֹב וַיֶּחְסְרוּ הַמַּיִם מִקְצֵה חֲמִשִּׁים וּמְאַת יוֹם: ד וַתָּנַח
הַתֵּבָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּשִׁבְעָה־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ עַל

שפתי חכמים — המים רפה — ר ש "י

(כב) ושאר לך נח • לך נח בגיפ' עוג שלף עוג כתר: (ד) ותנח • ג' ממ'• ותנח התבה• ותנח עליהם

א לאחר שהושמו המים לרחבי הארץ: (כב) נשמת רוח חיים • נשמה ב של רוח חיים: אשר בחרבה • ולא ג דגים שבים: (כג) וימח • לשון ויפעל ד הוא ולשון לשון ויפעל והוא מגזרת הויפן ויבן • כל תיבה דמסופה ס"ת כגון נגה מתה קבה כשהוא מתן וא"ו יו"ד בלשה נקוד במיקב מתת היו"ד: אך נח • לבד נח זהו שהוא ומדרש אגדה גונח וכוסה דם ומטורה הבהמות והחיות • וי"ת שאיחר מזונות לאדי הכיסו ועליו נאמר הן גדיק באדון יהוה: (א) ויזכר אלהים • זה הכם מדת הדין הוא ונספלה למדת רחמים על ידי תפלת הצדיקים וכשעתן כל הרשעים הופכת מדת רחמים לגדת הדין שנאמר וירא ס' כי רבה רעת האדם וגו' ויאמר ר' אמתה והוא שם מדת הרחמים: ויזכר אלהים את נח וגו' מה זכר להם לבהמות זכות שלא השחיתו דרכם קודם הלכן ושלא שמשו בתיבה: ויעבר

(נח"ל)

בְּעוֹפָא וּבְבְעִירָא וּבְחַיְתָא וּבְכָל רַחֲשָׁא דְּרַחֵשׁ עַל־אַרְעָא וְכֹל
אֲנָשָׁא: כב כֹּל דִּי נִשְׁמַת־רוּחָא דְחַיִּין בְּאַנְפּוֹהִי מִכֹּל דִּי בִיבֵשְׁתָּא
מִיתוּ: כג וּמְחָא יָת כָּל־יְקוּמָא דִּי עַל־אַפֵּי אַרְעָא מֵאֲנָשָׁא עַד־
בְּעִירָא עַד־רַחֲשָׁא וְעַד־עוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וְאִתְּמְחִיאוּ מִן־אַרְעָא וְאִשְׁתְּאַר
בְּרַם־נֹחַ וְדִי עִמֵּהּ בְּתֵבוּתָא: כד וּתְקִיפוּ מַיָּא עַל־אַרְעָא מְאָה
וְחַמְשִׁין יוֹמִין: א וּדְכִיר יְיָ יָת נֹחַ וְיָת כָּל־חַיְתָא וְיָת כָּל בְּעִירָא דִּי־
עִמֵּהּ בְּתֵבוּתָא וַאֲעֵבַר יְיָ רוּחָא עַל־אַרְעָא וְנָחוּ מַיָּא: ב וְאִסְתְּכָרוּ
מַבּוּעֵי תְהוֹמָא וְכַוֵּי שְׁמַיָּא וְאִתְכְּלֵי מִטְרָא מִן־שְׁמַיָּא: ג וְתָבוּ מַיָּא
מֵעַל אַרְעָא אָזְלִין וְתָיְבִין וַהֲסָרוּ מַיָּא מִסּוֹף מְאָה וְחַמְשִׁין יוֹמִין:
ד וְנָחַת תֵּבוּתָא בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה בְּשִׁבְעַת־עֲשַׂר יוֹמָא לְיַרְחָא עַל

בעל המורים

(גב) ושאר לך נח • לך נח בגיפ' עוג שלף עוג כתר: (ד) ותנח • ג' ממ'• ותנח התבה• ותנח עליהם

שפתי חכמים

ר ש "י

אלהים רוח • רוח תגמומין שהגמה עברה לפניו: על הארץ • על עסקי הארץ: וישבו • כמו המת המלך שבכה לשון קנתת המה: (ב) ויסכרו מעינת • כשנפתחו כתיב כל מעינות וכאן אין כתיב כל לפי שנסתיירו מהם אותן שיש בהם טורף לעולם: יבגון המי טבריא וכיוצא בהן: ויכלא • ומנע כמו לא תכלא רחמיך לא יכלה ממך: (ג) מקצה חמשים ומאת יום • התחילו ב לחסור והוא לאחר כסיון יורד בכ"ז בכסלו פסקו לרגמים ביום כ' ג' מכסלו כ"ט מטבת כבר ל"ב ושבט ואדר וניסן ואייר קי"ח כבר ק"ל: (ד) בחדש השביעי • סיון והוא שביעי לכסלו שבו פסקו הגשמים: בשבעה עשר יום • מכאן אתה למד שהיתה התיבה משוקעת במים י"ח אמה שבבר כתיב בעשירי באחד לחדש נגלו ראשי הרים זה לא תאבר דגשמה דבסוף ק"ן יום כלו לחסור שבר המים היו הולך והחסר עד כ"ח לחדש הבאי שבו יבשה כאדון אלה שתחילו לחסור: ל וח"ם והא לעיל פירש"י בכ"ח בכסלו פסקו גשמים וי"ל דמה שפי' לעיל בכ"ח בכסלו לפי שאין ליל עמו דבריב ביום סייע לה תשב כיום שלם לפי שאין ליל עמו דבריב ביום כוה נקבו וגו' ביום ולא בלילה אבל מ"מ יום ח' כוה מתבב ח"ב כשאר מעבתאון ר"ב יום ויום חסר לילה ומבשפ

(נח"ל)

דָּרֵי אֲרָרָט: ה וַהַמַּיִם הָיוּ הָלוֹךְ וְחָסוֹר עַד הַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי
בָּעֲשִׂירִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ נִרְאוּ רָאשֵׁי הֶהָרִים: ו וַיְהִי מִקֵּץ
אַרְבָּעִים יוֹם וַיִּפְתַּח נֹחַ אֶת־חַלּוֹן הַתֵּבָה אֲשֶׁר עָשָׂה:
ז וַיְשַׁלַּח אֶת־הָעֹרֵב וַיֵּצֵא יָצוֹא וָשׁוֹב עַד־יְבֹשֶׁת הַמַּיִם
מֵעַל הָאָרֶץ: ח וַיְשַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה מֵאִתּוֹ לִרְאוֹת הֲקַלּוּ
הַמַּיִם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה: ט וְלֹא־מָצְאָה הַיּוֹנָה מָנוֹחַ לְכַף־
רַגְלָהּ וַתָּשָׁב אֵלָיו אֶל־הַתֵּבָה כִּי־מַיִם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ
וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּקָּחֶהָ וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו אֶל־הַתֵּבָה: י וַיָּחֶל
עוֹד שִׁבְעַת יָמִים אֲחֵרִים וַיֹּסֶף שַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה מִן־
הַתֵּבָה: יא וַתָּבֹא אֵלָיו הַיּוֹנָה לְעֵת עֶרֶב וְהִנֵּה עֲלֵה־זַיִת

שפתי חכמים

כ"ז ימים ולילה כי לא פסק כגשם עד לנקר של כ"ח יום ומלקף חוצה לילה ליום ותחלון כרי הרגעים יום לבר קרוי כ"ח לפי שהיו עדיין גשמים יורדין בליל כ"ח וקרוי כ"ז לפי שפסקו ביום כ"ח כרי ג' מסכלו כ"ל עם לילה שלתחריו וכן כ"ט מעכת עם לילה שלתחריו וכשביעי הוא ז' לנסלו שבו פסקו גשמים דת"ל לומר לירידה שהרי לא כלו הרגעים יום של גשמים וק"ן יום של תגבורת עד אחד בסיון ואין סברת אבקע"ן יום הוי מ' של ירידה וק"ו של תגבורת הלא לא כלם גשם אלא כלם של תגבורת ואי"ל שיהיו של גשם ת"ל יתויב שיהו כלין מתליקן ח"כ ע"כ מ' יום לחוד וק"ן יום לחוד ולא כלו עד אחד בסיון: בו וא"ת הוא הלא ח"כ לא הוכל לומר דבעשירי באחד לחודש הוא הלא ח"כ מאחד בסיון עד אחד בתשרי ל' יום הרי אמר לה' לו ל' ימים וא"כ אי איתה מבוקעת י"ב אמות ובלים: ב וא"ת בשביעי לא נאה לאחר שכלה מ' יום של גשמים וק"ן ימים של תגבורת המים וזה היה בסיון ולא בחיר הרי גשם ולא מבטלו רלתי הרגעים ס' שהרי פ' מקן מ' יום תחלת הרגעים יום שם גשם ובשבת שלמים ובלוקפם עם אחד ובערים שהוחל בשלמות יומב יעלו שם ומפני שאב ותלוי לאיש כ"ל תמצי' ובשבת יום שמרת שב"ת מהרי ממנין באחד ובערים יום: ם שת"ל שבשתה בתיבה ושעדיי בשעדי בספסקה דומות דבשביעי שהוא שביעי לבספסקה ויהיה בקום י"ב אמות ובלים ח"כ היה לו לעולל לבוא מקרא זה ולא לסמוך אל מלוא רלתי הרגעים. כמנ הרת"ם אך ק' מאחר שבלולות יומב היה אחר מ"ל יום מבטלו רלתי הרגעים מדוש לא מלאה יומב בעות לבן הגלה הרי לא בטלו עד שתרבו בעים

טוּרֵי קַרְדּוּ: ה וַהֲוָיָא הָווּ אָזְלִין וְחָסְרִין עַד יַרְחָא עֲשִׂירָאָה בַּעֲשִׂירָאָה
בְּחַד יַרְחָא אִתְחֲזִיאוּ רֵישֵׁי טוּרַיָּא: ו וַהֲוָה מִסּוֹף אַרְבְּעִין יוֹמִין
וּפְתַח נֹחַ יָת־כַּוַּת תֵּבוּתָא דִּי עֲבַד: ז וְשַׁלַּח יָת עָרְבָּא וּנְפַק
מִפַּק וְתָיֵב עַד־דְּיִבְּישׁוּ מַיָּא מֵעַל אַרְעָא: ח וְשַׁלַּח יָת־יוֹנָה מִלְּוָתֵהּ
לְמֵיחֲזֵי הֲקַלִּיאוּ מַיָּא מֵעַל־אַפֵּי אַרְעָא: ט וְלָא אַשְׁכַּחַת יוֹנָה מְנַח
לְפַרְסַת רַגְלַהּ וְתָבַת לְוָתֵהּ לְתֵבוּתָא אֲרֵי מַיָּא עַל־אַפֵּי כָּל־אַרְעָא
וְאוֹשִׁיט יְדַהּ וְנָסְבַהּ וְאָעֵיל יָתַהּ לְוָתֵהּ לְתֵבוּתָא: י וְאוֹרִיךְ עוֹד
שִׁבְעָה יוֹמִין אָחֳרָנִין וְאוֹסִיף שַׁלַּח יָת־יוֹנָה מִן תֵּבוּתָא: יא וַאֲתַת
יְוָתֵהּ יוֹנָה לְעִדַּן רַמְשָׁא וְהָא טְרַף־זֵיתָא תְּבִיר נְחִית בְּפוּמַהּ וִידַע

בעל הטורים

כתוח לומר שחס"ק נחה על אותם אשר בשלתו בתבה וחס הוא ומצת עליכם כרחת: (ז) יבשת המים. גיפ' מהל כרים (מ"ת ח) אמר לו הקב"ה אתה מומן לגליטות אחרת בימי אליהו • יבשת אותיות תשבי:

שפתי חכמים

את חלון התבה אשר עשה. ע לאחר ולא זה פתח. ם התיבה העשוי לגיתה ויציאה: (ז) יצוא ושוב. סולך ומקיף סביבות התיבה ולא הלך בגלגוליהו שהיה מוכרח על בת חזגו וכמו שבגיגו בלגדת הלגן: עד יבשת המים. פשוטו כמשמעו לבל מדלכם מוכן היה בעורב בגליחות אחרת בעלירת גשמים בעוד בגיגו אלגיהו שבאמר והעורבים מביאים לו לחם ובשר: (ה) וישלח את היונה. לסוף ז' ימים שהרי כתיב ויחל עוד ז' ימים אחרים מלגל זה אתה למד שאף בראשונה המתין ז' ימים: וישלח. אין זה לשון שליחות ק"ל לשון שלח־שלהה לגלה לדרכה וגו' יכלה אם קלו המים אחר המגלה מעמ לא תשוב אליו: (ו) ויחל. ל' המתנה וכן לי שמעו ויחלו וחרכה יש במקרא: (יא) טרף בפיה. אומר אני שזכר היה לכן קראו פעמים ל' זכר ופעמים ל' נקבה לפי שכל יונה שבמקרא ל' נקבה ר' כמו ביונים על אפיקי מים רוחצות. כיוני הגאיות כולם סומות וכמו כיונה פותה: טרף. הטף ש"מ לשון מזון ודרשו כפיס ל' מאמר

הכתוב לבביב שולחו דבר לבר לא פרש בו כלום אבל בגליחות היונה שלחו ר' לומר דגש אי הוי כתיב טרפה בפיס פ"מ היה לשון מבטא גם על אכ וכואיל וזה זכר היה ויחה לו עשוב טרף ל' שר: ש לא אלשון הרעה כאחב ישרוף לך פפי שכל טרף הקרא בחוטף פתוח: ואת דשלח

בעל הטורים

לגדת שהיתה משוקעת י"ל אמה כמים שעל ראשי הסרים: (ה) בעשירי וגו'. נראו ראשי ההרים זה אב שהוא עשירי לחרבון שהתחיל בגשם ולא"ת הוא אלול ם ועשירי לבסליו שפסק הגשם כשם שאתה אומר בחדש השביעי סיון והוא שביעי לפסקה לי אתפר לומר כן על כרחך שביעי לי אתה מוצא אלא לפסקה שהרי לא כלו הרגעים של ירידת גשמים ומאה והמשיב של תגבורת המים עד אחד בסיון ואם אתה אומר שביעי לירידה אין זה סיון ל' והעשירי לי אתפר למנות אלא לירידה שאם אתה אומר לפסקה והוא אלול לי אתה מוצא בראשון באחד לחדש הרבו המים מעל הארץ שהרי מקן הרגעים יום משמרלו ראשי הסרים שלא את העורב וכ"ל יום הוחיל בשליחות היונה הרי שבשים יום משמרלו ראשי הסרים עד שהרבו פני האדמה וא"ת בלאול בלו נגלה שהרבו המרחבון והוא קורא אותו ראשון ואין זה אלא הרי שהוא ראשון לבריאת עולם ולרבי יהושע הוא ניסן: (ו) מקץ ארבעים יום. משמרלו ראשי הסרים:

טָרָף בְּפִיהָ וַיֵּדַע נֹחַ כִּי־קָלוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ׃ יב וַיָּיֶחֶל
עוֹד שִׁבְעַת יָמִים אֲחֵרִים וַיְשַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה וְלֹא־יָסְפָה
שׁוּב־אֵלָיו עוֹד׃ יג וַיְהִי בְּאַחַת וְשֵׁשׁ־מֵאוֹת שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן
בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ חָרְבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ וַיָּסַר נֹחַ אֶת־מִכְסֵה
הַתֵּבָה וַיַּרְא וְהִנֵּה חָרְבוּ פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ יד וּבַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי
בְּשִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם לַחֹדֶשׁ יָבְשָׁה הָאָרֶץ׃ ס רביעי
טו וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ לֵאמֹר׃ טז צֵא מִן־הַתֵּבָה אַתָּה
וְאִשְׁתְּךָ וּבָנֶיךָ וּנְשֵׁי־בָנֶיךָ אִתָּךְ׃ יז כָּל־הַחַיָּה אֲשֶׁר־אִתְּךָ
מִכָּל־בָּשָׂר בָּעוֹף וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ
הוֹצֵא אִתָּךְ וְשָׁרְצוּ בָאָרֶץ וּפָרוּ וְרָבוּ עַל־הָאָרֶץ׃
יח וַיֵּצֵא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי־בָנָיו אִתּוֹ׃ יט כָּל־הַחַיָּה
כָּל־הָרֶמֶשׂ וְכָל־הָעוֹף כֹּל רוֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ לְמִשְׁפְּחֹתֵיהֶם
יָצְאוּ מִן־הַתֵּבָה׃ כ וַיִּבֶן נֹחַ מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקַּח מִכֹּל
הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה וּמִכֹּל הָעוֹף הַטָּהוֹר וַיַּעַל עֹלֹת בַּמִּזְבֵּחַ׃
כא וַיָּרַח יְהוָה אֶת־רֵיחַ הַנִּיחֹחַ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־לִבּוֹ לֹא
אֹסִף לְקַלֵּל עוֹד אֶת־הָאֲדָמָה בַּעֲבוּר הָאָדָם כִּי יֵצֶר לֵב
הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו וְלֹא־אֹסִף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת־כָּל־חַי

כל״ל

שפתי חכמים

לת כמכר ונלת יש לחוש שלא יתקדושו כמו שתבדו דמורר ו״ל כל דפוסל כמותו פוסל וכמורר ביעמ בתיבה מבו״ה תבדו שישמש ג״כ אבל נת מוותי כיה לגלות זה לכל שברי דיונה ג״כ זכר כיה וכלך בשליחותו עמני שבוזמה ג״כ לא שיעמש בתיבה מ״ה לא יתחוד גם לת נת שישמש עם נת אנו: מהרש״ל: ת וכן מסייע כל׳ מל קרת וכ״ש עלה שם ר״ל מרוחים כזיה • טרף מעומתי • כפיס כך תמרה כפיס: א ר״ל כי היה דכר בפעיר בשבל וא״ל עיון ע״ז מאחר שייבבו בשבעה ימים שיעמדו עוד

ר ש״ י

ת לאמרה יהיו מזונותי מרוחים כזיה בידו של סקב״ס ולא מתוקים כדבש בידי בשר ודם: (יב) וייחל • הוא לשון ויחל ולא אלא שזה ג׳ ויפעל וזה לשון ויתפעל ויחל ויומתין א ויחל ויומתן: (יג) בראשון • לר״ח הוא תשרי לר׳ יהושע הוא ניסן: חרבו • נעשה כמין עוים שקרמו פניה של מעלה: (יד) בשבעה ועשרים • ויריחתן כחדש הסני כי״ז לחי י״ח ומשרים • ויריחתן כחדש הסני כי״ז לחי י״ח

ימים שהקמה יתירה על הלבנה שמשפע דור המבול שנה תמימה היה: יבשה • עשה גריד כסלגתה: (טז) אתה ואשתך וגו׳ • לא ותשבו כאן קפיד נסס תסס״ע:

נֹחַ אֲרִי קַלִּיאוּ מַיָּא מֵעַל־אַרְעָא׃ יב וְאוֹרִיךְ עוֹד שִׁבְעָא יוֹמִין אָחֳרָנִין
וְשַׁדַּח יָת־יוֹנָה וְלָא־אוֹסִיפַת לְמִתּוּב לְוָתֵהּ עוֹד׃ יג וַהֲוָה בְּשָׁתָא־
מְאָה וְחַד שְׁנִין בְּקַדְמָאָה בְּחַד לְיַרְחָא נְגוּבוּ מַיָּא מֵעַל אַרְעָא וְאֲעַדִּי
נֹחַ יָת־חוֹפָאָה דְתֵבוּתָא וַחֲזָא וְהָא נְגוּבוּ אַפֵּי אַרְעָא׃ יד וּבְיַרְחָא
הְנִינָא בְּעַשְׂרִין וְשִׁבְעָא יוֹמָא לְיַרְחָא יַבִּישַׁת אַרְעָא׃ טו וּמַלֵּיל יְיָ
עִם נֹחַ לְמֵימַר׃ טז פּוּק מִן־תֵּבוּתָא אַתְּ וְאִתְּתָךְ וּבְנָךְ וּנְשֵׁי־בְנָךְ
עִמָּךְ׃ יז כָּל חֵיְתָא דְעִמָּךְ מִכָּל־בִּשְׂרָא בְּעוֹפָא וּבְבְעִירָא וּבְכָל־
רַחֲשָׁא דְּרַחֵשׁ עַל־אַרְעָא אַפֵּיק עִמָּךְ וְיִתְיַלְדוּן בְּאַרְעָא וְיִפְשׁוּן וְיִסְגּוּן
עַל־אַרְעָא׃ יח וּנְפַק נֹחַ וּבְנוֹהִי וְאִתְּתֵהּ וּנְשֵׁי בְנוֹהִי עִמֵּהּ׃ יט כָּל
חֵיְתָא כָּל־רַחֲשָׁא וְכָל־עוֹפָא כֹּל דְּרַחֵשׁ עַל־אַרְעָא לְזַרְעָיָתְהוֹן נְפָקוּ
מִן־תֵּבוּתָא׃ כ וּבְנָא נֹחַ מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ וּנְסִיב מִכָּל בְּעִירָא דַכְיָא
וּמִכָּל עוֹפָא דְכֵי וַאֲסִיק עֲלָוָן בְּמַדְבְּחָא׃ כא וְקַבִּיל יְיָ בְּרֵעֲוָא יָת־
קוּרְבָּנֵהּ וַאֲמַר יְיָ בְּמֵימְרֵהּ לָא אוֹסֵף לְמֵילַט עוֹד יָת־אַרְעָא בְּגִילַל
חוֹבֵי אֲנָשָׁא אֲרֵי יִצְרָא לִבָּא דַאֲנָשָׁא בִּישׁ מִזְּעֵירֵהּ וְלָא־אוֹסֵף עוֹד

בעל התורים

(כא) ויחח כ׳ ממש׳. כמה ואוכדן וירח לת ריח כגדון וזה הוא שהרשו רש״ל אמר׳ פוסעי ישראל בעשותן עשוכה עתידין שיעמו ריח וזה הוא וירח לת ריח כגדון של תקרי בגדון הלא כוכדון וירח ה׳ לת ריח המתות שעשידין

ר ש״ י

(יז) הוצא • הוצא כתיב הוצא קרי ב הוצא אמור להם שילאו הוצא אם חיים רוצים לצאת הוצאם להם: ושרצו בארץ • ולא בתיבה מגיד שלא הכמה והעוף נאסרו בתמיד: (יט) למשפחתיהם • קבלו עליהם ע״מ לידבק במינן: (כ) מכל הבהמה הטהורה • אמר לא זה לי הקב״ה להביים מאלו ז׳ ז׳ אלא ג׳ כדי להקריב קרבן מסם: (כא) מנעוריו • מנעוריו כתיב • משנעורי לאחת ממעי אמו ויתן בו יצר הרע: לא אסף ולא אסף • כפל הדבר לשנות ד הוא שכתוב אשר נשבעתי משבור מי נח ה ולא אלוה כם שבועה אלא זו שכפל דבריו והוא שבועה וכן דרשו חכמים במס׳ שבועות:

ופיה לו לשנות לא תוסיף עוד לקבל את פלדמה ולהבות את כל בחי אלא כפל לא תוסיף ודלא בהרש״ם שפי׳ לא תוסיף לקבל משמע לשבתים ג׳ פעמים אל מתריבה וגם משמע לשבות את כל בחי אלא פעמים לשבועה: ה וכתב הרש״ם וא״ם נשבע לא הבית לנחיים אל שבל לשבועה מקרא דוסקעוהי לא הרשע

ודאי שיש דבר שם מים ולולא לקיימו ולשם הוכרח לשבוע מגבי קבוש הלאר שבעתי כי ולא״ל

ושמע

שפתי חכמים

שבעת ימים ויוכבו יותר׳ מהרש״ל: ב ומהרש״ל פי׳ כי גם בלא ו״ן הוא הוצא והוי הוי״ו פועל נת לבד אמר שיקרא לחוטו כיו״ד כי ו״ן ויו״ד מתחלפים והוי הוצא׳ (קל״ש) כי פי׳ הוצא שיעבה שילאו מעצמם הלא הוצא פי׳ שיוציאם בעצמו: ג מתב הרש״ם אלא כיון דש״ם בזה הוצא מנא ידע שצריך לקריב קרבן והלא לא מציא שום הקב״ה לנח ועל״ז פירש״י שהסכרת מוהם ע״ז שלא יהיה לפרש הקב״ה להבנים מו׳ אלא דקשה לפי זה שאחוי היה לפרש על ויבן מזבח לו על ויעל עולות • וגי״ל לפרש ודוחלי יודע היה נח שיקריב קרבן לה׳ כמו הכל שהקריב קרבן על הטובה שהיה לו מלא הש״ל וכ״ש בת בטלל מעבוד שיביא קרבן במקום תודה ולהבעה ולריכן לחודות לך דק״ל מ״ש שהביא שולה מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור דר לו שיבא קרבן בשביל ובשביל אחרו ובמו ובמיהו ולשה הבית מכל המינים וש״ל מרין אחר לה שם ומו׳ ובזה יתולולו קושיות הרש״ם וק״ל: ד הש״ל דלא לוסיף חד לקלות הלומה להבאת בשם שפחים ש מתריבה ואל לבטות כל מי דסים לו הבנו בחר לא לוסיף

בְּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי׃ כב עוֹד כָּל־יְמֵי הָאָרֶץ זֶרַע וְקָצִיר וְקֹר
וָחֹם וָקַיִץ וָחֹרֶף וְיוֹם וָלַיְלָה לֹא יִשְׁבֹּתוּ׃ ט א וַיְבָרֶךְ
אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ וְאֶת־בָּנָיו וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ
אֶת־הָאָרֶץ׃ ב וּמוֹרַאֲכֶם וְחִתְּכֶם יִהְיֶה עַל כָּל־חַיַּת הָאָרֶץ
וְעַל כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה וּבְכָל־
דְּגֵי הַיָּם בְּיֶדְכֶם נִתָּנוּ׃ ג כָּל־רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא־חַי לָכֶם
יִהְיֶה לְאָכְלָה כְּיֶרֶק עֵשֶׂב נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כֹּל׃ ד אַךְ־בָּשָׂר
בְּנַפְשׁוֹ דָמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ׃ ה וְאַךְ אֶת־דִּמְכֶם לְנַפְשֹׁתֵיכֶם

שפתי חכמים

ובמה יל"ל דמלבון בריח לא משמע שהוא לשון שבועה אלא הכתוב כמלמד וא"ם הוכרחו להכיח הדיוט מקרא דאחר שבעתי הפיר מעמד דלתא לאו תרי דימתא הוא שבועה וא"ל ל"ל: ד ה"ג תלי. כסלוו ובשם ותלי שבע חורף. (מה"ר) וגי"ל לתין לשבע הספרים אלא כמו שפי' הרב וא"ם: ז ה"ג קור הוא תלי כסלוו טבת ותלי שבט: ח בשביל שהקדים הכתוב עדיין קדים מתמת קור אל חורף אלא שבסוף הקדים בתחמוו ומאלא שסוף הקדים קשה מעיקרו אל קדים בתחילת חורף. ג"כ ע"ז הרבך דהא כפ' המקבל מעמד שהחורף הוא חזק וחרבא אל פתיו וימי לבה: ואחר כתב בכתר שקר קשה מחורף אלא שמעתא ג"כ ע"ז הדרך וכן מעמד מדברי הרמ"ם: ט הא דנקט רש"י דוקא אלא שאמר המלוה ולא נקט מלבון אלא מרע ולא נקט שכרי קלי אל כל ר' עקיבא פשוט המלוה דפשיטא הוא דכל חוזר אם עדיים מלוה בתרן וכרי כמים הוא אל מי מי כל אחרן אלא נקט לפי שאמר יום ולילה אתיא מלוה בתרן לא הוא לפי שלא שאמר כו': י אלא שאמר המלוה כל ימי המבול פי' כל הי"ב חדש כו' כתב הרמ"ם כו' ולא"ב אין יכול לרחוה בתחד בשבתי הם תרבו המים שהוא חוק ע"ח ועוד מסיבו הוא ידע מספר המים שאמר ויכו מקן אחרבעים יום וגו' ושוב ויגלא את הזיתים וגו' איך פרחה בלתי אין ואין הלקח הם יש מקום לנח ומה מוכלם הכתיבה כתוב הם לא הוה לזו' והמיה הדבר בקשיות ול"ג דמה שאמרי אלא שאמר המלוה הייתם אלא שהיה תמוהה הגלגלים אלא מקום שהיה הבאם עומד שם היה אור אל יב"ח ולא הוי יום ולילה כאלו ימים שהוא ל"ב שעות יום ל"ב שעות לילה אלא תלי הבדור היה אור ותלי בדור היה תשך אל ל"ב חדש כמו שהיה בתחילת הבריאה קודם שנמלו המלאכות בגלגלים ומה בשמים בפיכה עפרי מי המבול היה הבאם על אחרן בדשיב בעלם היום בזה וגו' ומן דייקי לשמא שאמר אלא שאמר שמלוה

לְמִמְחֵי יָת־כָּל־חַיָּי כְּמָא דְעָבַדִית׃ כב עוֹד כָּל־יוֹמֵי אַרְעָא זַרְעָא
וְחֲצָדָא וְקוֹרָא וְחוֹמָא וְקַיְטָא וְחֹרְוָא וְיוֹמָא וְלֵילְיָא לָא יִבְטְלוּן׃
א וּבְרִיךְ יְיָ יָת נֹחַ וְיָת־בְּנוֹהִי וַאֲמַר לְהוֹן פּוּשׁוּ וּסְגוּ וּמְלוּ יָת־
אַרְעָא׃ ב וְדַחֲלַתְכוֹן וְאֵימַתְכוֹן תְּהֵי עַל כָּל־חַיַּת אַרְעָא וְעַל כָּל־
עוֹפָא דְשָׁמַיָּא בְּכֹל דִּי תַרְחִישׁ אַרְעָא וּבְכָל־נוּנֵי יַמָּא בִּידְכוֹן יְהוֹן
מְסִירִין׃ ג כָּל־רַחֲשָׁא דְּהוּא חַי לְכוֹן יְהֵי לְמֵיכָל כִּירוֹק עִשְׂבָּא
יְהַבִית לְכוֹן יָת־כֹּלָּא׃ ד בְּרַם־בְּשָׂרָא בְּנַפְשֵׁהּ דְּמֵהּ לָא תֵכְלוּן׃
ה וּבְרַם יָת־דְּמְכוֹן לְנַפְשָׁתֵיכוֹן אֶתְבַּע מִיַּד כָּל־חַיְתָא אֶתְבְּעִינֵהּ
וּמִיַּד אֲנָשָׁא מִיַּד גְּבַר דֵּישׁוּד יָת־דְּמָא דַאֲחוֹהִי אֶתְבַּע יָת־נַפְשָׁא
דַּאֲנָשָׁא׃ ו דֵּישׁוּד דְּמָא דַאֲנָשָׁא בְּסַהֲדִין עַל־מֵימַר דַּיָּנַיָּא דְּמֵהּ

בעל הטורים

לתן ריח ניחוח: ד"ה רמז שמנוס עמו ריח ג"ע כשהריח ריח בגדיו לא וירח ס':

שפתי חכמים

ר ש"י

(ג) לכם יהיה לאכלה. אלא הרשיתי לאדם הראשון בשר אלא יקר עשבי לולכם כירק עשב שהפקרתי לאדם הראשון נתתי לכם את כל: (ד) בשר בנפשו דמו. אסור לכם אכול מן המי מלומר כל זמן שנפשו בו לא תאכלו הבשר: בנפשו דמו. בעוד נפשו בו: בשר בנפשו לא תאכלו. הרי אבר מן המי. ואף בנפשו דמו לא תאכלו. הרי דם מן המי: (ה) ואך את דמכם. אע"פ שהתרתי לכם נטילת נפש בשביל את דמכם אדרוש מהשופך דם עצמו: לנפשתיכם. אף המוציא עצמו ס אע"פ אלא יצא ממנו דם: מיד כל חיה. לפי שהמלוה דור המבול וזופקרו למאכל היות בעוה לאלוה בהן שאמר ומשל בהמות נדמו לפיכך הוצרך ממלוה ז אבל כשבולע עצמה בגון בהמ על העופות אין שייך לומר שבתו (אלא תשובל אלהן הריעה הקב"ה) אלא מי ר' הפקה: ל (קי"מ) מה שהמיר לנח הבשר יותר מלאדם עפ"ד לפי שקודם היה אדם והבהמה שיין כלם מעבר ר' ילדם מן האדמה ואין לזה יתרון על זה ולמה ימים אחד אח תבואו אבל בזמן המבול שהמלאו כלם והיה ראוי שיאכלו כולם אלא שהקב"ה שהקיימו בזמנם את הזרע שהיה ש יתרון על הב"ח וכו': מ מה פרה"ם הבטחת הבטיח שמלאתי בנפשו בעוד נפשו בו לא תאכלו הרי מן המי בעוד נפשו בדמו לא תאכלו הרי דם מן המי: וכ"ח מן בנפשו בעוקים עם כולו אומר הבשר בעודו עם הנפש לא תאכלו ומיתורא דרשו דרשו שמלת בנפשו בדרש לפנינו ולאחריו בשר בנפשו בנפשו דמו ופליגו הבשר בעודו עם נפשו וכן בעוקים עם דמו מלומר בעודו עודנו עם נפשו לא תאכל ומה שהלאך אומר בעוד נפשו בו ולא אמר בלשון הכתוב בשר עם נפשו בתוכן מתלא נפשו הוא מפני שבשר עם נפשו לא תאכלו אבל תאכלו הנפש עם הבשר יחד לפיכך פי' בנפשו בעוד נפשו בו וכו': נ (קי"מ) דלי שעשה דם אחד כל בשר אחר ואיך האדם: ס ואל"ל

נעבשים

(כב) עוד כל ימי הארץ וגו' לא ישבתו. שבת עתים הללו שני מדשים לכל אחד ואחד כמו שבמימי תלי תשרי ומרחשון ותלי בכליו זרע תלי בכליו וטבת ותלי שבט קור וכו' בכ"מ (ס"ל עוד כל ימי מלומר תמיד כמו עוד עומתהו בו): וקר. קשה מהוקף. חוקף עת זרע שעורים וקטניות הסריפין לתבשל מהר. קור הוא תלי שבט ואדר ותלי ניסן (מהרש"ל). קליר תלי ניסן ואייר ותלי סיון. קיץ הוא זמן לקיעת תאנים וזמן מיבשים אוהן בשדות ומה קיץ כמו הלחם והקיץ לאכול הענבים: וחם. הוא כוף ימות החמה הלי אב ואלול ותלי תשרי שהעולם חם ביותר כמו שאינו במסכת יומא שלבי דקיטה חקיטה מקייטה: ויום ולילה לא ישבתו. מכלל שאמרו כל ימות המבול אלא שאמר ם המבול ולא ניכר בין יום ובין לילה: לא ישבתו. לא יפסקו כל אלה כמלבונג בסדרן: (ב) וחתכם. ואימתכם כמו תרלו חתת. ומדרש אגדה לשון חיות שכל זמן שחיות בן יומו חי לי אתה צריך לשמרו מן העבריים עוד מלך בבשן מה צריך לשמרו מן העבריים אלא: ומורלכם וחתכם יהיה לאמתי יהיה מורלתכם על החיות כל זמן שאתם חיים:

אָדָרֹשׁ מִיַּד כָּל־חַיָּה אֶדְרְשֶׁנּוּ וּמִיַּד הָאָדָם מִיַּד אִישׁ אָחִיו
אֶדְרֹשׁ אֶת־נֶפֶשׁ הָאָדָם: ו שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם
דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת־הָאָדָם: ז וְאַתֶּם
פְּרוּ וּרְבוּ שִׁרְצוּ בָאָרֶץ וּרְבוּ־בָהּ: ס חמישי ח וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ וְאֶל־בָּנָיו אִתּוֹ לֵאמֹר: ט וַאֲנִי הִנְנִי מֵקִים
אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְאֶת־זַרְעֲכֶם אַחֲרֵיכֶם: י וְאֵת כָּל־נֶפֶשׁ
הַחַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם בָּעוֹף בַּבְּהֵמָה וּבְכָל־חַיַּת הָאָרֶץ
אִתְּכֶם מִכֹּל יֹצְאֵי הַתֵּבָה לְכֹל חַיַּת הָאָרֶץ: יא וַהֲקִמֹתִי
אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְלֹא־יִכָּרֵת כָּל־בָּשָׂר עוֹד מִמֵּי הַמַּבּוּל
וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד מַבּוּל לְשַׁחֵת הָאָרֶץ: יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
זֹאת אוֹת־הַבְּרִית אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל־
נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם לְדֹרֹת עוֹלָם: יג אֶת־קַשְׁתִּי נָתַתִּי
בֶּעָנָן וְהָיְתָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ: יד וְהָיָה
בְּעַנְנִי עָנָן עַל־הָאָרֶץ וְנִרְאֲתָה הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן: טו וְזָכַרְתִּי
אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל־
בָּשָׂר וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל לְשַׁחֵת כָּל־בָּשָׂר:
טז וְהָיְתָה הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן וּרְאִיתִיהָ לִזְכֹּר בְּרִית עוֹלָם בֵּין

ר ש"י

דמיס: (ט) ואני הנני · מכניס אני עמך סניס נח דומג לעסוק בפרי' וכניס עד שבטיטו סקב"ס מגלה לנסת העולם עוד וכן עשה וכאסתגוסה ם אמר לו הנני מכניס לעשות קיום והזוק ברית להבטחתי ואתן לך אות: (י) חית הארץ אתכם · סס המהלכים עם הבריות: מכל יצאי התבה· להביא סקיים צ ומעניס: לכל חית הארץ· להביא המזיקין שאינן בכללן הניס אבר אתכם שאין הלוכן עם הבריות: (יא) והקמותי · תעשה קיום לבריתי ומהו קיומו את הקבת כמו שמכניס והולך: (יב) לדרת עולם · נכתב מכל שים דומות מגלת הולרכו לאות ר לפי שמדיקים גמוריס היו כמו דומו של הזקיס מלך יהודה ודומו של רבי שמעון בן יוחאי: (יד) בענני ענן · כשתעלה המהבה לפני להביא ש הבן והכנדון לעולם: (טז) בין

וט' רא"ם · ומברס"ל פי' אנו מחב לדמות מגלת ס"ל כל הדומות מגלת ס"ל לדמת מבר לדומות שסס לעס"ו הם לריכים לאות הנל מעשיו שבאוב מברס"ל: ש דמת ס"ל לפרס דהאי כעגני ענן לאו ענגים ממש קאמר אלא כלומר אם לחיים אחת לאות ואמנה כאתבנה לפני להביא תוכן והכנדון בשולם ובראתה הקשת בענן חכנתי הנ' ולא יהיה עוד וגו' הנל אי מ'

ר ש"י

לזכיר עליהם את המיות: ומיד האדם · מיד הסורג במזיד ואין עדיס אני מ. וס: מיד איש אחיו· שהוא מוכר לו מלאת וסרגו שוגג אני אדרוש אם לא יגלה ויבקש על עוזו ליתמלא אלא הבוגג אין כפרה ואם אין עדיס

אמיינו גלות והוא אינו נגנע הקב"ס דורש ממנו כמו אדרשו רבותינו במסכת מנוה והאלהים אם לידו הקב"ס מזמנן לפונדק אחד כו': (ו) באדם דמו ישפך· אם יש עדיס המיתוהו אתם כמה· כי בצלם אלהים וגו': עשה את האדם· זה מקרא מסר ואיך אייה עשה הבוסה את האדם וכן הרבה במקרא: (ז) ואתם פרו ורבו· לפי שבטו ע הראשונה לנבלה וכאן לגווי ולפי מדרשו לקיים מי שאינו עוסק בפריה ורביה לא נמדנו אלא מקרא דומתם פרו ורבו אלא

שפתי חכמים

(ט) מקיים את בריתי אתכם· ס"ם מתיס רמז לתחיית המתים שהשם מקיים בריתו להחיותם:

יִתְּשַׁד אֲרֵי בְּצַלְמָא דֵּיוֹ עָבַד יָת־אֱנָשָׁא: ז וְאַתּוּן פּוּשׁוּ וּסְגוּ
אִתְיַלִּידוּ בְּאַרְעָא וּסְגוּ־בַהּ: ח וַאֲמַר יְיָ לְנֹחַ וְלִבְנוֹהִי עִמֵּהּ לְמֵימַר:
ט וַאֲנָא הָא־אֲנָא מְקַיֵּם יָת־קְיָמִי עִמְּכוֹן וְעִם־בְּנֵיכוֹן בַּתְרֵיכוֹן:
י וְעִם כָּל־נַפְשָׁא חַיְתָא דְּעִמְּכוֹן בְּעוֹפָא בְּבְעִירָא וּבְכָל־חַיַּת אַרְעָא
דְּעִמְּכוֹן מִכֹּל נַפְקֵי תֵבוּתָא לְכֹל חַיַּת אַרְעָא: יא וְאָקִים יָת קְיָמִי
עִמְּכוֹן וְלָא־יִשְׁתֵּיצֵי כָל־בִּשְׂרָא עוֹד מִמֵּי טוֹפָנָא וְלָא־יְהֵי עוֹד טוֹפָנָא
לְחַבָּלָא אַרְעָא: יב וַאֲמַר יְיָ דָּא אָת־קְיָם דִּי־אֲנָא יָהֵב בֵּין־מֵימְרִי
וּבֵינֵיכוֹן וּבֵין כָּל־נַפְשָׁא חַיְתָא דִּי עִמְּכוֹן לְדָרֵי עַלְמָא: יג יָת קַשְׁתִּי
יְהַבִית בַּעֲנָנָא וּתְהֵי לְאָת קְיָם בֵּין־מֵימְרִי וּבֵין אַרְעָא: יד וַיְהִי
בַּעֲנָנוּתִי עֲנָנָא עַל־אַרְעָא וְתִתְחֲזֵי קַשְׁתָּא בַּעֲנָנָא: טו וְדַכִּירְנָא יָת־
קְיָמִי דִּי־בֵין מֵימְרִי וּבֵינֵיכוֹן וּבֵין כָּל־נַפְשָׁא חַיְתָא בְּכָל־בִּשְׂרָא וְלָא
יְהֵי עוֹד מַיָּא לְטוֹפָנָא לְחַבָּלָא כָּל־בִּשְׂרָא: טז וּתְהֵי קַשְׁתָּא בַּעֲנָנָא

בעל הטורים

(ט) מקיים את בריתי אתכם· ס"ם מתיס רמז לתחיית המתים שהשם מקיים בריתו להחיותם:

שפתי חכמים

כתיב כיס כלכה: ם וכן עסה וכאתחוזה ר"ל וכן עסה כפעם פעים כלומר אע"פ שהבטיחו הבר לעולל מ"מ היה דומג לפי שהבטיחו על הקב"ס על מנתי הוא לם שיהן לולו מקיים הבטחתו ואם לאו אין מקיים הבטחתו ולכך היה דומג עד שהבטיחו הקב"ס שלא להביא מבול עוד מ"ל וכזה יאוכן ג"כ לאמר לוס נגת על מלום הרביס הא הבר לוס לאדם אלא מעוס שהיה נת דומג מ"ם היה ליוך לאות לו ואין להקשות לאמר היה דומג מה הבר שבעב הקב"ס מדמי' רש"י לעולל לא לוסיף כמל הדבר לאמרה דר"ל לפי שהוא ואתמר ס' אל לנו לא לוסיף וגו' ר"ל כך עלה בלבו של הקב"ס אבל מת לא ידע כלום מדבר: צ שקיים הם עוסות שתהיס שנאמר בהם שקו הם ומאבים כמאמנן · מהרש"ל: ק דק"ל והלא הבר כתיב ואני הנני מקיים את בריתי: ר וא"ם איאך בשמע דרש זה ממה שבאוב חסר וע"ל דבר פירושו לדרת עולם את קבתי אתי בענן ר"ל בזמן שהדומות מלאים שהם רבעים לריסים לאות הקבת ובזמן שהדומות מלאים שהם לריסים אין לריכין לאות הקבת וק"ל · ומי"ל דהכי משמע הואיל וכתיב לדרת חסר קריב לדרת בקמ"ן אתה הדל"ם ופת"ח אתה הרי"ם ל' דיקה והוא ל' יחיד וה"פ לדרת עולם ר"ל לאותן מבאתות הדרין בעולם את קבתי אתי בענן והא ריוה הא הא עולם הוא מזן הלא בים דומות

אֱלֹהִים וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ׃
יז וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ זֹאת אוֹת־הַבְּרִית אֲשֶׁר הֲקִמֹתִי
בֵּינִי וּבֵין כָּל־בָּשָׂר אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ׃ פ ששי יח וַיִּהְיוּ
בְנֵי־נֹחַ הַיֹּצְאִים מִן־הַתֵּבָה שֵׁם וְחָם וָיָפֶת וְחָם הוּא אֲבִי
כְנָעַן׃ יט שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה בְּנֵי־נֹחַ וּמֵאֵלֶּה נָפְצָה כָּל־הָאָרֶץ׃
כ וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כָּרֶם׃ כא וַיִּשְׁתְּ מִן־הַיַּיִן
וַיִּשְׁכָּר וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אָהֳלֹה׃ כב וַיַּרְא חָם אֲבִי כְנַעַן אֶת
עֶרְוַת אָבִיו וַיַּגֵּד לִשְׁנֵי־אֶחָיו בַּחוּץ׃ כג וַיִּקַּח שֵׁם וָיֶפֶת
אֶת־הַשִּׂמְלָה וַיָּשִׂימוּ עַל־שְׁכֶם שְׁנֵיהֶם וַיֵּלְכוּ אֲחֹרַנִּית
וַיְכַסּוּ אֶת עֶרְוַת אֲבִיהֶם וּפְנֵיהֶם אֲחֹרַנִּית וְעֶרְוַת אֲבִיהֶם
לֹא רָאוּ׃ כד וַיִּקַץ נֹחַ מִיֵּינוֹ וַיֵּדַע אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לוֹ
בְּנוֹ הַקָּטָן׃ כה וַיֹּאמַר אָרוּר כְּנָעַן עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה

שפתי חכמים

ענינים ממש למה אמר ולא יהיה עוד המבול לשחת וכי בשביל שהיה עונים על האדם לאוים הם למבול. (מהרש"ם) נ"ל דיוקו דרש"י הוא מדכתי' עוד על האדם שייחס הענין אל האדם וכי מה שייחסו יש לענין אל האדם כזה ליש לומר בשביל ענין בשביל לכך פ' אחיו ל' ענין ממש אלא חוסך וכו' ואל האדם ר"ל על הטוב: ת (קל"מ) דאל"כ ואיתי למה לי לא הל"ל אלא ויטע כרם: א (קל"מ) דאין לפרש הים על עמי מפני שאין הים קוי לאחרו כמו האמה שקייה לנבל עד שיאמר הים: אבל כמו שיאמר אמת הים כי המעלות אמת הים הוא על דרך הקיון: ב וא"ם מנ"ל גרש"י שהנעים עמו אמונות ויטע כרם ואין נטיעה אלא אמונות דמיעה הזעה אל אילן שהוא הגדשון שהאדם הפרי אינו נקרא נטיעה אלא אמונות אל האילים מנ"ל. וכני איסיל בביאורים אלו מיקן דקוראתו אדמתיב ואל ופ' עבה עלמו תולין שהיה לו לעסוק בתולה בנטיעה אחרת כדפי' רש"י משמע שהי' לו ל"ב אחר נטיעות ואמו אלא ודעתי מלחה מין אילן היה לו נטיעות אלא הוחיל אלא אחר בחורה עד כאן מין אחר אלא אמונות בדמיתי בפ' בראשית ויצאו אלה אלה לכך אמו אומרים מין אילנים היה לו. ול"נ כיון דחס בנו מרמז כדי עלה יוליד בן רבעי אמונות ומיתון דאה חס שהנקה לחליד שוד בן רבעי אלא מדנטע נטיעות הבאילון לידי אלוה ולא אלינו שם מרי המביאלה לידי אלוה

אלהים ובין כל נפש חיה. כין מדת הדין על מעלה וכיוכיכם הנה לו לכחוב ביני וכין כל נפש חיה. אלא זהו מדרכו כשהבא מדת הדין לקטרג עליהם לחייב אתם הוא רואה את האות וזוכר: (יז) זאת אות הברית. כראהו הקבה ואמר לו הרי האות שאמרתי: (יח) וחם הוא אבי כנען. למה הוצרך לומר כאן לפי שהפרשה עבוקה ובאה בשכרותו של נח שקלקל בה חם ומל ידו נתקלל כנען ועדיין לא כתב הולדות חם ולא ידענו שבנען בנו לפיכך הוצרך לומר כאן וחם הוא אבי כנען: (כב) ויחל. עשה עצמו חולין ת הנה לו לעשות: (כג) ויקח שם ויפת. לפי שהיו עמו אמונות ויטע כרם. כשנכנס לתיבה הכניס עמו אמונות ויהיו ב תאנים: (כא) אהלה. אהלה כתיב ומן אמרת הבנים שבקלו

שפתי חכמים

פאוה כמו כפאנה כמו שאמרו ז"ל עד שאבל ממנו אדם הראשון תאנה היה שאמר ויתפרו עלה תאנה וגו' ומה שקלקלו בזה נתקנו ומכת אותו עץ נלבם בפאות הבנים כמו שאמר ודע אדם עוד לאשתו ופירש"י הוסיף תאנה על תאנתו מ"מ פירש"י בשמעתא לעיכה הנה עמו אמונות ויתורי תאנים ואלה"ם מבית מיון אחר בשם ר"י מלזליטים לפי אמונות ויתורי תאנים מתקלקלין טפי מעים לפיכך הנעשה יותר מבאחר חיצונה: ג (קל"מ) ביתיקל ואלונה בעים ובנות ואמונות שומרון אלה ויתורים אלונה ומדמתיב כאן אהלה בתקום אהלו רמה לגגות שומרון: ד ונפי אם ניתה לי ויתבל אבות לשון נגות: ה י"ל סרסו ו"ל רבנו בכמוך תפרבנו בע"ה: ו ותבופי לי ניצוי שם לי ערוה מלמד בניצוי ערוה ביאת ערוה בעמים ולא יהיה לשם בגד לכסות ערותו אלא יפת בשם אבא ב"כ לשיטי דהייתו קטנים ושם שהתאמן בעמוד יותר ובשם בשעלה אבא לעלים על עלים ותאר ותאר בגמרא בשבת סוטה בשבר שאמר הברהם הניחו לה מחוט ועד שרוך נעל זו בניו לבתי מלות לאחיון על שלה ולרלעות של תפילין דמשמע דמלות ליתם לה זה בם אלא מדבור מחוט ולא מבוש ניסוי על שם ו"ל דעלים על לילים לחוד ובלבל לחוד ומשום ניסוי על שם זו בנים עם לילים על לבן ומשום דיבורו של הברהם זו בנים בלבלם: ז הא"ל למה קרא לזוקו קטן ולא גדול שם לחשון מבוש תביבוש כמ"ש רש"י גבי ויולד לה שם וחם ויפת דשה תם בפחות שבכולם: ומאכרש"ל פ' דקשה ליה דשה אלה שם היה הקטן דכתיב ויבא בן חצבא שלום שם וגו' ומשיב אמר בן ה"ב שם ומשמע

וְאַחֲזוּהָ לְמִדְבַּר קְיָם עָלָם בֵּין מֵיסְרָא דְיָיָ וּבֵין כָּל־נַפְשָׁא חַיְתָא
בְּכָל־בִּשְׂרָא דִּי־עַל־אַרְעָא׃ יז וַאֲמַר יְיָ לְנֹחַ דָּא אָת־קְיָם דִּי אֲקִימִית
בֵּין־מֵימְרִי וּבֵין כָּל־בִּשְׂרָא דִּי עַל־אַרְעָא׃ יח וַהֲווֹ בְנֵי־נֹחַ דִּי נְפָקוּ
מִן־תֵּבוּתָא שֵׁם וְחָם וְיָפֶת וְחָם הוּא אֲבוּהִי דְּכְנָעַן׃ יט תְּלָתָא אִלֵּין
בְּנֵי נֹחַ וּמֵאִלֵּין אִתְבַּדְּרוּ כָּל־אַרְעָא׃ כ וְשָׁרֵי נֹחַ גְּבַר פְּלַח בְּאַרְעָא
וּנְצִיב כַּרְמָא׃ כא וּשְׁתִי מִן־חַמְרָא וּרְוִי וְאִתְגְּלִי בְּגוֹ מַשְׁכְּנֵהּ׃
כב וַחֲזָא חָם אֲבוּהִי דְּכְנָעַן יָת עֶרְיְתָא דַּאֲבוּהִי וְחַוִּי לְתַרְוֵין אַחֹהִי
בְּשׁוּקָא׃ כג וּנְסִיב שֵׁם וְיָפֶת יָת־כְּסוּתָא וְשַׁוִּיו עַל־כְּתַף תַּרְוֵיהוֹן
וַאֲזָלוּ מְהַזְּרִין וַהֲפִיאוּ יָת־עֶרְיְתָא דַּאֲבוּהוֹן וְאַפֵּיהוֹן מְהַזְּרִין וְעֶרְיְתָא
דַּאֲבוּהוֹן לָא חֲזוֹ׃ כד וְאִתְעַר נֹחַ מֵחַמְרֵהּ וִידַע יָת־דִּי עֲבַד לֵהּ בְּרֵהּ
זְעֵירָא׃ כה וַאֲמַר לִיט כְּנָעַן עֶבֶד פָּלַח עַבְדִּין יְהֵי לַאֲחֹהִי׃ כו וַאֲמַר

בעל הטורים

(ב) ויטע. ג' ממ"ם. ויטע כרם. ויטע ס' אלהים גן בעדן מקדם. ויטע אחל. דרשו רבותינו מסיק לקח הנטיעה מג"ע וכן אמרהם לקח כתאל מג"ע: (כא) ויתגל. אותיות גילוים שגלו ברתם גוים פ"י היין. היין הגי' יגלה: (כה) עבד עבדים יהיה. יסי"ם פולה ל' רעה לרמי קלים אל עבד:

ר ש"י

אל שם ממרון ג מגקלאת אהלה ד מגלו אל עסקי היין באמר המוחים במזרקי יין: ויתגל. לשון ויתפעל: (כב) וירא חם אבי כנען. יש מרבותינו אומרים כנען לאה והגיד לאביו לכך הוזכר על הדבר ונתקלל: וירא את ערות אביו. ו"ל הסכנו ו"ל לכנעו: (כג) ויקח שם ויפת. אין כתיב כאן ויקחו אלא ויקח לגזר על שם שנתאמן במלוה יותר מיפת לכך זכו בני בנותיו אל לוות ויפת זכה לקבורה לבניו שנאמר אחן לגוג מקום שם קבר. ותם שבנו את אביו נאמר בזכות כן יעבר מלך אשור את בני מלכים ואת גלות בית שבעים וזקנים ערום ויתם ו ותכופי שם וגו': ופניהם אחרנית. למה נאמר פעם שנה מלמד שבשקרנו אלו וזולכנו לכסוף עצמם לכסותו הפכו פניהם אחורנית: (כד) בנו הקטן. הפכול וזכזוי כמו בגם קטן נתתיך בגויים כזוי: (כה) ארור כנען.

מיפס הוא שהרי הקנה מוטה אותו קודם יפת ואין לומר מבשם תביבוש אותו קודם יפת כמו שמוזה שם לחשון מבשם תביבוש כמ"ש רש"י גבי ויולד לה שם וחם ויפת דשה תם בפחות שבכולם: ומאכרש"ל פ' דקשה ליה דשה אלה שם היה הקטן דכתיב ויבא בן חצבא שלום שם וגו' ומשיב אמר בן ה"ב שם ומשמע

לָאֶחָיו׃ ט וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי שֵׁם וִיהִי כְנַעַן עֶבֶד
לָמוֹ׃ י יַפְתְּ אֱלֹהִים לְיֶפֶת וְיִשְׁכֹּן בְּאָהֳלֵי־שֵׁם וִיהִי כְנַעַן
עֶבֶד לָמוֹ׃ יח וַיְחִי־נֹחַ אַחַר הַמַּבּוּל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה
וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה׃ יט וַיְהִי כָּל־יְמֵי־נֹחַ תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה
וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וַיָּמֹת׃ פ י א וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת בְּנֵי־נֹחַ שֵׁם
חָם וָיָפֶת וַיִּוָּלְדוּ לָהֶם בָּנִים אַחַר הַמַּבּוּל׃ ב בְּנֵי יֶפֶת
גֹּמֶר וּמָגוֹג וּמָדַי וְיָוָן וְתֻבַל וּמֶשֶׁךְ וְתִירָס׃ ג וּבְנֵי גֹמֶר
אַשְׁכְּנַז וְדִיפַת וְתוֹגַרְמָה׃ ד וּבְנֵי יָוָן אֱלִישָׁה וְתַרְשִׁישׁ
כִּתִּים וְדֹדָנִים׃ ה מֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ אִיֵּי הַגּוֹיִם בְּאַרְצֹתָם
אִישׁ לְלְשֹׁנוֹ לְמִשְׁפְּחֹתָם בגויהם׃ ו וּבְנֵי חָם כּוּשׁ וּמִצְרַיִם
וּפוּט וּכְנָעַן׃ ז וּבְנֵי כוּשׁ סְבָא וַחֲוִילָה וְסַבְתָּה וְרַעְמָה
וְסַבְתְּכָא וּבְנֵי רַעְמָה שְׁבָא וּדְדָן׃ ח וְכוּשׁ יָלַד אֶת־
נִמְרֹד הוּא הֵחֵל לִהְיוֹת גִּבֹּר בָּאָרֶץ׃ ט הוּא הָיָה גִבֹּר־
צַיִד לִפְנֵי יְהוָה עַל־כֵּן יֵאָמַר כְּנִמְרֹד גִּבּוֹר צַיִד לִפְנֵי יְהוָה׃
י וַתְּהִי רֵאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ בָּבֶל וְאֶרֶךְ וְאַכַּד וְכַלְנֵה בְּאֶרֶץ
שִׁנְעָר׃ יא מִן־הָאָרֶץ הַהִוא יָצָא אַשּׁוּר וַיִּבֶן אֶת־נִינְוֵה

שפתי חכמים

כו׳ וגו׳ וכתיב שם כן מלת בטח שבתים אחר כמבול ע״מ שנולד בן תק״ב שנה לאביו ע״פ שהוה הקטן עכ״ל: ח מ״ד סרסו כוכתתו מבלון מדכתיב אחר נגעו לאמר קלל כנען אלא משום שחם סרסם את אביו לכך אחר אחה גרמתם לי וכו׳ ומ״ד כבנו כוכתתו מדכתי׳ ויגל חם וכתיב בחם ויגל ויאחיה שבם מה לבנו שרשעה לף כאן מרבנו וכת דקלל אח כנען הא וכת הוהי לאחי רבנו וגם סרבו ופירבו הבנים׳ כה שלא קלל אח חם בעצמו לפי שבתוב ויברך אלהים אח נח ואח בניו ואין אלהים ממקום ברכה • מרבים ע״ל: מ וא״ם מבטן ראה חם שמקבא נח בן בניו וי״ל מבטן דכתיב ויקבא בטון אהלה אלא קרי ואהלה כתיב ופירש״י ויקבל ל׳ ויתפעל לומר שנח התפעל אח עצמו אחיו שבם עם אחיו לומר בקשו אחר כאחיו שבם ובזה סבר בו מבקבא בן בניו ק״ל ופי״ל שבתבאי יבוא אחר על זה הגיבם כאחד שובים: י סה דמפרשים הקרא על עצמו על שם ולא על שם עצמו

בְּרִיךְ יְיָ אֱלָהּהּ דְּשֵׁם וִיהִי כְנַעַן עַבְדָא לְהוֹן׃ כז יַפְתִּי יְיָ לְיָפֶת וְיִשְׁרֵי
שְׁכִינְתֵּהּ בְּמַשְׁכְּנֵהּ דְּשֵׁם וִיהִי כְנַעַן עַבְדָא לְהוֹן׃ כח וַחֲיָא נֹחַ בָּתַר
טוּפָנָא תְּלַת מְאָה וְחַמְשִׁין שְׁנִין׃ כט וַהֲווּ כָּל־יוֹמֵי נֹחַ תְּשַׁע מְאָה
וְחַמְשִׁין שְׁנִין וּמִית׃ א וְאִלֵּין תּוֹלְדַת בְּנֵי נֹחַ שֵׁם חָם וְיָפֶת וְאִתְיְלִידוּ
לְהוֹן בְּנִין בָּתַר טוּפָנָא׃ ב בְּנֵי יָפֶת גֹּמֶר וּמָגוֹג וּמָדַי וָיָוָן וְתוּבַל
וּמֶשֶׁךְ וְתִירָס׃ ג וּבְנֵי גֹּמֶר אַשְׁכְּנַז וְרִיפַת וְתוֹגַרְמָה׃ ד וּבְנֵי יָוָן
אֱלִישָׁה וְתַרְשִׁישׁ כִּתִּים וְדָדָנִים׃ ה מֵאִלֵּין אִתְפְּרִשׁוּ נַגְוָתַי עַמְמַיָּא
בְּאַרְעָהוֹן גְּבַר לְלִישָׁנֵהּ לְזַרְעִיָּתְהוֹן בְּעַמְמֵיהוֹן׃ ו וּבְנֵי חָם כּוּשׁ
וּמִצְרַיִם וּפוּט וּכְנָעַן׃ ז וּבְנֵי כוּשׁ סְבָא וַחֲוִילָה וְסַבְתָּה וְרַעְמָה
וְסַבְתְּכָא וּבְנֵי רַעְמָה שְׁבָא וּדְדָן׃ ח וְכוּשׁ אוֹלִיד יָת־נִמְרֹד הוּא
שָׁרֵי לְמֶהֱוֵי גִּבַּר־תַּקִּיף בְּאַרְעָא׃ ט הוּא הֲוָה גִּבַּר־תַּקִּיף קֳדָם יְיָ
עַל־כֵּן יְתֵאֲמַר כְּנִמְרֹד גִּבַּר־תַּקִּיף קֳדָם יְיָ׃ י וַהֲוָה רֵישׁ מַלְכוּתֵהּ
בָּבֶל וְאֶרֶךְ וְאַכַּד וְכַלְנֵה בְּאַרְעָא דְּבָבֶל׃ יא מִן אַרְעָא (ס״א עִיצָה)
הַהִיא נְפַק אָתוּרָאָה וּבְנָא יָת־נִינְוֵה וְיָת־רְחֹבֹת

ר ש״י

ויהי • לכם כנען נמס עובד: (כז) יפת אלהים ליפת • מתורגם יפת יכתיב: וישכן באהלי שם • יסרס שכינתו ביסראל: ומדרש חכמים מע״פ שיפת אלהים ליפת שבנה כרם שהיה מבני יפת בית שני לא מרחם בו שכינה • וסיכן שרתה במקדש ראשון שבנה שלמה שהיה מבני שם: ויהי כנען עבד למו • אף משיגלו ב׳ בני שם יתמכרו לכם עבדים מבני כנען: (ב) ותירס • ל זז פרס: (ח) להיות גבור • לסמריך מלכ העולם על הקב״ה בעצת דור הפלגה: (ט) גבור ציד • לד דעתן על בריות בפיו והטעון למרוד במקום: לפני ה׳ • מתקוון ג לתקיטו על פניו: על כן יאמר • על כל אדם מרשיע בעוות פניה יודע רבונו ומתכוון למרוד בו יאמר זה כנמרוד גבור ציד: (יא) מן הארץ • כיון שראה אשור את בניו שומעים לנמרוד ומודיעים במקום לבטח

שפתי חכמים

ע״ל מעוה דכתיב ויהי כנען עבד לנח ואי קאי על שם ל״ל ויהי כנען עבד לו ח״ל משום דכתיב אלהי שם ולא מיעט מאחר אלהי בני יחיד (בחיי) אלא דוקא בני אומה מייתר שנו כנען אלהי ישראל אלהי הפנים לכן מפרש על עצמו על שם: כב דאי בתמן המלחמה הרי כבר כתיב בחם ל׳ אלהי שם וגו׳ ומה מ״ל פעם אחת ויהי כנען עבד לנח אלא אף משיגלו וכו׳ • וא״ל בכבל יפת ח״ב מ״ל יפת אלהים ליפת ויהי כנען עבד לנח ואח״כ ויקבון בראלי שם אלא אמר לך אף משיגלו וכו׳: ל וא״ל ומה מפרש פרים יותר ממה שמפרש בראשים ויי״ל לפי שפי׳ לעיל אמ״ל שיפת אלהים ליפת שבנה כרם שהיה מבני יפת וכו׳ אבל מקבא מע״ל דכתיב מבני יפה סיה לכך מפרש פרים זה פרס ש״מ דפרס היה מבני יפת וכתיב היה מלך פרסיים מחמת גם הוא היה מחזיק וק״ל ומע״ל משום דכתיב כאן מדי ולא כתיב פרס א״כ מקבא מבני כל כמקבא מלוט מדי ופרס יחד לכך פי׳ פרים זה פרס בראש״ם: (לדס לדק) ואני אומר וס׳ שהוא גמרא בפ״ק דיומא ופרקלי מע״ל דמיפס קאמר דכתיב בני יפת גמר וגו׳ ואני לב יוסף פרים ש פרס: ם (קע״מ) ראג״ל בחל לנמה לי שהרי הוא לא היה שבחל לנמרוד בסקע״ם שעדיין ביתי אתם מאחל וכו׳ אלא שהוא מענין מיטל שהיל הפם בפרסיה׳ (מה״ר) וא״ל דמוסרת הוא לפרשו מעמין מפתחה ואי הוא מל׳ מנד

מרמי ל״ל ובכי סל״ל הוא בהל לעיים גבור לפני ל׳ תבל לם הוא מל׳ בתחלה ח״ב וא״ל הוא בחל ל״ל שהיה פיס בשבעדל לעיים גבור לפניך • ושוא פיס גבור לד לפני כ׳ מבטון לפקיטו פ״ם: ג דק״ל מה בחל מקום

וְאֶת־רְחֹבֹת עִיר וְאֶת־כָּלַח׃ יב וְאֶת־רֶסֶן בֵּין נִינְוֵה וּבֵין
כָּלַח הִוא הָעִיר הַגְּדֹלָה׃ יג וּמִצְרַיִם יָלַד אֶת־לוּדִים
וְאֶת־עֲנָמִים וְאֶת־לְהָבִים וְאֶת־נַפְתֻּחִים׃ יד וְאֶת־פַּתְרֻסִים
וְאֶת־כַּסְלֻחִים אֲשֶׁר יָצְאוּ מִשָּׁם פְּלִשְׁתִּים וְאֶת־כַּפְתֹּרִים׃
ס טו וּכְנַעַן יָלַד אֶת־צִידֹן בְּכֹרוֹ וְאֶת־חֵת׃ טז וְאֶת־הַיְבוּסִי
וְאֶת־הָאֱמֹרִי וְאֶת הַגִּרְגָּשִׁי׃ יז וְאֶת־הַחִוִּי וְאֶת־הַעַרְקִי
וְאֶת־הַסִּינִי׃ יח וְאֶת־הָאַרְוָדִי וְאֶת־הַצְּמָרִי וְאֶת־הַחֲמָתִי
וְאַחַר נָפֹצוּ מִשְׁפְּחוֹת הַכְּנַעֲנִי׃ יט וַיְהִי גְּבוּל הַכְּנַעֲנִי
מִצִּידֹן בֹּאֲכָה גְרָרָה עַד־עַזָּה בֹּאֲכָה סְדֹמָה וַעֲמֹרָה וְאַדְמָה
וּצְבוֹיִם עַד־לָשַׁע׃ כ אֵלֶּה בְנֵי־חָם לְמִשְׁפְּחֹתָם
לִלְשֹׁנֹתָם בְּאַרְצֹתָם בְּגוֹיֵהֶם׃ ס כא וּלְשֵׁם יֻלַּד גַּם־הוּא
אֲבִי כָּל־בְּנֵי־עֵבֶר אֲחִי יֶפֶת הַגָּדוֹל׃ כב בְּנֵי שֵׁם עֵילָם
וְאַשּׁוּר וְאַרְפַּכְשַׁד וְלוּד וַאֲרָם׃ כג וּבְנֵי אֲרָם עוּץ וְחוּל
וְגֶתֶר וָמָשׁ׃ כד וְאַרְפַּכְשַׁד יָלַד אֶת־שֶׁלַח וְשֶׁלַח יָלַד אֶת־
עֵבֶר׃ כה וּלְעֵבֶר יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים שֵׁם הָאֶחָד פֶּלֶג כִּי בְיָמָיו

שפתי חכמים

שבזה כוח לפי כ׳: ס מעוש הלח ידעינן לי דעיר הגדולה קלי על ניעוי לו על כלח • (נח״ל) כשם מוס׳ דיומת דף י׳ דהס״ד דכלח הגדולה כ״ל ועין כלח העיר הגדולה סיה ל״ל וע״ש: ע כל היכא שכשם הוה מלה עכרית מפרשו לשה נקרא בן הלה מורש על דבר זה לכל היכא שלין כשם מלה פרטים לא מי׳ מלום: פ (נח״ל) דהס״ד מכלוחים לגד הל״ל ומכלוחים יוד תת פלגים ולא לומר אחר ילאו מכם גם הין לפרש מוקם כתקרא שנתן סימן ומכדלם שמו מכלוחים אחר ילאו דהכא לא מלינו מכלוחים אחר מוזכר בתקרא: צ דהל״ל ואחר נפוצו קלי על לוחן המכרים לעל שכם בני כנען דה״כ לא ל״ל לכתוב הלא ואחר נפוצו ודהלי קלי על לוחן דלעיל לשה לי למסכב מכפחות כנעני הלא פחלם נפוצו מכפחות ברכה ר״ל אחר מכפחות וקלי על שלבה בני נח: כהה״ס: ק דלפי פשוטו של קרא מכפחה

הגדולה • לומי יודע אם יפת הגדול אם שם • כשהוא אומר שם בן מתת שנה וגו׳ שמתיש אחר המבול הוי לומר יפת הגדול שהרי בן מ״ש שנה היה נח כשהתחיל להוליד והמבול היה בשנת שם מאות שנה נמלא שהגדול בבניו היה בן מאה שנה ושם לא הגיע למאה עד שנתיש אחר המבול: אחי יפת • ולא אחי חם שאלו שיחם כבדו את הביהם וזה בזהו: (בה) נפלגה • נתבלבלו הלשונות ונפולו מן הבקעה ונתפלגו בכל העולם למדנו שהיה עבר נביא בקרא שם בנו על שם שעתיד • ושיהו בסדר עולם שבסוף ימיו נתפלגו ש״ש בתחלת ימיו תהרי יקטן אחיו לעיר ממנו והוליד כמה משפחות קודם לכן בנו׳ ויקטן ילד וגו׳ ואחר כך ויהי כל הארץ וגו׳ ול״ש בתמנע ימיו לא בא שכתוב להיות הלא לפרש לא למדת שבשנת מות פלג נתפלגו: יקטן • שהיה עניו ומקטין א עצמו לכן זכה להעמיד כל שמשפחות הלנו:

שפתי חכמים

סמגדל יצא מתוכם: (יב) העיר הגדלה • היא מיעוט שנאמר ומיעוט היתה עיר גדולה לגלגלים: (יג) להבים • שפיהם דומים ע״לגבה: (יד) פתרסים וכסלחים אשר יצאו משם פלשתים • מביהם יצאו שהיו פתרוסים וכסלוחים מהליפין משבט גשוחיהן פ הלו לגלו ויצאו מהם פלשתים: (יח) ואחר נפצו • מאלה נפוצו צ משפחות הרבה: (יט) גבול • סוף תחום • כל גבול לשון סוף וקלס: באכה • שם דבר ול״ש כלדם שהאמר להכיון גבול זה מגיע עד אחר תכא לגבול פלוני: (כ) ללשונתם בארצתם • אף על פי שנחלקו ללשונות

ונלגלות כולם בני חם כם: (כא) אבי כל בני עבר • שעבר שם

וַיֶּת כָּלַח: יב וַיֶּת־דָּסֶן בֵּין נִינְוֵה וּבֵין כָּלַח הִיא קַרְתָּא רַבְּתָא:
יג וּמִצְרָאֵי (בכל הס׳ ומצרים) אוֹלִיד יָת־לוּדָאֵי וַיֶּת־עֲנָמָאֵי וַיֶּת־
לְהָבָאֵי וַיֶּת־נַפְתּוּחָאֵי: יד וַיֶּת־פַּתְרוּסָאֵי וַיֶּת־כַּסְלוּחָאֵי דִּי נְפָקוּ
מִתַּמָּן פְּלִשְׁתָּאֵי וַיֶּת־קַפּוּטְקָאֵי: טו וּכְנַעַן אוֹלִיד יָת־צִידוֹן בְּכָרֵהּ
וַיֶּת־חֵת: טז וַיֶּת־יְבוּסָאֵי וַיֶּת אֱמוֹרָאֵי וַיֶּת־גַּרְגָּשָׁאֵי: יז וַיֶּת־חִוָּאֵי
וַיֶּת־עַרְקָאֵי וַיֶּת־אַנְתּוֹסָאֵי: יח וַיֶּת־אַרְוָדָאֵי וַיֶּת־צְמָרָאֵי וַיֶּת־חֲמָתָאֵי
וּבְתַר־כֵּן אִתְבַּדְּרוּ זַרְעַיָּת כְּנַעֲנָאֵי: יט וַהֲוָה תְּחוּם כְּנַעֲנָאֵי מִצִּידוֹן
מָטֵי לְגָרַר עַד־עַזָּה מָטֵי לְסָדוֹם וַעֲמוֹרָה וַאַדְמָה וּצְבוֹיִם עַד־לָשַׁע:
כ אִלֵּין בְּנֵי חָם לְזַרְעַיָּתְהוֹן לְלִישָׁנָהוֹן בְּאַרְעָתְהוֹן בְּעַמְמֵיהוֹן:
כא וּלְשֵׁם אִתְיְלִיד אַף־הוּא אֲבוּהֹהִי דְּיָפֶת רַבָּא:
כב בְּנֵי שֵׁם עֵילָם וְאַשּׁוּר וְאַרְפַּכְשַׁד וְלוּד וַאֲרָם: כג וּבְנֵי אֲרָם עוּץ
וְחוּל וְגֶתֶר וָמָשׁ: כד וְאַרְפַּכְשַׁד אוֹלִיד יָת־שֶׁלַח וְשֶׁלַח אוֹלִיד יָת־
עֵבֶר: כה וּלְעֵבֶר אִתְיְלִידוּ תְּרֵין בְּנִין שׁוּם חַד פֶּלֶג אֲרֵי בְיוֹמוֹהִי

רש״י

הגדול • לומי יודע אם יפת הגדול אם שם • כשהוא אומר שם בן מתת שנה וגו׳ שמתיש אחר המבול הוי לומר יפת הגדול להוליד והמבול היה בשנת שם מאות שנה נמלא שהגדול בבניו היה בן מאה שנה ושם לא הגיע למאה עד שנתיש אחר המבול: אחי יפת • ולא אחי חם שאלו שיחם כבדו את הביהם וזה בזהו: (בה) נפלגה • נתבלבלו הלשונות ונפולו מן הבקעה ונתפלגו בכל העולם למדנו שהיה עבר נביא בקרא שם בנו על שם שעתיד • ושיהו בסדר עולם שבסוף ימיו נתפלגו ש״ש בתחלת ימיו תהרי יקטן אחיו לעיר ממנו והוליד כמה משפחות קודם לכן בנו׳ ויקטן ילד וגו׳ ואחר כך ויהי כל הארץ וגו׳ ול״ש בתמנע ימיו לא בא שכתוב להיות הלא לפרש לא למדת שבשנת מות פלג נתפלגו: יקטן • שהיה עניו ומקטין א עצמו לכן זכה להעמיד כל שמשפחות הלנו:

אלף וכו׳ הלא לכני חיים וכתב ולעבר יולד שני בנים דקרא לא שנותם ע״ש המתורגם ול״ל קבה בלאמת פלג מן שבשנה שנים לפי קרא פלג הלא יקטן פ״ש הלא על שם שהיה עקטין הם עלמו וכל זה נחה שבי נרוח

נִפְלַגָה הָאָרֶץ וְשֵׁם אָחִיו יָקְטָן: כו וְיָקְטָן יָלַד אֶת־אַלְמֹדָד
וְאֶת־שֶׁלֶף וְאֶת־חֲצַרְמָוֶת וְאֶת־יָרַח: כז וְאֶת־הֲדוֹרָם וְאֶת־
אוּזָל וְאֶת־דִּקְלָה: כח וְאֶת־עוֹבָל וְאֶת־אֲבִימָאֵל וְאֶת־
שְׁבָא: כט וְאֶת־אוֹפִיר וְאֶת־חֲוִילָה וְאֶת־יוֹבָב כָּל־אֵלֶּה
בְּנֵי יָקְטָן: ל וַיְהִי מוֹשָׁבָם מִמֵּשָׁא בְּאֲכָה סְפָרָה הַר הַקֶּדֶם:
לא אֵלֶּה בְנֵי־שֵׁם לְמִשְׁפְּחֹתָם לִלְשֹׁנֹתָם בְּאַרְצֹתָם לְגוֹיֵהֶם:
לב אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־נֹחַ לְתוֹלְדֹתָם בְּגוֹיֵהֶם וּמֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ
הַגּוֹיִם בָּאָרֶץ אַחַר הַמַּבּוּל: פ שביעי יא א וַיְהִי כָל־הָאָרֶץ
שָׂפָה אֶחָת וּדְבָרִים אֲחָדִים: ב וַיְהִי בְּנָסְעָם מִקֶּדֶם וַיִּמְצְאוּ
בִקְעָה בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר וַיֵּשְׁבוּ שָׁם: ג וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־
רֵעֵהוּ הָבָה נִלְבְּנָה לְבֵנִים וְנִשְׂרְפָה לִשְׂרֵפָה וַתְּהִי לָהֶם
הַלְּבֵנָה לְאָבֶן וְהַחֵמָר הָיָה לָהֶם לַחֹמֶר: ד וַיֹּאמְרוּ הָבָה
נִבְנֶה־לָּנוּ עִיר וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה־לָּנוּ שֵׁם פֶּן־
נָפוּץ עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ: ה וַיֵּרֶד יְהוָה לִרְאֹת אֶת־הָעִיר
וְאֶת־הַמִּגְדָּל אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם: ו וַיֹּאמֶר יְהוָה הֵן
עַם אֶחָד וְשָׂפָה אַחַת לְכֻלָּם וְזֶה הַחִלָּם לַעֲשׂוֹת וְעַתָּה

שפתי חכמים

פקודם אחר עליו וכרא״ם כתב כעעם מפני שזה הסם מגזר מהקטנות פי׳ שם זה יותר מאחר שמות: ב דכל אנשי המקום שהיו שם מלמים בכל יום על המיתה שהולכים כרשען: ג דהי׳ לתר׳ לא היה שם אחת דהא בכל מודים דבלה״ק נברא העולם כדפירש״י לעיל ב׳ ברא״שית בפסוק ויאמר אלהים יאמר הפעם וגו׳ וא״כ מ״ש היה ג׳ הקודם אותו ג׳ וקי״ג: ד דלפי׳ הראשון קשה מ״ש הכ״ל דכרים אחדים מ״ה קאמר ד״א כי׳ ומו קשה הכ״ל דכרים אחד מהו אחדים מפ״ה פי׳ ד״א כי׳ ר״ל דכרים אחדים כי׳ מכרש״ל: ה דכשביל זה נפשו שהרי מגיב אח״כ ומעלתו בקעה מעמע דמתחילה בקשו זה: מקדם. אחרון יומבים שם כדכתיב נמעלה נשור נסם מקום ה׳ להחזיק את כלם ולא מצאו אלא שנער: (ג) איש אל רעהו. אומה

ר ש״י

(כו) חצרמות. על שם ב׳ מקומות. דברי אגדה: (א) שפה אחת. לשון ג׳ הקודם: ודברים אחדים. כלו בעצה אחת ואמרו לא כל הימנו היכור לו לא הבלינוים מעלה לרקיע ונעשה עמו מלחמה. ד״א על יחידו ד׳ של עולם. ד״א ודברים אחדים (כ״א דברים חדים) אמרו אחת לאלף ותרנ״ו שנים הרקיע מתמוטט כשם שעשה בימי המבול כולו ונעשה לו כמוהם (כ״ל): (ב) בנסעם ויהי מושבם וגו׳ כל הקדם ונסעו משם אחר שנעשה

אַרְפַּכְשַׁד אַרְעָא וְשׁוּם אָחוּהִי יָקְטָן: כו וְיָקְטָן אוֹלִיד יָת־אַלְמוֹדָד
וְיָת־שֶׁלֶף וְיָת־חֲצַרְמָוֶת וְיָת־יָרַח: כז וְיָת־הֲדוֹרָם וְיָת־אוּזָל וְיָת־
דִּקְלָה: כח וְיָת־עוֹבָל וְיָת־אֲבִימָאֵל וְיָת־שְׁבָא: כט וְיָת־אוֹפִיר וְיָת־
חֲוִילָה וְיָת־יוֹבָב כָּל־אִלֵּין בְּנֵי יָקְטָן: ל וַהֲוָה מוֹתְבָנְהוֹן מִמֵּשָׁא מְטֵי
לְסַפַּר טוּר־מָדִינְחָא: לא אִלֵּין בְּנֵי־שֵׁם לְזַרְעֵיתְהוֹן לְלִישָׁנֵיהוֹן
לְאַרְעָתְהוֹן בְּעַמְמֵיהוֹן: לב אִלֵּין זַרְעָת בְּנֵי־נֹחַ לְתוּלְדָתְהוֹן בְּעַמְמֵיהוֹן
וּמֵאִלֵּין אִתַּפְרְשׁוּ עַמְמַיָּא בְּאַרְעָא בָּתַר טוֹפָנָא: א וַהֲוָה כָל־אַרְעָא
לִישָׁן חַד וּמַמְלָל חָד: ב וַהֲוָה בְּמִטַּלְהוֹן בְּקַדְמֵיתָא וְאַשְׁכְּחוּ
בִּקְעָתָא בְּאַרְעָא דְּבָבֶל וִיתִיבוּ תַמָּן: ג וַאֲמָרוּ גְּבַר לְחַבְרֵהּ הָבוּ
נְרַמֵּי לְבְנִין וְנִשְׂרְפִנּוּן בְּנוּרָא יוּקַדְתָּא (נ״ל בְּנוּרָא) וַהֲוָת לְהוֹן
לְבְנָתָא לְאַבְנָא וְחֵימָרָא הֲוָה לְהוֹן לְשִׁיעַ: ד וַאֲמָרוּ הָבוּ נִבְנֵי
לָנָא קַרְתָּא וּמִגְדְּלָא וְרֵישֵׁהּ מָטֵי עַד־צִית־שְׁמַיָּא וְנַעְבֵּיד לָנָא שׁוּם
דֵּילְמָא נְתְבַּדַּר עַל־אַפֵּי כָל־אַרְעָא: ה וְאִתְגְּלֵי יְיָ לְאִתְפְּרָעָא עַל־
עוֹבָדֵי־קַרְתָּא וּמִגְדְּלָא דִּי בְנוֹ בְּנֵי אֲנָשָׁא: וַאֲמַר יְיָ הָא עַמָּא חַד
וְלִישָׁן חַד לְכֹלְהוֹן וְדֵין דְּשָׁרִיו לְמֶעְבַּד וּכְעַן לָא־יִתְמְנַע מִנְּהוֹן כֹּל־

בעל הטורים

(א) שפה אחת ודברים. וקקלת וכבלים ודברים כרגנה שברגנו לדבר כבלים כרגנה. שפה אחת. בגי׳ ג׳ הקדם: (ב) בנסעם. פ׳ במסרה כגה ואחיך בנסעם מן המתחה זה הוא שדרשו רז״ל לומר כיום סרו מאחרי כ׳ מגל לחיוקן שנורת מן הספרי. פי׳ בנסעם הקדם שנסעו מקדשיו של עולם: (ג) איש אל רעהו הבה. פ״ם אלוה מפני שלוה

שפתי חכמים

ר ש״י

נאומה ומצרים לנחם וכמה לפוח ופוט לכנען: הבה. הזמינו עצמכם. כל הבה לשון הזמנה הוא שמזמינים עצמן ומתחברים למלאכה לו לעצה לו למלחמה: הבה. הזמינו אפקליי״ר בלע״ז: לבנים. אלין אבנים בבבל שהיא בקעה: ונשרפה לשרפה. כך עושין הלבנים שקורין טוולי״ם שורפים אותם בכבשן: לחמר. לעות הקוי: (ד) פן נפוץ. שלא יבא עלינו שום מכה להפלנו ומלחן: (ה) וירד ה׳ לראות. לא הוצרך לך אלא בא לגמד לדיינים שלא יבאשיו הדנין עד שירלה ויבינו: במדרש רבי תנחומא: בני האדם. אלא מי אמא בני ממורים וגמנים אלא כמו אדם כראשון שכפר את בוראו ואמר הראשה לאשר נתתה עמדי אף אלו כפו בעוכה לגמרוד מבי שהשפיעם טובה ומלטם מן המבול: (ו) הן עם אחד. כל עוכה א״ם עמהן שעם אחד הן ושפה אחת לכולן ודבר זה מחלם לעשות. החלם. כמו המרם עשוהם

לֹא־יִבָּצֵר מֵהֶם כֹּל אֲשֶׁר יָזְמוּ לַעֲשׂוֹת׃ ז הָבָה נֵרְדָה
וְנָבְלָה שָׁם שְׂפָתָם אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ אִישׁ שְׂפַת רֵעֵהוּ׃
ח וַיָּפֶץ יְהוָה אֹתָם מִשָּׁם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וַיַּחְדְּלוּ לִבְנֹת
הָעִיר׃ ט עַל־כֵּן קָרָא שְׁמָהּ בָּבֶל כִּי־שָׁם בָּלַל יְהוָה שְׂפַת
כָּל־הָאָרֶץ וּמִשָּׁם הֱפִיצָם יְהוָה עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ׃ פ י אֵלֶּה
תוֹלְדֹת שֵׁם שֵׁם בֶּן־מְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־אַרְפַּכְשַׁד
שְׁנָתַיִם אַחַר הַמַּבּוּל׃ יא וַיְחִי־שֵׁם אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־
אַרְפַּכְשַׁד חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ס
יב וְאַרְפַּכְשַׁד חַי חֲמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־שָׁלַח׃
יג וַיְחִי אַרְפַּכְשַׁד אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־שֶׁלַח שָׁלֹשׁ שָׁנִים
וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ס יד וְשֶׁלַח חַי
שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־עֵבֶר׃ טו וַיְחִי־שֶׁלַח אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ
אֶת־עֵבֶר שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים
וּבָנוֹת׃ ס טז וַיְחִי־עֵבֶר אַרְבַּע וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־
פֶּלֶג׃ יז וַיְחִי־עֵבֶר אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־פֶּלֶג שְׁלֹשִׁים שָׁנָה
וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ס יח וַיְחִי־פֶלֶג
שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־רְעוּ׃ יט וַיְחִי־פֶלֶג אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ
אֶת־רְעוּ תֵּשַׁע שָׁנִים וּמָאתַיִם שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃
ס כ וַיְחִי רְעוּ שְׁתַּיִם וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־שְׂרוּג׃
כא וַיְחִי רְעוּ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת שְׂרוּג שֶׁבַע שָׁנִים וּמָאתַיִם
שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ס כב וַיְחִי שְׂרוּג שְׁלֹשִׁים שָׁנָה

ר ש"י

חלהתחיל כס לעשות׃ ם בתמיס׃ יצר כ מיעה וגו׳ לעשות׃ ם בתמיס׃ יצר

שפתי חכמים

ערקים וט׳: דהפי׳ שהוא מקור וכלומי כת על המעל יי כמו תמדם הוא כמו תמר כם׳ עשיתם כמו עשים כם תקע עלן כתל כם: ם פי׳ וכי לא תשנא מכם אלא

כתרגום

דְּחַשִּׁיבוּ לְמֶעְבַּד׃ ז הָבוּ נִתְגְּלֵי וּנְבַלְבֵּל תַּמָּן לִישַׁנְדְּוֹן דְּלָא יִשְׁמְעוּן
(גְּבַר) אֲנַשׁ לִישַׁן חַבְרֵהּ׃ ח וּבְדַר יְיָ יָתְהוֹן מִתַּמָּן עַל־אַפֵּי כָל־אַרְעָא
וּמְנָעוּ לְמִבְנֵי (נ״י וְאִתְמְנָעָא מִלְּמִבְנֵי) קַרְתָּא׃ ט עַל־כֵּן קְרָא שְׁמַהּ
בָּבֶל אֲרֵי־תַמָּן בַּלְבֵּל יְיָ לִישַׁן כָּל־אַרְעָא וּמִתַּמָּן בַּדְרִנּוּן יְיָ עַל־
אַפֵּי כָל־אַרְעָא׃ י אִלֵּין תּוֹלְדַת שֵׁם שֵׁם בַּר־מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת־
אַרְפַּכְשַׁד תְּרֵתֵין שְׁנִין בָּתַר טוּפָנָא׃ יא וַחֲיָא־שֵׁם בָּתַר דְּאוֹלִיד
יָת־אַרְפַּכְשַׁד חֲמֵשׁ מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃ יב וְאַרְפַּכְשַׁד
חַיָא תְּלָתִין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת־שֶׁלַח׃ יג וַחֲיָא אַרְפַּכְשַׁד בָּתַר
דְּאוֹלִיד יָת־שֶׁלַח אַרְבַּע מְאָה וּתְלָת שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃
יד וְשֶׁלַח חַיָא תְּלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת־עֵבֶר׃ טו וַחֲיָא־שֶׁלַח בָּתַר
דְּאוֹלִיד יָת־עֵבֶר אַרְבַּע מְאָה וּתְלָת שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃ טז וַחֲיָא־
עֵבֶר תְּלָתִין וְאַרְבַּע שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת־פָּלֶג׃ יז וַחֲיָא־עֵבֶר בָּתַר
דְּאוֹלִיד יָת־פָּלֶג אַרְבַּע מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃ יח וַחֲיָא־
פָלֶג תְּלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת־רְעוּ׃ יט וַחֲיָא־פָלֶג בָּתַר דְּאוֹלִיד
יָת־רְעוּ מָאתָן וּתְשַׁע שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃ כ וַחֲיָא רְעוּ תְּלָתִין
וְתַרְתֵּין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת־שְׂרוּג׃ כא וַחֲיָא־רְעוּ בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת־
שְׂרוּג מָאתָן וּשְׁבַע שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃ כב וַחֲיָא שְׂרוּג תְּלָתִין

בגיל המורים

יתירה שהיה לכם תמלוז: (י) שמחים אתי׳ כ׳ דסמיכי׳ כמה ואיתך (פעמים ח׳) שמחים לפני הרעם שגם

ר ש"י

כתרגומו וחומה לו יבצר רוח נגידים: (ז) הבה נרדה׳ כביכול דומו ממלך מעצומתומו יתירה: הבה׳ מדה כנגד מדה כם אמרו הבה נבנה וזולת כנגדם מדד ואמר׳ הבה נרדה: ונבלה׳ ונבלבל מ״ן משמם בל׳ רבים וס״ל אתרגומה יתירה כ״כ״ל שם נרדה: לא ישמעו׳ זה שולא לבנה וזה מבוא טיט וזה עומד עליו לופולא לא מזהו: (ח) ויפץ ה׳ אתם משם׳ בעוה״ז מה שאמרו פן נפוץ ונהייה עליהם הוא שאמר שלמה מגורת רשע היא תבולנו: (ט) ומשם הפיצם׳ נמד שאון לכם חלק לעוה״ב וכי אזון קבה בל דור המבול אז של דור הפלגה אלו לא פשטו יד בעיקר להלחם בו ואלו נשטפו ואלו לא נאבדו מן העולם אלא שדור המבול היו גזלנים והיתה מריבה ביניהם לכך נאבדו ואלו היו מהגיס אהבה ועשה ביניהם שלא׳ שפה אחת ודברים אחדים׳

פרשת שבעלו המלוקת וגחל הבלוס: (י) שם בן מאת שנה׳ שהעלה לת לרפאכשד

פרשת

שפתי חכמים

וַיּוֹלֶד אֶת־נָחוֹר׃ כג וַיְחִי שְׂרוּג אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־נָחוֹר
מָאתַיִם שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ס כד וַיְחִי נָחוֹר תֵּשַׁע
וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־תָּרַח׃ כה וַיְחִי נָחוֹר אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ
אֶת־תָּרַח תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים
וּבָנוֹת׃ ס כו וַיְחִי תֶרַח שִׁבְעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־אַבְרָם
אֶת־נָחוֹר וְאֶת־הָרָן׃ כז וְאֵלֶּה תוֹלְדֹת תֶּרַח תֶּרַח הוֹלִיד
אֶת־אַבְרָם אֶת־נָחוֹר וְאֶת־הָרָן וְהָרָן הוֹלִיד אֶת־לוֹט׃
כח וַיָּמָת הָרָן עַל־פְּנֵי תֶרַח אָבִיו בְּאֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ בְּאוּר
כַּשְׂדִּים׃ מפטיר כט וַיִּקַּח אַבְרָם וְנָחוֹר לָהֶם נָשִׁים שֵׁם
אֵשֶׁת־אַבְרָם שָׂרָי וְשֵׁם אֵשֶׁת־נָחוֹר מִלְכָּה בַּת־הָרָן אֲבִי־
מִלְכָּה וַאֲבִי יִסְכָּה׃ ל וַתְּהִי שָׂרַי עֲקָרָה אֵין לָהּ וָלָד׃
לא וַיִּקַּח תֶּרַח אֶת־אַבְרָם בְּנוֹ וְאֶת־לוֹט בֶּן־הָרָן בֶּן־בְּנוֹ
וְאֶת שָׂרַי כַּלָּתוֹ אֵשֶׁת אַבְרָם בְּנוֹ וַיֵּצְאוּ אִתָּם מֵאוּר
כַּשְׂדִּים לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ עַד־חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם׃
לב וַיִּהְיוּ יְמֵי־תֶרַח חָמֵשׁ שָׁנִים וּמָאתַיִם שָׁנָה וַיָּמָת
תֶּרַח בְּחָרָן׃ פ פ פ קי"ג · נ"ל"ח פי' · תנ"י יכנ"ה נ"ע סי': ומפטירין רני עקרה ביסעיה פי' נ"ד

שפתי חכמים

דלא דמי מלת ונבלה ונבלה למלת ונפלה אלא דמי הוא מלעיל מתוב ונבל בלא כ"ף שבתוב ל' דגים וכ"ף אחתיבוב כי' וכתיבים שבטש"ן בל ונבלה היא ע"ן דגים מדכתיב בתר כמי כי שם בגל ס' שפת כל הארץ ס"מ ונבלה לאו ע"ן בגבעל היא אלא היא ע"ן הדגים וה"ק ל"ל ודלא כפי' הרה"ם כפי' כי אין שום לומר נדר ונבלבל לשוטים אלא לשוטם בשבור כדיבור: ל (ג"ח) דתל"ר אלא אפפי' אלא היו מבינים אחד ל' תבינו הזלו לבטח ת"ל לשם ישוע ולא היו דרים יחד אע"ג שאין אחד מבין ל' אחר אלא אפפי' שמעל בשם ריב ט': ם רלטו לשרש דשם שבתוב שמים אחר הבטול קלי לויזלר אם הרפבשב אבם קלי אשם בן מלאם שמם: ב (ח"ם מגל לרש"י ג"ק מלורים לפטוני · כל חור וקבע עמוק קרוי חור:

שְׁנַיִן וְאוֹלִיד יָת־נָחוֹר׃ כג וַחֲיָא שְׂרוּג בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת־נָחוֹר
מָאתָן שְׁנַיִן וְאוֹלִיד בְּנַיִן וּבְנָן׃ כד וַחֲיָא נָחוֹר עֲשָׂרִין וּתְשַׁע שְׁנַיִן
וְאוֹלִיד יָת־תֶּרַח׃ כה וַחֲיָא נָחוֹר בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת־תֶּרַח מְאָה
וּתְשַׁע עֲשַׂר שְׁנַיִן וְאוֹלִיד בְּנַיִן וּבְנָן׃ כו וַחֲיָא־תֶרַח שִׁבְעִין שְׁנַיִן
וְאוֹלִיד יָת־אַבְרָם יָת־נָחוֹר וְיָת־הָרָן׃ כז וְאִלֵּין תּוּלְדַת תֶּרַח
תֶּרַח אוֹלִיד יָת־אַבְרָם יָת־נָחוֹר וְיָת־הָרָן וְהָרָן אוֹלִיד יָת־לוֹט׃
כח וּמִית הָרָן עַל־אַפֵּי תֶרַח אֲבוּהִי בְּאַרְעָא דְיַלְדוּתֵה בְּאוּר
דְּכַסְדָּאֵי׃ כט וּנְסִיב אַבְרָם וְנָחוֹר לְהוֹן נְשִׁין שׁוּם אִתַּת־אַבְרָם שָׂרָי
וְשׁוּם אִתַּת־נָחוֹר מִלְכָּה בַּת־הָרָן אֲבוּהָא דְמִלְכָּה וַאֲבוּהָא דְיִסְכָּה׃
ל וַהֲוָת שָׂרַי עֲקָרָה לֵית לַהּ וְלָד׃ לא וּדְבַר תֶּרַח יָת־אַבְרָם בְּרֵה
וְיָת־לוֹט בַּר־הָרָן בַּר־בְּרֵהּ וְיָת־שָׂרַי כַּלְתֵּהּ אִתַּת אַבְרָם בְּרֵהּ וּנְפָקוּ
עִמְּהוֹן מֵאוּר דְּכַסְדָּאֵי לְמֵיזַל לְאַרְעָא דְכְנָעַן וַאֲתוֹ עַד־חָרָן וְיִתְיַבוּ
תַּמָּן׃ לב וַהֲווֹ יוֹמֵי־תֶרַח מָאתָן וְחַמְשִׁין שְׁנַיִן וּמִית תֶּרַח בְּחָרָן׃

בעל הטורים

כמבול היה רעב גדול: (כט) שרה. כ"ש כ"ם כג"ן. שהוא בני יסכה זה רמז למ"ם חז"ל יסכה זו שרה: שפתי חכמים

ד ש"י

מקדם. והמכל מוכיח ביופיה (ס"ת כמו שנאמר וילאו אותה שרי פרעה) ועוד יסכה הוא לשון נכיחות וכן הוא בסנהדרין לחדיא כמו שרה לשון שרה: (לא) ויצאו אתם. ויצא תרח ולוט עם לוט וכרי: (לב) וימת תרח בחרן. לאחר שיצא אברם מחרן ובא לארץ כנען וסוה שם ושבעים שנה בצאתו מחרן ותרח בן שבעים שנה היה כשנולד אברם כדי קמ"ם לתרח כשיצא אברם מחרן ועדיין שאלו משמתיו הרבה ומה הקדים הכתוב מיתתו של תרח ליציאתו של אברם שלא יהא הדבר מפורסם לכל ס ויאמרו לא קיים אברם את הכבוד אביו שהניחהו זקן וחלש ולא נשיקר קראו הכתוב מת. (ס"ת ועוד) שהרשעים אף בחייהם קרויים מתים וצדיקים אף במיתתם קרויים חיים שנאמר ובניהו בן יהוידע בן איש חי: בחרן. הגי"ן הסוכה לומר לך עד אברם תהון אף של מקום: חסלת פרשת נח

במתים אחר המבול: (כח) על פני תרח אביו. בחיי אביו ומודיעם הגדם ים לומרים שעל ידי אביו מת שקבל תרח על אברם כמו לפני ממרוד על שכתת את אלהיו והשליכו לכבשן האש וסרן יוסב ואומר בלבו אם אברם הוא אלי מעלו ואם ממרוד מלא אלי מעלו וכשמעל אברם אמרו לו לכרן משל מי אתה אמר לסה כרן משל אברם אלי הלשיכוהו לכבשן האש וכשרף אותו אור כשדים כבדו ס' וכן (כט) יסכה. זו שרה על שם שסוכה ג כחום

רַנִּי עֲקָרָה לֹא יָלָדָה פִּצְחִי רִנָּה וְצַהֲלִי לֹא־חָלָה כִּי־רַבִּים בְּנֵי־
שֹׁמֵמָה מִבְּנֵי בְעוּלָה אָמַר יְהוָה: הַרְחִיבִי | מְקוֹם אָהֳלֵךְ
וִירִיעוֹת מִשְׁכְּנוֹתַיִךְ יַטִּוּ אַל־תַּחְשֹׂכִי הַאֲרִיכִי מֵיתָרַיִךְ וִיתֵדֹתַיִךְ
חַזֵּקִי: כִּי־יָמִין וּשְׂמֹאול תִּפְרֹצִי וְזַרְעֵךְ גּוֹיִם יִירָשׁ וְעָרִים נְשַׁמּוֹת
יוֹשִׁיבוּ: אַל־תִּירְאִי כִּי־לֹא תֵבוֹשִׁי וְאַל־תִּכָּלְמִי כִּי־לֹא תַחְפִּירִי כִּי
בֹשֶׁת עֲלוּמַיִךְ תִּשְׁכָּחִי וְחֶרְפַּת אַלְמְנוּתַיִךְ לֹא תִזְכְּרִי־עוֹד: כִּי
בֹעֲלַיִךְ עֹשַׂיִךְ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי כָל־
הָאָרֶץ יִקָּרֵא: כִּי־כְאִשָּׁה עֲזוּבָה וַעֲצוּבַת רוּחַ קְרָאָךְ יְהוָה וְאֵשֶׁת
נְעוּרִים כִּי תִמָּאֵס אָמַר אֱלֹהָיִךְ: בְּרֶגַע קָטֹן עֲזַבְתִּיךְ וּבְרַחֲמִים
גְּדוֹלִים אֲקַבְּצֵךְ: בְּשֶׁצֶף קֶצֶף הִסְתַּרְתִּי פָנַי רֶגַע מִמֵּךְ וּבְחֶסֶד
עוֹלָם רִחַמְתִּיךְ אָמַר גֹּאֲלֵךְ יְהוָה: כִּי־מֵי נֹחַ זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי
מֵעֲבֹר מֵי־נֹחַ עוֹד עַל־הָאָרֶץ כֵּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקְּצֹף עָלַיִךְ וּמִגְּעָר־
בָּךְ: כִּי הֶהָרִים יָמוּשׁוּ וְהַגְּבָעוֹת תִּמּוֹטֶינָה וְחַסְדִּי מֵאִתֵּךְ לֹא־
יָמוּשׁ וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תָמוּט אָמַר מְרַחֲמֵךְ יְהוָה:

ע״כ כפי מנהג הספרדים

מצורת ציון פלאי · עמן פתיחת כפה כהרמת כקול: ולכלי · עין כמעמת קול גדול: מלה · עמן חכלי לידה · כשולם · ר״ל מיומכת: וירעות · כות כוילן · מכמותיך · מ״ל מעכן: מחזקי · עמן מגיעה · מיומיך · מכלים · וחדתיך · מ״ל יחד · ומסמר: ספרלי · ע״ל כחחיקות · ירש · מ״ל יחשיב: כשמות · ע״ל שממון · מחפירי · ע״ל טשה ולעמה: עלומיך · עטוחך · כוטלך · ע״ל חזון · עשיך · מנין הגדלה: כי המחם · הם מעלם: כלפי · כמעט · מעכר · לגל עכור · וכן מקלף: ומגער · ע״ל לעקה נוסף: יטוטו · מנין הפרס: מטוטיטה מ״ל מטו׳:

בראשית יב לך לך

יב א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָם לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ
וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ:

ר ש״י

(א) לך לך · להנאתך ולטובתך · ופס תעשה אלגוי גדול כאן אי

שפתי חכמים

א ר״ל דרש״י קלי אחדעיל שפ׳ לטאתך ולטובתך
וע״ז פי׳ מס כיון כטובה שתעשה לך ששם
תעשה גוי גדול ועוד שתודיע טובתך בעולם ס׳ ר״ע
ח״כ כתחלה כשתמר ל ולך ס״מ שכל מנת כן לטר ל · כתב כתי״ם לף שלך לך לשון קשיות דסא כתיב
כגשם חלף לו ח״ל ס״ע נעמ אוחמת הקרת כגו חמ״ל ס׳ס לחיכת לחדרם דרשנו חכל ל״ע שקשות
פיה בכל עשם וגבי כגשם חלף הלן ל ר״ל לשנשו ולעלוע חכל כלן כקב״ש חמר ל לך לך ובות חין לשם
מקר

עָנִיָּה סֹעֲרָה לֹא נֻחָמָה הִנֵּה אֲנֹכִי מַרְבִּיץ בַּפּוּךְ אֲבָנַיִךְ וִיסַדְתִּיךְ
בַּסַּפִּירִים: וְשַׂמְתִּי כַדְּכֹד שְׁמִשֹׁתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ לְאַבְנֵי אֶקְדָּח
וְכָל־גְּבוּלֵךְ לְאַבְנֵי־חֵפֶץ: וְכָל־בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְהוָה וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ:
בְּצְדָקָה תִּכּוֹנָנִי רָחֲקִי מֵעֹשֶׁק כִּי־לֹא תִירָאִי וּמִמְּחִתָּה כִּי לֹא־
תִקְרַב אֵלָיִךְ: הֵן גּוֹר יָגוּר אֵפֶס מֵאוֹתִי מִי־גָר אִתָּךְ עָלַיִךְ יִפּוֹל:
הִנֵּה הוּא קַיִן אֲנֹכִי בָּרָאתִי חָרָשׁ נֹפֵחַ בְּאֵשׁ פָּחָם וּמוֹצִיא כְלִי
לְמַעֲשֵׂהוּ וְאֲנֹכִי בָּרָאתִי מַשְׁחִית לְחַבֵּל: כָּל־כְּלִי יוּצַר עָלַיִךְ לֹא
יִצְלָח וְכָל־לָשׁוֹן תָּקוּם אִתָּךְ לַמִּשְׁפָּט תַּרְשִׁיעִי זֹאת נַחֲלַת עַבְדֵי
יְהוָה וְצִדְקָתָם מֵאִתִּי נְאֻם־יְהוָה: הוֹי כָּל־צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם וַאֲשֶׁר
אֵין־לוֹ כֶּסֶף לְכוּ שִׁבְרוּ וֶאֱכֹלוּ וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְּלוֹא־כֶסֶף וּבְלוֹא מְחִיר
יַיִן וְחָלָב: לָמָּה תִשְׁקְלוּ־כֶסֶף בְּלוֹא־לָחֶם וִיגִיעֲכֶם בְּלוֹא לְשָׂבְעָה
שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ אֵלַי וְאִכְלוּ־טוֹב וְתִתְעַנַּג בַּדֶּשֶׁן נַפְשְׁכֶם: הַטּוּ
אָזְנְכֶם וּלְכוּ אֵלַי שִׁמְעוּ וּתְחִי נַפְשְׁכֶם וְאֶכְרְתָה לָכֶם בְּרִית עוֹלָם
חַסְדֵי דָוִד הַנֶּאֱמָנִים: הֵן עֵד לְאוּמִּים נְתַתִּיו נָגִיד וּמְצַוֶּה לְאֻמִּים:
הֵן גּוֹי לֹא־תֵדַע תִּקְרָא וְגוֹי לֹא־יְדָעוּךָ אֵלֶיךָ יָרוּצוּ לְמַעַן יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֵאֲרֶךָ: דגש אחד שורוק

מצורת ציון מרכין · מ״ל רגלים וכשכנה כתכן · כפוך · רות כחול: כספירים · שם תכן יקר: כדכד · שם
תכן יקר ומזכיר: שמשתיך · מ״ל שמש: לקדח · שם תכן יקר כמאיר: חפץ · ע״ל לטן: למודי · שם
פלאיני כ׳: תכונני · מ״ל כמנה: כי לא תיראי · אמר לא תיראי · וממחתה · ע״ל שבר ופחד: גור יגור · ע״ל פחד:
חסס · ע״ל הכעבר · מהוקי · ממני · גר · ע״ל מריבה · לחתך · עמך · כמו לחוך · יפול · ע״ל נפי · והכנה:
תרש · לומן כחל · נפח · מ״ל כמחה וכשיבה · פחם · גחלים כמיים · לחכלי · ע״ל כשחתם וקלקל · יולר · מתודד
וכנון · תרשיעי · מ״ל רשע וחייב · סוי · ל״ל קרילה · שכנו ע״ל קין · מחיר · ע״ל דמי הדבר ושרש · ותצמנו · מ״ל
שונג וכמנק · כדשן · כשומן · כגלמים · ע״ל דבר מהקיים · לחומים · חושם · עגיד · מ״ל שרה · יזלו · מ״ל
ריקה ודריפה · מאחר · מ״ל מחר ויזכי:

אונקלוס

א וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָם אִיזַל־לָךְ מֵאַרְעָךְ וּמִילַדוּתָךְ וּמִבֵּית אֲבוּךְ

בעל הטורים

(א) לך לך פתח בתמורה בג׳ שנצרה בו הטובה שני׳ מתמרות נכרת הטובה וכולו לא נכרת אלא בזכות אברהם
לך תמוך עלי אתמר · לך לך רמז לו שלותה אחלך מלאלך תדיה כמנין לך לך שהרי כן מאה כמנין לך לך ולהמשך לגוי גדול שמלה
ל יתתן · ר״ל רמז לו שלותה אחלך מלאלך תדיה כמנין לך לך שהרי כן כ״ה שנים כי׳ כשיאת וכל שנותיו קש״ס ·

ר ש״י

לקה זוכה לגיים · וכוד שתודיע טובתך פה לא חמר ל לך לך לטובתך מ׳ הנה הרש״ל לפי

כשלמ

ב וְאֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל וַאֲבָרֶכְךָ וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ וְהְיֵה בְּרָכָה:
ג וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ וּמְקַלֶּלְךָ אָאֹר וְנִבְרְכוּ בְךָ כֹּל מִשְׁפְּחֹת
הָאֲדָמָה: ד וַיֵּלֶךְ אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו יְהוָה וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ
לוֹט וְאַבְרָם בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מֵחָרָן:
ה וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ וְאֶת־לוֹט בֶּן־אָחִיו וְאֶת־
כָּל־רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכָשׁוּ וְאֶת־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־עָשׂוּ בְחָרָן

ר ש״י

כעולם: (ב) ואעשך לגוי גדול • לפי שהדרך גורמת ב לגלגה הכרים ממעטת פריה ורביה וממעטת את הממון וממעטת את הבשר לכך התקין לגלגה ברכות הללו שהבריתו על הכרים ג ועל הממון ועל הבשר (ס״א וזהו ואגדלה שמך הריני מוסיף לה על שמך שעד עכשיו שמך אברם מלמן ואילך אברכה ואברכה עולה רמ״ח כנגד איברי של אדם ברמ״ז יום): ואברכך • בממון • ר״ב: והיה ברכה • הברכות נתונות בידך עד עכשיו היו בידי בלבדי לאדם ומה ומעכשיו אתה תברך את אשר תחפוץ • כ״כ • ד״א ואתעבר לגוי גדול זה שאומרים אלהי אברהם • ואברכך זה שאומרים אלהי יצחק • ואגדלה שמך זה שאומרים אלהי יעקב • יכול יהיו חותמין בכולן ת״ל והיה ברכה כך חותמין ולא בהם: מארצך • והלא בבר יצא משם עם תרח וכה עד להרן אלא כך אמר לו הקב״ה

שפתי חכמים

פי׳ הלשון קצר דמירמז אל לבריח הם לבניה ובם לבן מפרש רש״י ועוד כו׳ ולפ״ז קשה מלי ואעשך לגוי גדול לכך צריך לפני פסוקים: ב דקל״ל למה מלהוסיף בשלשה ברשות הללו ולא בשאר ברכות: ג מבמעט אל״ל לפי שהדרך ממעט פריה ורביה לכך הבטיחו על הכרים ואמר לו שדרך היות מוציא לך אלא כמו שאם לא היית בדרך היו לך בנים כן בדרך היות מוציא לך • וקשה הא לעיל פירש״י ואמן אי אתה זוכה לבנים הן מה שפי׳ כאן שבבטיחו בבשר מבמעט לפי שהדרך ממעט את הבשר לכך הבטיחו שבדרך היות מוציא לו בלות אלא כמו שאם לא היה בדרך היה בכל שם טוב כך יהי׳ עכשיו הן סותר מה שפי׳ לעיל ועוד אלהיעא שנעבר בטולם מבמעט דבשלו אין לו בם בכל • וע״ק למה מפרש בתחלה מלא ואיכה ואח״כ מפרש ד״א ואעשך לגוי גדול • מלא על סדר בקרא וע״ק למה מפרש בתחלה מלא ואעשך לגוי גדול ואח״כ מפרש מלא מתחלה מלא על סדר בקרא ואח״כ פי׳ דרש״י כיון בתחלונה כ״ר כלומר שהות מורה שחולק על מה שפי׳ לבלתך ולשונכן וע״ל בדרך הפלגה דס״ל דמה שאחר ואעשך לגוי גדול לפי שבדרך זו לא בת לבנים על ואעשך לגוי גדול אלא רש״י מקשה קושיא על פירושו שפי׳ לעיל והלן אי אתה זוכה לבנים ובכתלבים רבה אמר ואעשך לגוי גדול לפי שבדרך זו ל״ב מבמעט דהלן היה יש מני זוכה לבנים •

והלן לומר דמדרש רבה מבואר הוא לפי בבנים ובם מפורשים בקרא אבל מעמן לגוי מפורש ל״פ מעמן מני מפורש ואמרכך ממון וא״ל בה כדיין ת״ל דמדרש מבואר דהא המדרש מלא לדרוש כל הלשונות בקרא ומה הוא דורש בשלם ויהיה בדרש ס״ל מי׳ ויהיה בדרש מני לבדרש לתת הכרכות נתונים ביחד ס׳ ל״ל ש״ם שלשו מבואר לגוי גדול וא״ל מה דעלעיל ואעבך לגוי גדול שלומרים כו׳ ל״ל בב״ל יש עוד מי׳ אחר מל ואעבך לגוי גדול וא״ל מה דפירש״י לעיל והלן אי אתה זוכה לבנים אלא דס״ל פירש״י ק״ל: ד פירוש דבכי מבמעט מקרא לפי שלהן לומרים אלהי אלא כל דברים בשאל אלהי אברהם אלהי יצחק אלהי יעקב אלהי אל יחיד הן לומרים אלהי אלא מלא בשם מקום בשבח מל יחיד אלהי לבד אמר הקב״ה ואעבך לגוי גדול ל״ל שאתה חביב כמו בו׳ גדול ולומרים עליך אלהי אברהם כמו בל גוי גדול ומעמי בשלם ואמרכך מורה מל מוסיפת ברכה אמר שלף בי יחסה לאותה ברכה שלומרים עליו אלהי יצחק ולפי בשלם ואגדלה שמך מורה עוד כל מוסיפות גדולה אמר שלף בו בא יחסה לאותה מעלה שלומרים אלהי יעקב ולא דבולה זה בלילתו לא״ל אלא בח״ל יש מעם דאמרינו בל בדר בח״ל נתינו הן לו תורה ולכך הן לו לומר מל יחיד אלהי אברהם אלא בשלון לא״ל ו״ל: ד״ה ואעבך לגוי גדול וכו׳ דלפי פירושו הברכות נתינות בו׳ היה לו לומר ומבך אבל אי אתה רשאי לברך לפי ד״ל ס׳ ואחר זה פ׳ חיבור הפסוק ומה שבתוכו ולא ברכם ויהיה בפירוש שם אל

לְאַרְעָא דִּי אַחֲזֻנָךְ: ב וְאֶעְבֻּדִנָּךְ לְעַם סַגִּי וַאֲבָרְכִנָּךְ
וַאַרְבֵּי שְׁמָךְ וּתְהֵי מְבָרְכָךְ: ג וַאֲבָרֵךְ מְבָרְכָךְ וּמְלַטְּטָךְ אֵילוּט
וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִילָךְ כֹּל זַרְעֵית אַרְעָא: ד וַאֲזַל אַבְרָם כְּמָא דְמַלֵּיל
עִמֵּהּ יְיָ וַאֲזַל עִמֵּהּ לוֹט וְאַבְרָם בַּר־שַׁבְעִין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין בְּמִפְּקֵהּ
מֵהָרָן: ה וּדְבַר אַבְרָם יָת־שָׂרַי אִתְּתֵהּ וְיָת־לוֹט בַּר־אֲחוּהִי וְיָת־
כָּל־קִנְיָנְהוֹן דִּי קְנוֹ וְיָת־נַפְשָׁתָא דְּשַׁעְבִּידוּ לְאוֹרַיְתָא בְּחָרָן וּנְפַקוּ

בעל הטורים

ד״א מה לו בגלות המצרים שב״פ יגלו בגולה: (ב) ואעשך לגוי גדול כו׳ כרמות (כ״א במדבר רבה פי״ח) וכם אלו: ואעבך לגוי עדול וכיון הגדולה שבטולם שיעשהו לגוי שעם אלף כללו הבטבור ברשות (אולי ממ״ב הגם עם בל״י הם ועלום הבם בתחמה • ומה שבשבוד הוא בשורב אולי פ״ד אחר״ל בעבר לי הגלות) וכמו״ב שבטות אחרבם טרם הקמתו בבנים ובמלכו ברכת הממון כמ״ש ואברכם כבד מאד • והבטבות ביבנו בשמו מאברם ג׳ תגין על כ׳ לומר לך כי ג״פ כ׳ הם ס׳ כנגד ס׳ אותיות ברכת הבם ובמדרש • ובבטבות ביהיה הוא בבלמו ברבם • והחמישות שיבנו הבם מבוהיו • ובבטבות לאחרבם (בשעבה אם המון גוים)• והרבעות ביהיה הוא בבלמו ברבם • אשר אחלך • אחלה ג׳ בתב הבא ואיבך מאור ל״ל: (ג) ואברכך מברכיך • בגי׳ יהיו הבטבות המברבים בבלך עם הבתובות • וכ״ל בהקב״ה יבנך לבבות בבלך בבלך בשבתים ל״ל בבלך: (ד) בלעם הבא לקלל בבלך: ד״א בבלם בבלם בבלם

וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ אַרְצָה כְּנָעַן׃ ו וַיַּעֲבֹר
אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה וְהַכְּנַעֲנִי אָז
בָּאָרֶץ׃ ז וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־אַבְרָם וַיֹּאמֶר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־
הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה הַנִּרְאֶה אֵלָיו׃ ח וַיַּעְתֵּק
מִשָּׁם הָהָרָה מִקֶּדֶם לְבֵית־אֵל וַיֵּט אָהֳלָה בֵּית־אֵל מִיָּם
וְהָעַי מִקֶּדֶם וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה׃
ט וַיִּסַּע אַבְרָם הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה׃ פ י וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ
וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה לָגוּר שָׁם כִּי־כָבֵד הָרָעָב בָּאָרֶץ׃
יא וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִקְרִיב לָבוֹא מִצְרַיְמָה וַיֹּאמֶר אֶל־שָׂרַי
אִשְׁתּוֹ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אִשָּׁה יְפַת־מַרְאֶה אָתְּ׃ יב וְהָיָה

שפתי חכמים

בתרן כ״ו כרכים סייט תנרמים ובארם: ח מבשם דכל ויעבור׳ במקרא מצמא דעבר כתרן ולא דר שם מלרך לפרש דזה תין פירושו כן לגלה נמקם לטוסם דייק מדכתיב בתרן ולא כתיב בתרן לו י״ל דייק מדכתיב עד מקום שכם ובשכם סיה בתרן מקום: ט דק״ל למה לא כתמיעט כתמוס שבא לסוסם שסיה לתשובה בגבול ה״י כדמשמע לקמן כ״ב! ותלת ומ״ח פי׳ לתחפלל ה״נ דק״ל למה נאמר עד מקום שכם ולא כתיב מיר שכם כדכתיב גבי יעקב ויבא עיר שכם ופ״ז פי׳ שבא לתפלל כו׳ ומ״ש נקם מקום דכל המתפלל צריך לקטוע מקום לתפלתו • (מכר״ן) וה״ם כיון שאברהם ידע זה בנבואה ה״כ למה אמר אח״כ ותכיר שלך ברירי הן לי לא מתם זרע וגו׳ סייס תושם בשמתם בני זרע ו״ל שמ״מ סיה דואב שיתמך דדבר שלא יוליד עד הקבוה ויקח תלישאר אח ממנו ע״ש: י דק״ל מה למה קרהו בשני שמות שכם ולגון מורה ומפרש כרתלנו כר גרזים וכר מיגל ושם כתיב אלון מורה כו׳ ולאם: שכם קבלו כו׳ מ״ מלון ״ מורה מ״ מ״ כ דק״ל דאז מיעוט הוא שמעט דבישוי אברהם סיה אבל אח״כ לא סיה מורה מהכרע״ל בתרן מ״ה הוסרת לפרש דאז ולא קודם אלא סיה הולך ונוסע: ל מלבי לדק סייט שם כן נח כדפרש״ל לקמן ומלך אלא זה אלך יעקב ומ״ש שבתלקו בל שם נפלה אע״פ שזה סותר מה שפירש״י גבי ואברהם שבא מיסה נבמקה לון זה קוביא דאיכא לאמר שבתנדות תלוקות הן ויכול לאמר אבל ה״י בתלקו בל חם נפלה חון מירוצלים ובגוזים שבלה בתלקו בל שם דמשכון סיה סולך וכוכם אח ה״י מצינו בל שם מבמע במבמעות לבגון כל ה״י בתלקו בל שם נפלה • הכרח״ם: אבל יותר ר״ל שירוצלים בתלקו בל שם נפלה ובל דקקם רש״י סיה סולך ובוכם אח ה״י מצינו בל שם לון סוכמו בל ה״י לגלה אלא מלקת ה״י שלא סיה בידו בל כנען בן חם וזה יותר נכון מפנה שנפרשו שבם מדרשות תלוקות וק״ל • (מהר״ל אבוהי) כדאי בתלקו בל שם נפל בל ה״י כמבמעות רש״ל כתן ומ״ש כ״ל שלא ה״ם כי ידוע חם חדם אחר סיה בנה שני הברים יתבן לפרש לזיהם עיר בנה אחלה • אבל אחרי שהי אחשר לומר שחם בנה לם תבנון ולזון לזון • שברי חם בנה רק לם לזון ושם בנה לם חבנון

לְמֵיזַל לְאַרְעָא דְכְנָעַן וַאֲתוֹ לְאַרְעָא דְכְנָעַן׃ ו וְעָבַר אַבְרָם בְּאַרְעָא
עַד אֲתַר שְׁכֶם עַד מֵישַׁר מוֹרֶה וּכְנַעֲנָאָה בְּכֵן בְּאַרְעָא׃ ז וְאִתְגְּלִי
יְיָ לְאַבְרָם וַאֲמַר לְבַנָךְ אֶתֵּן יָת־אַרְעָא הָדָא וּבְנָא תַּמָּן מַדְבְּחָא
קֳדָם יְיָ דְּאִתְגְּלִי לַהּ׃ ח וְאִסְתַּלַּק מִתַּמָּן לְטוּרָא מִמַּדְרַנָה לְבֵית־
אֵל וּפְרַס מַשְׁכְּנֵהּ בֵּית־אֵל מִמַּעַרְבָא וְעַי מִמַּדִינְחָא וּבְנָא־תַּמָּן
מַדְבְּחָא קֳדָם־יְיָ וְצַלֵּי בְּשֻׁמָא דְיְיָ׃ ט וְנַטֵל אַבְרָם אָזֵל וְנָטֵל לְדָרוֹמָא׃
י וַהֲוָה כַּפְנָא בְּאַרְעָא וּנְחַת אַבְרָם לְמִצְרַיִם לְאִתּוֹתָבָא תַּמָּן אֲרֵי־
תַקִיף כַּפְנָא בְּאַרְעָא׃ יא וַהֲוָה כַּד קְרִיב לְמֵיעַל לְמִצְרַיִם וַאֲמַר לְשָׂרַי
אִתְּתֵהּ הָא כְעַן יָדַעְית אֲרֵי אִתְּתָא שַׁפִּירַת־חֲזוּ אָתְּ׃ יב וְיְהֵי כַּד

בעל הטורים

(ז) המלאה • ב׳ במסרה הכתי • ואחיד מיעקב לעמר כשם שמלאה אחרכם כשבגלה כך מלאה ליעקב (יג) אחותי

שפתי חכמים

ר ש״י

מזבח • על בשורת הארץ ועל מ בשורת מ״י: (ח) ויעתק משם • נ אהלו: מקדם לבית אל • במזרחה של בית אל ס נמצאת בית אל במערבו הוא שעל׳ בית אל מיס: אהלו אהלה כתיב בתחלה עטה אהל ע אשתו ואח״כ אח שלו • ל״כ: ויבן שם מזבח • נתנבא מעתידין בניו פ לכבשל שם על עון עכן והתפלל שם עליהם: (ט) הלוך ונסוע • לפרקים יושב כלו אדם לו יוחר ונוסע משם ומוטה אהלו במקום אחר וכל מסעיו הנגבה צ נלכת לדרומה של מ״י והוא נגד ירושלים (פירוש ירושלים סיתה באמצע העולם וכוף ארץ ישראל כ״פ ביטעיה) שהיא בחלקו של יהודה שבטל בדרומה של מ״י כר שמוניה שהיא נחלתו בב״ר: (י) רעב בארץ • באותה הארץ נגדה שנהוחו אם יסרהל אחר דבריו של הקב״ה שאמר לו לנלכת אל ארץ כנען ועכשיו משיאו לנאת ממנה: (יא) הנה נא ידעתי • מ״א עד עכשיו לא סכיל בה מתוך לטיעות

ר ש״י

(ממדבר כד) ויסראל עשה חיל לשון קומה וכוח: (ו) ויעבר אברם בארץ • שנכנס חלוכוסם: עד מקום שכם • להפלל על בני יעקב פ בשיעלו לבלחם בשכם: אלון מורה • הוא שכם שלחם כל גרוזים וכל שיבל ״ שכם קבלו ישראל שבועת התורה: והכנעני אז בארץ • סיה הולך וכובש כ את ה״י מזרעו של שם שבחלקו של שם נפלה כשהלקו בת אחרן בת את אחרן לבניו שעל׳ (לתני יד) ומלכי צדק למלך שלם לפיכך ויאמר אל אברם לזרעך אתן את הארץ הזאת עתיד אני להחזירה לבניך שהם מזרעו של שם: (ז) ויבן שם

פ״ם דמקדש כמ״ם נעבדו מקדש שפירושו במאמרו: ע״ו״ם מנ״ל נרש״י ולמה ליעבה ר״ל הוחיל ותמריע נגמ׳ החייב אדם לברך את אלהו יותר מגומר ה״כ ולהי שלם כיון בהשונה: פ לשון לארן לשה בנה עוד מזבח לאלה כבר בנה מזבח על בשורת הארץ ועל בשורת אחרת • (קש״מ) נלע״ד דהקב״ה כראה לו לנה ז יותר מבאה לאלה דבוה כמו שיזר במאמרו שאמר לו לארעך אתן את הארץ הזאת אבל אמר לו לנלכת אל ארץ כנען ועכשיו אמר לו לנלכת אל ארץ כנען ועכשיו אמר לו לנלכת אל ארץ כנען ועכשיו

כִּי־יִרְאֵו אֹתָךְ הַמִּצְרִים וְאָמְרוּ אִשְׁתּוֹ זֹאת
וְאֹתָךְ יַחֲיוּ׃ יג אִמְרִי־נָא אֲחֹתִי אָתְּ לְמַעַן יִיטַב־לִי בַּעֲבוּרֵךְ
וְחָיְתָה נַפְשִׁי בִּגְלָלֵךְ׃ שני יד וַיְהִי כְּבוֹא אַבְרָם מִצְרַיְמָה
וַיִּרְאוּ הַמִּצְרִים אֶת־הָאִשָּׁה כִּי־יָפָה הִוא מְאֹד׃ טו וַיִּרְאוּ
אֹתָהּ שָׂרֵי פַרְעֹה וַיְהַלְלוּ אֹתָהּ אֶל־פַּרְעֹה וַתֻּקַּח הָאִשָּׁה
בֵּית פַּרְעֹה׃ טז וּלְאַבְרָם הֵיטִיב בַּעֲבוּרָהּ וַיְהִי־לוֹ צֹאן־
וּבָקָר וַחֲמֹרִים וַעֲבָדִים וּשְׁפָחֹת וַאֲתֹנֹת וּגְמַלִּים׃ יז וַיְנַגַּע
יְהוָה ו אֶת־פַּרְעֹה נְגָעִים גְּדֹלִים וְאֶת־בֵּיתוֹ עַל־דְּבַר שָׂרַי
אֵשֶׁת אַבְרָם׃ יח וַיִּקְרָא פַרְעֹה לְאַבְרָם וַיֹּאמֶר מַה־זֹּאת
עָשִׂיתָ לִּי לָמָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי כִּי אִשְׁתְּךָ הִוא׃ יט לָמָּה
אָמַרְתָּ אֲחֹתִי הִוא וָאֶקַּח אֹתָהּ לִי לְאִשָּׁה וְעַתָּה הִנֵּה
אִשְׁתְּךָ קַח וָלֵךְ׃ כ וַיְצַו עָלָיו פַּרְעֹה אֲנָשִׁים וַיְשַׁלְּחוּ אֹתוֹ
וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ׃ יג א וַיַּעַל אַבְרָם מִמִּצְרַיִם

שפתי חכמים

כיה מספ׳ : ק ר״ל שכיו עוברים בנכר ואתה בטוחה שלא המים שהיתה יפה מאוד • ד״ת מנהג העולם כי׳ משום דמדיון קצה לשומם מומרים אח״ו הכם לא משמע ל׳ כוס וידעתי ל׳ עבר מסרבים״ל • ופשוטו של מקרא הכם לא הגיע שעה שיש לדאוג ט׳ ר״ל לפי זה צריך לחלק כשאוב הכם לא הגיע הגעה כי׳ ומלם ידעתי הוא הכתוב ענין ידעתי זה מימים רבים ומזה מיימי רש״י ראייה במתלקין כשאוב ודומה לו הכם לא הדומי מורו לא הגיעה שעה שנריכין אתם לתת לב על הנהגתם וט׳ : ר ואע״פ שבתימלך לא היו אנשים שחורים ואעפ״כ אמר אחרי לא אחותי אלא הכר מידן הנהגתם בעצמו זה כאמרו רק לא יהיה אוהבים במקום הזה ובזכות״ אבל לעיר על עסקי הגיעה ושניה שולחין אותו אז על עסקי אבא שולחין אותו הסבר מה שיהיה אבל אחותי ש״ל הקול מכות אחותו : ש ר״ל הא לון בייך כלו הטבה רק אנא יכרנוטו חבו הלוא אנא הטבה ולכך פי׳ יקנו לי מתנות • וא״ת ה״ל מעטה שאברהם רוצה במתנות והא לקחן נגי מלך סדום אחר מתוש ועד שרוב כשל לא לקח אע״פ שמן הדין היה שלו שהרי נעשו מן המלחמה אע״כ לא רוצה אחר מתנות אחיה ו״ל מתוך מעטים ד״ה כל הרוצה ליהנות יבוא בלעטם דהיינו לכלה ובזוב ושמדק והא דאייה דלקחן כדוב והרבוס קח לך והכוב לו אברהם כרעותיה ידי וגו׳ אלא שאמר לחי הנשמה לא אחרים ואע״ל דאבשיו לא היה לו עושר לגר היה נשיא מעטים כמו אמר׳ רש״י לקחנו בפשוק ו לא נרעשו ליקח מהם • ואע״ל דאבשיו לא היה לו עושר לגר היה נשיא מעטים כמו אמר׳ רש״י לקחנו בפשוק ו לא

(נ״י אר״) יְחֵזוּן יָתִיךְ מִצְרָאֵי וַיֵּימְרוּן אִתְּתַהּ דָּא וַיְקַטְלוּן יָתִי וְיָתִיךְ
יְקַיְמוּן׃ יג אִמְרִי־כְעַן אָרְחָתִי אָתְּ בְּדִיל דֵּיטַב־לִי בְּדִילָךְ וּתְתַקַּיְם
נַפְשִׁי בְּפִתְגָמָיְכִי׃ יד וַהֲוָה כַּד־עָל אַבְרָם לְמִצְרָיִם וַחֲזוֹ מִצְרָאֵי יָת־
אִתְּתָא אֲרֵי־שַׁפִּירָא הִיא לְחַדָּא׃ טו וַחֲזוֹ יָתַהּ רַבְרְבֵי פַרְעֹה
וְשַׁבְּחוּ יָתַהּ לְפַרְעֹה וְאִתְּבְּרַת אִתְּתָא לְבֵית פַּרְעֹה׃ טז וּלְאַבְרָם
אוֹטִיב בְּדִילַהּ וַהֲווֹ־לֵהּ עָאן וְתוֹרִין וַחֲמָרִין וְעַבְדִּין וְאַמָּהָן וַאֲתָנָן
וְגַמְלִין׃ יז וְאִתְּיָתִי יְיָ עַל־פַּרְעֹה מַכָּתָשִׁין רַבְרְבִין וְעַל־אֱנָשׁ בֵּיתֵהּ
עַל־עִיסַק שָׂרַי אִתַּת אַבְרָם׃ יח וּקְרָא פַרְעֹה לְאַבְרָם וְאָמַר מָדֵּ־
דָא־עֲבַדְתְּ לִי לְמָא לָא־חַוַיְתָא לִי אֲרֵי אִתְּתָךְ הִיא׃ יט לְמָא אֲמַרְתְּ
אָרְחָתִי הִיא וּדְבָרִית יָתַהּ לִי לְאִתּוּ וּכְעַן הָא אִתְּתָךְ דְּבַר וְאֶזַל׃
כ וּפַקִּיד עֲלוֹהִי פַּרְעֹה גֻּבְרִין וְאַלְוִיאוּ יָתַהּ וְיָת־אִתְּתַהּ וְיָת־כָּל
דִּילַהּ׃ א וּסְלֵיק אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאִתְּתַהּ וְכָל דִּילַהּ וְלוֹט עִמַּהּ

בעל הטורים

אות • כ׳ במפרש • הכא ואילך (מצלי ז) אשור לחכמה לאותיות אם לומר שאברהם וגם שרה היו גדולים בחכמה •

ר ש״י

מצרימה • היה לו לומר כבואם ת מצרימה אלא למד שהמתינו לותה בתחב ומ״י אתכנו את המכס פתחו ולחו לותה : (טו) ויהללו אותה אל פרעה • הללוה ביופיה לומר א הגונה זו למלך : (טז) ולאברם היטיב • פרעה בעבורה : (יז) וינגע ה׳ וגו׳ • במכת רותן לקה בהתמשש קשה לו (כ״ל) : ואת ביתו • כתרגומו ואל אנשי ביתיה • (ומדרשו לרבות מתלוי ועמודין וכלוי כר״י) : על דבר שרי • ע״פ דבורה ג לומרת למלך הן והוא מכה: (יט) קח ולך • אלא כתרגומו שמ״ל הנה תרלי לפניך אלא ה״ל לך ולא העמוד שהמצרים שנוחים זמה הם שנת׳ (יחזק׳ כג) וזכמת סוסיה זמתם: (כ) ויצו עליו • על אודותיו ד לשלחו ולשומרו : וישלחו • כתרגומו ואלויאו : (א) ויעל אברם וגו׳

עקרת הבית והיה לו לומר כבואם לומר לכל הפחות להשות שרה לאברהם וקל״ל ומהכל״ל מיהן דדוקה כמה אברהם למדוק אמלה לא לאמר כבואם מפוש הכלי קרא מיירי בשרה בהכיב ויהלו המלרים לת הלבה שלא מיירי אברהם מיירי הכל קרא קמת מיירי באברהם ושוב ולחיהו תביב טפי : א הלל״ל הכ״ל לפני פרעה לו לפרעה : ב כ״ל מיני בתון הם ולחו לך רע מכולם לתבשים אלא לתתן ובו לקח פרעה דלכ״ל מנת ידע שרה אשתו שמיד קרא לאברהם : ג לומר לתרן הכ״ל על אודות שרי : ד ק״ל לו לא לחוזם שם דבר ת״ל

שפתי חכמים

למטעני לפרוש קפודיה אלא גבי מלך סדום היה לו עוכר מ״ה אמילו מה בהיים מן הדין ליטול לא נטל מכום מוא מתנות יחיה וק״ל • יש מקבים והיולך היה אברהם רוצה להבטלם ביאוסר א״ל בשה שאמר להם שרה אחותו ויש לפרש שאמר להם שרה אחותו אבל מ״מ היה ת״ל ובטלם במדינת היה ובזה יתרון מי מה שאמר ויזיקם ופבו בגלגל לא היה לו לומר אלא ותיקם ופבו אלא הכי היה אומר לאברהם לשרה אני אדבר אתם אחותי ות״ל אם ובטלך אלך מתך ואני תוכ ומבקש אותו אולי אמצא אותו ויתן לך גם לו אמת מה הוא וזכבה לאים אתר מ״ה יהא אולו אלא אבטלו בהיסול ת״ה ומ״ה בתנים מני לזה כיון שאמר להם שרה אחותי : ת וקשה למה לא פיבלי״ה זה לעיל על ויקר אברם מצרימה ועל ויהי כאבר הקייב לבא ל״ל לסקשות למה לא כתיב ויהלו הקריבו אלא משום דפשטא ליה כיון במזכר אברהם גם שרה ולא אבטי ביתו בכלל כיון שהוא עיקר הבית ת״ה ס״ג מיתא הכי ו״ל דלעיל נ״ק מיני משום שאברהם היה עיקר ולכן אלא הכל באברהם אבל הכא היתה שרה עיקרת שהרי היה אברהם מבקש ממנה אמרי לה אחותי אם ת״ל אם אברהם וקל״ל ומהכל״ל מיהן דדוקה כמה אברהם ולא קאמר כבואם משום דהאי קרא מיירי בשרה בהכיב ויהלו המלרים לת אלבה שלא מיירי באברהם מיירי הכל קרא קמת מיירי באברהם ושוב ולחיהו תביב טפי : א הלל״ל הכ״ל לפני פרעה לו לפרעה : ב כ״ל מיני בתון הם ולחו לך רע מכולם לתבשים אלא לתתן ובו לקח פרעה דלכ״ל מנת ידע שרה אשתו שמיד קרא לאברהם : ג לומר לתרן הכ״ל על אודות שרי : ד ק״ל לו לא לחוזם שם דבר ת״ל

הוּא וְאִשְׁתּוֹ וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלוֹט עִמּוֹ הַנֶּגְבָּה׃ ג וְאַבְרָם
כָּבֵד מְאֹד בַּמִּקְנֶה בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב׃ ג וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו מִנֶּגֶב
וְעַד־בֵּית־אֵל עַד־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־הָיָה שָׁם אָהֳלֹה בַּתְּחִלָּה
בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין הָעָי׃ ד אֶל־מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר־עָשָׂה
שָׁם בָּרִאשֹׁנָה וַיִּקְרָא שָׁם אַבְרָם בְּשֵׁם יְהוָה׃ שלישי ה וְגַם־
לְלוֹט הַהֹלֵךְ אֶת־אַבְרָם הָיָה צֹאן־וּבָקָר וְאֹהָלִים׃ ו וְלֹא־
נָשָׂא אֹתָם הָאָרֶץ לָשֶׁבֶת יַחְדָּו כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב וְלֹא
יָכְלוּ לָשֶׁבֶת יַחְדָּו׃ ז וַיְהִי־רִיב בֵּין רֹעֵי מִקְנֵה־אַבְרָם וּבֵין
רֹעֵי מִקְנֵה־לוֹט וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי אָז יֹשֵׁב בָּאָרֶץ׃ ח וַיֹּאמֶר
אַבְרָם אֶל־לוֹט אַל־נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין רֹעַי
וּבֵין רֹעֶיךָ כִּי־אֲנָשִׁים אַחִים אָנָחְנוּ׃ ט הֲלֹא כָל־הָאָרֶץ
לְפָנֶיךָ הִפָּרֶד נָא מֵעָלָי אִם־הַשְּׂמֹאל וְאִימְנָה וְאִם־הַיָּמִין
וְאַשְׂמְאִילָה׃ י וַיִּשָּׂא־לוֹט אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־כָּל־כִּכַּר
הַיַּרְדֵּן כִּי כֻלָּהּ מַשְׁקֶה לִפְנֵי׳ שַׁחֵת יְהוָה אֶת־סְדֹם וְאֶת־

שפתי חכמים

הנ"ל על מה שה אותו לכך פירש"י על תודותיו בשלח ולשמרו · אבל אמתי קשה מנ"ל לרש"י שאם לוה אותו דילמת ליה טיעותיה ליך לשלוח ולא יעכבוה ומעל שלומתו לכך פירש"י ושלחתו כתרגומו ואגליתו פירש לשומרו ואמתי קשה מנא ליה לתרגום לפרש כן ולכן פירש"י ככד מאוד עשיר ומשאים ת"ל הוא"ל וכתוב מספר וסולד בשבת ואולי יפליאתו כיה ג"כ דרך כבוד וחזו במפרש רש"י מלא ככד מאוד קודם מלא ויעל אברם מלא על סדר דקדק: ה דק"ל דאת אברם בדרום כיה אחרון מגיעים בדרומו של מ"י כיה ובדרומו של עולם וא"כ היה לו לכתוב ויעל אברם לפיכך דאת מדרום לעפון כיה נוסף ועל זה פי' נגא לדרום של מ"י כו' וקי"ל: ו ולפי פי' זה ק' מ"כ הנ"ל במסעיו לכן אמר ד"א בתחתו פרש הקפותיו וא"כ הנ"ל ותחזור למסעיו מהו וילך לכן לריך ג"כ לפי' ראשון · מהרש"ל: ז דק' לרש"י וכת לעיל כתיב הנגבה וא"כ כ"ל היה לו לכתוב וילך למסעיו הנגבה וע"ז פי' אבל מגיעים כו' לומר כתיב קלי על מגיעים וק"ל: ח הלא לאברן שלא שקשה ביון דכבר אמר אמנת וקנה אם מ"מ לפה מאמר

הנגבה · לבא לדרומה של מ"י ה כמו שאמר למעלה בלון ומסוע הנגבה לבר המוריה וכ"מ בכתוב הולך ומסוע הנגבה לבר המוריה בלפון כוה מהלך אחרן מגיעים לאחרן כגון מדרום לעפון הוא מהלך אחרן מגיעים בדרומה של מ"י כמו ממוכות במסעות ובנגוני אחרן: (ב) כבד מאד · טעון משאות: (ג) וילך למסעיו · כשהזר ממגיעים לאחרן כגון כיה הולך ולן באכסניות שלן בכסם בכליכתו ומגיעים למדן דרך ו אחרן שלא יאמר אדם מאכסניא שלו · ד"א בחזרתו פרש הקפותיו (ב"ל): מנגב · אחרן מגיעים ז בדרומה של אחרן כגון: (ד) אשר עשה שם בראשונה ויקרא שם · ואחר קרא שם ה אחרים בשם ה' · וגם יש לומר ויקרא שם עכשיו בשם ה': (ה) הנולך את אברם · מי גרם שיסעו

לְדֹרוֹמָא׃ ב וַאֲבָרָם תַּקִּיף לַחֲדָא בִּבְעִירָא בְּכַסְפָּא וּבְדַהֲבָא׃
ג וַאֲזַל לְמַטְלָנוֹהִי מִדְּרוֹמָא וְעַד־בֵּית־אֵל עַד־אַתְרָא דִּי פְרַס
תַּמָּן מַשְׁכְּנֵהּ בְּקַדְמֵיתָא בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין עָי׃ ד לַאֲתַר מִדְבְּחָא
דִּי־עֲבַד תַּמָּן בְּקַדְמֵיתָא וְצָלֵי תַמָּן אַבְרָם בִּשְׁמָא דַיְיָ׃ ה וְאַף
לְלוֹט דְּאָזִיל עִם־אַבְרָם הֲוָה אָן וְתוֹרִין וּמַשְׁכְּנִין׃ ו וְלָא סוֹבְרַת
יָתְהוֹן אַרְעָא לְמִיתַב כַּחֲדָא אֲרֵי הֲוָה קִנְיָנְהוֹן סַגִּי וְלָא יְכִילוּ לְמִיתַב
כַּחֲדָא׃ ז וַהֲוַת מַצּוּתָא בֵּין רָעֵי בְּעִירֵהּ־דְּאַבְרָם וּבֵין רָעֵי בְּעִירֵהּ
דְּלוֹט וּכְנַעֲנָאָה וּפְרִזָאָה בְּכֵן יָתִיב בְּאַרְעָא׃ ח וַאֲמַר אַבְרָם לְלוֹט
לָא־כְעַן תְּהֵי מַצּוּתָא בֵּינָא וּבֵינָךְ וּבֵין רַעְוָתִי וּבֵין רַעְוָתָךְ אֲרֵי
גּוּבְרִין אַחִין אֲנַחְנָא׃ ט הֲלָא כָל־אַרְעָא קֳדָמָךְ אִתְפְּרַשׁ כְּעַן מִלְּוָתִי
אִם־אַתְּ לְצַפּוּנָא וַאֲנָא לְדָרוֹמָא וְאִם־אַתְּ לְדָרוֹמָא וַאֲנָא לְצַפּוּנָא׃
י וּזְקַף־לוֹט יָת־עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת־כָּל־מֵישַׁר יַרְדְּנָא אֲרֵי כֻלַּהּ בֵּית־
שַׁקְיָא קֳדָם חַבָּלוּת יְיָ יָת־סְדוֹם וְיָת־עֲמוֹרָה כְּגִינְתָא־דַיְיָ כְּאַרְעָא

בעל הטורים

(ו) ולא כשא · כ' במס' · הכת ואיהך (ד"ה ל' כ"ו) ולא נשא דור מספרים שהיה להם רשע הנבה לאין מספר: (ז) רעי · כ' במסרה הכת ואיהך (יחזקאל ל"ח) ולא הרשו רעי אתם לאחיו מלמד שהוכיחום על שלא היו רועים הלאון

ר ש"י

לו זאת בכליכתו עם אברם: (ו) ולא נשא אתם · לא היתה יכולה להסבלן מרעה למקיומם ולשון קלר הוא ולריך להוסיף עליו כמו ולא נשא אותם מרעה אחרן · לפיכך כתב ולא נשא כל: זכר: (ז) ויהי ריב · לפי שהיו רועים של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדות אחרים וזועי אברם מוכיחים אותם על הגזל והם אומרים נתנה הארץ לאברם ולו אין יוכל ולוט יוכלו ואין זה גזל והכתוב אומר ב והכנעני והפרזי אז יושב בארץ ולא בא לאברם עדיין (כ"ל): (ח) אנשים אחים · כ קרובים · ומ"ל דומין בקלסתר פניה: (ט) אם השמאל ואימנה · בכל אשר תבא (ותשב) לא אתרחק ג ממך ואעמוד לך לגמגן ולעזר וסוף דבר הולך לו שנאמר ויסע לבכדם כמו נסבה אהיו וגו': ואימנה · אימין את עצמי כמו ואשמאילה אשמאיל את עצמי · וא"ת היה לו ליתן ואימינה כך מצינו במקום אחר (ש"מ יד) אם יש לשמין ואין נקוד לשמין: (י) כי כלה משקה · לרן

שפתי חכמים

גם כאן ויקרא שם אברם וגו' ל"ע ואחר קרא שם ט' ל"ל דקרא רוצה לחזיאך לאיזה מקום הלך למקום דקרא שם כבר בשם ה': כ דקלרש"י דהא לעיל כתיב ויעל אברם וגו' ולכ מעו הנגבה: ד דקלרש"י דהרי אחרן ל' נקבה וא"כ לא הל"ל נשא ל' זכר ועי"ש וכי תאמר זה שבאחרן איכו יכולה לסבול ולשא כי אחד ל"ע לכסיק מרעה כ"ל דבאה קלי המרעה ומרעה ל' זכר: כ דרש"י הלא לפרש לאמר כיה הריב ולאמר עתה והכנעני יושב באחרן ל"ע שהיו ט' והכתוב אומר והכנעני פי' הקב"ה היה מביא זה ואין לקבלות היה לו לומר עדיין אברהם מוליד יורש די"ל דעדיפא מניה קאמר דאפי' לדידהו שלא ידעו שסופו לחוליד מ"מ הרי הכנעני וכו': ל (ג"ה) דאל"כ יתן לכם אברם רשות לעשות כל מקום שירלו: מ דקלרש"י והא לאו אחיים היו אלא קרובים ומנרכם אברם נקראו אחיים שהיו דומים כו' ולפי מדרשו ל"ל לאחיים כמו באחיים: נ דקלרש"י דאברם אמר אנשים אחים ועכשיו אמר אם השמאל ואימנה דמשמע שרוצה להתרחק כי יש אחים שאהב ביניהם וקשה מי הוליד הנאמה ולכא לא

עֲמֹרָה כְּגַן־יְהוָה כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בֹּאֲכָה צֹעַר׃ יא וַיִּבְחַר־
לוֹ לוֹט אֶת כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן וַיִּסַּע לוֹט מִקֶּדֶם וַיִּפָּרְדוּ אִישׁ
מֵעַל אָחִיו׃ יב אַבְרָם יָשַׁב בְּאֶרֶץ־כְּנָעַן וְלוֹט יָשַׁב בְּעָרֵי
הַכִּכָּר וַיֶּאֱהַל עַד־סְדֹם׃ יג וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים
לַיהוָה מְאֹד׃ יד וַיהוָה אָמַר אֶל־אַבְרָם אַחֲרֵי הִפָּרֶד־לוֹט
מֵעִמּוֹ שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אַתָּה שָׁם
צָפֹנָה וָנֶגְבָּה וָקֵדְמָה וָיָמָּה׃ טו כִּי אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
אַתָּה רֹאֶה לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃ טז וְשַׂמְתִּי אֶת־
זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ אֲשֶׁר ו אִם־יוּכַל אִישׁ לִמְנוֹת אֶת־
עֲפַר הָאָרֶץ גַּם זַרְעֲךָ יִמָּנֶה׃ יז קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ
וּלְרָחְבָּהּ כִּי לְךָ אֶתְּנֶנָּה׃ יח וַיֶּאֱהַל אַבְרָם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלֹנֵי
מַמְרֵא אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה׃ פ יד ובישי ויהי
בִּימֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר אַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָּסָר כְּדָרְלָעֹמֶר

שפתי חכמים

סיה ריב כיוסכם לכו פי׳ לא לתורתם כו׳ • (ריש״ק) לאמר זה לפי שנראה שלוט המעלת מיוחדות שדי שיאמר כפרד פת מעלי לפ״ש לא תאבחק ט׳ וח״ם מה סיה לריך לכבוטיתו על אה לו״ל לעשות למגן וגו׳ (רש״ל) דקש״ע פשוטה לם כוח יוך לל בשמאל יאחר כוח כיומן מ״ל שיסיה ליפיט מעם שלא יתרחק וכו׳ : ם דק״ל דמשקה ג׳ מפעיל כוח ומה מפעיל שיך כחא ועוד שאין כחוסם פה על המשקה רק על המלוים שנו וש״ו פי׳ תרן מלוי מיס וקראם בל׳ המשקה מפני שמהם מהיס המשקה : ע לוטו לפרש דבחא לפי שחת ה׳ וגו׳ כוח דבוק פס כגן ה׳ כתרן מלריס דאין לפרש דלפני שחת דבוק פס כלה משקה דמה כח לטוריענו דבא כבר כתיב ויבח לוט לת עיניו ויראה וזה סיה לפי שחת ה׳ אלא ע״כ דבוק כוח לאטס • (כרא״ם) דרש״י דייק מדכתיב בפ׳ כרתצים ויאמת ה׳ אלהים מן כתחתה כל עץ וגו׳ בתוך כגן ח״כ ע״מ כיכח דכתיב גן מיירי גן לאלהים • ומה שפי׳ כתרן מלריס לגרשים זה דייק מדכתיב בפ׳ עקב לא כתרן מלריס כוח אבר יאחסם מבם אבר מוצא לת לעבר ח״כ ע״מ שלתרן מלריס אתרן דעיים כוח • (רי״ק) לפי שנראה שאלו הרמיונות פס לדבר אחד וח״כ לי שיאמר כתוב שבכלם וחם ירלס לעבר שיכם בגיע כיפה בתחבוטה כתרן מלריס כגן ה׳ שאם כוח כגן ה׳ פשיטה שכתרן מלריס לא״ל שבדמיון כוח בכני דכרים ט׳ : ם דק״ל מי כיס לל בלשון כיס מדכתיב לעיל ויסע אברם אלון ומסוע הנגבה ע״מ דבים לל בלשון כיס וח״ב ה״ל לכתוב ויסע טוב מלשון לכך פי׳ ט׳ כסב כתיב״ם ובשאלה שנבנבלו כתרן מלחה שכבר כיתרגן בנמצאים בל אתרן ישתחל ובים לל שוך לל״י ונפלאה שקשלר מגיס לל סיה אבראם הר שם לל כבר סיתרגן סולר מגלגל נמצא חוץ ואיך עיון יל״ל כי כבר סיתרגן

רש״י

מרן סנאלי מיס : לפני שחת ה׳ את סדם ואת עמורה • סיס לוחנו ע״מיסור • כגון ס׳ נלאילנות • כתרן מלריס לזרעים (ב״ל) : באבה צער • עד לעבר • ומ״ל דורשה לגאלי על סיון שנופי זמס בחר לו לוט בשבוחתם במסכת סוריות : (יא) בחר • מיסור בתרגומו : מקדם • נסע מלאל אברם (ממזרח) וסלך לו לנמערבו של אברם נמצא מוסע ממזרח לנמערב • ומדרש אגדה ספיע

רש״י

עמו מקדמונו ע״ל עולם אמר מי אפשר לא בחברם ולא בחלוטין : (יב) ויאהל • נטה אהלים לגרושין ונמקנהו עד סדום : (יג) ואנשי סדם רעים • ואעפ״כ לא ממנע לוט מלבסון עמהם • ובכותיו (זומא לח) למדו רמבחן שם רשעים יבקר : רעים • בגופם : ש וחטאים • בממונם (סנהדרין קט) : לה׳ מאד • יודעים רשלם ומתכוונים למרוד בו : (יד) אחרי הפרד לוט • כל זמן ה׳ שהרשע עמו היס הדבור פורס ממנו • (ועיל שהיס לוט אלו ובחיב ויראה ה׳ אל אברם לאותם שעה בשר סיס וק״ן) : (מז) אשר אם יוכל איש • כשם שאי״א לעפר לבמנות בך זרעך לא ימנה : (יח) ממרא • א״ש אדם : (א) אמרפל •

שפתי חכמים

סיס מישור גדול ושולך ומתפשט לתוך ח״י עד שהיס סמוך לירושלים שהוא רחוק מבים לל ומה׳ סוך ח״י כי בבר סירדן סיס סמוך לסדום שלינו רחוק כ״כ מירושלים ודו״ק ע״ל : צ (קנ״מ) דאל״כ ויסע לוט מאברם מעשיה ניס שהרי היו יושבין ביחד ומפני לוט אמנו : ק דק״ל למה נאמר ויאהל עד סדום לכן פי׳ שהי אהלים לרוחות כלומר דהכרחם אהלים היס לו ומשם מן הכבר עד סדום : ר מדכתיב בכח ואנשי סדום רעים וחטאים ולא נריך לפרשם כלל אלא משום דלריך להגיד אנשי סדום מכתיב ויאהל עד סדום כתיב אפי׳ ואנשי סדום רעים וחטאים ומזה לפר שלמה ע״כ דשם רשעים יבקר דלריך לגזור אותם לרעה : ש ופי׳ סיפר מתרגום תוקלים שהרגם בישון במתוסטון ותיירן בריוסטון וא״ם מ״ל לרע״י וי״ל דבני יוסף כתיב ואיך תעשה כרעה בגדולה האלה ומסם מיירי בגוף ה״ל לרעים מיירי בגופם ומכיב כפ׳ כי מלא בני אבר ולא יקרא עליך אל ה׳ : ומיס בן חטאת ומכם מיירי בממונו : ת כשו שמוכת מנגון פירש״י שפי׳ לעיל בל שהיו שנופי אמה כתר ל׳ לוט ס׳ זה בת ל׳ שהיס שנוף בשה אפפי שהיס בפלרים שהיו שנופי אמה לבד מהם ועוד פרש״י

עליל בסיס פלאו מקדשנו ע״ל שלום מבפע דקודם לכן לריך סיס : א כלומר ולא שם מקום בכתיב עבר אשבורן

דְּמִצְרַיִם מִטֵּי לְצֹעַר׃ יא וּבְחַר־לֵהּ לוֹט יָת־כָּל־מֵישַׁר יַרְדְּנָא וּנְטַל
לוֹט מִלְּקַדְמֵין וְאִתְפְּרִשׁוּ גְּבַר מִלְּוָת אָחוּהִי׃ יב אַבְרָם יָתֵב בְּאַרְעָא־
דִכְנָעַן וְלוֹט יָתֵב בְּקִירְוֵי מֵישָׁרָא וּפְרַס עַד־סְדוֹם׃ יג וַאֲנָשֵׁי דְסְדוֹם
בִּישִׁין בְּמִמּוֹנְהוֹן וְחַיָּבִין בְּגֵוָיָתְהוֹן קֳדָם־יְיָ לַחֲדָא׃ יד וַיְיָ אֲמַר
לְאַבְרָם בָּתַר דְּאִתְפְּרֵשׁ־לוֹט מֵעִמֵּהּ זְקוֹף כְּעַן עֵינָךְ וַחֲזֵי מִן־אַתְרָא
דְּאַתְּ תַּמָּן לְצַפּוּנָא וּלְדָרוֹמָא וּלְמַדִינְחָא וּלְמַעַרְבָא׃ טו אֲרֵי יָת כָּל־
אַרְעָא דִּי־אַתְּ חָזֵי לָךְ אֶתְּנִנַּהּ וְלִבְנָיְךָ עַד־עָלְם׃ טז וַאֲשַׁוֵּי יָת־
בְּנָיְךָ סַגִּיאִין כְּעַפְרָא דְאַרְעָא כְּמָא דִּי לָא־אִפְשַׁר לְגֻבַר לְמִמְנֵי יָת־
עַפְרָא דְאַרְעָא אַף בְּנָיְךָ לָא יִתְמְנוּן׃ יז קוּם הֲלִיךְ בְּאַרְעָא לְאָרְכַּהּ
וּלְפִתְיֵהּ אֲרֵי לָךְ אֶתְּנִנַּהּ׃ יח וּפְרַס אַבְרָם וַאֲתָא וִיתֵב בְּמֵישָׁרֵי
מַמְרֵא דִּי בְחֶבְרוֹן וּבְנָא־תַמָּן מַדְבְּחָא קֳדָם־יְיָ׃ א וַהֲוָה בְּיוֹמֵי

בעל הטורים

בחלוו ועל זה סיה הריב הה ולא הרבו רעי לח לאלי : (יא) (ויפרדו) לוס מעל לחיו לחרם ס״ם שלוס לעמר לך כדי לעשוס שלוס מפרדו וגם רמז לו שיסיה שלוס לבניו וסו שלאמר לאל מלך לאם מולאב : (יב) לחרם • ב׳ כי״פ כמה ולחידו (ב״ה ג׳ ל׳) לחרם כוח לחרמם וסו שלהרמ״ל כל מי שנלאמר בו כוח כוח בלדקו מתחלה ועד סוף וע״ש לחרם כוח לחרמם בלדקו מתחלה ועד סוף וע״כ לחרם יבב : (יג) ואנשים • ד׳ במסרה הכל והידו (ישעיה ל׳) ובכר פושעים ואנשים יחדו ושוחבי ה׳ יכלו • ואנשים לליך ישובו • ואנשים בעבם לדיקים • פי׳ רעים ואנשים על כן פושעים ואנשים יחדיו יכלו לאל לם ישבה תשובה כדכתיב ואנשים לליך ישובו יכיו בעבם לדיקים כדכתיב ואנשים בעבם לדיקים : (יד) לאומה ונגבה וקדמה ומה • ולעשקה לאמר יאמר ולאומה ונגבה ולחרמם בתחיל לבלולם זוכה בקלבמת מבחמים בלאון • ולעשקה כולם מבחמים יעבדה סיס וסיהם כדכתיב ולא

שפתי חכמים

סיס מישור גדול ושולך ומתפשט לתוך ח״י עד שהיס סמוך לירושלים שהוא רחוק מבים לל ומה׳ סוך ח״י כי בבר סירדן סיס סמוך לסדום שלינו רחוק כ״כ מירושלים ודו״ק ע״ל : צ (קנ״מ) דאל״כ ויסע לוט מאברם מעשיה ניס שהרי היו יושבין ביחד ומפני לוט אמנו : ק דק״ל למה נאמר ויאהל עד סדום לכן פי׳ שהי אהלים לרוחות כלומר דהכרחם אהלים היס לו ומשם מן הכבר עד סדום : ר מדכתיב בכח ואנשי סדום רעים וחטאים ולא נריך לפרשם כלל אלא משום דלריך להגיד אנשי סדום מכתיב ויאהל עד סדום כתיב אפי׳ ואנשי סדום רעים וחטאים ומזה לפר שלמה ע״כ דשם רשעים יבקר דלריך לגזור אותם לרעה : ש ופי׳ סיפר מתרגום תוקלים שהרגם בישון במתוסטון ותיירן בריוסטון וא״ם מ״ל לרע״י וי״ל דבני יוסף כתיב ואיך תעשה כרעה בגדולה האלה ומסם מיירי בגוף ה״ל לרעים מיירי בגופם ומכיב כפ׳ כי מלא בני אבר ולא יקרא עליך אל ה׳ : ומיס בן חטאת ומכם מיירי בממונו : ת כשו שמוכת מנגון פירש״י שפי׳ לעיל בל שהיו שנופי אמה כתר ל׳ לוט ס׳ זה בת ל׳ שהיס שנוף בשה אפפי שהיס בפלרים שהיו שנופי אמה לבד מהם ועוד פרש״י

מֶלֶךְ־עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם׃ ב עָשׂוּ מִלְחָמָה אֶת־בֶּרַע
מֶלֶךְ סְדֹם וְאֶת־בִּרְשַׁע מֶלֶךְ עֲמֹרָה שִׁנְאָב׳ מֶלֶךְ אַדְמָה
וְשֶׁמְאֵבֶר מֶלֶךְ צְבוֹיִים צבויים קרי וּמֶלֶךְ בֶּלַע הִיא־צֹעַר׃ ג כָּל־
אֵלֶּה חָבְרוּ אֶל־עֵמֶק הַשִּׂדִּים הוּא יָם הַמֶּלַח׃ ד שְׁתֵּים
עֶשְׂרֵה שָׁנָה עָבְדוּ אֶת־כְּדָרְלָעֹמֶר וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה
מָרָדוּ׃ ה וּבְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה בָּא כְדָרְלָעֹמֶר וְהַמְּלָכִים
אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיַּכּוּ אֶת־רְפָאִים בְּעַשְׁתְּרֹת קַרְנַיִם וְאֶת־הַזּוּזִים
בְּהָם וְאֵת הָאֵימִים בְּשָׁוֵה קִרְיָתָיִם׃ ו וְאֶת־הַחֹרִי בְּהַרְרָם
שֵׂעִיר עַד אֵיל פָּארָן אֲשֶׁר עַל־הַמִּדְבָּר׃ ז וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ
אֶל־עֵין מִשְׁפָּט הִוא קָדֵשׁ וַיַּכּוּ אֶת־כָּל־שְׂדֵה הָעֲמָלֵקִי
וְגַם אֶת־הָאֱמֹרִי הַיֹּשֵׁב בְּחַצְצֹן תָּמָר׃ ח וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־סְדֹם
וּמֶלֶךְ עֲמֹרָה וּמֶלֶךְ אַדְמָה וּמֶלֶךְ צְבוֹיִים צבויים קרי וּמֶלֶךְ
בֶּלַע הִוא־צֹעַר וַיַּעַרְכוּ אִתָּם מִלְחָמָה בְּעֵמֶק הַשִּׂדִּים׃
ט אֶת כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם וְאַמְרָפֶל
מֶלֶךְ שִׁנְעָר וְאַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָּסָר אַרְבָּעָה מְלָכִים אֶת־

שפתי חכמים

ומ״מ׳ : ב דק״ל דכא מאיזה מקום מעבר כיס : ג סם תכר ר״ל דעבה לו כנפים לשוף : ד דייק רש״י מדכתיב כלע היא לומר דלא היה סם תרים לא שייך לומר היא לומר ור״ל מ״ל ל״ש בכתיב הוסיר שאותם בל מלכים אלו לחדש רשעם דדרש שלא שולת לבני שבעים כו׳ ור״ל מדלא הוסיר בקרא ל״ל שמו בל מלך לומר אלו ולזה מה שהוסיר הכתוב שמות בל מלכים אלו לחדוש על רשעם ואפשר שמלך לומר לא היה רשע ושמו לא היה מוכיח על רשעתו כמו שלאמר עליו לאמלוה לא ונו׳ כפירש״י שם : ה (רש״ל) ר״ל לפי שנאב הבדים בר״ל הוסיעה ולא פי׳ הכתוב בחיה מקום היה זה מעמק הבדים (ר״פ כ״ו׳ · (נח״ו) ונ״ל דהוא פי׳ שם הבאים אלו ע״ש בתיאר אבו ואבי

ו זוזים ומעמק הבדים בר שבו ואין לו שם פ״ש אחר :

כוח ומרוד שאמר לאברהם ב פול להוך כבשן האש (כ״ל) : מלך גוים · מקום יש שמו גויים על שם שנתקבצו שמה מכמה אומות ומקומות והמליכו אים עליהם ושמו הדעל (כ״ל) : (ב) ברע · רע לשמים ורע לבריות : ברשע · שנתעלה ברשעו : שנאב · בוגת אביו שבשמים : שמאבר · שם ג אבר לעוף וגלקסון ולמרוד בשבר״ם : בלע · שם ד הערי : (ג) עמק השדים · כך שמו על שם שהיו בו שדות כרכרי ומדרכי לגדה יש כרגנא : הוא ים המלח · נאמר זמן נמשך

אַמְרָפֶל מַלְכָּא דְּבָבֶל אַרְיוֹךְ מַלְכָּא דְּאֶלָּסַר כְּדָרְלָעֹמֶר מַלְכָּא דְּעֵילָם
וְתִדְעָל מַלְכָּא דְּעַמְמֵי׃ ב סָדְרוּ (נ״י עֲבַדוּ) קְרָבָא עִם־בֶּרַע מַלְכָּא
דִּסְדֹם וְעִם־בִּרְשַׁע מַלְכָּא דַּעֲמֹרָה שִׁנְאָב מַלְכָּא דְּאַדְמָה וְשֶׁמְאֵבֶר
מַלְכָּא דִּצְבוֹיִם וּמַלְכָּא דְּבֶלַע הִיא צֹעַר׃ ג כֹּל־אִלֵּין אִתְכְּנִשׁוּ
לְמֵישַׁר חַקְלָיָא הוּא אֲתַר יַמָּא דְּמַלְחָא׃ ד תְּרֵתֵי עֲשַׂר שְׁנִין פְּלָחוּ
יָת־כְּדָרְלָעֹמֶר וּתְלָת־עֲשַׂרֵי שְׁנִין מְרָדוּ׃ ה וּבְאַרְבַּע עֲשַׂרֵי שְׁנִין
אֲתָא כְדָרְלָעֹמֶר וּמַלְכָּיָא דְּעִמֵּהּ וּמְחוּ יָת־גִּבָּרַיָּא דִּי־בַעֲשְׁתְּרוֹת
קַרְנַיִם וְיָת־תַּקִּיפַיָּא דִּבְהֶמְתָּא וְיָת־אֵימָתָנֵי דִּבְשָׁוֵה קִרְיָתָיִם׃
ו וְיָת־חוֹרָאֵי דִּי־בְטוּרְהוֹן דְּשֵׂעִיר עַד מֵישַׁר פְּארָן דִּסְמִיךְ
עַל־מַדְבְּרָא׃ ז וְתָבוּ וַאֲתוּ לְמֵישַׁר פְּלוּג־דִּינָא הִיא רָקֶם וּמְחוּ יָת־
כָּל־חֲקַל עֲמָלֵקָאֵה וְאַף יָת־אֱמוֹרָאָה דְּיָתִיב בְּעֵין־גֶּדִי׃ ח וּנְפַק
מַלְכָּא דִּסְדוֹם וּמַלְכָּא דַּעֲמוֹרָה וּמַלְכָּא דְּאַדְמָה וּמַלְכָּא דִּצְבוֹיִם
וּמַלְכָּא דְּבֶלַע הִיא צֹעַר וְסַדְּרוּ עִמְּהוֹן קְרָבָא בְּמֵישַׁר חַקְלָיָא׃
ט עִם כְּדָרְלָעֹמֶר מַלְכָּא דְּעֵילָם וְתִדְעָל מַלְכָּא דְּעַמְמִין וְאַמְרָפֶל
מַלְכָּא דְּבָבֶל וְאַרְיוֹךְ מַלְכָּא דְּאֶלָּסַר אַרְבְּעָה מַלְכִין לְקֳבֵיל חַמְשָׁא׃

ר״ש״י

כיס ו לתוכו ועשה יס המלח · ומ״ח אומר מתנקעו המוים סביבותיו ומשכו ז יאוויס לתוכו : (ד) שתים עשרה שנה עבדו · ס׳ מלכים הללו את כדרלעומר וכארבע עשרה שנה למדין ח בא כדרלעומר לפי כוחו כיס בעל המעשה ככוח בעוטי הקוים : (ה) והמלכים · אלה שלשה מלכים : הזוזים · הם ט זמזומים : (ו) בהרם · בהר שלהם : איל פארן · כתרגומו מיכור · ואומר לפי שמין איל לשון מיכור אלא מיכור ר״ל פארן איל שמו ושל ממרא אלוני שמו ושל יכדן בכר שמו ושל שסיס אבל שמו אבל הבשיס וכן בעל גד בעל שמו וכלם מתורגמין מיכור וכל אחד שמו עליו : על המדבר · אצל המדבר כמו (במדבר ב) ועליו מטה מנשה : (ז) עין משפט הוא קדש · על שם העתיד כשמוחין מקום שהיו בני המדינה מתקבצים שם לכל משפט : שדה העמלקי · עדיין לא מולד עמלק נקרא על שם העתיד : בחצצן תמר · הוא עין גדי מיקרא מלא (נדש״כ כ כי) כיסאספט : (ט) ארבעה מלכים וגו׳ · ולעש״כ כעלמו סמועטים להודיע בגבורים

ר״ש״י

ו כי לא יפגו שיסיס עמק יוס כשמו אחר: ז פי׳ כי מלא הוא שהוא שהוא עצמו כיס לא שמאבד יס לעוסו דל״ש כו יס מבשי ליס : ח ר״ל במלת למדבן אלא תפרש המקרא בן שתים עשרה שנה עבדו ובשלש עשרה למדבן מרדו ובארבע עשרה שנה בא כדרלעומר ונו׳ דל״ש כיס לו לומר ונו״ג כמו שקבא לא״ל כדרלעומר עשרה שנה לכך מעבדם למדבן ר״ל דמה שכתוב ו״ל שנה מרדו לא קלי אלוזן ר״ל שנה הלשל אלא ר״ל כמו עלמן מרדו ושל אזנן ר״ל שנה אחר אחר״ל ונו״ל שנה : ט ר״ל דרכ״ל דיק מדכתיב הכא בעלים ולימים וכתיב נביאיכו חשוים וכל׳ ואלה הדברים כתיב בעלים ולימים ומשומים ולאי כאוים כיתו ומשמים : ו דק״ל ולמה על מלת אלוני ממרא מי מתורגם מיכור ולא״ל לא הר מיניכו פירוסו מיכור ולאי הבני לתו מיכור מיכור ל״פ יאומר אני וגו׳ : כ דק״ל לפה לדיך למיכר

הַחֲמִשָּׁה: י וְעֵמֶק הַשִּׂדִּים בֶּאֱרֹת חֵמָר וַיָּנֻסוּ מֶלֶךְ־
סְדֹם וַעֲמֹרָה וַיִּפְּלוּ־שָׁמָּה וְהַנִּשְׁאָרִים הָרָה נָּסוּ: יא וַיִּקְחוּ
אֶת־כָּל־רְכֻשׁ סְדֹם וַעֲמֹרָה וְאֶת־כָּל־אָכְלָם וַיֵּלֵכוּ: יב וַיִּקְחוּ
אֶת־לוֹט וְאֶת־רְכֻשׁוֹ בֶּן־אֲחִי אַבְרָם וַיֵּלֵכוּ וְהוּא יֹשֵׁב
בְּסְדֹם: יג וַיָּבֹא הַפָּלִיט וַיַּגֵּד לְאַבְרָם הָעִבְרִי וְהוּא שֹׁכֵן
בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא הָאֱמֹרִי אֲחִי אֶשְׁכֹּל וַאֲחִי עָנֵר וְהֵם בַּעֲלֵי
בְרִית־אַבְרָם: יד וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו וַיָּרֶק אֶת־
חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ שְׁמֹנֶה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד־
דָּן: טו וַיֶּחָלֵק עֲלֵיהֶם וַיַּכֵּם הוּא וַעֲבָדָיו וַיִּרְדְּפֵם
עַד־חוֹבָה אֲשֶׁר מִשְּׂמֹאל לְדַמָּשֶׂק: טז וַיָּשֶׁב אֶת־כָּל־הָרְכֻשׁ

שפתי חכמים

ד׳ וכי לא היתה דתרבע הם ל״ם תשע״ם וכו׳ ל דק״ל למה אמר בתרוס בג׳ כרים ופ״ק כיון דבתרוס מאי חמר היה שם ס״ל למה כתיב ויעמו אלך פרוס ומעורה ויפלו שמה סמה כל״ל ושבטו שמה דכרי ג׳ טעיסה שייך בחמר ופ״ק כיון דחמר היה למה לא אמרו שם בשבטני בחמר דהייט טיט לח ל״פ הרבה בתרוס כו׳ ח״ב מחוברן נמי למה לא כתיב ושבטו דלא היה הטיט רך: בא דק״ל ח״ב למה קרא לזמן בתרוס חמר ולא ניטלין כל החמר מהן ובתרוס חמר משמע שקמיך היו מלאים טיט לכן אמר ופ״ל מ׳ מהרש״ל: ג לא שבלו מדור המבול דכא כתיב ושאר לך נח ואמר אמו בתבה: ם באמצע הנפילים היו בתרן ר״ל דרפאים היינו ענקים ונפילים הם ג״כ ענקים שהיו בדור המבול והוא בשאר מלחמן ענקים שבדור המבול ופ׳ ויאמר לך נח שהיה נוטח בדפי׳ הש״ל ואחר אמו פי׳ מעומדת הבהמות אחר אמו בתיבה: ע מלה לפרש לפי המדרש מה טעם

וקודם (ס״ל לגקוד) פת״מ תתהיה וכרי הרה כמו לכר לו וכמו מפרש לאיזה הר אלא שכל אחד הם באחר מלא הר אחלה וכשהוא מתן ס״ל בראשה לבתוב הרה לו המדברה פתרונו כמו אל הסר לו כמו לכרה ומשמע לאותו הר הידוע ומפורש בפרקה: (יב) והוא ישב בסדם. מי גרם לו זאת ישיבתו בסדום: (יג) ויבא הפליט. לפי פשוטו זה עוד שפלט מן המלחמה והוא שכתוב כי רק עוד נשאר מיתר הרפאים וזה נשאר אלא הרגוהו אמרפל וחבריו כשהרו הרפאים בעשתרות קרנים תנחומא. ומדרש ב״ר זה עוד שפלט מדור המבול וזהו מיתר הרפאים אלא הנפילים ם היו אחרן וגו׳ ומתרגמין שיסרא אחרא ע״ושא לא הרה: העברי. שבא מעבר הנהר (כ״ל): בעלי ברית אברם. שברתו עמו ברית (ס״ל דבר אחר שהשיאו לו עצה על המילה כמו שמפורש

נמקום

ומישר חקליא בירין בירין כמקום־חימרא ערקו מלכא־דסדום
ועמורה ונפלו־תמן ודאשתארו לטורא ערקו: יא ושבו ית־כל־
קנינא דסדום ועמורה וית־כל־מיכלהון ואזלו: יב ושבו ית־לוט וית־
קנינה בר־אחוהי דאברם ואזלו והוא יתב בסדום: יג ואתא
משיזבא וחוי לאברם עברראה והוא שרי במישרי ממרא אמורראה
אחוהי דאשכול ואחוהי דענר ואנון אנשי־קימה דאברם:
יד ושמע אברם ארי אשתבי אחוהי וזריז ית־עולמוהי ילידי ביתה
תלת־מאה ותמני עבר ורדף עד־דן: טו ואתפלג עליהון ליליא
הוא ועבדוהי ומחונון ורדפנון עד־חובה די מצפונא לדמשק:
טז ואתב ית כל־קנינא ואף ית־לוט בר־אחוהי וקנינה אתיב ואף

בעל הטורים

ישראל לא היה הגדולה וגו׳ ישראל סגה: (יג) ויבא הפליט. בפדר״ל (פכ״ח) בשנה שהיל הקב״ה לשמאל מקומו תחת כנפות מיכאל להפילו עמו ופלטו הקב״ה מידו וכן ביחזקאל (לג) כה אני פלטם מידוגליים לאמר

ר ש״י

במקום אחר): (יד) וירק. כתרגומו פ וזרח וכן (ויקר׳ כו) והריקותי אחריכם חרב מחזדיין בחרבי עליכם וכן (שמות טו) אריק חרבי וכן (תהלים לה) והרק חנית וסגור: חניכיו. מיכו כתיב (עי׳ מל״ם) זה אליעזר שמכו למולת והוא לשון התחלת כיסת האדם לו כלי לאומנות שהוא עתיד לעמוד בם וכן (משלי כב) חנוך לנער (במדבר ז) חנכת המזבח (תהלים ל) חנכת הבית ובלע״ז קוזין לי אינגאי״ר (אונטער ריכטען) ובערש״י כ״ר אינטרייני״ר (פוס ערבטען מאל ברויכין): שמנה עשר וגו׳. (נדרים נב) רבותינו אמרו אליעזר לבדו היה צ והוא ממן גימטרי׳ של שמו: עד דן. שם תשם כמו שרלה קשתידין בניו לעמוד שם עגל (סנהדרין נו): (טו) ויחלק עליהם. לפי פשוטו סרס המקרא ויחלק סוא ועבדיו עליהם ליום סרס הרודפים שמתפגיעים אחר הנרדפים דרכן כרודפים ר כשבוהמין זה לבאן וזה לבאן: לילה. פלומר אחר שחשבה לא נמנע מלרדפם ומ״א שנחלק סלילה ובחליו הראשון נעשה ע נס והליו הבני נמנר וכא ע לנחוס ש ליה של מגרים: עד חובה. אין מקום שבנו

כיו ואעפ״כ לא נמנע אברהם מלרדוף אחריהם: (י) בארת בארת חמר. בתחלה הרבה היו שם שמוטין מעם אדמה לנטיע של בנין. ומדרש אגדה שהיה שעיה מוגבל בהם ועשה הם למגן סדום שלא תשם ם לפי שהיו בחומות מקלתן שלא היו מלחמין שיגיע אברהם מאור כשדים מכבשן האש וכיון שלא זה מן החמר אלמינו באברהם למפרע (כ״ל): הרה נסו־לבר נסו הרה כמו לבר כל תיבה שבריבה לא״ד בתחלתה טעיל לה ה״א בסופה. ויש מיעוק בין הרה לבהרה שה״א בסוף התיבה עומדת במקום גמ״ד שבראשה אבל (ס״ל זו) אינה עומדת במקום גמ״ד

(ב) והוא ישב בסדם. מי גרם לו זאת ישיבתו בסדום: (יג) ויבא הפליט. לפי פשוטו זה עוד שפלט מן המלחמה והוא שכתוב כי רק עוד נשאר מיתר הרפאים וזה נשאר אלא הרגוהו אמרפל וחבריו כשהרו הרפאים בעשתרות קרנים תנחומא. ומדרש ב״ר זה עוד שפלט מדור המבול וזהו מיתר הרפאים אלא הנפילים ם היו אחרן וגו׳ ומתרגמין שיסרא אחרא ע״ושא לא הרה: העברי. שבא מעבר הנהר (כ״ל): בעלי ברית אברם. שברתו עמו ברית (ס״ל דבר אחר שהשיאו לו עצה על המילה כמו שמפורש

ר ש״י

ומישר חקליא בירין בירין כמקום־חימרא ערקו מלכא־דסדום
ועמורה ונפלו־תמן ודאשתארו לטורא ערקו: יא ושבו ית־כל־
קנינא דסדום ועמורה וית־כל־מיכלהון ואזלו: יב ושבו ית־לוט וית־
קנינה בר־אחוהי דאברם ואזלו והוא יתב בסדום: יג ואתא
משיזבא וחוי לאברם עברראה והוא שרי במישרי ממרא אמורראה
אחוהי דאשכול ואחוהי דענר ואנון אנשי־קימה דאברם:
יד ושמע אברם ארי אשתבי אחוהי וזריז ית־עולמוהי ילידי ביתה
תלת־מאה ותמני עבר ורדף עד־דן: טו ואתפלג עליהון ליליא
הוא ועבדוהי ומחונון ורדפנון עד־חובה די מצפונא לדמשק:
טז ואתב ית כל־קנינא ואף ית־לוט בר־אחוהי וקנינה אתיב ואף

בעל הטורים

ישראל לא היה הגדולה וגו׳ ישראל סגה: (יג) ויבא הפליט. בפדר״ל (פכ״ח) בשנה שהיל הקב״ה לשמאל מקומו תחת כנפות מיכאל להפילו עמו ופלטו הקב״ה מידו וכן ביחזקאל (לג) כה אני פלטם מידוגליים לאמר

שפתי חכמים

היה לעוד שבא לאברהם ואמר לו אשבה לוט בשלמה לפי פי׳ הלשון פשוט מהשלמתה כה וסגיד לאברהם בשביל שיעשה נקמה בהמרדו ומביאיו שהרגו אומות אלא לפי המדרש למה אמר לו אלא ל״ע מחמיין כו׳: ם מכה דפי׳ רש״י בפ׳ בשלח ואין לדחות ולפרש חריק חרבי מלשון ויקק את חניכיו לחזיין בחרבי כולה כוונת רש״י דהכתיב ח״ל לפרש אלא ל׳ זון מדבחי׳ לא תמיכו לזנות ממי לדחוק ולפרש כל חריק בל׳ זון כדי שלא תקבה בתחלת המתבבה על פירוהו מלותן המקולות אבל בלתם פשוטו בכל מקום הוא ל׳ הרקה לבד מהכה חכו דנקט רש״י בפ׳ בשלח ואין לדחות ולפרש כו׳ ודו״ק ועיין בהרא״ם פי׳ אחר: צ (מכל״ן) והא אין מקבל יולא מידי פשוטו שנאמר שמוסה עבר וגו׳ וזי׳ בשם רבינו בחיי כי כל מספר הזה היו בני ביתו ולאחר שמדרש בעלמתה מעשון ויקקן ולזה שיחזרו כל הכתובים כדין הוכה דמתיב מי הלים היתה וגו׳ ולאחר כוה ואליעזר לבדו • (ג״ה) ולהי כל הבני״ת הלנו עמו כדי להכניל המלכים שלא יתחקו בגבדו ולתמ״ב דהוה לבדו היה ג״כ מגלת הוסם כי אין מעמוד לה׳ מ״מ לקחם כדי להסתיר הסם שיהא לו התחקות מן הסכנה כמנין שים לך אוהב וגו׳ ולכך לקח ממנין אליעזר לרמז שהכל היה בשביל אליעזר: ק (קל״מ) דאל״כ וירדוף עד דן ל״ל הרי כתיב וירדפם עד חובה: ר (קל״מ) אבל בלתי פרוס יהיה הלשון נלוה ושוב אין שעם לוהות ובעבדיו הבא אחריו: ש והוא ובעבדיו קלי אבל

נמקום

וְגַם אֶת־לוֹט אָחִיו וּרְכֻשׁוֹ הֵשִׁיב וְגַם אֶת־הַנָּשִׁים וְאֶת־
הָעָם׃ יז וַיֵּצֵא מֶלֶךְ סְדֹם לִקְרָאתוֹ אַחֲרֵי שׁוּבוֹ מֵהַכּוֹת
אֶת־כְּדָרְלָעֹמֶר וְאֶת־הַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֶל־עֵמֶק שָׁוֵה
הוּא עֵמֶק הַמֶּלֶךְ׃ יח וּמַלְכִּי־צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם הוֹצִיא לֶחֶם
וָיָיִן וְהוּא כֹהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן׃ יט וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמַר בָּרוּךְ
אַבְרָם לְאֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃ כ וּבָרוּךְ אֵל עֶלְיוֹן
אֲשֶׁר־מִגֵּן צָרֶיךָ בְּיָדֶךָ וַיִּתֶּן־לוֹ מַעֲשֵׂר מִכֹּל׃ חמישי כא וַיֹּאמֶר
מֶלֶךְ־סְדֹם אֶל־אַבְרָם תֶּן־לִי הַנֶּפֶשׁ וְהָרְכֻשׁ קַח־לָךְ׃
כב וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־מֶלֶךְ סְדֹם הֲרִמֹתִי יָדִי אֶל־יְהוָה אֵל
עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃ כג אִם־מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ־נַעַל
וְאִם־אֶקַּח מִכָּל־אֲשֶׁר־לָךְ וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הֶעֱשַׁרְתִּי אֶת־
אַבְרָם׃ כד בִּלְעָדַי רַק אֲשֶׁר אָכְלוּ הַנְּעָרִים וְחֵלֶק הָאֲנָשִׁים
אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם׃ ס
טו א אַחַר ו הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־אַבְרָם

שפתי חכמים

פטה הוא ובנדיו ויכס וירדפם וגו׳: ת״ל דמלך סלם ר״ם למפרע סם: א דכתיב אחרי שובו אם כדרלעומר וכדרלעומר היה מלך מילם ומילם הוא מבני סם ומסתמא גם עמו מבני סם היו והוא דפירש״י כך מוכיח ליגיעי מלחמה פי׳ אחם מחאמר כדי להחילם בדרך הלוחמים ת״ל לאמר לא הוליח לנם בקר ולאן לאחיו לנם להחילם והרח״ם פי׳ דח״ל לאמר לאמר אמוליח לנם ויין דהא דרך הקיח בכל מקום שלא להחיר אולח לחם לבד כמו ולקחתם פת לחם ויבא אברם וכל ז״ל יכולנו לאכל לחם וש״ל אחר לחם ויין אולח אחם מלחמה לגיהן ליגיעי מלחמה: ב דק״ל מי נתן למי ופשיטא דהכהן נתן לו וכו׳ ומה פעם נתן ל״ם לפי שהיה כהן

והראה לו אחיו בלבו עליו על אשר הכיא לו מן המלחמה ועל הנסכים שיקריבו אם בניו: (יט) קנה שמים וארץ. כמו (תהלים קמו) עושה שמים וארץ ע״י עשייתן קנאן לעולם שלו: (כ) אשר מגן. אשר הסגיר. וכן (הושע יא) ומגן יזרחאל: ויתן לו. ב אברהם: מעשר מכל. אשר לו לפי שהיה כהן: (כא) תן לי הנפש. הבני אלי שבלתה בחזר לי הנופש לבדם: (כב) הרמתי ידי.

ל׳

שאמו חוכה ודן קולה חוכה על אם עבודת גלולים שעתידה להיות אם: (יז) עמק שוה. כך שמו בתרגומו למישר מפנה פנוי מחילות ומכל מכשול: עמק המלך. היא היסא דמלכא היא היא א׳ שהוא שלשים היה שהיה מיוחד למלך להתה אם. ומ״ל עמק שהוא אם כל הלחמות והמלחמו את אברהם עליהם לנטיה אלהים ולקיין: (יח) ומלכי צדק. מ״ל הוא ת אם כן נח (בדרים לב): לחם ויין. כך עושים ליגיעי מלחמה

ר ש״י

ט׳: ב ואע״פ שאין כאן זכר שבועה כמו גבי מי אשה אל שנים ידי דכתיב בתריה ואמרתי חי אני לעולם קלר בהכהן פה ומתר על המבין. הרח״ם. וש״ל דבאה ומי ל׳ הרמה הוא וכמו שמליטו בבאה שהוא ל׳ שבועה ה״ל כהי הרישומי שהוא ל׳ כבא ומי ל׳ שבועה לף שאינו מפורש בהדיא: ד ר״ל דרש״י דייק מדהכתיב ואם אקח משמע מתוס ועד שהוא נגל מילתא בפ״ע ופירוש אם אתבב לעלמי מן הבני ואם אקח נחת לי שבר ט׳. ת״ל דק״ל הא בבר היה בידו ולא היה לו לומר ואם אקח אלא ע״כ ואם אקח ממה שתתן לי מבנים גמיר וק״ל: ה ר״ל דלמיר לאלב הקרא לב׳ תלוים וכן פירושו כלעדי הן אבר אלבו הבעדים הייתו בעדים אשר הלכו אתי דכתיב לעיל הוא ובנדיו חס אבר הלכו אתי ל׳ הבא״ הוא ומה דכתיב בקרא ואלב הלבים אבר הלכו אתי ב״ב בפני עלמו ל״ל הביאו דאמר לעיל הם הלבים אבר הלכו אתי. עבר הבטל ומבטל נמי בפ״ע ר״ל הם יקחו חלקם וכוכתבו מדכתיב בקרא עוד פעם שיש הם יקחו חלקם ודאי קאי על עבר הבטל ומבטל דאי קאי על הלבים אבר הלכו אתי לא הוה ליה למכתב חלקם דהא כבר כתיב ואלב הלבים אלא ודאי הם יקחו חלקם קאי על עבר הבטל ומבטל לאחר: ו בוכתבו מדכתיב לעיל והוא שהן בלתוי ממבר וגו׳ וכתיב בתריה ויבא הבריח וגו׳ וידדפם וגו׳ אלא אבר ומבריו לא אמר ע״ל אבלתה אם לאחר אם

יָת־נַעֲמָיָא וְיָת־עֲמָא׃ יז וּנְפַק מַלְכָא־דְסָדוֹם לְקַדְּמוּתֵהּ בָּתַר
דְּתָב מִלְּמִמְחֵי יָת־כְּדָרְלָעוֹמֶר וְיָת־מַלְכָיָא די עִמֵּהּ לְמֵישַׁר מַבְּנָא
הוּא אֲתַר בֵּית־דִּיסָא דְמַלְכָא׃ יח וּמַלְכִּי־צֶדֶק מַלְכָא דִירוּשְׁלֶם
אַפִּיק לְחֵם וְחַמֶּר הְוָא מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם־אֵל עִלָּאָה׃ יט וּבָרְכֵהּ וַאֲמַר
בְּרִיךְ אַבְרָם לְאֵל עִלָּאָה דְקִנְיָנֵהּ שְׁמַיָּא וְאַרְעָא׃ כ וּבְרִיךְ אֵל
עִלָּאָה דְמְסַר סְנָאֶיךָ בִּידָךְ וִיהַב־לֵהּ חַד־מִן־עַסְרָא מִכֹּלָא׃
כא וַאֲמַר מַלְכָא־דְסָדוֹם לְאַבְרָם הַב־לִי נַפְשָׁתָא וְקִנְיָנָא (בכל הס׳
סב) דְּבַר־לָךְ׃ כב וַאֲמַר אַבְרָם לְמַלְכָא דְסָדוֹם אֲרִימִית יָדִי בְּצְלוֹ
קֳדָם־יְיָ קֳדָם אֵל עִלָּאָה דְקִנְיָנֵהּ שְׁמַיָּא וְאַרְעָא׃ כג אִם־מִחוּטָא וְעַד־
עַרְקַת כְּסָנָא וְאִם־אֶסַּב מִכָּל־דִּי־לָךְ וְלָא תֵימַר אֲנָא אַעֲתַרִית
יָת־אַבְרָם׃ כד לְחוֹד (בכל הס׳ בר) מִדְּאֲכָלוּ עוּלַמָיָא וְחֶלְקָ גֻבְרַיָּא
די אֲזָלוּ עִמִּי עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא אִנּוּן יְקַבְּלוּן חֶלְקְהוֹן׃ א בָּתַר

בעל הטורים

הכתה הטיר: (יח) מלך אלם. ר״ת אם שיתר לך שהם אם כן נת: (יט) כתוב אברהם נתנו עליון. ז׳ פסוקים בתורה שבתוב אברהם לבקב״ה. ברוך ה׳ אלהי הרוש אברהם. וכתוב אל עליון. והקוב והשתחוה לה׳ ואלהיהם לה׳ ואתר יתנו בתוך ה׳. ואתמר בתוך אלהי אם ובתוך אל עליון. ואתמר בתוך אלהי אם ובתוך אל עליון. ואתמר יתנו בתוך ה׳. ואתלם ובשבעת ובתוכם לת ה׳. ולגד אתמר בתוך. ובכתב ק׳ מיטות בגגד ק׳ בתוכם שבכל יום ה׳ פסוקים בגגד ז׳ בתוכם שבשבת ויו״ט. ובתמשה מהם הכתם אלא בתוך בגגד ה׳ מעמי תורה שלהיו לבתר עליהם בתלוב. והם תלוף מעמהם ובתוך אל עליון שבה בגגד שבה סדרים:

ר ש״י

שפתי חכמים

ל׳: ג שבועה. מהיים אני את ידי נאל עליון וכן (בראשית כב) כי נשבעתי נשבע אני וכן (שם כג) נתתי כסף השדה קח ממני ואבן אתי לך כסף השדי וקחתו ממני: (כג) אם מחוט ועד שרוך נעל. אעבב לעצמי מן הבני: ואם אקח מכל אשר לך. ות״ם לתת לי שכר ד מבנים גמיר לא אקח: ולא תאמר וגו׳. שהקב״ם הבטיחני לעשרני שנאמר ואברכך וגו׳: (כד) הנערים. עבדי ה אשר הלכו אתי: ועוד ענר אשכול וממרא וגו׳. הם״ם בעבדי נכנסו למלחמה שנא׳ הוא ועבדיו ויוכם וענר ואבריו ישבו על הכלים ו למשול אפי׳ הכי הם יקחו חלקם וממנו למד דוד שנא׳ (ש״א ל) כחלק היורד למלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדו יחלוקו ולכך נאמר (שם לה) ויהי מהיום ההוא ומעלה ומעלה וישמה להוק ולמשפט ולא נאמר והלאה לפי שבבר מתן חוק וקיבוי אברהם. (א) אחר הדברים האלה. כל מקום שנאמר אחר

שם ע

ט׳: ב ואע״פ שאין כאן זכר שבועה כמו גבי מי אשה אל שנים ידי דכתיב בתריה ואמרתי חי אני לעולם קלר בהכהן פה ומתר על המבין. הרח״ם. וש״ל דבאה ומי ל׳ הרמה הוא וכמו שמליטו בבאה שהוא ל׳ שבועה ה״ל כהי הרישומי שהוא ל׳ כבא ומי ל׳ שבועה לף שאינו מפורש בהדיא: ד ר״ל דרש״י דייק מדהכתיב ואם אקח משמע מתוס ועד שהוא נגל מילתא בפ״ע ופירוש אם אתבב לעצמי מן הבני ואם אקח נחת לי שבר ט׳. ת״ל דק״ל הא בבר היה בידו ולא היה לו לומר ואם אקח אלא ע״כ ואם אקח ממה שתתן לי מבנים גמיר וק״ל: ה ר״ל דלמיר לאלב הקרא לב׳ תלוים וכן פירושו כלעדי הן אבר אלבו הבעדים הייתו בעדים אשר הלכו אתי דכתיב לעיל הוא ובנדיו חס אבר הלכו אתי ל׳ הבא״ הוא ומה דכתיב בקרא ואלב הלבים אבר הלכו אתי ב״ב בפני עלמו ל״ל הביאו דאמר לעיל הם הלבים אבר הלכו אתי. עבר הבטל ומבטל נמי בפ״ע ר״ל הם יקחו חלקם וכוכתבו מדכתיב בקרא עוד פעם שיש הם יקחו חלקם ודאי קאי על עבר הבטל ומבטל דאי קאי על הלבים אבר הלכו אתי לא הוה ליה למכתב חלקם דהא כבר כתיב ואלב הלבים אלא ודאי הם יקחו חלקם קאי על עבר הבטל ומבטל לאחר: ו בוכתבו מדכתיב לעיל והוא שהן בלתוי ממבר וגו׳ וכתיב בתריה ויבא הבריח וגו׳ וידדפם וגו׳ אלא אבר ומבריו לא אמר ע״ל אבלתה אם לאחר אם

שם

בַּמַּחֲזֶה לֵאמֹר אַל־תִּירָא אַבְרָם אָנֹכִי מָגֵן לָךְ שְׂכָרְךָ
הַרְבֵּה מְאֹד: ב וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֲדֹנָי יֱהוִה מַה־תִּתֶּן־לִי
וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי וּבֶן־מֶשֶׁק בֵּיתִי הוּא דַּמֶּשֶׂק אֱלִיעֶזֶר:
ג וַיֹּאמֶר אַבְרָם הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע וְהִנֵּה בֶן־בֵּיתִי יוֹרֵשׁ
אֹתִי: ד וְהִנֵּה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר לֹא יִירָשְׁךָ זֶה כִּי־
אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֵּעֶיךָ הוּא יִירָשֶׁךָ: ה וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה
וַיֹּאמֶר הַבֶּט־נָא הַשָּׁמַיְמָה וְסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם־תּוּכַל לִסְפֹּר
אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ: ו וְהֶאֱמִן בַּיהוָה וַיַּחְשְׁבֶהָ
לּוֹ צְדָקָה: ששי ז וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ
מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָתֶת לְךָ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ:
ח וַיֹּאמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בַּמֶּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה: ט וַיֹּאמֶר
אֵלָיו קְחָה לִי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאַיִל מְשֻׁלָּשׁ

שפתי חכמים

מגן: ז אני ה׳ סיה לך ד׳ המעשה בעוד שנקנה אברם דמיך הכמו מן המוכרח לוחות אינו קרוי כבר ואינו ראוי ליום ותוחו: ח ה״ם וכח מאיר וכביר אל נתם כמשמע ותי ״ל דס״ע וכביר אינו כנתם ולא דמיר הביטו

אברם: אנכי מגן לך • מהעונש שלא תענש על כל אותן נפשות שהרגת ומה שאתה דואג על קבול שכרך הרבה מאד: (ב) הולך ערירי • מנתם בן ברוך פירשו לשון יורש ותכר לו עד ושומה (מלאכי ב) ערירי בלא יורש כאשר תאמר (איוב לא) ובכל תבואתי תערב מעקר שרשיה כך לשון ערירי תכר בנים ובלעז דעזעפלאנט״ם (קינדרלאז) • ולי נראה עד ושומה מגזרת (שם״ם ס) ולבי עד וערירי לשון חורבן וזן (תהלים קלז) עדו עדו וזן (תנקוק ג) ערות יסוד וזן (ירמיה נא) ערער תתערער וכן (צפניה ב) כי אחזה ערה: ובן משק ביתי • כתרגומו שכל ביתי נזון על פיו כמו (בראש׳ מא) ועל פיך ישק אפוטרופא שלי ואלו היה לי בן היה בני ממונה על שלי: דמשק • לפי שהרגוש מדמשק היה ולפי מדרש אגדה שהדף המלכים עד דמשק • ונגמרה שלמו דרכו ומעריקון דולה ומשקה מתוהרו רבו לאחריה: (ג) הן לי לא נתתה זרע • ומה תועלת בכל אשר תתן לי: (ה) ויוצא אתו החוצה • לפי פשוטו הוציאו מאהלו לחוץ לראות הכוכבים • ולפי מדרשו אמר לו לא מלאטגיטים שלך אברהם כמזלות שאינך עתיד להעמיד בן אברהם אין לו בן ? אבל אברהם יש לו בן וכן אני לא תלד אבל אברם תלד אני קורא לכם שם אחר ויהיה המזל • ד״א הוציאו ממגלו של עולם והגביהו למעלה מן הכוכבים וזהו לשון הבטה המלמעלה למטה: (ו) והאמן בה׳ • לא שאל ל

פִּתְגָּמָא הָאִלֵּין הֲוָה פִּתְגָּמָא דַיְיָ עִם־אַבְרָם בִּנְבוּאָה לְמֵימַר לָא־
תִדְחַל אַבְרָם מִימְרִי תְּקוּף לָךְ אַגְרָךְ סַגִּי לְחָדָא: ב וַאֲמַר אַבְרָם
יְיָ אֱלָהִים מַה־תִּתֶּן־לִי וַאֲנָא אָזֵיל בְּלָא־וְלָד וּבַר־פַּרְנָסָא הַדֵּין דְּבֵיתִי
הוּא דַּמַּשְׁקָאָה אֱלִיעֶזֶר: ג וַאֲמַר אַבְרָם הָא לִי לָא יְהַבְתְּ וְלָד וְהָא
בַּר־בֵּיתִי יָרִית יָתִי: ד וְהָא פִּתְגָּמָא דַּיְיָ עִמַּהּ לְמֵימַר לָא יְרִתְנָךְ
דֵּין אֱלָהִין בַּר דְּתוֹלִיד הוּא יְרִתְנָךְ: ה וְאַפִּיק יָתֵהּ לְבָרָא וַאֲמַר
אִסְתְּכִי־כְעַן לִשְׁמַיָּא וּמְנֵי כּוֹכְבַיָּא אִם־תְּכוֹל לְמִמְנֵי יָתְהוֹן
וַאֲמַר לַהּ כְּדֵין יְהוֹן בְּנָיִךְ: ו וְהֵימִין בְּמֵימְרָא דַּיְיָ וְחָשְׁבַהּ לַהּ לְזָכוּ:
ז וַאֲמַר לַהּ אֲנָא יְיָ דְּאַפֵּקְתָּךְ מֵאוּרָא דְכַשְׂדָּאֵי לְמִתַּן לָךְ יָת־אַרְעָא
הָדָא לְמֵירְתַהּ: ח וַאֲמַר יְיָ אֱלָהִים בְּמָה אִדַּע אֲרֵי אֵירְתִנַּהּ:
ט וַאֲמַר לַהּ קְרַב קָדָמַי עֶגְלָין תְּלָתָא וְעִזִּין תְּלָתָא וְדִכְרִין תְּלָת

בעל הטורים

(דן) ויוצא אותו כתולם • בגימ׳ מאלטגיטמו [מ״ם שימושית לא קתיב] : סה יסיה עתר • כשיסה לו עוד כ״ה שנים במנין סה • יסיה לו זרע שהרי בנים בין הכתרים סיה אברהם בן ע״ם שנה : יסיה בגימ׳ עולה שמין ר׳ לומר לך אחין זוד שהין בו ר׳ דיקוקים • וכן נאמר במנין יסיה יסיו לדיקים כאלעד שנאמר לו סה יסיה עתר :
(ו) והאמן • ג׳ במס״י הכח ואידך והאמנה לשונה גבי תמר • והאמנה עלי לשמורה גבי תמר (ש״ח ח׳) כייס דה״ר יוסי יצא תלבי מן שתוקדון לוחנו ואין בו שהרי תמר בשביל שתשרה יהודה אמתה ויצאו תמנה פרץ וזרח מיוחס מסה מלכים ונביאים • ואמנה בשביל שתשרה עלי אמתה ויצא תמנה שמואל • ובשביל שתמנו לשונה ולשונה כתב לכן

שפתי חכמים

ר ש״י

לוה על זאת ט אבל על ירושה הארץ שאל לו לוה ואמר לו במה אדע: וחשבה לו צדקה • ״הקב״ה תשבה לאברהם לזכות ולצדקה על האמונה שהאמין בו • ד״א במה אדע לא שאל לו לוה אלא אמר לפניו הודיעני באיזה זכות יתקיימו בה כ אמר לו הקב״ה בזכות הקרבנות: (ט) עגלה משלשת • (ב״ל) שלשה עגלים רמז לשלשה פרים פר יוסי״פ ופר העלם דבר שלו לבור ועגלה עדופה: ועז משלשת • רמז לשעיר הנעשה כפרים ושעירי מוכפין שלמועד ושעיר

רחה אברהם מ״ם לא ביקש לוה מה אין לך לוה גדול מזה מבח״ל בני הכשתה הארץ מ״ם בקש ממנו לוה על זה ושי״ל דמש״ם מנהם ספק לאברהם על הכשתה ירושה הארץ כיון שלא הכל הכשתה ירושה הארץ עם הכשתה הבנים לוה אלא אבנים מ״ם מנהם ספק בלב אברהם על ירושה הארץ מרחה לי וק״ל • (רי״ק) אמר זה לפי שאברהם שמלם ואמרתי בה׳ מיוחדים בתור שאברהם לא דבר כלום על מה אמר לו הב״ה אדעה בשביל שהאמין בה׳ אמרתם לוה לגוביים הלעדיך מיוה ר״ל ע״ז דוקא האמין ולא שאל לוה אבל אבל כו׳ : י פי׳ דמלת ויחשבה וגו׳ שהב אל הב״ה ומלת לו שהב אל אברהם לא שמלת ויחשבה אבל אל אברהם ומלת לו שהב אל הב״ה והוסתה בי מלת לדקה אינה מפל אלא מבגדול לקבלו שהגדול מחמתה עם הקטן ולא מקבלו אל הגדול • (רי״ק) אמר זה לפי שאם היה מוצר לאברהם בשעה שאמרלו שלא היה מחה במחלו שאינו מוליד היה מחשבה לזדקה ולא שהיה לאלו לבד ר״ם שמולו מגגד ל זה אמר הקב״ה וכו׳ : כ וכך פי׳ אל קרא אדם כאמר

לוה וכתר דגש זה מלעשה למעלה ״ל מלא כל הארץ כבודו • מלאתי • וכרתא״ם פי׳ דס״ם אין כבשה האמור פה אלא מלמעלה למטה : ט ר״ל וכי אני מעלה על דעתך שאברהם לא האמין בהקב״ה ונגזרתיה שלמו ואלא אברהם ידע הוא ר״ל ל״ל למעבד ואמתין בה׳ ומתרן ולא שאל לו לוה ואין לבקשות לשה לא ביקש לוה על בשורה הבנים כמו על ירושה הארץ בבר תירן בראש״ת • ור״ם תירן כי ירושה הארץ לא היה עתה הבטחה אלא הבטחה דברים בעלמא אני כ״ל אבר בלאלתיך מאור כשביה ע״ד נתת לך אם הארץ שאלה לראשה ר״ם בקש ממנו לוה על ספק הבטחתו אבל הבנים היה הבטחה בטוחה מ״ם לא בקש ממנו לוה • וא״ל דגבי בנים לא בקש לוה לפי מדרש רז״ל בהוליה לוה אמר לו אמר לו הנעשה כפנים ובעיני מוכפין שלמועד ושעיר

לא מלאטגיטים שלך וכו׳ אברהם אינו מוליד וכו׳ ואם

וְתֹר וְגוֹזָל׃ י וַיִּקַּח־לוֹ אֶת־כָּל־אֵלֶּה וַיְבַתֵּר אֹתָם בַּתָּוֶךְ
וַיִּתֵּן אִישׁ־בִּתְרוֹ לִקְרַאת רֵעֵהוּ וְאֶת־הַצִּפֹּר לֹא בָתָר׃
יא וַיֵּרֶד הָעַיִט עַל־הַפְּגָרִים וַיַּשֵּׁב אֹתָם אַבְרָם׃ יב וַיְהִי
הַשֶּׁמֶשׁ לָבוֹא וּתְרֵדֵמָה נָפְלָה עַל־אַבְרָם וְהִנֵּה אֵימָה חֲשֵׁכָה
גְדֹלָה נֹפֶלֶת עָלָיו׃ יג וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדֹעַ תֵּדַע כִּי־גֵר ׀
יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע
מֵאוֹת שָׁנָה׃ יד וְגַם אֶת־הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי וְאַחֲרֵי־
כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל׃ טו וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל־אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם

שפתי חכמים

לחיכמה כלומר כשביל לחיה זכות • כתב בח"ם אבל לוי יודע לוי יקיימבב לפי זה והאמרן בס' וגו' כי תמול הקובי' דעשיו לוי לא יאמרן מנכותאו כות בעצמו וקי' שבאמרן שיהם כזרע ולא כתיב לו מכוסב מבא"ם בירושה כתרן שבאחר נגון בחיים זכוים יתקיימו בם וגל"ע דבני עשו כתמרן שיתקיים זרעו אף שלא יהיה בהם כוס זכות ומכו שנרשו אתם כלומר לא כתב רמז ליישראל שיתקיימו לעולם ומכו דכתיב תלי אבלה בם ובכשו רש"ל תלי כלון וכם לוי אבל כלון לבל כיבוכת כתרן תש"ם שבאמרן שיעשוה אבל לא יתקיים בידם כיה ספק אלא בחיה זכות יתקיים בידם אע"פ שהיה יודע שם יהיה יודע אם אחר"כ זכות בידם אע"פ שהיה יודע שעש"פ יעשוה אף שלא יהיה לבם זכות כי בהלי זכות אבות שיבאו אם אחרן ומכו שפירש"י בתלגם ע' ואחרת לכן אתר כמה חז' וגו' וזו"ק לל"ע: ל כתב בחה"ם אע"פ שאינה בחה לבמרת כל ישראל דומיה דפיהם ובעיניהם דלעיל מ"פ מאחר שהיה בחה עכ כל כל מוסה מישראל כפרם כל ישראל מקרי וכ"ע מבוס דאין לדיק בתרן אחר יעבור טוב ולא יחטוא מ"ם כפרם כל ישראל מקרי: בן (רי"ק) אמר זה לפי שפגר לא נקרא חלא ב"ח שהוא שלם ואמן לא היו שלימים לפי שבחר חוסם בחוך מ"ח הפגרים שבתרים ומומם הרב שלא אתמר שיהר הפיים גם על הלאור ומלאם שב"ב בא לבלום לישראל לפי שבלאור היה

ר ש"י

(כך שמעתי מפי רבינו יהודה ב"ר שמואל): ויישב • לשון משיבה והפלמה כמו (תהלים קמז) יבב רוחו רמז שיבא דוד בן ישי לבלותם ואין מניחין אותו מן הפגיעה עד שיבא מלך המשיח: (יב) והנה אימה וגו' • רמז לגרות והבך על גלות: (יג) כי גר יהיה זרעך • משמעל יאתה עד שיעלו ישראל ממצרים ה' שבה • כיצד יאתה בן בשים שבה כשמעלד יעקב ויעקב כשירד למצרים אמר ימי שני מגורי שבשים ומאה שבה הרי מאה ותשעים ומצרים היו מאתים ועבר כמנין רד"ו הרי ארבע מאות שבה • וא"ת במצרים היו ארבע מאות הרי קבת מיונדי מצרים היה לא והבוב שמתון של קבת ושל עמרם ושמוני של משה שהיה כשיעלו ישראל ממצרים אין אתה מוצא אלא שלש מאות אלה כל הפשים שהי קבת אחר לידת עמרם נ ושהי עמרם אחר לידת משה: בארץ לא להם • ולא נאמר באחרן מצרים אלא לא להם ומשמעל יאתה ס ויגר אבלבם וגו' ויגר יאתה בגרר (תהלי' ק"ה) ויעקב גר בארץ חם (בראשית מו) לגור בארץ בתחן • (יד) וגם את הגוי • ע וגם לרבות אחרבע גליות שאף הן בלוים על שבעבדו בישראל: דן אנכי • בעבר פ מכות: ברכש גדול • בממון צ גדול כמו שאמר (שמות יב) ויעלו את מצרים: (טו) ואתה תבוא • ולא תראה ק כל אלה: אל אבתיך • אביו שכב מוכבים והא מוכבו שיבא אלין ר למדך בעשה מרת הבוכה • תקבר בשיבה טובה • בארו שיעשה ישמעאל הבוכה בימיו ולא יאת עבו לחרבות רשע בימיו ולפיכך מת ס' שנה

לחטאת יחוד: ואיל משלש • אחם ודאי ואחם תמיו וכבשה של חטאת יחוד: ותר וגוזל • חור וכן יונה: (י) ויבתר אתם • חלק כל אחד לשני חלקים ואין הסרקא יוצא מידי פשוטו לפי שהיה בוחה בריח עמו לשמור הבטחתו לאוביש לבניו אח הארץ בדברהיו ביום ההוא כרת ה' אח אברם בריח לאמר וגו' ודרך כורתי בריח להלק בחמה ולעבור בין בחציה כמו שנא' (ירמי' לד) העוברים בין בתרי העגל אף כאן תוכר עבן ולפיד אם אחר עבר בין הגזרים הוא שלוחו של הביוש שהוא אם: ואת הצפר לא בתר • לפי שהאומות בימי קדם נשבעו לפרים ואילים ובעזים בנאי (תהלים כב) הבבוני פרים רבים וגו' • ואומר (דניאל ח) והאיל אשר ראית בעל הקרנים מלכי מדי ופרס • ואומר ולפיד והבעיר מלך יון • וישראל נשבעו לבני יונה שנאמר (שה"ש ב) יונתי בחגוי הסלע לפיכך בתר הבהמות רמז על עובדי הוכבים: ויהיו לוים והולכים: ואת הצפר לא בתר • רמז שיהיו ישראל קיימין לעולם (יא) העיט • הוא עוף ועל שם שהוא עט ובולף את הבבלות לעוף עלי אוכל כמו (ש"א מז) והעט אל השלל: על הפגרים • עם ם הבתרים (ס"א הפגרים מתרגמינן פגליה מז) ובעט אל השלל: על הפגרים • עם ם הבתרים (ס"א הפגרים מתרגמינן פגליה חלא מתוך שהוכרגלו לתרגם לוים בתרו ויהב פגליה נתהלף לשם תיבת פגלות לפגליה ותרגמו הפגרים פגליה וכל המתרגם כן טועה לפי שאין בתרים בתרים לפגרים שבתרים פרגמו פגלים ופגרים פרגמו פגליה לשון פגול כמו פגול הוא (ויקרא ז') (לשון פגר)

וְשַׁפְנִינָא וּבַר־יוֹנָא׃ י וְקָרֵב־קָדְמוֹהִי יָת־כָּל־אִלֵּין וּפַלֵּיג יָתְהוֹן
בְּשָׁוֶה וִיהַב פַּלְגֵיָא פְּלוּג לְקֳבֵל־חַבְרֵהּ וְיָת־עוֹפָא לָא פַלִּיג׃
יא וּנְחַת עוֹפָא עַל־פִּגְלֵיָא וְאַפְרַשׁ יָתְהוֹן אַבְרָם׃ יב וַהֲוָה שְׁמִשָּׁא
לְמֵיעַל וְשִׁנְתָא נָפְלַת עַל־אַבְרָם וְהָא אֵימָה קְבַל סַגִּי נָפְלַת עֲלוֹהִי׃
יג וַאֲמַר לְאַבְרָם מְדַע תִּדַּע אֲרֵי־דַיָּרִין יְהוֹן בְּנָיְךָ בְּאַרְעָא דְּלָא
דִילְהוֹן וְיִפְלְחוּן בְּהוֹן וַיְעַנּוּן יָתְהוֹן אַרְבַּע מְאָה שְׁנִין׃ יד וְאַף יָת־
עַמָּא דְּיִפְלְחוּן בְּהוֹן דָּיִן אָנָא וּבְתַר־כֵּן יִפְּקוּן בְּקִנְיָנָא סַגִּי׃
טו וְאַתְּ תֵּיעוֹל לְוָת אֲבָהָתָךְ בְּשְׁלָם תִּתְקְבַר בְּסֵיבוּ טָבָא׃

בעל המורים

פרקה • אחזוי אבי הכה רבינו אחר: (דה) כמה אבא כי אינשמה • כמה בח"ת ב"ם ש"ן ושולה נתבנון ה' לכן בגזר על כנין גיזות הנבנע מלות: תבנון כמה אבא בנים ובמשנה שנים לא עבר לים ביהודה ובבנים שנה היו בגלות: (יב) ויהי כשמש (לנוח) • ב' כמש הבא ואחרן ויהי כשמש כתיב בבבר ב' מקבשים בדבריב (שמות ל"ח) ובמתי מבבר שמבאחרן ובעיבר לאחבי אקדות• ומתבנו: (יג) כי גר • ס"ם עולה לגמרן רב"ו:

שפתי חכמים

רמז ליבראל ג"ח הבתרים רמז לאומות: ב וגם הבנים שהיו לקבת קודם שירד למצרים וה"ב ואל"ה ולא היה בעבודה הרבע מלות שהם לשה בשנים ובבהם ומבהם אותם הרבע מלות שהם ל"ל ולא הארבעה מלות שהם אלי אבר יהיה זרעך בארץ לא להם ולא הבני מבמולד יאתה היו גרים בארץ הגלות בדבריו' ויגר יאתה שהוא ג' גיזות ולא אלי על ומבדום ומבו אותם בעבודה לא היה אלא רד"ו שהם אבל הגירות היה מבמולד יאתה: ם לכן מביב בארן לא להם שהרי לא בלו מיד למצרים אלא בסוף יעקב: ע והם מרומים בפסוק דלמעלה והבה אימה חשיבה גדולה מופלא עליו אימה ז בכל תשובה ז מבני שתהבה עוהים בל ישראל בלום ובתעבים • גדולה ז יון • מפלא ז חדוש: פ נתמוקי דין בתשמעו כי לא מליגו בעמד עמהם בדין: צ ולא בתר לכם שהמקרא הסמוכ בל קבן כי זה הממון שהשאלים היו מקנים: ק כי הבבנות והבעוה אבל הבתם גם הוא היה בכלל גזרה כי מיד בשמלד יאתה הבתמלו הר' מאות שהם ומ"ם רש"י: ר בתמוסא ולא בתבנים מדלא אתר בתר

רש"י

למעלה יחוד: ואיל משלש • אחם ודאי ואחם תמיו וכבשה של המעלה יחוד: ותר וגוזל • חור וכן יונה: (י) ויבתר אתם • חלק כל אחד לשני חלקים ואין הסרקא יוצא מידי פשוטו לפי שהיה בוחה בריח עמו לשמור הבטחתו לאוביש לבניו אח הארץ בדברהיו ביום ההוא כרת ה' אח אברם בריח לאמר וגו' ודרך כורתי בריח להלק בחמה ולעבור בין בחציה כמו שנא' (ירמי' לד) העוברים בין בתרי העגל אף כאן תוכר עבן ולפיד אם אחר עבר בין הגזרים הוא שלוחו של הביוש שהוא אם: ואת הצפר לא בתר • לפי שהאומות בימי קדם נשבעו לפרים ואילים ובעזים בנאי (תהלים כב) הבבוני פרים רבים וגו' • ואומר (דניאל ח) והאיל אשר ראית בעל הקרנים מלכי מדי ופרס • ואומר ולפיד והבעיר מלך יון • וישראל נשבעו לבני יונה שנאמר (שה"ש ב) יונתי בחגוי הסלע לפיכך בתר הבהמות רמז על עובדי הוכבים: ויהיו לוים והולכים: ואת הצפר לא בתר • רמז שיהיו ישראל קיימין לעולם (יא) העיט • הוא עוף ועל שם שהוא עט ובולף את הבבלות לעוף עלי אוכל כמו (ש"א מז) והעט אל השלל: על הפגרים • עם ם הבתרים (ס"א הפגרים מתרגמינן פגליה חלא מתוך שהוכרגלו לתרגם לוים בתרו ויהב פגליה נתהלף לשם תיבת פגלות לפגליה ותרגמו הפגרים פגליה וכל המתרגם כן טועה לפי שאין בתרים בתרים לפגרים שבתרים פרגמו פגלים ופגרים פרגמו פגליה לשון פגול כמו פגול הוא (ויקרא ז') (לשון פגר)

תְּקַבֵּר בְּשֵׂיבָה טוֹבָה: טו וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה כִּי לֹא־
שָׁלֵם עֲוֹן הָאֱמֹרִי עַד־הֵנָּה: יז וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה וַעֲלָטָה
הָיָה וְהִנֵּה תַנּוּר עָשָׁן וְלַפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים
הָאֵלֶּה: יח בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת יְהוָה אֶת־אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר
לְזַרְעֲךָ נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת מִנְּהַר מִצְרַיִם עַד־הַנָּהָר
הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת: יט אֶת־הַקֵּינִי וְאֶת־הַקְּנִזִּי וְאֶת־הַקַּדְמֹנִי:
כ וְאֶת־הַחִתִּי וְאֶת־הַפְּרִזִּי וְאֶת־הָרְפָאִים: כא וְאֶת־הָאֱמֹרִי
וְאֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַגִּרְגָּשִׁי וְאֶת־הַיְבוּסִי: ס טז א וְשָׂרַי
אֵשֶׁת אַבְרָם לֹא יָלְדָה לוֹ וְלָהּ שִׁפְחָה מִצְרִית וּשְׁמָהּ הָגָר:
ב וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל־אַבְרָם הִנֵּה־נָא עֲצָרַנִי יְהוָה מִלֶּדֶת בֹּא־
נָא אֶל־שִׁפְחָתִי אוּלַי אִבָּנֶה מִמֶּנָּה וַיִּשְׁמַע אַבְרָם לְקוֹל
שָׂרָי: ג וַתִּקַּח שָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם אֶת־הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחָתָהּ
מִקֵּץ עֶשֶׂר שָׁנִים לְשֶׁבֶת אַבְרָם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַתִּתֵּן אֹתָהּ

שפתי חכמים

כה אלה למדך כו׳: מכרים״ל: ש (קל״מ) דכתיב ויכה עשו מן הבדים והוא עיף והרי״ל בכליתה ותומו יום מת אברהם פ״ם: ת וא״ם וכרי דור תשעי היה שהרי יעקב מילדו מלרים היה יעקב יהודה פרץ חלרון כלב וי״ל דיעקב זקן היה ולא חשיב דור אלא נחשב כמת. ועוד י״ל דביעי יעקב לא היה בשעבוד כלל אבל בימי יהודה התחיל קלת בשעבוד כמו שפירש״י בל״ו ויתר ויקיה ובנדוים ומנו לוחם דבק עם דור רביעי: א בלוני לברים לאמר בכו׳ ויהי ל׳ זכר והכתם ל׳ נקבה מדבתי׳ בלה. וכתב ליה לאמרכב ובכי הבאתם ומתרגם דס״ם ויהי דבר זה הכתם בלה וגו׳ מלא ויהי קלי אחרב זה ומנו כן ויהי הם מריקים וגו׳ כלילו אמר ויהי דבר

ר ש״י

קודש זמנו וכו׳ ביום ש מנד עשו: (טז) ודור רביעי. לאחר שיגלו למלרים ישוו שם ג׳ דורות והרביעי ישובו לארלם הזאת לפי שבארלן כנען היה מדבר עמו וכרת ברית זו כדכתיב לתת לך את הארלן הזאת לרשתה וכן היה יעקב ירד למלרים ולא השוב דורותיו יהודה פרץ והלרון וכלב כן הלרון ת מנהי הארלן היה: כי לא שלם עון האמורי. לשון משלמה מתלמה עד לותו זמן שאין הקב״ה נפרע מלומה עד שתתמלא כאתה שנ״אמר (ישעיה כז) כמלאתה בשלחה תריבנה: (יז) ויהי השמש באה. כמו (בראשית מב) ויהי הם א מריקים שקיהם (מ״ב יג) ויהי הם קוברים איש כלומר בלילה זה: השמש באה. שקעה: ועלטה היה. חשך היום: והנה תנור עשן וגו׳. כמו לו שיעלו המלאכות עובדי כוכבים בגיהנם: באה. טעמו למעלה לבן הוא מבואר שבאה בבר ואם היה טעמו למטה בהל״ף היה מבואר בשביה שוקעת וא״א לומר כן שהרי בבר כתיב ויהי השמש לבא והעברת המור עמן לאחר מלאן היתה נמלא שבבר שקעה. וזה הילוק בכל היכה לשון נקבה שיסודה שהי אותיות כמו בא קם שב כשהעשה

טז וְהָרָא רְבִיעָאָה יְתוּבוּן הָכָא אֲרֵי לָא־שְׁלִים חוֹבָא דֶאֱמוֹרָאָה
עַד־כְּעַן: יז וַהֲוָה שִׁמְשָׁא עַלַת וְקַבְלָא הֲוָה וְהָא תַנּוּר דְּתְנַן וּבְעוּר
דְּאִשְׁתָּא דִּי עָדָא בֵּין־פַּלְגֵיָא הָאִלֵּין: יח בְּיוֹמָא הַהוּא גְּזַר יְיָ עִם־
אַבְרָם קְיָם לְמֵימַר לִבְנָיךָ יְהָבִית יָת־אַרְעָא הָדָא מִן נַהֲרָא דְּמִצְרַיִם
וְעַד־נַהֲרָא רַבָּא נַהֲרָא פְּרָת: יט יָת שַׁלְמָאֵי וְיָת־קֵנְזָאֵי וְיָת־
קַדְמוֹנָאֵי: כ וְיָת־יְתָבָאֵי וְיָת־פְּרִזָאֵי וְיָת־גִּבָּרָאֵי: כא וְיָת־אֱמוֹרָאֵי
וְיָת־כְּנַעֲנָאֵי וְיָת־גִּרְגָּשָׁאֵי וְיָת־יְבוּסָאֵי: א וְשָׂרַי אִתַּת אַבְרָם לָא
יְלִידַת לֵהּ וְלַהּ אַמְתָא מִצְרָיְתָא וּשְׁמַהּ הָגָר: ב וַאֲמַרַת שָׂרַי לְאַבְרָם
הָא־כְּעַן מְמַנְעַנִי יְיָ מִלְּמֵילַד עוּל־כְּעַן לְוָת־אַמְתִּי מָה אִם אִתְבְּנֵי
מִנַּהּ וְקַבִּיל אַבְרָם לְמֵימַר שָׂרַי: ג וּדְבָרַת שָׂרַי אִתַּת אַבְרָם יָת־

בעל המורים

(טז) ודור ג׳ כתס׳. הכא ואיהך דור כולך ודור כא׳ פי׳ דור כולך מי שדיין יצאו כמיך מכאתן ודור כא לרבע אל אחרון: ודור רביעי ישובו הכא. דו״ל שנים יהיו שמה ואח ישובו הכא: (יז) ועלטה היה והנה תנור. ל״ש נכסה מוסו שבהלה ט הכלאות שדומין לאוהו: (ג) לשבת. כ׳ כתס׳. הכא ואיהך אבר נשה לזנבה מר מי שבאת אבא

שפתי חכמים

זה הם מריקים: ב ל״ל דשנה שהיה אחותו דמיה מלכו כאחותי מלך על אחיי שהם רפאים והוא היה מבני האמורי ונקרא יותר רפאים מפני שמלך עליהם ולהי מיאת ואת הרפאים זה עוג וכסא אחותיים כולם מלי ואת האמורי הא בכר תניה האמורי שבא׳ ואת הרפאים והוא עוג שהוא אחותי׳ הרת״ם: ג הוסיפו מדבתי׳ ולא שפחה והא כל מה שקנתה אשה קנה בעלה מלגת ולהי כת פרשה היתה ומנן לה נתו כאחתה וכו׳ מ״ה כתיב לה לרמז ע״ז כלו׳ שנתה מעשים שנעשו לה בשרה וק״ל: ד ר״ל וכי אם הגר אמה היה כניס ומתרגם דמעמה פי׳ בשבתה: ה הוסיפו מדבתיב לקול שרי היה ט לאתוה לשרי אלא ס״פ לקול הכא לשרה דהיינו מת הקודם: ו כיון דעיקר הכתם הוא דעשו ולא יוכל לקחת דעתו כי אם בדברים הטובים מוהר דעשו לרמוז: ז ואל״ם מקן עשר אנים לאמה לי אלא וכ׳:

ר ש״י

זה שהם מריקים ש מנד עשו: (טז) ודור רביעי. לאחר שיגלו למלרים ישוו שם ג׳ דורות והרביעי ישובו לארלם הזאת לפי שבארלן כנען היה מדבר עמו וכרת ברית זו כדכתיב לתת לך את הארלן הזאת לרשתה וכן היה יעקב ירד למלרים ולא השוב דורותיו יהודה פרץ והלרון וכלב כן הלרון ת מנהי הארלן היה: כי לא שלם עון האמורי. לשון משלמה מתלמה עד לותו זמן שאין הקב״ה נפרע מלומה עד שתתמלא כאתה שנ״אמר (ישעיה כז) כמלאתה בשלחה תריבנה: (יז) ויהי השמש באה. כמו (בראשית מב) ויהי הם א מריקים שקיהם (מ״ב יג) ויהי הם קוברים איש כלומר בלילה זה: השמש באה. שקעה: ועלטה היה. חשך היום: והנה תנור עשן וגו׳. כמו לו שיעלו המלאכות עובדי כוכבים בגיהנם: באה. טעמו למעלה לבן הוא מבואר שבאה בבר ואם היה טעמו למטה בהל״ף היה מבואר בשביה שוקעת וא״א לומר כן שהרי בבר כתיב ויהי השמש לבא והעברת המור עמן לאחר מלאן היתה נמלא שבבר שקעה. וזה הילוק בכל היכה לשון נקבה שיסודה שהי אותיות כמו בא קם שב כשהעשה

לְאַבְרָם אִשְׁתָּךְ לוֹ לְאִשָּׁה: ד וַיָּבֹא אֶל־הָגָר וַתַּהַר וַתֵּרֶא
כִּי הָרָתָה וַתֵּקַל גְּבִרְתָּהּ בְּעֵינֶיהָ: ה וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל־
אַבְרָם חֲמָסִי עָלֶיךָ אָנֹכִי נָתַתִּי שִׁפְחָתִי בְּחֵיקֶךָ וַתֵּרֶא כִּי
הָרָתָה וָאֵקַל בְּעֵינֶיהָ יִשְׁפֹּט יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶיךָ: ו וַיֹּאמֶר
אַבְרָם אֶל־שָׂרַי הִנֵּה שִׁפְחָתֵךְ בְּיָדֵךְ עֲשִׂי לָהּ הַטּוֹב בְּעֵינָיִךְ
וַתְּעַנֶּהָ שָׂרַי וַתִּבְרַח מִפָּנֶיהָ: ז וַיִּמְצָאָהּ מַלְאַךְ יְהוָה עַל־
עֵין הַמַּיִם בַּמִּדְבָּר עַל־הָעַיִן בְּדֶרֶךְ שׁוּר: ח וַיֹּאמַר הָגָר
שִׁפְחַת שָׂרַי אֵי־מִזֶּה בָאת וְאָנָה תֵלֵכִי וַתֹּאמֶר מִפְּנֵי שָׂרַי
גְּבִרְתִּי אָנֹכִי בֹּרַחַת: ט וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה שׁוּבִי אֶל־
גְּבִרְתֵּךְ וְהִתְעַנִּי תַּחַת יָדֶיהָ: י וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה הַרְבָּה
אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֵךְ וְלֹא יִסָּפֵר מֵרֹב: יא וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ
יְהוָה הִנָּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן וְקָרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל כִּי־שָׁמַע
יְהוָה אֶל־עָנְיֵךְ: יב וְהוּא יִהְיֶה פֶּרֶא אָדָם יָדוֹ בַכֹּל וְיַד
כֹּל בּוֹ וְעַל־פְּנֵי כָל־אֶחָיו יִשְׁכֹּן: יג וַתִּקְרָא שֵׁם־יְהוָה הַדֹּבֵר

שפתי חכמים

נקוד על ר׳ בתרא

ר ש״י

ח וחמ״ם מנ״ל לרמ״ז וי״ל מדמקוב ויבא אל הגר דאמר ותהר הנ״ל ויבא אליה ותהר. הגר ל״ל אנה למדרש שמתה עוד שמה הגר ותהר הא כיצד אנה מעברה מביאה לתשובה וכתה כלילו דיקה עוד בתשובה ומעברה. ת״ל מדסמיך הגר אל ותהר אינה לומדים הגר ותהר אבל גם שאר כתים הא כיצד אנה מעברה מביאה לתשובה מבמה״ל שאר כתים אליון מתעברין לעומר שנעשה לם גם דהא אין אתה מתעברה מביאה לתשובה אנה ס״ל גם וק״ל ודלא מסתה״ם כפי׳ שלמה בשלמה ומעשה בתלמוד ובכרי בתלוים: מ וח״ם מנ״ל דמשום שמביאה לתשובה מתעברה מ״ם ותקל כו׳ דלמה מסיבת הריון היה ותקל ואנה מסיבת ביאה לתשובה וי״ל דת״ל כל״ל ותהר ותקל וגו׳. ומי״ל דאי מסיבת הריון לאם ותקל דלמה שרה מקיבה היה ת״ם לא שבה לריון בשלמה אי משום מביאה לתשובה מתעברה ת״ם דתמרה הגר ודאי היה לדקם ודאי לדקם היה לאם לא לטעיל לה זכות דהא אני מתעברתי מביאה לתשובה שאין שום אתה מתעברה אנה ודאי אין לה זכות מהרמ״ל: י ולא חמם אחרי עושה כי י״ל הכיעו בל תמסני מורם פה אל הכשול ומה שרה. ש״ר דריש אמה תומם זמו כי אתר: כ ל״ל מפגר כמו שנעשה שפקרת לאבי מפגר ס׳. ל ל״ל י״ד אריש אמ״ל

תָּמֵר מִצְרִיתָא אִמְתַהּ מִסּוֹף עֲשַׂר שְׁנִין לְמִתַּב אַבְרָם בְּאַרְעָא
דִכְנָעַן וִיהַבַת יָתַהּ לְאַבְרָם בַּעְלַהּ לַהּ לְאִנְתּוּ: ד וְעַל לְוָת־הָגָר
וְעִדַּיְאַת וַחֲזַת אֲרֵי עֲדַיְאַת וְקַלַת רִבְּנְתַהּ בְּעֵינָהָהּ: ה וַאֲמַרַת שָׂרַי
לְאַבְרָם דִּין לִי עָלָךְ אֲנָא יְהַבִית אַמְתִי לָךְ וַחֲזַת אֲרֵי עֲדַיְאַת וְקַלַית
בְּעֵינָהָהּ יְדִין יְיָ בֵּינִי וּבָנָךְ: ו וַאֲמַר אַבְרָם לְשָׂרַי הָא אַמְתִיךְ
בִּידִיךְ עֲבִידִי לַהּ כְּדַתַקִין בְּעֵינָיְכִי וְעַנִיתַהּ שָׂרַי וְעָרְקַת מִקֳּדָמָהָהּ:
ז וְאַשְׁכְּחַהּ מַלְאָכָא דְיְיָ עַל־עֵינָא דְמַיָא בְּמַדְבְּרָא עַל־עֵינָא בְּאָרְחָא
דְתַגְרָא: ח וַאֲמַר הָגָר אַמְתָא דְשָׂרַי מְנָן־אַתְּ אָתְיָא וּלְאָן אַתְּ אָזְלָא
וַאֲמַרַת מִן קֳדָם שָׂרַי רִבְּנְתִי אֲנָא עָרְקָא (נ״ע עָרְקַת): ט וַאֲמַר לַהּ
מַלְאָכָא דְיְיָ תּוּבִי לְוָת־רִבּוֹנְתֵךְ וְאִשְׁתַּעְבְּדִי תְּחוֹת יָדָהָא:
י וַאֲמַר לַהּ מַלְאָכָא דְיְיָ אַסְגָּאָה אַסְגֵּי יָת־בְּנָיְכִי וְלָא יִתְמְנוּן מִסְּגִי:
יא וַאֲמַר לַהּ מַלְאָכָא דְיְיָ הָא־אַתְּ מְעַדְיָא וְתַלְדִין בַּר וְתִקְרִין שְׁמֵהּ
יִשְׁמָעֵאל אֲרֵי־קַבִּיל יְיָ צְלוֹתִיךְ: יב וְהוּא יְהֵא מָרוּד בְּאֱנָשָׁא הוּא־
יְהֵא צָרִיךְ לְכֹלָּא וִידָא דְכֹלָּא בְּגַוָּהִי וְיַד כֹּלָּא בְּגַוָּהִי וְעַל־אַפֵּי כָל־
אָחוֹהִי יִשְׁרֵי: יג וְצַלִיאַת בִּשְׁמָא דְיְיָ דְּמִתְמַלֵּל עִמַּהּ אֲמַרַת אַתְּ־

בעל הטורים

ושמה עשר שנים ולא ילדה דכיינו לשנה עד ישא אחרת ואין ישיבם מ״ל עולה מן המנין דמתיב לשנה אחרים באחרן מנמן מי׳ כשיבא עד באחרן מנמן: (ז) על עין המים. נ׳ במס׳. הכא ואינדן הוה אחרי גלה על עין

ר ש״י

לנקבה) שהכניסה עין הרע בעינומה של הגר וספילה עוברה הוא שהמלאך אומר לגבר הגר הרס וכלא הגר הרתה והוא מבשר לה שתבר אנא מלמד שהפילה הריון הראשון: (ו) **ותענה שרי**. היתה משעבדת בה נקשו (נ״ר): (ח) אי מזה באת. מהיכן באת. יודע היה אנא ליתן לה פתח ליכנס עמה בדברים ולשון אי מזה היה המקום שתאמר עליו מזה כ״ל אי כאלה: (ט) ויאמר לה מלאך ה׳ וגו׳. על כל אמירה היה אנוה ל״ל מלאך אחר לך אמור מלאך בכל אמירה ואמירה: (יא) הנך הרה. כשתבוכי הבני נ״ל כמו הרך הרה לשתם ממנה (שופטים יג): **וילדת בן**. כמו וילדת בן. **וקראת שמו**. כמו אמור לזכר וקראת לה שמו יומר: (יב) **פרא אדם**. אומר מדברות פ״ל מיתם כמו שכתוב ויהי רחב קשת ויהב כמדבר **פארן**: **ידו בכל**. לכעיס: **ויד כל בו**. **ככל שנאין אותו ומתגרין בו**: **ועל פני**

שפתי חכמים

וכל״ף נקוד בקמ״ץ וכמו״ן כשו״ל שהוא טהרת לזכר ולכן שנים יו״ד בין הנו״ן ובין הכ״ף קרי כיים ביעוד כנו״ן בלילי״ם מ יו״ד כמה מוהה על לילי״ם וכל״ף נקוד כשו״ל שהוא נמה לנקבה ויהיה לעומת הגר אתף לזכר חמרים כן וכו׳: מ דאם לא כן מאלי מי מצי מתיה מבעיה ליה מ״ם בתחלת הפיכם מוהה על הבחלה כמו מתון מבה: נ לא שכתוב על הריון שעבר אחרי הבר הפילה כדפרש״י לעיל: ס נקמ״ן מתם הפי״ו שהוא ביומי ולא מתמה בל הפי״ו שתתם הפי״ו מ כמוהו ישבם בלבנון מקומנא בתרגום אמם ג״ל ביומי ונקוד ש״ל מתם הפי״ו: ע ר״ל הפ״ם מנקוד ונקלתם ולא נקוד כשו״ל מתם הפי״ו פ״מ ל׳ לוויי הוא כמו שתומר לזכר ונקלתם: פ ונקלת פלת כדפרש פתיש

אֵלֶיהָ אַתָּה אֵל רָאִי כִּי אָמְרָה הֲגַם הֲלֹם רָאִיתִי אַחֲרֵי
רֹאִי: יד עַל־כֵּן קָרָא לַבְּאֵר בְּאֵר לַחַי רֹאִי הִנֵּה בֵּין־קָדֵשׁ
וּבֵין בָּרֶד: טו וַתֵּלֶד הָגָר לְאַבְרָם בֵּן וַיִּקְרָא אַבְרָם שֵׁם־
בְּנוֹ אֲשֶׁר־יָלְדָה הָגָר יִשְׁמָעֵאל: טז וְאַבְרָם בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה
וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּלֶדֶת־הָגָר אֶת־יִשְׁמָעֵאל לְאַבְרָם: ס יז וַיְהִי
אַבְרָם בֶּן־תִּשְׁעִים שָׁנָה וְתֵשַׁע שָׁנִים וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־
אַבְרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי־אֵל שַׁדַּי הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים:
ב וְאֶתְּנָה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וְאַרְבֶּה אֹתְךָ בִּמְאֹד מְאֹד:
ג וַיִּפֹּל אַבְרָם עַל־פָּנָיו וַיְדַבֵּר אִתּוֹ אֱלֹהִים לֵאמֹר: ד אֲנִי
הִנֵּה בְרִיתִי אִתָּךְ וְהָיִיתָ לְאַב הֲמוֹן גּוֹיִם: ה וְלֹא־יִקָּרֵא
עוֹד אֶת־שִׁמְךָ אַבְרָם וְהָיָה שִׁמְךָ אַבְרָהָם כִּי אַב־הֲמוֹן
גּוֹיִם נְתַתִּיךָ: ו וְהִפְרֵתִי אֹתְךָ בִּמְאֹד מְאֹד וּנְתַתִּיךָ לגוֹיִם

שפתי חכמים

ר ש"י

(ג) אתה אל ראי. נקוד הטף קמ"ץ מפני שהוא שם דבר אלוה כראיים שהוא צ בעלכון של עלוכין (ס"א ד"א אתה אל ראי משמע שהוא רואה הכל ואין שום דבר רואה אותו): הגם הלם. לשון תימה וכי סבורה שיהי אתף הלום במדבריות ראיתי שלומו של מקום אחרי רואי אותם בביתו של אברהם שם שיהי רגילה לראות מלאכים. ותדע שהיתה רגילה לראות שהרי מנה ראה את המלאך פעם אחת ואמר מזה נמות וזו ראתה ד' זה אחר זה ולא אברהם: (יד) באר לחי ראי. כתרגומו באר המלאך קימת אתחזי עלה: (טו) ויקרא אברם שם וגו'. אע"פ שלא שמע אברם דברי המלאך שאמר וקראם שמו ישמעאל שראתה רוח הקודש ק עליו וקראתו ישמעאל כתב להודיע שהיה בן י"ג שנה ר כשמואל ולא עכ: (א) אני אל שדי. אני הוא שיש די באלהותי לכל ברים ש לפיכך התהלך לפני ולהיות

נמדבר. (נת"י) בב"ר כל' יוחנן ולפ"ז א"ש ידו בכל לשטים הכל ל"ל שפי' פרא הדם בוז נשמות א"ש לריך לדחוק ולפרש פי' אחר מל ידו בכל דוחוק שם: צ (נ"ח) בשלמא בנים אברהם ראיתי מלאכים בשביל לדקם אברהם ושרה אבל במדבר לא נמצא לי אם לא שהוא רואה בעלמו וגו': ק (ג"ח) דאי ממעם שמע אחר שהיא מלוה לא הוא. סיתה לה לקראו ישמעאל אלא שנתה עליו רוח הקודש והשתא הוא כמו מלוה: ר שהרי אברהם היה בן ל"ש כשמל אותו וכשנולד היה בן פ"ו שנה וא"ה לקמן בהגיה כתיב ויקרא שמו בן בנו שנה שנה ו"ל ל"ש ובכל לגאר בלכתוב עלמו מעיד ש"ש שנה זה מנוה מלות בשם ולא מנוה ילחק אחרי שהכריחו לזה וק"ל ל"ל. ומהרלי"ש מרגן דמהשיה לא הוה שמעינן דהוה בן י"ג שנה משם לשון דאמו שיעור יפי גדלותו ומ"ש לא עיכב ומהאי קרא שמעינן שפיר: ש פי' אברהם אחר להקב"ה רבש"ע אם אמול אח אהיה מתם בעוני הכריות לכן אמר לו הקב"ה אני הוא שאמרתי לעולמי די ס' שהרש"ל:

שפתי חכמים

ר ש"י

כל אחיו ישכן. שיהיה זרעו גדול (כ"ר): (יג) אתה אל ראי. נקוד הטף קמ"ץ מפני שהוא שם דבר אלוה כראיים שהוא צ בעלכון של עלוכין (ס"א ד"א אתה אל ראי משמע שהוא רואה הכל ואין שום דבר רואה אותו): הגם הלם. לשון תימה וכי סבורה שיהי אתף הלום במדבריות ראיתי שלומו של מקום אחרי רואי אותם בביתו של אברהם שם שיהי רגילה לראות מלאכים. ותדע שהיתה רגילה לראות שהרי מנה ראה את המלאך פעם אחת ואמר מזה נמות וזו ראתה ד' זה אחר זה ולא אברהם: (יד) באר לחי ראי. כתרגומו באר המלאך קימת אתחזי עלה: (טו) ויקרא אברם שם וגו'. אע"פ שלא שמע אברם דברי המלאך שאמר וקראם שמו ישמעאל שראתה רוח הקודש ק עליו וקראתו ישמעאל כתב להודיע שהיה בן י"ג שנה ר כשמואל ולא עכ: (א) אני אל שדי. אני הוא שיש די באלהותי לכל ברים ש לפיכך התהלך לפני

ולהיות

הוא אֱלָהָא דְּחַיֵּי־כֹלָּא אֲרֵי אֲמַרַת הַבְרַם הָבָא (נ"י הַאַף אֲנָא) שָׁרַיתִי
חֲזָיָא בָּתַר דְּאִתְגְּלִי־לִי: יד עַל־כֵּן קָרָא לִבְאֵרָא בְּאֵרָא דְּמַלְאַךְ
קַיְמָא אִתַּחֲזֵי עֲלֵהּ הָא־(הָיָא) בֵּין־רָקָם וּבֵין חַגְרָא: טו וִילִידַת
הָגָר לְאַבְרָם בְּרָא וּקְרָא אַבְרָם שׁוּם־בְּרֵהּ דִּילִידַת הָגָר יִשְׁמָעֵאל:
טז וְאַבְרָם בַּר־תְּמָנִין וְשִׁתָּ שְׁנִין כַּד־יְלִידַת־הָגָר יָת־יִשְׁמָעֵאל לְאַבְרָם:
א וְהַוָה אַבְרָם בַּר־תְּשַׁעִין וּתְשַׁע שְׁנִין וְאִתְגְּלִי יְיָ לְאַבְרָם וַאֲמַר
לֵהּ אֲנָא־אֵל שַׁדַּי פְּלַח קֳדָמַי וְהֵוֵי שְׁלִים: ב וְאֶתֵּן קְיָמִי בֵּין־מֵימְרִי
וּבֵינָךְ וְאַסְגֵּי יָתָךְ לַחֲדָא לַחֲדָא: ג וּנְפַל אַבְרָם עַל אַפּוֹהִי וּמַלֵּיל
עִמֵּהּ יְיָ לְמֵימַר: ד אֲנָא הָא (וְגַזַר בנ"י אינון) קְיָמִי עִמָּךְ וּתְהֵי לְאַב
סַגִּי עַמְמִין: ה וְלָא־יִתְקְרֵי עוֹד יָת־שְׁמָךְ אַבְרָם וִיהֵי שְׁמָךְ אַבְרָהָם
אֲרֵי אַב־סַגִּי עַמְמִין יְהַבְתָּךְ: ו וְאַפֵּישׁ יָתָךְ לַחֲדָא לַחֲדָא וְאֶתְּנִנָּךְ

בעל הטורים

המים. שטוב הוא להתפלל על המים דכתיב (שופטים ה) מקול מחצצים בין משאבים שם יתנו לדקות ה' וגו' התפלה נמשלה למים דכתיב בספרי המים לבן: (ד) כ' פעמים לא מתון בפרשה והוא שולה מתפנון יאתק וקו

שפתי חכמים

ת"ל דכל כתיב כתיבה לפני וא"ל והיה תמים ל"ל ומפרש דאף זה פירושו כן דליוור אחר לוי הוא שלמר סיה אלם בכל נסיונותי: א כתב הרא"ם סם שהיכיים המקרמים הטביעה ואין מסורים ביד תוס ומרוב דקוקו מסרם בידו ובמיב רב"ל חסידיו ישמור כשלום מקנבר על ילדו סוף בכל"ב עוסקו בידו עכ"ל: ב ר"ל דוחה: היו לו אבל תיפס בראשו ואלו סיה תסר מהם דכיוב כ' אברים ואמר לו הקב"ה שבכל יסיה בראשו וק"ל. וקשה וכלא סיה חסר ג"כ הלב דהא עול לב סיה וי"ל דלא תשיב רק איכרים בבלים ועי"ל דכתיב ומלאתם אם לבבו נאמן לפניך ואח"כ ובחת עמו ברית וכו' אומר דאמילו לפני המילה לא סיה לו ג"כ ערלת לב מכרש"ל: ג וכא דכתיב לעל ויחר כ' אל אברם ולא כתיב שנפל על פניו וי"ל דלעל נמי סיה נופל ומתאון אחה אמר וכא דלא כתב הנפילה עד שנאמר לגמר על הברים שקדם שנימול ואחמר שנימול אברי אחר שנימול כתיב והברים עודם עומד לפני ה': ד רבינו לתרן לתר לא נקרא שמו אברם וסיה לו לסמיך ל"ל מחת ר' ואמר לא זאם כי' ממקומה ומקרן כלי שלא תתרעם על הקב"ה שסרי אף יו"ד של שם נתיעמה ויה ראוי סיו"ד מבהר לאבר מבוא דעתיה ליתו בכתר של יסוד מ"ה זה וק"ל ועי"ל שהיו"ד סיה יכולה להתקיים אף בה שהרי חלקה ומפנה חליה

כל אחיו ישכן. שיהיה זרעו גדול (כ"ר): (יג) אתה אל ראי. נקוד הטף קמ"ץ מפני שהוא שם דבר אלוה כראיים שהוא צ בעלכון של עלוכין (ס"א ד"א אתה אל ראי משמע שהוא רואה הכל ואין שום דבר רואה אותו): הגם הלם. לשון תימה וכי סבורה שיהי אתף הלום במדבריות ראיתי שלומו של מקום אחרי רואי אותם בביתו של אברהם שם שיהי רגילה לראות מלאכים. ותדע שהיתה רגילה לראות שהרי מנה ראה את המלאך פעם אחת ואמר מזה נמות וזו ראתה ד' זה אחר זה ולא אברהם: (יד) באר לחי ראי. כתרגומו באר המלאך קימת אתחזי עלה: (טו) ויקרא אברם שם וגו'. אע"פ שלא שמע אברם דברי המלאך שאמר וקראם שמו ישמעאל שראתה רוח הקודש ק עליו וקראתו ישמעאל כתב להודיע שהיה בן י"ג שנה ר כשמואל ולא עכ: (א) אני אל שדי. אני הוא שיש די באלהותי לכל ברים ש לפיכך התהלך לפני

ולהיות

(מדבר יג) ויקרא מבא לבוש בן מן יוסבע

והיה

וּמְלָכִים מִמֶּךָּ יֵצֵאוּ׃ שביעי ז וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי בֵּינִי
וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם לִבְרִית עוֹלָם לִהְיוֹת לְךָ
לֵאלֹהִים וְלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ׃ ח וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֶת־
אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֶת כָּל־אֶרֶץ כְּנַעַן לַאֲחֻזַּת עוֹלָם וְהָיִיתִי לָהֶם
לֵאלֹהִים׃ ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם וְאַתָּה אֶת־בְּרִיתִי
תִשְׁמֹר אַתָּה וְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם׃ י זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר
תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ הִמּוֹל לָכֶם כָּל־
זָכָר׃ יא וּנְמַלְתֶּם אֵת בְּשַׂר עָרְלַתְכֶם וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית
בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם׃ יב וּבֶן־שְׁמֹנַת יָמִים יִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר
לְדֹרֹתֵיכֶם יְלִיד בָּיִת וּמִקְנַת־כֶּסֶף מִכָּל בֶּן־נֵכָר אֲשֶׁר לֹא
מִזַּרְעֲךָ הוּא׃ יג הִמּוֹל יִמּוֹל יְלִיד בֵּיתְךָ וּמִקְנַת כַּסְפֶּךָ
וְהָיְתָה בְרִיתִי בִּבְשַׂרְכֶם לִבְרִית עוֹלָם׃ יד וְעָרֵל זָכָר
אֲשֶׁר לֹא־יִמּוֹל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא
מֵעַמֶּיהָ אֶת־בְּרִיתִי הֵפָר׃ ס טו וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־
אַבְרָהָם שָׂרַי אִשְׁתְּךָ לֹא־תִקְרָא אֶת־שְׁמָהּ שָׂרָי כִּי שָׂרָה
שְׁמָהּ׃ טז וּבֵרַכְתִּי אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ בֵּן וּבֵרַכְתִּיהָ

ר ש"י

לברה ותני לתכרסם אבל כל׳ ח"ת לקיימה בשמם • שהכרם"ל : ה (מהר"ן) לפי שת"ל נתנם ה׳ ולקחם נתלקו המבואר בכמה פסוקים וח"ל חלק לשרי מעלם ולבן כל הדר בת"ל דומה כחיון קוליה תם עלמו מתחם בשתו של הקב"ה כביכול וכך הם דברי הג"מ : ו תפ"ש שהוא ל׳ ליוי ח"ת שהוא ליוי שברי כחב תחריו ומלמנם : ז כלומר שתע"ם שבמשותו היו ל׳ ליוי מכל

(ט) ואתה • וי"ו זו מוסיף על עניו רמשון לחי הכם בריתי לתר ולתם הוי זכיר לשמרם ומה היא שמירתה זלת בריתי אבר תשמרו כמוכ לכם וגו׳ : (י) ביני וביניכם וגו׳ • אתם של עכוו : ובין זרעך אחריך • שעתידין להולד אחריך : המול • כמו לכמול וכמו שתתה לומר עשות כמו לעשות : (יא) ונכמלתם • כמו ומלכתם • וכמו"ן כמו יפרכס ליכוד כפסל מ לפרכס כגון ל׳ של מכר ו׳ של מכת ומלכתם כמו וכתתם מפל

ישמעל

לִבְנֵשִׁין וּמַלְכִין דְּשַׁלִּיטִין בְּעַמְמַיָּא מִנָּךְ יִפְּקוּן׃ ז וַאֲקִים יָת קְיָמִי
בֵּין מֵימְרִי וּבֵינָךְ וּבֵין בְּנָיָךְ בַּתְרָךְ לְדָרֵיהוֹן לְקִים עָלָם לְמֶהֱוֵי לָךְ
לֵאלָהָא וְלִבְנָיָךְ בַּתְרָךְ׃ ח וְאֶתֵּן לָךְ וְלִבְנָיָךְ בַּתְרָךְ יָת אַרְעָא
תּוֹתְבוּתָךְ יָת־כָּל־אַרְעָא דִכְנַעַן לַאֲחָסָנַת עָלָם וָאֶהֱוֵי לְהוֹן לֵאלָהָא׃
ט וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָהָם וְאַתְּ יָת־קְיָמִי תִּטַּר אַתְּ וּבְנָיָךְ בַּתְרָךְ לְדָרֵיהוֹן׃
י דָּא קְיָמִי דִּי תִטְּרוּן בֵּין־מֵימְרִי וּבֵינֵיכוֹן וּבֵין בְּנָיָךְ בַּתְרָךְ מִגְּזַר
לְכוֹן כָּל־דְּכוּרָא׃ יא וְתִגְּזְרוּן יָת־בְּשַׂרָא דְעָרְלַתְכוֹן וּתְהֵי (נ״י וּתְהֵא)
לְאָת קְיָם בֵּין מֵימְרִי וּבֵינֵיכוֹן׃ יב וּבַר־תְּמַנְיָא יוֹמִין יִתְגְּזַר (נ״י יִגְזַר)
לְכוֹן כָּל־דְּכוּרָא לְדָרָתֵיכוֹן יְלִידֵי בֵיתָא וְזַבִּינֵי־כַסְפָּא מִכֹּל בַּר־
עַמְמִין דְּלָא מִבְּנָךְ הוּא׃ יג אִתְגַּזָּרָא יִתְגַּזְּרוּן (נ״י מִגְּזַר יִגְזַר) יְלִיד
בֵּיתָךְ וְזַבִּין כַּסְפָּךְ וּתְהֵי קְיָמִי בְּבִשְׂרֵיכוֹן לְקִים עָלָם׃ יד וְעָרֵל
דְּכוּרָא דִּי לָא יִגְזַר יָת־בְּשַׂר עָרְלָתֵהּ וְיִשְׁתֵּיצֵי אֲנָשָׁא הַהִיא מֵעַמָּיהָ
יָת־קְיָמִי אֲשַׁנִּי׃ טו וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָהָם שָׂרַי אִתְּתָךְ לָא־תִקְרֵי יָת־
שְׁמַהּ שָׂרַי אֲרֵי שָׂרָה שְׁמַהּ׃ טז וַאֲבָרֵךְ יָתַהּ וְאַף אֶתֵּן מִנַּהּ לָךְ בַּר
וַאֲבָרְכִנַּהּ וּתְהֵי לְבִנְשִׁין מַלְכִין דְּשַׁלִּיטִין־בְּעַמְמַיָּא מִנַּהּ יְהוֹן׃

בעל השורים

תרגם בגיתי׳ (יד) ספר׳ ב׳ בפס׳ בכת ואיתך (פ׳ בלח) ותת מלותו ספר שדוכם לוטו בסדרם על

שפתי חכמים

יומל לגמן יפעל ח כמו יעבה ט יאכל (ברש״י ישן היא) : (יב) יליד בית • שילדתו בבפתה בבית: ומקנת כסף • שקנאו מגמולה: (יג) המול יומל יליד ביתך • כלו כפל עליו ולא אמר לבמנה ימים לגמדך בים יליד בית גמול (ס״ת כ לגחד) לאחר שמנה ימים לכמו שמפורש במס׳ שבת (דף קלח) : (יד) וערל זכר • כלו למד שבמילה בלחוכו מקום ב שהוא מיכר בין זכר לנקבה (ב״ר) : אשר לא יכול • משיגיע לכלל עונשין ג וזכרתה • אבל אביו לין עונש עליו כלת אבל עוזר בעבה : ונכרתה הנפש • סולן עבירני ומת קודם זמנו (שבת קח) : (טו) לא תקרא את שמה שרי • דמשמע שרי לי ולא לאחרים כי אבה בתם שמה שתהא שרה עב׳ כל (בראשית יח) : (טז) וברכתי אתה • ומה היא הברכה שחזכה ס לגעורתה שנאמר (לקמן יח) היסה לי עדנה : וברכתיה • נהנקת עדים כשנלכה לבן ע״ביום מעשה

מקום לוי הוא : ה כלומר שהוא הגיעמל לא הפל לת לחרים כמו ומעלמם שת״ב תחר בקרא הפוכל : ם יעבה יאכל ל״ל״ל תתם היו״ד : ו דבא לעבלה ג״ב כתיב כל זכר לדוקיכם יליד בית וגו׳ וכתיב בן ח׳ ימים וגו׳ ואלן כפל עוד יליד ביתך ולא כתיב ח׳ ימים : כ ר״ל ליום אחד כמו שמפורש בס כתוקו שנים שפתה מעוברת זה שפתה חם עוברה : ל כגון שקנה שפחה מעבמעברה ולבה בבנת אינו דומה לת הבנת : ם (הת״ם) הת״ל זכר ג״ל : (מה״) ו״ל בס״פ הבנ״ל חבר עדל הלא ולחי לכני לא כתיב חבר עדל מקום דומה מבעבר הבלוחר הוא לוכר ולא לנקבה אע״פ שבמלוה ביין גם בני נקבה ולא לגורות מקום הבעלה אבל הבתת דמיבר ועדל זכר מבעבר לגורות מקום הבעלה וס״פ שבעלה היא במקום שבמבדיל בין זכר לנקבה וע״ם : ג ר״ל וכרי עדיין קטן ולאו בר עונשין ומבה יתחייב בכת וק״ל : ם דת״ל מאי וברכתי לאוכה ותת״ל וגם בתרי ממנה לך בן הלא ולאי קאי על הברכה שקודם לבן והוא הנעורה : ע ת״ל מאי וברכתיה אחר לידם

ר ש"י

(ו) ונתתיך לגוים • ישראל ואדום שברי ישמעאל כבר היה לו ולא היה מבטרו עוד : (ז) והקמותי את בריתי • ומה הוא הברית לגיות לך לאלהים : (ח) לאחזת עולם • ומה אהיה לכם לאלהים אבל ישראל הדר כמו"ל בזה"ב ה כמו אמון לו לאוה : (ט) ואתה • וי"ו זו מוסיף על עניו רמשון אמי הנה בריתי אתך ואתה הוי זכיר לשמרם ומה היא שמירתה זלת בריתי אבר תשמרו כמוכ לכם וגו׳ : (י) ביני וביניכם וגו׳ • אתם של עכוו : ובין זרעך אחריך • שעתידין להולד אחריך : המול • כמו לכמול וכמו שתתה לומר עשות כמו לעשות : (יא) ונכמלתם • כמו ומלכתם • וכמו"ן כמו יפרכס ליכוד כפסל מ לפרכס כגון ל׳ של מכר ו׳ של מכת ומלכתם כמו וכתתם מפל

ישמעל

וְהָיִתָה לְגוֹיִם מַלְכֵי עַמִּים מִמֶּנָּה יִהְיוּ׃ יז וַיִּפֹּל אַבְרָהָם
עַל־פָּנָיו וַיִּצְחָק וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ הַלְּבֶן מֵאָה־שָׁנָה יִוָּלֵד וְאִם־
שָׂרָה הֲבַת־תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵלֵד׃ יח וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־
הָאֱלֹהִים לוּ יִשְׁמָעֵאל יִחְיֶה לְפָנֶיךָ׃ יט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲבָל
שָׂרָה אִשְׁתְּךָ יֹלֶדֶת לְךָ בֵּן וְקָרָאתָ אֶת־שְׁמוֹ יִצְחָק וַהֲקִמֹתִי
אֶת־בְּרִיתִי אִתּוֹ לִבְרִית עוֹלָם לְזַרְעוֹ אַחֲרָיו׃ כ וְלְיִשְׁמָעֵאל
שְׁמַעְתִּיךָ הִנֵּה׀ בֵּרַכְתִּי אֹתוֹ וְהִפְרֵיתִי אֹתוֹ וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ
בִּמְאֹד מְאֹד שְׁנֵים־עָשָׂר נְשִׂיאִם יוֹלִיד וּנְתַתִּיו לְגוֹי גָּדוֹל׃
כא וְאֶת־בְּרִיתִי אָקִים אֶת־יִצְחָק אֲשֶׁר תֵּלֵד לְךָ שָׂרָה לַמּוֹעֵד
הַזֶּה בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת׃ כב וַיְכַל לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיַּעַל אֱלֹהִים
מֵעַל אַבְרָהָם׃ כג וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְאֵת
כָּל־יְלִידֵי בֵיתוֹ וְאֵת כָּל־מִקְנַת כַּסְפּוֹ כָּל־זָכָר בְּאַנְשֵׁי בֵית

שפתי חכמים

הכן דמה כל יולדת מעיקה אח כיום וס"ה שנה כשחורה לעמרומה׃ לכך פירש כשנולדה לבן וכו׳: פ לומר שלון בתין לסכחים כמנין לומר יש בכח כשם לעשות אף שכוח נגד הטבע לכך אין כל הדם שכה לסם שיתחסך עמו הכם כמו שעשה לי ואמ"פ שנתה רש"י אחר זה וכך אמר בלבו הנעשה תכה זה לאחר מה שהקב"ה עושה לי ח"ב גם זה מאתנו בכח לכחתים ח"ל הלון זה כחתנת המנין שיהא אחר מן המעשות הבל היה מעיקר שכח לכב"י מחמחכד עמו יוצר מעשה אחר ודו"ק נ"ל ולא כפי׳ הרא"ם: צ כתב הרא"ם לא הבינותי דבריו כיה כי אם"פ שמתעשנו הנשים ביאי אברהם עדיין הקוביות המקומה עומדת שלא היה לו לאמוה ע"ז מי יחם סך? אל קש"ה שהם שמעיו של אברהם מיתה הח"ק הח"ל אחה"ל שהם שמעיו של נח הקרוב מו׳ ואחרוי בקוביות ובאלה מי עיקר מעיכת אברהם היה על שהיו שניהם קנים ואחשר שיולד אזן אם אשתו ילד׳ אבל אם שניהם קנים וילדו הוא דבר תמוה ובזה יתיישב הרא"ם והו"ק עוד הקבה אם פרק רש"י מנח ומהו נבי נח על מי הגדה היתה שנתם מעיטו כדי שלא יולד בן שיגיע לשוטון קודם המבול ח"ל כי לא היה בגדה אלא שיהם מעיטו אבל מה שהוליד אחר מ׳ אמתם שהם לא בגדה היה אלא בשבע ודו"ק: ק פי׳ כי מ׳ שנה בחתה לא סיו מתיון לטוליד מיד אלא לאחר ק׳ שנים כי בחתון שנים היה בן מאה שנה בבן י"ג שנתיו ואח"כ נתעברו

בנים

יז וּנְפַל אַבְרָהָם עַל־אַפּוֹהִי וְחָדֵי וַאֲמַר בְּלִבֵּהּ הַלְבַר מְאָה־שְׁנִין
יְהֵי וְלַד וְאִם־שָׂרָה הֲבַת־תִּשְׁעִין שְׁנִין תְּלִיד׃ יח וַאֲמַר אַבְרָהָם
קֳדָם־יְיָ לֵוַי יִשְׁמָעֵאל יִתְקַיָּם קֳדָמָךְ׃ יט וַאֲמַר יְיָ בְּקוּשְׁטָא שָׂרָה
אִתְּתָךְ תְּלִיד לָךְ בַּר וְתָקְרֵי יָת־שְׁמֵהּ יִצְחָק וַאֲקִים יָת־קְיָמִי עִמַּהּ
לְקִיָּם עָלַם לִבְנוֹהִי בַּתְרוֹהִי׃ כ וְעַל־יִשְׁמָעֵאל קַבֵּלִית צְלוֹתָךְ הָא
בְּרִכִית יָתֵהּ וְאַפֵּשׁ יָתֵהּ וְאַסְגֵּי יָתֵהּ לַחֲדָא לַחֲדָא תְּרֵין־עֲשַׂר
רַבְרְבָיָא יְלִיד וְאֶתְּנִנֵּהּ לְעַם סַגִּי׃ כא וְיָת־קְיָמִי אָקִים עִם־יִצְחָק
דִּי תְּלִיד לָךְ שָׂרָה לְזִמְנָא הָדֵין בְּשַׁתָּא אָחֳרָנְתָּא׃ כב וְשֵׁצִי לְמַלָּלָא
עִמֵּהּ וְאִסְתַּלֵּק יְקָרָא דַיְיָ מֵעֲלוֹהִי דְּאַבְרָהָם׃ כג וּדְבַר אַבְרָהָם
יָת־יִשְׁמָעֵאל בְּרֵהּ וְיָת כָּל־יְלִידֵי בֵיתֵהּ וְיָת כָּל־זְבִינֵי כַסְפֵּהּ
כָּל־דְּכוּרָא בַּאֲנָשֵׁי בֵּית אַבְרָהָם וּגְזַר יָת־בְּשַׂרָא דְעָרְלָתְהוֹן בְּכַרְן

בעל התורים

המשך עולתו כמו ספר דכתיב בברית מילה לף מלותו ספר בברית מילה׃ (כא) ואת בריתי אקים את יצחק אקים מטריקון תאר קדש ידיד מכמן׃

ר ש"י

ישמעאל יחיה׃ הלוחי שיחוס ישמעאל לוני כדאי לקבל רמחן שכר כזה׃ יחיה לפניך׃ יחיה בזכותך ש כמו שהחלך לפני פלח קדמי׃ (יט) אבל׃ ל׳ לאתה דברים וכן (לקמן מב) אבל אחיכם אחנו (מ"ב ד) אבל כל לון לה׃ וקראת את שמו יצחק׃ על שם הלחוק׃ וי"ל על שם הענשה גבוזמם ת"ו׳ שם של שרה ו"ח ימים שנמול וק׳ שנה של אברהם׃ (כ"ל זאת בריתי לאמה נאמר הרי כבר כתיב ואתה את בריתי תשמור אתה וזרעך וגו׳ אלא לפי שאומר והקמתי וגו׳ יכול בני ישמעאל ובני קטורה בכלל הקיום ת"ל והקמותי את בריתי אתו ולא עם אחרים׃ ואת בריתי אקים אם יצחק לאמה נאמר אלא לאד שהיה קדוש מבטן׃ ד"ל אמר רבי אבא מכאן לאד ק"ו כן הגביהה מבן לאמה כתיב הכא בלבתי אותו וכריתי אותו זה ישמעאל וק"ו ואת בריתי אקים את יצחק׃) את בריתי׃ ברית המילה הבא מסורה לזרעו של יצחק׃ (כ) שנים עשר נשיאים׃ בענינים יבלו אמון (משני הה) נשיאים וכוח׃ (כב) מעל אברהם׃ לשון נקיה הוא כלפי שכינה ומדמו (ב"ר) שהלדיקים מלבנתו של מקום׃ (כג) בעצם היום׃ בו ביום שנעשה ביום ולא בלילה לא נתיירא לא מן הסובבי גוים

שפתי חכמים

הכנים והתחילו לחוליד לבלבים שהם וזה שהליד לחנים שהיה בן ק׳ שנה נ"ל מודי כי עיקר הדיבור שזקן שהולם שבעו לא יוליד עד שקנה וכזה יקולו כל תמיכות הרא"ם והו"ק וכשון זה מלאתי בשם מהרש"ל: ר לא שלא היה חפץ בבכורת ילחק׃ ש וא"ם הלוחי ומיאוך יפלל על יחלה שמים כה אמרינן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וי"ל דה"פ לו׳ ישמעאל יחיה ר"ל שהתפלל עליו שיחיה ומ"ם לפניך דהיינו בזכותך לא שהיה מתפלל ס"ו אלא כך אמר ושוב שיחיה בזכותך ויהיו שני בקשות הא׳ שיחיה והשניה בזכותך הלל"ל לפניך לשם לי׳ (מה"ר) דה"ק בזכותך בלם יהיה לדיק הבל הם יהיה רשע ליעני מלין על הרשעים ולין ז בקשה: ת (גור הריה) ולריך לשני הפרוכים דהיינו משום לחוק ס"ל לשקרי לחוק ומאי עניו היו"ד אלא ס"ש הי׳ כמו׳ נסיונות ולין לשרש הי׳ נסיונות רק עם ת׳ של מילה אל וק׳ אל אברהם ושרה ובהלי שמחת לחוד לא שני דקאמר בקרא כפי׳ לחוק עשה ומראה דמשום לחוק נקרא כן: א (הי"מ) דהל"ל לשה לא קרא לחוק אבנים כמו יעקב שהוא ל׳ גדולה לו בריס ולחנים מו׳ אלא בזכיות

ר ש"י

אל יחק שהיו מרגנים עליהם שהביאו אסופי מן הסוק ואומרים בגנו הוא והביאה כל אחת בגה עמה ומיקרא לא הביאה והיא סיעיקה לה כולם הוא שנאמר סיעיקה בגים שרה (כ"ר רמזה במקלת)׃ (יז) ויפל אברהם על פניו ויצחק׃ זה ת"ל לשון שמחה והדי ואל שרה ל׳ מהוך לשדת אחכרהם האמין ושמחה ושרה לא האמינה ולענגה וזהו שהקפיד

סקב"ם על שרה ולא הקפיד על אברהם׃ הלבן׳ יש תמיהות שהן קיימו׳ פ כמו(ס"ל ל ב) הענגה ענגליתי (ס"ב טו) הרואה אתה׳ לפי זו הוא קיימת וכך אמר בלבו הנעשה תכה זה לאחר מה שהקב"ה עושה לי׳: ואם שרה הבת תשעים שנה׃ היתה כדאי לילד ולא"פ שדומות הראמונים היו מולידין בני ת"ק שנה בימי אברהם נתמעטו הנמים צ בכר וכלא תבוה כה בעולם׃ ולא ולמד מעשרה דורות שמנח ועד אברהם שנאת הולדותיהן קבני ס׳ וכני ע׳: (יח) לו ישמעאל

אַבְרָהָם וַיָּמָל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתָם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר אִתּוֹ אֱלֹהִים: מפטיר כה וְאַבְרָהָם בֶּן־תִּשְׁעִים וָתֵשַׁע
שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ בְּשַׂר עָרְלָתוֹ: כו וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ בֶּן־שְׁלֹשׁ
עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ אֵת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ: כז בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה
נִמּוֹל אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ: כז וְכָל־אַנְשֵׁי בֵיתוֹ יְלִיד
בָּיִת וּמִקְנַת־כֶּסֶף מֵאֵת בֶּן־נֵכָר נִמְּלוּ אִתּוֹ: פ פ פ

קכ"ז • נמל"ז סימן מכנדב"ש סימן • ומפטירין למה תאמר יעקב ביסעיה סי' מ'

עשה ב
ב למול כל זכר • לא מלו אביו וכגדול ולא מל עלמו חייב כרת ומטב בכל מקום • ובכל זמן • וכזכריס :

כסדר לך לך יום כה מלות עשה אחת

ר ש"י

שפתי חכמים

מ' : ב כלומר אע"פ שכולה בדג"ש מבטין בכבד ולא מבטין הקל כלומר שמל לא בהתרים : ג מבטין ומפעל שקיבל המילה כמו בהכריחה שקיבל הכריחה וכולה (כד) בהמלו • בהפעלו כמו ג בהכריחה (לעיל ב) • (נטל אברהם כסין ואתו בערלתו ולא ולא מן הגלגים ולא יהיו אויביו ובני דורו אומרים אילו ראיתיהו לא הגתמהו למול ולקיים עצומו של מקום : וימל • ל' ב ויפעל :

הפטרת לך לך (בישעיה סימן מ')

לָמָּה תֹאמַר יַעֲקֹב וּתְדַבֵּר יִשְׂרָאֵל נִסְתָּרָה דַרְכִּי מֵיהוָה וּמֵאֱלֹהַי
מִשְׁפָּטִי יַעֲבֹר: הֲלוֹא יָדַעְתָּ אִם־לֹא שָׁמַעְתָּ אֱלֹהֵי עוֹלָם
יְהוָה בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ לֹא יִיגַע וְלֹא יִיעָף אֵין חֵקֶר לִתְבוּנָתוֹ:
נֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ וּלְאֵין אוֹנִים עָצְמָה יַרְבֶּה: וַיֵּעָפוּ נְעָרִים וַיִּגָּעוּ וּבְחוּרִים
כָּשׁוֹל יִכָּשֵׁלוּ: וְקוֵי יְהוָה יַחֲלִיפוּ כֹחַ יַעֲלוּ אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים יָרוּצוּ וְלֹא
יִיגָעוּ יֵלְכוּ וְלֹא יִיעָפוּ: הֲחֲרִישוּ אֵלַי אִיִּים וּלְאֻמִּים יַחֲלִיפוּ כֹחַ
יִגְּשׁוּ אָז יְדַבֵּרוּ יַחְדָּו לַמִּשְׁפָּט נִקְרָבָה: מִי הֵעִיר מִמִּזְרָח צֶדֶק
יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ יִתֵּן לְפָנָיו גוֹיִם וּמְלָכִים יַרְדֶּה יִתֵּן כֶּעָפָר חַרְבּוֹ כְּקַשׁ
נִדָּף קַשְׁתּוֹ: יִרְדְּפֵם יַעֲבֹר שָׁלוֹם אֹרַח בְּרַגְלָיו לֹא יָבוֹא: מִי־פָעַל
וְעָשָׂה קֹרֵא הַדֹּרוֹת מֵרֹאשׁ אֲנִי יְהוָה רִאשׁוֹן וְאֶת־אַחֲרֹנִים אֲנִי־
הוּא: רָאוּ אִיִּים וְיִירָאוּ קְצוֹת הָאָרֶץ יֶחֱרָדוּ קָרְבוּ וַיֵּאָתָיוּן: אִישׁ

מצודת ציון ייעף • ייגע • פחתו ל' לכסה: עלמה • ע' מחוק: מחלש • מעין התחדשות ותמורה: אחר • כוף : כתישה • ע' מחיקה: כעור • ע' כסעורלוס : ידד • ע' שלטעת: נדף • ע' מחיאה:

מצודת דוד • פסלה : ריחפתיון • ע' ביחה :

יוֹמָא הָדֵין כְּמָא דִי מַלִּיל עִמַּהּ יְיָ: כז וְאַבְרָהָם בַּר־תְּשְׁעִין וּתְשַׁע
שְׁנִין כַּד־גְּזַר בְּשָׂרָא דְעָרְלָתֵהּ: כח וְיִשְׁמָעֵאל בְּרֵהּ בַּר תְּלַת עֲשַׂרֵי
שְׁנִין כַּד־גְּזַר יָת־בְּשָׂרָא דְעָרְלָתֵהּ: כט בְּכֹרָן יוֹמָא הָדֵין אִתְגְּזַר
(נ"י גְּזַר) אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּרֵהּ: ל וְכָל אֲנָשֵׁי בֵיתֵהּ יְלִידֵי בֵיתָא
וּזְבִינֵי־כַסְפָּא מִן בַּר־עַמְמִין אִתְגְּזָרוּ (נ"י גְּזָרוּ) עִמֵּהּ:

ר ש"י

שפתי חכמים

לאחוך וסיס מתיילה סיס זקן מה עשה מלה ידו ועזרו שנאמר וכרוח עמו סכיתם לו לא נאמר אלא עמו ב"ל רש"י יסן) : (כה) בהמלו את בשר ערלתו' כלכרסס לא נאמר לת לפי אלא סיס מכר אלא אחוך בכר שבכר מתמעך • אבל ישמעאל שסיס ילד חוזק לאחוך ערלה ולפרוע המילה לכך נאמר בו ד לת (נ"ל) : (כו) בעצם היום הזה• שמלו לאכרסס נ"ש שנה ה ולישמעאל י"ג שנים ומול אברסס וישמעאל בנו :

ג"כ ל' ופעל : ד דבל לתיון וגאנין רבויין הם • (קל"מ) ולא"ש דאמרי' בפ' הערל לא מצוה פרישה לאברסס קיימה הוא מעלמו כמו שקיים כל התורה הבל מלה מבוס ביודע היה שעתיד להלטוות עליה לא קיים עד שלטווה ולא יסי' מלוה ושובה : ה ולא"ם וכרי לעיל נ"כ כתיב בעצם היום הזה ופירש"י בו ביום שלטווה וכתיב לתיון ולאברסס בן תשעים ותשע שנה וגו' וי"ל דלא לא כתיב שוד בעצם היום הזה ה"ל דעדיין לא נלמה לו שנה נ"ש שנה ולכל דמתיב ולאברסס בן תשעים ותשע שנה הייט דמקלת שנה כולה לכן נמיהב שוד בעצם היום הזה לעמדן שנו ביום שנלמו לאברסס נ"ש שנה ולישמעאל נ"ג שנה :

חסלת פרשת לך לך

הפטרת לך לך

אֶת־רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ וּלְאָחִיו יֹאמַר חֲזָק: וַיְחַזֵּק חָרָשׁ אֶת־צֹרֵף מַחֲלִיק
פַּטִּישׁ אֶת־הַדּוֹלֵם פָּעַם אֹמֵר לַדֶּבֶק טוֹב הוּא וַיְחַזְּקֵהוּ בְּמַסְמְרִים לֹא
יִמּוֹט: וְאַתָּה יִשְׂרָאֵל עַבְדִּי יַעֲקֹב אֲשֶׁר בְּחַרְתִּיךָ זֶרַע אַבְרָהָם
אֹהֲבִי: אֲשֶׁר הֶחֱזַקְתִּיךָ מִקְצוֹת הָאָרֶץ וּמֵאֲצִילֶיהָ קְרָאתִיךָ וָאֹמַר
לְךָ עַבְדִּי־אַתָּה בְּחַרְתִּיךָ וְלֹא מְאַסְתִּיךָ: אַל־תִּירָא כִּי־עִמְּךָ אָנִי אַל־
תִּשְׁתָּע כִּי־אֲנִי אֱלֹהֶיךָ אִמַּצְתִּיךָ אַף־עֲזַרְתִּיךָ אַף־תָּמַכְתִּיךָ בִּימִין
צִדְקִי: הֵן יֵבֹשׁוּ וְיִכָּלְמוּ כָּל הַנֶּחֱרִים בָּךְ יִהְיוּ כְאַיִן וְיֹאבְדוּ אַנְשֵׁי
רִיבֶךָ: תְּבַקְשֵׁם וְלֹא תִמְצָאֵם אַנְשֵׁי מַצֻּתֶךָ יִהְיוּ כְאַיִן וּכְאֶפֶס אַנְשֵׁי
מִלְחַמְתֶּךָ: כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מַחֲזִיק יְמִינֶךָ הָאֹמֵר לְךָ אַל־תִּירָא
אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ: אַל־תִּירְאִי תּוֹלַעַת יַעֲקֹב מְתֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ

מצודת ציון מחליק • מל' חלק: פעים • מקבת • טוחס פעם • מרמס ע' סטה : מסמרים • יתדות : יטוש : מל' נטי' ולקיל: כחיקתך • ענין לתיקה : ומתלגלי' • מגדולים : תשתע • מ' כפנה ובסיה : תמכתין • מ' מוחק: ממכתין • מ' סעד ומבטון: כנתיים • מל' תרון ובסמס : כתין • כלה דכר: מעצר • ע' מריבה: וכלפם • דכר אתין לו מעבר: מחזיק • לוחם : מחי • מחבי :

נְאֻם־יְהוָה וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: הִנֵּה שַׂמְתִּיךְ לְמוֹרַג חָרִיץ חָדָשׁ בַּעַל
פִּיפִיּוֹת תָּדוֹשׁ הָרִים וְתַדֵּק וּגְבָעוֹת כַּמֹּץ תָּשִׂים: תִּזְרֵם וְרוּחַ תִּשָּׂאֵם

מצורת ציון מורג • מרשן כתבותיה: חרוץ • שפיי תרילים: בעל פיפיות • תידודים רבים: תדוש • מל׳
דיסה: ותדוק • מל׳ דק: כמוץ • פסוקת הכתבותיה: תזרם • תפרסם:

בראשית יח וירא

יח א וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח־
הָאֹהֶל כְּחֹם הַיּוֹם: ב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה

שפתי חכמים

א ואם תאמר מנ״ל בדש״י וי״ל דדש״י דייק מדכתיב
וירא אליו ה׳ ולא כתיב וירא ה׳ אל אברהם
בהדיא אלא והתי לבן לא נאמר אל אברהם דקאי אפרשת
מילה דלעיל ואתם כתיב בהדיא אל אברהם וא״כ לאמר
מראה אליו ואין לומר שלוח לו במילה דהא כבר נזכר לעיל
וזכר מל את עצמו ונני ביתו אלא והתי לבקר את
המילה • עי״ל דדש״י דייק מדלא מפרש אח״כ כפסוק
לאמר נראה אליו א״כ מהאמת והתי לבקר את המילה: (רי״ק) ל״ל לאמר פירש״י לבקר את המילה ולא אמר
נבקרו לפי שמתלון אני לומרן מלון ביקור מלוים כמבקר״ל לבן אמר לבקר את המילה ולא לביתו אברהם בלבד:
ב כיון דמשום זה נגלה אליו כדי לבקרו א״כ מבחת הוה דבריה ג׳ הוה דנגלה אליו דאז הוה מילה ביותר כמו
בלאחר ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים ומברכ״ם בקבה דאחרכה מכנס דיום ג׳ פחוחים מכבכם ב׳ ימים
הראשונים דבתחלת בפ״ז״ת דמילה מנהגין לת הקטן בר׳ ומנ״ל לבר תאת בר תחלת שנים ג׳ לאילנות כיום
דלמת ביום ג׳ היה כדי דבנים לאחון לא היה מפני שהיה מרוד בשילנו ובמילת עבדיו הבן מ״מ דלמת ביום
שני היה בר׳ וגי״ל דל״ל דש״ב לא פליגי אלא במילת קטן ואין כ״ג דבמילת קטן יום ראשון ובני יותר הם
בכמה מיום ג׳ דש״ל לת״ק דבבר בל קטן מלוק בשיה ולהלכ״ע הינו מתלן ומבכיה לחיים מן המקבת הלא״ם אחון
כ״ב ראיה לבבר זכר לבבר בל בשילנו בגדול כ״ש לא פליגי דיום ג׳ הוה יותר בכמה מיום ראשון ראשון ובני ובמו
בהעיד הכתוב ויהי ביום השלישי וגו׳ וא״ל כד תקשו פליטון בכיטון ובדמ׳ הבמה״ם כי כלתות בגדות
ויורדות ומתכות מהן תמורה וידנו המבלתות ותפבר דיה לא שיך בקטן אחון בו לאיתות כ״ב אך בכנה דיוה
בית המכה ולמה ומב״ם יום ג׳ ליטה בכנה טולי כאלי כיון דמלוק בכנה בשיה מבא״ם בגדול דמתחלה אינון
מבגברין ויורדין לבתות ובמבה מלאבר אין בם בכנה כיון שהוה בעל כח ויכול לסבול לאמת תבב ויהוה דבר
הבראה לבעים המבורכות אין לריכין הלאיב (נח״ו) ל״ל לבבן דק״ל דאין בכנון לבקר את המילה בכ׳
ימים הראשונים. הרמ״ם הקבה דבבר״ר אמרו לוכי ושבי שעות הזה אמרה פ״ש היה וכן לקמן ומלות אפס
פי׳ הרבר פסח היה וכו׳ וא״כ ע״כ לוכר דבבר״ב ס״ל דבבוקר היה ביום המילה שהוה בבא בעיכן ובכי אחת
ס״ל דבבוקר היה ב״ל בעיכן וים לאמתה על הבבר שהבית הגדות תלוקות כו׳ ואחרון שם ולא נסרות
כו׳ פ״ם ל״ל דבכוכ הוה ב״ש פ״ל דבמילה היתה ב״ב בעיכן ובבוקר הוה ב״ו בעיכן ובבריתה בחתן
היה בבי״ו בעיכן כלאמר לו הקב״ה לאחר בבר לאחר אחרב בבה לאחר ביום המילה וביום הבוקר
נלאמר בחם לאחר אלא נלאמר בבה בבה מ״מ הוליל והבב פי׳ שם לאחר שקבעתי לך לאחלו אינה לאחר כמי
אינה דבשלא״ל ביום המילה לאחר בבה בעיכן ביום בבוקר וכן פי׳ הבב לקמן לאחר אחר דבר אחר אלהים
וש״ב: ג ולאחר הבב״ל הינו מדבן לאם ולאחר אלו שם ב״ב שאת מבשם שהיה בר היה דבאחוה אחן שם בבהלה
שם אלא הוא לאחן מה לדיך הקבה ובבוקר בבה נראה אלו בבה הבב לאחר לעיל שהוה שהן בהלוי אחרת
ומפתחת שם אלה כי שם אל הם אלמו ובני ביתו ובנותיה אלא אלא אשם בבה עדיין אלה אחר אמילתו כיון
שהקב״ה את לבקרו • ב הרמ״ם ות״ם מי הבבריתו לבבה דמשמת נתן לו אחר לאמה לא אלה לו שם אלא אשם
הקב״ה בא לבקרו ולא בבה אלהו ולא ובני ובנותיו ובנותיה אלא אלא אלא

שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִצָּבִים עָלָיו וַיַּרְא וַיָּרָץ לִקְרָאתָם מִפֶּתַח
הָאֹהֶל וַיִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה: ג וַיֹּאמַר אֲדֹנָי אִם־נָא מָצָאתִי
חֵן בְּעֵינֶיךָ אַל־נָא תַעֲבֹר מֵעַל עַבְדֶּךָ: ד יֻקַּח־נָא מְעַט־
מַיִם וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ: ה וְאֶקְחָה פַת־

שפתי חכמים

ליטב על פתח האהל דרסם ליטב הו לשבב על המטה ומעבדם לרחוים ט׳: ז ולא״ם מגיע לרש״י דלמה בלתו כמי סיס כתוים גדול וי״ל דרש״י דייק מדמסיב כתם ולא כתיב כתם כיום אלא ודאי ס״פ כתוים המסורות במקום אחר דכתיב כתב יום ס׳ בא מוער מזמור לבן סורר לפרש שבועות ט׳: (מה״ר) וגי״ל דאם״ל דבא לומרות על המזון ס״ל לאברהם לקדרים עלמו ליטב מתח האהל לרחות אם יש עוכר ושב וישמיס בביתו דבא תמריץ בברכות דף כ״ו ובגי״ר כתוים כיום ו׳ אשון ואם בשמש ד׳ אשון ואילו אמן מסודה כל׳ אשון בדאמריץ בשבת (דף י״) ובפאמים (דף י״ב) מ״ש לומר דבא לומרות הטעם על ישיבתו בזמן מחתר: ח דקי״ל בא בלא״ם נמי היה לריך לבריאם מבמבת ואחיל • ומפרש ודאי בלא״ם נמי לריך לבריאם אבל בא בומרות אבשים ובשביל אברהם בבריאם בומרות אבשים: ט דקי״ל אמר אבא ג׳ אבשים היה ש לבריאת מלאך ג׳ ומפרן דבא בלא״ם לריך לבריאת ג׳ מלאכים ה׳ לבבר אם אם מה׳ י דקשה מבבר״ל וכבי זה מדע מן בקשוי דדלמא מלאך ה׳ עושה אחי אליתות ולמה כתב בבי כל מעשה ומעשה תר וקבלתי מאתא״ו אמ״ש דילמא לעולם אלו מבוים אחין מלאך אחד עושה אחי אליתות אלא מבוים אבלמה היו מקקים לאליתות אחר ומ״ל אחר מדע מ׳: עכ״ל: כ ובקשה לאמר לריך רש״י לבבריא זה לאחן וי״ל דקי״ל לפי אחי לעיל אין מלאך ה׳ עושה ב׳ אליתות דבא בבי כתוב אחמר ב׳ יחיד וכן בבי בפיסת סדום אבל ומ״ל ובא״ל לאמר לא בבריא ד׳ מלאכים ה׳ לבלא אם לוט מ׳ לבר מ׳ ולבאל אם בתיב בבי בפיסת ה׳ ומי׳ ב׳ יחיד בבא״ם • ועוד י״ל דבר לריך לבריאת זה אבל מקשה ל׳ הא לקמן בבי בפיסת סדום בתיב ויבאו אחי המלאכים סדום בערב ולא אמר אם לוט מ׳ ולבאל אם בפי׳ ובאל שרשא אם אברהם דבתיב בקרא ה׳ מבא בים דבאל ולבר מבא בבי לוט ולא מייב לוט ולא בבר אם לוט (בראש״ם) בבא״ם דבאל בריאת אם אברהם הלר לבבלא אם לוט ולא״ם הלך ייחס עלמו אחמרו מבחתיים אחמרו י״ל בא בא לבבלא אם לוט ובבחתה בדוב בבי בבא״ם בא״ם ולוט בא לעבדם וכ׳ בבשיר אל בדוב אם ל״ב בלבם לוט בתיב בבא בבבא בבא״ם ולבר בבא״ם לשון אחן אין מבשם רע ובן לבינר • ובא בפרים בבולבסין ובליאות אל דבולה ובלבם אחת אחת דק״ל א״ב לאה בבריא ג׳ מלאכים בא בבים אבי אחתון בבים בבבולה ובבבו אם אבים בם אבו אל בדוב ואל׳ בבבקר בבבבים אל בדוב ואל׳ אם לוט לבן בי׳ בבלבם ובבולה אחת בבא אחר בבבבר ובבלבם אבי דבבים בם ובבבקם בבבבים לוט ובבבבם אחין אלבר ל׳ מבשם לבבדבו אחין אבי בבבבים ל׳ אליתות ל׳ אבבבבם ואחן בבבבבים אבבבבות אל בבבבב

לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם אַחַר תַּעֲבֹרוּ כִּי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל־
עַבְדְּכֶם וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: יוַיְמַהֵר אַבְרָהָם
הָאֹהֱלָה אֶל־שָׂרָה וַיֹּאמֶר מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח סֹלֶת
לוּשִׁי וַעֲשִׂי עֻגוֹת: יוְאֶל־הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן־בָּקָר
רַךְ וָטוֹב וַיִּתֵּן אֶל־הַנַּעַר וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ: חוַיִּקַּח חֶמְאָה
וְחָלָב וּבֶן־הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וְהוּא־עֹמֵד
עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכֵלוּ: ט וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַיֵּה שָׂרָה

שפתי חכמים

נקוד על איה שבאליו

ר ש"י

מתח ר המילן: (ה) וסעדו לבבכם • כתורה בנביאים וכתובים מלינו דפתח סעדתה דלבא • בתורה וסעדו לבבכם • בנביאים (שופטים יט) סעד לבך פת לחם • בכתובים (תהלים קד) ולחם לבב אנוש יסעד • א"ר המלה לבבכם אין כתיב כאן אלא לבכם שמגיד שאין יצה"ר שולט במלאכים (ב"ר): אחר תעברו • אחר כן תלכו: כי על כן עברתם • כי הדבר הזה אני מנקם מכם מאחר שעברתם אעני לכנודי: כי על כן • כמו על אשר וכן כל כי על כן שבמקרא (לקמן יט) כי ע"כ בלו בכל קורתי (שם לג) כי על כן ראיתי פניך (שם לח) כי על כן לא נתהיה (מדבר י) כי על כן ידעת תמוקנו: (ו) קמח סלת • סלת לעוגות קמח לעמלנו שלו טחתים בלכות הקדרה ולבחוב את הזוכמא: (ז) בן בקר רך וטוב • ג' פרים היו ג כדי להאכילן ג' לזמות ר בחרדל (ב"מ פז): אל הנער • זה הישמעאל ולהגיו נמצות (ב"ר): (ח) ויקח חמאה וגו' • ולחם לא הביא לי לפי שפרסה ברכה ר נדם מחזר

שפתי חכמים

פת לחם מלחן רמז שבעל הבית בולע: לבבכם • ג' בעמ' כבת ואידך (תהלים מח) שיהו לבבכם נחלה (ישעיה סו) והתיקם וסב לבבכם וזה כוח שאמרו שהיה מלטטר על שלא באו לו תולמים ואינו שיהו לבבכם שהיה מלטטר בלבו היון שבאה אלו וסב לבבכם: (ז) ואל הבקר • ג' מגין על הקו"ף • לומר שג' (ר"ל ג' בהמות) ומשום זה ניתן לו כן לאחה שבה (לבד מגין על הקו"ף) ואל הבקר רץ שרון לאחריו לשעבה • ואל הבקר רץ בני' רץ לשעבה: (ח) ויאכלו וכדר: (ט) ויאמרו אליו • נמו לשם שאין מסיחין בשעבודה שמה יקרים

בעל הטורים

פת לחם מלחן רמז שבעל הבית בולע: לבבכם • ג' בעמ' כבת ואידך (תהלים מח) שיהו לבבכם נחלה (ישעיה סו) והתיקם וסב לבבכם וזה כוח שאמרו שהיה מלטטר על שלא באו לו תולמים ואינו שיהו לבבכם שהיה מלטטר בלבו היון שבאה אלו וסב לבבכם: (ז) ואל הבקר • ג' מגין על הקו"ף • לומר שג' (ר"ל ג' בהמות) ומשום זה ניתן לו כן לאחה שבה (לבד מגין על הקו"ף) ואל הבקר רץ שרון לאחריו לשעבה • ואל הבקר רץ בני' רץ לשעבה: (ח) ויאכלו וכדר: (ט) ויאמרו אליו • נמו לשם שאין מסיחין בשעבודה שמה יקרים

בְּכָא דִּי מַלְּלָתָא: ו וְאוֹחִי אַבְרָהָם לְמַשְׁכְּנָא לְוַת־שָׂרָה וַאֲמַר אוֹחָא
תְּלַת סְאִין קְמְחָא דְסָלְתָּא לוּשִׁי וְעַבִּידִי גְּרִיצָן: ז וּלְוַת־תּוֹרֵי רָהַט
אַבְרָהָם וּדְבַר בַּר־תּוֹרֵי רַכִּיךְ וְטַב וְיַהַב לְעוּלֵמָא וְאוֹחִי לְמֶעְבַּד
יָתֵהּ: ח וּנְסִיב שְׁמַן וַחֲלָב וּבַר־תּוֹרֵי דִּי עֲבַד וְיַהַב קֳדֵמֵיהוֹן וְהוּא־
מְשַׁמֵּשׁ עֲלֵיהוֹן תְּחוֹת אִילָנָא וַאֲכָלוּ: ט וַאֲמָרוּ לֵהּ אָן שָׂרָה אִתְּתָךְ

שפתי חכמים

ר ש"י

לא אומרת כמיס אומו כיום ונטמאת העיסה (נ"מ סס): חמאה • שמן הנלב שקונטין מעל פניו: ובן הבקר אשר עשה • אבל תקון • קמת קמת שתקון ה אמכי ואייתי קמייהו: ויאכלו • נלאו כמו שאכלו מכאן שלא יבאו ט אדם מן המוכג (נ"מ סס • נ"ר): (ט) ויאמרו אליו • נקוד על מ"ו שבאליו ותיבא ר' שמעון בן אלעזר אומר כל מקום שבתיב רבה על הקודם אתה דוכים שבתיב

שפתי חכמים

עדנה שמע מיום שלא היה לה עדן ולכן אחר לה אומרת כמיס דמיהו שראתה ואיכיה כבדון עליה ואחשבה בשיפוני מעיה ושיתה ירלה שמת מהי' מדה ומשמת לה העיסה ואבדכם היה אוכל מזון בטהרה לכן פירשה מן העיסה וכלנה לה ומתוך כך קודם שבת אחר אל העיסה נתחן ואותו זמן פסח היה ואמור בתחן ק"ל: לי מה י"ל דבאמת פירסה מדם ולא דמיב אחרי בלוחי ריחה לי עדנה ולא היה לה ומה מעיסתה י"ל דסבורה היה שמקרה בעלמת הוא ולא ידעה שהבריה היה אוכל חולין בטהרה כדפי' בנה"ס • ולא"ם • ויאכלו נמן לסם תמלה ואכל ובן הבקר ולא בשר מחלב הוא י"ל דמתחלה נמן לסם המלה ואכל ולא"ם נמן לסם הבשר לא מפי

אִשְׁתֶּךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֹהֶל׃ י וַיֹּאמֶר שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ
כָּעֵת חַיָּה וְהִנֵּה־בֵן לְשָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וְשָׂרָה שֹׁמַעַת פֶּתַח
הָאֹהֶל וְהִוא אַחֲרָיו׃ יא וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה זְקֵנִים בָּאִים
בַּיָּמִים חָדַל לִהְיוֹת לְשָׂרָה אֹרַח כַּנָּשִׁים׃ יב וַתִּצְחַק שָׂרָה
בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה־לִּי עֶדְנָה וַאדֹנִי זָקֵן׃
יג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם לָמָּה זֶּה צָחֲקָה שָׂרָה לֵאמֹר

שפתי חכמים

וגו׳ ולכן הקודם רבה על הכתב ואתה דורש הקודם אלף לבדם אלו לוים תרבסם • למדנו שמחל אדם בהכסניא אלו לוים על אתם ולאתם על האים • בבבא מציעא (דפ״ז) איתא יודעים היו מלאכי השרת שרה אמנו היכן היתה אלא להודיע שמעה היתה כדי להבבה על בעלה • אמר רבי יוסי בר חנינא כדי לגזר לה כוס ברכה • הנה באהל • מעוה לה יה: (י) כעת חיה • כעת הזאת לשנה הבאה ובסם היה ולפסח הבא מלך ימלך מדלה קרינן בעת גאלה בעת • כעת חיה • כעת הזאת שתהא חיה

ר ש״י

ואילו היה נקוד על ה׳ א״כ לא היה כתוב בכתוב לפי אלו מתחלה לו אלו לשרה תחלה על הברסם ולאתרסם תחלה בשרה כיון דלא נקוד אלא על ה׳ היה אליו כתיב בקמץ אין ידע ה״ל לא הייו יודעין על מי אלו מתחלה ולהדרסם מן בתחב היה בתחלו תחלה לשרה על הברסם דבא לבני לא נקוד אלא הי׳ למדרסם לוים תחלה לבל שבעין שנקוד לוים א״כ אלו דורשים בתחב קודם לבייו לוים דבייו בקמץ לעומר אלו מתחלה לאתרסם לוים שרה אתמר אחת״כ אלו לשרה לוים הוים וה״ם מלאי נפקא מינה בזה ל״ל לעמדך דרך הרן שבוחלים לוים על הבאה אחת״כ לאבה על הלים ובל״ל (רש״ל) ומסיקין בגמרא בזה הוא אמתחר בתורה עמקה בל בעניה ע״פ בתחב הוא הכה מן הבתוביב אם נגיה בתחב רבה שיבי׳ אותו בתחב הברסם מדק בקשוה עם בתחר שבבל בתחב וחב לא ידעתי בתלן בו לוים הוא הוא דומה אל זר נמתר ואיך יומתר לו אמרו שרה לבצ״ל ובבית הלוים לוה מבסוק

שפתי חכמים

משמעו עם הרמות כמו בכתב שרה לו ברוחב שבוח בלוים בתחב בהעם אבל בפם בבו״ל לא נרמז בו לוים עם וק״ל: ם וה״ם מבל לוה ברם״ם • (מהרמ״ם) ל״ל דק׳ מעיקרא לוחא • כי הי״ם לא בשרו בתלתר שבוח יבוב ל״ל בתבר״ם ישוב אלוי אלא בשלוחתו אל מקום ל״ל בתבר״ם ישוב אלוי ובמ״ם אתר בן לעומר הבוב אלוך וכו׳ והש״ג אתמר שוב הבוב בתדבר בשבו דבר הבלוח לדבר בן בבם אבלתו כמו אלי מוחבר יתרו לפ״ד בלוח שלח לו ודיבק רש״י זה דעתה הלא המלאך הגדולה בעלמו שוב הבוב ובכי מלוח בעבבו על זה בפ״ם כי משחיתים לתתו כו׳ אלא בשלוחתו אל מקום אתר • ופי״ל דהל״ם שמת בש״י ישלח לוחו בשלוחות אחרים ולא יבוה לו פחלי לבא עם הקב״ה ונמצא שקבן בדבריו אלא ודאי בשלוחתו אל מקום אתר לו ובזה מבוארן לפה פי׳ על בעת קודם שוב הבוב אלא בדבר המקרא: ע וה״ם מל״ע ברש״י דילמא דיפסח (מהרמ״ם) וי״ל דה״ל בל״ל וכוה בלבוי ל״ל בפלאך היה לפי הפתח דלא בבוי מבמע שבמלאך לא היה חוץ לאהל אלא לפי פתח באהל אתר בן הבוב בוה בלחם שבאברהם יבב על פתח באהל ודיבר המלאך עמו הבוב לי קלי אחריו על הפתח דבריו בוה המלאך היה אחר הפתח ח״ל יבוה הבירוש שבמלאך היה אחר הפתח וכוה חוץ באהל וק״ל: פ וה״ם וכלה פירש״י לעיל שאותו יום פירסה כזה ונמצאה הבוסה ב״מ דבוה לה הורת בבוים וי״ל שבוחה סבורה שמקרה בוה אלא חזרת וסח חוס שאמרה היתה לי עדנה אחרה בן בשמוקה לומר בבם מבלוחה בבר מבוסקה אל בזה הה בוה וסח אבל לו לא בלוחה בדבריה״ם שם וכם הון יולדים בנו״ל בוסן בוה יום הון בבם בלוחה בבר בשלאך נמי בפסח ומי״ל ה. ש״ר דיק מדבריה נבי לוים ובלוחה לאה ב״מ דפסח בוה הוה בוה בלוחה בוה בדבר המלאך ק: ג מדלה קרינן בעם בבו״ל אלא בעם הבקב״ם דבוה בבו״ל דבעם בבו״ל בוה לאין זמן מבולם אתריו לבר ל״ל אבוה בבו בעם בלי בעם בהלם והיה דבר בבו״ע בדבר״ע ובלוך שבוה מיה בי׳. (מהרמ״ם) ל״ל בעם בקב״ל

וְאָמַר הָא בְּמִשְׁכְּנָא׃ י וַאֲמַר מְתַב אֲתוּב לְוָתָךְ כְּעִדָּן דְּאַתּוּן קַיְמִין
וְהָא בַר לְשָׂרָה אִתְּתֶךָ וְשָׂרָה שְׁמַעַת בְּתְרַע מַשְׁכְּנָא וְהוּא אֲחֹרוֹהִי׃
יא וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה סִיבוּ עֲלוּ בְּיוֹמִין פְּסַק מִלְּמֶהֱוֵי לְשָׂרָה אוֹרַח
כְּנָשֵׁיא׃ יב וְחַיְכַת שָׂרָה בִּמְעָהּהּ לְמֵימַר בְּתַר דְּסִיבִית הֲוַת־לִי
עוּלֵימוּ וְרִבּוֹנִי סִיב׃ יג וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָהָם לְמָא דְנָן חַיְכַת שָׂרָה

בעל הטורים

ר ש ב״ם

(ט) איה שרה אשתך • אע״פ שהיו קנה לשמו • ואמרו חלו בני׳ אמרו אלו היה יודעים היו שואלים כדרך שמצינו בשכינה שאמר לאדם איכה • וכן בבלעם מי האנשים האלה עמך • וכן ישעיה שהיה יודע שאל כך לחזקיה בשלוחי (אויל) מרודך • וכל זה דרך • התחלת הדבור • (י) והוא אחריו • הפתח של אהל שרה היה אחרי המלאך לפיכך שמעה שרה את דבריהם : כעת חיה • כעת יולדת כדכתיב עד עת יולדה ילדה (מיכה ה) וכן בהלכה קרוי׳ יולדת וקרוב לדבר כי חיות הנה כעין מילדת : (יב) עדנה • יתעדן הבשר ויתפשטו הקמטין : (יג) ויאמר ה׳ • המלאך הגדול שבהם : ואני זקנתי • שאמרה אחרי בלותי וגו׳ :

שפתי חכמים

ר ש״י

לכם פתהון לכם שלמים וקיימים : שוב אשוב • לא בארבו המלאך שישוב אלוי אלא בשליחותו של מקום ם ה״ל כמו ויאמר לה מלאך ה׳ הרבה אלכה והוא לוי בידו לברכות אלא בשליחותו של מקום אף כאן בשליחותו של מקום ח״ל כן (בראש״ל) • (אלעזר אמר לשומיה לעומד הזה כעת היה לת תוכיח כן בשפתחך • אזן המלאכים שבארו לת שרה אמרו שוב אשוב אמר לה אלעזר אזן המלאכים שרה היה קיימים לעולם אמרו שוב אשוב אבל אני בשר ודם שהיום מי ומחר מת בין הי ובין מת למועד הזה וגו׳) : והוא אחריו • הפתח ע״ה אחר המלאך : (יא) חדל להיות • פסק ם ממנה : ארח כנשים • אורח נדות : (יב) בקרבה • מהתלת במעיה ואמרה אפשר הקרבים הללו טעונין ולד הבדים הללו שנקוו מוכנין אבל • תהומה : עדנה • אלוה בשר ודשן מבשר משיר לת הבשר ומעדן לת הבשר • ד״א לשון עידן זמן וכמ״ש נדות : (יג) האף אמנם • הגם אמת אלד :

מאחרי שלם פתים קמתה וגו׳ ולא כפיומה הרת״ם שפירש בני שיבה בבתוב מפני הבלוש שלאמרה שרה לה אחרי בלותי בשר היתה לי עדנה אבל הזקני ען ו׳ • ובמה מהרמ״ל ופי״ל נמן לה הקב״ה שם בלידה כדי שיהיה לה ג׳ תבשיש שהקבע לה ופס יין שפשקה מלאלוה ובשביו חדש לגערוסה ובשבה חדשים לגידה אבל לפי מה שאמרנו

הַאַף אֲמִתָּם אֵלֶךְ וַאֲנִי זָקַנְתִּי׃ יד הֲיִפָּלֵא מֵיהוָה דָּבָר
לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וּלְשָׂרָה בֵּן׃ שני טו וַתְּכַחֵשׁ
שָׂרָה ו לֵאמֹר לֹא צָחַקְתִּי כִּי יָרֵאָה וַיֹּאמֶר ז לֹא כִּי צָחָקְתְּ׃
טז וַיָּקוּמוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיַּשְׁקִפוּ עַל־פְּנֵי סְדֹם וְאַבְרָהָם
הֹלֵךְ עִמָּם לְשַׁלְּחָם׃ יז וַיהוָה אָמָר הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם
אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה׃ יח וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם
וְנִבְרְכוּ־בוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ׃ יט כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר
יְצַוֶּה אֶת־בָּנָיו וְאֶת־בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ יְהוָה לַעֲשׂוֹת
צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא יְהוָה עַל־אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר־

שפתי חכמים

בג"ם נפקדה שרה משמע דלא ילדה אלא לו' הדשים וי"ש וק"ן: צ (מהרמ"ם) רש"י כתיב אלא נפרש כיפלא ל' פלא ותימה וי"ל וכי יש לתמוה ולהתפלא מן הש"י שיעבר דבר חידוש ובלא כתרגומו וכו' דלהתרגום לא איך יזדק ש"ם הקב"ה כיפלא וי"ל כיוסכמי על איקיב שרה לפי שהיא אומרת והדוני זקן משמע שהוא דבר ממנו שתלד וה"ל כל"ל היכלר מה' דבר הו יכיר כ' מקלר מפלא"ל לפי ל' פלא ותימה ה"ש • נ"ש לעולם כיפלא מתרגומו כיתכמי ולפ"ש ה"ש לתמוה על דברי שרה שהוא ממנו ר"ל וכי שום דבר וכו' מלעשות כלומר כי כל דבר המוסכם מהדש הוא מופרד ממנו מלעשותו בשלמה שאם יהיו לעשותו בשלמה יהיו לומר לא יודע שיהיה זה • ומה שלא נתר רש"י בפי' ל' פלא ותימה משום דה"ל סו"ל כיפלא על כ' וגו' דגבי תימה שייך לומר יותר ל' על הו כה שרה לא אמרה כל' תימה רק בחיישה דברים שהוא ממנו ואיך יתקן על זה משומש כיפלא וזו"ק: ק (מהרמ"ם) רלה לפרש שלא תעשה לומר שאלה לשלחם הוא כמו שלחה פרעה ששלחם מרשותו וה"ל יהיה המקלה מסורס דהא נכר כתיב ולנו מש ואיך אמר אח"כ כלו ממש לשלחם וע"ק שהרי הם לא היו ברשות אברהם כי הוא ביקש מהם אל נא תעבורו וגו' נ"ש לנ"ם וכו': ר ואח"ם ואת נלוה קיא דשלחם אמו ידענו שבטוב אורחים הם היו שהיה להם פעודה לאכל ושתן להם מים לרחוץ ר"ל כי ע"י הכשורה והרשותה ה"ל שהרגים בדבר שהם מלאכים לכן קאמר בשבר שהם אורחים וכו' כהת"ם: יש דאי אל נא פי' אלא טעם הלשון לבר ה"ל מה שאמלה הוא אלו ומה אלא יאמלה לא יהיה אלו ולבר פי' קרלתי אותו וכו' ואיני אמר שה טעמם לבר ה"ל מה שהוא אלהלו הוא אלו לבר לאיך לאני הטעמים • מרגש מלגו הימים אלו לבר לאיך הטעמים •

לְמֵימַר הֲבָרָם־בְּקוּשְׁטָא אוֹלִיד וַאֲנָא סִיבִית׃ יד הֲיִתְכַּסֵּי מִן־
קֳדָם־יְיָ פִּתְגָּמָא לִזְמָן אַהֲוֹב לְוָתָךְ כְּעִדָּן דְּאַתּוּן־קָיְמִין וּלְשָׂרָה בְּר׃
טו וְכַדְּיִבַת שָׂרָה לְמֵימַר לָא חַיְכִית אֲרֵי דְחֵלַת וַאֲמַר לָא בְּרַם
חַיְכְתְּ׃ טז וְקָמוּ מִתַּמָּן גֻּבְרַיָּא וְאִסְתְּכִיאוּ עַל־אַפֵּי סְדֹם וְאַבְרָהָם
אָזֵל עִמְּהוֹן לְאַלְוָאוּתְהוֹן׃ יז וַיְיָ אֲמַר הַמְכַסֵּי אֲנָא מֵאַבְרָהָם דִּי
אֲנָא עָבֵד׃ יח וְאַבְרָהָם מֶהֱוֵה יְהֱוֵי לְעַם סַגִּי וְתַקִּיף וְיִתְבָּרְכוּן
בְּדִילֵהּ כֹּל עַמְמֵי אַרְעָא׃ יט אֲרֵי גְלִי־קֳדָמַי (גי' רמב"ן יְדַעְתִּנֵּהּ)
בְּדִיל דִּי יְפַקֵּד יָת־בְּנוֹהִי וְיָת־אֲנָשׁ־בֵּיתֵהּ בַּתְרוֹהִי וְיִטְּרוּן אָרְחָן
דְּתַקְנָן־קֳדָם־יְיָ לְמֶעְבַּד צְדָקָתָא וְדִינָא בְּדִיל אַיְתָיֵי יְיָ עַל־אַבְרָהָם

רש"ם

(יד) היפלא מה' • ששלחני אליך דבר • וכן וה' המטיר על סדום גפרית ואש מאת ה' מן השמים • הראשון שבפסוק הוא גבריאל • והשני שבפסוק הוא הקב"ה • וכן הוא מפורש בספר האגדה: (טו) כי צחקת • אלא צחקת רוב כי שאהר לא מתפרשים אלא • שהרי כי משמש בארבעה לשונות אי דלמא אלא דהא • וכן לא תשתחוה לאלהיהם כי הרס תהרסם • לא תקפוץ את ידך כי פתח תפתח וגו': (טז) ויקומו משם האנשים • שנים מהם הלכו לסדום כדכתיב ויבאו שני המלאכים סדמה וגדול שבהם היה מדבר עם אברהם • וזהו שכתב בו וה' אמר המכסה אני וגו' וכן אברהם עודנו עומד לפני ה' • שני פסוקים אלו מדברי השלישי: (יז) המכסה אני מאברהם • מה שאני רוצה להפוך את סדום ואני יודע שבניו ישמרו דרך ה' ויזכו להביא עליהם את אשר דבר לאברהם לתת להם את ארץ כנען ואלו העיירות מנחלת בניו הם כדכתיב בנבול בני כנען בפרשת נח ויהי גבול הכנעני מצידון באכה גררה עד עזה באכה סדומה ועמורה ואדמה וצביים עד לשע • ואיך אחריב קרקע שלו וקרקע בניו שלא מדעתו: (כ) ויאמר ה' • המלאך לאברהם שלוחים הללו אני שולח בשביל זעקת סדום כמו שאמר למעלה ואנשי סדום רעים וחטאים:

רש"י

ברכו • ופשוטו וכי ממנו אני מעלים והרי לפי שהוא מצוה את בניו עלי לשמור דרכי • הוא תביב לפני להיות לגוי גדול ולהתברך בו כל גויי הארץ: כי ידעתיו • לשון חבה כמו (רות ב) מודע לאשה (שם ג) פושו מודעתהו (שמות ג) והדעך בשם • ואמנם עיקר לשון כלם אינו אלא לשון ידיעה שהמתבונן את האדם מקרבו אליו ויודעו ומכירו • ולמה ידעתיו למען אשר יצוה אתבנו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו: (יח) ואברהם היו יהיה • מ"ח זכר לדיק לברכה הוא לו ולזרעו

בעל הטורים

(יז): (טז) על פני סדום • ס"ת מיל שביעור מיל הלך עמהם לשלחם שביעור דרכיה מיל: הולך עמהם לשלחם וכו' • אלמר שהשמיעם מצוה לדיקים: (יח) ואברהם (נ') [ס'] נ"ש ואברהם ואברהם עקיבם • ואברהם היו יהיה • ואברהם אקו • ואברהם כן תשעים ותשע שנים • ואברהם בן מאת שנה • פירוש אע"פ שאברהם ואברהם זקנים ואברהם היו יהיה לגוי גדול: היו יהיה לגוי גדול ל' פי' כשיהיה בן ל' לא יהיה לגוי גדול • וחזו שמאמר ל"י כ"ן יצורך בגבר: (יט) אשר יצוה את בניו • ס"ת תורה אשר יצוה בני • תורה ובני • בנים:

דִּבֶּר עָלָיו׃ כ וַיֹּאמֶר יְהוָה זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי־רָבָּה
וְחַטָּאתָם כִּי כָבְדָה מְאֹד׃ כא אֵרְדָה־נָּא וְאֶרְאֶה הַכְּצַעֲקָתָהּ
הַבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ וְכָלָה וְאִם־לֹא אֵדָעָה׃ כב וַיִּפְנוּ מִשָּׁם
הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סְדֹמָה וְאַבְרָהָם עוֹדֶנּוּ עֹמֵד לִפְנֵי יְהוָה׃
כג וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם־רָשָׁע׃
כד אוּלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר הַאַף תִּסְפֶּה
וְלֹא־תִשָּׂא לַמָּקוֹם לְמַעַן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ׃
כה חָלִלָה לְךָ מֵעֲשֹׂת כַּדָּבָר הַזֶּה לְהָמִית צַדִּיק עִם־רָשָׁע

שפתי חכמים

מהרש״ל: ת גלו למימרא דמלגא ולחלא מפיק לה אלא מל׳ ירוחם כהלים שיורד מכסאו לגבר ולרחום ולחיות בדבר דהלי״ם מאי ד״ל הרדם לשוף מעבדיהם קלי נתלי׳ ותומר ד״ל הרדם גם דשוד שלא היה לו לפרש לימד על הדייעים על מלגם הרדם גם אלא על מלגם הרלהם וכלא דהיולדן לפני הטעמים מבוס דלשעם ראלמון ק׳ וכלא עדיין לא ד״ן הוחם אלא הדיריה היקם לרלות הם עבו הטעדיה לבר מבנית ד״ל וסי׳ ולבד ד״ל קבס ל״ל לומר אלהלה לא הרדם לבר לרוך גם לשעם ראלמון • מהרש״ל: א לולוט לחמרן הדיה לו לכתוב הכלשקתם כמ״ם לעיל ותשוחתם ולמה כתב ג׳ נקבה אלא וסו׳: ב הלל״ם מאי עבו כלא כבר כתיב ותשוחתם כי הבדה מאד דמשמע שכבר עבו: ג שבפטיוסו עדומה וסיו עתיון לוחם בדבם והדבריס נבנו לוחם עד שמתם ומל״ל דרבה כיתה י״ל מגזרה שה דעל דבר אחר לא לעקה בעיר גבי עבדה המאוחסה • ומשום דלעשם ראלמון קבס ומו איסא סעיקה קמי הקב״ם אלם עבו אלעבה כבס כלה לבר פ׳ לעקה ריבס בו׳ אם הוה הדבריה שלאמרה שלא כדין הרבוה ולמ״ם שהרבוה כדין הדבה מה אלעבה מ׳ אבל המעבה היה ידוע וגלוי לפניו • מהרש״ל: ד לין בסוחה תלוה שהסיפו לו שהוחיו על מה שכתוב בתורה תפי׳ לוח אחת תלוה אלא הענין תיקון סופרים הוא שהם דקדקו ומלאו לפי ענין כל אחד ואחד מן הכתובים הבסס שעיקר הכתוב לא היה כמו שנראה ממה שנכתב בספר אלא לד כתוב אחרת ולא היה לו לכתוב ואחרהם עודנו עומד אלא זה׳ עודנו עומד אלא שהיה הכתוב ולא קראם תקון סופרים אלא שהם דקדקו ופירשו שהם דיוקים לשון הרבה״ם • (אבל היום ג׳ רש״י אחר

נאמרים כן תוספות כן ל״ה אמיל אם לא אמיל כלומר אלא שיגלו הצדיקים עדיין יאמרו כן היה לומרנו לשמוף הכל ט׳ ופ׳ אם דהלו תלולה אלא תלולה לך מעבדות אלא אם לאמרם לומרנו הצדיקים הנמצאים כי יאמרו הבולם כך הוא לומרנו שישוף הכל הצדיקים והרשעים שהיו הרשעים רק תושבים אבל הצדיקים בשבוא עמהם ולא״ל כדי לתקן מאחר לתמיד לדיק עם שיגלו הצדיקים עמם עם מה שלמעלה הימנו שהרי לא אמר עד כאן אלא שיגלו הצדיקים את המקום לא שיגלו הצדיקים עמהם וזה״ם ולא נמצאו על תלולה לך בהתחון וזה״ם לא יגלו הצדיקים את הרשעים אבל הרבה לעשות כליה בגלוים מלולה לך בשופט כל הארץ לא יעשה בעבור שתיקון כי המקלחות אם לפרש אלא אם לא מתקנו אלא אם יעשה קלם ישוב ג״כ בפה שבתנאי וקל״ו • ם דק״ל דפשוטו אל קרא אמנם דלהרבה לא היה מתקנו אלא אם יעשה שות ריוקא הזה אלא היה מתקנו על תנאי הדום וזה״ל אלך אמר בתפלתו אולי יש חמשים צדיקים בתוך ק׳ אלא אם יעשה לדשון הזה הוא כמו׳ אתרי ק תלולה לך לעשות כבא ר״ל

גם אל יתבאל כאילו שמתחון אלא יגלו הצדיקים עם הרשעים וחבו כמו׳ אתרי ק תלולה לך לעשות

יָת דְּמַלֵּל עֲלוֹהִי׃ כ וַאֲמַר יְיָ קְבֵלַת דְּסִדֹם וַעֲמוֹרָה אֲרֵי סְגִיאַת
וְחוֹבְתְהוֹן אֲרֵי תְקִיפַת לַחֲדָא׃ כא אֵרְתְּגְלֵי־כְעַן וְאֶדְוֹן הֲכִי קְבֵלְתְּהוֹן
דְּעֲלַת לְקֳדָמַי עֲבָדוּ אֶעְבֵּד עִמְּהוֹן־גְּמִירָא (אִם־לָא תְיַבְּין) וְאִם־
תְּיִבְּין לָא אִתְפְּרַע׃ כב וְאִתְפְּנִיאוּ מִתַּמָּן גֻּבְרַיָּא וַאֲזָלוּ לְסִדֹם
וְאַבְרָהָם עַד־כְּעַן מְשַׁמֵּשׁ־בְּצִלּוֹ קֳדָם יְיָ׃ כג וּקְרֵב אַבְרָהָם וַאֲמַר
הֲבְרַגֵּז תְּשֵׁיצֵי זַכָּאָה עִם חַיָּבָא׃ כד מָאֵים אִית חַמְשִׁין זַכָּאִין בְּגוֹ
הֲבְרַגֵּז תְּשֵׁיצֵי וְלָא־תְשְׁבּוֹק לַאֲתְרָא בְּדִיל חַמְשִׁין זַכָּאִין די
בְּגַוָּהּ׃ כה קוּשְׁטָא אִבּוּן־דִּינָךְ מִלְּמֶעְבַּד כְּפִתְגָּמָא הָדֵין לְקַטָּלָא

רש״ם

(כא) עשו כלה • פסוק יש בנתיים להפריד את הדבר כלומר אם כן עשו אנשה אותם כלה: (כב) עומד לפני ה׳ • לפני המלאך לבקש פניו: (כג) ותספה • תכלה כדכתיב אספה עלימו רעות חצי אבלה בם • אכלה כפל לשון של אספה: (כד) בתוך העיר • סדם ומלך סדם היה ראש לכל המלכיות שבמקום ההוא:

רש״י

לפיוס ויגש אליו יהודה ה׳ וסגשה לתפלה (מ״ת יח) ויגש אליהו הנביא ולכל אלה נגנס לתכרסם לדבר קשות ולפיוס ולתפלה: האף תספה • הגם הספה ולתרגום של אונקלוס שהרגומו לשון רוגז כך פירושו כלום יסיתך שתספה צדיקים • עשרה לדיקים לכל ו׳ כלך וכלך כי ס׳ מקומות יש: (כה) חללה לך • ולא״ת גלא יעלו ז׳ הלדיקים לת הרשעים לשם המית הלדיקים: הללה לך • הוון סוא לך יאמרו כך הוא לומנתו שוטף הכל לדיקים וכעשים כך עשית לדור ה׳ המבול ולדור הפלגה: כדבר הזה • לא הוא ולא ם כיוצא

בעל התורים

(כד) לדיקים הלדיקים (ר״ל) מגד ד׳ דיינים שהיו בסדום. והלם תפרים דסבי דבתחלת הוו (ערש״י סנהדרין דף ק״ב

שפתי חכמים

דפשוטו לא מצטעם בן • רש״ם: ה (מת״) רבים מקשים על דאיים זו דהא הרבה גופי׳ לקמן שבבר תליו קשות ובאמת שם״ם הוא וז״ל ויגשו כי יהודה והוא פסוק ביוסעם י״ב: ו דאיים מקרוים רבים אלא שבהה דנקראין סדם: ז אל״ל שבאלה שהקרא סותר ח״ל דבתחילה אמר ולא תשא למקום מבמע אחף על הרבעים בתפלה ואח״כ אמר חלילה וגו׳ הרבמים לדיק עם רשע מבמע שלא בתפלה אלא על הלדיקים ומחרון ס״ל ח״ל לא יעלו ס׳: ח ולמ״ם שבהור כמבול כתרנו בה וכנין ואיך יאמרו שכך היה אומנתו שמתים לדיק עם רשע ומה בדור הפלגה לא המיה טוב אלא ויכן אומר לדיקים ובטפס לך בה יאמרו בדור המבול היו גם יותר לדיקים ובטפס לך בה וכנין כתרנו לדיקים בתין אבל בלאו הכי היה שוטף הכל ואחרון אם יעלו על תיהם אלים לבד אי אפשר כל אלים לדיקים ורשעים ויש לתמוה אל״ל אמר לו הם מתחר שתין ואומנתי כן

בלאו הכי אמר לו אם לא אמיל אם לא אמיל הלדיקים עם הרשע אלא שיגלו הלדיקים עם הרשעים אבל אם לא אמיל אם לא אמיל אם לא אמי

וְהָיָה כַצַּדִּיק כָּרָשָׁע חָלִלָה לָּךְ הֲשֹׁפֵט כָּל־הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה
מִשְׁפָּט: כו וַיֹּאמֶר יְהוָה אִם־אֶמְצָא בִסְדֹם חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם
בְּתוֹךְ הָעִיר וְנָשָׂאתִי לְכָל־הַמָּקוֹם בַּעֲבוּרָם: כז וַיַּעַן
אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הִנֵּה־נָא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי וְאָנֹכִי
עָפָר וָאֵפֶר: כח אוּלַי יַחְסְרוּן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם חֲמִשָּׁה
הַתַּשְׁחִית בַּחֲמִשָּׁה אֶת־כָּל־הָעִיר וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית אִם־
אֶמְצָא שָׁם אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה: כט וַיֹּסֶף עוֹד לְדַבֵּר אֵלָיו
וַיֹּאמַר אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם אַרְבָּעִים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה
בַּעֲבוּר הָאַרְבָּעִים: ל וַיֹּאמֶר אַל־נָא יַחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבֵּרָה
אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם שְׁלֹשִׁים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה אִם־אֶמְצָא
שָׁם שְׁלֹשִׁים: לא וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־
אֲדֹנָי אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֶשְׂרִים וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית
בַּעֲבוּר הָעֶשְׂרִים: לב וַיֹּאמֶר אַל־נָא יַחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבְּרָה
אַךְ־הַפַּעַם אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֲשָׂרָה וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית
בַּעֲבוּר הָעֲשָׂרָה: לג וַיֵּלֶךְ יְהוָה כַּאֲשֶׁר כִּלָּה לְדַבֵּר אֶל־

שפתי חכמים

לדורות הבאין: י ר"ל כדאמרינן בתוק דאגבי סדום אין לסם תוק לעולם הבא. דחלילה לך לעסו"כ. ומהכרס"ל פי' אם כך תעשה בעולם הזה הרי אם תאבד הטם ואמיטו לעולם הבא שאין שיך חטוא הטם מ"מ לא מצאת טעם לדבר למה תבחים לדיק עם רשע ע"ל: כ ומה שהולרך נפרט ה"ל הקומה הוא לומר וכי מי שהוא שופט כו' ולא הסמיך לו מה שפי' ה"ל אל הטופט ל' מעמת הוא שהולה לחודיע שה"ל הקומה הוא הע"פ שאיא בתנאי הטופט הקמיה הוא קאי אל מלא לא יעשה משפט: ל (מ"ר) זה כ' מהר"ש קולן בחורש קי"ב כי' שהכרחה ביקש שאם ימצא בעיר אחד תמשים לדיקים אם"ם ינצל המקום ר"ל שם נוצל לה' עיירות וה"ם אם ימצא בכל עיר ועיר ובקבי"ה הודה לדברינו ויוסיף לומר ובאחרי לכל המקום נלילא אף לכפרים ועי"ב אמר פעם אחד עיר ופעם מקום

ויעמנו ד' סכרכים ל וכן ל' יעיו ג' מסס לו כ' יעיו כ' מסס לו י' יעיו מ' מסס:

זַכָּאָה עִם־חַיָּבָא וִיהֵי זַכָּאָה כְּחַיָּבָא קוּשְׁטָא אִנּוּן־דִּינָךְ דְּדָיָן
(נ"י הֲדַיָּן) כָּל־אַרְעָא לָא (נ"י בְּרַם) יַעְבֵּד דִּינָא: כו וַאֲמַר יְיָ אִם־
אַשְׁכַּח בִּסְדוֹם חַמְשִׁין זַכָּאִין בְּגוֹ קַרְתָּא וְאֶשְׁבּוֹק לְכָל־אַתְרָא
בְּדִילְהוֹן: כז וַאֲתֵב אַבְרָהָם וַאֲמַר הָא־כְעַן שָׁרֵיתִי לְמַלָּלָא קֳדָם־
יְיָ וַאֲנָא עָפָר וּקְטָם: כח מָאִים יִתְחַסְרוּן חַמְשִׁין זַכָּאִין חַמְשָׁא הַתְחַבֵּל
בְּחַמְשָׁא יָת־כָּל־קַרְתָּא וַאֲמַר לָא אֲחַבֵּל אִם־אַשְׁכַּח תַּמָּן אַרְבְּעִין
וְחַמְשָׁא: כט וְאוֹסִיף עוֹד לְמַלָּלָא קֳדָמוֹהִי וַאֲמַר מָאִים יִשְׁתַּכְּחוּן
תַּמָּן אַרְבְּעִין וַאֲמַר לָא אֶעֱבֵד־גְּמֵרָא בְּדִיל אַרְבְּעִין: ל וַאֲמַר לָא־
כְעַן יִתְקַף קֳדָם־נ"י רוּגְזָא) דַּיְיָ וַאֲמַלֵּל מָאִים יִשְׁתַּכְּחוּן תַּמָּן תְּלָתִין
וַאֲמַר לָא אֶעֱבֵד־גְּמֵרָא אִם־אַשְׁכַּח תַּמָּן תְּלָתִין: לא וַאֲמַר הָא־
כְעַן שָׁרֵיתִי לְמַלָּלָא קֳדָם־יְיָ מָאִים יִשְׁתַּכְּחוּן תַּמָּן עֶשְׂרִין וַאֲמַר לָא
אֲחַבֵּל בְּדִיל עֶשְׂרִין: לב וַאֲמַר לָא־כְעַן יִתְקַף קֳדָם יְיָ וַאֲמַלֵּל בְּרַם־
זִמְנָא־חָדָא מָאִים יִשְׁתַּכְּחוּן תַּמָּן עַשְׂרָא וַאֲמַר לָא אֲחַבֵּל בְּדִיל
עַשְׂרָא: לג וְאִסְתַּלַּק יְקָרָא־דַיְיָ כַּד שֵׁצִי לְמַלָּלָא עִם־אַבְרָהָם

רש"ם

(כה) השופט כל הארץ. ששלחך כאן לא יעשה משפט: (כו) ויאמר ה'.

ר"ש"י

(לא) הואלתי. רציתי ב כמו ויואל משה: (לב) אולי ימצאון שם עשרה. על פחות לא בקש אמר דור המבול היו ר' נח ובניו וכשיבקש ולא שלטו על דורם. ועל ע' ע"י ירוקן כבר בקש ג ולא מצאו: (לג) וילך ה' וגו'. כיון שנשתתק שסיגגור אלן לו

בעל הטורים

וק"ט): (כו) ותכי עפר ואפר. מכאן אמר לאפר פיה ועפר סוטה: עפר בני' (סוטה (מג' כי תצא)). ואפר בני' בפרה: עפר ואפר. ג' במס' כמה ואיתך בחיוב וקיל:

שפתי חכמים

ופעם לכל המקום וע"ש: מ אין לקבוה לומר לא פי' מיד כן הכוולנו בתשובה ר"ל דה"ל היו דברים של בקי"ה סוחרין זה אם זה בהא לקמן בפ' אלה הדברים כתיב הוא"ל מעה ופעם"ש שם בתחיל כמו בגם לא הוא"ל ה"ל ב"מ הוא"לנו מי' בתחיל כמו בפרה"ש הוא"לנו מלה ואיתי הוא"לנו הא' פי' בתחיל כמו בפרה"ש הוא"לנו בתמיד. ואהכרעה לאהכרעה. ובלשון בלשה ור' בעיה ר"לאחר מי הכרעה לנוחה זה ודומה על כל בתמיה ערים היה מתפלל ומתחלה היה מתפלל על בתמיה לתת תשובה אלה ר' לכל אחד ואחד מן הכרכים ואחר ובאחרי ובדי שיוכל לכנוס כל היה מוכנו וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל ולא ודעתי מי הכרמיו לברר בתמה שלמר כו' ומהלה דרכ"ש דיק מדבני הכתוב בלשונו דלפעמים כתיב לא תעשה ולפעמים כתיב לא תחתיה מלה ודאי ה"ל דמתחלה שביקש על ע"כ ע"י ירוקן על כ' כרכים כתיב לא תחתיה ר"ל לא תחתיה תוגם לגמרי אבל מ"מ ישורין הבית עליהם כיון דע"י ירוקן הוא וכשביקש אח"כ על מ' מלא ירוקן על ד' כרכים כתיב לא תעשה מבמע לא תעשה לגמרי אפילו ישורין לא הבית עליהם וכן בגי' ג' כתיב לא תעשה כיון דבלא ירוקן היה ואח"כ כשביקש על ל' ועל י' כתיב לא תחתיה בשניהם מבמע אבל ישורין הבית אע"פ דבנגי' בגים יהיו בגל מ' וח' י' מלא ירוקן כתיב לא תחתיה אבל ישורין הבית אע"פ ע"ש ממתחלה ביקש שם

אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם שָׁב לִמְקֹמוֹ׃ שלישי יט א וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי
הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה בָּעֶרֶב וְלוֹט יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־סְדֹם וַיַּרְא־
לוֹט וַיָּקָם לִקְרָאתָם וַיִּשְׁתַּחוּ אַפַּיִם אָרְצָה׃ ב וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא
אֲדֹנַי סוּרוּ נָא אֶל־בֵּית עַבְדְּכֶם וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם
וְהִשְׁכַּמְתֶּם וַהֲלַכְתֶּם לְדַרְכְּכֶם וַיֹּאמְרוּ לֹא כִּי בָרְחוֹב נָלִין׃
ג וַיִּפְצַר־בָּם מְאֹד וַיָּסֻרוּ אֵלָיו וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם
מִשְׁתֶּה וּמַצּוֹת אָפָה וַיֹּאכֵלוּ׃ ד טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ וְאַנְשֵׁי
הָעִיר אַנְשֵׁי סְדֹם נָסַבּוּ עַל־הַבַּיִת מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן כָּל־
הָעָם מִקָּצֶה׃ ה וַיִּקְרְאוּ אֶל־לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַיֵּה הָאֲנָשִׁים
אֲשֶׁר־בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלָּיְלָה הוֹצִיאֵם אֵלֵינוּ וְנֵדְעָה אֹתָם׃
ו וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם לוֹט הַפֶּתְחָה וְהַדֶּלֶת סָגַר אַחֲרָיו׃ ז וַיֹּאמַר
אַל־נָא אַחַי תָּרֵעוּ׃ ח הִנֵּה־נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא־

שפתי חכמים חול. למיד דגושה **רש"י**

סדיון: ואברהם שב למקומו. נסתלק סדיון נסתלק סמיעור ס והקיעור מקטרג ולפיכך ויבאו ב' המלאכים כדומה להמית. ל' להמית את סדום ול' להציל את לוט והוא אומו שבא לרפאות אברהם והמלאכי שבא לבשר את שרה כיון שעשה שליחותו נסתלק לו: (א) המלאכים. ולהלן קראם אנשים ע כשסיפר שכיעה עמהם פ קראם אנשים. ד"ל אנל אברהם שכחו גדול וכיו המלאכים תדירין אצלו כאנשים קראם אנשים ואצל לוט קראם מלאכים: בערב. וכי כל כך שהו המלאכים מתכרון לסדום אצל מלאכי רחמים היו וממתינים שמא יוכל אברהם ללמד עליהם סניגוריא: ולוט ישב בשער סדם. יש כתיב אומו היום צ מיומו שופט ק עליהם (ב"ל): ויראו לוט וגו'. מביא אברהם למד ר' נהוראי על האומות: (ב) הנה נא אדני. כשם

וְאַבְרָהָם תָּב לַאֲתְרֵיהּ׃ א וְעַלּוּ תְּרֵין מַלְאָכֵיָא לְסִדּוֹם בְּרַמְשָׁא וְלוֹט
יָתֵב בְּתַרְעָא־(נ״י בִּתְרַע) דְּסִדּוֹם וַחֲזָא לוֹט וְקָם לְקַדְמוּתְהוֹן וּסְגִיד
עַל־אַפּוֹהִי עַל־אַרְעָא׃ ב וַאֲמַר בְּבָעוּ־כְעַן רַבּוֹנַי זְוּרוּ כְעַן לְבֵית
עַבְדְּכוֹן וּבִיתוּ וְאַסְרוּ רַגְלֵיכוֹן וּתְקַדְּמוּן וּתְהָכוּן לְאָרְחֲכוֹן וַאֲמָרוּ
לָא אֱלָהֵין בְּרְחוֹבָא נְבִית׃ ג וְאִתְקַף־בְּהוֹן לַחֲדָא זָרוּ לְוָתֵהּ וְעָלוּ
לְבֵיתֵהּ וְעֲבַד לְהוֹן מִשְׁתְּיָא וּפַטִּיר אֲפָא־לְהוֹן וַאֲכָלוּ׃ ד עַד־לָא
שְׁכִיבוּ וַאֲנָשֵׁי קִרְתָּא אֲנָשֵׁי סְדוֹם אַקִּיפוּ עַל־בֵּיתָא מֵעוּלַיְמָא
וְעַד־סָבָא כָּל־עַמָּא מִסּוֹפֵהּ׃ ה וְקָרוּ לְלוֹט וַאֲמָרוּ לֵהּ אָן גֻּבְרַיָּא
דִּי אֲתוֹ לְוָתָךְ לֵילְיָא אַפְּקִנּוּן לְוָתָנָא וְנִדַּע יָתְהוֹן׃ ו וּנְפַק לְוָתְהוֹן
לוֹט לְתַרְעָא וְדָשָׁא אֲחַד בַּתְרוֹהִי׃ ז וַאֲמַר בְּבָעוּ־כְעַן אַחַי לָא
תַּבְאִישׁוּן׃ ח הָא־כְעַן לִי תַּרְתֵּין בְּנָן דִּי לָא יְדָעְנוּן גֻּבַר אַפֵּק־כְּעַן

בעל הטורים

(ג) ומצות. ג' כמ"ס. סכח ואידך לוי אם ומצות מלמד שפסח סיס דילפין מלות דכתיב עמלות דכתיב:

רש"ם

המלאך: (ב) כי ברחוב נלין. אלא ברחוב נלין: (ה) כל העם מקצה. להודיע שאפי' א' או י' שאמר לאברהם לא נמצא בהם. (ה) ונדעה אתם. משכב

שפתי חכמים

במלות שכרי לא סיס מדקדק על ש"ב. מדקדקים ליה עמילה: ש ופירושו עתה שענבתם מלי אתם לחוזים לי: ת ופירשו בנקבה מנם סורו ס' דלא"ל לתה אמר סורו מה סיס לו לומר בוחו אל בית עבדכם: א ולא דאמר גבי אברהם לוטי ועבדי עוברים אלות ל"ל דאברהם שכרי פתח סיס וסיס לו לומר עוברים אלות ל"ל דאברהם לוט שהשכם אלה עשירה לפי כבוד האורחים וק"ל: ב אמרי רבש כלומר כאברהם לומר לשנים אומר אנשי סדום שאנשים רבשים סיו: ג ר"ל. גבי אמר דבר זה

המלאך ואמרו רגליכם אלה כך אמר לוט אם כשיבאו אנשי סדום וילאו אל בית אדם ג' שבאו לביתך ולא סודעתו לפיכך אמר מוטב שיתעכב כאן בחוץ רגליכם שיהיו נרחים כמו שבאו עכשיו לפיכך אמר לימו תחנה ואח"כ תלנו: ויאמרו לא. ולאברהם אמרו כן העשה מלאן שמרכין לקטן ואין מבריחין לגדול (ב"ל): כי ברחוב נלין. הרי כי משמע בלשון אלה שאמרו א כבר אל ביתך אלא ברחוב של עיר נלין: (ג) ויסרו אליו. עקמו את הדרך לבית עיקו: ומצות אפה. פסח א סיס: (ד) טרם ישכבו. ואנשי העיר אנשי סדם. כך מדרש בב"ר טרם ישכבו ואנשי העיר היו בפיהם של מלאכים שהיו שולחים לוטו מה טיבם ומעשיהם והוא אומר לסם רוחם רשעיו עודם מדברים בסם ואנשי סדום וגו'. ופשוטו של מקרא ואנשי העיר אנשי רשע ב נסבו על הבית ועל שהיו רשעים וקראום אנשי סדום כמו שאמר הכתוב ואנשי סדום רעים וחטאים: כל העם מקצה. מקצה העיר עד הקצה שאין מהם עוזרים ג שתעשו נדיק אחד אין נסס: (ה) ונדעה אתם. במשכב זכר

יָדְעוּ אִישׁ אוֹצִיאָה־נָּא אֶתְהֶן אֲלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כַּטּוֹב
בְּעֵינֵיכֶם רַק לָאֲנָשִׁים הָאֵל אַל־תַּעֲשׂוּ דָבָר כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ
בְּצֵל קֹרָתִי: ט וַיֹּאמְרוּ גֹּשׁ הָלְאָה וַיֹּאמְרוּ הָאֶחָד בָּא־לָגוּר
וַיִּשְׁפֹּט שָׁפוֹט עַתָּה נָרַע לְךָ מֵהֶם וַיִּפְצְרוּ בָאִישׁ בְּלוֹט
מְאֹד וַיִּגְּשׁוּ לִשְׁבֹּר הַדֶּלֶת: י וַיִּשְׁלְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־יָדָם
וַיָּבִיאוּ אֶת־לוֹט אֲלֵיהֶם הַבָּיְתָה וְאֶת־הַדֶּלֶת סָגָרוּ:
יא וְאֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־פֶּתַח הַבַּיִת הִכּוּ בַּסַּנְוֵרִים מִקָּטֹן
וְעַד־גָּדוֹל וַיִּלְאוּ לִמְצֹא הַפָּתַח: יב וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים אֶל־
לוֹט עוֹד מִי־לְךָ פֹּה חָתָן וּבָנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ בָּעִיר
הוֹצֵא מִן־הַמָּקוֹם: יג כִּי־מַשְׁחִתִים אֲנַחְנוּ אֶת־הַמָּקוֹם
הַזֶּה כִּי־גָדְלָה צַעֲקָתָם אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַיְשַׁלְּחֵנוּ יְהוָה
לְשַׁחֲתָהּ: יד וַיֵּצֵא לוֹט וַיְדַבֵּר אֶל־חֲתָנָיו לֹקְחֵי בְנֹתָיו
וַיֹּאמֶר קוּמוּ צְאוּ מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־מַשְׁחִית יְהוָה אֶת־

שפתי חכמים — צי דגישה — ר"ש"י

ד' **מנו** אבר לא ידעו אים (נ"ר): (ח) האל. כמו אלה: כי על כן באו. כי בעונכם הזאת תעשו לכבודי ה על אשר באו בלא קורתי תכנוס בעולא שרותי תכנוס של קורס שרותא: (ט) ויאמרו גש הלאה. קרב הלאה ו כלו' סתקרב לגדדין ותתרחק ממנו וכן כל הלאה שבמקרא לשון רחוק כמו (במדבר יז) זרם הלאה (מ"ש כ) כגר תחיה ממך והלאה. גם הלאה המשך הלון בלשון לעז טריטיר"ו דמו"ם (ווייטע פון אונז) ודבר מיפס הוא לומר אין אנו מוסמין לך ודומה לו (ישעיה סה) קרב אליך אל תגש בי. וכן (ישעיה מט) גשה לי ואסבם. המשך לגדדין בעבורי ואסב אליך. אתה מלין על כאחרתין פיך מלאך לבך. על אתמר לסם על הכמות אמרו לו גם הלאה לשון נתח ועל שריה מלין על כאולמיס אמרו כאחד בא לגור. אדם נכרי ז יחידי אתה בינינו שבאת לגור ז וישפט שפוט. מעמים מוכיח ח אותנו: הדלת. דלת הכוכבת לעגול ולכאה: (יא) פתח. הוא החלל שבו נכנסין ויוצאין: בסנורים. מכת עורון: מקטן ועד גדול. (כ"ר) הקטנים שהמלו בעביגיה שהלה שנת מנער ועד זקן לפיכך נתגדלה

וַיַּהֲרֹן לְוָתְכוֹן וְעִיבִידוּ לָהֵן כְּדְתַקֵּן בְּעֵינֵיכוֹן לְחוֹד לְגֻבְרַיָּא הָאִלֵּין
לָא־תַעְבְּדוּן מִדְּעַם אֲרֵי־עַל־כֵּן עָלוּ בְּטֻלַּל שֵׁרוּתִי: ט וַאֲמַרוּ קְרֵב
לְהַלָּא וַאֲמַרוּ חַד אֲתָא־לְאִתּוֹתָבָא וְהָא־דָיָין דִּינָא כְּעַן נַבְאֵשׁ לָךְ
מִדִּילְהוֹן וּתְקִיפוּ בְּגֻבְרָא בְּלוֹט לְחַדָּא וּקְרִיבוּ לְמִתְבַּר דֶּשָׁא:
י וְאוֹשִׁיטוּ גֻּבְרַיָּא יָת־יְדֵיהוֹן וַאֲיְתִיאוּ יָת־לוֹט לְוָתְהוֹן לְבֵיתָא וְיָת־
דֶּשָׁא אֲחַדוּ: יא וְיָת גֻּבְרַיָּא דִּי־בִתְרַע בֵּיתָא מְחוֹ בְּשַׁבְרִירָיָא
מִזְּעֵירָא וְעַד־רַבָּא וּלְאִיעוּ לְאַשְׁכְּחָא תַרְעָא: יב וַאֲמַרוּ גֻּבְרַיָּא לְלוֹט
עוֹד מָן־לָךְ הָכָא חַתְנָא וּבְנָךְ וּבְנָתָךְ וְכֹל דִּי לָךְ בְּקַרְתָּא אַפֵּיק מִן־
אַתְרָא: יג אֲרֵי מְחַבְּלִין אֲנַחְנָא יָת־אַתְרָא הָדֵין אֲרֵי־סְגִיאַת
קְבֵלְתְּהוֹן קֳדָם יְיָ וְשַׁלְחָנָא יְיָ לְחַבְּלוּתָהּ: יד וּנְפַק לוֹט וּמַלֵּיל עִם־
חַתְנוֹהִי נָסְבֵי בְנָתֵהּ וַאֲמַר קוּמוּ פּוּקוּ מִן־אַתְרָא הָדֵין אֲרֵי־מְחַבֵּל

רש"ם — **בעל המורים**

זכור. וכן בפלגש בגבעה: (הז) כי על כן. אשר באו: (ט) גש הלאה. כדכתיב קרב אליך אל תגש בי כי קדשתיך. התקרב לצד הלאה. כלומר ברח לך מאצלינו: בא לגור. לום היה זר בסדום: נרע לך מהם. יותר מהם נעשה לך רעה: (יא) בסנורים. מכת עורון ושממון: וילאו. פירושו לא יכלו עוד למצוא הפתח לא בקשו הפתח. וכן ונלאו מצרים לשתות מן היאור. לא יכלו לשתות מאחר שהיה הדם וכן מוכיח לבסוף ולא יכלו לשתות מימי היאור. ובכמה מקומות לשון נלאה מכופל כמו [נלאיתי] כלכל לא אוכל. וכן והיה כי נראה כי נלאה מואב על הבמה ובא אל מקדשו להתפלל ולא יוכל. וכן הנסה דבר אליך תלאה ועצור במלין מי יוכל. כלומר בשביל שנסה אותך הקב"ה ביסורים אתה נלאה. כלומר אין אתה יכול להיות שותק וחשבת בלבך ואמרת ועצור במלין מי יוכל: (יב) עוד מי לך פה. העוד לך קרובים בעיר מלבד אלו שבבית: (יג) וישלחנו. משקל דגש. ואע"פ שכל שליחות של שלוחים החוזרים כתוב בהם וישלח משקל רפי באלו כתב משקל דגש. לפי שהוא

רש"י — **שפתי חכמים**

הפורעמה מהם: (יב) עוד מי לך פה. פשוטו של מקרא מי יש לך עוד בעור הזאת מ מון מאתכם וכמותך שבבית: חתן בניך ובנתיך. לפי יש לך תתן לו בנים וכמה הוא מן הסמוך: ובניך. בני המחוך הגדולות. ומ"מ עוד מאחר שעושין עגלה הזאת מי לך פתחון פה לגמד כמיגוריא עליהם שכל כלונה היה מגיע לך עליהם מזונות קני כיס מי לך סה: (יד) חתניו. שני בנות הגדולות היו ע בעור: לקחי בנתיו.

שפוט שלין לפרם משפט שלין מלן טוטן ומטען: מ מי עוד מי לך פה מאמע שלא ידעו וחתן ובניך וגו' פס ככמוי מאמע שידעו לקן פ' לפ יש לך מ': י ומ"מ מנ"ל נרם"י דילמא בניו היו ולא בני בניו וי"ל מדרבינו תתן תחלה ותמ"ב בניך ובמחוך מאמע דקלי בניך ובמחוך על תתן דרייש מבנות הגדולות: כ ומה דפ' לעיל שאתר לוט שהנסים הפנים יל מתחלה אחר ק

הָעִיר וַיְהִי כְּמַצְחֵק בְּעֵינֵי חֲתָנָיו: טו וּכְמוֹ הַשַּׁחַר עָלָה
וַיָּאִיצוּ הַמַּלְאָכִים בְּלוֹט לֵאמֹר קוּם קַח אֶת־אִשְׁתְּךָ וְאֶת־
שְׁתֵּי בְנֹתֶיךָ הַנִּמְצָאֹת פֶּן־תִּסָּפֶה בַּעֲוֹן הָעִיר: טז וַיִּתְמַהְמָהּ וַיַּחֲזִיקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וּבְיַד־אִשְׁתּוֹ וּבְיַד שְׁתֵּי בְנֹתָיו בְּחֶמְלַת יְהוָה עָלָיו וַיֹּצִאֻהוּ וַיַּנִּחֻהוּ מִחוּץ לָעִיר: יז וַיְהִי כְּהוֹצִיאָם אֹתָם הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הִמָּלֵט עַל־נַפְשֶׁךָ אַל־תַּבִּיט אַחֲרֶיךָ וְאַל־תַּעֲמֹד בְּכָל־הַכִּכָּר הָהָרָה הִמָּלֵט פֶּן־תִּסָּפֶה: יח וַיֹּאמֶר לוֹט אֲלֵהֶם אַל־נָא אֲדֹנָי: יט הִנֵּה־נָא מָצָא עַבְדְּךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ וַתַּגְדֵּל חַסְדְּךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי לְהַחֲיוֹת אֶת־נַפְשִׁי וְאָנֹכִי לֹא אוּכַל לְהִמָּלֵט הָהָרָה פֶּן־תִּדְבָּקַנִי הָרָעָה וָמַתִּי: כ הִנֵּה־נָא הָעִיר הַזֹּאת קְרֹבָה לָנוּס

שפתי חכמים קדש

לא כל אחד ל״ב מהם בקמ״אלהים רוצים להחליף כיס אלין עליהם • מכרם״ג: ל אלכל אין לומר תקנו לוקחי בעתיו בכל אחד הוה דוקא עכשיו הם חכמים היו והלי לקחו בעתיו ולמה היה צריך לכתוב: לב כמו שפירש״י בעלמו בסמוך גבי המלגו על נפשך: ג ואל״ם לעיל מעיר מציג פן תספה בשון הציר משמע שלא הרגיע עמכם • (מכרמ״ם) ולק״מ דק״ק פן תספה בשון הציר הם תפלה בעיר עמהם ולזה לא יועיל זכות אברהם דכתיב חפילו זכות של צדיק עלמו היה מועיל לזה כדמליט שבל מתוך מפגרה לדיקים לא ביקש ט׳ לעמל כל בעיר בפנילם ונכפי בשון הציר כיון שהאלו המכם ומ״ם רש״י ובזכות אברהם אחה מילוט ר״ל שהמה מחבב מלאים לא הרגשת עמהם וחליט אין אחה רואי לעבוד בשביל עלמך ולכך הלא מכם ואחה מילט אבל הם מחלה בעיר אלא לאבר שחספה עמהם בשון הציר ולזה יועיל לזה זכות אברהם • ופי״ל דלמ״ם רש״י כבה אינר כדאי לרחות ט׳ המילה לק״מ דלפ״ל לעיל ומי ס״ק פן תספה בשון הציר לפי שאינר כדאי לרחות בפורענותם ול״ב הביה נעבר הם מחלה בעיר כמו שאינרא לאשה וקל״ל: ם מקבים העולם הא פירש״י גבי ויחבר אלוים את אברהם שחר לעון שהיה יודע שברה אשה ט׳ ול״ל פני מלי לפרש משום כחלי טעמא מילוט שבות זכות פלמו ויקבה מני לאה כזכרינו שלא יבינו מתחריו • (מכרמ״ם) ר״ל דלי לא לא זכות אברהם שהיה לדיק גדול שהוא כדאי אבל הם לא לא בזכיקה פרה כנגד פרה שהיה לא פן

רש״י

שלוחן בבנית ל תרוסות להם: (טו) ויאיצו• כתרגומו ודמיקו מכרוכו: הנמצאות• המזומנות לך בבית להלוט: ומ״ל יש וזם יבוהו של מקרא: תספה• תכוה כלה• עד הוס כל כדור מתורגם עד דסף כל דלא: (טז) ויתמהמה• כדי להגיע לה מ״ מעוזו: ויחזיקו• (כ״כ) ל׳ מכם היה שלוח להגיע ומהיכו להפוך סדום לכך נאמר ויאמר המלאך ולא נאמר ויאמרו: (יז) המלט על נפשך• דיך להגיל נפשות אל תמוס על המעון: אל תביט אחריך• אחה הרגשת עמהם ג וזכות אברהם אחה ם ניגול איך כדאי לרחות בפורענותם ואחה ניגול: בכל הכבר• ככר הירדן: ההרה המלט• אל אברהם בלה שהוא יושב בהר שלא ויעתק מבם הסגה• ולף עכשיו היה יושב שם שלא אל המקום אשר היה שם אהלו בתחלה ואע״פ שכתוב ויאהל אברהם וגו׳ אהלים הרבה היו לו ומשכו עד חברון• המלאך לשון המעמה הקן כל המלאכים שבמקרא המשולי״ר (פנטסליפסטן

יי יָת־קִרְתָּא וַהֲוָה כְּמִרְחָךְ בְּעֵינֵי חַתְנָוהִי: טו וּכְמִסְּפַק צַפְרָא הֲוָה דְּזָרְזִיקוּ מַלְאֲכַיָּא בְּלוֹט לְמֵימַר קוּם דְּבַר יָת־אִתְּתָךְ וְיָת־תַּרְתֵּין בְּנָתָךְ דְּאִשְׁתְּכַחָן וּכְדֵין תִּתְבַּלְעִי בְּחוֹבֵי קַרְתָּא: טז וְאִתְעַכַּב וְאַתְקִיפוּ גֻּבְרַיָּא בִּידֵהּ וּבִידָא דְאִתְּתֵהּ וּבְיַד תַּרְתֵּין בְּנָתֵהּ כְּרַחֲם (נ״י כַּד חָס) יְיָ עֲלֹוהִי וַאֲפִקוּהִי וְאַשְׁרוּהִי מִבָּרָא לְקַרְתָּא: יז וַהֲוָה כַּד־אַפִּיקוּ יָתְהוֹן לְבָרָא וַאֲמַר חוּס עַל־נַפְשָׁךְ לָא־תִסְתְּכִי לְאַחוֹרָךְ וְלָא־תְקוּם בְּכָל־מֵישְׁרָא לְטוּרָא אִשְׁתְּזַב דִּלְמָא תִלְקֵי: יח וַאֲמַר לוֹט לְהוֹן בְּבָעוּ כְּעַן רִבּוֹנִי (נ״י יְיָ): יט הָא־כְעַן אַשְׁכַּח עַבְדְּךָ רַחֲמִין קֳדָמָךְ וְאַסְגֵּיתָא טֵיבוּתָךְ דִּי עֲבַדְתָּ עִמִּי לְקַיָּמָא יָת־נַפְשִׁי וַאֲנָא לֵית־אֲנָא יְכִיל לְאִשְׁתֵּזָבָא לְטוּרָא דִּילְמָא תַּעֲרַעֲנִי בִּשְׁתָּא וַאֵימוּת: כ הָא־כְעַן קַרְתָּא הָדָא קְרִיבָא לְמַעֲיָרוּק

רשב״ם

שילוח של השחתה כדכתיב ושן בחמות אשלח בם• ישלח בהם ערוב: (טו) וכמו השחר עלה• נכתב פסוק זה בשביל שכתב לפנינו השמש יצא על הארץ ולוט בא צוערה להודיע שכל כך המתינו לו המלאכים בשביל חבתו של אברהם: (יז) אל תביט אחריך• בשביל צער

רש״י

בלע״ז וכן (יסעיה סו) והמליטה זכר שנשמע בעוזבר מן הרתם (תהלים קכד) כלפול נמלטה (יסעיה מו) ולא יוכלו מלט מנה להמיט מנה הרעי שבנקביוסם: (יח) אל נא אדוני• (שמות לה) רבותיו אמרו שם זה קדש ע״ש שלא כו להמיות לה נפשי מי שיש בידו להמית ולהחיות ותרגומו בבעו כען ב׳: אל נא• אל תאמרו אלי להמלט סכלה: נא• לשון בקשה: (יט) פן תדבקני הרעה• כשהייתי אצל אבי סדום שיש שקב״ה רואה מעשי ומעשה בני הטיב וכייתי נלאה לדיק וכדאי ם לגאל• וכשאבא אצל לדיק אני כלבע• וכן אמרה הלפיס לאיזבו (מ״ל י״ז) כי בתא אצל אלי להאיר לה שמי עד שלא בתא אצל אלי היה הקב״ה רואה מעשי ומעשי שני ואני לדקת ביישם ומשבחה אלי לפי מעשיך אני רשעי: (כ) חעיר

שפתי חכמים

המיתה כמה שלא גילם ט׳ לא היה לוט כדאי לגאל מתוך הסתירה בשביל טובה ש לילו עשה חוכה א לחדש אחר שאינו לדיק גדול כ״כ כאברהם וא״כ אלו אחר בשוכה ז וזכות אברהם דוקא וה״ם ויחבר אלוים את אברהם דכ״ל לא לוט לפי פירש״י הכ״ל אלא כדפירשם וק״ל: ע (מכרמ״ם) ולפ״ל ל״ל כדפרש״י אחה״כ אל לא תאמרו אלי מה ל׳ מה ל׳ בקשה• וה״ל דסכולא תרגמ״ל פסקיה ״אל״ קרא וס״ם ויאמר לוט אינהו אל וה״ל אל תאמרו אל ט׳ ואחה״כ מתחיל הפלגו לבקש״כ וה״ם לא ט׳ כמה אלא מבדר וגו׳ לחחיות אח נפשי אחה שבאבה הכ״ל מה ל׳ בקשה ל״ל נמלא מה מתחיל בקשתו וכמ״ם קודם זה ותרגומו בבעו ט׳ ל״ל בבעו הוא הרגום אל אלא לשון בקשה ולכך מכפר רש״י בסדר לפרש אחלה אלא אחוי שהוא קודם שהוא מאוחר בפסוק אחה״כ אל לא שהם מוקדמים בפסוק אלא בדפירש״י שהוא לומר מאחר שבתאמרו אמרו שם זה קדש ט׳ לכן ל״ל שמלה אל לא מחולקים ואל פירושו אל תאמרו אלי ט׳ ומה לשון בקשה וה״ק: ם (מה״ר) ואע״ג דלעיל מי אחה הרגשת מעשה

שָׁמָּה וְהִוא מִצְעָר אִמְּלָטָה נָּא שָׁמָּה הֲלֹא מִצְעָר הִוא
וּתְחִי נַפְשִׁי: רביעי כא וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נָשָׂאתִי פָנֶיךָ גַּם
לַדָּבָר הַזֶּה לְבִלְתִּי הָפְכִּי אֶת־הָעִיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: כב מַהֵר
הִמָּלֵט שָׁמָּה כִּי לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת דָּבָר עַד־בֹּאֲךָ שָׁמָּה
עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הָעִיר צוֹעַר: כג הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא עַל־הָאָרֶץ
וְלוֹט בָּא צֹעַרָה: כד וַיהוָה הִמְטִיר עַל־סְדֹם וְעַל־עֲמֹרָה

שפתי חכמים

ובאמת אחרים אתה מוצא מלא שהאמת הוא כן אבל לוט עשה כזה וזהיה סבור שבזמנם עלמו הוא מלא והא דפי' הרב המאור הקי בל בעיר אינל בגלגל לאו לאמיתו בזמנו אלא כדי שמגלל אתה ומ"מ בכל בזמנם אברהם (מהרש"ם) אבל קשה אחר עשה לוט והא דבר שמע ממלאך אל מבוא לפי שהרשעת בו' ואתה מלוט בזמנם אברהם מו' אלא ר"ל דלא על אלאו ממהפכת סדום קאמר אלא על שאר האמן שדר בסדום קאמר שהיה בדאי לבגל מעוגם על מעשיו בהיותו מתבל דיק בגבוה וק"ל: צ וא"ת מ"ל לרבי"ל דשאר מקומות היה ישיבתן ר"ב שנה דלמלת הרבה שנים המתינו מלבנות אחר הפפגנה: (מהרש"ם) לק"מ דבא פרב"ל תחלת דבור זה ח"ל ומה היה קריבתן מדור הפלגה שנפלגו האנשים ובחחילו לבתישב הים הים במקומו הו' ומשם ועד הלן ר"ב שנה בו' הרי שרש"י פלאו כי' הוכחתו דבשנפלגו האנשים מיקם הבחילו לבנות ובהתישב הים במקומו וכן הדעם מתנת אחת שנתחלק לו לבנות העיר והמגדל לבתישבו שם ואח"כ בשמולו משם על פני כל האדן ויחדלו לבנות המגדל בו כ"א במקומו ומתשבו שם אבל מעלנשה בא נימוד' ר"ל לון הוכחה בלל שלוט פשוטו של מקרא רק רמז בעלמא לבשום וכן מוכח מלשון רש"י הרי מדור הפלגה בו' ואח"כ אחר כוה שאחר אחלטה בא וגו' ר"ל בגיאו' וכן מבואר בפרדש"י והוספות בפ"ק דשבת וגם (בעיי יעקב) בשם שם וכן פירש"י בחורה והלא בעמנחת יהודה: ק בהה"ש בקשה לא ידעתי איך הוכיח קושים רבותי' שבקשו הא קחתי לב והלא כל עלמן של רבותינו ז"ל שבוליאו מפשוטו הוים אלא מפני קושית ש"ר דמפרש בפ"ק דשבת: (מהרש"ם) לק"מ דפשוטו של מקרא שמפרש רש"י הוא הוספת דקרא הלא מלאר הוא ולא אתחלת הפסוק קרוכה וגו' ואיה ר"ל אמרהשו ישובפה קרוכה: הזאת הוא ולא מלאר ר"ל מלאר בשני יחוד לבוים בפשוטו עיר קטנה אין לך לבקשיך בו' ומה שבוכות רש"י לבניית פשוטו של מקרא על פיפי' דקרא דבא ע"ב ר"ל הרשות דקרא הוא לפי אדרבה בבל' ר"ל שבוראה אלא מדרשו קשה הלא מלאר בשני יחוד הוא דל"ל לומר אם אינו מעטים שמוטים מוטיים לך הבית בפשוטו הלא מלאר פי' עיר קטנה: ר (מהרש"ם) אלא שמעמה לאבם הוסך לחוני שזה ג"כ פי' ח' מל מדבר בעלמן לפיכך

ר ש"י

הזאת קרובה. (שבת פ"ק) קרובה ישיבתה. תיישבה מקרוב לפיכך לא נהמלאה שאתה עדיין ומה היא קריבתה מדור הפלגה שהפלגו האנשים ותתילו להתישב אים אים במקומו והיא היתה בשבת מות פלג ומשם ועד כאן ר"ב שנה שפלג מת בשבת מ"ח לאברהם יולד פלג הי מחני הולידו את רעו ר"ע שנה לא משם ר"ב כשמולד ברוג ומברוג עד שמולד נחור ל' הרי ס"ב ומנחור עד שמולד תרח כ"ט הרי ל"ח ומשם עד שמולד אברהם ע' הרי קס"ח הן עליהם מ"ה שנה הרי ר"ע ואותה שנה שיתה שת הפלגה וכשאברהם סלה יש לאברהם בן ר"ע שנה הרי מדור הפלגה ע"ב ר"ב צ שנה ועוד אחרים ישיבתה אחרי דדוש והכוחיה שנה אחת הוא שת: אחלנה לא נגימטריא ר"ל: הלא מצער הוא. והלא עומדים מוענין ויכול אתה להמיתה. ותחי נפשי בה זו מדרש. ופשוטו על מקרא הלא עיר קטנה היא ואנשים בה מעט אי' לך להקפיד אם תמיתה ותחי נפשי בה: (כא) גם לדבר הזה. לא דייך שאתה נעול אלא אף כל העיר אינל בגלגל: הפכי. הופך אני ר כמו עד בואי אחרי ראוי מדי דברי בו (ומיסה לא): (כב) כי לא אוכל לעשות. זה עושן בל מלאכים על אמתו כי משמחיים אתנו ואנו הדבר בעצמן לפיכך

אונקלוס

לְתַמָּן וְהִיא זְעֵירָא אִשְׁתֵּיזַב כְּעַן תַּמָּן הֲלָא זְעֵירָא הִיא וְתִתְקַיַּם
נַפְשִׁי: כא וַאֲמַר לַהּ הָא גְּבִיבִית אַפֵּךְ אַף לְפִתְגָמָא הָדֵין בְּדִיל
דְּלָא לְמֵהְפַּךְ יָת־קַרְתָּא דְּבָעֵיתָא עֲלַהּ: כב אוֹחֵי לְאִשְׁתֵּיזַב תַּמָּן
אֲרֵי לָא אִכּוּל לְמֶעְבַּד פִּתְגָמָא עַד־מֵיתָךְ לְתַמָּן עַל־כֵּן קְרָא שְׁמָא־
דְקַרְתָּא צוֹעַר: כג שִׁמְשָׁא נְפַק עַל־אַרְעָא וְלוֹט עַל לְצוֹעַר: כד וַיְיָ
אַמְטַר עַל־סְדוֹם וְעַל־עֲמוֹרָה גָּפְרִיתָא וְאֶשְׁתָּא מִן־קֳדָם יְיָ מִן

ר ש"י

בה רוב חוטאים: (כד) וה' המטיר. המלאך גבריאל: מאת ה'. שכינה משם.

ר ש"י

לא זו משם עד שהזקקו לומר אלין הדבר בבשוקן: כי לא אוכל. לבון יחוד מלאן אתה נמוד שהאחד הופך והאחד מלינ שאלין אינ מלאכים כשלמוש לדבר א': על כן קרא שם העיר צוער. על שם ת והוא מלער: (כד) וה' המטיר. כ"מ שאמר וה' הוא ובים א דימו: המטיר על סדום. בעצות השחר ב כמו שנת' וכמו השחר עלה בעה שהלבנה עומדת בנקוע עם החמה לפי שהיו משם. וזכין לחמה ומשם הלבנה אמר הקב"ה אם ד' ירי. משם בוים ג יהיו שבדי לבנה אומרים הילו היה בלילה כשהלבנה מוזלת לא היימו מרבין. ואם אפרע מהם בלילה יהיו עובדי החמה אומרים הילו היה ביום כשהחמה מוזלת לא היימו חרבים לכך כתיב וכמו השחר עלה ופרע מהם בעבה שהחמה והלבנה מוזלים: המטיר וגו' גפרית ואש. בתחלה מטר ד ועשה גפרית ואש (מכילתא בשלח): מאת ה'. דבר המקרמות לדבר כן כמו כמי ומך ולא אמר כמי. וכן אמר דוד (ע"ח ח) קחו עמכם מעבדי אדוניכם ולא אמר מעבדיי וכן אחאזורם בשם המלך ולא אמר בשמי. אף כאן אמר מאת ה' ולא אמר מאתו: מן השמים. והוא שאמר מכ' (איוב ו') כי בם ידין עמים וגו' בשבת ליכר הבריות מביא עליהם אש מן השמים כמו שעשה לסדום. וכשבא להוריד המן מן השמים (שמות טז) הנני ממטיר לכם לחם מן

בעל הטורים

(כג) השמש יצא וגו'. הפסוק הזה מתחיל בה"א ומסיים בה"ח מלמד שיצא ה' מלין קודם שלוט

שפתי חכמים

יתמן כאן: יש אבל מדלעיל דכתיב ויאמר המלאך אל נפקר ולא כתיב ויאמרו אין ראיה דלמלה בסלגה לא היה אלא אחד אבל בהפיכה היו שניהם יחד: ח לומר דע"כ אוכיח מלבר אחי ולא אחרמיך ליה: א אלוגר בית דיש וכ' הסיימו לדבר זה וא"ת לפה הקדים הכ"ד קודם ה' (מהרש"ם) ולק"מ דהכ"ד לא נתחב בהדיה בקרא רק ברמז בחות וי"ו דזה' וא"כ אין אחסר לקדים ה' לקודם הכ"ד כמלה א' ואין להקשות לפה לא מצרם ג"כ לשל גבי זה' אמר המקום אני מאברהם וכן לקמן גבי זה' פקד את שרה הוא"ם נתן עשה לכנס ע"ם בתוכך. (מהרש"ם) ולק"מ דא"ל שנאמר וה' הוא ובים דיש ר"ל בחיוב מבר אשלמינו דוקא דאל"כ הפשוטא קודם ה' בהוא תחילה דיבור ומכון כגון הכא ויאמר ה' ולא וה' המטיר דמשמעותו תמיד עכון והרי הוא נאמר תחלת מכון לכך ר"ל לומר בו הוא וכ"ד אבל וה' אמר המקום היא ר"ל המיבור מבר אשלמינו ויקומו משם וגו' שלוט לבשתיהו ועי"כ וה' אמר המקום וגו' דמרש"ל שם הרי נתבר ומי' עד ולא אודיע לאב ומי' וכן ומי' פקד וגו' פרש"ל סתר פרשה זו לבאן לגמר כל המבקש ומי' ש"ע הרש"ל פי' וי"ו אל וה' פקד לאחרות שמבבר למעלה אבל הכא לא מבבר אשלמינו אלא אחדרבה כתיב בשבת יצא וה' ואח"כ המטיר וגו' ובאמת המטיר קודם שיצא השמש כמ"ש וכמו הבחר עלה וגו' ופירש"י מבן שהמשה ולבנה שלשים ומי' ודו"ק: ב כלומר דוה' המטיר לא קלי אקרא אלמינו בשבת יצא מל בארץ ולוט בא לצוער ואח"כ בשבת לצוער המטיר אלא ס"ק וה' המטיר לצוער בבר קודם שבת לוט לומר אלא מעלות השחר קודם שיצא השמש מל בארץ: ג ובקשה ובלא טוב יסוי בחרגים ומה יעלים לדבר ר"ל דבקר"ם היה רוצה להראות שאינ"ם אלא יסוי לבם פחתון פה אל"ם לא יחתו בחשובה (מהרש"ם) לק"מ דר"ל שובבי חטא ולבנה שבאחר מקומות יאמרו בן ולא שובבי חטא ולבנה שבסדום שבחטאים ובא דפירש"י לא היתה תריבון דמשמע לחון שבסדום יאמרו בן מל מלמן בגם מל חוקן שבאחר מקומות שיך ג' זה כאלו מדברי' מל מלמן פ"ר ויחד יקרו עשה בארו הבדון: ד בל"ל נפה כפיב כפשיר

גָּפְרִית וָאֵשׁ מֵאֵת יְהוָה מִן־הַשָּׁמָיִם: כה וַיַּהֲפֹךְ אֶת־
הֶעָרִים הָאֵל וְאֵת כָּל־הַכִּכָּר וְאֵת כָּל־יֹשְׁבֵי הֶעָרִים וְצֶמַח
הָאֲדָמָה: כו וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו וַתְּהִי נְצִיב מֶלַח:
כז וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם אֶת־
פְּנֵי יְהוָה: כח וַיַּשְׁקֵף עַל־פְּנֵי סְדֹם וַעֲמֹרָה וְעַל כָּל־פְּנֵי
אֶרֶץ הַכִּכָּר וַיַּרְא וְהִנֵּה עָלָה קִיטֹר הָאָרֶץ כְּקִיטֹר הַכִּבְשָׁן:
כט וַיְהִי בְּשַׁחֵת אֱלֹהִים אֶת־עָרֵי הַכִּכָּר וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־
אַבְרָהָם וַיְשַׁלַּח אֶת־לוֹט מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה בְּהַפֵּךְ אֶת־הֶעָרִים
אֲשֶׁר יָשַׁב בָּהֶן לוֹט: ל וַיַּעַל לוֹט מִצּוֹעַר וַיֵּשֶׁב בָּהָר וּשְׁתֵּי
בְנֹתָיו עִמּוֹ כִּי יָרֵא לָשֶׁבֶת בְּצוֹעַר וַיֵּשֶׁב בַּמְּעָרָה הוּא
וּשְׁתֵּי בְנֹתָיו: לא וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל־הַצְּעִירָה אָבִינוּ זָקֵן
וְאִישׁ אַיִן בָּאָרֶץ לָבוֹא עָלֵינוּ כְּדֶרֶךְ כָּל־הָאָרֶץ: לב לְכָה
נַשְׁקֶה אֶת־אָבִינוּ יַיִן וְנִשְׁכְּבָה עִמּוֹ וּנְחַיֶּה מֵאָבִינוּ זָרַע:
לג וַתַּשְׁקֶיָן אֶת־אֲבִיהֶן יַיִן בַּלַּיְלָה הַהוּא וַתָּבֹא הַבְּכִירָה
וַתִּשְׁכַּב אֶת־אָבִיהָ וְלֹא יָדַע בְּשִׁכְבָהּ וּבְקוּמָהּ: לד וַיְהִי

שפתי חכמים — נקוד על וא"ו — ר ש"י

ולא מיב הצלך (מהרש"ם) ק"ל המטיר וגו' דכתיב סודים זה לת זה בפרים היו מטר ל"ש בתהלים וכו': ה דק"ל למה לא כתיב מלתריה תלה כ"ש כשיסה מלתריו כיתה מכנות ומתרש"ל פירש מלתריו על לוט שיסה כוכים מלתר מסיה נלגלו בעבורו כמלאים היו לרחוים מלתריו לר מלתריה לא תביש כ"ל: ו (מש"ם) דכל מקום שנאמר ויזכור ל"ל שכוכיה נלתריה על לוטו שכולרך לישועה וכלה כמו ויזכור אלהים את רחל וגו' וגם בתנה ויזכרם כ' הכל כלן יסיה כוכיה לתרכם וישועה לנוט ל"ש ויזכר אלהים את לוט שלריך לישועה: ומ"ש את תרכם ל"ל זכר לנוט בשוכה שעשה עם תרכם ולא תרכם כמו עם תרכם וק"ל: ז כקמה

שכוכיפן כם את תכמים לסוד וכן כל כבכן שכתוכה: (כט) ויזכר אלהים את אברהם • (כ"ל) מכו: כוכתו של תרכם על לוט מכר ו שסיה לוט יודע שכרה אשתו של תרכם ושמע שאמר תרכם כמלאים על כרה אשתו היה ולא גלה סדכר ז שסיה

שְׁמַיָּא: כה וַהֲפַךְ יָת קִרְוָיָא הָאִלֵּין וְיָת כָּל־מֵישְׁרָא וְיָת כָּל־יָתְבֵי
קִרְוָיָא וְצִמְחָא דְּאַרְעָא: כו וְאִסְתְּכִיאַת אִנְתְּתֵה מִבַּתְרָוהִי וַהֲוַת קָמָא
דְּמִלְחָא: כז וְאַקְדִּים אַבְרָהָם בְּצַפְרָא לַאֲתָרָא דְּשִׁמֵּשׁ תַּמָּן בְּצִלּוֹ
קֳדָם יְיָ: כח וְאִסְתְּכִי עַל־אַפֵּי סְדוֹם וַעֲמוֹרָה וְעַל־כָּל־אַפֵּי אַרְעָא
דְּמֵישְׁרָא וַחֲזָא וְהָא סְלִיק תְּנָנָא דְאַרְעָא כְּתְנָנָא דְאַתּוּנָא: כט וַהֲוָה
בְּחַבָּלוּת (נ״י כַּד חָבַל) יְיָ יָת־קִרְוֵי מֵישְׁרָא וּדְכִיר יְיָ יָת־אַבְרָהָם
וְשַׁלַּח יָת־לוֹט מִגּוֹ הֲפִכְתָּא כַּד־הֲפַךְ יָת־קִרְוָיָא דִּי־הֲוָה יָתֵב בְּהֵן
לוֹט: ל וּסְלֵק לוֹט מִצֹּעַר וִיתֵב בְּטוּרָא וְתַרְתֵּין בְּנָתֵהּ עִמֵּהּ אֲרֵי
דְּחִיל לְמֵתַב בְּצֹעַר וִיתֵב בִּמְעָרְתָּא הוּא וְתַרְתֵּין בְּנָתֵהּ: לא וַאֲמָרַת
רַבְּתָא לְזֵעֻרְתָּא אֲבוּנָא סִיב וּגְבַר לֵית בְּאַרְעָא לְמֵיעַל עָלָנָא כְּאוֹרַח
כָּל־אַרְעָא: לב אֵיתָא נַשְׁקֵי יָת־אֲבוּנָא חַמְרָא וְנִשְׁכּוּב עִמֵּהּ וְנִקְיֵם
מֵאֲבוּנָא בְּנִין: לג וְאַשְׁקִיאָה יָת־אֲבוּהֶן חַמְרָא בְּלֵילְיָא הִוא וַעֲלַת
רַבְּתָא וּשְׁכִיבָא עִם אֲבוּהָא וְלָא־יְדַע בְּמִשְׁכְּבָהּ וּבְקִימָהּ: לד וַהֲוָה

ר ש"ם — בעל הטורים

וכן הוא בבראשית רבה ובתנחומא: (כח) וישקף • לדעת אם נמצא שם עשרה וניצולו אם לאו: (ל) כי ירא לשבת בצוער • שלא הניחה המלאך אלא שלא היה לו פנאי להמלט ההרה ועכשיו שהיה לו פנאי קיים דברי המלאך לשבת בהר אולי יהפוך העיר: (לא) ואיש אין בארץ • סבורות היו שהעולם נהפך

ר ש"י

חס עליו לפיכך חס הקב"ה עליו: (ל) כי ירא לשבת בצוער • לפי שהיתה קוטנה לסדום: (לא) אבינו זקן • ולא לא עכבו לימתי שמא ימות לו יפסוק מלהוליד: ואיש אין בארץ • סבורות היו שכל העולם נהרג כמו בדור המבול (ב"ר): (לב) ותשקין וגו' • יין מזמן נתן במערה ר"להוציא מהן שני אומות: ותשכב את אביה • ובעוירה כתיב והשכב עמו בעוירה לפי שלא פתחה בזמות אלא אחותה למדתה היסך עליה פתחוב ולא פירש גמוהה • אבל בכירה שפתחה בזמות פרכמה הכתוב כמפורש • ובקומה על בכירה נקוד על וי"ו של ובקומה לומר

שפתי חכמים

כמוים: (כה) ויהפך את הערים וגו' • הרכעתם יושבות בכלע אחד והפכן מלמעלה למטה שנא' (איוב כה) בחלמיה שלא ידו וגו': (כ') ותבט אשתו מאחריו • מאחריו ה"ל לוט: והיה נציב מלח • (ב"ר) במלה הטאה וכמלה לקחה אמר לה הני מעט מלח לאוכלים כלנו א"ל אף המעבר כרע סזה אתה בא להגיע במקום הזה: (כח) קיטור • תימור של עשן טורק"ל (בלעז דפאקקע) בלע"ז: כבשן • הפירש שוכפין בה את תכמים לסוד וכן כל כבשן שבתורה: (כט) ויזכר אלהים את אברהם • (כ"ל) מכו: כוכתו של תרכם על לוט מכר ו שסיה לוט יודע שברה אשתו של תרכם ושמע שאמר תרכם כמלאים על ברה אשתו היה ולא גלה סדכר ז שסיה

מכהא"ם אבל על כל זה יש לבאול מדוע לא מכר סדומם שעשה לוט לתרכם שנזר אם תלוי ומקום מולדתו וכלך תתיו בכל מקום שבלך • וא"ל שלין זה טענה לרבותיו ז"ל ד"ל דאם שבלך לוט עם תרכם לא היה לשוכת תרכם תלה לשוכתו אלא יותר תרכם יהיה כוא אותו כמו שפירש"י בפי' ויהי ריב בין רועי מקנה אברם וגו' אבל מה שלא גילה זה שאמר לאשתו היא היא זה תשבח לשוכה לו כיון שבלבתו לא היה תלה לרם היה לו לגלות אמרה לאשתו היא ויהרגו את תרכם ויבא את תרכם ויבא את תרכם כיון שבאו עיניו במעון לבן תשבה לו לשובה ודו"ק: ח ר' בהא"ם אבל יש לתמוה אחר כמה דעת מי שאמר בב"ר ומעין כיה לבם יין במערה תלה מתוך שהיה לבם תרכם היה מוכים אותו לאשתה ותפסה דעת רבי יודן מי שיאמר שעשה לבם מעין מי שנאמר מזה לבם שיש בתנחומא ורש"י פי' בכירה שפתחה בזמות ש"מ לבם שוה בתנחומא ולא לבם שיש • וסירן שדעת רש"י חפי'

מִמֶּחֳרָת וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל־הַצְּעִירָה הֵן־שָׁכַבְתִּי אֶמֶשׁ
אֶת־אָבִי נַשְׁקֶנּוּ־יַיִן גַּם־הַלַּיְלָה וּבֹאִי שִׁכְבִי עִמּוֹ וּנְחַיֶּה
מֵאָבִינוּ זָרַע: לה וַתַּשְׁקֶיָן גַּם בַּלַּיְלָה הַהִוא אֶת־אָבִיהֶן
יָיִן וַתָּקָם הַצְּעִירָה וַתִּשְׁכַּב עִמּוֹ וְלֹא־יָדַע בְּשִׁכְבָהּ וּבְקוּמָהּ:
לו וַתַּהֲרֶיָן שְׁתֵּי בְנוֹת־לוֹט מֵאֲבִיהֶן: לז וַתֵּלֶד הַבְּכִירָה
בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מוֹאָב הוּא אֲבִי־מוֹאָב עַד־הַיּוֹם:
לח וְהַצְּעִירָה גַּם־הִוא יָלְדָה בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶן־עַמִּי
הוּא אֲבִי בְנֵי־עַמּוֹן עַד־הַיּוֹם: ס כ א וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם
אַרְצָה הַנֶּגֶב וַיֵּשֶׁב בֵּין־קָדֵשׁ וּבֵין שׁוּר וַיָּגָר בִּגְרָר:
ב וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֲחֹתִי הִוא וַיִּשְׁלַח
אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ גְּרָר וַיִּקַּח אֶת־שָׂרָה: ג וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־
אֲבִימֶלֶךְ בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הִנְּךָ מֵת עַל־הָאִשָּׁה
אֲשֶׁר לָקַחְתָּ וְהִוא בְּעֻלַת בָּעַל: ד וַאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ
וַיֹּאמַר אֲדֹנָי הֲגוֹי גַּם־צַדִּיק תַּהֲרֹג: ה הֲלֹא הוּא אָמַר־לִי
אֲחֹתִי הִוא וְהִיא־גַם־הִוא אָמְרָה אֲחִי הוּא בְּתֻם־לְבָבִי
וּבְנִקְיֹן כַּפַּי עָשִׂיתִי זֹאת: ו וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאֱלֹהִים בַּחֲלֹם

שפתי חכמים

לדברי כלומר לדבר זנות בשמוטו זימן לכם הקב"ה יין כדי לטולית מכם כ' תומות ומכל כתבתי: ם וה"ם וכה כתיב ולא ידע בשכבה וקומה וי"ל מה חלה לא ידע בשכבה וקומה וה"ה בלו בנייה כשהחליל בשתה יין היה מכר מה שעשה ואח"כ שתה: מהרש"ל: (נ"ח) וה"ם למה כתיב וקומה מאחר שידע וי"ל שהלי בקומה ממשהו ידע אבל לא ידע שבעלה: (מהרש"ם) אבל קשה על זה דלע"ז ידע בקומה ממשהו והדרה קומה לדוכתה כה כתיב לא ידע בשכבה וקומה לא: ה"ם בשעת קומה ממשהו לא ידע ובאחד בה מאחר שידע לו שעשיה וקומה כמו דמעולה מדע לו גם משעה אחיו קומה בלא שכבה ומ"ם כה"ל לומר שבקומה ידע ר"ל נאמרי כ, שביבה עיקרה לא ידע והו"ק: ו' מ' בנעו דמהרגמיג לנעשה

ר ש"י

שבקומה ידע ם ואעפ"כ לא כתיב לו שמי מלמעמות: (א"ר לוי כל מי שהוא לבוש אחר בולמוס של עריות לכוף מלביליס אותו מבשמו: (לו) ותהרין וגו' אע"פ שאין האשה מתעברת מביאה ראשונה אלא בלעו בעומן והוליאו ערותן (ס"א עדותן) לחוץ ומתעברו מביאה ראשונה: (לו) מואב: זו שלא היתה מועה פירכמה ממאביס הוא אבל אמירה קראתו בל' נקוה וקבלה שכר ביניו משה שנא' בבני עמון, (דברים ב) אל תתגר בם בלא וכמותם לא הוכיל אלא שלא יכתם בם

אבל

בְּיוֹמָא דְּבַרְתְּרוּהִי וַאֲמָרַת רַבְּתָא לְזֵעֻרְתָּא הָא־שְׁכִיבִית רַמְשָׁא עִם
אַבָּא נַשְׁקִנֵּהּ חַמְרָא אַף בְּלֵילְיָא וְעוּלִי שְׁכִיבִי עִמֵּהּ וּנְקַיֵּם מֵאֲבוּנָא
בְּגִין: לה וְאַשְׁקִיאָה אַף בְּלֵילְיָא הַדּוּא יָת־אֲבוּהֵן חַמְרָא וְקָמַת זֵעֻרְתָּא
וּשְׁכִיבַת עִמֵּהּ וְלָא יָדַע בְּמִשְׁכְּבֵהּ וּבְקִימֵהּ: לו וְעֻדְיָאן תַּרְתֵּין בְּנָת־
לוֹט מֵאֲבוּהֵן: לז וִילִידַת רַבְּתָא בַּר וּקְרַת שְׁמֵהּ מוֹאָב הוּא
אֲבוּהוֹן דְּמוֹאָבָא עַד־יוֹמָא דֵּין: לח וּזֵעֻרְתָּא אַף־הִיא יְלִידַת בַּר
וּקְרַת שְׁמֵהּ בַּר עַמִּי הוּא אֲבוּהוֹן דִּבְנֵי עַמּוֹן עַד־יוֹמָא־דֵּין:
א וּנְטַל מִתַּמָּן אַבְרָהָם לְאַרְעָא דְרוֹמָא וִיתֵיב בֵּין־רְקָם וּבֵין חֲגָרָא
וְאִתּוֹתַב בִּגְרָר: ב וַאֲמַר אַבְרָהָם עַל־שָׂרָה אִתְּתֵהּ אָחָתִי הִיא
וּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ מַלְכָּא דִּגְרָר וּדְבַר יָת־שָׂרָה: ג וַאֲתָא מֵימְרָא מִן־קֳדָם
יְיָ לְוָת־אֲבִימֶלֶךְ בְּחֶלְמָא דְּלֵילְיָא וַאֲמַר לֵהּ הָא־אַתְּ מְיַת עַל־עֵיסָק
אִתְּתָא דְּדַבְרְתָּא וְהִיא אִתַּת גְּבַר: ד וַאֲבִימֶלֶךְ לָא קְרֵב לְוָתַהּ
וַאֲמַר יְיָ הֲעַם אַף־זַכַּאי תְּקְטוֹל: ה הֲלָא הוּא אֲמַר־לִי אָחָתִי הִיא
וְהִיא־אַף־הִיא אֲמְרַת אָחִי הוּא בְּקִשְׁיטוּת לִבִּי וּבְזַכָּאוּת יָדַי עֲבַדִית
דָּא: ו וַאֲמַר לֵהּ מֵימְרָא מִן קֳדָם יְיָ בְּחֶלְמָא אַף־יָקְדְמֵי גְּלֵי אֲרֵי

ר ש"ם

שהביא מבול של אש: (לז) עד היום: בימי משה וכן כל עד היום עד ימי הסופר שכתב את הדבר: (ד) ואבימלך לא קרב אליה: להעיד מה שהקב"ה

ר ש"י

אבל לענין כתיב לו: (א) ויסע משם אברהם: כשלמה שהרבו הכרכים ופסקו העוברים והסבים נכע לו מנסם כ(ב"ל): ד"א להתרחק מלעז שיאמר עליו שם רע שכבר על בנותיו: (ב) ויאמר אברהם: כאן לא נגלו רבות אלא על כלה אלא בעוכתה לפי שבבר נתקנה לבית פרעה ע"י כן: אל שרה אשתו: על שבר אשתו וכיולא בו (ב"ל ד) אל הלקח אדון וגו' ואל מות המיה: שמיסה בל' עלו: (ד) לא קרב אליה: המלאך מנעו! כמו שכ' לא נתתיך לנגוע אליו: הגוי גם צדיק תהרג: אף אם הוא צדיק שהרגתו שמא כך דרכך לאבד האומות הגם כך עשית לדור המבול וגזר הקליגה אף אמי אומר שהרגתם על לא דבר כשם שאתה אומר להרגני: (ה) גם הוא: ערבות עבדים וגמלים וחמורים ם אלה (שומרי גמלים וחמורים) את כלם אלעזי ואמרו לי אחיה הוא: בתם לבבי: אלא דמיתי לתעות: ובנקין כפי: נקי אני מן האמת

אלא

בעל התורים

ידע בקומה: לעולה הן שכבתי אמש: ס"ם לאמרת שיהא לון שיהן היה ולא הרגיש בה: (ד) הגוי גם צדיק תהרג: פי' אם תהרוג גם אמרתם הצדיק

אומר על כן לא נתתיך לנגוע אליה:

שפתי חכמים

לאמצע לעומר רבעו אם עלמן ובולילו את בתוליהן ובטיה ובולילו אם עדותן: ויב גורסין מדותן בדל"ם ובולי בולי בתוליהן דכר עדותן לכם שבת בתולה דכתיב אלה בתולי בתי וזל"י אלה עדות בתי: ב ועל כפי' הוה קשה למה הלי לגדר שבות בתוק הרבים ומ"ה הבית הבד"א ס' ומאחר שהיה הולכ להתחתן עמנו נסע לגדר למקום ישוב. מהרש"ל: ל (נח"ל) הולך לפרש כדי שלא תקשה קרוב לבודדי דמיכה בסמוך ואתשבר דמשמע המעשה היה מכה"ל ולילו בכת בשמע דמשמע לא קרב: ם כך היא הגירסא ובלי של אבות מנסג"ל

גַּם אָנֹכִי יָדַעְתִּי כִּי בְתָם־לְבָבְךָ עָשִׂיתָ זֹאת וָאֶחְשָׂךְ גַּם־
אָנֹכִי אוֹתְךָ מֵחֲטוֹ־חסר א׳ לִי עַל־כֵּן לֹא־נְתַתִּיךָ לִנְגֹּעַ
אֵלֶיהָ: ז וְעַתָּה הָשֵׁב אֵשֶׁת־הָאִישׁ כִּי נָבִיא הוּא וְיִתְפַּלֵּל
בַּעַדְךָ וֶחְיֵה וְאִם־אֵינְךָ מֵשִׁיב דַּע כִּי־מוֹת תָּמוּת אַתָּה
וְכָל־אֲשֶׁר־לָךְ: ח וַיַּשְׁכֵּם אֲבִימֶלֶךְ בַּבֹּקֶר וַיִּקְרָא לְכָל־
עֲבָדָיו וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּירְאוּ
הָאֲנָשִׁים מְאֹד: ט וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם וַיֹּאמֶר לוֹ
מֶה־עָשִׂיתָ לָּנוּ וּמֶה־חָטָאתִי לָךְ כִּי־הֵבֵאתָ עָלַי וְעַל־
מַמְלַכְתִּי חֲטָאָה גְדֹלָה מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא־יֵעָשׂוּ עָשִׂיתָ
עִמָּדִי: י וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מָה רָאִיתָ כִּי עָשִׂיתָ
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה: יא וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם כִּי אָמַרְתִּי רַק אֵין־
יִרְאַת אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה וַהֲרָגוּנִי עַל־דְּבַר אִשְׁתִּי:
יב וְגַם־אָמְנָה אֲחֹתִי בַת־אָבִי הִוא אַךְ לֹא בַת־אִמִּי וַתְּהִי־
לִי לְאִשָּׁה: יג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ אֹתִי אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי
וָאֹמַר לָהּ זֶה חַסְדֵּךְ אֲשֶׁר תַּעֲשִׂי עִמָּדִי אֶל כָּל־הַמָּקוֹם

שפתי חכמים

הגמלים וכתמורים וק״ל: נ ר״ל דהיה לו לכתוב גם אחכי דעתי כי בתם לבבך ובנקיון כפיך עשית זאת כמ״ש הרמב״ן בעצמו: ס וה״ם סוף סוף הוא כדי מן החטא שהרי לא עשה הקב״ה ויל״ל כך אמר הקב״ה נקיום החטא לו מפני היא אשר אמרת הלא ממני הוא כי אתם היים שוכב עמה אף אם הגידה לך שהיא אשתו: ע רלוא לאדם שבקלת משמע ושהיה הכבר אשת האיש עניא הוא דמשמע דוקא דשם״ה איך לחזור שהוא עניא ויהיא אשת איש אם הכל לו לא היה עניא לא היה מתחייב לו ואף שהיא אשת איש וכדי ב״ל כוחכרו על עניות ומתברן דמה דהיה כי עניא הוא ל״ש אל מה היה סבור ס׳: פ אבל אין לאדם דמשמש אשר לא יעשו אלא אחר לא עשה שום מעשה הלא דבר בעלמא:

קדש ר ש״י

שלא נגעתי בה: (ו) ידעתי כי בתם לבבך וגו׳. אמת שלא דעתיך מתחלה נגהות אבל נקיון כפיים אין כאן הדא אמר משמום ידיה ים כאן): לא נתתיך. לא ממך כי שלא נגעת בה אלא אני הבכתי אותך מהטוא ולא נתתי לך כח. וכן (לקמן לא) ולא נתנו אלהים. וכן (שופטים טו) ולא נתנה אביה לבוא: (ז) השב אשת האיש. ואל תהא סבור שמא ע התנגה בעיניו ולא יקבלנה לו ושבאך ולא יתפלל עליך (מ״ל אבימלך ומי מפרסמו שלא נגעת בה. מ״ג).

בקשיטות־לבבך עבדת דא וכנעית צאר־אנא יתך מלמחטי קדמי
על־כן לא־שבקתיך למקרב לותה: ז וכען אתית־נבראבא ארי
נביא הוא ויצלי עלך ותחי ואם־לית־יתך מתיב דע ארי־מימת תמות
את וכל־די־לך: ח ואקדים אבימלך בצפרא וקרא לכל עבדוהי
ומליל ית־כל־פתגמיא האלין קדמיהון ודחילו גוברייא לחדא:
ט וקרא אבימלך לאברהם ואמר לה מה עבדת לנא ומה חבית
(נ״י חטית) לך ארי־אייתיתא עלי ועל־מלכותי חובא רבא עובדין
די־לא כשרין לאתעבדא עבדת עמי: י ואמר אבימלך לאברהם
מה חזית ארי עבדת ית־פתגמא הדין: יא ואמר אברהם ארי
אמרית לחוד לית דחלתא דיי באתרא הדין ויקטלנני על־עיסק
אתתי: יב וברם בקושטא אחתי בת־אבא היא ברם לא בת־אמי
והות־לי־לאנתו: יג והוה כד טעו עממיא בתר עובדי ידה יתי

רשב״ם

(ז) כי נביא הוא. לשון ניב שפתים: רגיל אצלי ומדבר את דברי ואני אוהב את דבריו ושומע תפלתו: ויתפלל בעדך. שהרי היה צריך רחמים ככתוב לפניו כי עצור עצר וגו׳: (יב) אחותי בת אבי. כי בני בנים הרי הם כבנים והיא היתה בת הרן בן תרח: אך לא בת אמי. לא

ר ש״י

שלא נגעת וכל קעיסים ועיי וחזיסים וחוטס: (יא) רק אין יראת אלהים. לכסגלי שבא לעיר על עסקי אכילה ושתיה שולגין אותו לו על עסקי אשתו שולגין אותו לשתן היא לו לאותה היא: (יב) אחתי בת אבי היא. וכת לא מוחרת לכן מה שאין לאומות לעובדי עבודת כוכבים. וכדי לאמת דברין צ הביאו כן וא״ת והלא בת אחיו היתה. בני בניה הרי הן כבנים והרי היא בתו של תרח. וכן הוא אומר לעזו כי אכיהם אמיה אמנו: אך לא בת אמי. הרן מלא אחרת היה: (יג) ויהי כאשר התעו אותי וגו׳. לוקלוס תרגם מה שתרגם. ויש ליתב עוד דבר דבור על אופניו. כהוליאתי הקב״ה מבית לביתה משוטט ועד ממקום למקום ודעתי שתעבור במקום כבעים ואומר לה זה חסדך וגו׳: כאשר התעו. לשון רבים ולא תתמה כי בהרבה מקומות לשון אלהות ולשון מרות קרוי לשון רבים. אשר הלכו אלהים. אלהים מיים. אלהים קדושים. והל לי אלהים ל׳ רבים. וכן ויקח אלהי יוסף. אלהי סאלהים. אלוהי האלהים. וכן בעליו פמו. וסועד בעבעליו. וא״ת מהו לשון הרעו הלא כל הגולה ממקומו ואינו מיושב קרוי תועה כמו (נקמן כא) והלך ותעה. (אהליס קיט) תעיתי כשה אובד. (איוב לא) ותעו בגבי אוכל יאלו

שפתי חכמים

צ כלומר היה לו לומר בת אחי הוא ולא היה לו לומר אלא כדי לאמת את דבריו כראליעזר שאמר לאחותי היא אלא כדי לאמת את דבריו כראליעזר שאמר לאחותי היא אמר כך וא״ת לעיל גבי פרעה למה לא הביאו לעיל ר״ל דפרעה לא שאל אותו אלא פעם אחת מ״ה לא הביאו אבל אבימלך שאל אני פעמים מ״ה הוצרך להביא

אחותי ממש שיצאה מבטן אמי והיא מוהרת לי ותהי לי לאשה: (יג) כאשר התעו אותי. הגלני ממקומי שנאמר לך לך מארצך וזהו שכתיב ארמי אובד אבי משום שהוגלה משם. כי התעו אותי ואובד אבי כפל לשון הוא כדכתיב תעיתי כשה אובד. צאן אובדות היו עמי.

אֲשֶׁר נָבוֹא שָׁמָּה אִמְרִי־לִי אָחִי הוּא׃ יז וַיִּקַּח אֲבִימֶלֶךְ
צֹאן וּבָקָר וַעֲבָדִים וּשְׁפָחֹת וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם וַיָּשֶׁב לוֹ אֵת
שָׂרָה אִשְׁתּוֹ׃ יח וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ הִנֵּה אַרְצִי לְפָנֶיךָ בַּטּוֹב
בְּעֵינֶיךָ שֵׁב׃ יט וּלְשָׂרָה אָמַר הִנֵּה נָתַתִּי אֶלֶף כֶּסֶף לְאָחִיךְ
הִנֵּה הוּא־לָךְ כְּסוּת עֵינַיִם לְכֹל אֲשֶׁר אִתָּךְ וְאֵת כֹּל וְנֹכָחַת׃
כ וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת־
אֲבִימֶלֶךְ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאַמְהֹתָיו וַיֵּלֵדוּ׃ כא כִּי־עָצֹר עָצַר
יְהוָה בְּעַד כָּל־רֶחֶם לְבֵית אֲבִימֶלֶךְ עַל־דְּבַר שָׂרָה אֵשֶׁת
אַבְרָהָם׃ ס כא א וַיהוָה פָּקַד אֶת־שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמָר

שפתי חכמים

לו׳ מהרש״ל: ק דלי על לקיחת אשה כרי לא נע בה והלילו לא לקחה׳ (נח״) כל דאבימלך כולכך לפיים את אברהם ולא כן פרעה יי״ל דפרעה לוקם גמור היה כי אברהם מעולם בתחסה ואמר לשרה תאמרי לי אחותי אח כו׳ אבל הכא שאלו אשתך היה לו לאחותך היה ויש שמא יכרוהו היה מוכרח לומר אחותי היה ולפיכך לא נלקה פרעה רק במכה דאמר שמסתמים קשה לו ואחר שהיכה לא הולרך עוד לרפואה אבל אבימלך גם אחר שהיכה ופייסה ונתן מתנות אפ״ה כי עלול עלה לפי טוהר קודש למיד דמה שאלוהו אשתך היה ומא״ש אבל אמר לעיל כו׳ ד׳ לומר ואמ״ש שאבימלך לא מנו לאברהם אלא כדי שיפעל עליו כמו בפ׳ לעיל ואיך אמר לשרה שלבודה נתנו כיסף לא הדברים כדי לפייסה ובקשה מהרה״ם וה״ם מנ״ל לרש״י שמנתן לאברהם כדי לפייסו דלמה כשנתנו לאברהם ע״מ כן מתנה שיהיו לשרה וי״ל שמדברי הכם שא״ל הכי אמר אם כי עניה הוא ויתפעל בעדך ידעתי שכל עלמו של אבימלך לא היה אלא לפייסו כדי שיפעל עליו ומפסמא המתנה נמי נתן לו בשביל זה וי״ל דלי בעוש בשרה לפה נתנו לאברהם לשרה היה לו לנתנו ולא לאברהם כי זה היה לה לבזות יותר לפי דברי אבימלך אלא דלאי עיקר מתנה לאברהם היה כדי לפפעל עליו ודברי עם שרה לא היה אלא לבזותה

ר ש״י

ויתנו לבקש אכלם: אמרו לי׳ עלי וכן (לקמן כו) וישאלו אנשי המקום לאשתו על אשתו׳ וכן (שמות יד) ואמר פרעה לבני ישראל כמו על בני ישראל (שפטים ט) כן יאמרו לי אסה כרגתכו: (יד) ויתן לאברהם׳ כדי שיתפייס ויתפלל עליו: (טו) הנה ארצי לפניך׳ אכל פרעה אמר לו הנה אשתך קח ולך׳ לפי שהתירה שהמלכים שטופי זמה: (טז) ולשרה אמר׳ אבימלך לבבודה כדי לפייסה׳ הנה עשיתי לך כבוד זה נתתי ממון לאחיך שתמרת עליו אחי הוא הנה הממון והכבוד הזה לך כסות עיניים׳ לכל אשר אתך׳ יכסו עיניהם שלא יקליך באלו הביכותיך ויקנאו בם לבם לומר לאחר שהעלו בה החזירה בעבור שהוצרכתי לבזות ממון לפייסך יבינו יודעים שעל כרחי הביכותיך וע״י כם: ואת כל׳ ועם כל אלו הסולה ונכחת׳ יהא לך פתחון פה להוכיח ולהראות דברים נכרים הללו ולשון הוכחה בכ״מ ברור דברים ולנעו הבפורפ״ל׳ (הוא אפרוזיר לבלן ל״ל ל״ז עלליוטערן׳ בעביידן בעבטוימנן) והונקלוס תרגם בפיוס אחרים ולשון הסתקרת כך הוא מוסב על התרגום הזה לך בכוח על העינים אלו שבאלמו כך וכלל אשר אתך ועל כן תרגומו והזיים יחיך ויח כל דעמך׳ ויש מדרש אגדה אבל יסוב לשון הסתקרת פירשתי: (יז) וילדו׳ כתרגומו ואתרוחו׳ נפתחו נקביהם וטוליאו וטיא לידה

קָרִיב־יְיָ לְרַחֲלָתֵהּ מִבֵּית אַבָּא וַאֲמָרִית לַהּ דִּין (נ״י דָא) טַיְבוּתִיךְ
דִּי תַעְבְּדִי עִמִּי לְכָל־אַתְרָא דִּי נְהַךְ לְתַמָּן אֱמָרִי עָלַי אָחִי הוּא׃
יז וּדְבַר אֲבִימֶלֶךְ עָאן וְתוֹרִין וְעַבְדִּין וַאֲמָהָן וִיהַב לְאַבְרָהָם וַאֲתֵיב
לַהּ יָת־שָׂרָה אִנְתֵּהּ׃ יח וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ הָא אַרְעִי קֳדָמָךְ בְּדַתְקִין
בְּעֵינָךְ תֵּיב׃ יט וּלְשָׂרָה אֲמַר הָא יְהָבִית אֶלֶף סַלְעִין־דִּכְסַף לְאָחִיךְ
הָא הוּא לִיךְ כְּסוּת דִּיקָר (עֵינָיִן) חֲלַף דִּשְׁלְהֵית דְּבַרְתִּיךְ וְחַזֵּית יָתִיךְ
וְיָת־כָּל־דְּעִמָּךְ וְעַל־כָּל־מָה־דְּאֲמַרַת אִתּוֹכַחַת׃ כ וְצַלֵּי אַבְרָהָם
קֳדָם־יְיָ וְאַסִּי יְיָ יָת־אֲבִימֶלֶךְ וְיָת־אִנְתֵּהּ וַאֲמָהָתֵהּ וְאִתְרָוְחוּ׃
כא אֲרֵי מֵיהַד אֲחַד יְיָ בְּאַפֵּי כָּל פְּתַח וַלְדָא לְבֵית אֲבִימֶלֶךְ עַל־עֵיסַק
שָׂרָה אִנְתֵּת אַבְרָהָם׃ א וַיְיָ דְּכִיר יָת שָׂרָה כְּמָא דִּי אֲמַר וַעֲבַד יְיָ

ר ש״ב״ם

רועיהם התעום׳ אמרי לי׳ אמרי עלי: (טז) ולשרה אמר׳ דברי פיוסים ותנחומים הנה לקחתי אותך בתחלה לא באונס ולא בכח אלא כמנהג נישואין שהרי נתתי מהר ומתן אלף כסף לאחיך בשביל שהייתי סבור שהיה אחיך כמו שאמרת לי ולא זהו מתן של צאן ובקר שנתן אבימלך לאברהם לבסוף אלא קודם שהביאה אל ביתו שאפילו פרעה שנענש יותר כתיב בו ולאברהם היטיב בעבורה קודם נישואין וכל שכן אבימלך: נתתי אלף כסף׳ מתחלה כדכתיב בפרעה וכדכתיב הרבו עלי מהר ומתן וכדכתיב ומגדנות נתן לאביה ולאמה׳ הנה הוא לך כסות עינים לכל אשר אתך ואת כל׳ אלף כסף שנתתי לאחיך מתחלה כבוד גדול הוא לך וכסות עיניהם של כל בני ביתך אשר אתך וגם לכל העולם שלא יסתכלו בך לגנאי לומר אשה זו מנהג הפקר נהג בה אבימלך כי הכל ידעו כי דרך כבוד לקחה ובעל כרחו החזירה כסות עינים׳ שלא יראו בך לגנאי כדכתיב וכסה את עין הארץ ולא יוכל לראות את הארץ וכשמסתכלים באדם לבזותו כתיב לראותה בך׳ עיני תראינה בה׳ ותחז בציון עיניכו: ונוכחת׳ מפורסם ומתווכח יפה כי דרך כבוד נהגתי בך ואל תשיבי ללבך רק טוב׳ זהו עיקר לפי פשוטו׳ כי לכבודה של

ר ש״י

שלמה: (יח) בעד כל רחם׳ כנגד כל פתח: על דבר שרה׳ ע״פ דבורה ש״ל סמס: (א) וה׳ פקד את שרה וגו׳ (ב״ק לב) כמן פרשה זו לגמדך בכל המבקש להגיעם על המכונו והוא צריך להודו דבר הוא מגנה ת המלאך שנאמר ויתפלל וגו׳ וסמיך ליה וה׳ פקד לאת שרה שפקדה ככר שפקדה בריפא אם אבימלך: כאשר אמר׳ בסריון: כאשר

בעל הטורים

מהרוג כי הוא פשט וגרס לי אלת: (טז) ולשרה ב׳ כמס׳ ולשרה אמר׳ ולשרה בן׳ שמתוב מלן גבי שרה הנה הוא לך כסות עיניים ומו שיהיה בן לשרה שיהיה לו כסות עיניים דבמיב ויסי כי זקן ויתן ומכתב עיניו מלאלות: (א) וה׳ פקד׳ כ״מ שנאמר וה׳ הוא

שפתי חכמים

ולפייסה אח״כ וק״ל: ש ולון לומר בפירושו על לודום שרה כמו על דבר אבר לא קדמו וגו׳ שהיו כשיב לעיל גם מלכי ידבעי וגו׳ ואחבור לוחר מתנות לי דמשמע שלא ע״ר הקב״ה כח לשמה אלא לאבימלך בלבד והכתיב כמיב מי עלר ב׳ בעד כל רחם וגו׳ אלא ע״כ ל״ל ע״פ דבורה של איש עשה זה ומשמה מה שפירש״י לעיל ובי ויגעה ה׳ אם פרעה וגו׳ על מי דבורה של שרה מכבה נפקא כ״ש ל״ו: ת״ומ״ש מי כוחתה יש מתלן דלאמת מה שפקדה פחה לפי שעתה היה המושבר שקבע לו לקב״ה

וַיַּעַשׂ יְהוָה לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר׃ ב וַתַּהַר וַתֵּלֶד שָׂרָה
לְאַבְרָהָם בֵּן לִזְקֻנָיו לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֹתוֹ אֱלֹהִים׃
ג וַיִּקְרָא אַבְרָהָם אֶת־שֵׁם־בְּנוֹ הַנּוֹלַד־לוֹ אֲשֶׁר־יָלְדָה־לּוֹ
שָׂרָה יִצְחָק׃ ד וַיָּמָל אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן־שְׁמֹנַת
יָמִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים׃ חמישי ה וְאַבְרָהָם בֶּן־
מְאַת שָׁנָה בְּהִוָּלֶד לוֹ אֶת יִצְחָק בְּנוֹ׃ ו וַתֹּאמֶר שָׂרָה
צְחֹק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים כָּל־הַשֹּׁמֵעַ יִצְחַק־לִי׃ ז וַתֹּאמֶר מִי
מִלֵּל לְאַבְרָהָם הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה כִּי־יָלַדְתִּי בֵן לִזְקֻנָיו׃
ח וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמַל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתֶּה גָּדוֹל בְּיוֹם
הִגָּמֵל אֶת־יִצְחָק׃ ט וַתֵּרֶא שָׂרָה אֶת־בֶּן־הָגָר הַמִּצְרִית
אֲשֶׁר־יָלְדָה לְאַבְרָהָם מְצַחֵק׃ י וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גָּרֵשׁ

ר ש ״ י

דבר · גלדים · וסיכן היה אמירה וסיכן היה דבור אמירה ויאמר אלוים אכל שרה אשתך וגו׳ · דבור היה דבר ס׳ לא אנרס בנים בין סכתיים א ופס אמי לא ירשך זה וגו׳ · וכיון היורש מבטן · ויעשה׳ לשרה כאשר דבר׳ ב לאברהם: (ב) (למועד אשר דבר אתו · רבי יודן ורבי תמא רבי יודן אומר מלמד שמולד לע׳ תדשים שלא יאמרו מביתו של אבימלך הוא כמועד אשר דבר אתו · דמלינו יהוה את המועד ג אשר דבר וקבע כשאמר לו למועד אשוב אליך ברגע ברגע ברגע

הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת־בְּנָהּ כִּי לֹא יִירַשׁ בֶּן־הָאָמָה הַזֹּאת
עִם־בְּנִי עִם־יִצְחָק׃ יא וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם
עַל אודֹת בְּנוֹ׃ יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם אַל־יֵרַע
בְּעֵינֶיךָ עַל־הַנַּעַר וְעַל־אֲמָתֶךָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה
שְׁמַע בְּקֹלָהּ כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע׃ יג וְגַם אֶת־בֶּן־
הָאָמָה לְגוֹי אֲשִׂימֶנּוּ כִּי זַרְעֲךָ הוּא׃ יד וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם
בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח לֶחֶם וְחֵמַת מַיִם וַיִּתֵּן אֶל־הָגָר שָׂם עַל־
שִׁכְמָהּ וְאֶת־הַיֶּלֶד וַיְשַׁלְּחֶהָ וַתֵּתַע בְּמִדְבַּר בְּאֵר
שָׁבַע׃ טו וַיִּכְלוּ הַמַּיִם מִן־הַחֵמֶת וַתַּשְׁלֵךְ אֶת־הַיֶּלֶד תַּחַת
אֲחַד הַשִׂّיחִם׃ טז וַתֵּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לָהּ מִנֶּגֶד הַרְחֵק כְּמִטַּחֲוִי
קֶשֶׁת כִּי אָמְרָה אַל־אֶרְאֶה בְּמוֹת הַיֶּלֶד וַתֵּשֶׁב מִנֶּגֶד
וַתִּשָּׂא אֶת־קֹלָהּ וַתֵּבְךְּ׃ יז וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־קוֹל הַנַּעַר

שפתי חכמים

רק ג׳ כמ״ש בהדיא מה היא אלא אמר ר׳ מנא מלתא דמסתמא טלטו בהדי הוו כיס וק״ו • והקשה הרא״ם ואומר אם כדברי הרב הא דאמר הקב״ה עכשיו מה הוא לדיק לו הרב ואמרו לדיק ובא אין הרב כמוהו וי״ל שכל אותו עון שקינגו עליו אמרו לדיק ומה שאין זה דומה לבן סורר ומורה משום דבן סורר ומורה בתחילו לעשות דברים המביאים אותו לידי מיתה מיתה לבסוף אבל ישמעאל לא עשה עונן המביא אותו למות בלמה מ״ל: ה (רמ״ם) והלא״ב ב״ש עם ל״ו הל״ל עם כי יאתק אלא בת לוגר אבל כי בלבד כדאי אלא לדיק ישמעאל עמו וכן משום יאתק בלבד כדאי וק״ל ודלא המ״ל: ם (רמ״ם) הבית מדבר ומשונו • דלפשונו לבד ק׳ הסקב״ם א״ל אל יבא בעיניך על הנער ועל אמתך ש״מ שהרב בעיניו ג״כ על אמתו ולמה אמר ויבא וגו׳ על אודות בנו לבד לכן מי׳ וכו׳ ר״ל אולם בם״ר דיה לא שייך בני אמתו ולא אמתו ולא בשונו ק׳ מלי לאמר הקב״ה אל יבא וגו׳ על הנער וגו׳ כל אשר תאמר אליך שרה אמתו שמע בקולה לעניין אלא בת״ר בם הטעם כי בלתק וכו׳ אינו שייך לאלה בם״ר לכן בם לפשונו ק׳ ומלה מי׳ בם״ר בם על אודות בנו אמתו בם״ר בם״ר בם״ר

וַיִּקְרָא מַלְאַךְ אֱלֹהִים׳ אֶל־הָגָר מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מַה־
לָּךְ הָגָר אַל־תִּירְאִי כִּי־שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל־קוֹל הַנַּעַר בַּאֲשֶׁר
הוּא־שָׁם׃ יח קוּמִי שְׂאִי אֶת־הַנַּעַר וְהַחֲזִיקִי אֶת־יָדֶךָ
בּוֹ כִּי לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׂימֶנּוּ׃ יט וַיִּפְקַח אֱלֹהִים אֶת־עֵינֶיהָ
וַתֵּרֶא בְּאֵר מָיִם וַתֵּלֶךְ וַתְּמַלֵּא אֶת־הַחֵמֶת מַיִם וַתַּשְׁקְ
אֶת־הַנָּעַר׃ כ וַיְהִי אֱלֹהִים אֶת־הַנַּעַר וַיִּגְדָּל וַיֵּשֶׁב בַּמִּדְבָּר
וַיְהִי רֹבֶה קַשָּׁת׃ כא וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַּר פָּארָן וַתִּקַּח־לוֹ אִמּוֹ
אִשָּׁה מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ פ ששי כב וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֹּאמֶר
אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ אֶל־אַבְרָהָם לֵאמֹר אֱלֹהִים
עִמְּךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־אַתָּה עֹשֶׂה׃ כג וְעַתָּה הִשָּׁבְעָה לִּי
בֵאלֹהִים הֵנָּה אִם־תִּשְׁקֹר לִי וּלְנִינִי וּלְנִכְדִּי כַּחֶסֶד אֲשֶׁר־
עָשִׂיתִי עִמְּךָ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעִם־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־גַּרְתָּה בָּהּ׃
כד וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אָנֹכִי אִשָּׁבֵעַ׃ כה וְהוֹכַח אַבְרָהָם אֶת־
אֲבִימֶלֶךְ עַל־אֹדוֹת בְּאֵר הַמַּיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ עַבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ׃

שפתי חכמים

לשון נגד כמשמו דמתני׳ ס״ש כוס דכאלמא לפירוש מרחוק
ח״ם שנתן הפסוק אח״כ הטעם כי אמרה וגו׳ אל תירא
וגו׳ ומו מלינו שיחי כ׳ לנערי תמיד שהוא לשון טמא
ע״כ הוא לשון קירוב וכאן אמר אח״כ כרחוק וגו׳ וכמ
דברים סותרים ג״פ דמנגד בא״ם הוא בסיפר כמו מן
מגד שמש״ם בתיר״ק פי׳ כמו מן וכ״ל שלא ישבה טמא
סילוד בקרוב אלא מרחוק כרחק ממטחי וגו׳ ודו״ק :
ע״ל דהא גם היא כמקה כדמתיב ותשא את הנער וחבר
ומשם לא שמע לקולה וכה דאמרי׳ בפ״ק דברכות לוקים
ר״י לעשיה ומצני אין חכם מתיר עלמו מבנים האמורין
ל״ל משום דלא מלי מטין אבל אי מלי מטין טפי עדיף :

הת״ם : פ מה שקשה מטאן מל בן סורל ומורה שהוא מדון ע״ם סופו בפ׳ כי מלא אמרשו בפ״ד כתב הרא״ם
אבל יש לתמוה למה לא קראנו עליו מלאוחן עכיותה שנינו וקראנו עליו מלאוחן עכיותה שעתיד לעשות ולא
הוא אלא כמו ואינו דשמא ל״ל שהאבדם מלאת אתיא אלינא הא״ם דפלא עליהו דר״ע ואחר הדורכין שהרשו
קרת דמלאתן לנאלי אבל בעיני מלאה שדאתה הוא שאתר מדרשות חלוקים הן אם לא שהיא מפורש בהדיא שהוא
כן לכן מלאה שלא היו יכולין לקרות עליו ממעשים שבידו כי אין כ״ד מעגיטין אלא מכן כ׳ שיב ומעלה ולשמעאל
לא היה כי אם ל״ד שהם ואם דלא קראנו ממעשים שבידו ס״ם הפעיד ל״ל דאמעשים שבידו אלעיו עשה
מעוכה כסוף ומיו כמו שפירש״י לקנן בפרשם חיי שרה גבי ויקראו אותו יצחק ושמעאל ודו״ק : צ ולא״ם ואם
פגיב לא יוכמו אמנם אל כנים ל״ל שהקב״ה שאל לאלהי הארם אם עשה מגיבה כמים לטמר אם הוא לגיק

כמים

וּקְרָא מַלְאָכָא דַיְיָ לְהָגָר מִן שְׁמַיָּא וַאֲמַר לַהּ מָה־לִיךְ הָגָר לָא תִדְחֲלִי
אֲרֵי שְׁמִיעַ קֳדָם־יְיָ יָת קָלָהּ דְּרַבְיָא בַּאֲתַר דְּהוּא תַמָּן׃ יח קוּמִי טוּלִי
יָת־רַבְיָא וְאַתְקִיפִי יָת יְדָךְ בֵּהּ אֲרֵי־לְעַם סַגִּי אֲשַׁוֵּנֵהּ׃ יט וּגְלָא יְיָ
יָת־עֵינָהָהּ וַחֲזַת בְּיָרָא דְמַיָּא וַאֲזָלַת וּמְלַת יָת־דַּקְבָּא מַיָּא וְאַשְׁקְיַאת
יָת־רַבְיָא׃ כ וַהֲוָה מֵימְרָא־דַיְיָ בְּסַעֲדֵהּ דְּרַבְיָא וּרְבָא וִיתֵב
בְּמַדְבְּרָא וַהֲוָה רָבֵי קַשְׁתָּא׃ כא וִיתֵב בְּמַדְבְּרָא דְפָארָן וּנְסִיבַת־לֵהּ
אִמֵּהּ אִתְּתָא מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ כב וַהֲוָה בְּעִדָּנָא הַהִיא וַאֲמַר
אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל רַב־חֵילֵהּ לְאַבְרָהָם לְמֵימַר מֵימְרָא־דַיְיָ בְּסַעֲדָךְ בְּכֹל
די אַתְּ עָבֵד׃ כג וּכְעַן קַיֵּם לִי בְּמֵימְרָא־דַיְיָ הָכָא דְּלָא תְּשַׁקַּר בִּי
וּבְבָרִי וּבְבַר־בְּרִי כְּטִיבוּתָא דִּי עֲבַדִית עִמָּךְ תַּעְבֵּד עִמִּי וְעִם־אַרְעָא
דִּאִתּוֹתַבְתָּא בַּהּ׃ כד וַאֲמַר אַבְרָהָם אֲנָא אֵקַיֵּם׃ כה וְאוֹכַח אַבְרָהָם

ר ש״ם

כתרגום : (יז) באשר הוא שם • לפי שלא היתה רואה אותו שהרי נתרחק מאותו מקום הוצרך לומר במקום אשר הוא שם נתן לו את המים : (כ) רובה קשת • מושך בקשת • ושתי נזרות הן • ומורה שם נתן לו את המים : (כ) רובה קשת • מושך בקשת • שומו שמים מן שמם • ורבו ונם יסבו עליו רבינו מלשון רבב כמו סובו מן סבב • שומו שמים מן שמם • דומו יושבי אי • כן דממה דקה כולם נכפלים באות אחרונה • אבל רובה מגזרת רבה • עשה • בנה • קנה • שיאמרו עושה • בונה • קונה : (כא) במדבר פארן • כדכתיב והוא יהיה פרא אדם : (כב) ויהי בעת ההוא • שנולד יצחק וכן כל בעת ההיא צריך לפרש לפי המאורע : (כג) ולנכדי • בן בני : (לג) ויטע

בעל המורים

וילנו בכוסת שמיתת למת מגונה מאד : (כג) לנכדי •

ר ש״י

(יז) את קול הנער • מכלן סיפה תפלת החולה ״מתפלת אחריס עניו וכיון קודמת להתקבל (ב״ר) : באשר הוא שם • (ר״ה טו) לפי מעשיס שהוא עושה עכשיו הוא נדון ״ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרים רבש״ע מי שעתיד זרעו ״להמית בניך בגמה אתה מעלה לו באר והוא משיבה

עכשיו מה הוא נדיק לו רשע אמרו לו נדיק (ר״ל בענין זה שהיו לאוי לעוכם מיהם בגמה ודו״ק) אמר להם לפי מעשיו של עכשיו אני דנו וחכו באחר הוא שם • והיכן המיה את ישמעאל בגמה כאגלים כנוכדנצר שנאמר (ישעיה כא) משא בערב וגו׳ לקראת גמה תיתיו מים וגו׳ כשהיו מוליכין אותם אצל ערביים היו ישמעאל אומרים לשבאים בבקשה מכם הוליכומו אצל בני דודנו ישמעאל ויתמהו עליו ג׳ (שם כא) אורחות דודנים ח״ה דודנים אלא דודים ואלו יוצאים לקראתם ומביאין לשם בשר וגד מגוה ומדות נפומים כשבודים ישראל שמלאים מים וכשמכניסו נאון פיו ופוחתו כדוח נכנס בגופו ומת :

(כ) רבה קשת • יוכה מיס בקשת • קשת על שם האומנות כמו ממר גמל ליד לפיכך הס״ן מודגשת • היה יושב במדבר ומלמדה את הטוכרים הוא שגא׳ ידו בכל וגו׳ : (כא) מארץ מצרים • ממקום גדוליה שגא׳ ולא שפחה מצרית וגו׳ • היום דאמרי אינשי זרוק חוטרא לאויר אשיקיה קלי : (כב) אלהים עמך • לפי שראו שיצא משכונת סדום לשלום ועם המלכים ולחם ונפלו בידו ונפקדה אשתו לזקוניו : (כג) ולניני ולנכדי • עד כאן לתמני תעשה עמדי • שאמרתי לך שם תלוי לפניך (כ״ל) : (כה) והוכח • נתוכח עמו

כו וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ לֹא יָדַעְתִּי מִי עָשָׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה
וְגַם־אַתָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי וְגַם אָנֹכִי לֹא שָׁמַעְתִּי בִּלְתִּי
הַיּוֹם: כז וַיִּקַּח אַבְרָהָם צֹאן וּבָקָר וַיִּתֵּן לַאֲבִימֶלֶךְ וַיִּכְרְתוּ
שְׁנֵיהֶם בְּרִית: כח וַיַּצֵּב אַבְרָהָם אֶת־שֶׁבַע כִּבְשֹׂת הַצֹּאן
לְבַדָּהֶן: כט וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מָה הֵנָּה שֶׁבַע
כְּבָשֹׂת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִצַּבְתָּ לְבַדָּנָה: ל וַיֹּאמֶר כִּי אֶת־
שֶׁבַע כְּבָשֹׂת תִּקַּח מִיָּדִי בַּעֲבוּר תִּהְיֶה־לִּי לְעֵדָה כִּי חָפַרְתִּי
אֶת־הַבְּאֵר הַזֹּאת: לא עַל־כֵּן קָרָא לַמָּקוֹם הַהוּא בְּאֵר
שָׁבַע כִּי שָׁם נִשְׁבְּעוּ שְׁנֵיהֶם: לב וַיִּכְרְתוּ בְרִית בְּבְאֵר
שָׁבַע וַיָּקָם אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ וַיָּשֻׁבוּ אֶל־אֶרֶץ
פְּלִשְׁתִּים: לג וַיִּטַּע אֵשֶׁל בִּבְאֵר שָׁבַע וַיִּקְרָא־שָׁם בְּשֵׁם
יְהוָה אֵל עוֹלָם: לד וַיָּגָר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים יָמִים
רַבִּים: פ שביעי כב א וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים
נִסָּה אֶת־אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי:

שפתי חכמים

נמים לו רבש והמיטו לו לדיק הוה נמים אבל רבש הוה ממקום אחר ועוד שבעו ימיהו בכך בלמה ואתם מעלה לו אם הבאר והקב"ה המיב לכם היון שעתה הוה לדיק בעין זה מעלה אני לו הבאר • מפרש"י: ק וכה דאלה כתיב לעד וכתב לעדה מפני שבוא ל' נקבה כי עדה נקבה כמו עד לזכר: ר הגל"ר אין כוונת זה דאין נוסר ע"י עדיים ח"ב מתי טעם דעבדי אברהם שלא אברהם: (לג) אשל • רב ושמואל חד אמר פרדס להביא ממנו פירות לאורחים בסעודה • וחד אמר פונדק לאכסניא וכו כל מיני פירות • ומינו לשון נטיעה באילנות שנא' (דניאל יא) ויטע אהלי אפדנו: ויקרא שם וגו' • על ידי אותו אשל נקרא שמו של הקב"ה אלוה לכל העולם לאתר שאוכלין ושותים אמר להם ברכו למי שאכלתם משלו כשהיה אתם ממשלי אכלתם משל מי שאמר והיה העולם אכלתם (סוטה י): (לד) ימים רבים • מרוזים על של אברהם באברהם עשה כ"ה שנה ואחר ב"ה שנה היה בלאתו מתרן • אותם שנה ויבא ויבא באלוני ממרא שלא מנינו קודם לכן שהיה שב שם שבבל מקומותיו היה באילת הנגב ונוסע והולך לארץ • ויעקר משם • ויכו רעב ויבא אברהם מצרימה • ונמצרים לא עשה אלא אבשה הדשים שברי שלתו פרעה

ר ש"י

על כך: (ל) בעבור תהיה לי • זאת: לעדה • עדות ל' נקבה קבמו ועדה המלכה: כי חפרתי את הבאר • מריבים היו עליה רועי אבימלך ואומרים אנחנו חפרנוה אמרו ביומיהם כל מי שיתראה על הבאר ר"ועלו המים לקראתו שלו הוא ועלו לקראת

בעל הטורים

מני' בן מי: (כט) הנה • ל' נמס' • הלמת לבדנה • אתה הלמת על נבולות אחרן • בזכות אברהם נבראו כל

ר ש"י

מיד ויצן למכעיו עד ויבא ויבא באלוני ממרא אשר בחברון שם יבא עד שנתפנה סדום מיד ויטע משם אברהם מפני בושה של לוט וכא לאחרן פלאתיה וכן ל"ע שנה היה שהרי בשלשה למילתו באו אלו המלאכים הרי ל"ה שנה וכאן כתיב ימים רבים מרוזים על הראשונים ולא נא הכתוב לכתוב אלא לפרש ואם היו מרוזים עושה שתי שנים או יותר היה מפרשה ועל כרחך אינם יתרים יותר משנה הרי ל"ו שנה מיד ולא משם ואחר לאברחן ואותה שנה קדמה לפני עקידתו ש"ל יצחק י"ב שנים • כי שנים בכדר עולם (ב"ל): (א) אחר הדברים האלה • יש מרבותינו אומרים (סנהדרין פט) אחר דברים של שטן שהיה מקטרג ואומר מכל הטובה שעשה אברהם לא הקריב לפניך פר אחד או איל אחד אמר לו כלום עשה אלא בשביל בנו איני חייבתי אומר לו זבח אותו לפני לא היה מעכב • וי"א אחר דברים של ישמעאל שהיה מתפאר על יצחק שמל בן י"ג שנה ולא מיחה אמר לו יצחק באחר אחד אחה מיראני איני אומר לי הקב"ה זבח עצמך לפני לא הייתי מעכב •

בעל הטורים

אלה • פרדס היה להתפלל שם: (א) ויהי אחר הדברים האלה • כל מקום שנאמר אחר הדברים האלה מחובר על הפרשה של מעלה • אחר הדברים האלה שהרג אברהם המלכים אמר לו הקב"ה אל תירא אברהם כן האומות • ויהי אחר הדברים האלה שנולד יצחק ויוגד לאברהם לאמר עוד ובתואל ילד את רבקה • וכן אחר הדברים האלה שהגיד מרדכי על בגתן ותרש גדל המלך אחשורוש את המן שרצה להרוג את מרדכי והועיל לו מה שהציל את המלך ונתלה המן • אף כאן אחר הדברים שכרת אברהם ברית לאבימלך לו ולנינו ולנכדו של אברהם

שפתי חכמים

מכעו לפני אבימלך שהרי היה לכם עניים וק"ג: ש מה שלריך לפרש זאת מעשה פסוק שלאחריו שכתוב ויטע אחר הדברים האלה וגו' שהוא סמוך דבל מקום שכתוב אחר הוא סמוך לדברים"ש כפ' לך לך וזה היה י"ב שנה אחרי כן וזה"ב לשה שאמר אחר לכך מפרש אחר דברי בל שכן מ' ולא אחר הדברים שהיו בין אברהם לאבימלך דקאי

ב וַיֹּאמֶר קַח־נָא אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ אֲשֶׁר־אָהַבְתָּ אֶת־
יִצְחָק וְלֶךְ־לְךָ אֶל־אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל
אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ: ג וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר
וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרוֹ וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֶת יִצְחָק
בְּנוֹ וַיְבַקַּע עֲצֵי עֹלָה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר־
לוֹ הָאֱלֹהִים: ד בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו
וַיַּרְא אֶת־הַמָּקוֹם מֵרָחֹק: ה וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו
שְׁבוּ־לָכֶם פֹּה עִם־הַחֲמוֹר וַאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלְכָה עַד־כֹּה
וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם: ו וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־עֲצֵי
הָעֹלָה וַיָּשֶׂם עַל־יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת־הָאֵשׁ וְאֶת־
הַמַּאֲכֶלֶת וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: ז וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־אַבְרָהָם

שפתי חכמים

ליה: ת פירוש לון מה לחמור כאן אלא ל׳ בקשה דהא מלינו בכמה מקומות גם שליחי ל׳ בקשה כדאי״ס: א כדי שלא יתמהו הקב״ה בטרוף דעתו ולכך עשה אבל לי לא היה מטורף בדעתו לא היה מיאס. (מה״ר) ועל דבשעתא קמא לא כני הא״ה כלל לא בגר יחידך אבר אהבת ומודאמר לא אם ס״ם נאלך אבא אברהם ובשעתא בתרא נאחד לא כני הא״ה כולל לוקבא קח לא אבר אהבת אברהם דהוה נמי מיבוב מלוה: ב דבי לא היו לו אלא שני נערים אלא נערים כמיוחדים לו שהם ישמעאל ואליעזר עיין לקמן בפרשת אלה מה שמיים נני שני נערים דבלעם נמה שיהה כש״י פירוש דבשה

וכדי לחבב עליו את המצוה ויהן לו שכר על כל דבור ודבור: ארץ המריה. ירושלים וק (בר״ס כ ג) לנמוח לא בית ס׳ בירושלים בהר המוריה. ירושלים וק הולהם ליראה. ואונקלוס תרגמו על שם עבודה הקטרת שיש בו מור ונרד ושאר בשמים: והעלהו. לא אמר לו שחטהו לפי אלא היה הפך הקב״ה לשחטו אלא להעלותו לעולה ומשהעלה אמר לו הורידהו: אחד ההרים. הקב״ה מהבא הלדיקים (ס״ח מהבא לגדיקים) והח״ב מגלה לסם וכל זה כדי להרעות בכרן וכן (לעיל יב) אל הארץ אשר אראך וכן ביונה (יונה ב) וקרא עליה את הקריאה: (ג) וישכם. מדרש למלוה (פסחים ד): ויחבש. הוא בעצמו ולא נתן לאחד מעבדיו שהאהבה מקלקלת השורה: את שני נעריו. (כ״ר) ישמעאל ואליעזר אלא עור שלין אדם חשוב כמו לאחר נדר, ב בגא כ׳ תבשיל שלא יעורך שלאחד לנקביו ויתרחק יסי׳ בשני מנו: ויבקע.

ר ש ״ י

הנני. כך היא עניותם של הסדיס לשון עמוס הוא ולשון זימון: (ב) קח נא. אין לא אלא לשון בקשה ת אמר לו בבקשה ממך עמוד לי בזה הנסיון אלא יתמהו כולהמונות לא כי׳ בכן ממש (סנהדרין פט): את בנך. אמר לו שני בנים יש לי אמר לו את יחידך אמר לו זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו אמר לו אשר אהבת א״ל שמשה אני אוהב אמר לו את יצחק. ולאמר לא גילה לו אתחלה סמא לערבבו פתאום א והוות דעתו עליו ותשוף

שפתי חכמים

תרגומו ולא כמו (במ״ב יח) ולאהו הידין ב לשון ביקוש פינדר״ל בלעז (שפאלטינען): (ד) ביום השלישי. למה איחר מלהגידו מיד כדי שלא יתמהו כמוהו ועדכנו פתאום וטרף דעתו ולוא היה לו שהות לסמוך אל לבו לא היה מושה: וירא את המקום. בלומר דרך משעה המקום אשר לפניו ומדרש לגדיש פרשה היכן הוא מה שאמר לו המקום כה יסי׳ ג״כ: ונשובה. נתגנה שיהיה

אונקלוס

אַבְרָהָם וַאֲמַר לַהּ אַבְרָהָם וַאֲמַר הָא־אָנָא: ב וַאֲמַר דְּבַר־כְּעַן
יָת־בְּרָךְ יָת־יְחִידָךְ דִּי רְחֵמְתָּ יָת־יִצְחָק וְאֵיזַל לָךְ לְאַרְעָא פּוּלְחָנָא
וְאַסְּקֵהּ תַּמָּן לְעֻלָּתָא עַל־חַד מִן טוּרַיָּא דִּי אֵימַר לָךְ:
ג וְאַקְדֵּים אַבְרָהָם בְּצַפְרָא וְזָרֵז יָת־חֲמָרֵהּ וּדְבַר יָת־תְּרֵין עוּלֵימוֹהִי
עִמֵּהּ וְיָת־יִצְחָק בְּרֵהּ וְצַלַּח אָעֵי לַעֲלָתָא וְקָם וַאֲזַל לְאַתְרָא דִּי אֲמַר
לֵהּ יְיָ: ד בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה וּזְקַף אַבְרָהָם יָת־עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת־אַתְרָא
מֵרָחִיק: ה וַאֲמַר אַבְרָהָם לְעוּלֵימוֹהִי אוֹרִיכוּ לְכוֹן הָכָא עִם־חֲמָרָא
וַאֲנָא וְעוּלֵימָא נִתְמְטֵי עַד־כְּעָן וְנִסְגּוּד וּנְתוּב לְוָתְכוֹן: ו וּנְסֵיב
אַבְרָהָם יָת־אָעֵי דַעֲלָתָא וְשַׁוִּי עַל־יִצְחָק בְּרֵהּ וּנְסֵיב בִּידֵהּ יָת־
אֶשָּׁתָא וְיָת־סַכִּינָא וַאֲזָלוּ תַרְוֵיהוֹן כַּחֲדָא) (נ״י כְּחֲדָא): ז וַאֲמַר יִצְחָק

ר ש ב״ם

ונתן לו שבע כבשות הצאן והרה אפו של הקב״ה פ׳ ז׳: את שהרי ארץ פלשתים ניתן לאברהם וגם ביהושע ממילים על ערי חמשת סרני פלשתים גורל בכלל גבול ישראל והקב״ה צוה עליהם לא תחיה כל נשמה לכן והאלהים נסה את אברהם קנתרו וצערו כדכתיב הנסה דבר אליך תלאה: על נסותם את ה׳ ומה ומריבה: בחנני ה׳ ונסני: כלומר נתגאית בבן שנתתיך לכרות ברית ביניכם ובין בניהם. ועתה לך והעלהו לעולה ונראה מה הועילה כריתות ברית שלך וכן מצאתי אח״כ בם׳ של שמואל. ויהי ארון ה׳ בארץ פלשתים שבעה חדשים. כתיב את שבע כבשות הצאן תקח מידי אמר לו הקב״ה אתה נתת לו שבע כבשות חייך שבניו עישים שבע מלחמות עם כנ״ך וגוצ״ה אורן ד״א חייך שבניו הורגים שבע צדיקים מבנ״ך ואלו הן שמשון חפני ופנחס שאול ושלשה בניו: ד״א חייך שבניו מחריבים שבע משכנות ואלו הן אהל מועד וגלגל ושילה נוב וגבעון ובית עולמים. ד״א שאהרון מחזיר את שדה פלשתים ז׳ חדשים. נסה קונטא ריא״ה: (ב) המוריה. האמוריה ארץ האמורי. הרבה אלפי״ן חכרים. ויטש חשך כמו ויאמש. לא יחל. כמו לא יאחל שם ערבי: (ה) המאכלת. סכין.

שפתי חכמים

מהבא. ומהבא״ל פ׳ דבלעם שהיה מחזי גמוה והיה ל״ך לשמוש פ׳ שהיו מבשרים זה לזה אם אלא הגיהם שהיה מחזי נמוכה לא היה לו לשמוש שהיה מבשר לה פלוני רק אלא יכא אחרי שלם לשרה לתר מעבריו עלמיו אנשים הכי נקא אי נפרים עמו לבר פ׳ אנשים אם בכל״: ב ומלאה לי דאשיו אבינא הלא אם הפ״ג הלא

הלה ענן קבור על הבר: (ח) עד בה״ר. ומדרש לגדיש פרשה היכן הוא מה שאמר לו המקום כה יסי׳ ג״כ: ונשובה. נתגנה שיהיה

בעל הטורים

נמלטים אתן: (ב) אל ארץ המריה: בני׳ ירושלים: (ד) ומשובה. ו׳ (מלה) כמס׳ ומשתחוה ומשובה. נתנה ולא ומשובה. בשינוי ס׳ אלוך ומשובה. (פ״א ע׳) נכה ומשובה. (תיקון ג׳) נחפשה דלמיני ומקומים ומשובה. (הוספת ו׳) נמו ומשובה אל ר׳. בזמנים אבינכם אחר בשתחוה ומשובה זמו ישראל נעשות תשובה ומיהו כגליות ומשובה נחפשה דלמיני בשינוי ס׳ אלוך ומזמנו כגליות מתקלמים. נמו ומשובה אל עיר ס׳ (נ״ל כמו אמר שאול נעמו לשון קן אחתו מכה לשון אל עיר ס׳) ואם לא זה אומר נתנה ולא ומשובה אל נחמות

ר ש ״ י

ב לשון ביקוש פינדר״ל בלעז (שפאלטינען): (ד) ביום השלישי. למה איחר מלהגידו מיד כדי שלא יתמהו כמוהו ועדכנו פתאום וטרף דעתו ולוא היה לו שהות לסמוך אל לבו לא היה מושה: וירא את המקום. כלומר דרך משעה המקום אשר לפניו ומדרש לגדיש פרשה היכן הוא מה שאמר לו המקום כה יסי׳ ג״כ: ונשובה. נתגנה שיהיה

אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֶּנִּי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ
וְהָעֵצִים וְאַיֵּה הַשֶּׂה לְעֹלָה: ח וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים
יִרְאֶה־לּוֹ הַשֶּׂה לְעֹלָה בְּנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: ט וַיָּבֹאוּ
אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת־
הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ וַיָּשֶׂם
אֹתוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לָעֵצִים: י וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת־
יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת־הַמַּאֲכֶלֶת לִשְׁחֹט אֶת־בְּנוֹ: יא וַיִּקְרָא אֵלָיו
מַלְאַךְ יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם ׀ אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר
הִנֵּנִי: יב וַיֹּאמֶר אַל־תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנַּעַר וְאַל־תַּעַשׂ לוֹ
מְאוּמָה כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ
אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ מִמֶּנִּי: יג וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו
וַיַּרְא וְהִנֵּה־אַיִל אַחַר נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם
וַיִּקַּח אֶת־הָאַיִל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ: יד וַיִּקְרָא
אַבְרָהָם שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא יְהוָה ׀ יִרְאֶה אֲשֶׁר יֵאָמֵר

שפתי חכמים

נרש"ן הב' בדרש

ר ש"י

כח לפרש דלמה נמי לשון ביקוש כדתשמתון ולאתו אחת סידרן: ד ובכל דכתיב לב' טעמים דלמי טעם א' ק' לקרא אותו אוהבם ג"פ שמכפיר ומשעם זה לשוד ק' לקרא אותו סגין כמשמעו ג"פ עוד ע"פ שיטראל כו' (רמ"ם) ובכל דלא מכי כפי' בתרא לאוד דלמי"ח ח"פ שקרא מאהבתם ולא אוהבתם ולא סגין הח"ב קשה דס"ל סיעשה על המאהבתם מוהם על דבר ידוע ברר ובכל עוד סיום לא סיום לסגין סם מאהבתם כלל מעולם רק עכשיו ע"י מעשה זה קורת אותו הפסוק כך לכך אותך לפרש ג"כ לשעם א' שאוהבתם ומשכחת וכו' וה"ב סוא סם לכל סגין: ה וקשה וכי יודעים דם סיום מוס ח"ל אברהם אחר אותיות דם ואקריב אותו א"ל הקב"ה אל תגיע ממנו דם ואברהם

(מ) ויעקד • (שבת נד) ידיו ורגליו מאחוריו סידים והרגליים ביחד סיא עקידה ובאות לשון עקודים שהיו קרסולייסם לבייס מיקום שעוקדין אותן בו סיס ביכר: (יא) אברהם אברהם • לשון חבה סוא שבופל את שמו: (יב) אל תשלח • לשחוט אמר לו א"ל נחמם נחתי לבאן לעשה בו חבלה ואוציא ממנו מעט דם ה"א"ל אל תגע ע"ו מאומה אל תעשה בו מום: כי עתה ידעתי • א"ל אבא א"ל אברהם אשכ

לעזרך

לְאַבְרָהָם אָבוּהִי וַאֲמַר אַבָּא וַאֲמַר הָא־אָנָא בְּרִי וַאֲמַר הָא אֶשְׁתְּא
וְאַעֲיָא וְאָן אִימְרָא לְעָלְתָא: ח וַאֲמַר אַבְרָהָם קֳדָם יְיָ גְּלֵי־לֵהּ אִימְרָא
לְעָלְתָא בְּרִי וַאֲזָלוּ תַרְוֵיהוֹן כַּחֲדָא: ט וְאָתוּ לְאַתְרָא דִּי אֲמַר־לֵהּ
יְיָ וּבְנָא תַמָּן אַבְרָהָם יָת־מַדְבְּחָא וְסַדַּר יָת־אָעֲיָא וַעֲקַד יָת־יִצְחָק
בְּרֵהּ וְשַׁוִּי יָתֵהּ עַל־מַדְבְּחָא עֵיל מִן אָעֲיָא: י וְאוֹשִׁיט אַבְרָהָם יָת־
יְדֵהּ וּנְסִיב יָת־סַכִּינָא לְמִיכַּס יָת בְּרֵהּ: יא וּקְרָא לֵהּ מַלְאָכָא דַיְיָ מִן
שְׁמַיָּא וַאֲמַר אַבְרָהָם אַבְרָהָם וַאֲמַר הָא אָנָא: יב וַאֲמַר לָא־תוֹשִׁיט
יְדָךְ לְעוּלֵימָא וְלָא תַעְבֵּד לֵהּ מִדְּעֵם אֲרֵי כְּעַן יְדַעְנָא (נ"י יְדָעִית)
אֲרֵי־דַחֲלָא דַיְיָ אַתְּ וְלָא מְבַעַתְּ יָת־בְּרָךְ יָת־יְחִידָךְ מִנִּי: יג וּזְקַף
אַבְרָהָם יָת־עֵינוֹהִי בְּתַר אִלֵּין וַחֲזָא וְהָא־דִכְרָא בָּתַר אֲחִיד בְּאִלְּנָא
בְּקַרְנוֹהִי וַאֲזַל אַבְרָהָם וּנְסִיב יָת־דִּכְרָא וְאַסְקֵהּ לֶעָלְתָא חֲלַף בְּרֵהּ:
יד וּפְלַח וְצַלִּי אַבְרָהָם תַּמָּן בְּאַתְרָא הַהוּא וַאֲמַר קֳדָם יְיָ הָכָא יְהוֹן
פָּלְחָן דְּרַיְיָא בְּכֵן יִתְאֲמַר בְּיוֹמָא הָדֵין בְּטוּרָא הָדֵין אַבְרָהָם קֳדָם־יְיָ

רש"ם

ע"ש וחרבי תאכל בשר: (יב) כי עתה ידעתי • כלומר עתה אני רואה ונתפרסם לכל העולם כי יראת אלהים אתה: (יג) וירא והנה איל • עובר לפניו: אחר נאחז בסבך בקרניו • כלומר אחרי כן ראה את האיל מדי עברו נאחז בסבכי היער חשב בלבו ודאי זה המלאך בא בשליחותו של הקב"ה וזימן לי איל זה תחת בני ולכן נאחז בסבך שאוכל לקדתו ולהקריבו • וכן קדמו שרים • אחר נוגנים • ושבו העבים אחר הגשם • ואח"כ ובא הגשם וכן יאחר באו משה ואהרן כולם פירושם אחרי כן: (יד) אשר יאמר היום • ולמחר בהר ה' יראה • בהר ה' נראה הקב"ה לאברהם:

שפתי חכמים

ר ש"י

נפרש אם שיתתי אתמול אמרת לי כי ביומתן יקרא לך זרע ותצא ואמרת קח נא את בנך עכשיו אתה אומר לי אל תשלח ידך אל הנער • אמר לו הקב"ה לא אחלנו כביתי ומוצא שפתי לא אשנה כשאמרתי לך קח מוצא שפתי לא אשנה לא אמרתי לך שתשחטו אלא העלהו אקריבו אתתיה: כי עתה ידעתי • מעתה יש לי מה להשיב לשטן ולעובדי גלולים שהמיסים מה היא מבחני אלהים יש לי פתחון פה עכשיו ברואים כי יראת אלהים אתה: (יג) והנה איל • מוכן היה לך ימי בראשית: אחר • אתרי שאמר לו המלאך אל תשלח ידך לאתו כשהוא נאחז והוא שמתבלבל וחקף אבריהו ואחר שעמדו עיניו בתר אלין • (ס"א ולפי שאגדה אחר כל דברי המלאך והבריהו ואחר שעמדו עיניו בתר אלין: בסבך • אילן: בקרניו • שהיה לו אל אברהם ה' וכשנו סוכנו ומערבנו נאחזים: תחת בנו • מלאחר שהשחיט ועשהו לעולה לא הפר

הפקרת

אברהם: (יא) ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים ס"ל בגימטריא מיכאל היה (ע"ס):

בעל הטורים

(יד) אשר יאמר היום • בהר ה' יראה • בהר ה' נראה הקב"ה לאברהם • אמר שלא די בשלאתם דם א"ל ח"ל אקריב אמנם אחר ל' ח"ל אל תעשה בו מום • מסיבה"ל: ד דהוה לו לכתוב ויראה אל אחר מאתו וכתב למה לי אלא מלמד שהיה מוכן לכך כו': ז כלומר דאחר דאחר קחי אחלביל ואין מקומו וכ"ש קרא ויצא אברהם את עינו אחר וירא והנה איל נאחז ואל זה מצינו ראיה מן התרגום שהרי תירגם חקף אברהם עיניהו בתר אלין ובי"ל אחר אלה: ה (רמ"ם) כיון שאחר נאחז ג' יחיד ועי"כ נ"ל נקבי על הא"ל ח"ל

הַיּוֹם בְּהַר יְהוָה יֵרָאֶה: טו וַיִּקְרָא מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם
שֵׁנִית מִן־הַשָּׁמָיִם: טז וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי יַעַן
אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־
יְחִידֶךָ: יז כִּי־בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ וְהַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי
הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת הַיָּם וְיָרַשׁ זַרְעֲךָ אֵת שַׁעַר
אֹיְבָיו: יח וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ עֵקֶב אֲשֶׁר
שָׁמַעְתָּ בְּקֹלִי: יט וַיָּשָׁב אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו וַיָּקוּמוּ וַיֵּלְכוּ
יַחְדָּו אֶל־בְּאֵר שָׁבַע וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בְּבְאֵר שָׁבַע: פ מפטיר
כ וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֻּגַּד לְאַבְרָהָם לֵאמֹר הִנֵּה
יָלְדָה מִלְכָּה גַּם־הִוא בָנִים לְנָחוֹר אָחִיךָ: כא אֶת־עוּץ
בְּכֹרוֹ וְאֶת־בּוּז אָחִיו וְאֶת־קְמוּאֵל אֲבִי אֲרָם: כב וְאֶת־
כֶּשֶׂד וְאֶת־חֲזוֹ וְאֶת־פִּלְדָּשׁ וְאֶת־יִדְלָף וְאֶת בְּתוּאֵל:
כג וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת־רִבְקָה שְׁמֹנָה אֵלֶּה יָלְדָה מִלְכָּה
לְנָחוֹר אֲחִי אַבְרָהָם: כד וּפִילַגְשׁוֹ וּשְׁמָהּ רְאוּמָה וַתֵּלֶד
גַּם־הִוא אֶת־טֶבַח וְאֶת־גַּחַם וְאֶת־תַּחַשׁ וְאֶת־מַעֲכָה:

פ פ פ קמ"ז אמנ"ן סימן: ומפטירין ואסר אחת במלכים ב' סימן ד

שפתי חכמים

ר ש"י

בקרנו ל"ל ל"ש לזהות שהיה פני הארץ דהייט קרניו וקרתא פני הארצים שהיה רץ כדי להקריבו והשמן שיצאו כדי לשכנו ואפשר שגם מהרת"ם כיון לזה ע"ש: ם (נח"ל) ול"ל דה"פ שאני הכרמים לעתיד אחר גזרות עליהו ואחר עקדת יצחק ולא יהיה

מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ הַגִּידִי לִי מַה־יֶּשׁ־לָכֶי לְךָ כִּי בַּבַּיִת וַתֹּאמֶר אַיִן
לְשִׁפְחָתְךָ כֹּל בַּבַּיִת כִּי אִם־אָסוּךְ שָׁמָן : וַיֹּאמֶר לְכִי שַׁאֲלִי־לָךְ
כֵּלִים מִן־הַחוּץ מֵאֵת כָּל־שְׁכֵנָיְכִי שכניך ק׳ כֵּלִים רֵקִים אַל־תַּמְעִיטִי :
וּבָאת וְסָגַרְתְּ הַדֶּלֶת בַּעֲדֵךְ וּבְעַד־בָּנַיִךְ וְיָצַקְתְּ עַל כָּל־הַכֵּלִים
הָאֵלֶּה וְהַמְּלֵא תַּסִּיעִי : וַתֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ וַתִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בַּעֲדָהּ וּבְעַד
בָּנֶיהָ הֵם מַגִּישִׁים אֵלֶיהָ וְהִיא מוצקת קרי : וַיְהִי ו כִּמְלֹאת
הַכֵּלִים וַתֹּאמֶר אֶל־בְּנָהּ הַגִּישָׁה אֵלַי עוֹד כֶּלִי וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֵין
עוֹד כֶּלִי וַיַּעֲמֹד הַשָּׁמָן : וַתָּבֹא וַתַּגֵּד לְאִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לְכִי
מִכְרִי אֶת־הַשָּׁמָן וְשַׁלְּמִי אֶת־נִשְׁיֵכִי נשיך ק׳ וְאַתְּ בָּנַיִכִי ובניך קרי
תִּחְיֵי בַּנּוֹתָר : וַיְהִי הַיּוֹם וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע אֶל־שׁוּנֵם וְשָׁם אִשָּׁה
גְדוֹלָה וַתַּחֲזֵק־בּוֹ לֶאֱכָל־לָחֶם וַיְהִי מִדֵּי עָבְרוֹ יָסֹר שָׁמָּה לֶאֱכָל־
לָחֶם : וַתֹּאמֶר אֶל־אִישָׁהּ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים קָדוֹשׁ
הוּא עֹבֵר עָלֵינוּ תָּמִיד : נַעֲשֶׂה־נָּא עֲלִיַּת־קִיר קְטַנָּה וְנָשִׂים לוֹ שָׁם
מִטָּה וְשֻׁלְחָן וְכִסֵּא וּמְנוֹרָה וְהָיָה בְּבֹאוֹ אֵלֵינוּ יָסוּר שָׁמָּה : וַיְהִי
הַיּוֹם וַיָּבֹא שָׁמָּה וַיָּסָר אֶל־הָעֲלִיָּה וַיִּשְׁכַּב שָׁמָּה : וַיֹּאמֶר אֶל־
גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ קְרָא לַשּׁוּנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָא־לָהּ וַתַּעֲמֹד לְפָנָיו : וַיֹּאמֶר
לוֹ אֱמָר־נָא אֵלֶיהָ הִנֵּה חָרַדְתְּ ו אֵלֵינוּ אֶת־כָּל־הַחֲרָדָה הַזֹּאת מַה
לֵּעָשׂוֹת לָךְ הֲיֵשׁ לְדַבֵּר־לָךְ אֶל־הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶל־שַׂר הַצָּבָא: וַתֹּאמֶר
בְּתוֹךְ עַמִּי אָנֹכִי יֹשֶׁבֶת : וַיֹּאמֶר וּמָה לַעֲשׂוֹת לָהּ וַיֹּאמֶר גֵּיחֲזִי אָכֵל
בֵּן אֵין־לָהּ וְאִישָׁהּ זָקֵן: וַיֹּאמֶר קְרָא־לָהּ וַיִּקְרָא־לָהּ וַתַּעֲמֹד בַּפֶּתַח :
וַיֹּאמֶר לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אַתְּי את ק׳ חֹבֶקֶת בֵּן וַתֹּאמֶר אַל־
אֲדֹנִי אִישׁ הָאֱלֹהִים אַל־תְּכַזֵּב בְּשִׁפְחָתֶךָ : וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן
לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע : וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד
וַיְהִי הַיּוֹם וַיֵּצֵא אֶל־אָבִיו אֶל־הַקֹּצְרִים: וַיֹּאמֶר אֶל־אָבִיו רֹאשִׁי רֹאשִׁי

מצורת ציון חסור: כס כלי הכסף: נעדך · כנגדך: הסיעי · תעקרי ממקומו · כיך · כלוחתך: מדי · מתי · תיסה · נעלה · קיר · טוקן: וגשים · מג׳ שימה: תרדם · פ׳ קטעה חזקה: חי׳ · ק קרחם פיולהום: תמוג · דבר כאפסק:

וַיֹּאמֶר אֶל־הַנַּעַר שָׂאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ : וַיִּשָּׂאֵהוּ וַיְבִאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ וַיֵּשֶׁב עַל־
בִּרְכֶּיהָ עַד־הַצָּהֳרַיִם וַיָּמֹת : וַתַּעַל וַתַּשְׁכִּבֵהוּ עַל־מִטַּת אִישׁ הָאֱלֹהִים
וַתִּסְגֹּר בַּעֲדוֹ וַתֵּצֵא : וַתִּקְרָא אֶל־אִישָׁהּ וַתֹּאמֶר שִׁלְחָה נָא לִי אֶחָד
מִן־הַנְּעָרִים וְאַתֹּת הָאֲתֹנוֹת וְאָרוּצָה עַד־אִישׁ הָאֱלֹהִים וְאָשׁוּבָה :
וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ אַתְּי את ק׳ הֹלֶכֶתי הלכת ק׳ אֵלָיו הַיּוֹם לֹא־חֹדֶשׁ וְלֹא
שַׁבָּת וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם : קצת קהלות מסיימין ההפטרה כאן וַתַּחֲבֹשׁ
הָאָתוֹן וַתֹּאמֶר אֶל־נַעֲרָהּ נְהַג וָלֵךְ אַל־תַּעֲצָר־לִי לִרְכֹּב כִּי אִם־
אָמַרְתִּי לָךְ : וַתֵּלֶךְ וַתָּבֹא אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הַר הַכַּרְמֶל וַיְהִי
כִּרְאוֹת אִישׁ־הָאֱלֹהִים אוֹתָהּ מִנֶּגֶד וַיֹּאמֶר אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ הִנֵּה
הַשּׁוּנַמִּית הַלָּז : שַׁהֲרוּץ־רָנָא לִקְרָאתָהּ וְאֱמָר־לָהּ הֲשָׁלוֹם לָךְ הֲשָׁלוֹם
לְאִישֵׁךְ הֲשָׁלוֹם לַיֶּלֶד וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם : וַתָּבֹא אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים
אֶל־הָהָר וַתַּחֲזֵק בְּרַגְלָיו וַיִּגַּשׁ גֵּיחֲזִי לְהָדְפָהּ וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים
הַרְפֵּה־לָהּ כִּי־נַפְשָׁהּ מָרָה־לָּהּ וַיהוָה הֶעְלִים מִמֶּנִּי וְלֹא הִגִּיד לִי :
וַתֹּאמֶר הֲשָׁאַלְתִּי בֵן מֵאֵת אֲדֹנִי הֲלֹא אָמַרְתִּי לֹא תַשְׁלֶה אֹתִי :
וַיֹּאמֶר לְגֵיחֲזִי חֲגֹר מָתְנֶיךָ וְקַח מִשְׁעַנְתִּי בְיָדֶךָ וָלֵךְ כִּי תִמְצָא־אִישׁ
לֹא תְבָרְכֶנּוּ וְכִי־יְבָרֶכְךָ אִישׁ לֹא תַעֲנֶנּוּ וְשַׂמְתָּ מִשְׁעַנְתִּי עַל־פְּנֵי
הַנָּעַר : וַתֹּאמֶר אֵם הַנַּעַר חַי־יְהוָה וְחַי־נַפְשֶׁךָ אִם־אֶעֱזָבֶךָ וַיָּקָם
וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶיהָ : וְגֵחֲזִי עָבַר לְפָנֵיהֶם וַיָּשֶׂם אֶת־הַמִּשְׁעֶנֶת עַל־פְּנֵי
הַנָּעַר וְאֵין קוֹל וְאֵין קָשֶׁב וַיָּשָׁב לְקָרָאתוֹ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר לֹא הֵקִיץ
הַנָּעַר : וַיָּבֹא אֱלִישָׁע הַבָּיְתָה וְהִנֵּה הַנַּעַר מֵת מֻשְׁכָּב עַל־מִטָּתוֹ :
וַיָּבֹא וַיִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בְּעַד שְׁנֵיהֶם וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה : וַיַּעַל וַיִּשְׁכַּב
עַל־הַיָּלֶד וַיָּשֶׂם פִּיו עַל־פִּיו וְעֵינָיו עַל־עֵינָיו וְכַפָּיו עַל־כַּפָּיו וַיִּגְהַר
וַיִּגְהַר עָלָיו וַיִּחַם בְּשַׂר הַיָּלֶד : וַיָּשָׁב וַיֵּלֶךְ בַּבַּיִת אַחַת הָנָה וְאַחַת
הָנָה וַיַּעַל וַיִּגְהַר עָלָיו וַיְזוֹרֵר הַנַּעַר עַד־שֶׁבַע פְּעָמִים וַיִּפְקַח הַנַּעַר

מצורת ציון וחלוה: מהיום ההליכה: מעלי · תעכב: סלו · כוחם: לגרפה · לדחפה: מעלה · תעשה: מפעמי · כמעה: מעגו · מג׳ מני: קבב · מ׳ כאוזה: ראין · כעיר · ותבר · ושבעת: ויחם · מג׳ מגימים: ויחמיר · : ויפקח · שפתם :

אֶת־עֵינָיו׃ וַיִּקְרָא אֶל־גֵּיחֲזִי וַיֹּאמֶר קְרָא אֶל־הַשֻּׁנַמִּית הַזֹּאת

בראשית כג חיי שרה

כג א **וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה׃** ב **וַתָּמָת שָׂרָה בְּקִרְיַת אַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכֹּתָהּ׃** ג **וַיָּקָם אַבְרָהָם מֵעַל פְּנֵי מֵתוֹ וַיְדַבֵּר אֶל־בְּנֵי חֵת לֵאמֹר׃** ד **גֵּר־וְתוֹשָׁב אָנֹכִי עִמָּכֶם תְּנוּ לִי אֲחֻזַּת־קֶבֶר**

שפתי חכמים

א פירוש ולא כלו כלומר שהחדש עם הפעמים לתוך נת ז"ל דקשה לרש"י למה נאמר גבי מלאה שנה וגבי שבע שנים דסה בפ' בראשית וכפ' תולדות נת כתיב בסולן גבי מלאה שנה וכן גבי הבנים הפחותים ממלאה ומי כתיב כמו שנים ולא שנה אמנם לאמרי קשה לרש"י שכתוב גבי עבדים דלא מיעו לעולן שנתחב ג' פעמים שנה ופ"ב ל"ל דאחר לומרם וכיון דאחר לומר לומרם טולן ומי אמי לדרשה שכל אחד נדרש בפ"ע פי' כל כלל מתפרש בעצמו והיה מתחבר עם הכללים הראשונים עד שיהיו שלמות ומתחבר מעט דשנה ושנה לאחדים ומעטיות ומתחבר מעט דשנה ושנה לאחדים ומחלק לאחדים לתוך הרבותים לתוך המאות לתוך ולפ"ז הבנרים ובנים היום הנפשים על המלה אלא הראשונים שלמי המלה: ב בגמרא אבל"ל דמה הכיקש אמו חיי שרה טולן שון לשונה מעמד דמבני חיי שרה לגדון ר"ל דכרים מומרין זה"ז. ולק"מ דהתרצה לפי דנקשה דבא ב' כבא ל' לחטא לא ידעמ שהיתה בת ק' ליומי כבא ל' שכל כלל נדרש בעצמו ומעלה ה' לבד לכך נרין בני חיי שרה שנולם שיש וכו' (רמ"ם) ופי"ל דלפי שהתחב שנה שנה לקרא זה לזה בת ק' כבא ל' ר"ל ל' שנים מלדתה וה"ל הכל"ל שנים שנפטוק הם אומן הכללים בתוך המלה ולא אומן הנפשים על המלה הפשוטו של המקרא וה"ל אמר לומר שכל"ל שנים שלחר המלה היה בה חטא ולא הטוב יפה לכך הוצרך בני חיי שרה שנולם שיש. ומשני חיי שרה לבד לא הייט יודעים רק שנעמלה אחד טוב שיש ל"ש ג"כ שנה בכל כלל לאומרם הנקשה בב' מעלות חטא ויופי ושל שנים קלי בני חיי שרה וכו' ק: ג בכל מעמד דעיד אחר ב' היתה בת שנכון וכפ' בראשית גבי ויולד נח את שם וגו' פירש"י בעצמו דקודם מ"ש עד ק' לא הוה בר טוכין וא"ל דבני אברהם ושרה שלחי מעוה דהם קנלו עליהם את הטוהר ולחתר מ"ש הטוב הוה מכן ד' ולמעלה ובא הכתוב לגודעינו שלחי' לפי הומן שלחר מ"ש שבני עוכים הם מבני ב' ולמעלה לא חטאה. הרח"ם: ד ר' הרא"ם לא ידעתי מי הכריחם למדרש קרית ארבע ע"ש ארבע ענקים וכו' כי אחר שמלאנו שנקרא טובל העיר ארבע כדכתיב ושם חברון לפנים קרית ארבע הלהם הגדול בענקים היה ראוי לומר שפי' קרית ארבע קרית ארבע ויפרש למה נקרא שמו ארבע ולא למה נקרא שם העיר ארבע ושמא י"ל משום שמלאו הנשים לקריאת העיר למה נקרא שמה ארבע ולא לקריאת אחון העיר בשם ארבע ע"פ פי' שבעיר נקרא על שם ארבע ור' ופובל העיר נקרא ארבע על שם עירו עכ"ל: ה (רמ"ם) הוצרך לשני טעמים כי לכל אחד מהטעמים לבדו קשה דהי"ל לקרות העיר ע"ש הענין עצמו שהוא סבה לשם העיר כפי' ד' ענקים ולפירש הי"ל קרית ענקים ולפירש הי"ל קרית זוגות ולא קרית ארבע ולאין שייך לקרות שם העיר אחר המספר שאינו סבה לשם העיר ולאין מקושרת אם היו ד' לו פשוט לא יוסר וכן בזוגות ל"ש ארבע ר"ל דקרית ארבע נקרא על שם שש בני פרזה דכרים של מספר ארבע

וַיִּקְרָאֶהָ וַתָּבֹא אֵלָיו וַיֹּאמֶר שְׂאִי בְנֵךְ׃ וַתָּבֹא וַתִּפֹּל עַל־רַגְלָיו וַתִּשְׁתַּחוּ אֶרְצָה וַתִּשָּׂא אֶת־בְּנָהּ וַתֵּצֵא׃

אונקלוס

א וְהָווּ חַיֵּי שָׂרָה מְאָה וְעֶשְׂרִין וּשְׁבַע שְׁנִין שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה׃ ב וּמִיתַת שָׂרָה בְּסִרְיַת אַרְבַּע הִיא חֶבְרוֹן בְּאַרְעָא דִכְנָעַן וַאֲתָא אַבְרָהָם לְמִסְפְּדָה לְשָׂרָה וּלְמִבְכֵּיהּ׃ ג וְקָם אַבְרָהָם מֵעַל אַפֵּי מִיתֵיהּ וּמַלֵּל עִם־בְּנֵי־חֵתָאָה לְמֵימָר׃ ד דַּיָּר וְתוֹתָב אָנָא עִמְּכוֹן הָבוּ לִי

ר ש ב "ם

(א) **ויהיו חיי שרה.** אע"פ שבשאר נשים לא נתפרש ימי חייהן בשרה הוצרך לפרש בשביל שהוצרך להזכיר מיתתה בשביל קנין המערה פי' מתי מתה לאחר תשעים של הורתה: (ב) **ויבא אברהם.** אפילו לא בא ממקום אחר אעפ"כ ראוי לומר כי בא לספודה: (ד) **גר ותושב אנכי.** מארץ נכריה באתי לגור כאן ונתישבתי עמכם לכן אין לי מקום קברות אבות הנה: בקרית ארבע. שם האיש ארבע כדכתיב ביהושע קרית ארבע אבי הענק כמו קרית סיחון: **תנו לי אחזת קבר.** הניחו לי לקנות קרקע כאן ותתרצו אתם יושבי העיר להניח לי לקבור בה מתי משפחתי כי אחזת קבר אין יכול להיות אלא ברצון כל בני העיר: וכן מוכיח לפנינו כשנתן אברהם הכסף לעפרון ויקם לאברהם למקנה ואח"כ קבר אברהם וקם לו

ר ש"י

ויעקב נלאה: **ויבא אברהם.** מבלר שבא: לספד לשרה ולבכותה. ונכמכה מיתת שרה ז' לעקדת יצחק לפי שע"י בשורת העקדה הממודמן בנה נבמיטה וכמעט שלא נבחנו פרחה מבמתה ממנה ומתה: (ד) **גר ותושב אנכי עמכם.** גר מלרן אחרת ונתישבתי עמכם. ומ"ל אם תלנו בריני גר ואם לאו תהיה תושב ואחלנה מן הדין שמ"ל שקב"ה נזעמך אחן לה לא תהיה **אחזת קבר.** אחזת קרקע לבית המעמד שבתה בה מתר המוריה ע"י דסי"א אלת בה מתר המוריה וקבל לה אמרהן שיש לה לעמד בנה לבחיתה ואיתר המגיד לפיים דבריו ושמר לם שמלוה ולא בחתו ומעמד שאמר לה שלא בחתו ל"ל שמה מתשעים קדש לגן נעקדה כל ק' מדבריו ומרתה רחמה וכשמתה (מהרא"ל): ויהי"ם ולכלה בפרשה לו לך

בעל הטורים

(א) **חיי שרה.** כתיב לעיל מניה ובשחיל ילד לה רבקה עד שלא שקעה שמש של שרה שלחה בתשבה לרבקה: שרה מלחה שנה. ראתה מיתתה בתם וחיו ותרת כיתם וכל כמיתם: מי חיי שרה ולא? אתר ימי לפי שחזרה לימי הנערות ושהחזיקה עוד פסקו מתנה ימי הנערות לפיכך אתר מי. ד"ל מעין ויהי"ו היו עיקר שמהיה מעטלר יאתן בהם תשעים היתה כשנולד ולא ימיה קל"ו: (ב) **ובכתה.** כ"ף קטנה שלא בכה אלא מעט לפי שקטה היתה. ה"ל שהיתה כמו גדולה מיתה בתמרים דין ושל כן נעשה היא תחילה [אולי ר"ל שבלא הכ"ף הוה כתיב ובכה ולבכה אלבה גדולה זאת ובעין זה אתיה] ובמתכר עומו לדעת אין מספרין אותו: (ג) **ויקם אברהם מעל פני מתו.** ידבר אל בני חת: מלמד שאסור לספר לפני המת: יי"ם בני חת בפרשה לפי שהמבכר מקרא על מ"ש הלוי קייס עשרת הדברות שם

שפתי חכמים

וסייט אחרנא ענקים וד' זוגות ולא ע"ש מנין אחד לבדו וכו' אמרו אמרו לא"ל אם שבטת קרית אשר ע"ש הענין עצמו מ"מ קראו ע"ש המספר כדי לקבר ולבלו ולבמות בשלא אחרנא ב' ענייטים שהיו שם כל אחד בל מספר ד' דסי מוציאו מפקת ודו"ל: ז דסולא ומביא מהם ולא מפרש מסיון בת ולהי קלי אמקום שיבא שם ולא מזר בשבון שיבא בשום מקום אחר הפקדה אלא בכאר שבע כדכתיב בפ' ויחי: ז (הרח"ם) לא בפעמים פרשות קאמר דא"ל הכ"ל יש בתחלת הפרשה ומוד מ"ל שאין זה מקומו אלא בפעמים זמניות דקבלה מיה בידם שנתה סמוך לעקידה ומסמוך ליה אקדת ויבן אברהם: ח דאל"ל למ"ש כתב רחמנא ויבא אלא לו לומר בשא מהר המוריה ע"י וכו': ט וה"ם

עִמָּכֶם וְאֶקְבְּרָה מֵתִי מִלְּפָנָי׃ ה וַיַּעֲנוּ בְנֵי־חֵת אֶת־
אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ׃ ו שְׁמָעֵנוּ אֲדֹנִי נְשִׂיא אֱלֹהִים אַתָּה
בְּתוֹכֵנוּ בְּמִבְחַר קְבָרֵינוּ קְבֹר אֶת־מֵתֶךָ אִישׁ מִמֶּנּוּ אֶת־
קִבְרוֹ לֹא יִכְלֶה מִמְּךָ מִקְּבֹר מֵתֶךָ׃ ז וַיָּקָם אַבְרָהָם וַיִּשְׁתַּחוּ
לְעַם הָאָרֶץ לִבְנֵי חֵת׃ ח וַיְדַבֵּר אִתָּם לֵאמֹר אִם־יֵשׁ אֶת־
נַפְשְׁכֶם לִקְבֹּר אֶת־מֵתִי מִלְּפָנַי שְׁמָעוּנִי וּפְגְעוּ־לִי בְּעֶפְרֹן
בֶּן־צֹחַר׃ ט וְיִתֶּן־לִי אֶת־מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר־לוֹ אֲשֶׁר
בִּקְצֵה שָׂדֵהוּ בְּכֶסֶף מָלֵא יִתְּנֶנָּה לִי בְתוֹכְכֶם לַאֲחֻזַּת־קָבֶר׃
י וְעֶפְרֹן יֹשֵׁב בְּתוֹךְ בְּנֵי חֵת וַיַּעַן עֶפְרֹן הַחִתִּי אֶת־
אַבְרָהָם בְּאָזְנֵי בְנֵי חֵת לְכֹל בָּאֵי שַׁעַר־עִירוֹ לֵאמֹר׃
יא לֹא אֲדֹנִי שְׁמָעֵנִי הַשָּׂדֶה נָתַתִּי לָךְ וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־
בּוֹ לְךָ נְתַתִּיהָ לְעֵינֵי בְנֵי־עַמִּי נְתַתִּיהָ לָּךְ קְבֹר מֵתֶךָ׃
יב וַיִּשְׁתַּחוּ אַבְרָהָם לִפְנֵי עַם הָאָרֶץ׃ יג וַיְדַבֵּר אֶל־עֶפְרֹן
בְּאָזְנֵי עַם הָאָרֶץ לֵאמֹר אַךְ אִם־אַתָּה לוּ שְׁמָעֵנִי נָתַתִּי

שפתי חכמים

כמיב וכמעמי וספריו לו בארן ומם פיכס״ו ולא זכה בה אברהם עדיין ס״ם דעדיין לא היה לאברהם חלק בה וי״ל דלעיל לא היה עדיין צא לאברהם אבל עתה כי״ל זא ולכך נקט כסף שאתר לי מקב״ם לאעבר אתן וגו׳ ומתה יש לי זא ולכך לכל הפחות מה לי אחוזה ק״ר לף שעדיין אין צ״ו ראוי לבא לבם לא בארן כיון שעדיין מוטעים הם: כ דק״ל בארן לשון אחוזה גופל אלא בדבר שיש בו מעם לא על קבר שהוא כולל אבל לבן פיכס״ו אחוזה מקום לקבר ואחוזה אחי אחקבר והאל״ם פי׳ דאחוזה שייך על קרקע שהיא אחת רבות אחדים לא ק״ן קבר שהוקלה לעמת לבן פי׳ שיתנו לי קרקע לאחוזה לעשותה קבורה: ל (רמ״ם) ואע״פ שזה בה׳ וזה בחל״ם מ״מ שיון בתיתוכן אבל אין פירושו לי כלומר כמו עשו כלה: כלה ומתלה שהם בה׳ לשון כמו בכה לא יכלה דהאן אין לי שום מעששות אם הוא לי כלומר וק״ל: מ (רמ״ם) ג׳ פירושיב אלו שם ב׳ מ״ר בעיבוכין פ׳ כילד מעבדין ומוחמם אלא בעשה לפרש מעלה עלתה כפולה מערה לפנים ממערה לו מערה פ״ג מערה דמ״ל מערה הכפולה מבע״ל דהו פי׳ מערה שהיא כפולה מאחר אלא היה מי״ו כפולה על הכמיסות והדביקות וכ׳ הנקרה על מיבם כפולה היה מוסב על הכמערה אבל כשאתה דכתיב מערת בתי״ו הכמיסות והדביקות גם הכפולה הוא שם דבר על הפלים פי׳ מערה על הפלים אחר שהיה בה לאבר ע״ם הפלים הכמן בים ועליה ע״ג ולאבר ע״ם הפלים הענגם וכ״ש לא הבריא בזיהם לחיה מהם קרוב יוכר לעשות על ארצה ואבן הבריא גם הכיה

אַחֲסַנַת־קְבוּרָא עִמְּכוֹן וְאֶקְבַּר מִיתִי מִן־קֳדָמָי׃ הוַאֲתִיבוּ בְנֵי־חִתָּאָה
יָת־אַבְרָהָם לְמֵימַר לֵהּ׃ וקַבֵּל־מִנָּנָא רִבּוֹנָנָא רַב קֳדָם־יְיָ אַתְּ בֵּינָנָא
בְּשַׁפַּר קִבְרָנָא קְבַר יָת־מֵיתָךְ אֱנָשׁ מִנָּנָא יָת־קִבְרֵהּ לָא־יִמְנַע מִנָּךְ
מִלְּמִקְבַּר מֵיתָךְ׃ ז וְקָם אַבְרָהָם וּסְגִיד לְעַמָּא־דְאַרְעָא לִבְנֵי־חִתָּאָה׃
ח וּמַלֵּיל עִמְּהוֹן לְמֵימַר אִם־אִית־רַעְוָא בְנַפְשְׁכוֹן לְמִקְבַּר יָת־מֵיתִי
מִן קֳדָמַי קַבִּילוּ־מִנִּי וּבְעוּרְלִי מִן־עֶפְרוֹן בַּר־צֹחַר׃ ט וְיִתֶּן־לִי יָת־
מְעָרַת כַּפֵּלְתָּא דִּי לֵהּ דִּי בִּסְטַר חַקְלֵהּ בְּכַסְפָּא שְׁלִים יִתְּנִנַהּ לִי
בֵּינֵיכוֹן לַאֲחֻסַנַת קְבוּרָא׃ י וְעֶפְרוֹן יָתֵב בְּגוֹ בְּנֵי־חִתָּאָה וְאָתֵיב
עֶפְרוֹן חִתָּאָה יָת־אַבְרָהָם קֳדָם בְּנֵי־חִתָּאָה לְכָל־עָלֵי תְרַע־קַרְתֵּהּ
לְמֵימַר׃ יא לָא־רִבּוֹנִי קַבִּיל־מִנִּי חַקְלָא יְהָבִית לָךְ וּמְעָרְתָא דִּי־בֵהּ
לָךְ יְהָבִיתַהּ לְעֵינֵי בְנֵי־עַמִּי יְהָבִיתַהּ לָךְ קְבַר מֵיתָךְ׃ יב וּסְגִיד
אַבְרָהָם קֳדָם־עַמָּא דְאַרְעָא׃ יג וּמַלֵּיל עִם־עֶפְרוֹן קֳדָם־עַמָּא דְאַרְעָא

רש״ם

לאחזת קבר מאת כל בני חת: מלפני • אוציאנו מלפני לקוברו: (ו) נשיא אלהים • ולא גר ותושב ואין אתה צריך לקנות: במבחר קברינו • במקום שקוברין שרי הארץ והרי לך קבר מזומן: (ט) מערת המכפלה: כל הבקעה קרוי׳ מכפלה כמו ככר הירדן • וכן מוכיח לפנינו שדה עפרון אשר במכפלה: בכסף מלא • בכל שוויו: בתוככם • שתתרצו כלכם לקבור בה מתי: (יא) השדה נתתי לך • נותן אני אותו עכשיו לך • רוי״ש בלע״ז: והמערה אשר בו • אינך שואל כי אם המערה אשר בקצה השדה ובמכירה אני נותן לך במתנה כל השדה והמערה: (יב) וישתחו

שפתי חכמים

מכר לוהו כיוס ממהו שוטר עליהם נ מפני השיבוהו אל מכרהם שהיה ליין לו עלה לגדולה: לכל באי שער עירו • שכולן בטלו ממלאכתו ס וכלו לגמול הסד לבבה: (יא) לא אדני • לא תקנה לוהם כדמיים: נתתי לך • הרי הוא כמו מתתיה לך: (יג) אך אם אתה לו שמעני • אלהם לומר לי לשמוע לך וליקח בהנם אמי לו

ר ש״י

(ו) לא יכלה • לא ימנע לכמו (תהלים מ) לא תכלא רחמיך • וכמו (לעיל מ) ויכלא הנעם: (ח) נפשכם • לאוכם: ופגעו לי • לי בקשה כמו (זות ח) אל תפגעי בי: (ט) המכפלה • בית ועליה על גבין • ד״א שכפולה ס כזוגות (עירובין נג): בכסף מלא • אלגם כל שויה וכן דוד אמר לארונה (דה״א כא) בכסף מלא: (י) ועפרון ישב • כתיב

כ הקבורות: (ו) לא יכלה • לא ימנע לכמו (תהלים מ) לא תכלא רחמיך • וכמו (לעיל מ) ויכלא הנעם: (ח) נפשכם • לאוכם: ופגעו לי • לי בקשה כמו (זות ח) אל תפגעי בי: (ט) המכפלה • בית ועליה על גבין • ד״א שכפולה ס כזוגות (עירובין נג): בכסף מלא • אלגם כל שויה וכן דוד אמר לארונה (דה״א כא) בכסף מלא: (י) ועפרון ישב • כתיב

בעל הטורים

בכסם יו״ד פעמים [אות ח׳]: (ו) מתך • ד׳ בפס׳ הכת ג׳ ואח׳ (יבמות ט״ו) יחיו מתיך וגו׳ וג׳ דכתיב חסרים דכתיב מת חייני • וכסיא דכתיב מלא דחייני בכנים ויש כאן רמז למה שאמרו שמתי ח״ו חיים אחלב • דכתיב כתיב מתך וכתיב כתיב יחיו מתיך • מתך דכתיב יחיו מתיך דכתיב [דוחלי מתי ח״ו חכיבי יחיד לגבי מתי ח״ן]: לא יכלה • ב׳ פעמים הכת ולידך (מבלי ל״ב) ובכנס עכרתו יכלה • על כן לא יכלה מתך מקבור מתך כי אינך כל אחד ליחה מן הכמוס ואם לא יתן לו מקום קבורה

לעיניכם ותהיו עדים: לאחזת קבר • (יא) השדה נתתי לך • נותן אני אותו עכשיו לך • רוי״ש בלע״ז • והמערה אשר בו • אינך שואל כי אם המערה אשר בקצה השדה ובמכירה אני נותן לך במתנה כל השדה והמערה: (יב) וישתחו

שפתי חכמים

כי שיהם כתחת עוכים • ועי״ל דרש״י ס״ל דעל כ״ח לבדו קבה לע״ל לקרות המערה שם מכפלה ע״ם זה שאינו עיקר הסבה כי״ל לקרותה שפי בשם סבה הכיקרים לאר מערה בים ועליה לו מערה בין פי׳ לאר מערה אגות לו מערה אגות כפולים לבן פי׳ שיהם וכ״ל שנקראת כן ע״ם שם כה היה עמיים של כלום בין חוגות ולא ע״ם הענין עצמו לו כדי לקלר ולבלו בעלה מכפלה ב׳ מעמים דכי מעיניהו מפקה ועד״ז כ״ל גבי קיים לרבע וק״ל: ב דהם היה כתיב בר״ו יוסב היה ביעוי וכיס מבעוהו שיבב כבר וגם יוסב מכבוד כתוך בני חת בשוה ולא כיוס לפי שהוהו כיוס וט׳: ס (מת״ל) ומלאה

מפי כוח עבר פעמע שבבר יבב בתוך בני חת עמהם בשוה ולא כיוס לפי שהוהו כיוס וט׳:

בֶּסֶף הַשָּׂדֶה קַח מִמֶּנִּי וְאֶקְבְּרָה אֶת־מֵתִי שָׁמָּה׃ יד וַיַּעַן
עֶפְרוֹן אֶת־אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ׃ טו אֲדֹנִי שְׁמָעֵנִי אֶרֶץ
אַרְבַּע מֵאֹת שֶׁקֶל־כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מַה־הִוא וְאֶת־מֵתְךָ
קְבֹר׃ טז וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל־עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקֹל אַבְרָהָם
לְעֶפְרֹן אֶת־הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאָזְנֵי בְנֵי־חֵת אַרְבַּע מֵאוֹת
שֶׁקֶל כֶּסֶף עֹבֵר לַסֹּחֵר׃ שני יז וַיָּקָם ו שְׂדֵה עֶפְרוֹן אֲשֶׁר
בַּמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר לִפְנֵי מַמְרֵא הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ
וְכָל־הָעֵץ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה אֲשֶׁר בְּכָל־גְּבֻלוֹ סָבִיב׃ יח לְאַבְרָהָם
לְמִקְנָה לְעֵינֵי בְנֵי־חֵת בְּכֹל בָּאֵי שַׁעַר עִירוֹ׃ יט וְאַחֲרֵי־
כֵן קָבַר אַבְרָהָם אֶת־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֶל־מְעָרַת שְׂדֵה
הַמַּכְפֵּלָה עַל־פְּנֵי מַמְרֵא הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ כ וַיָּקָם
הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ לְאַבְרָהָם לַאֲחֻזַּת־קָבֶר מֵאֵת

שפתי חכמים

בדקדוק זה מבטי לשון הכתוב כתיב כתי׳ סתר עליו וכפ׳ ויגלה במעשה הכסף כתיב יוצאי שער עירו אלא דהכתוב והתם הכוונה קמ״ל דהכא קמ״ל שהפי׳ מי שהיה ע מגלהה ביעל מגלהתו וכה לגמול חסד והתם קמ״ל שהעיר מי שהיה מחזן לגלות הפ״ה לא יצא עד שגל תחלה כדי לדבק בזרע יעקב: ע כולהך לשם בפבור מגם לא שנעשה כוח כה לעמש מהרבריס כלתודים לעמלה לא כתן לעמש כה אני לי אפשי וכו׳: פ דהכא קאי על הכסף שלריך בתיכה מיד ליד לתפוקי קרקע שהוא בישוטו פי׳ הכי היה כמו שנתני לך כי אינו מתוסר בוגיינה • מהרש״ל: (רמ״ם) כה דשיוה לפרש מגם כתני כסף וגו׳ שהוא עבר וכל״ל לשון מתיר לתן כסף וגו׳ פי׳ דר״ל הלאי שנתני כבר ולעיל הבדה כתני וגו׳ שהוא ב״כ ל׳ מבנר וכו׳ל״ל ל׳ מתיר ומפרש״ הכי היה כמו שנתני וכו׳ מבוה דהלן אחר אח״כ גם לא יצא עליו שום לומר

קח ממני שלם הוא כלומר כבר נתן לעפרון ח״כ ע״כ הוא אלילו קבל עפרון שלון בתיכה שייך אלא ליד המקבל לכן פי׳ כלומר שנתני וכו׳ ולפ״ז א״ל שלאחר אח״כ ולכן עתה קח ממני וגו׳ ולעיל לא מלי לפרש בדסכה דהלן כתיב ע שנתני נתתי וגו׳ ולו פי׳ כלומר ואפשר לומר דקאי על שמעני ולא נתני הלאי שנתני וכו׳ משא״כ לעיל ומ״מ הילו לא כתיב הכא קח ממני וגו׳ הייגו לתיכוק דלא קאי נתי על נתני דק על מלת שמעני לחוד וכיינו מפרשים טפי הכי הוא כמו שנתני וכו׳ כדלעיל והו״ק: צ ר״ל לשם אחר ביני וביכך מ״ם הוא מבאר לחוד ומתרן כין שני אוהכים ומ״ל עפ״ז שעומד כנים וגו׳ לקוטם שעומד כמתו על קוטם וכי רש״ מפרש וקם כנים ר״ל עפ״ז שעומד כנים ומ״ם כמתו על קוטם מדכתיב אחריו לקוטם וס״ל כמו ויקם ר״ מעמידם כמתו בשדה לאברהם והכתיב ומ״י ומ״ל כמיגו דוקם כנים ר״ קמן לאברה״ דכתם אחיגו ק ומיגה

מחלוקת

לְמֵימַר בְּרָם אִם־אַתְּ עֲבַד־לִי־טִיבוּ קַבֵּל מִנִּי אֶתֵּן כַּסְפָּא דְּמִי־
חַקְלָא סַב מִנִּי וְאֶקְבַּר יָת־מִיתִי תַּמָּן׃ יד וְאָתֵיב עֶפְרוֹן יָת־אַבְרָהָם
לְמֵימַר לַהּ׃ טו רִבּוֹנִי קַבֵּל־מִנִּי אַרְעָא שַׁוְיָא אַרְבַּע מְאָה סְלָעִין
דְּכַסְפָּ בֵּינָא וּבֵינָךְ מַה־הִיא וְיָת־מִיתָךְ קְבַר׃ טז וְקַבֵּל אַבְרָהָם מִן־
עֶפְרוֹן וּתְקַל אַבְרָהָם לְעֶפְרוֹן יָת־כַּסְפָּא דְּמַלִּיל קֳדָם בְּנֵי־חֵתָאֶה
אַרְבַּע מְאָה סְלָעִין דְּכַסְפָּ מִתְקַבֵּל־סְחוֹרָא (נ״י דְּמִתְקַבֵּל סְחוֹרְתָא)
בְּכֹל־מְדִינְתָּא׃ יז וְקָם חֲקַל עֶפְרוֹן דִּי בְּכַפְלָתָא דִּי קֳדָם מַמְרֵא חֲקַלָא
וּמְעָרְתָּא דִּי־בֵהּ וְכֹל־אִילָנֵי דִּי בְחַקְלָא דִּי בְכָל־תְּחוּמֵהּ סְחוֹר סְחוֹר׃
יח לְאַבְרָהָם לְזִבִּינוּהִי לְעֵינֵי בְנֵי־חֵתָאֶה בְּכֹל עָלֵי תְרַע־קַרְתֵּהּ׃
יט וּבְתַר־כֵּן קְבַר אַבְרָהָם יָת־שָׂרָה אִנְתֵּהּ בְּמְעָרַת חֲקַל כַּפְלְתָּא
עַל־אַפֵּי מַמְרֵא הִיא חֶבְרוֹן בְּאַרְעָא דְּכְנָעַן׃ כ וְקָם חַקְלָא וּמְעָרְתָּא

רש״ם

אברהם • לעפרון לפני עם הארץ: (טו) ארץ ארבע מאת • ארץ שאינו שוה אלא ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה הוא והיה לך לקחתה ממני בחנם ואת מתך קבור בחנם אם תרצה: (טז) וישמע אברהם • די לחכימא ברמיזא: עובר לסוחר • כסף צרוף

רש״י

(יז) ויקם שדה עפרון • תקומה סיומה לה ר״שילאה מיד הדיוט ליד מלך • ופשוטו על מקרא ויקם הבדה והמערה אשר בו וכל העץ ש״לאברהם למקנה וגו׳: (יח) בכל באי שער עירו • נקבו כלם וכמעמד

שפתי חכמים

אפשי בכך ע״אך אם אתה ל שמעני הלואי ושמעני נתתי • דומ״ם כלומר (בעבעון) מוכן הוא אלא הלואי נתתי פ״ל כך כבר: (טו) ביני ובינך • בין שני אוהבים כמוהו מה היא חשובה לכלום אלא הנה את המכר צ ואת מקן קבור (נ״ל): (טז) וישקל אברהם לעפרון • (נ״מ פז) הבר ו״ו לפי ק שאמר הרבה ואפי׳ מעט לא עשה (בכוונות נ) שנעל ממנו שקלים גדולים שהן קנטרין שנאמר עובר לסוחר שמתקבלים בשקל בכל מקום ושם מקום שהקיסין גדולים שהן קנטרין (בגיולאר״ם כלומר) (בענטנער):

כמעמדם: ש (רמ״ם) ונמהוה קשה ממ״: לי פשוטו ח״ם ולק״מ לין דקר כמ״ל לברית הכא בתנם ולו פשוטו לא ח״ם ח״ם לשה הבנית לפשוטו וכמ״ב לריך לדקדק בכל מקום שמצית כמ״ל שיהם ו״ל דלפשוטו לבד קשה ויקם שדה עפרון וגו׳ אך הבדה אשר בו וגו׳ מיותר הול״ל ויקם הבדה והמערה וגו׳ לאברהם למקנה וגו׳ומ״ל שדה עפרון ולמו עד כשהיה לא ידעמו שהיה שדה עפרון לכן לריך לומר תקומה היתה לבדה של עפרון דיוקא שמתחלה היה ביד הדיוט הבריש עפרון ולמדנה תקומה לבד וכו׳ קשה כיון דכבר אמר ויקם שדה עפרון למה הזכיר פעם ב׳ הבדה והמערה וגו׳ הול״ל ויקם שדה עפרון וגו׳ והמערה ולל העץ וגו׳ גם לפי׳ תקומה וכו׳ אין לו חיבור עם הפיסוק דקרא לאברהם למקנה לכן נ״ל גם פשוטו שבא להורות שקם הבדה והמערה ולל העץ לאברהם למקנה ולהורות ב׳ פירושים הלו לכן אמר שדה עפרון וחתמ״ל פעם ב׳ הבדה והמערה דויקם קאי אתרוייהו על שדה עפרון ר״ל תקומה וכו׳ ולל הבדה והמערה וגו׳ ר״ל שקם לאברהם למקנה ולפשוטו פי׳ ויקם ר״ל שיצא מכחו של מוכר ועומד בכח של קונה כדפירש״י גבי וקם הבית וגו׳ וכ״ל מה שהקשה הרמ״ם ומנחת יהודה אחריו ואין לריך לתירוצים דחוקים שלכם אלא הכא ולהם פי׳ אחד לכם דלפשוטו כלהון שפי׳ ויקם שעמד כמתו של קונה הוא כדפרש״י אמר וקם הבית וגו׳ לקונה שעומד כמתו של קונה וכי רש״ מפרש וקם הבית ר״ל עפ״ז שעומד כנים ומ״ם כמתו על קונה מדכתיב אחריו לקונה וס״ל ככה ויקם ר״ מעמידם כמתו בשדה לאברהם והכתיב ומ״י ומ״ל כמיגו דוקם הבית ר״ קמן לאברה״ דכתם אחיגו ק ומיגה

מגון

ומתקבל בכל מיני סחורה • וכן ביהודע מצינו כסף עובר • טוב בכל מקום • וכן אצבעותיו מור עובר טוב בכל מקום: (יח) לאברהם למקנה • קם לאחר נתינת הכסף כדכתיב ונתן הכסף וקם לו אבל לאחזת קבר מאת בני חת לא קם והוחזק לאברהם עד שקבר שרה אשתו אז ויקם

שפתי חכמים

כוחלינ ושפתי מלא הוה בכל הפרשה אלא זה נלבד מסר לתי למדרש אבל ישקר ואהרן בכל מקום חברים ומקום שהם מלאים למדרש אחת: ר לא מל׳ קיון כמו וקם הכיס אחר בעיר אחר לו תומה לומיתות לקוטם אותו שפי׳ רש״י אינו אמתו של מוכר ושומד בכחו של קוטם דהכתם הקוטם הכיר אחר הקיומה וכבר לא הן כי לאברהם למקנה היו דבוק עם הקודם מפני פיסוק

בְּנֵי־חֵת׃ ס כד א וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיהוָה בֵּרַךְ
אֶת־אַבְרָהָם בַּכֹּל׃ ב וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־עַבְדּוֹ זְקַן בֵּיתוֹ
הַמֹּשֵׁל בְּכָל־אֲשֶׁר־לוֹ שִׂים־נָא יָדְךָ תַּחַת יָרֵכִי׃ ג וְאַשְׁבִּיעֲךָ
בַּיהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וֵאלֹהֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה
לִבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ׃ ד כִּי אֶל־
אַרְצִי וְאֶל־מֹולַדְתִּי תֵּלֵךְ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי לְיִצְחָק׃
ה וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָעֶבֶד אוּלַי לֹא־תֹאבֶה הָאִשָּׁה לָלֶכֶת אַחֲרַי
אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת הֲהָשֵׁב אָשִׁיב אֶת־בִּנְךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
יָצָאתָ מִשָּׁם׃ ו וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תָּשִׁיב
אֶת־בְּנִי שָׁמָּה׃ ז יְהוָה ׀ אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לָקָחַנִי מִבֵּית
אָבִי וּמֵאֶרֶץ מֹולַדְתִּי וַאֲשֶׁר דִּבֶּר־לִי וַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע־לִי
לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת הוּא יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ
לְפָנֶיךָ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי מִשָּׁם׃ ח וְאִם־לֹא תֹאבֶה
הָאִשָּׁה לָלֶכֶת אַחֲרֶיךָ וְנִקֵּיתָ מִשְּׁבֻעָתִי זֹאת רַק אֶת־בְּנִי

ר ש״י

כלם ת״הקהו לו׃ (א) **ברך את אברהם**
בכל׃ ככל עולה בגימטריא כן ומאחר
שהיה לו כן היה א״צריך להשיאו אשה׃
(ב) זקן ביתו׃ לפי שהוא דבוק נקוד זקן׃
תחת ירכי׃ (שבועות לב) לפי שהנשבע
צריך שיטול בידו חפץ של מצוה כגון ספר
תורה או תפילין׃ והמילה היתה מעשה
לאשונה לו ובאה לו ע״י עצר והיתה הביכה
עליו ומצלה׃ (ר״ל מה שלא אמר תחת ירכך
וכ״ל להשביע הענך במילתו לפי שבל
אברהם היתה לאשונה לו קודם מילת העבד וק״ל)׃ (ז) ה׳ אלהי השמים אשר
לקחני מבית אבי׃ ולא אמר ואלהי הארץ ומעלה אמר ב ואשביעך וגו׳ ואמר
לו עכשיו הוא אלהי השמים ואלהי הארץ שהרגלתיו בפי הכריות אבל בשלקחני מבית
אבי היה לו אלהי השמים ולא אלהי הארץ שלא היו בתי עולם מכירים בו ובמו לא היה רגיל
בארץ׃ מבית אבי׃ מתרבו׃ ומארץ מולדתי׃ מאור ג׳ כשדים׃ **ואשר דבר**

ני

רי בה לְאַבְרָהָם לְאַחֲסָנַת קְבוּרָא מִן בְּנֵי־חֵתָאָה׃ א וְאַבְרָהָם סִיב
עַל בְּיוֹמִין וַיְיָ בְּרִיךְ יָת אַבְרָהָם בְּכֹלָּא׃ ב וַאֲמַר אַבְרָהָם לְעַבְדֵהּ
סָבָא דְבֵיתֵהּ דְּשַׁלִּיט בְּכָל דִּי־לֵהּ שַׁוִּי כְעַן יְדָךְ תְּחוֹת יַרְכִּי׃ ג וַאֲקִים
עָלָךְ בְּמֵימְרָא־דַיְיָ אֱלָהָא דְשָׁמַיָּא וֵאלָהָא דְאַרְעָא דְּלָא תִסַּב אִתְּתָא
לִבְרִי מִבְּנַת כְּנַעֲנָאֵי דִּי אֲנָא יָתֵב בֵּינֵיהוֹן׃ ד אֱלָהֵין לְאַרְעִי וּלְיַלְדוּתִי
תֵּיזֹל וְתִסַּב אִתְּתָא לִבְרִי לְיִצְחָק׃ ה וַאֲמַר לֵהּ עַבְדָּא מְאִים לְא־
תֵיבֵי אִתְּתָא לְמֵיתֵי בָתְרַי לְאַרְעָא הָדֵא הַאֲתִיבָא אֶתֵיב יָת־בְּרָךְ
לְאַרְעָא דִּי־נְפַקְתָּא מִתַּמָּן׃ ו וַאֲמַר לֵהּ אַבְרָהָם אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא־
תְתִיב יָת־בְּרִי לְתַמָּן׃ ז יְיָ אֱלָהָא דְשָׁמַיָּא דִּי דַבְּרָנִי מִבֵּית אַבָּא
וּמֵאַרַע יַלְדוּתִי וְדִי מַלֵּל לִי וְדִי קַיֵּם לִי לְמֵימַר לִבְרָךְ אֶתֵּן יָת־אַרְעָא
הָדֵא הוּא יִשְׁלַח מַלְאָכֵהּ קֳדָמָךְ וְתִסַּב אִתְּתָא לִבְרִי מִתַּמָּן׃ ח וְאִם
לָא תֵיבֵי אִתְּתָא לְמֵיתֵי בָתְרָךְ וּתְהֵי־זַכָּאָה מִמּוֹמָתִי דָּא לְחוֹד יָת־

ר שב״ם

לאחזת קבר מאת בני חת׃ (א) בא
בימים׃ והרי הגיע עת להשיא את בנו
בחייו׃ ברך את אברהם׃ להודיע האמור
לפנינו שלא שלח עבדו לקחת אשה
ממשפחתו מחמת חוסר נשים בארץ
כנען שלא היו רוצים להזדווג לו שהרי
נתברך בכל וכל העולם מתאווים להזדווג לו אבל הוא לא רצה כי אם ממשפחתו׃
וזהו שאמר העבד וה׳ ברך את אדני מאד ויגדל ולכך הוצרך לפרש תחלה
ברך את אברהם בכל׃ כמו וחם אבי כנען׃ (ב) שים נא ידך תחת ירכי׃ וכן
ביוסף כשנשבע ליעקב כריתות ברית ושבועה של בן ועבד לאדוניו כך היתה
שדומה לענין שעבוד וכן כתב בן יכבד אב ועבד אדוניו אבל תקיעת כף אל
כף או כריתות ברית דבר לשנים ולעבור בין בתריו מצויה בשאר בני אדם׃ (ד) כי
אל ארצי׃ ולא לאותם שאינם קרובי אלא למולדתי שבארצי תלך׃ (ה) ההשב
אשיב את בנך׃ אל ארץ אבותך׃ ואע״פ שזרעו של אברהם לא היה שם קורא
אותו השבה הואיל והיה אברהם שם׃ (ז) ה׳ אלהי השמים׃ שהביאני כאן
יתן לודעי זאת הארץ ידעתי שאינו רוצה שירחק זרעי מכאן שא״כ מה לו
להקב״ה להביאני כאן לפיכך יודע אני שישלח מלאכו להצליח דרכך לקיים לי

ר ש״י

לי׃ לגרכי כמו אשר דבר עלי׃ וכן כל לי
ולו ולכם סכמוכים אצל דבור מפולשים
בלשון על׃ והרגוס שלכם (לומו שדרך התרגום להשתמש למ״ד במקום בעבור וק״ל)
עלי עלוסי עליהון שאין מופל אצל דיבור ל׳ לי ולו ולכם אצל אלי אליו אליכם והרגוס
שלכם עמי עמיס עמהון אבל אצל אמירה מופל ל׳ לי ולו ולכם׃ **ואשר נשבע לי**׃
כין כתריס׃ (ח) **ונקית משבעתי וגו׳**׃ וקח לו אשה מגמת ד׳ עצר אשכול
ומערת

שפתי חכמים

מענן לכם זה׃ ת״מפני שבי״ם בכל מקום מורה על
סוך ומפני שאין סוך וקרוב שייך במקום כזה תאר
במעמד כולם וכאן לא כלה לפרש רש״י כמו שפי׳ לעיל
שטלן בטלין ממלאכתן וכו׳ הא״כ הול״ל נמי לכל כמ״ש
לבל ולמה כתב בכל מבמעמ שבא בסוכן ת״ל אחי
לאברהם כמעמד סוכן׃ (ב״ה) הול״כ מה ענינו לכאן
וכל דלא כתב כן בפי׳ הוא לחודיעו שהכן נתכב בל
שעבד שלא היה לו כן אמר מה תהן לי וכו׳ אבל עכשיו
בל הכריחה שלו ברוחה שלמות׃ ב בלשון שלמעלה
אחור ואלהי פלרן׃ ג (יח״) הרח״ם והרמב״ן אחריהו
ודבר פשוט הוא שהרב הלהן מולדתו היה חוד
כשדים ומולדתו היה כי משפחתו עיר תרן ע״ש

ר ש״י

(זהו מבים אבי)׃ ד מזכיר אבי אבי אמי יוסב נקבו
ת״כ מפשטא דמקראי היוסב נקבו לוה שלא ליקח
בלשון על׃ והרגוס שלכם (לומו שדרך התרגום להשתמש למ״ד במקום בעבור וק״ל)
עלי עלוסי עליהון שאין מופל אצל דיבור ל׳ לי ולו ולכם אצל אלי אליו אליכם והרגוס
שלכם עמי עמיס עמהון אבל אצל אמירה מופל ל׳ לי ולו ולכם׃ **ואשר נשבע לי**׃
כין כתריס׃ (ח) **ונקית משבעתי וגו׳**׃ וקח לו אשה מגמת ד׳ עצר אשכול
ומערת

בעל הטורים

גם לו לא יהיה מקום קבורה׃ (א) ואברהם זקן ופסיק
ליה וה׳ ברך כשהזקין ולא יהא עוד לאחת ולבת ויאשת
ולשון לא כולכך לברכם ול׳ ברכו׃ בא בימים כשבא
בימין ימים בשנים ברכו בכן שנולד יצחק׃ (ז) ישלח
מלאכו׃ שיעמוד לו מלאך ובלתי לפניך מלאך׃ ובני פעמי
כזיב מלאכי בפרשה בבא״ם על שנים אחד בהליכה ואחד

לֹא תָשֵׁב שָׁמָּה׃ ט וַיָּשֶׂם הָעֶבֶד אֶת־יָדוֹ תַּחַת יְרֵךְ
אַבְרָהָם אֲדֹנָיו וַיִּשָּׁבַע לוֹ עַל־הַדָּבָר הַזֶּה׃ שלישי יוַיִּקַּח
הָעֶבֶד עֲשָׂרָה גְמַלִּים מִגְּמַלֵּי אֲדֹנָיו וַיֵּלֶךְ וְכָל־טוּב אֲדֹנָיו
בְּיָדוֹ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־אֲרַם נַהֲרַיִם אֶל־עִיר נָחוֹר׃ יא וַיַּבְרֵךְ
הַגְּמַלִּים מִחוּץ לָעִיר אֶל־בְּאֵר הַמָּיִם לְעֵת עֶרֶב לְעֵת צֵאת
הַשֹּׁאֲבֹת׃ יב וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם הַקְרֶה־
נָא לְפָנַי הַיּוֹם וַעֲשֵׂה־חֶסֶד עִם אֲדֹנִי אַבְרָהָם׃ יג הִנֵּה
אָנֹכִי נִצָּב עַל־עֵין הַמָּיִם וּבְנוֹת אַנְשֵׁי הָעִיר יֹצְאֹת לִשְׁאֹב
מָיִם׃ יד וְהָיָה הַנַּעֲרָ הנערה קרי אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיהָ הַטִּי־
נָא כַדֵּךְ וְאֶשְׁתֶּה וְאָמְרָה שְׁתֵה וְגַם־גְּמַלֶּיךָ אַשְׁקֶה אֹתָהּ
הֹכַחְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיִצְחָק וּבָהּ אֵדַע כִּי־עָשִׂיתָ חֶסֶד עִם־
אֲדֹנִי׃ טו וַיְהִי־הוּא טֶרֶם כִּלָּה לְדַבֵּר וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת
אֲשֶׁר יֻלְּדָה לְבְתוּאֵל בֶּן־מִלְכָּה אֵשֶׁת נָחוֹר אֲחִי אַבְרָהָם
וְכַדָּהּ עַל־שִׁכְמָהּ׃ טז וְהַנַּעֲרָ והנערה קרי טֹבַת מַרְאֶה מְאֹד
בְּתוּלָה וְאִישׁ לֹא יְדָעָהּ וַתֵּרֶד הָעַיְנָה וַתְּמַלֵּא כַדָּהּ וַתָּעַל׃
יז וַיָּרָץ הָעֶבֶד לִקְרָאתָהּ וַיֹּאמֶר הַגְמִיאִינִי נָא מְעַט־מַיִם

שפתי חכמים

דסייט מכנות עמר תשטל ומעמרה דסיו בעלי כריסו וח"ל ממולת נמי כח דכתיב סכח וקיים מסכיפתי לם לח מלכה לנם וגו׳ קלי נמי על עמר תשטל ומעמרה: ה מרכמים ויפחח הגמלים מסמע דער מכסיו סיו ומעמן וק"ל. ולמ"ג ולחין סקב"ם מכיח מקלה פ"ש כמכמח של לרוקים כדלקמח כתולין דף ז׳ י"ל ולמעמ"ב: אמ לוחם שלח יקלוה לחפ" מלידי רשות הרבים שכוח לפיכך כי מסכמח הכמלים מרחיקמין מסם לחר לגיעמר מכך לחרכם מרוב חסיוחיו מסיס גם לח לגם ליסמח מכל לחרים לפי׳ מן המוחר וכרמ"ם פי׳ שלון סומכין על הים ל"ג סיסח דמרי הזקף שכלמ כין שרוב לחרים שלחיו: ד דכמ"ל ולך וכל טוב לחדוניו כידו מסמע דרכוסף קלמר לעמ"ש שכולך עדיין סיס כל טוב לחדוניו כידו ולפי׳ כרשוחו מס כח לעמדנו שכל טוב לחדוניו מוד כידו כי מלי לרשוח לוסח ומ"ל לפס לח לודיעם שקלח

בְּרִי לָא תִתַּב לְתַמָּן׃ ט וְשַׁוִּי עַבְדָּא יָת־יַדֵּהּ תְּחוֹת יַרְכָּא דְּאַבְרָהָם
רִבּוֹנֵהּ וְקַיֵּם לֵהּ עַל פִּתְגָּמָא הָדֵין׃ י וּדְבַר עַבְדָּא עֲשָׂרָא גַּמְלִין
מִגַּמְלֵי רִבּוֹנֵהּ וַאֲזַל וְכָל שְׁפַר רִבּוֹנֵהּ בִּידֵהּ וְקָם וַאֲזַל לַאֲרָם דְּי עַל־
פְּרַת לְקַרְתָּא דְנָחוֹר׃ יא וְאַשְׁרֵי גַּמְלַיָּא מִבָּרָא לְקַרְתָּא לְבֵאֵרָא
דְמַיָּא לְעִדַּן רַמְשָׁא לְעִדַּן דְּנַפְקָן מַלְיָתָא׃ יב וַאֲמַר יְיָ אֱלָהֵהּ דְּרִבּוֹנִי
אַבְרָהָם זַמִּין כְּעַן קֳדָמַי יוֹמָא דֵּין וְעֲבַד טִיבוּ עִם רִבּוֹנִי אַבְרָהָם׃
יג הָא אָנָא קָאֵם עַל עֵינָא דְמַיָּא וּבְנָת אֱנָשֵׁי קַרְתָּא נַפְקָן לְמִמְלֵי
מַיָּא׃ יד וּתְהֵי עוֹלֶמְתָּא דְּאֵימַר לַהּ אַרְכִּינִי־כְעַן קוּלְתִיךְ וְאֶשְׁתִּי
וְתֵימַר אִשְׁתֵּ וְאַף־גַּמְלָךְ אַשְׁקֵי יָתַהּ זַמַּנְתָּא לְעַבְדָּךְ לְיִצְחָק וּבַהּ
אִידַע אֲרֵי עֲבַדְתָּ טִיבוּ עִם רִבּוֹנִי׃ טו וַהֲוָה הוּא עַד לָא שֵׁיצֵי
לְמַלָּלָא וְהָא רִבְקָה נְפָקַת דְּאִתְיְלִידַת לְבְתוּאֵל בַּר מִלְכָּה אִתַּת נָחוֹר
אֲחוּהִי דְּאַבְרָהָם וְקוּלְתַהּ עַל־כַּתְפַּהּ׃ טז וְעוֹלֶמְתָּא שַׁפִּירַת חֵיזוּ
(נ"א שַׁפִּירָא לְמֶחֱזֵי) לַחְדָא בְּתֻלְתָּא וּגְבַר לָא־יַדְעַהּ וּנְחַתַת לְעֵינָא
וּמְלַת קוּלְתַהּ וּסְלֶקֶת׃ יז וּרְהַט עַבְדָּא לְקָדָמוֹתַהּ וַאֲמַר אַשְׁקִינִי־

ר ש ב"ם

הבטחתו: (מא) על הדבר הזה׳ על התנאי שפי׳ לו אברהם: (י) וכל טוב אדוני׳ האנשים החשובים של בית אברהם והוא שנאמר לפניו והאנשים אשר עמו: (יא) ויברך הגמלים׳ שני ברכים יש לגמל זה על גב זה וצריך להבריכו פעמים קודם שישתה מפני גובהו והוא שאמרו חכמים בשחיטת חולין וכנגדו בגמל ניכר: (יד) אותה הכחת׳ כלומר אותה שהוכחת היא תאמר לי כן ולא אשה אחרת שלא הוכחת: (טז) ואיש לא ידעה׳ אפי׳ מעשה חידודין׳ כי

שפתי חכמים

בפרשה שלפני זה שכל טוב הדוניו ברכוחו ח"ל שור מחנה נחן לילחק והרח"ם כ׳ דלמ"ל חיך סיס בידו דודלמי לח נחן כל מעוח ברכות לגיעמר וחין לסקשות וכח כמיב ויחן חברכים לם כל חמר לו ליחק דמסמע דעד כחמה לח נחן לו מחנה ליחק דכמר פירש"י כמס כ׳ נחמיה ברכם דיחיקי שה"ל. הקב"ם לחברכם וכיס ברכם ברכוחו מכוריס כידך וחברכם מפרכ ליחק. ומ"ל שהמקים חמר קנס לחמר שנחן המחנה ליחק כחוחן ברים שה׳ לחמר מיחם ברם חוחן נכסים נחן לו קודם מוחו וק"ל: ז לח פ"ש כפי׳ יפ זה לגלח הוח המחלק דבור שיכחבו לם׳ בידיעה לו כמ כי עשה חסד ומברכ"ל פי׳ דח:"ל ס"ל מיחוח מחנ: ח דק"ל לשם עלמר לקרחמס כיון שכבר עלמה סכר ומלמס מן המלר

בעל הטורים

בחנוכה: (יב) עם חדוני חברכם׳ ס"ם מיס לומר כמכר ומקח לח מעמ מיס עכמו על כמיס׳ וכמחוסף רל"ם של חסד יסיס ס"ם דמיס שחמר בחנוכה דמו שנמכר בחמר הקדוקה מכני: (יד) ובכ׳ ג׳ במסרים׳ ככה ולחדר (ישעיה יד) ובכ יחמו מכני עמו׳ (נ"ם ח׳ כ) ובכ חכן [יקרה] פ׳ ובכ לחדש כי עשיח חסד חם מסיס לדקם גומלח חסדים׳ ובכ חכן יקרים שנחן לה כלי כסף וחכה וחכן יקרים׳ וכמי לוקח כמ"ל לא כונה כמס רבי יוסי לומר לחכן יקרים סיסה מקלה מקה:

ר ש"י

חמרוכים"ט בלעז (דה כלסמ בעמידנו): ובה ארע׳ לשון יחמה סודע לו כה: כי עשית חסד׳ חס כסיס ממכמחמו וכוגנמ לו לדע כי עשיח חכד (נ"ל): (מז) בתולה׳ ממקום כחוליס (נ"ל): ואיש לא ידעה׳ שלח כדרכם לפי שכנות הכנעני׳ סיו מממרות מקום כחוליכן ומקקיומים עלמן ממקום לחר לעיד על זו שנקייס מכל: (יז) וירץ העבד לקראתה׳ לפי שרלה מעמ המים לקראתה׳ (נ"ל):

ר ש"י

וממרלח (קדושין סח): רק את בני וגו׳ רק מעוט הוח כי לינו מוזר לכל יעקב כן בני סופו לחזור: (י) מגמלי אדוניו׳ (נ"ל) נכרין סיו מכלר גמלים בסיו יוחלין ומומין ק"ל. ולמ"ג הלין הקב"ם מביח מקלה פ"ש כמכמח של לרוקים כדלקמח כתולין דף ז׳ י"ל ולמעמ"ב: אמ לוחם שלח יקלוה לחפ" מלידי רשות הרבים שכוח לפיכך כי מסכמח הכמלים מרחיקמין מסם לחר לגיעמר מכך לחרכם מרוב חסיוחיו מסיס גם לח לגם ליסמח מכל לחרים לפי׳ מן המוחר וכרמ"ם פי׳ שלון סומכין על הים ל"ג סיסח דמרי הזקף שכלמ כין שרוב לחרים שלחיו: ד דכמ"ל ולך וכל טוב לחדוניו כידו מסמע דרכוסף קלמר לעמ"ש שכולך עדיין סיס כל טוב לחדוניו כידו ולפי׳ כרשוחו מס כח לעמדנו שכל טוב לחדוניו מוד כידו כי מלי לרשוח לוסח ומ"ל לפס לח לודיעם שקלח

מִפַּדֶּךָ׃ יח וַתֹּאמֶר שְׁתֵה אֲדֹנִי וַתְּמַהֵר וַתֹּרֶד כַּדָּהּ עַל־
יָדָהּ וַתַּשְׁקֵהוּ׃ יט וַתְּכַל לְהַשְׁקֹתוֹ וַתֹּאמֶר גַּם לִגְמַלֶּיךָ
אֶשְׁאָב עַד אִם־כִּלּוּ לִשְׁתֹּת׃ כ וַתְּמַהֵר וַתְּעַר כַּדָּהּ אֶל־
הַשֹּׁקֶת וַתָּרָץ עוֹד אֶל־הַבְּאֵר לִשְׁאֹב וַתִּשְׁאַב לְכָל־גְּמַלָּיו׃
כא וְהָאִישׁ מִשְׁתָּאֵה לָהּ מַחֲרִישׁ לָדַעַת הַהִצְלִיחַ יְהוָה
דַּרְכּוֹ אִם־לֹא׃ כב וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ הַגְּמַלִּים לִשְׁתּוֹת
וַיִּקַּח הָאִישׁ נֶזֶם זָהָב בֶּקַע מִשְׁקָלוֹ וּשְׁנֵי צְמִידִים עַל־
יָדֶיהָ עֲשָׂרָה זָהָב מִשְׁקָלָם׃ כג וַיֹּאמֶר בַּת־מִי אָתְּ הַגִּידִי
נָא לִי הֲיֵשׁ בֵּית־אָבִיךְ מָקוֹם לָנוּ לָלִין׃ כד וַתֹּאמֶר

שפתי חכמים

הגי"ל וכן אתריה סברי גם העבד היה שומר על הבאר הנלה כדמתיב הכה אתכי מלא על עין המים הלוה לקראתה ס"פ ברן הכבד אתריה בסגיל בסמים עלו לקראתם כן מלאתי בשם מהר"ל תנחומא מפרשת מגלה ומהרש"ל פי' וז"ל נראה שבר הוה הפצם שלה היה עומד אלל המעין ממש ונלה אתוק ממנו וכש"י דיק מדמתיב וכן העבד וגו' עבד דכתב קרא ל"ל דהא כל הענין משמע ממנו(וכמ"ש לק' ואתים מבאתה וגו' ויאמר בת מי את) אלא בעבור שהיה עבד אברהם ידע שאברהם הוכיל בחלו בעבור בדלעיל גבי שבע כבשות האלה היה כן לקראתה ואמר אתריה היה לבית אברהם שהרי המים עולים לקראתה כמו לאברהם • מל"ל: ם אלא מלשון אליה כי תרגום אלה גמיעה: ר"ל אמר לי אל"ף בשלמה לפי התרגום בפי' ל' שהיה הפוכים הוה שהי לו שבה ותבה אל"ף תחת הי"ד לפעל לא תחת ה"ה לפי"ל הפעל אבל אם הוה ל' שהיה שבהוכים אלו היה שתה כה כל אלה לוזמים שבהיום הו פשוטים בשלת משתאה וזו"ל: היה אם לאו• ואל תתמה בתי"ו של משתאה שהיו לך הוכה בתחלת יסודה הי"ן ומדבקת בלשון מתפעל אחיו הי"ו מפרידה בין שתי אותיות של עיקר הכוד כגון משתאה • משתולל (ישעיה כט) מגזרת שולל • ושתומם (שם מז) מגזרת שממה • (מיכה ו) ושתמר הקות עמרי מגזרת ושמר אף כאן משתאה מגזרת תמה וכשם שתאה מולה ל' משומם כאדם נכהל ונאלם ונעל מתבהות כמו (איוב יח) על יומו כמו אתמהים • (ירמיה ב) שומו שמים • (דניאל ד) אתשומם כשעה הדא • כך הפרש לשון שהיה נאדם בהול ונעל מתבהות • ואונקלוס תרגם לשון שהיה וגבהת שהיה שוטה ועומד במקום אחד לרהות הכלנה כ' דלכו • ואין לתרגם שהיה שהיה אלא אין לשון אל"ף מפלה בלשון שהיה: משתאה לה• משתומם עליה כמו (לעיל כ) אמרי לי אתי הוא • וכמו

לעמן

וי"ו אֶטֶעֶבְנִי) כְּעַן זְעֵיר־מַיָּא מִקּוּלְתִּיךְ׃ יח וַאֲמֶרֶת אַשְׁתְּ רְבוֹנִי
וְאוֹחִיאַת וַאֲחַיִתַת קוּלְתַהּ עַל־יְדַהּ וְאַשְׁקְתַהּ׃ יט וְשֵׁיצִיאַת
לְאַשְׁקוּיוֹתֵהּ וַאֲמֶרֶת אַף לְגִמְלָיךְ אַמְלֵי עַד דִּי־סַפְּקוּן לְמִשְׁתֵּי׃
כ וְאוֹחִיאַת וּנְפַצַת קוּלְתַהּ לְבֵית־שַׁקְיָא וּרְהָטַת עוֹד לְבֵירָא לְמִיסְלֵי
וּמְלַת לְכָל־גַּמְלוֹהִי׃ כא וּגְבַרָא שָׁהֵי בַהּ כְּסְתַּכֵּל שָׁתִיק לְמִידַע
הַאִצְלַח יְיָ אָרְחֵהּ אִם לָא׃ כב וַהֲוָה כַּד סַפִּיקוּ גַּמְלַיָּא לְמִשְׁתֵּי וּנְסִיב
גְּבַרָא קְדָשָׁא דְּדַהֲבָא תִּקְלָא מַתְקְלֵהּ וּתְרֵין שֵׁירִין עַל־יְדָהָא מַתְקַל־
עֶשֶׂר סְלְעִין דְּדַהֲבָא׃ כג וַאֲמַר בַּת־מָן אַתְּ חַוִּי כְּעַן לִי
הַאִית בֵּית אֲבוּךְ אָתַר כְּשַׁר־לָנָא לְמִבְת׃ כד וַאֲמֶרֶת לַהּ בַּת

ר ש ב"ם

צנועה היתה: (יט) גם לגמליך אשאב • הבין שזימן לו הקב"ה מה שביקש: (כ) ותער • כמו ותערה כמו ותכל ותכלה מגזרת וקיר ערה מגן: השוקת • מלשון וישק צאן לבן• שם דבר כמו בושת משתאה • מלשון תשאה שממה והתי"ו כמו תי"ו בישתבח מן שבח • וישתטר חוקת עמרי מלשון שמר • כלומר משתומם ומחשב על שאמרה לו זאת הנערה • והמפרש לשון שהייה אי אפשר מפני שהאל"ף שבו לא תהיה בלשון שהייה • ועוד שלא אמרה לו רבקה להשקות את גמליו עד לאחר שהייתו ואז התחיל להיות מחשב ותוהא: (כב) ויקח האיש נזם זהב • יש לומר שאחר ששאל לה בת מי את נתן לה כמו שכתוב לפנינו בסיפור דבריו • אלא שלא להפסיק סדר דבריו ותשובת דבריה• לכן הקדים מעשה נתינתה שנתן לה: בקע• חצי שקל כמו נטה ידך על הים ובקעהו: (כג) מקום לנו ללין• מקום לנו בביתך ולמה אנו צריכין ללין• לבית לינה• שם דבר הוא• כמו כי יהיה ריב בין אנשים• מן וירב בלבן• בין דין לדין• שם דבר מן וילן שם בלילה הוא• אבל היא שאמרה גם מקום ללון• פירושו ללון נופני כמו לקום לשוב מצרימה ואילו אי אפשר גם מקום לכם כמו שאמרו הם מקום לנו היה לה לומר ללין כמו שאמרו הם שהיה משמע גם מקום לכם ולמה לבית לינה• אבל ללון אין צריך פי' שהרי משמע ללון בו בני אדם• זהו עיקר פשוטו למדקדק לשון

ר ש"י

(לקמן מז) וישתחו אל המקום לאשתו: (כב) בקע• רמז לשקלי יבקעל כ בקע ונגלגלת: ושני צמידים• רמז לשני לוחות מלמודות: עשרה זהב משקלם• רמז לעשרת הדברות שבהן: (כג) ויאמר בת מי את• לאחר שנתן לה שאלה לפי שהיה בטוח בזכותו של אברהם שהלוית הקב"ה דרכו: ללין• ליטה ם לתת• לין שם דבר

ושם

שפתי חכמים

כ הלו"ל בקע משקלו לא"ל הרי לא היה משקלו שוקל ובן עשרה זהב משקלם ובשני לעדיים דרשו מה שהרשו משום דקבה לכם שני ל"ל כל מעשוה לעדיים שנים ל (רה"ם) ולמ"ל נתן ככר פי' רש"י שם שלא יפסיק לוחו בדבריו וכו' ולינה לעיתר שסיעורו לנן היה עיקר וכבה לין מוקדם ומאוחר כתורה בתחר עניין מאי דמוקדם מוקדם וכו' אבל קשה לדבריו דהא לעיל כ"ג ויהא פירש"י גבי ואמר אחרוני וגו' לתין מוקדם ומאוחר אפי' בתר ענין וכמו שפירש"י גבי לא יהון רחוק בתרם ע"ש: ם הלו"ל

נמה

ר ש"י

הגמיאיני נא• לשון גמיעה סומיי"ל בלעז (מלוקקון שלרפנן): (יח) ותורד כדה• מעל כתפה: (יט) עד אם כלו• כדי אם מכמה כלשון אחר• ת"ל דיספקון שזו היא גמר שהייתן ם כשאתו די ספוקן: (כ) ותער• לשון נפילה והרבה ים בלשון מצנה המערה מכלי אל כלי ומקרא ים לו דומה (תהלים קמא) אל תער נפשי• (ישעיה נג) אחר הערה למות נפשו: השקת• אחן מלולה משאותם כה הגמלים: (כא) משתאה• לשון שהיה כמו אלו עריס• תשאה שממה (ישעיה ו): משתאה• מתהומם ומתבהל על אלאה דבריו קרוב להגלות אבל אינו יודע אם ממשפחת אברהם היא אם לאו• ואל תתמה בתי"ו של משתאה שהיו לך הוכה בתחלת יסודה הי"ן ומדבקת בלשון מתפעל אחיו הי"ו מפרידה בין שתי אותיות של עיקר הכוד כגון משתאה • משתולל (ישעיה כט) מגזרת שולל • ושתומם (מיכה ו) ושתמר הקות עמרי מגזרת ושמר אף כאן משתאה מגזרת תמה וכשם שתאה מולה ל' משומם כאדם נכהל ונאלם ונעל מתבהות כמו (איוב יח) על יומו כמו אתמהים • (ירמיה ב) שומו שמים • (דניאל ד) אתשומם כשעה הדא • כך הפרש לשון שהיה נאדם בהול ונעל מתבהות • ואונקלוס תרגם לשון שהיה וגבהת לרהות הכלנה כ' דלכו • ואין לתרגם שהיה שהיה אלא אין לשון אל"ף מפלה בלשון שהיה: משתאה לה• משתומם עליה כמו (לעיל כ) אמרי לי אתי הוא • וכמו

אֵלָיו בַּת־בְּתוּאֵל אָנֹכִי בֶּן־מִלְכָּה אֲשֶׁר יָלְדָה לְנָחוֹר׃
כה וַתֹּאמֶר אֵלָיו גַּם־תֶּבֶן גַּם־מִסְפּוֹא רַב עִמָּנוּ גַּם־מָקוֹם
לָלוּן׃ כו וַיִּקֹּד הָאִישׁ וַיִּשְׁתַּחוּ לַיהוָה׃ רביעי כז וַיֹּאמֶר
בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם אֲשֶׁר לֹא־עָזַב חַסְדּוֹ וַאֲמִתּוֹ
מֵעִם אֲדֹנִי אָנֹכִי בַּדֶּרֶךְ נָחַנִי יְהוָה בֵּית אֲחֵי אֲדֹנִי׃
כח הוֹתָרָץ הַנַּעֲרָ הנערה קי׳ וַתַּגֵּד לְבֵית אִמָּהּ כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃
כט וּלְרִבְקָה אָח וּשְׁמוֹ לָבָן וַיָּרָץ לָבָן אֶל־הָאִישׁ הַחוּצָה
אֶל־הָעָיִן׃ ל וַיְהִי ו כִּרְאֹת אֶת־הַנֶּזֶם וְאֶת־הַצְּמִדִים עַל־
יְדֵי אֲחֹתוֹ וּכְשָׁמְעוֹ אֶת־דִּבְרֵי רִבְקָה אֲחֹתוֹ לֵאמֹר כֹּה־
דִבֶּר אֵלַי הָאִישׁ וַיָּבֹא אֶל־הָאִישׁ וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־הַגְּמַלִּים
עַל־הָעָיִן׃ לא וַיֹּאמֶר בּוֹא בְּרוּךְ יְהוָה לָמָּה תַעֲמֹד בַּחוּץ
וְאָנֹכִי פִּנִּיתִי הַבַּיִת וּמָקוֹם לַגְּמַלִּים׃ לב וַיָּבֹא הָאִישׁ
הַבַּיְתָה וַיְפַתַּח הַגְּמַלִּים וַיִּתֶּן תֶּבֶן וּמִסְפּוֹא לַגְּמַלִּים וּמַיִם
לִרְחֹץ רַגְלָיו וְרַגְלֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ׃ לג וַיּוּשַׂם ק׳
לְפָנָיו לֶאֱכֹל וַיֹּאמֶר לֹא אֹכַל עַד אִם־דִּבַּרְתִּי דְּבָרָי וַיֹּאמֶר

שפתי חכמים

לאמר לא אמרם בעניסה לגון לו בעניסה לגון: ג פשם דבר על משקל שיר מיר ולגון מקור סבולל לגוים רבים ולגוים אחים וכו׳: ס וכה דמתיר גבי תחל ומגד לאחיה מבוס שמתה אמה בב״ר: ע וכמ״ש לתן כוותם רש״י לתקנות מלה רן ובל׳ ולתרן הקיבות פש״מ אמר עשיר וכו׳ רק מלה ליעב ותקן ל׳ הפסוק שהוא מבורים ומבוסר דהכ״ל מתלה ויהי כראות וגו׳ וכשמעו וגו׳ ותח״כ וירץ בסדר שראה ושמע מאחותו ותח״כ רץ גם לא יתכן לומר רץ מתחלה ותח״כ ראה כחם ושמע מרבקה ותח״כ ויבא אל האים וגו׳ ונדוחה מנו שאמר ויהי כראות בחמלע הענין דכ״ל לכסדיך וירץ ויבא ולא לכפסוק בפ״ש ויהי כראות וגו׳ ל״פ לפם ויבא דהכ״ל לומר לפם רן ודיל לכך מתפר הפסוק כפדר זה לתן בעלמו שבפ

רש״י

ג וכיון אמרם לגון כמה לינום (אתה יכול לגון אלגונו): (כד) בת בתואל. סמיכתו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון: (כה) מספוא. כל מאכל הגמלים קרוי מספוא כגון (נ״א כגון עלה) תבן ושעורים: בדרך. דרך המזומן דרך היסר באיתו דרך שהייתי לריך. לכן כל כי״ת ולמ״ד וה״א המשמשים בראש התיבה ונקודים בפת״ח מדברים בדבר הפשוט שמכר כבר במקום אחר לו שהוא מבורר ויכיר באיזו הוא מדבר: (כח) לבית אמה. דרך הנשים סיתה לרות לבן בית לשב בו לאלהיהן ואין הבת מגדת אלא לאמה: (כט) וירץ. לעמה רן ועל מה רן ל״ויפה הראות אם הכסף אחר עשיר הוא זה ונתן עיניו בממון:

בְּתוּאֵל אֲנָא בַּר־מַלְכָּה דִּילִידַת לְנָחוֹר׃ כה וַאֲמָרַת לַהּ אַף־תִּבְנָא
אַף־כַּסְּתָא סַגִּי עִמָּנָא אַף־אֲתַר כָּשֵׁר לְמִבְת׃ כו וּכְרַע גַּבְרָא וּסְגִיד
קֳדָם־יְיָ׃ כז וַאֲמַר בְּרִיךְ יְיָ אֱלָהָא דְּרִבּוֹנִי אַבְרָהָם דִּי־לָא כְנַע
טִיבוּתֵהּ וְקוּשְׁטֵהּ מִן־דְּרִבּוֹנִי אֲנָא בְּאוֹרַח תַּקְנָא דִּבְרַנִי יְיָ בֵּית אָחֲוֹהִי
דְּרִבּוֹנִי׃ כח וּרְהָטַת עוּלְמְתָא וְחַוְיַאת לְבֵית אִמַּהּ כְּפִתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין׃
כט וּלְרִבְקָה אִתָּא וּשְׁמֵהּ לָבָן וּרְהַט לָבָן לְוַת־גַּבְרָא לְבָרָא׃ לוַת־
עַיְנָא׃ ל וַהֲוָא כַּד חֲזָא יָת־קְדָשָׁא וְיָת־שַׁיְרַיָּא עַל־יְדֵי אֲחָתֵהּ וְכַד־
שְׁמַע יָת־פִּתְגָּמֵי רִבְקָה אֲחָתֵהּ לְמֵימַר כְּדֵין־מַלֵּל עִמִּי גַּבְרָא וַאֲתָא
לְוַת־גַּבְרָא וְהָא קָאֵם עַלֵּי־גַּמְלַיָּא עַל־עַיְנָא׃ לא וַאֲמַר עוּל בְּרִיכָא
דַיְיָ לְמָא אַתְּ קָאֵם בְּבָרָא וַאֲנָא פַּנֵּיתִי בֵיתָא וַאֲתַר כָּשֵׁר לְגַמְלַיָּא׃
לב וְעָל גַּבְרָא לְבֵיתָא וּשְׁרָא גַּמְלַיָּא וְיָהַב תִּבְנָא וְכַסְּתָא לְגַמְלַיָּא
וּמַיָּא לְאַסְחָאָה רַגְלוֹהִי וְרַגְלֵי גֻּבְרַיָּא דְּעִמֵּהּ׃ לג וְשַׁוִּיאוּ קֳדָמוֹהִי
לְמֵיכַל וַאֲמַר לָא אֵיכוּל עַד דַּאֲמַלֵּל פִּתְגָּמַי וַאֲמַר מַלֵּל׃ לד וַאֲמַר

רש״ם

הקדש: (כח) גם תבן. שלא שאלת גם מקום ללון ששאלת דרך המקרא לכפול כמו גם לי גם לך: (לב) ויפתח. כמו אל יתהלל חוגר כמפתח. התיר חבישתם: (לג) עד אם דברתי דברי. אחרי שראה שהסכים הקב״ה של ידו לא היה לו

בעל הטורים

לגלגלת שמתו לה זהב הסקליס: (כט) ולרבקה. כ׳ במתי׳. חד כתב ר״פ ותר פ״ם ותכיון אורם רוח לאתה ולרבקה. שמהו מיעבן מעבדת מוכנים על עבו אבל לרבקה לא כיון לפי שטות לאתה כן בנים אביה שהיה טומר לעבודת מוכנים. ועל כן הקדים כמתוב עם יצחק [ותע״פ שהיא לאתה ויתר מי לאתה יוחנת בנים יותר מן האים] לומר שגם היו מוהם רוח לרבקה כמו ליצחק. ה״ל דמו לאמר שאמרו הנשמה אמה ובאמו לגן ידוק בתחיה שהוא בנים דומין לאתי כאם וכשביל שהיה אתיה בשע ילדה עמו הכרבא וחכו ולרבקה לא ואמנו לגן

רש״י

(ל) על הגמלים. לשמרן כמו (לעיל יח) והוא עומד עליהם. למשמש: (לא) פניתי הבית. משעודת גלוליה (כ״ר): (לב) ויפתח. התיר זמם שלהם שהיה סותם את פיהם שלא יהנו בדרך בעבודה אחרים (כ״ר): (לג) עד אם דברתי. הרי אם משמש בלשון אחר ובלשון כי כמו (לקמן מט) עד כי יבא שילה ש״מ הז״ל כי משמש בד׳ לשונות ובאחד לא והוא

שפתי חכמים

לאמה ויקן מלא כי יש לאון כ׳ סמוך על הרילה דהיינו ויהי כראות ובומר וכשמעו וגו׳ ז״ש ועל מה רן לומר על אחיה סבה רן וכה הכתוב בתם שסתר ויהי כראות לוירן וגו׳ לפרם ויהי כראות כראות לתם וגו׳ אמר עשיר וכו׳ ולא הייתה מחמת שמיעת דברי רבקה לדמו לומה בעשה לבבוד תלישור לו מחמת סבה אחרת הלא מחמת מתון מבא״ל אם היה נתבר ויהי כראות וגו׳ וכשמעו וגו׳ קודם לוירן וגו׳ לא היה יודעים על אחיה סבה רן לו אם על שניהם ודו״ל ובזה מדוקדק בדש״ שבאיר בדבריו ל׳ הפסוק לתם ויקן וכו׳ ויהי כראות אם בראם אמר עשיר וכו׳ שהיכון בזה דברי אמת שמוכנו לקבן ל׳ הפסוק שהיה לו בדר ואיבור בכון

ופתקנו בסוספתו בתמלע ליחה הימנה בדרכו בדוב בתקופות לבקי בדברי רש״י דתולו היה מוהבו לה לבקשות ולבקן מהבנת המדרשים הז״ל לתם רן וכו׳ אמר עשיר וכו׳ ומ״ש ויהי כראות אם בתם קודם פ״ש אמר עשיר וגו׳ אין לו שחר והבנה כלל: פ דהל״ל מהי עומד רוכב מבע״ל: צ דהל״ל פעיני הבנים מיוחר דמה לו בזה שמעוקרת לא היה פטי בים פקום לגון ועמלים דו: ק דק״ל דאם פשמה דפסק לו אם דיבר וכא דיבר ומפרן אם מעמה בלשון אמר

דַּבֵּר: לד וַיֹּאמַר עֶבֶד אַבְרָהָם אָנֹכִי: לה וַיהוָה בֵּרַךְ אֶת־
אֲדֹנִי מְאֹד וַיִּגְדָּל וַיִּתֶּן־לוֹ צֹאן וּבָקָר וְכֶסֶף וְזָהָב וַעֲבָדִם
וּשְׁפָחֹת וּגְמַלִּים וַחֲמֹרִים: לו וַתֵּלֶד שָׂרָה אֵשֶׁת אֲדֹנִי בֵן
לַאדֹנִי אַחֲרֵי זִקְנָתָהּ וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ: לז וַיַּשְׁבִּעֵנִי
אֲדֹנִי לֵאמֹר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה לִבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר
אָנֹכִי יֹשֵׁב בְּאַרְצוֹ: לח אִם־לֹא אֶל־בֵּית־אָבִי תֵּלֵךְ וְאֶל־
מִשְׁפַּחְתִּי וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי: לט וָאֹמַר אֶל־אֲדֹנִי אֻלַּי
לֹא־תֵלֵךְ הָאִשָּׁה אַחֲרָי: מ וַיֹּאמֶר אֵלַי יְהוָה אֲשֶׁר־
הִתְהַלַּכְתִּי לְפָנָיו יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ אִתְּךָ וְהִצְלִיחַ דַּרְכֶּךָ וְלָקַחְתָּ
אִשָּׁה לִבְנִי מִמִּשְׁפַּחְתִּי וּמִבֵּית אָבִי: מא אָז תִּנָּקֶה מֵאָלָתִי
כִּי תָבוֹא אֶל־מִשְׁפַּחְתִּי וְאִם־לֹא יִתְּנוּ לָךְ וְהָיִיתָ נָקִי
מֵאָלָתִי: מב וָאָבֹא הַיּוֹם אֶל־הָעַיִן וָאֹמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
אֲדֹנִי אַבְרָהָם אִם־יֶשְׁךָ־נָא מַצְלִיחַ דַּרְכִּי אֲשֶׁר אָנֹכִי הֹלֵךְ
עָלֶיהָ: מג הִנֵּה אָנֹכִי נִצָּב עַל־עֵין הַמָּיִם וְהָיָה הָעַלְמָה
הַיֹּצֵאת לִשְׁאֹב וְאָמַרְתִּי אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי־נָא מְעַט־מַיִם
מִכַּדֵּךְ: מד וְאָמְרָה אֵלַי גַּם־אַתָּה שְׁתֵה וְגַם לִגְמַלֶּיךָ אֶשְׁאָב

שפתי חכמים

אם: (לו) ויתן לו את כל אשר לו • שטר מתנה הרלה לסם: (לז) לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני • אם לא תלך תלך תהלה אל כיח אבי ולא תלחה לגלכת אחרון: (לח) אלי לא תלך האשה • אלו כתיב גם היה לו לגלעגר שוסים

רש"י

(לו) ויתן לו את כל אשר לו • אמר מתנה הרלה לסם: (לז) לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני • אם לא תלך תהלה אל כיח אבי ולא תלחה לגלכת אחרון: (לח) אלי לא תלך האשה • אלו כתיב גם היה לו לגלעגר שוסים

מחזר למזלו עולה ביאמר לו אברהם לפנות אלו להשלוח בתו אמר לו אברהם בני ברוך ואתה הרוך תזלון הרוך מדרך בברוך: (מב) ואבא היום • היום ולתי היום ולא בראשונה כי עדיין לא היה בתרוכה: (מד) גם אתה • גם מהלכן בקפלה לו הלרן אמר רבי אחא יפה שיתהן אל עבדי אבות לפני המקום מהולהן אל בנים שהרי פרשה אל אלעזר בפולה בתולה והרבה גופי תורה לא נתנו אלא בשמה: (מד) גם אתה • גם

שפתי חכמים

ונו' לא מצאנו שהיה מחזר למזלו עולה אלא אם תוכו לא הלכה ולך עמו אם יטל לפניה ליחק אבל אלא הלן לא כתיב אלא אם כתיב אם מרבה שפיר הכי מרבה מרבה"י • ועי"ל כשא"ל לבן בא ברוך ה' אתה אלעזר מעכשו אתי ברוך ומשלו יקח אם בתשובה כי עדיין לא היה בתשובה למדרש הכי ולא בראשונה כי עדיין לא היה ברוך • ומהרש"ל מרבן כי מעולם לא עלתה על לבו שיתחתן בלבנים שון אבות ברוך ולא אלא אלעזר היה מזרעה שון שהבר לבם שבשביל אברהם אבינו לא עלה אם אם מעולם לא עלה אם אם

הִוא הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־הֹכִיחַ יְהוָה לְבֶן־אֲדֹנִי׃ מה אֲנִי טֶרֶם
אֲכַלֶּה לְדַבֵּר אֶל־לִבִּי וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת וְכַדָּהּ עַל־שִׁכְמָהּ
וַתֵּרֶד הָעֲיָנָה וַתִּשְׁאָב וָאֹמַר אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי נָא׃ מו וַתְּמַהֵר
וַתּוֹרֶד כַּדָּהּ מֵעָלֶיהָ וַתֹּאמֶר שְׁתֵה וְגַם־גְּמַלֶּיךָ אַשְׁקֶה
וָאֶשְׁתְּ וְגַם הַגְּמַלִּים הִשְׁקָתָה׃ מז וָאֶשְׁאַל אֹתָהּ וָאֹמַר
בַּת־מִי אַתְּ וַתֹּאמֶר בַּת־בְּתוּאֵל בֶּן־נָחוֹר אֲשֶׁר יָלְדָה־לּוֹ
מִלְכָּה וָאָשִׂם הַנֶּזֶם עַל־אַפָּהּ וְהַצְּמִידִים עַל־יָדֶיהָ׃
מח וָאֶקֹּד וָאֶשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה וָאֲבָרֵךְ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנִי
אַבְרָהָם אֲשֶׁר הִנְחַנִי בְּדֶרֶךְ אֱמֶת לָקַחַת אֶת־בַּת־אֲחִי
אֲדֹנִי לִבְנוֹ׃ מט וְעַתָּה אִם־יֶשְׁכֶם עֹשִׂים חֶסֶד וֶאֱמֶת
אֶת־אֲדֹנִי הַגִּידוּ לִי וְאִם־לֹא הַגִּידוּ לִי וְאֶפְנֶה עַל־יָמִין
אוֹ עַל־שְׂמֹאל׃ נ וַיַּעַן לָבָן וּבְתוּאֵל וַיֹּאמְרוּ מֵיהוָה יָצָא
הַדָּבָר לֹא נוּכַל דַּבֵּר אֵלֶיךָ רַע אוֹ־טוֹב׃ נא הִנֵּה רִבְקָה
לְפָנֶיךָ קַח וָלֵךְ וּתְהִי אִשָּׁה לְבֶן־אֲדֹנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃
נב וַיְהִי כַּאֲשֶׁר שָׁמַע עֶבֶד אַבְרָהָם אֶת־דִּבְרֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ
אַרְצָה לַיהוָה׃ רמישי נג וַיּוֹצֵא הָעֶבֶד כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב
וּבְגָדִים וַיִּתֵּן לְרִבְקָה וּמִגְדָּנֹת נָתַן לְאָחִיהָ וּלְאִמָּהּ׃
נד וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ הוּא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־עִמּוֹ וַיָּלִינוּ וַיָּקוּמוּ
בַּבֹּקֶר וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֻנִי לַאדֹנִי׃ נה וַיֹּאמֶר אָחִיהָ וְאִמָּהּ תֵּשֶׁב

ר ש"י

לעכות אכסיס שעמו: הכיח. ביאר והודיע וכן כל הוכחה שבמקרא כרוב דבר: (מה) טרם אכלה. טרם שאני מכלה וכן כל לשון כוזב פעמים שהוא מדבר בלשון עבר כמו טרם כליתי ופעמים שמדבר בל' עתיד כמו (איוב ח) כי אמר הרי לשון עבר. כסס יעקב איוב הרי ל' עתיד ופי' שיסס ל' הוסס כי אומר היום איוב אולי חטאו בני וגו' וסיס עושה כן: (מז) ואשאל ואשם. שהם סבלו שהרי הוא תחלה נתן ואח"כ שאל אלא שהפשוטו דדבריו ויאמרו היאך נתן לה ובדיון איך יודע מי היא: (מט) על ימין. מבטחת ישמעאל: על שמאל. מבטחת עשו

שביס

לִי אַהּ־אַתְּ אֲשֶׁתְּ וְאַף לְגַמְלִיךְ אִמְלֵי הִיא אִתְּתָא דְּזַמִּין יְיָ לְבַר־רִבּוֹנִי׃
מה אֲנָא עַד־לָא שֵׁיצֵיתִי לְמַלָּלָא בְּלִבִּי וְהָא רִבְקָה נְפָקַת וְקוּלְתַהּ
עַל כַּתְפַּהּ וּנְחָתַת לְעֵינָא וּמְלַת וַאֲמַרִית לַהּ אַשְׁקִינִי־כְעָן׃
מו וְאוֹחֵיאת וַאֲחֵיתַת קוּלְתַהּ מִנַּהּ וַאֲמַרַת אֲשְׁתְּ וְאַף גַּמְלָךְ אַשְׁקֵי
וּשְׁתַיתִי וְאַף גַּמְלַיָּא אַשְׁקִיאַת׃ מז וּשְׁאֵילִית יָתַהּ וַאֲמַרִית בַּת־מָן
אַתְּ וַאֲמַרַת בַּת־בְּתוּאֵל בַּר־נָחוֹר דִּילִידַת לַהּ מִלְכָּה וְשַׁוִּיתִי קָרְשָׁא
עַל־אַפַּהּ וְשִׁירְיָא עַל־יְדָהָא׃ מח וּכְרָעֵית וְסָגְדִית קֳדָם יְיָ וּבָרֵכִית
יָת יְיָ אֱלָהַהּ דְּרִבּוֹנִי אַבְרָהָם דְּדַבְּרַנִי בְּאוֹרַח קְשׁוֹט לְמִיסַב יָת־
בַּת־אֲרוּהִי דְּרִבּוֹנִי לְבַרֵהּ׃ מט וּכְעַן אִם־אִיתֵיכוֹן עָבְדִין טִיבוּ
וְקְשׁוֹט עִם־רִבּוֹנִי חַוּוּ לִי וְאִם־לָא חַוּוּ לִי וְאִתְפְּנֵי עַל־יַמִּינָא אוֹ עַל
שְׂמָאלָא׃ נ וְאָתִיב לְבָן וּבְתוּאֵל וַאֲמַרוּ מִן־קֳדָם־יְיָ נְפַק פִּתְגָמָא לֵית־
אֲנַחְנָא יְכָלִין לְמַלָּלָא עִמָּךְ בִּישׁ אוֹ טָב׃ נא הָא־רִבְקָה קֳדָמָךְ דְּבַר
וְאִיזֵיל וּתְהֵי אִתְּתָא לְבַר רִבּוֹנָךְ כְּמָא דִי מַלֵּל יְיָ׃ נב וַהֲוָה כַּד
שְׁמַע עַבְדָּא דְאַבְרָהָם יָת פִּתְגָמֵהוֹן וּסְגַד עַל אַרְעָא קֳדָם־יְיָ׃
נג וְאַפֵּק עַבְדָּא מָנִין־דְּכַסְף וּמָנִין־דְּדָהַב וּלְבוּשִׁין וְיָהַב לְרִבְקָה
וּמִגְדְּנִין יְהַב לַאֲחוּהָא וּלְאִמַּהּ׃ נד וַאֲכָלוּ וּשְׁתִיאוּ הוּא וְגוּבְרַיָּא
דִּי־עִמֵּהּ וּבָתוּ וְקָמוּ בְצַפְרָא וַאֲמַר שַׁלְּחוּנִי לָוָת־רִבּוֹנִי׃ נה וַאֲמַר

ר ש"ם

הדבר: (מח) בדרך אמת. שנאמנו דברי הקב"ה לעשות חסד לאברהם ולכם: (מט) על ימין או על שמאל. אל שאר קרובים שיש לאדוני: (נ) לא נוכל דבר אליך רע או טוב. לא הסתירה ולא הבנין תלוי ברצוננו כי על כרחינו רוצים ולא רוצים כי הקב"ה עשה שהיכולת בידו: (נג) כלי כסף וכלי זהב.

ר ש"י

סיס יוכב נשמעו על אנכיסס (נ"ל): (נ) ויען לבן ובתואל. רשע סיס וקפן להסיב לפני אכין: לא נוכל דבר אליך. למלן בדבר הזה לא ע"י תבונת דבר רע ולא ע"י תבונת דבר טוב שמיכר שמס: יצא הדבר לפי דבריך שזימנה לך (נ"ל): (נב) וישתחו ארצה. מלכן שמודים אעל בשורה טובה (נ"ל): (נג) ומגדנות. ל' מגדיש שהביא עמו מיני פירות של א"י: (נד) ויאמר אחיה ואמה. וגבולו סיכן סוא סיס רוצה לעכב ב"ונא

בעל המורים

(מז) ותאמר כתס. תסר יו"ד לעתר שלא נעם בנבדיס מתחת לעשות [ונראה זה כתפיון סיו"ד שלא נעם ביו"ד

שפתי חכמים

וא"ל סיס אחור מסי מכסס ומזה יסוכן שמיכם מהרא"ם ס"ם: א וא"ם למס לא פירש"י כן לעיל בני ויקד סאים ויעתחו ויע"ל דלעיל כמיב אחריו ויאמר בחוך ס' אלוני וגו' ואיכא למימר לכך הבטח ה לפי שאחר כולם ומזמל כמס דבחוך ל' בתך אבל הכא לא כמיב אחריו בכולם. (קנ"מ) בכ"ל כמיב זה עד ויקוד כאים וכ"ש כאמנו כאן י"ל שבטשתא שבכולם מבוכשת והסכמא מוחתא שבכל אין לומר שבולם על בשורה טובה עד שאמרו קח ולך אבל בדאמרו מס רבקה עדיין לא ידע אם שאבה: ב ר"ל

הַנַּעֲרָ׳ הנערה ק׳ אִתָּנוּ יָמִים אוֹ עָשׂוֹר אַחַר תֵּלֵךְ׃ נו וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם אַל־תְּאַחֲרוּ אֹתִי וַיהוָה הִצְלִיחַ דַּרְכִּי שַׁלְּחוּנִי
וְאֵלְכָה לַאדֹנִי׃ נז וַיֹּאמְרוּ נִקְרָא לַנַּעֲרָ לנערה קרי וְנִשְׁאָלָה
אֶת־פִּיהָ׃ נח וַיִּקְרְאוּ לְרִבְקָה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הֲתֵלְכִי עִם־
הָאִישׁ הַזֶּה וַתֹּאמֶר אֵלֵךְ׃ נט וַיְשַׁלְּחוּ אֶת־רִבְקָה אֲחֹתָם
וְאֶת־מֵנִקְתָּהּ וְאֶת־עֶבֶד אַבְרָהָם וְאֶת־אֲנָשָׁיו׃ ס וַיְבָרְכוּ
אֶת־רִבְקָה וַיֹּאמְרוּ לָהּ אֲחֹתֵנוּ אַתְּ הָיִי לְאַלְפֵי רְבָבָה
וְיִירַשׁ זַרְעֵךְ אֵת שַׁעַר שֹׂנְאָיו׃ סא וַתָּקָם רִבְקָה וְנַעֲרֹתֶיהָ
וַתִּרְכַּבְנָה עַל־הַגְּמַלִּים וַתֵּלַכְנָה אַחֲרֵי הָאִישׁ וַיִּקַּח הָעֶבֶד
אֶת־רִבְקָה וַיֵּלֶךְ׃ סב וְיִצְחָק בָּא מִבּוֹא בְּאֵר לַחַי רֹאִי
וְהוּא יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב׃ סג וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה
לִפְנוֹת עָרֶב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה גְמַלִּים בָּאִים׃
סד וַתִּשָּׂא רִבְקָה אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא אֶת־יִצְחָק וַתִּפֹּל מֵעַל

שפתי חכמים

ר ש״י

מלאך וסמיכו׳ ימים׳ שנה כמו (ויקרא כה) ימים תהיה גאולתו שכן מוכיח לכתולה זמן י״ב חדש לפרנס את עצמה׳ כמו (בראשית מז) אז עשור׳ ר׳ מדרש ומ״ת ימים ממש אין דרך המנקשים לנקש דבר מועט ואם לא תלמה הן גמו מרובה מזה׳ (נז) ונשאלה את פיה׳ מכאן שאין מביאין ג״ת המשה אלא מדעתה (נ״ל)׃ (נח) ותאמר אלך׳ מעצמי ד״ולא אם אינכם רוצים׃ (ס) את היי לאלפי רבבה׳ לת וזרעך הקבלו אותה ברכה שנא׳ לאברהם בהר המוריה הרבה ארבה את זרעך וגו׳׃ ר״ל שיהא אותו הזרע ממך לחי ראי׳ שהלך להביא הגר לאברהם אחר שיבאה (נ״ל)׃ קרוב לאותו באר שנא׳ ויבא מבא אברהם אחר שיבאה (נ״ל)׃ יושב בארץ הנגב׳ וכן עור ושם שיה בכאר שנאמר כגם כגם בין קדש ובין כדד׃ (פג) לשוח׳ (נ״ל) לשון תפלה ז״כמו (תהלים קב) ישפוך שיחו׃ (סד) ותרא את

אֲחוּהָ וְאִמַּהּ הָתִיב עוּלְמְתָא עִמָּנָא עִדַּן־בְּעִדָּן אוֹ עַסְרָא־יַרְחִין
בָּתַר כֵּן תֵּיזִיל׃ נו וַאֲמַר לְהוֹן לָא־תְאַחֲרוּן יָתִי וַיְיָ אַצְלַח אָרְחֵי
שַׁלְּחוּנִי וְאֵיתֵךְ לְוַת־רִבּוֹנִי׃ נז וַאֲמַרוּ נְקָרֵי לְעוּלְמְתָא וְנִשְׁמָע מַה־
דְּהִיא אָמְרָה׃ נח וּקְרוּ לְרִבְקָה וַאֲמַרוּ לַהּ הֲתֵיזְלִי עִם גַּבְרָא הָדֵין
וַאֲמָרַת אֵיזִיל׃ נט וְשַׁלְּחוּ יָת־רִבְקָה אֲחָתְהוֹן וְיָת־מֵנַקְתַּהּ וְיָת־עַבְדָּא
דְּאַבְרָהָם וְיָת־גַּבְרוֹהִי׃ ס וּבָרְכוּ יָת רִבְקָה וַאֲמַרוּ לַהּ אֲחָתָנָא אַתְּ
הָוֵי לַאַלְפִין וּלְרִבְבָן וְיִרְתּוּן בְּנָיְכִי יָת־קְרָנֵי סְנָאֵיהוֹן׃ סא וְקָמַת רִבְקָה
וְעוּלְמָתָהָא וּרְכִיבָה עַל גַּמְלַיָּא וְאָזְלָא בָּתַר גַּבְרָא וּדְבַר עַבְדָּא יָת־
רִבְקָה וַאֲזָל׃ סב וְיִצְחָק אֲתָא מִמַּתְוֹהִי (נ״י עַל־בְּמַתְוֹהִי) מִבֵּירָא
דְּמַלְאָךְ קַיְמָא אִתְחֲזֵי־עֲלַהּ וְהוּא יָתֵב בְּאַרְעָא דְּרוֹמָא׃ סג וּנְפַק
יִצְחָק לְצַלָּאה בְּחַקְלָא לְמִפְנֵי רַמְשָׁא וּזְקַף עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא גַּמְלַיָּא
אָתָן׃ סד וּזְקַפַת רִבְקָה יָת־עֵינָהָא וַחֲזַת יָת־יִצְחָק וְאִתְרְכִינַת מֵעַל

רשב״ם

תכשיטי נשים של כסף וזהב כדכתיב איש אשר מצא כלי זהב אצעדה וגו׳ וכתיב ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב ושמלות ושמתם על בניכם ועל בנותיכם: (נו) וה׳ הצליח דרכי׳ אין הקב״ה רוצה שיהא איחור בדבר שאין זה עיקר הצלחה אם יתעכב׳ (נז) נקרא לנערה׳ אם תרצה להתעכב ימים או עשור כדברינו או מיד ליד כדבריך׳ דרך ארץ הוא כן כלומר אע״פ שהקב״ה חפץ בזיווג זה אעפ״כ נאמר לה התלכי מיד עם האיש הזה או עם אדם אחר לאחר ימים או עשור שמנהג הוא כמו ששנינו נותנים לבתולה שנים עשר חדש לפרנס את עצמה: (נח) ותאמר אלך׳ איני חושש להתעכב בשביל קשוטי עצמי: (ס) את היי לאלפי רבבה ויירש זרעך׳ ממך יצאו אותם הבנים שנאמר בהם בשעת עקידה וירש זרעך את שער אויביו׳ זה פירש ר׳ יוסף בר׳ שמעון קרא: (סב) ויצחק בא מבוא׳ כמו באבה סדומה׳ ויצחק באותו היום שבא העבד בא מבאבה של באר לחי ראי שהרי יצחק ישב בארץ הנגב ששם באר לחי ראי כדכתיב על העין בדרך שור׳ וכתיב ויסע משם אברהם ארצה הנגב וישב בין קדש ובין שור ולפי שבא משם ביום ההוא לא היה יודע מה היו עושים פועלים שלו שהיו נוטעים גנות ופרדסים: (סג) ויצא יצחק לשוח בשדה׳ כדכתיב וכל שיח השדה׳ כלומר למעת אילנות ולראות ענייני פועליו ואז בהיותו בשדה ראה גמלים באים והלך לקראתם לראות אם הם גמלי אביו שהוליך העבד: (סד) ותפול מעל הגמל׳ לצניעות לפי שהיתה רוכבת

בעל הטורים

לגבעותיו: (נו) אל תאחרו אותי וס׳ ס״ם לנוים שלוחו: (נח) עם האיש הזה׳ ס״ם מכם הלך כדם מכם ויקחלו: (סב) וכוה יושב באהל כמנג׳ וסמיך ליה ויצא יצחק לשוח כדרכו׳ כמו לשם אחרו הרוצה שיחכים ידרוש: (סג) לשוח בשדה׳ כיון שלחק הקו תפלת המנחה ולא מדמנה לו רבקה וכיון דכתיב כל

שפתי חכמים

בשדה׳ וכתוספות מיגלו כי כן סוגיות הגמ׳ שבריי ויקי לאותן לא הרסה ובתיב וכוה לא בין ההרסים מה מגיע גבי תשבר שפנית רוחים שבריה ודקם ערבינ׳ כמה לדיקים לפי כלו׳ וכו׳ ובגב מגיה לרוחים מה

הַגָּמָל: סה וַתֹּאמֶר אֶל־הָעֶבֶד מִי־הָאִישׁ הַלָּזֶה הַהֹלֵךְ
בַּשָּׂדֶה לִקְרָאתֵנוּ וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד הוּא אֲדֹנִי וַתִּקַּח הַצָּעִיף
וַתִּתְכָּס: סו וַיְסַפֵּר הָעֶבֶד לְיִצְחָק אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר
עָשָׂה: סז וַיְבִאֶהָ יִצְחָק הָאֹהֱלָה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת־
רִבְקָה וַתְּהִי־לוֹ לְאִשָּׁה וַיֶּאֱהָבֶהָ וַיִּנָּחֶם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ:
פ כח ששי א וַיֹּסֶף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה וּשְׁמָהּ קְטוּרָה:
ב וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־זִמְרָן וְאֶת־יָקְשָׁן וְאֶת־מְדָן וְאֶת־מִדְיָן וְאֶת־
יִשְׁבָּק וְאֶת־שׁוּחַ: ג וְיָקְשָׁן יָלַד אֶת־שְׁבָא וְאֵת דְּדָן
וּבְנֵי דְדָן הָיוּ אַשּׁוּרִם וּלְטוּשִׁם וּלְאֻמִּים: ד וּבְנֵי מִדְיָן
עֵיפָה וָעֵפֶר וַחֲנֹךְ וַאֲבִידָע וְאֶלְדָּעָה כָּל־אֵלֶּה בְּנֵי קְטוּרָה:
ה וַיִּתֶּן אַבְרָהָם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר לוֹ לְיִצְחָק: וּלְבְנֵי הַפִּלַגְשִׁים
אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מַתָּנֹת וַיְשַׁלְּחֵם מֵעַל יִצְחָק

שפתי חכמים

וכו׳ תכל לון כ״ל וי״ל בתחוויהו לרמים דהי מבטח כ״ח דיכוד ולא פבלה דכא לעיל כתיב תפלה לעני תכל נבוח בצדם עם מי דבר תע״ב תפלה קבע ולא מבטח כ״ח לבוח מוי מלבון בוחן שוח בלומר שלבר לשייל מין התילנות שבצדם מעוט כמי הבריח ראיה מיפסוך שיחו עכ״ל כרש״ל : ח דתל״ב הוך ידעה שבוח ולתק שבפלה מעל דגמל הלא שתאבה תוכו ותבבה שבוח אל מברי הלהן : ט מדבתיב ותפול מעל דגמל ולא כתיב מבגמל הו ותפול לארץ הלא מבטע מעל גב הגמל ופלה תכל לא על הארץ : י תע״פ ביטול לא יוכלו לארץ כמו בתפרם וטולך לא יגיע וכו׳ : כ שבן מקבלין הפעולה מאחר שבן מבנין נפעל כך מלת התחבם היא מתפעלת ומקבלת פעולה מאחר : ל דהיל״ל ויביאה לאהל שרה תחו דאהל דבק בוח בבית אהל כאהלה דבור כאלפי ובביה בוח : מ (ע״ח) מגבד ג׳ מלות שבשים מלוות בשן מגבד תלוב בדרם מלוים : כגבד הלקים גד דלוק : ומבן קבור היה בן בבמיבה וחבו לבבות קדושת טהרה שבתיבה וכרים בבדבה לעבר עלמה כי בשבדה מבילה לרוי רוח הקודש : נ דתל״ב אחרי אמו ל״ל : מ אבל קבה לאמה לא קולה לוחה קשורת מ״ם פי׳ ובקבדה פחה ולפי׳ פתחרון קבה כ״ל לקרוחה קשרה לבן פי׳ פי׳ הראשון .

דרך ארץ כל זמן שאמו של אדם קיימת כדרך (א) קטורה׳ (ב״ל) זו הגר ונקראת קטורה

צחק׳ ראתה אותו כחור היתומה (ס״א ותמהה) מפניו (ב״ל) : ותפל׳ המיטה עליה לארץ מתרגומו ואתרכינת כמתה עליה לארץ ולא הגיעה עד הקרקע כמו כמו לא כדך ארכיני (ס״ב כ״ב) ויט שמיה ואדכין ל׳ מוטה לארץ ודומה לו (תהלים לו) כי יפול לא יוטל ׳כלומר אם יטה לארץ לא יגיע עד הקרקע : (סה) ותתכס׳ לשון והתפעל כמו ותקבר ׳ותסבר׳ (סו) ויספר העבד׳ (ב״ל) גלה לו נסים שעשה לו שקפלה לו בארץ ומדמדמה לו רבקה בהפלתו : (סז) האהלה שרה אמו׳ ויביאה באהלה וכרי היא שרה אמו לומר ונעשית דוגמת לשרה אמו שכל זמן שרה קיימת היה בר דלוק מע״ם לערב שבת וברכה מאיה בעיסה ושנן קשור על האהל מ״ומשמתה פסקו וכשבאת רבקה חזרו (ב״ל) : אחרי אמו׳ הוא אלה ג״ומשמתה הוא מתנחם בחייו : על שם שאתים מעשים בקעת מ״ובקשים

נְמָלָא: סה וַאֲמַרַת לְעַבְדָּא מַן־גַּבְרָא דֵּיכִי דְּמִהַלֵּךְ בְּחַקְלָא
לְקַדָּמוּתָנָא וַאֲמַר עַבְדָּא הוּא רִבּוֹנִי וּגְסִיבַת עֵיפָא וְאִתְכַּסְיַאת:
סו וְאִשְׁתְּעֵי עַבְדָּא לְיִצְחָק יָת כָּל־פִּתְגָּמַיָא דִּי עֲבַד: סז וְאָעֱלַהּ
יִצְחָק לְמַשְׁכְּנָא וַחֲוָא וָאִתְקְנִין עוֹבָרְהָא כְּעוֹבָרֵי שָׂרָה אִמַּהּ
וּנְסִיב יָת־רִבְקָה וַהֲוַת־לֵהּ לְאִנְתּוּ וּרְחִימַהּ וְאִתְנְחֵם יִצְחָק בְּתַר־
דְּמִיתַת אִמַּהּ: א וְאוֹסִיף אַבְרָהָם וּנְסִיב אִתְּתָא וּשְׁמַהּ קְטוּרָה:
ב וִילִידַת לֵהּ יָת־זִמְרָן וְיָת־יָקְשָׁן וְיָת־מְדָן וְיָת־מִדְיָן
וְיָת־שׁוּחַ: ג וְיָקְשָׁן אוֹלִיד יָת־שְׁבָא וְיָת־דְּדָן וּבְנֵי דְדָן הֲווֹ לְמַשְׁיְרָן
וְלִשְׁכּוּגִין וְלֻגְּנִין: ד וּבְנֵי מִדְיָן עֵיפָה וָעֵפֶר וַחֲנוֹךְ וַאֲבִידָע וְאֶלְדָּעָה
כָּל־אִלֵּין בְּנֵי קְטוּרָה: ה וְיָהַב אַבְרָהָם יָת־כָּל־דִּילֵהּ לְיִצְחָק:
ו וְלִבְנֵי לְחֵינָתָא דִּי לְאַבְרָהָם יְהַב אַבְרָהָם מַתְּנָן וְשַׁלְּחִנּוּן מֵעַל

ר ש״ם

כמו איש משום ביעתותא דנמלא כמפורש בפסחים: (סה) הלזה׳ כשאדם מרחוק רגיל לומר כן׳ וכן בעל החלומות הלזה בא׳ אבל בקרוב אומר המן הרע הזה׳ : (סו) ויספר העבד ליצחק׳ להודיעו נסים שנעשו לו לדעת כי בת מזולו היא : (א) קטורה׳ לפי הפשט אין זו הגר : (ו) הפילגשים׳ הגר וקטורה׳ : מתנות׳ .

ר ש״י

פתה מלא מדווגא ע״לאדם מיום שפרשה מאברהם : (ג) אשורם ולטושם׳ שם ראשי פ״אומות (ב״ל) ׳ והרגום של אונקלוס אין לי ליבכו על לבון סתקרא׳ (ספרים נמסרין לבון מהנה׳ ולא״ת שאינו כן מפני דאל״ף שהיא יסודות הרי לנו הינות בלין בראשם הל״ף ותוספה אל״ף בראשם כמו הומת אחר שהוא מן נכה רגליו וכמו אחוך ממן שהוא מן ולהגת וסכת : ולטושם׳ שם בעלי אהלים המתפוללים אנה ואנה ומוסיפים אים בהלוי אשדמו וכו״ת (ס״ת ג) וכנה נטושים על פני כל הארץ שכן ל׳ וז׳ מהגלגות: (ה) ויתן אברהם וגו׳ (כ״ל) ת״ר נתמיה זו ברכת דיוסיקי צ״אמר סקב״ה לאברהם וסיה ברכה הברכות מסומות ביד לבדך מי שתלה ואברהם מסרם ליצחק : (ו) הפילגשים׳ (כ״ל) חסר כתיב קבלה פלגש אחת היה בגר היה קטורה׳ פגשים בהוכה׳ פגשים ר בלה כתובה׳ כדאמ׳ (סנהד׳ ד׳ כא) בגשים ופגשים

בעל הטורים

אלת יצפנו כל חסיד תלין לעם מעלת דסיעו אשה דכתיב מלא אשה מלא טוב : (סז) ויבאה ב׳ בספר בראשית וכתיב חסר עולה כ״ד מלבד שבשנה כ״ד קשורים : כתלנה : מ׳ במסרה רמז שבמעה מקומות בתה שביה׳ מבן׳ בגנו׳ שלה׳ טוב׳ בגשון׳ בים ראשון׳ בים שני׳ בע״ל׳ : וסכי לו לאשה ויאסף אבנה׳ דרך אדם שמי שמתה אשתו והניחה לו בנים ישיאם קודם שיאת אחרת׳ ד״ת אבו שאמרו (ב״ק ד׳ ל״ב)

ממון הרבה: קדמה אל ארץ קדם׳

שפתי חכמים

מבראש״ע: ע וכא דפ״ם״ל לעיל אחרים בגלוי בים הניח ל״ל שהיה בדעתה לאחר לגלוי וכו׳ דסברה היין שבעבדה מבים תברהם גם הלבין בסתיר פניו מתנה ובכלתה הגם שבפשה לבה בבאר ובגלה לה בגלות לא הוציאה עלמה מבחתה כמי רשות׳ והג״ת ל׳ אחר שעשה לה הגם חיבה בתכונה : ם ר״ל לאחר מבניו מייחסו תלוי כל האחרים וכו׳ בהבין דאל״ב אשר ולשום מבב״ל (ע״ה) דאל״ב ובמי דבן אשרים ולטושים מבא״ל מלי היו בקאמר אנה שם וכו׳ : צ ק״ל וכרי בכר נתן לו אחר לו לנתן׳ ודייסיקי פי׳ מלשון שקיק יומין כלומר זה הקב״ה אל״ב ג׳ מלות הן דא בכת קלי כלומר שבאת אברהם קיימת שבתוקיק אותו בבכרים שבתן׳ לו בכר וק״ל : ק כלומר אנה נתנו׳ בתחיות אנה בכר׳ מלאתו : ר דק״ל דלפ״ת שבפלגש דבקיר בכת סיהו כבר

בְּנוֹ בְּעוֹדֶנּוּ חַי קֵדְמָה אֶל־אֶרֶץ קֶדֶם: י וְאֵלֶּה יְמֵי שְׁנֵי
חַיֵּי אַבְרָהָם אֲשֶׁר־חָי מְאַת שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְחָמֵשׁ
שָׁנִים: יח וַיִּגְוַע וַיָּמָת אַבְרָהָם בְּשֵׂיבָה טוֹבָה זָקֵן וְשָׂבֵעַ
וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו: יט וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל בָּנָיו
אֶל־מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֶל־שְׂדֵה עֶפְרֹן בֶּן־צֹחַר הַחִתִּי אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי מַמְרֵא: כ הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם מֵאֵת בְּנֵי־
חֵת שָׁמָּה קֻבַּר אַבְרָהָם וְשָׂרָה אִשְׁתּוֹ: כא וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת
אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ וַיֵּשֶׁב יִצְחָק עִם־
בְּאֵר לַחַי רֹאִי: פ שביעי כב וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִשְׁמָעֵאל בֶּן־
אַבְרָהָם אֲשֶׁר יָלְדָה הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחַת שָׂרָה לְאַבְרָהָם:
כג וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל בִּשְׁמֹתָם לְתוֹלְדֹתָם בְּכֹר
יִשְׁמָעֵאל נְבָיֹת וְקֵדָר וְאַדְבְּאֵל וּמִבְשָׂם: כד וּמִשְׁמָע וְדוּמָה
וּמַשָּׂא: כה חֲדַד וְתֵימָא יְטוּר נָפִישׁ וְקֶדְמָה: מפטיר כז אֵלֶּה
הֵם בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וְאֵלֶּה שְׁמֹתָם בְּחַצְרֵיהֶם וּבְטִירֹתָם
שְׁנֵים־עָשָׂר נְשִׂיאִם לְאֻמֹּתָם: כז וְאֵלֶּה שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל
מְאַת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים וַיִּגְוַע וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף

שפתי חכמים

הא לעיל קרא לה אשה • וה"ל דהא דקרי לה אשה לפי שהיה לה כתובה כמו אשה והא דקרי לה פילגש ר"ל אלא לקרוא אותה בשביבה בעלמא ולא לפרוש הכיבה ודו"ק: ש"פ מעשה בדים ח"ל אם ברשלי לכאורה בטוחה דיוהב היה דנים כלפי לא יהיו מריבין ביחדיר. ולכך נא מסר לכם אם שהרה וק"ל: ת דהא כבר נתן ליצחק כל ממונו: א ר"ל לאחר הזיבר ליצחק קודם ישמעאל כיון שהוא הגדול: ב (יח"ל) דהא"ל בהלו בפשוטו ואחר אמר הכתוב אחרי שהם מה לי אם בהנו אחיו לו ליצחק מותו: ג וה"ם והא לעיל פירש" דאחבריהם נתן ליצחק הבריהם וי"ל דנתן ו הבריהם שיבתן אחרים אבל

ר ש"י

דדוד: נתן אברהם מתנת • פי' רבותינו אם ש טומאה מכר ת לבם (אם לא): ד"ל מה אמיתן לו על אודות אמה ואמר מתנות נתנתו לו הכל נתן לבם אלא לאם ליהנות מהם: (ז) מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנים • כן ק' כנן ע' וכן ע' כנן כ' כלא תמלא: (ט) יצחק וישמעאל • (ב"ר) מלמד שעשה ישמעאל תשובה והוליך את יצחק לפניו אזוהיא שיבה טובה שנתן לו אלא

אונקלוס

יצחק ברה בעוד דהוא קים קידמא לארע מדינחא: ז ואלין יומי שני חיי אברהם דחיא מאה ושבעין וחמש שנין: ח ואתגיד ומית אברהם בסיבו טבא סיב ושבע יומין ואתכנש לעמה: ט וקברו יתה יצחק וישמעאל בנוהי במערת כפלתא בחקל עפרון בר־צחר חתאה די על־אפי ממרא: י חקלא די־זבן אברהם מן בני־חתאה תמן אתקבר אברהם ושרה אנתתה: יא והוה בתר דמית אברהם וברך ייי ית־יצחק ברה ויתב יצחק עם־בירא דמלאך־קיימא אתרחזי עלה: יב ואלין תולדת ישמעאל בר־אברהם די ילדת הגר מצרתא אמתא דשרה לאברהם: יג ואלין שמהן בני ישמעאל בשמהתהון לתולדתהון בוכרא דישמעאל נבית וקדר ואדבאל ומבשם: יד ומשמע ודומה ומשא: טו חדד ותימא יטור נפיש וקדמה: טז אלין אינון בני ישמעאל ואלין שמהתהון בפצחיהון ובכרכיהון תרין־עסר רברבין לאמיהון: יז ואלין שני חיי ישמעאל מאה ותלתין

ר ש"י

לת עכו יוצא ממנו אמר יצא בעל סכרמות ויכרך לת אחר ייטב בעיניו ובא הקב"ה וכרכו: (יג) בשמתם לתולדתם • כדר ד לידתן זא"ז: (טז) בחצריהם • כרכים שלהן לבם חומה: והגיומו בפלמיהון בכם מפולמים ל' פתוחה כמו (הכלים לת) פלמו וכמו: (יז) ואלה שני חיי ישמעאל וגו' • אמר רבי חייא בר לאבא למה נמנו מיתתו של ישמעאל ה כדי ליתם בכם שמותיו של יעקב ממנותיו של ישמעאל למדנו שמתם יעקב בבית עבר י"ד שנה כשפרט מתבו קודם שבא אל לבן ברבי כשפרים יעקב מתביו מת ישמעאל שנה ויקן עבו אל ישמעאל וגו' כמו שמפורש בסוף מגלה נקבר לת (זכש"י בביאור סוף פ' תולדות): ויגוע • לת נאמרה נופש ר' אלא בצדיקים:

חסלת פרשת חיי שרה

ר ש ב"ם

שירשו בניו נחלותיו שיש לו שם: (ח) בשיבה טובה • כמו שאמר לו הקב"ה ואתה תבוא אל אבותיך בשלום תקבר בשיבה טובה שלא אירע הענוי ביטיו: (יב) אשר ילדה הגר המצרית • כלומר אין זה בני הנקרא על שם זרעו אלא בן שפחה • אבל ביצחק כתיב לפנינו אלה תולדות יצחק בן אברהם • כיצד היה בנו • אברהם הוליד את יצחק • כלומר זה הוא עיקר תולדתו של אברהם כמו פרץ הוליד את הצרון וגו': (יז) ואלה שני חיי ישמעאל • חכמים פירשו במגילה למה נמנו שנותיו של ישמעאל • ולפי הפשט לכבודו של אברהם הוא ל ונתפרש שעת לידתו ואברהם בן שמונים שנה וששׁ שנים בלדת הגר את ישמעאל וגם שעת מילתו כדכתיב וישמעאל בנו בן שלש עשרה שנה וגו' חזר עתה ופ'

שפתי חכמים

יצחק גופיה לא נתברך וכ"ה דעת נח"י: ד וסי' בשאותם לתולדותם שאינם שאותם כלן לסדר תולדותם דאל"כ כשמותם לתולדותם לפ"ל ח"ש אח"כ כיצד ישמעאל נעיים: ה פי' לא כתב שם בכלל אלא לדרש אלא מתנו אלא כדי ליתם וגו' ולא שמותם שיש לשיבה • מכרים"ל: ו ואע"ל דבדור המבול ג"כ נאמר ביעה תי' בגמ' דדוקא היכא דכתי' גופיה גבי ויתכף לדיקים מצינו יכתוב המבול לא נאמר ויתכף:

אֶל־עַמָּיו׃ יח וַיִּשְׁכְּבוּ מֵחֲוִילָה עַד־שׁוּר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי
מִצְרַיִם בֹּאֲכָה אַשּׁוּרָה עַל־פְּנֵי כָל־אֶחָיו נָפָל׃ פפפ

ק"ס • יסודע כימן ומפטיליז וכמלך דוד זקן במלכים ג' סימן ג' :

רש"י

(יח) נפל • סכן כמו (סופטים ז) מדין כל אחיו יסכון (נעיל מז) עד בלה מפ
ומעלן וכל בני קדם מפלים בנמק • לאן אנרסס יסכון מממת אכרסס נפל :
סוא אומר לשון נפילה ולכלן אומר על פני חסלת פרשת חיי שרה

הפטרת חיי שרה (במלכים א' סימן א')

וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיְכַסֻּהוּ בַּבְּגָדִים וְלֹא יִחַם לוֹ׃ וַיֹּאמְרוּ
לוֹ עֲבָדָיו יְבַקְשׁוּ לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ נַעֲרָה בְתוּלָה וְעָמְדָה
לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וּתְהִי־לוֹ סֹכֶנֶת וְשָׁכְבָה בְחֵיקֶךָ וְחַם לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃
וַיְבַקְשׁוּ נַעֲרָה יָפָה בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ אֶת־אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית
וַיָּבִאוּ אֹתָהּ לַמֶּלֶךְ׃ וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד־מְאֹד וַתְּהִי לַמֶּלֶךְ סֹכֶנֶת
וַתְּשָׁרְתֵהוּ וְהַמֶּלֶךְ לֹא יְדָעָהּ׃ וַאֲדֹנִיָּה בֶן־חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי
אֶמְלֹךְ וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים וַחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו׃ וְלֹא־עִצְּבוֹ
אָבִיו מִיָּמָיו לֵאמֹר מַדּוּעַ כָּכָה עָשִׂיתָ וְגַם־הוּא טוֹב־תֹּאַר מְאֹד וְאֹתוֹ
יָלְדָה אַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם׃ וַיִּהְיוּ דְבָרָיו עִם יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה וְעִם אֶבְיָתָר
הַכֹּהֵן וַיַּעֲזְרוּ אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה׃ וְצָדוֹק הַכֹּהֵן וּבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע וְנָתָן
הַנָּבִיא וְשִׁמְעִי וְרֵעִי וְהַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר לְדָוִד לֹא הָיוּ עִם־אֲדֹנִיָּהוּ׃
וַיִּזְבַּח אֲדֹנִיָּהוּ צֹאן וּבָקָר וּמְרִיא עִם אֶבֶן הַזֹּחֶלֶת אֲשֶׁר־אֵצֶל עֵין רֹגֵל
וַיִּקְרָא אֶת־כָּל־אֶחָיו בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְכָל־אַנְשֵׁי יְהוּדָה עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ׃
וְאֶת־נָתָן הַנָּבִיא וּבְנָיָהוּ וְאֶת־הַגִּבֹּרִים וְאֶת־שְׁלֹמֹה אָחִיו לֹא קָרָא׃
וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־בַּת־שֶׁבַע אֵם־שְׁלֹמֹה לֵאמֹר הֲלוֹא שָׁמַעַתְּ כִּי מָלַךְ
אֲדֹנִיָּהוּ בֶן־חַגִּית וַאֲדֹנִינוּ דָוִד לֹא יָדָע׃ וְעַתָּה לְכִי אִיעָצֵךְ נָא עֵצָה
וּמַלְּטִי אֶת־נַפְשֵׁךְ וְאֶת־נֶפֶשׁ בְּנֵךְ שְׁלֹמֹה׃ לְכִי וּבֹאִי וְאֶל־הַמֶּלֶךְ
דָּוִד וְאָמַרְתְּ אֵלָיו הֲלֹא־אַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲמָתְךָ לֵאמֹר

מצודת ציון ופשוטו: מל' תחיות: סכנה • מו מעמת: ודמה • יסכיר': ומרים • מר מכ: הכ מאמם •
פיש ענין פשוט ל :

וּשְׁבַע שְׁנִין וְאַתְנְגִיד יוֹמִית וְאִתְכְּנִישׁ לְעַמֵּהּ׃ יח וּשְׁרוּ מֵחַוִילָה עַד־
תַּגְרָא דִי עַל־אַפֵּי מְצְרַיִם כְּמֵי לְאָתְוּר עַל־אַפֵּי כָל־אֲחוֹהִי שָׁרָא׃

רש"ם

כל ימי חייו: (יח) על פני כל אחיו נפל: שכן כרכתיב על פני כל אחיו ישכן:

בעל הטורים

שכון מלי מטייס לכנה ,קל מכריס אמע ואיהו לא אמיל: (יח) על פני כל אחיו • וסמיך ליס ואלס מולנות יעקב לומר כשיפול יקמעקל כאחרים כיומים חוי יצמח בן דוד שכות מעולנות יעקב :

הפטרת חיי שרה

כִּי־שְׁלֹמֹה בְנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי וּמַדּוּעַ מָלַךְ אֲדֹנִיָּהוּ׃
הִנֵּה עוֹדֶךָּ מְדַבֶּרֶת שָׁם עִם־הַמֶּלֶךְ וַאֲנִי אָבוֹא אַחֲרַיִךְ וּמִלֵּאתִי אֶת־
דְּבָרָיִךְ׃ וַתָּבֹא בַת־שֶׁבַע אֶל־הַמֶּלֶךְ הַחֲדָרָה וְהַמֶּלֶךְ זָקֵן מְאֹד
וַאֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית מְשָׁרֶת אֶת־הַמֶּלֶךְ׃ וַתִּקֹּד בַּת־שֶׁבַע וַתִּשְׁתַּחֲוֶ
לַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה־לָּךְ׃ וַתֹּאמֶר לוֹ אֲדֹנִי אַתָּה נִשְׁבַּעְתָּ בַּיהוָה
אֱלֹהֶיךָ לַאֲמָתֶךָ כִּי־שְׁלֹמֹה בְנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי׃
וְעַתָּה הִנֵּה אֲדֹנִיָּה מָלָךְ וַעֲתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ לֹא יָדַעְתָּ׃ וַיִּזְבַּח שׁוֹר
וּמְרִיא־וְצֹאן לָרֹב וַיִּקְרָא לְכָל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וּלְיוֹאָב שַׂר
הַצָּבָא וְלִשְׁלֹמֹה עַבְדְּךָ לֹא קָרָא׃ וְאַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ עֵינֵי כָל־יִשְׂרָאֵל
עָלֶיךָ לְהַגִּיד לָהֶם מִי יֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ אַחֲרָיו׃ וְהָיָה
כְּשְׁכַב אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ עִם־אֲבֹתָיו וְהָיִיתִי אֲנִי וּבְנִי שְׁלֹמֹה חַטָּאִים׃
וְהִנֵּה עוֹדֶנָּה מְדַבֶּרֶת עִם־הַמֶּלֶךְ וְנָתָן הַנָּבִיא בָּא׃ וַיַּגִּידוּ לַמֶּלֶךְ לֵאמֹר
הִנֵּה נָתָן הַנָּבִיא וַיָּבֹא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ עַל־אַפָּיו אָרְצָה׃
וַיֹּאמֶר נָתָן אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אַתָּה אָמַרְתָּ אֲדֹנִיָּהוּ יִמְלֹךְ אַחֲרָי וְהוּא יֵשֵׁב
עַל־כִּסְאִי׃ כִּי יָרַד הַיּוֹם וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא־וְצֹאן לָרֹב וַיִּקְרָא לְכָל־
בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְלִשְׂרֵי הַצָּבָא וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וְהִנָּם אֹכְלִים וְשֹׁתִים לְפָנָיו
וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ אֲדֹנִיָּהוּ׃ וְלִי אֲנִי־עַבְדֶּךָ וּלְצָדוֹק הַכֹּהֵן וְלִבְנָיָהוּ
בֶן־יְהוֹיָדָע וְלִשְׁלֹמֹה עַבְדְּךָ לֹא קָרָא׃ אִם מֵאֵת אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ נִהְיָה
הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא הוֹדַעְתָּ אֶת־עַבְדֶּיךָ עֹבֵד קִרְי מִי יֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא

מצודת ציון ופשוטו: וכלותי • וקבר • כמסה כקדקד • תמתים • חמרים: ענמה • עדנים •
ארני

אַדְנֵי־הַמֶּלֶךְ אַחֲרָיו׃ וַיֹּאן הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֹּאמֶר קְרָאוּ־לִי לְבַת־שֶׁבַע
וַתָּבֹא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ וַיִּשָּׁבַע הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמַר חַי־
יְהוָה אֲשֶׁר־פָּדָה אֶת־נַפְשִׁי מִכָּל־צָרָה׃ כִּי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְךָ

בראשית כה תולדת

יט וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן־אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת־
יִצְחָק׃ כ וַיְהִי יִצְחָק בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקַחְתּוֹ
אֶת־רִבְקָה בַּת־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי מִפַּדַּן אֲרָם אֲחוֹת לָבָן
הָאֲרַמִּי לוֹ לְאִשָּׁה׃ כא וַיֶּעְתַּר יִצְחָק לַיהוָה לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ
כִּי עֲקָרָה הִוא וַיֵּעָתֶר לוֹ יְהוָה וַתַּהַר רִבְקָה אִשְׁתּוֹ׃

שפתי חכמים

א סי׳ דכ״מ דכתיב ואלה מוסיף על ענין ראשון וכמו שהכרחם הוליד לדיק וכשב כי יצחק הוליד לדיק ורשע: ב (בח״ל) כ׳ הרח״ם מה שהחקק לחתם ביצחק הוא כן הכרחם הוא לפי בלילי הדור וכו׳ ולא הכירה דת״כ לא לכתוב לא ר״ל ולא ס״ל רק לכתוב אלה תולדות יצחק כמו אלה תולדות מה לו אלה תולדות יעקב לכל״ל דהפסו׳ בא לפרש על עשו ויעקב האתוריים כפרשה הבאים ל׳ לדיק ואחד רשע ובכפלת ה״ם שם״ שהתם הכתוב יצחק בן אברהם הוקק לאחוד ולומר וכו׳ ואל תקשה לא לכתוב לא זה ולא זה כפי שהיו ליצי הדור לומרי בוזלה מוזכן לידם ליצחק מתלמיד וכו׳ שהרי שהתם וכו׳ ובכביו מלאו מקום לחקק דבריהם שהרי ה׳ היה לדיק כמו שרה וה׳ רשע כמו תלמיד והלזו היו אחרים היו שהיהם לדיקים לגד כולהו לומר בן אברהם ולחזק כתב אברהם וגו׳ וחזו שהיה הרב חזו שהתוב כאן וכו׳ שלילי ה׳ לדיק וה׳ רשע לא היה מוקם: זה בכולן לא המקום אחר ודו״ק: ג אין המקרה לדיק סבר לדבריו שהיה בן אברהם שהם אלה ר״ל מפני מה לא בא ל״ח לו ר׳ שהי שהרי קיים כל המזרה ויחיד ותביב ולהיו ולאמו ר״ל לשאלו מהיהם לחוי לארם וע״ז פי׳ שהרי וכו׳: ד דאל״ב למה שהה כ״ב ולא שאלה מיקם ובאורה ר״ל דמן הדין ר״ל ניחא הכר אשה אחת לא היה יכול מפני אלה לא אברהם לשאלו אשה אמנות נגון כמו שהיה״ל לעיל בפסוק ויהי אחר הדברים אלה אחרי הדברים וכו׳: ה ואע״פ שאינה הוויה לבריון לפ״ב בשאה כדי אלה יפיה הבראתו אביהם: ו וה״ם הכר בפעניו כיון שאמר

מפדן ארם אחות לבן׳ וכי עדיין לא אברהם אלה להגיד שבאה שיהה בת רשע ממעשיהם: מפדן ארם׳ על שם שעמד אברהם היו אברהם ואברהם מוכה קולא לאמר

בַּיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כִּי־שְׁלֹמֹה בְּנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב
עַל־כִּסְאִי תַּחְתָּי כִּי כֵן אֶעֱשֶׂה הַיּוֹם הַזֶּה׃ וַתִּקֹּד בַּת־שֶׁבַע אַפַּיִם
אָרֶץ וַתִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ וַתֹּאמֶר יְחִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ דָּוִד לְעֹלָם׃

אונקלוס

יט וְאִלֵּין תּוֹלְדַת יִצְחָק בַּר־אַבְרָהָם אַבְרָהָם אוֹלִיד יָת־יִצְחָק׃
כ וַהֲוָה יִצְחָק בַּר־אַרְבְּעִין שְׁנִין כַּד־נְסִיב יָת־רִבְקָה
בַּת־בְּתוּאֵל אֲרַמָּאָה מִפַּדַּן אֲרָם אֲחָתֵהּ דְּלָבָן אֲרַמָּאָה לַהּ לְאִנְתּוּ׃
כא וְצַלֵּי יִצְחָק קֳדָם־יְיָ לְקֳבֵל אִתְּתֵהּ אֲרֵי עֲקָרָה הִיא וְקַבֵּל צְלוֹתֵהּ

רש״ם

(יט) **ואלה** תולדת יצחק׳ אברהם הוליד את יצחק׳ לפי פשוטו של מקרא לפי שאמר למעלה בישמעאל בן אברהם אשר ילדה הגר המצרית׳ אבל כאן יצחק עיקר בן היה לאברהם שהוא הוליד את יצחק מאשתו גמורה כדכתיב כי ביצחק יקרא לך זרע׳ וכן בדברי הימים לאחר שכתב כי בני אברהם היו יצחק וישמעאל ובני קטורה חוזר וכותב סתם ויולד אברהם את יצחק׳ (כ) בן מ׳ שנה׳ וכתיב בן ס׳ שנה בלדת אותם משני הפסוקים הללו למדנו שהיתה עקרה עשרים שנה׳ (כא) ויעתר׳ רבוי דברים כדכתיב הערהתם עלי דבריכם׳

שפתי חכמים

ד ש״י

פדן לשון עמוד בקר הרגוס פדן תורין׳ ויש פוהרין פדן הרס כמו שדה הרס שבלי ישמעאל קורין לשדה פדן׳ (כא) **ויעתר**׳ הרבה והפליר בתפלה׳ **ויעתר לו**׳ נתפלל ונתפייס ונתפתה לו׳ ז׳ ואומר אני כל לשון עתר לשון הפלגה וכמו׳ ה׳ הוא וכן (יחזקאל ח) ועתר ענן הקטורת מרבית עלית הטשן וכן (שם לה) הערתם עלי דבריכם וכן (משלי כז) ונעתרות נשיקות שונא דומות ממרגזות ם וכמו ומשא אתכיסו״ת (געהייפט) בלע״ז׳ לנבח אשתו׳ זה עומד בזויים זו׳ ומתפלל זו עומדת בזויים זו ומתפללת (יבמות סד)׳ **ויעתר לו**׳ לו ולא לה׳ בשאין דומה תפלת לדיק בן רשע לתפלת לדיק בן לדיק לפיכך לו ולא לה׳

וה״ר פי׳ של נתפרות נשיקות שונא ומי׳ ר׳ הפלגה הוא לעתר מעמדים להפליר בשונא שיבא לשונאו אבל אהבה מכפיר שפי׳ שגם ויעתר ל׳ מרוגז לשון ריבוי וה״ר כל ר׳ ריבוי ויעתר הוא ר׳ ריבוי וה״ר לריבוי לא לעתר קרא דעתרתם בנשיקת שונא ר׳ נזשות לערוגות וקע״ל׳ **יי׳ אלהי דוד** הבטחתי לו לשונה זה׳ ב דק״ל ויעתר לה בבע״ל

לעיל בת בתולה לחתות לבן׳ וי״ל דר״ל דהכיבל אמעיון שהכתיב מעיד בעלמו דלדקת ביהה ולא לעתר מבעלמיהם: ז כי כלן בתקבל הבעולה לי אפשר לפרשו מענין רבוי כי הם הפלגה הקרוב לרבוי ולכך ר׳ ג״כ בתיבת הפליר ולכן פירשו קודם לטות אבינו וגם כי לא יאתר לתקב״ה לשון מתפלל ולכן הטתיקו לאמר מתפלל מלשון עלה לתקב״ה היה מתרלה לו: ח ר״ל דמלא ויעתר לין בשמעותו לשון תפלה אלא ר׳ הפלגה וכמו׳ הוא לשון תפלה: ט ר״ל אינו אפשר לומר דעתרתם מפי ר׳ ריבוי הוא ה״ב קפה ביתר שייך לומר שהשונא יבקר הרבה ומע״ם דומות לערוגות והכוס לאמת ר״ל אע״פ שהיינו נוסן אלא פעם אל׳ מ״מ דומה בעינינו כאילו נשק הרבה פעמים והכוונה כאחת היא כמשל עליו והא אלא הבינה כלי ומן נתפרות וגו׳ לעיל אבי ויעתר שהוא מפי לשון ריבוי ר״ל דלעיל הוי מלי למיתר המלא ויעתר משמע ר׳ לשונות ר׳ הפלגה ולשון ריבוי כמו שפירש״י אבי לבור אוכל מאמצע ר׳ לשונות ר׳ מבר ולשון קנין ובכי ויעתר לו שפי׳ לשון ויעתר ר׳ הפלגה הוא אלא שייך אבי הקב״ה לומר שמתרבה אלו לומר שלריבוים להפלגה בשונא שיבא לשונאו אבל מכפיר ר׳ ריבוי הוא ר׳ ריבוי וה״ר לריבוי לא לעתר קרא דעתרתם בנשיקת שונא ר׳ נזשות לערוגות וקע״ל: **יי׳ אלהי דוד** הבטחתי לו לשונה זה׳ ב דק״ל ויעתר לה בבע״ל

(יט) הוליד׳ כגי׳ דומה שהיה אין תיקונין על יצחק דומין לאברהם: (כא) כי עקרה היא׳ הוא כתיב לומר לך אתה הוא היה עקר ואתה דברת ממקרה לומר היא ולא הוא דהא כתיב כי ביצחק יקרא

כב וַיִּתְרֹצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם־כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי
וַתֵּלֶךְ לִדְרֹשׁ אֶת־יְהוָה׃ כג וַיֹּאמֶר יְהוָה לָהּ שְׁנֵי גוֹיִם
בְּבִטְנֵךְ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֵּעַיִךְ יִפָּרֵדוּ וּלְאֹם מִלְּאֹם
יֶאֱמָץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר׃ כד וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ לָלֶדֶת וְהִנֵּה
תוֹמִם בִּבְטְנָהּ׃ כה וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן אַדְמוֹנִי כֻּלּוֹ כְּאַדֶּרֶת
שֵׂעָר וַיִּקְרְאוּ שְׁמוֹ עֵשָׂו׃ כו וְאַחֲרֵי־כֵן יָצָא אָחִיו וְיָדוֹ

שפתי חכמים

הלמ"ד רפה

(כב) ויתרוצצו • ע"כ ממקרא הזה אומר דלכאי שפתם מה היה לליקה זו לומרם ל"כ למה זה אנכי • רבותינו דרשונו לשון ריקה כשפיקה עוברת על פתחי תורה על שם ועבר יעקב רץ ומפרכים לגאת עוברת על פתחי עבודת גלולי עשו מפרכים לגאת ד"ל מתרוצצים זה עם זה ומרגיזים בגלות שני עולמות: ותאמר אם כן • גדול מעבר הטבור: למה זה אנכי • מתאוה ומתפללת על הריון: ותלך לדרש • לבית מדרשו של שם: לדרש את ה' • סיגיד לה מה תהא בסופה: (כג) ויאמר ה' לה • ע"ש אליה נבואה נאמר ברוח הקודש והוא אמר לה: שני גוים בבטנך • גויים כתיב ם כמו (המו) גאים אלו אנטונינוס וכני אלו פסקו מעל שולחנם לא לעולם וזה הזה ע"לא בימות החמה ולא בימות הגשמים (עבודת מוככים יא): ושני לאמים • אין לאום פ אלא מלכות: ממעיך יפרדו • מן המעים הם נפרדים זה לרבות ז"ז וזה לחומו: מלאם יאמץ • לא יבוז הגדולה כשזה קם זה נופל וכוכ"ל ממלאה התרכה (יחזקאל כו) לא נתמלאה אור אלא מתרבה על יומלים: (כד) וימלאו ימיה • אבל בתמר כתיב ויהי בעת לדתה • אלא מלאו ימיה כי לו' חדשים ילדתם: והנה תומם •

ר ש"י

(כב) ויתרוצצו • ע"כ ממקרא הזה אומר דלכאי שפתם מה היה לליקה זו ולכתב ל"כ למה זה אנכי • רבותינו דרשונו לשון ריקה כשפיקה עוברת על פתחי תורה על שם ועבר יעקב רץ ומפרכים לגאת עוברת על פתחי עבודת גלולי עשו מפרכים לגאת ד"ל מתרוצצים זה עם זה ומרגיזים בגלות שני עולמות: ותאמר אם כן • גדול מעבר הטבור: למה זה אנכי • מתאוה ומתפללת דבקה"ם מיכנו כן לבעלים מתפרכים עכן ההריון אלא ישמר שכרי מה לפרכים קודם שיצא עשו לחרגות רשע כדי שתהא מיתתו בשיבה טובה: ג ולא שייך לומר דהוה עלמו אמר לה כיון שהיא עלמה לא היתה מדברת אל הבטנה ומי"ל דהא"ל דייק מדהכתיב ויאמר ה' לה ולא כתיב ויאמר לה ה' כמ"ש בני כבר ויאמר לה מלאך אלו ויאמר לה כיצא אלא ודאי ה"ש ויאמר ה' לבלית שיאמר לה: ם דהוה ג' גאים כי הי"ד בא במקום אל"ף: ע פ' דאתשוטטים בה מעבו • ודבי בה מיעקב ובקה הא תמרינן בסוטה בשעת פגישתו של רבי זקף עבר לפנעוניו כלפי מעלה וכו' ואמר לא בהיתי משוטט הזה לפי שטורת שיגעתי אמי' בלבנה קטנה • ויל דבני ביתו היו הולכין ולא פסקו משולחנו הזה הוה גאות אבל רבי עלמו לא היה הולך אל הש"ם • ו"ש בגמ"י: פ דאמ"ר ואני לאמים ג"ל • (מהר"ן) דיקו ממנה ואמר דלא שייך אלא בגלגים וכ"ש בהדיא בדבש"ע ע"ג ד' כ': צ פי' שאין הכוונה בזה לבודיע לא מה שיש בתעיס שהי' בבר אחר שי גויים בבטנך רק הכוונה הוא לבודיע לה איזהו הגויים שבבטנה אם הוא ואומר שבעודם בתעיס בטרם אחתם נאחיל הבולם הם נפרדים זה מזה אלא בטרם בא לבשו זה לזולו בעודם בתעיס ולבן בתקם יפרדו שהוא לשון עקיר נפרדים שהוא ג' ביומי לומר שבבר הם נפרדים בתעיס • הרא"ם • אחו אדמוני בתרגום אדרת שער • ומדרש אגדה אדרת שער בראשית רבה (הג"ה) פי' שאין בהדים מבאוים ביאה"ל לאחוה קודם בולד אבל פה שעשו רץ ומפרכים בעברה לפני עבודה בוכיים זה היה בטבעו הלה לבתרבק בטיבו ע"ב: ק לומר לא יהיו שיהם מגדולה בשון ת' אלא וכו' ופ"ם מלאים כמו פגל מלגדו שהוא כמו פן ולא יוסר ממנו בעוד שבתחי

בעל הטורים

לך אבל לגאת לאו עקר הוא: (כב) ויאמרו זה סולר אחר לו אלא בני יבלבל וזה סולר אחר פנודת עלי"ר דבעיב (הושע ה') הוחיל הלך אחרי לו זה מתני לוויו בל זה וזה מתוך לוויו בל זה (כ"ל פס"ג): בגרמה • בני' מן שם בן נח: (כד) תומם • תכר יו"ד ואלף שחסרים י"ל ממנד י"ל שבעים שהיה לאויב לבולד כדאיתא במדרש: (כה) עשו • שהיה עשוי ונגמר • עשו בני' שלום שאלמלא שעשו שלום היה מתריב השולם: (כו) ואחרי כן יצא אחיו • כל' שולם ע' עצ' תומם

אונקלוס

יי וְעַדְיָאת רִבְקָה אִתְּתֵהּ׃ כב וְדַחֲקִין בְּנַיָּא בִּמְעָהָא וַאֲמָרַת אִם־כֵּן
לְמָה דְנָן אֲנָא וַאֲזָלַת לְמִתְבַּע אוּלְפַן סוֹרֵקְדָם יְיָ׃ כג וַאֲמַר יְיָ לַהּ
תְּרֵין עַמְמִין בְּמֵעָיְכִי וְתַרְתֵּין מַלְכְּוָן מִמֵּעָיְכִי יִתְפְּרֵשָׁן וּמַלְכוּ מִמַּלְכוּ
יִתְקַף וְרַבָּא יִשְׁתַּעְבִּיד לְזְעִירָא׃ כד וּשְׁלִימוּ יוֹמָהָא לְמֵילַד וְהָא
תְּיוֹמִין בִּמְעָהָא׃ כה וּנְפַק קַדְמָאָה סְמוּק כֻּלֵּהּ כִּגְלִים (כ"י כִּכְלָל) דְּשֵׂעָר
וּקְרוֹ שְׁמֵהּ עֵשָׂו׃ כו וּבְתַר־כֵּן נְפַק אָחוּהִי וִידֵהּ אָחֲיָדָא בְּעַקְבָא

ר ש"י

לנחם • בשביל: (כב) ויתרוצצו הבנים בקרבה • לשון רץ לקראת רץ שהיו רצים ומתנענעים בתוך גופה כדרך עוברים • וכן מן קם מתקוממים מן לן מתלוננים • אבל מלשון רצץ עזב דלים היה לו לומר וירצצו כמו בטרם יתננפו רגליכם לדרוש את ה' • אל הנביאים שבאותן הימים כדכתיב לדרוש את ה' מאתו • וכתיב כי יבא אלי העם לדרוש אלהים • נוים • אל תיראי כי צער העיבור שלך בשביל שתאמוטים יש בבטנך שמרובה צער העיבור של שנים מעיבור אחד • ארץ וכל לאמים כפל לשון הוא • אבל אמים הוא עמים ומתוך שהנביא התחיל לומר לה גמר ופירש לה כל העתידות: ורב יעבוד צעיר • ולכן אהבה את יעקב שאהבו הקב"ה וכדכתיב ואהב את יעקב: (כד) והנה תומם • בכל דבר הדומה רגיל לומר כן • וכן ויהי בבקר והנה היא לאה כי עד עתה היה סבור שהיא רחל וכן ויקץ פרעה והנה חלום כי לא הי' סבור שהי' חלום עד שניעור משנתו: (כה) אדמוני • רו"ש בלע"ז: כאדרת שער • שלובשים הרועים: ויקראו • כל

שפתי חכמים

ר פ' ג'

הסר • ונתמר תמומים מלא לפי שמשמש לדיקים אבל כאן אחד לדיק ואחד רשע: (כה) אדמוני • סימן הוא ר"ל שיהא שופך דמים (הלאמים רבה): כלו כאדרת שער • מלא שער בטנית ש"ל אמר המלאה שער פלעזר"א בלשון האריגיו • פול מיט האר): ויקראו שמו עשו • הכל קראו לו כן לפי שהיה נעשה ונגמר בשערו כבן שמים הרבה: (כו) ואחרי כן יצא אחיו וגו' • שמעתי מדרש אגדה תהזוקנו לפי פשוטו דדין היה אומה בו לעבבו יעקב מלר מטיפה לאומה ועשו מן המשמש לא ומד משפופרת שפיש קלרה תן בה שתי אבנים זו תחת זו הנכנסת לאומה תלא אחרונה והנכנסת אחרונה תלא לאומה ראשונה מגלת שבו שעלר בראשונה יצא לאומה שעלר לאומה

ר ש"י

(כב) ויאמר ה' לה • על ידי נביא • שני גוים • אל תיראי כי צער העיבור שלך בשביל שתאמוטים יש בבטנך שמרובה ושני לאמים • מלכיות כדכתיב מלכי ארץ וכל לאמים כפל לשון הוא • אבל אמים הוא עמים ומתוך שהנביא התחיל לומר לה גמר ופירש לה כל העתידות: ורב יעבוד צעיר • ולכן אהבה את יעקב שאהבו הקב"ה וכדכתיב ואהב את יעקב: (כד) והנה תומם • בכל דבר הדומה רגיל לומר כן • וכן ויהי בבקר והנה היא לאה כי עד עתה היה סבור שהיא רחל וכן ויקץ פרעה והנה חלום כי לא הי' סבור שהי' חלום עד שניעור משנתו: (כה) אדמוני • רו"ש בלע"ז: כאדרת שער • שלובשים הרועים: ויקראו • כל

אֹחֶזֶת בַּעֲקֵב עֵשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וְיִצְחָק בֶּן־שִׁשִּׁים
שָׁנָה בְּלֶדֶת אֹתָם׃ כז וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ
יֹדֵעַ צַיִד אִישׁ שָׂדֶה וְיַעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים׃
כח וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת־עֵשָׂו כִּי־צַיִד בְּפִיו וְרִבְקָה אֹהֶבֶת אֶת־
יַעֲקֹב׃ כט וַיָּזֶד יַעֲקֹב נָזִיד וַיָּבֹא עֵשָׂו מִן־הַשָּׂדֶה וְהוּא
עָיֵף׃ ל וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל־יַעֲקֹב הַלְעִיטֵנִי נָא מִן־הָאָדֹם
הָאָדֹם הַזֶּה כִּי עָיֵף אָנֹכִי עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמוֹ אֱדוֹם׃
לא וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מִכְרָה כַיּוֹם אֶת־בְּכֹרָתְךָ לִי׃ לב וַיֹּאמֶר

שפתי חכמים

וכו׳ פי׳ מ״ה לא כתיב הכא דמן הדין כ״ל נמלא ראשון כמו שה״ה בזילרה ראשון וכו׳ : א דתנ״ל וידו אוחזת בו פני : ב דק״ל למה לא כתיב מי קרא לאותו ושוד כיון דכתיב ויאמר כן בשים אמר ס״מ דעד השתא לא בילתה מהאנשי קרא לכן פי׳ הקב״ה קראו ד״ל אבל קראו ולמה לא כתיב יצחק שלא יתמרו הבודני כוכבים אבל יעקב ועשו כ״ד בשעקבו פעמים מכרש״ : ג דפי׳ ראשון קשה למה צריך למנחם בעקב עשו מצ״מ בזה ובכבל׳ פי׳ אין זה מספיק וכו׳ אבל לפי׳ ד״ל שאבל קרא לו ה״כ בעקב עשו אין מיותר לגמרי כי צריך למנחם כדי ליתן בעשו מפני מה קרא לו אבל שם שם יעקב : ד דק״ל למה המתין כל כך מלהסמלו עד שנעשה בן ס׳ אמר יותר מלהמרכם שלא המתין אלא י׳ שנים כמו שפירש״י לעיל בס׳ ויהי והוא המתין כ׳ שנה ל״ם וכו׳ וכי מיומא מילף מהכא דאם המתין י׳ שנים אז צריך להסמלו ולא ליקח אשה לכן אמר ובפחה וכו׳ ולאו דוקא שפחה : ה דק״ל ואם מתעניה היו פגדים אז לרשעו וזה לשומו ועש״ם כ״ל מלומר אע״פ שהיה עשו עושה רעה היו מוליו בעצמותו והכריחם לא קמיהו כל עוד שנעשה בן י״ג שנה וא״ם בזה ולא עשו לא יצא לחרות רעה עד שהיה בן ס״ו שנה ומ״ה בתלרו ימי אברהם כ׳ שנים כמו שפירש״י לק׳ וי״ל דאותו שני שנים עשה בלעבה ואח״כ עשה בפרהסיא : ו מהכתיב ידע משמע דבר שצריך תמיה דתנ״ל הייתו לים שהה ועי״ל דהיה ציד הוא כיסף בל לים שם כמו שלים שהה כיסף בל יוכב הלים ולי הוה פירוהו לד חיות לא הוה כיסף בל שם דאמר הוה דהיום שם כמי יטל לגזר חיות : ז דתיון חייבים כמעשר אפי׳ מדרבנן ואות מדקדק במנות וק״ל . (קל״מ) ומ״ש שמעשה אותו כמנות כמעשר ל״ל משום דקמנות כאלה מלינו בפירוש בהחיות אברהם שנת׳ ויקן לו מעבר מכל ודלתי בחיקו בנוי אמ״כ ג״כ כמנות אלה מבלי׳ ביאתה

כמ׳

דְּעֵשָׂו וּקְרָא שְׁמֵהּ יַעֲקֹב וְיִצְחָק בַּר־שִׁתִּין שְׁנִין כַּד־יְלִידַת יָתְהוֹן ׃
כז וּרְבִיו עוּלֵּמָיָא וַהֲוָה עֵשָׂו גֻּבַר נְחַשִּׁירְכָן גְּבַר נְפַק־לְחַקְלָא וְיַעֲקֹב
גֻּבַר שְׁלִים מִשְׁמַשׁ בֵּית־אוּלְפָנָא׃ כח וּרְחֵם יִצְחָק יָת־עֵשָׂו אֲרֵי־
מְצֵידֵהּ הֲוָה אָכֵיל וְרִבְקָה רְחִימַת יָת־יַעֲקֹב׃ כט וּבְשִׁיל יַעֲקֹב
תַּבְשִׁילָא וַאֲתָא (נ״י וְעָל) עֵשָׂו מִן־חַקְלָא וְהוּא מְשַׁלְהֵי׃ ל וַאֲמַר
עֵשָׂו לְיַעֲקֹב אַטְעֲמֵנִי כְּעַן מִן־סְמוֹקָא סְמוֹקָא הָדֵין אֲרֵי מְשַׁלְהֵי אֲנָא
עַל־כֵּן קְרָא־שְׁמֵהּ אֱדוֹם׃ לא וַאֲמַר יַעֲקֹב זַבִּין כְּיוֹם־דְּלְהֵן יָת־בְּכֹרוּתָךְ

רש״ם

העולם שכו עשו׳ אדם עשוי ונגמר שהי׳ בעל שער׃ (כז) יודע ציד׳ לצוד ציד להביא׃ יושב אהלים׳ רועה צאן אבין׃ כמו שפירשתי איש יושב אהל ומקנה׃ (כח) ציד בפיו׳ פשוטו כתרגום׃ אוהבת את יעקב׃ שהיתה מכרת בתומתו וגם ממה שאמר הקב״ה ורב יעבוד צעיר והוצרך להקדים כאן אהבת יצחק לעשו ואהבת רבקה את יעקב להודיע מה שכתב לפנינו שיצחק רצה לברך עשו ורבקה הערימה לברך את יעקב׃ (לו) מן האדם הזה׃ דרך אדם הממהר לשאול מחבירו כופל את דבריו וזה שהיה רעב הרי הא כאומר תן לי מהרה לאכול׃ על כן קרא שמו אדום׃ הוא אדמוני ונתאוה לאכול אדום׃ ובשביל רעבתנותו מכר בכורתו לשון בזיון קרא לו כן שבשביל מאכל אדום מכר בכורתו׃ (לא) מכרה כיום׃ כלומר לאלתר מיד

רש״י

בכל אלה אלא כלבו כן פיו׃ מי שאינו מכיר לגמרה קרוי תם׃ ישב אהלים׃ אהלו של שם ואהלו של עבר׃ (כח) בפיו׃ כתרגומו בפיו של יצחק׃ ומדרשו בפיו של עשו שהי׳ לד אותו ומלמדו בדבריו׃ (כט) ויזד׃ לשון בישול כתרגומו׃ והוא עיף׃ (כ״ל) בלשה״ק דמיומא (ירמיה ד) כי עיפה נפשי להרוגים׃ (ל) הלעיטני׃ אפתח פי ושפוך כרבה לתוכה כמו שבאינו אין אוכסין את האדם׃ עדשים אדומות׃ ואותו היום מת אברהם שלא ירחה עשו בן כמו יוצא להרכות רעב ואין זו שיבה שהבטיחו הקב״ה לפיכך קלר הקב״ה ס׳ שנים משמותו כ שיחתו מי ש״פ שנה וזה קע״ה שנה וכישל יעקב עדשים להכרות את האבל ונתנה עדשים שדומות לנגלל שבאבלות נגלל המוזר בעולם (ועוד מה עדשים אין לשם פה כך האבל אין לו פה שאסור לדבר ולפיכך המוגג להכרות האבל בתחלת מאבלו בלים שהם עגולים ואין לשם פה כך אבל אין לו פה כדאמרי׳ במועד קטן אין אבל ג׳ ימים כלאשונים אינו משיב שלום לכל אדם וכ״ש שאינו שואל בתחלה׃ מג׳ ועד ז׳ משיב ואינו שואל וכו׳ ברש״י יטן): (לא) מכרה כיום׃ כתרגומו כיום דילהן שהוא נרוח כך מסר לי מכירה ברורה׃ בברתך׃

בעל התורים

כן תוך מיעקב׃ (כז) איש תם׃ ס״מ שם שיבב בתמלי שם לגמרי׃ ת״מ שיש שהו מבבמשו לאחרן עד שנעשה בבים ומו לאתר מ״מ שיש יושב אהלים של שמשה (כדאיתא בזכתים דף קיח)׃ ושבב אהלים עולה מ״ו שבר שאתה שבינה בהאהל׃ יעקב בגמ׳ מלאך האלוהים ובגימ׳ הבן עדן׃ ובגי׳ (וירא) לא יאלף (ישעיה ס׳)׃ (ל) הלעיטני נא מן׃ ר״ת המן שאר בשם שיעקב קנה מעשו בטרחו בלחם ובדשים כך קנה מדבלי לא המן

שפתי חכמים

בפ׳ מלא שמרים וכן ביעקב עבר לאשבעש לר וחו״ק : ח לא עוכר בשנה הא״כ לא אים הלמה מבמ״ל כמו מבא לו עוכר הלמה כמו בקין׃ ט הלא״כ והוא רשב מבא״ל : י בתמיב בסמון מיד עדשים ולכן כתיב הלעיטני נא מן האדם האדם׃ כ ות״ם הלמה בגשו עם שמותיו לאות וי״ל מדכתיב גבי אברהם יקן ובבא ולא כתיב ימים כמו בגי יצחק יקן ובבא ימים וכן בשאר לדיקים :

עֲשֹׂה הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוּת וְלָמָּה־זֶּה לִי בְּכֹרָה׃ לג וַיֹּאמֶר
יַעֲקֹב הִשָּׁבְעָה לִּי כַּיּוֹם וַיִּשָּׁבַע לוֹ וַיִּמְכֹּר אֶת־בְּכֹרָתוֹ
לְיַעֲקֹב׃ לד וְיַעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לֶחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים וַיֹּאכַל
וַיִּשְׁתְּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת־הַבְּכֹרָה׃ פ כו א וַיְהִי
רָעָב בָּאָרֶץ מִלְּבַד הָרָעָב הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיָה בִּימֵי אַבְרָהָם
וַיֵּלֶךְ יִצְחָק אֶל־אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ־פְּלִשְׁתִּים גְּרָרָה׃ ב וַיֵּרָא
אֵלָיו יְהוָה וַיֹּאמֶר אַל־תֵּרֵד מִצְרַיְמָה שְׁכֹן בָּאָרֶץ אֲשֶׁר
אֹמַר אֵלֶיךָ׃ ג גּוּר בָּאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמְּךָ וַאֲבָרֲכֶךָּ כִּי־
לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־כָּל־הָאֲרָצֹת הָאֵל וַהֲקִמֹתִי אֶת־
הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ׃ ד וְהִרְבֵּיתִי אֶת־
זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְנָתַתִּי לְזַרְעֲךָ אֵת כָּל־הָאֲרָצֹת
הָאֵל וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ׃ ה עֵקֶב אֲשֶׁר־שָׁמַע
אַבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֻקֹּתַי וְתֹרֹתָי׃

שפתי חכמים

ל ראש מפני הרעב אמר כן. כלומר אמרי מת מרעב: מ ר"ל כיון שכתוב שמכר בכורתו ליעקב ש"מ שלא רצה בה וה"ל כיון שכתוב ויבז אלא כעין ויבז ר"ל דבלא זה נמי ידענו מרעב כיון שלא נזה הוא מליו כעין כמאוס וכו' דרשי לעיל נבי בת נתואל מפרן הרס: ג דשולה כיון קדשי קדשים אחין רשאין לטולאה לחוץ לעזרה לף ה"ל עזרה אלי היא ואין לאחר רשאי לאחר לה"ל: ס לאנו נפרש והתנרנו בפה לא שיתנרנו בפנים

ופרושי רלם אמר אני הולך למות על ידם ה"ל מה הפן לי בה: (לד) ויבז עשו. העיד הכתוב על רצונו ס שביזה עבודתו של מקום: (ב) אל תרד מצרימה. שהיה דעתו לרדת למצרים כמו שירד אביו בימי הרעב אמר לו אל תרד מצרימה שאתה עולה תמימה נולין הולה לאדן כדאי לך: (ג) האל. כמו האלה: (ד) והתברכו בזרעך. אדם אומר לבנו שיהא זרעך כוכבו של יעקב וכן בכל המקרא וזה אב לבונן כך יברך ישראל לאמר ישמך וגו' ואף לענין הקללה מלינו כן ויהיה האדם נאלה שהמקלל שולאו אומר תהא כפלוניה וכן (ישעיה סה) וסמתם שמכם לשבועה לבחירי הרגבנו אומר אתה כפלוני אם עשיתי כך וכך: (ה) שמע אברהם בקולי. כשמסיתי אותו: וישמר משמרתי. גזרות להרחקה על אזהרות שבתורה כגון שיהא לעבדיה ושכנים לבנים (יבמות מה): מצותי. דברים שאינו לא נכתבו לאוין כן הנטוות כגון

לי׃ לב וַאֲמַר עֲשָ׌ הָא אֲנָא אֲזַל לְמִמְּת וּלְמָה־דְנָן לִי בְּכֻרוּתָא׃
לג וַאֲמַר יַעֲקֹב קַיֵּם לִי כְּיוֹם דְּיָתֵן וְקַיֵּם לֵהּ וְזַבִּין יָת־בְּכֻרוּתֵהּ
לְיַעֲקֹב׃ לד וְיַעֲקֹב יְהַב לְעֵשָ׌ לַחֲם וְתַבְשִׁיל דְּטַלּוּפְחִין וַאֲכַל וּשְׁתִי
וְקָם וַאֲזַל וְשָׁט עֵשָ׌ יָת־בְּכֻרוּתָא׃ א וַהֲוָה כַּפְנָא בְּאַרְעָא בַּר מִכַּפְנָא
קַדְמָאָה דִּי הֲוָה בְּיוֹמֵי אַבְרָהָם וַאֲזַל יִצְחָק לְוָת־אֲבִימֶלֶךְ מַלְכָּא־
רַכְּלִשְׁתָּאֵי לְגְרָר׃ ב וְאִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ וַאֲמַר לָא־תֵחוֹת לְמִצְרַיִם שְׁרֵי
בְּאַרְעָא דִּי אֵימַר לָךְ׃ ג דּוּר בְּאַרְעָא הָדָא וִיהֵי־מֵימְרִי בְּסַעְדָּךְ
וַאֲבָרְכִנָּךְ אֲרֵי־לָךְ וְלִבְנָךְ אֶתֵּן יָת־כָּל־אַרְעָתָא הָאִלֵּין וְאָקִם יָת־קְיָמָא
דִּי קַיֵּמִית לְאַבְרָהָם אֲבוּךְ׃ ד וְאַסְגֵּי יָת־בְּנָךְ כַּיְגָיאִין כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָּא
וְאֶתֵּן לִבְנָךְ יָת־כָּל־אַרְעָתָא הָאִלֵּין וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִיל בְּנָךְ כֹּל עַמְמֵי
אַרְעָא׃ ה חֲלָף דִּי־קַבִּיל אַבְרָהָם בְּמֵימְרִי וּנְטַר מַטְרַת־מֵימְרִי פִּקּוּדַי

בעל המורים

מכור לי חלק בכורתך הראוי לך בממון אבי בממון שאתן לך ואח"כ אתן לך המאכל לעדות ולקיום כדרך שמצינו ויאכלו שם על הגל לקיום ברית בין לבן ליעקב: (לב) הנה אנכי הולך למות. בכל יום אני הולך לצוד חיות ביערים המצויים שם דובים וארויות וחיות רעות ואני מסוכן למות למה לי להמתין חלק בכורה לאחר מיתת אבינו. כך פי' אבי הרב רבי מאיר מ"כ: (לד) ויבז עשו את הבכורה. וימכר את בכורתו בדמים. ואחר כן ויעקב נתן לעשו וגו' כמנהג בני אדם לקיים דבר: ויבז עשו. לפי שלבסוף נתחרט על כך כדכתיב את בכורתי לקח. לכן הקדים כאן להודיע שטותו עתה בשביל אכילה ביזה את הבכורה אבל לבסוף היה מתחרט: ויבז. כמו ויבזה מן דבר ה' בזה כמו ויקן מן קנה: (א) מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם. כדכתיב ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה. לא הוצרך פסוק זה אלא להודיעך שבשם שאברהם אביו היה הולך בשביל הרעב למצרים כך יצחק היה יורד למצרים דרך ארץ פלשתים דרך קצרה. כדכתיב ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא ולכך אמר לו הקב"ה אל תרד מצרימה לפי שידע הקב"ה שהיה יורד למצרימה: (ג) כי לך וגו'. ובשביל שנתתי לו ולזרעו את הארץ הזאת צויתי לו לצאת מארצו וממולדתו כדכתיב שם אל הארץ אשר אראך: (ה) עקב אשר שמע אברהם בקולי. על העקידה דכתיב אשר שמעת בקולי: וישמר משמרתי. כגון מילה דכתיב בה ואתה את בריתי תשמור: מצותי. כגון מצות שמנה ימים

ר ש"י

גזל וספיקות דמיים: הקותי. דכתיב שלר מעשה אחין מעשה בדבר אלא גזרת המלך ואחר מעשה מוסיפו כגון אכילת חזיר ולביסה ואחרתו על עבדיו: ותורתי. לבסוף

ר ש"י

זה כדאי שיקריב לה"ק: (לב) הנה אנכי הולך למות. (מתמודדת והולכת היא בסכנה אלא תהא כל עת הענודה בסכנות כי שבט לוי יטול אותה. ועוד) אמר עשו מה טיבה לבל עבודה זו א"ל כמה אזהרות ועונשין ומיתות הלוין בה כאותה שבטיו (בסנהדרין פג) אלו הן שבמיתה שחוי יין העוד הכתוב על רצונו ס שביזה עבודתו של מקום: (ב) אל תרד מצרימה. שהיה דעתו לרדת למצרים כמו שירד אביו בימי הרעב אמר לו אל תרד מצרימה שאתה עולה תמימה נולין הולה לאדן כדאי לך: (ג) האל. כמו האלה: (ד) והתברכו בזרעך. אדם אומר לבנו שיהא זרעך כוכבו של יעקב וכן בכל המקרא וזה אב לבונן כך יברך ישראל לאמר ישמך וגו' ואף לענין הקללה מלינו כן ויהיה האדם נאלה שהמקלל שולאו אומר תהא כפלוניה וכן (ישעיה סה) וסמתם שמכם לשבועה לבחירי הרגבנו אומר אתה כפלוני אם עשיתי כך וכך: (ה) שמע אברהם בקולי. כשמסיתי אותו: וישמר משמרתי. גזרות להרחקה על אזהרות שבתורה כגון שיהא לעבדיה ושכנים לבנים (יבמות מה): מצותי. דברים שאינו לא נכתבו לאוין כן הנטוות כגון

שני׃ וַיִּשָּׁב יִצְחָק בְּגְרָר׃ יז וַיִּשְׁאֲלוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ
וַיֹּאמֶר אֲחֹתִי הִוא כִּי יָרֵא לֵאמֹר אִשְׁתִּי פֶּן־יַהַרְגֻנִי אַנְשֵׁי
הַמָּקוֹם עַל־רִבְקָה כִּי־טוֹבַת מַרְאֶה הִוא׃ ח וַיְהִי כִּי אָרְכוּ־
לוֹ שָׁם הַיָּמִים וַיַּשְׁקֵף אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים בְּעַד הַחַלּוֹן
וַיַּרְא וְהִנֵּה יִצְחָק מְצַחֵק אֵת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ׃ ט וַיִּקְרָא
אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק וַיֹּאמֶר אַךְ הִנֵּה אִשְׁתְּךָ הִוא וְאֵיךְ אָמַרְתָּ
אֲחֹתִי הִוא וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק כִּי אָמַרְתִּי פֶּן־אָמוּת
עָלֶיהָ׃ י וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לָּנוּ כִּמְעַט שָׁכַב
אַחַד הָעָם אֶת־אִשְׁתֶּךָ וְהֵבֵאתָ עָלֵינוּ אָשָׁם׃ יא וַיְצַו
אֲבִימֶלֶךְ אֶת־כָּל־הָעָם לֵאמֹר הַנֹּגֵעַ בָּאִישׁ הַזֶּה וּבְאִשְׁתּוֹ
מוֹת יוּמָת׃ יב וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִוא וַיִּמְצָא בַּשָּׁנָה
הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה׃ שלישי יג וַיִּגְדַּל הָאִישׁ
וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וָגָדֵל עַד כִּי־גָדַל מְאֹד׃ יד וַיְהִי־לוֹ מִקְנֵה־צֹאן
וּמִקְנֵה בָקָר וַעֲבֻדָּה רַבָּה וַיְקַנְאוּ אֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים׃ טו וְכָל־
הַבְּאֵרֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ עַבְדֵי אָבִיו בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו

שפתי חכמים

ארעך דת"כ כיה"ל לומר ולתנרנו מעבר: ע וה"ם כיון שקיימו כל התורה למה כתיב יעקב שתי אחיות ומשון דיבה אחותו ומעבים יוכבד אחות לבן׃ ו"ל דלא קיבלו עליהם לקיימם אלא בת"ל׃ וכם כיו בת"ל׃ כרמב"ן פ דמאמע בפסוק שבאלו אם רבקה ויאחק כביב וכיאך שיך זה תש"כ כי׳ על וכו׳: צ ופי׳ ויצחק כנים מקום הכשקפה פשוט ולא תבם לבן ויצחק תבימלך: ק דאנ"ל מנה ידע דאשתו כיתה ולא תבם בדמאת נפוף ובזוק דאם׃ (מה"ר) מלאם דדיקן מיבת לבאנו מיוחר הוא מלמד בכיה מלחק מעבסה לבאנו דבייהו שיומם ומם שפי׳ רש"י על ויצחק ולא על ויהי דלא תימא מלהבון מתם מבאמם דחלילה לנדיק מאוהו לבנים תלון פשוט אלא בסבר לתלון ומתה זה כבין לבימלך וחבו ויצחק ר"ל בשבחה וכבנם בעבד לתלון ר"ל בנגד לתלון נמו כל בעד שבמקבלת (ועש"ם בסוכר דברי הרא"ם:) ר הרש"ו דייק מדבריב ובכלתה עליהו לבם ולא קלי לתמלך ת"ם דבא בבי מלך נמי מליהו ל׳ רבים ובן בבי וקי"ל (מה"ר) כ"ל דדייק מדהכ"ל לחד בסבול ולבם בתנ"ף אלא בפס"ח ובן פי׳ בפסוק בן ידון עמו בלתו: ש (נחמ"ן) ת"ל לפ"ש בשן עבד דבא תצר אלא שבאה עבר ופוד דבא לוס לבבריו בסיה תשבו ומבילה לא יבבנו אלא: ת דקל"ל דבא

ר ש"י

הורם שבעל ב פה כלבם למבם מסיני (כ"ל): (ז) לאשתו׳ על תשתו ב כמו (לעיל כ) אמרי לי אחי סוא׳: (ח) כי ארכו׳ אמר מעתה אין לי לדאוג מאחר שלא אכנס עד צ עכשיו ולא מזכר לטיות כאמר: וישקף אבימלך וגו׳. קטרא"ו מסמם מעטו: (י) אחד העם׳ כמיוהד ר בעם זה המלך: הבאת עלינו אשם׳ אם שכב כבר ש שבאת אבם עלינו: (יב) בארץ ההיא׳ תש"ם שאינה תשובה בת"ו עלמה ת כאלו

ר ש"י

שבעת עממים (נ"ל): בשנה ההוא׳ תש"ם שאינה כתקנה שבתה שבת בשבון (כ"ל) ׳ בתרן בסיל בשבם הסיל׳ שמבם למם לומר שבתרן קבם והבשבם קבם: מאה שערים׳ שלמדוה כמם לאוים א לעשות ועשם על אחת שלמדוה מאה׳ וברוחינו אמרו אומר ב זה לעבדות היה: (יג) כי גדל מאד׳ בסיו אומרים זכל ג בבדולתיו של ונתן ולא בספו והבו של מנימלך (כ"ל): (יד) ועבדה רבה׳ פעולה רבם בל׳ לעז מוכרוי"ל (מרכיינ׳ ׳ נעשעפט׳ נעוועבר)

קְיָמֵי וְאוֹרָיָתִי׃ ו וַיִּתֵּב יִצְחָק בִּגְרָר׃ ז וּשְׁאִילוּ אֲנָשֵׁי אַתְרָא לְעַל־
עֵיסַק׳ לְאִתְּתֵהּ וַאֲמַר אֲחָתִי הִיא אֲרֵי דְּחִיל לְמֵימַר אִתְּתִי דִּלְמָא־
יְקַטְּלֻנִי אֲנָשֵׁי אַתְרָא עַל־רִבְקָה אֲרֵי־שַׁפִּירַת חֵיזוּ הִיא׃ ח וַהֲוָה כַּד־
סְגִיאוּ־לַהּ תַּמָּן יוֹמָיָא וְאִסְתָּכִּי אֲבִימֶלֶךְ מַלְכָּא דִּפְלִשְׁתָּאֵי מִן חֲרַכָּא
וַחֲזָא וְהָא יִצְחָק מְחַיְיךְ עִם רִבְקָה אִתְּתֵהּ׃ ט וּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק
וַאֲמַר בְּרַם הָא אִתְּתְךָ הִיא וְאֵכְדֵין אֲמַרְתָּ אֲחָתִי הִיא וַאֲמַר לֵהּ
יִצְחָק אֲרֵי אֲמָרִית דִּלְמָא אֵימוּת עָלַהּ׃ י וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ מָה־דָּא
עֲבַדְתָּ לָנָא כִּזְעֵיר־פּוֹן שָׁכִיב דְּמִיחַד בְּעַמָּא עִם־אִתְּתְךָ וְאַיְתֵיתָא
עָלָנָא חוֹבָא׃ יא וּפַקִּיד אֲבִימֶלֶךְ יָת־כָּל־עַמָּא לְמֵימַר דְּיִנְזַק בְּגַבְרָא
הָדֵין וּבְאִתְּתֵהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל׃ יב וּזְרַע יִצְחָק בְּאַרְעָא הַהִיא
וְאַשְׁכַּח בְּשַׁתָּא הַהִיא עַל־חַד־מְאָה בְּדִשַׁעֲרוֹהִי וּבְרִכֵהּ יְיָ׃ יג וּרְבָא
גַּבְרָא וְאֲזַל אָזֵיל (נ"י סָגֵי) וְרָבֵי עַד דִּי־רְבָא לַחֲדָא׃ יד וַהֲוָה־לֵהּ גַּיְתֵי־
עָנָא וְגַיְתֵי־תּוֹרִין וּפָלְחָנָא (נ"י וְעַבּוּדָה) סַגִּיאָא וְקַנִּיאוּ בֵּהּ פְּלִשְׁתָּאֵי׃
טו וְכָל־בֵּירִין דִּי חָפְרוּ עַבְדֵי אֲבוּהִי בְּיוֹמֵי אַבְרָהָם אֲבוּהִי טַמּוֹנוּן

ר ש ב"ם

דכתיב כאשר צוה איתו אלהים: חקותי ותורתי׳ לפי עיקר פשוטו הניכרות כגון גזל ועריות וחימוד ודינין והכנסת אורחים כלם היו נוהגין קודם מתן תורה אלא שנתחדש ונתפרש לישראל וכרתו ברית לקיימן: (ה) ויהי כי ארכו לו שם הימים׳ לא נזהר מעתה כל כך שלא להתנהג עם אשתו מנהג אישות מאחר שלא נתנו לב לגזולה ממנו: מצחק׳ תשמיש כדכתיב בא אלי העבד העברי אשר הבאת לנו לצחק בי׳ ובמקום אחר הוא אומר בא אלי לשכב עמי: (יב) בארץ ההיא׳ אע"פ שארץ קשה היא: בשנה ההיא׳ אע"פ שהיא שנת בצורת ורעבון: מאה שערים׳ שדה ששיערוהו שתוציא כור א' הוציאה מאה כורין: (יד) ועבדה רבה׳ עבודת שדה וכרמים׳ כי סתם בקולי משמעתי מלותי תקותי וחוקותי: (יג) וגדל האיש׳ ויגדל עד כי גדל׳ ג' גדולות נגד ג' כדכתיב בתנכך בעקדם כי בכך תנכך והתפרש מגדעו: (יד) ועבדה רבה׳ ב' פעמים׳ הבא ואידך כתיב (ח') מה הפש גדול מכל כני קדם לף הבא היה גדול

שפתי חכמים

דכתיב כאשר צוה איתו אלהים׳ לא נזהר מעתה כל כך שלא להתנהג עם אשתו מנהג אישות מאחר שלא נתנו לב לגזולה ממנו: מצחק׳ תשמיש כדכתיב בא אלי העבד העברי אשר הבאת לנו לצחק בי׳ ובמקום אחר הוא אומר בא אלי לשכב עמי: (יב) בארץ ההיא׳ אע"פ שארץ קשה היא: בשנה ההיא׳ אע"פ שהיא שנת בצורת ורעבון: מאה שערים׳ שדה ששיערוהו שתוציא כור א' הוציאה מאה כורין: (יד) ועבדה רבה׳ עבודת שדה וכרמים׳ כי סתם

דכתיב כאשר צוה איתו אלהים׳ חקותי ותורתי׳ לפי עיקר פשוטו הניכרות כגון גזל ועריות וחימוד ודינין והכנסת אורחים כלם היו נוהגין קודם מתן תורה אלא שנתחדש ונתפרש לישראל וכרתו ברית לקיימן׳ ויהי כי ארכו׳ לא נזהר מעתה כל כך שלא להתנהג עם אשתו מנהג אישות׳ מאחר שלא נתנו לב לגזולה ממנו׳ מצחק׳ תשמיש כדכתיב בא אלי העבד העברי אשר הבאת לנו לצחק בי׳ ובמקום אחר הוא אומר בא אלי לשכב עמי׳ (יב) בארץ ההיא׳ אע"פ שהיא שנת בצורת ורעבון׳ מאה שערים׳ שדה ששיערוהו שתוציא כור א' הוציאה מאה כורין׳ (יד) ועבדה רבה׳ עבודת שדה וכרמים׳ כי סתם

רש"י׳ בשנה ההוא׳ תש"ם שאינה כתקנה שבתה שבת בשבון (כ"ל) ׳ בתרן בסיל בשבם הסיל׳ שמבם למם לומר שבתרן קבם והבשבם קבם׳ מאה שערים׳ שלמדוה כמם לאוים א לעשות ועשם על אחת שלמדוה מאה׳ וברוחינו אמרו אומר ב זה לעבדות היה׳ (יג) כי גדל מאד׳ בסיו אומרים זכל ג בבדולתיו של ונתן ולא בספו והבו של מנימלך (כ"ל)׳ (יד) ועבדה רבה׳ פעולה רבם בל׳ לעז מוכרוי"ל (מרכיינ׳ ׳ נעשעפט׳ נעוועבר)

סְתִמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיְמַלְּאוּם עָפָר׃ טז וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־
יִצְחָק לֵךְ מֵעִמָּנוּ כִּי־עָצַמְתָּ מִמֶּנּוּ מְאֹד׃ יז וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם
יִצְחָק וַיַּחַן בְּנַחַל־גְּרָר וַיֵּשֶׁב שָׁם׃ יח וַיָּשָׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר ו
אֶת־בְּאֵרֹת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו וַיְסַתְּמוּם
פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּקְרָא לָהֶן שֵׁמוֹת כַּשֵּׁמֹת
אֲשֶׁר־קָרָא לָהֶן אָבִיו׃ יט וַיַּחְפְּרוּ עַבְדֵי־יִצְחָק בַּנָּחַל
וַיִּמְצְאוּ־שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים׃ כ וַיָּרִיבוּ רֹעֵי גְרָר עִם־רֹעֵי
יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמָּיִם וַיִּקְרָא שֵׁם־הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי
הִתְעַשְּׂקוּ עִמּוֹ׃ כא וַיַּחְפְּרוּ בְּאֵר אַחֶרֶת וַיָּרִיבוּ גַּם־עָלֶיהָ
וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שִׂטְנָה׃ כב וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם וַיַּחְפֹּר בְּאֵר אַחֶרֶת
וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֹבוֹת וַיֹּאמֶר כִּי־עַתָּה הִרְחִיב
יְהוָה לָנוּ וּפָרִינוּ בָּאָרֶץ׃ רביעי כג וַיַּעַל מִשָּׁם בְּאֵר שָׁבַע׃
כד וֵיֵרָא אֵלָיו יְהוָה בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֱלֹהֵי
אַבְרָהָם אָבִיךָ אַל־תִּירָא כִּי־אִתְּךָ אָנֹכִי וּבֵרַכְתִּיךָ וְהִרְבֵּיתִי
אֶת־זַרְעֲךָ בַּעֲבוּר אַבְרָהָם עַבְדִּי׃ כה וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ
וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה וַיֵּט־שָׁם אָהֳלוֹ וַיִּכְרוּ שָׁם עַבְדֵי־יִצְחָק
בְּאֵר׃ כו וַאֲבִימֶלֶךְ הָלַךְ אֵלָיו מִגְּרָר וַאֲחֻזַּת מֵרֵעֵהוּ וּפִיכֹל

שפתי חכמים

בברכה מצוה כלו כדפירש"י כפ' לחם וק"ל: ד וח"ע מצוה קטנה דח"כ ויקטנו אותו פלשתים ויסתמו את כל הבארות אבר חפרו מבע"ל. (נח"מ) וכ"ל דמפני הקנאה סתמו וכדי שלא לברחות הקנאה לאמרו מקנה וכו' דאל"כ כ"ל לבסמיך ויקטנו וכו' ואחר הבימלך לך מעמנו וגו' יחת"כ ויבר ויחפור וגו' ולמה סמך ולכל הבארות וגו' לפסוק ויקנאו ב"מ מפני הקנאה סתמו וחבבו ביבנים בקנאתם ולך מהם ואחר לחם הבימלך שלא מקיימה אחבאתו ח"ל בעיו לך מעמנו: ה רש"י כתב שלא תפרש הענינים כמו שעוני חול שבות לי מעמון ל"ש דהוה נ"ל לי: סתימה: ד דסח הבימלך אמר ט לך מעמנו ולסיים מגרר ולאמר מגר כיון שבות קרוב לגרר: ז ולשון לתרגם דסח בגר הלך יצחק מגרר

ר ש"י

עבודה מעמנו עבודה לחם • עבדים מעמנו פעולה לכם: (טו) סתמום פלשתים • מפני שאמרו הקנה הם לנו מפני הגייסות ד הבאות עליו • עמונן פלשתאי ל' סתימה ה וכל' התלמוד מעמעם את הלב: (יז) בנחל גרר • רחוק ו' מן כעיר: (יח) וישב ויחפר • הבארות אשר הפרו בימי אברהם לחכיו • ופלשתים סתמום וקודם ז מנסע

בעל המורים

מכל וחף מהבימלך שהיה מלך: (טו) וסתמום • ל' כסה וחיזר ויקנאום לשון אחל (ע"ח י"מ) גבי מחה עבות של פלשתים דמו לשה שנתמעטו הפרלים בעפר: (כ) עשק • כמגד כנל מעשקו את בית יהודה (קהלת ד') ומיד עשקיהם בח: (כא) שטנה • מגד כמו שחשב שטנה על יהושפט ולכן שטנה ל' דבכה והבטת דבשם (מהלת ד'): (כב) רחובות • מגד יון שנאמרו שלא יהיו לשונות מפריס ודריס ונשבה לכם כם ומחמן לכם מקום לכל אחד ואחד חבו ופריו בתרן: (כד) אנכי אלהי אברהם אבין • ולא כתב אלהי אבי כמו בהבטחה לבן • ולא כתב ל' אלהים כמו בהבטחה

בְּלִשְׁתָּאֵי וּמְלָאנוּן עַפְרָא׃ טז וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק אֲזַל מִעַמָּנָא
אֲרֵי תְּקִפְתָּא מִנָּנָא לַחֲדָא׃ יז וַאֲזַל מִתַּמָּן יִצְחָק וּשְׁרָא בְּנַחֲלָא־
דִגְרָר וִיתֵב תַּמָּן׃ יח וְתָב יִצְחָק וְחָפַר יָת־בֵּירֵי דְמַיָּא די חָפְרוּ בְּיוֹמֵי
אַבְרָהָם אֲבוּהִי וְטַמּוֹנוּן פְּלִשְׁתָּאֵי בָּתַר דְּמִית אַבְרָהָם וּקְרָא לְהֵן
שְׁמָהָן כִּשְׁמָהָן די הֲוָה קְרֵי לְהֵן אֲבוּהִי׃ יט וַחֲפָרוּ עַבְדֵי־יִצְחָק
בְּנַחֲלָא וְאַשְׁכְּחוּ־תַמָּן בֵּירָא דְמַיִין נְבִעִין׃ כ וּנְצוֹ רַעְוָתָא דִגְרָר עִם־
רַעְוָתָא דְיִצְחָק לְמֵימַר די־לָנָא מַיָּא וּקְרָא שְׁמָא־דְבֵירָא עִסְקָא אֲרֵי
אִתְעַסִּיקוּ עִמֵּהּ׃ כא וַחֲפָרוּ בֵּירָא אָחֳרִי וּנְצוֹ אַף־עֲלֵהּ וּקְרָא שְׁמַהּ
שִׂטְנָה׃ כב וְאִסְתַּלַּק מִתַּמָּן וַחֲפַר בֵּירָא אָחֳרִי וְלָא נְצוֹ עֲלֵהּ וּקְרָא
שְׁמַהּ רְחֹבוֹת וַאֲמַר אֲרֵי כְעַן אַפְתִּי יְיָ לָנָא וְנִיפּוּשׁ (נ"א וַיַּפְשְׁנָנָא)
בְּאַרְעָא׃ כג וְאִסְתַּלַּק מִתַּמָּן בְּאֵר שָׁבַע׃ כד וְאִתְגְּלִי לַהּ־יְיָ בְּלֵילְיָא
הַהוּא וַאֲמַר אֲנָא אֱלָהֵהּ דְּאַבְרָהָם אֲבוּךְ לָא־תְדְחַל אֲרֵי־בְסַעְדָךְ
מֵימְרִי וַאֲבָרְכִנָּךְ וַאַסְגֵּי יָת־בְּנָיִךְ בְּדִיל אַבְרָהָם עַבְדִּי׃ כה וּבְנָא
תַּמָּן מַדְבְּחָא וְצַלֵּי בִּשְׁמָא דַיְיָ וּפְרַס־תַּמָּן מַשְׁכְּנֵהּ וּכְרוֹ־תַמָּן עַבְדֵי־
יִצְחָק בֵּירָא׃ כו וַאֲבִימֶלֶךְ אֲזַל לְוָתֵהּ מִגְּרָר וְסִיעַת מַרְחֲמוֹהִי וּפִיכֹל

ר ש"ם

עבודה עבודת קרקע היא: (טו) סתמום פלשתים • שלא יחזיקו בניו בהם אחרי מותו והוצרך לכתבו בשביל שכשנתרחק משם שב וחפרם דוגמת וחם הוא אבי כנען: (יח) אשר קרא להן אביו • כדי שלא יוכל אדם לערער עליהם: (כב) ולא רבו עליהי לפי שנתרחק ממריעותם דכתיב ויעתק משם: (כג) ויעל משם באר שבע• כי היה מתיירא מהם שכן מוכיח שא"ל הקב"ה אל תירא כי אתך אני נמצא יצחק באר• ולא קרא לו יצחק שם עד לבסוף שאבימלך הלך אליו מגרר וגשגרו איש

שפתי חכמים

יצחק מגרר חזר וחפרן: (כ) עשק • הערעור: כי התעשקו עמו • נתעשקו עמו עליה במריבה וערעור: (כא) שטנה • מוממ"ש (מלה מסגר סידערונג • שטערונג): (כב) ופרינו בארץ • תרגומו וניפוש ם בגלרעא: (כו) ואחזת מרעהו •

פתם מלמר הענק זה הוא על ערשור וכמ"ם בפסוק ספסקו וס' בפרינה ובערור: ם דלא יסבן לומר שהוא

שר־צבאו: כז ויאמר אליהם יצחק מדוע באתם אלי
ואתם שנאתם אתי ותשלחוני מאתכם: כח ויאמרו
ראו ראינו כי־היה יהוה עמך ונאמר תהי נא אלה
בינותינו בינינו ובינך ונכרתה ברית עמך: כט אם־
תעשה עמנו רעה כאשר לא נגענוך וכאשר עשינו עמך
רק־טוב ונשלחך בשלום אתה עתה ברוך יהוה: חמישי
ל ויעש להם משתה ויאכלו וישתו: לא וישכימו בבקר
וישבעו איש לאחיו וישלחם יצחק וילכו מאתו בשלום:
לב ויהי ביום ההוא ויבאו עבדי יצחק ויגידו לו על־
אדות הבאר אשר חפרו ויאמרו לו מצאנו מים: לג ויקרא
אתה שבעה על־כן שם־העיר באר שבע עד היום
הזה: ס לד ויהי עשו בן־ארבעים שנה ויקח אשה
את־יהודית בת־בארי החתי ואת־בשמת בת־אילן החתי:
לה ותהיין מרת רוח ליצחק ולרבקה: ס כז א ויהי כי־

שפתי חכמים

ג' עבר כזון באמר כי עתה כרתיב ס' לנו ואיך יאמר ופריטו כבר בהרן אלא ג' פתיר וכש"י פליג על תרגום שלנו שמתרגם ויפשיטנה וכיה ל' עבר לב פירש"י שהרגומו מ"ל ומיפום וק"ל: ד' דק"ל כמל לשון דקאמר ביומתיו בימיו וכיוב וש"ו קאמר בהי נא וכו' ר"ל דכתיב־ה בהיו כולה מסורס וכל"ל מהי אלה ביומתיו לא ביי וכיוב וכ"פ מהי כאלה אחר ביומתיו וכו' וכוכיב ס"ה על מלת אלה ומלת אחר מפני שהוא סיפור דברים מה שבים עם הברכם וגם הוסיף מלת גם מפני שאותו ברית שעשה בכר עם אברהם רולה הוא לעשות גם עם יצחק לכן הוסיף מלת גם עתה ומפירוש מוכח דמלת עתה הוא כמו במקום גת: ב' והוסיף מלת גם כאילו אמר מלת אתה הכתוב בהוסיף פירושו גם אתה ולפי גירסת זו שהיא כיוב ספרים מ"ל דעתה ברוך ס' מלמלת באתי נכתב הוא וס"ה שהוא נתוסף מעל מעלה נמה אנו מבקשים מתוך כן לפי שעתה ראינו שברוך ס' אתה:

אלה בינותינו וגו' כאלה אבר ביומתיו מימי אביך יהי גם עתה בימינו ויבוך (כט) לא נגעתך כשאמרנו לך לך מעמנו: אתה כגם אתה (ס"ל עתה)

רב חילה: כז ואמר להון יצחק מה־דין אתיתון לותי ואתון סניתון
יתי ושלחתוני מלותכון: כח ואמרו מחזא חזינא ארי־הוה מימרא־
דיי בסעדך ואמרנא תתקים כען מומתא דהוה בין־אבהתנא
בינתנא ובינך ונגזר קים עמך: כט אם־תעבד עמנא ביישא כמא
דיי־לא אגזיזנך וכמא די־עבדנא עמך לחודי־טב ונשלחנך בשלם
את כען ברוכא דיי: ל ועבד להון משתיא ואכלו ושתיאו:
לא ואקדימו בצפרא וקיימו גבר לאחוהי ושלחנון יצחק ואזלו
מלותה בשלם: לב והוה ביומא ההוא ואתו עבדי יצחק וחויאו
לה על־עיסק בירא די חפרו ואמרו לה אשכחנא מיא: לג וקרא
יתה שבעה על־כן שמא־דקרתא באר שבע (נ"י באר שבע) עד
יומא הדין: לד והוה עשו בר־ארבעין שנין ונסיב אתתא ית־
יהודית בת־בארי חתאה וית־בשמת בת־אילון חתאה: לה והוון

רש"ם

לאחיו ואז באו עבדיו והגידו לו על אדות הבאר אשר חפרו ואז קרא לו שבעה על שם השבועה שנשבעו הוא ואבימלך: (כו) ואחזת מרעהו. כתרגום חבורת אריבו כמו ויחנה למרעהו. והמ"ם כמו מ"ם של מרי"ע ותוקע וכמ"ם של אנכי מסב כלי מלחמה. וכן יתר מרעהו צדיק ודרך רשעים תתעם. הצדיק יתר ויכונן דרך ישר את מרעהו כמו ויתורו את ארץ כנען אבל דרך רשעים לעצמם ושכניהם תתעם. פייט אשגרור בלע"ז יתור הוא את עצמו. יתר הוא את אחרים כמו ישוב ישיב יקום יקים זה פועל וזה מפעיל: (כח) תהי נא אלה אשר בינותינו. ביני ובין אביך שתתקיים גם עתה שכן היה תנאי אם תשקור לי ולזרעי ולנכדי: (כט) אתה עתה ברוך ה'. כמו כן כרות ברית עמנו ותשלחנו בשלום כמו שעשינו לך. עתה שאתה ברוך ה' דוגמת בוא ברוך ה' שכתב בלבן. וכן עשה יצחק וילכו מאתו בשלום: (לא) על כן שם העיר באר שבע. ואין זו אותו באר שבע של אברהם כי שני באר שבע היו כדכתיב ויבא באר שבע אשר ליהודה: (לד) ויהי עשו בן ארבעים שנה. ואז היה יצחק בן מאה כי בן ששים היה בלדת רבקה אותם. לתודיענו בא מה שכתוב אחריו ויהי כי זקן יצחק: ויקח אשה את יהודית כו': (לה) ותהיין מרת

בעל הטורים

ויעקב לפי שמתייסר ביסורין בלי מדם רמעים: (כב) לתת עתה. ג' במסרת הטח ולתיך (מ"ל כ"ל) לתת עתה תעבה מלוסה. (שם ד"ב) לתת עתה הקל שם העול מלמד שהמלוה ליתקן עליהם והו לתת תעשה מלוסה והקיון עולם מעליהן: (לב) בעשה כמגד לחזוס על כן בכלם כתיב עמה לו שם ולכן מחזיר ויקרא לתת שבעה ולא שביב שם מעוס (שובדיר) קטן מתחיל בעיים.

ר ש"י

כתרגומו: וסיעה מרחמוהי כיעה מלוהכיו (ב"ל) ויש פותרין מרעהו מ' מיכוד הכיכה כמו (שופטים יד) בלבים מרעים דשמשון כדי שהיה היכה ולחוזת דבוקה אבל אין דרך ארץ לדבר על המלכות כן כיעה לוהכיו שא"כ כל סיעת לוהכיו הולך עמו ולא היה לו אלא סיעה אחת של לוהכיה לכן יש לפותרו בלשון הראשון. ואל תתמה על מי"ו של אחזת ואע"פ שאינה היכה כמוהה יש דוגמתה במקרא (תהלים ס) עזרת מלר (ישעיה נא) ושכוכת ולא מיין: אחזת. ל' קבולה ולגודה שבאחזון יחד: (כח) ראו ראינו. ראו כאיכך ראינו כך: תהי נא מזיר מיעד המזיר כאה כשבוכב פוסטו עלפיו

ר ש"י

עשה גם כמו כן: (לג) שבעה. ע"ש שבועה. (לד) בן ארבעים שנה. עשו היה ממנו לחזיר שנה' (תהלי' פ') וכרכמנה מזיר מיעד המזיר כאה כשבוכב פוסטו עלפיו אף אני כן: (לה) מרת רוח. ל' המרלת

זָקֵן יִצְחָק וַתִּכְהֶין עֵינָיו מֵרְאֹת וַיִּקְרָא אֶת־עֵשָׂו בְּנוֹ
הַגָּדֹל וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּנִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּנִי: ב וַיֹּאמֶר הִנֵּה־
נָא זָקַנְתִּי לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי: ג וְעַתָּה שָׂא־נָא כֵלֶיךָ
תֶּלְיְךָ וְקַשְׁתֶּךָ וְצֵא הַשָּׂדֶה וְצוּדָה לִּי צָיִדָה: ד וַעֲשֵׂה־
לִי מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהַבְתִּי וְהָבִיאָה לִּי וְאֹכְלָה בַּעֲבוּר
תְּבָרֶכְךָ נַפְשִׁי בְּטֶרֶם אָמוּת: ה וְרִבְקָה שֹׁמַעַת בְּדַבֵּר
יִצְחָק אֶל־עֵשָׂו בְּנוֹ וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו הַשָּׂדֶה לָצוּד צַיִד לְהָבִיא:
ו וְרִבְקָה אָמְרָה אֶל־יַעֲקֹב בְּנָהּ לֵאמֹר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי אֶת־
אָבִיךָ מְדַבֵּר אֶל־עֵשָׂו אָחִיךָ לֵאמֹר: ז הָבִיאָה לִּי צַיִד
וַעֲשֵׂה־לִּי מַטְעַמִּים וְאֹכְלָה וַאֲבָרֶכְךָ לִפְנֵי יְהוָה לִפְנֵי מוֹתִי:
ח וְעַתָּה בְנִי שְׁמַע בְּקֹלִי לַאֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֹתָךְ: ט לֶךְ־

שפתי חכמים

ל דחק רוח ל׳ מרידות אין נופל כו פ״ו הדביקות כיון שברשו מרד אבל ל׳ מחריים ברשו מרם ובא מי״ו הדביקות פתח ה״א לא״ר ספנל זפ׳ כל אתם ואתם כיתם פמרת הרלון אבל לשון מרידות אין נופל על כלון וק״ל: מ ו״ל דגש״ דיק מדכשיו ילחק קודם רבקה לומר דלילחק היה הלאר יותר גדול נפי שלא היה רגיל כל ימיו בעבודם מוכנים אבל רבקה היתה רגילה בחליים ובאחיה שהיו עובדי עבודה מוכנים: נ כמשמעו שעשן קשה לעינים אבל רבקה היתה רגילה בו כדפרישים • (מהרש״ן) וא״ל דלריך הש״י לג׳ שעמים אלו דבאחלה מפרש משום עשן ובוא מבא פמקומו ואח״כ ק״ל אוך בבית הקב״ה פלה לידו אלא מפני הברכה לא פנעו הקב״ה מן הסבה ובבה סוף סוף מלאחר שהיה העשן לאר רבקה היה נכפת לו״ש שבכר הבו עיניו במלאם פ״ו הבקדיה ובא זה ולוייבו אם הבנו: ס פי׳ שלא יהיה בסכון בעומה • כתב הרח״ם ואח״ם נבי דעשו הוי מהיומן לו ליאחן דבחיקה כאר היה בעיניו סוף סוף כיון דהוה שחיט ליה לעוף בהדי דפבח ליחום דלאח עביד לי׳ תלהדהוקי׳ כמו שהיולו בגמרא דחולין דף ל׳ (נח״ל) ואין לחרך לחריכם הרח״ם דהא ילחק לא ביקש שיבאו לו עופות אלא חיות ובדפיבר״ל בסמוך כי עשה הבדי כשהם הלבי ועוד וכו׳ ואם״ב דקרא הבריר בם

תרכך שדרך לחלוחה: שא נא • ל׳ שבחזה בסכון אבל מעיקה על בני חבריהם • הדר

ר ש ב״ ם

רוח • לפי שעתיד לומר אם לוקח יעקב אשה מבנות חת כאלה לכך הוצרך לפרש תחלה: מרת רוח • כמו מן עושה לזכר יאמר עושה דברו לנקבה • וכשהוא דבוק יאמר עושת • כן יאמר מן מורה מורת לשון מורה • מן יאמר את פיך יאמר מורה לנקבה וכשהוא דבוק יאמר מורת רוח קונט״ר ריאנ״ן • אבל לב יודע מרת נפשו חטף קמץ לפי שהוא שם דבר לשון מררות אבל זה מלאפום הוא לשון פועל ומגזרת כי מרה מריתי מחמופי למד פעל: (א) ותכהין עיניו • מן הזקנה כמו שמצינו בספר שמואל ועיניו החלו כהות: (ב) הנה נא • אני לתת לך ברכות אשר בידי לחלוק לך בחיי כמו ברכת אברהם בירושת הארץ: (ג) שא נא כליך • כופל נא שני בכאן כמו שפירשתי אצל הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את • תליך • אשפתו שתלוים בה החצים: תליך • מנזרת ושר האופים תלה • וכן שביך בן אבינועם • מנזרת שבה (ענה): (ז) לפני ה׳ • בשם ה׳ • אבל נמרוד גבור ציד לפני ה׳ • פירושו בכל העולם • וכן וגינוה היתה עיר גדולה לאלהים • בכל עולמו של הקב״ה לא היתה עיר גדולה

ר ש״ י

(ב״כ) • וצודה לי • מן הסקיר ״ונא מן הגזל: (ה) לצוד ציד להביא • מהו להכיח אם לא ומאי ליד יביא מן סגזל: (ז) לפני ה׳ • נרשומו פ״ סוסכים על ידי דרוקסה נרש״י מאחר שעשו היה לולך לפה בעיני ילחק בעבור שלא ילחלו בנלה ונלה יביא מן הגזל ופ״ז מי׳ טוהם ילחק היהם שהברכם יהיו נרשום כ׳ המיסכים על ידו לעיקר ארו היהם יוסר ופ״

ר ש״ י

רוח כמו (דברי׳ ט) ממרים הייתם לכל מעשיהן היו להכעיס ולעשלן: ליצחק ולרבקה • שהיו מ״ עובדים עבודה גלוליה (ב״כ): (א) ותכהין • בעשן נ״ל אלו (שהיו מעשנים ומקטירות לעבודה גלוליה) • ד״ל כשנעקד ע״ג המזבח והיה אחיו זולה לשחטו נאותה בעה נפשמו הבמים ולאו מלאכי הסרת והיו בוכים וירדו דמעותיהם ונפלו על עיניו לפיכך כהו עיניו • ד״ל כדי שיטול יעקב את הברכות: (ב) לא ידעתי יום מותי • א״ר יהושע בן קרחה אם מגיע אדם לפרק אמותיו ודאי תמם בעים לפניהם ותמם לאחר כן וילחן היה בן קכ״ג לכי יעקב בן ס״ג כשנתברך דוק ברש״י סוף הסדר) אמר ממא לפרק אמי אני מגיע והיה מתה בת קכ״ז והרגיו כן כ׳ בעים כמוך לפרקה לפיכך לא ידעתי יום מותי בעה לפרק אמי ממא לפרק אבא: (ג) תליך • כאותה בעמיו (בעה כח) אין מבחינין אם בכוכ ובאמת יפה שלא תאכילו בבלי

אמרם

מִסְּרָבָן וּמִרְגְּזָן עַל־מֵימַר יִצְחָק וְרִבְקָה: א וַהֲוָה כַּד־סִיב יִצְחָק
וְכַהְיָא עֵינוֹהִי מִלְּמֶחֱזֵי וּקְרָא יָת־עֵשָׂו בְּרֵהּ רַבָּהּ וַאֲמַר לֵהּ בְּרִי
וַאֲמַר לֵהּ הָא אָנָא: ב וַאֲמַר הָא־כְעַן סַיִבִית לֵית־אָנָא יָדַע יוֹמָא
דְּאִימּוֹת: ג וּכְעַן סַב־כְּעַן זַיְנָךְ סַיְפָךְ וְקַשְׁתָּךְ וּפּוֹק לְחַקְלָא וְצוּד
לִי צַיְדָא: ד וְעֲבֵד־לִי תַּבְשִׁילִין כְּמָא־דְרַחֲיִמִית וְאָעֵל לִי וְאֵכוּל
בְּדִיל דִּי־יִתְבָּרְכִנָּךְ נַפְשִׁי עַד־לָא אִימּוֹת: ה וְרִבְקָה שְׁמַעַת כַּד־מַלִּיל
יִצְחָק לְוַת־עֵשָׂו בְּרֵהּ וַאֲזַל עֵשָׂו לְחַקְלָא לְמֵיצַד צַיְדָא לְאַיְתָאָה:
ו וְרִבְקָה אֲמָרַת לְוַת־יַעֲקֹב בְּרֵהּ לְמֵימַר הָא שְׁמָעַית מִן־אֲבוּךְ מְמַלֵּל
עִם־עֵשָׂו אָחוּךְ לְמֵימַר: ז אָתֵי לִי צַיְדָא וְעֲבִיד־לִי תַּבְשִׁילִין וְאֵיכוּל
וַאֲבָרְכִנָּךְ קֳדָם יְיָ קֳדָם מוֹתִי: ח וּכְעַן בְּרִי קַבֵּל מִנִּי לְמָא דִי־אָנָא

בעל המורים

ולא שם לו פל פי תון: (א) ותכהין עיניו מראת • דכתיב כי השותר יעור וכוח לקח שוחד מעמו: (ג) שא נא כליך • לשמר תדר סייך כמו (כי״ב כח) משיחה על גבי המכתם: ולא • ל׳ כמס • ולא הדרם • ולא כלום כדאיתא בבל״ל פלוך זה בבל שבתו שם כלי בכמ״ם: תליך זה מדי ע״ם כמו סיס ממדי • קשתך זה יון • כשדה זה חדוש ומאי לו כל ד׳ לגיות ובעזרין ליפוי ביד ישראל שבקב״ה יתהם בכם זכיים דכתיב ולא הלחם בעמלק: (ה) בדבר • ל׳ הכא ואידך (מצלי כ״ב) ומצוותה לגיותו בדבר שבעיר מיבריס • אתמרה ליעקב תעבוזכם ליוחי אם תדבר מיבריס ליתן כדי שיברכך: לוח בגיגם • מן בגל: לבניה • בני בגלו (ל׳ שמוטים לא תשיב ועיי״ה): (ו) כבשיה • ג׳ הכא ואידך (מצלי כ״ב) כבשיה לאוסר לבר (עשום ד׳) הלומתם לחדוניסם כבשיה ובמקום • שאמרה לו רבקה הבשיה לאוסר לבר ובקה מוסרי ובמה

מבקש ממך בשביל שזקנתי ואני רוצה לתת לך ברכות אשר בידי לחלוק לך בחיי כמו ברכת אברהם בירושת הארץ: (ג) שא נא כליך • כופל נא שני בכאן כמו שפירשתי אצל הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את • תליך • אשפתו שתלוים בה החצים: תליך • מנזרת ושר האופים תלה • וכן שביך בן אבינועם • מנזרת שבה (ענה): (ז) לפני ה׳ • בשם ה׳ • אבל נמרוד גבור ציד לפני ה׳ • פירושו בכל העולם • וכן וגינוה היתה עיר גדולה לאלהים • בכל עולמו של הקב״ה לא היתה עיר גדולה

שפתי חכמים

קשתך דמשמע קלת ליחות עופות מ״מ לוכל לעיסר דקשה קלי על כתיב ר״ל שוחרה כתיב בסמוכים שלמו שוכה מריבה כלי שלא מוכל לבהות ואח״כ יתחוכה כתיב: ערבתלים לי ר״ל הא כתיב וכבשיה לי ל״ם ומ״: ם דקשה לוך תאמרים רבקה לפני ה׳ מה שלא תאר יעקב (נח״ל)

נָא אֶל־הַצֹּאן וְקַח־לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְדָיֵי עִזִּים טֹבִים וְאֶעֱשֶׂה
אֹתָם מַטְעַמִּים לְאָבִיךָ כַּאֲשֶׁר אָהֵב: י וְהֵבֵאתָ לְאָבִיךָ
וְאָכָל בַּעֲבוּר אֲשֶׁר יְבָרֶכְךָ לִפְנֵי מוֹתוֹ: יא וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
אֶל־רִבְקָה אִמּוֹ הֵן עֵשָׂו אָחִי אִישׁ שָׂעִר וְאָנֹכִי אִישׁ חָלָק:
יב אוּלַי יְמֻשֵּׁנִי אָבִי וְהָיִיתִי בְעֵינָיו כִּמְתַעְתֵּעַ וְהֵבֵאתִי עָלַי
קְלָלָה וְלֹא בְרָכָה: יג וַתֹּאמֶר לוֹ אִמּוֹ עָלַי קִלְלָתְךָ בְּנִי
אַךְ שְׁמַע בְּקֹלִי וֵלֶךְ קַח־לִי: יד וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח וַיָּבֵא לְאִמּוֹ
וַתַּעַשׂ אִמּוֹ מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהֵב אָבִיו: טו וַתִּקַּח רִבְקָה
אֶת־בִּגְדֵי עֵשָׂו בְנָהּ הַגָּדֹל הַחֲמֻדֹת אֲשֶׁר אִתָּהּ בַּבָּיִת
וַתַּלְבֵּשׁ אֶת־יַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטֹן: טו וְאֵת עֹרֹת גְּדָיֵי הָעִזִּים
הִלְבִּישָׁה עַל־יָדָיו וְעַל חֶלְקַת צַוָּארָיו: יז וַתִּתֵּן אֶת־
הַמַּטְעַמִּים וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר עָשָׂתָה בְּיַד יַעֲקֹב בְּנָהּ:
יח וַיָּבֹא אֶל־אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי מִי אַתָּה בְּנִי:
יט וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו אָנֹכִי עֵשָׂו בְּכֹרֶךָ עָשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר
דִּבַּרְתָּ אֵלַי קוּם־נָא שְׁבָה וְאָכְלָה מִצֵּידִי בַּעֲבוּר תְּבָרְכַנִּי
נַפְשֶׁךָ: כ וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־בְּנוֹ מַה־זֶּה מִהַרְתָּ לְמְצֹא בְּנִי
וַיֹּאמֶר כִּי הִקְרָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנָי: כא וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־

שפתי חכמים

ב' נוגעין דגושים

(מ) וקח לי. מכלי סס וגיגס גזל סכך כתב לס יגתן בכתובתס ליטול שני גדיי עזים בכל יום. (נ"ל): שני גדיי עזים. וכי שני גדיי עזים היס מאכלו של יצחק אלא פסח היס כאחד הקריב צ' לפסחו וכאחד עשס מטעמים. נפלקי דר"ל: כאשר אהב. כי טעם הגדי כטעם הלבי: (יא) איש שער. בעל שער: (יב) ימשני. כמו (דברים כח) ממשס לגברים: אשר אתה

ר ש"י

(מ) וקח לי. מכלי סס וגיגס גזל סכך כתב לס יגתן בכתובתס ליטול שני גדיי עזים בכל יום. (נ"ל): שני גדיי עזים. וכי שני גדיי עזים היס מאכלו של יצחק אלא פסח היס כאחד הקריב צ' לפסחו וכאחד עשס מטעמים. נפלקי דר"ל: כאשר אהב. כי טעם הגדי כטעם הלבי: (יא) איש שער. בעל שער: (יב) ימשני. כמו (דברים כח) ממשס לגברים: אשר אתה

בְּיָדֶךָ הוּא: ט אֲזַיל־כְּעַן לְוַת־עָנָא וְסַב־לִי מִתַּמָּן תְּרֵין גַּדְיֵי (בר) עִזִּין
טָבִין וְאֶעְבֵּד יָתְהוֹן תַּבְשִׁילִין לְאָבוּךְ כְּמָא דִי־רָחֵם: י וְתַיְתִי (נ"י
וְתֵעֵיל) לְאָבוּךְ וְיֵכוּל בְּדִיל דִּיבָרְכִנְךָ קֳדָם מוֹתֵהּ: יא וְאָמַר יַעֲקֹב
לְרִבְקָה אִמֵּהּ הָא עֵשָׂו אָחִי גְּבַר שַׂעֲרָן וַאֲנָא גְּבַר שְׁעִיעַ: יב מָאִים
יְמַשְּׁשַׁנִּי אַבָּא וַאֲהֵי בְעֵינוֹהִי כְּמִתְלָעֵב וַאֲהֵי־מַיְתֵי (נ"י וַאֲהֵי־מַיְתֵי)
עָלַי לְוָטִין וְלָא בִרְכָן: יג וַאֲמָרַת לַהּ אִמֵּהּ עָלַי אַתְאֲמַר־בִּגְבוּאָה
דְּלָא־יֵיתוּן לְוָטַיָּא עָלָךְ בְּרִי בְּרַם קַבֵּל כְּנִי וְאֵזֵיל סַב־לִי: יד וַאֲזַל
וּנְסִיב וְאֵיתִי לְאִמֵּהּ וַעֲבַדַת אִמֵּהּ תַּבְשִׁילִין כְּמָא דִּרְחֵם אֲבוּהִי:
טו וּנְסִיבַת רִבְקָה יָת־לְבוּשֵׁי עֵשָׂו בְּרַהּרַבָּא דְּכִיתָא דִּי־עִמַּהּ בְּבַיְתָא
וְאַלְבִּישַׁת יָת־יַעֲקֹב בְּרַהּ זְעֵירָא: טז וְיָת כַּשְׁבֵי גַּדְיֵי בַר־עִזֵּי אַלְבִּישַׁת
עַל־יְדָוֹהִי וַעַל שְׁעִיעוּת צַוָּרֵהּ: יז וִיהָבַת יָת־תַּבְשִׁילַיָּא וְיָת לַחְמָא
דִּי עֲבָדַת בִּידָהּ דְיַעֲקֹב בְּרַהּ: יח וְעָל לְוָת אֲבוּהִי וַאֲמַר אַבָּא וַאֲמַר
הָא אָנָא מַן אַתְּ בְּרִי: יט וַאֲמַר יַעֲקֹב לַאֲבוּהִי אֲנָא עֵשָׂו בּוּכְרָךְ
עֲבַדִית כְּמָא דִי־מַלֵּילְתָּא עִמִּי (נ"י לִי) קוּם־כְּעַן אִסְתַּחַר וֶאֱכוּל
מִצֵּידִי בְּדִיל דִּי תְּבָרְכִנַּנִי נַפְשָׁךְ: כ וַאֲמַר יִצְחָק לִבְרֵהּ מָה־דֵּין

ר ש"י

בבית. והלא כמה נשים היו לו והוא מפקיד אצל אמו אלא סיס בקי במעשיהן ומהודן: (יט) אנכי עשו בכרך. אנכי המביא לך ר"ועשו הוא בכורך עשיתי. כמה דכתיב כאחר דברת אלי: שבה. ל' מיסב על השלחן לכך מהוקנים אסתחר: (כא) גשה נא ואמשך. אמר יצחק בלבו אין דרך עשו להיות שם שמים בגוב בפיו ש"ז אמר כי הקרים ס' אלסיך: קול

בעל הטורים

בקולי והביאה לאיך שיאכל ויברכה: (מ) (יז) כי אל בלהון: ר"ם נתה פי' נתה לך ונתה לענין כי פסח היה: וקח גו' שני ל' לפסח וח' לחגיגה: לי מעם שני ל"ם מצלי (מצלו): מעם בני' מצלי שיר כתב לה בכתובתה: (יט) בכרך. ל' עשו בכרך. אמר הרא אם בני בכרך. שאמר יעקב אני הוא שנאמר עלי בני בטרי ישראל אבל עשו בך בכורך נאמר עליו הוא אני הרא אם

שפתי חכמים

מרוב ולקחו: ר' אלי"ע היה יעקב שדבר שקר ח"ו. וה"ם והלא עדיין היה מבקר היון עשו מכר לו הבכורה ואיך אמר עשו הוא בכרך. וי"ע הוא לא לקחה מעשו אלא לענין עבודה אבל הבכורה נשארה עדיין לעשו לענין אחת כי אביה. ועי"ל דעשו היה בחור לגדול וקי"ל ש"ח"ם וכא לחתן: (כא) גשה נא ואמשך. אמר לו הבלבן לכך מהוקנים וי"ל דהיה הבטחת היון לדיק נאמר הוא לכך ליהי מוליח מם אמיס לבטלה ולא"ל דה"ם הוא בעיקר דבה היה

ר ש"י

כנינוה: (מ) לך נא אל הצאן. ממקום אומנותו שהיה יושב אהלים: גדיי עזים. בשביל העורות ששערן קשה כשער אדם לקח עזים ולא כבשים: (יב) ימשני אבי. כן ממושש בצהרים כמו יסובבהו ערבי נחל מן סבב־דגש תחת אות החסרה: (יג) עלי קללתך. עלי ועל צוארי כלומר כי היתה בוטחת במה שאמר לה הקב"ה ורב יעבוד צעיר: (טו) החמדות. שהיה עובד בהן אביו בשעת אכילה: (יט) ואכלה מצידי. חטף קמץ לפי שהוא לשון צווי כמו אכל בשמחה לחמך. אבל ואכלה מציד בני הוא מלאפום שהוא ל' אפעל:

שפתי חכמים

(כא) גשה נא ואמשך. ר' אלי"ע היה יעקב שדבר שקר ח"ו. וה"ם והלא עדיין היה מבקר היון עשו מכר לו הבכורה ואיך אמר עשו הוא בכרך. וי"ע הוא לא לקחה מעשו אלא לענין עבודה אבל הבכורה נשארה עדיין לעשו לענין אחת כי אביה. ועי"ל דעשו היה בחור לגדול וקי"ל ש"ח"ם וכא לחתן: (כא) גשה נא ואמשך. אמר לו הבלבן לכך מהוקנים וי"ל דהיה הבטחת היון לדיק נאמר הוא לכך ליהי מוליח מם אמיס לבטלה ולא"ל דה"ם הוא בעיקר דבה היה

ר ש"י

כנינוה: (מ) לך נא אל הצאן. ממקום אומנותו שהיה יושב אהלים: גדיי עזים. בשביל העורות ששערן קשה כשער אדם לקח עזים ולא כבשים: (יב) ימשני אבי. כן ממושש בצהרים כמו יסובבהו ערבי נחל מן סבב־דגש תחת אות החסרה: (יג) עלי קללתך. עלי ועל צוארי כלומר כי היתה בוטחת במה שאמר לה הקב"ה ורב יעבוד צעיר: (טו) החמדות. שהיה עובד בהן אביו בשעת אכילה: (יט) ואכלה מצידי. חטף קמץ לפי שהוא לשון צווי כמו אכל בשמחה לחמך. אבל ואכלה מציד בני הוא מלאפום שהוא ל' אפעל:

יַעֲקֹב גְּשָׁה־נָּא וַאֲמֻשְׁךָ בְּנִי הַאַתָּה זֶה בְּנִי עֵשָׂו אִם־לֹא׃
כב וַיִּגַּשׁ־יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו וַיְמֻשֵּׁהוּ וַיֹּאמֶר הַקּוֹל קוֹל
יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו׃ כג וְלֹא הִכִּירוֹ כִּי־הָיוּ יָדָיו כִּידֵי
עֵשָׂו אָחִיו שְׂעִרֹת וַיְבָרְכֵהוּ׃ כד וַיֹּאמֶר אַתָּה זֶה בְּנִי
עֵשָׂו וַיֹּאמֶר אָנִי׃ כה וַיֹּאמֶר הַגִּישָׁה לִּי וְאֹכְלָה מְצַיִד בְּנִי
לְמַעַן תְּבָרֲכְךָ נַפְשִׁי וַיַּגֶּשׁ־לוֹ וַיֹּאכַל וַיָּבֵא לוֹ־יַיִן וַיִּשְׁתְּ׃
כו וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק אָבִיו גְּשָׁה־נָּא וְשָׁקָה־לִּי בְּנִי׃ כז וַיִּגַּשׁ
וַיַּשֵּׁק־לוֹ וַיָּרַח אֶת־רֵיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר רְאֵה רֵיחַ
בְּנִי כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרֲכוֹ יְהוָה׃ ששי כח וְיִתֶּן־לְךָ
הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֹב דָּגָן וְתִירֹשׁ׃
כט יַעַבְדוּךָ עַמִּים וְיִשְׁתַּחֲוּ לְךָ לְאֻמִּים הֱוֵה גְבִיר
לְאַחֶיךָ וְיִשְׁתַּחֲוּ לְךָ בְּנֵי אִמֶּךָ אֲרֻרֶיךָ אָרוּר וּמְבָרֲכֶיךָ
בָּרוּךְ׃ ל וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלָּה יִצְחָק לְבָרֵךְ אֶת־יַעֲקֹב וַיְהִי

שפתי חכמים

תחזיק יותר לדיק מעכו כדפרישים לעיל מ"ש סבר כיון שעכו אינו יכול ליזכר אינא לך במקום טומאה מיזכר אביר אינא לחזיר שם שמים יותר מישקר מפני שישקר יוצב לוכלים ונא כה למקום מטוקם: ת דהי כמשעמו לחוצשות דקנא קאי מיד ה"ל למימר כשאמר לו אמרי עשו כמרך ומוד לעיל כשאמר לאמו אוזי שמני אבי לאמר לא מחר שיאמרו בטעיות קולו אינא בקולם כיו שוים ל"פ אקאי על דברי תתעוים: א ואמ"פ שיהם מחזיקו מלדיק גמור מ"מ אין לו מוהיב על רשעתו כי יש הרבה בני אדם שדברים לשון קטורין ת"ש"פ שהם כשרים: ב לפי שעשו תמיד הכנדים כאלו מנמרוד ומנרוד ירשו מאדם הראשון ואדם היה לוכשן בגש"ש: ג ואשר ברכו ה' שב אל הבגדים כאילו אמר כריח הבגדים אשר נתן בו ה' ריח טוב והוא בגדים של פפומים: ד דק"ל למה כתיב ויתן בו"ש אינא אל פו' יתן לך ואם יפסק הברכה מפני שהיתה הש"ש יחזור ויתן ופירוש זה קשה אי ל"ר ל"ר ולפי פשוטו מוסיף על ענין ראשון ר"ל נתן לך ברכה אחת לבן קאמר ויתן לך עוד ברכה זו וזכיון מיניו לעיל שברכו ר"ל מדכשיב אשר ברכו ה' שבתן לו הקב"ה ברכה מ אשר

נמד שלמה כשמשה כרים כדיר מפלאו • ישראל שהוא בעל אמונה ומצדיק עליו כדיו

(כב) קול יעקב • שמדבר בלי התנאים ת קום לא אכל עכו בלי קטורים דבר א יקום אבי: (כד) ויאמר אני • לא אמר אני עכו אינא אני: (כז) וירח וגו' והלא אין ריח רע יותר מסטף הענים אינא מלמד שנכנסה עמו ב ריח גן עדן: כריח שדה אשר ברכו ה' שנתן בו ריח טוב וזהו שדה הפומים ג כן דרשו רז"ל: (כח) ויתן לך • יתן ויהזור ויתן ד (כ"ל) • ולפי פשוטו מוסב לענין הראשון ראה ריח בני שנתן הקב"ה בריח שדה וגו' ועוד יתן לך מטל השמים וגו': מטל השמים • כמשמעו ומדרש אגדה יש לברכה פנים • (ד"א מהו המלאכים בדין אם ראוי לך יתן לך ואם לא אינא יתן לך אכל לעכו אמר מטמי הארץ יהיה מוסכן בין לדיק בין רשע יתן לך וממש

א הֲיַתָּא לְאַשְׁכָּחָא בְּרִי וְאָמַר אֲרֵי זַמִּין יְיָ אֱלָקִי קֳדָמָי׃ כא וַאֲמַר
יִצְחָק לְיַעֲקֹב קְרֵיב־כְּעַן וַאֲמֻשִׁנָּךְ בְּרִי הַאַתְּ דֵּין בְּרִי עֵשָׂו אִם־לָא׃
כב וּקְרֵיב יַעֲקֹב לְוָת יִצְחָק אֲבוּהִי וּמְשָׁשֵׁיהּ וַאֲמַר קָלָא קָלָא דְיַעֲקֹב
וִידַיָּא יְדוֹהִי דְעֵשָׂו׃ כג וְלָא אִשְׁתְּמוֹדְעֵהּ אֲרֵי הֲוָאָה יְדוֹהִי כִּידֵי עֵשָׂו
אֲחוּהִי שְׂעִירָן (נ"י שַׂעֲרַנְיָן) וּבְרְכֵהּ׃ כד וַאֲמַר אַתְּ דֵּין בְּרִי עֵשָׂו וַאֲמַר
הָא אָנָא׃ כה וַאֲמַר קָרֵיב קָדְמַי וְאֵיכוֹל מְצַיְדָא דְבְרִי בְּדִיל דִּי־
תְבָרְכִנָּךְ נַפְשִׁי וְקָרֵיב לֵהּ וַאֲכַל וְאַיְתִי (נ"י וְאָעֵל) לֵהּ חַמְרָא וּשְׁתִי׃
כו וַאֲמַר לֵהּ יִצְחָק אֲבוּהִי קְרֵיב־כְּעַן וּנְשַׁק־לִי (נ"י וְשַׁק־לִי) בְּרִי׃
כז וּקְרֵב וּנְשִׁק־לֵהּ וַאֲרַח יָת־רֵיחָא דִלְבוּשׁוֹהִי וּבְרְכֵהּ וַאֲמַר הָוֵו (נ"י
חָזֵי) רֵיחָא דִבְרִי כְּרֵיחָא דְחַקְלָא דִי בָרְכֵהּ יְיָ׃ כח וְיִתֶּן־לָךְ יְיָ כִּטַּלָּא
דִשְׁמַיָּא וּמִטּוּבָא דְאַרְעָא וּסְגִיאוּת (נ"י וְסַגְיוּת) עִיבוּד וַחֲמַר׃
כט יִפְלְחוּנָךְ עַמִּין וְיִשְׁתַּעְבְּדוּן לָךְ מַלְכִּין הֱוֵי רַב לְאַחָיךָ וְיִסְגְּדוּן
לָךְ בְּנֵי אִמֶּךָ כְּלַטְּטָיךְ יְהוֹן לִיטִין וּמְבָרְכָיךְ יְהוֹן בְּרִיכִין׃ ל וַהֲוָה כַּד־
לָךְ בְּנֵי אִמֶּךָ כְּלַטְּטָיךְ יְהוֹן לִיטִין וּמְבָרְכָיךְ יְהוֹן בְּרִיכִין׃ ל וַהֲוָה כַּד־

ר ש ב"ם

כמו זכור ה' לדוד יאמר זכרה לחסדי דוד לשון ציווי: (כב) הקל קול יעקב • לפי שתאומים היו היה קולן דומות קצת זה לזה ולכך פעה יצחק בקולו מאחר שמצאו איש שער על צווארו: (כד) אתה זה בני עשו • נראה שאתה בני עשו: (כז) ריח בגדיו • החמודות ובגדיהם היו מבושמים במומר: אשר ברכו ה' • השדה שהוא מלא נרד וכרכום קנה וקנמון • וכן פייט רבי אליעזר הקליר שדה מבורך כהריח ברכו במתן טל: (כח) ויתן לך • מוסב על ברכו ה' והוא ה' הק' יתן לך מטל השמים כעין ברכת השדה: (כט) בני אמך • אבל ביעקב

שפתי חכמים

ברכו ה' שב אל בני הכתוב למעלה כלו אחר ראה ריח בגי אשר ברכו ה' מריח הבגדים שנתן לו הקב"ה ריח טוב: ה (נ"א) יש אומר הלא הלא למלות הקללה בעצמו לומר שנמו יהיו עבדים: ו לעומר יסורין ולרות שנכם כלין

בעל הטורים

לת כון כמרך: (כב) וירח • ב' כמסרים הכא ואיזך ויחם ה' לת ריח הכיתות מלאד שבנכסה עמו ריח ב"ש: ויחם • בני' לל פסת (עם הקתוקה): כריח ב' • כריח שדה • כריח לבנון שמוש ריח מיתות הטולה מן לבנון כי' בהמ"ק עמד ל: (כח) ויתן לך • ' מיכות בפ' ו"ל כרמות בזמנך (עם יפרן וכיות לקבל פעים כפ' הפרכסה) כנגד ' הדבנות שבעולם ו"ל כמו לקבל: (כט) ויבאתו לך מ"ו כנגד ' דומות שבעולם עד יום שבעבו לחדוש לת ישראל ומכלן ומכלן ולילך פבע בו ויש בע הברכה כ"ו מיכות לומר לך בברכו בשם הבכור שעולם כ"ו: סוס • ב' ממס' הנא ולידן (לחוב לו) מי לבוב

(כח) ויתן לך • מוסב על ברכו ה' והוא ה' הק' יתן לך מטל השמים כעין ברכת השדה: (כט) בני אמך • אבל ביעקב

שפתי חכמים

לא יקרא עליך תגר לפיכך (מ"א ט) ונתת לאום כדרכיו אשר תדע את לבבו אכל עובד גלולים מתוכר אמנה לפיכך אמר ואת הטמע השמים וגו' ועשית ככל אשר יקרא אליך כגבורי בין לאוי בין שאינו לאוי אם לו כדי (כט) בני אמך • ויעקב אמר ליהודה בני שלא כשא אלא אשה אחת האמר בני אמך (ב"ל) • ארריך ארור ומברכיך ברוך • ומגיעה הוא אומר מברכיך ברוך ואורך אורר (ב"ל) הגדיקים תהלתם יכוכים וסופן שהוא אוכיסים ומצעיר' קודמים למבלכיסם

מעבדיך

אַךְ יָצֹא יָצָא יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו וְעֵשָׂו אָחִיו בָּא
מִצֵּידוֹ: לא וַיַּעַשׂ גַּם־הוּא מַטְעַמִּים וַיָּבֵא לְאָבִיו וַיֹּאמֶר
לְאָבִיו יָקֻם אָבִי וְיֹאכַל מִצֵּיד בְּנוֹ בַּעֲבוּר תְּבָרֲכַנִי נַפְשֶׁךָ:
לב וַיֹּאמֶר לוֹ יִצְחָק אָבִיו מִי־אַתָּה וַיֹּאמֶר אֲנִי בִנְךָ בְּכֹרְךָ
עֵשָׂו: לג וַיֶּחֱרַד יִצְחָק חֲרָדָה גְּדֹלָה עַד־מְאֹד וַיֹּאמֶר מִי־
אֵפוֹא הוּא הַצָּד־צַיִד וַיָּבֵא לִי וָאֹכַל מִכֹּל בְּטֶרֶם תָּבוֹא
וָאֲבָרְכֵהוּ גַּם־בָּרוּךְ יִהְיֶה: לד כְּשֹׁמְעַ עֵשָׂו אֶת־דִּבְרֵי אָבִיו
וַיִּצְעַק צְעָקָה גְּדֹלָה וּמָרָה עַד־מְאֹד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו בָּרְכֵנִי
גַם־אֲנִי אָבִי: לה וַיֹּאמֶר בָּא אָחִיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח בִּרְכָתֶךָ:
לו וַיֹּאמֶר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיַּעְקְבֵנִי זֶה פַּעֲמַיִם אֶת־
בְּכֹרָתִי לָקָח וְהִנֵּה עַתָּה לָקַח בִּרְכָתִי וַיֹּאמֶר הֲלֹא אָצַלְתָּ
לִּי בְּרָכָה: לז וַיַּעַן יִצְחָק וַיֹּאמֶר לְעֵשָׂו הֵן גְּבִיר שַׂמְתִּיו

שפתי חכמים

תחלה לפיכך יאמר הקדוש קללות הרוגים וכו' והרמב"ן טען למה כתיב כפ' לך לך והברכה מברכיך ומקללך אחר ומי' שברי כתיב תחרוב ונברכו וגו' כרי גם קללות הרוגים קודם לברכת מברכים • ותמ"ש שבלעם אמר ליטרחל מברכיך ברוך וגו' לא אמר זה אלא לפי שהרגיל לדבר עם הרשעים ח"ש שהיה מבדר תוהים שיגיע לסם המעשה הרשעים שיהיה לסם ג"כ תחלה שלום כי' וק"ל: ז' דת"ל שפי' ליתות לפ"ל אלא שזה יצא מתחל תרי וזה יצא מן פדרה ובא אל הכתים והרח"ם פי' דתר מעטו ליתה: ח' וה"ר לפי המדרש יהיה פי' ויתרד תיגו כמשמעו לשון תמיהה אלא ל' פחד על פחיתת גיהנם • תש"ש דלפי פשוטו ממי ויתרד תיגו ל' תמיה אלא ל' תרדה אלא ל"ל דהתרדה היה המשמעו על דבר התמיה על מי תיגות ולתשובתי לפי המדרש התרדה הוא הגיהנם: ט (נ"ח) פי' תחת עשו כי עם יעקב נכנס ג"ע ופס זה גיהנם: י פי' שתיהה מלא מורכבת מתיה ופשה רק הוא ל' נפ"ל הוא משמש למה מעינים וכו': כ דת"ל מכל ניע: ל דת"ל גם בחך יהיה ל"ל הא כבר ברכו: מ דת"ל פתי גם ברוך יהיה: נ שהוא מבוחר מפ"ש

אמר שמא עון יש בי שברכתי קטן לפני גדול ושמיתי סדר היחס התחיל עשו מלעיל ס ויעקבני זה פעמים • אמר לו אביו מה עשה לך אמר לו אח ברכתי לקח אמר בכך

כ"ש

שֵׁיצִי יִצְחָק לְבַרְכָא יָת־יַעֲקֹב וַהֲוָה בְּרַם מִפַּק נְפַק יַעֲקֹב מִלְּוַת אַפֵּי
יִצְחָק אֲבוּהִי וְעֵשָׂו אֲחוּהִי אָתָא (נ"י עַל) מִצֵּידֵהּ: לא וְעֲבַד אַף־
הוּא תַּבְשִׁילִין וְאַעֵיל לְוַת־אֲבוּהִי וַאֲמַר לַאֲבוּהִי יְקוּם אַבָּא וְיֵכוּל
מִצֵּידָא דִבְרֵהּ בְּדִיל דִּי־תְבָרְכִנִּי נַפְשָׁךְ: לב וַאֲמַר לֵהּ יִצְחָק אֲבוּהִי
מָן־אַתְּ וַאֲמַר אֲנָא בְּרַךְ בּוּכְרָךְ עֵשָׂו: לג וּתְוָה יִצְחָק תְּוָהָא רַבָּא
עַד־לַחֲדָא וַאֲמַר מָן־הוּא־דֵּיכִי דְּצַד־צַיְדָא וְאַעֵיל לִי וַאֲכֵלִית מִכֹּלָא
עַד־לָא תֵּיעוֹל וּבְרַכְתֵּהּ אַף בְּרִיךְ יְהֵי: לד כַּד־שְׁמַע עֵשָׂו יָת־
פִּתְגָמֵי אֲבוּהִי וּצְוַח צְוָחָא רַבָּא וּמְרִירָא עַד־לַחֲדָא וַאֲמַר לַאֲבוּהִי
בָּרְכְנִי אַף־אֲנָא (נ"י לִי) אַבָּא: לה וַאֲמַר עַל־אָרְחוּךְ בְּחַכְמָתָא וְקַבֵּיל
בִּרְכָתָךְ: לו וַאֲמַר יָאוּת קְרָא שְׁמֵהּ יַעֲקֹב וְחַכְּמָנִי דְּנָן תַּרְתֵּין זִמְנִין
יָת־בְּכִירוּתִי נְסִיב וְהָא כְּעַן קַבֵּיל בִּרְכָתִי וַאֲמַר הֲלָא שְׁבַקְתָּ לִי
בִּרְכָתָא: לז וַאֲתֵיב יִצְחָק וַאֲמַר לְעֵשָׂו הָא רַב שַׁוִּיתֵהּ לָךְ (נ"י עַלְוָךְ)

רש"ם

שראה לו נשים הרבה כתב בו וישתחוו לך בני אביך: (לא) ויהי אך יצא יצא להניד נסים שנעשו ליעקב בא הכתוב • שאילו הקדים עשו לבא רגע אחד קודם לא נתברך יעקב: (לג) ויחרד יצחק • על שמצא שער בחלקת צוארו של יעקב: מי איפוא תיקון לשון הוא כמו איזי שבתלמוד • אימא לי איזי את"מורש ב"ל: גם ברוך יהיה • שמיהר לעובדני וגם ידע שבעצת רבקה עשה הכל והיא היתה מכרת בו שראוי לברכות: (לו) הכי קרא שמו יעקב • בתמיה הלמען אשר קרא שמו יעקב בשעת לידה בשביל שידו אוחזת בעקבי ונמצאתי אני בכור והוא פשוט והיה לו ליטול פחות מטני יטול פי שנים מכני • וכן הכי אחי אתה ודייך ליטול שכר הרבה ועבדתני חנם בתמיה וכן בבבא בתרא שנינו בפרק מי שמת בזמן שהנכסים מרובין הבנים ירשו והבנות יזונו • נכסים מועטים הבנות ישאלו על הפתחים • אדמון אומר וכי בשביל שאני זכר ויפה כחי בנכסים מרובים הורע כחי בנכסים

רש"י

הייתי מגר והכד במא עברתי על מורה כדין עכשיו לגכור ברכתי גם ברוך יהיה: ויעקבני • כתרגומו וכמו מרכני • ולהרב • וכמן • ויש מתרגמין והכמני נתחכם לי: אצלת • לגון הפרשה כמו ויאצל (ס"א ויל) : (לז) הן גביר • ברכה זו בסיעתי היא וכולה שבה לאחיה ולאמה לגוים לא אמר לו מה מועלת לך בברכה אם תקנה נכסים

שי

בעל הטורים

יאמר הוא לתרן • בשום יעקב יורד בגם ומלגה: (לב) ויאמר מי אפוא • ל"ת אמו מי שעשה סרסור בדבר לבקש ליטות בני' גיהנם שנכנס גיהנם עמו: ותברכנו • ג' הכא ואידך (ישעיה כ"ח) כי אחד קראתיו והברכהו גבי אברהם ומה ברכת אברהם ברך הא יעקב וכתיב גבי ויתן לך אלהים מברכת אברהם: (לה) בחכמה • ג' במסורה ויקח בחכמה • על עסק בחכמה סלה שמחלת הברכה היה לגבוי ברכה סלה: (לו) בחכמי ג' במסיים לקח ברכתי • קח גם את ברכתי • ונותר לו ברכתי הקטנה • ולא חסר כלום מכל הזמנים הנכתבים ויבא יעקב ברכתו ולא חסר כלום מכל הזמנים הנכתבים

שפתי חכמים

אחריו ופברתני מגם הגידה לי וגו' : ם וקשה הכלה קלא דוישקבני הוא אחר שמקון גם בחון וגו"ל דבוהתי שם

לָךְ וְאֶת־כָּל־אֶחָיו נָתַתִּי לוֹ לַעֲבָדִים וְדָגָן וְתִירֹשׁ סְמַכְתִּיו
וּלְכָה אֵפוֹא מָה אֶעֱשֶׂה בְּנִי: לח וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל־אָבִיו
הַבְרָכָה אַחַת הִוא־לְךָ אָבִי בָּרְכֵנִי גַם־אֲנִי אָבִי וַיִּשָּׂא עֵשָׂו
קֹלוֹ וַיֵּבְךְּ: לט וַיַּעַן יִצְחָק אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה מִשְׁמַנֵּי
הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשָׁבֶךָ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם מֵעָל: מ וְעַל־חַרְבְּךָ
תִחְיֶה וְאֶת־אָחִיךָ תַּעֲבֹד וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תָּרִיד וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ
מֵעַל צַוָּארֶךָ: מא וַיְשַׂטֵּם עֵשָׂו אֶת־יַעֲקֹב עַל־הַבְּרָכָה אֲשֶׁר
בֵּרְכוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר עֵשָׂו בְּלִבּוֹ יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי
וְאַהַרְגָה אֶת־יַעֲקֹב אָחִי: מב וַיֻּגַּד לְרִבְקָה אֶת־דִּבְרֵי
עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדֹל וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְיַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטָן וַתֹּאמֶר
אֵלָיו הִנֵּה עֵשָׂו אָחִיךָ מִתְנַחֵם לְךָ לְהָרְגֶךָ: מג וְעַתָּה בְּנִי
שְׁמַע בְּקֹלִי וְקוּם בְּרַח־לְךָ אֶל־לָבָן אָחִי חָרָנָה: מד וְיָשַׁבְתָּ
עִמּוֹ יָמִים אֲחָדִים עַד אֲשֶׁר־תָּשׁוּב חֲמַת אָחִיךָ: מה עַד־
שוּב אַף־אָחִיךָ מִמְּךָ וְשָׁכַח אֶת אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ לוֹ וְשָׁלַחְתִּי
וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם לָמָּה אֶשְׁכַּל גַּם־שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד: מו וַתֹּאמֶר
רִבְקָה אֶל־יִצְחָק קַצְתִּי בְחַיַּי מִפְּנֵי בְּנוֹת חֵת אִם־לֹקֵחַ
יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת־חֵת כָּאֵלֶּה מִבְּנוֹת הָאָרֶץ לָמָּה לִי חַיִּים:

שפתי חכמים

לעק מיד כקול רם מה עשה לי כאח רזה ויעקבני זה פעמים וגמע תכיו ואחר גם ברוך יכיה וכמה כמנוע עמו דברי תכיו שאחר גם ברוך יכיה אחר שאמר ויעקבני זה פעמים ונא הבגית בו לו אמר לי כבי קרא שמו יעקב כלומר הוי משג שאחוז בעיניך עקיבתו ומתאוהו ומ"ב קראתו יעקב ג' עמיד ולא עקב מיעקבני פעמים • מהרש"ל : ע לאפוקי ממה שנא' לעיל מעל הבמים ומשמני הארץ דלעיל קאי אפירות הארץ שהמנוחה

ר ש"י

(מ) ועל חרבך • כמו כחרבך יש על שכוח במקום אוח כ' כמו (יחזקאל לג) עמדתם על חרבכם בחרבכם (שמות ו) על לבאתם בלבאתם : והיה כאשר תריד • נמון לעבר כמו (תהלים נה) תריד בשיחי בלעבר בשיעבו ישראל על ההורב ויכיה ע

מָה אֶעֱבִיד בְּרִי: לח וַאֲמַר עֵשָׂו לַאֲבוּהִי הַבְרִכְתָּא חָדָא הִיא־לָךְ אַבָּא
בָּרֵךְ־לִי אַף־אֲנָא אַבָּא וַאֲרִים עֵשָׂו קָלֵהּ וּבְכָא: לט וַאֲתִיב יִצְחָק
אֲבוּהִי וַאֲמַר לֵהּ הָא מִטּוּבָא דְאַרְעָא יְהֵא מוֹתָבֶךָ וּמִטַּלָּא דְשָׁמַיָּא
מִלְּעֵלָּא: מ וְעַל־חַרְבָּךְ תִּחֵי וְיָת־אָחוּךָ תִּפְלַח וִיהֵי כַּד יַעֲבְרוּן בְּנוֹהִי
עַל־פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא וְתַעֲדֵי נִירָהּ מֵעַל צַוָּארָךְ: מא וּנְטַר עֵשָׂו דְּבָבוּ
לְיַעֲקֹב עַל־בִּרְכְּתָא דִּי בָרְכֵהּ אֲבוּהִי וַאֲמַר עֵשָׂו בְּלִבֵּהּ יְקָרְבוּן יוֹמֵי
אֲבֵלֵי דְאַבָּא וְאֶקְטוֹל יָת־יַעֲקֹב אָחִי: מב וְאִתְחַוִּיָת לְרִבְקָה יָת פִּתְגָמֵי
עֵשָׂו בְּרֵהּ רַבָּא וּשְׁלַחַת וּקְרַת לְיַעֲקֹב בְּרֵהּ זְעֵירָא וַאֲמָרַת לֵהּ הָא
עֵשָׂו אָחוּךָ כְּמִן לָךְ לְמִקְטְלָךְ: מג וּכְעַן בְּרִי קַבֵּל מִנִּי וְקוּם אֲזִיל לָךְ
לְוַת־לָבָן אָחִי לְחָרָן: מד וְתֵתִיב עִמֵּהּ יוֹמִין זְעֵירִין עַד דִּיתוּב רוּגְזָא
דְאָחוּךָ: מה עַד דִּיתוּב רוּגְזָא דְאָחוּךְ מִנָּךְ וְיִתְנְשֵׁי יָת־דִּי־עֲבַדְתָּ
לֵהּ וְאֶשְׁלַח וְאֶדְבְּרִנָּךְ מִתַּמָּן לְמָה אֶתְכַּל אַף־תְּרֵוֵיכוֹן יוֹמָא חָדָא:
מו וַאֲמָרַת רִבְקָה לְיִצְחָק עֲקַת בְּחַיַּי מִן־קֳדָם בְּנַת חֵתָאָה אִם־נְסִיב

ר ש"י

פתהון פה ב לנטער על הברכות שנטל זפרקת עולו וגו' : (מא) יקרבו ימי אבל אבי • כמשמעו שלא אנער לא אכא צ ומ"ל לכמה פנים יש : (מב) ויגד לרבקה • ברוח הקודש הוגד לה מה שעשו מרמהר בלבו : מתנחם לך • נחם על שהחזה לתכוב מתשבה אחרת להתגבל לך ולהרגך • ומ"ל בכר אתה מת בעיניו ושמה עליך כוס של הגחומים • ולפי פשוטו לשון תנחומים ק מתאמה הוא על הברכות בהריגתך : (מד) אחדים • מועטים : (מה) למה אשכל • היה שמוה משניכם • (למד על) הקוכר לא בניו קרוי שכול • וכן יעקב אמר כאשר שכלתי שכלתי : גם שניכם • אם יקום עליך ואתה מהרגנו ישמדו בניו ויסגרון ורוח הקדש מרקה בה ונתגאה שביום אחד ימותו כמו שמפורש בפרק המקנא (סוטה יג) : (מו) קצתי בחיי • מאכסי

שפתי חכמים

ר ש"י

שלו הם שהרי גביר מתיתו לך ומה שהיה עבד קיה הכו : ולכה אפוא מה אעשה • איה איפא אתקום מה לעשות לך : (לח) הברכה אחת • כ"ל זו ממשמש ג' הימה כמו (במדבר יג) הכמתים • המנה היא • (ס"ב ג) הכמות נכל : (לט) משמני הארץ וגו' • זו ע לחיעליא"ה בל יון (ב"ר) : (מ) ועל חרבך • כמו כחרבך יש על שכוח במקום אוח כ' כמו (יחזקאל לג) עמדתם על חרבכם בחרבכם (שמות ו) על לבאתם בלבאתם : והיה כאשר תריד • נמון לעבר כמו (תהלים נה) תריד בשיחי בלעבר בשיעבו ישראל על ההורב ויכיה ע

בעל הטורים

בלם : (מו) קצתי בחיי • קו"ף קטנה מראתה שמתיד ליחרב הבית שנוכנו ק' לאמה • וק' בל ודמוב קו לא גדולה שביקש דוד על הטיכל שנוכנו ק' לאמה בלא יחרב :

כח א וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ וַיְצַוֵּהוּ וַיֹּאמֶר
לוֹ לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן: ב קוּם לֵךְ פַּדֶּנָה אֲרָם
בֵּיתָה בְתוּאֵל אֲבִי אִמֶּךָ וְקַח־לְךָ מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לָבָן
אֲחִי אִמֶּךָ: ג וְאֵל שַׁדַּי יְבָרֵךְ אֹתְךָ וַיַּפְרְךָ וְיַרְבֶּךָ וְהָיִיתָ
לְקְהַל עַמִּים: ד וְיִתֶּן לְךָ אֶת־בִּרְכַּת אַבְרָהָם לְךָ וּלְזַרְעֲךָ
אִתָּךְ לְרִשְׁתְּךָ אֶת־אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֲשֶׁר־נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם:
שביעי ה וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם אֶל־
לָבָן בֶּן־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי אֲחִי רִבְקָה אֵם יַעֲקֹב וְעֵשָׂו:
ו וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי־בֵרַךְ יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וְשִׁלַּח אֹתוֹ פַּדֶּנָה
אֲרָם לָקַחַת־לוֹ מִשָּׁם אִשָּׁה בְּבָרְכוֹ אֹתוֹ וַיְצַו עָלָיו לֵאמֹר
לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן: מפטיר ז וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל־
אָבִיו וְאֶל־אִמּוֹ וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם: ח וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי רָעוֹת
בְּנוֹת כְּנָעַן בְּעֵינֵי יִצְחָק אָבִיו: ט וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל־יִשְׁמָעֵאל
וַיִּקַּח אֶת־מָחֲלַת בַּת־יִשְׁמָעֵאל בֶּן־אַבְרָהָם אֲחוֹת נְבָיוֹת

שפתי חכמים

מרגנה לו מכל לפרשו שמתנחם על הברכות בהריגתך ואתן לייך לפרשו על כוס של קטרוגים: ר לוו דוקא כל סיגה דלא נמצא כלל זה אלא דוקא בשמות המקומות אהלולים כמו בבלה תבכוכה וקלם הכלי' כמו כמו תם: ש הלל"ל מה ענין זה הסם לכאן: ת דלא"ל ויתן לך בברכת אברהם מבע"ל לא לא ברכת אברהם דמשמע שנעלה ממנו ונמצה לזה ומה שלא פי' לא ברכת אברהם ליורשם כהרן שיוכה כה הוא יוסר מכל שאר בני משום דיקנקת כהרן מהבה היה ולא ברהם: הוא"ם: א (קל"מ) ים מקבים מה בא לחודיעו שאינו יודע אם לא ידע יצחק וי"ל דרש"י ידע שיש לשבר בנשם אני כפירוני המפרשים וע"ם אבל לא ידע איזה הוא אמתי לשבר

מלמדנו: (ז) וישמע יעקב. מהוכר לענין של מעלה ולכה עשו כי בכך ילחק וגו' וכי שלא לאוהו פדנה ארם וכי שמע יעקב אל אביו והלך פדנה ארם וכי נעוה במה כנען והלך גם הוא אל ישמעאל: (ט) אחות נביות. ממשמע שגא' בת ישמעאל איני יודע שהיא אחות נביות אלא למדנו שמת ישמעאל מביעדה לעשו קודם שמוליד הבשלה נביות אמיה. ולמדנו שהיה יעקב באוהו ספרק בן ס"ג שנים שהרי ישמעאל

מאמתי מחיי: (ב) פדנה. כמו לפדן: ביתה בתואל. לבית בתואל כל מיכה שלריכה למ"ד בתהלה הסיל לה ס"ל כסופה (ובמות יג): (ג) ואל שדי. מי שדי בברכותיו שלמתברכין מפיו יברך אותך: (ד) את ברכת אברהם. שאמר לו ותעבר לגוי גדול. והתברכו בזרעך. יהיו אותן ברכות המאורות בשביל הממך יצא אותו הגוי ואותו הזרע המבורך: (ה) אם יעקב ועשו. איני יודע אמה

יַעֲקֹב אִתְּתָא מִבְּנַת חִתָּאֶה כְּאִלֵּין מִבְּנַת אַרְעָא לְמָה לִי חַיִּים:
א וּקְרָא יִצְחָק לְיַעֲקֹב וּבְרִיךְ יְתֵהּ וּפַקְדֵהּ וַאֲמַר לֵהּ לָא־תִסַּב אִתְּתָא
מִבְּנַת כְּנָעַן: ב קוּם אֲזֵיל לְפַדַּן אֲרָם לְבֵית בְּתוּאֵל אֲבוּהָא דְאִמָּךְ
וְסַב־לָךְ מִתַּמָּן אִתְּתָא מִבְּנַת לָבָן אֲחוּהָא דְאִמָּךְ: ג וְאֵל שַׁדַּי יְבָרֵךְ
יָתָךְ וַיְפִשֵׁךְ וַיְסַגְּנֵךְ וּתְהֵי לְכְנִשַׁת שִׁבְטִין: ד וְיִתֵּן־לָךְ יָת־בִּרְכָתָא
דְּאַבְרָהָם לָךְ וְלִבְנָיִךְ עִמָּךְ לְמֵירְתָךְ יָת־אַרְעָא תּוֹתְבוּתָךְ דִּי־יְיָהַב יְיָ
לְאַבְרָהָם: ה וּשְׁלַח יִצְחָק יָת־יַעֲקֹב וַאֲזַל לְפַדַּן אֲרָם לְוָת־לָבָן בַּר
בְּתוּאֵל אֲרַמָּאָה אֲחוּהָא דְרִבְקָה אִמֵּהּ דְּיַעֲקֹב וְעֵשָׂו: ו וַחֲזָא עֵשָׂו
אֲרֵי־בָרִיךְ יִצְחָק יָת־יַעֲקֹב וְשַׁלַּח יָתֵהּ לְפַדַּן אֲרָם לְמִסַּב־לֵהּ מִתַּמָּן
אִתְּתָא כַּד־בָּרִיךְ יָתֵהּ וּפַקִּיד עָלוֹהִי לְמֵימַר לָא־תִסַּב אִתְּתָא מִבְּנַת
כְּנָעַן: ז וְקַבִּיל יַעֲקֹב מִן־אָבוּהִי וּמִן־אִמֵּהּ וַאֲזַל לְפַדַּן אֲרָם:
ח וַחֲזָא
עֵשָׂו אֲרֵי בִישָׁא בְּנַת כְּנָעַן בְּעֵינֵי יִצְחָק אֲבוּהִי: ט וַאֲזַל עֵשָׂו לְוָת

ר ש"ם

יעקב מישו ולא גילתה לו שבשביל שמיטת אחיו עשיתה כן: (ד) לרשתך את ארץ מגוריך. מאחר שלא תקח אשה מבנות כנען שהיו עבדים כמו שציוה אברהם ליצחק: (ה) וירא עשו כי ברך יצחק את יעקב. בברכות אחרונות הללו נתן לו את ארץ כנען שניתנה לאברהם וגם אמר לו לקחת אשה

ר ש"י

בן ע"ד שנים היה כשמלד יעקב. שי"ד שנה היה גדול ישמעאל מיצחק בן ס' שנה נלדת לאהם כרי ע"ד ושמיתיו היו קי"ן שנה ואלה שני חיי ישמעאל וגו' ומלא יעקב כשמת ישמעאל בן ס"ג שנים היה ומנדו מכאן שנטמן בבית עבר י"ד שנה ב ואח"כ הלך לחרן שרי לא שנה בבית לבן לפני לידתו של יוסף אלא י"ד שנה אל' עבדתיך י"ד שנה בשבי במחיר יוסף שנה שנאתך ובכר הלאן משמלד יוסף היה שנא' בן ל' שנה היה כשמלך ומשם עד שירד יעקב למלרים ע' שנים ז' של שובע וב' של רעב ויעקב אמר לפרעה ימי שני מגורי שלשים ומאה שנה. לא ואחוב י"ד שלפני לידת יוסף ושלשים של יוסף ושנע משמלך עד שבא יעקב הרי ג"ג וכשנים מאחיו היה בן ק"ג הרי ק"ו והוא אומר שלשים ומאה שנה הרי תכריס י"ד שנים הא למדש

ממשפחתו וגם ציוהו שלא לקחת מבנות כנען חשב עשו בלבו מה שנשאתי מבנות כנען גזל ממני ברכת אברהם ולקח את בת ישמעאל ממשפחת אברהם חשב בלבו שמא מעתה אזכה לנחלת אברהם: (מ) אחות נביות. לפי שהי' ראשון שבבני ישמעאל קורא אותה אחות נביות וכן ותקח מרים הנביאה

שפתי חכמים

בפסיעות של מקרא (וע' בלע"ז): ב וקבה דמ"ם דעקו כבא עבר ושעל גבי לגדרום לה ס' קקו שם וגבי ויתרולגו נקו שם ועבר וי"ל דיון שנקו סמם ויתרולגו לגמר ולהיות דבהלגה אלל כתי מדרשות היה יעקב מפרסם בלאלה ושם ועבר אחו כתי מדרשות היו דכתיב ויעקב אים תם ישב אוהלים וס' מסתמא על שיהם נאמר וגבי ומלך לגרום לה ס' הואיל והלגה אל אחד ודלו הלגה לשם דהוא היה אחיו אביו אל עבר והיה גדול ממנו ומה שנקו כבא עבר לגד משום דשם בכר מז היה באותה שעה: חסלת פרשת תולדות

עַל־נָשָׁיו לוֹ לְאִשָּׁה: ס ס ס ק״ז פסוקים • על״ז סימן.

ומפטירין בתרי עשר משא דכר ס׳ במלאכי סימן א׳:

ר ש״י

מאחר שקבל הברכות נטמן בבית עבר י״ד סמיס • (אבל לא נעשה עליסה בזכות אמו הוקרה שברי פירש יוסף מאביו אלא כ״ב שנה דהיינו מי״ז עד ל״ט כעבד כ״ב שנה בפירש יעקב מאביו ולא בבדו והם כ׳ שנים בבית לבן וכ׳ שנים שבשה בדרך כדפיש ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכות ופי׳ רז״ל מזה הפסוק שבשה י״ח הדבוים בדרך דבית הוה בזמות הגשמיים וסכות הוה בזמות הרוחניות ולחשבון הפסוקים שתבנו לעיל ומפורש מאביו עד שיוכל לנסיעה שהיה בן ק״ל שנים שם אמו מולדתיה עוד י״ד שנים אלא ודאי נטמן בבית עבר בסליקתו לבית לבן ללמוד הוקה ממנו וכשכיל זכות הסתרה לא נעשה עליסה ולא פירש יוסף ממנו אלא כ״ב שנה מדה כנגד מדה • ע״כ מלאתי בכתב״י ישן): על נשיו • הוכיח רשעה על רשעתו (כ״ל מרשעת על מרשעיות שהיו לו בבר וק״ל) שלא גרם לה הרהורות: הס״ת פרשת תולדות

הפטרת תולדת (בתרי עשר במלאכי סימן א)

מַשָּׂא דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל בְּיַד מַלְאָכִי: אָהַבְתִּי אֶתְכֶם אָמַר יְהוָה וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה אֲהַבְתָּנוּ הֲלוֹא־אָח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה וָאֹהַב אֶת־יַעֲקֹב: וְאֶת־עֵשָׂו שָׂנֵאתִי וָאָשִׂים אֶת־הָרָיו שְׁמָמָה וְאֶת־נַחֲלָתוֹ לְתַנּוֹת מִדְבָּר: כִּי־תֹאמַר אֱדוֹם רֻשַּׁשְׁנוּ וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה חֳרָבוֹת כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הֵמָּה יִבְנוּ וַאֲנִי אֶהֱרוֹס וְקָרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רִשְׁעָה וְהָעָם אֲשֶׁר־זָעַם יְהוָה עַד־עוֹלָם: וְעֵינֵיכֶם תִּרְאֶינָה וְאַתֶּם תֹּאמְרוּ יִגְדַּל יְהוָה מֵעַל לִגְבוּל יִשְׂרָאֵל: בֵּן יְכַבֵּד אָב וָעֶבֶד אֲדֹנָיו וְאִם־אָב אֲנִי אַיֵּה כְבוֹדִי וְאִם־אֲדוֹנִים אָנִי אַיֵּה מוֹרָאִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לָכֶם הַכֹּהֲנִים בּוֹזֵי שְׁמִי וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה בָזִינוּ אֶת־שְׁמֶךָ: מַגִּישִׁים עַל־מִזְבְּחִי לֶחֶם מְגֹאָל וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה גֹּאַלְנוּךָ בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן יְהוָה נִבְזֶה הוּא: וְכִי־תַגִּישׁוּן עִוֶּר לִזְבֹּחַ אֵין רָע וְכִי תַגִּישׁוּ פִּסֵּחַ וְחֹלֶה אֵין רָע הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ הֲיִרְצְךָ אוֹ הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: וְעַתָּה חַלּוּ־נָא פְּנֵי־אֵל וִיחָנֵּנוּ מִיֶּדְכֶם הָיְתָה זֹאת

הישא

מצורות ציון משא • נטולה: לנטות • פל׳ תנין: רשעו • פל׳ רע ועני: גבול • מחה: זעם • כעס
הנוסים: כנוס בעקם יחוד: פגישים • פקידים: לחם • כל הקדש אל המובח: מגאל •
בזויים ומטוף: נחלתו • נחלתו הנעבד קדנע: שלוה • מזבח • פסח • תור ושלע: לפחתך • בר ובלוש;
אשת אדון • אמר אל לאמרו: חלו • ל׳ הקשה: וחנני • ל׳ הנינה וחמלה: קשיחו • קבלו

יִשְׁמָעֵאל וּנְסִיב יָת־מַחֲלַת בַּת־יִשְׁמָעֵאל בַּר־אַבְרָהָם אֲחָתֵה דְּנְבָיוֹת עַל־נְשׁוֹהִי לַהּ לְאִנְתּוּ:

ר ש״י

אחות אהרן לפי שאהרן נולד קודם משה קורא לה אחו׳ אהרן׳ אבל במקו׳ שהזכיר משה ואהרן בפסוק א׳ קורא אותה אחותם כדכתי׳ ותלד לעמרם את אהרן ואת משה ואת מרים אחות״ וכן ואחות לוטן תמנע׳ לפי שהי׳ ראשון כדכתי׳ לוטן ושובל וגו׳

הפטרת תולדת

הַיְשָׁא מִכֹּם בֹּגְדִים אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: מֵי גַם־בָּכֶם וְיִסְגֹּר דְּלָתַיִם וְלֹא־תָאִירוּ מִזְבְּחִי חִנָּם אֵין־לִי חֵפֶץ בָּכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּמִנְחָה לֹא־אֶרְצֶה מִיָּדְכֶם: כִּי מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ וְעַד־מְבוֹאוֹ גָּדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם וּבְכָל־מָקוֹם מֻקְטָר מֻגָּשׁ לִשְׁמִי וּמִנְחָה טְהוֹרָה כִּי־גָדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: וְאַתֶּם מְחַלְּלִים אֹתוֹ בְּאָמְרֶכֶם שֻׁלְחַן אֲדֹנָי מְגֹאָל הוּא וְנִיבוֹ נִבְזֶה אָכְלוֹ: וַאֲמַרְתֶּם הִנֵּה מַתְּלָאָה וְהֲפַחְתֶּם אֹתוֹ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וַהֲבֵאתֶם גָּזוּל וְאֶת־הַפִּסֵּחַ וְאֶת־הַחוֹלָה וַהֲבֵאתֶם אֶת־הַמִּנְחָה הַאֶרְצֶה אוֹתָהּ מִיָּדְכֶם אָמַר יְהוָה: וְאָרוּר נוֹכֵל וְיֵשׁ בְּעֶדְרוֹ זָכָר וְנֹדֵר וְזֹבֵחַ מָשְׁחָת לַאדֹנָי כִּי מֶלֶךְ גָּדוֹל אָנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְשִׁמִי נוֹרָא בַגּוֹיִם: וְעַתָּה אֲלֵיכֶם הַמִּצְוָה הַזֹּאת הַכֹּהֲנִים: אִם־לֹא תִשְׁמָעוּ וְאִם־לֹא תָשִׂימוּ עַל־לֵב לָתֵת כָּבוֹד לִשְׁמִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְשִׁלַּחְתִּי בָכֶם אֶת־הַמְּאֵרָה וְאָרַרְתִּי אֶת־בִּרְכוֹתֵיכֶם וְגַם אָרַרְתִּיהָ כִּי אֵינְכֶם שָׂמִים עַל־לֵב: הִנְנִי גֹעֵר לָכֶם אֶת־הַזָּרַע וְזָרִיתִי פֶרֶשׁ עַל־פְּנֵיכֶם פֶּרֶשׁ חַגֵּיכֶם וְנָשָׂא אֶתְכֶם אֵלָיו: וִידַעְתֶּם כִּי שִׁלַּחְתִּי אֵלֵיכֶם אֵת הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִהְיוֹת בְּרִיתִי אֶת־לֵוִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: בְּרִיתִי הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם וָאֶתְּנֵם־לוֹ מוֹרָא וַיִּרָאֵנִי וּמִפְּנֵי שְׁמִי נִחַת הוּא: תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ וְעַוְלָה לֹא־נִמְצְאָה בִשְׂפָתָיו בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ אִתִּי וְרַבִּים הֵשִׁיב מֵעָוֹן: כִּי שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ־דַעַת וְתוֹרָה יְבַקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מַלְאַךְ יְהוָה־צְבָאוֹת הוּא:

מצורות ציון מגולה • מקושה: ומיכו • לתמיה: ממלאה • ל׳ עיפות ויגיעה: והפחתם • ל׳ הלהון
ומגוס • מכל • ל׳ ערמימות: המלאכה • ולחומי • מל׳ לחיה וקללה: גוזר • ל׳ ומקם
מיקם: ומיקי • חמר • מכם • זכל ומחוק: תביסם • קרבנותיכם: מקם • ל׳ מחה: מלאך • אליה;

׳ וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיֵּלֶךְ חָרָנָה׃ יא וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם
וַיָּלֶן שָׁם כִּי־בָא הַשָּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם וַיָּשֶׂם
מְרַאֲשֹׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא׃ יב וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֻלָּם
מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים
עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ׃ יג וְהִנֵּה יְהוָה נִצָּב עָלָיו וַיֹּאמַר אֲנִי

שפתי חכמים

א קצ״ם פי׳ מתחלה ק״ל למה חזר ונתב ויצא יעקב וכלא כבר כתיב ויצא ילתן לתת יעקב וגו׳ וחר׳ ל״ה שהפסיק בפרשה של יעקב בענין כשו ונתן הסכה למה הפסיק שבענין וגו׳ והכתבלים סבת הפסקה שב להבליט סבת כתיבה ותמר ומשגמר ומ׳ ומ״ם: ב דסה כתיב ויקר פגעה הרים ולא כתיב קודם לכן ויצא יעקב לגלת שכיון שלקר פגעה הרים והיו ילת מבחר שבע וח״כ ה״ש לגת לריך לכתוב לגלת ויקר: ג ר״ל דהוי כהיכי נכתב בהי ילתות ויצא יעקב וגם ויקר מהנה לגלת אחר שילת גופו ואחר שילת ויבא הרגה הודם: דת״ס: ומכב עליו מכרכ״ן ופירושו דלא כפי׳ הב״ר דפי׳ מדבריב ויצא ולא כתיב ויצאו שהרי המלים ומחר בכמות כמו יצאו לגלת מגיד לן ספנה שיב ו.ו׳ ל״ל לדריכים לדברי הרת״ם ולדברי הב״ר ומנת הסשבו מבכתיב ויצא וגם ויקר ומנלת הוא לגלת מגיד לגלת ילת ולגלת אחר ואח״כ הקבה ומלת בתלים ג״כ יצאו לגלת בכמות אלת לגלת אם פנס הודם ואיכ ומ׳ ולגת בכתיב אחר ילת עכ״ל: ד ר״ל בעוד שהלדיק בעיר הלכבים ובעם ג״כ לדיקים נפי המתבישין מן הלדיק וגם הוא מוכיח: ה ר״ל הבם שבעיר עומדין בעבירות: ואין לתקשות ומלת ילתק כיב עדיין בחר בעיר ובכר תיכלו בכ״ל אלו דומה לדקת בל לדיק אחד לגדקות ג׳ לדיקים: ו ובקה הבכת הבעיה לחייב מבחם לכלן ומכם בני נעמי ורות מבעיה לחייב מכלן ור״ל דאי לא הבעיה לחייב מבחם הייתי אומר דלמת אחי ילתות הלמודים כלו בת לגלבמודעון בלחבת ילתות בומו ולחבת ילתת מבוא ולגלו ובקרו אילאו כמו לכן לריך להבעיה לחייב מבחם אילאות לדיק עושה הוגם כמו שבי הבת הבחם אי אתבר לפרס על ילתות מבוא דבת הבם אמרה ובוקם הבינתי אמע מעם שלא הוה לה בוס מעון ובחם מבעיה לחייב מבחת דאי מבחם הוה אמינת דוקא הבם עבה הוגם מבוא שלא בשבר בוס לדיק אלבה לכל המקום לדיקים מבת לן דעובה הוגם מבוא הבי מבעיה לחייב מבחת דבת בשלחו ילתת הבי עבה הוגם ילתות הבי הבינה ובקה ל״ל ובם בבת ילתת ובבקה הבינו ילתות הבי הבינה ובקה ל״ל ובם בבת ילתת מחוב לבבן (מיון בלבד״ל) ובם בבת ילתת: ז דה ק״ל ולך מבוא מבמע בבת לתן ובם לתן לגלת אחר ילתות בבמעמו בבת לתן ובחב״ל בב בבתוב לבלת מה בבמע לו בבדך מ לון זה דבן המקבת לבן פי׳ ילת לגבם: ח דק״ל ובלת בת בבתוב לפרס ולת בבתוב ובבתי מלום מבוא בבמע לו: ט בפי׳ לשון תבויים ולת מבגבם: י פי׳ ויפגע במקום בבקה״ב בנקבת מקום ב״י. בבות מקומו של שלם רת״ם: יא בבבלמת ולל אבבגע בי פי׳ לל מבם בי בבמלבי תבע לגל בקב״ב לת בייב לפיומי בבי לל״ב בבה לפם מבוב יבו׳ (אבבב״ל) אבת מלבר בתיב ויפגע בבות בבמע בי בבלבוב מבמע ג״ב בבילות בבבבר לל בבי ויבת בבמע בבמע ויבבגע בל בבילבי לבבב בבבב

יְהוָה אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ וֵאלֹהֵי יִצְחָק הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה
שֹׁכֵב עָלֶיהָ לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֶךָ: יד וְהָיָה זַרְעֲךָ כַּעֲפַר
הָאָרֶץ וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה וְצָפֹנָה וָנֶגְבָּה וְנִבְרְכוּ בְךָ כָּל־
מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה וּבְזַרְעֶךָ: טו וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ
בְּכֹל אֲשֶׁר־תֵּלֵךְ וַהֲשִׁבֹתִיךָ אֶל־הָאֲדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא
אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם־עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי לָךְ:
טז וַיִּקַץ יַעֲקֹב מִשְּׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אָכֵן יֵשׁ יְהוָה בַּמָּקוֹם הַזֶּה
וְאָנֹכִי לֹא יָדָעְתִּי: יז וַיִּירָא וַיֹּאמַר מַה־נּוֹרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה

שפתי חכמים

דיתה המלאכים כשמים כולה: ע דהא"ל כה מלא כל הארץ כבודו ומתי גלה עליו הלא עליו קאי על יעקב וכת דמאיר באמרו בחומה שעה ולא קודם לכן • אמרו בגמ' לפי שדאיקו של יעקב חקוק בכסא הכבוד ושרטיו הלו המלאכים את יעקב וידעו שדאיקו כולו ואתקולו בו הוחיל שכולו קרוב לכסא כבוד יותר מכם וכיוצ בדעתם לכתיקו לכך אמרו הקב"ה. ופי"ל כולה שבמלאכים של ה"י כיו עולים ומלאכים של ח"ל כיו יורדים כיו כך וכיו כך לא כיו המלאכים הללו לכך אמרו הקב"ה עכשיו • רפ"ם: פ דהא"ל מתי רבוחיה כולה שבמן לו אח הארון אבר שבב עליה שכולו רק ד' אמות ופ"ל קאמר קיפל הקב"ה ובקה לתה קיפל לוחה לו בסוך ד' אמות • י"ל כדי שהכיס מה לכבוד כל ה"י כד' אמות אבר כולו שוכב עליהם שכל ה"י מלולה כה הטיון יכה ויור וילחמר חך מבוסה לה: צ לא כמו מן יפרן בם שכולה לשון הכיסה: ק דהא"ל מתי לאבי עמך דמשמע מגן לך • (נח"י) יכה בכלילה מעבו שלא ירדוף אחריו ובחוכתו מלבן ממעבה שכיס וחיו כסיים ובמרתיך בכל אבר מלך והכיונתיך: ר דק"ל כי לא אעזבך עד אבר בשמע שוחלה לא אעזבך עד אבר עשיתי ומלת אם בשמע כולה ספק אם עשה הם לא לכך מפרש אם בשמש בלשון כי דבולה כמי ג' ולהי כלומר כיון שבי משמש לשון אם גם אם משמש ג' כי: ש דה"ת הלמא אבר דברתי לך קאי על הריבור שדבר אמו עשה וכולה ואמר אמי כ' וגו' וי"ל דה"ק כולא"ל כל אבר אמי מדבר עמך ולא לשון דברתי שבולה ג' עבר כיון דחולה נבולה כיה ובכל בחלום אחד ולא הקרן מבטנו בחיים וקי"ל: ת דהא"ל מ"ש אם אם לא ידע: א דק"ל כיון שאמר יעקב כי אם בית אלהים משמע שהיה בבית אל כמ"ש ויקרא אם בשביל הבולה בית אל ה"ל משמע שבולה

מלאכי חון לאבן לגולתו: (יג) נצב עליו • ע לבמנו: ואלהי יצחק • אע"פ שלא מלינו במקרא שייחד הקב"ה שמו על הצדיקים בהייסה לכתוב אלהי פלוני מבוס שבאמר (לויב טו) הן בקדושיו לא יאמין ולהן ייחד שמו על ולהם לפי שבהו עיניו ולבות בכיות ובכי הוא במת ויעק"ל בסיק ממנו • (תנחומא): שכב עליה • (חולין שם) קיפל הקב"ה כל ה"י אתתיו פ רמז לו שהיה נותה ליכבם לבניו (כד' אמות שזה מקומו של אדם): (יד) ופרצת • והזקת ג' כמו וכן יפרוץ: (טו) אנכי עמך • לפי שהיה ירא קימעה ומלבן: עד אשר אם עשיתי • אם משמש ר' בלשון כי (גיטין ג): דברתי לך • לגרכך ועליך מה שהבטחתי לאברהם על זרעו לך הבטחתי ולא לעבו שלא אמרתי לו כי יאהב יקרא לך זרע אלא כי ביצחק ולא כל יאהב • וכן כל לי ולך ולו ולהם הכמוכים אלא דבור מבטחים לשון על וזה וזכיה שהרי עם יעקב לא דבר שקודם לכן: (טז) ואנכי לא ידעתי • אם ידעתי לא ישמתי ת במקום קדום כזה: (יז) כי אם בית אלהים • ל"ר אלעזר בשם רבי יוסי כן זמנה הכולם הזה עומד בהר סבע א ולמעלה שפוטו מגיע כנגד בית המקדש שבהר סבע עומד בדומה של

יהודה

דִּי־צִחָק אַרְעָא דִּי אַת שָׁרֵי עָלֵהּ לָךְ אֶתְּנִנַּהּ וְלִבְנָיְךָ: יד וִיהוֹן בְּנָיְךָ
סַגִּיאִין כְּעֲפַרָא דְּאַרְעָא וְתִתְּקֵף לְמַעֲרְבָא וּלְמַדִּינְחָא וּלְצִפּוּנָא
וּלְדָרוֹמָא וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִילָךְ כָּל־זַרְעָיַת אַרְעָא וּבְדִיל בְּנָיְךָ: טו וְהָא
מֵימְרִי בְּסַעְדָךְ וְאֶטַּרְנָךְ בְּכָל־אֲתַר דִּי־תְהַךְ וַאֲתֵי בְנָךְ לְאַרְעָא הָדָא
אֲרֵי לָא אֶשְׁבְּקִנָּךְ עַד דִּי אֶעְבֵּיד יָת־דְּמַלֵּלִית לָךְ: טז וְאִתְעַר יַעֲקֹב
מִשְׁנַתֵּהּ וַאֲמַר בְּקוּשְׁטָא (אית) יְקָרָא־דְיָיָ שָׁרֵא בְּאַתְרָא הָדֵין וַאֲנָא
לָא־חֲוֵיתִי יְדָע: יז וּדְחִיל וַאֲמַר מָה־דְּחִילוּ אַתְרָא הָדֵין לֵית דֵּין אֶלָּא־

ר ש ב "ם

קודם ירידה: (יג) הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך • ואם תאמר דבר מועט הוא • ופרצת ימה וקדמה • לארבע רוחות העולם: (יד) ונברכו • לשון מבריך ומרכיב • כלומר יתערבו במשפחתך משפחות האדמה שהרי משקל רפי הוא וכבר פירשתיו בפ' לך לך: (טו) כי לא אעזבך • בדרכים עד אשר עשיתי את אשר דברתי עליך • להשיבך אל האדמה הזאת כי בדרכים אתה צריך שמירת מלאכים לך לשמרך בכל דרכיך: (טז) אכן יש ה' במקום • לא כמה שהייתי סבור וכן בל אכן שהוא מקום קודש • וכן בל אכן

ר ש"י

יהודה וירושלים נלפונה בגבול שבין יהודה ובנימין ובית אל היה בצפון של אחלב בנימין בגבול שבין בנימין וכן בני יוסף נמצא סולם שרגליו בבאר שבע ולאחה בבית אל מגיע אמצע שפוטו עד ירושלים • ולכפי שאמרו רבותינו שאמר הקב"ה נדחיקה בא לבית מלוא ויפטר בלא לינה • ושוד אמרו יעקב קראו לירושלים בית אל וזו לה היא ולא ירושלים ומהיכן למדו לומר כן לומר אני שבעקר כר המוריה ובא לכאן וזו היא קפילת הארן האמור בשהיתה תולין שבא בהמ"ק לקראתו עד בית אל וזהו ויפגע במקום • וא"ם וכשעבר

שפתי חכמים

הזה עמד בבית אל ולעולם אמצע הבית שבר שבע מהבדיל לעול ויחלוה והיה סולם מוצב הלאה וגו' ולא מצדם בחחה מקום בל אחד היה א"ל והלי קלי אמלי דבריב לפניו בחחה הבייש אחר שבע דדהשבן מאיטות ה"ל קשו הלאי אחדדי לכר מפרש הסולם היה עומד בבאר שבע דמשמע הפסוק ואמלע שיפוטו עד ב"ה דהיינו ירושלים ולאחו בבית אל כדמשמע אמי בפסוק הלאן לומר סוף שיפוטו היה נגד ב"ה אם כן היה יעקב חוץ מהסולם שהרי באר שבע בדרום ירושלים ובכפ"ק בלפונו בגבול שבין יהודה ובנימין ולא הוא בלפונו של בנימין וה"ב מה היה מעלת בה בקרא ל בית אלהים ובאר בשמים הרי לא היה שם לא הגלי הסולם ולא הלאו לכן מי שאמצע שיפוטו היה נגד ב"ה ופוף הסולם הייו הלאו היה נגד בית אל שהוא לא • בתב מהבדיל ע"ד ר"ל מרוב הפסוק והלעם הב"ה והלפי אחרו"ל שאמר הקב"ה לזיק זה בא לבית אלוהי ויפגע בלא לינה ובית אל מלוא של הקב"ה היייו ירושלים ובלן אמצע שלן בבית אל ועוד אמרו יעקב קרא לירושלים בית אל וזהו לא בדמתיב ואולם לא שם בעיר בו' יתפ' לא תאמר בתוב שמעל לומר לא בית אל עדיין לבה אמרו לומר כן לומר אני ומ' אלה קרא לא שהוא שם בעיר לתאוות ירושלים שבאלה לבם קראם ביתר בית אל ובזה יתורן ד"ח שפיבא לתפוקי דעם הרת"ם דלפי פירוש בבמחחות שבא

בבאר שבע א ולמעלה שפוטו מגיע כנגד בית המקדש שבבאר שבע עומד בדומה של

יהודה

אֵין זֶה כִּי אִם־בֵּית אֱלֹהִים וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמָיִם׃ יח וַיַּשְׁכֵּם
יַעֲקֹב בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח אֶת־הָאֶבֶן אֲשֶׁר־שָׂם מְרַאֲשֹׁתָיו וַיָּשֶׂם
אֹתָהּ מַצֵּבָה וַיִּצֹק שֶׁמֶן עַל־רֹאשָׁהּ׃ יט וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם־
הַמָּקוֹם הַהוּא בֵּית־אֵל וְאוּלָם לוּז שֵׁם־הָעִיר לָרִאשֹׁנָה׃
כ וַיִּדַּר יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר אִם־יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי וּשְׁמָרַנִי
בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי הוֹלֵךְ וְנָתַן־לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד
לִלְבֹּשׁ׃ כא וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם אֶל־בֵּית אָבִי וְהָיָה יְהוָה לִי
לֵאלֹהִים׃ כב וְהָאֶבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי מַצֵּבָה יִהְיֶה בֵּית
אֱלֹהִים וְכֹל אֲשֶׁר תִּתֶּן־לִי עַשֵּׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ לָךְ׃ שני כט וַיִּשָּׂא

שפתי חכמים

כתיב יעקב קראו לימוצים בית הל ועיקר על דבריו זכו לו ולא ירושלים ר"ל מדברי חכמים כוח וחז לא מלאתי בשום מקום ועוד לפי הזיכרון ג"כ קבה דלמה לו היינו ירושלים וקפיא בתרן היינו בשבת לתמצעות הדרך כל לת מגבו אלא ודאי שהיה ברור לרש"י שהיצוים לא לת היה כדמוכח קראי דפרשתי עכ"ל: ב"ל כך כוח כמאמר החם בגמרא ולבון קושיא הוא למה לו עכבוכו שם ומתבון איכו לא יסיג וכו' עד ומן הבמים שבכוכו ר"ל מין דהוא עלמו לא בחפלל מעלמו מן הבמים שבכוכו בחמיה אין מופין הדם לדבר מלוה: ג. מבית ראייה שדחיתו בו"ל לחו ל' רבים כוח אלא דרך מתרגומו סולמא בו"ל ומן מגוזה דבריה ומי שם דבר ואם"ם מרגומו סולמא בו"ל וכן בגד לגבוס ומי שם דבר כוח ומרגומו וכסו בו"ל ה"ב ס"ם שדבר מתרגום בן: ד (מח"ל) ר"ל דבמדרש איש תולם אלא במפרש בטעם למה דוקא זה המקום כוח בעבר לעיינים בתפלה לפי שבא מבוון מגד ב"כ של מעבה ומ"ם שבר הבמים כוח דרך מבל כי אין לבמים שבר לו חלון: ה בלל"ם דבת לוצמת בקרת בפל כוח דבתיב הם יבוא אוכים עמדי הייבו ומבדני ומ"ם הם יאמור לי וכו' בלמר מבתי אם יבוא אוכים עמדי קלי תמיהים מבבטחות וה"ם אין יבבן לומר בוקבר כיום מבוסף הם יבוא הקב"ם מבטחתו הם לא: ו"ל בבוא יבוא שמח ובגרום מחמת ולא יאמור לי: ועי"ל דיעקב היה מבור שמח תלום כוח והין תלום בלא דברים בעלים מ"ם אמר הם וגו' וקי"ל: וה"ם כיון שהם"ל בא לבוכים מבבטחות מן המקרא היבן מבטיחו נמי על בגד לגבוס וי"ל מבטיחו מל בלחם ודאי מבטיחו נמי על בגד לגבוס כמו שאחה"ל עשיב לגביך דבוי לבריכך פי' זבין בגדים יקרים ושוק מתוקן בבגדי בגדים ושוי לבריכך פי'

בעל הטורים

בגילוה לא שבב לבו מלבוגים בו בתלומו: (יז) וזה שער בשמים · ויבבם · לומר שבעולם הבאתי עותתין שבר בשמים וכולה זמן שוב לתפלה: (כב) עשר אעשרנו · בסף

ר ש ב"ם

שבמקרא אך כן ולא כמו שהייתי סבור · וכן אבן נודע הדבר: (יח) ויצק שמן על ראשה · משח אותה לקדשה להקריב עליה קרבנות בשובו כדכתיב במשכן לפנינו · אנכ־דאל בית אל אשר משחת לקרבנות: (יט) ואולם · ואלא לוז שם העיר · ועל שם המקום שחוץ לעיר ששכב שם יעקב נקרא שם העיר עצמה בית אל: (כא) ושבתי בשלום · כמו שאמר לי והשיבותיך אל האדמה הזאת · (א) וישא יעקב רגליו · מעשי: (כב) עשר אעשרנו לך · להקריב לפניך עולות:

שפתי חכמים

ר ש"י

לאשר תלך: ונתן לי לחם לאכול · כמו שאמר כי לא אעזבך והמבקש לחם הוא קרוי נעזב שנא' ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם (תהלים לז): (כא) ושבתי · כמו שאמר לי והשיבותיך אל האדמה: בשלום · שלא מן החטא שלא ילמוד מדרכי נכן: והיה ה' לי לאלהים · כיהוה שמו עלי מתהלה ועד סוף שלא ימלא פסול ז' בזרעי כמ"ש אשר דברתי לך והבטחתה זו הבטיח לאברהם שנא' לזרעך אתן את הארץ הזאת ולזרעך אחריך (לעיל יז) (זרעך מיוחס שלא ימלא בו שום פסול): (כב) והאבן הזאת · כך מפורש וי"ו זו שלא ואתכן אם תעשה לי את אלה ואלה אני אעשה זאת: והאבן הזאת אשר־שמתי מצבה וגו' · כתרגומו מאי פלה עלה קדם ה' ויה העשה בשומו מפדן הרים כשאמר לו קום עלה בית אל (לקמן לה) מה אמר שם ויעקב יעקב מלבה וגו' ויקץ

הַדְיוֹט אֱלָהִין אֲתַר דְּרַעֲוָא־בֵהּ מִן־קֳדָם יְיָ וְדִין תְּרַע קֳבֵל־שְׁמַיָּא׃
יח וְאַקְדִים יַעֲקֹב בְּצַפְרָא וּנְסִיב יָת־אַבְנָא דִּי שַׁוִּי אִסְדּוֹהִי וְשַׁוִּי יָתַהּ
קָמָא וַאֲרִיק מִשְׁחָא עַל רֵישַׁהּ׃ יט וּקְרָא יָת־שְׁמָא־דְאַתְרָא הַהוּא
בֵּית־אֵל וּבְרַם לוּז שְׁמָא־דְקַרְתָּא בְּקַדְמִיתָא׃ כ וְקַיֵּים יַעֲקֹב קְיָם
לְמֵימַר אִם־יְהֵא מֵימְרָא־דְיָי בְּסַעְדִּי וְיִטַּרְנַנִי בְּאָרְחָא הָדֵין דִּי אֲנָא
אָזֵל וְיִתֶּן־לִי לַחְמָא (נ"י לחם) לְמֵיכַל וּכְסוּ לְמִלְבַּשׁ׃ כא וַאֲרַנּוּב
שְׁלָם לְבֵית אַבָּא וִיהֵא מֵימְרָא־דְיָי לִי לֵאלָהָא׃ כב וְאַבְנָא הָדָא
דִּי שַׁוִּיתִי קָמָא תְּהֵי דִּי־אֵתֵי פָּלַח־עֲלָהּ מִן־קֳדָם־יְיָ וְכֹל דִּי תִתֶּן־לִי
חַד־מִן־עַשְׂרָא אֲפַרְשִׁנַּהּ קֳדָמָךְ׃ א וּנְטַל יַעֲקֹב רַגְלוֹהִי (נ"י ריגלוהי)

בעל הטורים

בגילוה לא שבב לבו מלבוגים בו בתלומו: (יז) וזה שער בשמים · ויבבם · לומר שבעולם הבאתי עותתין שבר בשמים וכולה זמן שוב לתפלה: (כב) עשר אעשרנו [נוסף וכליו וימשחם ויקדש אותם וכן בוכיח לפנינו · אנכ־דאל בית אל אשר משחת שם מצבה וגו' יהיה בית אלהים שאשר לי והשיבותיך אל האדמה הזאת והיה ה' לי לאלהים · שיסייעני בכל מעשי: (כב) עשר אעשרנו לך · להקריב לפניך עולות: (א) וישא יעקב רגליו ·

שפתי חכמים

ר ש"י

לאשר תלך: ונתן לי לחם לאכול · כמו שאמר כי לא אעזבך והמבקש לחם הוא קרוי נעזב שנא' ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם (תהלים לז): (כא) ושבתי · כמו שאמר לי והשיבותיך אל האדמה: בשלום · שלא מן החטא שלא ילמוד מדרכי נכן: והיה ה' לי לאלהים · כיהוה שמו עלי מתהלה ועד סוף שלא ימלא פסול ז' בזרעי כמ"ש אשר דברתי לך והבטחתה זו הבטיח לאברהם שנא' לזרעך אתן את הארץ הזאת ולזרעך אחריך (לעיל יז) (זרעך מיוחס שלא ימלא בו שום פסול): (כב) והאבן הזאת · כך מפורש וי"ו זו שלא ואתכן אם תעשה לי את אלה ואלה אני אעשה זאת: והאבן הזאת אשר־שמתי מצבה וגו' · כתרגומו מאי פלה עלה קדם ה' ויה העשה בשומו מפדן הרים כשאמר לו קום עלה בית אל (לקמן לה) מה אמר שם ויעקב יעקב מלבה וגו' ויקץ

יַעֲקֹב רַגְלָיו וַיֵּלֶךְ אַרְצָה בְּנֵי קֶדֶם: ב וַיַּרְא וְהִנֵּה בְּאֵר
בַּשָּׂדֶה וְהִנֵּה־שָׁם שְׁלֹשָׁה עֲדָרֵי צֹאן רֹבְצִים עָלֶיהָ כִּי מִן־
הַבְּאֵר הַהִוא יַשְׁקוּ הָעֲדָרִים וְהָאֶבֶן גְּדֹלָה עַל־פִּי הַבְּאֵר:
ג וְנֶאֱסְפוּ־שָׁמָּה כָּל־הָעֲדָרִים וְגָלְלוּ אֶת־הָאֶבֶן מֵעַל פִּי
הַבְּאֵר וְהִשְׁקוּ אֶת־הַצֹּאן וְהֵשִׁיבוּ אֶת־הָאֶבֶן עַל־פִּי הַבְּאֵר
לִמְקֹמָהּ: ד וַיֹּאמֶר לָהֶם יַעֲקֹב אַחַי מֵאַיִן אַתֶּם וַיֹּאמְרוּ
מֵחָרָן אֲנָחְנוּ: ה וַיֹּאמֶר לָהֶם הֲיְדַעְתֶּם אֶת־לָבָן בֶּן־נָחוֹר
וַיֹּאמְרוּ יָדָעְנוּ: ו וַיֹּאמֶר לָהֶם הֲשָׁלוֹם לוֹ וַיֹּאמְרוּ שָׁלוֹם
וְהִנֵּה רָחֵל בִּתּוֹ בָּאָה עִם־הַצֹּאן: ז וַיֹּאמֶר הֵן עוֹד הַיּוֹם
גָּדוֹל לֹא עֵת הֶאֱסֹף הַמִּקְנֶה הַשְׁקוּ הַצֹּאן וּלְכוּ רְעוּ: ח וַיֹּאמְרוּ
לֹא נוּכַל עַד אֲשֶׁר יֵאָסְפוּ כָּל־הָעֲדָרִים וְגָלְלוּ אֶת־הָאֶבֶן
מֵעַל פִּי הַבְּאֵר וְהִשְׁקִינוּ הַצֹּאן: ט עוֹדֶנּוּ מְדַבֵּר עִמָּם
וְרָחֵל בָּאָה עִם־הַצֹּאן אֲשֶׁר לְאָבִיהָ כִּי רֹעָה הִוא: י וַיְהִי
כַּאֲשֶׁר רָאָה יַעֲקֹב אֶת רָחֵל בַּת־לָבָן אֲחִי אִמּוֹ וְאֶת־צֹאן
לָבָן אֲחִי אִמּוֹ וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב וַיָּגֶל אֶת־הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר
וַיַּשְׁקְ אֶת־צֹאן לָבָן אֲחִי אִמּוֹ: יא וַיִּשַּׁק־יַעֲקֹב לְרָחֵל וַיִּשָּׂא

שפתי חכמים

ומהרש"ל כתב ג"ע שבן אחר יעקב לא תצטוי בהבטחות לא עבר תעבירנו אזי מצוות ואם לא תעבר פעם אחת וגו עשה עכ"ל: מ"ש שיושבו כל מקומם וגו ולא שבו עדיין במקום כוס ופי' כיון שלפעמים וכיון כולנו תמיד: ר"ל שבן כוס לחוד לשבוט ובכוס אלבה עדרי לאן מוכנים עליה ולבה מוכנים פעמים ולא שבו וכל מעבה ולא שבו מפני שהאבן גדולה על פי הבאר: כ הא דלא מבית הבנעים אין לגיל על ישקו העדרים ואל ולא שבו מעוה דהא כתיב כאן גדולה ומתרגם ומגמדין דהוא ל' כוס ובמקום אחר כתיב ונגלו ומתרגם ומגמדין דהוא ל' עתיד ה"מ אותה בהבדלה אבן בהרגום דגל דאפוק מדבר לאן הוא תבא אבי ישקו לא פיזה אחוז הרגום דלא כתיב ל' אפשר ישקו אלא לעיל כתיב ישקו ואלו מגיע והשקו אין כל הלשון אינו שוין אין אין ואלו:

ר ש"י

עליה נסך: (א) וישא יעקב רגליו. מלמד שבא נשורם עוכה שמנוכת בשמירה נשא לבו לת רגליו ונעשה קל ונכה. כך מפורש בנ"ר: (ב) ישקו העדרים. מבקיש מ"ם הרועים לת העדרים ומקרא דבר בלשון קצר: (ג) ונאספו. רגילים היו להתכנס לפי בהיתה. הלאן נדולה: וגללו. וגולגלו. והרגומו ומגמדין. כל לשון אוסף מתקנה לדבר בלבון עיבור ובלבון ב עבר נפי שכל דבר הכוס תמיד בכר היה ובחיד בכיום: והשיבו. הרגומו ומהיכין: (ו) באה עם

וַאֲזַל לְאַרְעָא בְּנֵי מַדִּינְחָא: ב וַחֲזָא וְהָא בֵּירָא בְּחַקְלָא וְהָא־תַמָּן הֵלְהָא
עֲלַיְהּ רְעֵן רְבִיעִין עֲלַהּ אֲרֵי מִן־בֵּירָא הַהִיא מַשְׁקָן עֲדָרַיָּא וְאַבְנָא
רַבְּתָא עַל־פּוּמָא דְבֵירָא: ג וּמִתְכַּנְּשִׁין לְתַמָּן כָּל־עֲדָרַיָּא וּמְגַנְּדְרִין
יָת־אַבְנָא מֵעַל־פּוּמָא דְבֵירָא וּמַשְׁקָן יָת־עָנָא וּמְתִיבִין יָת־אַבְנָא עַל־
פּוּמָא דְבֵירָא לְאַתְרַהּ: ד וַאֲמַר לְהוֹן יַעֲקֹב אַחַי מָנָן אַתּוּן וַאֲמָרוּ
מֵחָרָן אֲנָחְנָא: ה וַאֲמַר לְהוֹן הַיְדַעְתּוּן יָת־לָבָן בַּר־נָחוֹר וַאֲמָרוּ יָדְעִנָּן:
ו וַאֲמַר לְהוֹן הַשְׁלֵם לַהּ וַאֲמָרוּ שְׁלֵם וְהָא רָחֵל בְּרַתֵּהּ אָתְיָא עִם־
עָנָא: ז וַאֲמַר הָא עוֹד יוֹמָא סַגִּי לָא עִדַּן לְכִכְנַשׁ בְּעִיר אַשְׁקוּ עָנָא
וְאִזִילוּ רְעוּ: ח וַאֲמָרוּ לָא נִכּוּל עַד די מִתְכַּנְּשִׁין כָּל־עֲדָרַיָּא וּמְגַנְּדְרִין
יָת־אַבְנָא מֵעַל פּוּמָא דְבֵירָא וְנַשְׁקֵי עָנָא: ט עַד־דְּהוּא מְמַלֵּל עִמְּהוֹן
וְרָחֵל אָתַת עִם־עָנָא די לַאֲבוּהָ אֲרֵי רָעְיָתָא הִיא: י וַהֲוָה כַּד חֲזָא
יַעֲקֹב יָת רָחֵל בַּת־לָבָן אֲחוּהָ דְאִמֵּהּ וְיָת־עָנָא דְלָבָן אֲחוּהָ דְאִמֵּהּ
וּקְרֵב יַעֲקֹב וּמְגַנְּדַר יָת־אַבְנָא מֵעַל־פּוּמָא דְבֵירָא וַאֲשְׁקֵי יָת־עָנָא
דְלָבָן אֲחוּהָ דְאִמֵּהּ: יא וּנְשַׁק יַעֲקֹב לְרָחֵל וַאֲרֵם יָת־קָלֵהּ וּבְכָא:

ר ש"ב"ם

מהוך שהבטיחו הקב"ה הלך בשמחה ובמרוצה: בני קדם. ארם כדכתיב ארם מקדם: (ב) רובצים עליה. ממתינים: (ה) עד אשר יאספו כל העדרים וגללו את האבן: והאבן גדולה על פי הבאר. שלא יפול שם אדם. או שלא ישאבו ממנה שאר בני אדם: (י) ויגל את האבן. לבדו להודיע גבורתו בא ויגל כמודי. שכיון שראה לוקה שראה עליו מזל"ק חס ויגל כמודי כדכתיב עולה כמודי. ד"ח לימתי ויגל

בעל הטורים

לחותיה] בגימ' וחנו כל כתביהו לל יבגיה יוחר מתוסה: (ב) וירא והנה באר בשדה. אמרה לו אחיו כמו שאמרו יפה מואר ומדמעתי על הבאר לו יוסיה לך מבנות אחיו אם מראה אסיה כראתי היה בה מלון [אולי חסר כאן ומודעון לך על הבאר]: והנה באר בשדה. רמז לבאר סריה ליראל במדבר: שלשה עדרי. בגימ' זה תהלת ומשה ופרים [עם הכתיבה]: מן הבאר־ הסוה. בגי' מעשה: והאבן. ב' בפרשה ע"ש ב' לוחות אבנים: (ו) ואמרו שלם. ולא אמרו שלום לו כי אין שלום אמר אלהי לרשעים: (י) ויגל. ל' במסרה כבא ואיהר ל"ל לימתי ויגל

שפתי חכמים

ל דק"ל דבפסוק זופל בעמון דכתיב שאמר הן עוד היום גחל לא כי"ל מו לאמרה לא עם הלקח המקנה דוהלי מן הוא לגר מפרש דמי עמיהם הם: בם פ' ולא"ל בגילה מפרשי"ם לעיל מהוג הבדה ולא שבר הסיומו ביומם: ג מי' ביסי מהלוחות ולי"ל שלא נגלו אלהן כמו הרועים

אֶת־קוֹלוֹ וַיִּבְךְּ׃ י וַיַּגֵּד יַעֲקֹב לְרָחֵל כִּי אֲחִי אָבִיהָ הוּא
וְכִי בֶן־רִבְקָה הוּא וַתָּרָץ וַתַּגֵּד לְאָבִיהָ׃ יא וַיְהִי כְּשֹׁמַע
לָבָן אֶת־שֵׁמַע יַעֲקֹב בֶּן־אֲחֹתוֹ וַיָּרָץ לִקְרָאתוֹ וַיְחַבֵּק־לוֹ
וַיְנַשֵּׁק־לוֹ וַיְבִיאֵהוּ אֶל־בֵּיתוֹ וַיְסַפֵּר לְלָבָן אֵת כָּל־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה׃ יב וַיֹּאמֶר לוֹ לָבָן אַךְ עַצְמִי וּבְשָׂרִי אָתָּה וַיֵּשֶׁב
עִמּוֹ חֹדֶשׁ יָמִים׃ טו וַיֹּאמֶר לָבָן לְיַעֲקֹב הֲכִי־אָחִי אַתָּה
וַעֲבַדְתַּנִי חִנָּם הַגִּידָה לִּי מַה־מַּשְׂכֻּרְתֶּךָ׃ טז וּלְלָבָן שְׁתֵּי
בָנוֹת שֵׁם הַגְּדֹלָה לֵאָה וְשֵׁם הַקְּטַנָּה רָחֵל׃ יז וְעֵינֵי לֵאָה
רַכּוֹת וְרָחֵל הָיְתָה יְפַת־תֹּאַר וִיפַת מַרְאֶה׃ שלישי יח וַיֶּאֱהַב
יַעֲקֹב אֶת־רָחֵל וַיֹּאמֶר אֶעֱבָדְךָ שֶׁבַע שָׁנִים בְּרָחֵל בִּתְּךָ

שפתי חכמים

תר נקו׳ ודייק זה מדכתיב ויגל אבוה ל׳ גלוי ולא כתיב ויגלו׳ : ס ולפ״ז קבה הם כיאם לומרם לו למה אתם כיום בידחי לו הזכיר לה מיתתה וא״כ מה כשיב גם בפ״ב ד״ח וגר״ח לחד קבה לוך לדיק מה יעבה על חסרון ממון • מהרש״ל : ע דמרבקה כתיב והגיד לבית תאבה לפ״ל תמה מתה : פ דה״ל לאמר כן : צ כלומר כיון שלא כך אלא בשביל המעון א״כ לאמר ת״ק לוחמו לפ״ל וכו׳ : ק מהרש״ל • אין דרך לבריה לבריה טוכות בפיו אלא ״ל שהיה הפלגם בשהדם מבית הבריה טוכות מבריתם בסתר • ואין מגלה לוחם לכן אמר לבקש לוחמו ולהפיסמו כדי שיגלה לי מה יש לו עכ״ל : ר דאל״כ מהי לת כל הדברים הללו : ש ר״ל כי כל לך כוח מישוש לו״פ מעבה וכו׳ : ת ולא״ת מל״ל לרש״י שבוקה חדש ימים ו״ל כיון שעשה בן כמ״ם ושב אמו חדש ימים לאמרו שתחלה כי א״ל : א פי׳ אין הכתיבה כיום מוכל על אחי אמה כי בלתם אחים כיון כמו כי לבנים לאחים לאמתו ושרי כלתי אמה אבל״ל אלא בשביה מוכל על

(כ״ר) לפי שאמם מתה ע״ל סיה לה לגיד אלא לו : (יג) וירץ לקראתו • (כ״ר) בסבור ממון הוא פ״טעון בסרי עבד הבית בא לכאן בעבדה גמלים טעונים צ ויחבק • בשלא רלה עמו כלום אמר אמא אמא זהובים הבית והכם בחיקו (כ״ר) : ויבשק לו • אמר אמא מרגליות הבית קוסם בפיו (כ״ר): ויספר ללבן : אלא בא אלא מהון אומם אהיו ר ומעולו ממונו ממנו : (יד) אך עצמי ובשרי • מעתה אין לי לאספר בביתם שהוחל ואין מידך כלום אלא מפני קורבה מטפל בך הדם ימים ר ובן עבה ולא א לא לאמ״ם בסיס רוצה לאתו : (טו) הכי אחי אתה • לשון תימה וכי בשביל אחמי אתה א העבדני חנם : ועבדתני • כמו והעבדני וכן כל פיעם בהיא לשון עבר

יב וְחַוִּי יַעֲקֹב לְרָחֵל אֲרֵי בַר־אָבוּהָ הוּא וַאֲרֵי בַר־רִבְקָה הוּא
וּרְהָטַת וְחַוִּיאַת לְאָבוּהָ׃ יג וַהֲוָה כַּד־שְׁמַע לָבָן יָת־שֵׁמַע יַעֲקֹב בַּר־
אֲחָתֵהּ וּרְהַט לְקַדְמוּתֵהּ וְנַשֵּׁק לֵהּ וַאֲעַלֵהּ לְבֵיתֵהּ וְאִשְׁתְּעִי
לְלָבָן יָת כָּל־פִּתְגַּמַיָּא הָאִלֵּין׃ יד וַאֲמַר לֵהּ לָבָן בְּרַם קְרִיבִי וּבְשָׂרִי אַתְּ
וִיתֵיב עִמֵּהּ יַרְחָ יוֹמִין׃ טו וַאֲמַר לָבָן לְיַעֲקֹב הֲמִדְּאָחִי אַתְּ וְתַפְלְחִנַּנִי
מַגָּן הַוִּי־לִי מָה־אַגְרָךְ׃ טז וּלְלָבָן תַּרְתֵּין בְּנָן שׁוּם רַבְּתָא לֵאָה וְשׁוּם
זְעֵרְתָּא רָחֵל׃ יז וְעֵינֵי לֵאָה יָאֲנָן וְרָחֵל הֲוַת שַׁפִּירָא־בְרִיוָא וַיָאֲיָא
בְּחֶזְוָא׃ יח וּרְחֵים יַעֲקֹב יָת־רָחֵל וַאֲמַר אֶפְלְחִנָּךְ שְׁבַע שְׁנִין בְּרָחֵל

בעל המורים

ר ש ב״ם

הכתוב : (יג) את כל הדברים האלה • שאביו ואמו שלחוהו אל אנשי משפחתו: (יד) אך עצמי ובשרי אתה וגו׳ • ויפה כוונת לבא אלו : (טז) וללבן שתי בנות • והפסיק תשובת דבריו של יעקב כי לפי שהיה לו שתי בנות והקטנה מצאה חן בעיניו לפיכך ביקש את הקטנה : (יז) רכות • נאות • וור״ש בלע״ז • ובלה שעיניה נאות אין כל גופה צריך בדיקה ועינים שחורות אינן רכות כלבנים : יפת תאר • כמו במחונת יתארהו • דפוס החוטם והמצח והפה והלחיים : יפת מראה • לבן ואדכדם :

שפתי חכמים

ר ש״י

טוסיף וי״ן כראשה וכוא הוספת המיבה להבא : (יז) רכות • (ב״ב קכג) בסיתה כבולה לעלות בגולגו של עבו ב ובכתה סביו בכל לומרים מי בנים לרבקה ומתי בנות לבן הגדולה לגדול והקטנה לקטן : תאר • הוא ערת הפלגלה לשון (ישעיה מד) ותארהו בגבל קונפא״ם בלעז (ליקעל) : מראה • הוא זיו קלסתר : (יח) אעבדך שבע שנים • (ב״ר) הם ימים אחדים שאמרה לו תמו ו״ל : ה וזה״ם לא הרגיל הרבה הקשה ו״ל דהי לא הם הוה לומר רחל הוה מתן לו אלפי דהיתה ומי בתו מפלגה כדפירש״י לעקן ומיהם קפנה יוצר מרחל וא״ל לאמר לא הוה יהא יעקב אמת יאמר אם אלפי בשם רחל ותן לי אלפי שנה רחל ובאי הקטנה ו״ל דלאמר הוה בתו אמתם כיון דסיתה מפלגה ומה לון לאמה רחל אלא בשביל אמה ואמר אמי לרחלות מנ״ל לא הוה יהא ומי״ל אלא לא תאר בתר הקטנה אמא מנר תבטו עוד בם ותן לוחמה ויעקב כיון שהשתין לא הוה אלא אחר שבע שנים על עבודה אלא שנים

ר ש״י

לרמיעך שכחו גדול (כ״ר) : (יא) ויבך • לפי שלפה כרוח הקודם בחיוה ע.כ.ם עמו ם לקבורם • ד״ל לפי שבא בדיבים ריקניות אמר תלעיגה עבד אבי אבא הוא בידוי בלוס• זמיוה ולמודים ומגדמות ואמי לון בידי בלוס• לפי שרבקה אליפו כן עבו במלות אביו אחריו לבורגו והבינו ולפי שגדל אליפו בחיקו של ולהק משך ידו ל״ל מה אעשה לגיוזי של אבא אמר לו יעקב טול מה שבידי ומעתי תשוב במות : (יב) כי אחי אביה הוא • קרוב לאבים כמו (לעיל יג) אבים אחים אחמו ומדבכו לא לרמאות הוא בא גם אני אחיו ברמאות והם אדם בבר הוא גם אני בן רבקה אחותו בבבבה : ותגד לאביה •

(כ״ר) לפי שאמם מתה ע״ל סיה לה לגיד אלא לו : (יג) וירץ לקראתו • (כ״ר) בסבור ממון הוא פ״טעון בסרי עבד הבית בא לכאן בעבדה גמלים טעונים : ויחבק • בשלא רלה עמו כלום אמר אמא זהובים הבית והכם בחיקו (כ״ר) : ויבשק לו • אמר אמא מרגליות הבית קוסם בפיו (כ״ר): ויספר ללבן : אלא בא אלא מהון אומם אהיו ר ומעולו ממונו ממנו : (יד) אך עצמי ובשרי • מעתה אין לי לאספר בביתם שהוחל ואין מידך כלום אלא מפני קורבה מטפל בך הדם ימים ר ובן עבה ולא א לא לאמ״ם בסיס רוצה לאתו : (טו) הכי אחי אתה • לשון תימה וכי בשביל אחמי אתה א העבדני חנם : ועבדתני • כמו והעבדני וכן כל פיעם בהיא לשון עבר

הַקְּטַנָּה: יט וַיֹּאמֶר לָבָן טוֹב תִּתִּי אֹתָהּ לָךְ מִתִּתִּי אֹתָהּ
לְאִישׁ אַחֵר שְׁבָה עִמָּדִי: כ וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרָחֵל שֶׁבַע שָׁנִים
וַיִּהְיוּ בְעֵינָיו כְּיָמִים אֲחָדִים בְּאַהֲבָתוֹ אֹתָהּ: כא וַיֹּאמֶר
יַעֲקֹב אֶל לָבָן הָבָה אֶת אִשְׁתִּי כִּי מָלְאוּ יָמָי וְאָבוֹאָה
אֵלֶיהָ: כב וַיֶּאֱסֹף לָבָן אֶת כָּל אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה:
כג וַיְהִי בָעֶרֶב וַיִּקַּח אֶת לֵאָה בִתּוֹ וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו וַיָּבֹא
אֵלֶיהָ: כד וַיִּתֵּן לָבָן לָהּ אֶת זִלְפָּה שִׁפְחָתוֹ לְלֵאָה בִתּוֹ
שִׁפְחָה: כה וַיְהִי בַבֹּקֶר וְהִנֵּה הִוא לֵאָה וַיֹּאמֶר אֶל לָבָן
מַה זֹּאת עָשִׂיתָ לִּי הֲלֹא בְרָחֵל עָבַדְתִּי עִמָּךְ וְלָמָּה רִמִּיתָנִי:
כו וַיֹּאמֶר לָבָן לֹא יֵעָשֶׂה כֵן בִּמְקוֹמֵנוּ לָתֵת הַצָּעִירָה לִפְנֵי
הַבְּכִירָה: כז מַלֵּא שְׁבֻעַ זֹאת וְנִתְּנָה לְךָ גַּם אֶת זֹאת
בַּעֲבֹדָה אֲשֶׁר תַּעֲבֹד עִמָּדִי עוֹד שֶׁבַע שָׁנִים אֲחֵרוֹת:
כח וַיַּעַשׂ יַעֲקֹב כֵּן וַיְמַלֵּא שְׁבֻעַ זֹאת וַיִּתֶּן לוֹ אֶת רָחֵל
בִּתּוֹ לוֹ לְאִשָּׁה: כט וַיִּתֵּן לָבָן לְרָחֵל בִּתּוֹ אֶת בִּלְהָה שִׁפְחָתוֹ
לָהּ לְשִׁפְחָה: ל וַיָּבֹא גַּם אֶל רָחֵל וַיֶּאֱהַב גַּם אֶת רָחֵל
מִלֵּאָה וַיַּעֲבֹד עִמּוֹ עוֹד שֶׁבַע שָׁנִים אֲחֵרוֹת: לא וַיַּרְא
יְהוָה כִּי שְׂנוּאָה לֵאָה וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָהּ וְרָחֵל עֲקָרָה:
לב וַתַּהַר לֵאָה וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ רְאוּבֵן כִּי אָמְרָה כִּי־

שפתי חכמים

ר ש"י

(כא) מלאו ימי. באמרם לי למדי. ועוד מלאו ימי שכרי אני כן פ"ד שנה ולימתי לעמיד י"ב שבטים וזכו בנאמר ואמטאם עליה וכלה קל שבקלים אינו אומר כן יאנה לגוליד חולדות אמר כן: (כה) ויהי בבקר והנה הוא לאה. אכל גיליה לה כיהב לאה לפי מסר יעקב סימנים לרחל וכברלאה רהנ שמרמיכין לו אם לאה אמרה עכשיו תכלה תהוקי עמדה ומכרה לה לוחן סימנים (מגילה יג): (כו) מלא שבע זאת. דעוק כמו שכרי עקד כמסף (פי' כש"ל) שבוע אל זאת

בְּרַתְּךָ וְעָרְתָּא: יט וַאֲמַר לְבָן טַב דְּאִתֵּן יָתַהּ לָךְ מִדְּאִתֵּן יָתַהּ לְגֻבַר
אָחֳרָן תִּיב עִמִּי: כ וּפְלַח יַעֲקֹב בְּרָחֵל שְׁבַע שְׁנִין וַהֲווֹ בְּעֵינוֹהִי
כְּיוֹמִין זְעִירִין כַּד־רְחֵם יָתַהּ: כא וַאֲמַר יַעֲקֹב לְלָבָן הַב יָת־אִתְּתִי
אֲרֵי אַשְׁלַמִית יוֹמַי־פָּלְחָנִי וְאֵעוֹל לְוָתַהּ: כב וּכְנַשׁ לָבָן יָת־כָּל־
אֲנָשֵׁי אַתְרָא וַעֲבַד מִשְׁתְּיָא: כג וַהֲוָה בְרַמְשָׁא וּדְבַר יָת־לֵאָה בְּרַתֵּהּ
וְאַעֵיל יָתַהּ לְוָתַהּ וְעַל לְוָתַהּ: כד וְיַהַב לְבָן לַהּ יָת־זִלְפָּה אַמְתֵּהּ
לְלֵאָה בְּרַתֵּהּ לְאַמְהוּ: כה וַהֲוָה בְצַפְּרָא וְהָא הִיא לֵאָה וַאֲמַר לְלָבָן
מָה־דְּא עֲבַדְתָּ לִי הֲלָא בְּרָחֵל פְּלַחִית עִמָּךְ וּלְמָא שַׁקַּרְתָּ בִּי:
כו וַאֲמַר לָבָן לָא־אִתְעֲבַד כְּדֵין בְּאַתְרָנָא לְמִתַּן זְעִירְתָּא קֳדָם רַבְּתָא:
כז אַשְׁלֵם שְׁבוּעָתָא דְּדָא וְנִתַּן לָךְ אַף־יָת־דָּא בְּפָלְחָנָא דִּי־תִפְלַח
עִמִּי עוֹד שְׁבַע־שְׁנִין אָחֳרָנִין: כח וַעֲבַד יַעֲקֹב כֵּן וְאַשְׁלֵים שְׁבוּעָתָא
דְּדָא וְיַהַב לַהּ יָת־רָחֵל בְּרַתֵּהּ לַהּ לְאִנְתּוּ: כט וְיַהַב לְבָן לְרָחֵל בְּרַתֵּהּ
יָת־בִּלְהָה אַמְתֵּהּ לַהּ לְאַמְהוּ: ל וְעַל אַף לְוָת־רָחֵל וּרְחִים אַף יָת־
רָחֵל מִלֵּאָה וּפְלַח עִמֵּהּ עוֹד שְׁבַע־שְׁנִין אָחֳרָנִין: לא וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי־
שְׂנֵיאָתָא לֵאָה וְיַהַב לַהּ עֲדוּי וְרָחֵל עַקְרָא: לב וְעַדְיָאת לֵאָה וִילִידַת

רש"ם

(כא) כי מלאו ימי. שבע שנים עבדתיך: (כה) והנה הוא לאה. בדבר שלא נודע תחלה אומר והנה. וכן והנה חלום: (כז) מלא שבוע זאת. שבעת ימי המשתה של לאה: ונתנה. ותנתן לך גם את זאת מיד בעבודה אשר תעבוד עמדי אחרי נשואי רחל: עוד שבע שנים אחרות. כדכתיב ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף ויאמר יעקב אל לבן שלחני וגו' כי עכשיו הושלמו ארבע עשרה שנה בשתי בנותיו: (ל) ויאהב גם את רחל. וגם אהבה יותר מלאה כלומר בא אליה וגם אהבה. רוב גם הפוכים כן בתורה. וכן וברכתם גם אותי. גם תברכו אותי. וכן גם אותך הרגתי. הנה לחצתי רגלך ונעשית שפי ופסח גם עדיין הייתי הורג אותך: (לא) ורחל עקרה. בשביל שכתוב לפנינו שאמרה

בעל הטורים

רכות אעפ"כ לא היה לוכל לוסף [ר"ל אע"פ שדיברה אלו רכות]: (לב) ותקרא שמו ראובן. [ר"ל אע"פ שדיברה רכות]

שפתי חכמים

ר ש"י

וכן שבעת ימי המשתה בגמרא ירושלמית במועד קטן. (וש"מ לומר שבוע ממש אלא תקח שבעתו שני עבודתו ככה אלה שבוע: ז שב"ל ויפלא שבוע אלה ויכן לו וגו': ח דייק מדכתיב לאחיות ויפור

כן היה לריך לוקד בקמן הכי"ן. ועוד שבוע לשון זכר כדכתיב שבעה שבועות תספר לך לפיכך אין ממש שבוע אלא שבעה שטייג"ל בלעז (אין זיעבענטלינג)): ונתנה לך. לשון רבים כמו וגשרפה גדה ונבלה אף זה לשון רבים ונתן ונתנה יגו': גם את זאת. מיד לאחר שבעת ימי המשתה ותעבוד לאחר נשואיה: (ל) עוד שבע שנים אחרות. (ב"כ) אחרות הקיבון לגאלומות ח מה לאלומות באמונה אף באחרונות ואע"פ שגרמלום בא עניו: (לב) ותקרא שמו ראובן. (ברכות) רבותיו פירשו אמרה לו

רָאָה יְהוָה בְּעָנְיִי כִּי עַתָּה יֶאֱהָבֻנִי אִישִׁי׃ לג וַתַּהַר עוֹד
וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר כִּי־שָׁמַע יְהוָה כִּי שְׂנוּאָה אָנֹכִי וַיִּתֶּן־לִי
גַּם־אֶת־זֶה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ שִׁמְעוֹן׃ לד וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד
בֵּן וַתֹּאמֶר עַתָּה הַפַּעַם יִלָּוֶה אִישִׁי אֵלַי כִּי־יָלַדְתִּי לוֹ
שְׁלֹשָׁה בָנִים עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמוֹ לֵוִי׃ לה וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד
בֵּן וַתֹּאמֶר הַפַּעַם אוֹדֶה אֶת־יְהוָה עַל־כֵּן קָרְאָה שְׁמוֹ
יְהוּדָה וַתַּעֲמֹד מִלֶּדֶת׃ ל א וַתֵּרֶא רָחֵל כִּי לֹא יָלְדָה
לְיַעֲקֹב וַתְּקַנֵּא רָחֵל בַּאֲחֹתָהּ וַתֹּאמֶר אֶל־יַעֲקֹב הָבָה־לִּי
בָנִים וְאִם־אַיִן מֵתָה אָנֹכִי׃ ב וַיִּחַר־אַף יַעֲקֹב בְּרָחֵל וַיֹּאמֶר
הֲתַחַת אֱלֹהִים אָנֹכִי אֲשֶׁר מָנַע מִמֵּךְ פְּרִי־בָטֶן׃ ג וַתֹּאמֶר
הִנֵּה אֲמָתִי בִלְהָה בֹא אֵלֶיהָ וְתֵלֶד עַל־בִּרְכַּי וְאִבָּנֶה גַּם־
אָנֹכִי מִמֶּנָּה׃ ד וַתִּתֶּן־לוֹ אֶת־בִּלְהָה שִׁפְחָתָהּ לְאִשָּׁה
וַיָּבֹא אֵלֶיהָ יַעֲקֹב׃ ה וַתַּהַר בִּלְהָה וַתֵּלֶד לְיַעֲקֹב בֵּן׃
ו וַתֹּאמֶר רָחֵל דָּנַנִי אֱלֹהִים וְגַם שָׁמַע בְּקֹלִי וַיִּתֶּן־לִי בֵּן
עַל־כֵּן קָרְאָה שְׁמוֹ דָן׃ ז וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בִּלְהָה שִׁפְחַת

שפתי חכמים

כוח • ח"נ מדכתיב עוד משמע עוד לתרום הדומות לראשונות מה כראשונות באמונה דכא עדיין לא רשלו לף לאחרונות באמונה אע"פ שיאמרו וקי"ל : מ וז"ל ורא כפ"ק דמגילה לא תיבש אלא ז' נביאות שרה מרים דבורה חנה אביגיל וחולדה ואסתר וי"ל דהתם מצב מה שקרא מעיד עליהן ושרה קראה מעיד עליה דכתיב כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה מלמד שהנבואה היה טפל לשרה בנביאות וכן כולם אבל נבי אמהות לא מלאו שהיו מתנבאות כי אשר לשרה דכפל בשוטו • ומסברא"ל מי' שהאמהות לא היו מתנבאות ל"א על עצמן שהיו יודעות מה שיבא עליהן אבל מה שיבא לעתיד על אחרים לא היו יודעות מ"ה לא תשב אוסם בכלל אחר נביאות מע"ל : י לומר דשבט לוי היו עשאין תרון הקדש ולא היו יטלין לאחר כי כ"ב יעקוב נגיעלו וסכיעלו לפניו וקרא לו שם זה ונתן לו כ"ד מתנות כהונה ועל שם שלוהו במתנות קרא לוי

בַּר וּקְרַת שְׁמֵהּ רְאוּבֵן אֲרֵי אֲמָרַת אֲרֵי־גְלִי קֳדָם־יְיָ עֳלְבּוֹנִי אֲרֵי
כְעַן יְרַחֲמַנִּי בַּעֲלִי׃ לג וְעַדְיָאַת עוֹד וִילִידַת בַּר וַאֲמָרַת אֲרֵי־שְׁמִיעַ
קֳדָם־יְיָ אֲרֵי־שְׂנִיאָא אֲנָא וִיהַב לִי אַף־יַת־דֵּין וּקְרַת שְׁמֵהּ שִׁמְעוֹן׃
לד וְעַדְיָאַת עוֹד וִילִידַת בַּר וַאֲמָרַת הָדָא זִמְנָא יְתְחַבַּר־לִי בַּעֲלִי אֲרֵי־
יְלִידִית לֵהּ תְּלָתָא בְנִין עַל־כֵּן קְרָא־שְׁמֵהּ לֵוִי׃ לה וְעַדְיָאַת עוֹד
וִילִידַת בַּר וַאֲמָרַת הָדָא־זִמְנָא אוֹדֶה קֳדָם־יְיָ עַל־כֵּן קְרַת שְׁמֵהּ
יְהוּדָה וְקָמַת מִלְּמֵיוַלֵד׃ א וְחָזַת רָחֵל אֲרֵי לָא יְלִידַת לְיַעֲקֹב וְקִנְיָאַת
רָחֵל בַּאֲחָתָהּ וַאֲמָרַת לְיַעֲקֹב הַב־לִי בְנִין וְאִם־לָא מַיְתָא אֲנָא׃
ב וּתְקֵיף רוּגְזָא דְיַעֲקֹב בְּרָחֵל וַאֲמַר הַא מִנֵּי אֱלָהָא הֲוָא מִן־קֳדָם
יְיָ תִּבְעִין דִּי־מְנַע מִנָּךְ וַלְדָא דְמִעַיִן׃ ג וַאֲמָרַת הָא אַמְתִּי בִלְהָה
עוֹל לְוָתַהּ וּתְלִיד וַאֲנָא אֶרְבֵּנִי אַף־אֲנָא כְנַהּ׃ ד וְיָהֲבַת לֵהּ
יָת בִּלְהָה אַמְתַהּ לְאִנְתּוּ וְעָל לְוָתַהּ יַעֲקֹב׃ ה וְעַדְיָאַת בִּלְהָה וִילִידַת
לְיַעֲקֹב בַּר׃ ו וַאֲמָרַת רָחֵל דִּנַנִי יְיָ וְאַף קַבֵּיל צְלוֹתִי וְיָהַב־לִי בַּר
עַל־כֵּן קְרַת שְׁמֵהּ דָּן׃ ז וְעַדְיָאַת עוֹד וִילִידַת בִּלְהָה אַמְתָא דְרָחֵל

ר ש ב"ם

ליעקב הבה לי בנים כתב כן:(לב) יאהבני כמו יאהבני • וכן הבדל יבדילני (ישעיה מ) כמו יבדילני (בציר"ו) : (לה) על כן קרא שמו לוי • יש לומר שיעקב קרא לו שם : (א) מתה אנכי • מעטלתי ויחל מהלקי מעתה יש לי נסודות : (א) ותקנא רחל באחותה • קנאה במעשיה הטובים כ אמרה אלוי מלדקה ממני לא זכתה לבנים (ג"ר) : הבה לי • וכי כך עשה אביך לאמך ל והלא התפלל עליה : מתה אנכי • מכאן למי שאין לו בנים מ שתשוב כמת (ב"ר) : (ב) התחת • וכי במקומו אני : אשר מנע ממך • את אומכת שתעשה כתכת אני ליני כתכת אבת לא היו לו בנים אני יש לי בנים ממך מנע ג ולא ממני : (ג) על ברכי • כתרגומו ותלת לרכי : ואבנה גם אנכי • מהו גם אמרה לו זקוק לברכה היו לו בנים מ"מגר מ והגר מתניו כנגד שרה • אמר לה זקנתי הכניסה צרתה לביתה אמרה לו אם הדבר הזה מעכב הנה אמתי : ואבנה גם אנכי

בעל הטורים

אמרה ונתחרט היא כן תלת תחלה הוא מפרש טעם הדבר ת"ל כדאם [נ"ש מה דרש ביה] : (ב) הנה אמתי בלהה • ולא אמרה שפחתי דהכתי' בהגר לפי שיהיה

מעטה למטה שפתי חכמים

כך מתו הרבה מייהו: כ דהל"ב הא אמור לקבלות: ל הוכחתי מתשובתו של יעקב שהשיב לה תשר מנגע ממך ולשון ממך משמע כמו שפירש"י בסמוך שהשיב לה אתה אמרת שלעשה כתכת אני ליני כתכת וכו' אלא ממך מנע ולא ממני משמע שהיא הגיבה לו אבינו ביטוי ושומר ולא יולא : נ מהרש"ל : יש להקשות ולכאן כמה נביאים היו מתפללים על אחרים כמו אליעזר על אברהם ואף יעקב הי"ל להתפלל אף שהי"ל בנים ע"ש לאמר ויהי ליעקב הי"ל לבשיב בנתם כי דברי תאבים נתתם בנתים וי"ל דיעקב אמר לה אתפלל עליה והתפלה היה מקובלת בעיני המקום אמרה לו ל"ב הבא אתה לכן תרם אבו בה שהשיקה אותו לבשם ואמר לה אינו אומה אלהת מי אבא היה ב"ב אבא ב"ב ובזה תפלתו נשמעת תתמה אמת שהיה אבל אני אינו אבל מי מגע ולא ממני ואין כאן אלא אמת אל אחר ולכן אין תפלתי נשמעת מע"ל : ס לומר אע"פ שהיו לו בנים מהגר וכו' אף גם אתה אע"פ שיש לך בנים

מטמה • כשרה : (ו) דנני אלהים • דני ואיבני

רָחֵל בֵּן שֵׁנִי לְיַעֲקֹב׃ ח וַתֹּאמֶר רָחֵל נַפְתּוּלֵי אֱלֹהִים נִפַּתְּלִתִּי עִם־אֲחֹתִי גַּם־יָכֹלְתִּי וַתִּקְרָא שְׁמוֹ נַפְתָּלִי׃ ט וַתֵּרֶא לֵאָה כִּי עָמְדָה מִלֶּדֶת וַתִּקַּח אֶת־זִלְפָּה שִׁפְחָתָהּ וַתִּתֵּן אֹתָהּ לְיַעֲקֹב לְאִשָּׁה׃ י וַתֵּלֶד זִלְפָּה שִׁפְחַת לֵאָה לְיַעֲקֹב בֵּן׃ יא וַתֹּאמֶר לֵאָה בָּגָד (בא גד ק) וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ גָּד׃ יב וַתֵּלֶד זִלְפָּה שִׁפְחַת לֵאָה בֵּן שֵׁנִי לְיַעֲקֹב׃ יג וַתֹּאמֶר לֵאָה בְּאָשְׁרִי כִּי אִשְּׁרוּנִי בָּנוֹת וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אָשֵׁר׃ רביעי יד וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן בִּימֵי קְצִיר־חִטִּים וַיִּמְצָא דוּדָאִים בַּשָּׂדֶה וַיָּבֵא אֹתָם אֶל־לֵאָה אִמּוֹ וַתֹּאמֶר רָחֵל אֶל־לֵאָה תְּנִי־נָא לִי מִדּוּדָאֵי בְּנֵךְ׃ טו וַתֹּאמֶר לָהּ הַמְעַט קַחְתֵּךְ אֶת־אִישִׁי וְלָקַחַת גַּם אֶת־דּוּדָאֵי בְּנִי וַתֹּאמֶר רָחֵל לָכֵן יִשְׁכַּב עִמָּךְ הַלַּיְלָה תַּחַת דּוּדָאֵי בְּנֵךְ׃ טז וַיָּבֹא יַעֲקֹב׃ מִן־הַשָּׂדֶה בָּעֶרֶב וַתֵּצֵא לֵאָה לִקְרָאתוֹ וַתֹּאמֶר אֵלַי תָּבוֹא כִּי שָׂכֹר שְׂכַרְתִּיךָ בְּדוּדָאֵי בְּנִי וַיִּשְׁכַּב עִמָּהּ בַּלַּיְלָה הוּא׃

שפתי חכמים

עמה כן עמי׳ ע (קמ״מ) כ״ל דעני וחייבני ותחל עקרה דעני וזכו ויתן לי בן וח״ל יכוה דעני אלהים וגם שמע בקולי שני מעניים (ועיין בהרלב״ם) : פ פי׳ בתיכור אלו שמתכר כתיבות הדומין זה לזה כיס מתכר ופשוטי אלהים נפתלתי עם לשון דומה פתול : צ וגד כוח ל׳ חיסון ולשון עקש ופתלתול נתעקשתי והפלרתי פלילות גם יכלתי׳ הסכים על ידי ואונקלוס ותרגם לשון תפלה׳ נתפולי אלהים נתפלתי כמה בקשות התפילות לפניו ונתקבלתי ונתעתרתי כאחותי׳ נפתלתי נתקבלה תפלתי׳ ומדרש אגדה יש רבים בלשון מוסריקון : (י) ותלד זלפה׳ בכולן נאמר כריון מון מוגפס לפי שהיתה בחורה מכולן ומיוסף בכנים ואין כריון מיכר כה וכדי לרמוז ליעקב נתנה לבן ללאה אלא שכך מנהגן ליתן שפחה הגדולה לגדולה והקטנה לקטנה : (יא) בא גד׳ בא מזל טוב כמו (בכת סו ע״כ) גד גדי וכמוך לא וחזמה לו (ישעיה סה) העורכים לגד שולחן׳ ומ״א אגולד צ מכול כמו (דניאל ד) גודו מילנא אולא ידעתי על מה נכתב הינה אתה׳ ד״א לשון מינה אחה בגד כמו בגדם כי כשבאת אל שפחתי כלים בגבד בחכמת מעורים : (יד) בימי קציר חטים׳ להגיד שבחו של שבטים שעם הסגיר היה ולא הפשו ידו בגזל להכיות חטים ושעורים

ופתחונים הרבה למקום לרוות שוב לאחותי : גם יכלתי׳ הסכים על ידי׳ ואונקלוס ותרגם לשון תפלה׳ נתפולי אלהים נתפלתי כמה בקשות התפילות לפניו ונתקבלתי ונתעתרתי כאחותי׳ נפתלתי נתקבלה תפלתי׳ ומדרש אגדה יש רבים בלשון מוסריקון : (י) ותלד זלפה׳ בכולן נאמר כריון מון מוגפס לפי שהיתה בחורה מכולן ומיוסף בכנים ואין כריון מיכר כה וכדי לרמוז ליעקב נתנה לבן ללאה אלא שכך מנהגן ליתן שפחה הגדולה לגדולה והקטנה לקטנה : (יא) בא גד׳ בא מזל טוב כמו (בכת סו ע״כ) גד גדי וכמוך לא וחזמה לו (ישעיה סה) העורכים לגד שולחן׳ ומ״א אגולד צ מכול כמו (דניאל ד) גודו מילנא אולא ידעתי על מה נכתב הינה אתה׳ ד״א לשון מינה אחה בגד כמו בגדם כי כשבאת אל שפחתי כלים בגבד בחכמת מעורים : (יד) בימי קציר חטים׳ להגיד שבחו של שבטים שעם הסגיר היה ולא הפשו ידו בגזל להכיות חטים ושעורים

בַּר תְּגִין לְיַעֲקֹב׃ ח וַאֲמָרַת רָחֵל קַבִּיל יְיָ בְּעוּתִי בְּאִתְחַנְּגוּתִי בְּצִלּוֹתִי חֲמֵירַת דְּיַהֲבַת־לִי־יְלַד כַּאֲתָתִי אַף־אַתְיַהִיב־לִי וּקְרַת שְׁמֵהּ נַפְתָּלִי׃ ט וַחֲזַת לֵאָה אֲרֵי קָמַת מִלְּמֵילַד וּדְבָרַת יָת־זִלְפָּה אַמְתַהּ וְיַהְבַת יָתַהּ לְיַעֲקֹב לְאִנְתּוּ׃ י וִילִדַת זִלְפָּה אַמְתָא דְּלֵאָה לְיַעֲקֹב בַּר׃ יא וַאֲמָרַת לֵאָה אַתְיָא גַּד וּקְרַת יָת־שְׁמֵהּ גָּד׃ יב וִילִדַת זִלְפָּה אַמְתָא דְּלֵאָה בַּר תְּגִין לְיַעֲקֹב׃ יג וַאֲמָרַת לֵאָה תְּשִׁבַּחְתָּא־הַוַּת־לִי אֲרֵי־בְכֵן יְשַׁבְּחֻנַנִי נְשַׁיָּא וּקְרַת יָת־שְׁמֵהּ אָשֵׁר׃ יד וַאֲזַל רְאוּבֵן בְּיוֹמֵי חֲצַד־חִטִּין וְאַשְׁכַּח יַבְרוּחִין בְּחַקְלָא וְאֵיתִי יָתְהוֹן לְלֵאָה אִמֵּהּ וַאֲמָרַת רָחֵל לְלֵאָה הָבִי־כְעַן לִי מִיַּבְרוּחֵי דִּבְרִיךְ׃ טו וַאֲמָרַת לַהּ הַזְעֵיר דְּדַבְרַתְּ יָת־בַּעְלִי וְתִסְבֵּין אַף יָת־יַבְרוּחֵי דִּבְרִי וַאֲמָרַת רָחֵל בְּכֵן יִשְׁכּוּב עִמָּךְ בְּלֵילְיָא חָלַף יַבְרוּחֵי דִּבְרִיךְ׃ טז וַאֲתָא (נ״י וְעָל) יַעֲקֹב מִן־חַקְלָא בְּרַמְשָׁא. וּנְפַקַת לֵאָה לְקַדְּמוּתֵהּ וַאֲמָרַת לְוָתִי תֵּיעוֹל אֲרֵי מֵיגַר אֲגַרְתִּיךְ בְּיַבְרוּחֵי דִּבְרִי וּשְׁכִיב עִמַּהּ בְּלֵילְיָא הוּא׃

ר ש ב״ם

שהוא פועל׳ אבל מתה עלי רחל שעמו למעלה שהוא לשעבר׳ (ח) נפתולי אלהים נפתלתי׳ חיבור הק׳ נתחברתי׳ נו״ן ראשונה בשביל נו״ן שנייה׳ וכן נכסוף נכספת׳ נשאל נשאל דוד׳ (יא) בא גד׳ בא אלינו מזל טוב כמו העורכים לגד שלחן׳ וכן במסכת שבת גד גדי וסנוק לא׳ וכן במד׳ ב״ר אתא מזלא דביתא׳ והמפרש לשון גדוד טוה שאעפ״י שהשמות מעין האמירה׳ כמו ראובן׳ כי ראה ה׳ בעניי׳ שמעון כי שמע ה׳׳ אמירת האשה אין לנו לכותבה אלא כעין עיקר הדיבור׳ וגד אינו יכול להיות ל׳ גדוד בלא כפולות של שני דלת״ן׳ ינודו על נפש צדיק דגש תחת דל״ת שני החסרה׳ כמו וימכו בעונם׳ ויסולו עלי ארחות אידם׳ יסובו עלי רביו בכלם דגש תחת אות החסרה׳ (יב) באשרי׳ אני עומדת באישור ובשבח שמאשרות אותי בנות׳ (יד) דודאים׳ דודאי תאנים׳ כדכתיב

ר ש״י

אלא דבר הספקר שאין אדם מקפיד בו׳ דודאים׳ (סנהדרין נט) סיגלי עכב הוא ובלשון ישמעאל יסמי״ן׳ (טו) ולקחת גם את דודאי בני׳ בתמיה׳ ונעשות עוד זאת ליקח גם את דודאי בני׳ וכרגומו ומיסב׳ לכן ישבב עמך הלילה׳ שני׳ סיתה שביבת לילה קצו ואני מותה לך תחת דודאי בך ולפי שזלזלה במשכב כלדיק לא זכתה ר׳ להקבר עמו (בראשית שיח רשב״ם) (טז) שכר שכרתיך׳ נתתי גרמא שכרה׳ בלילה

שפתי חכמים

שמילנו היה מחבר : ק ראש״כ מלי מתה דודאי כך דקאמר דמשמע הלילפין גמרים זאת מתן שלו חה מתן שלו : ר ותע״פ שלחת״ל כדי שתהא לשמרה לנפש כשיגלה בנוזאלהן ומתו שפרים״ל לכן כפ׳ ותתי ״ל דחילו

יז וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶל־לֵאָה וַתַּהַר וַתֵּלֶד לְיַעֲקֹב בֵּן חֲמִישִׁי׃
יח וַתֹּאמֶר לֵאָה נָתַן אֱלֹהִים שְׂכָרִי אֲשֶׁר־נָתַתִּי שִׁפְחָתִי
לְאִישִׁי וַתִּקְרָא שְׁמוֹ יִשָּׂשכָר׃ יט וַתַּהַר עוֹד לֵאָה וַתֵּלֶד
בֵּן־שִׁשִּׁי לְיַעֲקֹב׃ כ וַתֹּאמֶר לֵאָה זְבָדַנִי אֱלֹהִים וֹ אֹתִי זֶבֶד
טוֹב הַפַּעַם יִזְבְּלֵנִי אִישִׁי כִּי־יָלַדְתִּי לוֹ שִׁשָּׁה בָנִים וַתִּקְרָא
אֶת־שְׁמוֹ זְבֻלוּן׃ כא וְאַחַר יָלְדָה בַּת וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמָהּ
דִּינָה׃ כב וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־רָחֵל וַיִּשְׁמַע אֵלֶיהָ אֱלֹהִים
וַיִּפְתַּח אֶת־רַחְמָהּ׃ כג וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר אָסַף אֱלֹהִים
אֶת־חֶרְפָּתִי׃ כד וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יוֹסֵף לֵאמֹר יֹסֵף יְהוָה
לִי בֵּן אַחֵר׃ כה וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רָחֵל אֶת־יוֹסֵף וַיֹּאמֶר
יַעֲקֹב אֶל־לָבָן שַׁלְּחֵנִי וְאֵלְכָה אֶל־מְקוֹמִי וְלְאַרְצִי׃ כו תְּנָה
אֶת־נָשַׁי וְאֶת־יְלָדַי אֲשֶׁר עָבַדְתִּי אֹתְךָ בָּהֶן וְאֵלֵכָה כִּי
אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־עֲבֹדָתִי אֲשֶׁר עֲבַדְתִּיךָ׃ כז וַיֹּאמֶר אֵלָיו

שפתי חכמים — כציל הב׳ בצירי׳ אית׳ ר ש״י

הוא׳ הקב״ה סייע ש״ילא מסם יסבכר (נ״ל) ׳ (יז) וישמע אלהים אל לאה׳ סביתה מתאוה ומתחזת ה להרכות סבניס: (כ) זבד טוב׳ כתרגומו: יזבלני׳ ל׳ בית זבול כורכרי״ל בלעז (הערבערגע) בית א מדור מעתה לא תהא עיקר דירתו אלא עמי ב״ים לי בניס כנגד כל גטיו: (כא) דינה׳ פירכו רבותינו דדיס לאה דין בעלמה אם זה זכר לא תהא רחל אחותי כלתה הבפתוח והתפלה עליו ונהפך לנקבה (ברכות ס): (כב) ויזכור אלהים את רחל׳ (נ״ל) זכר לה במטרה ג׳ פיומיה לאחותה ד וסיתה מעירה אלא תעלה בגולגו אל עשו אמא יגרמשם יעקב לפי שאין לה בניס ולא עשו הרשע כך עלה בלבו כשמע שאין לה בניס׳ הוא שייסד ספייע ה האדמון

יז וְקַבִּיל יְיָ צְלוֹתַהּ דְּלֵאָה וְעַדְיָאַת וִילִידַת לְיַעֲקֹב בַּר חֲמִישָׁא׃
יח וַאֲמַרַת לֵאָה יְהַב יְיָ אַגְרִי דִּיהַבִית אַמְתִּי לְבַעְלִי וּקְרַת שְׁמֵהּ
יִשָּׂשכָר׃ יט וְעַדְיָאַת עוֹד לֵאָה וִילִידַת בַּר־שִׁיתַּי לְיַעֲקֹב׃ כ וַאֲמַרַת
לֵאָה יְהַב יְיָ יָתֵהּ־לִי חָלָק טַב הָדָא־זִמְנָא יְהֵי־מְדוֹרַהּ־דְּבַעְלִי לְוָתִי
אֲרֵי־יְלִידַת לֵהּ שִׁתָּא בְנִין וּקְרַת יָת־שְׁמֵהּ זְבוּלֹן׃ כא וּבָתַר־כֵּן
יְלִידַת בְּרַתָּא וּקְרַת יָת־שְׁמֵהּ דִּינָה׃ כב וְעַל דּוּכְרָנָא־דְרָחֵל קָדֵם־יְיָ
וְקַבִּיל־צְלוֹתַהּ יְיָ וִיהַב־לֵהּ עִדּוּי׃ כג וְעַדְיָאַת וִילִידַת בַּר וַאֲמַרַת
כְּנַשׁ יְיָ יָת־הַסּוּדִי׃ כד וּקְרַת יָת־שְׁמֵהּ יוֹסֵף לְמֵימַר יוֹסֵף יְיָ לִי בַּר
אָחֳרָן׃ כה וַהֲוָה כַּד יְלִידַת רָחֵל יָת־יוֹסֵף וַאֲמַר יַעֲקֹב לְלָבָן שַׁלְּחֵנִי
וַאֲהָךְ לְאַתְרִי וּלְאַרְעִי׃ כו הַב יָת־נְשַׁי וְיָת־בְּנֵי דִּי פְלַחְית יָתָךְ בְּהֵן
וְאֵזֵיל אֲרֵי אַתְּ יָדְעָתָ יָת־פֻּלְחָנִי דִּפְלַחְתָּךְ׃ כז וַאֲמַר לֵהּ לָבָן אִם־

ר ש ב״ם

הדודאים נתנו ריח: (יח) ישׁשכר שני שכרים אחד שכר הדודאים ואחד שכר שנתתי שפחתי לאישי: (כ) זבד׳ לשון חלק ומנה יפה לפי הענין: יזבלני׳ כמו בנה בניתי בית זבול לך׳ לשון דירה: (כא) ותקרא את שמה דינה׳ ולא נכתבה הודאה על לידת הבת לדעת למה נקראת כן שאין מודים על הבת כמו על הבן ולהודיעך בא שכל בני יעקב היו זכרים חוץ מזו׳ וכן ושם בת אשר סרח׳ בכל שבעים נפש לא היו רק שתי בנות׳

ר ש״י

כגט אלא חלה לבה לקחתה לו ותבטלה: (כג) אסף׳ הסיסה ממקום אלא תלאה ו וכן (ישעיה ד) אסף הרפתנו (שמות ט) ולא יאסף הביתה (יואל ד) אספו וגנסם (ישעיה ס) וילקח לא יאסף לא ימנו: חרפתי׳ שהיתה לחרפה אחי עקרה והיו אומרים עלי שאעלה לחלון של עשו הרשע. ואגדה כל זמן שאין לאשה בן אין לה כמי שהלות ז׳ כרתונה משים לה בן תולה בו מי שבר כלי זה כבר מי אכל תאנים אלו כבר: (כד) יסף ה׳ לי בן אחר׳ יודעת היתה בנבואה שאין יעקב עתיד להעמיד אלא שנים עשר שבטים אמרה יהי רצון שאשוה שתות עתיד להעמיד יהא ממני נכר לא מתפללה אלא על בן אחר: (כה) כאשר ילדה רחל את יוסף׳ משמוד שטו של עשו שלא׳ (עובדיה א) והיה בית יעקב אש והיה בית יוסף ולהבה והיה עשו לקש אש בלא להבה היו שולט לאחמוק משמוד יוסף בעת יעקב בהקב״ה ולא לעשו: (כו) תן את נשי וגו׳ ׳ היו מוסר

שפתי חכמים

עשו׳ כנגד שבטיו׳ שלא חלם שלא התפלל יעקב בעדה׳ לבה חשק׳ לקחתה ע׳ לאשה׳ והיא נבטלה: ו לא שקבל אותה׳ משקוט אחד כי זה הוה לעשתה שלא תראה תרפתה יותר: ז ופי׳ תרפתי סרתוני

לָבָן אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ נִחַשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי יְהוָה
בִּגְלָלֶךָ: חמישי כח וַיֹּאמַר נָקְבָה שְׂכָרְךָ עָלַי וְאֶתֵּנָה:
כט וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת אֲשֶׁר עֲבַדְתִּיךָ וְאֶת אֲשֶׁר־
הָיָה מִקְנְךָ אִתִּי: ל כִּי מְעַט אֲשֶׁר־הָיָה לְךָ לְפָנַי וַיִּפְרֹץ
לָרֹב וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֹתְךָ לְרַגְלִי וְעַתָּה מָתַי אֶעֱשֶׂה גַּם־אָנֹכִי
לְבֵיתִי: לא וַיֹּאמֶר מָה אֶתֶּן לָךְ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לֹא־תִתֶּן־לִי
מְאוּמָה אִם־תַּעֲשֶׂה לִּי הַדָּבָר הַזֶּה אָשׁוּבָה אֶרְעֶה צֹאנְךָ
אָשְׁמֹר: לב אֶעֱבֹר בְּכָל־צֹאנְךָ הַיּוֹם הָסֵר מִשָּׁם כָּל־שֶׂה ו
נָקֹד וְטָלוּא וְכָל־שֶׂה־חוּם בַּכְּשָׂבִים וְטָלוּא וְנָקֹד בָּעִזִּים
וְהָיָה שְׂכָרִי: לג וְעָנְתָה־בִּי צִדְקָתִי בְּיוֹם מָחָר כִּי־תָבוֹא
עַל־שְׂכָרִי לְפָנֶיךָ כֹּל אֲשֶׁר־אֵינֶנּוּ נָקֹד וְטָלוּא בָּעִזִּים וְחוּם
בַּכְּשָׂבִים גָּנוּב הוּא אִתִּי: לד וַיֹּאמֶר לָבָן הֵן לוּ יְהִי

שפתי חכמים

וחעתתי על שביתת כלי בית בעלי: ח וח"ם דלמא הי"ל בנים קטנים וי"ל דמ"מ לא הי"ל לעלות רחל בתו מחשבו בשולא מלא לו בלבה לו אפס מפלגם בשלמת לי לא הי"ל בנים ח"ם דשלח רחל לפי שאין לו בנים ח"ל כיון כה יוכבם דבנים מחשבו בשולא קודמת לבנות מפלגם ובזולתי היא תמשוך יפה אבל לי הי"ל בנים ח"ל היה לא היה מוכיחו כלום דלעולם הבנים קודמין לבנות ח"ל לא הי"ל לבלות רחל: אלא זולתי לא היה לו בנים כלל: מבכלל"ר: ט פירוש שאין לבן לבלבה בידע שהיה מקבלו לחתו רק מיעוט מעותו וכו': י רבי"ל דהי כמשמעו שיעקב אמר לו לביתי שאינך לא בית אני ואעשה לבית מעשי אחריו ואמר מה אתן לך וגו' אשובה לרעה וגו' מעשה אלא היה בדעתו לילך משמו אלא לשמור לאלה אלא לביתי פירוש לגדר ביתי כ הי"ל דגם אני מעמד דקודם לא היה אתי שעשה לגדר ביתו לבי"ם עכשיו מ': ל הי"ל בתרגום שמתרגם על עם שהוא דבוק לי שמי: גם אנכי לביתי • לגדר ביתי • עכשיו אין עושין לגדרי אלא בני בגדיך (אני) לבית עושה גם אני עמהם לסמכן והוא גם: (לב) נקד • ממומר בתרגומו דקו• כמו נקודות פונטר"ל בלעז (פונקטוירא): טלוא • לשון עלאים מבלבולות בתבות: חום • שהוא לדומה לאדום רוש"ו בלעז (רוגה) לשון מצבע שחמתים ומזאתם לבנים לעגין התבואה: והיה שכרי • אותן שיולדו מהן ונכנס נקודים וטלואים בעזים ובתומיר בכבשים יהיו לי ואותן שיצאו עכשיו ספרם מעם וספקידם כיד בניך שלא

פתאר

בְּעֵין אַשְׁכְּחִית רַחֲמִין קֳדָמָךְ נַסִּיתִי וּבָרְכַנִי יְיָ בְּדִילָךְ: כח וַאֲמַר
פְּרֵישׁ אַגְרָךְ עָלַי וְאֶתַּן: כט וַאֲמַר לַהּ אַתְּ יְדַעְתְּ יָת דְּפַלְחַתָּךְ וְיָת
דַּהֲוָה בְּעִירָךְ עִמִּי: ל אֲרֵי זְעֵיר דִּי־הֲוָה לָךְ קֳדָמָי וּתְקִיף לְמִסְגֵּי
וּבְרִיךְ יְיָ יָתָךְ בְּדִילִי וּכְעַן אֵימָתַי אֶעֱבִיד אַף־אֲנָא לְבֵיתִי: לא וַאֲמַר
מָה אֶתֵּן לָךְ וַאֲמַר יַעֲקֹב לָא־תִתֵּן לִי מִדַּעַם אִם־תַּעְבֵּד־לִי פִּתְגָּמָא
הָדֵין אֶתּוּב אֶרְעֵי עָנָךְ אֶטַּר: לב אֶעְבַּר בְּכָל־עָנָךְ יוֹמָא דֵין הַעְדֵי
(נ"י אַעְדֵי) מִתַּמָּן כָּל־אִמַּר נְמוֹר וּרְקוּעַ וְכָל־אִמַּר־שְׁחוּם בְּאִמְּרַיָּא
וּרְקוּעַ וְגִמּוֹר בְּעִזַּיָּא וִיהֵי אַגְרִי: לג וְתַסְהֲדִנַּר־בִּי זְכוּתִי בְּיוֹם דְּמָחָר
אֲרֵי־תֵיעוֹל עַל־אַגְרִי קֳדָמָךְ כֹּל דִּי־לֵית תּוֹרִי נְמוֹר וּרְקוּעַ בְּעִזַּיָּא וּשְׁחוּם
בְּאִמְּרַיָּא גְּנוּבָא הוּא עִמִּי: לד וַאֲמַר לָבָן בְּרַם לְוֵי יְהֵי כִּפְתְגָמָךְ:

ר ש"ם

(ל) לרגלי בשבילי דוגמת לרגל המלאכה אשר לפני • (לא) לא תתן לי מאומה • מכל הצאן שיש לך עכשיו שהרי עבדתיך בשביל בנותיך אבל ממה שאראה צאנך מכאן ולהבא תן לי העקודים והנקודים • ואותן עקודים ונקודים שיש עכשיו בצאנך הסר משם ותן ביד בניך שלך להפרידם מעל העתידים להולד מעכשיו שיהיו שברי • (לב) נקד • נראה לי טלאי הקדקד• והצואר • שהרי ויקד ארצה כפיפת הצואר והקדקד • והוא נדגש שהוא כמו ויפל מגורת נפל • ונקוד • מן ויקוד הוא על שם הקדקד • כמו עקוד ברגל על שם ויעקוד את יצחק קשירה ברגל • הסר משם • לצורכך • והיה שברי • מכאן ולהבא אותן שיולדו • (לג) ועונתה בי צדקתי • היום ולהבא לפניך • כשתבא לראות

ר ש"י

תאמר לי על המולדים מעתה אלו היו שם מתחלה ב"ז ועוד שלא תאמר לי ע"י מזקיים ג שהן נקודים וטלואים הולדה הקבות דוגמתן מכאן ואילך: (לב) ועונתה בי וגו' אם תחבדני שתהי מוטל מעלך כלום תעמד בי לדקתי כי תבוא לדקתי ד ותעיד על שברי לפניך שלא תמצא בעדתי כי אם נקודים וטלואים וכל התמצא בהן שאינו נקוד או טלוא או חום ביחוש שנתנתיו לך ובגניבה ה הוא שהוי אלו: (לד) הן • לי פ קבלת

ואתי• נקוד וטלוא בכבשים שהחוים לבוש שלי גם אותם תהיו אלו נקוד ושקוד וטלוא רק אותן שילדו מכאן ואילך נקוד וטלוא בעזים וחום בכבשים נקוד ושקוד וטלוא רק אותן שילדו מכאן ואילך נקוד וטלוא בעזים וחום בכבשים יהיו שלי ומה שלא אמר לסיר חום בעזים מפני שאינם בגמלה ומעתה הוסרו כל הקבוצות הללו: נ פי' הרא"ם שקבה לפי שעם לחשון יעמו הוחם כמה כם עכשיו ומעולה ידעינן מה שיהיו יוחר שולדו אח"כ ועל זה אומר הקב"ה שלא אמר הכ': ם ואתי"ו הבא לנקבה נמחקת לא לשמת והוכחתו מדכתיב לפניך ר"ל הדקדק הלאיל אמר כי מבא לפניך דקדקי ומעמה בי על שברי: ע סולגר לפרש נטר הוא אתי שלא מחשוב שפירוש אלו ביטאר קמיתי ומעלה שיהיו נעזן אלו לא לשמת ג"ל וכו' לא שבא לידי נסיסר ואמ"ל שמות שבות כיך בעוכר אותו לי: פ לא

כמו

כְּדָבָרֶךָ׃ לה וַיָּסַר בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־הַתְּיָשִׁים הָעֲקֻדִּים
וְהַטְּלֻאִים וְאֵת כָּל־הָעִזִּים הַנְּקֻדּוֹת וְהַטְּלֻאֹת כֹּל אֲשֶׁר־
לָבָן בּוֹ וְכָל־חוּם בַּכְּשָׂבִים וַיִּתֵּן בְּיַד־בָּנָיו׃ לו וַיָּשֶׂם דֶּרֶךְ
שְׁלֹשֶׁת יָמִים בֵּינוֹ וּבֵין יַעֲקֹב וְיַעֲקֹב רֹעֶה אֶת־צֹאן לָבָן
הַנּוֹתָרֹת׃ לז וַיִּקַּח־לוֹ יַעֲקֹב מַקַּל לִבְנֶה לַח וְלוּז וְעַרְמוֹן
וַיְפַצֵּל בָּהֵן פְּצָלוֹת לְבָנוֹת מַחְשֹׂף הַלָּבָן אֲשֶׁר עַל־הַמַּקְלוֹת׃
לח וַיַּצֵּג אֶת־הַמַּקְלוֹת אֲשֶׁר פִּצֵּל בָּרְהָטִים בְּשֶׁקֶת הַמָּיִם
אֲשֶׁר תָּבֹאנָה הַצֹּאן לִשְׁתּוֹת לְנֹכַח הַצֹּאן וַיֵּחַמְנָה בְּבֹאָן
לִשְׁתּוֹת׃ לט וַיֶּחֱמוּ הַצֹּאן אֶל־הַמַּקְלוֹת וַתֵּלַדְנָה הַצֹּאן
עֲקֻדִּים נְקֻדִּים וּטְלֻאִים׃ מ וְהַכְּשָׂבִים הִפְרִיד יַעֲקֹב וַיִּתֵּן
פְּנֵי הַצֹּאן אֶל־עָקֹד וְכָל־חוּם בְּצֹאן לָבָן וַיָּשֶׁת לוֹ

שפתי חכמים

נמוי כן לי לא נתן זרע שפיכתו ל׳ כגס: צ פי׳ לפ״ש שאמרו כפיו תמר לכן תולי לא תאמרו כלבו לו יתחרט: ק לא יעקב שהרי כתיב אחריו ויקן ביד בניו ויעש דרך ג׳ ימים ביט ובין יעקב: ר דהל״כ הילע״ל בקמ״ן פתח כסי״ם וכטי״ן • (לח״ם) דלי הכתן היס לכן לפה לריך יעקב לפלגס כדי שיהיס לבן בלה״כ ממי היס לכן: ש דק״ל לס לבנה הוא לאו לוז הוא לבן פי׳ ושוד וכו׳ וכתרגו״ם פי׳ דמלגן לת מפסיק בין לבנה ולוז ת״כ סוכרת לומר שלוז ומרמון לריכס עם מלגן לת רק כס עמו עגין אחר: ת דתרגוס ויקן ויכטו: א דלתבר מבלן לאלן דבוק הוא לבקשות המיס כדי שיהא לגומה לאלן שב אל ויצג לת המקלות כלומר שבלגן המקלות ברהטיס בשקתות המיס כדי שיהא מוכת לאלן בשעה שתתחמנה: ב דהל״ל מלי ויחמנה לחין דבר המיס לתמס הכבכות ולדעת ל׳ לוטיגא לחתוס הוא הענוה:

שפתי חכמים

בלעז (קאסטאמים בויס): פצלות • קילופים כלומר עובמו ממומר: מחשף הלבן • גלוי לובן של מקל • כשהיה קולפו היה נראה ונגלה לובן שלו במקום הקילוף: (לח) ויצג • הרגומו ולדעין לשון תחיבה ונעילה הוא כ׳ לחכמים והרבה דן כיס מידי דלא כמו דעלה לגלה שמקור לת לשומו: ברהטים • במרזוגות המים ת בבריכות הנעשות בתכן להשקות עם הצאן: אשר תבאן וגו׳ • ברהטים אשר תבאן לאלן לשתות עם הצאן המקלות א לנכח הצאן: ויחמנה וגו׳ • (נ״ל) הבכמה רוחה לת המקלות והיא נראתה לתמוריס בזכר רוכבה ויולדת כיולה בו • ר׳ לוטיגא אומר

לה וְאַעְדִּי בְיוֹמָא הַהוּא יָת־תְּיָשַׁיָּא רְגוֹלַיָּא וּרְקוּעַיָּא וְיָת כָּל עִזְיָא
נְמוֹרְתָא וּרְקוּעָתָא כֹּל דִּי־חָוָר בַּהּ וְכָל־דִּשְׁחוּם בְּאִמְּרַיָּא וִיהַב בִּיד־
בְּנוֹהִי׃ לו וְשַׁוִּי מַהֲלַךְ תְּלָתָא יוֹמִין בֵּינוֹהִי וּבֵין יַעֲקֹב וְיַעֲקֹב רָעֵי
יָת־עָנָא דְּלָבָן דְּאִשְׁתְּאֲרָן׃ לז וּנְסִיב לֵהּ יַעֲקֹב חוּטְרִין דְּלָבְן רַטִּיבִין
דִּדְלוּז וְדִדְלִיף וְקַלִּיף בְּהֹנִין קְלַפִּין חִוָּרִין קְלוּף חִוָּר דִּי עַל־חוּטְרַיָּא׃
לח וּדְעִיץָ יָת חוּטְרַיָּא דִּי קְלִיף בְּרַהֲטַיָּא אֲתַר־בֵּית־שְׁקָיָא דְּמַיָּא אֲתַר
דְּאָתָן (נ״י דְּאָתְיָן) עָנָא לְמִשְׁתֵּי לְקִבְלֵהוֹן דְּעָנָא וּמִתְיַחְמָן בְּמֵיתֵיהוֹן
לְמִשְׁתֵּי׃ לט וְאִתְיַחְמָא עָנָא בְּחוּטְרַיָּא וִילִידָא עָנָא רְגוֹלִין נְמוֹרִין
וּרְקוּעִין׃ מ וְאִמְּרַיָּא אַפְרֵשׁ יַעֲקֹב וִיהַב בְּרֵישׁ עָנָא כָּל־דִּרְגוּל וְכָל־
דִּשְׁחוּם בְּעָנָא דְּלָבָן וְשַׁוִּי לֵהּ עֲדָרִין בִּלְחוֹדוֹהִי וְלָא עָרַבְנוּן עִם־עָנָא

ר ש ב״ם

שכרי ולא המצא בהם אלא נקודים ועקודים: חום בכשבים. אבל לא בעזים כי רובם חום הם: (לה) ויתן ביד בניו. של לבן: (לו) ובין יעקב. צאן לבן שהיה רועה נתרחק דרך שלשת ימים מצאנו של לבן העקודים והנקודים שהסיר מצאנו של לבן: (לז) מקל לבנה. לפי שהוא דבוק. מקל של לבנה לפיכך הוא פתח. וכן מעשר בקר. מספר המרורים. ובלא דבקים ויך את האתון במקל. בכל רחובות מספר. מעשר בן המעשר: לח. שאינו יבש: מחשוף. גילוי כמו וזרועך

ר ש״י

המים נעמין זרע במעיהן ולא היו לריכות לזכר וזהו ויתמנה וגו׳. (וכ״ל בתיבה זו התחכו ל׳ זכר ונקיבה כמו״ם הרלאב״ע): (לט) אל המקלות. ג המקלות: עקדים. משויט במקום עקודיהן הם קרסולי ידיהן ורגליהן: (מ) והכשבים הפריד עקב. המולדים עקודים ונקודים הבדיל והפריד לעצמן ועשה אותן עדר עדר לבדו והזליף אותו העדר העקוד לפני הלאן ופני הלאן ההולמות לתחריסה נוטות לליסה וזהו שנאמר ויתן פני הלאן אל העקודים ואל כל חוס שבמצא ד הלאן לבן: וישת לו עדרים. כמו

ר ש״י

דברים: לו יהי כדברך. כלומר לא שתתקיים בכך: (לה) ויסר. נתן ביום הקהות וגו׳: התישים. עזים זכרים: כל אשר לבן בו. כל אשר היתה בו הכרכורות לבנות: ויתן. נתן ביד בניו: (לו) הנותרת. הכרעות שבהן המולות והעקרות שאינן עתידות לוותן מסר לו: (לז) מקל לבנה. עץ הוא וכמו לבנה ד כמה דתימא (סוטה ד) תחת אילן ולבנה ואומר אני הוא שקורין ערימנ״ל שהוא לבן (עזפענהאלן): לח. כשהוא רטוב: ולוז. ועוד נקח שמקל לוז עץ שגדלים בו אגוזים דקים קולדר״ו בלעז (האזעלנוס שטרויך): וערמון. קסטניי״ל (קאזעלנוס שטרויך): מחשף הלבן. קילופים שהיה עושהו ממומר: (לח) ויצג. הרגומו ולדעין לשון תחיבה ונעילה הוא כ׳ לחכמים וכרכם ים בגמ׳ דלה ולגפה דן כיס מידי דלא כמו דעלה לגלה שמקור לת לשומו: ברהטים • במרזוגות המים ת בבריכות הנעשות בתכן להשקות עם הצאן: אשר תבאן וגו׳ • ברהטים אשר תבאן לאלן לשתות עם הצאן המקלות א לנכח הצאן: ויחמנה וגו׳ • (נ״ל) הבכמה רוחה לת המקלות והיא נראתה לתמוריס בזכר רוכבה ויולדת כיולה בו • ר׳ לוטיגא אומר

ג כי לא המקלות הם סבה שילדו הלאן עקודים נקודים ומעלתים כי אם מהאיכן והוא מתבוף הלבן וזה״ם הילוד עשה יעקב רמאות כזה במקלות והכו בו הדישות ול״ל הוזן שילדו מלאן יעקב אף שלא היו לפס סימנים הנ״ל מן הדין היו של יעקב כיון שילדו מהלאן שלו ולבן רלה ליקח ממנו אף כמולדים מלאנו אחר יעקב תעשה מקלות כדי שילידו הלאן שלו כולם עקודים ונקוד ומטלות כדי שתהיה מה שהוא שלו • מהכרא״ל: ד פי׳ לאן שבהלן הם העזים כי כל חוס בהבנים הפריד לבן כמו שכתוב לעיל הכל חוס בעזים לא הסיר לבן מפני שלא היו שכרו כמו שלא הסיר המקודים והטלותים מן הכבשים רק מן העזים כמו שכתבתי לעיל מפני שלא היו שכרו ודו״ק עיין ברא״ם שהאריך מאן ועוד כתב ויתכן שמלת הטלדים שהלו עקודים נקודים מעוכבת בדברי הרב הם לא הפרש הטלדים רבר קודם הכסרה נתליו אחר הרב הפקודים נקודים שבבר טלדו מלאן

עֲדָרִים לְבַדּוֹ וְלֹא שָׂתָם עַל־צֹאן לָבָן: מא וְהָיָה בְּכָל־
יַחֵם הַצֹּאן הַמְקֻשָּׁרוֹת וְשָׂם יַעֲקֹב אֶת־הַמַּקְלוֹת לְעֵינֵי
הַצֹּאן בָּרְהָטִים לְיַחְמֵנָּה בַּמַּקְלוֹת: מב וּבְהֶעָטֵף הַצֹּאן
לֹא יָשִׂים וְהָיָה הָעֲטֻפִים לְלָבָן וְהַקְּשֻׁרִים לְיַעֲקֹב: מג וַיִּפְרֹץ
הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד וַיְהִי־לוֹ צֹאן רַבּוֹת וּשְׁפָחוֹת וַעֲבָדִים
וּגְמַלִּים וַחֲמֹרִים: לא א וַיִּשְׁמַע אֶת־דִּבְרֵי בְנֵי־לָבָן לֵאמֹר
לָקַח יַעֲקֹב אֵת כָּל־אֲשֶׁר לְאָבִינוּ וּמֵאֲשֶׁר לְאָבִינוּ עָשָׂה
אֵת כָּל־הַכָּבֹד הַזֶּה: ב וַיַּרְא יַעֲקֹב אֶת־פְּנֵי לָבָן וְהִנֵּה
אֵינֶנּוּ עִמּוֹ כִּתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם: ג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יַעֲקֹב
שׁוּב אֶל־אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וּלְמוֹלַדְתֶּךָ וְאֶהְיֶה עִמָּךְ: ד וַיִּשְׁלַח
יַעֲקֹב וַיִּקְרָא לְרָחֵל וּלְלֵאָה הַשָּׂדֶה אֶל־צֹאנוֹ: ה וַיֹּאמֶר לָהֶן
רֹאֶה אָנֹכִי אֶת־פְּנֵי אֲבִיכֶן כִּי־אֵינֶנּוּ אֵלַי כִּתְמוֹל שִׁלְשֹׁם
וֵאלֹהֵי אָבִי הָיָה עִמָּדִי: ו וְאַתֵּנָה יְדַעְתֶּן כִּי בְכָל־כֹּחִי
עָבַדְתִּי אֶת־אֲבִיכֶן: ז וַאֲבִיכֶן הֵתֵל בִּי וְהֶחֱלִף אֶת־
מַשְׂכֻּרְתִּי עֲשֶׂרֶת מֹנִים וְלֹא־נְתָנוֹ אֱלֹהִים לְהָרַע עִמָּדִי:
ח אִם־כֹּה יֹאמַר נְקֻדִּים יִהְיֶה שְׂכָרֶךָ וְיָלְדוּ כָל־הַצֹּאן נְקֻדִּים
וְאִם־כֹּה יֹאמַר עֲקֻדִּים יִהְיֶה שְׂכָרֶךָ וְיָלְדוּ כָל־הַצֹּאן
עֲקֻדִּים: ט וַיַּצֵּל אֱלֹהִים אֶת־מִקְנֵה אֲבִיכֶם וַיִּתְּנֵהוּ לִי:

שפתי חכמים הנ"ן בדגש ר"ש"י

לבן אלא סיוים לבן מפני שהיום שמרו: ה ראין לפרנסו
כמשמעו שהיו לו לאן הרבה מלא כבר כתיב ויפרוץ האיש
מאוד מאוד ובודאי היו דקלי על אלאן דכתיב בגיל
מיוים אלא שהיו פרוס וכו' רש"ם: ו ראלא"ב קלי
בלאן ומאזל שפחות ועבדים. (רמ"ם) דאלא"ב היה
מבראלוי לבקרים הדם לבהמה ומו ראלא"ב חזר ומזיר

כתרגומו ובלקוח. ומנהם תכרו עט (ישעיה ג) המתנות והמעטפות לבן עטיפת כסות
כלומר מתעטפות בעורן ומגן ומוגן מתאוות להתיחס ע"י הזכרים: (מג) צאן רבות.
פרוס ולבוש יותר המלאי לאן: ושפחות ועבדים. מכר לאנו בדמיס יקרים ונלקח

דְּלָבָן: מא וַהֲוֵי בְּכָל־עִדָּן־דְּמִתְיַחֲמָן עָנָא מְבַכַּרְתָּא וּמְשַׁוֵּי יַעֲקֹב יָת־
הוּטְרַיָּא לְעֵינֵי עָנָא בְּרַהֲטַיָּא לְיַחְמוּתְהוֹן בְּהוּטְרַיָּא: מב וּבְלִקֵּישׁוּת
עָנָא לָא מְשַׁוֵּי וַהֲוָה לִקֵּישָׁא לְלָבָן וּבְכִירַיָּא לְיַעֲקֹב: מג וּתְקִיף
גַּבְרָא לַחֲדָא לַחֲדָא וַהֲווֹ לֵהּ עָן סַגִּיאָן וְאַמְהָן וְעַבְדִּין וְגַמְלִין וַחֲמָרִין:
א וּשְׁמַע יָת פִּתְגָמֵי בְּנֵי־לָבָן דְּאָמְרִין נְכִיב יַעֲקֹב יָת כָּל־דִּי לַאֲבוּנָא
וּמִדִּי לַאֲבוּנָא קְנָא יָת כָּל־נִכְסְיָא הָדֵין: ב וַחֲזָא יַעֲקֹב יָת סְבַר־אַפֵּי
לָבָן וְהָא לֵית הוּדְהִי עִמֵּהּ כְּמֵאתְמָלִי וּמִדְּקַדְמוֹהִי: ג וַאֲמַר יְיָ לְיַעֲקֹב תּוּב
לְאַרְעָא דַאֲבָהָתָךְ וּלְיַלְדוּתָךְ וִיהֵי מֵימְרִי בְּסַעְדָּךְ: ד וּשְׁלַח יַעֲקֹב
וּקְרָא לְרָחֵל וּלְלֵאָה לְחַקְלָא לְוָת־עָנֵהּ: ה וַאֲמַר לְהֵן חָזֵי אֲנָא יָת־
סַבְרֵי־אַפֵּי אֲבוּכֵן אֲרֵי־לֵית הוּדְהִי עִמִּי כְּמֵאתְמָלִי וּמִדְּקַדְמוֹהִי וֵאלָהָהּ
דְּאַבָּא הֲוָה בְּסַעְדִּי: ו וְאַתֵּין יְדַעְתֵּין אֲרֵי בְּכָל־חֵילִי פְּלַחִית יָת־
אֲבוּכֵן: ז וַאֲבוּכֵן שַׁקַּר בִּי וְאַשְׁנִי יָת־אַגְרִי עֲשַׂר זִמְנִין וְלָא שָׁבְקֵהּ
יְיָ לְאַבְאָשָׁא עִמִּי: ח אִם־כְּדֵין הֲוָה־אָמַר נְמוֹרִין יְהָא אַגְרָךְ וִילִידָן כֹּל־
עָנָא נְמוֹרִין וְאִם־כְּדֵין הֲוָה־אָמַר רְגוֹלִין יְהָא אַגְרָךְ וִילִידָן כָּל־עָנָא
רְגוֹלִין: ט וְאַפְרֵשׁ יְיָ יָת־גֵּיתֵי דַאֲבוּכֹן וִיהַב־לִי: י וַהֲוָה בְּעִדַּן

ר ש ב"ם

ונקדים: (מא) המקשרות. בזמן שרובן רגילות להתעבר ביחד: (מב) ובהעטיף. כשעבר זמן המבכירות להתעבר לא היה חושש על המאוחרות: (א) הכבד. עוצם ממון. כמו ואברם כבד מאוד במקנה בכסף ובזהב: (ה) ואלהי אבי היה עמדי. אף על פי שפניו רעים אני לא נזלתי ממנו

ר ש"י

לו כל אלה: (א) עשה. כלם כמו (ס"ל יד) ועשן מיל זיך לא עמלך: (ג) שוב אל ארץ אבותיך. ומם מהיה עמך יאהבו בעודך ממוכר לטמא לו אפשר להשמרם מביתי עליך (כ"ר): (ד) ויקרא לרחל וללאה. לרחל תחלה ואחר כך ללאה שהיא קטנה עקרת הבית שבשבילה נזדווג יעקב עם לבן ואף בניה של לאה מודים בדבר שבכרי נושו וכיה דינו משכנו יהודה לומניה ברחל ובלאה אחר כמו שהיכן וגו' הקדימו רחל ללאה: (ז) עשרת מנים. אין מונים פחות מעשרה. מנים ל' סלע כלומר המשנו

כלום אלא הקב"ה היה עמדי ונתן לי: (ז) מנים. מניינים. עשר אינו דוקא כמו עשר נשים לחמכם. עשר פעמים תבלימוני. כלומר הרבה מניינים: (ח) וילדו כל הצאן נקדים. בזה לא הועיל מחשף הלבן: (ט) ויצל. הפריש וכן כל לשון ישועה והמלטה והחליצה לשון

שפתי חכמים

בכמה גמלים וכו' ל"ם אמר רבי ר"ל לכן הקדים אלהן מכי"ל מתחלה ואח"כ נקט מה שקנה בדמיכן וסדרן בסדר אדם קודם בהמה ולפ"ז סמן בסדר אל"ל כמו בלהן אמר ג"כ עבדים ושפחות ולקח מהן גמלים וחמורים וה"ם רש"י ולוקח לו כל אלה ל"ל מדמי אלהן: ז לא שהיה אבלי שאם תשוב אחיה עמך ואם לא לא אחיה עמך אלא מראה מקום הוא לו מפני שלהן ה"פ מ': ח אם אמר אין לפרס אחיה עמך לשמרך בדרך כי בכר מוכנסת על זה והנה אנכי עמך ובמרחיך וגו' אלא ר"ל עם אחדה שביתי עליך ויתויב מזה שיובטח שלא יהרג בדרך ויזהרו בזה מה שפרש"י בפ' ויצא שבשמים וכו' שמלאה מעם שאחיה עמך לאמור פה ר"ל בשמרך בדרך: ט דמונים הוא ל' מנין דהוא שבדם ובתיב שבדם מונים מעמם עבדם פעמים יו"ד דהייגו ק' אבל

פונים

י וַיְהִי בְּעֵת יַחֵם הַצֹּאן וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֶרְאֶה בַּחֲלוֹם וְהִנֵּה
הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל־הַצֹּאן עֲקֻדִּים נְקֻדִּים וּבְרֻדִּים :
יא וַיֹּאמֶר אֵלַי מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים בַּחֲלוֹם יַעֲקֹב וָאֹמַר הִנֵּנִי :
יב וַיֹּאמֶר שָׂא־נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל־הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל־
הַצֹּאן עֲקֻדִּים נְקֻדִּים וּבְרֻדִּים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל־אֲשֶׁר לָבָן
עֹשֶׂה לָךְ : יג אָנֹכִי הָאֵל בֵּית־אֵל אֲשֶׁר מָשַׁחְתָּ שָׁם מַצֵּבָה
אֲשֶׁר נָדַרְתָּ לִּי שָׁם נֶדֶר עַתָּה קוּם צֵא מִן־הָאָרֶץ הַזֹּאת
וְשׁוּב אֶל־אֶרֶץ מוֹלַדְתֶּךָ : יד וַתַּעַן רָחֵל וְלֵאָה וַתֹּאמַרְנָה
לוֹ הַעוֹד לָנוּ חֵלֶק וְנַחֲלָה בְּבֵית אָבִינוּ : טו הֲלוֹא נָכְרִיּוֹת
נֶחְשַׁבְנוּ לוֹ כִּי מְכָרָנוּ וַיֹּאכַל גַּם־אָכוֹל אֶת־כַּסְפֵּנוּ : טז כִּי
כָל־הָעֹשֶׁר אֲשֶׁר הִצִּיל אֱלֹהִים מֵאָבִינוּ לָנוּ הוּא וּלְבָנֵינוּ
וְעַתָּה כֹּל אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים אֵלֶיךָ עֲשֵׂה : ששי יז וַיָּקָם
יַעֲקֹב וַיִּשָּׂא אֶת־בָּנָיו וְאֶת־נָשָׁיו עַל־הַגְּמַלִּים : יח וַיִּנְהַג
אֶת־כָּל־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־רְכֻשׁוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ מִקְנֵה קִנְיָנוֹ
אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּפַדַּן אֲרָם לָבוֹא אֶל־יִצְחָק אָבִיו אַרְצָה כְּנָעַן :
יט וְלָבָן הָלַךְ לִגְזֹז אֶת־צֹאנוֹ וַתִּגְנֹב רָחֵל אֶת־הַתְּרָפִים
אֲשֶׁר לְאָבִיהָ : כוַיִּגְנֹב יַעֲקֹב אֶת־לֵב לָבָן הָאֲרַמִּי עַל־בְּלִי

שפתי חכמים

פנים אין פירוש פנים : י כה דוקט כמ"ש אלא מקט מבטרטו מכוס הלין כפסר כמו הם תחליף מבטרטו אגון חם כיב ויינ ליגן לו מעוס ינתן לו מעלטלין מין רפסר גזה לבו נקט מבלי עיקר כמנהי כיס מחליף כדמרש"ל יפי (בס"ל) כיס מבאר מגלי מרגיעו מרקה נפלגה וכי': כ לעיל ס"ד וכנס כמתרגם כשוים וגו' והלי לא כלי פל לוגן שלוגה לא לשבקב דחלי"ל מה לחלה לאמטופקן הוא מוכנת הקב לעבר עלאן לבן כיו וכיאר כלו לנתן ומ"ש הע"ש ומ"ש : ל ניגנ

מגמ אל ז ל (ס"ל מגן אל ז ן) ולין לי להכיל עד מן סמוכה : (יג) האל בית אל · כמו אל

דְּאִתְיַחֲמָא עָנָא וּזְקַפִּית עַיְנַי וַחֲזִית בְּחֶלְמָא וְהָא תְיָשַׁיָּא דְּסָלְקִין
עַל־עָנָא רְגוֹלִין נְמוֹרִין וּפְצִיחִין : יא וַאֲמַר לִי מַלְאָכָא דֵּיְיָ בְּחֶלְמָא
יַעֲקֹב וַאֲמָרִית הָא־אָנָא : יב וַאֲמַר זְקוֹף־כְּעַן עַיְנָךְ וַחֲזִי כָּל־תְּיָשַׁיָּא
דְּסָלְקִין עַל־עָנָא רְגוֹלִין נְמוֹרִין וּפְצִיחִין אֲרֵי גְּלֵי־קֳדָמַי יָת כָּל־דִּי לָבָן
עָבֵד לָךְ : יג אָנָא אֱלָהָא דְּאִתְגְּלֵיתִי־עָלָךְ בְּבֵית־אֵל דִּי מְשַׁחְתָּא תַּמָּן
קָמָא דִּי קַיְמְתָּא קֳדָמַי תַּמָּן קָיֵם כְּעַן קוּם פּוּק מִן־אַרְעָא הָדָא וְתוּב
לְאַרְעָא יַלְדוּתָךְ : יד וְאָתִיבַת רָחֵל וְלֵאָה וַאֲמַרָן לֵהּ הַעוֹד (כְּעַן)־לָנָא
חֻלָּק וְאַחֲסָנָא בְּבֵית אֲבוּנָא : טו הֲלָא נוּכְרָאן אִתְחֲשַׁבְנָא לֵהּ אֲרֵי
זַבְּנָנָא וַאֲכַל אַף־מֵיכַל יָת־כַּסְפָּנָא : טז אֲרֵי כָּל־עוּתְרָא דִּי אַפְרַשׁ יְיָ
מֵאֲבוּנָא דִּילָנָא הוּא וּלְבָנָנָא וּכְעַן כֹּל דִּי אֲמַר יְיָ לָךְ עֲבֵד : יז וְקָם
יַעֲקֹב וּנְטַל יָת־בְּנוֹהִי וְיָת־נָשׁוֹהִי עַל־גַּמְלַיָּא : יח וּדְבַר יָת־כָּל־גֵּירֹתוֹהִי
וְיָת־כָּל־קִנְיָנֵהּ דְּקִנְיָנֵהּ דִּי קְנָא בְּפַדַּן אֲרָם לְמֵיתֵי לְוָת־
יִצְחָק אֲבוּהִי לְאַרְעָא כְּנָעַן : יט וְלָבָן אֲזַל לְמִגַּז יָת־עָנֵהּ וְכַסִּיאַת רָחֵל
יָת־צַלְמָנַיָא דִּי לַאֲבוּהָא : כ וְכַסִּי יַעֲקֹב מִן־לִבָּא דְּלָבָן אֲרַמָּאָה עַל־

ר ש ב"ם

הפרשה הם: (יג) אשר משחת. להקדישה תדיין לא הקרבת עליה נדריך : (מא) כספנו · שנשתכר בנו בנשואינו שהיה לך להשתכר ביניע כפיך לפרנסנו:

ר ש"י

בית אל סה"א יתיכה ודרך מקראות לדבר כן כמו (במדבר ג) כי אתם נטים אל האהל כנען: משחת שם · לשון רבוי וגחלה בכמהה למלוות כך ויצק שמן על ראשה להיות מזומה למזבח: אשר נדרת לי · ולריך אתה לכלמו אלמרת יסיה בית אלהים שתקיים שם קרבנות: (יד) העוד לנו · למה נעבוד על ידך מלשון אלוה אלו מיתלות ליהם מנוכסי אבינו אלוה בין הזכרים: (טו) הלא נכריות נחשבנו לו · אפי' כשעה שדרך בני אדם נדוניא לבנותיו נשעה נשולין נשא עמנו מנכריות: כי מכרנו · לך (שעבדת אותו כמו י"ד שנה ולא נהנוו לך אלא) בשכר הפעולה: (מז) כי כל העשר · כי זה משמש בלשון אלוה · לעומת משל אבינו אין לנו כלום אלוה מה שבידינו הכ"ה מאבינו בלנו הוא: הציל · לשון הפרש וכן כל לשון הצלה שמקרא לי הפרש שמפרש: מן הרעה ומן האויב : (יז) את בניו · את נשיו · הקדים זכרים לנקבות ועכו הקדים נקבות לזכרים ג שנאמר (לקמן לו) ויקח עכו אה נשיו ואת בניו וגו' : (יח) מקנה קנינו · מה שקנה מלאה ם ענדים וספחות וגמלים וחמורים : (יט) לגזוז את צאנו · שהיו בית בנין דלך ג' ימים ע"כ"ע וכ"ן יעקב : ותגנב

(יט) ותגנוב רחל את התרפים · שלא יגידו ויודיעו ללבן כי רוצה יעקב לברוח כענין שנאמר אין אפוד ותרפים · כי התרפים דברו און · רגילים היו לקסום

שפתי חכמים

שלין שחוד מעבנו הלא לוהו חוט בל לבן פחוה ומעבב כל נוטו : כו פי' בל לוהן שם פיס מעבדת לוהו בעבר כי בל הי"ל פיס כבר לאמרו כי מכרנו : ג מפני שהיה שטוף בימה וכיו בניו עיקר · ראי"ם : ם פי' כמקנה בל קטן שקנלן פ"י מכיות לאלו ופי' ויוסב לא בל מקנהו המקנה שעלה לו בשכרו : ע אמר זה משום קנה

הִגִּיד לוֹ כִּי בֹרֵחַ הוּא: כא וַיִּבְרַח הוּא וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וַיָּקָם
וַיַּעֲבֹר אֶת־הַנָּהָר וַיָּשֶׂם אֶת־פָּנָיו הַר הַגִّלְעָד: כב וַיֻּגַּד
לְלָבָן בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי בָרַח יַעֲקֹב: כג וַיִּקַּח אֶת־אֶחָיו
עִמּוֹ וַיִּרְדֹּף אַחֲרָיו דֶּרֶךְ שִׁבְעַת יָמִים וַיַּדְבֵּק אֹתוֹ בְּהַר
הַגִּלְעָד: כד וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־לָבָן הָאֲרַמִּי בַּחֲלֹם הַלַּיְלָה
וַיֹּאמֶר לוֹ הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תְּדַבֵּר עִם־יַעֲקֹב מִטּוֹב עַד־רָע:
כה וַיַּשֵּׂג לָבָן אֶת־יַעֲקֹב וְיַעֲקֹב תָּקַע אֶת־אָהֳלוֹ בָּהָר וְלָבָן
תָּקַע אֶת־אֶחָיו בְּהַר הַגִּלְעָד: כו וַיֹּאמֶר לָבָן לְיַעֲקֹב מֶה
עָשִׂיתָ וַתִּגְנֹב אֶת־לִבָּבִי וַתְּנַהֵג אֶת־בְּנֹתַי כִּשְׁבִיוֹת חָרֶב:
כז לָמָּה נָסַתָּה לִבְרֹחַ וַתִּגְנֹב אֹתִי וְלֹא־הִגַּדְתָּ לִּי וָאֲשַׁלֵּחֲךָ
בְּשִׂמְחָה וּבְשִׁרִים בְּתֹף וּבְכִנּוֹר: כח וְלֹא נְשַׁקְתַּנִי לְבָנַי
וְלִבְנֹתָי עַתָּה הִסְכַּלְתָּ עֲשׂוֹ: כט יֶשׁ־לְאֵל יָדִי לַעֲשׂוֹת
עִמָּכֶם רָע וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם אֶמֶשׁ אֹמֵר אֵלַי לֵאמֹר הִשָּׁמֶר
לְךָ מִדַּבֵּר עִם־יַעֲקֹב מִטּוֹב עַד־רָע: ל וְעַתָּה הָלֹךְ הָלַכְתָּ
כִּי־נִכְסֹף נִכְסַפְתָּה לְבֵית אָבִיךָ לָמָּה גָנַבְתָּ אֶת־אֱלֹהָי:
לא וַיַּעַן יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר לְלָבָן כִּי יָרֵאתִי כִּי אָמַרְתִּי פֶּן־תִּגְזֹל
אֶת־בְּנוֹתֶיךָ מֵעִמִּי: לב עִם אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶת אֱלֹהֶיךָ לֹא
יִחְיֶה נֶגֶד אַחֵינוּ הַכֶּר־לְךָ מָה עִמָּדִי וְקַח־לָךְ וְלֹא־יָדַע

שפתי חכמים

שלחריו שכתוב ביום השלישי וגו' למה לא מדע לו עד יום השלישי: פ דתל"ל אחר נתיים מיומר אלא להפריש וכו': צ מלומר מילו היה אלא מקום אחר נכון:

ר ש"י

רחל את התרפים. להפרים את אביה פ מעבודת גלולים המחוזה (כ"ל):

(כב) ביום השלישי. שהרי דרך שבעת

ימים היה ביומם: (כג) את אחיו. קרוביו: דרך שבעת ימים. כל רודפן שלשה ימים שהלך המגיד להגיד לבן הלך יעקב לדרכו ממצא יעקב רחוק מלבן שבה ימים ובשביעי הסיגו לבן למדנו שכל מה שהלך יעקב בשבעה ימים צ הלך לבן ביום אחד (שנאמר וירדוף אחריו דרך שבעת ימים ולא נאמר וירדוף אחריו ז' ימים):

דְּלָא חַיֵּי לֵהּ אֲרֵי אָזֵל הוּא: כא וַאֲזַל הוּא וְכָל־דִּי־לֵהּ וְקָם וַעֲבַר
יָת־פְּרָת וְשַׁוִּי יָת־אַפּוֹהִי לְטוּרָא דְגִלְעָד: כב וְאִתְחַוֵּה לְלָבָן בְּיוֹמָא
תְּלִיתָאָה אֲרֵי אָזֵל יַעֲקֹב: כג וּדְבַר יָת־אָחוּהִי עִמֵּהּ וּרְדָף בַּתְרוֹהִי
מַהֲלַךְ שְׁבַעַת יוֹמִין וְאַדְבֵּק יָתֵהּ בְּטוּרָא דְגִלְעָד: כד וַאֲתָא מֵימְרָא־
מִן־קֳדָם־יְיָ לְוָת־לְבָן אֲרַמָּאָה בְּחֵילְמָא דְּיוֹמָא וַאֲמַר לֵהּ אִסְתַּמַּר
לָךְ דִּלְמָא־תְמַלֵּיל עִם־יַעֲקֹב מִטַּב עַד־בִּישׁ: כה וְאַדְבֵּיק לָבָן יָת־
יַעֲקֹב וְיַעֲקֹב פְּרַס יָת־מַשְׁכְּנֵהּ בְּטוּרָא וְלָבָן אַשְׁרֵי יָת־אָחוּהִי בְּטוּרָא
דְגִלְעָד: כו וַאֲמַר לָבָן לְיַעֲקֹב מָה עֲבַדְתָּ וְכַסֵּיתָא מִנִּי וּדְבַרְתָּא יָת־
בְּנָתַי כְּשַׁבְיוּת רַבְּא: כז לְמָה אִטְמַרְתָּ לְמֵיזַל וְכַסֵּיתָא מִנִּי וְלָא־
חַוֵּיתָא לִי וְשַׁלַּחְתָּךְ־פּוֹן בְּחֶדְוָא וּבְתוּשְׁבְּחָן בְּתוּפִין וּבְכִנָּרִין: כח וְלָא
שְׁבַקְתָּנִי לְנַשָּׁקָא לִבְנַי וּלְבִנָתָי כְּעַן אִסְכַּלְתָּא לְמֶעְבַּד: כט אִית
חִילָא בִּידִי לְמֶעְבַּד עִמְּכוֹן בִּישׁ וְאִלָּהָא דַאֲבוּכוֹן בְּרַמְשָׁא אֲמַר לִי
לְמֵימַר אִסְתַּמַּר לָךְ מִלְּמַלָּלָא עִם־יַעֲקֹב מִטַּב עַד־בִּישׁ: ל וּכְעַן מֵיזַל
אֲזַלְתָּא אֲרֵי חַמְדָא חַמַּדְתָּא לְבֵית אָבוּךְ לְמָה נְסִבְתָּא יָת־דַּחֲלָתִי:
לא וַאֲתִיב יַעֲקֹב וַאֲמַר לְלָבָן אֲרֵי דְחֵילִית אֲרֵי אֲמָרִית דִּילְמָא־תְנַיִּס
יָת־בְּנָתָךְ מִנִּי: לב עִם דִּי תַשְׁכַּח יָת־דַּחֲלָתָךְ לָא יִתְקַיַּם
קֳדָם אָחָנָא אִשְׁתְּמוֹדַע־לָךְ מָה דְעִמִּי וְסַב־לָךְ וְלָא־יְדַע יַעֲקֹב אֲרֵי

ר ש"ם

בהם: (כג) דרך שבעת ימים. כי יעקב היה הולך לאט בשביל צאנו ולבן שהיה רחוק ממנו הלך לגזוז את צאנו כדכתיב וישם דרך שלשת ימים בינו ובין יעקב והוא מיהר לרדוף והשיגו לסוף שבעת ימים: (כט) ואלהי אביכם וגו'. ואני הולך לו כבוד: (לא) כי יראתי וגו': (לב) עם אשר תמצא. השיב על ראשון ראשון ועל אהרון אהרון: לא יחיה. כלומר אני

בעל הטורים

(כב) מי כרח. ג' במקרא. מי כרח ישקר. מי כרח הטם. איתא במדרש שעמלק הגיד לגבן על בריחת יעקב וגם לפרעה על בריחת ישראל. מי כרח

ר ש"י

(כד) מטוב ועד רע. כל טובתן קשה רשעים רעה היא אצל הצדיקים (יומות סג): (כו) כשביות חרב. כל חיל סבא לשלמה קרוי ר מכר: (כז) ותגנב אתי. גנבת את דעתי: (כט) יש לאל ידי. יש כח והיל בידי לעשות עמכם רע וכל אל שהוא לשון קודם על שם עוזו וכוח אומים הוא: (ל) נכספתה. חמדת. והרבה יש במקרא (תהלים פד) נכספה וגם כלתה נפשי (איוב יד) למעשי ידיך תכסוף: (לא) כי יראתי וגו'. הסיבו על לשון ראשון שאמר לו ואגיד לה בעודי וגו': (לב) לא יחיה. ומאוסה קללה מאסי רחל בדבר (כ"ל): מה

שפתי חכמים

ק וא"ל דס"ק שאל תדבר עמו מה שהוא טוב בעיניך כלו' שיטוב עמך לתתן ושות רשע אלא כי כל אמן שיהיה מתוכל אלא רשע אין הבינה שורה עליו וקל: ר זכה לה

יַעֲקֹב כִּי רָחֵל גְּנָבָתַם׃ לג וַיָּבֹא לָבָן בְּאֹהֶל־יַעֲקֹב וּבְאֹהֶל
לֵאָה וּבְאֹהֶל שְׁתֵּי הָאֲמָהֹת וְלֹא מָצָא וַיֵּצֵא מֵאֹהֶל לֵאָה
וַיָּבֹא בְּאֹהֶל רָחֵל׃ לד וְרָחֵל לָקְחָה אֶת־הַתְּרָפִים וַתְּשִׂמֵם
בְּכַר הַגָּמָל וַתֵּשֶׁב עֲלֵיהֶם וַיְמַשֵּׁשׁ לָבָן אֶת־כָּל־הָאֹהֶל
וְלֹא מָצָא׃ לה וַתֹּאמֶר אֶל־אָבִיהָ אַל־יִחַר בְּעֵינֵי אֲדֹנִי כִּי
לוֹא אוּכַל לָקוּם מִפָּנֶיךָ כִּי־דֶרֶךְ נָשִׁים לִי וַיְחַפֵּשׂ וְלֹא
מָצָא אֶת־הַתְּרָפִים׃ לו וַיִּחַר לְיַעֲקֹב וַיָּרֶב בְּלָבָן וַיַּעַן
יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר לְלָבָן מַה־פְּשָׁעִי מַה חַטָּאתִי כִּי דָלַקְתָּ אַחֲרָי׃
לז כִּי־מִשַּׁשְׁתָּ אֶת־כָּל־כֵּלַי מַה־מָּצָאתָ מִכֹּל כְּלֵי־בֵיתֶךָ
שִׂים כֹּה נֶגֶד אַחַי וְאַחֶיךָ וְיוֹכִיחוּ בֵּין שְׁנֵינוּ׃ לח זֶה עֶשְׂרִים
שָׁנָה אָנֹכִי עִמָּךְ רְחֵלֶיךָ וְעִזֶּיךָ לֹא שִׁכֵּלוּ וְאֵילֵי צֹאנְךָ לֹא
אָכָלְתִּי׃ לט טְרֵפָה לֹא הֵבֵאתִי אֵלֶיךָ אָנֹכִי אֲחַטֶּנָּה מִיָּדִי
תְּבַקְשֶׁנָּה גְּנֻבְתִּי יוֹם וּגְנֻבְתִּי לָיְלָה׃ מ הָיִיתִי בַיּוֹם אֲכָלַנִי

שפתי חכמים

מיכל לשון סביב גבי תיב אלא כולל כשכויום חיל: ש בלא"ם לאה לאמר לכל יעקב וכי כיב תשוב בעיניו לעבוד עבודת מוכיים ובפרט בשונו אל בית הביו שבש הוא פלוגו אמר מי נכסוף נכספת לבית אביך למה נגנבת אם אלהי אבות אלהי נחור ילוו עמדי מוכיים הם לכ"פ הוא אלהי אל ומ"ת ר"ל הא לכל יעקב הוא אלהי אל דכתיב כמאמר וא"ל ר"ל ויבא באהל אל כל כבר תפש בו ועש"ק כיל"ל ולא מאהל אחי באמתות ויבא באהל אל דבא כבר ולא אל מאהל לאה וכא באהל אחי תמות לכ"פ כבילה ומ': א מל' אותה הוסתה לשבבר לא מל' ובוכים אבוכים אם תבינלך אל"ל ויוכיחו אותנו מבע"ל: ב ומה דכפ' אלה פרש"י בתוך בגבי קרוי בכם ולא"ל מדבים קרוי אל בייס לעבין קרבן ומפ'

ר ש ב"ם

אעשה נקמה מגופו: (לג) ויבא לבן באהל יעקב וגו' ואח"כ באהל לאה ואח"כ באהל שתי השפחות ולמה לא מצאם באהל רחל שהרי כשיצא מאהל לאה ויבא באהל רחל ישבה רחל על כר הגמל שהתרפים בתוכו: ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל כלומר אעפ"י שאמרנו למעלה באהל לאה ובאהל שתי השפחות לא כך היה אלא בתחלה כשיצא מאהל לאה נכנס באהל רחל אבל מפני אורך דברים שאמר לבן לרחל ורחל ללבן לא היה רוצה להפסיק את הפסוק הראשון: (לד) בכר. כר או כסת שנותנים על הגמל לשבת עליו: (לה) לא שבלו. מתוך חוסר מרעה ומתוך שמירה פחותה. ואילו צאנך דרך רועי צאן במדבר לאכול מן הכבשים הזכרים: (לח) אחמנה. כמו אחמאנה אני הפסדתי משלי כמו אני ובני שלמה חטאים הרבה אלפין חסרים: גנבתי יום. יו"ד יתירה גנובת יום וגנובת לילה שלמתי. כמו

ר ש"י

אחכנה אם אסכה גאסכה לי שמידי הנקבנה. אנכי אחמנה תרגומו דסוה שגיא ממגיגא סביתה נפקדת ומחוסרת כמו (במדבר לא) ולא נפקד ממנו איש תרגומו ולא שגא: גנבתי יום וגנבתי לילה. גנוכת יום לו גנוכת לילה כבל שלמתי: נמנדימות (ישעיה ח) מלאתי משפט (הושע יא) לאוכתי לדוש: (מ) אכלני חרב.

אונקלוס

רָחֵל גְּסִיבְתְּהוֹן׃ לג וְעַל לָבָן בְּמַשְׁכְּבָנָא־דְיַעֲקֹב וּבְמַשְׁכְּבָנָא דְלֵאָה
וּבְמַשְׁכְּבָנָא דְּתַרְתֵּין לְחֵינָתָא וְלָא אַשְׁכַּח וּנְפַק מִמַּשְׁכְּבָנָא דְלֵאָה וְעַל
בְּמַשְׁכְּבָנָא דְרָחֵל׃ לד וְרָחֵל גְּסִיבַת יָת־צַלְמָנַיָּא וְשַׁוַּתְּהוּן בְּעָבִיטָא
דְגַמְלָא וִיתִיבַת עֲלֵיהוֹן וּמַשֵּׁישׁ לָבָן יָת־כָּל־מַשְׁכְּבָנָא וְלָא אַשְׁכָּח׃
לה וַאֲמָרַת לַאֲבוּהָא לָא־יִתְקַף בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי אֲרֵי לָא אִכּוּל לְמֵיקַם
מִן־קֳדָמָךְ אֲרֵי־אֹרַח נָשִׁין לִי וּבְלַשׁ וְלָא אַשְׁכַּח יָת־צַלְמָנַיָּא׃
לו וּתְקֵיף לְיַעֲקֹב וּנְצָא עִם־לָבָן וַאֲתִיב יַעֲקֹב וַאֲמַר לְלָבָן מַה־חוֹבִי
מַה סוֹרְחָנִי אֲרֵי רְדַפְתָּא בַּתְרָי׃ לז אֲרֵי־מַשַּׁשְׁתָּא יָת־כָּל־מָנֵי מָה־
אַשְׁכַּחְתָּא מִכֹּל מָנֵי־בֵיתָךְ שַׁוֵי הָכָא קֳדָם אַחַי וְאַחָיָךְ וְיוֹכִיחוּן בֵּין
תְּרֵנָא׃ לח דְּנָן עֶסְרִין שְׁנִין אֲנָא עִמָּךְ רְחֵלָיִךְ וְעִזָּיִךְ לָא אַתְכִּילוּ
וְדִכְרֵי עָנָךְ לָא אֲכָלִית׃ לט דִּתְבִירָא לָא אֲיַתִיתִי לְוָתָךְ דַּהֲוָה שָׁגְיָא
מִמִּנְיָנָא מִנִּי אַתְּ־בָּעֵי־לַהּ גְּטָרִית בְּיֹמָמָא וּגְטָרִית בְּלֵילְיָא׃ מ הֲוֵיתִי
בְּיֹמָמָא אֲכָלַנִי שַׁרְבָּא וּגְלִידָא (הֲוָה) נָחֵית עֲלַי־בְּלֵילְיָא וּנְדַד שְׁנָתִי

בעל הטורים

בגימט' עמלק (לג) מאהל. ד' במסרה. ויצא מאהל לאה. מאהל מועד לאמר. ואהיה (מתהלך) מאהל אל אהל (ב"ר ס' י"ז). יפקד נגלה ונו' ויסתר מאהל (שבלים כ"ב) פ' בשעה שהוקם המשכן נאמרו בגאמרו בגמות ויהיו ויקרא אלו מאהל מועד דוקא לאחר שעבדו סודרו סדמות עד שבאו לשלה והיו ויצא מאהל לאה דהיינו המשכן שעשאו בשלה שבת מפבש יסודם שילה מלאה ויבא באהל רחל זה שילה כתלך יוסף ואל ואהיה (מתהלך) מאהל אל אהל משילה לעבר מעבר לגבעון ומבם לגים עולמים ואל נאמרו בבמות ויהיו יקבר בגלת ונו' ויסתר מאהל שלה היה בם סיתר

ר ש"ם

בגימט' עמלק (לג) מאהל: ד' במסרה: ויצא מאהל לאה: מאהל מועד לאמר: ואהיה (מתהלך) מאהל אל אהל (ב"ר ס' י"ז): יפקד נגלה ונו' ויסתר מאהל (שבלים כ"ב) פ' בשעה שהוקם המשכן נאמרו בגאמרו בגמות ויהיו ויקרא אלו מאהל מועד דוקא לאחר שעבדו סודרו סדמות עד שבאו לשלה והיו ויצא מאהל לאה דהיינו המשכן שעשאו בשלה שבת מפבש יסודם שילה מלאה ויבא באהל רחל זה שילה כתלך יוסף ואל ואהיה (מתהלך) מאהל אל אהל משילה לעבר מעבר לגבעון ומבם לגים עולמים ואל נאמרו בבמות ויהיו יקבר בגלת ונו' ויסתר מאהל שלה היה בם סיתר

ר ש"י

עמדי: משלך: (לג) באהל יעקב: הוא אוהל רחל ש"הסיב יעקב תדיר אצלה וכה"א כי רחל אשת יעקב: וכבולן לא נאמר אשת יעקב: ויבא באהל רחל: כמילא מאהל לאה חזר לו לאהל רחל תקודם שהפש באהל שחמות: (ס"א שפחות) ולכן כי לשם נבי בסיב מכיר כה בסיב מבמבים: (לד) בכר הגמל: ג' כרים וכסתות בתרגומו בגבעטא דגמלא וסיא מרדעת העשויה כמין כר ובעיבוריו (דף יז) סקיפה בעניינין וכן עבעיטו גמלים בכסו"ן בלשון (אשמעתא): (לו) דלקת: רדפת כמו (איכה ד) על הכרים דלקונו וכמו (מ"א יז) מדלוק אחרי שבלים: (לז) ויוכיחו ויכלכו אעם מי הדין אשתוכיר"ר בלשון (בראשית לא) תרגומו (לא) שבלו: לא הפילו עיבורם כמו (הושע ט) ורחם מבכיל (איוב כא) תשלם פריהם ולא תבכיל: ואילי צאנך: (ב"ק סה) מכלן המגיע לאיל כן יומו ב קרוי איל בלל"ש מה בשתי אילים לא אכל אכל בכשיב אכל וא"ל גזלן הוא: (לט) טרפה: ע"י חיה: אנכי אחמנה: לי (שמות כב) קולע אל הבעלה ולא יחטיא (מ"א ח) אני ובני שלמה חטאים הרבים אנכי

שפתי חכמים

(לו) דלקת. רדפת כמו (איכה ד) על הכרים דלקונו וכמו (מ"א יז) מדלוק אחרי שבלים: (לז) ויוכיחו ויכלכו אעם מי הדין אשתוכיר"ר בלשון (בראשית לא) תרגומו (לא) שבלו: לא הפילו עיבורם כמו (הושע ט) ורחם מבכיל (איוב כא) תשלם פריהם ולא תבכיל: ואילי צאנך: (ב"ק סה) מכלן המגיע לאיל כן יומו ב קרוי איל בלל"ש מה בשתי אילים לא אכל אכל בכשיב אכל וא"ל גזלן הוא: (לט) טרפה: ע"י חיה: אנכי אחמנה: לי (שמות כב) קולע אל הבעלה ולא יחטיא (מ"א ח) אני ובני שלמה חטאים הרבים אנכי

ר ש"ם

אעשה נקמה מגופו: (לג) ויבא לבן באהל יעקב וגו' ואח"כ באהל לאה ואח"כ באהל שתי השפחות ולמה לא מצאם באהל רחל שהרי כשיצא מאהל לאה ויבא באהל רחל ישבה רחל על כר הגמל שהתרפים בתוכו: ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל כלומר אעפ"י שאמרנו למעלה באהל לאה ובאהל שתי השפחות לא כך היה אלא בתחלה כשיצא מאהל לאה נכנס באהל רחל אבל מפני אורך דברים שאמר לבן לרחל ורחל ללבן לא היה רוצה להפסיק את הפסוק הראשון: (לד) בכר. כר או כסת שנותנים על הגמל לשבת עליו: (לה) לא שבלו. מתוך חוסר מרעה ומתוך שמירה פחותה. ואילו צאנך דרך רועי צאן במדבר לאכול מן הכבשים הזכרים: (לח) אחמנה. כמו אחמאנה אני הפסדתי משלי כמו אני ובני שלמה חטאים הרבה אלפין חסרים: גנבתי יום. יו"ד יתירה גנובת יום וגנובת לילה שלמתי. כמו

ר ש"י

אחכנה אם אסכה גאסכה לי שמידי הנקבנה. אנכי אחמנה תרגומו דסוה שגיא ממגיגא סביתה נפקדת ומחוסרת כמו (במדבר לא) ולא נפקד ממנו איש תרגומו ולא שגא: גנבתי יום וגנבתי לילה. גנוכת יום לו גנוכת לילה כבל שלמתי: נמנדימות (ישעיה ח) מלאתי משפט (הושע יא) לאוכתי לדוש: (מ) אכלני חרב.

בעל הטורים

בגימט' עמלק (לג) מאהל. ד' במסרה. ויצא מאהל לאה. מאהל מועד לאמר. ואהיה (מתהלך) מאהל אל אהל (ב"ר ס' י"ז). יפקד נגלה ונו' ויסתר מאהל (שבלים כ"ב) פ' בשעה שהוקם המשכן נאמרו בגאמרו בגמות ויהיו ויקרא אלו מאהל מועד דוקא לאחר שעבדו סודרו סדמות עד שבאו לשלה והיו ויצא מאהל לאה דהיינו המשכן שעשאו בשלה שבת מפבש יסודם שילה מלאה ויבא באהל רחל זה שילה כתלך יוסף ואל ואהיה (מתהלך) מאהל אל אהל משילה לעבר מעבר לגבעון ומבם לגים עולמים ואל נאמרו בבמות ויהיו יקבר בגלת ונו' ויסתר מאהל שלה היה בם סיתר

חָרֹב וֶקֹרַח בַּלָּיְלָה וַתִּדַּד שְׁנָתִי מֵעֵינָי׃ מא זֶה־לִּי עֶשְׂרִים
שָׁנָה בְּבֵיתֶךָ עֲבַדְתִּיךָ אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה בִּשְׁתֵּי בְנֹתֶיךָ
וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּצֹאנֶךָ וַתַּחֲלֵף אֶת־מַשְׂכֻּרְתִּי עֲשֶׂרֶת מֹנִים׃
מב לוּלֵי אֱלֹהֵי אָבִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וּפַחַד יִצְחָק הָיָה לִי
כִּי עַתָּה רֵיקָם שִׁלַּחְתָּנִי אֶת־עָנְיִי וְאֶת־יְגִיעַ כַּפַּי רָאָה
אֱלֹהִים וַיּוֹכַח אָמֶשׁ׃ שביעי מג וַיַּעַן לָבָן וַיֹּאמֶר אֶל־
יַעֲקֹב הַבָּנוֹת בְּנֹתַי וְהַבָּנִים בָּנַי וְהַצֹּאן צֹאנִי וְכֹל אֲשֶׁר־
אַתָּה רֹאֶה לִי הוּא וְלִבְנֹתַי מָה־אֶעֱשֶׂה לָאֵלֶּה הַיּוֹם אוֹ
לִבְנֵיהֶן אֲשֶׁר יָלָדוּ׃ מד וְעַתָּה לְכָה נִכְרְתָה בְרִית אֲנִי
וָאָתָּה וְהָיָה לְעֵד בֵּינִי וּבֵינֶךָ׃ מה וַיִּקַּח יַעֲקֹב אָבֶן וַיְרִימֵהָ
מַצֵּבָה׃ מו וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְאֶחָיו לִקְטוּ אֲבָנִים וַיִּקְחוּ אֲבָנִים
וַיַּעֲשׂוּ גָּל וַיֹּאכְלוּ שָׁם עַל־הַגָּל׃ מז וַיִּקְרָא־לוֹ לָבָן יְגַר
שָׂהֲדוּתָא וְיַעֲקֹב קָרָא לוֹ גַּלְעֵד׃ מח וַיֹּאמֶר לָבָן הַגַּל הַזֶּה עֵד
בֵּינִי וּבֵינְךָ הַיּוֹם עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמוֹ גַּלְעֵד׃ מט וְהַמִּצְפָּה אֲשֶׁר
אָמַר יָצֶף יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ כִּי נִסָּתֵר אִישׁ מֵרֵעֵהוּ׃ נ אִם־
תְּעַנֶּה אֶת־בְּנֹתַי וְאִם־תִּקַּח נָשִׁים עַל־בְּנֹתַי אֵין אִישׁ
עִמָּנוּ רְאֵה אֱלֹהִים עֵד בֵּינִי וּבֵינֶךָ׃ נא וַיֹּאמֶר לָבָן לְיַעֲקֹב
הִנֵּה ו הַגַּל הַזֶּה וְהִנֵּה הַמַּצֵּבָה אֲשֶׁר יָרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ׃
נב עֵד הַגַּל הַזֶּה וְעֵדָה הַמַّצֵּבָה אִם־אָנִי לֹא־אֶעֱבָר אֵלֶיךָ

שפתי חכמים

בגום פעם שנאמרה שום בגמה אנכי אחטנה מי׳ עלי סיב לבאים תפרונה: ד׳ מטות ל׳ כ׳ייס: ה׳ לא שנאל לשון סיום: (מא) וחחלף את משכרתי • הייס מעמם תנאי שבינומנו מנקוד לעולמ ומעקוים לגבולים: (מב) ופחד יצחק • לא לשה לומר אנכי ילחק באין הקב״ה מייחד שמו על הצדיקים בחייהם ואע״פ שאמר לו בגאתו מבאר שבע אני ה׳ אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק בשכיל שכבו עוינו וחכי סוא כמת • ויעקב נחיירא לומר ואלהי אמר ופחד: ויוכח • לשון הוכחה סוא ולא לשון פוכחה: (מג) כה אעשה לאלה • הליך העלה

מֵעֵינָי: מא הֵנֵּן־לִי עֶסְרִין שְׁנִין בְּבֵיתָךְ פָּלְחֵתָךְ אַרְבַּע־עֲסָרֵי שְׁנִין
בִּתְרָתֵין בְּנָתָיךְ וְשִׁתָּ שְׁנִין בְּעָנָךְ וְאַשְׁנֵיתָא יָת־אַגְרִי עֲשַׂר זִמְנִין:
מב אִילוּלָא־פּוּן אֱלָהֵהּ דְּאַבָּא אֱלָהֵהּ דְּאַבְרָהָם וּדְדָחִיל־לֵהּ יִצְחָק הֲוָה
בְּסַעְדִי אֲרֵי כְעַן רֵיקָן שַׁלַּחְתָּנִי יָת־עַמְלִי וְיָת־לֵיאוּת יְדֵי גְּלֵי קֳדָם־
יְיָ וְאוֹכַח בְּרַמְשָׁא: מג וַאֲתִיב לָבָן וַאֲמַר לְיַעֲקֹב בְּנָתָא בְּנָתָי וּבְנֵיא
בְּנֵי וְעָנָא עָנִי וְכֹל דִּי אַתְּ חָזֵי דִּילִי הוּא וְלִבְנָתַי מָה־אֶעְבֵּיד לְאִלֵּין
יוֹמָא־דֵין אוֹ לִבְנֵיהֶן דִּילְדָן: מד וּכְעַן אֶתָא נְגְזַר קְיָם אֲנָא וְאֶתְּ וִיהֵי
לְסָהִיד בֵּינִי וּבֵינָךְ: מה וּנְסִיב יַעֲקֹב אַבְנָא וּזְקָפַהּ קְמָא: מו וַאֲמַר
יַעֲקֹב לַאֲחוֹהִי לְקוּטוּ אַבְנִין וּנְסִיבוּ אַבְנִין וַעֲבָדוּ דְּגוֹרָא וַאֲכָלוּ תַמָּן
עַל־דְּגוֹרָא: מז וּקְרָא־לֵהּ לָבָן יְגַר שַׂהֲדוּתָא וְיַעֲקֹב קְרָא לֵהּ גַּלְעֵד:
מח וַאֲמַר לָבָן דְּגוֹרָא הָדֵין סָהִיד בֵּינִי וּבֵינָךְ יוֹמָא־דֵין עַל־כֵּן קְרָא־
שְׁמֵהּ גַּלְעֵד: מט וְסִכּוּתָא דִּי אֲמַר יְקָרָ מֵימְרָא דַיְיָ בֵּינִי וּבֵינָךְ אֲרֵי
נִתְכַּפֵּי גְּבַר כַּחֲבְרֵהּ: נ אִם־תְּעַנֵּי יָת־בְּנָתַי וְאִם־תִּסַּב נְשִׁין עַל־
בְּנָתַי לֵית אֱנָשׁ עִמָּנָא חָזֵי מֵימְרָא־דַיְיָ סָהִיד בֵּינִי וּבֵינָךְ: נא וַאֲמַר
לָבָן לְיַעֲקֹב הָא דְּגוֹרָא הָדֵין וְהָא קַמְתָּא דִּי אֲקִימִית בֵּינִי וּבֵינָךְ:
נב סָהִיד דְּגוֹרָא הָדֵין וְסָהֲדָא קָמָא אִם אֲנָא לָא־אֶעְבַּר לְוָתָךְ יָת־

ר ש ב״ם

רבתי עם שדתי במדינות • אבל נגבתי קמץ פתרונו נגיבה שלי: (מב) שלחתני • ולא בשמחה ובשירים: (מג) מה אעשה • היאך אוכל לעשות להם רעה:

ר ש״י

על נני לסרע לסן: (מד) והיה לעד • ו הקב״ה: (מו) לאחיו • סס כמו סמיו לו אמוס נגשים אליו לגרס ולמלחמה (ב״ל): (מז) יגר שהדותא • תרגומו מל גלעד: (מח) (ע״כ קרא שמו) גלעד • גל עד: (מט) והמצפה אשר אמר וגו׳ • ז ומלפה אשר בתר הגלעד • וכמ״ש ויעבר את מצפה גלעד (שופטים יא) ולמה נקרא שמה מצפה לפי שאמר כל אחד מהם לחברו יצף ה׳ ביני וביניך אם תעבור את הברית: כי נסתר • ולא נראה אים את רעהו: (נ) בנתי בנתי • כ׳ פעמיס אף בלסה וזלפה ממהיו היו מפלגש: אם תענה את בנתי • למעוד מהן עונש תסגיים (יומא עז): (נא) יריתי • כמו יכה כיס כזה כהוא יוכה סתן: (נב) אם אני • כ״ו אם מסמם בלשון אשר חכמו (לעיל כד) עד אם דברתי דברי ומיומנו עד אשר דברתי

(מט) והמצפה • דכתיב את מצפה גלעד: יצף • מן צופה נתתיך • כמו ירב בארץ • מן פרה ורבה: (נא) יריתי • זקפתי • יעקב ירה אותה בעצת לבן • כמו ירה

שפתי חכמים

ליעקב מה תרלה שתעשה לסן שיעקב לא ביקש זה ממנו: ו כוחיל זכתיב כתמא והאי קאי הדלמעלה אלהי אבי ושיל דאי קאי אתרים וכיומה מבמ״ע: ז ר״ל דכא דמלימו שהר הגלעד נקרא מצפה כמו שמצינו רש״י בפסוק (שופטים יא״ח) ולמה נקרא כן ומפרש הפסוק בעצמו בשביל זה נמי נקרא מצפה לפי שאמר אשר יצף ה׳ ובגו׳: ח ר״ל דאם מסמע לשון ספק וכאן ל״ל לפרש כן ל״ש אם שמעת בל אשר פי׳ במקום אי״ן כאיש אשר

אָת־הַגַּל הַזֶּה וְאִם־אַתָּה לֹא־תַעֲבֹר אֵלַי אֶת־הַגַּל הַזֶּה
וְאֶת־הַמַּצֵּבָה הַזֹּאת לְרָעָה: נג אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וֵאלֹהֵי נָחוֹר
יִשְׁפְּטוּ בֵינֵינוּ אֱלֹהֵי אֲבִיהֶם וַיִּשָּׁבַע יַעֲקֹב בְּפַחַד אָבִיו
יִצְחָק: נד וַיִּזְבַּח יַעֲקֹב זֶבַח בָּהָר וַיִּקְרָא לְאֶחָיו לֶאֱכֹל־
לָחֶם וַיֹּאכְלוּ לֶחֶם וַיָּלִינוּ בָהָר: מפטיר לב א וַיַּשְׁכֵּם
בַּבֹּקֶר וַיְנַשֵּׁק לְבָנָיו וְלִבְנֹתָיו וַיְבָרֶךְ אֶתְהֶם וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב
לָבָן לִמְקֹמוֹ: ב וְיַעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ־בוֹ מַלְאֲכֵי
אֱלֹהִים: ג וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כַּאֲשֶׁר רָאָם מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה
וקל וַיִּקְרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנָיִם: פ פ פ

קמ"ה הלק"ו מחני"ם סי' · ומפטירין ויברח יעקב:

שפתי חכמים

עדה המלאכה אחרי לא תעבור וגו': מ מי' ואיש רשלי למחקו: י כתן לא פירש"י כמו גבי ויאמר יעקב לאחיו ופירש"י שם כמו דאין שייך לומר שעשה מעשה לגניו וכה דלא פי' לעיל כמו כבא יש"ל דלעיל אמר יעקב לקמו תכנים שהוא לשון ציווי ולא שייך לגזוה לאנשים שהיק

בכמות למשמה: לאחיו · לאוכניו ישעה לבן: לאכל לחם · כל דבר מאכל קרוי

דברתי דברי: לרעה · (כ"ל) לרעה לי לחם עוכר אבל לחם עוכר לפרקמטיא: (נג) אלהי אברהם · מ קדש (כ"ל): ואלהי נחור · חול · אלהי אביהם · חול: (נד) ויזבח יעקב זבח · סמנו

הפטרת ויצא (בהושע סימן יב)

וַיִּבְרַח יַעֲקֹב שְׂדֵה אֲרָם וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה וּבְאִשָּׁה שָׁמָר:
וּבְנָבִיא הֶעֱלָה יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וּבְנָבִיא נִשְׁמָר:
הִכְעִיס אֶפְרַיִם תַּמְרוּרִים וְדָמָיו עָלָיו יִטּוֹשׁ וְחֶרְפָּתוֹ יָשִׁיב לוֹ אֲדֹנָיו:
כְּדַבֵּר אֶפְרַיִם רְתֵת נָשָׂא הוּא בְּיִשְׂרָאֵל וַיֶּאְשַׁם בַּבַּעַל וַיָּמֹת: וְעַתָּה ו
יוֹסִפוּ לַחֲטֹא וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה כִּכְסָפָם כִּתְבוּנָם עֲצַבִּים מַעֲשֵׂה
חָרָשִׁים כֻּלָּה לָהֶם הֵם אֹמְרִים זֹבְחֵי אָדָם עֲגָלִים יִשָּׁקוּן: לָכֵן יִהְיוּ
כַּעֲנַן־בֹּקֶר וְכַטַּל מַשְׁכִּים הֹלֵךְ כְּמֹץ יִסָּעֵר מִגֹּרֶן וּכְעָשָׁן מֵאֶרֶבָּה: וְאָנֹכִי

מצודת ציון שדה · ארן · תמרורים · מ מר: יטוש · יתפשם: רחם · מ רעד · כמלא · מ הרמה: ויאשם · מ אשמה: מסכה · פסל: חרשים · חומרים: יקשון · מ כבוקה · כמגן · עקולה המצולה: יסער · מ סערה: מגרן · מקום הסכנותם: מארבה · חור שהעשן יוצא:

דְּגוּרָא הָדֵין וְאִם אַתְּ לָא־תַעֲבַר לְוָתִי יָת־דְּגוּרָא הָדֵין וְיָת־קֻמְתָּא
הָדָא לְבִישׁוּ: נג אֱלָהֵהּ דְּאַבְרָהָם וֵאֱלָהֵהּ דְּנָחוֹר יְדוֹנוּן בֵּינָנָא אֱלָהֵה
דַּאֲבוּהֹן וְקַיֵּים יַעֲקֹב בִּדְדָחֵל לֵהּ אֲבוּהִי יִצְחָק: נד וּנְכַס יַעֲקֹב
נִכְסָתָא בְּטוּרָא וּקְרָא לַאֲחוֹהִי לְמֵיכַל־לַחְמָא וַאֲכַלוּ לַחְמָא וּבִיתוּ
בְּטוּרָא: א וְאַקְדֵּם לָבָן בְּצַפְרָא וּנְשַׁק לִבְנוֹהִי וְלִבְנָתֵהּ וּבְרִיךְ
יָתְהֶן וַאֲזַל וְתָב לָבָן לְאַתְרֵהּ: ב וְיַעֲקֹב אָזַל לְאָרְחֵהּ וַעֲרָעוּ־בֵהּ
מַלְאֲכַיָּא דֵּיי: ג וַאֲמַר יַעֲקֹב כַּד חֲזָנוּן מַשְׁרִיתָא מִן־קֳדָם יְיָ דֵּין
וּקְרָא שְׁמָא־דְאַתְרָא הַהוּא מַחֲנָיִם:

ר ש ב"ם

בים: (ב) ויפגעו בו · לשומרו כדכתיב והנה אנכי עמך:

נחם כ כמו (דמיאל ה) עבד נחם רב (ירמיה יא) כמיתה עין בלחמו: (ב) ויפגעו בו מלאכי אלהים · מלאכים של ארץ ישראל כלו לקראתו עלותו לארץ: (ג) מחנים · מתי מתנות לשל חוצה לארץ שבאו עמו עד כלון · ושל ארץ ישראל שבאו לקראתו: (כ"ל ותגהומא): חסלת פרשת ויצא:

בעל הטורים

ת"ת כהת"ם ו"ל: (ג) מחנים · מיסריקון פתרון מחנים נגד יעקב מלאכים:

שפתי חכמים

סרים למשמעתו לכ"ם על כניו: כ רלנ"ם דכל"ל נאמרו בשר שהיו שחוט לכם בהמות: ל ובקר והם לגני עוזים ויורדים פירש"י שלא היו שייכים יתר לגלח עוזים תחלה ואח"כ יורדים ולפי שפיכים"ל כל"ם ויבלו יעקב מלאכים מלאכים ממש ל"ל דס"ם דודאי המלאכים של ח"ל לא נמי מלאכים קודם שירדו מלאכי ח"ל אלא יעקב שיכנן בעל כרחן לפי שרלה לבוא לעשו ל"ל כ"ם מלאכים ממש כיו:

חסלת פרשת ויצא

הפטרת ויצא

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וֵאלֹהַיִם זוּלָתִי לֹא תֵדָע וּמוֹשִׁיעַ אַיִן
בִּלְתִּי: אֲנִי יְדַעְתִּיךָ בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ תַּלְאוּבֹת: כִּמְרְעִיתָם וַיִּשְׂבָּעוּ
שָׂבְעוּ וַיָּרָם לִבָּם עַל־כֵּן שְׁכֵחוּנִי: וָאֱהִי לָהֶם כְּמוֹ־שָׁחַל כְּנָמֵר עַל־
דֶּרֶךְ אָשּׁוּר: אֶפְגְּשֵׁם כְּדֹב שַׁכּוּל וְאֶקְרַע סְגוֹר לִבָּם וְאֹכְלֵם שָׁם כְּלָבִיא
חַיַּת הַשָּׂדֶה תְּבַקְּעֵם: שִׁחֲתְךָ יִשְׂרָאֵל כִּי־בִי בְּעֶזְרֶךָ: אֱהִי מַלְכְּךָ
אַפּוֹא וְיוֹשִׁיעֲךָ בְּכָל־עָרֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ אֲשֶׁר אָמַרְתָּ תְּנָה־לִּי מֶלֶךְ וְשָׂרִים:
אֶתֶּן־לְךָ מֶלֶךְ בְּאַפִּי וְאֶקַּח בְּעֶבְרָתִי: צְרוּר עֲוֹן אֶפְרָיִם צְפוּנָה חַטָּאתוֹ:
חֲבָלֵי יוֹלֵדָה יָבֹאוּ לוֹ הוּא־בֵן לֹא חָכָם כִּי־עֵת לֹא־יַעֲמֹד בְּמִשְׁבַּר
בָּנִים: מִיַּד שְׁאוֹל אֶפְדֵּם מִמָּוֶת אֶגְאָלֵם אֵהִי דְבָרֶיךָ מָוֶת אֶהְיֶה קָטָבְךָ

קמ"ו בו"ק

שאול

מצודת ציון אלהי · מלכותם · מ"ל מלוכתם · מלוכתם · מרעיתם · מ מרעה: שמו · אהי: לשון · אהיה: שמו · מתנו כיו: מקצעם · מ בקיעה · בעברתי · מ עברה: נחוי · קשור · קפוק: תבקעם · מבקעני: בשבר · בשבר היולדות · קשר · מ מיפוק:

שְׁאֹול נַחַם יִסְּרֵנִי: כִּי הוּא בֵּין אַחִים יַפְרִיא יָבוֹא קָדִים רוּחַ
יְהוָה מִמִּדְבָּר עֹלֶה וַיַּבְשׁ מְקוֹרוֹ וְיֶחֱרַב מַעְיָנוֹ הוּא יִשְׁסֶה אוֹצַר כָּל־
כְּלִי חֶמְדָּה: תֶּאְשַׁם שֹׁמְרוֹן כִּי מָרְתָה בֵּאלֹהֶיהָ בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ עֹלְלֵיהֶם
יְרֻטָּשׁוּ וְהָרִיּוֹתֶיהָ יְבֻקָּעוּ: שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ
בַּעֲוֹנֶךָ: קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אִמְרוּ אֵלָיו כָּל־תִּשָּׂא
עָוֹן וְקַח־טוֹב וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתָינוּ: אַשּׁוּר לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ עַל־סוּס
מצודת ציון טחס · ל׳ מרוסמין: יפריא · ל׳ פרי: ויבוש · ל׳ יבשות: מקורו · מעיינו: ויחרב · וייבש:
יססה · שלו: תאשם · ל׳ שממון: מרתה · ל׳ מרי: עולליהם · קטניהם: יבקעו · יטבקעו:
והריותיו · הנשים הרהרות:

בראשית לב וישלח

י וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל־עֵשָׂו אָחִיו אַרְצָה
שֵׂעִיר שְׂדֵה אֱדוֹם: ה וַיְצַו אֹתָם לֵאמֹר כֹּה
תֹאמְרוּן לַאדֹנִי לְעֵשָׂו כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם־לָבָן
גָּרְתִּי וָאֲחַר עַד־עָתָּה: ו וַיְהִי־לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר צֹאן וָעֶבֶד
וְשִׁפְחָה וָאֶשְׁלְחָה לְהַגִּיד לַאדֹנִי לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֶיךָ:
ז וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים אֶל־יַעֲקֹב לֵאמֹר בָּאנוּ אֶל־אָחִיךָ אֶל־

שפתי חכמים

א דאל״ב מלת לפניו ל״ל וכ״פ וישלח יעקב מלאכים לפניו ר״ל אותן דברוכר לפני סגליתות דכ״יעו ויפגעו בו מלאכי אלהים וגו׳ (ועוד דברים רבים פתמרו בזה עיין בג״ח ובמקר״ן ובכת״י): ב דאם לא כן מם אחתתי סיג״ל: ב כלומר ואין אתם יכול לי דהא דבריכר אותך ואל תרבכן אתים כיינו דוקא בוטים כתבר מרוב אבל אני קיימתי אתם כל הסורה ומכרש״ן פי׳ לפי סק״ל לומה ה״ל בחלוק לא נשמעתי מר וכו׳ אחרכתא בזה יכיה לי לאותו רשע פתחון פה לומר ה״כ אין הכרכנים מקיימותם כך בודאי לא קיימת מלום ויש לקיים כך ויכיה כתבר תרגיל וגו׳ לכן אמר לו תרי״ג מלום במרתי ואשע״כ לא נשמעתי כו׳: ד כלומר מכריאתן אינו מן הארץ אע״פ שמונין מן הארץ ואל״כ מעיקרא אמר גרתי לבודיע בלא נתקיימו הכרכנות ובדר אמר ויהי לי שור ואמור ועכ״פ שמרתיו דלכך כני אדם לומר על שוריכם הרבה שור דאם אינא דוקן בל אותם הסמתם כרי ישמא בקרן בהכיון שאמר ויהי לי שור אחר ולפי ר״א דלעיל ל״ל דהא ליה אע״פ שהרי״ג מלום שמרתי אינו לא הקיימה כי הרבה אבי אין לי אלא שור אחר ולפי

(ד) וישלח יעקב מלאכים · מלאכים
א ממש (כ״כ): ארצה
שעיר · לארץ בעיר כל תיבה מלריכה לומ״ד
בתחלתה הטיל לה הכתוב ה״ל בסופה:
(ה) גרתי · לא נעשיתי מר ותכוב ב אלא נ״ל
חיך כדאי לשמוא אותו על הרכות אבל
בהרבכי הוה בגיר לאחוד הסרי לא נתקיימה
כי · ד״ל גרתי בגימטריא תרי״ג כלומר עם
לבן הרבע גרתי ותרי״ג מלות שמרתי ב ולא
למדתי ממעשיו הרעים: (ו) ויהי לי שור
וחמור · אבא אמר לי מעל הסמים ומבמי
הארץ זו הוסם לא מן הסמים ולא מן ר״ל הארץ:
שור וחמור · דלך אדם לומר על שוריה הרבה
שור · אדם לומר לחבירו בלילה קרא הרבנגול
ותיכו אומר קרלו הרבנגולים: ואשלחה

לֹא נִרְלָב וְלֹא־נֵאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ אֲשֶׁר־בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם:
אַרְפֵּא מְשׁוּבָתָם אֹהֲבֵם נְדָבָה כִּי שָׁב אַפִּי מִמֶּנּוּ: אֶהְיֶה כַּטַּל לְיִשְׂרָאֵל
יִפְרַח כַּשּׁוֹשַׁנָּה וַיְךְ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן: יֵלְכוּ יֹנְקוֹתָיו וִיהִי כַזַּיִת הוֹדוֹ
וְרֵיחַ לוֹ כַּלְّבָנוֹן: יָשֻׁבוּ יֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ יְחַיּוּ דָגָן וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן זִכְרוֹ כְּיֵין
לְבָנוֹן: אֶפְרַיִם מַה־לִּי עוֹד לָעֲצַבִּים אֲנִי עָנִיתִי וַאֲשׁוּרֶנּוּ אֲנִי כִּבְרוֹשׁ
רַעֲנָן מִמֶּנִּי פִּרְיְךָ נִמְצָא: מִי חָכָם וְיָבֵן אֵלֶּה נָבוֹן וְיֵדָעֵם כִּי־יְשָׁרִים
דַּרְכֵי יְהוָה וְצַדִּיקִים יֵלְכוּ בָם וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם:
מצודת ציון מסוכסה · ל׳ מריבה: כלבנון · יפר: יונקותיו · נטיפיו: ישובו · יקטו: מעיני: ויתיב · וייבש:
דגן · כדגן: לעלגים · עו״נ: מעיתי · ל׳ עני: ואשורנו · ואכיס: כברוש · אילן: רענן · רשוב:

אונקלוס

י וּשְׁלַח יַעֲקֹב אֲזַנְדִּין קֳדָמוֹהִי לְוָת־עֵשָׂו אָחֵיהִי לְאַרְעָא דְשֵׂעִיר
לַחֲקַל אֱדוֹם: ה וּפַקִּיד יָתְהוֹן לְמֵימַר כְּדֵין תֵּימְרוּן לְרִבּוֹנִי
לְעֵשָׂו כְּדֵנָן אֲמַר עַבְדָּךְ יַעֲקֹב עִם־לָבָן דָּרִית וְאוֹחֲרִית עַד־כְּעַן:
ו וַהֲוָה־לִי תּוֹרִין וַחֲמָרִין עָן וַעֲבָדִין וַאֲמָהָן וּשְׁלַחִית לְחַוָּאָה לְרִבּוֹנִי
לְאַשְׁכָּחָא רַחֲמִין בְּעֵינָךְ: ז וְתָבוּ אֲזַנְדִּיָּא לְוָת־יַעֲקֹב לְמֵימַר אֲתֵינָא

ר ש ב״ם

(ד) וישלח יעקב · ויצו אותם לאמר ·
ציוה אותם ואמר להם כה
תאמרון · והשלוחים לא יודעין דאנתו
של יעקב: עם לבן גרתי · כאשר ידעת
במצות אבי ואמי שלא יחשוב שבשבילו
ברח: ואחר · כמו ואאחר כמו ואהב
את יעקב כמו ואאהבי וכן ואכל · ואמר ·
בחסרון אלף של יסוד: (ז) באנו אל אחיך אל עשו · מתוך ששמח
כאשר אמרת וגם הנה הוא מתוך ששמח

ר ש״י

להגיד לאדוני · לסודיע ה שלמי כח אלין:
למצא חן בעיניך · שלמי מנס עמון ומנקש
להכתך: (ז) באנו אל אחיך אל עשו ·
מסיית לומר לחיסות אבלהוא מסג עמך כעבו
כרכש ו עדיו כשלחתו (נ״כ פ ע״ח):

(ד) עם לבן גרתי · כלומר אע״פ שהיתי בבית לבן
קיימתי תרי״ג מלות: ואחר עד עתה · וא״ת
א״כ שקיימתי המלות בא ולכתם עתי ואחר עד עתה
כלומר אני נרין לבאחתר עד שעכרו עתה ע״ל שם בכל
וא׳ שם מלרים וכ״ל תלוים ויבא תלוי: הבאני הכם יפות
בעמים ואח״כ ושלו מוסיעים בכר לין לשוט לת הר
עבו: (ה) ויהי לי שור וחמור · ולא הזכיר מוסיע
אחרים אלא רמז ליוסף שהוא שהוא שוהו שם עבו ולעשה
בעל הטורים

(ד) עם לבן גרתי · כלומר אע״פ שהיתי בבית לבן
קיימתי תרי״ג מלות: ואחר עד עתה · וא״ת
א״כ שקיימתי המלות בא ולכתם עתי ואחר עד עתה
כלומר אני נרין לבאחתר עד שעכרו עתה ע״ל שם בכל
וא׳ שם מלרים וכ״ל תלוים ויבא תלוי: הבאני הכם יפות
בעמים ואח״כ ושלו מוסיעים בכר לין לשוט לת הר
עבו: (ה) ויהי לי שור וחמור · ולא הזכיר מוסיע
אחרים אלא רמז ליוסף שהוא שהוא שוהו שם עבו ולעשה

שפתי חכמים

ותשוב ולא קבלתי שכר בריכם אני שהוא משמני הארץ
ולכן אין אני ירא מפני וק״ל: ה דאם כוח שולה ל
בשביל זה להגיד לו פס לבן גרתי ויהי לי וכו׳ ה״ל למלא
הן בעיניו מני קלי עכ זה הם ה״ל דהא אין הכבדה
הרחם סבה למלוחם הן אלא שלא יבטמנו לבן מפני
לחודיע שהוא בא לליך להתעבר לי ובלתם אמלא ב״ל
הן בעיניך · ומהבמ״ל כתב הקל״ל ולא אמר למעלה כם
אמרתן מהו דהכיון אח״כ לבגיד וגו׳ אלא לומר שהוא הן לפ: שהרן אל ב״ה
כשבאים לפיים אין בלים בעצמן אבל אני בעבור שהוא בגם מעבר: ו ואל״ה עשו ב״ל
ואלא אין לי אלא אח אחד אלא שבו האבוכסם בקבלים הרבה אע״פ ומי״ל דק״ל בע״ל בלתו אחיו אלא אחיו ולא

עֵשָׂו וְגַם הֹלֵךְ לִקְרָאתְךָ׃ וַאַרְבַּע־מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ׃ ח וַיִּירָא
יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ וַיַּחַץ אֶת־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ וְאֶת־
הַצֹּאן וְאֶת־הַבָּקָר וְהַגְّמַלִּים לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת׃ ט וַיֹּאמֶר אִם־
יָבוֹא עֵשָׂו אֶל־הַמַּחֲנֶה הָאַחַת וְהִכָּהוּ וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר
לִפְלֵיטָה׃ יִ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם וֵאלֹהֵי אָבִי
יִצְחָק יְהֹוָה הָאֹמֵר אֵלַי שׁוּב לְאַרְצְךָ וּלְמוֹלַדְתְּךָ וְאֵיטִיבָה
עִמָּךְ׃ יא קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל־הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ
אֶת־עַבְדֶּךָ כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְעַתָּה הָיִיתִי

שפתי חכמים

אל תחיך אל עשו כמו דכתיב בתהלים כפ׳ אל עשו תהיו וק״ו ומכרש״ל פי׳ אל אל נ״ל וה״ל למה תמר לתזוני לעשו י״ל כוח לוה לכם לעשות מוהר לעשון אבל כשבשיבו לו תשובה מה לכם לתחר הלשון לכך מדקדק וכו׳ בגימ׳ ז וה״ם וכלה כבר הבטיחו הקב״ה בלאלו מבית אביו והבטיחוני אל כחדמה בחלם בכר מי׳ בגמ׳ (ברכות ל״) ומבהדרן ל״ח) שמא יגרום חטוא ועי״ל דהבטחתה לא היתה אלא והבטיחוני אל כחדמה בחלם בלומר להביאו אל מ״י אבל לא הבטיחו שיביאו אל בית אביו (וע׳ בכלה״ם וכל״ן וג״ת ופ״) : ח וי״ל דישקר היה ירא שמא יכרוג אחו עשו ויהיה ישמר ביותר לפי שהיה תוכב לעשו כי כחזקה כבודם היה עשו בעיני יעקב ויקבל את יעקב מתנומה ח״ם י״ל דיעקב והיה לא היה ירא שמא יהרוג את עשו דקיומה לו הבא להרגך הבכם להרגו אלא שיעקב היה מתירא שמא יהרוג הוא אבים של עשו ואולי הם לא כלו להרוג את יעקב אלא בהלכם אל יעקב רק עשו בא להרוג את יעקב ואע״פ שהלבו אל עשו היו חדפין אחר אחיו של יעקב ואל אדם מיון לגיל אם בהרגך בעצמו של חוקף מ״מ אם יכול לגיל בחתר מלבניו והרגו הרג עליו ויעקב היה ירא שמא יהרוג אוחו עכח בלבל המלחמה אע״פ שהיה יכול לגיל בחתר מלבניהם י יש מקשים למה ירא יעקב שמא יהרוג ולא עשו אמר יקרבו ימי אבל אמר ובו׳ ויאחק היה עודנו מי ועוד יש לבקשות איזה שלח עשו אח אליפז מרדוף אחר יעקב ויהרגהו לבן מדאה שמה שאמר עשו יקרבו ימי אבל וגו׳ אבל כל זמן ביהיה אביו חי לא יהרגהו כי היה בשיהיה אבל יאחק אבל כשיהיה במקום אחר יהרגהו (עיין במ״) : ט ר״ל כי אלהים עשו אחי אבי בודאי יהיה פחדי לחתנה בעיני לבמלוב : ומכרש״ל כתב מלאה דמדקדק מדלא כתיב ויהי ויכתיב ויהי משמע דבע״ב אל זה מדקדק כדי לקיים הדרש שבחקיון עלמו לג׳ דברים : (נח״) דח״ל לפרש אלוי דח״כ יוקר היה מסחכר לקבל הכל לחתנה ח׳ ולבלחם עמו אלוי יחבנרב עם בשלמה אם המחנה הנשאר בעל כרחו תהיה לפליטה שפיר עבד שאלך לשני מחנות כי מוטב לחפוס אם והחי הבלה למחנה הנשאר הע״פ שהמחנה הראשון שפיר יוסר נשמה אלהים נשפך אבנה לעולם לעולם : ' ובאמת אלשמן מן המקראות ובלחמה

ר ש ב״ם

וארבע מאית איש עמו לכבודך • זהו עיקר פשוטו • וכן גם הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו : (ח) ויירא יעקב • בלבו אעפ״י שהראה לשלוחים כי לכבודו מתכוין הוא לא האמין שמחשבת עשו לטובה אלא לרעה : ויצר • מגזרת צרור את המדינים • וכן הוא ותקל גברתה • מן קלל : ויחץ • מן אשר חצה משה : (ט) לפליטה • שיהיו רחוקים המחנות זה מזה ואם יראו פורענות יברחו • המחנה האחת • לשון נקבה הוא כדכתיב אם תחנה עלי מחנה : הנשאר • לשון זכר • הרבה מצינו תיבות פעמים זכר פעמים נקבה • כמו השמש יצא על הארץ • ותך השמש • רוח סערה עושה דברו • ורוח באה מעבר המדבר ויגע בארבע פינות הבית : (י) אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק • שהבטחתני בלשון זה בצאתי מבאר שבע ויאמר אני ה׳ אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק: (יא) קטנתי מכלי מלהיות לי החסדים וגו׳ וכן קטן מהכיל את העולה ואת השלמים ולפי שעשית לי חסדים ואמת יותר מן הראוי לי ואני עדיין

בעל הטורים

שעוסקין בתורה לקיים הקול קול יעקב בנתי מרגשות [וגבי יוסף כתיב בגוד שרו וגו׳ וגבי יעקב כתיב תמור גרם] : לי שור (וחמור) בגימ׳ בעלב יוסף : שור בגי׳ קרן יוסף : (ז) ויירא יעקב • אע״פ שנאמר לו ולזרע אחר כעפר הארץ אפשר שיתקיים בזרע אחר שיולד אחר כן : (ט) והיה המחנה • מלא יו״ד התפלל שיעמוד לו יו״ד כשיעמוד על הנרסם : (י) קטנתי • יו״ד כפופה אע״פ שנתברכתי ביו״ד ברכות יהא לחי שמא יגרום לי החטא : במקלי • בגימ׳ יעקב פי׳ בגופי לבדי ד״א בזכות יעקב עבדו ישראל אחחל לא הירדן [בהלו׳ בילקוט נמצ

לַוַּת־אַחוּךָ דְּוַת־עֵשָׂו וְאַף אָתִי לְקַדְמוּתָךְ וְאַרְבַּע־מְאָה גַּבְרָא עִמֵּה׃
ח וּדְחִיל יַעֲקֹב לַחֲדָא וַעֲקַת לֵהּ וּפְלִיג יָת־עַמָּא דִּי־עִמֵּהּ וְיָת־עָנָא
וְיָת־תּוֹרֵי וְגַמְלָיָא לְתַרְתֵּין מַשְׁרְיָן׃ ט וַאֲמַר אִם־יֵיתֵי עֵשָׂו לְמַשְׁרִיתָא
חָדָא וְיִמְחִנֵּהּ וִיהֵי (נ״י וְיִמְחַנֵּהּ וּתְהֵי) מַשְׁרִיתָא דְּתִשְׁתְּאַר לְשֵׁיזְבָא׃
י וַאֲמַר יַעֲקֹב אֱלָהֵהּ דְּאַבָּא אַבְרָהָם וֵאלָהֵהּ דְּאַבָּא יִצְחָק יְיָ דִּי־אֲמַר
לִי תּוּב לְאַרְעָךְ וּלְיַלְדוּתָךְ וְאוֹטַב עִמָּךְ׃ יא זְעֵירְן־זְכוּתֵי מִכֹּל חִסְדַּיָּן
וּמִכָּל־טַבְוָן דִּי עֲבַדְתָּ עִם־עַבְדָּךְ אֲרֵי בְּחִידִי עֲבָרִית יָת־יַרְדְּנָא הָדֵין

ר ש״י

(ח) ויירא ויצר • ויגע שמא יגרום לו יסורין (כ״ל ותמומה) • ויצר לו לם יסורין הוא לם ח לחריס • (ס״א שמא יסורין לחריס ועוד גיכסות לחרות וז״ע במזלות הכוכבים שביומיו) (ט) המחנה האחת והכהו • מתנה מעמה לשון זכר ולשון נקבה • (תהלים כו) אם תחנה עלי מחנה הרי לשון נקבה • (לקמן לג) המחנה הזה לשון זכר • וכן ים שלח דבריו משמשים לשון זכר ולשון נקבה (נעיל יט) השמש יצא על הארץ (תהלים יט) מוקמה השמים מוזלות הרי לשון זכר (מ״כ ג) והשמש זרחה על המים הרי לשון נקבה • וכן רוח (איוב ח) יבשה רוח גדולה בלה הרי לשון נקבה ויגע בגידיו פחות הרי לשון זכר • (מ״א יט) ורוח גדולה וחזק מפרק הרים הרי לשון זכר ולשון נקבה וכן אם (במדבר טו) אם לוטה לשון זכר : והיה המחנה הנשאר לפליטה • על כרחו לאלהים עמו מ״ם התקין עצמו לשלם • דברי״ם לדורון ולתפלה ולמלחמה לדורון והעבור המנחה

שפתי חכמים

מפרש מן המחנה הנשאר לפליטה ח״כ ע״פ דקחה פל המלחמה לחני מפרש אלהים עמו : כ וכך אמר כיון שבטחתני לרוחם עמי בשחנה אל תרן לחנוני א״כ בשאמות בדרך מלא שלא מקיימה כי הבטחתך : ל ר״ל מכל החסדים הייתי בטבול החסדים ואת עבדך הייתי שעשית עמי ומפרש ואת פי׳ עם : מ ואי היה טעם בטבול מיעוט זכות לחוד בטבול אז לא היה צריך לומר דקו״ל אין מיחה בלא חטא ואין יסורין בלא עון לכך כולכך לפרש נמי בטעם של שמא יגרום חטוא ואי היה בטעם של שמא יגרום חטוא לחוד ה״א דמשום זה נמי לא היה לו לומר דזכותיו יכין מכניעין לו מזכותיו לכך הולרך נמי לפרש בטעם של מיעוט זכות וה״ל בטבול

ר ש״י

על פניו • נתפלה • אלהי אבי אברהם • למלחמה • והיה המחנה הנשאר לפליטה • (י) ואלהי אבי יצחק • ולכן הוא אומר ופחד יצחק ועוד מהו אחזר והזכיר שם המיוחד היה לו לכתוב האומר אלי שוב לארץ וגו׳ אלא כך אמר יעקב לפני הקב״ה שתי הבטחות הבטחתני אחת בלאתי מבית אבי מבאר שבע שאמרת לי אני ה׳ אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק ומה אמרת לי ומהריתי בכל אשר תלך • וכבית לבן אמרת לי שוב אל ארץ אחיתך ולמולדתך והיה כ עמך • ומה נגלית אלי בשם המיוחד לבדו שנאמר ויאמר ה׳ אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך וגו׳ בשתי הבטחות האלו אני בא לפניך : (יא) קטנתי מכל החסדים • (בבא לג) מהמעטו זכויתי ע״י החסדים ואמת ל מעשים עמי לכך אני יגע שמא משבטחתני מהלכלכתי בחטא מ ויגרום לי לבמוכר ביד עשו : ומכל האמת • לגיסם

לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת׃ יב הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו כִּי־יָרֵא
אָנֹכִי אֹתוֹ פֶּן־יָבוֹא וְהִכַּנִי אֵם עַל־בָּנִים׃ יג וְאַתָּה אָמַרְתָּ
הֵיטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כְּחול הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־
יִסָּפֵר מֵרֹב׃ שני יד וַיָּלֶן שָׁם בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיִּקַּח מִן־הַבָּא
בְיָדוֹ מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו׃ טו עִזִּים מָאתַיִם וּתְיָשִׁים עֶשְׂרִים
רְחֵלִים מָאתַיִם וְאֵילִים עֶשְׂרִים׃ טז גְּמַלִּים מֵינִיקוֹת וּבְנֵיהֶם
שְׁלֹשִׁים פָּרוֹת אַרְבָּעִים וּפָרִים עֲשָׂרָה אֲתֹנֹת עֶשְׂרִים
וַעֲיָרִם עֲשָׂרָה׃ יז וַיִּתֵּן בְּיַד־עֲבָדָיו עֵדֶר עֵדֶר לְבַדּוֹ וַיֹּאמֶר
אֶל־עֲבָדָיו עִבְרוּ לְפָנַי וְרֶוַח תָּשִׂימוּ בֵּין עֵדֶר וּבֵין עֵדֶר׃

שפתי חכמים — הע׳ בשויא — ר ש״י

מי שעמים כלו׳ כיס ירח: ג קשה לשם״ל וכי בשביל שהקב״ה אתם ומתמעטו זכיותיו ופו׳ לאומים וכו׳ שמגמרת לי במקום שעשיתם משום דבדבור היו מעל ג׳ עשויים אלא ג׳ פעמים ומאירתו כיח עביותו: ס ולפ״ז פי׳ ומקח וגו׳ ושוב פי׳ שמשה לו שתי טובות אחד שנקבע לו ניתוק ומשמי ג׳ מחנות משל״ה לשמוש לון כלו אלא אחד אחד: ע ס״ל מדקדק מדמשיב תני אמני מיד מיד שאין שייך לומר מיאור מיאור כל׳ כשמדבר עם הקב״ה. מהרי״ל: פ ואש״ג דאמרינן דברה תורה כלשון בני אדם בכל מוכח דלברכה בא דכל״ל כיטב מיטב לנוכח כמו שנגנב תענינו וכו׳ ולא בכתה״ם שפי׳ כיטב לחיות לאדם דרכינו וח״ם וכא לעיל פיכ״ש שיעקב היה אומר מתמעטו זכיותי וי״ל דכאן ודאי לא היה מתפלל בשביל זכיותיו אלא בשביל זכות אבותיו לכך מפרש נמי מיטיב בזכות אבותיך וק״ל: צ מכאן נמי משמע דאם אתר דברתי לך אלי אל אברהם כדפירש״י כפ׳ ויאל דהנ״ל קשה ובלא לא אמר ליעקב כן: ק וקשה ה״ב לאם אמר בידו לכך בכיה ומ״ת וכו׳ ועי״ק דסי״ל לפ׳ כ״ח בשמו לכך אמר ד״ל מן כחותיו לך עפ״ז ק׳ דחוזק כבר הן בידו ל״ל לכל הפירושים. מהרש״ל: ר (מה״ר) טוב הרב דדרך הטבע לכל בעל חי לברכות בחמשים לפי בהמתו ולפי הפחות אלו

אמר עבר אעבדנו לך והדר לקח מנחה: (טו) עזים מאתים ותישים עשרים. מחיים עזים ערוכות עשרים תיסים וכן כולם הזכרים כדי לוכן הנקבות. וכנ״ר דורש מכאן לעזה האמורה בהורה הטיילים בכל יום הפוצעים בחיים בשבת המגריס אתת בשבת הגמלים אתת לשלשים יום הכפיים אתת לשמה הדשים ואומי יודע לכוון המדרש הזה בכיוון. אך נראה בעיני שלמדנו מכאן שאין הטעמה אזה בכל אדם אלא לפי עדה הגמולו שמלגו אלא שמסר לכל אחד לפי שהם פנוים ממלאכה דלכן להרבות הבמים ולעבר עבר נקבות וכהמה מבהמעבדה ר׳ איזה מקבלת זכר ופרים שעוסקין במלאכה

אונקלוס — קבה

וּבְעַן הֲוַיְתִי לְתַרְעִין (נ״י לְתַרְתֵּין) מִשַּׁרְיָן׃ יב שֵׁזְבְנִי כְּעַן מִידָא דְאָחִי
מִידָא דְעֵשָׂו אֲרֵי דַחֵל אֲנָא מִבַּהּ דִּילְמָא־אֲיֵתִי וְיִמְחֵנַנִי אִמָּא עַל־בְּנָיָא׃
יג וְאַתְּ אֲמַרְתְּ אוֹטְבָא אוֹטִיב עִמָּךְ וַאֲשַׁוִּי יָת־בְּנָיִךְ סַגִּיאִין כְּחַלָּא
דְיַמָּא דִּי לָא יִתְמְנוּן מִסַּגִּי׃ יד וּבָת תַּמָּן בְּלֵילְיָא הַהִוּא וּנְסִיב מִן־
דְּאֲתָא בִידֵהּ מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחוּהִי׃ טו עִזֵּי מָאתָן וּתְיָשֵׁיָא עֶסְרִין
רְחֵלִין מָאתָן וְדִכְרִין עֶסְרִין׃ טז גַּמְלֵי מְנָקָתָא וּבְנֵיהוֹן תְּלָתִין תּוֹרָתָא
אַרְבְּעִין וְתוֹרֵי עֶסְרָא אַתְנָן עֶסְרִין וַעֲיָרֵי עֶסְרָא׃ יז וְיַהַב בְּיַד עַבְדּוֹהִי
עִדְרָא עִדְרָא בִּלְחוֹדֵיהוֹן וַאֲמַר לְעַבְדּוֹהִי עִבְרוּ לְמֶעְבַּרִי וְרוָחָא תְּשַׁוּוּן
בֵּין עִדְרָא לְעִדְרָא׃

ר ש״י

לא קייטתי נדרי ולא עבדתיך כראוי לכך אני ירא אעפ״י שהבטחתני שאינך דן את האדם אלא לפי מעשיו כמו שמצינו בחזקיה שאמר לו הנביא מת אתה ולא תחיה ואעפ״כ בתפלת חזקיה הוסיף הקב״ה על ימיו חמש עשרה שנה: (יב) פן יבא והכני. לפי שקטנתי מכל החסדים כאשר פרשתי: (יג) ואתה אמרת היטב איטיב עמך. אעפ״י שאין אתה מחייב לקיים לי הבטחתך שדברי קטנתי וגו׳ אעפ״כ עשה למען כבוד שמך שתתקיים הבטחתך כמו שאמר משה להקב״ה כשרצה לכלות את ישראל למה יאמרו מצרים לאמר ברעה. ובמקום אחר מבלתי יכולת ה׳ וגומר וישחטם במדבר וגו׳ ואמר לו הקב״ה כלתיך כדברך וינחם ה׳ על הרעה: (טז) ובניהם. לפי פשוטו בניהם ממש והיו בהם זכרים: (יז) ורוח

ר ש״י

לא מסר לזכר אלא ד׳ נקבות ולהמזר שהולך בדרך רחוקה בהי נקבות לזכר. ונגמלים שהולכים דרך יותר רחוקה נקבה אחת לזכר: (טז) גמלים מיניקות שלשים. ובמיסה ש עמהם. ומ״מ לא נכמיסם בגלאיהם זכר כנגד נקבה ה׳ ולפי שמות בחמשים לא פרכמו הכתוב (נ״כ): ועירים. ממוזיס זכרים: (יז) עדר עדר לבדו. כל מין ומין לעצמו: עברו לפני. דרך יום לו פחות א׳ ולהי תכות ב אחריכם: ורוח תשימו. עדר לפני הכרו

שנים וכו׳: ת ה״ה אחי שפיר דהכתוב שנים אחר בהיסה לזרות אבין הכל היו ג׳ והא דלא הזכיר מנין הזכרים בפירוש ומספר הנקבות בפי׳ משום שלעומן בתמצאו (נ״כ מהרש״ל) ובמיסה שמהם ר״ל גם בהיסה שנים וקשה ה״ל היל״ל גבי בהיסה ר״כ שנים כמו גבי גמלים ע״כ הכיח ומ״ל שכלם היו שנים וה״ל ה״כ לומה לא מפרש לן כמה היו הנקבות והמה היו הזכרים ל״פ ולפי וכו׳ ומ״ל ט״ו זכרים ומ״ו נקבות: א״ל לפני אמנם מדהכתוב בכמוך ותעבר וכו׳ ולהא לן ולהי לא היו מעוקה אלא דרך מוסט לא היו לנין כולן בכולן אחד חה נמי אל״ל שהיה ויהי מדרך יום דהא כו ביום כי׳ יעקב שהן לעשו אם המתחה כמו שנתת מן המקבלות פכלים אחרי ק: ב פרשבנ כלים לכם לעבר וכנה גם כולו אחריש ה״כ ולהי גם לכם אחר כן פנרו לפני ולהי

לך כמיס והאיל יש לכם פנלי כל היום כתן לכם עבר נקבות לו לנלאות אחותם לו לברכות ולדות לבעליכם וכן בשלם לפי הפנלי אלכם ולא״כ הוקשה לברכ ולאלה כמיס והאיל לף יש לכם פנלי כל היום מ״מ לאו בר דפס כולו מיכון יש לבעלים ריוח כשיבאם עם הברכה נקבות ולהו יתלה אחותו עם נקבה אחת ויבאם כמה פעמים שיחלוה ועי״ם ובכמיס וכו׳ ומוכרת לפרוש מתנה ולך לו הבנים והבנשים וכו׳ והבה״ם דלך אחתם לו והאחים ירחם לעיים ויבחר כין דברי לדבריו ועיין בתוספות דף ס״ב דבפנלי פליא מלגלה: ש ר״ל גם בעיסה היו שלשים דה״ל הבי בא להגדיל הכהן ולמה שלון במספר יחד עם הבנים ואין הכנים הבשים אלא לאומיכון אלא סרם המקבלה כלילו בקוב גמלים מיקרה לאומיכון אלא סרם המקבלה כלילו בקוב גמלים מיקרה

בעל הטורים

קנ״ל]: (יב) הצילני נא מיד. כ״ל כתן לומ לכמן שיצא לכהנים הם על בנים כדכתיב טף ונשים: (יד) מן הבא בידו מנחה לעשו. אבלות לו לבנים טובים שהם לוהכן בידו. מנחה בגימ׳ לבנים: (טו) עזים מאתים. כל הפסוק מסיים בת״ס וכן פסוק ומנחתם ומכמיסם שבעיל הכהנים שלוח לעשו כם מל״ן קיבנים בכנה כדמפורש בפ׳ פינחס [עי׳ וי״ב פ׳ ל׳. וה״ל לכוון תבטוחם ואין איכיה טוחסם מון הקמידיה ועי׳ בהקדמת כלמפ״ם לפ׳ קדושים] וכם מ׳ ממיי״ן ונגנדל אלנו מ׳

אונקלוס

(יב) הצילני נא מיד. כ״ל כתן לומ לכמן שיצא לכהנים הם על בנים כדכתיב טף ונשים: (יד) מן הבא בידו מנחה לעשו. אבלות לו לבנים טובים שהם לוהכן בידו. מנחה בגימ׳ לבנים: (טו) עזים מאתים. כל הפסוק מסיים בת״ס וכן פסוק ומנחתם ומכמיסם שבעיל הכהנים שלוח לעשו כם מל״ן קיבנים בכנה כדמפורש בפ׳ פינחס [עי׳ וי״ב פ׳ ל׳. וה״ל לכוון תבטוחם ואין איכיה טוחסם מון הקמידיה ועי׳ בהקדמת כלמפ״ם לפ׳ קדושים] וכם מ׳ ממיי״ן ונגנדל אלנו מ׳

יח וַיְצַו אֶת־הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר כִּי יִפְגָּשְׁךָ עֵשָׂו אָחִי וּשְׁאֵלְךָ
לֵאמֹר לְמִי־אַתָּה וְאָנָה תֵלֵךְ וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ׃ יט וְאָמַרְתָּ
לְעַבְדְּךָ לְיַעֲקֹב מִנְחָה הִוא שְׁלוּחָה לַאדֹנִי לְעֵשָׂו וְהִנֵּה גַם־
הוּא אַחֲרֵינוּ׃ כ וַיְצַו גַּם אֶת־הַשֵּׁנִי גַּם אֶת־הַשְּׁלִישִׁי גַּם
אֶת־כָּל־הַהֹלְכִים אַחֲרֵי הָעֲדָרִים לֵאמֹר כַּדָּבָר הַזֶּה תֹּאמְרוּן
אֶל־עֵשָׂו בְּמִצַּאֲכֶם אֹתוֹ׃ כא וַאֲמַרְתֶּם גַּם הִנֵּה עַבְדְּךָ
יַעֲקֹב אַחֲרֵינוּ כִּי־אָמַר אֲכַפְּרָה פָנָיו בַּמִּנְחָה הַהֹלֶכֶת לְפָנָי
וְאַחֲרֵי־כֵן אֶרְאֶה פָנָיו אוּלַי יִשָּׂא פָנָי׃ כב וַתַּעֲבֹר הַמִּנְחָה
עַל־פָּנָיו וְהוּא לָן בַּלַּיְלָה הַהוּא בַּמַּחֲנֶה׃ כג וַיָּקָם וּבַלַּיְלָה
הוּא וַיִּקַּח אֶת־שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת־שְׁתֵּי שִׁפְחֹתָיו וְאֶת־אַחַד
עָשָׂר יְלָדָיו וַיַּעֲבֹר אֵת מַעֲבַר יַבֹּק׃ כד וַיִּקָּחֵם וַיַּעֲבִרֵם
אֶת־הַנָּחַל וַיַּעֲבֵר אֶת־אֲשֶׁר־לוֹ׃ כה וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ

שפתי חכמים

ב מגלת קמץ בויק ר ש י עין כדי להסביע עינו על לוחו רשע ולתוהו על רבוי הדורון: (יח) למי אתה · על מי אתה מי מולך והרגומו דמאן את: ולמי אלה לפניך · ואלה שלפניך על מי הם למי הממתה הזאת ד שלוחה למ"ד מממשת ברחם התיבה במקום של כמו (געיל לא) וכל אשר אתה רואה לי הוא שלי הוא (תהלים כד) לה' הארץ ומלואה של ה': (יט) ואמרת לעבדך ליעקב · על לחשון רלחשון ועל אחרון אחרון שהלא למי אתה לעבדך ליעקב אני ותרגומו דעבדך דיעקב ושהלא ולמי אלה לפניך מנחה היא שלוחה וגו': והנה גם הוא אחרינו · ה יעקב: (כא) אכפרה פניו · אבטל רוגזו וכן (ישעיה כח) וכופר בריתכם את מות (שם מז) לא הוכלו לכפרה · וארלה בעיני שכל כפרה שהלא עון ותטא והלא פיוס כלן לשון קנוה וטעברה הן ולשון ארמי הוא וארכה בגמרא וכפר ידיה · בעי לכפויי ידיה בההוא גברא · וגם בלשון המקרא נקראים המוזקים של קדם כפורי זהב על שם שהכהן מקנח ידיו בהן בשפת המזבח: (כב) על פניו · כמו לפניו וכן (ירמיה ו) המה ושוד ישמע בה על פני המיד וכן (ישעיה סה) המכעיסים לאותי על פני · ומ"ת על פניו אף הוא ערוי בלעסי מסיה לריך לכל זה (כ"ל): (כג) ואת אחד עשר ילדיו · (כ"ל) ודיוסף

בֵּין עֲדָרָא וּבֵין עֲדָרָא׃ יח וּפַקֵּד יָת־קַדְמָאָה לְמֵימַר אֲרֵי יַעֲרַעְנָךְ
עֵשָׂו אָחִי וּשְׁאֵלְנָךְ לְמֵימַר לְמָן־אַתְּ וּלְאָן אָזֵל וּלְמָן אִלֵּין דְּקֳדָמָךְ׃
יט וְתֵימַר לְעַבְדָּךְ לְיַעֲקֹב תְּקָרְבָתָא הִיא דְּמִשַׁלְּחָא לְרִבּוֹנִי לְעֵשָׂו
וְהָא אַף־הוּא אָתֵי בַּתְרָנָא׃ כ וּפַקִּיד אַף יָת תִּנְיָנָא אַף יָת תְּלִיתָאָה
אַף יָת כָּל־דְּאָזְלִין בָּתַר עֲדָרַיָּא לְמֵימַר כְּפִתְגָּמָא הָדֵין תְּמַלְּלוּן עִם־
עֵשָׂו כַּד־תַּשְׁכְּחוּן יָתֵהּ׃ כא וְתֵימְרוּן אַף הָא עַבְדָּךְ יַעֲקֹב אָתֵי־
בַתְרָנָא אֲרֵי־אֲמַר אֲנַחֲנֵהּ לְרוּגְזֵהּ בְּתִקְרְבָתָא דְּאָזְלַת לְקֳדָמַי וּבְתַר־
כֵּן אֶחֱזֵי אַפּוֹהִי מָאִים יְסַב אַפָּי׃ כב וַעֲבָרַת תִּקְרְבָתָא עַל־אַפּוֹהִי
וְהוּא בָת בְּלֵילְיָא־הַהוּא בְּמַשְׁרִיתָא׃ כג וְקָם בְּלֵילְיָא הוּא וּדְבַר
יָת־תַּרְתֵּין נְשָׁוֹהִי וְיָת־תַּרְתֵּין לְחֵינָתֵהּ וְיָת־חַד עָסַר בְּנָוֹהִי וַעֲבַר
יָת מַעֲבַר יוּבְקָא׃ כד וּדְבַרְנוּן וַעֲבַרְנוּן יָת־נַחֲלָא וְאַעְבַּר יָת־דִּילֵהּ׃
כה וְאִשְׁתְּאַר יַעֲקֹב בִּלְחוֹדֵהּ וְאִשְׁתְּדַל גַּבְרָא עִמֵּהּ עַד דְּסָלַק

בעל הטורים

ר ש ב"ם

תשימו · דרך כבוד הוא למחנות הרבה מלכים בתוכם לפני מלך מלך ביחרלנ: (כב) ילדיו · ג' זה אחר זה: (יח) למי אתה · עבד · ממסיבה הכת ואילך (ישעיה כ"ט) כי כלתוכו ילדיו · והם השיבו לעבדך ליעקב: (יט) מנחה · (חיוב ל"ח) ילדיו אל אל שיומו · אלו שים כמדבר אחלה כמו שפר שרשתי בבראשית: (כא) כי אמר יעקב כי רבותום מנני כניו כמו אחלה ל"ת ילדיו כך אכפרה פניו · כן חשב יעקב בלבו ואין זה מדברי השלוחים: וגם הנה הוא אחרינו · לפי שרצה יעקב לברוח בלילה דרך אחרת אם לא מפני שעכבו המלאך לכך היה מתכוין להסעותו לעשו שלא יפגעהו: (כב) ויקם בלילה הוא · נתכוין לברוח דרך אחרת לפיכך עבר הנחל בלילה כמו שמצינו בדוד בברחו מפני אבשלום בדרכים הללו של ירדן ומחנים שעבר יעקב ובלילה כמו כן ויאמרו אל דוד קומו עברו את המים וגו' ויקם דוד וכל העם אשר אתו ויעברו את הירדן עד אור הבקר עד אחד לא נעדר אשר לא עבר את הירדן וגו' דוד בא מחנים ואבשלום עבר את הירדן וגו': מעבר יבק · מעברות המים כדי לברוח: (כה) ויותר יעקב לבדו · כלומר שהעביר כל אשר לו שלא היה עוד לעבור אלא

שפתי חכמים

ר ש י

סיכן סיסה ז נתנה כתיבה ומעל כפנים מלא יהן בה עמו עינו ח ולכן נענה יעקב שמנעה מלחיים שמא תמזימנו למוטב ומפלה ביד שכם: יבק · שם סנסר: (כד) את אשר לו · סנסמה וכמעלנלים שם עלמו כגשר · מוטל מכלן ומניח כלן: (כה) ויותר יעקב · שכח

דלפת דיסה סיסה מתחת עבר יגדיו ואחר שבגטיו כיסה חסר · ויל מדכתיב כפ' מקן אלנים יתוך כפ פי' יוסף אמר כן לנמיתין ופרש"י שם דבאחר ל"ת שבטיס שמעמד לשון חניה דכתיב אחר תן אלנים וגו' וכניתין עדיין לשון חניה דכתיב אחר בלכו יוסף בחניה ל"ב ש"מ בסדיה לא כיס מלך לכן בלכו יוסף בחניה ל"ב ש"מ בסדיה דל"ת ילדים קאי ל"ת שבטים תון מדיה דאלנ"ב הדרה קוטיא לדוסתא: ה מלמר לכן אם עיכון לפרש בדיה לפקן כתיב קום עלה בית אל ופרש"י שם לפי שאחרים כדרך עשבם וש' ויל' דאם אם גרמו ופ"ג ר' ל"ב ל"ת ל"ב ל"ת ל"ת ל"ת

וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר: כו וַיַּרְא כִּי לֹא יָכֹל
לוֹ וַיִּגַּע בְּכַף־יְרֵכוֹ וַתֵּקַע כַּף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּהֵאָבְקוֹ עִמּוֹ:
כז וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁלֶּחְךָ כִּי
אִם־בֵּרַכְתָּנִי: כח וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה־שְּׁמֶךָ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב:
כט וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֵאָמֵר עוֹד שִׁמְךָ כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל כִּי־
שָׂרִיתָ עִם־אֱלֹהִים וְעִם־אֲנָשִׁים וַתּוּכָל: ל וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב
וַיֹּאמֶר הַגִּידָה־נָּא שְׁמֶךָ וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי
וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ שָׁם: שלישי לא וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנִיאֵל
כִּי־רָאִיתִי אֱלֹהִים פָּנִים אֶל־פָּנִים וַתִּנָּצֵל נַפְשִׁי: לב וַיִּזְרַח־
לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ כַּאֲשֶׁר עָבַר אֶת־פְּנוּאֵל וְהוּא צֹלֵעַ עַל־יְרֵכוֹ:
לג עַל־כֵּן לֹא־יֹאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־גִּיד הַנָּשֶׁה אֲשֶׁר

שפתי חכמים

דלת כו"ל תלת ויעברם תלת ותהי עבור עלמו כנגבר וט"ו
ב (ק"מ) לפי בכל הכלים תשובים כבר העניך דמסיב
ויעבר הם כל אחר לו • ותהו דוקא פסיס תלת כלים
שהין תשובים נקרהים פרים וכבר עלמרו בזה דברים
רבים בג"ת ובהר"ן אבל רש"י פי' ק בפ"ק דף ט"ו:
ל דבעוטים רש"י לקמן נגי אם בא מלאתי תו בעיניך
וגו' • וכתב מהרש"ל ואם תקבה נמה לריך רש"י לרחוק
ולפרש שהות מלה תרגומין נלא פי' כפי' מנחם ר"ל לפי
שפי' רש"ל שהות שרו בל עבו לפיכך פי' פירוש אחר
מבוה שאין שייך לומר בהבלו אבר עד בסא בבוד מין
שהיא שרו בל עבו אבל"ל בו ותא"ם לומה ביקש ממנו
מיבלבו ממש • ו"ל מדבריה לו המלאך לא יעקב וגו'
הילוך בלה בשובה ש לוה אלא והתי ה"ל בדפרש רש"י
לא יאמר עליך וכו' ה"ל ב"ש בישקב היה אבינו אמר
דבר זה ביודה לו על הברכות וכ"ל הוה אביב אמיר
ג ר"ל לא שהמלוך המלאך הלו שרו אלא הוה היה לומר לו
שהקב"ה עתיד להחליף הם שבר ואחר לו שהוא חילוף
שהקב"ה יחליף לחי מפרש לוהו עליך על הברכות וט':

רש"ם

פכיס קטנים כ וחזר עליהם (הולין לא):
ויאבק איש • מנחם פי' ויתעבר הוא מלבון
אבק שהיו מעלים עפר בהרגליהם ע"י ונעמעם •
ונ"ל שהוא לשון ויתקבל ולשון אלמי הוא כהר
דאמיקו היה ואבק ליה מיבק ל' עניבה בכן
דרך הנים שמתעלמים לבפיל לים את רעהו
שמוכה ואוכה בזרועותיו ופילבו רש"ל שהוא
לשון של עבו (ב"ל): (כו) ויגע בכף ירכו •
קולים סיך התקוע בקלנוסת קרוי כף ע"ש
שהבהר שעליה כמין כף של קדירה: ותקע •
התקעקע ממקום מהבהבה ודומה לו (ירמיה ו)
פן תקע נפשי ממך לשון הבהר ובמשנה לקעקע
ביולהן לבהר הבהיהן: (כז) כי עלה השחר •
ולריך אחי לומר שילה ביום (ב"ל): ברכתני •
הודה לי על הברכות ם שברכני אחי שעשו

רש"י

עמו ם ולא ילה יעקב ועל כרחו הודה לו
עליהן וזהו ויברך אותו שם שהיה מתחנן לשמחין
לו ולא ילה: ועם אנשים • עשו ולבן: ותוכל •
לשון: (ל) למה זה תשאל • (ב"ל) אין לנו שם קבוע משתנין ם שמותיו שכל לפי מלות
עבודת הבלימות שלנו משתלחים: (לב) ויזרח לו השמש • ל' בני אדם הוא בהבעבו למקום
פלוני אחיר לנו המהר זהו פבוטו • ומ"ח ויזרח לו לגרכו לרפאות את לגעתו כמה דתימא
(מלאכי ג) שמש לדקה ומרפא בכנפיה ואותן בעות שמיהרה לבקוע בשביל ע בשביל מבלר
שבע מיסרה לרוח בשביל: והוא צלע • היה שלע ם בשביל הבמה: (לג) גיד

צַפְרָא: כו וַחֲזָא אֲרֵי לָא יָכִיל לַהּ וּקְרִיב בְּפִתְיֵי־יַרְכֵהּ וְזָע פִּתְיֵי־יַרְכָא
דְיַעֲקֹב בְּאִשְׁתַּדְּלוּתֵהּ עִמֵּהּ: כז וַאֲמַר שַׁלְּחֵנִי אֲרֵי סְלִיק צַפְרָא וַאֲמַר
לָא אֶשַׁלְּחִנָּךְ אֶלָּהֵין בְּרַכְתָּנִי: כח וַאֲמַר לַהּ מָה־שְׁמָךְ וַאֲמַר יַעֲקֹב:
כט וַאֲמַר לָא יַעֲקֹב יִתְאֲמַר עוֹד שְׁמָךְ אֶלָּהֵין יִשְׂרָאֵל אֲרֵי־רַבְּרַבְתָּ
קֳדָם־יְיָ וְעִם־גֻּבְרַיָּא וְיָכֵלְתָּ: ל וּשְׁאַל יַעֲקֹב וַאֲמַר חַוֵּי־כְעַן שְׁמָךְ
וַאֲמַר לְמָה דְנָן אַתְּ־שָׁאֵל לִשְׁמִי וּבְרִיךְ יָתֵהּ תַּמָּן: לא וּקְרָא יַעֲקֹב
שְׁמָא דַאֲתְרָא פְּנִיאֵל אֲרֵי־חֲזֵיתִי מַלְאֲכַיָּא דַיְיָ אַפִּין בְּאַפִּין וְאִשְׁתְּזִבַת
נַפְשִׁי: לב וּדְנַח־לֵהּ שַׁמְשָׁא כְּמָה דְיִ־עֲבַר יָת־פְּנוּאֵל וְהוּא כַּטְּלָע
עַל יַרְכֵהּ: לג עַל־כֵּן לָא־יֵכְלוּן בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל יָת־גִּידָא דְנַשְׁיָא דִּי עַל־

רש"ם

הוא לבדו ורצה לעבור אחריהם כדי
לברוח דרך אחרת שלא יפגשנו עשו
נתכוין: ויאבק • מלאך עמו שלא יוכל
לברוח ויראה קיום דברו של הקב"ה
שלא יזיקהו עשו: (כו) כי לא יכול לו •
המלאך ורצה לעבור ולברוח בעל כרחו:
ותקע • נבדלה מן היורך כמו פן תקע
שהאיר היום מעתה יש לילך לדרכך: כי אם ברכתני • שתשלחני מאתך בשלום
שלא אהיה נזוק במה שנתאבקתי עמך • כי עתה עלה השחר אז ידע יעקב שהוא
מלאך: (כט) כי שרית • מגזרת שרה את אלהים כמו קנה קנית • עשה עשית. אבל
וישר אל מלאך ויוכל מגזרת שב קם רץ שיאמר וישב ויקם וירץ ומה שלקה יעקב
ונצלע לפי שהקב"ה הבטיחו והוא היה בורח • וכן מצינו בכל ההולכים בדרך
שלא ברצון הקב"ה או מאנשים ללכת שנגנשו • במשה כתיב שלח נא ביד
תשלח ויחר אף ה' במשה • ולפי הפשט אע"פ שאמרו חכמים בב"מ חרון אף
עושה רושם וכאן מת רושם יש הלא אהרן אחיך הלוי עתיד הוא להיות לוי
ואתה כהן ועכשיו הוא יהיה כהן ואתה לוי • אך לפי הפשט לפי שהיה מתעצל
ללכת כתיב ויהי בדרך במלון ויפגשהו ה' ויבקש המיתו • וכן ביונה שנבלע
במעי הדגה • וכן בבלעם ויחר אף אלהים כי הולך הוא ונעשה חיגר כדכתיב
ותלחץ רגל בלעם • וילך שפי חיגר כמו ושפו עצמותיו: (לב) והוא צולע על

שפתי חכמים

ם לא שנעם כשבאל זה ממנו שהרי גם הוא שלא כוח
מיעבקו: ע דק"ל לפי' אם אתה בשבילו מ"מ מה זה לו
ומי ל לגרו אתה ומי: פ ר"ל כשבחילה בשמש

בעל הטורים

כיפסה: (כה) ויאבק • בני' כסף הכנוד [פ"ה] מלמד
שבעלו הלבק עד כפף הכנוד: (כו) ויגע בכף ירכו •
לרמוז אם הוא מלאך ממוהו אם היו לו קפיצים שבמלאכים
אין לסם קפיצים • ח"ע לפוסלו מן העבודה לפי שקבל
מעשו הבכורה שבהן הבעבודה • בכף ירכו • בגי' לפוסלו
מבכורה: (כו) כי עלה • בגי"מ פורה לגרכתי • שבלו

עַל־כַּף הַיָּרֵךְ׃ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נָגַע בְּכַף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּגִיד
הַנָּשֶׁה׃ לג א וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא
וְעִמּוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וַיַּחַץ אֶת־הַיְלָדִים עַל־לֵאָה וְעַל־
רָחֵל וְעַל שְׁתֵּי הַשְּׁפָחוֹת׃ ב וַיָּשֶׂם אֶת־הַשְּׁפָחוֹת וְאֶת־
יַלְדֵיהֶן רִאשֹׁנָה וְאֶת־לֵאָה וְיַלְדֶיהָ אַחֲרֹנִים וְאֶת־רָחֵל
וְאֶת־יוֹסֵף אַחֲרֹנִים׃ ג וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם וִישְׁתַּחוּ אַרְצָה
שֶׁבַע פְּעָמִים עַד־גִּשְׁתּוֹ עַד־אָחִיו׃ ד וַיָּרָץ עֵשָׂו לִקְרָאתוֹ
וַיְחַבְּקֵהוּ וַיִּפֹּל עַל־צַוָּארָו צוארי ק׳ וַיִּשָּׁקֵהוּ נקוד על וישקהו
וַיִּבְכּוּ׃ ה וַיִּשָּׂא אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הַנָּשִׁים וְאֶת־הַיְלָדִים
וַיֹּאמֶר מִי־אֵלֶּה לָךְ וַיֹּאמֶר הַיְלָדִים אֲשֶׁר חָנַן אֱלֹהִים אֶת־
עַבְדֶּךָ׃ רביעי ו וַתִּגַּשְׁנָה הַשְּׁפָחוֹת הֵנָּה וְיַלְדֵיהֶן וַתִּשְׁתַּחֲוֻיָן׃
ז וַתִּגַּשׁ גַּם־לֵאָה וְיַלְדֶיהָ וַיִּשְׁתַּחֲווּ וְאַחַר נִגַּשׁ יוֹסֵף וְרָחֵל
וַיִּשְׁתַּחֲווּ׃ ח וַיֹּאמֶר מִי לְךָ כָּל־הַמַּחֲנֶה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגָשְׁתִּי
וַיֹּאמֶר לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי׃ ט וַיֹּאמֶר עֵשָׂו יֶשׁ־לִי רָב
אָחִי יְהִי לְךָ אֲשֶׁר־לָךְ׃ י וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אַל־נָא אִם־נָא

שפתי חכמים

לארות היה מוצא חכל מיד אח"כ בגרפא: צ ר"ל מנה ויפקהו נקוד לגד הכי"ן (ע' בת"ם סט"ם) וכוי מליו כתיב ויקה"ו ר' הקבה הם שיוו סיה בדפסו לנפש: ק ר"ל דמי אלה משמע שלא ידע מל מי כיו ואח"כ אמר לו לכן ר' נרוים מלך כלומר מהיכה לו כם מלך

ר ש"י

הנשה • ולמה נקרא שמו גיד הנשה ממקומו ועליה והוא לשון קפילה וכן (ירמיה נא) נשתה גבורתם וכן (לקמן מא) כי נשני אלהים את כל עמלי: (על כף הירך • פולש"ל בלעז (גרלאנט • דיקע) כל בשר גבוה ותלוי

ר ש"י

ענגוו קרוי כף כמו עד שתמרק כפף בכמני בגרוק): (ב) ואת לאה וילדיה אחרונים • אחרון לאחרון מרוב: (ג) עבר לפניהם • אמר אם יבא אומה רבע לבלתם ילחם בי תמילה: (ד) ויחבקהו • נתגלגלו רחמיו כשראהו משתחוה כלפי שחוה אלו: וישקהו • נקוד עליו ויש מולקין בדבר הזה בכריתה דספרי יש שדרשו נקודה צ זו לומר שלא נשקו בכל לבו (ב"ר) • אר"ש בן יוחאי הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב אלא שנכמרו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו (ב"ר): (ה) מי אלה לך • מי אלה לרוות ק שלך: (ז) נגש יוסף ורחל • בלבן האמהות נגשות לפני הכנסים אבל ברחל יוסף נגש לפניה אמר אמי יפה תולה שגם יפלה כה עיניו של אותו רשע לאמוד כנגדה ואעכבנו מלהסתכל בה מבלתי זכה יוסף

לברכה

פִּתֵּי יַרְכָא עַד־יוֹמָא הָדֵין אֲרֵי קְרֵיב בִּפְתֵי־יַרְכָא דְיַעֲקֹב בְּגִידָא
דְנַשְׁיָא׃ א וְזָקַף יַעֲקֹב עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא עֵשָׂו אָתָא וְעִמֵּהּ אַרְבַּע
מְאָה גֻּבְרִין וּפְלִיג יָת־בְּנָיָא עַל־לֵאָה וְעַל־רָחֵל וְעַל תַּרְתֵּין לְחֵינָתָא׃
ב וְשַׁוִּי יָת־לְחֵינָתָא וְיָת־בְּנֵיהֶן קֳדָמָאִין וְיָת־לֵאָה וּבְנָהָא בַּתְרָאִין
וְיָת־רָחֵל וְיָת־יוֹסֵף בַּתְרָאִין׃ ג וְהוּא עָבַר קֳדָמֵיהֹן וּסְגִיד עַל אַרְעָא
שְׁבַע זִמְנִין עַד־מִקְרְבֵהּ עַד (נ״י לְוָת)־אָחוּהִי׃ ד וּרְהַט עֵשָׂו לְקַדְמוּתֵהּ
וְגַפְּפֵהּ וּנְפַל עַל־צַוָּארֵהּ וְנַשְּׁקֵהּ וּבְכוֹ׃ ה וְזָקַף יָת־עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת־
נְשַׁיָּא וְיָת־בְּנָיָא וַאֲמַר מָן־אִלֵּין לָךְ וַאֲמַר בְּנָיָא דִי־חָס יְיָ יָת־עַבְדָּךְ׃
ו וְקְרִיבַת לְחֵינָתָא אִנּוּן וּבְנֵיהֶן וּסְגִידָא׃ ז וְקְרִיבָא אַף־לֵאָה וּבְנָהָא
וּסְגִידוּ וּבְתַר־כֵּן קְרֵיב יוֹסֵף וְרָחֵל וּסְגִידוּ׃ ח וַאֲמַר מָן לָךְ כָּל
מַשְׁרִיתָא הָדֵין דִּי עָרַעִית וַאֲמַר לְאַשְׁכָּחָא רַחֲמִין בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי׃
ט וַאֲמַר עֵשָׂו אִית־לִי סַגִּי אָחִי אֲצַלַּח בְּדִילָךְ׃ י וַאֲמַר יַעֲקֹב בְּבָעוּ

ר ש ב"ם

ירכו • עתה כשהיה השמש ראוהו צולע על ירכו • כמו ויהי בבוקר והנה היא לאה כי עד עכשיו לא נודע שהיא לאה: (לג) על כן לא יאכלו • לזכרון גבורתו של יעקב ונס שעשה לו הקב"ה שלא מת: הירך • מעמו למטה ברי"ש כי כן שמה וכן נדר מזה וכן גזל וכשירך דבוק נהפך להיות בפתח קטן ומעמו באות הראשונה • ירך יעקב • ירך המשכן: (ז) נגש יוסף ורחל • לפי הפשט דרך להזכיר את האיש תחלה אבל למעלה מתוך שאמר לאה וילדיה אמר כמו כן רחל ויוסף: (ח) מי לך כל

ר ש"י

לברכת עלי עין: (ח) מי לך כל המחנה • מי כל המתנה אמר פגשתי ר שהוא שלך כלומר למה הוא לך • ופשוטו של מקרא על מוליכי המנחה • ומדרשו כתות של מלאכים פגע ש שסיו דוהפין אותו ואת אמיו ואומרים לכם של מי אתם וכה אומרי׳ לכם של עשו וכן אומרים כמו כמו ואלו אומרים הייתו כמו של יעקב הוא ולא היו משגיחים עליו • כן כמו של אברהם הוא ולא היו משגיחים • אחוו של יעקב הוא אומרים לכם אם כן משלנו אתם: (ט) יהי לך אשר לך • כאן הודה ת"ע על הברכות

ברכה אומרים ופי"ו גם הוא ישוב לשוים אותו: ת דיק מנפל לשון יהי לך אשר לך נים לי רב פני:

בעל הטורים

של עשו היה: (ג) וישתחו אלה שבע פעמים • ע"פ כי שבע יפול צדיק וקם ולהפגיר ז' מושבות אלו: (ד) ויפקהו • נקוד למעלה שמוון לעשו ויפקהו בני׳ לעמביהו (משלי ל) דור תרמים מיש"ו בני עשו: (ט) אחי יהי לך אשר לך • בני׳ זה הכרמים: (י) כראות

שפתי חכמים

אם הם בתך לו מבדיל לו מיתין: ד דהכת ת"ל לפרש כמו בני מי אלה לך כלומר מבדיל לו בתך הכה היה יודע עשו שהם מוליכי המנחה ומודתי עבדיו הם ושוד מה הביא לאלה תן בעיניך אלה וגו' כלומר למה קרחת לכל זה • ומהרש"ל כתב כי כודתי מי' של מי לך פירושו של מי הם • וא"ל א"ש מה הביא לו לאלה תן בעיניך ה"ל להביא תחלה שהם שלו אין זה קושיות כי כך שאל אותו עשו מי לך כל המחנה כלומר לפי הם כל המחנה שפגשתי אחוי מיתן לומר למה הוא לך לכן הביא לו יעקב לאלה תן בעיניך כי מיקר שלאותו היה על למה הוא לך וכו' עכ"ל: ש הא"ל מאי כל המחנה דהא מוליכי המנחה לא היו כ"ל ר' עבדים • ומה הביאו לאלה תן בעיני תרוש וכי בעבור שהם אותו המלאכים יעלה תן בעיניו • י"ל דהיון כשאמרו אחיו של יעקב הוא היו מבגיחין א"ל אתה יעקב היה תהוב בעיניהן של מלאכים לכך יעלה תן בעיניו כלומר לחודיע שם ע

מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלָקַחְתָּ מִנְחָתִי מִיָּדִי כִּי עַל־כֵּן רָאִיתִי
פָנֶיךָ כִּרְאֹת פְּנֵי אֱלֹהִים וַתִּרְצֵנִי : יא קַח־נָא אֶת־בִּרְכָתִי
אֲשֶׁר הֻבָאת לָךְ כִּי־חַנַּנִי אֱלֹהִים וְכִי יֶשׁ־לִי־כֹל וַיִּפְצַר־
בּוֹ וַיִּקָּח : יב וַיֹּאמֶר נִסְעָה וְנֵלֵכָה וְאֵלְכָה לְנֶגְדֶּךָ : יג וַיֹּאמֶר
אֵלָיו אֲדֹנִי יֹדֵעַ כִּי־הַיְלָדִים רַכִּים וְהַצֹּאן וְהַבָּקָר עָלוֹת
עָלָי וְדָפְקוּם יוֹם אֶחָד וָמֵתוּ כָּל־הַצֹּאן : יד יַעֲבָר־נָא
אֲדֹנִי לִפְנֵי עַבְדּוֹ וַאֲנִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה
אֲשֶׁר־לְפָנַי וּלְרֶגֶל הַיְלָדִים עַד אֲשֶׁר־אָבֹא אֶל־אֲדֹנִי
שֵׂעִירָה : טו וַיֹּאמֶר יַעֲשׂוּ אִתִּי־נָא עִמְּךָ מִן־הָעָם אֲשֶׁר
אִתִּי וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי : טז וַיָּשָׁב

שפתי חכמים

א אמלא אל ממיר לעולם דבוק עם לוזכרם לכן אמר אל נא תאמר לי כן במקומו בבקשה אל כו׳ (מהרש״ל) שלא תאמר אל נא קחי על הורלתו שהוה לו על הברכות וחס לא יתכן אלא על האמירה אח״ע יש לי רב ואיני רוצה לקבלה לאחר קחי : ב הולכך לשון הוספת הוה מפני שפי׳ כי על כן הוא כי אל אחר ח״ל כיה לי כא׳ מכם לו שיכוונ על אחר ראיתי פניך וגו׳ לו כי ראיתי פניך לפיכך הולכך לשון הוספת זה כדי שתהי׳ אלא כי טעם על זלקחת מנחתי מידי שלמעלה כיומנו כראיה אמר ולקחתם לא מנחתי מידי כי כדאי והכנון לך שתקבלנו ומלא על כן דבוקה עם ראיתי פניך וגו׳ ועד״ז פי׳ בכ״מ שמתוה כי פל כן : ג לא שבאלות כ״פ שבשאה כלומר ראיתי פניך כמו שראיתי ב״ב פני אלהים אחיו הבאות הראיה סבה לנתינת המנחה ב״ע תבוכים וכו׳ : ד הודיעתי בזה שהוי״ל בל ותרלני הוה בתקום ושוד סבה שנייה לקבלת המנחה דאל״ב אין טופל ותרלני על ראות פני אלהים : ה פירוש מאחר שלא שרתה בה כשתי ראוי

לפיוס ולרצות : (יא) ברכתי • מנחתי • לאיזה כאם אלא לשלוח שלום וכל ברכה שהיא לראיית פניום כגון ויברך יעקב את פרעה (מ״ב יח) עשו אתי ברכה דסמתיב • וכן (ס״ב ח) לשאול לו לשלום ולברכו דתוני מלך המה כולם לשון ברכת שלום כן שקורין בלשון אלמ״ר (גרוסכמן) לף זו ברכתי מו״ן שלו״ד (מיין גרוסו) : אשר הבאת לך • לא שרתה בה ואני יגעתי ה לבגיעה עד שבאתה לידך (כ״ר): חנני • מן ראשונה מודגשת לפי שהיא משמשת במקום שתי מלי״ן שהיה לו לומר חנני שאין חנן בלא שני מלי״ן והכלשים לשמות כמו עשני אבדני : יש לי כל • כל שפוף ועשו דבר שלשון גאוה יש לי רב ויותר ויותר מבדי

אם־כְּעַן אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין בְּעֵינָךְ וּתְקַבֵּל תִּקְרָבְתִּי מִן־יְדִי אֲרֵי עַל־
כֵּן חֲזֵיתִנּוּן לְאַפָּיךְ כְּחֵיזוּ אַפֵּי דְּרַבְיָא וְאִתְרְעֵית־לִי : יא קַבֵּל־כְּעַן
יָת־תִּקְרָבְתִּי דְּאִתְּתִיאַת לָךְ אֲרֵי־רַחִים־עָלַי יְקָרָא וַיְ וַאֲרֵי אִית־
לִי־כֹלָּא וְאַתְקֵף־בַּהּ וְקַבִּיל : יב וַאֲמַר נְטַל וְנֵהֱךְ וְאֵיתֵךְ לְקֳבָלָךְ :
יג וַאֲמַר לַהּ רִבּוֹנִי יָדַע אֲרֵי־יְנָקֵיָא רַכִּיכִין וְעָנָא וְתוֹרֵי מֵינְקָתָא עָלַי
וּדְהוּקְבָּנוּן יוֹמָא חַד וְיִמּוֹתוּן כֹּל־עָנָא : יד יְעַבַּר־כְּעַן רִבּוֹנִי קֳדָם
עַבְדֵּהּ וַאֲנָא אֶדְבַּר בְּנִיחַ לְרֶגֶל עוֹבַדְתָּא דִּי־קֳדָמַי וּלְרֶגֶל יְנָקֵיָא
עַד דִּי־אֵעוֹל לְוָת־רִבּוֹנִי לְשֵׂעִיר : טו וַאֲמַר עֲשׂוּ אֶשְׁבּוֹקִי־כְּעַן עִמְּךָ
מִן־עַמָּא דְּעִמִּי וַאֲמַר לְמָא דְנָן אַשְׁכַּחִית־רַחֲמִין בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי : טז וְתַב

רש״ם

המחנה • של עדרים ששלחת : (יא) חנני חנני (ס״א הנגני) : (יד) עד אשר אבא אל אדוני שעירה • הרחיב לו את הדרך :

רש״י

(כ״ר) : (י) אל נא • אל נא א״ה אמר לי כן : אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על כן ראיתי פניך וגו׳ • כי כדאי והגון לך שתקבל מנחתי בעבו אשר ראיתי פניך ג׳ וכן המשכין לי כראיה על אשר ראיתי פניך וגו׳ לו כי ראיתי פניך לפיכך הולכך לשון הוספת זה כדי שתהי׳ אלא כי טעם על ולקחת מנחתי מידי שלמעלה כיומנו כראיה אמר ולקחתם לא מנחתי מידי שלמעלה כיומנו כראיה אמר ד׳ כי כדאי והגון לך שתקבלנו ומלא על כן דבוקה עם ראיתי פניך וגו׳ ועד״ז פי׳ בכ״מ שמתוה כי פל כן : ג לא שבאלות כ״פ שבשאה כלומר ראיתי פניך כמו שראיתי ב״ב פני אלהים אחיו הבאות הראיה סבה לנתינת המנחה ב״ע תבוכים וכו׳ : ד הודיעתי בזה שהוי״ל בל ותרלני הוה בתקום ושוד סבה שנייה לקבלת המנחה דאל״ב אין טופל ותרלני על ראות פני אלהים : ה פירוש מאחר שלא שרתה בה כשתי ראוי

לפיוס ולרצות : (יא) ברכתי • מנחתי • לאיזה כאם אלא לשלוח שלום וכל ברכה שהיא לראיית פניום כגון ויברך יעקב את פרעה (מ״ב יח) עשו אתי ברכה דסמתיב • וכן (ס״ב ח) לשאול לו לשלום ולברכו דתוני מלך המה כולם לשון ברכת שלום כן שקורין בלשון אלמ״ר (גרוסכמן) לף זו ברכתי מו״ן שלו״ד (מיין גרוסו) : אשר הבאת לך • לא שרתה בה ואני יגעתי ה לבגיעה עד שבאתה לידך (כ״ר): חנני • מן ראשונה מודגשת לפי שהיא משמשת במקום שתי מלי״ן שהיה לו לומר חנני שאין חנן בלא שני מלי״ן והכלשים לשמות כמו עשני אבדני : יש לי כל • כל שפוף ועשו דבר שלשון גאוה יש לי רב ויותר ויותר מבדי

בעל הטורים

פני אלהים • (עם התיטה) בני׳ אר אלר ארמוז לו אריאה ארו ומלא ממנו : (יג) עלות • ס׳ מכתיב • דין ולתיבר (ס״ל ו׳) פרוס עלות ב״פ ובדוה (תהלים ע״ח) מלתר עלות כביתו ולתיבר (ישעי׳ מ׳) ומתיקו יבא עלות יבכו׳

שפתי חכמים

שתקבלנו • ופי׳ עד שבאתה לידך עד הזמן הזה שבבר באתה לידך : ו כמו שמעה שלתה שבשמ״ן הוא מן סיבוב והכ״ל היא נוספת לף כאן הנו״ן קוה מבינתו והכ״ל נוסף הוא הוא מבנין סקל הוא מבנין פעל הוא מ״ן הלתים״ : הרחיס • דאי כוס ט״ן הלתים״ן הוא״ל ב׳ עני״ן הד מ״ן מן סיבוב והד ט״ן מן המיעוט ופיא חלתי לכתוב מפשט : ז ר״ל בהתרגום נמי מוכיח מ שמתרגם על נפשה שול משמע שהוא ליוזי כיון שלא מתרגם נפל תכל מלה קלי גם על עשו לכך הרגומו ומכך וקי״ל : ח נלומר לא אילך הוא לפניו ויהיה אתריו וקי״ל : ט ולפ״ד ליגל הוא מקום כפי הגל ר״ל כפי כת הלוים הגלי מ׳ לא כפי מלורך לרגל לרגים הגל : י דק״ל דפסוק ויאמר לפה אם תמצא חן בעמא שלא רלה לומלא חן והוא שלא ל

אם־כְּעַן אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין בְּעֵינָךְ וּתְקַבֵּל תִּקְרָבְתִּי מִן־יְדִי אֲרֵי עַל־
כֵּן חֲזֵיתִנּוּן לְאַפָּיךְ כְּחֵיזוּ אַפֵּי דְּרַבְיָא וְאִתְרְעֵית־לִי : יא קַבֵּל־כְּעַן
יָת־תִּקְרָבְתִּי דְּאִתְּתִיאַת לָךְ אֲרֵי־רַחִים־עָלַי יְקָרָא וַיְ וַאֲרֵי אִית־
לִי־כֹלָּא וְאַתְקֵף־בַּהּ וְקַבִּיל : יב וַאֲמַר נְטַל וְנֵהֱךְ וְאֵיתֵךְ לְקֳבָלָךְ :
יג וַאֲמַר לַהּ רִבּוֹנִי יָדַע אֲרֵי־יְנָקֵיָא רַכִּיכִין וְעָנָא וְתוֹרֵי מֵינְקָתָא עָלַי
וּדְהוּקְבָּנוּן יוֹמָא חַד וְיִמּוֹתוּן כֹּל־עָנָא : יד יְעַבַּר־כְּעַן רִבּוֹנִי קֳדָם
עַבְדֵּהּ וַאֲנָא אֶדְבַּר בְּנִיחַ לְרֶגֶל עוֹבַדְתָּא דִּי־קֳדָמַי וּלְרֶגֶל יְנָקֵיָא
עַד דִּי־אֵעוֹל לְוָת־רִבּוֹנִי לְשֵׂעִיר : טו וַאֲמַר עֲשׂוּ אֶשְׁבּוֹקִי־כְּעַן עִמְּךָ
מִן־עַמָּא דְּעִמִּי וַאֲמַר לְמָא דְנָן אַשְׁכַּחִית־רַחֲמִין בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי : טז וְתַב

רש״י

(יב) נסעה • כמו שמעה שלתה שהוא כמו שמע כלומ לף כאן נסעה כמו נסע והמו״ן יסוד בתיבה ו׳ והרגוס של אונקלוס מול ל״ל נמול) ונכך עשו אמר ליעקב ז׳ נסע מכאן ונלך : ואלכה לנגדך • בשוה לך מוכה זו לעשה לך באתריך ימי מהלכתי לנכם לאתו כאשר אתה נדיך וזהו לנגדך בשוה לך : (יג) עלות עלי • הלאן והנקע שכן עלות מוטלות עלי לנהלן לאתו : עלות • מגדלות מולניהן לבון (איכה ב) עולל ויונק • (יפעיה סב) שול ימים (ס״ל ח) שתי פרות עלות ובלעו מגיטיו״ת (בעקיבעטע) : ודפקום יום אחד • (ואם ידפקום יום אחד) ליגעם בדרך במהלכה ומתו כל הלאן • ודפקום • כמו קול דודי דופק (שה״ש ה) מקם בדלת : (יד) יעבר נא אדני • אל תתריך ימי הליכתך עבור כפי דרכך ה ולא אם תתנהלה אתהלך כ״ל ה יהיה כמו אדרבה אשמעה : לאטי • לאתו שלי לשון נתח כמו (ישעיה ח) שהולכים לאתו • (ס״ב יח) לאתו לי לנער • לאתו כל מן סיבוד והיה ממשכה אתהלך נתח שלי : לרגל המלאכה • לפי מוך הליכת המלאכה המוטלת עלי להולך : ולרגל הילדים • לפי רגליהם שהם יכולים ליגך : עד אשר אבא אל אדני שעירה • שרחיב לו הדרך שלא היה דעתו ללכת אלא עד כוכות ואמר עד אשר אבוא אל אדוני בשעירה אמר אם דעתו לעשות לי רעה ימתין עד בואי אצלו והוא לא הלך (כ״ר) ואימתי ילך כימי המטיה מאה (עובדיה א) ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו : ומ״ה יש לפרשה זו רמיזה: (טו) ויאמר למה זה • פעשה לי מוכה זו • שאיני מריך לה : אמצא חן בעיני אדני • ולא

בַּיּוֹם הַהוּא עֵשָׂו לְדַרְכּוֹ שֵׂעִירָה׃ יז וְיַעֲקֹב נָסַע סֻכֹּתָה
וַיִּבֶן לוֹ בָּיִת וּלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה סֻכֹּת עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם
סֻכּוֹת׃ ס יח וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם עִיר שְׁכֶם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ
כְּנָעַן בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיַּחַן אֶת־פְּנֵי הָעִיר׃ יט וַיִּקֶן אֶת־
חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָטָה־שָׁם אָהֳלוֹ מִיַּד בְּנֵי־חֲמוֹר אֲבִי
שְׁכֶם בְּמֵאָה קְשִׂיטָה׃ כ וַיַּצֶּב־שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא־לוֹ אֵל
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ ס חמישי לד א וַתֵּצֵא דִינָה בַּת־לֵאָה אֲשֶׁר
יָלְדָה לְיַעֲקֹב לִרְאוֹת בִּבְנוֹת הָאָרֶץ׃ ב וַיַּרְא אֹתָהּ שְׁכֶם
בֶּן־חֲמוֹר הַחִוִּי נְשִׂיא הָאָרֶץ וַיִּקַּח אֹתָהּ וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ
וַיְעַנֶּהָ׃ ג וַתִּדְבַּק נַפְשׁוֹ בְּדִינָה בַּת־יַעֲקֹב וַיֶּאֱהַב אֶת־
הַנַּעֲרָ הנערה קרי וַיְדַבֵּר עַל־לֵב הַנַּעֲרָן הנערה קרי׃ ד וַיֹּאמֶר

שפתי חכמים

מנהה גדולה כדי למלא תן בעיניו ועי"ש לאמר זה תעשה וכו' והמלא תן בעיניך מאתר בפ"ע הוא: כ וה"ם ולגלא אע"ג דכתיב עשו לחוד בקרא אבל שמו כדכתיב בסמוך ויעקב נסע מסוכות ה"ם ומי כתיו ובניו ובנתיו אלא שנקט העיקר ה"ה ה"נ: וי"ל מפני שלאמר עשו הלינה נא ונו' ונעשה לומר שנאתו גבי יעקב מ"ש כי"ל לכתוב בהריגת שכלמו עמו: הה"ם: ושוד י"ל כיון שכתוב מתחלה וילא והנה עשו בא וגו' אינם עמו א"כ הוא טפל אלא כיון שהזכירם הכ' ה"כ גבי ויבא עשו כי"ל ג"כ להזכירם עמו מעשה זה משה"כ ויעקב וק"ל: ל בקשה רה"ם ולא ידעתי למה הביא רש"י ז"ל זה המדרש ולגלא הבית והסכות שהיה כיון כאמן אחד הבית לעלמו והסכות לבהמתו בדכתיב בקרא ובש"י כפי' כתב ולהי לא בתחי לפרש אלא לפי פשוטו כו' ע"כ: ומהכרם"ל מי' לפי שכתוב בקרא ב"פ סוכות ופעם אחת בית ב"ל סוכות קון בית תרוף וכו' (קל"מ) הבית זה המדבר כדי לבון מספר הכ"ב שבה אלא קייס יעקב בגוד לבו ולם בפ"ם בפ' ויבא על פסוק ויתחלל על בנו: מ מהכרם"ל. מדכתיב אלם הסם מעשה בכל אלימותיו ומה כתיב בענין זה למעלה אבי"ל מקום ולמעה ויקן חלקת השדה מעשה אביה לו ממון ואלם כמותו מדכתיב בקרא בנותו מפדן ארם למ"ל אלא לומר לך אחיליו בנותו מפדן ארם שהם עתה כאדן תעביר"ם לא אבא

ר ש"י

תאלם לי עתה אוס גמול: (מז) וישב ביום ההיא עשו לדרכו. (ב"ר) עשו ובנו וד' מלחות הים אחלכו עמו כאמרו מלאנו אחד אחד כ וסיכן פרע להם הקב"ה בימי דוד אבל (ב"מ ל ג) כי אם ד' מלחות הים אבר רבנו על הגמלים: (יז) ויבן לו בית. (מגילה יז) שהה שם י"ח חדש ל קין וחוף וקין. סכות קון. בית חוף. סכות קון: (יח) שלם. (שבת ג) אלם בגופו מ שנתרפא מגלעתו. אלם בממונו אלא אסר כלום מכל אותו דורון. אלם בתורתו אלא שבת הגמודו בבית לבן: עיר שכם. כמו לעיר וכמוהו (רות א) עד בואנה בית לחם: בבאו מפדן ארם. כאדם האומר לחבירו יצא פלוני מבין שני אריות ובא אלם. אף כאן ויבא אלם מפדן ארם מלבן ומעשו שנזדווגו

בעל הטורים

מאחר עלות הכיאתו: ומה היו בוגדים (שם) כדועה עבדו ירעה: (א) בנמים. ב' ממרים. בנמים אחרן (שופטים י"ד) בנמות אחיך וגו' אשה בני שמעון לומר בשביל אלא לפי ליתן לאחיו כאו בדליתא במדרש שבטעיים

אונקלוס

בְּיוֹמָא הַהוּא עֵשָׂו לְאָרְחַהּ לְשֵׂעִיר׃ יז וְיַעֲקֹב נְטַל לְסֻכּוֹת וּבְנָא לַהּ
בֵּיתָא וְלִבְעִירֵהּ עֲבַד מְטַלָּן עַל־כֵּן קְרָא שְׁמָא־דְאַתְרָא סֻכּוֹת׃
יח וַאֲתָא יַעֲקֹב שְׁלִים קַרְתָּא דִשְׁכֶם דִּי בְּאַרְעָא דְכְנָעַן בְּמֵיתֵהּ מִפַּדַּן
דַּאֲרָם וּשְׁרָא לָקֳבֵל (אַפֵּי) קַרְתָּא׃ יט וּזְבַן יָת־אַחֲסָנַת חַקְלָא דִי פְרַס־
תַּמָּן מַשְׁכְּנֵהּ מִידָא דְבְנֵי־חֲמוֹר אֲבוּהִי דִשְׁכֶם בְּמֵאָה חוּרְפָן׃
כ וַאֲקִם־תַּמָּן כַּדְבְּחָא וּפְלַח־עֲלוֹהִי קֳדָם־אֵל אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃
א וּנְפָקַת דִּינָה בַּת־לֵאָה דִי יְלִידַת לְיַעֲקֹב לְמֶחֱזֵי בִּבְנָת אַרְעָא׃
ב וַחֲזָא יָתַהּ שְׁכֶם בַּר־חֲמוֹר חִוָּאָה רַבָּא דְאַרְעָא וּדְבַר יָתַהּ וּשְׁכִיב
יָתַהּ וְעַנְיַהּ׃ ג וְאִתְרְעִיאַת נַפְשַׁהּ בְּדִינָה בַּת־יַעֲקֹב וּרְחִים יָת־
עוּלְמְתָא וּמְלִיל עַל־לִבָּא דְעוּלְמְתָא׃ ד וַאֲמַר שְׁכֶם לַחֲמוֹר אֲבוּהִי

ר ש"י

(יח) ויבא יעקב שלם. אל עיר ששמה שלם: כמו ותבאנה בית לחם: ומי שמפרש שלם. שלם בתורתו שלם בממונו טועה הוא לפי הפשט שאין דרך המקרא לדבר כך וגם מה צורך וכי בשביל מיעוט דורון שנתן לעשו הוצרך לכתוב כן: עיר שכם. עירו של שכם כמו כי חשבון מלך האמורי היא כדכתיב וירא אותה שכם בן חמור החוי נשיא הארץ. והמפרש שכם שם העיר טועה הוא שלא מצינו בכל מקום עיר ציון עיר ירושלים אלא העיר נזכרת אחרי השם ואפילו אם זאת היא שכם שמא לזכרון גבורת בני יעקב שמו את שמה שכם כדכתיב בלוז שנקרא בית אל וכדכתיב ויקרא ללשם דן כשם דן אביהם. לזכרון גבורתם שהרגו אנשי העיר. וכדכתיב ויהי בונה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך: (יט) קשיטה. מין מטבע ששמה כן: (כ) אל אלהי ישראל. שהצילני מלבן ומעשו. כלומר האלהים הוא אלהי יעקב שהצילני בלבן ומעשו. כמו שקורים שם אדם אליעזר עמנואל כמו כן נקרא המזבח כך וכמו שפרשתי פשוטה: (א) ותצא דינה. כי הוץ לעיר נטה אהלו ויצאה משם ונכנסה לעיר:

ר ש"י

עוכר לכומר): (כ) ויקרא לו אל אלהי ישראל. לא שהמזבח קרוי אלהי ישראל אלא על שם שהיה הקב"ה עמו והגילו קרא שם המזבח על שם הגס להיות שבחו של מקום מכר בקריאת השם כלומר מי שהוא אל הוא הקב"ה הוא נאלהים לי שמשו ישראל. וכן מצינו במשה (שמות יז) ויקרא שמו ה' נסי לא שהמזבח קרוי ה' אלא על שם הגס קרא ה' שם המזבח להזכיר שבחו של הקב"ה ה' הוא נסי. וכבוחיו דרשו שהקב"ה נלעקב אל ודברי הורה כפשוטו יפולן סלע מתחלקים לשמה טעמים. ואני ליבא פשוטו של מקרא בחתי: (א) בת לאה. ולא בת יעקב. אלא ע"פ יציאתה נקראת בת לאה שלא היא יציאתה היתה (כ"ר) שנאמר ולא לאה לקראתו: (ועליה מבטו כמשל לאמה כנתה): (ב) וישכב אתה. כדרכה: ויענה. שלא כדרכה (יומא עו): (ג) על לב הנערה. דברים המתישבין

שְׁכֶם אֶל־חֲמוֹר אָבִיו לֵאמֹר קַח־לִי אֶת־הַיַּלְדָּה הַזֹּאת
לְאִשָּׁה׃ ה וְיַעֲקֹב שָׁמַע כִּי טִמֵּא אֶת־דִּינָה בִּתּוֹ וּבָנָיו הָיוּ
אֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה וְהֶחֱרִשׁ יַעֲקֹב עַד־בֹּאָם׃ ו וַיֵּצֵא חֲמוֹר
אֲבִי־שְׁכֶם אֶל־יַעֲקֹב לְדַבֵּר אִתּוֹ׃ ז וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן
הַשָּׂדֶה כְּשָׁמְעָם וַיִּתְעַצְּבוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר לָהֶם מְאֹד כִּי
נְבָלָה עָשָׂה בְיִשְׂרָאֵל לִשְׁכַּב אֶת־בַּת־יַעֲקֹב וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה׃
ח וַיְדַבֵּר חֲמוֹר אִתָּם לֵאמֹר שְׁכֶם בְּנִי חָשְׁקָה נַפְשׁוֹ בְּבִתְּכֶם
תְּנוּ נָא אֹתָהּ לוֹ לְאִשָּׁה׃ ט וְהִתְחַתְּנוּ אִתָּנוּ בְּנֹתֵיכֶם
תִּתְּנוּ־לָנוּ וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ תִּקְחוּ לָכֶם׃ י וְאִתָּנוּ תֵּשֵׁבוּ וְהָאָרֶץ
תִּהְיֶה לִפְנֵיכֶם שְׁבוּ וִסְחָרוּהָ וְהֵאָחֲזוּ בָהּ׃ יא וַיֹּאמֶר שְׁכֶם
אֶל־אָבִיהָ וְאֶל־אַחֶיהָ אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵיכֶם וַאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ
אֵלַי אֶתֵּן׃ יב הַרְבּוּ עָלַי מְאֹד מֹהַר וּמַתָּן וְאֶתְּנָה כַּאֲשֶׁר
תֹּאמְרוּ אֵלַי וּתְנוּ־לִי אֶת־הַנַּעֲרָ הנערה קרי לְאִשָּׁה׃ יג וַיַּעֲנוּ
בְנֵי־יַעֲקֹב אֶת־שְׁכֶם וְאֶת־חֲמוֹר אָבִיו בְּמִרְמָה וַיְדַבֵּרוּ
אֲשֶׁר טִמֵּא אֵת דִּינָה אֲחֹתָם׃ יד וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם לֹא
נוּכַל לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר הַזֶּה לָתֵת אֶת־אֲחֹתֵנוּ לְאִישׁ אֲשֶׁר־
לוֹ עָרְלָה כִּי־חֶרְפָּה הִוא לָנוּ׃ טו אַךְ־בְּזֹאת נֵאוֹת לָכֶם
אִם תִּהְיוּ כָמֹנוּ לְהִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר׃ טז וְנָתַנּוּ אֶת־בְּנֹתֵינוּ

שפתי חכמים

מלילו הוא כמלמו תל: ס וכעיני יכא מדון כמיתם כך קנטו מליהם חף מלת מן כדין נדפי׳ נעיל ע׳ חיי מרם ומן דיק כלשון כיו נודרין ומ׳ עבי נדר נת שבועת לוי מדי כסם ודו׳ ק׳ ותל״ם הת מטיה לאיזה כללו מריום׳ ל״ל כיון שבא לוחק ומת מליה הוס כמו מרוס וחייב מליה הר״מ ל״ם׳ (נחל״ם׳ מקנה ל״ו כמ׳ ומתר דכפנויות נת נחסרו לנני מת רק ע״י נדר וסייג ומה מנחתיב מסם מיפה מיטם מגל מיטת דכרמב״ם לו מטום אחר מעמדי הרמיס מליצה דכרמב״ן ומת דכרג מת כאיר מתו מתו כב׳ מעמ״ים נר מכרב מ

ר ש״י

על הכל ולמי מכיך מהלקת מדה קטנה כמה ממון מזכו ומתי מחלוק ומקנה בעיר וכל מדוהיים: (ז) וכן לא יעשה׳ לעמת לת מכמוטות מסלומות גדרו עומדן מן מעריות ס ע״ו סמכול (כ״ל): (ח) חשקה׳ המלה: (יב) מהר׳ כמוכס (כ״ל): (יג) במרמה׳ מחכמה: אשר מטא׳ מכתוב אומר מגלה מיטם למיס שבני מעמ לת דיסם למוסם

לְמֵימַר סַב־לִי יָת־עוּלְמְתָּא הָדָא לְאִנְתּוּ׃ ה וַיַּעֲקֹב שְׁמַע אֲרֵי סָאֵיב
יָת־דִּינָה בְּרַתֵּהּ וּבְנוֹהִי הֲווֹ עִם־גֵּיתוֹהִי בְּחַקְלָא וְשַׁתִּיק יַעֲקֹב עַד־
מֵיתֵיהוֹן׃ ו וּנְפַק חֲמוֹר אֲבוּהִי־דִשְׁכֶם לְוָת־יַעֲקֹב לְמַלָּא עִמֵּהּ׃
ז וּבְנֵי יַעֲקֹב עָלוּ מִן־חַקְלָא כַּד־שְׁמָעוּ וְאִתְנְסִיסוּ גֻּבְרַיָּא וּתְקִיף לְהוֹן
לַחֲדָא אֲרֵי קָלְנָא עָבַד בְּיִשְׂרָאֵל לְמִשְׁכַּב עִם־בַּת־יַעֲקֹב וְכֵן לָא־
כְשֵׁר לְאִתְעֲבָדָא׃ ח וּמַלִּיל חֲמוֹר עִמְּהוֹן לְמֵימַר שְׁכֶם בְּרִי אִתְרְעִיאַת
נַפְשֵׁהּ בְּבַרְתְּכוֹן הָבוּ כְעַן יָתַהּ לַהּ לְאִנְתּוּ׃ ט וְתִתְחַתְּנוּן בָּנָא
בְּנָתֵיכוֹן תִּתְּנוּן־לָנָא וְיָת־בְּנָתְנָא תִּסְבּוּן לְכוֹן׃ י וְעִמָּנָא תֵּתְבּוּן
וְאַרְעָא הֲוֵי קֳדָמֵיכוֹן תִּיבוּ וְעַבִּידוּ־בַהּ־סְחוֹרְתָא וְאַחֲסִינוּ בַּהּ׃
יא וַאֲמַר שְׁכֶם לַאֲבוּהָא וּלְאַחֲהָא אַשְׁכַּח רַחֲמִין בְּעֵינֵיכוֹן וְדִי תֵימְרוּן
לִי אֶתֵּן׃ יב אַסְגּוּ עָלַי לְחָדָא מוֹהֲרִין וּמַתְּנִין וְאֶתֵּן כְּמָא דִי־תֵימְרוּן
לִי וְהָבוּ־לִי יָת־עוּלְמְתָּא לְאִנְתּוּ׃ יג וַאֲתִיבוּ בְנֵי־יַעֲקֹב יָת־שְׁכֶם
וְיָת־חֲמוֹר אֲבוּהִי בְּרְכְמָתָא וּמַלִּילוּ דִי סָאֵב יָת־דִּינָה אֲתַתְהוֹן׃
יד וַאֲמָרוּ לְהוֹן לָא נְכוּל לְמֶעְבַּד פִּתְגָּמָא הָדֵין לְמִתַּן יָת אֲחָתָנָא
לְגֻבַר דִּי־לֵהּ עָרְלָתָא אֲרֵי־חִסּוּדָא הִיא לָנָא׃ טו בְּרַם־בְּדָא נִתְפַּיֵּס
לְכוֹן אִם־תְּהֲווֹן כְּוָתְנָא לְמִגְזַר לְכוֹן כָּל־דְּכוּרָא׃ טז וְנִתַּן יָת־בְּנָתְנָא

ר ש״י

(ז) ובני יעקב באו מן השדה׳ ובתוך כך שיצא חמור לדבר אל יעקב ומצאם וידבר אתם וגו׳ בנותיכם תתנו לנו ואת בנותינו תקחו לכם׳ בבני יעקב תלו החיתונים לכבודם לתת ולקחת׳ אבל כשספרו את הדבר לאנשי עירם אמרו למפרע לכבוד

ר ש״י

(ז״ל): (יד) חרפה היא׳ ממן פכול הוא אלנו כבא מחרף מכמן הוא הומר לו ערל מהם לו כן מכל׳ מרפה כלל מקום גדוף: (טו) נאות לכם׳ מהלה עלכם לכון (מ״ב יב) ויולמו כסכמים (ביהודע): להמול׳ לסיום ממול׳ פ מימו לכון לפעול מלה לכון לכפעל: (טו) ונתנו׳ ט״ן ממס מודגשת לפי מסיל מכמשם ממקום מסי מוני״ן ומתנו: ואת בנתיכם נקח לנו׳ מתם מולה כמנלי מתמר תמול ליעקב ובתשובת בני יעקב לתמור מתנו מתיכם בנני יעקב ליקח כמס שכם לת בינמתנו לכם ונמסיכם יפו לכם דעשם דכתיב ומכם לת

בנני העיר שהם יהיו הלוקחים והנותנים כדי לפתותם שישמעו אליהם להמול: (ט) וסחרוהי הת״ת גורמת והקניין וכן מן גאל יגאלני מן שהם ישחטוהו׳ מן שאל ישאלוני משפטי צדק׳ מן בחר בחרוהו מן פעל יפעלוהו: (טז) ונתנו׳ דגש׳

שפתי חכמים

ניקם לפעל סעם לחיוב מיקמו מלה לפרם לכנכ לת בם יעקב וכן לת יעבה המיל כפטיה וסוקסה לו קוכים כרמ״ם ופ״ן חי׳ מסטונדי מכנים גדלו וטו׳ וב״ם כתריכום: ע כ״ל לל מפרמנו מלמון מי לו מלוה ודיכם דת״ם ק׳ לת כולם יהוהו לם יהוה לו מבנ״ל מכוה מ׳ מי: פ מי׳ מבנין נפעל ולוי לכן לפעל מגזרת מנ״ל מול רת״ם כיס כתוי לכיום לכול הנמ״ל לקמ״ן ופ״ם מנלמ״ם הם מרמ מעול לכול לו לכול נקמ״ן ותולם

לָכֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיכֶם נִקַּח־לָנוּ וְיָשַׁבְנוּ אִתְּכֶם וְהָיִינוּ לְעַם
אֶחָד: יז וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלֵינוּ לְהִמּוֹל וְלָקַחְנוּ אֶת־
בִּתֵּנוּ וְהָלָכְנוּ: יח וַיִּיטְבוּ דְבָרֵיהֶם בְּעֵינֵי חֲמוֹר וּבְעֵינֵי
שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר: יט וְלֹא־אֵחַר הַנַּעַר לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר כִּי חָפֵץ
בְּבַת־יַעֲקֹב וְהוּא נִכְבָּד מִכֹּל בֵּית אָבִיו: כ וַיָּבֹא חֲמוֹר
וּשְׁכֶם בְּנוֹ אֶל־שַׁעַר עִירָם וַיְדַבְּרוּ אֶל־אַנְשֵׁי עִירָם לֵאמֹר:
כא הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה שְׁלֵמִים הֵם אִתָּנוּ וְיֵשְׁבוּ בָאָרֶץ וַיִּסְחָרוּ
אֹתָהּ וְהָאָרֶץ הִנֵּה רַחְבַת־יָדַיִם לְפָנֵיהֶם אֶת־בְּנֹתָם נִקַּח־
לָנוּ לְנָשִׁים וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ נִתֵּן לָהֶם: כב אַךְ־בְּזֹאת יֵאָתוּ
לָנוּ הָאֲנָשִׁים לָשֶׁבֶת אִתָּנוּ לִהְיוֹת לְעַם אֶחָד בְּהִמּוֹל לָנוּ
כָּל־זָכָר כַּאֲשֶׁר הֵם נִמֹּלִים: כג מִקְנֵהֶם וְקִנְיָנָם וְכָל־
בְּהֵמָתָם הֲלוֹא לָנוּ הֵם אַךְ נֵאוֹתָה לָהֶם וְיֵשְׁבוּ אִתָּנוּ:
כד וַיִּשְׁמְעוּ אֶל־חֲמוֹר וְאֶל־שְׁכֶם בְּנוֹ כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ
וַיִּמֹּלוּ כָּל־זָכָר כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ: כה וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
בִּהְיוֹתָם כְּאֲבִים וַיִּקְחוּ שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי
דִינָה אִישׁ חַרְבּוֹ וַיָּבֹאוּ עַל־הָעִיר בֶּטַח וַיַּהַרְגוּ כָּל־זָכָר:
כו וְאֶת־חֲמוֹר וְאֶת־שְׁכֶם בְּנוֹ הָרְגוּ לְפִי־חָרֶב וַיִּקְחוּ אֶת־
דִינָה מִבֵּית שְׁכֶם וַיֵּצֵאוּ: כז בְּנֵי־יַעֲקֹב בָּאוּ עַל־הַחֲלָלִים
וַיָּבֹזּוּ הָעִיר אֲשֶׁר טִמְּאוּ אֲחוֹתָם: כח אֶת־צֹאנָם וְאֶת־
בְּקָרָם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם וְאֶת אֲשֶׁר־בָּעִיר וְאֶת־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה
לָקָחוּ: כט וְאֶת־כָּל־חֵילָם וְאֶת־כָּל־טַפָּם וְאֶת־נְשֵׁיהֶם שָׁבוּ
וַיָּבֹזּוּ אֶת־כָּל־אֲשֶׁר בַּבָּיִת: ל וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־שִׁמְעוֹן
וְאֶל־לֵוִי עֲכַרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישׁ אֶתְכֶם בְּיֹשֵׁב הָאָרֶץ בַּכְּנַעֲנִי
וּבַפְּרִזִּי וַאֲנִי מְתֵי מִסְפָּר וְנֶאֶסְפוּ עָלַי וְהִכּוּנִי וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי
וּבֵיתִי: לא וַיֹּאמְרוּ הֲכְזֹנָה יַעֲשֶׂה אֶת־אֲחֹתֵנוּ:

ר ש"י

(כא) שלמים. בשלום: (כב) אך בזאת. נאותה להם לדבר זה: (כג) מקנהם. בהמה דקה: (כד) שני בני יעקב. כמו שהוא מפרש בסמוך: (כה) בהיותם כואבים. לפי דרך ארץ: (כו) ויקחו. ויטלו: (כז) בא. לשון בזיון: (כח) בשדה. בחוץ לעיר: (כט) חילם. ממונם: (ל) בבית. בתוך: (לא) הכזונה. כמו שנתבאר לעיל:

לְכוֹן וְיָת־בְּנָתֵיכוֹן נִסַּב־לָנָא וְנִתּוּב עִמְּכוֹן וְנֶהֵי לְעַמָּא חָד: יז וְאִם־
לָא תְקַבְּלוּן מִנָּנָא לְמִגְזַר וּנְדַבַּר יָת־בְּרַתְּנָא וְנֵזֵיל: יח וּשְׁפִרוּ
פִּתְגָמֵיהוֹן בְּעֵינֵי חֲמוֹר וּבְעֵינֵי שְׁכֶם בַּר־חֲמוֹר: יט וְלָא־אוֹתַר עוּלֵיכָא
לְמֶעְבַּד פִּתְגָמָא אֲרֵי אִתְרְעֵי בְּבַת יַעֲקֹב וְהוּא יְקִיר כְּכֹל בֵּית אֲבוּהִי:
כ וַאֲתָא חֲמוֹר וּשְׁכֶם בְּרֵהּ לְתָרַע קַרְתְּהוֹן וּמַלִּילוּ עִם־אֲנָשֵׁי קַרְתְּהוֹן
לְמֵימָר: כא גֻּבְרַיָּא הָאִלֵּין שְׁלִמִין אִנּוּן עִמָּנָא וְיִתְיַבּוּן בְּאַרְעָא וַיְעַבְּדוּן־
בַּהּ סְחוֹרְתָא וְאַרְעָא הָא פְּתָיוּת־יְדִין קֳדָמֵיהוֹן יָת־בְּנָתֵיהוֹן נִסַּב־לָנָא
לְנָשִׁין וְיָת־בְּנָתָנָא נִתֵּן לְהוֹן: כב בְּרַם בְּדָא יִתְפְּסוּן לָנָא גּוּבְרַיָּא
לְמִתַּב עִמָּנָא לְמִהֱוֵי לְעַמָּא חָד לְמִגְזַר לָנָא כָּל דְּכוּרָא כְּמָא די אִנּוּן
גְּזִירִין: כג גֵּיתֵיהוֹן וְקִנְיָנְהוֹן וְכָל־בְּעִירְהוֹן הֲלָא דִילָנָא אִנּוּן בְּרַם
נִתְפֵּס לְהוֹן וְיִתְיַבּוּן עִמָּנָא: כד וְקַבִּילוּ מִן־חֲמוֹר וּמִן־שְׁכֶם בְּרֵהּ כָּל־
נָפְקֵי תְּרַע קַרְתֵּהּ וּגְזַרוּ כָּל־דְּכוּרָא כָּל נָפְקֵי תְּרַע קַרְתֵּהּ: כה וַהֲוָה
בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה כַּד־תְּקִיפוּ עֲלֵיהוֹן כְּאֵבֵיהוֹן וּנְסִיבוּ תְרֵין־בְּנֵי יַעֲקֹב
שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה גְּבַר חַרְבֵּהּ וַעֲלוּ עַל־קַרְתָּא דְּיַתְבוּן לָרָחֲצָן
וּקְטָלוּ כָּל־דְּכוּרָא: כו וְיָת־חֲמוֹר וְיָת־שְׁכֶם בְּרֵהּ קְטָלוּ לְפִתְגַם־
דְּחַרְבָּא וּדְבָרוּ יָת־דִּינָה מִבֵּית שְׁכֶם וּנְפָקוּ: כז בְּנֵי יַעֲקֹב עֲלוּ לְחַלָּצָא־
קְטִילָיָא וּבְזוּ קַרְתָּא די סָאִיבוּ אֲחָתְהוֹן: כח יָת־עָנְהוֹן וְיָת־תּוֹרְהוֹן
וְיָת־חֲמָרֵיהוֹן וְיָת די בְקַרְתָּא וְיָת־די בְחַקְלָא בָּזוּ: כט וְיָת־כָּל־

ר ש"ם

(כה) בהיותם כואבים. לפי דרך ארץ. ופשוטו של מקרא אז היו כואבים מיום ראשון ושני: ויבואו על העיר. שהיו יושבים בטח ולא נזהרו מהם. וכן כל

כמו ונתננו פירוש ניתן. וכן מצרים נתנו יד. כמו נתננו: (עט) ולא אחר. מגזרת לא תאחר שהוא משקל כבד כמו תשבר: והוא נכבד. ושמעו לו:

ר ש"י

ואין לה קומים: (כב) בהמול. כסות לגמול: (כג) אך נאותה להם. לדבר זה וע"י כן יסכנו: (כה) שני בני יעקב. כמו שהוא מפרש בסמוך: (כו) ויקחו. ויטלו: (כז) בא. לשון בזיון: (כח) בשדה. בחוץ לעיר: (כט) חילם. ממונם: (ל) בבית. בתוך: (לא) הכזונה. כמו שנתבאר לעיל:

לָקָחוּ׃ כט וְאֶת־כָּל־חֵילָם וְאֵת־כָּל־טַפָּם וְאֶת־נְשֵׁיהֶם
שָׁבוּ וַיָּבֹזּוּ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר בַּבָּיִת׃ ל וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־שִׁמְעוֹן
וְאֶל־לֵוִי עֲכַרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישֵׁנִי בְּיֹשֵׁב הָאָרֶץ בַּכְּנַעֲנִי
וּבַפְּרִזִּי וַאֲנִי מְתֵי מִסְפָּר וְנֶאֶסְפוּ עָלַי וְהִכּוּנִי וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי
וּבֵיתִי׃ לא וַיֹּאמְרוּ הֲכִזּוֹנָה יַעֲשֶׂה אֶת־אֲחוֹתֵנוּ׃ פ
לה א וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵית־אֵל וְשֶׁב־
שָׁם וַעֲשֵׂה־שָׁם מִזְבֵּחַ לָאֵל הַנִּרְאֶה אֵלֶיךָ בְּבָרְחֲךָ מִפְּנֵי
עֵשָׂו אָחִיךָ׃ ב וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־בֵּיתוֹ וְאֶל כָּל־אֲשֶׁר עִמּוֹ
הָסִרוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּתֹכְכֶם וְהִטַּהֲרוּ וְהָחֲלִיפוּ
שִׂמְלֹתֵיכֶם׃ ג וְנָקוּמָה וְנַעֲלֶה בֵית־אֵל וְאֶעֱשֶׂה־שָּׁם מִזְבֵּחַ
לָאֵל הָעֹנֶה אֹתִי בְּיוֹם צָרָתִי וַיְהִי עִמָּדִי בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר
הָלָכְתִּי׃ ד וַיִּתְּנוּ אֶל־יַעֲקֹב אֵת כָּל־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר
בְּיָדָם וְאֶת־הַנְּזָמִים אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּטְמֹן אֹתָם יַעֲקֹב
תַּחַת הָאֵלָה אֲשֶׁר עִם־שְׁכֶם׃ ה וַיִּסָּעוּ וַיְהִי חִתַּת אֱלֹהִים
עַל־הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְּנֵי יַעֲקֹב׃
ו וַיָּבֹא יַעֲקֹב לוּזָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן הִוא בֵּית־אֵל הוּא
וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ׃ ז וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם אֵל
בֵּית־אֵל כִּי שָׁם נִגְלוּ אֵלָיו הָאֱלֹהִים בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי אָחִיו׃

שפתי חכמים

ש׳ מברס״ל: ת ושרטו שבח הכל תם סיח שעמו מלעיל
על מסקל קמו שבו סי׳ ברטו שוב וסיח מגבון שוכם:
א מסוק כוח בפ׳ מבפטים ר״ל לאחר בתפרס וברבס
ומחלם: ב תכל מכסיו יסיו סכורן דבאזן עתה וכאין
עליו: ג דק״ל דלה נקרתם שוב תלוח מי שמבקשת
פלמה לעשות בגל תדם ות״כ לשה כתיב הבשוכה ישבה
ביתר יכול הוא לעשותה שוב כיון שכיות לויה מבקשת
פלמה לכך מפרש בפ״ר ר״ל שבהבה בחילו סיחה בפקר:
ד דק״ל דלעת כ״ל בהשוכה שחכר כי״ם וכוי בחילו
בשבר בבבשם ישבה תם לסיעמו אלם פ׳ עם וכ״ל

שבר׳ לבון בבים לפיכך ת טעמו מלרע:
(ל) עברתם׳ לבון מיס עבוכים מין דעתי
לגולה עבסיו׳ ולגדה לגולה סיתה בתבית
ועכרתם אוסה (תומה)׳ מבוכת סיתה ביד
כנעניס שיפגו ביד בני יעקב אלא שהיו אומרים
עד אשר תפרס א ונחלת את הארץ לפיכך
סיו ב שותקין: מתי מספר׳ ת׳ שיס
מועעיס: (לא) הבזונה׳ ג כפקר: את

נִכְסֵיהוֹן וְיָת־כָּל־טַפְּלְהוֹן וְיָת־נְשֵׁיהוֹן שְׁבוּ וּבְזוּ וְיָת כָּל־דִּי בְּבֵיתָא׃
ל וַאֲמַר יַעֲקֹב לְשִׁמְעוֹן וּלְלֵוִי עֲכַרְתּוּן יָתִי לְמַהְוֵן־דְּבָבוּ בֵּינָנָא וּבֵין
יָתְבֵי אַרְעָא בִּכְנַעֲנָאָה וּבִפְרִזָּאָה וַאֲנָא עַם דְּמִנְיָן וְיִתְכַּנְּשׁוּן עָלַי
וְיִמְחַנּוּנִי וְאֶשְׁתֵּצֵי אֲנָא וְאַנְשֵׁי־בֵיתִי׃ לא וַאֲמַרוּ הֲכִנְבִקַּת־בָּרָא
יִתְעֲבֵד (נ״י יַעֲבֵד יָת־) לְאַחָתָנָא׃ א וַאֲמַר יְיָ לְיַעֲקֹב קוּם כַּךְ לְבֵית־
אֵל וְתִיב תַּמָּן וְעֲבֵד־תַּמָּן כְּדִבְּרָא לֵאלָהָא דְּאִתְגְּלִי לָךְ בְּמֵעֲרָקָךְ
מִן־קֳדָם עֵשָׂו אַרְחָךְ׃ ב וַאֲמַר יַעֲקֹב לְאַנְשֵׁי־בֵיתֵהּ וּלְכָל דִּי עִמֵּהּ
אַעְדּוּ יָת־טַעֲוָת עַמְמַיָּא דִּי בֵינֵיכוֹן וְאַדְכּוּ וְשַׁנּוּ כְּסוּתְכוֹן׃ ג וְנָקוּם
וְנִסַּק לְבֵית־אֵל וְאֶעְבֵּד־תַּמָּן מַדְבְּחָא לֵאלָהָא דְּקַבִּיל צְלוֹתִי בְּיוֹמָא
דְּעַקְתִי וַהֲוָה־מֵימְרֵהּ בְּסַעְדִּי בְּאָרְחָא דִּי אֲזָלֵת׃ ד וְיַהְבוּ לְיַעֲקֹב
יָת־כָּל־טַעֲוָת עַמְמַיָּא דִּי בִידֵיהוֹן וְיָת־קְדָשַׁיָּא דִּי בְאָדְנֵיהוֹן וְטַמַּר
יָתְהוֹן יַעֲקֹב תְּחוֹת בָּטְמָא דִּי עִם־שְׁכֶם׃ ה וּנְטַלוּ וַהֲוַת דַּחְלָא דַיְיָ
עַל־עַמְמַיָּא דִּי בְּקִרְוֵי־סַחֲרָנֵיהוֹן וְלָא רָדְפוּ בָּתַר בְּנֵי יַעֲקֹב׃ ו וַאֲתָא
יַעֲקֹב לְלוּז דִּי בְּאַרְעָא דִכְנַעַן הִיא בֵּית־אֵל הוּא וְכָל־עַמָּא דִי־עִמֵּהּ׃
ז וּבְנָא תַּמָּן מַדְבְּחָא וּקְרָא לַאֲתְרָא אֵל בֵּית־אֵל אֲרֵי תַמָּן אִתְגְּלֵי לֵהּ יְיָ

ר ש ב״ם

בטח שבכל מקום על היושבים הוא אומר
בין בתורה ובין בנביאים: (ל) להבאישני
את ריחי כמו אשר הבאשתם את ריחנו:
(ב) אלהי הנכר׳ שלקחו בעיר: (ז) ויקרא
למקום׳ שהוץ לזו שהקים מצבה שם
בביאו מבית אביו: אל בית אל׳ כי

ר ש״י

אחותנו׳ יש ד׳ לאחתנו: (א) קום עלה׳
(הגר׳ ומא) לפי מלחמת דדך ה׳ נעשית וגם
לך זלת מבתך: (ב) הנכר׳ שים בידיכם
משלל כל מכם׳ והטהרו׳ מע׳ וכוכיים׳
והחליפו שמלהיכם׳ כמה שים בידיכם
ככות׳ עם עבודת כוכבים: (ד) האלה׳
מין אולן יכרק׳ עם שכם׳ אצל שכם׳
(ה) חתת׳ פחד׳ (ז) אל בית אל׳
הקב״ם בבית אל׳ ז׳ גילוי שכינתי בבית אל׳
ים הוכה תסרס כי״ת המשמשת בהלכה כמו
(מ״ב ט) הכה הוא בית מכיר בן עמיאל
כמו בבית מכיר׳ ביה מכיר (לעיל כד) כמו בבית
מקושש ברכה ים בים מלהות ומדעת מלשון רבים כמו מדני יוסף אם בעליו עמו וגם

בעל הטורים

בחיבה מפני עמם שלוחה לרחוק בנעמת הארץ ובעלה
שכם: (ה) ויסעו׳ כ׳ במס׳ חד ר״פ ואחד ס״פ הכתה׳
ולידך הלה מסעי בני״ל לנחלותם ויסעו מלמד שהיו
הרגלים נסעין כמין מטטו אל יעקב לומר מה כלן
תחת הלוים על הבריס לף לכלן היו כל הלוחות ירלוים

שפתי חכמים

בל הפסוק הכמו שעושין עם הרגיס יעשה עם לחותיהו
וכיה פי׳ זוהר ממש לכך מבית הכתרגום שמתרגם יח
ס״א בתין דיהוהו עם וע״כ פי׳ הכמוס הפקר והמתרגם
פי׳ כן מדלת בתי׳ הכנעה: ה הלא״כ לפה הולך לנוחו
קום עלה הלה הכר הכל יעקב ע״ז הלה כ״ק ליה מהר
ועלה ואל תתאחר פוד וט׳ הכל על לחיהוהו בבים לכן
לה עשים לפי בלה חל הנדר עליו הלה מעילה לשון הכתוב
ובבתי בבלוס וגו׳: ו ר״ל שהיו עושה פירוש׳ הרק
פי׳ ביק מן הפירוש׳ (נח״) יעקב לה רלה לעבנה שיעלה
לוהם ים המלה כי רלה לעבר לקיים נדרו ע״כ בחתם
לשומנם בספר וכדי בלה יגיעם לוהם הדם לאחר זמן
שים הלן חפירה לפיכך שמנם פתח לילן הרק: ז כי אל
היה מלה קומתם ביון מכוח בקוד בגיר״ו וגם הפעם

ח וַתָּמָת רִבְקָה מֵינֶקֶת רִבְקָה וַתִּקָּבֵר מִתַּחַת לְבֵית־אֵל
תַּחַת הָאַלּוֹן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אַלּוֹן בָּכוּת׃ פ ט וַיֵּרָא אֱלֹהִים
אֶל־יַעֲקֹב עוֹד בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ׃ י וַיֹּאמֶר־
לוֹ אֱלֹהִים שִׁמְךָ יַעֲקֹב לֹא־יִקָּרֵא שִׁמְךָ עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם־
יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל׃ יא וַיֹּאמֶר
לוֹ אֱלֹהִים אֲנִי אֵל שַׁדַּי פְּרֵה וּרְבֵה גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם יִהְיֶה
מִמֶּךָּ וּמְלָכִים מֵחֲלָצֶיךָ יֵצֵאוּ׃ ששי יב וְאֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נָתַתִּי לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֶתֵּן
אֶת־הָאָרֶץ׃ יג וַיַּעַל מֵעָלָיו אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ׃
יד וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ מַצֶּבֶת אָבֶן
וַיַּסֵּךְ עָלֶיהָ נֶסֶךְ וַיִּצֹק עָלֶיהָ שָׁמֶן׃ טו וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת־שֵׁם
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ שָׁם אֱלֹהִים בֵּית־אֵל׃ טז וַיִּסְעוּ
מִבֵּית אֵל וַיְהִי־עוֹד כִּבְרַת־הָאָרֶץ לָבוֹא אֶפְרָתָה וַתֵּלֶד

שפתי חכמים

מתחת לא מיה שפחת מיה שהוא מוכרח: ח ר"ע דאלון אין פירושו מישור אלא אלון שמו כל מישור כדפי' רש"י כפ' לך לכי אל פתרן וכ"ם: ם דסיון דקודש נמו לא מהם שהרי אלחה דבורה אלון ס"מ שעדיין לא מהם וגבכה יעקב אל בית אביו לא כתיב אלא ויבא יעקב אל יצחק הביו ולא כתיב אל רבקה אמו שהרי פ"ש שבאלה לו דבורה בא אלא ב"מ שמהם וכיון שעדיין בהבטח לו על הגיות שי דכתיב אלון בנות ר"ל הגיות אחר מ"ל ודאי כונד לו על אמו שמתה: י ויאמר כיה אלוה בשיבו כיון שלא יכול לראות ויעקב היה בפדן ארם ולא היה עדיין אלוה אלא עבו לבד אלכן כשלימו את יום מותה כדי שלא יעסוק בבו נקבורתה כי ע"י זה יקללו את הכרם שלא ממה: יח מקשים למה יקללו הוהם לאחר מיתה יותר מבחייה וי"ל כי קודם מיתתה לא רלו לוהו כי היה אל אמו חמיו בארון שעיר שהרי יעקב שלח לשם כשבאה אבל עכשיו שבא לקברה ולא יכיה שם אלא כוה ס"ם יקללו לוהה: ומהרש"ל פירש דמ"ה הנ"שו

(אבל) [לאחר] ולשיכך (ולפי ב) כשלימו את יום מותה אלא לא בכתוב לא פרכמה: (ט) עוד: פעם שני במקום הזה אחר עבבו ומחר שוב: ויברך אתו: נרכה סגנים (כ"ר): (י) לא יקרא שמך עוד

ר ש"י

נאמר בעלו וכן אלוהים בהוה לבן בוכם ומרוח מזכר בלבון רבים אבל אחד מכל באר בשמות לא תמלא בלבון רבים: (ה) ותמת דבורה: מה ענין דבורה בבית יעקב אלא לפי שאמרה רבקה ליעקב ושלחתי ולקחתיך משם שלחה דבורה אלו לפדן ארם לאחת משם ומתה בדרך: מדברי רבי משה הדרשן למדתיה: מתחת לבית אל: העיל יוכבת בכר ובקברה ברגלי בכר: תחת האלון: בשפולי מיבכא שהיה מיבש מלמעלה בשפוע בכר ובקברה מלמטה ומישור של בית אל היו קורין לו אלון: והגדה שהבכר שם בתבל שי בהוגד לו על אמו שמתה (ב"ר): ואלון בלשון יוני אלון [מחמד] ומשיכ (ולפי ב) כשלימו את יום מותה שלא יקללו בכריות הכרם שיבא ממנו עבו לא בכתוב לא פרכמה: (ט) עוד: פעם שני במקום הזה אחר עבבו ומחר בשוב: ויברך אתו: נרכה סגנים (כ"ר): (י) לא יקרא שמך עוד

בְּמֵעִיקָהּ מִן־קֶרֶם אָרְחוֹהִי׃ ח וּמִיתַת דְּבוֹרָה מֵנִקְתָּא דְּרִבְקָה
וְאִתְקְבְרַת מִלְּרַע לְבֵית־אֵל בְּשִׁפּוֹלֵי מֵישְׁרָא וּקְרָא שְׁמֵהּ מֵישַׁר
בְּכִיתָא׃ ט וְאִתְגְּלִי יְיָ לְיַעֲקֹב עוֹד בְּמֵיתוֹהִי מִפַּדַּן אֲרָם וּבָרִיךְ יָתֵהּ׃
י וַאֲמַר לֵהּ יְיָ שְׁמֵהּ יַעֲקֹב לָא־יִתְקְרֵי שְׁמֵהּ עוֹד יַעֲקֹב אֱלָהִין יִשְׂרָאֵל
יְהֵא שְׁמֵהּ וּקְרָא יָת־שְׁמֵהּ יִשְׂרָאֵל׃ יא וַאֲמַר לֵהּ יְיָ אֲנָא אֵל שַׁדַּי פּוּשׁ
וּכְנֵי עַם וְכִנְשַׁת שִׁבְטִין יְהֵא מִנָּךְ וּמַלְכִין דְּשַׁלִּיטִין־בְּעַמְמַיָּא מִנָּךְ
יִפְּקוּן׃ יב וְיָת־אַרְעָא דִּי יְהָבִית לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק לָךְ אֶתְּנִנַּהּ וּלְבָנָיךְ
בַּתְרָךְ אֶתַּן יָת־אַרְעָא׃ יג וְאִסְתַּלֵּק מֵעֲלוֹהִי יְקָרָא־דְיְיָ בְּאַתְרָא דִּי־
מַלֵּיל עִמֵּהּ׃ יד וַאֲקִים יַעֲקֹב קְמָתָא בְּאַתְרָא דִּי־מַלֵּיל עִמֵּהּ קְמַת אַבְנָא
וְאַסִּיךְ עֲלֵהּ נְסוּכִין וַאֲרִיק עֲלֵהּ מִשְׁחָא׃ טו וּקְרָא יַעֲקֹב יָת־שְׁמָא
דְּאַתְרָא דִּי מַלֵּיל עִמֵּהּ תַּמָּן יְיָ בֵּית־אֵל׃ טז וּנְטָלוּ מִבֵּית אֵל וַהֲוָה־עוֹד

ר ש"ם

לוז שם העיר לראשונה׳ אבל עכשיו קרא שם המקום שה"ץ לעיר בית אל אשר חלם שם אל בית אל לפי שעד עתה הוא היה בעורו: (ח) אלון בכות׳ לא נכתב אלא מפני שכל המקומות שהלך יעקב בחזרתו הולך ומפרש: (ט) וירא אלהים אל יעקב עוד׳ אחר שנסע מלוז הוא בית אל׳ קרא עוד את המקום

ר ש"י

יעקב׳ לשון אדם הכא כמאהב לויעקבים אלא לשון בר ובוכה: (יא) אני אל שדי׳ שאני כדאי לברך לשהכלכות שלי: פרה ורבה׳ על שם שעדיין לא נולד בנימין ואע"פ שבכבר נתעברה ממנו: גוי׳ בנימין: גוים׳ (כ"ר) מבשר ואפרים שבעת דיוס לאלת מיוסף וסם בנימין שבנטים: ומלכים׳ (כ"ר) שאול ואיש בשת שהיו מבשבט ג בנימין שעדיין לא מולד (ופסוק זה דרשו אבשר כשמלוך הים בשת ולא שבנטים דבשהו וקרבו בנימין דכתיב (שופטים כא) איש ממנו לא יתן את בתו לבנימין לאשה והזרו ואמרו אלמלא היה עולה מן הבנטים לא היו מקבלים לא הומר ליעקב מלכים מהלוך יצאו): גוי וקהל גוים׳ (בגוים) עתידים בנו ליעשות בנימין בגוים בשם ע׳ אומות וכן כל הבנהדרין שבגוים׳ ד"ל שעתידיו בנו לעקרים בשבת איסור במות בגוים בימי אליהו (ברש"י יסן): (יד) במקום אשר דבר אתו׳ אינו יודע מה מלמדנו: (טז) כברת הארץ׳ מעהם פירש ל׳ כביר

השני בית אל כמו שמפרש והולך: (יד) במקום אשר דבר אתו׳ כמה פעמים נאמר לשון זה בפרשה זו לפי שהיה המקום באמצע הדרכים ואין שם עיר: (טז) כברת׳ כמו ירוע כבירים׳ ואוריד כביר יושבים׳ לשון רבוי ולפי ריבוי הארץ עד אפרת נקברה בדרך: ותקש׳ כמו ותקשה׳ כמו ותצו ותצוה׳ ותכס׳

שפתי חכמים

מיתתה כדי שיהיו סבנטים שהיה מ"ה היה ואין ראשין בקלל אותה מבוש לא תקלל הרב וזה דוקא מחיים: כ"שון ואל"ב וקם עליו: ל דק"ל למה נאמר לני ועוד נאמר נאמר בם בל שדי ולא אתה מבלר שמות: מ כתב הרמ"ם ביון לגרום וקבל גוים מבשר ואפרים דדרש גוי אחד וקבל אחד מי היה ולא תקבל אמלי דפי' כפ' ויחי בגוי שעתידים לצאת ממני עוד קבל ומאים לו אחרי לגרום הרם קבל עמים בלא ו"ו והבא בגרסא גוים מבשר ואפרים וצ' בנ"ל בל' ויחי שמבשר בגוי אבל ב מיהם דבגוי מתלוין יצאו מבשר שעדיין הם בגוי מלוין ואין זה אלא מבשר בנימין שעדיין לא מולד: ם מל"ו: אע"ג דבנ"ל לגדו מאם בסמוך כאלות כן הן המתבבים והרב ס"ל לאלו הדם הבא בגיאו ס"ם לך

רָחֵל וַתִּקַּשׁ בְּלִדְתָּהּ׃ יז וַיְהִי בְהַקְשֹׁתָהּ בְּלִדְתָּהּ וַתֹּאמֶר
לָהּ הַמְיַלֶּדֶת אַל־תִּירְאִי כִּי־גַם־זֶה לָךְ בֵּן׃ יח וַיְהִי בְּצֵאת
נַפְשָׁהּ כִּי מֵתָה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶן־אוֹנִי וְאָבִיו קָרָא־לוֹ
בִנְיָמִין׃ יט וַתָּמָת רָחֵל וַתִּקָּבֵר בְּדֶרֶךְ אֶפְרָתָה הִוא בֵּית
לָחֶם׃ כ וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה עַל־קִבְרָתָהּ הִוא מַצֶּבֶת קִבְרַת־
רָחֵל עַד־הַיּוֹם׃ כא וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וַיֵּט אָהֳלָה מֵהֲלְאָה
לְמִגְדַּל־עֵדֶר׃ כב וַיְהִי בִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ הַהִוא וַיֵּלֶךְ
רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת־בִּלְהָה פִּילֶגֶשׁ אָבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל פ
פסקא באמצע פסוק וַיִּהְיוּ בְנֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר׃ כג בְּנֵי
לֵאָה בְּכוֹר יַעֲקֹב רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר
וּזְבֻלוּן׃ כד בְּנֵי רָחֵל יוֹסֵף וּבִנְיָמִן׃ כה וּבְנֵי בִלְהָה שִׁפְחַת
רָחֵל דָּן וְנַפְתָּלִי׃ כו וּבְנֵי זִלְפָּה שִׁפְחַת לֵאָה גָּד וְאָשֵׁר
אֵלֶּה בְּנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר יֻלַּד־לוֹ בְּפַדַּן אֲרָם׃ כז וַיָּבֹא יַעֲקֹב
אֶל־יִצְחָק אָבִיו מַמְרֵא קִרְיַת הָאַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן אֲשֶׁר־

שפתי חכמים

לך מ"מ ס"ל דאלו התיבות במקום אחר דבר אחו מיותרות דכה גבי לעבדם כתיב ויעל מעליו אלוהים ולא פירש במקום אחר דבר אחו: ע אחש"ס בזמן יפה כיה וה"ל לא הי"ל לכתוב בדרי אלה כי"ל לשאלה אחרת לעמת לעשו"ב לא עשה כדפירש"י כפ' ויחי ואע"פ שפ' שם דעת הגריב כיה מבמע שבאמלע הקון כיה ח"ב: יא"ל דלכך מצינ לפלוגה ליקבר בה"ל כיון שביה הרוגם גדול: יב"ל דעה שפ' שם פת הגריב כיה שבאלון אחלה כו' לא כיה באמצע הקון אלא בחלק הקון ואלון הקון כיהם אלוה ע"י כרגל בל מחרבשם שבגיר כיה מלי: פ ר"ל ובחם מלי רבוחיה הוא לם היא מבגרה ובסחיו עבר ובסרב עדיין לא בא לגמ"ש ח"ש מבלר מוטב כיה ומיד דרף אחריו אחיו: צ ר"ל בשלדם מוכר לאבנו כרם אומיב לו אני מוכר לך לעבר כרם ובמוכר לו שבדה אומר לו אלוה שבדה לומר שבוא נראה בעיני לפי שבוא לבדו מלד באלן בלבם אמר כמו שבא בגגב באלן בכנן הלוך ובכוב הנגבה: בנימין • בן ימין בזון (תהלים פט) לשון יומין אחם בלאחם לפיכך הוא מלא (ד"ל בנימין בן ימים שולד לעת

ר ש"י

רבוי מהלך רב • ותגדה בזמן שבאלון אלוה וממוקמת בכבירה (כ"ל) שבגיר מלוי והסחיו עבר ובסרב עדיין לא בא • ואין זה פשוטו של מקלא שהרי בנעמן מלוים (מ"ב ה) ויצר מאהלה שבחרי אלון • ואומר אני שהוא שם מדת קלקע כמו מהלך פרכסה לו ויהר כאו שאחם אומר לעמד כלם אלקת אדה צ"ך במהלך אדם מהן בם מדה (קרקע כמו מהלך מיל) בגבת ארן: (יז) כי גם זה • מוסף לך על יוסף • וכבוהיגו דרכו עם כל שבט מולדה אחומה ועם בנימין מולדה אחומה יעקוב: (יח) בן אוני • בן עצרי: בנימין • בן ימין בזון בלשון אלוה בגגב כבאדם בא מארם שבגיר בגמן בגמלה בגמלה בגמלה

בְּר־שֶׁם אַבְרָהָם וַיִּצְחָק׃ כח וַיִּהְיוּ יְמֵי יִצְחָק מְאַת שָׁנָה
וּשְׁמֹנִים שָׁנָה׃ כט וַיִּגְוַע יִצְחָק וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו זָקֵן
וּשְׂבַע יָמִים וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב בָּנָיו׃ פ לו א וְאֵלֶּה
תֹּלְדוֹת עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם׃ ב עֵשָׂו לָקַח אֶת־נָשָׁיו מִבְּנוֹת
כְּנָעַן אֶת־עָדָה בַּת־אֵילוֹן הַחִתִּי וְאֶת־אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה
בַּת־צִבְעוֹן הַחִוִּי׃ ג וְאֶת־בָּשְׂמַת בַּת־יִשְׁמָעֵאל אֲחוֹת
נְבָיוֹת׃ ד וַתֵּלֶד עָדָה לְעֵשָׂו אֶת־אֱלִיפַז וּבָשְׂמַת יָלְדָה
אֶת־רְעוּאֵל׃ ה וְאָהֳלִיבָמָה יָלְדָה אֶת־יְעוּשׁ יעוש ק׳ וְאֶת־
יַעְלָם וְאֶת־קֹרַח אֵלֶּה בְּנֵי עֵשָׂו אֲשֶׁר יֻלַּדוּ־לוֹ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃
ו וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת־נָשָׁיו וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בְּנֹתָיו וְאֶת־כָּל־

שפתי חכמים

ממרא אשר בחברון ופירש״י שם אדם י״ל דכתיב בתיב בחלוני ממרא ולקון שם המיוחד וה״ל דכמה שמי שמות יש לו אלון וממרא וקרתן כמו בשותיו דהיינו אלון וממרא ה״ה כל״ל בחלוני ממרא לכוונת שבע שמות יש לשמור אע״ל מדלא כתיב כמי ב״מ שם הים הוא ובהר״ם פי׳ לא שם האדם מדכתיב ההיא קרים בחברון ב פי׳ שמה של עיר היא קרית חברון ולא קרים של חברון שהוא שם אדם מדכתיב ותמת שרה בקרית חברון ב״מ בקרית חברון הוא שם המקום ובה״ת שמעלת בחברון דכתיב הנה היא המקום של עשמר אינו של קרים חברון ומנו שמפרש רש״י בעלמו תחר זה וק״ל: ג וקשה ולכאמת למה לא כיון לה שם טוב כדי לרמותם תת חניו ויש״ל לפיל בפ׳ תולדות לבחיר לוחו שם טיבי אם היה לה וי״ל שעשו קרא לה שם אחר

מת בשנת ק״כ ליעקב אם הוליד אבשים מק״פ שנה בשארו ק״כ ויוסף נמכר בן י״ז שנה ואותה שנה מלא ושמונה ליעקב מולד בן שנים ובלם נתכנך חרבע עשרה שנה בשמון בנים עבר הרי שבעים ושבע וחרבע עשרה עבד בתשב ובסוף חרבע עשרה מולד יוסף שנת׳ ויהי בתשר ילדה רחל את יוסף וגו׳ הרי תשעים ואחת וי״ז עד שלא נמכר יוסף הרי מלא ושמונה (עוד מפורש מן המקרא משנמכר יוסף עד שבא יעקב מצרימה כ״ב שנה שנת׳ ויוסף בן שלשים שנה וגו׳ וז״ל שנים שובע ושתים רעב הרי כ״ב ובתיב ויני שני מצרי שלשים ומאת שנה נמצא יעקב נמכיהו ק״ת): (ב) עדה בת אילון היא בשמת בת אילון וקרהה בשמה על שם שהיתה מקטרת בשמים לעבודת כוכבים: אהליבמה. היא יהודית והוא כינה שמה יהודית לומר שהיא כופרת בעבודת כוכבים כדי להטעות ג תת מניו: בת ענה בת צבעון. אם בת ענה לא בת

מְמַרֵא קִרְיַת אַרְבַּע הִיא חֶבְרוֹן דְּיִי־דָר־תַּמְּן אַבְרָהָם וְיִצְחָק׃ כח וַהֲוָוֹ
יוֹמֵי יִצְחָק מְאָה וּתְמָנָן שְׁנִין׃ כט וְאִתְגַּנִּיז יִצְחָק וּמִית וְאִתְכְּנִישׁ
לְעַמֵּהּ סִיב וּשְׂבַע יוֹמִין וּקְבָרוּ יָתֵהּ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב בְּנוֹהִי׃ א וְאִלֵּין
תּוֹלְדָת עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם׃ ב עֵשָׂו נְסִיב יָת־נְשׁוֹהִי מִבְּנַת כְּנָעַן יָת־
עָדָה בַּת־אֵילוֹן חִתָּאָה וְיָת־אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן חִוָּאָה׃
ג וְיָת־בָּשְׂמַת בַּת־יִשְׁמָעֵאל אֲחָתֵהּ דִּנְבָיוֹת׃ ד וִילִידַת עָדָה לְעֵשָׂו
יָת־אֱלִיפַז וּבְשְׂמַת יְלִידַת יָת־רְעוּאֵל׃ ה וְאָהֳלִיבָמָה יְלִידַת יָת־יְעוּשׁ
וְיָת־יַעְלָם וְיָת־קֹרַח אִלֵּין בְּנֵי עֵשָׂו דִּי אִתְיְלִידוּ־לֵהּ בְּאַרְעָא דְכְנָעַן׃
ו וּדְבַר עֵשָׂו יָת־נְשׁוֹהִי וְיָת־בְּנָתֵהּ וְיָת־בְּנוֹהִי וְיָת־כָּל־נַפְשָׁת בַּיְתֵהּ

רש״ם

בנימין היו שנים עשר ועד שסיים כל ענין אותה הפרשה לא היה רוצה להפסיק זה: (כמ) עשו ויעקב. לפי שהיה בכור ויעקב היה חולק לו כבוד הקדימו הכתוב. אבל בקבורת אברהם הקדים הכתוב יצחק לישמעאל לפי שהיה בן השפחה: (ב) עשו לקח את נשיו מבנות כנען. המדקדק יתן לב כי בפרשה ראשונה של תולדת יצחק נאמר יהודית בת בארי החתי. ואת בשמת בת אלון החתי. מחלת בת ישמעאל. ובפרשה זו לא הוזכר בת בארי כלל לא שמה ולא שם אביה. אבל אילון וישמעאל אביהן של שתי נשיו הראשונות הזכרו שהוחלפו שמות הבנות כאשר מצינו בכמה מקומות בשמת בת אלון נקראת כאן עדה בת אלון ומחלת בת ישמעאל נקראת כאן בשמת. לכן יש לומר יהודית בת בארי מתה בלא בנים אבל בת אלון ובת ישמעאל היו להם בנים המפורשים כאן. ואהליבמה בת ענה בת צבעון החוי לקח את״כ אחר שהלך לו לשבת בהר שעיר ונהתתן בבני שעיר החורי כמכתוב לפנינו כי אהליבמה היתה בת ענה בת צבעון בן שעיר החורי וגם תמנע פלגש אליפז

בעל הטורים

מסס: (כמ) זקן ושבע ימים. כ׳ במס׳. ביצחק ובאיוב שבמיסס סיו לדיקים וכן באברהם זקן ושבע ובלדיקים נאמר כן לשבח ובכשעים לגנאי (איוב י״ד) לדם ילד

שפתי חכמים

שאינו של מנודת מוכנים אלא מכתוב קראה כי בשם עבודת כוכבים לפי שכתוב לעיל את״כ וחבטין מיניו מרלות ופירש״י בשבע של אלו ואם כיון מבשם שמה היה קשה סתן מלינו בהיו מקטרות לבן קראה לעיל בשם זה כדי להראות את זה שלבך נקראת בשמה ע״ם וכו׳. מהרש״ל ואע״פ שיהודים היה גם בארי בתחי ואהליבמה היה בת ענה בחוי י״ל כוה ענה הוה בחוי דבני שעיר כי״ל וכה דמייתה לוחו פעם לשבפתות חחוי ופעם נמשפתות בתחי תפשר דתניו היה ממשפחת בתחי ואלו היה ממשפחת בחוי וכתה״ם כי׳ חוי שבאלו תני וחוי על אבת תחם וה״ם מנ״ל לבש״י דיהודים היה אהליבמה דלמה יהודים מקם ואהליבמה אבה תחים היתה כי׳ כתה״ם מדכתיב אם בניו ולא כתיב בנים ב״ם כן כן בניו בחמוניס לפנלה: ד מסב כתה״ם

בנעון ענה בת בל לבעון שנת׳ ואלה בני לבעון ואיה וענה מלמד שבא לבעון על לבנו אמת ענה ויולדת אהליבמה מבין שמיסס והודיעך ברחוב שבלן בני ממזרות היו: (ג) בשמת בת ישמעאל. ונכנן קורא גם מחלת מינו בלגדת מדרש ספר שמואל ג׳ מוחלים לבן שומתיהן בר שתנייר והבולה לגדולה והמשת אבה ומלד הטעם מבלון לבן בקרלת מחלת שנאמלו שומתיה: אחות נביות. על שם שהוא הסיאה לו: (ה) ואהליבמה ילדה וגו׳. קנה זה ממזר היה וכן אליפז סיב ד״שבא על אבת אביו אל אהליבמה אמת עשו שבני כוש מפי עם אלוסי אליפז

נַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ וְאֶת־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־בְּהֶמְתּוֹ וְאֵת כָּל־קִנְיָנוֹ
אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו:
ז כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב מִשֶּׁבֶת יַחְדָּו וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם
לָשֵׂאת אֹתָם מִפְּנֵי מִקְנֵיהֶם: ח וַיֵּשֶׁב עֵשָׂו בְּהַר שֵׂעִיר
עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם: ט וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם בְּהַר
שֵׂעִיר: י אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־עֵשָׂו אֱלִיפַז בֶּן עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו
רְעוּאֵל בֶּן בָּשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו: יא וַיִּהְיוּ בְּנֵי אֱלִיפָז תֵּימָן
אוֹמָר צְפוֹ וְגַעְתָּם וְקְנַז: יב וְתִמְנַע הָיְתָה פִילֶגֶשׁ לֶאֱלִיפַז
בֶּן־עֵשָׂו וַתֵּלֶד לֶאֱלִיפַז אֶת־עֲמָלֵק אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה אֵשֶׁת
עֵשָׂו: יג וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל נַחַת וָזֶרַח שַׁמָּה וּמִזָּה אֵלֶּה
הָיוּ בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו: יד וְאֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה
בַּת־עֲנָה בַת־צִבְעוֹן אֵשֶׁת עֵשָׂו וַתֵּלֶד לְעֵשָׂו אֶת־יְעוּשׁ
יָעוּשׁ וְאֶת־יַעְלָם וְאֶת־קֹרַח: טו אֵלֶּה אַלּוּפֵי בְנֵי עֵשָׂו
בְּנֵי אֱלִיפַז בְּכוֹר עֵשָׂו אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף אוֹמָר אַלּוּף צְפוֹ

רש"ם	בעל הטורים
כתובה שם בבני שעיר • ולפי שאהליבמה אשתו אחרונה היתה לפיכך מזכיר אותה ואת בניה בכל הפרשיות האלו לבסוף: מפני יעקב אחיו • כי יעקב קנה את הבכורה ודינו היה לירש את יצחק לכך ישב בארץ מגורי אביו: (טז) ואלה תולדת עשו • בני בניו • כאשר פרשתי באלה תולדת נח: (יב) ותמנע היתה פלגש • ראיתי בשוחר טוב ותמנע מחובר גם לפסוק העליון שכן בדברי הימים צפו וגעתם וקנז ותמנע ועמלק • ואח"כ הוא אומר בבני שעיר ואחות לוטן המנע • דונמת אחות נביות • אחות אהרן כמו שפרשתי • ותמנע היתה פלגש • הראשון זכר מבני אליפז והשני נקבה • ואחות לוטן תמנע • וכמוהו ביהושע ועתה הלק את הארץ בנחלה לתשעת השבטים וחצי שבט המנשה צמו הראובני והגדי לקחו נחלתם אשר נתן להם משה בעבר הירדן מזרחה • על כרחך פסוק שני חסר ממנו כי היה לו לומר וחצי שבט המנשה כבר לקחו נחלתם לפיכך יש לך לומר כי פסוק זה עולה על סוף הפסוק שכתוב בו וחצי שבט המנשה • אף ע"פ שמדברים הפסוקים בשני חצאי שבט מנשה לאחד מהם חילק משה ולשני חילק יהושע • ואני שמואל מצאתי פסוק שלישי בדברי הימים דומתן במשפחות בני יהונתן בן שאול • ובני מיכה פיתון ומלך ותרע (אחז) ואחז הוליד את יהועדה ויהועדה הוליד את עלמת וגו' ואותה פרשה נשנית בפולה בתוך דף אחר תחלת הפרשה אשר נשנית ובנבעון ישבו וסוף הפרשה אלה בני אצל • וכתיב ובני מיכה פיתון ומלך ותחרע • ואחז הוליד וגו' • בעל כ"ך חסר ואחז מפסוק זה שהיה לו לכתוב ותחרע ואחז ואחז הוליד אלא שיבת ואחז הוליד עולה על פסוק שלמעלה כאילו כתיב ובני מיכה פיתון ומלך ותחרע ואחזי ואחז הוליד וגו' שכך כתוב בפרשה ראשונה: (טו) כל אלופים שבפרשה משרי עיירות ומשפחות • ואלוף קרח הנזכר בבני אליפז • נראה בעיני שהוא תמנע שמבני אליפז הנזכר בדברי הימים שהרי בבני אהליבמה יש	אשה קלר ימיס וכנע רוגז: (ז) ולא יכלה ל' הכל ואיכך ולא יכלה עוד כלפיו • לפי שיעקב מרחם עליו שביב ומליס עבדו עבודה טובים ולא היה יכול

וְיָת־בַּיְתֵהִי וְיָת כָּל־בְּעִירֵהּ וְיָת כָּל־קִנְיָנֵהּ דִּי קְנָא בְּאַרְעָא דִכְנָעַן
וַאֲזַל לְאַרְעָא אֲחֳרֵי מִן־קֳדָם יַעֲקֹב אָחוּהִי: ז אֲרֵי־הֲוָה קִנְיָנְהוֹן סַגִּי
מִלְּמִתַּב כַּחֲדָא וְלָא יְכִילַת אַרְעָא תּוֹתְבוּתְהוֹן לְסוֹבְרָא יָתְהוֹן מִן־קֳדָם
גֵּיתֵיהוֹן: ח וִיתֵיב עֵשָׂו בְּטוּרָא דְשֵׂעִיר עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם: ט וְאִלֵּין
תּוֹלְדַת עֵשָׂו אֲבוּהּ דְּאֱדוֹמָאֵי בְּטוּרָא דְשֵׂעִיר: י אִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי־
עֵשָׂו אֱלִיפַז בַּר־עָדָה אִתַּת עֵשָׂו רְעוּאֵל בַּר־בָּשְׂמַת אִתַּת עֵשָׂו:
יא וַהֲווֹ בְּנֵי אֱלִיפַז תֵּימָן אוֹמָר צְפוֹ וְגַעְתָּם וּקְנַז: יב וְתִמְנַע הֲוַת
לְחֵינָתָא לֶאֱלִיפַז בַּר־עֵשָׂו וִילִידַת לֶאֱלִיפַז יָת־עֲמָלֵק אִלֵּין בְּנֵי עָדָה
אִתַּת עֵשָׂו: יג וְאִלֵּין בְּנֵי רְעוּאֵל נַחַת וָזֶרַח שַׁמָּה וּמִזָּה אִלֵּין הֲווֹ בְּנֵי
בָשְׂמַת אִתַּת עֵשָׂו: יד וְאִלֵּין הֲווֹ בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה בַּת־
צִבְעוֹן אִתַּת עֵשָׂו וִילִידַת לְעֵשָׂו יָת־יְעוּשׁ וְיָת־יַעְלָם וְיָת־קֹרַח:
טו אִלֵּין רַבְרְבֵי בְנֵי־עֵשָׂו בְּנֵי אֱלִיפַז בּוּכְרָא דְעֵשָׂו רַבָּא תֵּימָן רַבָּא

ר ש"י	
כסוף העמן (כ"ל): (ו) וילך אל ארץ • לגור ה בלשון ימלה: (ז) ולא יכלה ארץ מגוריהם • לספיק מרעה לבהמות שלהם • ומ"ל (כ"ל) מפני יעקב אחיו • מפ' בטר חוב על גזילת כי גם יוסף זרעך המוטל על זרעו על יהוה אמר אלך לי מכאן אין לי חלק לא במתנה שנתנה לו האדם ולא בפרעון הטטר ומפני הכוחה שמכר בכורתו: (ט) ואלה • התולדות שהולידו בניו עכשיו	קמץ בז"ק • פתח בס"ם

ומ"ם מל"ל דלשון מרי קרח היו ו"ל כיון דלא הביב לוהו בכניו לא בכניו לא הבליבמה ואח"כ חבר לוהו לוהים על לוהים ס"ם ממנר היה: ה דאל"כ לפה לוהי מפרש לוהים אדון הכל: ו כלומר ושוב עשה אחר: ז (רמ"ם) דאל"כ כל"ל ומתנע היתה פלגש ובו' הכל"ל ומתנע מכיר בם מזכיר בם אתו עפי מכני לוהים אחרים גם מל"ם בהיה לו אבלם ל"ם לדודים וכו' עד הלוהי ואחיה פלגש וכו' וכן פרש"י בסוף המ"ם הוקק לכתוב מספחות אחרי וק"ל: ח ל' הכל"ם ואח"ם מל"ל דיש כאן ממדות דלמה לאחר מתם שעיר אחרי כשא לוהים אבם שעיר והוליד ממנה

ממלך לשעיר: (יב) ותמנע היתה פילגש • לכודיע גדולתו של אליפז כמה היו אחיה לידבק בזרעו המנע זו בת הלופים היתה שמ"ל ואחות לוטן המנע ולוטן מהלופי יושבי שעיר היה מן החורים שהבו בם לפיכך אליפז אחיו זוכה להנשא לך ז הלוהי אחיה פילגש • ובדברי הימים מונה אותה בבניו של אליפז ה מלמד שבא על אליפז ולא מנע מביאיהם וכשנולדה נעשית פילגשו וזו ואחות לוטן המנע ולא מנאה עם בני שעיר שבהיה מן בלם ולא מן בלם: (טו) אלה אלופי בני עשו • רלש

אַלּוּף קְנַז׃ מו אַלּוּף קֹרַח אַלּוּף גַּעְתָּם אַלּוּף עֲמָלֵק אֵלֶּה
אַלּוּפֵי אֱלִיפַז בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה׃ יז וְאֵלֶּה בְּנֵי
רְעוּאֵל בֶּן־עֵשָׂו אַלּוּף נַחַת אַלּוּף זֶרַח אַלּוּף שַׁמָּה אַלּוּף
מִזֶּה אֵלֶּה אַלּוּפֵי רְעוּאֵל בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי בָשְׂמַת
אִשֶּׁת עֵשָׂו׃ יח וְאֵלֶּה בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה אֵשֶׁת עֵשָׂו אַלּוּף
יְעוּשׁ אַלּוּף יַעְלָם אַלּוּף קֹרַח אֵלֶּה אַלּוּפֵי אָהֳלִיבָמָה בַּת־
עֲנָה אֵשֶׁת עֵשָׂו׃ יט אֵלֶּה בְּנֵי־עֵשָׂו וְאֵלֶּה אַלּוּפֵיהֶם הוּא
אֱדוֹם׃ ס שביעי כ אֵלֶּה בְּנֵי־שֵׂעִיר הַחֹרִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
לוֹטָן וְשׁוֹבָל וְצִבְעוֹן וַעֲנָה׃ כא וְדִישֹׁן וְאֵצֶר וְדִישָׁן אֵלֶּה
אַלּוּפֵי הַחֹרִי בְּנֵי שֵׂעִיר בְּאֶרֶץ אֱדוֹם׃ כב וַיִּהְיוּ בְּנֵי־
לוֹטָן חֹרִי וְהֵימָם וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע׃ כג וְאֵלֶּה בְּנֵי
שׁוֹבָל עַלְוָן וּמָנַחַת וְעֵיבָל שְׁפוֹ וְאוֹנָם׃ כד וְאֵלֶּה בְּנֵי־
צִבְעוֹן וַאַיָּה וַעֲנָה הוּא עֲנָה אֲשֶׁר מָצָא אֶת־הַיֵּמִם
בַּמִּדְבָּר בִּרְעֹתוֹ אֶת־הַחֲמֹרִים לְצִבְעוֹן אָבִיו׃ כה וְאֵלֶּה
בְּנֵי־עֲנָה דִישֹׁן וְאָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה׃ כו וְאֵלֶּה בְּנֵי דִישָׁן חֶמְדָּן
וְאֶשְׁבָּן וְיִתְרָן וּכְרָן׃ כז אֵלֶּה בְּנֵי־אֵצֶר בִּלְהָן וְזַעֲוָן וַעֲקָן׃

שפתי חכמים — **פתח בס"פ** — **ר ש"י**

תמנע • ופירש"י מי דה"מ כיון שיך לומר שהיתה כתו פלגשו כפרשה בשלח בשבת תליה על תבת שעיר בתיבות לא היו יודעין הטולם בתמנע היתה בת תליפו ול"ע דהם היתה כתו בת תליפו ומה כתיב והחוק לשון כתינת לו לתו כתו בת תליפו היתה הנה מבת מתמנע שבת תליפו על תבת שעיר בשוד שהיה מי וכיו הטולם סמוכין שהיה כתו בת שע" ותתיב לוטן מן כתב ומן כתב בת לתמנע גדולתו בת תמנע הכל לי היה כתב תמנע כתו בת תליפו כיתבר ותת"ל בשלה תניפו לעולם כי בת מתבר בכתו למנ"ע בת לוטדיע בכתוב שבת תתוס נוטן לי לוטדיע גדולתו בת תמנע ו"ל וכת היה כיתב מוהנו בת תמנע כביעי בת שבתי בכיתבר בשת תליפו תבת שעיר וכולד מתבר תמנע ודו"ל ל"ל והרא"ם מ' מבוס דבל כמשפחות בלוי לא נכתבו כאן לא נכתבו בשבת תליפו נכו קלוגות פגיע: מ לשבר כיו נביתים בתבת בת מספחות: (ב) יושבי הארץ • שהיו יושביה קודם שבא עשו לשם • וכנותיהו דרשו (שבת פט) שהיו בקיתין ביושבה בת תרן מלא קנה זה לזיתים מלא קנה זה לענבים שהיו טוענין העבר ויודעין מי זו נטיעה לחייב לה: (כד) וא"ה וענה • ו' יחיה והוא כמו היה ועינה והרבה ים במקרא (דניאל ח) תת וקדם ובאה מרמה (תהלים עו) נרדם ורכב וסוס: הוא ענה • שלמדו למעלה שהוא אחיו של נבעון וכאן הוא קורא

אומר רבא צפו רבא קנז׃ מו רבא קרח רבא נעתם רבא עמלק
אלין רברבי דאליפז בארעא דאדום אלין בני עדה׃ יז ואלין בני
רעואל בר־עשו רבא נחת רבא זרח רבא שמה רבא מזה אלין
רברבי רעואל בארעא (ד)אדום אלין בני בשמת אתת עשו׃
יח ואלין בני אהליבמה אתת עשו רבא יעוש רבא יעלם רבא קרח
אלין רברבי אהליבמה בת־ענה אתת עשו׃ יט אלין בני־עשו ואלין
רברבניהון הוא אדום׃ כ אלין בני־שעיר חוראה יתבי דארעא
לוטן ושובל וצבעון וענה׃ כא ודשון ואצר ודישן אלין רברבי חוראי
בני שעיר בארעא דאדום׃ כב והוו בני־לוטן חורי והימם ואחתה
דלוטן תמנע׃ כג ואלין בני שובל עלון ומנחת ועיבל שפו ואונם׃
כד ואלין בני צבעון ואיה וענה הוא ענה די אשכח ית־גברייא
במדברא כד־חוה־רעי ית־חמרייא לצבעון אבוהי׃ כה ואלין בני־
ענה דישן ואהליבמה בת־ענה׃ כו ואלין בני דישן חמדן ואשבן
ויתרן וכרן׃ כז אלין בני־אצר בלהן וזעון ועקן׃

רש"ם — **בעל הטורים**

קרח אחר: (כ) יושבי הארץ • מתחלה ובני עשו יירשום ככתוב באלה הדברים וישבו תחתם • (כב) ואחות לוטן תמנע • לפי שהיה גדול שבאחיו קורא לה אחות לוטן וכן אחות נביות • וכן כרים הנביאה אחות אהרן: (כד) ואיה וענה • נראה בעיני כך שמן ופסי ושתי ואע"פ שבדברי היימים כתיב איה וענה אין לדקדק בכך כאשר כתיב בתורה עוץ וחול וגתר ומש • ובדברי הימים ומשך והמפרש לו' יתירה יש להמוה כה היה לו לכתוב ו' יתירה בזה יותר משאר בני' והראיות שמביאים אינן כי אוהן ווי"ן שמביאין אינן יתירות ותשב תמר ושוממה • פירוש כמו שבי אלמנה בית אביך כי הישיבה הוא כפל לשון של שוממה • והרי הוא כאילו כתיב והשב בדודה ושוממה • מגערתך אלהי יעקב נרדם ורכב וסוס • כך פירושו • מגערת אלהי יעקב נרדם חיל שונאינו הנזכר למעלה וגם רכבו וסוסיו כדכתיב סוס ורכבו רמה בים: הוא ענה • שנזכר ביומי משה על שם גבורתו • אשר מצא את הימים הגבורים או חיות רעות ונצחם • לפי פשוטו אין לדקדק יותר: (לא) לפני מלך מלך לפני משה שהרשיע

שפתי חכמים — **ר ש"י**

המשפחות: י וה"מ מנ"ע דלבעון בת על אחו דהיה תשבו על שעיר דלמת שעיר הכי בת לבעון בת על תשבו בל לבעון וכולד הם ענה והטולם היו בת לבעון בת על דבעו בל לבעון כיה תכל כאמה בת בל שעיר כיה אחיו בל לבעון ו"ל דסברא הוא דמגיע קלקולן בת ולבל ולבעיל נמי פלגו לבעון כיה המקולקל דבת על לוחו תשבו בל ענה ואין סברא לומר דשבו מקולקלן היו על כלתו דלמת ענה כיה המקולקל ובת על אחו תשבו בל לבעון ו"ל ה"ל כיו שני מקולקלין בגה ושניר וכיון שיטיון לקלום בבל בלבעון פגיע • הרא"ם • הבאים

המקולקל

אונקלוס — קלח

מלוכו כמו מלמד שבא לבעון על ' למו וכולד לת ענה: את הימים • פרדיס הרביע המור על סוס נקבה וילדה פרד והוא סיס ממזר והביא פכונין לעולם (הולין ז) ולמה נקרא שמם ימים שמימקן מזעלת על הכריות דלמר

הל"ה לעיל בטיפה מנ"ע דלבעון כיה המקולקל ובת על כלתו דלמת ענה כיה המקולקל ובת על אחו תשבו בל לבעון ו"ל ה"ל כיו שני מקולקלין בגה ושניר וכיון שיטיון לקלום בבל בלבעון פגיע • הרא"ם • הבאים

כח אֵלֶּה בְּנֵי־דִישָׁן עוּץ וַאֲרָן׃ כט אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי אַלּוּף
לוֹטָן אַלּוּף שׁוֹבָל אַלּוּף צִבְעוֹן אַלּוּף עֲנָה׃ ל אַלּוּף דִּישָׁן
אַלּוּף אֵצֶר אַלּוּף דִּישָׁן אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי לְאַלְּפֵיהֶם
בְּאֶרֶץ שֵׂעִיר׃ פ לא וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ
אֱדוֹם לִפְנֵי מְלֹךְ־מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ לב וַיִּמְלֹךְ בֶּאֱדוֹם
בֶּלַע בֶּן־בְּעוֹר וְשֵׁם עִירוֹ דִנְהָבָה׃ לג וַיָּמָת בֶּלַע וַיִּמְלֹךְ
תַּחְתָּיו יוֹבָב בֶּן־זֶרַח מִבָּצְרָה׃ לד וַיָּמָת יוֹבָב וַיִּמְלֹךְ
תַּחְתָּיו חֻשָׁם מֵאֶרֶץ הַתֵּימָנִי׃ לה וַיָּמָת חֻשָׁם וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו
הֲדַד בֶּן־בְּדַד הַמַּכֶּה אֶת־מִדְיָן בְּשְׂדֵה מוֹאָב וְשֵׁם עִירוֹ
עֲוִית׃ לו וַיָּמָת הֲדַד וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שַׂמְלָה מִמַּשְׂרֵקָה׃
לז וַיָּמָת שַׂמְלָה וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שָׁאוּל מֵרְחֹבוֹת הַנָּהָר׃
לח וַיָּמָת שָׁאוּל וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו בַּעַל חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר׃
לט וַיָּמָת בַּעַל חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדַר וְשֵׁם
עִירוֹ פָּעוּ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מְהֵיטַבְאֵל בַּת־מַטְרֵד בַּת מֵי זָהָב׃
מסורה ס וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אַלּוּפֵי עֵשָׂו לְמִשְׁפְּחֹתָם לִמְקֹמָתָם
בִּשְׁמֹתָם אַלּוּף תִּמְנָע אַלּוּף עַלְוָה אַלּוּף יְתֵת׃ מא אַלּוּף

שפתי חכמים

מסרס"ל לפה נעבה שהי כנים מקולקלין אחת נעבה כלפו בל לכעון ואחת נעבר אחו בל לכעון ו"ל שהכנים היו נקלחות מקולקלין שהו לאין מוציו מעשה כלל אבל אחים שנעשה מעשה נקלת מקולקל. ה"ל כנים ישלים לומר אחוסות הייט אבל אחים היט יכל לפעור עלמו בשעבה ז לפי כלין קשי אלה לדעת: כ ר"ל דהכי חמינא היה נזכה ואחר מימי לא אחלוני אדם על מפס פרדס ושחלה ואחתי לו רשולה: ל ר"ל היו דמיכ ולאחוס אלוס יאחוז מבמעב דלא ישו בגדולה ולא כשהאלים אלבו ישראל: בטל המלכים בל עבו בל אחו זמן אמלוס בדמפרב ואחל: מ דהוא היה אחרון ופיר בימיו אחתיה מלכות אב עבו וכן בימי שאול בהיה המלך

אדום מתחת יד יהודה וימליכו עליהם מלך
(לג) יובב בן זרח מבצרה. כגרס מעני מעלה היא אמר' (ירמיה מח) ועל קריות ועל

עוץ וַאֲרָן: כט אִלֵּין רַבְרְבֵי חוֹרָאֵה רַבָּא לוֹטָן רַבָּא שׁוּבָל רַבָּא צִבְעוֹן
רַבָּא עֲנָה: ל רַבָּא דִּישָׁן רַבָּא אֵצֶר רַבָּא דִּישָׁן אִלֵּין רַבְרְבֵי חוֹרָאָה
לְרַבְרְבָנֵיהוֹן בְּאַרְעָא דְשֵׂעִיר: לא וְאִלֵּין מַלְכֵיָא דִּי מְלִיכוּ בְּאַרְעָא
דַאֲדוֹם קֳדָם דִּי־מְלַךְ־מַלְכָּא לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל: לב וּמְלַךְ בְּאֲדוֹם בֶּלַע
בַּר־בְּעוֹר וְשׁוּם קַרְתֵּהּ דִּנְהָבָה: לג וּמִית בֶּלַע וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי
יוֹבָב בַּר־זֶרַח מִבָּצְרָה: לד וּמִית יוֹבָב וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי חֻשָׁם מֵאַרְעָא
דְּרוֹמָא: לה וּמִית חֻשָׁם וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי הֲדַד בַּר־בְּדַד דְּקַטֵּיל יָת
מִדְיָנָאֵי בְּחַקְלָא דְמוֹאָב וְשׁוּם קַרְתֵּהּ עֲוִית: לו וּמִית הֲדַד וּמְלַךְ
תְּחוֹתוֹהִי שַׂמְלָה מִמַּשְׂרֵקָה: לז וּמִית שַׂמְלָה וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי שָׁאוּל
מֵרְחוֹבֵי דְעַל פְּרָת: לח וּמִית שָׁאוּל וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי בַּעַל חָנָן בַּר־
עַכְבּוֹר: לט וּמִית בַּעַל חָנָן בַּר־עַכְבּוֹר וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי הֲדַר וְשׁוּם
קַרְתֵּהּ פָּעִו וְשׁוּם אִתְּתֵהּ מְהֵיטַבְאֵל בַּת־מַטְרֵד בַּת מִצְּלְחָא דַהֲבָא:
מ וְאִלֵּין שְׁמָהַת רַבְרְבֵי עֵשָׂו לְזַרְעֵיתְהוֹן לַאֲתְרֵיהוֹן בִּשְׁמָהָתְהוֹן רַבָּא
תִּמְנַע רַבָּא עַלְוָה רַבָּא יָתֵת: מא רַבָּא אָהֳלִיבָמָה רַבָּא אֵלָה רַבָּא

ר ש ב"ם

את ישראל. כל שרי עם ועם קורא מלך עד דוד. מצאתי ביוסיפון אחרי אלו המלכים קרוב לארבעים מלכים נקובי שמות זה אחר זה: (לט) בת מי זהב. אינו מדקדק לפי פשוטו בשמות כל כך: (מ) ואלה שמות אלופי עשו למשפחותם למקומתם. באלופים הללו מזכיר מקצתם של אלופים הנאמרים למעלה בבני עשו. ויש לומר שלבסוף נעשו אלו האחרונים עיקר להיות אלופי עיר ועיר דכתיב כאן למקומותם בארץ אחוזתם וראיה לדבר שבכל פרשיות בני עשו ובני שעיר והמלכים אשר מלכו עד סוף הפרשה כולה. הנם כתובים בדברי הימים ופרשת אלופי בני עשו הראשונה אינה נזכרת שם כלל כי אם אלופי פרשה שנייה לבד:

ר ש"י

כגרס וגו'. ולפי שהעמודים מלך לאדום עתידה לגלות: ב עמהם אמר (ישעיה לד) כי זבח לה' בבצרה (לה) המכה את מדין בשדה מואב. אבל מדין על מואב למלחמה והלך מלך אדום לעזור את מואב ומאלן אמו לאמדים אסון מדין ומואב מריעים זה עם זה וכימי בלעם עשו אלוס לאתקבל על ישראל: (לט) בת מי זהב. מסו זהב עביר היה ואין זהב אחוב בעיניו לאלוס:

(מ) ואלה שמות אלופי עשו. שנקלאו על שם מדינותיהם לאמר שמות הדר ופסקה

בעל הטורים

(לט) ושם אשתו. מזכר שם אשתו מלמד שאין לו ילדה שהיתה בת בנות ועשירה: מוסב לאן ת' מלכים י"ל אלופים ומגדן נלמדו בגבולו י"ל שופטים מיסיבב עד שמואל וח' מלכים עד יאוש ואכה ואלה לעבד:

(מא) ואלה שמות אלופי עשו למשפחותם. אלופים הנאמרים למעלה בבני עשו. ר"ח מימי לא אלוני אדם ב על מכת פרדס לבנה ומיה. (והלא קא הזכן דמיה אל הקרי והיה אלא והיתה כי המלכ לא תתרבא לעולם. ברש"ו יכן) ולא סוזקן לכהוב לא מבפסוק סחורי הלא מפני המנע ולהודיע גדולת אברהם כמו שפירשתי למעלה: (לא) ואלה המלכים וגו'. שמהם היו וכגדן העמיד יעקב ובטל מלכות עשו בימיהם לולאו הן אחוז ואיש בשת דוד ובלמה רחבעו אביה אבא יהושפט וכימי יורם ב בו כתיב (מ"ב ה) בימיו פשע וכימי אחוז כתיב הין מלך באדום נגד מלך:

אָהֳלִיבָמָה אַלּוּף אֵלָה אַלּוּף פִּינֹן׃ מב אַלּוּף קְנַז אַלּוּף
תֵּימָן אַלּוּף מִבְצָר׃ מג אַלּוּף מַגְדִּיאֵל אַלּוּף עִירָם אֵלֶּה ׀
אַלּוּפֵי אֱדוֹם לְמֹשְׁבֹתָם בְּאֶרֶץ אֲחֻזָּתָם הוּא עֵשָׂו אֲבִי
אֱדוֹם׃ פ פ פ ק״ד · קל״ט כימין ומפטירין הזון מוכדיס כמ״ע :

שפתי חכמים

מגדיאל אבל אתתיים כגון אלוף קנז וכו׳ תפשר שהן נקראים על שם שולדותם מאחר שנתרים למעלה בשמות אלו ג״כ וכן אלוף תימנה תמנע ״ל שמות שולדותם טפי מאחר דמליט לשל שם שמות הדם ואינו ג״כ אין כונת שם שמות מדינה עכ״ל עניית בל״ת א נסדר ויבלת ים כה לא מעשה אחם :
ב לא יאכלו ב״י ביד הנשה · ולוקח (נז:ב) ומוכג כבל מקום · חמן ז״ע :

רש״י

מכם מלכות והרחבונים המכרים למעלה שם שמות הולדותם וכן מפו״ש בדברי הימים

הפטרת וישלח בתרי עשר (בהושע סימן י״א)

הפטרה זו וגם הפטרת ויברח יעקב היא הפטרה ויש לספרדים מנהג שהם בנביא אחד אבל אשכנזים מכטיחין מוזא רק ויברח יעקב לבד וכוישלח הזון מוכדיס כמנהג כמנ״ס ובלנוס:

וְגַמִּי תְלוּאִים לִמְשׁוּבָתִי וְאֶל־עֹל יְקָרָאוּ יַחַד לֹא יְרוֹמֵם׃ אֵיךְ
אֶתֶּנְךָ אֶפְרַיִם אֲמַגֶּנְךָ יִשְׂרָאֵל אֵיךְ אֶתֶּנְךָ כְּאַדְמָה אֲשִׂימְךָ
כִּצְבוֹאִים נֶהְפַּךְ עָלַי לִבִּי יַחַד נִכְמְרוּ נִחוּמָי׃ לֹא אֶעֱשֶׂה חֲרוֹן אַפִּי
לֹא אָשׁוּב לְשַׁחֵת אֶפְרַיִם כִּי אֵל אָנֹכִי וְלֹא־אִישׁ בְּקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ וְלֹא
אָבוֹא בְּעִיר׃ אַחֲרֵי יְהוָה יֵלֵכוּ כְּאַרְיֵה יִשְׁאָג כִּי־הוּא יִשְׁאַג וְיָחֲרְדוּ
בָנִים מִיָּם׃ יֶחֱרְדוּ כְּצִפּוֹר מִמִּצְרַיִם וּכְיוֹנָה מֵאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהוֹשַׁבְתִּים
עַל־בָּתֵּיהֶם נְאֻם־יְהוָה׃ סְבָבֻנִי בְכַחַשׁ אֶפְרַיִם וּבְמִרְמָה בֵּית יִשְׂרָאֵל
וִיהוּדָה עֹד רָד עִם־אֵל וְעִם־קְדוֹשִׁים נֶאֱמָן׃ אֶפְרַיִם רֹעֶה רוּחַ וְרֹדֵף
קָדִים כָּל־הַיּוֹם כָּזָב וָשֹׁד יַרְבֶּה וּבְרִית עִם־אַשּׁוּר יִכְרֹתוּ וְשֶׁמֶן לְמִצְרַיִם
יוּבָל׃ וְרִיב לַיהוָה עִם־יְהוּדָה וְלִפְקֹד עַל־יַעֲקֹב כִּדְרָכָיו כְּמַעֲלָלָיו
יָשִׁיב לוֹ׃ בַּבֶּטֶן עָקַב אֶת־אָחִיו וּבְאֹנוֹ שָׂרָה אֶת־אֱלֹהִים׃ וַיַּשַּׂר אֶל־
מַלְאָךְ וַיָּכֹל בָּכָה וַיִּתְחַנְּנֵהוּ בֵּית־אֵל יִמְצָאֶנּוּ וְשָׁם יְדַבֵּר עִמָּנוּ׃

ויהוה

מצורת ציון מלאים · ל״ מסך : לשוכמי · ל״ הסכם : פל · ל״ עליון : תמנך · ל״ מכורה : נכתבו · נתזמתו :
מתומי · ל״ תרטה : ויתחנו · ויפכנו · ל״ שכיבה : רד · תובל : רושה · ל״ מרשה :
פרוס · רוח קדים · הבד · ושוקק : יוכל · ל״ כבלוה : עקב · לתת בעקב : ובלוטו · ובלוטו : שיס · ל״ מרקם :
ויוכל : ל״ יטלם : ובנו · שש · פשוב · ל״ שקע :

פִּינֹן׃ מב רַבָּא קְנַז רַבָּא תֵּימָן רַבָּא מִבְצָר׃ מג רַבָּא מַגְדִּיאֵל רַבָּא
עִירָם אִלֵּין רַבְרְבֵי אֱדוֹם לְמוֹתְבְנְהוֹן בְּאַרְעָא אַחֲסַנְתְּהוֹן הוּא
עֵשָׂו אֲבוּהוֹן דְּאֱדוֹמָאֵי :

רש״י

ויומה כדד ויכין לאופי אדום אלוף תמנע וגו׳ (מג) מגדיאל · כיא לומי :

שפתי חכמים

ראייה ממגדיאל שהוא שם מקום לבן י״ל שהוא מקום ע״ם מדינותיהם שבא זה ועליה על זה :

חסלת פרשת וישלח

חסלת פרשת וישלח

הפטרת וישלח

וַיהוָה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת יְהוָה זִכְרוֹ׃ וְאַתָּה בֵּאלֹהֶיךָ תָּשׁוּב חֶסֶד וּמִשְׁפָּט
שְׁמֹר וְקַוֵּה אֶל־אֱלֹהֶיךָ תָּמִיד׃ כְּנַעַן בְּיָדוֹ מֹאזְנֵי מִרְמָה לַעֲשֹׁק אָהֵב׃
וַיֹּאמֶר אֶפְרַיִם אַךְ עָשַׁרְתִּי מָצָאתִי אוֹן לִי כָּל־יְגִיעַי לֹא יִמְצְאוּ־לִי עָוֹן
אֲשֶׁר־חָטָא׃ וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם עָד אוֹשִׁיבְךָ בָּאֹהָלִים
כִּימֵי מוֹעֵד׃ וְדִבַּרְתִּי עַל־הַנְּבִיאִים וְאָנֹכִי חָזוֹן הִרְבֵּיתִי וּבְיַד הַנְּבִיאִים
אֲדַמֶּה׃ אִם־גִּלְעָד אָוֶן אַךְ־שָׁוְא הָיוּ בַּגִּלְגָּל שְׁוָרִים זִבְּחוּ גַּם
מִזְבְּחוֹתָם כְּגַלִּים עַל תַּלְמֵי שָׂדָי׃

הפטרת וישלח לספרדים בתרי עשר (עובדיה א׳)

סגם ממלא כתומסים כתוב שהיא הפטרה רק לספרדים · אך מבואר בנמנ״ס
ולנוס שהיא הפטרת ויבלת בין לספרדים בין לאשכנזים :

חֲזוֹן עֹבַדְיָה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה לֶאֱדוֹם שְׁמוּעָה שָׁמַעְנוּ מֵאֵת יְהוָה
וְצִיר בַּגּוֹיִם שֻׁלָּח קוּמוּ וְנָקוּמָה עָלֶיהָ לַמִּלְחָמָה׃ הִנֵּה קָטֹן
נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם בָּזוּי אַתָּה מְאֹד׃ זְדוֹן לִבְּךָ הִשִּׁיאֶךָ שֹׁכְנִי בְּחַגְוֵי־סֶלַע
מְרוֹם שִׁבְתּוֹ אֹמֵר בְּלִבּוֹ מִי יוֹרִידֵנִי אָרֶץ׃ אִם־תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר וְאִם־
בֵּין כּוֹכָבִים שִׂים קִנֶּךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם־יְהוָה׃ אִם־גַּנָּבִים בָּאוּ־
לְךָ אִם־שֹׁדְדֵי לַיְלָה אֵיךְ נִדְמֵיתָה הֲלוֹא יִגְנְבוּ דַיָּם אִם־בְּצִרִים בָּאוּ
לְךָ הֲלוֹא יַשְׁאִירוּ עֹלְלוֹת׃ אֵיךְ נֶחְפְּשׂוּ עֵשָׂו נִבְעֲשׁוּ מַצְפֻּנָיו׃ עַד־

קטן בויק הגבול

מצורת ציון מנעו · סותר : מחזיר · מקלו : חון · כת : תוטיבו · ל״ יעיבה : מועד · זמן : חון · נעולה :
לתן · מבל : מגיס · פל : מלפי · מרוגה :

הַנִּבּוֹל שִׁלְחוּךְ כָּל גְּנֹשֵׁי בְרִיתֶךָ הִשִּׁיאוּךָ יָכְלוּ לְךָ אַנְשֵׁי שְׁלֹמֶךָ
לַחְמְךָ יָשִׂימוּ מָזוֹר תַּחְתֶּיךָ אֵין תְּבוּנָה בּוֹ׃ הֲלוֹא בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־
יְהוָה וְהַאֲבַדְתִּי חֲכָמִים מֵאֱדוֹם וּתְבוּנָה מֵהַר עֵשָׂו׃ וְחַתּוּ גִבּוֹרַיִךְ
תֵּימָן לְמַעַן יִכָּרֵת־אִישׁ מֵהַר עֵשָׂו מִקָּטֶל׃ מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב תְּכַסְּךָ
בוֹשָׁה וְנִכְרַתָּ לְעוֹלָם׃ בְּיוֹם עָמְדְךָ מִנֶּגֶד בְּיוֹם שְׁבוֹת זָרִים חֵילוֹ
וְנֵכָרִים בָּאוּ שְׁעָרוֹ וְעַל־יְרוּשָׁלִַם יַדּוּ גוֹרָל גַּם־אַתָּה כְּאַחַד מֵהֶם׃
וְאַל־תֵּרֶא בְּיוֹם־אָחִיךָ בְּיוֹם נָכְרוֹ וְאַל־תִּשְׂמַח לִבְנֵי־יְהוּדָה בְּיוֹם
אָבְדָם וְאַל־תַּגְדֵּל פִּיךָ בְּיוֹם צָרָה׃ אַל־תָּבוֹא בְשַׁעַר־עַמִּי בְּיוֹם
אֵידָם אַל־תֵּרֶא גַּם־אַתָּה בְּרָעָתוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ וְאַל־תִּשְׁלַחְנָה בְחֵילוֹ
בְּיוֹם אֵידוֹ׃ וְאַל־תַּעֲמֹד עַל־הַפֶּרֶק לְהַכְרִית אֶת־פְּלִיטָיו וְאַל־תַּסְגֵּר

בראשית לז וישב

לז א **וַיֵּשֶׁב**־יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ ב אֵלֶּה
תֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן־שְׁבַע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה

שפתי חכמים

א דק"ל דכי"ל למתוס מקודם ואלה תולדות יעקב ואח"כ וישב יעקב כמו שמליט לעיל גבי עשו דתניא מקודם תולדותיו ואח"כ ויהי בימיו ומאחר לתר שכתב וט' לעומר שלא בא לכתוב לשמם תולדותיו של יעקב אלא בא לפרש יושבו ותולדותיו ליתר מפיהם שהרי כתיב וישב עשו ישוב מפרש יושבו ישוב תולדותיו שהרי כתיב וישב עשו בהר שעיר הרי יושבו ואח"כ מפרש תולדותיו דכתיב ואלה תולדות עשו וגו' ואח"כ מפרש יושבו כמו דכתיב ואלה שמות בני עשו שבשתחוה לקומותם וגו' אלה אלופי חרוש למשבותם • וחבו שקט אחר שכתב לך יושבו עשו ר"ל גנס בפרשתו מפרש יושבו ותולדותיו ח"כ כאן גבי יעקב ג"כ מפרש יושבו ותולדותיו ושיהי תולדותיו הא דכתיב וישב יעקב הרי יושבו ואח"כ כתיב ואלה תולדות יעקב כ"ל ואלה יושבי תולדות יעקב גם הם כמו יושבי תולדות עשו ומתחיל לספר המקרים שקרו לסם כד בוחס שם • ותחלת המקרים יוסף בן י"ז שנה נמכר

ויסב יעקב הפשתים הזה נכנסו גמלין טעונים פשתן הפשתים המה אנה יכנס כל הפשתן הזה סיס פיקח אחד משיב לו מיון אחד יולא ממעוה שלך שנוסף את כולו כך יעקב ראה כל האלופים הכתובים למעלה המה ואמר מי יכול לכנוס את כולן מה כתיב למטה אלה תולדות יעקב יוסף וכתיב וסיס בית יעקב אם יוסף נכנס ויעשו לקם מיון

שְׂרִידָיו בְּיוֹם צָרָה׃ כִּי־קָרוֹב יוֹם־יְהוָה עַל־כָּל־הַגּוֹיִם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ
יֵעָשֶׂה לָּךְ גְּמוּלְךָ יָשׁוּב בְּרֹאשֶׁךָ׃ כִּי כַּאֲשֶׁר שְׁתִיתֶם עַל־הַר קָדְשִׁי
יִשְׁתּוּ כָל־הַגּוֹיִם תָּמִיד וְשָׁתוּ וְלָעוּ וְהָיוּ כְּלוֹא הָיוּ׃ וּבְהַר צִיּוֹן
תִּהְיֶה פְלֵיטָה וְהָיָה קֹדֶשׁ וִירֵשׁוּ בֵּית יַעֲקֹב אֵת מוֹרָשֵׁיהֶם׃ וְהָיָה
בֵית־יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לָקַשׁ וְדָלְקוּ בָהֶם
וַאֲכָלוּם וְלֹא־יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו כִּי יְהוָה דִּבֵּר׃ וְיָרְשׁוּ הַנֶּגֶב אֶת־
הַר עֵשָׂו וְהַשְּׁפֵלָה אֶת־פְּלִשְׁתִּים וְיָרְשׁוּ אֶת־שְׂדֵה אֶפְרַיִם וְאֶת שְׂדֵה
שֹׁמְרוֹן וּבִנְיָמִן אֶת־הַגִּלְעָד׃ וְגָלֻת הַחֵל־הַזֶּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־
כְּנַעֲנִים עַד־צָרְפַת וְגָלֻת יְרוּשָׁלַם אֲשֶׁר בִּסְפָרַד יִרְשׁוּ אֵת עָרֵי הַנֶּגֶב׃
וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת־הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַיהוָה הַמְּלוּכָה׃

אונקלוס

א וַיֵּתֵב יַעֲקֹב בְּאַרְעָא תְּוֹתָבוּת אֲבוּהִי בְּאַרְעָא דִכְנָעַן׃ ב אֵלֵין
תּוֹלְדָת יַעֲקֹב יוֹסֵף בַּר־שְׁבַע עַסְרֵי שְׁנִין (כַּד) הֲוָה רָעֵי

בעל הטורים

ר ש"י

(א) **וישב** יעקב • עשו הלך אל ארץ אחרת מפני יעקב אחיו אבל יעקב ישב אצל אביו בארץ מגוריו כי לו משפט הבכורה: (ב) אלה תולדת יעקב • ישבילו ויבינו אוהבי שכל מה שלימדונו רבותינו כי אין מקרא יוצא מידי פשוטו • אף כי עיקרה של תורה באה ללמדנו ולהודיענו ברמיות הפשט והגה ית והלכות והדינין ועל ידי אריכות הלשון ועל ידי שלשים ושתים מדות של ר' ישמעאל • ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי וע"י שלש עשרה מדות של ר' ישמעאל • והראשוני' מתוך חסידותם נתעסקו לנטות אחרי הדרשות שהן עיקר ומתוך כך לא הורגלו בעומק פשוטו של מקרא • ולפי שאמרו חכמים אל תרבו בניכם

שפתי חכמים

ר ש"י

ולא מיוסף שמכלה וקוסף לת כולם • כרס"ו יכן): (ב) אלה תלדות יעקב • ואלה של תולדות ביעקב אלה יסוכיסם וגלגוליסם והא כתיב אלה תולדות יעקב יוסף בן י"ז שנה וגו' ומ"ש ואלה בל תולדות יעקב וזה ל' רש"י ואיזו מלין על הפסוק לכן כתב ואלה ולא אלה בל' כפ' לומר אלה כגלגולי וסכות יסוכי התולדות של יעקב דהייט הכתוב יוסף בן י"ז שנה וגו' ומ"י יוסף כתו למלרים ואח"כ יאמר מכם ובאו אל א"י ואח"כ אמרו ויאמר ה' אל יעקב ... אקרו ל' קדש לישם ולא סיקבה זה נגש"ם

(א) **וישב** יעקב • זהו שאמר הכתוב (לעיל ג') בסוד ה' אשפעיך פנה לאיבך ומכל בגדה שיקראה וכזורה מפרש המקנו והמון ומלבון והצנוחה נגזלת בשקומה דכתיב בעבו ויקר אל הרן הגל ביעקב כתיב ביה וישב יעקב: מגורי • ב' במפרש: כבת ואיהך (אחקאל כ"ח) מגורי אל תרב תפ"ש שהי"ל מגורי אל תדיב ישב לו כיוסים: מגורי אביו • נב' זה חכנון: וישב יעקב בארץ מגורי אביו • אחר בשבר הכבוד הזה בני' וישב לקיים מלום כבוד • [עם המיכות]

בעל הטורים

(ב) אלה תולדות יעקב • אלה בל תולדות יעקב ואלה בל תולדות יעקב: ב זה כפי' לומר אלה כגלגולי וסכות יסוכי התולדות של יעקב דהייט הכתוב יוסף בן י"ז שנה וגו' ומ"ש ואלה בל תולדות יעקב וזה ל' רש"י ואיזו מלין על הפסוק לכן כתב ואלה ולא אלה בל' כפ' לומר אלה כגלגולי וסכות יסוכי התולדות של יעקב דהייט הכתוב יוסף בן י"ז שנה וגו' ומ"ש יוסף כתו למלרים ואח"כ יאמר מכם ובאו אל א"י ואח"כ אמרו ויאמר ה' אל יעקב ... אקרו ל' קדש לישם ולא סיקבה זה נגש"ם

רֹעֶה אֶת־אֶחָיו בַּצֹּאן וְהוּא נַעַר אֶת־בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת־בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־דִּבָּתָם רָעָה אֶל־אֲבִיהֶם׃

שפתי חכמים

יא ז׳ עיקר קושית רש״י כמה דסתחיל ביעקב יוסף אח״כ כתב אלה תולדות יעקב וגו׳ כי״ל לכפר: ב מפני שאין יוסף בן תולדותיו נזכרים בפרשה רק אל ג׳ שבטים ואמ׳ לכן נקט רש״י ונתגלגלים: ד ר״ל אלה כת לפרש אלה תולדות אל יעקב ולא יוסף תולדותיו אמר בכתוב אלה תולדות יעקב יוסף לומר אל תולדותיו נקראו ע״ש יוסף שהרי מפני חבתו אל רחל שילד לו מרחל עבד ז׳ שנים כראשונים ואח״כ ריפה לוקח ואמן לו לת לאה וכולד ממנה בנים ואח״כ כמה לחה ר״ל לאשה ולא ילדה לו בנים ואחר כך מתנה לו רחל בלהה שתהיה לאשה כיון שראתה שאין לה בנים וכולד גם מבלהה בנים ואח״כ נתנה לו לאה גם אפר שפחתה לאשה וגם ממנה כולד בנים ואח״כ ילדה רחל לת יוסף ומיד כשנולד יוסף אמר יעקב לגמן לחשב אל מקום תולדותיו ואח״כ מנלא אל תולדותיו לא היו אלא בשבע יוסף בשלד פרחל: ה ואח״ם וכא כמימן מני כא מרחל ומה בקט יוסף וי״ל ע״מ שיקר מבוהנו לא היה אלא בשבע יוסף כמו שלחתי לפיל ויכו כאחר ילדה רחל לת יוסף ואמר יעקב אלהי וגו׳ דמיירשני לפיל: ו וכא דלא נקט רש״י קלסבר פרים כמו מקט לפיל בפ׳ תולדות בני יצחק מאות דכתיב״ דיק בסיס דומה לו מדמיון זקנים דמיכים״ בסמוך לכך נקט זו ויקוהו דזקנים מטריקו״ן זו ויקוהו וכ״ל: ז כאילו אחר כתולדות שכל מעידים עליכן שכן אל יעקב כמו יוסף כמו בפרק״ל לפיל בני אלה תולדות יצחק בן אברהם לו מאות שכוא ולדו תרמוז לו מה שלילא ליעקב ומפני זה ידעו הכל שכוא בנו: ח דר״ל למה לא כתיב ויהי יעקב בארץ וגו׳: ט (נח״ל) חש״מ דכ״מ שמפרש כרב בן כוא מאות שכתיב חסר כמו וכוא יפר פתח פאהל לו ולוגו יפר וגו׳ מאכ״ל כמה שלין מקום לדרוש ביקש יל״ל המדרש אח״כ אלה תולדות יעקב יוסף שלין לו קצר עם ויפר יעקב לו כ״ל אלה תולדות יעקב לאלוגו וגו׳ ע״כ ל״ל אלה תולדות יעקב יוסף גרמו אלא שקייימה בפתיבה אל ויפר עם ל״ל: כ (נח״ל) דק״ל לפרש כוא ענין אחר כתיב אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה וגו׳ ל דייק מדלא כתיב ויולד יוסף דבמה כמו שכתוב בני מרגלים ויולידו דבמה כאחר לוה כתב כיס בולה ר״ל אלדאמר אמר כיס לכך כתיב כאן ויבא ר״ל שבביא לת הדברים בכוראיתן לאביו אמר ראה לא) כיס לומר דבר מה אלא ראה לאל בני מרגלים כתיב ויולידו ר״ל שהיו מולידים דברים שקרים אלגן: מ חש״מ דבקרא כתיב כמה לת אחיו ר״ל דכיון שיוסף היה מקרב לת בני הבפחות וכסי היו כעשים בעצמן אין היה מקרבן ושוד שכוא היה אוהב אלבן מלהיו לת היה דבר אליהן: נ וקבה דהיינו יקבן לומר שבני יעקב יהיו תמודים אל אלה ולא ח״ו לתת כוא לאמר בעצם יוסף אל זה וי״ל דודאי לת היו תמודים אל זה תלה שיוסף היה טוב בדבר לכך נעשה בסיס לו לעיין בדבר: אל מה אתבונן אל חש״מ ר״ל שהיה רואה אותן אלגלי מבכאים שבתחים ובדיין מפרכסים דמתבר לאוכלים דבין שבתחים מתיה ואחלפו שכוא אור גדול ל״ל אחיסים עדיין הוי חש״מ לו שהיה רואה שאוכלין בן קיצור שאמר בשתיים אחלפו שכוא אור גדול ל״ל אחיסים בן כדין אלא מפני מרחים עין וכוא היה סבור שאמ״ה כוא מין דלייך אחיסה אבוש מרחים עיי״ ועל פה אמלגו בבני בפחות ר״ל מפני שהיו קורחין לבני בלהה ולפה בני בפחות (ומוזמים היה שהיו משעבדים לרחל אלה) וזה לתת כוא שהיו בני הבפחות שהרי גם הבפחות קראם לו אבל כוא היה שבר מדקרו לו בני הבפחות

עִם־אֲחֵי בִלְהָה וְהוּא מְרַבֵּי עִם־בְּנֵי בִלְהָה וְעִם־בְּנֵי זִלְפָּה נָשֵׁי

רש״ם

בהגיון • וגם אמרו העוסק במקרא מדה ואינה מדה העוסק בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו ומתוך כך לא הורגלו כ״כ בפשוטן של מקראות • וכדאברי׳ במסכת שבת הוינא בר תמניא סרי שנין נרסינן כולה תלמודא ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו • וגם רבינו שלמה אבי אמי מאיר עיני גולה שפירש תורה נביאים וכתוב ש נתן לב לפרש פשוטו של מקרא • ואף אני שמואל ב״ר מאיר חתנו זצ״ל נתווכחתי עמו ולפניו והודה לי שאילו היה לופנאי היה צריך לעשות פרושים אחרים לפי הפשטות המתחדשים בכל יום • ועתה יראו המשכילים מה שפירשו הראשוני׳ • אלה תולדות יעקב • אלה המקראות ומאורעות שארעו ליעקב והנה זה הבל הוא • כי כל אלה תולדת האמורים בתורה ובכתובים יש מהם שמפרש בני האדם ויש מהם רבים שמפרשים בני בנים • כאשר פירשתי באלה תולדת נח • למעלה בפ׳ בראשית כתיב ויהי נח בן חמש מאות שנה וילד נח את שם את חם ואת יפת • ואחרי כן מפרש כי השלם חטאו ונח מצא חן ואחרי כן מפרש אלה תולדת נח בני בניו היאך כי נ׳ בנים היה לו וציוה הקב״ה להכניסם בתיבה י״ב הדש ובצאתם ויולדו להם בנים אחר המבול עד שעולים לשבעים בנים שהיו שבעים אומות כדכתיב ומאלה נפרדו וגו׳ וכן בעשו פרשה ראשונה מפרש בני עשו שנולדו לו במקום אביו ואחרי כן וילך אל ארץ וגו׳ וישב לו בהר שעיר וכל הפרשה וכתיב אלה תולדת עשו אבי אדום בהר שעיר • וכל פרשה שניה זאת בבני בני עשו וכשם שמצינו בעשו שפירש שבניו נולדו במנורי אביו קודם שהלך אל ארץ מפני יעקב ובני בניו נולדו בהר שעיר • כן ביעקב למעלה כתי׳ ויהיו בני יעקב שנים עשר וגו׳ • ומפרש לבסוף אלה בני יעקב אשר ילדו לו בפדן ארם ויבא אל יצחק אביו וגו׳ הרי פירש בניו של יעקב והיכן נולדו כאשר בא בבני עשו ועתה כותב אלה תולדת יעקב בני בניו שהיו שבעים והיאך נולדו • כיצד יוסף היה בן שבע עשרה שנה ונתקנאו בו אחיו ומתוך כך ירד יהודה מאת אחיו והיה לו בנים בכזיב ובעדולם • שלה ופרץ וזרח • ונתגלגל הדבר שיוסף הורד מצרימה ונולדו לו במצרימה מנשה ואפרים ובשלח יוסף בשביל אביו וביתו עד שהיו שבעים • וכל זה היה צריך משה רבינו לכתוב שעל זה הוכיחם בשבעים נפש ירדו אבותיך וגו׳: בן שבע עשרה שנה • להודיעך כי עשרים ושתים שנה נעלם מאביו יעקב שהרי בן שלשים שנה היה

בעל המורים

אם עשו לגל סנגור הזה: (ב) דנפש רפה • נגיעי׳ שהם תלוי בתיר מן כתי: דנפש • כגיעי׳ עוות • מלאד אלה״ל הוקא: נער בגיעי׳ שוטר זא״ם (מבלי י׳) ומולית

שפתי חכמים

ר״ש״י

שעיר עזים במכירתו ולא הלכלוהו מי (כדי שילקח בכמיטה) ועל דנה שספר עליהם שקורין לאחיהם עבדים לעבד ממכר יוסף • ועל הערים שספר עליהם ותבא אל אדוניו וגו׳: דבתם • כל לשון דנה פלל״ן נלעז

ג עד שבאו לגלל ישוב • כנה לאשונה יוסף בן שבע עשרה וגו׳ ע״ל אז נתגלגלו וירדו למלרים • זהו אחר ישוב פסוקו אל מקרא להזיק דבר דבור על לופניו • ומ״א דורש אלה הכתוב תולדות יעקב ד״ יוסף מפני כי״ם דברים אתם שכל עלמו אל יעקב לא עבד אלא לבן אלא בראל ד״ ושביה זו לוקוין ר״ל אל יוסף דומה לו וכל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף ז״ה בשבט וזה בשבט זה אחיו מבקש לסרגו וזה אחיו מבקשים לסרגו וכן הרבה בב״ר • ועוד נדרש בו ויעשב ביעקב בשלוה בשלוה קפץ עליו רוגזו אל יוסף מדיקים מבקשים ליעשב בשלוה אומר הקב״ה לא דיין לגדיקים מה שמהוקן לכם לעוה״ב אלא שמבקשים ליעשב בשלוה בעוה״ז: והוא נער • בשיש עושה מעשה נערות ״מתקן בשערו ממשמש בעיניו כדי שיסוה גילה יפה: את בני בלהה • כלומר רגיל אל בני בלהה כלפי שהיו אחיו מבזין אותן והוא מקרבן: את דבתם רעה • כל רעה שהיה רואה לאחיו כי לאה מ״ם היה מגיד לאביו שהיו אוכלין אחר מן הבהמה ומזלזלין בבני הספחות לקרותן עבדים ותחודים על הערוות ג ובשלחן לקח על אחר מן הבהמה ושהיו

ג וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת־יוֹסֵף מִכָּל־בָּנָיו כִּי־בֶן־זְקֻנִים הוּא לוֹ
וְעָשָׂה לוֹ כְּתֹנֶת פַּסִּים: ד וַיִּרְאוּ אֶחָיו כִּי־אֹתוֹ אָהַב אָבִיהֶם
מִכָּל־אֶחָיו וַיִּשְׂנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלֹם: ה וַיַּחֲלֹם
יוֹסֵף חֲלוֹם וַיַּגֵּד לְאֶחָיו וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ: ו וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם שִׁמְעוּ־נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתִּי: ז וְהִנֵּה
אֲנַחְנוּ מְאַלְּמִים אֲלֻמִּים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה קָמָה אֲלֻמָּתִי
וְגַם־נִצָּבָה וְהִנֵּה תְסֻבֶּינָה אֲלֻמֹּתֵיכֶם וַתִּשְׁתַּחֲוֶין לַאֲלֻמָּתִי:
ח וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֶחָיו הֲמָלֹךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם־מָשׁוֹל תִּמְשֹׁל
בָּנוּ וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ עַל־חֲלֹמֹתָיו וְעַל־דְּבָרָיו:
ט וַיַּחֲלֹם עוֹד חֲלוֹם אַחֵר וַיְסַפֵּר אֹתוֹ לְאֶחָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה
חָלַמְתִּי חֲלוֹם עוֹד וְהִנֵּה הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַד עָשָׂר
כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי: י וַיְסַפֵּר אֶל־אָבִיו וְאֶל־אֶחָיו וַיִּגְעַר־

ר ש"י

(ריידעריי״ • נעליידען) כל מה שסיס יכול לדבר כסס רעס סיס מספר: דבה • לשון (שיר ז) דובב שפתי ישנים: (ג) בן זקנים • שולד לו לעת זקנו ״ואונקלוס תרגם בר חכים הוא לי״ פ״כל מה שלמד מכם ועבר מכר לו • ד״א שסיס זיו מיקונין שלו דומס לו: פסים • (שבת י) לשון כלי מלת כמו כרפס והבלת וכמו כתונת פפסים דתמר וחמגן • ומ״א על שם לרוחיו צ״שמוכר לפוטיפר ולכהנים ולשמעאלים ולמדינים: (ד) ולא יכלו דברו לשלום • מהוך גמהס למדנו שבהס שלא דברו לתת כפס ולתת שלום: דברו • לדבר עמו: (ז) מאלמים אלמים • שהבינומו מלכרין לחסכן עמרין וכן (הכלים קכו) טשא אלומותיו וכמוהו בלשון משנה והאלומות מטל ומכרין: קמה אל. מתי • מקפס: וגם נצבה • לעמוד על עמדס לכוקיפס: (ח) ועל

שפתי חכמים

לוחלין לוחם אלא שומר נר הפ״פ אלא כיו חוזין לאוכלי הפ״פ שחטו לוחם: ע״ז וה״ם וכה כמימין מולד לו יוסר לפס זקנתו מיוסף וי״ל מכוס דכל כמו בל יעקב מולדו לו מוד זה לתר זה דכה כבסה כיוס מולדו מולס לחין מכמיתין בהפסוק כו זמן לתוך וקיו הכולס כבוריו אלא יולד ממנה עוד כו וקיו קיין ליוסף כן זקוניס ותחילו לתר מולד מימין קולו לוחם כן זקוניס מתוך שהוגעלו כו: פ דלמי׳ לחשון קבס מה״מ לס מולד לעס זקנתו לו כימי ילדותו לכן לתר ואונקלוס תרגם וכו׳ ופרשין קבס כל״ל כן זקונו מתי זקוניס אלא כה לומר כיוס זיו ליקונין וכו׳ מהרש״ל: צ דלמי׳ ל״ל קבס למה״מ לתר קלת שבבה לו כתונת פסים לי מכוס לסוחרים שלא יבוה לחוס כן כין הכנים שהרי בבכיל שי סלגיס פסיס כתונת של יוסף כיוס יוחר כיו מתקנאים בו לתיו דלין זס מבמעות הקנת דסה לא כיוס ולולו לתיו כי עבס לו כתונת פסים אלא ולולי בכיבל אחומיתו ודבריו כיו מתקנאים בו לכו מבינת מדרש אגדה וכו׳ מהרש״ל. ול״ל פכיס טעמיקש״ן ״שוטרים״ ״סותרים״ ״המעמלים״ ״מדינים״ וי״ל לפי לחם אגדה מחבר ר״ש מעלת סותרים בפזוק ויעבירו הכנים מדינים סותרים שלרוך לסיום וסותרים ורוף שנעלם בקלת מעינת יוסף לסותרים כה מעלם מתי מבינתו למדינים דחל״ל סותרים כ״ל: ק (רש״ם) כוכבו לפרש חיוק כין קבס לגלבה שלמלוכה

אֲבִיהוּ וְאִמְּהוּ יוֹסֵף יָת־דִּבְהוֹן בִּישָׁא לְוָת־אֲבוּהוֹן: ג וְיִשְׂרָאֵל רְחֵם
יָת־יוֹסֵף מִכָּל־בְּנוֹהִי אֲרֵי־בַר־חַכִּים הוּא לֵהּ וַעֲבַד לֵהּ כִּתּוּנָא דְּכַסֵּי:
ד וַחֲזוֹ אַחֹהִי אֲרֵי־יָתֵהּ רְחֵם אֲבוּהוֹן מִכָּל־אַחֹהִי וּסְנוֹ יָתֵהּ וְלָא צְבָן
לְמַלָּלָא־עִמֵּהּ לְשָׁלֵם: ה וַחֲלַם יוֹסֵף חֶלְמָא וְחַוִּי לַאֲחֹהִי וְאוֹסִיפוּ עוֹד
סְנוֹ יָתֵהּ: ו וַאֲמַר לְהוֹן שְׁמָעוּ־כְעַן הֶלְמָא הָדֵין דִּי חֲלֵמִית: ז וְהָא
אֲנַחְנָא מְאַסְרִין אֶסְרִן בְּגוֹ חַקְלָא וְהָא קְמַת אֶסְרָתִי וְאַף־אִזְדְּקְפַת
וְהָא מְסַתַּרְן אֶסְרָתְכוֹן וְכָגְדָן לְאֶסְרָתִי: ח וַאֲמְרוּ לֵהּ אַחֹהִי הֲמַלְכוּ
אַתְּ־מְרַמֵּי־לְמִמְלַךְ עָלָנָא אוֹ־שׁוּלְטָן אַתְּ־סְבִיר־לְמִשְׁלַט בְּנָא וְאוֹסִיפוּ
עוֹד סְנוֹ יָתֵהּ עַל־הֶלְכוֹהִי וְעַל־פִּתְגָמוֹהִי: ט וַחֲלַם עוֹד הֶלְמָא אָחֳרָנָא
וְאִשְׁתַּעִי יָתֵהּ לַאֲחֹהִי וַאֲמַר הָא חֲלֵמִית הֶלְמָא עוֹד וְהָא שִׁמְשָׁא
וְסַהֲרָא וְחַד עֲשַׂר כּוֹכְבַיָּא סָגְדָן לִי: י וְאִשְׁתַּעִי לַאֲבוּהִי וְלַאֲחֹהִי
וּגְעַר־בֵּהּ אֲבוּהִי וַאֲמַר לֵהּ מָה הֶלְמָא הָדֵין דִּי חֲלֵמְתָּא הֲמִיתָא נַיְתִי

רש"ם

בעמדו לפני פרעה ושבע שנים השובע ושני שנים של רעב ואז בא אביו כדכתיב ועוד חמש שנים אשר אין חריש וקציר: היה רועה את אחיו בצאן • בני לאה לפי דרך ארץ קורא אחיו ולא בני השפחות: והוא נער את בני בלהה וגו׳ • נערותו ורגיזותו ומשתאיו היו עם בני בלהה ובני זלפה ומהוך כך התחילו אחיו בני לאה לשנוא אותו: את אחיו • עם אחיו רועה ובשמחת נערותו היה נבדל מהם ורגיל עם בני השפחות ולא עמהם כמו נער • כדכתיב כי נער ישראל • וכתיב יקומו נא הנערים וישתחקו לפנינו הולך ומונה כל מיני ענינים שגרמו לשנוא אותו • וגם ויבא יוסף את דבתם רעה • את דבתם של אחיו רעה • במדרש אגדה לפי פירושם שאמר לאביו כך מבזים הם בני השפחות אבל אני אכבדם ואני רגיל אצלם • ופשטנים אחרים לא עמדו על העיקר: (ג) וישראל אהב וגו׳ • כל זה גרם הקנאה: בן זקונים כי אחרון היה לי״א בנים אבל מבנימין לא נולד אחרי כן עד זמן ארוכה והרבה קודם שנולד בנימין היה לו בן זקונים והתחיל לאוהבו: פסים • מעיל: (ח) ועל דבריו • ויבא יוסף את דבתם רעה: (י) מה החלום הזה וגו׳ • אפילו היתה אמו קיימת היה אומר להוכיחו:

בעל הטורים

דמה כולא כסל: (ג) בן זקנים • זקנים כתיב סמסי: כל מה שקנל מזקנים שם שם ועכר: בן זקנים הוא לו • ס״ם לתמן במסר לו פרחי מולס שבחמר בה (שם מ״ו) ולהיות תלנו לתמן ולהיות שעשועים • זקנים מעטיקן זעשים קדשים כשים יפיעות מוגד [ומכלל שהחלום ״ל שמוח כמה שלמד לו פ׳ עגלה ערופה]: פסים • משמיקון פוטיפר פתחים ומשמעלים מדינים: (י) ויגער ב׳ כמס׳ כסה ולהיכן ויגער כיס סוף ויתר׳ ב׳ מה ויגער דסמה ועקב לף ויגער דסתם לחיי

דברין • על דכתס לעס שיס מגיח לגמיכס: (י) ויספר אל אביו ואל אחיו • לאחר שספר אותו לאחיו הזר וספרו ר״לאביו כפנימיס: ויגער בו • לפי שיס

ר ש"י

(ריידעריי״ • נעליידען) כל מה שסיס יכול לדבר כסס רעס סיס מספר: דבה • לשון (שיר ז) דובב שפתי ישנים: (ג) בן זקנים • שולד לו לעת זקנו ״ואונקלוס תרגם בר חכים הוא לי״ פ״כל מה שלמד מכם ועבר מכר לו • ד״א שסיס זיו מיקונין שלו דומס לו: פסים • (שבת י) לשון כלי מלת כמו כרפס והבלת וכמו כתונת פפסים דתמר וחמגן • ומ״א על שם לרוחיו צ״שמוכר לפוטיפר ולכהנים ולשמעאלים ולמדינים: (ד) ולא יכלו דברו לשלום • מהוך גמהס למדנו שבהס שלא דברו לתת כפס ולתת שלום: דברו • לדבר עמו: (ז) מאלמים אלמים • שהבינומו מלכרין לחסכן עמרין וכן (הכלים קכו) טשא אלומותיו וכמוהו בלשון משנה והאלומות מטל ומכרין: קמה אל. מתי • מקפס: וגם נצבה • לעמוד על עמדס לכוקיפס: (ח) ועל

בּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ מָה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתָּ הֲבוֹא
נָבוֹא אֲנִי וְאִמְּךָ וְאַחֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אָרְצָה: יא וַיְקַנְּאוּ־
בוֹ אֶחָיו וְאָבִיו שָׁמַר אֶת־הַדָּבָר: שני יב וַיֵּלְכוּ אֶחָיו לִרְעוֹת
אֶת־צֹאן אֲבִיהֶם בִּשְׁכֶם: יג וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־
יוֹסֵף הֲלוֹא אַחֶיךָ רֹעִים בִּשְׁכֶם לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֲלֵיהֶם
וַיֹּאמֶר לוֹ הִנֵּנִי: יד וַיֹּאמֶר לוֹ לֶךְ־נָא רְאֵה אֶת־שְׁלוֹם אַחֶיךָ
וְאֶת־שְׁלוֹם הַצֹּאן וַהֲשִׁבֵנִי דָבָר וַיִּשְׁלָחֵהוּ מֵעֵמֶק חֶבְרוֹן
וַיָּבֹא שְׁכֶמָה: טו וַיִּמְצָאֵהוּ אִישׁ וְהִנֵּה תֹעֶה בַּשָּׂדֶה
וַיִּשְׁאָלֵהוּ הָאִישׁ לֵאמֹר מַה־תְּבַקֵּשׁ: טז וַיֹּאמֶר אֶת־אַחַי
אָנֹכִי מְבַקֵּשׁ הַגִּידָה־נָּא לִי אֵיפֹה הֵם רֹעִים: יז וַיֹּאמֶר הָאִישׁ

שפתי חכמים

לו תחיו כלומר אנא רנו לבקור לוחנו לשומם כי גם כסם כרגיבו כדבר דמ"ב תאבר נסם תלמוקיו נדי שיפחדו לו לשונם כולכך לספר תוקו לאביו כדי לפקוד לו וכן בסם ועבור בו כדי שנא ישיגו אחיו שנאה עליו: ערבים"ל: יש ר"ל יוסף כיס מטיל שנאה על עלמו לבר נפר כו ולא משום שהוקשה בעיניו אם החלום יכיה תמם שכרי אחיו כמיב ואביו אמר לא הדבר לא הקשה ברמ"ם מ"ל דלמה לשולם כיס יודע וכלא דקא מסמס כיינו כדפירש"י לעיל שנא ישיגו שנאה עליו וע"ש למה בני הדברים מגיעים לנלסה אמרו שיעקב לא כיס יודע זה שאינו כיס יודע זה לא כיס אומר והלא אמר מתה כי כי"ל לחוש שמא יגיענו בנו ואינו בני אין חלום בלא דברים בטלים לא פחד שמא ידעו גם בניו שאין חלום בלא דברים בטלים ואמרו שאין דברי יעקב אלא דרך אחבולה בעלמא. וסי' מהרש"ל דא"כ כיס יעקב יודע שהדברים מגיעים לנלסה בודאי גם בניו היו יודעים מזה אלו הלוי בסברת וא"כ מה הוציא מלנסה שאחר הכות נכות וגו' ומ"ב אח"כ ואביו שמר אח הדבר ר"ל כיס קבלה בידו שאין חלום בלא דברים בטלים ואם כיס כבלה בידו ואינו לא ידעו הקבלה: א רנ"ש למה לא מתמה יעקב ואמר הכות נכות וגו' ומי לא ידע זה שאין חלום בלא דברים בטלים אלא לאחיו וכו': ב שכם סוכרים שפ' אחר אינו מטל אלא על אחו אלא שאין חלום וכו': ג פי' דאי לא כיס נקוד על אח כיס אח דבוק לאחן וכוי פירוש לרעות אח הצאן אבל בעבור דנקוד על אח א"כ אם אינו כתב לאבריו אח כלא כוי לרעות דבוק לאביהם שלאחיו וכוי פירוש כמי כלנו לרעות כיינו אם אינו אלא תבישם בשכם אבל אלמים עכשיו כוה ואי לא כוי נמצא מנא אח לא כוה מוכח מינים מידי דוחלי אינון לאמר לרעות אח אינו אבל אבל מ"מ יוחר סכרת כוה לומר דבוק כוה לבדי דבולה תנא מילבא כוה אמ"ש אלא בביב אח כוה אחיון דמקרא קבר כוה אבל כשאח דבוק אח ונקוד אינו אחיו כוה נמחק לומר לך דלא דביקות כוה אלא שני דברים כם דאל"ל למה נקוד אינו: ד וא"ש ולמה לא פירש כן גבי דברים אבריהם פשט פשט וי"ל דלא אין איך לומר שני לשון פשט דלא כבר דבר שמו כדבריו ויאמר ישראל אל יוסף אמר

אונקלוס

אָנָא וְאִמְּךָ וְאַחָיךָ לְמִסְגַּד לָךְ עַל־אַרְעָא: יא וְקַנְּיאוּ־בֵהּ אַחָוהִי
וַאֲבוּהִי נְטַר יָת־פִּתְגָמָא: יב וַאֲזָלוּ אַחָוהִי לְמִרְעֵי יָת־עָנָא דַּאֲבוּהוֹן
בִּשְׁכֶם: יג וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף הֲלָא אַחָיךָ רָעָן בִּשְׁכֶם אֱתָא וְאֶשְׁלְחִנָּךְ
לְוָתְהוֹן וַאֲמַר לֵהּ הָא־אָנָא: יד וַאֲמַר לֵהּ אֵיזַל־כְּעַן חֲזֵי יָת־שְׁלָמָא
דְּאַחוּךָ וְיָת־שְׁלָמָא דְּעָנָא וַאֲתֵבְנִי פִּתְגָמָא וְשַׁלְחֵהּ מִמֵּישַׁר חֶבְרוֹן
וַאֲתָא לִשְׁכֶם: טו וְאַשְׁכַּחֵהּ גַּבְרָא וְהָא־תָעֵי בְּחַקְלָא וּשְׁאָלֵנֵּהּ גַּבְרָא
לְמֵימַר מָה־אַתְּ־בָּעֵי: טז וַאֲמַר יָת־אַחַי אָנָא בָּעֵי חַוִּי־כְעַן לִי הֵיכָא
אִנּוּן רָעָן: יז וַאֲמַר גַּבְרָא נְטָלוּ מִכָּא אֲרֵי שְׁמָעִית דְּאָמְרִין נֵיזֵל לְדוֹתָן

רש"ם

(יא) ואביו שמר את הדבר. מה צורך לכתוב זה אלא שכשבאה לו הבשורה ולא האמין לבניו שהוא חי וירא ישראל את העגלות אשר שלח פרעה כי לא נשלחו כי אם על פי המלך כמו שכתוב שם עגלות על פי פרעה אז האמין ע"י החלומות שמוכיחין שסופו להיות מושל ועגלות הללו ע"י מלכות וממשלה באים. ומתוך כך אמר רב עוד יוסף בני חי. כי תימא גדולה היה היאך האמין אחרי שראה כתנתו מלאה דם כמו שנחרד יצחק על יעקב בשביל שמצא שער בחלקת צוואריו: (יג) הלא אחיך רועים בשכם. במקום סכנה שהרגו אנשי המקום. זה שמעתי מר' יוסף קרא חברינו והנאה לי: (יד) ויבא שכמה. ולא מצאם: (טו) וימצאהו איש והנה תעה וגו'. להגיד חשיבותו של יוסף נכחב זה שלא רצה להזור לאביו כשלא מצאם בשכם אלא בקשם עד שמצאם. ואף על פי שהיה יודע שמתקנאים בו הלך ובקשם כמו שאמר לו אביו והשיבני דבר: (יז) בדתן. לפי הפשט שם העיר גם

שפתי חכמים

יודע בחמיו שסוגלים לומו: (יד) מעמק חברון. והלא הכרון הכסר שמ"ל (נמדבר יג) ויעלו בנגב ויבא עד הכרון אלא (כ"ל) מעלה עמוקה על לוחו לדיק סקבול בתכרון לקיים מה שמ"ל לאכרסם בין הכתרים (לעיל טו) כי גר יהיה זרעך: ויבא שכמה. (כוטב) יא) מקום מוכן לפורעניות ר"ם קלקלו הסבטים סם עמו את דינה סם שלקה מלכות בית דוד שמ"ל (מ"ל א"ב) ולך רחבעם שכמה: (טו) וימצאהו איש. (תנחומא) זה ז גבריאל שמ"ל (דניאל ט) והאיש גבריאל: (יז) נסעו מזה. (תנחומא) הסיעו עצמן

בעל הטורים

ביעקב שבזכותו נתרב וחזו שדרשו ויחל ישראל ישראל סגא: לך נא ראה. לומר שלא יגא אלא בכי טוב בשעה שיגל לראות: והשיבני דבר. נלעגה בו רוה"ק שסופו לחזור אליו: עמק. בגי' רד"ו שעי"ז נשתכבדו רד"ו בנים. ליחזו עד תכרון ל"ל אבא חזור בך ח"ל בחיי וידעו לא שאמו לא הדם היה שלא פטרוהו בלא לויה וכוכה נפטר ממנו ומאחר כך אבו וכיון דהיה ויראת לא הסבנות אחר שלא יוסף וחזו שאתרו אל יפגר אדם מחבירו אלא מתוך דבר סלנה שמתוך כך אבדוהו: (טו) ויאשלהו אלים. בגי' מלאך גבריאל אלוה:

רש"י

מטיל שנאה עליו: הבוא נבוא. והלא אמנ כבר מהה (כ"ל) וכוה לא היה יודע שהדברים מגיעים לנלסה הגבדלנו כאמו. (כ"ל) וכבוהינו למדו מכאן אשאין חלום בלא דברים בטלים ויעקב מחמיר לחלוה הדבר מלב בניו אבל אלא יקנאוהו לכך אמר לו הבוא נבוא וגו' כסם שמ"א באמר כך הסאר כוה בטל (כ"ל): (יא) שמר את הדבר. היה ממתין ומצפה מתי יבא וכן (יעויה כו) שומר לחמוים וכן (מיוב יד) לא תשמור על חטאתי לא ממתין: (יב) לרעות את צאן. נקוד על את שלא כלמו לרעות את עצמן (כ"ל): (יג) הנני. לשון עמוד וזריזות דמדרש למלות אביו ואע"פ שהיה

נָסְעוּ מִזֶּה כִּי שָׁמַעְתִּי אֹמְרִים נֵלְכָה דֹתָינָה וַיֵּלֶךְ יוֹסֵף אַחַר
אֶחָיו וַיִּמְצָאֵם בְּדֹתָן: יח וַיִּרְאוּ אֹתוֹ מֵרָחֹק וּבְטֶרֶם יִקְרַב
אֵלֵיהֶם וַיִּתְנַכְּלוּ אֹתוֹ לַהֲמִיתוֹ: יט וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו
הִנֵּה בַּעַל הַחֲלֹמוֹת הַלָּזֶה בָּא: כ וְעַתָּה ו לְכוּ וְנַהַרְגֵהוּ
וְנַשְׁלִכֵהוּ בְּאַחַד הַבֹּרוֹת וְאָמַרְנוּ חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ
וְנִרְאֶה מַה־יִּהְיוּ חֲלֹמֹתָיו: כא וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיַּצִּלֵהוּ
מִיָּדָם וַיֹּאמֶר לֹא נַכֶּנּוּ נָפֶשׁ: כב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם ו רְאוּבֵן
אַל־תִּשְׁפְּכוּ־דָם הַשְׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל־הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר
וְיָד אַל־תִּשְׁלְחוּ־בוֹ לְמַעַן הַצִּיל אֹתוֹ מִיָּדָם לַהֲשִׁיבוֹ אֶל־
אָבִיו: שלישי כג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־בָּא יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו וַיַּפְשִׁיטוּ
אֶת־יוֹסֵף אֶת־כֻּתָּנְתּוֹ אֶת־כְּתֹנֶת הַפַּסִּים אֲשֶׁר עָלָיו:
כד וַיִּקָּחֻהוּ וַיַּשְׁלִכוּ אֹתוֹ הַבֹּרָה וְהַבּוֹר רֵק אֵין בּוֹ מָיִם:

שפתי חכמים

ר ש"י

חמן כלומר: נלכה דתינה. לנקום לך נכלי דמום מזמיקון כסם. ולפי פשוטו סם מקום הוא ואין מקרא יוצא מידי פשוטו:
(יח) ויתנכלו. נתמלאו נכלים וערמומיות: אתו. כמו אתו עמו כלומר אלין:
(כ) ונראה מה יהיו חלמתיו. מ"ל ילמוד מקרא זה לומר דרשני רוח הקדש אומרת כן כם לומרים מהרגנו והכתוב מסיים ונראה מה יהיו הלומותיו נראה דבר מי יקום הו לבכם הו שלי. וה"מ מימרו כם ונראה מה יהיו חלומותיו במכיון שיהרגוהו בטלו הלומותיו: (כא) לא נכנו נפש. מכת

נפש כזו היא מיתה: (כב) למען הציל אותו. רוח הקדש העידה על ראובן לשון אמר זאת אלא להציל אותו שיבא הוא ועצלנו מכם אמר אני בכור מגדול שבכולן לא יתלה הכרכמון אלא בי: (כג) את כתנת הפסים. זה תלק: את כתנת הפסים. היא שהוסיף לו אביו ניותר על אחיו (כ"ל): (כד) והבור רק אין בו מים. ממשמע אלא והבור רק אין יודע אחין בו מים מה

שבגדיו רק היה רוצה להציל אותו אלמלא חסיד גדול היה ולא היה רוצה לעשות בגדיהם שבידיך ישקה לא נגיע שבידיך לא יהודה שאתר מה בלע ולמה לא בידך לא ראובן שהיה רוצה להציל מכל וכל והיה בדעתו לשביבו אלא אחיו והדרכנה יהודה היה מצר עלה לאמור אותו אלא ודאי אחיו לא היה שבהל אחד היא אלא היה עלו אלא יהודה כתוב אחד של פסים וכך אמר הכתוב לא בכתבו לא בכתובת הפסים שאנו לחין לומר שהיו כ' כתובים זה על גב זה לחין נקרא כתובת אלא זה שעל גבי כשרו. אבל לא נ"ל אלא שהי"ל ל' כתובת שבו"ל אחד ע"ל בשרו אחד ע"ל בשרו אחד אלא לקולא לא כתובת בפסים הכא שבו"ל

בעל הטורים

(כד) ויקחהו. כתיב אחר ו"ו אלא לקחו אלא אחד
(כה) ויצילהו מידם. שלא נהרג:
(כא) ויצילהו מידם. שלא נהרג:
(כב) השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר. מקום שאין בני אדם מצויין שם וימות מאליו: למען הציל. הפסוק מעיד על ראובן כי להצילו נתכוון כמו שמוכיח סופו: (כג) כתונת הפסים. י"א לא הזכירה אלא לרמוז לך שהיא גרמה תחלת השנאה. וזה אינו. אלא לפי שהוא אומר לפניו וישלחו את כתנת הפסים להטעותו שיחשוב בלבו כי חיה רעה אכלתהו. כמו **שאמר ויבירה** ויאמר כתונת בני הבן הוא מזכירה כאן: (כד) אין בו מים. שאם **היה בו מים**

שפתי חכמים

יוסף היה בדעתו שיהרגוהו ועדיין לא נהרגו לך דל"ם שהוא והם היה דעתם להרג לתם אחד אחר לכן אמר כלומר אלין ליוסף שהוא והם היה דעתם להרוג לתם יוסף. מכ"ל. ויש עוד גירסות אחרות: כ (מהרש"ם) דאל"ב קשה דכתיב כמו שמוסב על יוסף אין לו חיבור כלל לאלים נפש שאחריו ל"פ דס"ל כלילו נתכב מכת נפש וק"ל: ל דק"ל כיאלר יאמר: לומר שהוהנן עלמו אמר שיעלינו אותו בבור כדי שהוא יעיב אותו אל תביו דא"כ לא היו מיתין לתם לאותן לכלילו. ושוד דאי קלי אל אחונן הרגו כיל"ל אמנן אלא ומה כתב לאמנן אל"ל. כתב הרש"ם אין אם שמעתי לאמר לאותן לבטוח זה כי יודוע הוא אבל אחין אם מדברי הרוגן וכו': ב ובקשה מנ"ל יוסף. ויש עוד גירסות אחרות: כ (מהרש"ם) דאל"ב קשה דכתיב כמו שמוסב על יוסף אין לו חיבור כלל לאלים נפש שאחריו ל"פ דס"ל כלילו נתכב מכת נפש וק"ל: ל דק"ל כיאלר יאמר: לומר שהוהנן עלמו אמר שיעלינו אותו בבור כדי שהוא יעיב אותו אל תביו דא"כ לא היו מיתין לתם לאותן לכלילו. ושוד דאי קלי אל אחונן הרגו כיל"ל אמנן אלא ומה כתב לאמנן אל"ל. כתב הרש"ם אין אם שמעתי לאמר לאותן לבטוח זה כי יודוע הוא אבל אחין אם מדברי הרוגן וכו': ב ובקשה מנ"ל

וְאַזַּל יוֹסֵף בָּתַר אֲחֹהִי וְאַשְׁכְּחִנּוּן בְּדֹתָן: יח וַחֲזוֹ יָתֵהּ מֵרַחֵיק עַד־
לָא קְרִיב לְוָתְהוֹן וְחַשִּׁיבוּ עֲלוֹהִי לְמִקְטְלֵהּ: יט וַאֲמָרוּ גְּבַר לַאֲחֹהִי
הָא מָרֵי הָלְמָיָא דֵּיכִי אָתָא: כ וּכְעַן אֱתוֹ וְנִקְטְלִנֵּהּ וְנִרְמִנֵּהּ בְּחָדָא
מִן־גֻּבָּיָא וְנֵימַר חַיְתָא בִּישְׁתָא אֲכָלַתֵּהּ וְנֶחֱזֵי מָה־יְהוֹן בְּסוֹף חֶלְמָוֹהִי:
כא וּשְׁמַע רְאוּבֵן וְשֵׁזְבֵהּ מִידֵיהוֹן וַאֲמַר לָא נְקַטְלִנֵּהּ נָפֶשׁ: כב וַאֲמַר
לְהוֹן רְאוּבֵן לָא־תֹשְׁדוּן־דְּמָא רְמוּ יָתֵהּ לְגֻבָּא הָדֵין דִּי־בְמַדְבְּרָא
וִידָא לָא־תֹשְׁטוּן־בֵּהּ בְּדִיל לְשֵׁיזְבָא יָתֵהּ מִידֵיהוֹן לַאֲתָבוּתֵהּ לְוַת
אֲבוּהִי: כג וַהֲוָה כַּד־עָל יוֹסֵף לְוַת־אֲחֹהִי וְאַשְׁלְחוּ יָת־יוֹסֵף יָת־
כְּתוֹנֵהּ יָת כְּתוֹנָא דְּפַסֵּי דִּי עֲלוֹהִי: כד וּנְסַבּוּהִי וּרְמוֹ יָתֵהּ לְגֻבָּא

ר ש ב"ם

בשופטים היא נזכרת: (יח) ויתנכלו אותו. נתמלאו נכלות ותרמומיות עליו כמו וארור נוכל. בנכליהם אשר נכלו: (יט) הלזה. כל הלזה כשרואים אותו מרחוק וכן מי האיש הלזה צי"ל בלע"ז אבל הזה ציש"ט בלע"ז כמו המן הרע הזה כשהוא בקרוב: (כ) לכו ונהרגהו. לשון הזמנת בני אדם. וכן לכו ונמכרנו לישמעאלים. וכן הבה נא. הבה נתחכמה. וכן ראה אנכי נותן לפניכם היום: (כא) ויצילהו מידם. שלא נהרג: (כב) השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר. מקום שאין בני אדם מצויין שם וימות מאליו: למען הציל. הפסוק מעיד על ראובן כי להצילו נתכוון כמו שמוכיח סופו: (כג) כתונת הפסים. י"א לא הזכירה אלא לרמוז לך שהיא גרמה תחלת השנאה. וזה אינו. אלא לפי שהוא אומר לפניו וישלחו את כתנת הפסים להטעותו שיחשוב בלבו כי חיה רעה אכלתהו. כמו **שאמר ויבירה** ויאמר כתונת בני הבן הוא מזכירה כאן: (כד) אין בו מים. שאם **היה בו מים**

שפתי חכמים

(כד) ויקחהו. כתיב אחר ו"ו אלא לקחו אלא אחד
(כה) ויצילהו מידם. שלא נהרג:
(כא) ויצילהו מידם. שלא נהרג:
(כב) השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר. מקום שאין בני אדם מצויין שם וימות מאליו: למען הציל. הפסוק מעיד על ראובן כי להצילו נתכוון כמו שמוכיח סופו: (כג) כתונת הפסים. י"א לא הזכירה אלא לרמוז לך שהיא גרמה תחלת השנאה. וזה אינו. אלא לפי שהוא אומר לפניו וישלחו את כתנת הפסים להטעותו שיחשוב בלבו כי חיה רעה אכלתהו. כמו **שאמר ויבירה** ויאמר כתונת בני הבן הוא מזכירה כאן: (כד) אין בו מים. שאם **היה בו מים**

כח וַיִּשְׁבוּ לֶאֱכָל־לָחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיַּרְאוּ וְהִנֵּה אֹרְחַת
יִשְׁמְעֵאלִים בָּאָה מִגִּלְעָד וּגְמַלֵּיהֶם נֹשְׂאִים נְכֹאת וּצְרִי
וָלֹט הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרָיִמָה : כט וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל־
אֶחָיו מַה־בֶּצַע כִּי נַהֲרֹג אֶת־אָחִינוּ וְכִסִּינוּ אֶת־דָּמוֹ :
כז לְכוּ וְנִמְכְּרֶנּוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים וְיָדֵנוּ אַל־תְּהִי־בוֹ כִּי־אָחִינוּ
בְּשָׂרֵנוּ הוּא וַיִּשְׁמְעוּ אֶחָיו : כח וַיַּעַבְרוּ אֲנָשִׁים מִדְיָנִים
סֹחֲרִים וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת־יוֹסֵף מִן־הַבּוֹר וַיִּמְכְּרוּ אֶת־יוֹסֵף
לַיִּשְׁמְעֵאלִים בְּעֶשְׂרִים כָּסֶף וַיָּבִיאוּ אֶת־יוֹסֵף מִצְרָיְמָה :
כט וַיָּשָׁב רְאוּבֵן אֶל־הַבּוֹר וְהִנֵּה אֵין־יוֹסֵף בַּבּוֹר וַיִּקְרַע
אֶת־בְּגָדָיו : ל וַיָּשָׁב אֶל־אֶחָיו וַיֹּאמַר הַיֶּלֶד אֵינֶנּוּ וַאֲנִי

שפתי חכמים

סמיו לוחזין בתחתונה וכיו מפצטיטים שיהם כאחד ולכך לאחר לאר עליו ר"ל כמתוח הפסים לאר על הלחתם וכעטים שכיו לוחזין בתחתונה כדי לסרלוח לו שלא על מה שהוסיף לו אביו כתונת הפסים עמו זאת הלא בשביל דבתו רעה וכשביל תלוטותיו עכ"ל: ס רש"י דייק מדכתיב וכבור רק ולא כתיב בו דבר כגון עלים ואבנים אין זה עקרת רק בשלמא לי כיו בו נחשים ועקרבים א"ש דכתיב רק בנחשים ועקרבים דבכן ליכוס בחוזיו ובסדקיו וכוה מליו רק אבל מ"מ כיו בו ולשון ג"ש כתיב בכה אין בו מים וכמ' עקב כתיב בתם שרף ועקרב ולשלון אחר אין מים מה אין מים כאתר לבלן מיירי שיש בו נחשים ועקרבים אף כבר מיירי שיש בו נחשים ועקרבים * (רמ"ם) ולא"ל דאין בו מים לדיוקא דעלים ואבנים כיו בו דמש"מ בזה אלא בא לחזרות בה אל־תרי מחיקים כיו בו ואפ"ה בשלמוכו בו וק"ל: וא"ל איון בנחשים ועקרבים יש בו א"כ אלא הוצרן לאיכ לומר מיחתוכו בנחשים ובעקרבים א"ל שהם לא ידעו מזה אלא שכיו שכורים שאין בו אבי' נחשים ועקרבים דאל"ל איך רלו לעשות אותו כיון שלא בשם בעבם לו בקב"ה אלא הוציאו ולא שמיתו אותו: רא"ם: ע אבל לא הפרשהו ל' גמלים: פ הגל"ם הם אלו מים ואף כיו ושוב הא

(כז) וישמעו * וקבלו מיום וכל מעיה שהיא קבלת דברים כגון זה וכגון ושמע יעקב אל אביו נעשה ושמע מתוגרגם נקבל וכל שהיא שמיעת האוזן כגון ושמעו את קול ה' אלהים מהלך בגן ובקבה שומעת ושמע ישראל שמעתי את תלונות בלן מתוגרגם ושמעו ושמעת ושמע שמיע קדמי : (כח) ויעברו אנשים מדינים * וזו היא אנשים מדינים : (כח) ויעברו אנשים מדינים * ואדיוק בכתוב שמכר פעמים הרבה : וימשכו * כמי יעקב את יוסף מן סבור

וימכרוהו

נְבָא רַיְקָא לֵית בֵּהּ מַיָא : כה וְאַסְחָרוּ לְמֵיכַל לַחְמָא וּזְקָפוּ עֵינֵיהוֹן
וַחֲזוֹ וְהָא שַׁיָרַת עֲרָבָאֵי אָתְיָא מִגִּלְעָד וְגַמְלֵיהוֹן טְעִינִין שְׁעַף וּקְטַף
וּלְטוּם אָזְלִין לְאַחָתָא לְמִצְרָיִם : כו וַאֲמַר יְהוּדָה לְאַחָהִי מָה־מְטוֹן
מְתַהֲנֵי־לָנָא אֲרֵי־נְקַטֵּל יָת־אַחוּנָא וּנְכַסֵּי עַל־דְּמֵהּ : כז אֲתוּ וּנְזַבְּנִנֵּהּ
לְעַרְבָאֵי וִידָנָא לָא־תְהֵי בֵּהּ אֲרֵי־אַחוּנָא בְּסַרְנָא הוּא וְקַבִּילוּ־מִנֵּהּ
אַחוֹהִי : כח וַעֲבָרוּ גַּבְרֵי מִדְיָנָאֵי הַגָּרֵי וּנְגִידוּ וְאַסִּיקוּ יָת־יוֹסֵף מִן־
נְבָא וְזַבִּינוּ יָת־יוֹסֵף לְעַרְבָאֵי בְּעַסְרִין כְּסַף וְאַיְתִיוּ יָת־יוֹסֵף לְמִצְרָיִם:
כט וְתָב רְאוּבֵן לְגֻבָּא וְהָא לֵית־יוֹסֵף בְּגֻבָּא וּבְזַע יָת־לְבוּשׁוֹהִי :
ל וְתָב לְוָת־אַחוֹהִי וַאֲמַר עוּלֵיָמָא לֵיתוֹהִי וַאֲנָא לְאָן אֲנָא־אָתֵי :

רשב"ם

לא היו משליכין אותו שם שא"כ היו מטביעין אותו וממיתין אותו בידם והם אמרו ויד אל תשלחו בו וידינו אל תהי בו לגרום לו מיתה: (כח) וישברו אנשים מדינים * ובתוך שהיו יושבים לאכול לחם ורחוקים היו קצת מן הבור לבלתי אכול על הדם ומתתינים היו לישמעאלים שראו וקודם שבאו הישמעאלים עברו אנשים מדינים אחרים דרך שם וראוהו בבור ומשכוהו ומכרוהו המדינים לישמעאלים וי"ל שהאחים לא ידעו ואע"פ אשר כתוב אשר מכרתם אותי מצרימה י"ל שהגרמת מעשיהם סייעה במכירתו * זה נראה לי לפי עומק דרך פשוטו של מקרא כי ויעברו אנשים מדינים משמע ע"י מקרה והם מכרוהו לישמעאלים * ואף אם באתה לומר וימכרו את יוסף לישמעאלים כי אחיו מכרוהו אם כן צריך לומר שהם ציוו למדינים סוחרים למושכו מן הבור ואח"כ מכרוהו לישמעאלים: (ל) אנה אני בא * למה באתי אל חבור :

רש"י

וימכרוהו צ לישמעאלים והישמעאלים למדיני׳ והמדינים למצרים: (כט) וישב ראובן * לא היה שם במכירתו שהגיע יומו לילך ולשמש קלתם אביו * ד"ל עשוק היה בשקו ד וכתעניתו על שבלבל יומי אביו: (ל) אנה

שפתי חכמים

בשלמוכו אל הבור ואין כאן דם שלריך לכסותו: צ דייק מדכתיב וימכרו ויעלו את יוסף מן הבור וימכרו ואי סיו המדינים כיולך רבתים לבוכרו ולא עדיין לא היה שלשם ועוד דאי המדינים מכרו אותו מן הבור אלא ידיעם הבתים ומכרו אותו ת"ל מאי זה דכתיב אני יוסף אשר מכרתם אותו הנה ולא הם לא מכרו אותו אלא ויעבו קאי על בני יעקב והם מכרוהו לישמעאלים וישמעאלים למדינים ואין לתקשות מג"ל ברש"י דישמעאלים מכרוהו למדינים דלמה מכרו אותו למדינים אם לא ישמעאלים אם תומה אתה מד"ת: ואם מדן ואם מדין דא"ל: ומ"מ דכתיב בכתוב ויעבו אנשים מדיינים סוחרים אם ב"ל לעמן מכירת יוסף דכתיב בכתוב שישמעאלים מכרו אותו למדינים ומדינים למדינים ומדינים למדינים ומדינים לפוטיפר וק"ל ל"ל אבל הכא"ם ל מדיינים ומדינים מ' הוא ולעיל גבי כתונת פסים כתיב גבי סוחרים הוא לפי ההגדה ואלו לפי פשוטו אמדיינים ומדינים מ' הם ופיים אבל קשה מפסוק ויקנהו פוטיפר וגו' מיד מישמעאלים: יש לא"ע מגמכר פעמים הרבה אבל עדיין לא מצו לישמעאלים מתיר בכפסק שמצו בכתה ומכתה זה היה עוד ביד הישמעאלים רק הרוח יותר על כספם לא היה שב ישמעאלים אלא אל המדיינים ומכתה זה בלתר מדיין ביד הישמעאלים וק"ל ל"ל: ק והא דהתם ר"ש לפרש כן ומן לפי ד"ל עשוק היה בשקו ומ' דלמה אלו לעשקיו יש דהי אלו לדבר רשות היתר רשתי לו ליולך לא ידע שאחיו מבקשים לסמיים לת יוסף ולשם לא ירא כשיבר לו שיומיתו אותו אלא ל"ל שלדבר מצוה אלו לכך שבגיע יומו ומ' ובקשה ה"ל מכו ושב כולל ויבא ל"ל ויבא ל"ל ד"ל לשון תשובה ושעם אחיהן לבד לא יבקו אל"ל שיל"ל לסמתין עד יום לתר בשביל יוסף ל"ל שבגיע יומו ומ' ולא היה יעל לסמתין: מכרוהו: ר דייק מדכתיב בכתוב ושב לאחוזו אל הבור ומאחר גבי מדדני ושב מדדני אל שבר הבלר מה לכתוב

אָנָה אֲנִי בָא׃ לא וַיִּקְחוּ אֶת־כְּתֹנֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁחָטוּ שְׂעִיר
עִזִּים וַיִּטְבְּלוּ אֶת־הַכְּתֹנֶת בַּדָּם׃ לב וַיְשַׁלְּחוּ אֶת־כְּתֹנֶת
הַפַּסִּים וַיָּבִיאוּ אֶל־אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ זֹאת מָצָאנוּ הַכֶּר־נָא
הֲכְתֹנֶת בִּנְךָ הִוא אִם־לֹא׃ לג וַיַּכִּירָהּ וַיֹּאמֶר כְּתֹנֶת בְּנִי
חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ טָרֹף טֹרַף יוֹסֵף׃ לד וַיִּקְרַע יַעֲקֹב
שִׂמְלֹתָיו וַיָּשֶׂם שַׂק בְּמָתְנָיו וַיִּתְאַבֵּל עַל־בְּנוֹ יָמִים רַבִּים׃
לה וַיָּקוּמוּ כָל־בָּנָיו וְכָל־בְּנֹתָיו לְנַחֲמוֹ וַיְמָאֵן לְהִתְנַחֵם וַיֹּאמֶר
כִּי־אֵרֵד אֶל־בְּנִי אָבֵל שְׁאֹלָה וַיִּבְךְּ אֹתוֹ אָבִיו׃ לו וְהַמִּדְיָנִים
מָכְרוּ אֹתוֹ אֶל־מִצְרַיִם לְפוֹטִיפַר סְרִיס פַּרְעֹה שַׂר

שפתי חכמים

נשק וכתפנים ס"נ כתן וע"ל דכה דעשה תשובה כיומו בלעגה מ"ם לא כיה בשעת מכירה דהא"ל כיו דכרי רש"י מוכרי הלדרי דכא כפ' ואלם הכרכה פי' חלקם ליהודה כיון בכורה יהודה על מעשה תמר כודה נמי דלוגן אל מעשה בלהה ועשה תשובה אלא מתחלה עשה בלעגה ואח"כ עבה בפרכסיה: ש דהא"ל זו מפני שהיה אינו נפסק לו המקום ולא כתיר לו מקום לכנות שם ע"ל דר"ע אנה אני בא לנקנו דה"ל ואני מיותר אלא ה"ק מאחר שהיה אינו אני מיר לנרות מפני לשר אלא ואתה אמרת: ת וכרי הוא מקרא קלר כי בעולם כיה ש אין לו מוכן: א דהא"ל לא כי"ל לשהכה אלא מרוף טורף יוסף ומ"ק מנא ידע שהיה רעה מרפקנו דלמא לסיים הרגוהו: ב בודאי לא כיה מוכרח לכך אלא מעלנו היה מכסים עמהם מפני כמה דברים חדא כדי שיתקיים כי גר יהיה זרעך ולהי היה יודע יעקב לא הרגו למצרים כי היה פודה אם יוסף בכל ממון שבעולם: ושוד דאי היה יודע יעקב היה מקבל אותם אמתום אם אמתם ואם יכלה אשו של ישראל והקב"ה רלה שיהיו ויכנו ולכ"ל בכמון והקב"ה אינו רוצה לעשות לו משמע אלא שהקב"ה הסכים עמהם כדי שיתקיים הגזרה של ועבדום ועני אותם ופי"ל דפירש"י כמשך ימים רבים כ"נ שנה וכו' ופקד מנ"א הם כ"נ שנה לו יותר הוא ה"ו דק"ל למה לא כגיד ש בקב"ה ליעקב ואמה היה מלאכו כ"נ שנה אלא משום זה היה עושה כנגד כ"נ שנה אלא קיים ניצוד אל ואם אחם כגיד לו הקב"ה היה יעקב מתפלל ואיה מבטל מה שנגזר עליו שיהיה בלעג כ"נ שנה והקב"ה רלה לשלם לו על שביטל כבוד אל ואם לכך הסכים עמהם כדי אלא יהיו רשאים לעלות ואחרים היה כמו שנעשה וכשהקב"ה נשבע אין המלאה מבטלת כדפירש"י כפ' חקת לכן לא אביאנו בשבועה וכו' כשבע בקפילה כדי אלא ירבו בהפלה על כך כ"ש כתיב הוא כמו שנעשה לכך הסכים עמהם: ג (מה"ר) הנה מהרי"ק שורש נ"ו דהאלף הרב לבאיה זה אל"ע אחיו קרוב לאבשלום כדי ליתן טעם לאם הסכים הקב"ה עם הנחש אלא גילה ליעקב לפי שאבד כל יעקב לבלשבר ל"נ שנה ועשה על כך

הגה

לא וּנְסִיבוּ יָת־כִּתּוּנָא דְיוֹסֵף וּנְכִיסוּ צְפִיר בַּר עִזִּי וּטְבָלוּ יָת־כִּתּוּנָא
בְּדִמָא׃ לב וְשַׁלְּחוּ יָת־כִּתּוּנָא דַּפִּסֵי וְאַיְתִיוּ לְוָת־אֲבוּהֹון וַאֲמַרוּ דָּא
אַשְׁכַּחְנָא אִשְׁתְּמוֹדַע־כְּעַן הֲכִתּוּנָא דְּבָרְךָ הִיא אִם־לָא׃
לג וְאִשְׁתְּמוֹדְעָהּ וַאֲמַר כִּתּוּנָא דְּבָרִי הִיָּא בִּישְׁתָּא אֲכָלַתֵּהּ מִכְתַּשׁ
קְטִיל יוֹסֵף׃ לד וּבְזַע יַעֲקֹב לְבוּשׁוֹהִי וַאֲסַר שַׂקָּא בְּחַרְצֵהּ וְאִתְאַבֵּל
עַל־בְּרֵהּ יוֹמִין סַגִּיאִין׃ לה וְקָמוּ כָל־בְּנוֹהִי וְכָל־בְּנָתֵהּ לְנַחֲמוּתֵהּ וְסָרִיב
לְקַבָּלָא־תַּנְחוּמִין וַאֲמַר אֲרֵי־אֲחוֹת לְוָת־(עַל)־בְּרִי כַּד־אֲבֵילָא
לִשְׁאוֹל וּבְכָא יָתֵהּ אֲבוּהִי׃ לו וּמִדְיָנָאֵי זַבִּינוּ יָתֵהּ לְמִצְרַיִם לְפוֹטִיפַר

רש"ם

(לב) וישלחו • על ידי בני אדם שלא יגידו מי השולחים אלא שיאמרו זאת מצאנו: (לה) כי ארד • לא אנחם אלא ארד אל בני אבל שאולה: ויבך אותו אביו • כלומר זמן מרובה • ולפי שהוא מיותר דרשו חכמים אביו יצחק אף כי היה יודע שלא נהרג: (לו) והמדנים מכרו אותו אל (מדיינים) מצרים • מדן ומדין וישמעאלים אחים היו ומדן וישמעאלים אחד הם לפי השמש לכך הוא אומר כי מדנים (מדינים) מכרוהו

רש"י

כ' שנה שהיה בבית לבן וז' שנה בדרך בשובו מבית לבן שנה והלי בסכות ושנה הדשים בבית אל וזהו שאמר לבן זה לי עשרים שנה בביתך לי הן עלי הן וסופי לנוקות בכגדן: (לה) וכל בנותיו • רבי יהודה אומר אלמנות נולדו עם כל שבט ושבט ר"ומאלוס: רבי נתניה אומר כנעניות היו אלא מהו וכל בנותיו כלותיו שאין אדם ממנו מלכלה לתתו בו ולבלהו בהו: ויתאנן להתנחם: (ג"ל) אין אדם מקבל תנחומין על המי ובכור שמת ושעל המת נגזרה גזירה שיתבטל מן הלב ולא על המי: ארד אל בני • דמות על בני וברכה אל משמשין בל' על (ס"ב כא) אל שאול ואל בית הדמים (ס"א ד) אל בלקח תרון האלהים ואל מות תמיה ואיפה • אבל שאלה • כשמיטו לי קבר הוא בתבלי לקבר ולא אתנחם כל ימי • ומדלבן גיהנם סימן זה היה מבור בידי מפי הגבורה הם לא יומות אחד מבני בתיי מוכנות אני מבתיו זולתי גיהנם • ויבך אותו אביו • יעבה היה בוכה מעני לרבו

בעל הטורים

קנתתי לאמרה בשמש ט: (לב) הכר נא • ל' כמבורה • הכת ואינך הכר נא לאני הבוחמת והכפיליים בלשון שיתמה יהודה אם תביא אחותו לשון נקבה אמנו:

שפתי חכמים

וכא יאתה והבקה ליום ע ליולד בשם ויקרא אשה (ק"מ) ומי' רבינו בחיי בפ' מולדות מי"ל בי דעשה היה שיקה לאה ויחזור מיד אבל היה נתן עיניו בראל מתמת יוכיה ואחר המעבדן ז' שנים בראל וה"כ כל הזמן בשבה היה בלמוש: ה ר"ל כל אחד בשל בחתונה שנולדה שנולדה בת אחות ויהיה אחותו מן בלה ולא מן בלה לבני נח אחות מן בלה לא יהיה עמהם: ו שמעתי לתקשות יוסף וכו' יעקב לא היה יודע שאין מקבלין תנחומין על המי והמה שמת וה"כ מה היה מתאבל על יוסף הרי היה יודע בחות מי • ל"ל דבא אחמ"ל דאין מקבלין תנחומין על המי דבר זה לא למדו אלא מיעקב כיון דגזירה היה שבמת בבית מן הלב ומקבלין מנחומין עליו ויעקב לא קבל מ"מ דאין מקבלין מנחומין על המי וכו' ואה"כ דיעקב לא ידע זה • ומהכ"ל מי' בשאדם מעבר אם ע"א היה יודע שהוא מעבר פעמו יותר מדאי שהוא מבא בכל לעבר בשה היה מתאבל לעולם: ז מי' בעבור כמי אלא ילדה לפרשו אלא הוא בשנו והיעמלו הלך אלא מגרר ומנו ויאמר הלוא אמי ס': ח מי' שהעלמי זאת מתקיים כי מר שהקבר ולא שהיה אבל בקבר כי אין שם לא תמיתים ולא שמתה: ט כי שאולה הוא אח' מן שמות שיש לגיהנם (ג"ח) הטעם כי דין האדם בגיהנם מ"ל תודע ואם כל בני קיימים שהם נמבר מ"ל תדעי בשנה שהוא דין האדם בגיהנם לא אין בגיהנם שולם בו: י דק"ל דלא כי"ל לשוב אלא ויבך אותו כמו שנשבע אביו כל בני וכל בשמיו לנחמו אל"ל אפשר אבל לא סיה יודע

הַטַּבָּחִים׃ פ רביעי לח א וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֵּרֶד יְהוּדָה
מֵאֶת אֶחָיו וַיֵּט עַד־אִישׁ עֲדֻלָּמִי וּשְׁמוֹ חִירָה׃ ב וַיַּרְא־
שָׁם יְהוּדָה בַּת־אִישׁ כְּנַעֲנִי וּשְׁמוֹ שׁוּעַ וַיִּקָּחֶהָ וַיָּבֹא
אֵלֶיהָ׃ ג וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ עֵר׃ ד וַתַּהַר
עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אוֹנָן׃ ה וַתֹּסֶף עוֹד וַתֵּלֶד
בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁלָה וְהָיָה בְכְזִיב בְּלִדְתָּהּ אֹתוֹ׃
ו וַיִּקַּח יְהוּדָה אִשָּׁה לְעֵר בְּכוֹרוֹ וּשְׁמָהּ תָּמָר׃ ז וַיְהִי עֵר
בְּכוֹר יְהוּדָה רַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיְמִתֵהוּ יְהוָה׃ ח וַיֹּאמֶר
יְהוּדָה לְאוֹנָן בֹּא אֶל־אֵשֶׁת אָחִיךָ וְיַבֵּם אֹתָהּ וְהָקֵם זֶרַע
לְאָחִיךָ׃ ט וַיֵּדַע אוֹנָן כִּי לֹא לוֹ יִהְיֶה הַזָּרַע וְהָיָה אִם־
בָּא אֶל־אֵשֶׁת אָחִיו וְשִׁחֵת אַרְצָה לְבִלְתִּי נְתָן־זֶרַע לְאָחִיו׃
י וַיֵּרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה וַיָּמֶת גַּם־אֹתוֹ׃ יא וַיֹּאמֶר
יְהוּדָה לְתָמָר כַּלָּתוֹ שְׁבִי אַלְמָנָה בֵית־אָבִיךְ עַד־יִגְדַּל
שֵׁלָה בְנִי כִּי אָמַר פֶּן־יָמוּת גַּם־הוּא כְּאֶחָיו וַתֵּלֶךְ תָּמָר
וַתֵּשֶׁב בֵּית אָבִיהָ׃ יב וַיִּרְבּוּ הַיָּמִים וַתָּמָת בַּת־שׁוּעַ אֵשֶׁת־
יְהוּדָה וַיִּנָּחֶם יְהוּדָה וַיַּעַל עַל־גֹּזְזֵי צֹאנוֹ הוּא וְחִירָה רֵעֵהוּ

שפתי חכמים — הלמד בדרש • ט"ש — ר"ש"י

פלאתר ויכן ולא נלאתר ויתפלל כמ"ש לעיל ויתפלל על בנו וכו"ש זה יאמר ובני יאמר לא יתכן לכתוב ויתפלל דכתוב לא כיה מתפלל דיודע כיה ביוסף חי ולא"ל מנה ידע זה אמת א"ל שהקב"ה גילה לו שלא יגמר לא עצמו לפי שלא התירומו רק שלא לגנוב ליעקב: כ דאם כאמין לו שבאלי לרי ולוט שלא יוזק מריח רע של זפת וכו' כ"ש שלא יצא לאומו לירי כולם נפטרו כבוא מלאום יוסר והתרגום ס"ל לא"ש דכיה מקומה על הכוכבים מהיכי מיכה כולא עלמא לא כרגש: ל ולא"ם מנ"ל לרש"י דלמה מנכמי מגמ' • ו"ל דזה ליש דכתו מלינו שלכולם לא כיה רוצה לבעיל ליאתן כנעניות וכן יאתה כיה מלוה ליעקב ביאה מהר בכם ובוהלי כיו בנו ג"כ מכרין בזה ולא"ם ולא לעיל פרש"י ר' נחמיה לאמר מנעוניות ע"ש בסוי טעלין כנעניות • ו"ל דלעיל מיהי כגון לתר

פלאתר

סלות תי: (לו) הטבחים • שומטי בסמות כמלך: (א) ויהי בעת ההוא • לעמה נסמכה פרשה זו לכאן והפסיק בפרשתו של יוסף ללמד שהודיעו אחיו מגדולתו שבראו בלבת לרכיבה אחרו אחה אמרת לעבדיו • וכ"ל לאחיו והקרא שמו שלה וגו' פסקה: (ז) רע בעיני ה' כלעמו של אונן משחית זרעו שלא באונן וימת גם אותו כמיתתו של ער מיתתו של אונן ומה היה ער עד משחית זרעו ב כדי שלא תתעבר ותכמים יפיה: (ח) והקם זרע. הכן יקרא ג ע"ש המת: (מ) ושחת ארצה. דש מנפיים וזורה מכאון (כ"ל): (יא) כי אמר וגו' • לעמר דומה היה לומר שלא היה כדעתו לכמיהה לו: כי אמר פן ימות • מומקה היא זו שיעמוד

לאשה

רַבָּא דְפַרְעֹה רַב קְטוֹלָיָא׃ א וַהֲוָה בְּעִדָּנָא הַהִיא וּנְחַת יְהוּדָה מִלְּוָת
אֲחוֹהִי וּסְטָא עַד־גַּבְרָא עֲדֻלְּמָאָה וּשְׁמֵהּ חִירָה׃ ב וַחֲזָא־תַמָּן
יְהוּדָה בַּת־גַּבְרָא תַּגְרָא וּשְׁמֵהּ שׁוּעַ וּנְסָבַהּ וְעָל לְוָתָהּ׃ ג וְעַדְיָאַת
וִילִידַת בְּרָא וּקְרָא יָת־שְׁמֵהּ עֵר׃ ד וְעַדְיָאַת עוֹד וִילִידַת בְּרָא וּקְרַת
יָת־שְׁמֵהּ אוֹנָן׃ ה וְאוֹסִיפַת עוֹד וִילִידַת בְּרָא וּקְרַת יָת־שְׁמֵהּ שֵׁלָה
וַהֲוָה בְּכְזִיב כַּד־יְלִידַת יָתָהּ׃ ו וּנְסִיב יְהוּדָה אִתְּתָא לָעֵר בּוּכְרֵהּ
וּשְׁמֵהּ תָּמָר׃ ז וַהֲוָה עֵר בּוּכְרָא דִיהוּדָה בִּישׁ קֳדָם יְיָ וַאֲמִיתֵהּ
יְיָ׃ ח וַאֲמַר יְהוּדָה לְאוֹנָן עוּל לְוַת־אִתַּת אָחוּךָ וְיַבֵּם יָתָהּ וַאֲקִים
זַרְעָא לְאָחוּךָ׃ ט וִידַע אוֹנָן אֲרֵי לָא עַל־שְׁמֵהּ מִתְקְרֵי זַרְעָא וַהֲוָה
כַּד־עָלִיל לְוַת־אִתַּת אָחוּהִי וּמְחַבֵּל־אָרְחֵהּ עַל־אַרְעָא בְּדִיל־דְּלָא
לְקִימָא־זַרְעָא לַאֲחוּהִי׃ י וּבְאִישׁ קֳדָם יְיָ דִּי עֲבַד וַאֲמִית אַף־יָתֵהּ׃
יא וַאֲמַר יְהוּדָה לְתָמָר כַּלָּתֵהּ תִּיבִי אַרְמְלָא בֵּית־אָבִיךְ עַד־דְּרָבָא
שֵׁלָה בְּרִי אֲרֵי אֲמַר דִּלְמָא־יְמוּת אַף־הוּא כְּאָחֲהִי וַאֲזָלַת תָּמָר
וִיתִיבַת בֵּית אָבוּהָא׃ יב וְסַגִּיאוּ יוֹמַיָּא וּמִיתַת בַּת־שׁוּעַ אִתַּת־
יְהוּדָה וְאִתְנַחֲם יְהוּדָה וּסְלִיק עַל־גֹּזְזֵי עָנֵהּ הוּא וְחִירָה רַחֲמֵהּ

ר ש ב"ם

וישמעאלים הורידוהו שמה כי שניהם אחד הם לפי הפשט: (ב) כנעני • כתרגומו תנרא • כמו כנעניה נכבדי ארץ • כנען בידו מאזני מרמה • כי מבנות כנען היו נזהרים: (ה) והיה בכזיב • יהודת • ושם נולד לו בן: (מ) כי לא לו יהיה הזרע • ומקפידים היו בכך: נתן זרע חטף קמץ שכל תיבת מלאפום (חול"ם) שמעבה באות אחרונה ותיבה שסמוכה לה טעמה באות ראשונה הרי הם במקף והמלאפום נהפך לחטף קמץ וכן ארך אפים וגדל חסד • ואם שלש אלה לא יעשה לה • אבל את שלש הערים מלאפום הוא: (י) גם אותו • דרשו חכמים כי בעון כזה מת על שהיה משחית זרעו שלא תתעבר

שפתי חכמים

פלאומה אתיא שלא על מעבעות דאומה בא לאיש מעבעים דסוגלין אתר אחר אבל כאן ח"ל לפרש כן דכא כתיב אים כנעני מעמע שבאים כיה מעמי וק"ל: גם בשלאת מה שביה אינו מעבעים כמו שמעבע דפסוק מעמע דכאן נקרא ע"ש אחיו המת וחס לא כיה רוצה לעשות: ג (מ"ר) אחיך אם לאמור דברי הרמב"ן והרא"ם ע"ש וס"ל הכו יכא נקרא על שם המת כמלא כתיב המת הוא אחיו ח"ש הקם זרע לאחיך ולא שם לאחיך דלא שמא גדיים ע"ש: ם דק"ל דהפסוק סוכר עלמו דמתאלה

לאמר

הָעֲדֻלָּמִי תִּמְנָתָה׃ יג וַיֻּגַּד לְתָמָר לֵאמֹר הִנֵּה חָמִיךְ עֹלֶה
תִמְנָתָה לָגֹז צֹאנוֹ׃ יד וַתָּסַר בִּגְדֵי אַלְמְנוּתָהּ מֵעָלֶיהָ וַתְּכַס
בַּצָּעִיף וַתִּתְעַלָּף וַתֵּשֶׁב בְּפֶתַח עֵינַיִם אֲשֶׁר עַל־דֶּרֶךְ
תִּמְנָתָה כִּי רָאָתָה כִּי גָדַל שֵׁלָה וְהוּא לֹא־נִתְּנָה לוֹ לְאִשָּׁה׃
טו וַיַּרְאֶהָ יְהוּדָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לְזוֹנָה כִּי כִסְּתָה פָנֶיהָ׃ טז וַיֵּט
אֵלֶיהָ אֶל־הַדֶּרֶךְ וַיֹּאמֶר הָבָה־נָּא אָבוֹא אֵלַיִךְ כִּי לֹא יָדַע
כִּי כַלָּתוֹ הִוא וַתֹּאמֶר מַה־תִּתֶּן־לִי כִּי תָבוֹא אֵלָי׃ יז וַיֹּאמֶר
אָנֹכִי אֲשַׁלַּח גְּדִי־עִזִּים מִן־הַצֹּאן וַתֹּאמֶר אִם־תִּתֵּן עֵרָבוֹן
עַד שָׁלְחֵךְ׃ יח וַיֹּאמֶר מָה הָעֵרָבוֹן אֲשֶׁר אֶתֵּן־לָךְ וַתֹּאמֶר
חֹתָמְךָ וּפְתִילֶךָ וּמַטְּךָ אֲשֶׁר בְּיָדֶךָ וַיִּתֶּן־לָהּ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ
וַתַּהַר לוֹ׃ יט וַתָּקָם וַתֵּלֶךְ וַתָּסַר צְעִיפָהּ מֵעָלֶיהָ וַתִּלְבַּשׁ

שפתי חכמים

כתיב עד יגדל שלה כמי משמע שהיה כדעתו לתתו לשלה ותח"ב כתיב כי אמר פן ימות גו' משמע שלא רצה לתתה לו ועוד שהי' מלוי מזונים טעם היה השמעלה שמאחר שהוחזקה לקטלנית חיך תפסר שמאנה לו אחר שיגדל וגו"ש דומה היה לותה בקש ר"ל מ"ש עד כי יגדל שלה כמי דומה היה לותה שלא היה כדעתו לכשיגדל לה ומ"ש כי אמר פן ימות הוא מזיגת טעם ע"ז אמה לא היה כדעתו וכו' ופפרש כי אמר פן ימות וכו' ע ותש"ב דלעיל כתיב ויעל ופירש"י דויעל דבוק עם תמנתה ת"ל אמה לא פי' אז לעיל י"ל דלמא ויעל קאי על גוזי צאנו לומר עלה לגר מקום שהיו הרועים לעמוד על גוזי צאנו ק"ל: פ מדכתיב בסמוך כי הנה חמיך דשמעת שהגר הוחזר אז למעלה: צ לפי שמני דברים מתפשטות זה לכאן וזה לכאן לריך לפרוח עיניה להתבונן בהיה דרך ילך והיינו פתח עיניה פתיחת עיניה: ק פי' בקצוו של הגרגר הכינו והתפללה שיחדמון לה לוים מצא הגרגר כדי להעמיד בניה ממנו וכוה מתמר ר"ל כמ"ק דסוטה: ר שהרי חח"ב חזרה ולבשה בגדי אלמנותה וחה בשביל שמה היתה עושה לה היתה תוהה ולבשה בגדי אלמנותה: מהרש"ל: ש דק"ל מה שהיה טעם זה לה וכי בשביל שהיתה פניה היה אינה מדרכה לעשה כיון שהיה מכסה לה פניה ל"ש לפי שיהיה וכו' וחח"ב תמר כי כסתה פניה דוקא ר"ל כיון שהיה מכסה לה פניה ל"ש לפי שיהיה חיך בה על דאוה הה כתוב לזנה וכמרה קיימו וקבלו עליהם שהיה הכירה לה היה חבבה לזנה וח"ם יהודה חיך בה על דאוה הה כתוב לזנה וכמרה קיימו וקבלו עליהם בשרה וח"ב כיתר עבר על לתו דלה הכיה קדשה וכתרח"ם מי' חשבה שקדשה בכסף לו בשבר וכגבי הוא לבוש כמלאה ל"ל דקדשה חוסה בביתה ולשם קידושין בה פליה וכה דתמר בשרה חלוף עלי אתן דשקדם בביתה

אונקלוס

עֲדֻלָּמָאָה לְתִמְנָת׃ יג וְאִתְחַוָּא לְתָמָר לְמֵימַר הָא חָמִיךְ סָלִיק
לְתִמְנָת לְמִיגַּז עָנֶה׃ יד וְאַעְדִּיאַת לְבוּשֵׁי אַרְמְלוּתַהּ מִנַּהּ וְאִתְכַּסִיאַת
בְּעִיפָא וְאִתַּקְנַת וְיִתְיַבַת בְּפָרְשׁוּת עֵינִין דִּי עַל־אֹרַח תִּמְנָת אֲרֵי
חָזַת אֲרֵי־רַבָּה שֵׁלָה וְהִיא לָא־אִתְיְהִיבַת לַהּ לְאִנְתּוּ׃ טו וְחַזְיָהּ
יְהוּדָה וְחַשְׁבַהּ כְּנָפְקַת־בְּרָא אֲרֵי כַסְיַאת אַפָּהָא׃ טז וּסְטָא לְוָתַהּ
לְאָרְחָא וְאָמַר הָבִי כְּעַן אֵיעוֹל לְוָתִיךְ אֲרֵי לָא יָדַע אֲרֵי כַלָּתַהּ הִיא
וַאֲמָרַת מַה־תִּתֵּן־לִי אֲרֵי תֵּיעוֹל לְוָתִי׃ יז וַאֲמַר אֲנָא אֶשְׁלַח גְּדִי־
בַר־עִזִּין מִן־עָנָא וַאֲמָרַת אִם־תִּתֵּן מַשְׁכּוֹנָא עַד־דְּתִשְׁלַח׃ יח וַאֲמַר
מָה מַשְׁכּוֹנָא דִּי אֶתֵּן־לָךְ וַאֲמָרַת עִזְקָתָךְ וְשׁוּשִׁפָּךְ וְחוּטְרָךְ דִּי
בִידָךְ וִיהַב־לַהּ וְעָל לְוָתַהּ וְעַדְּיַאת לַהּ׃ יט וְקָמַת וַאֲזָלַת וְאַעְדְּיַאת
עֵיפַהּ מִנַּהּ וּלְבִישַׁת לְבוּשֵׁי אַרְמְלוּתַהּ׃ כ וְשַׁדַּר יְהוּדָה יַת־גַּדְיָא

רש"ם

ותכחיש יופיה: (יד) ותכס׳ ראשה: בצעיף׳ שאין זה דרך אלמנות: ותתעלף׳ כסתה פניה שלא יכירנה יהודה: בפתח עינים׳ בשער של פרשת דרכים שהכל עוברים ונראים לעינים דרך שם׳ והמפרש שם עיר טועה׳ שהרי כתוב לפנינו היא בעינים ואילו היה שם עיר היה לו לומר בעינים הבי"ת חטף (שו"א) שלא מצינו שיאמר בבית אל בירוחו בירושלים (בקמ"ץ): (טו) כי כסתה פניה׳ עכשיו לפי הפשט כדכתיב ותתעלף׳: (יז) עד שלחך׳ רפי (עי' ריאור) שתשלח שלוחך שיביא הגדי וגם יש רגיל לומר לשון רפי בשליחות דורון כדכתיב מנחה היא שלוחה׳ אני שלחתי את הגדי: (יח) חותמך׳ טבעתך׳ פתילך׳ אזור׳ ומטך׳ ומטך שלשה כלים הללו מזומנים לתת כי אינם

רש"י

הגיה היתה למועה ת לפיכך לא הגדה: (טז) ויט אליה אל הדרך׳ מדרך סיה בה נעה אל הדרך אבר היא בה ובלשון לע"ז דשטוכ"ר (אפלגקון): הבה נא׳ הביני עמוך ודעתך לכך׳ כל בכה ל' הזמנה הוא חון ממקום שים לתרגמו בלשון נתינה ולף לוחן כל הזמנה קרובים ללשון נתינה הם: (יז) ערבון׳ מבטון: (יח) חתמך ופתילך׳ עזקתך וטבעתך טבעת שתחה חוחם בה ומטלך אשתה מחכסה בה: ותהר לו׳ גרוסים כיוצא בו בדניקים

בעל הטורים

(יד) בפתח עינים לאבי׳ פ"ת דמ"ח כמנין אברהם שתמרה יבי לתן שתזקק לגרש אברהם: (טו) לזונה׳ כ׳ בסמרה׳ ויתבנה לזונה׳ היכה היתה לזונה׳ מה בכתוב תמר בגיון ולכתוב בכתוב לף יהודים פוסה בכתוב בדמיון ולכתוב תהיה בתוכה חה שלא קומתך דמתה לתמר: (יח) ופתילך׳ תפילך׳ כפתילים׳ כתפילין:

שפתי חכמים

(יב) ויעל על גוזי צאנו׳ ויעל המנתה לעמוד על גוזי לאתו: (יג) עלה תמנתה׳ ובמשון הוא אומר (שופטי' יד) וירד שמשון וגו' המנתה ע בשפוע הכר היתה יושבת עוינן לה מכאן ויורדין לה מכאן: (יד) ותתעלף׳ כסתה פניה פ שלא יכיר בה: ותשב בפתח עינים׳ בפתיחת עיניים בפרשת דרכים צשעל דרך המנתה (סוטה י) וכבוהיו דרכו בפתחו של אברהם אביו ק שכל עיניה מלפוח לראותו: כי ראתה כי גדל שלה וגו׳ לפיכך ספקיה עמה אלא יהודה שהיתה מתאוה ר לבעמיד ממנו בניה: (טו) וחשבה לזונה׳ לפי שיושבת ש בפרשת דרכים: כי כסתה פניה׳ ולא יכול לראותה ולהכירה׳ ומדרש רבותינו כי כסתה פניה כשהיתה בבית

בִּגְדֵי אַלְמְנוּתָהּ׃ כ וַיִּשְׁלַח יְהוּדָה אֶת־גְּדִי הָעִזִּים בְּיַד
רֵעֵהוּ הָעֲדֻלָּמִי לָקַחַת הָעֲרֻבָּון מִיַּד הָאִשָּׁה וְלֹא מְצָאָהּ׃
כא וַיִּשְׁאַל אֶת־אַנְשֵׁי מְקֹמָהּ לֵאמֹר אַיֵּה הַקְּדֵשָׁה הִוא
בָּעֵינַיִם עַל־הַדָּרֶךְ וַיֹּאמְרוּ לֹא־הָיְתָה בָזֶה קְדֵשָׁה׃ כב וַיָּשָׁב
אֶל־יְהוּדָה וַיֹּאמֶר לֹא מְצָאתִיהָ וְגַם אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם אָמְרוּ
לֹא־הָיְתָה בָזֶה קְדֵשָׁה׃ כג וַיֹּאמֶר יְהוּדָה תִּקַּח־לָהּ פֶּן נִהְיֶה
לָבוּז הִנֵּה שָׁלַחְתִּי הַגְּדִי הַזֶּה וְאַתָּה לֹא מְצָאתָהּ׃ כד וַיְהִי
כְּמִשְׁלֹשׁ חֳדָשִׁים וַיֻּגַּד לִיהוּדָה לֵאמֹר זָנְתָה תָּמָר כַּלָּתֶךָ
וְגַם הִנֵּה הָרָה לְזְנוּנִים וַיֹּאמֶר יְהוּדָה הוֹצִיאוּהָ וְתִשָּׂרֵף׃
כה הִוא מוֹצֵאת וְהִיא שָׁלְחָה אֶל־חָמִיהָ לֵאמֹר לְאִישׁ
אֲשֶׁר־אֵלֶּה לּוֹ אָנֹכִי הָרָה וַתֹּאמֶר הַכֶּר־נָא לְמִי הַחֹתֶמֶת
וְהַפְּתִילִים וְהַמַּטֶּה הָאֵלֶּה׃ כו וַיַּכֵּר יְהוּדָה וַיֹּאמֶר צָדְקָה

שפתי חכמים

דסי מיניהו פפקם: ב דק"ל דהא כבר כתן לה ולמה כתיב הקח לה ומ"ש יוציה אלה: ד ולא בכביל שיהא לה הערבון יכא זה כאן לכם: ה רלוו לפרש מה שכתוב כנה שלחתי מה טעם הוא תשלעלה ומפרש דס"ק ח"ם שהרי מוכרת לה לכך שהרי המתני שתשלח לה גדי פעים כי מה עני ומ' וכו' כנה שלחתי ונו' ומוכרת להוסיף כי מה עני לעשות קידם כנה שלחתי מפני שעשלת זה אין טעם הדביקות משתחר הקח לה לשתמר כנה שלחתי וק"ל: ו תע"ם שאולי אינם מיכר אלא עד ג' חדשים דהוא שלש שנים כי יפי עבודה כ"מ כיכת דילדה ומ' תכל מתר ילדה לי' חדשים מדמשיב ויכי בעם לדסה ולא כתיב ומלאו ימים כמו בגי רבקה וכדפירש"י בפ' תולדות ולק' לכך כיה כולו מיכר קודם ג' חדשים: ז ות"ם מ"ל לרש"י דלמה כראשון ובכני שלם ובראשון לא כיה שלם ובכני ובשלבי כיו שלמים וי"ל דה"ל לא יכיה רק ב' חדשים ישבדה ימים שהרי מתדש אחד לא יכיה רק עשרה ימים שהוא שלים ל' חודש וזה אינו נקרא חדש כיון שהוא מיעוט שלים ל' הדש ונקרא לאחר כמשלש חדשים כלומר ג' חדשים שלימים: וכתלמיד פי' דאפשר שאין הענוכר מיכר בשלים יפי עכור רק כתוב ראשון ואחמלמי שלם ואיכו שלמי מ"ג חדשים שלמים בראשון כשלו פשוט חדשים נרמים: ח ר"ל נפי שמאלה כרה לשון עפיר כמו כבר פרש ויאלהם בן וזכות לא שיך לפיעבר שכי שהיא ל' עפיר דפי יאמר נכם שהיא עפידה לשוים כדה ל"ל שהיא

רש"י

ביוצא בו: (כא) הקדשה: מקודשה ומזומנת לזנות: (כג) תקח לה: ויהיה שלא מה שבידה: פן נהיה לבוז: אם תנקבנה עוד ד' יתפרסם כדבר ויהיה גנאי כי מה עני לעשות עוד הלאמת דברי: הנה שלחתי הגדי הזה: ולפי שבמה יהודה לא אבין בגדי עזים שהשביל כתנת יוסף בדמו רמזוהו גם אותו בגדי עזים (נ"ל): (כד) כמשלש חדשים: (נדה מג) רומז שלא לאחון וזומו שלא לאחרון ואמלעי שלם ז' ולי' ממלא הדבים שבשתלא החדשים כמו (אסתר ט) ומשלוח מנות משלוח ידם וכן קרנות מוקלות כתלות ירחיה: הרה לזנונים: שם דבר נעוברת המנו הבא ברה ומנו ברה בהמה: ותשרף: אמר אפשרים מקבלה מבוש רבי מאיר בתו שלשם

רש"ש

ביתה מ"שמוא בתן לפיכך דמוס ' כבריפה: (כה) היא מוצאת: להמלך: והיא שלחה אל חמיה: לא רצתה להלבין פניו ולומר ממך אני מעוברת אלא נאמר אשר אלה לו אמרה אם יודה מעצמו יודה ואם לא יבריחו ואל אלבין פניו: מכאן אמרו מוה לו נאדם ב' מיפיל עצמו לכבשן האש ואל יבין פני חבירו ברבים: הכר נא: אין לא אלא לשון בקשה הכר לא בזכלך ואל תאבד לבם נפשות: (כו) צדקה: מ' בדבריו:

שפתי חכמים

אם דבר: מ ל"ד בתו דהא שם כבר מת בשביה יעקב ל' שהי ועתה הוא יותר מבן ק"י שהי אלא ממשמעתא. י ות"ם לשה תייבה בבריפה הא לא בשולה הייתה ובם לא מתורפה היתה ובם בכן היתה בבריפה אלא בשהיא בשולה לו תריפה ומה שהיה בקוקה ליעם לא בא מיפה היתה אלא דלא הייה אבם המם הבולה י"ל דלבך דשם במיפה בדי לאיים על הבריות שלא יפעלו בדור ויקלקלו וכיון דדשה במיפה דשה בבריפה ר"ל מלוו בשלר מקום דבם בכן דיעה בבריפה ואם ג"כ דעם רש"י שפי' לפיכך דשה בבריפה ומנו שפי' הרא"ש ומהרש"ל כתב וקבה וכלא פנייה היתה וי"ל דשומרת יבם היתה: כ ות"ם מבלן דלמה מה שמבר לא היתה מודה משום דעדיין לא הפילוה בתם ולא היה מ מוער אבל היה היה בלם מוער היתה מודה וי"ל דפי' ר"ם בתוס' פ' הארב מדכתיב היה מולת חקר ל' שהוא מלבון ולא אם בלון ר"ל ס"מ בשלם היה מוער ואפ"ס לא היתה מודה לכך מבלן אמרו ומ': ל היה לא היתה יודעת אב' נפשות היו אלא רש"י נקט זה לפי כלשה שהיו ג' אבל היה לא אמרה רק שתי נפשות. וצ' מהרש"ל דהוחתם רש"י הוא מדכתיב הבר בא ולא מה בתמלא ר"ל לשבחר לו בתמלה הן בחוף ואם מדקדק רש"י מתחלה אמרה הבר שלו היה ממך ועוד אמרה בקשה לתרת אלא שלא תתבר בעשה היתרה מלומר שהוא לדברי שלא תתבר אבשה נפשות טל"ל: מ דק"ל דלקה ממני מבשה שהיה היה לעקה יבר מעשו ובא"מ בא נא אלא היה יותר נקשה לו לא: (מת") נקה בדבריה ולא נקה בשבשה הקשה

בַּר־עִזַּי בִּידָא רַחֲמָה עֲדֻלָּמָאָה לְמִסַּב מַשְׁכּוֹנָא מִידָא דְּאִתְּתָא וְלָא
אַשְׁכַּחַהּ׃ כא וּשְׁאִיל יָת־אֲנָשֵׁי אַתְרַהּ לְמֵימַר לָאן מְקַדְּשְׁתָּא הִיא
בְּעֵינְיִן עַל־אָרְחָא וַאֲמַרוּ לֵית הָכָא מְקַדְּשְׁתָּא׃ כב וְתָב לְוָת־יְהוּדָה
וַאֲמַר לָא אַשְׁכַּחִיתַהּ׃וְאַף אֲנָשֵׁי אַתְרָא אֲמַרוּ לֵית הָכָא מְקַדְּשְׁתָּא׃
כג וַאֲמַר יְהוּדָה תִּסַּב־לַהּ דִּילְמָא נְהֵי לְחוּכָא הָא שַׁדְּרִית גַּדְיָא הָדֵין
וְאַתְּ לָא אַשְׁכַּחְתַּהּ׃ כד וַהֲוָה כִּתְלָתוּת יַרְחַיָא וְאִתְחַוְיָא לִיהוּדָה
לְמֵימַר זַנְיַת תָּמָר כַּלָּתָךְ וְאַף הָא מְעַדְיָא לְזְנוּתָא וַאֲמַר יְהוּדָה
אַפְּקוּהָ וְתִתּוֹקַד׃ כה הִיא מִתַּפְּקָא וְהִיא שָׁלְחַת לַחֲמוֹהָא לְמֵימַר לְגֻבַר
דִּי־אִלֵּין דִּילֵהּ כְּנֵה אָנָא מְעַדְיָא וַאֲמָרַת אִשְׁתְּמוֹדַע־כְּעַן לְמַן
עִזְקָתָא וּשׁוּשֵׁפָא וְחוּטְרָא הָאִלֵּין׃ כו וְאִשְׁתְּמוֹדַע יְהוּדָה וַאֲמַר זַכָּאָה

רשב"ם

מלבוש: (כא) הקדשה: מיועדת ומזומנת לכל באיה כדכתיב וגם קדש היה בארץ: ולא תהיה קדשה מבנות ישראל: (כג) תקח לה: מה שבידה: כי לא אשלח עוד אליה פן נהיה לבוז לחזור אחר הקדשית: (כד) זנתה תמר כלתך: וא"ת מי יודע אם אמת שזינתה תדע שהרי הרה היא כבר: ותשרף: לפי הפשט כך היה מנהגם מאחר שזקוקה ליבם: (כה) היא מוצאת לאחר שהוציאוה שלחה הערבון ועדיין לא רצתה לגלות אלא לאיש אשר אלה

רש"י

ביוצא בו: (כא) הקדשה: מקודשה ומזומנת לזנות: (כג) תקח לה: ויהיה שלא מה שבידה: פן נהיה לבוז: אם תנקבנה עוד ד' יתפרסם כדבר ויהיה גנאי כי מה עני לעשות עוד הלאמת דברי: הנה שלחתי הגדי הזה: ולפי שבמה יהודה לא אבין בגדי עזים שהשביל כתנת יוסף בדמו רמזוהו גם אותו בגדי עזים (נ"ל): (כד) כמשלש חדשים: (נדה מג) רומז שלא לאחון וזומו שלא לאחרון ואמלעי שלם ז' ולי' ממלא הדבים שבשתלא החדשים כמו (אסתר ט) ומשלוח מנות משלוח ידם וכן קרנות מוקלות כתלות ירחיה: הרה לזנונים: שם דבר נעוברת המנו הבא ברה ומנו ברה בהמה: ותשרף: אמר אפשרים מקבלה מבוש רבי מאיר בתו שלשם

שפתי חכמים

אם דבר: מ ל"ד בתו דהא שם כבר מת בשביה יעקב ל' שהי ועתה הוא יותר מבן ק"י שהי אלא ממשמעתא. י ות"ם לשה תייבה בבריפה הא לא בשולה הייתה ובם לא מתורפה היתה ובם בכן היתה בבריפה אלא בשהיא בשולה לו תריפה ומה שהיה בקוקה ליעם לא בא מיפה היתה אלא דלא הייה אבם המם הבולה י"ל דלבך דשם במיפה בדי לאיים על הבריות שלא יפעלו בדור ויקלקלו וכיון דדשה במיפה דשה בבריפה ר"ל מלוו בשלר מקום דבם בכן דיעה בבריפה ואם ג"כ דעם רש"י שפי' לפיכך דשה בבריפה ומנו שפי' הרא"ש ומהרש"ל כתב וקבה וכלא פנייה היתה וי"ל דשומרת יבם היתה: כ ות"ם מבלן דלמה מה שמבר לא היתה מודה משום דעדיין לא הפילוה בתם ולא היה מ מוער אבל היה היה בלם מוער היתה מודה וי"ל דפי' ר"ם בתוס' פ' הארב מדכתיב היה מולת חקר ל' שהוא מלבון ולא אם בלון ר"ל ס"מ בשלם היה מוער ואפ"ס לא היתה מודה לכך מבלן אמרו ומ': ל היה לא היתה יודעת אב' נפשות היו אלא רש"י נקט זה לפי כלשה שהיו ג' אבל היה לא אמרה רק שתי נפשות. וצ' מהרש"ל דהוחתם רש"י הוא מדכתיב הבר בא ולא מה בתמלא ר"ל לשבחר לו בתמלה הן בחוף ואם מדקדק רש"י מתחלה אמרה הבר שלו היה ממך ועוד אמרה בקשה לתרת אלא שלא תתבר בעשה היתרה מלומר שהוא לדברי שלא תתבר אבשה נפשות טל"ל: מ דק"ל דלקה ממני מבשה שהיה היה לעקה יבר מעשו ובא"מ בא נא אלא היה יותר נקשה לו לא: (מת") נקה בדבריה ולא נקה בשבשה הקשה

מִבְּנִי כִּי־עַל־כֵּן לֹא־נְתַתִּיהָ לְשֵׁלָה בְנִי וְלֹא־יָסַף עוֹד
לְדַעְתָּהּ׃ כו וַיְהִי בְּעֵת לִדְתָּהּ וְהִנֵּה תְאוֹמִים בְּבִטְנָהּ׃
כח וַיְהִי בְלִדְתָּהּ וַיִּתֶּן־יָד וַתִּקַּח הַמְיַלֶּדֶת וַתִּקְשֹׁר עַל־יָדוֹ
שָׁנִי לֵאמֹר זֶה יָצָא רִאשֹׁנָה׃ כט וַיְהִי ו כְּמֵשִׁיב יָדוֹ וְהִנֵּה
יָצָא אָחִיו וַתֹּאמֶר מַה־פָּרַצְתָּ עָלֶיךָ פָּרֶץ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פָּרֶץ׃
ל וְאַחַר יָצָא אָחִיו אֲשֶׁר עַל־יָדוֹ הַשָּׁנִי וַיִּקְרָא שְׁמוֹ זָרַח׃ ס
המישי לט א וְיוֹסֵף הוּרַד מִצְרָיְמָה וַיִּקְנֵהוּ פוֹטִיפַר סְרִיס
פַּרְעֹה שַׂר הַטַּבָּחִים אִישׁ מִצְרִי מִיַּד הַיִּשְׁמְעֵאלִים אֲשֶׁר
הוֹרִדֻהוּ שָׁמָּה׃ ב וַיְהִי יְהוָה אֶת־יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ מַצְלִיחַ
וַיְהִי בְּבֵית אֲדֹנָיו הַמִּצְרִי׃ ג וַיַּרְא אֲדֹנָיו כִּי יְהוָה אִתּוֹ
וְכֹל אֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה יְהוָה מַצְלִיחַ בְּיָדוֹ׃ ד וַיִּמְצָא יוֹסֵף
חֵן בְּעֵינָיו וַיְשָׁרֶת אֹתוֹ וַיַּפְקִדֵהוּ עַל־בֵּיתוֹ וְכָל־יֶשׁ־לוֹ

שפתי חכמים

הזנות דהא קרא אמר לא ידע כי כלתו היא משמע כא לא ידע לא היה כא עליה ומאחר שהיא ידעה איך כתיבה עליה ט ואמנמי דאיכי לא בשמעון מכל מקום לדקה בדבריה אלו מיהר שהשמעים הם שני ומכאתא ממני היא משמרת כמו שאמרו לא היתה כזה קדוש וגם כתבנון כמשלם חדשים מוכיח מלי אמרת שאמר גם אחרים כלו עליה ומתענים מהם זה הוא פסק והשמעים הם ודאי: ג דבי ועל כן לע"ל בהר סני: ס ס"פ מ"ד לא הוסיף סבר דשמו של יהודה לא היה בינה עליה אלא כדי להקיים אבא על שם המת וכיון שקיים לא כא עליה עוד ומ"ד לא פסק סבר כיון שהיה יהודה שמחאות לחליד בנים ממנו וכיהה טוענה ל"ש לכך לא פסק מלדעתה: ע שמלם ויתן יד משמע שהשוכר כיון לבם לא יד לכך אמר הוליה ומפני אלא פי' המקרא מי נתן יד ולא אמר הוליה לו כמתן לכן אמר האחד שמיהו כאחר מבטיהם: ומכני אלא יפקו לומר כמשיב יד ולא"ל שהחזירה לכן הוסיף ואחתר שקרהם וכו': פ אלקח עכן ומה כן אדהם מעבר אחד וכ' ותקומם כסף אל ד' שקלים כרי ג' ולשון אבן כרי ד': (נחל"ן)

ממני: היא מעוכרת וכ"ל דרשו שיאלה בת קול ואמרה ממני ומאתי יאלו הדברים לפי שהיתה לעוגה בכית ממיס גזרתי שיאלו ממנה מלכים ומשבע יהודה גזרתי להעמיד מלכים כישראל: כי על כן לא נתתיה: כי בדין עשתה עם אמר לא נתתיה לשלה בני: ולא יסף עוד: יש אומרים לא הוסיף ויש אומרים לא: פסק (והכירו גבי אלדד ומידד ולא יכפו ומתרגמינן ולא פסקו): (כז) בעת לדתה: וכרבקה הוא אומר ויולדו ימים לדתה להלן לגמלים וכאן לתכריס: והנה תאומים: מלא ולהלן לומים חסר לפי שהאחד רשע אחד אלו שיסה לדיקים: (כח) ויתן יד: הוליא שלחה ידו לחוץ ולאחר שקרהם ע"ש ידו הבני החזירה: (כט) פרצת: חזקת עליך חוזק: (ל) אשר

על ידו השני: הרבע ידות כתוכות כאן כנגד הרבע הרמיס במעל עכן שלא ממנו: ויש אומרים כנגד ד' דברים שלקח פ אדרת שנער ובני מהיכות כסף של מתחים שקלים

מִנִּי־מַעְדְּיָא אֲרִי־עַל־כֵּן לָא־יְהִבְתַּהּ לְשֵׁלָה בְּרִי וְלָא־אוֹסִיף עוֹד
לְמִידְּעָהּ׃ כז וַהֲוָה בְּעִדָּן דְּמֵילְדָהּ וְהָא תְּיוֹמִין בְּמָעְהָא׃ כח וַהֲוָה
בְּמֵילְדָהּ וְיַהֲב־יְדָא וּנְסִיבַת חַיָּתָא וּקְטָרַת עַל־יְדֵהּ זְהוֹרִיתָא לְמֵימַר
דֵּין נִפֵּק קַדְמָאָה׃ כט וַהֲוָה כַּד־אֲתֵיב יְדֵהּ וְהָא נְפַק אָחוּהִי וַאֲמָרַת
מָה־תְקוֹף־סַגִּי עָלָךְ לְמִתְקַף וּקְרָא שְׁמֵהּ פָּרֶץ׃ ל וּבָתַר־כֵּן נְפַק
אָחוּהִי דִּי עַל־יְדֵהּ זְהוֹרִיתָא וּקְרָא שְׁמֵהּ זָרַח׃ א וְיוֹסֵף אִתְּרַת
לְמִצְרַיִם וּזְבַנֵהּ פּוֹטִיפַר רַבָּא דְּפַרְעֹה רַב קְטוֹלָיָא גֻּבַר מִצְרָאָה מִידָא
דְּיִשְׁרְבָאֵי דִּי אַחֲתוּהִי לְתַמָּן׃ ב וַהֲוָה מֵימְרָא־דַיְיָ בְּסַעֲדֵהּ־דְיוֹסֵף
וַהֲוָה גֻּבַר מַצְלֵח וַהֲוָה בְּבֵית רִבּוֹנֵהּ מִצְרָאָה׃ ג וַחֲזָא רִבּוֹנֵהּ אֲרֵי
מֵימְרָא־דַיְיָ בְּסַעֲדֵהּ וְכֹל דִּי־הוּא עָבֵד יְיָ מַצְלַח בִּידֵהּ׃ ד וְאַשְׁכַּח
יוֹסֵף רַחֲמִין בְּעֵינוֹהִי וְשַׁמֵּשׁ יָתֵהּ וּכְנָיֵהּ עַל־בֵּיתֵהּ וְכָל־דִּי־אִית־לֵהּ

ר ש ב"ם

לו: (כה) צדקה ממני: יותר ממני שאני צויתיה לשבת בית אביה עד יגדל שלה היא השלימה תנאי שצויתיה אבל אני לא השלמתי לה תנאי שהתניתי לה כי לא נתתיה לשלה בני וכן על צדקו נפשו מאלהים יותר מאלהים: וכן בשאול ויאמר אל דוד צדיק אתה ממני: ולא יסף: לא הוסיף שאם אתה מפרשו ולא פסק היה לו לכתוב ולא יסף עוד מלדעתה: (לא) זרח: בשביל השני שהוא אדום: וזרח לשון אדמומית הוא כדכתיב והצרעת זרחה במצחו וכן כל זריחת שמש בבקר ובערב אדום הוא וכתיב ויהי בבקר והשמש זרחה על המים ויראו מואב מנגד את המים אדומים כדם: וכן בבבא בתרא בהמוכר את הספינה: האי שמשא סומקתי היא והאי דלא סמקא אלא בפניא ורמשא משום דנהורין לא ברי בשביל מאור היום הגדול: (א) שר הטבחים: על ידו נידונין הנרצחים והאסורים בבית הסוהר

שפתי חכמים

כלה"ם הקצה דבמסהדין דף מ"ב חיכא מ"ד שמעל כנ' תמיים ואיכא מ"ד שמעל כב' ד' ביומי מבשה ואתמר ביומי יהושע אלמא כין נמ"ד וכין נמ"ד חיק ד' ומי' הכהה דכ"ל לא קמייתי אלא באחון ל' שכיו ביומי מבשה מ"כ: ולא הכיאה הכא בכ"ל קחשיב הד' תרמיים תרמו של ממלק ותרמו של סיחון ועוג ותרמו של ירמיו והרמו של מדין מ"כ וה"כ קחשיב ג' ביומי מבשה וה' ביומי יהושע ומ"ש הכי' בתרומות ובטל תרומה אלדהם הגיה בס בגמרא ר' יוחנן אמר ד' הרשות וכו': צ דומיא דשם מדן שכיה מקום מעשה שכיה: ק (נ"ל) ואתיא הכי כבר כתיב וכמדבר מכנו אחוה אלא בהפסיק וכו': ר וא"ש לאה לא מ' אי הכשם לעיל ומי בתחלת הפרשה

(כט) מה פלצת: רמז שהמלך הוכן גדול לעשות ט דרך ואין ממתין בידו: פרץ בא"ם ב"ש עולה י"ד וכמה בני' דוד: (א) טורד: ר' המס הכה ואיזהו (שמיה י"ד) טורד שאול: אמר משקול הגליות כנגד ביכום: (ד) וכל יש ט נתן בידו: ס"ם לשון מלמד שכל

ממני: יותר מאלהים: (לא) זרח: בשביל השני שהוא אדום: וזרח לשון אדמומית הוא כדכתיב והצרעת זרחה במצחו וכן כל זריחת שמש בבקר ובערב אדום הוא וכתיב ויהי בבקר והשמש זרחה על המים ויראו מואב מנגד את המים אדומים כדם: וכן בבבא בתרא בהמוכר את הספינה: האי שמשא סומקתי היא והאי דלא סמקא אלא בפניא ורמשא משום דנהורין לא ברי בשביל מאור היום הגדול: (א) שר הטבחים: על ידו נידונין הנרצחים והאסורים בבית הסוהר

נָתַן בְּיָדוֹ: ח וַיְהִי מֵאָז הִפְקִיד אֹתוֹ בְּבֵיתוֹ וְעַל כָּל־אֲשֶׁר
יֶשׁ־לוֹ וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֶת־בֵּית הַמִּצְרִי בִּגְלַל יוֹסֵף וַיְהִי
בִּרְכַּת יְהוָה בְּכָל־אֲשֶׁר יֶשׁ־לוֹ בַּבַּיִת וּבַשָּׂדֶה: י וַיַּעֲזֹב
כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ בְּיַד יוֹסֵף וְלֹא־יָדַע אִתּוֹ מְאוּמָה כִּי אִם־
הַלֶּחֶם אֲשֶׁר־הוּא אוֹכֵל וַיְהִי יוֹסֵף יְפֵה־תֹאַר וִיפֵה מַרְאֶה:
ששי יא וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת־אֲדֹנָיו אֶת־
עֵינֶיהָ אֶל־יוֹסֵף וַתֹּאמֶר שְׁכָבָה עִמִּי: יב וַיְמָאֵן וַיֹּאמֶר
אֶל־אֵשֶׁת אֲדֹנָיו הֵן אֲדֹנִי לֹא־יָדַע אִתִּי מַה־בַּבָּיִת וְכֹל
אֲשֶׁר־יֶשׁ־לוֹ נָתַן בְּיָדִי: יג אֵינֶנּוּ גָדוֹל בַּבַּיִת הַזֶּה מִמֶּנִּי
וְלֹא חָשַׂךְ מִמֶּנִּי מְאוּמָה כִּי אִם־אֹתְךָ בַּאֲשֶׁר אַתְּ־אִשְׁתּוֹ
וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה הָרָעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחָטָאתִי לֵאלֹהִים:
יד וַיְהִי כְּדַבְּרָהּ אֶל־יוֹסֵף יוֹם וָיוֹם וְלֹא־שָׁמַע אֵלֶיהָ לִשְׁכַּב
אֶצְלָהּ לִהְיוֹת עִמָּהּ: טו וַיְהִי כַּהַיּוֹם הַזֶּה וַיָּבֹא הַבַּיְתָה
לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ וְאֵין אִישׁ מֵאַנְשֵׁי הַבַּיִת שָׁם בַּבָּיִת:
טז וַתְּתָפְשֵׂהוּ בְּבִגְדוֹ לֵאמֹר שְׁכָבָה עִמִּי וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ
בְּיָדָהּ וַיָּנָס וַיֵּצֵא הַחוּצָה: יז וַיְהִי כִּרְאוֹתָהּ כִּי־עָזַב בִּגְדוֹ

שפתי חכמים

לומ״ה כפסיק בפרשתו של יהודה ולא מי׳ שם אלא מבוריזוטו מגדולתו ולא מי׳ ועוד כדי לסמוך וכו׳ ויש דלעיל ה״ח אגליה דתמר כיתם טוותה לשם שמים אבל עכשיו כוכתיב הש״י. מן הפיסוק לוקה ממני שטוותה כיום לשם״ם לכך מפרש פה כטעמו. (קו״מ) דלי מטעם ראשון לחוד לא ס״ל לפפיק אלא עד וירבו כימים מאמו מעשה אחר וכם כיום לו לכלים עמיו של יוסף וחי׳ כדי לסמוך מעשה אחמו אחר׳ ואי מטעם זה לחוד כי״ל להתחיל וירבו כימים וחמת וגו׳ אחם יהודה וגו׳ ולמה התחיל בוירד יהודה לכך שם אלא כח לימן שעם אלא על ממיכות וירד לאמיכה כחב בסיה טעמא אלא שבוריזוטו לחוד אבל כאן לימן טעם על הכפסקות כולו לגמ״ח כ׳ הטעמים: ש וא״ש דלמה לחם מעם כיון וא״ל דרש״י דייק מדכתיב בדברו של יוסף ולא חבר ממני מלומה כי חם לוחך מבמע דכל דבר הפקיד בידו מוך מאחמו לכך נ״ל דלחם כוח אחמו: ת דלא״ל מה ענין זה לכאן. (נח״) ק״ל דבכל מקום ויהי בימיו שנתרבה עכשיו אלא קודם לכן ויוסף מבשע ליהו כיום יפה מוחר ומסממא גם יפה מראה ועי״ז חי׳ כיון שראה שלא מוצל אלא עשה זה קודם לכן; א מדכתיב לעיל מיה רעה לחלקו וקיים דקאי על אחמו על פשיטו

(ו) ולא ידע אתו מאומה. אלא כיון מתן לבו לבלוס: כי אם הלחם. כיון אחמו ש אלא מדבר בלמון נקיים: ויהי יוסף יפה תאר. כיון שראה עצמו מוכל בחמיל אוכל ומוחה ומסלסל בעצמו (כ״ר) אמר הקב״ה אכיון מחאבל ואחה מסלסל בעצמך אני מגרה בך אח א הדוב: מיד (ז) ותשא

ר ש״י

אשת אדוניו וגו׳. כל מקום שנאמר אחר סמוך: (ט) וחטאתי לאלהים. בני נח נצטוו על העריות: (י) לשכב אצלה. לפיעו ב נלא תשמש: להיות עמה. לעוסה״ב: (יא) ויהי כהיום הזה. כלומר ויהי כאחר הגיע יום מיוחד (תנחומא) יום אחוז יום הג שלהם שהלכו כלם לבית עבודת גלולים אמרה אין לי יום הגון להזקק ליוסף כהיום הזה אמרה לכם חולה אני ואיני יכולה לילך: לעשות מלאכתו. רב ומשואל חד אמר מלאכתו ממש וחד אמר לעשות צרכיו עמה ג אלא שנראית לו דמות דיוקן ד של אבוה

מִסַּר בִּידֵהּ: ח וַהֲוָה מֵעֵדַן דְּמַנִּי יָתֵהּ בְּבֵיתֵהּ וְעַל־כָּל־דִּי־אִית־לֵהּ
וּבְרִיךְ יְיָ יָת־בֵּית מִצְרָאָה בְּדִיל יוֹסֵף וַהֲוָה בִּרְכְתָא דַיְיָ בְּכָל־דִּי־
אִית־לֵהּ בְּבֵיתָא וּבְחַקְלָא: ט וּשְׁבַק כָּל־דִּי־לֵהּ בִּידָא דְיוֹסֵף וְלָא־
יְדַע עִמֵּהּ מִדְּעַם אֱלָהִין לַחְמָא דִי־הוּא אָכֵל וַהֲוָה יוֹסֵף שַׁפִּיר־בְּרִיוָא
וְיָאֵי בְּחֶזְוָה: י וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין וּזְקָפַת אִתַּת־רִבּוֹנֵהּ יָת
עֵינָהָא לְיוֹסֵף וַאֲמֶרֶת שְׁכוּב עִמִּי: יא וְסָרִיב וַאֲמַר לְוַת־אִתַּת רִבּוֹנֵהּ
הָא רִבּוֹנִי לָא־יְדַע עִמִּי מַה־דְּבְבֵיתָא וְכֹל דִּי־אִית־לֵהּ מְסַר בִּידִי:
ט לֵית הוֹדִי רַב בְּבֵיתָא הָדֵין מִנִּי וְלָא־כְנַע מִנִּי מִדְּעַם אֱלָהִין יָתִיךְ
בְּדִיל אִתְּ־אִתְּתֵהּ וְאֵכְדֵין אֶעֱבִיד בִּישְׁתָא רַבְּתָא הָדָא וְאֶחֱוֹב קֳדָם
יְיָ: י וַהֲוָה כַּד־מַלִּילַת עִם יוֹסֵף יוֹם יוֹם וְלָא קַבִּיל מִנַּהּ לְמִשְׁכַּב
לְוָתַהּ לְמֶהֱוֵי עִמַּהּ. יא וַהֲוָה בְּיוֹמָא הָדֵין וְעַל לְבֵיתָא לְמִבְדַּק
בְּכִתְבֵי־חֶשְׁבְּנֵהּ וְלֵית אֱנָשׁ מֵאֲנָשֵׁי בֵיתָא תַּמָּן בְּבֵיתָא: יב וַאֲחַדַתֵּהּ
בִּלְבוּשֵׁהּ לְמֵימַר שְׁכוּב עִמִּי וְשָׁבְקַהּ לִלְבוּשֵׁהּ בִּידָהּ וַעֲרַק וּנְפַק
לְשׁוּקָא: יג וַהֲוָה כַּד־חָזַת אֲרֵי שָׁבְקַהּ לִלְבוּשֵׁהּ בִּידָהּ וְעַרַק לְשׁוּקָא:

ר ש ב״ם

שלו: (ז) ולא ידע אתו מאומה. בבית: כי אם הלחם אשר הוא אוכל. לא היה מעיין ומביט כלל בכל צרכי ביתו מהיכן בא לו עד שעה שרואה את מאכלו על השלחן ואוכלו. כל מיני מאכל קורא אותו לחם כדכתיב עבד לחם רב. וכן כי לפני לחמי אנחתי תבא. מאכלי. לא ידע אתו מכל צורכי ביתו לא היה רואה רק בשעת אכילה: (ט) ולא חשך ממני. מלהיות שליט על הכל כי אם אותך: (י) להיות עמה. נזהר היה אפי׳ להתיחד עמה עד שאירע מעשה שנשאר יחידי בעל כרחו לעשות מלאכת צורכי הבית כדרכו ואירע באותו יום שלא נותר איש בבית. ומדרש אגדה

ר ש״י

(ו) ולא ידע אתו מאומה. אלא כיון מתן לבו לבלוס: כי אם הלחם. כיון אחמו ש אלא מדבר בלמון נקיים: ויהי יוסף יפה תאר. כיון שראה עצמו מוכל בחמיל אוכל ומוחה ומסלסל בעצמו (כ״ר) אמר הקב״ה אכיון מחאבל ואחה מסלסל בעצמך אני מגרה בך אח א הדוב: מיד (ז) ותשא

שפתי חכמים

כדפרש״י לעיל לכך קרי לה בל׳ חיה. ומה שיש הוחה בשם דוב מי מה הדוב הוה אין לו מנוחה כי תמיד מגשגש אח עצמו כך אחם פוטיפר לא היה מנוחה כי היחה מחרחת אחר יוסף לבעול לו: ב דאל״ל למה לא כחיב לשכב עמה כמאמר שכבה עמי. (נח״) וקשה דאם בשכב אלא לפי׳ בלא חשמיש מאי זה דקאמר להיות עמה לעוסה״ב על מה יעבה ואחבר דס״ל ולא שמע אלא לשכב אלא לפי׳ בלא חשמיש שהיה מחיירת שאח יחבבי ילמו עליו לשמש עמה וירד בגיבוה: ג פי׳ שם בחוספות מדכחיב וינא כיחה שהוא מלשון ביאה דכל״ל ויבא בכיחה ואין חים וגו׳: ד חוספות בשם רבי משה הדרשן מדכחיב ואין חים מאחמו בבית

בעל הטורים

גמרי״ל ולמד לו ע׳ לשון ולכך כלולה בידו: (ו) כי אם לחם אשר הוא אוכל. בגימ׳ כיה אחמו (ע״כ): (י) להיות עמה. בגימ׳ לאוב ביחנים (עם האיבוס):

בְּיָדֶהָ וַיָּנָס הַחוּצָה׃ יד וַתִּקְרָא לְאַנְשֵׁי בֵיתָהּ וַתֹּאמֶר
לָהֶם לֵאמֹר רְאוּ הֵבִיא לָנוּ אִישׁ עִבְרִי לְצַחֶק בָּנוּ בָּא
אֵלַי לִשְׁכַּב עִמִּי וָאֶקְרָא בְּקוֹל גָּדוֹל׃ טו וַיְהִי כְּשָׁמְעוֹ
כִּי־הֵרִימֹתִי קוֹלִי וָאֶקְרָא וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ אֶצְלִי וַיָּנָס וַיֵּצֵא
הַחוּצָה׃ טז וַתַּנַּח בִּגְדוֹ אֶצְלָהּ עַד־בּוֹא אֲדֹנָיו אֶל־בֵּיתוֹ׃
יז וַתְּדַבֵּר אֵלָיו כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר בָּא אֵלַי הָעֶבֶד
הָעִבְרִי אֲשֶׁר הֵבֵאתָ לָּנוּ לְצַחֶק בִּי׃ יח וַיְהִי כַּהֲרִימִי קוֹלִי
וָאֶקְרָא וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ אֶצְלִי וַיָּנָס הַחוּצָה׃ יט וַיְהִי כְּשָׁמֹעַ
אֲדֹנָיו אֶת־דִּבְרֵי אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר דִּבְּרָה אֵלָיו לֵאמֹר כַּדְּבָרִים
הָאֵלֶּה עָשָׂה לִי עַבְדֶּךָ וַיִּחַר אַפּוֹ׃ כ וַיִּקַּח אֲדֹנֵי יוֹסֵף אֹתוֹ
וַיִּתְּנֵהוּ אֶל־בֵּית הַסֹּהַר מְקוֹם אֲשֶׁר־אֲסוּרֵי אסירי ק הַמֶּלֶךְ
אֲסוּרִים וַיְהִי־שָׁם בְּבֵית הַסֹּהַר׃ כא וַיְהִי יְהוָה אֶת־יוֹסֵף
וַיֵּט אֵלָיו חָסֶד וַיִּתֶּן חִנּוֹ בְּעֵינֵי שַׂר בֵּית־הַסֹּהַר׃ כב וַיִּתֵּן
שַׂר בֵּית־הַסֹּהַר בְּיַד־יוֹסֵף אֶת כָּל־הָאֲסִירִם אֲשֶׁר בְּבֵית
הַסֹּהַר וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר עֹשִׂים שָׁם הוּא הָיָה עֹשֶׂה׃ כג אֵין ו
שַׂר בֵּית־הַסֹּהַר רֹאֶה אֶת־כָּל־מְאוּמָה בְּיָדוֹ בַּאֲשֶׁר יְהוָה
אִתּוֹ וַאֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה יְהוָה מַצְלִיחַ׃ פ שביעי מ א וַיְהִי
אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָטְאוּ מַשְׁקֵה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וְהָאֹפֶה
לַאֲדֹנֵיהֶם לְמֶלֶךְ מִצְרָיִם׃ ב וַיִּקְצֹף פַּרְעֹה עַל שְׁנֵי סָרִיסָיו

שפתי חכמים

סם בכנים מבמע דלים מתכני כבים לא היה בנים אבל הים תחר היה בנים וע"כ ארוך לומר דיעקב היה כדמבמע בא' ויחי כפירש"י וק"ל: ה (נ"ח) תע"ב דלעיל ע' לך לך כפסוקיועד לתכרם בעבורי פירש"י שבח מעבר הנהר לבד ולא פי' מבני בנין בל עבר י"ל כיון שתברהם עלמו בא מבם דו לו במה שבח מעבר הנהר אבל בזכות לא דו היה שבם לא בתו מעבר הנהר תלעריס שמיבם וכן בשם שבם עבר עבר לא דו ולשם

ישיפסי

יד וּקְרַת לְאַנְשֵׁי בֵיתַהּ וְאָמְרַת לְהוֹן לְמֵימַר חֲזוֹ אֵיתִי לָנָא גַּבְרָא
עִבְרָאָה לְחַיָּכָא בָּנָא עַל לָוָתִי לְמִשְׁכַּב עִמִּי וּקְרֵית בְּקָלָא רַבָּא׃
טו וַהֲוָה כַּד־שְׁמַע אֲרֵי־אֲרֵימִית קָלִי וּקְרֵית וְשָׁבְקַהּ לְלֻבּוּשַׁהּ לָוָתִי
וַעֲרַק וּנְפַק לְשׁוּקָא׃ טז וַאֲחַתְתַּהּ לְלֻבּוּשַׁהּ לָוָתַהּ עַד־דְּעַל רִבּוֹנַהּ
לְבֵיתַהּ׃ יז וּמַלֵּילַת עִמַּהּ כְּפִתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין לְמֵימַר עַל לָוָתִי עַבְדָּא
עִבְרָאָה דִּי־אַיְתֵיתָא לָנָא לְחַיָּכָא בִּי׃ יח וַהֲוָה כַּד־אֲרֵימִית קָלִי
וּקְרֵית וְשָׁבְקַהּ לְלֻבּוּשַׁהּ לָוָתִי וַעֲרַק לְשׁוּקָא׃ יט וַהֲוָה כַּד שְׁמַע
רִבּוֹנַהּ יָת־פִּתְגָּמֵי אִנְתְּתַהּ דִּי מַלֵּילַת עִמַּהּ לְמֵימַר כִּפְתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין
עֲבַד לִי עַבְדָּךְ וּתְקֵף רָגְזֵהּ׃ כ וּנְסִיב רִבּוֹנַהּ דְּיוֹסֵף יָתֵהּ וּמַנְיֵהּ
לְבֵית אֲסִירֵי אַתַר דִּי־אֲסִירֵי מַלְכָּא אֲסִירִין וַהֲוָה־תַמָּן בְּבֵית אֲסִירֵי׃
כא וַהֲוָה מֵימְרָא־דְיָיָ בְּסַעֲדֵהּ דְּיוֹסֵף וּנְגַד לֵהּ חִסְדָּא וִיהָבֵהּ לְרַחֲמִין
בְּעֵינֵי רַב בֵּית־אֲסִירֵי׃ כב וּמַנֵּי רַב בֵּית־אֲסִירֵי בִּידָא־דְיוֹסֵף יָת
כָּל־אֲסִירַיָּא דִּי בְּבֵית אֲסִירֵי וְיָת־כָּל־דִּי עֲבָדִין תַּמָּן עַל־מֵימְרֵהּ הֲוָה
מִתְעַבֵּד׃ כג לֵית רַב בֵּית־אֲסִירֵי חָזֵי יָת־כָּל־סָרְחָן בִּידֵהּ בְּדִי מֵימְרָא־
דְיָיָ בְּסַעֲדֵהּ וְדִי־הוּא עָבֵד יְיָ מְצָלַח׃ א וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין
סְרָחוּ שָׁקְיָא מַלְכָּא־דְמִצְרַיִם וַנְחָתּוֹמֵי לְרִבּוֹנֵיהוֹן לְמַלְכָּא דְמִצְרָיִם׃
ב וּרְגַז פַּרְעֹה עַל תְּרֵין רַבְרְבָנֹוהִי עַל רַב שָׁקֵי וְעַל רַב נַחְתּוֹמֵי׃

ר ש"י

שהלכו לראות גילום נהר מצרים שעלה על כל גדותיו: (יד) ואקרא בקול גדול׃

ר ש"י

ו אמר הכתב לנו: (יט) ויהי כשמע אדניו וגו׳. כשעת תמימים אמרם לו כן ויבן באמרם כדברים האלה עשה לי עבדך עניני תמימים כהלכה: (כא) ויט אליו חסד׳. שהיה מקובל לכל רואיו׳ ל׳ כלה מלה והקודש שבמקום: (כב) הוא היה עשה׳. כתרגומו במיומניה דהוה מתעביד׃ (כג) באשר ה׳ אתו׳. כשביל חשם׳ אתו׳: (א) אחר הדברים האלה׳. לפי שהגילה לוחם אמרם את הצדיק בפי כלם לדבר בו בגמוהו הביאו לפסקם״ם מזרחנים בל אל אינם אלינם ולא אינו ועוד שתבות הרוחה לצדיק על ידיהם: חטאו׳. זה ממלת זנוב בפיוטי פוטירין שבאו ממלת גזוד׳ בגלוסקין אמר: והאפה׳. את פת המלך ומין לבון אפייה אלא בשם וכלשון פיטמו״ל׃

בעל הטורים

(כ) אשר אסורי המלך אסורים׳ אסורי מתיב ואסירי קרי מלמד שעשר שנים היה אסור על שבועתו דבה על י׳ אחיו ועוד כ׳ שנים על שאמר לשר המשקים כי אם

שפתי חכמים

ימיתמו לעבר ולא לשם: ו ר"ל דהם"י מהפך הפסוק דבמיב בא אלי בעבד העברי אשר הבאת לנו לצחק כי דלו בדמיב אינו מיובב דהוה לא הביא אותו בדי לצחק בם: ז ר"ל שהיה לו עבדים אחרים ואולם הייה לומר בם בשבו והייתו במעבריה הוה מתעביד לא שהיה עושה מה שהיו הם צריכין לעשות דא"ל הוה מתרגם אלהם ומאי דאתן תנו בעיני מר בית הסוהר: ח אלא יפקו לפרש הכרי"ם המשמעו מי אחריו בתיב ואשר הוא עושה פ' פלגות שפירשו ולא אשר הוא עושה ס' מלגות לא שיש מקן שה אתו ויש מהם אחין ס' אחו: ט פיוני הוה בל' תרגום ואח"כ מי מלא פיוני נלשון יון הוה פוטירין: י ואח"ל לומת לוחמת הוה וי"ל

עַל שַׂר הַמַּשְׁקִים וְעַל שַׂר הָאֹפִים׃ ג וַיִּתֵּן אֹתָם
בְּמִשְׁמַר בֵּית שַׂר הַטַּבָּחִים אֶל־בֵּית הַסֹּהַר מְקוֹם אֲשֶׁר
יוֹסֵף אָסוּר שָׁם׃ ד וַיִּפְקֹד שַׂר הַטַּבָּחִים אֶת־יוֹסֵף אִתָּם
וַיְשָׁרְתֵם וַיִּהְיוּ יָמִים בְּמִשְׁמָר׃ ה וַיַּחַלְמוּ חֲלוֹם שְׁנֵיהֶם
אִישׁ חֲלֹמוֹ בְּלַיְלָה אֶחָד אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ הַמַּשְׁקֶה
וְהָאֹפֶה אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם אֲשֶׁר אֲסוּרִים בְּבֵית הַסֹּהַר׃
ו וַיָּבֹא אֲלֵיהֶם יוֹסֵף בַּבֹּקֶר וַיַּרְא אֹתָם וְהִנָּם זֹעֲפִים׃
ז וַיִּשְׁאַל אֶת־סְרִיסֵי פַרְעֹה אֲשֶׁר אִתּוֹ בְּמִשְׁמַר בֵּית אֲדֹנָיו
לֵאמֹר מַדּוּעַ פְּנֵיכֶם רָעִים הַיּוֹם׃ ח וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו חֲלוֹם
חָלַמְנוּ וּפֹתֵר אֵין אֹתוֹ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף הֲלוֹא לֵאלֹהִים
פִּתְרֹנִים סַפְּרוּ־נָא לִי׃ ט וַיְסַפֵּר שַׂר־הַמַּשְׁקִים אֶת־חֲלֹמוֹ
לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ בַּחֲלוֹמִי וְהִנֵּה־גֶפֶן לְפָנָי׃ י וּבַגֶּפֶן שְׁלֹשָׁה
שָׂרִיגִם וְהִוא כְּפָרְחָת עָלְתָה נִצָּהּ הִבְשִׁילוּ אַשְׁכְּלֹתֶיהָ
עֲנָבִים׃ יא וְכוֹס פַּרְעֹה בְּיָדִי וָאֶקַּח אֶת־הָעֲנָבִים וָאֶשְׂחַט
אֹתָם אֶל־כּוֹס פַּרְעֹה וָאֶתֵּן אֶת־הַכּוֹס עַל־כַּף פַּרְעֹה׃

שפתי חכמים

רפ"ל ל"ל דכך כוח כמעשה דאי ליתא היה כמעשה ח"ל כיה קבה לאה זה מחלה וזה לא נחלה בחלמא אי נמלא לבר המקיים זכוב אחי שפיר דלא מחוה דאוטם כוח אחיו יכול לבטור אח עלמו מחזוב מוכל נוסם פתאום אבל לאוסם מאמלא לאחר בנוסקון אל פוסב כוח דכי"ל לכבד אחמור יפה אלא יאחר בו אחר: כ ר"ל המקרא מעמא ויעקר אר הענבים אח יוסף אחם אביה אמנה לחזן ג"כ על דבר ואי כוח בחיב בחלוה אביה אמנה אר המקבה ובר המקבה על דבר היה נופל עליו ויעקר אר הענבים אח יוסף אחם אבל הבמח אליהו כן מאי אחם לבן פי' לבית אחם ומ' כ' ל דייק מדבחיב כפ' בבר ימים מביה בחולמו ימים ימים לע"ם ואין לומר דלמח אר ימים ממם כיה במבחר ובלול אר חלמו בחלום א"כ למה ליה ליוסף לומר בעוד בלבת ימים לא בילא רק לחר ג' ימים: ם פי' אבל ה' מבטיסם ראה חלום ולא אבל אחד ראם עלום אבל אביסם בהיה חלומו וחלום חבירו: ג חלום אבל אביסם אך בחקים אביה לבם לומר בחלם חלום

חבירו

ר ש"י

(ד) ויפקד שר הטבחים וגו' לשרתם: (ה) ויחלמו חלום שניהם. ל"ל חדש: (ה) ויחלמו חלום שניהם ויחלמו שניהם חלום. הזו פשוטו. ומדרשו כ"א חלם חלום שניהם ג' בחלם לח חלומו ופתרון חבירו. וזה שנא' ורוח שר האופים כי טוב פתר: איש כפתרון חלמו. כל אחד חלם חלום הדומה לפתרון העתיד לבא עליהם: (ו) זעפים. עגומים כמו (מ"א כ) סר וזעף (מיכה ז) זעף ה' אשא: (י) שריגים. זמורות הגזרות שקורין ווידי"ן:

ר ש"י

(ד) ויפקד שר הטבחים וגו'. לשרתם: (ה) ויחלמו חלום שניהם. ל"ל חדש: (ה) ויחלמו חלום שניהם. הזו פשוטו. ומדרשו כ"א חלם חלום שניהם. הזו פשוטו. ומדרשו כ"א חלם חלום שניהם ג' בחלם לח חלומו ופתרון חבירו. וזה שנא' ורוח שר האופים כי טוב פתר: איש כפתרון חלמו. כל אחד חלם חלום הדומה לפתרון העתיד לבא עליהם: (ו) זעפים. עגומים כמו (מ"א כ) סר וזעף (מיכה ז) זעף ה' אשא: (י) שריגים. זמורות הגזרות שקורין ווידי"ן:

שפתי חכמים

רפ"ל ל"ל דכך כוח כמעשה דאי ליתא היה כמעשה ח"ל כיה קבה לאה זה מחלה וזה לא נחלה בחלמא אי נמלא לבר המקיים זכוב אחי שפיר דלא מחוה דאוטם כוח אחיו יכול לבטור אח עלמו מחזוב מוכל נוסם פתאום אבל לאוסם מאמלא לאחר בנוסקון אל פוסב כוח דכי"ל לכבד אחמור יפה אלא יאחר בו אחר: כ ר"ל המקרא מעמא ויעקר אר הענבים אח יוסף אחם אביה אמנה לחזן ג"כ על דבר ואי כוח בחיב בחלוה אביה אמנה אר המקבה ובר המקבה על דבר היה נופל עליו ויעקר אר הענבים אח יוסף אחם אבל הבמח אליהו כן מאי אחם לבן פי' לבית אחם ומ' כ' ל דייק מדבחיב כפ' בבר ימים מביה בחולמו ימים ימים לע"ם ואין לומר דלמח אר ימים ממם כיה במבחר ובלול אר חלמו בחלום א"כ למה ליה ליוסף לומר בעוד בלבת ימים לא בילא רק לחר ג' ימים: ם פי' אבל ה' מבטיסם ראה חלום ולא אבל אחד ראם עלום אבל אביסם בהיה חלומו וחלום חבירו: ג חלום אבל אביסם אך בחקים אביה לבם לומר בחלם חלום

חבירו

ג וְיַהַב יָתְהוֹן בְּמַטְרָא בֵּית רַב קָטוֹלָיָא לְבֵית אֲסִירֵי אֲתַר דִּי יוֹסֵף
אָסִיר תַּמָּן׃ ד וּמַנִּי רַב קָטוֹלָיָא יָת־יוֹסֵף עִמְּהוֹן וְשַׁמֵּשׁ יָתְהוֹן וַהֲווֹ
יוֹמִין בְּמַטְרָא׃ ה וַחֲלָמוּ חֶלְמָא תַּרְוֵיהוֹן גְּבַר חֶלְמֵהּ בְּלֵילְיָא חַד גְּבַר
כְּפוּשְׁרָן חֶלְמֵהּ שָׁקְיָא וְנַחְתּוּמֵי דִּי לְמַלְכָּא דְּמִצְרַיִם דִּי אֲסִירִין בְּבֵית
אֲסִירֵי׃ ו וַאֲתָא לְוָתְהוֹן יוֹסֵף בְּצַפְרָא וַחֲזָא יָתְהוֹן וְהָא־אִנּוּן נְסִיסִין׃
ז וּשְׁאַל יָת־רַבְרְבֵי פַרְעֹה דִּי עִמֵּהּ בְּמַטְרָא בֵּית רִבּוֹנֵהּ לְמֵימַר מָדֳּ־
דֵּין אַפֵּיכוֹן בִּישִׁין יוֹמָא־דֵּין׃ ח וַאֲמָרוּ לֵהּ חֶלְמָא חֲלַמְנָא וּפָשַׁר
לֵית לֵהּ וַאֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף הֲלָא מִן־קֳדָם־יְיָ פּוּשְׁרָן־חֶלְמַיָּא אִשְׁתְּעוּ
כְעַן לִי׃ ט וְאִשְׁתְּעֵי רַב־שַׁקֵּי יָת־חֶלְמֵהּ לְיוֹסֵף וַאֲמַר לֵהּ בְּחֶלְמִי
וְהָא־גּוּפְנָא קֳדָמָי׃ י וּבְגוּפְנָא תְּלָתָא שְׁבִשִׁין וְהִיא כַד־אַפְרַחַת
אַפְקַת־לַבְלְבִין וַאֲנִיצַת־נֵץ בַּשִׁילוּ אִתְכְּלָתְהָא עִנְּבִין׃ יא וְכַסָּא
דְּפַרְעֹה בִּידִי וּנְסִיבַת יָת־עִנְּבַיָּא וְעַצְרִית יָתְהוֹן לְכַסָּא דְּפַרְעֹה

ר ש"ם

לפי שאתם רחוקים ממני שאילו לא הרימותי קולי היה שוכב עמי בעל כרחי: (ד) ויפקד שר הטבחים. מינהו על כל צורכי האסורים שם: ויהיו ימים. שנה שלימה כדכתיב ימים תהיה גאולתו וכן ימים או עשור: (ה) איש חלומו. ולא חלום של הבלים: (ח) ופותר אין אותו. כמו ואין פותר אותו: וכן ביחזקאל ועושים אינם אותם: ויצץ ציץ ויגמול שקדים:

ר ש"י

והיא כפרחת. דומה לפוקחת סוכות כפוקחת דומה לי כחלומי כאלו היא פוקחת ע"ואחר הפרח עלתה עלה פ"ונעשו ממדל אמפניי"ל כלעז (חויפטוכן תרבר חויפטלינסבר חייגער בלעז) ואחר כך הבשילו. וכיא כד אפרחת אפיקת לבלבין ע"כ תרגום של פוקחת. כן נדול מפרח כדכתיב (ישעיה י"ח) וכוסר גומל יכיה עלה וכתיב (במדבר יז) ויוצא פרח והבל ויצץ ציץ: (יא) ואשחטם. כתרגומו ועליה וסרכה ים בלבון מעבה: ובמקומה בכם הבנה והתבנות אחרים כך אחרות תרגם הענין ולא המלות וכראייה אחרים אבות ביטוי לפרחים אבות לבון מועל עבר על"ל הרא"ם ע' כלומר בראלה לו בחלומו שבתוכו פוקחת פוקחת אמנם כפרחת כלבון ב' ב' ביטוי ומעין: ם כלומר ולא קראה הכל ביאור מחלון לו לאדם פל דקלי

בעל המורים

ומתמי: (ד) ספרו. ג' הבא ותיכר ספרו בגוים לח בבודו אר בחבלים ואר בר"ה שע"י הסיפור בסיפרו ספרו בגוים בבוד יוסף שבאחוקו לפני פרעה: (ו) מרגיש. בציב אסר בגיים (ע"ב) אבא בשלום דאיכא ח"ר אלו בחלום:

חלום הראוי לפתרון הנראה שהוא עיקר ביחזקאל ועושים אינם אותם: (ו) כפורחת עלתה נצה. שכן המנהג

(יא) ואשחטם. כתרגומו:

שפתי חכמים

חבירו אמרו פתרון חלום חבירו ואח"ל דלמח כמשמעו לכל אחד חלם חלום שלו וחלום חבירו. ח"ל מדבחיב בחבריה אים חלומו בלילה אחד ולעיל כתיב חלום שניהם שבפ' חלומו לבם ח"כ בחרי קראי אהבדי הע"כ ח"ל חלום שלו ופתרון חבירו ואם שבחב אים חלומו בפתרון חלום חבירו. פי' חלום הדומה לדבר בכתיב בלח עליהם ולא כפי הבחבון אבם בפתרון ראה בחלום ח"כ מה פבר יוסף: ם פי' כ"ם בל בפורחת היא כ"ם הדמיון ולא כ"ם בלחבר כי לא הבאה כ"ם בחלח כי אם על המקור ולא על הפועל ופי' ויהי בחבים ידו בדמות מעיים ידו ופי' שלח הי"ל בחוב בוה רק מבני שהיא ידו ואח"כ בקחה בחוב הבני והבניסה מיד ונראה בחלום היה זה בחוב היה מולחת ביד בכם בזיים ובחבחה בכם הבנה והתבנות אחרים בך אחרות תרגם הענין ולא המלות וכראייה אחרים אבות בחלון אבן מועל עבר בל"ל הרא"ם ע' כלומר בראלה לו בחלומו שבתוכו פוקחת פוקחת אמנם כפרחת ביאור מחלון לו לאדם פל דקלי

נקודה

יב וַיֹּאמֶר לוֹ יוֹסֵף זֶה פִּתְרֹנוֹ שְׁלֹשֶׁת הַשָּׂרִגִים שְׁלֹשֶׁת
יָמִים הֵם: יג בְּעוֹד ׀ שְׁלֹשֶׁת יָמִים יִשָּׂא פַרְעֹה אֶת־רֹאשֶׁךָ
וַהֲשִׁיבְךָ עַל־כַּנֶּךָ וְנָתַתָּ כוֹס־פַּרְעֹה בְּיָדוֹ כַּמִּשְׁפָּט הָרִאשׁוֹן
אֲשֶׁר הָיִיתָ מַשְׁקֵהוּ: יד כִּי אִם־זְכַרְתַּנִי אִתְּךָ כַּאֲשֶׁר יִיטַב
לָךְ וְעָשִׂיתָ־נָּא עִמָּדִי חָסֶד וְהִזְכַּרְתַּנִי אֶל־פַּרְעֹה וְהוֹצֵאתַנִי
מִן־הַבַּיִת הַזֶּה: טו כִּי־גְנֹב גُנַבְתִּי מֵאֶרֶץ הָעִבְרִים וְגַם־פֹּה
לֹא־עָשִׂיתִי מְאוּמָה כִּי־שָׂמוּ אֹתִי בַּבּוֹר: טז וַיַּרְא שַׂר־
הָאֹפִים כִּי טוֹב פָּתָר וַיֹּאמֶר אֶל־יוֹסֵף אַף־אֲנִי בַּחֲלוֹמִי
וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה סַלֵּי חֹרִי עַל־רֹאשִׁי: יז וּבַסַּל הָעֶלְיוֹן מִכֹּל
מַאֲכַל פַּרְעֹה מַעֲשֵׂה אֹפֶה וְהָעוֹף אֹכֵל אֹתָם מִן־הַסַּל מֵעַל
רֹאשִׁי: יח וַיַּעַן יוֹסֵף וַיֹּאמֶר זֶה פִּתְרֹנוֹ שְׁלֹשֶׁת הַסַּלִּים
שְׁלֹשֶׁת יָמִים הֵם: יט בְּעוֹד ׀ שְׁלֹשֶׁת יָמִים יִשָּׂא פַרְעֹה אֶת־
רֹאשְׁךָ מֵעָלֶיךָ וְתָלָה אוֹתְךָ עַל־עֵץ וְאָכַל הָעוֹף אֶת־בְּשָׂרְךָ
מֵעָלֶיךָ: מפטיר כ וַיְהִי ׀ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יוֹם הֻלַּדְתּוֹ אֶת־פַּרְעֹה
וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל־עֲבָדָיו וַיִּשָּׂא אֶת־רֹאשׁ ׀ שַׂר הַמַּשְׁקִים
וְאֶת־רֹאשׁ שַׂר הָאֹפִים בְּתוֹךְ עֲבָדָיו: כא וַיָּשֶׁב אֶת־שַׂר
הַמַּשְׁקִים עַל־מַשְׁקֵהוּ וַיִּתֵּן הַכּוֹס עַל־כַּף פַּרְעֹה: כב וְאֶת
שַׂר הָאֹפִים תָּלָה כַּאֲשֶׁר פָּתַר לָהֶם יוֹסֵף: כג וְלֹא־זָכַר

שפתי חכמים

נקופא דמחטא: צ לא שכח עלמם שלשת ימים כמובן מן הקרא: ק ולא׳ שפרעה ישא לא ראשך ושיים לא כך תשוב עוד אשר לא זכרתני יכול לאתה לגזוליתי ויכיה מלא כי במקום אשר משוס דכי משמע כי׳ לשומע

ר ש״י

(יב) שלשת ימים הם. סימן הם לך צ לשלשת ימים. ויש מדרשי אגדה הרבה (חולין לא): (יג) ישא פרעה את ראשך. ל׳ משמן כשיפקוד שאר עבדיו לשרת לפניו בשעודה ימנה לחזקה: כנף. בשים שלך ומושבך: (יד) כי אם זכרתני אתך. אשר לא זכרתני אתך קומאחר שיטיב לך כשהרוזי: ועשית נא עמדי חסד. לון גא אלא לשון בקשה כרי אתה עושה עמי חסד: (טז) סלי חרי. כלים של נגרים

קלופים

וִיהַבִית יָת־כַּסָּא עַל־יְדָא דְפַרְעֹה: יב וַאֲמַר לֵהּ יוֹסֵף דֵּין פִּשְׁרֵנֵהּ
תְּלָתָא שְׁבִשִׁין תְּלָתָא יוֹמִין אִנּוּן: יג בְּסוֹף תְּלָתָא יוֹמִין יַדְכַּר פַּרְעֹה
פַּרְעֹה יָת־רֵישָׁךְ וְיוּתִיבִנָּךְ עַל־שִׁמּוּשָׁךְ וְתִתֵּן כַּסָּא־דְפַרְעֹה בִּידֵהּ
כְּהִלְכְתָא קַדְמָאָה דִּי הֲוַיְתָא מְשַׁקֵּי־לֵהּ: יד אֶלָּהֵן הִדְכַּרְנִי עִמָּךְ
כַּד יֵיטַב לָךְ וְתַעְבֵּד־כְּעַן עִמִּי טֵיבוּ וְתַדְכַּר עָלַי קֳדָם־פַּרְעֹה וְתַפְּקִנְנִי
מִן־בֵּית־אֲסִירָא הָדֵין: טו אֲרֵי־כְּגָנֵב גְּנִבְנָא מֵאַרְעָא דְעִבְרָאֵי וְאַף־
הָכָא לָא־עֲבִדִית מִדַּעַם אֲרֵי־שַׁוִּיאוּ יָתִי בְּבֵית אֲסִירֵי: טז וַחֲזָא רַב־
נַחְתּוֹמֵי אֲרֵי־יָאוּת פְּשַׁר וַאֲמַר לְיוֹסֵף אַף־אֲנָא בְּחֶלְמִי וְהָא תְּלָתָא
סַלִּין דְּחִירוּ עַל־רֵישִׁי: יז וּבְסַלָּא עִלָּאָה כְּכֹל מֵיכַל פַּרְעֹה עוֹבַד
נַחְתּוֹם וְעוֹפָא אָכֵל יָתְהוֹן מִן־סַלָּא מֵעִלַּוֵי רֵישִׁי: יח וַאֲתֵב יוֹסֵף
וַאֲמַר דֵּין פִּשְׁרֵנֵהּ תְּלָתָא סַלִּין תְּלָתָא יוֹמִין אִנּוּן: יט בְּסוֹף תְּלָתָא
יוֹמִין יַעְדִּי פַּרְעֹה יָת־רֵישָׁךְ מִנָּךְ וְיִצְלוּב יָתָךְ עַל־צְלִיבָא וְיֵכוּל עוֹפָא
יָת־בְּשָׂרָךְ מִנָּךְ: כ וַהֲוָה בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה יוֹמָא בֵּית־יַלְדָּא דְפַרְעֹה
וַעֲבַד מִשְׁתְּיָא לְכָל־עַבְדּוֹהִי וְאִדְכַּר יָת־רֵישׁ רַב שָׁקֵי וְיָת־רֵישׁ רַב
נַחְתּוֹמֵי בְּגוֹ עַבְדּוֹהִי: כא אַתִּיב יָת־רַב שָׁקֵי עַל־שַׁקְיוּתֵהּ וְיָהַב
יָת־כַּסָּא עַל יְדָא דְפַרְעֹה: כב וְיָת־רַב נַחְתּוֹמֵי צְלֵב כְּמָא דִי

ר ש״ם

(יג) ישא פרעה את ראשך. כמו שא את ראש כל עדת וגו׳ ימנה אותך פרעה בתוך עבדיו: והשיבך. כדי להשיבך על כנך. וכן כתיב וישא את ראש שר המשקים בתוך עבדיו. אבל והשיבך ה׳ מצרים פירושו וישב אותך: (יד) כי אם זכרתני אתך. כלומר כל כך אני בטוח שתשא חן בעיני פרעה שאם תזכרני וגו׳ ידעתי כי תוכל להוציאני מן הבית הזה שהרי לא

ר ש״י

קלופים מוכן ומוכן ובמקומנו יש הרבה ודבר מוכרי פת כסנין שקוכין לוכלי״ם (הייפפנן קוכען) לתתם בתוכן כלום: יום הולדת את פרעה. יום לידתו וקוראין לו יום גימוסיא רולטון הולדת לפי שאין אולד מולד אלא על ידי אחרים שהיה מולדת את האבא ועל כן היה נקראת מולדת וכן (יחזקאל טז) ומולדותיך ביום הולדת אותך. וכן (ויקרא יג) אחרי הוסכם את הנגע שביבוהו על ידי אחרים: וישא את ראש וגו׳. מגאה עם שאר עבדיו שהיה מוקם

שפתי חכמים

ואחר מיסם אם וקוה אחר. והוסיף הרב פתחר שיטב לך מפני שאין מדרך המוסר שיזכרהו מיד בעת שיטיב ל רק אח״כ בעת שעובד ומצרת לפניו: ר״ש יום

המשרתים

שַׂר־הַמַּשְׁקִים אֶת־יוֹסֵף וַיְשַׁכְּחֵהוּ׃ פ פ ק״נ · יכ״ק סימן

ומפטירין בתרי עשר בעמוס סימן ב׳ כה אמר ס׳ :

ר״ש״י

שפתי חכמים

כלידה בג׳ יין : ש (קו״מ) בהל״כ מנ״מ דמשב ולא אבר אם בא לומר שלא עשה עמו חסד זה מתה כבר ויכי מקן שנתים אלא לומר שסבר כיצה מחם הכ״ל שלא הזכירו עד אחר שני בנים מפני שחלה בעמוטו בשר המשקים (מה״ר) מבואר הוא בש״ר פ״ו אחה מוחל שלא היה יוסף רוצה לגיות בבית האסורים אלא עבר בנים מפני שאינה דבה מלי עשרה אחיו וע״ש עתה לשר המשקים וכו׳ : חסלת פרשת וישב

מעבירים פיוכתו ע׳ בכעודתו וזכר את אלו בתוכם כמו שאו את ראשם ל׳ מנין : (כג) ולא זכר שר המשקים · כו ביוסף וישכחהו · לאחר מכאן מפני שחלה בו יוסף לזכרו ש הוזקק לגיות אסור עוד שני בנים שנאמר (תהלים מ) אשרי הגבר אשר שם ס׳ מבטחו ולא פנה אל רהבים ולא בטח

על מגריס הקרוים רהב : חסלת פרשת וישב

הפטרת וישב בתרי עשר (בעמוס סימן ב)

ואם תאל מו מבת ראשון דתמוכה מפטירין רני וזממתי הפטרת בעלעוקר

כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ
עַל־מִכְרָם בַּכֶּסֶף־צַדִּיק וְאֶבְיוֹן בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם: הַשֹּׁאֲפִים עַל־
עַפְרַ־אֶרֶץ בְּרֹאשׁ דַּלִּים וְדֶרֶךְ עֲנָוִים יַטּוּ וְאִישׁ וְאָבִיו יֵלְכוּ אֶל־
הַנַּעֲלָה לְמַעַן חַלֵּל אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי: וְעַל־בְּגָדִים חֲבֻלִים יַטּוּ אֵצֶל כָּל־
מִזְבֵּחַ וְיֵין עֲנוּשִׁים יִשְׁתּוּ בֵּית אֱלֹהֵיהֶם: וְאָנֹכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת־הָאֱמֹרִי
מִפְּנֵיהֶם אֲשֶׁר כְּגֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהּוֹ וְחָסֹן הוּא כָּאֵלוֹנִים וָאַשְׁמִיד פִּרְיוֹ
מִמַּעַל וְשָׁרָשָׁיו מִתָּחַת: וְאָנֹכִי הֶעֱלִיתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וָאוֹלֵךְ
אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה לָרֶשֶׁת אֶת־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי: וָאָקִים
מִבְּנֵיכֶם לְנְבִיאִים וּמִבַּחוּרֵיכֶם לִנְזִרִים הַאַף אֵין־זֹאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

מצורת ציון נעלים: מנעלים: הנותפים · המתחרים · חבלים · ל׳ מעמון: יטו · יפנו: וחסון · וחזק: כלונים · עם חילן : לנזירים · ענין פריסה :

בראשית מא מקץ

מא א וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפַרְעֹה חֹלֵם וְהִנֵּה עֹמֵד

ר״ש״י

שפתי חכמים

(א) ויהי מקץ · כהגנומו מסוף וכל ל׳ קן אכוף הוא : על היאר ·

א דבר פשוט לשון קן בתנומו מסוף הוא אבל קשה ימים דכתיב בקרא ל״ל בשנתא לי לשון מקן ולא לשון סוף הוא אלא ל׳ מקלת כמו מקלה תחיו אב״ה לריך בקרא למקצו ימים לומר שני שנים שלימים היו מיום ליום ולא מקלת שני שנים אבל כיון דמקן ל׳ סוף הוא אל״כ ימים דכתיב בקרא לא״ל ושפטין בס״ל מקן ל׳ מקלת הוא וכמ דבל לשון קן לשון סוף הוא

פָּשַׁר לְחֵזוּן יוֹסֵף: כג וְלָא־דְכִיר רַב־שָׁקֵי יָת־יוֹסֵף וְאַנְשֵׁיהּ:

ר ש ב״ם

אלא של זקיפת תלייה : (כג) ולא זכר אתך : וישכחהו · זמן מרובה אחרי כן · שר המשקים את יוסף · מיד בצאתו עד שעה שהקב״ה עשה ליוסף ניסים כמו שביקש ממנו יוסף כי אם זכרתני והוצרך להזכירו :

הפטרת וישב

נְאֻם־יְהוָה: וַתַּשְׁקוּ אֶת־הַנְּזִרִים יָיִן וְעַל־הַנְּבִיאִים צִוִּיתֶם לֵאמֹר לֹא
תִנְבְּאוּ: הִנֵּה אָנֹכִי מֵעִיק תַּחְתֵּיכֶם כַּאֲשֶׁר תָּעִיק הָעֲגָלָה הְמְלֵאָה
לָהּ עָמִיר: וְאָבַד מָנוֹס מִקָּל וְחָזָק לֹא־יְאַמֵּץ כֹּחוֹ וְגִבּוֹר לֹא־יְמַלֵּט
נַפְשׁוֹ: וְתֹפֵשׂ הַקָּשֶׁת לֹא יַעֲמֹד וְקַל בְּרַגְלָיו לֹא יְמַלֵּט וְרֹכֵב הַסּוּס
לֹא יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ: וְאַמִּיץ לִבּוֹ בַּגִּבּוֹרִים עָרוֹם יָנוּס בַּיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־
יְהוָה: שִׁמְעוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
עַל כָּל־הַמִּשְׁפָּחָה אֲשֶׁר הֶעֱלֵיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: רַק אֶתְכֶם
יָדַעְתִּי מִכֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה עַל־כֵּן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם אֵת כָּל־עֲוֹנֹתֵיכֶם:
הֲיֵלְכוּ שְׁנַיִם יַחְדָּו בִּלְתִּי אִם־נוֹעָדוּ: הֲיִשְׁאַג אַרְיֵה בַּיַּעַר וְטֶרֶף אֵין
לוֹ הֲיִתֵּן כְּפִיר קוֹלוֹ מִמְּעֹנָתוֹ בִּלְתִּי אִם־לָכֶד: הֲתִפֹּל צִפּוֹר עַל־פַּח
הָאָרֶץ וּמוֹקֵשׁ אֵין לָהּ הֲיַעֲלֶה־פַּח מִן־הָאֲדָמָה וְלָכוֹד לֹא יִלְכּוֹד: אִם־
יִתָּקַע שׁוֹפָר בָּעִיר וְעָם לֹא יֶחֱרָדוּ אִם־תִּהְיֶה רָעָה בָּעִיר וַיהוָה לֹא
עָשָׂה: כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי יֱהוִה דָּבָר כִּי אִם־גָּלָה סוֹדוֹ אֶל־עֲבָדָיו
הַנְּבִיאִים: אַרְיֵה שָׁאָג מִי לֹא יִירָא אֲדֹנָי יֱהוִה דִּבֶּר מִי לֹא יִנָּבֵא:

מצודת ציון מעיק · מליץ: מתחיסים · ממקומכם: פתיר · תלמוש: מעוז · לשון נריחה : ותמין ל׳ חוזק: ומפח · ותוח: ידעתי · ע׳ תהנה · לאשנה: לאחוד : נועדו · ממנו : כפיר · לרי : ממעונו ·

ע׳ מדור : כמשל · כמשמן : פח : רשת : תס · כתס : קמץ בויק׳ קמץ בלא אם״ל

אונקלוס

א וַהֲיָה מִסּוֹף תְּרֵתֵין שְׁנִין וּפַרְעֹה חָלֵם וְהָא קָאֵם עַל־נַהֲרָא: ב וְהָא

ר ש ב״ם

בעל המורים

טא ויהי מקץ שנתים ימים · שתי שנים שלמות כדכתיב ימים תהיה

(א) ויהי מקץ · נאמר כאן מקץ ונאמר בהכרסם מקץ עבר שנים מה לכאן עבר אף כאן

נאולתו · ואם לא יגאל עד מלאת לו שנה תמימה · וכן ימים או עשור · וכן למועדה מימים ימימה בפסח מדבר שהוא משנה לשנה שלימה · אבל מקץ שנתים

עַל־הַיְאֹר׃ ג וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת שֶׁבַע פָּרוֹת
יְפֹת מַרְאֶה וּבְרִיאֹת בָּשָׂר וַתִּרְעֶינָה בָּאָחוּ׃ ג וְהִנֵּה שֶׁבַע
פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן מִן־הַיְאֹר רָעוֹת מַרְאֶה וְדַקּוֹת
בָּשָׂר וַתַּעֲמֹדְנָה אֵצֶל הַפָּרוֹת עַל־שְׂפַת הַיְאֹר׃ ד וַתֹּאכַלְנָה
הַפָּרוֹת רָעוֹת הַמַּרְאֶה וְדַקֹּת הַבָּשָׂר אֶת שֶׁבַע הַפָּרוֹת
יְפֹת הַמַّרְאֶה וְהַבְּרִיאֹת וַיִּיקַץ פַּרְעֹה׃ ה וַיִּישָׁן וַיַּחֲלֹם
שֵׁנִית וְהִנֵּה ו שֶׁבַע שִׁבֹּלִים עֹלוֹת בְּקָנֶה אֶחָד בְּרִיאוֹת
וְטֹבוֹת׃ ו וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֹּלִים דַּקּוֹת וּשְׁדוּפֹת קָדִים צְמִחוֹת
אַחֲרֵיהֶן׃ ז וַתִּבְלַעְנָה הַשִׁّבֹּלִים הַדַּקּוֹת אֶת שֶׁבַע הַשִּׁבֹּלִים
הַבְּרִיאוֹת וְהַמְּלֵאוֹת וַיִּיקַץ פַּרְעֹה וְהִנֵּה חָלוֹם׃ ח וַיְהִי

ר ש״י

כיינו היכא שהוה מוכח מן המקנה שהוה לשון סוף לכני הגר הקרת הכא ימים לעשור שהוה ל׳ סוף ולא מקלת ומעמה כל ל׳ קן סוף כוה וחב בנקם רב״ל וכן כל ל׳ קן סוף כוה לעומר כיון דמוכח הכא דמקן ל׳ סוף הוי למדין מהכא דכל ל׳ קן סוף כוה דקן קן ג״ם וזו״ק ל״ל ולא הכהא״ם שכתב דמ״ה נקט כל לשון קן סוף אבל״ב מלא קלה שפעמים מתפרש סוף כמו מקלה אלם בגים ומקלה לחיי׳ ולא שכתב כמה פעמים קודם זה כמה מקומות לון זה קוראין כי דמיהו רגיש על״ל ולינה לתקשיי מקרא דמקן שבע שנים תעשה שמיטה פירוש״ו מתחלת הגה הבעשיות נדכתיב והבעשיות תשמטנה דקרא דמקן שבע שנים תעשה שמטה נהשמטה הספים מיירי והשמטה הספים תיהם משמטת הלוה בסופה״ר רא״ם וקי״ל: ב דק״ל לשה כהיב על ויהיו בה״ה הידיעה ה״ו ה״ם ביאור הידוע המגבר לשל״ו וקלי על הר׳ ובהוה שבחוכים כפ׳ בהלבים וזא״ב לשה לא כתיב כלון נכר המ״ם שם ה״ו לו היה כתיב שם לא נכר כתיב היאור לעומר המגבר שעבור יאורים ולעום הייגו פישון המגבר כפ׳ בהלבים כדפירש״ו שם וכל אחר נהרות דנקט רש״י קלי לשאר ל׳ נהרות הכתובים שם: ג דק״ל מין דקלי אלחוד מד׳ נהרות המגבים בהלבים לשה לא הזכיר לאומו בשמו המיוחד הוא לפי שמשון יאורים אחרים ע״ו בני הדם לכן קראו בשם יאור וכל בלשון נהרות הוים מבוייים כן: ד דק״ל לשה לא אבר יוסף הוא אם ביטול הפרות יפות מראה שאבר רק בראיות בשר ולא טוב המראה ורוע המראה ומתרץ מין שלגיו בשבר הבעל פרות הטובות הם סימן לשבע שני הטובע ומי הטובע ה״ה ב״ה בזה המתרון עוד אבר יוסף דיפות מראה סימן הוא לימי הטובע ומשתרון קלי אבר על זה בימי הטובע נלוות בבריות יפות הוי נלוה לעומר מראה בשבקנו אם הוא בשבר פנים יפות ומתן לו דיי הטובע נלוות בבריות יפות הוי נלוה לעומר מראה בשבקנו אם הוא בשבר פנים יפות ומתן לו דיי מתחזרו אחר ומחבר דהא לשון לעומר דק אלבטרה ואלבשר דהכי הוי״ל לעומר דקלי ל״ל דק לפ״ם קורין עינגר״ם נלע״ז נעמר דהא לשון עבנים נגר לשון דק דקיקים רש״ל קלי לנבפה נתוכה עינגר״ם ה״ב לשון עבנים נגי קורין לנבפה מחוכה טיגר״ם ולתר״ם טיגר״ם ולתר״ם לשון ל׳ דק לפ״ם קורין

מִדִּינַהֲרָא סְלָקָן שְׁבַע תּוֹרִן שַׁפִּירָן לְמֶחֱזֵי וּפַטִּימָן בְּשַׂר וְרָעִין
בַּאֲחוָה׃ ג וְהָא שְׁבַע תּוֹרִן אָחֳרָנִין סָלְקָן בַּתְרֵיהוֹן מִן־נַהֲרָא בִּישָׁן
לְמֶחֱזֵי וַחֲסִירָן בְּשַׂר וְקָמָן לְקֹבֶלֵיהוֹן דְּתוֹרִן עַל־כֵּיף נַהֲרָא׃ ד וַאֲכָלָן
תּוֹרָתָא בִּישָׁן לְמֶחֱזֵי וַחֲסִירָן בְּשַׂר יָת שְׁבַע תּוֹרָתָא שַׁפִּירָן לְמֶחֱזֵי
וּפַטִּימָתָא וְאִתְּעַר פַּרְעֹה׃ ה וּרְמוּךְ וַחֲלַם תִּנְיָנוּת וְהָא שְׁבַע שִׁבֹּלְיָא
סְלָקָן בְּקַנְיָא חַד פַּטִּימָן וְטָבָן׃ ו וְהָא שְׁבַע שִׁבֹּלְיָא לָקְיָן וּשְׁקִיפָן
קַדְּוּם צְמָחָן בַּתְרֵיהוֹן׃ ז וּבְלָעָא שִׁבֹּלְיָא לָקְיָתָא יָת שְׁבַע שִׁבֹּלְיָא
פַּטִּימָתָא וּמְלֵיָתָא וְאִתְּעַר פַּרְעֹה וְהָא חֶלְמָא׃ ח וַהֲוָה בְּצַפְרָא

ר ש״ם

שנתים שנה בלא ימים היה משמע מקץ שנה ויום אחד כדכתיב בן שנתו בתוך השנה קורהו בן שנתו: (ב) והנה מן היאור עולות. דרך ארץ לשתות הבהמות ביחד וחוזרות ועולות ורועות באחו: באחו. מקום עשבים כדכתיב הישגא אחו בלי מים: (ד) ויקץ פרעה. ויישן מיד ויחלום וגו׳ בין שינת מעט לשינה שנייה רגיל חלום להתחלף לענין אחר ועדיין אינו נותן לב להבין שזה חלום הוא עד שנגמרה שינתו ונעור לגמרי ואז ויקץ פרעה לבסוף והנה חלום אבל עד עתה לא ידע: (ה) בקנה אחד. זהו ס׳ לשובע לכל גרעין שבע שבלים: (ז) והנה חלום. כמו והנה היא לאה. אבל עד עתה היה סבור

שפתי חכמים

ר ש״ י

ממתם הסבנו נסכתה וכימי הרעב: (ה) בקנה אחד. ז׳ טוד״ל בלעז: בריאות. טייג״ם הבלעז: (ו) ושדופת. סלייד״ם בלעז (הויב בעבלאגאן) שקופן מ״ קדום הכוטות ל׳ משקוף סחכוט המיד ע״ו הדלת המכה עליו: קדים. רוח מזרחית שקורין ה״ים״ם (ווייטער וויינד): (ז) הבריאות. טייג״ם בלעז: והנה חלום. והנה נגלה אלוה אלי לפניו כ׳ והולך לפותרים: (ח) ותפעם רוחו. טייג״ם שהוא ל״ה פרי״ם ה״ב ה״ם בלשון עברי טייך ל׳ בריאות גבי אמיתם: ם ר״ל דבדפון הייגו תולי בל בדפון ולא טייך אלא גבי הדם אבל לא גבי הבוהה ומתרן דבלשון לעז קורין ט הלייד״ם הפ״ם שהוא תולי הדם ה״ב ה״ם בלשון עברי. אבל תוקפתם לא תרגם בדפון אלא שקיפן שהוא ל׳ חבטה כך פי׳ הרא״ם ה״ל. עניו מתרגם״ל ואתן ר״ל דהא כפ׳ תבא פירש״י בהדיא על שדפון שהוא עבת הבוהה ר״ל שם תיקוק הין בדפון והין בזרעות שהרי הם״ מביא ל׳ לשונם בל לע״ז הבא בעבן אחר מחלים רב הבם וה״ל שהבא פי׳ על הרוח דהא הבם פי׳ פירוש אחר על רוח: ר דק״ל דמלן מבשא מחלים רב הוא ומקום אחר מתריגו דרוח מחלים הוא טוב יותר מכל הרוחות וסימן הרוח הוא לשון ל״ם וכו׳ ר״ל דלרות מחלים יש ג׳ מיתות ואותו הוא קורין בים״ה הוא רע: כ כי בפעם הראשון הבב ניכן עוד נלמה לשון עבר אחר אחרי אחרים בחמת אחל בהיקיזה בשביר הבוב שלא הבוים ונלעדר אחוים עוד בהבר אחרי אחרים בחמת אחל בהיקיזה בשביר הבוב שלא הבוים ונלעדר שלא יבן אלא הבוים ונלעדר שלא יבן אלא הבוים ונלעדר שלא יבן א

בַּבֹּקֶר וַתִּפָּעֶם רוּחוֹ וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא אֶת־כָּל־חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם
וְאֶת־כָּל־חֲכָמֶיהָ וַיְסַפֵּר פַּרְעֹה לָהֶם אֶת־חֲלֹמוֹ וְאֵין־פּוֹתֵר
אוֹתָם לְפַרְעֹה: ט וַיְדַבֵּר שַׂר הַמַּשְׁקִים אֶת־פַּרְעֹה לֵאמֹר
אֶת־חֲטָאַי אֲנִי מַזְכִּיר הַיּוֹם: י פַּרְעֹה קָצַף עַל־עֲבָדָיו
וַיִּתֵּן אֹתִי בְּמִשְׁמַר בֵּית שַׂר הַטַּבָּחִים אֹתִי וְאֵת שַׂר
הָאֹפִים: יא וַנַּחַלְמָה חֲלוֹם בְּלַיְלָה אֶחָד אֲנִי וָהוּא אִישׁ
כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ חָלָמְנוּ: יב וְשָׁם אִתָּנוּ נַעַר עִבְרִי עֶבֶד לְשַׂר
הַטַּבָּחִים וַנְּסַפֶּר־לוֹ וַיִּפְתָּר־לָנוּ אֶת חֲלֹמֹתֵינוּ אִישׁ כַּחֲלֹמוֹ
פָּתָר: יג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּתַר־לָנוּ כֵּן הָיָה אֹתִי הֵשִׁיב עַל־כַּנִּי
וְאֹתוֹ תָלָה: יד וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא אֶת־יוֹסֵף וַיְרִיצֻהוּ מִן־
הַבּוֹר וַיְגַלַּח וַיַּחֲלֵף שִׂמְלֹתָיו וַיָּבֹא אֶל־פַּרְעֹה: שני טו וַיֹּאמֶר
פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף חֲלוֹם חָלַמְתִּי וּפֹתֵר אֵין אֹתוֹ וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי

שפתי חכמים

וכמה חלום שנאמר לאחר כיקיצה דכתיב גם קודם כיקיצה נאמר בחלום כארחה שבבגדים כיצו כאתמיס וכו' ל"ג לפרש כשבא חלום כראשון אע"פ שלדעת פרעה אפשר שכיה נאמר מ"מ לפי האמת איזו נאמר כמ"ם ועל כשנות בחלום פעמים כי מנן הדבר ונו' ע"ש: ל פי' ותפעם הוא מלשון פעמון שכיה מקשקש כשמעמון כלומר כמו הענבל המקשקש כתוך הזוג: מ י"ל דלכך צריך לפ' מפתחלה בלשון חלמי מכוס שר"ל חלטומי הם ב' פיכות חד מל' נחיריס עומי מל' עומי ויש לפרשו מלשון נחיריס של אף שכיו נוחנים בעלם כל אדם בנחיריס של אף וכיה מדבר וגם לפרשו שהוא ל' חוס מלשון והעלומות יתנו שכיו מחבין בעלומות אחת בים בשני ואתמהין לאחן וכיה מדבר ע"י מכשפות: נ אבל כשאתר לו יוסף שיכיה רעב בארכן כיה לו קורס רוח לפי שאתר שלכך הראה לו הקב"ה כדי לעשות מקנה לפרעה שלא ימותו ברעב מהרש"ל. (עקידה) בחלומות המלכים היוס דברים פרטיים רק דברים הולכים כל מלטמו אז כל העולם בחלומותיו של נבוכדנצר לכך לא היה לו קורס רוח: ס ל"ל נער לגימ' טוטה: ע (נח"י) וכ"ש שאר לשונות וכתוב בשמוטו מלרים שלרוך שבמובל יכא מכיר ע' לשון: פי' טוטה דף ל"ז: פ דעבד נמי מיומר דכיון שאתר ומס אתמו נער עברי כי אם יוסף וא"כ למה"מ קאמר שהוא עבד לשר הטבחים. אלא ודאי לפרשה.

רש"י

ומטרפא רחמיה מקשקשת בהוכו בפעמון לוכנוכדנצר אומר (דניאל ב) ותתפעם רוחו לפי שהיו שם שתי פעימות שבתה בחלום והעלמת פתרונו (כ"ר): חרטמי. הנחרטים בשימי חטים שבחלום בעלמות (שימי הן עלמות בלשון ארמי מ וכמשנה בית שהוא מלא שימיה מלא עלמות): ואין פותר אותם לפרעה. פותרים היו אותם אבל לא לפרעה שלא היה קולן נכנס באוזניו ולא היה לו קורס רוח בפתרונם שהיו אומרים שבע בנות אתה מוליד שבע בנות אתה קובר (כ"ר): (יא) איש כפתרון חלומו. חלום שראוי לפתרון נפתר לו ודומה לו: (יב) נער עברי עבד. אחרים הנעשים שלין טובתם אלמה במזכירו בלשון בזיון: נער. שוטה ואין לאוי לגדולה: עברי. אפילו בשונו אינו מכיר: עבד. וכתוב בשמוטי מלרים שלין עבד מולך ולא שום

וּכְשַׁרְפָא רוּחֵהּ וּשְׁלַח וּקְרָא יָת־כָּל־חַרְטֻמַּיָּא מִצְרָיִם וְיָת־כָּל־חַכִּימֵיהָא
וְאִשְׁתְּעִי פַּרְעֹה לְהוֹן יָת־חֶלְמֵהּ וְלֵית־דְּפַשֵּׁר יָתְהוֹן לְפַרְעֹה: ט וּמַלִּיל
רַב שֻׁקִּי (עם־) לְפַרְעֹה לְמֵימַר יָת־סָרְחָנִי אֲנָא מַדְכַּר יוֹמָא־דֵין:
י פַּרְעֹה רְגַז עַל־עַבְדּוֹהִי וִיהַב יָתִי בְּמַטְּרַת בֵּית רַב קְטוֹלָיָא יָתִי
וְיָת רַב נַתְּוּמֵי: יא וַחְלַמְנָא חֶלְמָא בְּלֵילְיָא חַד אֲנָא וְהוּא גְּבַר
כְּפִשְׁרַן חֶלְמֵהּ חַלְמְנָא: יב וְתַמָּן עִמָּנָא עוּלַם עִבְרָאָה עַבְדָּא לְרַב
קְטוֹלָיָא וְאִשְׁתְּעִינָא־לֵהּ וּפְשַׁר־לָנָא יָת־חַלְמָנָא גְּבַר כְּחֶלְמֵהּ פָּשַׁר:
יג וַהֲוָה כְּמָא דִי־פְשַׁר־לָנָא כֵּן הֲוָה יָתִי אֲתִיב עַל־שְׁמוּשִׁי וְיָתֵהּ
צְלֵב: יד וּשְׁלַח פַּרְעֹה וּקְרָא יָת־יוֹסֵף וְאַרְהִיטוּ־י מִן־בֵּית־אֲסִירֵי
וְסַפַּר וְשַׁנִּי כְּסוּתֵהּ וְעַל לְוָת־פַּרְעֹה: טו וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף חֶלְמָא
חַלַמִית וּפְשַׁר לֵית לֵהּ וַאֲנָא שְׁמַעִית עָלָךְ לְמֵימַר דְּאַתְּ־שָׁמַע חֶלְמָא

רש"ם

שראה ממש ולא חלום: (מז) ותפעם רוחו. נתחלפה דעתו טרישפשא בלע"ז וחשב לבקר ולדעת הפתרון וכן בדניאל ויאמר המלך חלום חלמתי ותפעם רוחי לדעת את החלום: ואין פותר אותם. דברים המתיישבים לפרעה: (י) פרעה קצף על עבדיו. כל פרעה בלשון מצרים מלך. וכן כל מלכי מצרים נקראים. ושל פלשתים אבימלך אפילו בימי דוד בשנותו את טעמו לפני אבימלך. ושל ירושלים מלכי צדק ביהושע אדני צדק מלך שלם ובימי דוד על דברתי אני מבטיח שתהיה מלכי צדק מלך ירושלים ושל עמלק אגג. בימי משה וירום מאגג מלכו. ובימי שאול אגג מלך עמלק. אף כאן פרעה לשון מלכות כי בשמו של מלך אין אומרים לפניו (דוד) [פרעה] קצף על עבדיו. אלא כך אמר לפניו אדוני קצף על עבדיו. (פרעה) פרעה. אני אהיה המלך לבדי כדכתיב רק הכסא אגדל ממך. לכן נקרא יוסף אברך. אבי המלך. ובספר לקח טוב פירש כמותי: (יב) איש כחלומו פתר. כמשמעות חלומי פתר וגם כמו שפתר לנו כן היה: (יג) ויהי כאשר פתר וגו' אותי השיב על

רש"י

כנדי פרעה. (ס"ל שויוס וכן גרס רא"ס): איש כחלומו. לפי החלום וקרוב לענינו: (יג) השיב על כני. פרעה הזכר לפעלה כמו אלמר קלף על עבדיו כרי מקרא קלר לשון ולא פירש מי הסיב לפי שאין צריך לפרש מי הסיב מי שכיהו לסיב והוא פרעה וכן דרך כל מקראות קלרים על מי שעליו לעשות כם כותבים את הדבר: (יד) מן הבור. מן בית הסוהר צ"ל סוהר עשוי כשיון גומא קוכן כל בור שבמקרא ל' גומא הוא ולא אם אין בו מים ר"ל בור פוס"ו בלשון

שפתי הכמים

צ גני כי שמו אותי בבור כיה אפשר לומר שהוא בור ממש אלא שהא"כ נתנוהו בבית הסוהר אבל הבא לרוץ לפרש כן דלא תיתמה אחר שיאמר מי שמקשה מביה הסוהר שמו אותו שיה בבור ל"ש שבור הוא בית הסוהר מדכתיב ויוציאו מן הבור ובור אין שייך ל' ריצה כ"א מביה הסוהר ויומשכו את יוסף מן הבור: ק' שלמעלה כתיב שבמוהו בבית הסוהר ואלו כתיב ויוציאו מן הבור ל"ש שהוא עשוי וכו' מהרש"ל: ר (מה"י) דאל"כ היו בגדיו לחים ופשיטא שהיה ריח לחליפה גם בלא בבור המלוה ולמה הוצרך לומר ויחליפו בגדיו ל"ש בור הוא בית הסוהר א"כ לא היה בו מים ולמה הוצרך שלמעלה אלא מקום בבור מלכות: ש דאי משום שמחה

בעל הטורים

ולכך רצה בטוהם בקנה ל' ובזדופות לא רצה בקנה ל': (יג) בלשון פתר. כני' שבחלומות הולכים אחר

עָלֶיךָ לֵאמֹר תִּשְׁמַע חֲלוֹם לְפָתֹר אֹתוֹ: טז וַיַּעַן יוֹסֵף אֶת־
פַּרְעֹה לֵאמֹר בִּלְעָדָי אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת־שְׁלוֹם פַּרְעֹה:
יז וַיְדַבֵּר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף בַּחֲלֹמִי הִנְנִי עֹמֵד עַל־שְׂפַת
הַיְאֹר: יח וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת שֶׁבַע פָּרוֹת בְּרִיאוֹת
בָּשָׂר וִיפֹת תֹּאַר וַתִּרְעֶינָה בָּאָחוּ: יט וְהִנֵּה שֶׁבַע־פָּרוֹת
אֲחֵרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן דַּלּוֹת וְרָעוֹת תֹּאַר מְאֹד וְרַקּוֹת
בָּשָׂר לֹא־רָאִיתִי כָהֵנָּה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם לָרָע:
כ וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת הָרַקּוֹת וְהָרָעוֹת אֵת שֶׁבַע הַפָּרוֹת
הָרִאשֹׁנוֹת הַבְּרִיאֹת: כא וַתָּבֹאנָה אֶל־קִרְבֶּנָה וְלֹא
נוֹדַע כִּי־בָאוּ אֶל־קִרְבֶּנָה וּמַרְאֵיהֶן רַע כַּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה
וָאִיָּקִץ: כב וָאֵרֶא בַּחֲלֹמִי וְהִנֵּה ו שֶׁבַע שִׁבֹּלִים עֹלֹת בְּקָנֶה
אֶחָד מְלֵאוֹת וְטֹבוֹת: כג וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֹּלִים צְנֻמוֹת דַּקּוֹת
שְׁדֻפוֹת קָדִים צֹמְחוֹת אַחֲרֵיהֶם: כד וַתִּבְלַעְנָה הַשִׁّבֹּלִים
הַדַּקֹּת אֵת שֶׁבַע הַשִׁّבֹּלִים הַטֹּבוֹת וָאֹמַר אֶל־הַחַרְטֻמִּים
וְאֵין מַגִּיד לִי: כה וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־פַּרְעֹה חֲלוֹם פַּרְעֹה
אֶחָד הוּא אֵת אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הִגִּיד לְפַרְעֹה: כו שֶׁבַע
פָּרֹת הַטֹּבֹת שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשִּׁבֹּלִים הַטֹּבֹת שֶׁבַע

שפתי חכמים

כה לא ידע עדיין איך יצא דינו שעדיין לא כא לפני פרעה ומי יודע אם יטול לפקור אותו לא לא: ת דת"ל לע' כאן כמו בלעדי אחר אלו הגעלים דמיזוגו חון מה שאלו הריאך ביאך ליאר לומר חון מתלוים ישנה בו' וגם ת"ל שמיזוגו אלא אלהים שברי רפיזו של יוסף לפקור לו אלומו אלא כ"פ בלעדי הם כ' חיצים בל עדי ועדי פ' מבלי כמו שמפ' ואחיל: א ולא אלהים פני: ב פ' מקום דאחמרינו בל אמין ובקון פישוטין הן ובקום דבקא גמי פישוט הוא ומאי מאמעם ממעם בשר אבל אין

דאמטן: ורקות בשר: כל לשון רקות שבמקרא אחרי ב בשר ובלעגו בלועם (ואחר

לְמִפְשַׁר יָתֵהּ: טז וַאֲתֵיב יוֹסֵף יָת־פַּרְעֹה לְמֵימַר בַּר־מִן־דְּחָכְמָתִי
אֱלָהִין מִן־קֳדָם־יְיָ יְתַתֵּב יָת־שְׁלָמָא דְּפַרְעֹה: יז וּמַלִּיל פַּרְעֹה (עם־)
לְיוֹסֵף בְּחֶלְמִי הָא־אֲנָא קָאֵם עַל־כֵּף נַהֲרָא: יח וְהָא מִן־נַהֲרָא סְלִקָן
שְׁבַע תּוֹרְתָּא פַּטִּימָן בְּשַׂר וְשַׁפִּירָן לְמֶחֱזֵי וְרָעָן בַּאֲחָוָה: יט וְהָא
שְׁבַע תּוֹרְתָּא אָחֳרָנָן סְלִקָן בַּתְרֵיהוֹן חֲסִיכָן וּבִישָׁן לְמֶחֱזֵי לַחֲדָא
וְחַסִירָן בְּשַׂר לָא־חֲזֵיתִי כְוָתְהֵן בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרַיִם לְבִישוּ: כ וַאֲכָלָן
תּוֹרְתָּא חֲסִיכָתָא וּבִישָׁתָא יָת שְׁבַע תּוֹרְתָּא קַדְמָיְתָא פַּטִּיכָתָא:
כא וַעֲלָא לְמֵעֱיהֵן וְלָא אִתְיְדַע אֲרֵי־עַלוּ לְמֵעֱיהֵן וּמֶחֱזֵיהֵן בִּישׁ כַּד
בְּקַדְמֵיתָא וְאִתְּעַרִית: כב וַחֲזֵית בְּחֶלְמִי וְהָא שְׁבַע שִׁבְּלַיָּא סְלָקָן
בְּקַנְיָא חַד מְלַיָן וְטָבָן: כג וְהָא שְׁבַע שִׁבְּלַיָּא נְצָן לְקַנָּן שְׁקִיפָן קְדוּם
צְמָחָן בַּתְרֵיהוֹן: כד וּבְלָעָן שִׁבְּלַיָּא לָקִיטָתָא יָת שְׁבַע שִׁבְּלַיָּא טָבָתָא
וַאֲמָרִית לַחַרְטֻמַיָּא וְלֵית דִּי־מְחַוִּי לִי: כה וַאֲמַר יוֹסֵף לְפַרְעֹה חֶלְמָא
פַּרְעֹה חַד הוּא יָת־דִּי יְיָ עָתִיד־לְמֶעְבַּד חַוִּי לְפַרְעֹה: כו שְׁבַע תּוֹרְתָּא

רש"ם

כני: (מח) תשמע חלום • תבין חלום ויודע לפותרו: (מז) בלעדי • אינו תלוי בי אלא הקב"ה יודיעני לפתור חלומך: (כא) ולא נודע כי באו אל קרבנה • כך אמר פרעה עכשיו ליוסף • עתה אני זכור כי בשעת החלום נדמה כאילו לא באו אל קרבנה • אבל למעלה לא היה ראוי לכתוב אלא ראית האכילה שראה

רש"י

בחלומו): (כג) צנמות • צומחת בלי אדמי מלעם הרי הן כעין בני אדם לחלות וקבות כסלע ותגנומו מלע לקין ג מלן מכן אלא הכן לפי שמתרוקנו מן הזרע: (כו) שבע שנים ושבע שבים • כלן אין אלא שבע ואחר נשנה החלום פעמים לפי שהדבר נחוזק שפיכים לו בסוף ועל הכנות ד החלום וגו' • בשבע שנים הטובות נאמר הגיד לפרעה לפי שהיה מחוך • ובשבע שני רעב נאמר הראה לת פרעה לפי שהיה הדבר מוסלג וחזוק

המלכות (כ"ל): (טו) תשמע חלום לפתר אתו • מחזין ותכין חלום לפתור אותו: תשמע • לשון הבנה והאזנה כמו שומע יוסף • אשר לא תשמע לשוא לגטילדב"ל בלעז (פרבטפרכו): (מז) בלעדי • אין בהמכה מעלי ת אלא אלהים שעמה יתן עניה בפי לכלום פרעה: (יט) דלות • אמושות כמו (ב"ב יג) מדוש אחה ככה דל

שוא

ר ש"י

פירושו כמו רק בלע"ז ומעלמי הפי"ן: ב וקשה למה מביא הכתובים ולא הביא הכתובים של יבא בסלע ד"ל שפרעה אמר ליוסף שהבלים לעמות ויוסף לא פחד ע"ז בלום אלא על רשות וקשה בתלמוד וגם בתלמוד לעיל לא אמר לעמות אע"פ ל"ל שפרעה היה רולה לבדוק אם יוסף אם אחת יפתור לו לא וא"ל דבר אלא ראה מעולם ואמר אם יבין אם זה יבין כתלום לפקור ויוסף הבין אם הדבר ולא פחד לו בלום ע"ז כך אריך לפרש פשוטו של קרא וז"ל ע"ז מבאיר ידע יוסף אם זה וכי מביא היה לבר מביא הכתובים הראשון של לעמות שהיה יבא בסלע ויוסף היה מבין זה מתת סברת אזה הדבר לא היה בחלומו כי אם היה זה לא היה קיום לעולם שיהא קל ל"ב שיהא יבא בסלע אלא נראה לו שיהא

לו לתלמים פעם ופעמים קשה מבין בלעמות הוא לשון בלע בלע דלמת הוא לשון לקין ל"ש שבאה הכתובים ל"ב פשטא אלין לו לתלמים כי לבן הוא לשון אלין לו אלא בן • פסרש"ל: ד דק"ל למה פסר יוסף אחוים אחד

מא

שָׁנִים הֵנָּה חֲלוֹם אֶחָד הוּא׃ כו וְשֶׁבַע הַפָּרוֹת הָרַקּוֹת
וְהָרָעֹת הָעֲלֹת אַחֲרֵיהֶן שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים
הָרֵקוֹת שְׁדֻפוֹת הַקָּדִים יִהְיוּ שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב׃ כח הוּא
הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־פַּרְעֹה אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה
הֶרְאָה אֶת־פַּרְעֹה׃ כט הִנֵּה שֶׁבַע שָׁנִים בָּאוֹת שָׂבָע גָּדוֹל
בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ל וְקָמוּ שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב אַחֲרֵיהֶן
וְנִשְׁכַּח כָּל־הַשֹּׂבַע בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְכִלָּה הָרָעָב אֶת־הָאָרֶץ׃
לא וְלֹא יִוָּדַע הַשָּׂבָע בָּאָרֶץ מִפְּנֵי הָרָעָב הַהוּא אַחֲרֵי־כֵן
כִּי־כָבֵד הוּא מְאֹד׃ לב וְעַל הִשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם אֶל־פַּרְעֹה
פַּעֲמָיִם כִּי־נָכוֹן הַדָּבָר מֵעִם הָאֱלֹהִים וּמְמַהֵר הָאֱלֹהִים
לַעֲשֹׂתוֹ׃ לג וְעַתָּה יֵרֶא פַרְעֹה אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם וִישִׁיתֵהוּ
עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ לד יַעֲשֶׂה פַרְעֹה וְיַפְקֵד פְּקִדִים עַל־
הָאָרֶץ וְחִמֵּשׁ אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע׃
לה וְיִקְבְּצוּ אֶת־כָּל־אֹכֶל הַשָּׁנִים הַטֹּבוֹת הַבָּאֹת הָאֵלֶּה
וְיִצְבְּרוּ־בָר תַּחַת יַד־פַּרְעֹה אֹכֶל בֶּעָרִים וְשָׁמָרוּ׃ לו וְהָיָה
הָאֹכֶל לְפִקֻּדוֹן לָאָרֶץ לְשֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב אֲשֶׁר תִּהְיֶיוָן
בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְלֹא־תִכָּרֵת הָאָרֶץ בָּרָעָב׃ לז וַיִּיטַב הַדָּבָר
בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי כָּל־עֲבָדָיו׃ לח וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־

ר ש״י

מופל כו לשון מרלה: (ל) ונשכח כל השבע. הוא פתרון הכלעיסה: (לא) ולא יודע השבע. הוא פתרון ולא מודע הי כמו אלא קרכנה: (לב) נכון. ימזומן: (לד) וחמש. כתרגומו ויחרז וכן וחמושים: (לח) את כל אכל. שם דכר הוא לפיכך עשמו במל״ף ונקוד כפתח קטן (כגו״ג) ואוכל

שפתי חכמים

הוא כיון שחלם לחזו ב׳ פעמים בפרוח וכשלים והלי ב׳ חלומות הם ועל זה פי׳ ועל וכו׳: ה ולפי שלמר ולעה לא פירש על ונשכח כל השבע הוא פתרון הלשלים הפרוח הטובות ולעה פעלים הכלעיה דהייגו כלעים שבלים. יב לומר משום לשון ולא מודע ול׳ ולא יודע מרוייהו הם מלשון הודעה מ״ה פי׳ על מנת ולא יודע הוא פתרון ולא מדע מה שהין כן מלם ונשכח שהין פירוש לשון הודעה מ״ה פי׳ על פתרון הכלעיה וע״ל ו ולא כמו אמנם כמו הדבר שפירושו פטוון: ז לא ביאת

כתאבו

טָבְתָּא שָׁבַע שְׁנִין אִנּוּן וּשְׁבַע שִׁבֻּלַיָּא טָבָתָא שְׁבַע שְׁנִין אִנּוּן חֲלָמָא
חַד הוּא׃ כז וּשְׁבַע הַוָּרְתָּא הַסִּיכָתָא וּבִישָׁתָא דְּסַלְקָן בַּתְרֵיהוֹן
שְׁבַע (נ״י שַׁבְעָא) שְׁנִין אִנּוּן וּשְׁבַע שִׁבֻּלַיָּא לְקִוְרָתָא דִּשְׁקִיפָן קְדוּם
יְהָוְיָן שְׁבַע שְׁנֵי כַּפְנָא׃ כח הוּא פִּתְגָּמָא דִּי מַלֵּילִית עִם־פַּרְעֹה דִּי
יְיָ עָתִיד־לְמֶעְבַּד אַחֲוֵי לְפַרְעֹה׃ כט הָא שְׁבַע שְׁנִין אָתְיָן סְגִיעָא
(נ״י שַׁבְעָא) רַבָּא בְּכָל־אַרְעָא דְּמִצְרָיִם׃ ל וִיקוּמוּן שְׁבַע שְׁנֵי כַּפְנָא
בַּתְרֵיהֵן וְיִתְנַשֵּׁי כָּל־סִגְיָא (נ״י שַׁבְעָא) בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם וַיְשֵׁיצֵי כַּפְנָא
יָת־עַמָּא־דְ)אַרְעָא׃ לא וְלָא־יִתְיְדַע שׂוּבְעָא (נ״י שַׁבְעָא) בְּאַרְעָא
מִן־קֳדָם כַּפְנָא הַהוּא דְּיַהֲי־בָתַר־כֵּן אֲרֵי־תַקִּיף הוּא לַחֲדָא׃ לב וְעַל
דְּאִתְּנִית חֶלְמָא לְפַרְעֹה תַּרְתֵּין זִמְנִין אֲרֵי־תַקִּין פִּתְגָּמָא מִן־קֳדָם יְיָ
וְאוֹחֵי יְיָ לְמֶעְבְּדֵהּ׃ לג וּכְעַן יְחֲזֵי פַרְעֹה גְּבַר סוֹכְלְתָן וְחַכִּים וּמַנֵּיהּ
עַל־אַרְעָא דְּמִצְרָיִם׃ לד יַעְבֵּד פַּרְעֹה וִימַנֵּי מְהֵימְנִין עַל־אַרְעָא
וְיִזְרֵז יָת־אַרְעָא דְּמִצְרַיִם בְּשֶׁבַע שְׁנֵי שׂוּבְעָא (נ״י שַׁבְעָא)׃
לה וְיִכְנְשׁוּן יָת־כָּל־עִיבּוּר שְׁנַיָּא טָבָן דְּאָתְיָן הָאִלֵּין וְיִצְרְרוּן עִיבּוּרָא
תְּחוֹת יְדָא־דְפַרְעֹה עִיבּוּר בְּקִרְוָיָא וְיִטְרוּן׃ לו וִיהֵי עִיבּוּרָא גְנִיז
(לְעַמָּא־דְ) לְאַרְעָא לְשֶׁבַע שְׁנֵי כַפְנָא דִּי תְהָוְיָן בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם
וְלָא־תִשְׁתֵּיצֵי עַמָּא־דְאַרְעָא בְּכַפְנָא׃ לז וּשְׁפַר פִּתְגָּמָא בְּעֵינֵי פַרְעֹה

ר ש ב״ם

המלך תלויים תקנות המלכות: (כח) שבע גדול. כולו קטן כי טעמו למטה ושם דבר הוא כמו דבר בקר רעב ומהם יאמר דרך בקרך וכו׳: (ל) ונשכח כל השבע. דוגמת ולא נודע כי באו אל קרבנה: (לב) ועל השנות החלום וגו׳. אבל חלומות של יוסף אע״פ שנשנו באלומות ובכוכבים אילו היה בלילה אחד כאלה היו נמהרים: (לד) ויפקד פקידים וגו׳ וחמש. שהממונים יגבו חומש כל התבואות לצורך המלך אשר משפטו בשאר שנים לעשר כדכתי׳ בשמואל את

ר ש״י

הזאוכל. הוא פועל כגון כי כל אוכל תגב טעמו כל׳ ונקוד קמץ קטן (פייל״ו): תחת ידן פרעה. כלכוחו וכחולרוחיו: (לו) והיה האכל. כלכול כמלא פקדון הגמון מלקיוס

שדותיכם יעשר עתה יטול פי שנים וכמו כן הנהיג יוסף לבסוף על אדמת מצרים לפרעה לחומש: (לה) ויצברו בר תחת יד׳ ממונה פרעה וכ״ז היה בעל כרחם של מצרים ולכך כתיב ויפקד פקידים ויצברו שכן מצינו באחשורוש ויפקד המלך פקידים בכל מדינות מלכותו ויקבצו את כל נערה וגו׳ אל יד הגי וגו׳. ויקבצו היא הגבייה מבעלי השדות: ויצברו׳ היא האסיפה אל ידי שומרי האוצרות וכן תמצא ביוסף ויקבוץ ויצבור אכל בערים׳. כי כל עיר ועיר יוכלו לטכור

שפתי חכמים

כתומש לפי שלא מוכר כעכיתו לא הקנין וכולו הזיון: ח פתח קטן הוא פגול וקמץ קטן הוא לזרי: ט ר״ל פס כרוכין לכיות כחולר הוא כמלר פקדון הגמון ור״ל לא שיעמו לתים תחר תלא יהי׳ גמון המלר פקדון כמו

עֲבָדָיו הֲנִמְצָא כָזֶה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ׃ שלישי
לט וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אוֹתְךָ אֶת־
כָּל־זֹאת אֵין־נָבוֹן וְחָכָם כָּמוֹךָ׃ מ אַתָּה תִּהְיֶה עַל־בֵּיתִי
וְעַל־פִּיךָ יִשַּׁק כָּל־עַמִּי רַק הַכִּסֵּא אֶגְדַּל מִמֶּךָּ׃ מא וַיֹּאמֶר
פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף רְאֵה נְתַתִּי אֹתְךָ עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃
מב וַיָּסַר פַּרְעֹה אֶת־טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ וַיִּתֵּן אֹתָהּ עַל־יַד
יוֹסֵף וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ בִּגְדֵי־שֵׁשׁ וַיָּשֶׂם רְבִד הַזָּהָב עַל־צַוָּארוֹ׃
מג וַיַּרְכֵּב אֹתוֹ בְּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה אֲשֶׁר־לוֹ וַיִּקְרְאוּ לְפָנָיו
אַבְרֵךְ וְנָתוֹן אֹתוֹ עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ מד וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה

ר ש"י

כלום וחכם: י"ל לא לתמה אלא לבירור: כ לא כמו כמהיכ כדבר הגדול הזה לו הנמצא כמוהו שפירושו אין כדבר הגדול הזה בכל העולם כולו. דה"כ כ"ל לחכמת האמת כדין ומדתרגום נכסת מבמא לם עלך בו' ויהיה הש"ן מ"ן כאיתן מלבון עתיד ולא מ"ן הנפעל מנ' עבר וכוכתיה בתרגום דלי הוה "פירושו הנמצא בכל העולם כדבר הזה קשה למ"ש אמר פרעה זה בשלמה לי פירוש לם עלך וכו' ואמי שפיר דיוסף אמר לפרעה ומשה יצא פרעה לים נגון ותם וגו' ואמר פרעה לעבדיו לא עלך ונקבנו כלום מכל המלאה כמותו לכך אנו צריכין לפקוד את יוסף על זה: ל ולכאי מבנה בתרגום לפרש הנמצא הזה ר"ל אם המלאה עתה הזה ולא שיהיה פי' מעולם שהרי היה לברהם יצחק ויעקב לכך צריך לפרש עתה הזה מבואר בתרגום יהבר מבקרא דבתרגום אם לא לומר אם המלאה הבר כל"ל אם לשתמת כדין אבל במקרא אין חילוק בין לשון עבר בין ל' עתיד שהוא מלא המלאה וכו' ובתרגום מדקדק ג"כ מן המקרא בזה לינו ל' המלאה אים אחר רוח אלהים בו הזה אלא מ"ש אמר בתחלה כדי שיהא מוסכן אים אחר רוח אלהים על זה כלומר שאין אים כזה בדוח אלהים וס' ואל זה כדי לבוחנו לנו שקלתי על לבך ונקבנו עתה: ודו"ק: מהכמ"ל: כ דלא לספר בשבחו של יוסף בא לומר משבחו בפניו ועוד לומר לא היה מעבדת אותו בבר כספר לו תלמוד אל"ש זאת הוא המעבד לאמר יוסף שאמר ירא פרעה בלומר מתחר ערות אלהים בך שתחה יודע ענין הרעב ח"ו זאת הוא המעבד לאמר יוסף שאמר ירא פרעה ואל דלא בחיב יוסף ל: ב פי' כך תרגומו ופירושו יפפרנס ואל דלא בחיב יוסף בלתם ותכם ונקודה בחטף פתח: (לט) אין נבון וחכם כמוך. לנקם אים כגון וחכם שתמנה ב לא נמצא אים כמוך: (מ) ישק. יתון יפפרנס. כל ארכי עמי ג יהיו נעשים על ידך כמו (נעיל טו) ובן מסק כיתי. וכמו (תהלים ב) נשקו בר גרטמו"ן בלעז (פערזאהרגאן, פערזאטו): רק הכסא. שיהיו קורין לי מלך: כסא. לשון של המלוכה כמו (מל"א ח) ויגדל את כסאו מכסא אדוני המלך: (מא) נתתי אתך. מעתה יתר ד ולעפ"כ ל' נתיצה הוא כמו ולהתך עליון בין לגדולה בין לשפלות נופל ל' נתיצה עליו כמו (מלאכי ב) נתתי אתכם נבזים ושפלים: (מב) ויסר פרעה את טבעתו. נתינת טבעת המלך היא אות לכי שמתנה לו נכיות שיי לו לגדולה: בגדי שש. דבר הטיבות הוא ע במלרים:

בשני הרעב: (לח) אשר רוח אלהים בו. בפתרון חלומות. וכ"ש בחכמת דרך ארץ: (לט) נבון. מבין עתידות ורואה הנולד: וחכם. קיבץ חכמות ממה שראה ושמע: (מ) ישק. יזדרזו בכלי קרב של מלחמה לצאת על האויבים. לשון עיר מבצר והנשק. נושקי רוטי קשת: (מא) נתתי אותך. נותן אני אותך. בשעת נתינת טבעת על ידי יוסף אמר לו כך: (מב) בגדי שש. של מצרים חשובים כדכתיב שש ורקמה ממצרים: רביד. לשון רבד הפרוש ופשוט על האדם. כמו מרבדים רבדתי ערשי: (מג) במרכבת המשנה. סוס או פרידה המיוחדת לרכוב עליה האיש משנה למלך אשר לו: אברך. הוא אב למלך כדאמרי' לא רכא ולא בר רכא

ר ש"י

רביד. עגק ועל שהוא לוקח בטבעות קרוי רביד. וכן (מלכי ז) רבדתי ערשי לצפרי ערשי מרלפות. בגלמון משנה מוקף לוכדין על הכרוך בעגזרה ב וכיה לצפר: (מג) במרכבת המשנה. המיה לעמרכבתו המהלכת אצל שלו: אברך. כתרגומו דין אבא למלכא צ"ך בגלמון אלמי מלך. בכהתפין לא ריכא ולא בר ריכא. ובדברי אגדה (ספרי פרשה בבריס) דכא ר' יהודה אברך זה יוסף שהוא אב בחכמה וכך בבניס אמר לו בן חומסקיות עד מתי אתה מעוות עינינו את הכתוביס קאין אברך אלא בגון

בגדי שש. דבר הטיבות הוא ע במלרים

בעל המורים

הפה (עם התיבות): (מ) ישק. ר' הבא. ואיזה (מלאי כד) שמתים ישק מטיב דברים ומוחים בבגדי שמטיב דברים ומוחים אמר לומל מין ישק כל עמי: (בה) לפה שמעת. בני מגלה בבחרים. לפנה פעמת מוטריקון לדיק פעמע נפש תהוה מוטיר ענה נפשו חנם. ד"ל לוסר שודם בגיה מומר פוסר ענין נכון

ר ש"ב"ם

בשני הרעב: (לח) אשר רוח אלהים בו. בפתרון חלומות. וכ"ש בחכמת דרך ארץ: (לט) נבון. מבין עתידות ורואה הנולד: וחכם. קיבץ חכמות ממה שראה ושמע: (מ) ישק. יזדרזו בכלי קרב של מלחמה לצאת על האויבים. לשון עיר מבצר והנשק. נושקי רוטי קשת: (מא) נתתי אותך. נותן אני אותך. בשעת נתינת טבעת על ידי יוסף אמר לו כך: (מב) בגדי שש. של מצרים חשובים כדכתיב שש ורקמה ממצרים: רביד. לשון רבד הפרוש ופשוט על האדם. כמו מרבדים רבדתי ערשי: (מג) במרכבת המשנה. סוס או פרידה המיוחדת לרכוב עליה האיש משנה למלך אשר לו: אברך. הוא אב למלך כדאמרי' לא רכא ולא בר רכא. כלומר אב למלך. וזהו וישבני לאב

שפתי חכמים

מלבעוטים הרבה מתחי וכוה מלבים שלובשין על כל הבגדים ואינו בגד המחר במלאכת המשכן ומשמעות דברי רש"י כדבריו שפי' דבר תשיבות הוא במלרים ואינו כיס ר"ל שהוא פשתן לא ר"ל לפרש רק בגדי שש תשיבות הוא במלרים וגם בל' המומה פירוש שש פשתן ולא: לא פי' שהוא פשתן רק שהוא דבר תשוב: ב ר"ל דבר נאמר שם על הכרוך. וכיה לפרש: צ זה חבר למלך: ק פי' לדיבר צריך לחבר לחלק את הדיבה לשתי תיבות. וזה דוחק. וא"ם לחה לא פריך אמי אלעיל שהרגיש דין הנה למלכא צריך אמי לפרש חב דהיינו הנה ורק הייתו מלך כדפירש"י ואעיל ו"ל דלעיל לא צריך לחבר אלא פיבה אחתת הבל לפי' זה צריך לחבר חל חב אחבמה. ואל רק צריך לחבר אלא בבגיס זה ווחק: ר וס"ש של הבבר דבבל היו בגין אלא אלא ואחרים לא אבבר לר:

וּבְעַיְנֵי כָּל־עַבְדּוֹהִי׃ לח וַאֲמַר פַּרְעֹה לְעַבְדּוֹהִי הֲיִשְׁתְּכַח כְּדֵין גְּבַר
דִּי רוּחַ־נְבוּאָה בֵּן כְּדֶם־יְיָ בֵּהּ׃ לט וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף בָּתַר דְּאוֹדַע
יְיָ יָתָךְ יָת כָּל־דָּא לֵית־סַכְלְתָּן וְחַכִּים כְּוָתָךְ׃ מ אַתְּ תְּהֵי־מְמַנָּא
עַל־בֵּיתִי וְעַל־מֵימְרָךְ יְהֵוֵן כָּל־עַמִּי לְחוֹד כָּרְסֵי־מַלְכוּתָא הָדֵין
אֵיהֵי־יַקִּיר מִנָּךְ׃ מא וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף הָזֵי מַנִּיתִי יָתָךְ עַל כָּל־
אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ מב וְאַעְדִּי פַּרְעֹה יָת־עִזְקָתֵהּ מֵעַל יֶדֵהּ וְיַהַב יָתַהּ
עַל־יֶדָא דְיוֹסֵף וְאַלְבֵּישׁ יָתֵהּ לְבוּשִׁין דִּבּוּץ וְשַׁוִּי כְּנִיכָא דְדַהֲבָא
עַל־צַוָּארֵהּ׃ מג וְאַרְכֵּיב יָתֵהּ בְּרַתְכָּא תִּנְיָנָא (נ"י תְּנִינָא) דִּי־לֵהּ
וְאַכְרִיזוּ קֳדָמוֹהִי דֵּין־אַבְּא־לְכֵלָּא וּמַנִּי יָתֵהּ עַל כָּל־אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃
מד וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף אֲנָא פַרְעֹה וּבַר־מֵימְרָךְ לָא־יְרִים גְּבַר יָת־

ר ש"ב"ם

הפה (עם התיבות): (מ) ישק. ר' הבא. ואיזה (מלאי כד) שמתים ישק מטיב דברים ומוחים בבגדי שמטיב דברים ומוחים אמר לומל מין ישק כל עמי: (בה) לפה שמעת. בני מגלה בבחרים. לפנה פעמת מוטריקון לדיק פעמע נפש תהוה מוטיר ענה נפשו חנם. ד"ל לוסר שודם בגיה מומר פוסר ענין נכון

בעל המורים

(מ) ישק. ר' הבא. ואיזה (מלאי כד) שמתים ישק מטיב דברים ומוחים בבגדי שמטיב דברים ומוחים אמר לומל מין ישק כל עמי: (בה) לפה שמעת. בני מגלה בבחרים. לפנה פעמת מוטריקון לדיק פעמע נפש תהוה מוטיר ענה נפשו חנם. ד"ל לוסר שודם בגיה מומר פוסר ענין נכון

שפתי חכמים

מלבעוטים הרבה מתחי וכוה מלבים שלובשין על כל הבגדים ואינו בגד המחר במלאכת המשכן ומשמעות דברי רש"י כדבריו שפי' דבר תשיבות הוא במלרים ואינו כיס ר"ל שהוא פשתן לא ר"ל לפרש רק בגדי שש תשיבות הוא במלרים וגם בל' המומה פירוש שש פשתן ולא: לא פי' שהוא פשתן רק שהוא דבר תשוב: ב ר"ל דבר נאמר שם על הכרוך. וכיה לפרש: צ זה חבר למלך: ק פי' לדיבר צריך לחבר לחלק את הדיבה לשתי תיבות. וזה דוחק. וא"ם לחה לא פריך אמי אלעיל שהרגיש דין הנה למלכא צריך אמי לפרש חב דהיינו הנה ורק הייתו מלך כדפירש"י ואעיל ו"ל דלעיל לא צריך לחבר אלא פיבה אחתת הבל לפי' זה צריך לחבר חל חב אחבמה. ואל רק צריך לחבר אלא בבגיס זה ווחק: ר וס"ש של הבבר דבבל היו בגין אלא אלא ואחרים לא אבבר לר:

אֶל־יוֹסֵף אֲנִי פַרְעֹה וּבְלְעָדֶיךָ לֹא־יָרִים אִישׁ אֶת־יָדוֹ וְאֶת־
רַגְלוֹ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: מה וַיִּקְרָא פַרְעֹה שֵׁם יוֹסֵף צָפְנַת
פַּעְנֵחַ וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אֹן לְאִשָּׁה
וַיֵּצֵא יוֹסֵף עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: מו וְיוֹסֵף בֶּן־שְׁלֹשִׁים שָׁנָה
בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרָיִם וַיֵּצֵא יוֹסֵף מִלִּפְנֵי פַרְעֹה
וַיַּעֲבֹר בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: מז וַתַּעַשׂ הָאָרֶץ בְּשֶׁבַע שְׁנֵי
הַשָּׂבָע לְקֻמָצִים: מח וַיִּקְבֹּץ אֶת־כָּל־אֹכֶל ו שֶׁבַע שָׁנִים
אֲשֶׁר הָיוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּתֵּן־אֹכֶל בֶּעָרִים אֹכֶל שְׂדֵה־
הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיהָ נָתַן בְּתוֹכָהּ: מט וַיִּצְבֹּר יוֹסֵף בָּר
כְּחול הַיָּם הַרְבֵּה מְאֹד עַד כִּי־חָדַל לִסְפֹּר כִּי־אֵין מִסְפָּר: ג
נ וְלְיוֹסֵף יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים בְּטֶרֶם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעָב אֲשֶׁר
יָלְדָה־לּוֹ אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אֹן: נא וַיִּקְרָא יוֹסֵף

שפתי חכמים

ש דייק מדכתיב ויקרא פרעה שם יוסף וגו' ויתן לו את אסנת וגו' ר"ל פרעה נתן ליוסף את אסנת ומנ"א כיס ות"ב ע"ב ע"ל דפוטיפרע הוא פוטיפר וים נפקותא גדולה כיס פרעה רוצה לתן גדולה ליוסף ונוטלו גנדי מלוכה ופרעה ירא כיון דעבד הוא לא יתנהו לו גדולה ע ושוב כיתומי מלרים כתיב לון עבד מולך ולא לוכם בגדי מרים לכך רצה לתן ליוסף בת אדוניו של יוסף דהם המדון נתן לעבדו אסם הוא מתורגם וכ"ם אם נתן לו בתו שהוא מבוחרת ח"ב ע"מ דפוטיפרע הוא פוטיפר וק"ל: ת וכסיגום עלמד מלשון פרע ולא מלשון פוטיפר כמ"ל: א וח"ם הא לעיל כתיב כדברים כתלוב עשה לי עבדך ופירש"י שם בשעת קטגוריא אמרים לו כך: ים לומר דלא היה מעשה עמה מעה הלא היה מגרף ומנשק ומנ"ם נקט נמי רש"י עניני תמנים כתלוב ר"ל לומרים היה ביוסף היה רוצה ב"ב לעבוד לה כמו שאתם עושה לי עניני חכמים כתלוב ולא חכמים מעם ועי"ל היה מרים כיתים ולא מרים ניד כמו שפי' הרד"ק: ב פירוש ומנש כתרגם שעשתה לוגרום ופירוש כתרגם תגי הלרן כמו הרן כי תחטא: ג ר"ל דנפסוק מעמע כל כתלוב כגדל סביב לעיר היה עתן כתוך לוחה העיר ולא בעיר לחרם ומעמת מלי ומ"ם לפי שכל הרן והרן וכו': ד ר"ל שהוא פירוש לתר וה"ם כל מהלל היו מלינון לתוא לעלים במקום מרים יוסף

ר ש"י

(מד) אני פרעה. מים יכולת ידי לעזור לזר על מלכותי ולמי לזור אלא אליהם לים את ידו: ובלעדיך. בלא רלונך. ד"א למי פרעה אמי אתה מלך. ובלעדיך וגו' וזהו דוגמת רק הכסא אגדה שהולכן לפרעה בשעת נתינת הטבעת: את ידו ואת רגלו. כתרגומו: (מה) צפנת פענח. מפרש הלשונות ואין לפענח דמיון במקרא: פוטי פרע. הוא פוטיפר ונקרא פוטיפרע שעל שם הכתוב מאלוהי ה' לפי שהמצד לא יוסף אלמשכב זכור (סוטה יג): (מז) ותעש הארץ. כתרגומו ואין הלשון נופל במלשון עשייה: לקמצים. קומץ על קומץ יד על יד היו לוקטים: (מח) אכל שדה העיר אשר סביבותיה נתן בתוכה. בכל ארץ ולא מעמדם פירוטים ג ופתיגין בתכולה מעבר המקום ד ומעמיד את התכולה מעיקרא. (ג"ל שהוא דעת רבי נחמיה ומ"ל

יָדוּהּ לְמֵיחַד־זִין וַיַּת־דַּגְלֵהּ לְמִרְכַּב־עַל־סוּסְיָא בְּכָל־אַרְעָא דְמִצְרָיִם:
מה וּקְרָא פַרְעֹה שׁוּם־יוֹסֵף גַּבְרָא דְּמִטַּמְרָן גְּלִין־לֵהּ וְיָהַב־לֵהּ יָת־
אָסְנַת־בַּת־פּוֹטִי פָּרַע רַבָּא דְאוֹן לְאִתְרָא וּנְפַק יוֹסֵף (שַׁלִּיט)־עַל־
אַרְעָא דְמִצְרָיִם: מו וְיוֹסֵף בַּר־תְּלָתִין שְׁנִין כַּד־קָם קֳדָם פַּרְעֹה
מַלְכָּא־דְמִצְרָיִם וּנְפַק יוֹסֵף מִן־קֳדָם פַּרְעֹה וַעֲבַר (שַׁלִּיט)־בְּכָל־אַרְעָא
דְמִצְרָיִם: מז וּבְנָשׁוּ דְּיָרֵי־אַרְעָא בְּשִׁבְעָא שְׁנֵי שׂוֹבְעָא (נ"י שׂוֹבְעָא)
עִיבּוּרָא־לְאוֹצְרִין: מח וּכְנַשׁ יָת־כָּל עִיבּוּר שִׁבְעָא שְׁנִין דִּי הֲווֹ
בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם וִיהַב־עִיבּוּר בְּקִרְוָיָא עִיבּוּר חֲקַל־קַרְתָּא דִּי
בְסַחֲרְנָהָא יְהַב בְּגַוֵּהּ: מט וּכְנַשׁ יוֹסֵף עִיבּוּרָא כְּחַלָּא דְיַמָּא סַגִּי
לַחֲדָא עַד דִּי פְסַק לְמִמְנֵי אֲרֵי־לֵית מְנָיָן: נ וּלְיוֹסֵף אִתְיְלִיד תַּרְתֵּין
בְּנִין עַד־לָא עֲלַת שַׁתָּא דְכַפְנָא דִּילִידַת־לֵהּ אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פָּרַע

ר ש ב"ם

לפרעה כי פרעה לשון מלך כמו שפרשתי למעלה אב שר לצורך המלך: (מד) אני פרעה. אני מלך וזהו רק הכסא אגדל ממך: לא ירים איש את ידו. לעשות שררה כמו שכתוב בירבעם אשר הרים יד במלך. רמה ידו ושררתו ע"י המלך שלמה כמו שכתוב שם ויפקד אותו לכל סבל בית יוסף: (מה) צפנת פענח. כתרגומו ולשון מצרים הוא. וכן היה דרכם לקרוא לאדם בשעה שמכנים אותו על ביתם שם הראוי. וכן ויקרא משה להושע בן נון יהושע כשנעשה משרתו. וכן ויקרא לדניאל בלטשצר. כדכתיב די שמיה בלטשצר כשם אלהי: פוטיפרע. אין זה פוטיפר לפי הפשט: כהן און. שר של אותה העיר כדכתיב ובני דוד כהנים היו. שלמונים: (מו) בן שלשים. וראוי לשררה: (מז) ותעש הארץ. הוציאה תבואה הרבה. כמו ועשת את התבואה לשלש השנים: לקמצים. בקנה אחד מלא קומץ שבלים ולכך היה השובע גדול: (נ) בטרם תבא שנת הרעב. ולפי שבא יעקב בתחלת ימי הרעב בשנה שנייה ולסוף שבע עשרה שנה בשעת מותו אמר ליוסף שני בניך הנולדים לך עד באי אליך לי הם. אבל מולדתך אשר הולדת אחריהם אחרי באי אליך לך יהיו לכך פירשם כאן שאפרים ומנשה נולדו לפני שנות הרעב קודם שבא יעקב אבל אחרי כן הוליד בנים ובני בנים שנקראו על שם אחיהם בנחלתם

שפתי חכמים

כלל לרגיס כרס"י כאשר עלה בדעת קאתם): (מט) עד כי חדל לספר. עד כי חדל לו הסופר ה לכפור וס"ז מקרא קלר: כי אין מספר. לפי אתין מספר וכרי כי מסמים ו כלשון דכא: (נ) בטרם תבוא שנת הרעב. (תענית ח) מכלל שאסור לחדש לשמש מעטו ז בשני רעבון: ר"ל שבעב

בעל הטורים

תוזה: (נ) ויוסף. ב' בשם"ו. בכל ואיזך ויוסף אמר מעוזכם ס' אלהו כדאמרי' בל המבקש פלאו עם הלמוד בלתם עוכה ותוהה נמחות לגוך [ויוקו מסופת דקלא

אֶת־שֵׁם הַבְּכוֹר מְנַשֶּׁה כִּי־נַשַּׁנִי אֱלֹהִים אֶת־כָּל־עֲמָלִי
וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִי: נב וְאֵת שֵׁם הַשֵּׁנִי קָרָא אֶפְרָיִם כִּי־
הִפְרַנִי אֱלֹהִים בְּאֶרֶץ עָנְיִי: רביעי נג וַתִּכְלֶינָה שֶׁבַע שְׁנֵי
הַשָּׂבָע אֲשֶׁר הָיָה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: נד וַתָּחֵלֶנָה שֶׁבַע שְׁנֵי
הָרָעָב לָבוֹא כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף וַיְהִי רָעָב בְּכָל־הָאֲרָצוֹת
וּבְכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם הָיָה לָחֶם: נה וַתִּרְעַב כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם
וַיִּצְעַק הָעָם אֶל־פַּרְעֹה לַלָּחֶם וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה לְכָל־מִצְרַיִם
לְכוּ אֶל־יוֹסֵף אֲשֶׁר־יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ: נו וְהָרָעָב הָיָה
עַל כָּל־פְּנֵי הָאָרֶץ וַיִּפְתַּח יוֹסֵף אֶת־כָּל־אֲשֶׁר בָּהֶם וַיִּשְׁבֹּר
לְמִצְרַיִם וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: נז וְכָל־הָאָרֶץ בָּאוּ
מִצְרַיְמָה לִשְׁבֹּר אֶל־יוֹסֵף כִּי־חָזַק הָרָעָב בְּכָל־הָאָרֶץ:
מב א וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ־שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
לְבָנָיו לָמָּה תִתְרָאוּ: ב וַיֹּאמֶר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי כִּי יֵשׁ שֶׁבֶר

שפתי חכמים

לשון דגן ומפרש שהף כיון וכו': ב דהי אתם מרחיים עלמיכם בפניכם שאתם שבעים ויש לכם הטובה כיון שאים בפניכם אלו אי יטולו אלינו לעקב ליתן לכם אוכל לכן לנו ונקנו אוכל כדי שיסבלו שאין לנו אוכל אבל כאשם בשון זה היה לכם אוכל וגו' ולפי' זה מתחלה הוא ל' מבטיח: ל ויתחלף אלל"ף במקום מתחלה לו"ו אבשבת היה ומעוכו רגיש ופי' הקרא כן הוא מרוב תלמידיו בשבה"ו גם הוא יורה לשון"ב ולא"ם אלי רחייה אם לפי' אחרון אפי' אחרון ל' ואחרון אחרונה הא מיפי רחייה אחרון ל' מעיטה ויל דגם לפיהם אחרון הוא רחייה ויהיה תרגומו ומו מתחתי ויהיה אלינו כלא בפיהם

ר ש"ם

כמו שאמר יעקב: (נא) נשני. מן נשש כמו חנני אלהים מן חנן הדגש תחת את החסרה ואילו היה מגירת לא תנשני נשיתי טובה שהוא מחטופי למ"ד פעלי היה לו לומר נשני (בחירק). כמו עבדי רמני. האיש אשר כלני רמני מן רימה את רעהו. כלנו. כלה ה' את חמתו: (נד) ובכל ארץ מצרים היה לחם. כי בתן יוסף אוכל בערים: (נו) וישבר. לשון

ר ש"י

ערוך לכתוב לשבור מן יוסף: (א) ויראה יעקב כי יש שבר במצרים. ומסיבן ראה והלא לא ראה אלא שמע שגם שמעתי וגו' ומכו ויראה ראה כאספקלריה של קדש שעדיין יש לו שבר כמלכים ולא היתה נבואה ממש לראובן כפירוש זה יוסף: למה תתראו. למה תראו עצמכם בפני כי יתמעטו ומני עשו כ כאלו אתם שבעים כי באותה שעה עדיין היה לכם הנואה (תענית י). ול"ע כפשוטו למה תתראו למה יהו הכל מתהלכין בכם ומתמיהים בכם שאין אתם מבקשים לכם אוכל בשרב ביאלה מה שבידכם) ומפי אחרים שמעתי שהוא לשון למיסה למה תהיו כבשיפ בעבד • ודומה ל"ג הוא יורה:

אונקלוס

רַבָּא דְּאוּן: נא וּקְרָא יוֹסֵף יַת־שׁוּם בּוּכְרָא מְנַשֶּׁה אֲרֵי־אַנְשִׁינִי יְיָ
יַת־כָּל־עֲמָלִי וְיַת־כָּל־בֵּית אַבָּא: נב וְיַת שׁוּם תִּנְיָנָא קְרָא אֶפְרַיִם
אֲרֵי־אַפְשַׁנִי יְיָ בְּאַרְעָא שְׁעַבּוּדִי: נג וּשְׁלִימַת שְׁבַע שְׁנֵי שׂוֹבְעָא (נ"י
שׂוֹבְעָא) דִּי הֲוָה בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם: נד וּשְׁרִיאַת שְׁבַע שְׁנֵי כַּפְנָא
לְמֵיעַל כְּמָא דִּי־אֲמַר יוֹסֵף וַהֲוָה כַּפְנָא בְּכָל־אַרְעָתָא וּבְכָל־אַרְעָא
דְּמִצְרָיִם הֲוָה לַחְמָא: נה וּכְפָנַת כָּל־אַרְעָא דְּמִצְרָיִם וְצָוַח עַמָּא
(קְדָם)לְפַרְעֹה (עַל)־לַלַחְמָא וַאֲמַר פַּרְעֹה לְכָל־מִצְרָאֵי אִיזִילוּ לְוָת־
יוֹסֵף דִּי־יֵימַר לְכוֹן תַּעְבְּדוּן: נו וְכַפְנָא הֲוָה עַל כָּל־אַפֵּי אַרְעָא וּפְתַח
יוֹסֵף יַת־כָּל־(אוֹצָרָיָא) דִּי בְהוֹן־עִיבּוּרָא וְזַבִּין לְמִצְרָיִם וּתְקִיף כַּפְנָא
בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם: נז וְכָל דָּיְרֵי אַרְעָא עָלוּ לְמִצְרָיִם לְמִזְבַּן עִיבּוּרָא
מִן־יוֹסֵף אֲרֵי־תְקִיף כַּפְנָא בְּכָל־אַרְעָא: א וַחֲזָא יַעֲקֹב אֲרֵי אִית־
עִיבּוּרָא מִזְדַּבַּן בְּמִצְרָיִם וַאֲמַר יַעֲקֹב לְבָנוֹהִי לְמָה תִתְחַזּוּן: ב וַאֲמַר
הָא שְׁמָעִית־אֲמָרִין אֲרֵי אִית־עִיבּוּרָא מִזְדַּבַּן־בְּמִצְרָיִם חוּתוּ תַמָּן

ר ש"ם

קניין מאכל ומשתה כדכתיב לכו שברו ואכלו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב: (נז) וכל הארץ באו מצרימה. אל יוסף לשבור: (א) למה תתראו כמו לכה ונתראה פנים דאמציה שהגיס דעתו להראות גדולתו ליואש מלך ישראל. אף כאן למה תתראו בפני האנשים שיש לכם תבואה כל צרכיכם שאתם מתעכבין כאן אין לכם תבואה וכל העם יורדין מצרימה לקנות

שפתי חכמים

(נה) ותרעב כל ארץ מצרים. (נ"ל) בסרקיסה תמוהים שאלנו חון מכל יוסף: אשר יאמר וכו'. לפי שהי' יוסף אומר להם שימולו ח וכשבאו אל פרעה ואומרים כך הוא אומר לנו א"ל אומה לא נכרתם כך והלא הכריח לכם בשני הרעב כאיש אמרו לו אספנו הרבה והרקיסה אמר להם א"כ כל אשר יאמר לכם העשו הרי גזר על התבואה והרקיסה מה אם יגזור עלינו ומות: (בו) על פני כל הארץ. מי הם פני הא"ר אלו ט העשירים (נ"ל): את כל אשר בהם. כהנגומו די בהון עיבורא: וישבר למצרים. שבר לשון מכר ולשון קנין הוא כאלו משמש לשון מכר. שבר לו מעט לאכל לשון קנין. ואל תאמר הוא כי אם בתנואה שלא כיון ואלב מלאו (ישעיה נה) ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב: (נז) וכל הארץ באו מצרימה. אל יוסף לשבור. אם תדרשו כסדרו היה

בְּמִצְרַיִם רְדוּ־שָׁמָּה וְשִׁבְרוּ־לָנוּ מִשָּׁם וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת׃
ג וַיֵּרְדוּ אֲחֵי־יוֹסֵף עֲשָׂרָה לִשְׁבֹּר בָּר מִמִּצְרָיִם׃ ד וְאֶת־
בִּנְיָמִין אֲחִי יוֹסֵף לֹא־שָׁלַח יַעֲקֹב אֶת־אֶחָיו כִּי אָמַר פֶּן־
יִקְרָאֶנּוּ אָסוֹן׃ ה וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לִשְׁבֹּר בְּתוֹךְ הַבָּאִים
כִּי־הָיָה הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ ו וְיוֹסֵף הוּא הַשַّלִּיט עַל־
הָאָרֶץ הוּא הַמַּשְׁבִּיר לְכָל־עַם הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ אֲחֵי יוֹסֵף
וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אַפַּיִם אָרְצָה׃ ז וַיַּרְא יוֹסֵף אֶת־אֶחָיו וַיַּכִּרֵם
וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אִתָּם קָשׁוֹת וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֵאַיִן
בָּאתֶם וַיֹּאמְרוּ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן לִשְׁבֹּר־אֹכֶל׃ ח וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת־
אֶחָיו וְהֵם לֹא הִכִּרֻהוּ׃ ט וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֵת הַחֲלֹמוֹת אֲשֶׁר
חָלַם לָהֶם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מְרַגְּלִים אַתֶּם לְרְאוֹת אֶת־עֶרְוַת
הָאָרֶץ בָּאתֶם׃ י וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לֹא אֲדֹנִי וַעֲבָדֶיךָ בָּאוּ
לִשְׁבֹּר־אֹכֶל׃ יא כֻּלָּנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד נָחְנוּ כֵּנִים אֲנַחְנוּ לֹא־

שפתי חכמים

כמו כולך ערוכי מפרש רש"י כלה כמיס לשון פ"פ בפירושו יוכלים לשון מים לו כמיס וקן ודשנו לת המחנה דמשיב נפ' במדבר כפי' דבן ולפ"ס מפרש רש"י ישלו לת הרשן ור"כ ר"ן כן הוא ודוה כלילו נתיב תתרוו ולת"ף מתחלף ר"ל דתוקיות תלו"ל מתחלפים זה עם זה • ולפשר ה.מזה בא"ן יש לפרש מלשון כלה בכיעה ויליס דומה מנע לתפרלו ויליס פי' כפסוק ומרוה מלומר מי שהוא בלה שביעה בעוה"ן גם הוא יליס שבע לעוה"ב וק"ל: בו ל"ג ולת אמר לכן דמרדו לת שמעיון מידי דלריך לעתוה: רדו מיון שלא"ר נעוה מכל הלולות ומכולך מת"ל לעלוים שיך לעתיק רדו ומע"ם הרמ"ם וקן כאן כמל הפ' מולה ל' ירוים תלת ל"ג לוי וכמי קשה לרש"י לפרש לריך לעתקה שמה דהא לת"ל כמיב מעם ולת"ל הכ"ל רדו ובכנו לנו מעם וגו' תלת לכר כמיב שמה ר"ל רד"ו ענים יהיו שמה לכל כלה מלת שמה לת מלינו לעתרם פירוי ר"ל דגרסי' לת ולת אמר לכו וכ"פ דק"ל לפה כמיב רדו שהוא לשון ירידה הכ"ל לכו הע"פ שלא"ר נעוה מכל הלולות אע"פ במדבר לנוכח לת הינ"ל ל' ירידה

כולם בפתח ה' תלת שיבנם כ"ל בפתח אחר כדי שלת תשלוט בהם עין הרע שבולם נמים וכלב נטוים: כי היה הרעב• (מעכב על הבמוים כי היה הרעב בארץ כנען

(ב) רדו שמה• ולת אמר לנו רמז לומתיים בועבר מיים שנתעבדו למלרים כמנין רד"ו: (ג) וירדו אחי יוסף • ולת כתב בני יעקב מלמד שהיו מתחרטים במכיוהו ונתנו לבם להתנהג עמו בהמוה ולעבדוהו בכל ממון שיפסקו עליהם: עשרה• מה ת"ל והלת כתיב ולת בנימין אחי יוסף לת שלח תלת לעניין הלהוה היו תלוקין לעבדה שלת היתה לחבת כלם וכנאת כלם שוה לו הכל לעניין לבנור בר כלם לב אחד להם (בב"ל): (ד) פן יקראנו אסון • ובניה לת יקרלנו אסון אל"ל כן יעקב מכלן שהבטן מקטרג בשעת הבכנה (כ"ל): (ה) בתוך הבאים • מטמיון עצמן שלת יכירום לפי שלוה להם אביהם שלת יהרגו אחיהם בעבור שלת יכירו אחיהם אל"ל כדי שלת תשלוט בהם עין הרע שבולם

וְזִבּוּנֵי־לָנָא מִתַּמָּן וְנֵחֵי וְלָא נְמוּת׃ ג וּנְחָתוּ אֲחֵי־יוֹסֵף עַסְרָא
לְמִזְבַּן עִיבּוּרָא מִמִּצְרָיִם׃ ד וְיָת־בְּנְיָמִין אַחוּהִי דְיוֹסֵף לָא שַׁלְחֵי יַעֲקֹב
עִם־אַחוֹהִי אֲרֵי־אָמַר דִּלְמָא יְעַרְעֲנֵהּ מוֹתָא׃ ה וַאֲתוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְמִזְבַּן עִיבּוּרָא בְּגוֹ עָלַיָּא אֲרֵי הֲוָה כַּפְנָא בְּאַרְעָא דְכְנָעַן׃ ו וְיוֹסֵף
הוּא דְשַׁלִּיט עַל־אַרְעָא הוּא דְזַבִּין עִיבּוּרָא לְכָל־עַמָּא דְאַרְעָא
וַאֲתוּ אֲחֵי יוֹסֵף וּסְגִידוּ־לֵהּ עַל־אַפַּיָּא עַל־אַרְעָא׃ ז וַחֲזָא יוֹסֵף יָת־
אַחוֹהִי וְאִשְׁתְּמוֹדְעִנּוּן וְהַשִּׁיב־מֵהּ־דְמַלֵּיל לְהוֹן וּמַלֵּיל עִמְּהוֹן קַשְׁיָא
וַאֲמַר לְהוֹן מִנָּן אֲתֵיתוּן וַאֲמְרוּ מֵאַרְעָא דְכְנָעַן לְמִזְבַּן־עִיבּוּרָא׃
ח וְאִשְׁתְּמוֹדַע יוֹסֵף יָת אַחוֹהִי וְאִנּוּן לָא אִשְׁתְּמוֹדְעֵהּ׃ ט וּדְכִיר
יוֹסֵף יָת־מַלְמֵיָא דִּי חֲלֵים לְהוֹן וַאֲמַר לְהוֹן מְאַלְּלִין אַתּוּן לְמֶחֱזֵי
יָת־בִּדְקָא דְאַרְעָא אֲתֵיתוּן׃ י וַאֲמְרוּ לֵהּ לָא רִבּוֹנִי וְעַבְדָּךְ עֲלוּ
לְמִזְבַּן עִיבּוּרָא׃ יא כֻּלָּנָא בְּנֵי גַבְרָא חַד נְחָנָא כֵּיוָנִי אֲנַחְנָא לָא

רש"ם

תבואה ואתם יושבים ומתראים כאלו יש לכם: (ז) מאין באתם • הראה להם שאינו מכירם • כי לא שאל להם למה באתם: (ח) והם לא הכירוהו • כי בא עתה לפניהם בהתימה זקן ועוד שראוהו מושל בכל המלכות בבגדי מלכות וגם מן הקול לא היו מכירים אותו כי על ידי מתורגמן היה מדבר עמהם כדכתיב כי המליץ בינותם: (ט) ערות • פרצות החומות ומאיזה מקום נוחה ליכבש • כדכתיב ערות יסוד• ערו ערו עד היסוד• וכולם עשרה היו כל שעה ביחד ולא

רש"י

והיו בחיים הרבה שיירות מצם): (ו) וישתחוו לו אפים • כמתנה לו על פניהם וכן כל המתהלה פעמו ידיו וכגלים הוא (שבועות טז): (ז) ויתנכר אליהם• (כ"ל) ועשה להם כנכרי נ כדברים לדבר קבות (כ"ל): (ח) ויכר יוסף וגו' • לפי שהיה לא הכרהו • שלא מתלגלג בלא מתימת זקן ומ"ל ויכר יוסף לת אחיו כשנמסרו ידו הכיר שהם אחיו וידיהם עליהם וסם לא הכירוהו כשפל בידם לגזוג בו אהוה: (ט) אשר חלם להם• עליהם וידע שמקיימום שכרי שבתחוו לו: ערות הארץ• גילוי הארץ מהיכן הוא מחה ליבבם • כמו (ויקרא כ) לת מקנהו הערה • וכמו (יחזקאל יז) ערום וערום • וכן כל ערוה שבמקרא ל' גילוי • (ות"ל בדקה דלרעה כמו בדק הבית הרעוע הבית הכנה לפרש אחר ל' המקרא): (י) לא אדני • לא תאמר כן שהרי עבדיך באו לשבר אוכל:

בעל הטורים

בטרם תבוא שמת הרעב כפירש רש"י): (ו) וישתחוו לו' בגימ' בלתן מקיים התנוס: (ז) ויכרם • בקש לקבלם בשבר פניהם יפות ובלא שמלאך שמלאו מוטה ומזיכרו מיד ויתנכר אליהם ולכן כתיב לת"ל ויכר לשון

שפתי חכמים

תלת רמז וכו': נ ופי' ויתנכר כרתה עלמו מהם: ס פי' סדק של עיר: ע כולהן לבוסף מעלם בתאמר כן כיון שפסק עליהם שהם מתגלים לת תפוש על זה כי לת הם מלם חל כמו שמלינו בני מנה שחבנה עלי שבוים ובשיבה לו לל מקן לאמתר לפני בם בגילעל חבל מלם לת תפוש בשבוה תבוזה על שלוה לו בקשה: פ לין זה הוכחה שהיתה התומי זקן (כתובות כז ב"מ לט): ומ"ל ויכר יוסף לת אחיו כשנמסרו ידו הכיר שהם אחיו וידיהם עליהם וסם לא הכירוהו כשפל בידם לגזוג בו אהוה: (ט) אשר חלם להם• עליהם וידע שמקיימום שכרי שבתחוו לו: ערות הארץ• גילוי הארץ מהיכן הוא מחה ליבבם • כמו (ויקרא כ) לת מקנהו הערה • וכמו (יחזקאל יז) ערום וערום • וכן כל ערוה שבמקרא ל' גילוי • (ות"ל בדקה דלרעה כמו בדק הבית הרעוע הבית הכנה לפרש אחר ל' המקרא): (י) לא אדני • לא תאמר כן שהרי עבדיך באו לשבר אוכל:

הָיוּ עֲבָדֶיךָ מְרַגְּלִים׃ יב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לֹא כִּי־עֶרְוַת הָאָרֶץ
בָּאתֶם לִרְאוֹת׃ יג וַיֹּאמְרוּ שְׁנֵים עָשָׂר עֲבָדֶיךָ אַחִים
אֲנַחְנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְהִנֵּה הַקָּטֹן אֶת־אָבִינוּ
הַיּוֹם וְהָאֶחָד אֵינֶנּוּ׃ יד וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יוֹסֵף הוּא אֲשֶׁר
דִּבַּרְתִּי אֲלֵכֶם לֵאמֹר מְרַגְּלִים אַתֶּם׃ טו בְּזֹאת תִּבָּחֲנוּ חַי
פַּרְעֹה אִם־תֵּצְאוּ מִזֶּה כִּי אִם־בְּבוֹא אֲחִיכֶם הַקָּטֹן הֵנָּה׃
טז שִׁלְחוּ מִכֶּם אֶחָד וְיַקַּח אֶת־אֲחִיכֶם וְאַתֶּם הֵאָסְרוּ וְיִבָּחֲנוּ
דִּבְרֵיכֶם הֲאֱמֶת אִתְּכֶם וְאִם־לֹא חַי פַּרְעֹה כִּי מְרַגְּלִים
אַתֶּם׃ יז וַיֶּאֱסֹף אֹתָם אֶל־מִשְׁמָר שְׁלֹשֶׁת יָמִים׃ יח וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם יוֹסֵף בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי זֹאת עֲשׂוּ וְחְיוּ אֶת־הָאֱלֹהִים
אֲנִי יָרֵא׃ חמישי יט אִם־כֵּנִים אַתֶּם אֲחִיכֶם אֶחָד יֵאָסֵר

שפתי חכמים

מ יוסף אמר לה כי אלה נרגל כאדון כאתם אלה כ"פ לא אמאמר כן אלא הרי עבדיך זמ' והוה כמו אבל עבדיך וכו' : צ שיוסף היה יודע שאחיו בחין לשבור אוכל והיה מלוה לשומרי השער אבל מי שיבא לעיר יכתוב שמו ובא הרי ויבלו ויאלו לו ועשרה שומרי השער אלו ובכל מקום היה מוצא מה אלוהנו כן יעקב ובזה במעון כן יעקב ובזה היה יודע שבשער שעריה ומשמו . וה"ם למה לא פרש"י זה לעיל גבי נהלום הם עדות האדון וגו' . וי"ל דבכאן מוכח בפיר מדבמעיב אח"כ ויאמרו י"ב עבדיך וגו' מה פעין תשובה ע על מה שאמר לכם מרגלים אתם הע"כ נ"ל שיוסף מתחלה אמר לכם שהרי מעשיהם כי שערי העיר והיה הכיונו לו לא כי אלא סולם בני אים אחד ובאחד אישו ובכיל אחוו אחד נשמרנו : ק דק"ל הוה אחר דברתי משמע דבם מתי אמרו שמרגלים הם ולכך קאמר יוסף הוה אחר דברתי ואין זה אמת כי הם אמרו לא מרגלים אנחנו ומתרץ דהוה היה ראוי לאמרו כמוהו כמוהו לומר אחר דברתי וגו' מרגלים אתם הוה אמת . יט מקצין במה תפש וגו' וע"ק במאי יקיימם זה שאם יצאתו לא כמו אים שולת כל בנין אחד נרגל אתם שהרי מעשיהם כי שערים דבפירש"י והכיונו לו כמי אים בשערה ומפסקו לא אמרו לכם אחר לכם ה"ל כ"פ במרגלים אתם כי אין יכולה אדם לא אחר לעמוד ה"ו מרגלים אתם ואמיתם יבאה בנרגל לא אחר ובמה יבאה שמא מקפסו לא ריקים הכנים כספק עד שאביכם הוכרח לשלוח לא כלכם וגם כדי שבקתו מיכה זה מה ה תשובה בחוכ יוצן וע"ז הכיונו אים אבר עבדיך וגו' והוה אחר אחר כאחר אלא אבינו לאמתו ואחמתו מבנים הלבנו לאקחו ולדחם הזר לחיות אבלהבו ואין מי שיעבה זה כלשונה כלהיו אבשם נכנסיו לבבית אבינו אל אבינו ומפר זה מעטה כי"ל

מרגלים

הֲוֹן עַבְדָּךְ אַלִּילֵי : יב וַאֲמַר לְהֹון לָא אֲרֵי־בִרְקָא דְאַרְעָא אֲתֵיתוּן
לְמֶחֱזֵי : יג וַאֲמָרוּ תְּרֵין עֲסַר עַבְדָּךְ אַחִין אֲנַחְנָא בְּנֵי־גַבְרָא־חַד
בְּאַרְעָא דְכְנָעַן וְהָא זֱעֵירָא עִם אֲבוּנָא יוֹמָא־דֵין וְחַד לֵיתוֹהִי :
יד וַאֲמַר לְהֹון יוֹסֵף הוּא דִי מַלֵּילִית עִמְּכוֹן לְמֵימַר כְּאַלִּילֵי אַתּוּן :
טו בְּדָא תִּתְבַּחֲנוּן חַי פַּרְעֹה אִם־תִּפְּקוּן מִכָּא אֱלָהֵין בְּמֵיתֵי אֲחוּכוֹן
זְעֵירָא הָכָא : טז שְׁלַחוּ מִנְּכוֹן חַד וִידַבַּר יָת־אֲחוּכוֹן וְאַתּוּן הְתַאֲסְרוּן
וְיִתְבַּחֲנוּן פִּתְגָמֵיכוֹן הַקְשׁוֹט אַתּוּן־אָמְרִין וְאִם־לָא חַי פַּרְעֹה אֲרֵי
מְאַלִּילֵי אַתּוּן : יז וְכְנַשׁ יָתְהוֹן (לְבֵית)־לְמַטְרָא תְּלָתָא יוֹמִין : יח וַאֲמַר
לְהֹון יוֹסֵף בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה דָּא עִיבִידוּ וְקַיָּימוּ מִן־קֳדָם־יְיָ אֲנָא דָחֵל :
יט אִם כֵּינִי אַתּוּן אֲחוּכוֹן חַד יְתְאַסַּר בְּבֵית מַטַּרְתְּכוֹן וְאַתּוּן אִיזִילוּ

רש"ם

הבאים משאר מקומות לשבור בר אמר להם מרגלים אתם : (יא) כולנו בני איש אחד נחנו . לכך אנו הולכים יחד ולא בשביל עצה רעה כמרגלים : (יב) ואמר אליהם לא כי ערות הארץ באתם לראות . שאם כן איך לא נשאר אחד מכם את אביכם . כלומר אצלו ולדעת אם בנימין קיים אמר להם כן . והם השיבו שנים עשר עבדיך אנחנו וגו' וכן כתוב לפנינו שאול שאל האיש לנו ולמולדתנו :

רש"י

ויפסקו עליכם ממון סרכה תפדוהו . אמרו לו הן אמר להם ואם יאמרו לכם אלא יקזימוהו בכוס ממון מה תעשו אמרו לכך באנו להרוג או ליסלג . אמר להם הוא אחר דברתי אלוהים להרוג כי העיר באתם מעתה אני מגביה שלי שאמיה מכם אתיכם כרך גדול של מכס : (טו) חי פרעה . אם יהיה ר"פרעה : אם תצאו מזה . מן המקום הזה : (טז) האמת אתכם . אם אמת ש אתכם . לפיכך כ"ל נקוד פתח שהוא כמו בלשון קימה ואם לא תביאוהו חי פרעה חי מרגלים אתם : (יז) משמר . בית אהסלוים : (יט) בבית משמרכם .

(יא) כולנו בני איש אחד נחנו . לגלגה בכם הוא הקדם וכלגלוהו עמכם אלף הוא כן תביהם : כנים . המביים כמו (שמות י) כן דברת . (במדבר כז) כן בנות מלפחד דוברות . (ישעיה טו) ועברתו לא כן כדיו : (יב) כי ערות הארץ באתם לראות . (כ"ל) שהרי ובכתם בעברה שעלי העיר צ לעה לא בכתם בעבר מ' : (יג) ויאמרו שנים עשר עבדיך וגו' : ובכיל אוהו מ' שאינו מהפזמו בעיר לבקשו : (יד) הוא אשר דברתי . הדבר אשר דברתי שאתם מרגלים הבוא לאמת והבגלון אבו לפי בשונו . ומדרשו אמר להם ואינו מלאתם אותו

(יא) כולנו בני איש אחד נחנו . לגלגה בכם הוא הקדם וכלגלוהו עמכם אלף הוא כן תביהם : כנים . המביים כמו (שמות י) כן דברת . (במדבר כז) כן בנות מלפחד דוברות . (ישעיה טו) ועברתו לא כן כדיו : (יב) כי ערות הארץ באתם לראות . (כ"ל) שהרי ובכתם בעברה שעלי העיר לעה לא בכתם בעבר מ' : (יג) ויאמרו שנים עשר עבדיך וגו' : ובכיל אוהו מ' שאינו מהפזמו בעיר לבקשו : (יד) הוא אשר דברתי . הדבר אשר דברתי שאתם מרגלים הבוא לאמת והבגלון אבו לפי בשונו . ומדרשו אמר להם ואינו מלאתם אותו

יתהיב שבם מרגלים : א מ' ולא שבם שומרים עליכם אם לעיל בפרשה ושבל שבמשמר הוא בית הסוהרים ויקן אותם

בעל הטורים

יחיד . ומנכר בני' על ידי פלים בגרוזל : (יא) בני אים אחד נחנו . ולא אמרו אלהנו רמז שלאחר ממנו חסר ואחנו שבמנו : מרגלים אתם מ' ולא אני מיהוסף שיולא ממני לא היה כעלם מרגלים . ובסם אמרו לא היו עבדיך מרגלים מי' יהודה כשיבו מי הוא היה הלם המדבריה גם ממני יגלה כלב אלא היה בעלם המרגלים . לא היו בנים' כלב : (יג) ואחד איננו ופסיק ליה : (יד) ויאמר אליהם יוסף . שהיה מכה בגבוע ואומר אני מנחם שמו יוסף : (טו) מי הם בכוות . בכות עולה למנין י"ח אלא תלתא מזה עד שיבאו י"ח אחים : (יז) אל משמר אלשם ימים . כנגד נ' דברים שעשה לו . ויפביטו וגו' לתם בהמנו . ויעלימו .

שפתי חכמים

שערים ובשיב לכם הוא מאחר שאתם חומרים שלאבינו אחיכם זה כמה שנים ולא הקבתם אחיהו אלא עכשיו בודאי שקר אתם דובריה אין זה כ"א לגבל אם ההיבן בלתם וגם זה שקר שאמרתם שבאחר אחד מכם אלא אחיהו לשמנו לכן בראת מבחנו אם יבא אחיהם עמכם אז יש להסתפק אם מרגלים אתם הבל אם לא יבא בודאי מרגלים אתם בלי ספק מכל הסמנות שיש לעשות בלאר דהבהיר וכאם יעיבנו כל הקושיות והו"ק וקבל כעין מה מלאתי בכם מהר"ל : ר פי' לפי פשוטו אל קרא אין לו הבנה מ"ב הוסף מלת אם ויהיה שמנו אם אי פרעה לא אלהו מה ויהיה אם דקלא מקום לא כמו אם לדוד המבן שר"ל לא המבן ויתייב מה שאם אבלהו לא יהיה ובאמת יאלה אלה וכו' : ש דק"ל המלה באמת מורה שהוא הוה לכם שבאמת אתם והוה שוקר לאמת: תביאו אמורה שהוא מסופק לפיכך הוצרך לומר שזה הוא כ"א הסיפה כמו אם אם כן הוא: ת ג"ח"ל לומר ואם לא תבאו אי פרעה חי אף לא יבאו אם לא יבאו לא דבא כתיב אחיכם יאבה בנים משמרכם וכל דלא פרש"י דלעיל בפיב בהדיא שהוא בית הסוהר דכתיב ויקן אותם

בשמר

בְּבֵית מִשְׁמַרְכֶם וְאַתֶּם לְכוּ הָבִיאוּ שֶׁבֶר רַעֲבוֹן בָּתֵּיכֶם:
כ וְאֶת־אֲחִיכֶם הַקָּטֹן תָּבִיאוּ אֵלַי וְיֵאָמְנוּ דִבְרֵיכֶם וְלֹא
תָמוּתוּ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן: כא וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו אָבֹל אֲשֵׁמִים
אֲנַחְנוּ עַל־אָחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְנוֹ אֵלֵינוּ
וְלֹא שָׁמָעְנוּ עַל־כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת: כב וַיַּעַן
רְאוּבֵן אֹתָם לֵאמֹר הֲלוֹא אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם לֵאמֹר אַל־
תֶּחֱטְאוּ בַיֶּלֶד וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וְגַם־דָּמוֹ הִנֵּה נִדְרָשׁ: כג וְהֵם
לֹא יָדְעוּ כִּי שֹׁמֵעַ יוֹסֵף כִּי הַמֵּלִיץ בֵּינָתָם: כד וַיִּסֹּב מֵעֲלֵיהֶם
וַיִּבְךְּ וַיָּשָׁב אֲלֵהֶם וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם וַיִּקַּח מֵאִתָּם אֶת־שִׁמְעוֹן
וַיֶּאֱסֹר אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם: כה וַיְצַו יוֹסֵף וַיְמַלְּאוּ אֶת־כְּלֵיהֶם
בָּר וְלָהֲשִׁיב כַּסְפֵּיהֶם אִישׁ אֶל־שַׂקּוֹ וְלָתֵת לָהֶם צֵדָה
לַדָּרֶךְ וַיַּעַשׂ לָהֶם כֵּן: כו וַיִּשְׂאוּ אֶת־שִׁבְרָם עַל־חֲמֹרֵיהֶם
וַיֵּלְכוּ מִשָּׁם: כז וַיִּפְתַּח הָאֶחָד אֶת־שַׂקּוֹ לָתֵת מִסְפּוֹא
לַחֲמֹרוֹ בַּמָּלוֹן וַיַּרְא אֶת־כַּסְפּוֹ וְהִנֵּה הוּא בְּפִי אַמְתַּחְתִּוֹ:
כח וַיֹּאמֶר אֶל־אֶחָיו הוּשַׁב כַּסְפִּי וְגַם הִנֵּה בְאַמְתַּחְתִּי
וַיֵּצֵא לִבָּם וַיֶּחֶרְדוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו לֵאמֹר מַה־זֹּאת עָשָׂה

שפתי חכמים

ר ש "י

מאתם מכוריס כו ב עכשיו: ואתם לכו הביאו • נגית תכוכס: שבר רעבון בתיכם • מה שקיתם לרעבון ג לאכלי בתיכם: (כ) ויאמנו דבריכם • יתלממו ויתקיימו כמו (במדבר ה) אמן אמן ד וכמו (מ"א ח) יאמן גם דבריך: ה ר"ל

(כא) אבל • כתרגומו נקוטעת • רמיתי בנ"ל לוכנה דומלה (לשון בני הגבג) סוה אכל כרס: באה אליגו • טעמו בגי"ת כפי שהוה בלשון עבר שבבר בתה ותרגומו אתת לגה: (כב) וגם דמו • אתין וגמין רגויין דמו וגם דם הזקן: (כג) והם לא ידעו כי שמע יוסף • מבין לשונם וכפיגו היו מדברים כן: כי המליץ ביגותם • כי כשהיו מדברים עמו היה המלין ביניהם הסיודע לשון עברי ולשון מצרי והיה מלין

דבריהם

אוֹבִילוּ עִיבוּרָא דְּהַפִּיר בְּבָתֵּיכוֹן: כ וְיָת־אָחוּכוֹן זְעֻרָא תַּיְתוּן לְוָתִי
וִיהֵמְנוּן פִּתְגָמֵיכוֹן וְלָא תְמוּתוּן וַעֲבַדוּ־כֵן: כא וַאֲמָרוּ גְּבַר לַאֲחוֹהִי
בְּקוּשְׁטָא חַיָּבִין אֲנַחְנָא עַל־אָחוּנָא דִּי חֲזֵינָא עֲקַת נַפְשֵׁהּ כַּד־הֲוָה
מִתְחַנָּן לָנָא וְלָא קַבֵּלְנָא מִנֵּהּ עַל־כֵּן אֲתָא לְוָתְנָא עֲקָתָא הָדָא:
כב וַאֲתֵיב רְאוּבֵן וְיָתְהוֹן לְמֵימַר הֲלָא אֲמָרִית לְוָתְכוֹן לְמֵימַר לָא־
תְחוֹבוּן (נ"י תַּחֲטָאוּן) בְּעוּלֵימָא וְלָא־קַבֶּלְתּוּן וְאַף־דְּמֵהּ הָא מִתְבְּעֵי:
כג וְאִנּוּן לָא יְדָעִין אֲרֵי שָׁמֵיעַ יוֹסֵף אֲרֵי מְתַרְגְּמָן הֲוָה בֵּינֵיהוֹן:
כד וְאִסְתַּחַר מֵעֲלֵיהוֹן וּבְכָא וְתָב לְוָתְהוֹן וּמַלֵּיל עִמְּהוֹן וּדְבַר מִלְּוָתְהוֹן
יָת־שִׁמְעוֹן וַאֲסַר יָתֵהּ לְעֵינֵיהוֹן: כה וּפַקִּיד יוֹסֵף וּכְלוֹ יָת־מָנַיְהוֹן
עִיבוּרָא וְלַאֲתָבָא כַסְפֵּיהוֹן גְּבַר לְסַקֵּהּ וּלְמִתַּן לְהוֹן זְוָדִין לְאָרְחָא
וְעֲבַד לְהוֹן כֵּן: כו וּנְטִלוּ יָת עִיבוּרְהוֹן עַל־חֲמָרֵיהוֹן וַאֲזָלוּ מִתַּמָּן:
כז וּפְרַח חַד יָת־סַקֵּהּ לְמִתַּן כִּסְתָא לַחֲמֵי־הּ בְּבֵית מָבְתָּא וַחֲזָא יָת־
כַּסְפֵּהּ וְהָא־הוּא בְּפוּם טוֹעֲנֵהּ: כח וַאֲמַר לַאֲחוֹהִי אִתְּתִיב כַּסְפִּי

ר ש ב "ם

(כא) הצרה הזאת • מדה כנגד מדה אנחנו השלכנוהו בבור והנה אנחנו נאסרים בבית השני: (כב) כי שומע יוסף • מבין • כי עד עתה המליץ בינותם כאילו אינו מבין לשונם: (כד) את שמעון • להפרידו מלוי שלא יתייעצו בין שניהם לעשות תחבולה כאשר עשו בשכם: (כח) מה זאת עשה • מדה

שפתי חכמים

דבכל פעם כשדברו עמו קודם כן היה מלין ביניהם ועתה לא היה המלין ביניהם וזהו כשהיין ביניהם יוסף היו מבין לשה"ק: ו דק"ל לשם כנה סי"ל לרגז עליהם כשאמר שהם עלמם מחזיקים אוכ שלא טוב עשו לכ"פ מ"ש נכה מאוד שבאמר שהיו מתחרטים • מהרש"ל: ז דייק מ"כתיב כפ' ויבא ויאמרו הים אל אחיו הים כמה בעל התוספות וכו' וכתיב באמעון ולוי אחיים • הא"ם • והא דכתיב לעיל ויקחו דמשמע רבים • י"ל ויקחהו חסר ו"ו הא לפי מתיב ויקחו ויקחהו פלא"ל מחק היו"ם שקוה ל' יחיד: ח דאל"כ לעיל מיה ל"ל: ט דאל"כ מלי לאחד כש"ה: י ולא שבדם מאון בכיסים המיוחד לאון לכל השוכרים ובכיס כיון דכתיב באמעון בכס"ת הא"כ כי"ל בכתיב ת"ה ויבואו לאון ואח"כ ויפתח וכו' באון: כ וכא ובקבא הכ"ל הוא כסף ולא נקט אם מכוס הק"ל דבכתיב הכסוף כתיב ויפתח האחד אם שקו ואח"כ כתיב ובכסף הוא כפי תמתחתו מבמשמע דלא היה שם ומ"ש הוא כסף ר"ל המתחתו דכשא היה שם דלעיל: לופי מה זאת מה רעה היא אלא

לשון סוכ אלא להתעולל עליהם ולקח

אֱלֹהִים לָנוּ: כט וַיָּבֹאוּ אֶל־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אַרְצָה כְּנָעַן
וַיַּגִּידוּ לוֹ אֵת כָּל־הַקֹּרֹת אֹתָם לֵאמֹר: ל דַּבֶּר הָאִישׁ אֲדֹנֵי
הָאָרֶץ אִתָּנוּ קָשׁוֹת וַיִּתֵּן אֹתָנוּ כְּמְרַגְּלִים אֶת־הָאָרֶץ:
לא וַנֹּאמֶר אֵלָיו כֵּנִים אֲנַחְנוּ לֹא הָיִינוּ מְרַגְּלִים: לב שְׁנֵים־עָשָׂר
אֲנַחְנוּ אַחִים בְּנֵי אָבִינוּ הָאֶחָד אֵינֶנּוּ וְהַקָּטֹן הַיּוֹם אֶת־
אָבִינוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: לג וַיֹּאמֶר אֵלֵינוּ הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ
בְּזֹאת אֵדַע כִּי כֵנִים אַתֶּם אֲחִיכֶם הָאֶחָד הַנִּיחוּ אִתִּי וְאֶת־
רַעֲבוֹן בָּתֵּיכֶם קְחוּ וָלֵכוּ: לד וְהָבִיאוּ אֶת־אֲחִיכֶם הַקָּטֹן
אֵלַי וְאֵדְעָה כִּי לֹא מְרַגְּלִים אַתֶּם כִּי כֵנִים אַתֶּם אֶת־
אֲחִיכֶם אֶתֵּן לָכֶם וְאֶת־הָאָרֶץ תִּסְחָרוּ: לה וַיְהִי הֵם מְרִיקִים
שַׂקֵּיהֶם וְהִנֵּה־אִישׁ צְרוֹר־כַּסְפּוֹ בְּשַׂקּוֹ וַיִּרְאוּ אֶת־צְרֹרוֹת
כַּסְפֵּיהֶם הֵמָּה וַאֲבִיהֶם וַיִּרְאוּ: לו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יַעֲקֹב
אֲבִיהֶם אֹתִי שִׁכַּלְתֶּם יוֹסֵף אֵינֶנּוּ וְשִׁמְעוֹן אֵינֶנּוּ וְאֶת־
בִּנְיָמִן תִּקָּחוּ עָלַי הָיוּ כֻלָּנָה: לז וַיֹּאמֶר רְאוּבֵן אֶל־אָבִיו
לֵאמֹר אֶת־שְׁנֵי בָנַי תָּמִית אִם־לֹא אֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ תְּנָהּ אֹתוֹ
עַל־יָדִי וַאֲנִי אֲשִׁיבֶנּוּ אֵלֶיךָ: לח וַיֹּאמֶר לֹא־יֵרֵד בְּנִי
עִמָּכֶם כִּי־אָחִיו מֵת וְהוּא לְבַדּוֹ נִשְׁאָר וּקְרָאָהוּ אָסוֹן
בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־שֵׂיבָתִי בְּיָגוֹן שְׁאוֹלָה:
מג א וְהָרָעָב כָּבֵד בָּאָרֶץ: ב וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ לֶאֱכֹל אֶת־

שפתי חכמים

ולא סובב שבשיחם לשבת כיסף דאל"ב מלי ויתרו: בו וה"ם וכיון מלינו שאמר לכם יוסף כו' וי"ל דכיון שיוסף אמר לכם שהם מרגלים בודאי לא היה מניחן ליכ כעיר כדי בלא ירגלו לכך הם כנימין ולא יהיו חבודין בעינינו כמרגלים לא יהיו בשלום ליכ ולסבב כעיר וזהו ויאמרו הבריכם. ותפארתו מלשון פיוטו ולא מל' סתורה דאל"ב מלי עניו זה לגמרן: ג דמ"ם קמ"ם דסמ"ם משמש בשעבר לבניו טדש ש עכשיו

ר ש ב"ם

כנגד מדה יש כאן להוסיף לנו ממון על פירעון עוונינו: (לה) כספיהם. לפי שהסמך מבלעת את החטף נדגשת הפ"א

ולבו: ואתר לכם בלא יראי אלא בני טוב חכו ואזור לכם ולבו: (לו) עליי. ג' כמסרים. הכא ותיבון אלים על מלנה לימר שאינר על בניתון עלה על כל הלאר שבלעתר משמעון ויוסף לפי שהוחזק בו ג"פ ותמריב

ר ש"י

שמע: (לח) לא ירד בני עמכם. לא קבל דברי ס"ל לאוכן ממר בכור שוטה הוא זה. הוא אומר לבמות בנו ובי בנו כם ולא בני (ב"ר): (ב) כאשר כלו

בעל הטורים

ויאמרו: (לב) ולבו. ג' במסרים. הכא ותיבון (ב"ל כח) ואור לכם ולבו. גם לאמרם גם בקרכם קחו וגו' ולבו מומר שהרשה אותם לטולין לאן ובקר חא"ל אחין יולאים מעצלים וחכו גם לאמרם גם בקרכם קחו וגו'

שפתי חכמים

בעת שהיו מבקשים שירד בנימין עמהם אמרו לו יוסף וזה"ל אין אתר אמר לכם אח"כ אחם ידעתם וגו' ואומר לו טרוף וגו'. (מ"ע) הקושיה מעיקרא ליתא מי לא מליטו שיעקב אמר לבניו אחם ידעתם וגו' רק יהודה אמר כן ליוסף בשם אביו ואפשר לומר שיהודה אמר אחם מלבו כדי שיאמרו ראתי יוסף עליו כשם

שאמר ואחיו מת ופרש"י מפני הזעלה היה מוליא דבר שקר מפיו כ"ל כאמרו אך טרוף טורף יוסף ולא ראיתיו וגו' שהיו ישקב אמר בכאיו לא ירד בני עמכם כי אחיו מת ולא אמר טרוף כ"ל: ס לא משום שמא יקרהו אסון בדרך לא רוב עיון בגישא ואגרס כמו שפטרש בקרא דא"ל כשאמר יהודה אבי שלבנו וגו' לפי לא

וְאַף הָא בְּטוּעֲנֵי וּנְפַק מַדַּע־לִבְּהוֹן וּתְרָהוּ גְּבַר לְאָחוּהִי לְמֵימַר מָה־
דָּא עֲבַד יְיָ לָנָא: כט וַאֲתוֹ לְוָת־יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן אַרְעָא דְּכְנָעַן וְחַוְיוּ
(נ"י וְחַוִּיאוּ) לֵהּ יָת־כָּל־דְּאַרְעָן יָתְהוֹן לְמֵימַר: ל כְּמַלִּיל גְּבַרָא רְבוֹנָא
דְּאַרְעָא עִמְּנָא קַשְׁיָן (נ"י קַשְׁיָן) וְיָהַב יָתְנָא כְּמְאַלִּילֵי יָת־אַרְעָא:
לא וַאֲמַרְנָא לֵהּ כֵּינָנֵי אֲנַחְנָא לָא הֲוֵינָא מְאַלִּילֵי: לב תְּרֵין־עֲסַר אֲנַחְנָא
אַחִין בְּנֵי אֲבוּנָא חַד לֵיתוֹהִי וּזְעֵירָא יוֹמָא־דֵין עִם אֲבוּנָא בְּאַרְעָא
דְּכְנָעַן: לג וַאֲמַר לָנָא גַּבְרָא רְבוֹנָא דְּאַרְעָא בְּדָא אִדַּע אֲרֵי כֵּינָנֵי
אַתּוּן אָחוּכוֹן חַד שְׁבוּקוּ לְוָתִי וְיָת־עִיבוּרָא־דְּחַסִּיר בְּבָתֵּיכוֹן סִיבוּ
וְאֲזִילוּ: לד וְאַיְתְיוּ יָת־אָחוּכוֹן זְעֵירָא לְוָתִי וְאִדַּע אֲרֵי לָא מְאַלִּילֵי
אַתּוּן אֲרֵי כֵּינָנֵי אַתּוּן יָת־אָחוּכוֹן אֶתֵּן לְכוֹן וְיָת־אַרְעָא תַּעְבְּדוּן־בַּהּ־
סְחוֹרְתָּא: לה וַהֲוָה אִנּוּן מְרִיקִין סַקֵּיהוֹן וְהָא־גְבַר צְרִיר־כַּסְפֵּהּ בְּסַקֵּהּ
וַחֲזוֹ יָת־צְרָרֵי כַסְפֵּיהוֹן אִנּוּן וַאֲבוּהוֹן וּדְחִילוּ: לו וַאֲמַר לְהוֹן יַעֲקֹב
אֲבוּהוֹן יָתִי אַתְכֵּלְתּוּן יוֹסֵף לֵיתוֹהִי וְשִׁמְעוֹן לֵא־הֲוָה־הָכָא (לֵיתוֹהִי)
וְיָת־בִּנְיָמִין תִּדְבְּרוּן עֲלַי הֲוָו כֻלְּהוֹן: לז וַאֲמַר רְאוּבֵן לְוָת־אֲבוּהִי
לְמֵימַר יָת־תְּרֵין בְּנַי תְּמִית אִם־לָא אֵיתְנִנֵּהּ לְוָתָךְ הַב יָתֵהּ עַל יְדִי
וַאֲנָא אֲתֵיבְנֵהּ לָךְ: לח וַאֲמַר לָא־יֵחוֹת בְּרִי עִמְּכוֹן אֲרֵי־אָחוּהִי מִית
וְהוּא בְּלַחוֹדוֹהִי אֶשְׁתְּאַר וּיְעַרְעֵנֵּהּ מִוֹתָא בְּאָרְחָא דִּי תְהָכוֹן־בַּהּ
וְתַחֲתוּן יָת־שֵׂיבְתִּי בְּדָוּנָא לְשָׁאוֹל: א וְכַפְנָא תַּקִּיף בְּאַרְעָא:
ב וַהֲוָה כַּד סַפִּיקוּ (עיין רש"י) לְמֵיכַל יָת־עִיבוּרָא דְּאַיְתְיוּ מִמִּצְרַיִם

רש"י

(לה) ואת הארץ תסחרו. מתסוכנו. וכל לשון סוחרים וסמולה על שם שמתחרים וכובשים אחר בפרקמטיא: (לה) צרור כספו. קבר כספו: (לו) אתי שכלתם. מלמד שחבדן שמא הרגוהו או מכלוהו ג כיוסף. שכלתם כל מי שבניו אבודים קרוי

בעל הטורים

ויאמרו: (לב) ולבו. ג' במסרים. הכא ותיבון (ב"ל כח) ואור לכם ולבו. גם לאמרם גם בקרכם קחו וגו' ולבו מומר שהרשה אותם לטולין לאן ובקר חא"ל אחין יולאים מעצלים וחכו גם לאמרם גם בקרכם קחו וגו'

שפתי חכמים

בעת שהיו מבקשים שירד בנימין עמהם אמרו לו יוסף וזה"ל אין אתר אמר לכם אח"כ אחם ידעתם וגו' ואומר לו טרוף וגו'. (מ"ע) הקושיה מעיקרא ליתא מי לא מליטו שיעקב אמר לבניו אחם ידעתם וגו' רק יהודה אמר כן ליוסף בשם אביו ואפשר לומר שיהודה אמר אחם מלבו כדי שיאמרו ראתי יוסף עליו כשם

שאמר ואחיו מת ופרש"י מפני הזעלה היה מוליא דבר שקר מפיו כ"ל כאמרו אך טרוף טורף יוסף ולא ראיתיו וגו' שהיו ישקב אמר בכאיו לא ירד בני עמכם כי אחיו מת ולא אמר טרוף כ"ל: ס לא משום שמא יקרהו אסון בדרך לא רוב עיון בגישא ואגרס כמו שפטרש בקרא דא"ל כשאמר יהודה אבי שלבנו וגו' לפי לא

הַשֶּׁבֶר אֲשֶׁר הֵבִיאוּ מִמִּצְרַיִם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אֲבִיהֶם שֻׁבוּ שִׁבְרוּ־לָנוּ מְעַט־אֹכֶל׃ ג וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוּדָה לֵאמֹר הָעֵד הֵעִד בָּנוּ הָאִישׁ לֵאמֹר לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם׃ ד אִם־יֶשְׁךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת־אָחִינוּ אִתָּנוּ נֵרְדָה וְנִשְׁבְּרָה לְךָ אֹכֶל׃ ה וְאִם־אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ לֹא נֵרֵד כִּי־הָאִישׁ אָמַר אֵלֵינוּ לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם׃ ו וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל לָמָּה הֲרֵעֹתֶם לִי לְהַגִּיד לָאִישׁ הַעוֹד לָכֶם אָח׃ ז וַיֹּאמְרוּ שָׁאוֹל שָׁאַל הָאִישׁ לָנוּ וּלְמוֹלַדְתֵּנוּ לֵאמֹר הַעוֹד אֲבִיכֶם חַי הֲיֵשׁ לָכֶם אָח וַנַּגֶּד־לוֹ עַל־פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הֲיָדוֹעַ נֵדַע כִּי יֹאמַר הוֹרִידוּ אֶת־אֲחִיכֶם׃ ח וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל־יִשְׂרָאֵל אָבִיו שִׁלְחָה הַנַּעַר אִתִּי וְנָקוּמָה וְנֵלֵכָה וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־אַתָּה גַּם־טַפֵּנוּ׃ ט אָנֹכִי אֶעֶרְבֶנּוּ מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנּוּ אִם־לֹא הֲבִיאֹתִיו אֵלֶיךָ וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ וְחָטָאתִי לְךָ כָּל־הַיָּמִים׃ י כִּי לוּלֵא הִתְמַהְמָהְנוּ כִּי־עַתָּה שַׁבְנוּ זֶה פַּעֲמָיִם׃ יא וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם־כֵּן

שפתי חכמים

טען כפחד של וקרטו חסון ה״פ טעמם וקרטו חסון היגו הלה דמייה בעלמת שלה לקה לגייסו סם שיגו מקבל דכריו • ומה שלה קבל דכריו של לחוכן י״ל שיהא שיקח לוחו לחזוי לחרן במאסר כמו שלקח לם שמעון ולוין מירו מגיל לבל בשלקח לוגנו יכורה על ידיו ומן לוחו לילך כי ידע יעקב כיון שיכורה מבפנים ישמור לם פלמו עליו עד שיגיע לוחו מידו: ע דלא״ל לגה בגם יכורה לבדו על מוכו שבו שלא יאמר לגלם: פ דל״ל דפי׳ כמו כל בלתי שבמקרא שפירושו אלא דלא״ל לפסוק בלתי כלשון לחיים לחכם • לכך ל״ל דבלתי דלוון פי׳ בלה • (מהרש״ל) שלא לאמר שכך פירושו שלא מלחומי בלתי לחיים לגד ילחתי לגיי״פ שיגו כן רק שלא מלחומי בלתי לחיים לחכם: צ כ״ל שלגיגם כלי בלתי אלא ומגיה מלם כך שכיון לגלם כמו כלבר כיינו מפני שלא דקדק

קרגש הלגין כך לחוכן עמכון ייבב כדבר על לאל • יכודס אמר לכם ע״המתיגו לוקח עד שהלגה ספת מן כגיה (ב״ר) : כאשר כלו • כך שיגיגו (והמתרגם כך ספיקו טועה • כלבר כלו הגמלים מתורגם כך ספיקו כשבאו די ספוקם כוח גמר שהייתם • הכל זה כלבר כלו לאכול כלבר תם הלאכל כוח ומתרגמינן כך שיגיגו) : (ג) העד העיד • לשון התראה שבתם התראה מהגיה גו בפני עדים • וכן (דברים לא) העידותי בכם (שמות יט) כך כעד בעם : לא תראו פני בלתי אחיכם אתכם • לא תלחומי בלא לחוכם פ לתכם • ולוקנוס לאל לחוכם לגלם • ולא דקדק לתרגם צ לחר לשון

וַאֲמַי לְהוֹן אֲבוּהוֹן תּוּבוּ זְבוּנוּ־לָנָא זְעֵיר עִיבּוּרָא׃ ג וַאֲמַר לֵהּ יְהוּדָה לְמֵימַר אַסְהֲדָא אַסְהֵד בָּנָא גַּבְרָא לְמֵימַר לָא־תֶחֱזוּן אַפַּי אֶלָּהֵין כַּד־אָחוּכוֹן עִמְּכוֹן׃ ד אִם אִיתְךָ מְשַׁלַּח יָת־אָחוּנָא עִמָּנָא נֵיחוֹת וְנִזְבֹּן לָךְ עִיבּוּרָא׃ ה וְאִם־לֵית־אִיתְךָ מְשַׁלַּח לָא נֵיחוֹת אֲרֵי־גַבְרָא אֲמַר לָנָא לָא־תֶחֱזוּן אַפַּי אֶלָּהֵין כַּד־אָחוּכוֹן עִמְּכוֹן׃ וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְמָה אַבְאֶשְׁתּוּן לִי לְחַוָּאָה לְגַבְרָא הַעַד־כְּעַן לְכוֹן אָחָא׃ ז וַאֲמָרוּ מִשְׁאַל שְׁאַל־גַּבְרָא לָנָא וּלְיַלְדוּתְנָא לְמֵימַר הַעַד־כְּעַן קַיָּם הַאִית לְכוֹן אָחָא וְחַוֵּינָא־לֵהּ עַל־מֵימַר פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין הַמִּדַּע הַוֵּינָא־יָדְעִין אֲרֵי יֵימַר אוֹחִיתוּ יָת־אָחוּכוֹן׃ ח וַאֲמַר יְהוּדָה לְיִשְׂרָאֵל אֲבוּהִי שְׁלַח עוּלֵימָא עִמִּי וְנָקוּם וְנֵזֵיל וְנֵיחֵי וְלָא נְמוּת אַף־אֲנַחְנָא אַף־אַתְּ אַף־טַפְּלָנָא׃ ט אֲנָא מְעָרְבְּנָא בֵּהּ מִן־יְדִי תִּבְעֵנֵּהּ אִם־לָא אֵיתֵנֵּהּ לָךְ וַאֲקִימְנֵּהּ קֳדָמָךְ וְאֶהֱוֵי חָטֵי לָךְ כָּל־יוֹמַיָּא׃ י אֲרֵי אִלּוּלְפוֹן בְּדָא־אִתְעַכְּבְנָא אֲרֵי־כְעַן תַּבְנָא דְּנָן תְּרֵתֵין זִמְנִין׃ יא וַאֲמַר לְהוֹן יִשְׂרָאֵל אֲבוּהוֹן אִם־כְּדֵן הָכָא דָּא עִיבְּדוּ סִיבוּ מִדְּמִשַּׁבַּח בְּאַרְעָא בְּמָנֵיכוֹן

בעל הטורים

היגוק לגיי״פ בלגן מלם יש סימן ד״לא כלגה כמיגב מסר בפני מוגל מגון כשוקיכם שבם כלגוקי: (ז) על פי • כ׳ במקרה: ע״פ הדברים • ע״פ שבים עדיגם • שבולכגו לכגיך לו על פי הדברים הלגה הלגו כיו עדיגם בגבר: (ט) גך כל כימים (עם הקיגוגה) בגיגם׳ כשולא הזה ולכגה (עם הכולג): (י) כי עתה שבגו זה״פ שם שם ן

ר״ש״י

כמקרא: (ז) לגו ולמולדתגו • לגמכפחוגיגו • ומדרשו לפיגו עגיגו (ב״לא עגי) (י״מ ג׳ עגה במדברים ביהודה וזהו עגי) עריגיהגיגו ק״לגה לגו: ונגד לו • שיש לגו ד״אב וזה: על פי הדברים האלה • ע״פ שלגיתיו אשר שלא הזקקגו לגגיד: כי יאמר • אשר יאמר כי מגמגם כל׳ אם ואם מגמגם כל׳ אשר ס״ז שגמגם אחד מד׳ לגזות שגמגם כי וזהו לי שבכרי כי זה כמו אם כמו עד אם דברתי דברי: (ח) ונחיה • שלאמר ותחי רוח יעקב אביהם: ולא נמות • כפף לגה יתפס ומגו כלגו מתיגם ת״ בגרגש אם לגה גלן מוגב שתגיה לת שכפף ותתפוגם לת הודלי: (ט) והצגתיו לפגיך • שלגה אביגלגו מת כי אם מי: וחטאתי לך כל הימים • לעגיס״ב: (י) לולא התמהמהגו • עכ״ל יחד כבר שיגו שבגים עם במעגו ולגה לגטערת אכל הימים כלגו: (יא) אפוא • כל לגון אפוא לגון יתר הזה לתקן המלה כלגון עברי מ״ב מזדקק לעבוה שלאגתו עמכם לגיך לגי לתזור ולבקש מאם

אֲפוֹא זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ בִּכְלֵיכֶם וְהוֹרִידוּ
לָאִישׁ מִנְחָה מְעַט צָרִי וּמְעַט דְּבַשׁ נְכֹאת וָלֹט בָּטְנִים
וּשְׁקֵדִים: יב וְכֶסֶף מִשְׁנֶה קְחוּ בְיֶדְכֶם וְאֶת־הַכֶּסֶף הַמּוּשַׁב
בְּפִי אַמְתְּחֹתֵיכֶם תָּשִׁיבוּ בְיֶדְכֶם אוּלַי מִשְׁגֶּה הוּא:
יג וְאֶת־אֲחִיכֶם קָחוּ וְקוּמוּ שׁוּבוּ אֶל־הָאִישׁ: יד וְאֵל־שַׁדַּי
יִתֶּן לָכֶם רַחֲמִים לִפְנֵי הָאִישׁ וְשִׁלַּח לָכֶם אֶת־אֲחִיכֶם
אַחֵר וְאֶת־בִּנְיָמִין וַאֲנִי כַּאֲשֶׁר שָׁכֹלְתִּי שָׁכָלְתִּי: טו וַיִּקְחוּ
הָאֲנָשִׁים אֶת־הַמִּנְחָה הַזֹּאת וּמִשְׁנֶה־כֶּסֶף לָקְחוּ בְיָדָם
וְאֶת־בִּנְיָמִן וַיָּקוּמוּ וַיֵּרְדוּ מִצְרַיִם וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי יוֹסֵף: ששי
טז וַיַּרְא יוֹסֵף אִתָּם אֶת־בִּנְיָמִן וַיֹּאמֶר לַאֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ
הָבֵא אֶת־הָאֲנָשִׁים הַבַּיְתָה וּטְבֹחַ טֶבַח וְהָכֵן כִּי אִתִּי
יֹאכְלוּ הָאֲנָשִׁים בַּצָּהֳרָיִם: יז וַיַּעַשׂ הָאִישׁ כַּאֲשֶׁר אָמַר
יוֹסֵף וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף: יח וַיִּירְאוּ
הָאֲנָשִׁים כִּי הוּבְאוּ בֵית יוֹסֵף וַיֹּאמְרוּ עַל־דְּבַר הַכֶּסֶף
הַשָּׁב בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ בַּתְּחִלָּה אֲנַחְנוּ מוּבָאִים לְהִתְגֹּלֵל
עָלֵינוּ וּלְהִתְנַפֵּל עָלֵינוּ וְלָקַחַת אֹתָנוּ לַעֲבָדִים וְאֶת־

שפתי חכמים

שנים וכיום מרוית הלבן בגלעדרם עד כמה: ב אבל לא תפרש כסף מי תוך מכסף המושב דת"ל הומ"ע תחלה ואח"כ הכסף המושב ואח"כ וכסף משנה וגו': ג פי' כך אמר יעקב לבניו אם כוח מעלמו מרגנ עליכם ומיגר אתכם א"כ כוח מלך הטבע תפיטוטו בפיטוח פלגו שכן מזמנת כארן ואם לא יתפייס בזה בודאי סכנה כוח מאתם הכסף ואז אין חסר אלא תפלה כריטי (שפורנ"ט): (יב) וכסף משנה • פי שנים כראשון: קחו בידכם • לשמר אוכל שמא ל הוקר הכעיר: אולי משגה הוא • שמא הממונה על הבית שכחו בוגג: (יד) ואל שדי • מעתה אינכם מסרים כלום אלא תפלה ג כריטי מתפלל עליכם: ואל שדי • שדי כמתינת רחמנו וכדי ריכולת בידו ליתן יתן לכם רחמים זהו פשוטו • ומדרשו מי שאמר לעולם די יאמר די לצרותי שלא שקטתי מגעורי צרת לבן צרת עשו צרת דינה צרת יוסף צרת שמעון צרת בנימין: ושלח לכם • ויפטר לכון כתרגומו יפטרנו

שפתי חכמים

פס תקנה ועצה להביאכם ואומר לני זאת עשו: מזמרת הארץ • מתורגם מדמשבח בארעא שבכל מזמרים עליו כשהוא בא לעולם: נכאת • בעוש • ל"ר: בטנים • לא ידעתי מה הם • וכפי' כ"ר ב' שב ר' מכיר לאיתי פיטשיא"ם ודומה לי שהם אפרסקין

ואוחיתו לגברא תרקרבתא זעיר קטף וזעיר דבש שעף ולטום בטנין
ושגדין: יב וכספא על־תר־תרין סיבו בידכון ית־כספא דאתהתב
בפום טוענכון תתיבון בידכון מאים שלו הוא: יג וית־אחוכון
דברו וקומו תובו לות־גברא: יד ואל שדי יתן לכון רחמין לקדם
גברא ויפטר לכון ית־אחוכון אחרנא וית־בנימין ואנא כמא
דאתכלית אתכלית: טו ונסיבו גברא ית־תרקרבתא הדא ועל־תר־
תרין־כספא נסיבו בידיהון ודברו ית־בנימין וקמו ונחתו למצרים
וקמו קדם יוסף: טז וחזא יוסף עמהון ית־בנימין ואמר לרב־בנא
על־ביתה אעיל ית־גברא לביתא ובכוס נכסתא ואתקן ארי עמי
ייכלון גברא בשירותא: יז ועבד גברא כמא די־אמר יוסף ואעיל
גברא ית־גברא לבית יוסף: יח ודחילו גברא ארי אתעלו לבית
יוסף ואמרו על־עסק כספא דאתהתב בטוענא בקדמיתא אנחנא
מתעלין לאתרברבא עלנא ולאסתקפא עלנא ולכבשנא לעבדין

ר ש ב"ם

של כספיהם • וכן נסך נסכיהם: (יב) וכספ משנה • לקנות: אולי משגה הוא • לסימן נתנוהו על פי האמתחות להכיר כל אחד ושכחוהו להזור ולקחתו: (יד) כאשר שכ"ת שכלתי • כמו וכאשר אבדתי

ר ש"י

מלאמיתו ל' לחפצי ושלחנו ואינו מפל בתרגום ל' ויבלגו שהרי לבם הם הולכים אלינו: את אחיכם • זה שמעון: אח"ר • רוש"ק מזרקה בו לרכות יוסף (כ"ל): ואני • עד בוכם אהיה ד שכול מספק: כאשר שכלתי • מיוסף ומשמעון: שכלתי • מבנימין: (טו) ואת בנימין • מתרגמינן ודבכו ית בנימין לפי שלין לקיחת הכסף ולקיחת האדם בזה בלי אלמי בדבר הקשה ביד מתרגמינן ומסיב ודבר הקשה בהכרגת דבריהם מתרגמינן ודבר: (טז) ושחט טבח והכן • כמו ולטבוח טבח ולהכן ואין עניה לשון צוי שהיה לו לומר ה וטבח: בצהרים • זה מתורגם בשיורא בסוף לשון סעודה לאמצע לשון אלמי ובלעז דינ"ר • ויש הרבה בגמ' שלא בלעזא שיריתיה • בלע אכולא שיריתא (ברכות לט) • אבל כל תרגום של אבריס שיריא: (יח) ויראו האנשים • כתוב הוא בשני יודי"ן והתרגומו ודחילו • כי הובאו בית יוסף • ואין דרך שאר הבאים לשבור בר לגון בבית יוסף כי אנחנו מובאים • אם זה מלא להכפס אל משמר: אנחנו מובאים • אל תוך הבית הזה: להתגולל • לרוחת מתגלגלת עליו עלינו שבכסף ולהיותה נופלת עליו • ולהתקפא שתרגם ולהסתקפא ז עלנו הוא ל' להתעולל כדמתרגמינן עליות דבריה תסקיפי מלין ולא תרגמו אחר לשון אחר ולהתגולל בתרגום להתרברבא

בעל הטורים

ד' לומר שהכסף מלוה לגדיקים: (יא) מעט צרי ומעט דבש וגו' • ו' מיניה הבילו לו מנחה כנגד ו' בני איש, אמתחת שלו לפי חשבון הכסף

שפתי חכמים

מתפלל וט' • מהרש"ל: ד לא שהיי שטל מעתה דת"ל מפלי ולא שדי יתן לכם רחמים וגו': ה על מקבל שלא לב • שלא הגיע שהות ליחוי: ו פי' בתחיית לחבל לין פירוש כאחר לבריה שבמקרא תמוה דדרך הפועל לחבל ד' ששות על הוים ואחרי ת"ת דרכם לחבל בתחלת שנה בשית כדאתמרינן בגמ' בשנה: ז ר"ל על ולהתגבל

הַמֹּרִינוּ: יח וַיִּגְּשׁוּ אֶל־הָאִישׁ אֲשֶׁר עַל־בֵּית יוֹסֵף וַיְדַבְּרוּ
אֵלָיו פֶּתַח הַבָּיִת: כ וַיֹּאמְרוּ בִּי אֲדֹנִי יָרֹד יָרַדְנוּ בַּתְּחִלָּה
לִשְׁבָּר־אֹכֶל: כא וַיְהִי כִּי־בָאנוּ אֶל־הַמָּלוֹן וַנִּפְתְּחָה אֶת־
אַמְתְּחֹתֵינוּ וְהִנֵּה כֶסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ כַּסְפֵּנוּ בְּמִשְׁקָלוֹ
וַנָּשֶׁב אֹתוֹ בְיָדֵנוּ: כב וְכֶסֶף אַחֵר הוֹרַדְנוּ בְיָדֵנוּ לִשְׁבָּר־
אֹכֶל לֹא יָדַעְנוּ מִי־שָׂם כַּסְפֵּנוּ בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ: כג וַיֹּאמֶר
שָׁלוֹם לָכֶם אַל־תִּירָאוּ אֱלֹהֵיכֶם וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם נָתַן לָכֶם
מַטְמוֹן בְּאַמְתְּחֹתֵיכֶם כַּסְפְּכֶם בָּא אֵלָי וַיּוֹצֵא אֲלֵהֶם אֶת־
שִׁמְעוֹן: כד וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף וַיִּתֶּן־
מַיִם וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיהֶם וַיִּתֶּן מִסְפּוֹא לַחֲמֹרֵיהֶם: כה וַיָּכִינוּ
אֶת־הַמִּנְחָה עַד־בּוֹא יוֹסֵף בַּצָּהֳרָיִם כִּי שָׁמְעוּ כִּי־שָׁם
יֹאכְלוּ לָחֶם: כו וַיָּבֹא יוֹסֵף הַבַּיְתָה וַיָּבִיאוּ לוֹ אֶת־
הַמִּנְחָה אֲשֶׁר־בְּיָדָם הַבָּיְתָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אָרְצָה: כז וַיִּשְׁאַל
לָהֶם לְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר הֲשָׁלוֹם אֲבִיכֶם הַזָּקֵן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם
הַעוֹדֶנּוּ חָי: כח וַיֹּאמְרוּ שָׁלוֹם לְעַבְדְּךָ לְאָבִינוּ עוֹדֶנּוּ חָי
וַיִּקְּדוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּ: כט וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־בִּנְיָמִין אָחִיו
בֶּן־אִמּוֹ וַיֹּאמֶר הֲזֶה אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם אֵלָי
וַיֹּאמַר אֱלֹהִים יָחְנְךָ בְּנִי: שביעי ל וַיְמַהֵר יוֹסֵף כִּי נִכְמְרוּ

שפתי חכמים

מ״ר: ח לאחרכרכת פי׳ לשון אדמון. וקצה וכלה אה מגד פירושו ועוד לפה פירוש להתקצפת אצלו אחר ל׳ המקרא וי״ל מתחלה פי׳ על להתנועל לאחרכרכת סרוח ל׳ המקרא גלח כחכר ואי לא טעל עליו ל׳ להתנפל חכ לא כפרוכו להתקצפת עצלה פי׳ להתעולל. בשלמה לי כיה פי׳ בל להתנועל ל׳ גלילות דבר עפכוטו אז כיה מעל עליו ל׳ להתנפל ספיר אבל עכשיו אלמתעולל הוא ם ל׳ לאחרכרכת ל״ל להתנפל ל׳ עלילות דברים. מהרש״ל: דייק מדבריה כפל ל׳ אבל לא דייק מדבריה ל׳ ירודה ולא ל׳ כליסה כדפי׳ עכ״ל רד״ו אמה פ״ם ואמ״ג דדנרש

ויתחזו ק׳ ר״ש״י

ח הוא לשון (קהלת יב) גלח הזכר (נחום ב) והלב גלתה העלתה סרוח ל׳ מלכות: (כ) בי אדני (ובמות לז סנהד׳ כד) ל׳ בעיה ותמנים הוא בלשון ארמי בייא בייא: ירד ירדנו. ידידה ם הוא לנו (ב״ר) רגלוים היינו לפרנס ולהגיס עכשיו אנו גריכי׳ לך: (כג) אלהיכם. (תנחומא) בזכותכם ואם אין זכותכם כדאי אלהי אביכם בזכות

אבותיכם

וּלְמִדַּבַּר־יַרְדְּנָא דַּחֲמָרְנָא: יט וּקְרִיבוּ לְוַת־גַּבְרָא דִּי־מְמַנָּא עַל־בֵּית
יוֹסֵף וּמַלִּילוּ עִמֵּהּ בִּתְרַע בֵּיתָא: כ וַאֲמַרוּ בְּבָעוּ רִבּוֹנִי מִיתַת
נְחַתְנָא בְּקַדְמֵיתָא לְמִזְבַּן עִיבוּרָא: כא וַהֲוָה כַּד אֲתַינָא לְבֵית־
מָבְתָּא וּפְתַחְנָא יַת־טוֹעֲנָנָא וְהָא כְסַף־גְּבַר בְּפוּם טוֹעֲנֵהּ כַּסְפָּנָא
בְּמִתְקָלֵהּ וַאֲתֵיבְנָא יָתֵהּ בִּידָנָא: כב וְכַסְפָּא אָחֳרָנָא אוֹחֵיתְנָא בִידָנָא
לְמִזְבַּן עִיבוּרָא לָא יְדַעְנָא מָן־שַׁוִּי כַסְפָּנָא בְּטוֹעֲנָנָא: כג וַאֲמַר
שְׁלָם לְכוֹן לָא־תִדְחֲלוּן אֱלָהֲכוֹן וֵאלָהָא דַאֲבוּכוֹן יְהַב לְכוֹן סִיכְּוָא
בְּטוֹעֲנֵיכוֹן כַּסְפְּכוֹן אֲתָא לְוָתִי וַאֲפֵיק לְוָתְהוֹן יַת־שִׁמְעוֹן: כד וְאָעֵיל
גַּבְרָא יַת־גַּבְרַיָּא לְבֵית יוֹסֵף וְיַהֲב מַיָּא וְאַסְחוּ רִגְלֵיהוֹן וְיַהֲב כִּסְתָּא
לְחַמְרֵיהוֹן: כה וְאַתְקִינוּ יַת תִּקְרָבְתָּא עַד־דְּעָל יוֹסֵף בְּשֵׁירוּתָא
אֲרֵי־שַׁמְעוּ אֲרֵי תַמָּן יֵיכְלוּן לַחְמָא: כו וְעָל יוֹסֵף לְבֵיתָא וְאַיְתִיאוּ
לֵהּ יַת־תִּקְרָבְתָּא דִי־בִידֵיהוֹן לְבֵיתָא וּסְגִידוּ לֵהּ לְאַרְעָא: כז וּשְׁאֵיל
לְהוֹן לִשְׁלָם וַאֲמַר הֲשְׁלָם אֲבוּכוֹן סָבָא דִי אֲמַרְתּוּן הַעַד־כְּעַן קַיָּם:
כח וַאֲמַרוּ שְׁלָם לְעַבְדָּךְ לְאָבוּנָא עַד־כְּעַן קַיָּם וּכְרָעוּ וּסְגִידוּ:
כט וּזְקַף עֵינוֹהִי וַחֲזָא יַת־בִּנְיָמִין אָחוּהִי בַּר־אִמֵּהּ וַאֲמַר הֲדֵין אָחוּכוֹן
זְעֵירָא דִי אֲמַרְתּוּן לִי וַאֲמַר מִן־קָדָם־יְיָ יְתְרַחֵם־עָלָךְ בְּרִי: ל וְאוֹחִי

רש״ם

אבדתי כלומר על הספק אני שולחו מה שיארע יארע: (יט) וידברו אליו פתח הבית׳ קודם שנכנסו: (כג) ואלהי אביכם הבל היו יודעים שמלומדים בניסים היו:

רש״י

הביכם נתן לכם מטמון: (כד) ויבא האיש׳ הבאה אחר הבאה לפי סדרו דוהפיס מוהו חוץ עד שדבכו אלו פתח בכית ומשאמר לכם אמר לכם: (כה) ויכינו׳ הזמינו עצרוהו בכלים גאוס: (כו) הביתה׳ מפחוזדוז לעדקלין׳ (נראה דיוקו דרש״ו מהביתה בתרגום ויבילו לו את המנחה אמר בידם שבאתה דק״ל הגא בבר סוכאו ביהו אל יוסף אגא עבל״ל מפחוזדוז לעדקלין ודוק): (כח) ויקדו׳ ויישתחוו׳ על אגאת אגוס׳ קידה כפופת קדקד׳ אשתחוואה משהטת לאחר: (כט) אלהים יחנך בני׳ בשאר בבשוס שמעגו מגיגה אשר הגן אגאיס את עבדך ובמומין עדיין גא מולד לך ברכו יוסף בהגיגה: כי נכמרו רחמיו׳ באגו ים לך את מאס אמר לו את היה לי ואיני יודע היכן הוא׳ ים לך בגיס א״ל יש לי עשרה א״ל ומה שמס אמר לו בגנו ובכר וגו׳ אמר לו מה טיבן אל שמות הגלו א״ל כגס על שס אחי והגרוס אשר מגאחוכו׳ בגע שגבגע בין העובדי כוכבים בכר שהיה בכור לאמו׳ אשגב

בעל הטורים

בגגיהם כל ה׳ מין מ׳: (כט) יחנך׳ כ׳ בפסוק׳ כהת ואיהך (ישעיה נ׳) תנון יחנך לקול זעקך׳ זכו שיש במדרש שבאלו שמה בגיס ים לך ומה בשם ומ״ש

(כה) ויכינו את המנחה׳ כי בדרך שפתי חכמים

פורס לשון בני הדם כיוצא דהיינו למדרש דרשין הא״ם: י מדמתיב לעיל ויעשתו אפיס לגלה:

חזון עד שדבכו אלו פתח בכית ומשאמר לכם אמר לכם: (כה) ויכינו׳ הזמינו עצרוהו בכלים גאוס: (כו) הביתה׳ מפחוזדוז לעדקלין׳ (נראה דיוקו דרש״ו מהביתה בתרגום ויבילו לו את המנחה אמר בידם שבאתה דק״ל הגא בבר סוכאו ביהו אל יוסף אגא עבל״ל מפחוזדוז לעדקלין ודוק): (כח) ויקדו׳ ויישתחוו׳ על אגאת אגוס׳ קידה כפופת קדקד׳ אשתחוואה משהטת לאחר: (כט) אלהים יחנך בני׳ בשאר בבשוס שמעגו מגיגה אשר הגן אגאיס את עבדך ובמומין עדיין גא מולד לך ברכו יוסף בהגיגה: כי נכמרו רחמיו׳ באגו ים לך את מאס אמר לו את היה לי ואיני יודע היכן הוא׳ ים לך בגיס א״ל יש לי עשרה א״ל ומה שמס אמר לו בגנו ובכר וגו׳ אמר לו מה טיבן אל שמות הגלו א״ל כגס על שס אחי והגרוס אשר מגאחוכו׳ בגע שגבגע בין העובדי כוכבים בכר שהיה בכור לאמו׳ אשגב

רַחֲמָיו אֶל־אָחִיו וַיְבַקֵּשׁ לִבְכּוֹת וַיָּבֹא הַחַדְרָה וַיִּבְךְּ
שָׁמָּה: לא וַיִּרְחַץ פָּנָיו וַיֵּצֵא וַיִּתְאַפַּק וַיֹּאמַר שִׂימוּ לָחֶם:
לב וַיָּשִׂימוּ לוֹ לְבַדּוֹ וְלָהֶם לְבַדָּם וְלַמִּצְרִים הָאֹכְלִים אִתּוֹ
לְבַדָּם כִּי לֹא יוּכְלוּן הַמִּצְרִים לֶאֱכֹל אֶת־הָעִבְרִים לֶחֶם כִּי־
תוֹעֵבָה הִיא לְמִצְרָיִם: לג וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו הַבְּכֹר כִּבְכֹרָתוֹ
וְהַצָּעִיר כִּצְעִרָתוֹ וַיִּתְמְהוּ הָאֲנָשִׁים אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ:
לד וַיִּשָּׂא מַשְׂאֹת מֵאֵת פָּנָיו אֲלֵהֶם וַתֵּרֶב מַשְׂאַת בִּנְיָמִן
מִמַּשְׂאֹת כֻּלָּם חָמֵשׁ יָדוֹת וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ: מד א וַיְצַו
אֶת־אֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ לֵאמֹר מַלֵּא אֶת־אַמְתְּחֹת הָאֲנָשִׁים
אֹכֶל כַּאֲשֶׁר יוּכְלוּן שְׂאֵת וְשִׂים כֶּסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ:
ב וְאֶת־גְּבִיעִי גְּבִיעַ הַכֶּסֶף תָּשִׂים בְּפִי אַמְתַּחַת הַקָّטֹן
וְאֵת כֶּסֶף שִׁבְרוֹ וַיַּעַשׂ כִּדְבַר יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֵּר: ג הַבֹּקֶר
אוֹר וְהָאֲנָשִׁים שֻׁלְּחוּ הֵמָּה וַחֲמֹרֵיהֶם: ד הֵם יָצְאוּ אֶת־
הָעִיר לֹא הֶרְחִיקוּ וְיוֹסֵף אָמַר לַאֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ קוּם רְדֹף
אַחֲרֵי הָאֲנָשִׁים וְהִשַּׂגְתָּם וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לָמָּה שִׁלַּמְתֶּם
רָעָה תַּחַת טוֹבָה: ה הֲלוֹא זֶה אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה אֲדֹנִי בּוֹ וְהוּא

ר ש"י

לאכל שאכלו אל. גרא שנתגייר כאלכסנדריא. ועמון שהיה נעוים ביותר. אמו ולא אמו היה ולאבי היה. מפיס מפי אבי נמד. ותפיס שלא ראה מופתי ולא ראיתי אני מופתו. ואדד שיבד לבן העובדי כוכבים כדאיתא במס' סוטה מיד נכמרו רחמיו. נתחממו וגלו משאר (ב"מ עד) על הסומר של זאבים וגלי אריות (פסחים נח) משום מכמר בשרא ומקרא עודנו כתוב נכמרו נתחממו ונקמטו קמטים קמטים מפני זלעפות רעב. וכן דרך כל עור שמתחממין אוקו נקמטו ונתכווץ: (לא) ו־תאפק. נתאמץ. ותוא לשון (איוב יב) ומזיח אפיקים רפה וכן (שם מא) אפיקי מגנים: (לב) כי תועבה הוא. דבר שאוי הוא לגמריס לאכול את העבריס ואוקלוס אין טעם לדבר: (לג) הבכר כבכרתו. מקם בגביע וקולא לאוכן שמעון לוי יהודה יששכר וזבולון כני אם אחת הסכו כסדר הזה שהוא סדר תולדותיהם וכן כלם ביון שהגיע לבנימין אמר זה אין לו אם ואחי אין לו אם יש אחלי: (לד) משאת. מנות: חמש ידות. הלקו עם אחיו ומאת יוסף ומאת ומנה ומפרים: וישכרו עמו. (כ"ר) ושתיו

יוֹסֵף אֲרֵי אִתְגְּזַלְוּ רַחֲמוֹהִי עַל־אַרְוֹהִי וּבְעָא לְמִבְכֵּי וְעָל לְאִדְרוֹךְ
בֵּית־מִשְׁכְּבָא וּבְכָא תַּמָּן: לא וְאַסְחֵי אַפּוֹהִי וּנְפַק וְאִתְחַסֵּן וַאֲמַר
שַׁוִּיאוּ לַחְמָא: לב וְשַׁוִּיאוּ לֵהּ בִּלְחוֹדוֹהִי וּלְהוֹן בִּלְחוֹדֵיהוֹן וּלְמִצְרָאֵי
דְּאָכְלִין עִמֵּהּ בִּלְחוֹדֵיהוֹן אֲרֵי לָא יָכְלִין מִצְרָאֵי לְמֵיכַל עִם־עִבְרָאֵי
לַחְמָא אֲרֵי־בְעִירָא דְּמִצְרָאֵי דְּחָלִין־לֵהּ עִבְרָאֵי אִכְלִין: לג וְאִסְתְּרוּ
קָדְמוֹהִי רַבָּא כְּרַבְיוּתֵהּ וּזְעֵירָא בְּזְעֵרוּתֵהּ וּתְמָהוּ גְּבַרַיָּא גְּבַר
לְחַבְרֵהּ: לד וּנְטַל חֲלָקִין מִן קָדְמוֹהִי לְקָדְמֵיהוֹן וּסְגִי חֲלָקָא דְבִנְיָמִן
מֵחֲלָקֵי דְכֹלְהוֹן חַמְשָׁא חֲלָקִין וּשְׁתִיאוּ וְרַוְיוּ עִמֵּהּ: א וּפַקִּיד יָת־דִּי
מִכְּסָא עַל־בֵּיתֵהּ לְמֵימַר מְלֵי יָת־טְוָעֲנֵי גְּבַרַיָּא עִיבוּרָא כְּמָה־דִי
יָכְלִין לְמִטְעֵן וְשַׁוִּי כַּסְפָּא־גְּבַר בְּפוּם טְוָעֲנֵהּ: ב וְיָת־קַלִּידִי קְלִידָא
דְּכַסְפָּא תְּשַׁוִּי בְּפוּם טְוָעֲנָא דְזְעֵירָא וְיָת כְּסַף זְבִינוֹהִי וַעֲבַד כְּפִתְגָּמָא
דְיוֹסֵף דִּי מַלִּיל: ג צַפְרָא נְהִיר וְגַבְרַיָּא אִתְפַּטְרוּ אִנּוּן וְחֲמָרֵיהוֹן:
ד אִנּוּן נְפָקוּ מִן קַרְתָּא לָא אַרְחִיקוּ וְיוֹסֵף אֲמַר לְדִי־מְכַסְנָא עַל־בֵּיתֵהּ
קוּם רְדַף בָּתַר גְּבַרַיָּא וְתַדְבְּקִנּוּן וְתֵימַר לְהוֹן לְמָא אַשְׁלַמְתּוּן בִּישָׁא
חֶלֶף טַבְתָּא: ה הֲלָא דֵין דְּשָׁתֵי רַבּוֹנִי בֵּהּ וְהוּא בָּדָקָא מְבָרֵךְ בֵּהּ

ר ש ב"ם

בשקים הוכחש יופי הפירות: (לב) כי תועבה. מאוס ובזוי היה למצרים לאכול עם אנשי עבר הנהר כי נבזים היו בעיניהם ואנשי מצרים גסי רוח היו כדכתיב קראתי לזאת רהב הם שבת. וכן כי תועבת מצרים כל רועה צאן מבזים היו בעיניהם הרועים. כי הצאן היה מאוס בעיניהם. כדכתיב הן נזבח לעיניהם לצורינו ולא יבזו אותנו לסוקלנו באבנים דרך בזיון כמו שמצינו בשמעו בן גרה יצא יצא ויסקל. קיילא דוד וסיקל בעפר דרך בזיון: (לג) וישבו לפניו. צוה יוסף להושיבם כך: ויתמהו. שהרי כולם נולדו בשבע שנים ואין להבחין איזה קודם לזה: (לד) ותרב. כמו ותרבה נתרבתה מתנתו. וכן ותכל כל עבודת משכן אוהל מועד. נשתלמה: (נג) הבקר אור. האיר כמו ראו נא כי אורו עיני לשעבר. וכן מה טובו אהליך יעקב: (דד) יצאו את העיר. כמו עברו

ר ש"י

ומיוס שמכרוהו לא שתו יין ולא הוה שתה יין ואוהבו היום שתו: (ב) גביע. כוס מרוח כ"וקורין לו מדריג"ס (רעמער): (ז) חלילה לעבדיך. הוצין הוה לנו לשון גנלו. וקרגוס הם לעבדיך הם מלת הקב"ה יכי עלינו למעשות זאת וכרגס יש בפרקה

בעל הטורים

אל: אוקלוס קרא אמות ע"ם הלאום שלדעתו לאחי וחבו לקול זעקה שא"ל שהיה מלטער על אחיו. (מיד) כנכמרו רחמיו ואתר לו תלונים ותקר בני: (לד) משאת. ב' כמסרה ויבא מנאות. משאות שוא ומנותים. נדאיתא במדרש שהיה מנה כנגדם ואומר עשו ובלוטו מאם לאחת יבנו כיחד ואחי אין לי לא מלאני ובנימין אין לו לא מאתו נבנ כיחד וחב כיום משאות שוא ומנותים:

שפתי חכמים

כ דייק מדכתיב גביעי גביע ב' פעמים משמע דהוא לון הוא ואין לתקשות דהיאך לא היה יוסף מחייבת אותאמת אלמו הוא יא כיון דמתחיים לו ולאלי אל יוסף הוא לי לא נתן בנים ישקר וקיא ל"ל: ל הקשה הרא"ם לעיל

נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ בּוֹ הֲרֵעֹתֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם: ו וַיַּשִּׂגֵם וַיְדַבֵּר
אֲלֵהֶם אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: ז וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לָמָּה יְדַבֵּר
אֲדֹנִי כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָלִילָה לַעֲבָדֶיךָ מֵעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הַזֶּה:
ח הֵן כֶּסֶף אֲשֶׁר מָצָאנוּ בְּפִי אַמְתְּחֹתֵינוּ הֱשִׁיבֹנוּ אֵלֶיךָ
מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וְאֵיךְ נִגְנֹב מִבֵּית אֲדֹנֶיךָ כֶּסֶף אוֹ זָהָב: ט אֲשֶׁר
יִמָּצֵא אִתּוֹ מֵעֲבָדֶיךָ וָמֵת וְגַם אֲנַחְנוּ נִהְיֶה לַאדֹנִי לַעֲבָדִים:
י וַיֹּאמֶר גַּם־עַתָּה כִּדְבָרֵיכֶם כֵּן הוּא אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ
יִהְיֶה־לִּי עָבֶד וְאַתֶּם תִּהְיוּ נְקִיִּם: יא וַיְמַהֲרוּ וַיּוֹרִדוּ אִישׁ
אֶת־אַמְתַּחְתּוֹ אַרְצָה וַיִּפְתְּחוּ אִישׁ אַמְתַּחְתּוֹ: יב וַיְחַפֵּשׂ
בַּגָּדוֹל הֵחֵל וּבַקָּטֹן כִּלָּה וַיִּמָּצֵא הַגָּבִיעַ בְּאַמְתַּחַת בִּנְיָמִן:
יג וַיִּקְרְעוּ שִׂמְלֹתָם וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל־חֲמֹרוֹ וַיָּשֻׁבוּ הָעִירָה:
יד וַיָּבֹא יְהוּדָה וְאֶחָיו בֵּיתָה יוֹסֵף וְהוּא עוֹדֶנּוּ שָׁם וַיִּפְּלוּ
לְפָנָיו אָרְצָה: מפטיר טו וַיֹּאמֶר לָהֶם יוֹסֵף מָה־הַמַּעֲשֶׂה
הַזֶּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הֲלוֹא יְדַעְתֶּם כִּי־נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ אִישׁ
אֲשֶׁר כָּמֹנִי: טז וַיֹּאמֶר יְהוּדָה מַה־נֹּאמַר לַאדֹנִי מַה־נְּדַבֵּר
וּמַה־נִּצְטַדָּק הָאֱלֹהִים מָצָא אֶת־עֲוֹן עֲבָדֶיךָ הִנְּנוּ עֲבָדִים
לַאדֹנִי גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם אֲשֶׁר־נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ: יז וַיֹּאמֶר

שפתי חכמים

כפ׳ וירא כפסוק תנילה לך מעשות כדבר הזה תגלגם קושטא וק״ל מפני שלא יפ״ל אלא כמה לגון הם כי היו מופ״ל בו מיתחנו עליו: כו פי׳ שמאמר כדבריכם כן הוא היינו שב על אחר ימצא אתו מעבדיך ומת כי עכשיו שמצאת גביעכו אלא אחד מכם כלם חייים בעונם יהיה מה חייבים לכן אמר הרב שבלכם חייבים ומה שאתמרו הם אחר ימצא אתו מעבדיך ומת היה ע״ד גחזאת מרוב מרירותן ומפני שיהיו שאחר ימצא אתו מעבדיך ומת הוא ניחור על כדבריכם כן הוא וגו׳ ואין הדבר כן שהרי הם לא אמרו כך לפיכך הוצרך הרב להוסיף אבל אני אעשה לכם לפנים משורת הדין הוא לבדו ומ׳ שאינו מן הדין רק לפנים משורת הדין:

אבְאִשְׁתּוּן דִּי עֲבַדְתּוּן: ו וְאַדְבִּיקְנוּן וּמַלִּיל עִמְּהוֹן דִּין פִּתְגָּמַיָּא
הָאִלֵּין: ז וַאֲמַרוּ לֵהּ לְמָא יְמַלֵּל רִבּוֹנִי כְּפִתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין חַס לְעַבְדָּיךָ
מִלְּמֶעְבַּד כְּפִתְגָּמָא הָדֵין: ח הָא כַסְפָּא דִּי אַשְׁכַּחְנָא בְּפוּם טוֹעֲנָנָא
אֲתֵיבְנוּהִי לָךְ מֵאַרְעָא דְּכְנָעַן וַאֵכְדֵּין נִגְנוּב מִבֵּית רִבּוֹנָךְ כַּסְפָּא אוֹ
דַהֲבָא (מָנִין־דִּכְסַף אוֹ מָנִין־דִּדְהָב): ט דִּי יִשְׁתְּכַח עִמַּהּ מִן־עַבְדָּיךָ
וּיְמוּת וְאַף־אֲנַחְנָא נְהֵי לְרִבּוֹנִי לְעַבְדִּין: י וַאֲמַר אַף־כְּעַן כְּפִתְגָּמֵיכוֹן
כֵּן־הוּא דִּי יִשְׁתְּכַח עִמַּהּ יְהֵי־לִי עַבְדָּא וְאַתּוּן תְּהוֹן זַכָּאִין:
יא וְאוֹחִיאוּ וּנְחִיתָא גְּבַר יַת־טוֹעֲנֵהּ לְאַרְעָא וּפְתָחוּ גְּבַר טוֹעֲנֵהּ:
יב וּבְלַשׁ בְּרַבָּא שָׁרֵי וּבְזְעֵירָא שֵׁצִי וְאִשְׁתְּכַח קַלִּידָא בְּטוֹעֲנָא
דְּבִנְיָמִן: יג וּבְזָעוּ לְבוּשֵׁיהוֹן וּרְמוּ גְּבַר עַל־חֲמָרֵהּ וְתָבוּ לְקַרְתָּא:
יד וְעָל יְהוּדָה וַאֲחוֹהִי לְבֵית יוֹסֵף וְהוּא עַד־כְּעַן תַּמָּן וּנְפָלוּ קֳדָמוֹהִי
לְאַרְעָא: טו וַאֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף מָה־עוֹבְדָא הָדֵין דִּי עֲבַדְתּוּן הֲלָא
יְדַעְתּוּן אֲרֵי־בְדָקָא כִּבְדָק גְּבַרָא דִּי כְוָתִי: טז וַאֲמַר יְהוּדָה מַה־
נֵימַר לְרִבּוֹנִי מַה־נְּמַלֵּל וּמַה־נִּזְכֵּי כִּין־קָדָם יְיָ אִשְׁתְּכַח יָת־חוֹבָא
בְּעַבְדָּיךָ הָא־אֲנַחְנָא עַבְדִּין לְרִבּוֹנִי אַף דְּאִשְׁתְּכַח קַלִּידָא
בִּידֵהּ: יז וַאֲמַר חַס לִי מִלְּמֶעְבַּד דָּא גַּבְרָא דִּי יִשְׁתְּכַח קַלִּידָא

רש״ם

וסבו את העיר. וכן כצאתי את העיר. כמו בני יצאוני. יצאו ממני: (ה) והוא נחש ינחש בו. יש לומר שהיה מראה עצמו לעיניהם כיודע עניינים ע״י קסם. ויש מפרשים חכם כמותי ינחש ע״י הכוס מי גנבו ממני לפי שכתוב לפנינו כי נחש ינחש איש אשר כמני ואין כתיב

ר ש״י

זרוע היו ולא סולרו לסייע זה את זה לטעון: וישובו העירה. מטרפולין ביתה והוא אומר העיכה סעיר כל בסוף אלא שלא היתה מכונה בעיניהם אלא כעיר ביומיות של עברה בני אדם לעניין הממלחמה: (יד) עודנו שם. בסיס ממתין לכם: (טו) הלא ידעתם כי נחש ינחש וגו׳. כלא ידעתם כי אים המוב כמוני יודע לנחש ולדעת מדעת ומסכלה ג״כי אתם גנבתם הגביע: (טז) האלהים מצא. יודעים אנו שלא סרתנו אבל מאת המקום היתה לרבות לנו זאת מצא בעל חוב מקום לגבות שטר חובו: ומה נצטדק. נ״ל דלק וכן כל היכה שתחלת יסודה לד״ו וסיא כאם לדבר בלשון מתפעל או מתפעל מהן עי״ש

שם ינחש בו: (י) כדבריכם כן הוא. שהרי כילכם שותפים וכן מנהג סוחרים ללקות זה על זה אבל אינו חפץ אלא הוא לבדו יהיה לי עבד: (טו) איש אשר כמוני. כי דרך השרים לקסום קסם כמו שמצינו כי עמד מלך בבל על אם הדרך לקסום קסם והנני יודע מי גונב מטוני:

שפתי חכמים

ג כלומר אע״פ שבגנבתם הכסף שלחו מנחש בו וא״כ מהיכן יש לי לידע שאתם גנבתם אע״פ שמכלה היה לכם לידע זה כי אים כמוני וט׳ וק״ל: חסלת פרשת מקץ

חָלִילָה לִּי מֵעֲשׂוֹת זֹאת הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ הוּא יִהְיֶה־לִּי עָבֶד וְאַתֶּם עֲלוּ לְשָׁלוֹם אֶל־אֲבִיכֶם: ס״ס

קמ״ו • יחזקיהו סי׳ • אמלוס סי׳ • יסוד לי עבד סי׳ • והתיבות אלפים כ״ס :

כמקום הי״ו ואינם מהנה לפני לות לאמונה ויעטיהו מגזרת ציר אמונים הלעיידמו מגזרת
כל יסוד התיבה אלא באמצע לותיות הביעקר לדם לדרך • ותיבה בתחלתה כמ״ך לו שי״ן
כגון נגעדק מגזרת לדק ויעגיבע מגזרת לבע כבהיות מהפעלת התי״ו מפרדת את לותיות

הפטרת מקץ (במלכים א׳ סימן ג)

ואם הוא שנת המוכס קוינן הספטורה סמגלאת בכוף הספר

וַיִּקַץ שְׁלֹמֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם וַיָּבֹא יְרוּשָׁלִַם וַיַּעֲמֹד לִפְנֵי אֲרוֹן בְּרִית־אֲדֹנָי וַיַּעַל עֹלוֹת וַיַּעַשׂ שְׁלָמִים וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל־עֲבָדָיו: אָז תָּבֹאנָה שְׁתַּיִם נָשִׁים זֹנוֹת אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹדְנָה לְפָנָיו: וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחַת בִּי אֲדֹנִי אֲנִי וְהָאִשָּׁה הַזֹּאת יֹשְׁבֹת בְּבַיִת אֶחָד וָאֵלֵד עִמָּהּ בַּבָּיִת: וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְלִדְתִּי וַתֵּלֶד גַּם־הָאִשָּׁה הַזֹּאת וַאֲנַחְנוּ יַחְדָּו אֵין־זָר אִתָּנוּ בַּבַּיִת זוּלָתִי שְׁתַּיִם־אֲנַחְנוּ בַּבָּיִת: וַיָּמָת בֶּן־הָאִשָּׁה הַזֹּאת לָיְלָה אֲשֶׁר שָׁכְבָה עָלָיו: וַתָּקָם בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה וַתִּקַּח אֶת־בְּנִי מֵאֶצְלִי וַאֲמָתְךָ יְשֵׁנָה וַתַּשְׁכִּיבֵהוּ בְּחֵיקָהּ וְאֶת־בְּנָהּ הַמֵּת הִשְׁכִּיבָה בְחֵיקִי: וָאָקָם בַּבֹּקֶר לְהֵינִיק אֶת־בְּנִי וְהִנֵּה־מֵת וָאֶתְבּוֹנֵן אֵלָיו בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה לֹא־הָיָה בְנִי אֲשֶׁר יָלַדְתִּי:

מצודת ציון ויקץ • ע׳ בשנה מבאיה : כי • ע׳ בקשה : ותהכיון • ע׳ בהתכלות בעיון רכ :

בראשית מד ויגש

יח וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה וַיֹּאמַר בִּי אֲדֹנִי יְדַבֶּר־נָא עַבְדְּךָ דָבָר בְּאָזְנֵי אֲדֹנִי וְאַל־יִחַר אַפְּךָ בְּעַבְדֶּךָ כִּי כָמוֹךָ

שפתי חכמים

א דהא לא היו מדברים עם יוסף אלא ע״י מלון ולא היו יודעין שמכין לשון עברי וה״כ אוכ יו״ל לדבר עם יוסף בעצמו וק״ל. מ״ל דאין כבוד למלך שאדם שפל יגאום בו בלון • רא״ם : ב ולא בלשון רך ונפשה רפה בדבר המדברים עם המלך ואח״כ נמס

ר ש״י

(יח) **ויגש** אליו • דבר בהאזי אדני • (כ״ל) וכנכוד דבריא באזניך: **ואל יחר אפך** • מלמד שאתה נמוד שדבר אליו ב קטות : **כי כמוך כפרעה** • אתה כמיני

בִּידֵהּ הוּא יְהֵי־לִי עַבְדָּא וְאַתּוּן סְקוּ לִשְׁלַם לְוָת־אֲבוּכוֹן:

ר ש״י

כעיקר כגון (קהלת יב) ויסחבל המגב מסחולל מגזרת (איוב יז) מוליך יועצים מגזרת סבל מסחבל הוים בקבינא (דמלא טולל • (שמות טז) מסחולל בעמי מגזרת ז) מגזרת סבל • (מיכה ו) ויבתמר הקוים (ירמיה יח) דרך לא סלולה : עמרי מגזרת שמר • (ישעיה לט) וכר מרע

הסלת פרשת מקץ :

הפטרת מקץ

וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחֶרֶת לֹא כִי בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הַחָי וַתְּדַבֵּרְנָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ זֹאת אֹמֶרֶת זֶה־בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הַחָי: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ קְרוּ־לִי חָרֶב וַיָּבִאוּ חֶרֶב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גְּזֵרוּ אֶת־הַיֶּלֶד הַחַי לִשְׁנָיִם וּתְנוּ אֶת־הַחֲצִי לְאַחַת וְאֶת־הַחֲצִי לָאֶחָת: וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֲשֶׁר בְּנָהּ הַחַי אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ עַל־בְּנָהּ וַתֹּאמֶר בִּי אֲדֹנִי תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוֹד הַחַי וְהָמֵת אַל־תְּמִיתֻהוּ וְזֹאת אֹמֶרֶת גַּם־לִי גַּם־לָךְ לֹא יִהְיֶה גְּזֹרוּ: וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוֹד הַחַי וְהָמֵת לֹא תְמִיתֻהוּ הִיא אִמּוֹ: וַיִּשְׁמְעוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶת הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר שָׁפַט הַמֶּלֶךְ וַיִּרְאוּ מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי רָאוּ כִּי־חָכְמַת אֱלֹהִים בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט: וַיְהִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל:

מצודת ציון גזרו • חצו : נכמרו • נתרחמו • נחמלו :

אונקלוס

יח וּקְרַב לְוָתֵהּ יְהוּדָה וַאֲמַר בְּבָעוּ רִבּוֹנִי יְמַלֵּל־כְּעַן עַבְדָּךְ פִּתְגָּמָא קֳדָם רִבּוֹנִי וְלָא־יִתְקַף רוּגְזָךְ בְּעַבְדָּךְ אֲרֵי כְּפַרְעֹה כָּךְ

ר ש״ב״ם

(יח) **ויגש** אליו • כי כמוך כפרעה • הרי אתה כמלך ויראתי

בעל הטורים

(יח) ויגש אליו (יחזקי) • בגימ׳ זהו להלחם עם יוסף • (ועם הלוחיות בגי׳ גם בגגם נפיים דלג׳ דברים ונכנס) וכשלשים עי׳ בנכנס : ויגש אליו יהודה • ס״מ שזה שה״ל אני שוב לך שכמו שאתה מלך גם אני מלך • וע״ז שוב במובנם כי כמה המלכים בעיניהם כי מבלתם לוחי סנה כי למתים שלחו אלהים לפניהם • ודרשינו אומר שנאמרו פיהם בשלוי הקדוש כי על מי היה להם לחות (וה״כ ע״כ ביחר היינו ל׳ רוגז ל״ת ל׳ שתיות כמו ועשלוחי מוקד נתנו) ה״ל ת״ע יהודה אל יפגעו פניך גרוע אני לדבר בעשו : כמוך כפרעה (עם הלוחיות וכטוב) בגימ׳ גר אתבל :

כְּפַרְעֹה: יט אֲרֹנִי שָׁאַל אֶת־עֲבָדָיו לֵאמֹר הֲיֵשׁ־לָכֶם אָב
אוֹ־אָח: כ וַנֹּאמֶר אֶל־אֲדֹנִי יֶשׁ־לָנוּ אָב זָקֵן וְיֶלֶד זְקֻנִים
קָטָן וְאָחִיו מֵת וַיִּוָּתֵר הוּא לְבַדּוֹ לְאִמּוֹ וְאָבִיו אֲהֵבוֹ:
כא וַתֹּאמֶר אֶל־עֲבָדֶיךָ הוֹרִדֻהוּ אֵלָי וְאָשִׂימָה עֵינִי עָלָיו:
כב וַנֹּאמֶר אֶל־אֲדֹנִי לֹא־יוּכַל הַנַּעַר לַעֲזֹב אֶת־אָבִיו וְעָזַב
אֶת־אָבִיו וָמֵת: כג וַתֹּאמֶר אֶל־עֲבָדֶיךָ אִם־לֹא יֵרֵד אֲחִיכֶם
הַקָּטָן אִתְּכֶם לֹא תֹסִפוּן לִרְאוֹת פָּנָי: כד וַיְהִי כִּי עָלִינוּ אֶל־
עַבְדְּךָ אָבִי וַנַּגֶּד־לוֹ אֶת דִּבְרֵי אֲדֹנִי: כה וַיֹּאמֶר אָבִינוּ שֻׁבוּ
שִׁבְרוּ־לָנוּ מְעַט־אֹכֶל: כו וַנֹּאמֶר לֹא נוּכַל לָרֶדֶת אִם־יֵשׁ
אָחִינוּ הַקָּטָן אִתָּנוּ וְיָרַדְנוּ כִּי־לֹא נוּכַל לִרְאוֹת פְּנֵי הָאִישׁ
וְאָחִינוּ הַקָּטָן אֵינֶנּוּ אִתָּנוּ: כז וַיֹּאמֶר עַבְדְּךָ אָבִי אֲלֵינוּ
אַתֶּם יְדַעְתֶּם כִּי שְׁנַיִם יָלְדָה־לִּי אִשְׁתִּי: כח וַיֵּצֵא הָאֶחָד
מֵאִתִּי וָאֹמַר אַךְ טָרֹף טֹרַף וְלֹא רְאִיתִיו עַד־הֵנָּה:

שפתי חכמים

ימעט: ג דכי כתוב כפרעה נתינת טעם הוא לאמה שלאמר לו כי אדוני שהולכתי לאשתו מיד ולבקש בלשון בקשה ותחנונים ויוסף לא היה מלך לכן נראין לומר כי כתוב כפרעה תש״ב אתה כעיני כמלך • אבל אין לומר שהוא נזיגת טעם לאמר ואלו יאמר הכמוך לו משום דאדרבה היה בנתמנה שיון שהוא חשוב כמלך לא היה לו לדבר אלא קשות: ד המדרש לא רצה לפרש שהיה מדבר עמו דברים רבים רק שהיה מדבר אתו קשות מ״ה דהשו כוסף וכו׳ ולמדרשו קשה דכל״ל כי אתה הכיר כפרעה לא״ל ד״ל מה פרעה וכו׳ ולומר שלעם שיאתה דומה אתה לפרעה ולפי זה קשה אתה כפרעה הא״ל לכן נראין מי הפירושים ולכל הפירושים קשה הא״ל כפרעה כמלך כיון שהוא מדמה יוסף לפרעה ה״ל ד״ל אם הקיטיני וכו׳ שהיה מדמה לענין הרינה פרעה ליוסף ושעם זה לבדו אי אפשר דא״כ אין אתר אחר לא יתר אתר מי אין לא יתר אתו שהוא לומר שיהראנו לכך נראין ג״כ לטעמים דלעיל: מהרש״ל: ה ולפי כי״ל דכי כמלך כפרעה קלי אמה שאמר לו ידבר לא עבדך דבר באזני הדוני ומהו הדבר שאדבר לך כי כמלך כפרעה לעשות לנקים וכו׳: ו פי״ שהרי כתב בפיקוסו שאין עבד מולך ולא לוקח נגדי מבי ולא קיים שהרי מאליך אוקך שאתה היית עבד ומנטיות ולאיו עוזקם לומר ומה כגיורים שאר אתין כה חכרון כיש הא״ם לא קיים מה״ם כשאתה ש״ם כה חכרון כיש אתיו מקיים לף אתה כן מתנטיות ולאיו עוזקם וכי זו וכו׳ אבל אתיו קלי אתנה ואתיו מקיים כי לא מלאיו ולוסף נגד שום דבר ולא קיים ומן לא מלאיו שפרשה הבטיח בש״ם דבר ולא קיים בטחתו בהת״ם • וקשה מה היה לו עם פרעה ומפני מה זכל הוא המלך וי״ל שכך אמר יהודה ליוסף על מה תהא כוסת על פרעה אתה מולה בטחון שלך הרי פרעה עלמו נזר והיו מקיים שהרי הכוב כנימוסי מלרים שלא יאכל עבד מלך ולא קיים • מהרש״ל: ז ו״ל לפי פירוש זה קלי כי כמלך על אבל יתר פי׳ אבבר בקשתך שאבל

אָתִּי: יט רִבּוֹנִי שְׁאֵיל יָת־עַבְדּוֹהִי לְמֵימַר הַאִית־לָכוֹן אַבָּא אַר
אָחָא: כ וַאֲמַרְנָא לְרִבּוֹנִי אִית־לָנָא אַבָּא כָּבָא וּבַר סִיבְתִּין זְעֵיר
וְאָחוּהִי מִית וְאִשְׁתָּאַר הוּא בִּלְחוֹדוֹהִי לְאִמֵּהּ וַאֲבוּהִי רְחִים לֵהּ:
כא וַאֲמַרְתָּ לְעַבְדָּךְ אָחִיתּוֹהִי לְוָתִי וְאֶשַׁוֵּי עֵינִי עֲלוֹהִי: כב וַאֲמַרְנָא
לְרִבּוֹנִי לָא־יִכּוּל עוּלִימָא לְמִשְׁבַּק יָת־אֲבוּהִי וְאִם־יִשְׁבּוֹק יָת־
אֲבוּהִי וִימֵת: כג וַאֲמַרְתָּ לְעַבְדָּךְ אִם־לָא יֵחוֹת אֲחוּכוֹן זְעֵירָא
עִמְּכוֹן לָא תּוֹסְפוּן לְמֶחֱזֵי אַפָּי: כד וַהֲוָה כַּד סְלִיקְנָא לְעַבְדָּךְ אַבָּא
וְחַוֵּינָא לֵהּ יָת פִּתְגָּמֵי רִבּוֹנִי: כה וַאֲמַר אֲבוּנָא תּוּבוּ זְבוּנוּ לָנָא
זְעֵיר־עֵיבוּרָא: כו וַאֲמַרְנָא לָא נִיכּוּל לְמֵיתֵי אִם־אִית אֲחוּנָא זְעֵירָא
עִמָּנָא וְנֵחוֹת אֲרֵי־לָא נִכּוּל לְמֶחֱזֵי אַפֵּי גַּבְרָא וַאֲחוּנָא זְעֵירָא לֵית תּוֹהִי
עִמָּנָא: כז וַאֲמַר עַבְדָּךְ אַבָּא לְנָא אַהֲגוּן יְדַעְתּוּן אֲרֵי תְרֵין יְלִידַת־
לִי אִתְּתִי: כח וּנְפַק חַד מִלְּוָתִי וַאֲמַרִית בְּרַם מִקְטָל קְטִיל וְלָא

רש״ם

מחרון אפך: (יט) אדני שאל • אתה גרמת לנו להביאו הנה וחולין הוא לך לעכבו • ואשימה עיני עליו • אפי׳ פשש בנאי הוא למושל הארץ להפרות דבריו: (כב) ועזב את אביו וכת • אביו ימות:

רש״י

(כ״ל): (יט) אדני שאל את עבדיו • (כ״ל) מתחלה בעצלה נתת עליו ה לומר היה לך לבאול כל אלה בתך היינו מבקשים לו אחותנו אתה ם מבקש ואתה ע״כ ונאמר אל אדוני ׳ לא כחדנו ממך דבר: (כ) ואחיו מת • מפני היראה היה מוציא דבר שקר מפיו אמר אם אומר לו שהוא קיים כ יאמר הביאהו אלי: לבדו לאמו • מלאו שאתה ל אין לו עוד לא: (כב) ועזב את אביו וכת • אם יעזוב את אביו דואגים לו שמא ימות בדרך שהרי אמו

בעל הטורים

(יט) היה לכם אב אחו אחת • ועל אמם לא שאל כי ידע שהיא מתה: (כ) ויאל • ב׳ במקרה • הכא ואילך כל אלה הרגתי לפלני ואלו לתחותיו • שאם נגיע לבמקום אלו הרי אלו הרגתי אלים הרגיע יעקב לפלני ואלו לאחותיו הרגיעו בעמין כי א״ה לכם לאחיות זה כלא לאחותיו ולא הרגתי אם לא אחותנו ולא אם אמנו • ואלו קצים חסר שאמר לו כל מה שלאר מקצים

שפתי חכמים

יתר אתר אשה יתר אתר אחרת אתרו אתר אתרוך: ח דק״ל לאמר ה״ל כאלו דיבר לו יוסף וכי לא ידע יוסף מה שדיבר ומהרן דלבר חר הדברים לומר לו מתחלה בעצלה וכו׳: ט משום דאין דרך לבאול על הכעים ועל הכעוס ועל האכות ועל המכות אלא בחמתו • וה״ה ולמה נקם הש״י בני יוסף בתר ובני אחיו אחותנו ולא נקם ליעקב דהא הם היו אקים יותר מיוסף • ל״ל משום דיוסף היה תוכב בעיניהם כמלך לכך היו חוטאים בתר היינו מבקשים דדרך של אתן לגרוא בכוד בחמיו • וכן אחותנו אתה מבקש ולגיהים לא לגרוא בו בכוד כדי שיהיה לאחותנו • אבל אימתא היה נגלה ליוסף דלא היה יוסף לריך לגרוא בכוד בהם: י דלמא לפרש שלא אחתר כוהלין ווידע היה יהודה בביקש עצלה לאמר הבאיו יש ב וה״ם אחרכה בזה היה מבחים אם עלמו דהא בפ׳ מקץ כתיב כשבאו אל אבינו אמרו לו שעדיין חי אלא שמאחר והא׳ אינו ל״ל דבריהה לאשתו אמרו הא׳ אינו אבל דבריהה שייכה היו אומרים לו שמא ואלו מייריו ביריהה שייכה ולא שלא מתה בהדיא שאבל לו על אחיו שאחרב מה היה בו פ״מ יכולנו לומר שאבל לו דבלא״ם אנו מוכרחים לומר כן דהא כתיב הכא לרך יוסף אמר להם הוריהוהו אלי ואשימה עיני עליו ולא מלינו שיוסף היה אומר להם הן אע״פ שלא נתנה לעיל מידי א״כ כ״ל מיכון אנו לומר שהיה אומר להם הכבית אם נגיעו שמא יאנה להם מי על אחיהם שלבבד ואל הביאו לו ומפני הוא״ם אמרו לו שמא מפני הוא״ם כיון שאתו אמר אם נגיעו להם הבטחה אמרו מה ולא״ל שיתבטא אתר הכתיבה אמרו לו ומפני הוא״ם הביאו לו שמא אמר להם הבטחה אמרו מה ולא״ל

כט וְלָקַחְתֶּם גַּם־אֶת־זֶה מֵעִם פָּנַי וְקָרָהוּ אָסוֹן וְהוֹרַדְתֶּם
אֶת־שֵׂיבָתִי בְּרָעָה שְׁאֹלָה׃ ל וְעַתָּה כְּבֹאִי אֶל־עַבְדְּךָ אָבִי
וְהַנַּעַר אֵינֶנּוּ אִתָּנוּ וְנַפְשׁוֹ קְשׁוּרָה בְּנַפְשׁוֹ׃ שני לא וְהָיָה
כִּרְאוֹתוֹ כִּי־אֵין הַנַּעַר וָמֵת וְהוֹרִידוּ עֲבָדֶיךָ אֶת־שֵׂיבַת
עַבְדְּךָ אָבִינוּ בְּיָגוֹן שְׁאֹלָה׃ לב כִּי עַבְדְּךָ עָרַב אֶת־הַנַּעַר
מֵעִם אָבִי לֵאמֹר אִם־לֹא אֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ וְחָטָאתִי לְאָבִי
כָּל־הַיָּמִים׃ לג וְעַתָּה יֵשֶׁב־נָא עַבְדְּךָ תַּחַת הַנַּעַר עֶבֶד
לַאדֹנִי וְהַנַּעַר יַעַל עִם־אֶחָיו׃ לד כִּי־אֵיךְ אֶעֱלֶה אֶל־אָבִי
וְהַנַּעַר אֵינֶנּוּ אִתִּי פֶּן אֶרְאֶה בָרָע אֲשֶׁר יִמְצָא אֶת־אָבִי׃
מה א וְלֹא־יָכֹל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק לְכָל הַנִّצָּבִים עָלָיו וַיִּקְרָא
הוֹצִיאוּ כָל־אִישׁ מֵעָלָי וְלֹא־עָמַד אִישׁ אִתּוֹ בְּהִתְוַדַּע
יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו׃ ב וַיִּתֵּן אֶת־קֹלוֹ בִּבְכִי וַיִּשְׁמְעוּ מִצְרַיִם
וַיִּשְׁמַע בֵּית פַּרְעֹה׃ ג וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו אֲנִי יוֹסֵף
הַעוֹד אָבִי חָי וְלֹא־יָכְלוּ אֶחָיו לַעֲנוֹת אֹתוֹ כִּי נִבְהֲלוּ מִפָּנָיו׃

שפתי חכמים

דכתי לתתו פירוש מתתו אלא יסגו לומר לתתו אלא בכיתם אתו קיימת אבל לאחר מיתתם נרוך אתם לומר שנאחר כוח מתתו׃ ם (נת"י) וק' דת"ל לאמר מלם בעדיהם תהיו שכרי גם אם תהיו ירד עמו לא יצא מפני טרחם הדרך שכרי נחל מתם על פני יעקב וש"ק לאמר כיוכר יהודה בעדיהם תהיו ויעקב אמר פן יקראהו אסון: נ דק"ל דהלו כיוב בכבל בנימין וכולהם אם שיבתי נרעה שאולה ואינל בפרעה ושב מזה כן בכבל יוסף דכתיב מי אחד אל כני אבל שאולה ומתרגן דורהי כבר בכבל יוסף כולהון ש"ל דק"ל לאמר כרעה שאולה אלא אבל אינו בנימין כולהון וכו' ש"ל דק"ל לאמר כיוכר מלטער על בנימין יוכר מרחל לו יוסף לו אמשון: ם כולהל וכתיב בקרא בנים ילדה תשעי וג"ו ש"ל מדכתיב וכולהם אם ב' כתי נרעה שאולה ובפ' ויבא כתיב ביגון שאולה ש"ל דס"ק בכר כייתי מתנחם על אמו ועמה לא יכיו לי בנימין על אמו ואחרו בנרעה שאולה וכמו שאחרתיו הברוי בלא תשה אחרי בלא שובה ומעילה כולו שובה בנרעה: מהרש"ל: ע וה"ם מנ"ל בנים"י אקחי ג"כ אחרתל ובלא נא אמר בקרא׃ ומ"ל מדכתיב לעיל בנים ילדה לי אמתי כתי פירוש בנים ילדה לי ובלא אמתי ב"ל כמיוחדים לי לפי שעיקר בירכו היה אצל רחל אם"כ מתחבל על רחל וע"י יוסף היה מתנחם ובשמת יוסף ובאחר בנימין כייתי מתנחם בו על אמו ועל אחיו ואם יעוים זה דומה פני כאיה שבאתן מתו ביום אחד: ם וה"ם ובכל פירש: נ"ל ואמתאתי לך כל כיתים בעוה"ב ובכל ש' בב' שלשום וג"ו דכתי יהודה נתן היה מספר הדברים שדבר עם יעקב וה"ל דר היה לו לומר ואמתאתי

חֲזִתֵּהּ עַד־כְּעַן׃ כט וְתַדְבְּרוּן אַף־יָת־דִּין מִן־קֳדָמַי וְיִעְרְעֻנַּהּ מִלְּתָא
וְתַחֲתוּן יָת שֵׂבְתִי בְּבִישְׁתָא לְשָׁאוֹל׃ ל וּכְעַן כְּמֵיתִי לְוַת־עַבְדְּךָ
אַבָּא וְעוּלֵימָא לֵית־הוּהִי עִמָּנָא וְנַפְשֵׁהּ חֲבִיבָא־לַהּ כְּנַפְשֵׁהּ׃ לא וַיְהִי
כַּד־יְחֲזֵי אֲרֵי־לֵית עוּלֵימָא וּמֵית וְיַחֲתוּן עַבְדָיךָ יָת־שֵׂיבַת עַבְדְּךָ
אָבוּנָא בְּדָוּנָא לְשָׁאוֹל׃ לב אֲרֵי עַבְדְּךָ מְעָרֵב בְּעוּלֵימָא מִן אַבָּא
לְמֵימַר אִם־לָא אַיְתִנֵּהּ לְוָתְךָ וַאֲהֵי־רְחִיקֵי לְאַבָּא כָּל־יוֹמָיָא׃ לג וּכְעַן
יֵתֵב־כְּעַן עַבְדְּךָ תְּחוֹת עוּלֵימָא עַבְדָא לְרִבּוֹנִי וְעוּלֵימָא יִסַּק עִם־
אָחוֹהִי׃ לד אֲרֵי־אֵכְדֵין אֶסַּק לְוַת־אַבָּא וְעוּלֵימָא לֵית־הוּהִי עִמִּי דִּלְמָא
אֶחֱזֵי בְּבִישׁוּ דִּי יִשְׁתְּכַח יָת־אַבָּא׃ א וְלָא־יְכִיל יוֹסֵף לְאִתְחַסָּנָא
לְכֹל דְּקָיְמִין עִלּוֹהִי וּקְרָא אַפִּיקוּ כָּל־אֱנָשׁ מִלְּוָתִי וְלָא־קָם אֱנָשׁ עִמֵּהּ
כַּד אִתְיְדַע יוֹסֵף לְוַת־אָחוֹהִי׃ ב וִיהַב יָת־קָלֵהּ בְּבִכְיוּתָא וּשְׁמָעוּ
מִצְרָיִם וּשְׁמַע אֱנָשׁ בֵּית־פַּרְעֹה׃ ג וַאֲמַר יוֹסֵף לַאֲחוֹהִי אֲנָא יוֹסֵף

רש"בם

(ל) ונפשו קשורה בנפשו׳ ולכך בראתו כי אין הנער ומת׳ (לב) כי עבדך׳ לכך אני מדבר יותר מכל אחי׳ ואהיה עבד תחתיו׳ (א) ולא יכול יוסף להתאפק׳ עוד׳ כי עד עתה היה עושה כל מעשיו על ידי שהיה מתאפק בלבו כמו שכתוב למעלה ויתאפק ויאמר שימו לחם׳ לכל הנצבים עליו׳ בפני כל הנצבים עליו ולא יכול עוד להתאפק׳ ויקרא למשרתיו הוציאו כל הנצבים עלי מן הבית׳ כך עיקר פשוטו׳ (ב) וישמעו מצרים׳

בעל הטורים

דכתיב שם ובנר׳ ויוחר׳ כ׳ במסרים׳ כבת והיהד ויוחר יעקב לבנו׳ מה כתם מלחמה דכתיב ויתחזק איש עמו לף הכת הכיו עלמו למלחמה׳ (כבם) ובורדתם כ׳ במסרה׳ כבת והיהד ובורדתם לת לבי הנה׳ מכל לפרה שאיה נולה ליכם לשמיה כבניכם אל ונדה ויה

שפתי חכמים

מבאר לתיו׳ הם כולם מנחון ולבי נתקשרתו בקשר חזק לביתה מנודה ם כב׳ עולמות׳ (לג) ישב נא עבדך וגו׳׳ (ב"ל) לכל דבר הוי מעונה ממנו לגבורה צ ולמלחמה ולכמם׳ (א) ולא יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים׳ לא היה יכול לסבול סיסיו מלרים נלבים עליו ובמומין שלהון ק מתביישין בהודעו להם׳ (ב) וישמע בית פרעה׳ כיון שלא כרעה כלומר עבדיו וכני ביתו׳ ואין זה לשון בית ממש׳ הלא כמו בית ישראל׳ בית יהודה מיאנד"ם כלעז׳ (ג) נבהלו מפניו׳ מפני הבושה׳ (ד) גשו נא אלי׳ ראה אותם נכונים לאחוז אמר עכשיו אתי נלגמים קרא להם בלשון רכה והמגויס והרלה להם ש שהוא

רש"י

ם בדרך מתה׳ (כט) וקרהו אסון׳ (נ"ל) שהשטן מקטרג בשעת הסכנה׳ והורדתם את שיבתי וגו׳׳ עכשיו כשהוא אצלי הוי נ מתנחם בו על אמו ם ועל אחיו ואם יומת זה דומה עני שבאתן ע מהו ביום אחד׳ (לא) והיה כראותו כי אין הנער ומת׳ הביו מלרתו׳ (לב) כי עבדך ערב את הנער׳ וא"ם למה אני נכנס לתגר ויקר

בעל הטורים

לך כל הימים אלא על דרתך לדיך לומר ואחטאתי לאבי כולו בשוב"ו בהיום אבי קיים ונם לעולם שהוא דמיהו בעב"ב וא"ל ולמה לדיך יהודה עמה להתגלל אם עלמו אין בקבר אם עלמו בגדוי מי שולמות וי"ל מנים דכבר שמה יוסף הימו מאתין בשנים שוב"ב מב"ה מלרך לומר גם שונם עוה"ו משה"ב גבי יעקב שלאמון בעוגב עוה"ב וק"ל: צ קבה ממ"ב מהו גבורה אם כולו גבור למלחמה הרי כתב הא"ב ולמלחמה אם כולו לשומים הרי נ"ב כתב לשומים וא"ל למכתב גבורה וי"ל למלחמה ולשומים כולו פי' אל לגבורה לשומר לומר אני גבור למלחמה ולשומים׳ ק וכמי מבמע בסמוך ולא יכול יוסף לסבול סיסיו אחיו מתביישין לבל הנלגים עליו ר"ל נגד כל העם לפיכך נוס לבוליאה דהל"ב לשה סוליאה׳ ר הל"ב כיה לו לקבל ושמע בקבון אתא הכי׳ (וגם נלשרך לומר שנים כמו בכיתם) מהרש"ל׳ ש וא"ם מנ"ל נרש"י שמים דכולהם לכם המלוה כיה אומר לכם גבו שמא מבוים כולהם לוחם יחוגים לאתחר כיה אומר לכם גבו׳ וי"ל דרש"י דיק

ד וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו גְּשׁוּ־נָא אֵלַי וַיִּגְּשׁוּ וַיֹּאמֶר אֲנִי
יוֹסֵף אֲחִיכֶם אֲשֶׁר־מְכַרְתֶּם אֹתִי מִצְרָיְמָה: ה וְעַתָּה אַל־
תֵּעָצְבוּ וְאַל־יִחַר בְּעֵינֵיכֶם כִּי־מְכַרְתֶּם אֹתִי הֵנָּה כִּי לְמִחְיָה
שְׁלָחַנִי אֱלֹהִים לִפְנֵיכֶם: ו כִּי־זֶה שְׁנָתַיִם הָרָעָב בְּקֶרֶב
הָאָרֶץ וְעוֹד חָמֵשׁ שָׁנִים אֲשֶׁר־אֵין חָרִישׁ וְקָצִיר: ז וַיְשַׁלְּחֵנִי
אֱלֹהִים לִפְנֵיכֶם לָשׂוּם לָכֶם שְׁאֵרִית בָּאָרֶץ וּלְהַחֲיוֹת לָכֶם
לִפְלֵיטָה גְּדֹלָה: שלישי ח וְעַתָּה לֹא־אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי
הֵנָּה כִּי הָאֱלֹהִים וַיְשִׂימֵנִי לְאָב לְפַרְעֹה וּלְאָדוֹן לְכָל־בֵּיתוֹ
וּמֹשֵׁל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: ט מַהֲרוּ וַעֲלוּ אֶל־אָבִי וַאֲמַרְתֶּם
אֵלָיו כֹּה אָמַר בִּנְךָ יוֹסֵף שָׂמַנִי אֱלֹהִים לְאָדוֹן לְכָל־
מִצְרָיִם רְדָה אֵלַי אַל־תַּעֲמֹד: י וְיָשַׁבְתָּ בְאֶרֶץ־גֹּשֶׁן וְהָיִיתָ
קָרוֹב אֵלַי אַתָּה וּבָנֶיךָ וּבְנֵי בָנֶיךָ וְצֹאנְךָ וּבְקָרְךָ וְכָל־
אֲשֶׁר־לָךְ: יא וְכִלְכַּלְתִּי אֹתְךָ שָׁם כִּי־עוֹד חָמֵשׁ שָׁנִים רָעָב
פֶּן־תִּוָּרֵשׁ אַתָּה וּבֵיתְךָ וְכָל־אֲשֶׁר־לָךְ: יב וְהִנֵּה עֵינֵיכֶם
רֹאוֹת וְעֵינֵי אָחִי בִנְיָמִן כִּי־פִי הַמְּדַבֵּר אֲלֵיכֶם: יג וְהִגַּדְתֶּם
לְאָבִי אֶת־כָּל־כְּבוֹדִי בְּמִצְרַיִם וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר רְאִיתֶם
וּמְהַרְתֶּם וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־אָבִי הֵנָּה: יד וַיִּפֹּל עַל־צַוָּארֵי

שפתי חכמים

מ״כתיב גשו ולא כתיב קרבו אלי אלא מדכתיב לשון הגשה משמע הגשה קירובה ולשון כזו נמצינו ליגש כל כך קרוב לו אלא שהראה לכם המעלה. ואין מ״ע מ״ע שראה חוסם וכוונים אחור דומה מ״ש לכם גשו אלי אלא משום שהראה לכם שהוא מהול דת״ל גם אני מ״ש בשומה לי ראה חוסם שמוציים אחור מ״ם כולכך ליומר מלם גם לדבר עמהם כנ״ל רבה כדי שלא יתביישו ח״ל חם ומחמת מל מקומם לתה דבר עמהם כנ״ל מחמוטים וק״ל: ת ולא מל׳ הכתם ובלוח כמו אלמי כדבר ואוזיבשו כי לא יפקו אם שהרי היה ליוקף להתגלל לכל העם בשבש

מהול (כנ״ל): (ה) למחיה. לחיות לכם למחיה: (ו) כי זה שנתים הרעב. עכלו מכמי הרעב: (ח) לאב. לאחיר ולפטרון (לוס בעטיטעער. פאטרון): (ט) ועלו אל אבי. אלו ישראל גבוה מכל המלאות: (יא) פן תורש. דלמא תתמסכן לשון מורים ת ומעשיר: (יב) והנה עיניכם ראות. בכבודי ומאי אחיכם שאני מהול ככם. ועוד כי פי המדבר אליכם בלשון הקודש (יג) הסוס את כולם יחד לומר שאין

(נכ״ל): ועיני אחי בנימין. (מגלה יז) הסוס אחי בנימין.

הַעֲר־כְּעַן אַבָּא קַיָּם וְלָא־יְכִילוּ אָחוֹהִי לְאַתְבָּא־יָתֵהּ פְּתְגָם אֲרֵי
אִתְבְּהִילוּ מִן־קֳדָמוֹהִי: ד וַאֲמַר יוֹסֵף לַאֲחוֹהִי קְרִיבוּ כְּעַן לְוָתִי
וּקְרִיבוּ וַאֲמַר אֲנָא יוֹסֵף אֲחוּכוֹן דִּי־זַבַּנְתּוּן יָתִי לְמִצְרָיִם: ה וּכְעַן
לָא תִתְנַסּוּן וְלָא־יִתְקַף בְּעֵינֵיכוֹן אֲרֵי־זַבַּנְתּוּן יָתִי הָכָא אֲרֵי לְקַיָּמָא
שַׁלְּחַנִי יְיָ קֳדָמֵיכוֹן: ו אֲרֵי־דְנָן תַּרְתֵּין שְׁנִין כַּפְנָא בְּגוֹ אַרְעָא וְעוֹד
חָמֵשׁ שְׁנִין דִּי לֵית־זְרוֹעָא וַחֲצָדָא: ז וְשַׁלְּחַנִי יְיָ קֳדָמֵיכוֹן לְשַׁוָּאָה
לְכוֹן שְׁאָרָא בְּאַרְעָא וּלְקַיָּמָא לְכוֹן לְשֵׁיזְבָא רַבָּא: ח וּכְעַן לָא־אַתּוּן
שַׁלְּחָתּוּן יָתִי הָכָא אֶלָּהֵן מִן־קֳדָם־יְיָ וְשַׁוַּנִי לַאֲבָא לְפַרְעֹה וּלְרִבּוֹן
לְכָל־אֲנַשׁ בֵּיתֵהּ וְשַׁלִּיט בְּכֹל־אַרְעָא דְמִצְרָיִם: ט אוֹחוּ וּסְקוּ לְוָת
אַבָּא וְתֵימְרוּן לֵהּ כְּדֵנָן אֲמַר בְּרָךְ יוֹסֵף שַׁוַּנִי יְיָ לְרִבּוֹן לְכָל־מִצְרָיִם
חוּת לְוָתִי לָא תִתְעַכַּב: י וְתֵתֵב בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן וּתְהֵי קָרִיב לִי אַתְּ
וּבְנָךְ וּבְנֵי בְנָךְ וְעָנָךְ וְתוֹרָךְ וְכָל־דִּי־לָךְ: יא וַאֲזוֹן יָתָךְ תַּמָּן אֲרֵי־
עוֹד חָמֵשׁ שְׁנִין כַּפְנָא דִּלְמָא־תִתְמַסְכַּן אַתְּ וְאֶנַשׁ־בֵּיתֵךְ וְכָל־דִּי לָךְ:
יב וְהָא עֵינֵיכוֹן חָזָן וְעֵינֵי אָחִי בִנְיָמִין אֲרֵי־כְּלִישָׁנְכוֹן אֲנָא מְמַלֵּל
עִמְּכוֹן: יג וּתְחַוּוּן לְאַבָּא יָת־כָּל־יְקָרִי בְּמִצְרַיִם וְיָת כָּל־דִּי חֲזַיְתּוּן
וְתוֹחוּן וְתַחֲתּוּן יָת־אַבָּא הָכָא: יד וּנְפַל עַל־צַוָּארֵי בִנְיָמִין־אָחוּהִי

ר ש״י

מהול (כנ״ל): (ה) למחיה. לחיות לכם למחיה: (ו) כי זה שנתים הרעב. עכלו מכמי הרעב: (ח) לאב. לאחיר ולפטרון (לוס בעטיטעער. פאטרון): (ט) ועלו אל אבי. אלו ישראל גבוה מכל המלאות: (יא) פן תורש. דלמא תתמסכן לשון מורים ת ומעשיר: (יב) והנה עיניכם ראות. בכבודי ומאי אחיכם שאני מהול ככם. ועוד כי פי המדבר אליכם בלשון הקודש

בעל הטורים

מכוסה כך יעקב לא רצה לירד למצרים וכשמע שיוסף חי הגיע מיד: (יא) פן תורש. כי במסורה הכתוב ותירד (מצו׳ כ) אל תקרא אבא פן תורש זר״ם קרעים קלבים מתה לגמרך כל הישן בבית המדרש תורתו עשיש קרעים קרעים וחזרו אל תקרא אבא בבית המדרש פן תורש מלאורך ובן לאחר יוסף ליעקב מעשה שהבא לכתן לף לגלות ח״ל פן תורש מהולה כי לא תוכל לגמוד שם מפני הרעב: (יב) כי פי המדבר אליכם. בגיא׳ בעגלה עתופה. אמר׳ זה מסר לכם לאחיו אמר׳ ממנו בעגלה

שפתי חכמים

אמי מרגלה: א (מ״ר) והיומה לי מאי קשור יכיס לזה עם כי פי המדבר אליכם בלשון הקודש: ב מדכתיב כתן לאחיו ולא כתיב לאחיו ומאמר בשיר השירים לאחרך כמגדל הכון מה לתלן מקדש אף כאן מקדש: ג ומ״ש

ל כנימין וסופן ליתרב: ובנימין בכה על צואריו. על מכסן שיצא ג בעתיד לסוס

בִּנְיָמִן אָחִיו וַיְבֶךְ וּבִנְיָמִן בָּכָה עַל־צַוָּארָיו: טו וַיְנַשֵּׁק לְכָל־
אֶחָיו וַיֵּבְךְ עֲלֵהֶם וְאַחֲרֵי כֵן דִּבְּרוּ אֶחָיו אִתּוֹ: טז וְהַקּוֹל
נִשְׁמַע בֵּית פַּרְעֹה לֵאמֹר בָּאוּ אֲחֵי יוֹסֵף וַיִּיטַב בְּעֵינֵי
פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו: יז וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אֱמֹר אֶל־
אַחֶיךָ זֹאת עֲשׂוּ טַעֲנוּ אֶת־בְּעִירְכֶם וּלְכוּ־בֹאוּ אַרְצָה כְּנָעַן:
יח וְקַחוּ אֶת־אֲבִיכֶם וְאֶת־בָּתֵּיכֶם וּבֹאוּ אֵלָי וְאֶתְּנָה לָכֶם
אֶת־טוּב אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֹכְלוּ אֶת־חֵלֶב הָאָרֶץ: יט וְאַתָּה
צֻוִּיתָה זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ־לָכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עֲגָלוֹת לְטַפְּכֶם
וְלִנְשֵׁיכֶם וּנְשָׂאתֶם אֶת־אֲבִיכֶם וּבָאתֶם: כ וְעֵינְכֶם אַל־
תָּחֹס עַל־כְּלֵיכֶם כִּי־טוּב כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם לָכֶם הוּא:
כא וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתֶּן לָהֶם יוֹסֵף עֲגָלוֹת עַל־פִּי
פַרְעֹה וַיִּתֶּן לָהֶם צֵדָה לַדָּרֶךְ: כב לְכֻלָּם נָתַן לְאִישׁ חֲלִפוֹת
שְׂמָלֹת וּלְבִנְיָמִן נָתַן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְחָמֵשׁ חֲלִפֹת
שְׂמָלֹת: כג וּלְאָבִיו שָׁלַח כְּזֹאת עֲשָׂרָה חֲמֹרִים נֹשְׂאִים
מִטּוּב מִצְרַיִם וְעֶשֶׂר אָתֹנֹת נֹשְׂאֹת בֶּר וָלֶחֶם וּמָזוֹן לְאָבִיו

שפתי חכמים

דלמא כפבוטו כבלמת מה שפי' גבי יוסף מבוס דכתיב לותרי דכות ג' רבים ולא כתיב לותרי הכל כלו כתיב לותרי דלמא כפבוטי' (מה"י) הכא"ם כתרוך כתב. גם במקומות כסוגה כתב לותרוי ג' יחיד ולא רתו קבמ' בפ"ק דמגילה ואיתא נמי הכמה כמה לותרים כיו ט בנימין ופי' רש"י דל"ג ליה שבן דתך הכתוב לקדוש לותר ג' רבים. וכו' וכל מה שמתה הכרא"ם הוא לרוך ול"נ דבמני לשון קל דרש מדהכתיב גבי אחיו ויבך עליהם ואילו גבי יוסף ובנימין הזכיר לשון לותר ש"מ לרבשה קלתי לומה בל ב"ה שבקרא לותרך בל"ל ומה שדרשו גבי בנימין שי מקרשות וגבי יוסף אחד לפי שהתמת כיה כן ולא מלשון רבים ויחיד דרשו כן: ד מי לעיל פסוק ג' מש"ם: ה וכולה מועל יולא לשיבי מיפר שיעשנו הכהמות בשבולה לאפוקי שלא תפרש שעבו לא

ר ש"י

לטיות נחלקו על יוסף וכולו ליתרב: (עוש"ד דיוקן על רש"י דביוסף כתיב ויפל ויבך תרתי מסמע אבמי מקדבות ולכן עשה ב' בעולות ע"ז הרמוז • מבא"כ בנימין דלא כתיב כך ובנימין בכה פעולה אחת שלא רמז רק על תוכנן אחד • ועיין בביאור ת"ש שבס הוא בדרך דרש): (טו) ויבשק • הוסיף בכשיקה מנשק וחולך דיביש"ר בלשון (בערקיטין): ואחרי כן • מאחר שרלוהו בוכה ולבו שלם עמכם: דברו אחיו אתו • במתהלה היו בוסיס ממנו: (טז) והקל נשמע בית פרעה • כמו בבית פרעה בעירכם • ה תבואה: (יח) את טוב

וּבְכָא וּבְגֵימִן בְּכָא עַל־צַוָּארֵהּ: טו וּנְשֵׁק לְכָל אֲרָחֹהִי וּבְכָא עֲלֵיהוֹן
וּבְתַר כֵּן מַלִּילוּ אֲרָחֹהִי עִמֵּהּ: טז וְקָלָא אִשְׁתְּמַע לְבֵית פַּרְעֹה
לְמֵימַר עַלּוּ אֲחֵי יוֹסֵף וּשְׁפַר בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עַבְדּוֹהִי:
יז וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף אֱמַר לַאֲחָיְךָ דָּא עִיבֵידוּ טְעוּנוּ יָת־בְּעִירְכוֹן
וְאֶזִילוּ־אוֹבִילוּ לְאַרְעָא דְכְנָעַן: יח וּדְבְרוּ יָת־אֲבוּכוֹן וְיָת־אֱנָשֵׁי־
בָתֵּיכוֹן וְעוּלוּ לְוָתִי וְאֶתֵּן לְכוֹן יָת־טוּב אַרְעָא דְמִצְרַיִם וְתֵיכְלוּן
יָת־טוּבָא דְאַרְעָא: יט וְאַתְּ כְּפַקְדָא דָּא עִ־בִידוּ סִיבוּ־לְכוֹן
מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם עֶגְלָן לְטַפְּלֵיכוֹן וְלְנַשֵׁיכוֹן וְתִטְּלוּן יָת־אֲבוּכוֹן
וְתֵיתוּן: כ וְעֵינְכוֹן לָא־תְחוּס עַל־מָנֵיכוֹן אֲרֵי־טַב כָּל־אַרְעָא דְמִצְרַיִם
דִּלְכוֹן הוּא: כא וַעֲבַדוּ־כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיַהֵב לְהוֹן יוֹסֵף עֶגְלָן עַל־
מֵימַר פַּרְעֹה וְיַהֵב לְהוֹן זְוָדִין לְאָרְחָא: כב לְכֻלְּהוֹן יַהֵב לְגֻבַר אֲצְטְלָן
דְּלְבוּשָׁא וּלְבִנְיָמִן יַהֵב תְּלָת מְאָה סְלָעִין־דְּכַסְפָּא וְחַמְשׁ אֲצְטְלָן
דְּלְבוּשִׁין: כג וְלַאֲבוּהִי שְׁלַח בְּדָא עַסְרָא חֲמָרִין טְעִינִין כִּטְוּבָא

ר ש ב"ם

לא ידאג לבא כי יש לי כח ויכול להיטיב לו: (יט) ואתה צויתה • עתה אני מצוה אותך לקחת עגלות ובהמות למשוך • כי לא היה אדם יכול להוציא מן המלכות עגלה כי אם על פי פרעה • ודוגמא זו בתלמוד • אין פרה וחזירה יוצאה ממצרים אלא אם כן נטלה האם שלה:

ר ש"י

ארץ מצרים • אלן גושן • ניבא ואומו יודע מה ניבא סופס לעבוחס כמצולה ו סאין כם דגוס: חלב הארץ • כל הגב לגוון מיוטב הוא: (יט) ואתה צויתה • עפי ו לומר לסס: זאת עשו • כך תמוך לסס בברכותי הוא: (כג) שלח כזאת • כחכבון הזה ומהו כחכבון עבבה המוריס וגו' • (רלומו שמלת כזאתם המיוחבת ובכ"ף הדמיון מורה על כי מעולם לא שלח לו ו' המוריס וי' לתומות רק ככי קאמר קבא ולהביו שלח בעגלות כזאת וגו' כלומר כהבכון הזה שהוא מבא ו' המוריס וי' לתומות והשתא אתו שפיר דלא מצינו בכתב אלא ויבא לא שוס המוריס ולתומות וק"ל. כשם הגאון המבר"ל): מטוב מצרים • מצינו בגמ' שבלה לו יין יבן שהיה ה מומה סימנו • ומ"א גריסין בל פול: בר ולחם (ומזון) • כתבגומו • ומזון •

בעירכם כלומר שיתלילו לת בהמתם דת"ל מתי נפקא ליה מיכה (הא"ם): ו פי' דבמיס עמוקים לון דגים בטומקי תלא לעבלה כולכים: ז דק"ל לאה לא כתיב מי לוס לו ק ומ"ק לאה כתיב אחריו אלה עשו בל' רבים סג"ל אלה עשה שבני גם לעיל נאמר בל' יחיד ואתה ליוסף ג"פ מפי וכו': ח כתב מהרב"ל מדלא כתיב בקרא מה כטוב שבלה לו ב"מ שהוא דבר אחיו הטוב ולאה שלה לו לפי שלעקב היה טוב שהוא יין יבן שה היו דבר הטוב בל בך ולעקב היה דבר הטוב

כמו כן • כמו כן • עשרה המורים לעשרה אחיו • ואף ע"פ שבנימין הזר עמהם לא רצה להטריחו • אמרי' בתלמוד • קללת חכם אפי' על תנאי והשלים תנאו היא באה מנלן מיהודה שאע"פ שהחזיר את בנימין לאביו היו עצמותיו מגולגלין בארון וכו':

שפתי חכמים

(כא) כזאת • כמו כן • עשרה המורים לעשרה אחיו • ואף ע"פ שבנימין הזר עמהם לא רצה להטריחו • אמרי' בתלמוד • קללת חכם אפי' על תנאי והשלים תנאו היא באה מנלן מיהודה שאע"פ שהחזיר את בנימין לאביו היו עצמותיו מגולגלין בארון וכו':

לַדֶּרֶךְ׃ כד וַיְשַׁלַּח אֶת־אֶחָיו וַיֵּלֵכוּ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַל־
תִּרְגְּזוּ בַּדָּרֶךְ׃ כה וַיַּעֲלוּ מִמִּצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ כְּנָעַן אֶל־
יַעֲקֹב אֲבִיהֶם׃ כו וַיַּגִּדוּ לוֹ לֵאמֹר עוֹד יוֹסֵף חַי וְכִי־הוּא
מֹשֵׁל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם וַיָּפָג לִבּוֹ כִּי לֹא הֶאֱמִין לָהֶם׃
כז וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו אֵת כָּל־דִּבְרֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵהֶם וַיַּרְא
אֶת־הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר־שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב
אֲבִיהֶם׃ רביעי כח וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל רַב עוֹד־יוֹסֵף בְּנִי חָי
אֵלְכָה וְאֶרְאֶנּוּ בְּטֶרֶם אָמוּת׃ מו א וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וְכָל־
אֲשֶׁר־לוֹ וַיָּבֹא בְּאֵרָה שָׁבַע וַיִּזְבַּח זְבָחִים לֵאלֹהֵי אָבִיו
יִצְחָק׃ ב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים ו לְיִשְׂרָאֵל בְּמַרְאֹת הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר

שפתי חכמים

מפני שרגש זקנים נותה ממנו וכו' עכ"ל: מ פי' אם אתם עוסקים בדבר הלכה לאיסים אתם לעיין בו יותר ולהן דשתיכם על הדרך ותהון כך טושה תהיה הדרך לעומר אתמון: רש"י פ"ק דתענית: ודוקא שלא לעיין ולעסוק שה לכם אבל שלא לעברם לא שוב לכם דאתון דר"ל שנים שהיו מהלכים בדרך ולהן כיעיסם ד"מ וכו': י פשר מהרש"ל רש"י כראתון כות אליעזר אחד מ"ד בנמרא ושוב פי' רש"י ד"ה אליעזר הכריחתו ופי' ג"כ שתרגמו אתמה לעיר ושני כפי' פירשה הכריחתו לפי שהכריחתו ס"ל שני' אל תרגזו הוא ל' כתגזרום כלילה ולא ידעה הכריחתו אם היה אליעזר שאתם פוטע פסיעה נפה לו בשאדם מהלך זמן ארוך ולומר עד הלילה ל"פ אלו שני הפירושים ח' אל פסיעה וא' שלא תרגמו אתמה לעיר ר"ל בשאדם רוצה עוסע פסיעות ואתר מר פסיעה נפה ושלם ח' מה"ק מתאור עיניו אל אדם: ב לפי שפי' אל כי הוא אם ואם הוא אחר • מהרש"ל: (מ"ר) דק"ל לאמר לא שאתון שהוא חי ולא הוא עלמו היה תוכלן אמת מהרוכו ואל זה תיקן מהיון שאתמרו שהוא מוכל חה אין הדעת מוכלם להאמין אתים ברבי ישמעאל וכ"ם מאמרים שאין עכד מולך ומנהכת ליקח הא נמי ליקח לכן אמר לא היה לכו פוטה אל הדברים וכו"ק: מ דק"ל דבריו ודברו אליו וגו' דברי יוסף אחר כי לא האמין להם המשמש שנאו לדבר אליו ולהוכיח לו שיאמינו דבריהם ומה היה הוכחה שהוכיחו אלה סימן מסר להם כו' בשל עגלה ערופה וכ"ל בעגלות דבריו בקרא קרינן עגלות בכנו"ל אתה הבי"ן וכו"ל אתה הב' ו"ל בשיר אלה נאמר אלה לחזקו עד שמק חברון כדפירש"י לעיל בפסוק ויעלהו משמקר תכנון ויוסף ח"ל חשר בן זה"ל ישקב אתיה אדם לות תכיהו כדמתיה ב"ל עגלה ערופה בפסוק וירוש לא שמה לא הערכו אלה לא הייה כדפירש"י שם ומשון כן נמנו פרשת עגלה ערופה עכ"ל

ר ש ב "ם

(כד) וישלח את אחיו • כל לשון לוויה משקל דגש • לשון שליחות החוזר משקל רפי • אל תרגזו • אל תיראו כלום בדרך מפני לסטים כי שלום מכל צד • וכן רגזו ואל תחטאו • היו יראים מן הקב"ה ולא תחטאו • וכן ונתן ה' לך שם לב רגז • דחיל כתרגום • וכן ירגזון יריעות • לשון נענוע כאדם המתיירא • וכן רגזה בוטחה • חמרגיז ארץ ממקומה • אבל רגזה (רגזה) של תרגום של דניאל ושל עזרא לשון כעס • מרגיז"ל לע"ז של רוגז של כ"ד ספרים: (כה) וכי הוא מושל • ואל תירא מלבוא אליו: ויפג לבו • החליף לבו לומר אין זה אמת כי לא האמין להם • כמו אל תתני פוגת לך' וריחו לא נמר מתורגם וריחו לא פג: (כז) את כל דברי יוסף • שאר דברים שדיבר אליהם הכתובים למעלה שבכה על צווארייהם והכירו בודאי שהוא אחיהם • וגם ראה את העגלות אשר שלח יוסף על פי פרעה: ותחי רוח יעקב • כי שמר את הדבר שסוף יוסף להיות מושל [כי] אינן יוצאות ממצרים כי אם על פי מושל כמו שפירשתי למעלה: (כח) רב • די • בפונת לבי שלא האמנתי אלא ודאי עוד יוסף בני חי • פשטות אחרים של ערמוניות אומרים והנם הבל • ואני הצעיר שמעתי רב עוד יוסף בני חי אתם אומרים עוד יוסף חי וכי הוא מושל רב לי בטה שהוא עדיין חי אפי' אינו מושל • אלכה וארא'נו בטרם אמות וגו': (א) לאלהי אביו יצחק • שעשה שם יצחק מזבח בבאר שבע כשנגלה לו הקב"ה כמה שנאמר בפרשת אלה תולדות יצחק ועשה גם הוא שם זבחים

ר ש"י

יעקב • כתתה עינו שכינה ג שפירסה ממנו: (כח) רב עוד • רב לי עוד שמתה והדוה הוליו ועוד יוסף בני הו: (א) בארה שבע • כמו בלהר שבע ש"ל בכוף תיבה במקום למ"ד בתחלתה: לאלהי אביו יצחק • מיכ אדם בכבוד אביו יותר מבכבוד ס זקנו לפיכך הלה ניצחה ולא לאברהם: יעקב

אונקלוס

דְּמִצְרַיִם וַעֲסַר אַתְנָן טְעִינָן עִיבוּר וּלְחֶם וּזְוָדִין לַאֲבוּהִי לְאָרְחָא׃
כד וְשַׁלַּח יָת־אַחוֹהִי וַאֲזָלוּ וַאֲמַר לְהוֹן לָא־תִתְרַגְּזוּן בְּאָרְחָא׃
כה וּסְלִיקוּ מִמִּצְרַיִם וַאֲתוֹ לְאַרְעָא דִכְנַעַן לְוָת־יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן׃
כו וְחַוִיאוּ לֵהּ לְמֵימַר עוֹד־כְּעַן יוֹסֵף קַיָם וַאֲרֵי־הוּא שַׁלִיט בְּכֹל־
אַרְעָא דְמִצְרַיִם וַהֲוָה כְּלִיא פְּגָן עַל־לִבֵּהּ אֲרֵי לָא־הֵימִין לְהוֹן׃
כז וּמַלִילוּ עִמֵּהּ יָת־כָּל־פִּתְגָמֵי יוֹסֵף די מַלִיל עִמְּהוֹן וַחֲזָא יָת־
עֶגְלָתָא דִשְׁלַח יוֹסֵף לְמִטַל יָתֵהּ וּשְׁרַת רוּחַ נְבוּאָה לְוָת־יַעֲקֹב
אֲבוּהוֹן׃ כח וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל סַגֵי־לִי־הָדְוָא עַד־כְּעַן יוֹסֵף בְּרִי קַיָם
אֵזֵיל וְאֶחֱזֵנֵהּ עַד־לָא אֶמוּת׃ א וּנְטַל יִשְׂרָאֵל וְכָל־דִּי־לֵהּ וַאֲתָא
לְבֵאר שָׁבַע וּדְבַח דִבְחִין לֵאלָהֵהּ אֲבוּהִי יִצְחָק׃ ב וַאֲמַר יְיָ לְיִשְׂרָאֵל

בעל הטורים

ערוסה: (כד) אל תרגזו • אל תפסקו מלי טוב אחיו גדול האחין לעשות עול לגיס אדם אל תרגזו לשון אדם בדרך ליך על דרך עזיפה ד"מ אל תרגזו מתעסקו בדבר הלכה אלסס אל תרגזו (בדרך) בגימ' זהו אל תדברו בהלכה • אלסס אל תרגזו בדרך בגי' (זהו) אל תפסקו מלעשה בפה: (כו) וירא את הגלגלות: בגימ' ראה בהלכת הגלגלה ערוסה: (ב) לאלהי אביו: הלילה ז' פעמים בכ"ן ע"ם כי שבע ישוב לדיק וקם שבעה פעמים ז' לחם ומלא מהם • עשו' לכן • מלחר •

ר ש"י

ליפתן (כן גיכסת ר"מ"ס): (כד) אל תרגזו בדרך • אל תתעסקו בדבר הלכה ס אלא תרגזו עליכם הדרך • ד"מ אל תפסיש פסיעה נפה ותכנכו בחגיגה געור • ולפי פשוטו אל מקנא יש לומר לפי שהיו מלגלגים היה חולש אמת וידעו בדרך על דבר מכירהו להתוכח זה עם זה ולומר מל ידך ממכר אתה ספרת לה"ר עליו וגרמת לנו לשנאתו: (כו) וכי הוא מושל • ואתר הוא כ מושל: ויפג לבו • נהלף לבו והלך מלהאמין לה היה לבו פוגה אל הדברים ל לשון מפיגין טעמן בל' מבשה • וכמו ,ויכה ג) מלין הפוגות • (ירמיה מח) ;ריחו לא נמר מתרגמינן וריחיה לא פג: (כז) את כל דברי יוסף • סימן מכר להם כמה היה עוסק ס בספירים ממנו בפ' עגלה ערופה זהו אמת: וירא את העגלות אשר שלח יוסף ולא נאמר אשר שלח פרעה: ותחי רוח

יַעֲקֹב ׀ וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃ ג וַיֹּאמֶר אָנֹכִי הָאֵל אֱלֹהֵי
אָבִיךָ אַל־תִּירָא מֵרְדָה מִצְרַיְמָה כִּי לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׂימְךָ
שָׁם׃ ד אָנֹכִי אֵרֵד עִמְּךָ מִצְרַיְמָה וְאָנֹכִי אַעֲלְךָ גַם־עָלֹה
וְיוֹסֵף יָשִׁית יָדוֹ עַל־עֵינֶיךָ׃ ה וַיָּקָם יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע
וַיִּשְׂאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם וְאֶת־טַפָּם וְאֶת־
נְשֵׁיהֶם בָּעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח פַּרְעֹה לָשֵׂאת אֹתוֹ׃ ו וַיִּקְחוּ
אֶת־מִקְנֵיהֶם וְאֶת־רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ
מִצְרַיְמָה יַעֲקֹב וְכָל־זַרְעוֹ אִתּוֹ׃ ז בָּנָיו וּבְנֵי בָנָיו אִתּוֹ
בְּנֹתָיו וּבְנוֹת בָּנָיו וְכָל־זַרְעוֹ הֵבִיא אִתּוֹ מִצְרָיְמָה׃ ס חמישי
ח ׀ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרַיְמָה יַעֲקֹב וּבָנָיו
בְּכֹר יַעֲקֹב רְאוּבֵן׃ ט וּבְנֵי רְאוּבֵן חֲנוֹךְ וּפַלּוּא וְחֶצְרֹן
וְכַרְמִי׃ י וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר
וְשָׁאוּל בֶּן־הַכְּנַעֲנִית׃ יא וּבְנֵי לֵוִי גֵּרְשׁוֹן קְהָת וּמְרָרִי׃
יב וּבְנֵי יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן וְשֵׁלָה וָפֶרֶץ וָזָרַח וַיָּמָת עֵר וְאוֹנָן
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיִּהְיוּ בְנֵי פֶרֶץ חֶצְרֹן וְחָמוּל׃ יג וּבְנֵי יִשָּׂשכָר
תּוֹלָע וּפוּוָה וְיוֹב וְשִׁמְרֹן׃ יד וּבְנֵי זְבֻלֻן סֶרֶד וְאֵלוֹן וְיַחְלְאֵל׃
טו אֵלֶּה ׀ בְּנֵי לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב בְּפַדַּן אָרָם וְאֵת
דִּינָה בִּתּוֹ כָּל־נֶפֶשׁ בָּנָיו וּבְנֹתָיו שְׁלֹשִׁים וָשָׁלֹשׁ׃ טז וּבְנֵי

שפתי חכמים

לרוחיו לו לאלהי אבריכם דסה כוח כיום כעיקר כפרסוס תלוים ולא כן יאמר בקבל מאבריכם: ע דייק מדכתיב לעלך מעמע ולא״י שריא בגוה מכל אמרלות וק״ע: פ וה״ם וכהי גם כתיב בעמיו לשון רבים וכהי לא כ״ל דק דיוסה ואין לומר כהי יהודה ראמר אחיות מקומות מולדו עם כל שכם ובכלום דסה לפני ירידתן מהו אבל מה שרכם בפדן ארם נתן בכל לעבו בסבול אלהו ולא כן אמר לי וזהו אשר בריתה לי הנעמיד לו גבורין על זכר וכסף כמין כהי ואמר לו קול לה אלו: (ז) ובנות בניו: סרח בת אשר ויוכבד פ בת לוי:

בְּחֶזְוֵי דְלֵילְיָא וַאֲמַר יַעֲקֹב וַאֲמַר הָא אֲנָא׃ ג וַאֲמַר אֲנָא אֵל
אֱלָהָא דְאַבּוּךְ לָא־תִדְחַל מִלְּמֵיחַת לְמִצְרַיִם לְמֵעֱבַד תַּמָּן
תַּקִּין׃ ד אֲנָא אֲחוֹת עִמָּךְ לְמִצְרַיִם וַאֲנָא אַסְקִנָּךְ אַף אַסְּקָא וְיוֹסֵף
יְשַׁוִּי יְדוֹהִי עַל עֵינָיךְ׃ ה וְקָם יַעֲקֹב מִבְּאֵרָא דְשָׁבַע וּנְטָלוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל יָת־יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן וְיָת־טַפְּלְהוֹן וְיָת נְשֵׁיהוֹן בַּעֲגָלָתָא דִּי־
שְׁלַח פַּרְעֹה לְמִטַּל יָתֵהּ׃ ו וּדְבָרוּ יָת־גַּיתֵיהוֹן וְיָת־קִנְיָנְהוֹן דִּי קְנָו
בְּאַרְעָא דִכְנָעַן וַאֲתוֹ לְמִצְרַיִם יַעֲקֹב וְכָל־בְּנוֹהִי עִמֵּהּ׃ ז בְּנוֹהִי
וּבְנֵי בְנוֹהִי עִמֵּהּ בְּנָתֵהּ וּבְנַת בְּנוֹהִי וְכָל זַרְעֵהּ אֲעִיל עִמֵּהּ לְמִצְרַיִם׃
ח וְאִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל דְּעָלוּ לְמִצְרַיִם יַעֲקֹב וּבְנוֹהִי בּוּכְרֵהּ
דְּיַעֲקֹב רְאוּבֵן׃ ט וּבְנֵי רְאוּבֵן חֲנוֹךְ וּפַלּוּא וְחֶצְרֹן וְכַרְמִי׃ י וּבְנֵי
שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל בַּר־כְּנַעֲנִיתָא׃
יא וּבְנֵי לֵוִי גֵּרְשׁוֹן קְהָת וּמְרָרִי׃ יב וּבְנֵי יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן וְשֵׁלָה
וָפֶרֶץ וָזֶרַח וּמִית עֵר וְאוֹנָן בְּאַרְעָא דִכְנָעַן וַהֲווֹ בְנֵי־פֶרֶץ חֶצְרֹן וְחָמוּל׃
יג וּבְנֵי יִשָּׂשכָר תּוֹלָע וּפוּוָה וְיוֹב וְשִׁמְרוֹן׃ יד וּבְנֵי זְבֻלֻן סֶרֶד וְאֵלוֹן
וְיַחְלְאֵל׃ טו אִלֵּין בְּנֵי לֵאָה דִּילִדַת לְיַעֲקֹב בְּפַדַּן אֲרָם וְיָת דִּינָה
בְּרַהּ כָּל־נַפְשָׁא בְּנוֹהִי וּבְנָתֵהּ תְּלָתִין וּתְלָת׃ טז וּבְנֵי גָד צִפְיוֹן

ר ש״ם

כבו שעשה אביו: (ד) אעלך גם עלה · לומר ארד עמך וגם עלה אעלך · כמו וברכתם גם אותי · גם עלה שנקבר עם אבותיו במערת המכפלה: ישית ידו על עיניך · על עינייך וצרכיך ישתדל לעשותם כדכתיב ישית ידו על שנינו: (ה) יעקב ובניו · יעקב מחשבון ע׳ נפש נפש בניו ובנותיו · של יעקב ולאה הכל

ר ש״י

(ח) הבאים מצרימה · על סם כשעה קורא לכם צ״ל כתוב כאיש · ואין להמוה על אשר לא כתב אשר בלו: (י) בן הכנענית · כן דינה שנבעלה ק לכנעני · כשסרגו את שכם לא היתה דינה רוצה לצאת עד שנכנע לה שמעון ומאמה (ב״ר): (טו) אלה בני לאה ואת דינה בתו הזכרים הלה בלהה וזלפה תלה מיעקב לגמדך אשר מזרעה המלה יולדת זכר

(ב) יעקב יעקב · לבון חנם: (ג) אל תירא מרדה מצרימה · לפי שסיה מיגר על שמקום לצאת לחוצה לארץ: (ד) ואנכי אעלך · הבטיחו לרוחם ע״ינקבר בארץ: (ו) אשר רכשו בארץ כנען · בשביל לעבוד בהם אלהי מלוה במעבת המכפלה אמר לבני חולה לארץ לתן כדאי לי וזהו אשר בריתה לי הנעמיד לו לגבורין על זכר וכסף כמין כהי ואמר לו קול לה אלו: (ז) ובנות בניו: סרח בת אשר ויוכבד פ בת לוי:

בעל הטורים

דיוסה · יוסף · שמעון ולוי ומימין: (ד) גם עלה · כתיב בס״ח רמז לאחר ה׳ דורות יעקב לוי קבר עמהם מסה: ויוסף ישים ידו על עיניך · יעלים עיניך בשמחה הבשיחו

שפתי חכמים

כדפירש״י בסמוך וגם ח״ל כל׳ נתמיה דאמר מענינות כיון ומכו בטחו לומר שלון לדם מענע מלקות לחתנו בנו ולבלבו בהו (כוכה כרש״י ע׳ ויסב ע״פ ויקומו כל בנו ט״ן) דכא יוגלי יכמו קחיב כלן· (נח״ן) ונ״ע ליישב מדוק הכתוב כשמדבר ביחוסי הרבים יאמר ביחיד ג׳ רבים כמו וכני דן חושים וכני פלוא חליצ״ם ומ״מ תש״ב דבמתיו קלי תדיבה לחוד הפ״ם כיסח לחיות לבניי מבניון ולא סמוכון תבטיי דחיקה ולכן פי׳ סרח ויוכבד וכ״מ בכ״ב דף קמ״ב. והלן לכקאות ליוסף בסוק ויקומו לנתנו מנ״ל לר״י לומר תלוסות ולר״ל כלוהיו דלמה דיוסה לבדה כיסה כמו כמה בחלי

בסס דכתיב וכל בנותיו ח״ל ס״ש דאיכא יחוסי דרבים כנ״ל: צ דק״ל מה מבה רבינו מחב לנו תת כתוב וברוח כבר מלו וח״כ כנ״ל בלו ומנ״ע פ״ם וט׳: ק דק״ל כנ״ל בטע כני מענינות לפ״ד דענינות כיו

גָּד צִפְיוֹן וְחַגִּי שׁוּנִי וְאֶצְבֹּן עֵרִי וַאֲרוֹדִי וְאַרְאֵלִי׃ יז וּבְנֵי
אָשֵׁר יִמְנָה וְיִשְׁוָה וְיִשְׁוִי וּבְרִיעָה וְשֶׂרַח אֲחֹתָם וּבְנֵי בְרִיעָה
חֶבֶר וּמַלְכִּיאֵל׃ יח אֵלֶּה בְּנֵי זִלְפָּה אֲשֶׁר־נָתַן לָבָן לְלֵאָה
בִּתּוֹ וַתֵּלֶד אֶת־אֵלֶּה לְיַעֲקֹב שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה נָפֶשׁ׃ יט בְּנֵי
רָחֵל אֵשֶׁת יַעֲקֹב יוֹסֵף וּבִנְיָמִן׃ כ וַיִּוָּלֶד לְיוֹסֵף בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם אֲשֶׁר יָלְדָה־לוֹ אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אֹן אֶת־
מְנַשֶּׁה וְאֶת־אֶפְרָיִם׃ כא וּבְנֵי בִנְיָמִן בֶּלַע וָבֶכֶר וַאֲשְׁבֵּל
גֵּרָא וְנַעֲמָן אֵחִי וְרֹאשׁ מֻפִּים וְחֻפִּים וָאָרְד׃ כב אֵלֶּה בְּנֵי
רָחֵל אֲשֶׁר יֻלַּד לְיַעֲקֹב כָּל־נֶפֶשׁ אַרְבָּעָה עָשָׂר׃ כג וּבְנֵי־
דָן חֻשִׁים׃ כד וּבְנֵי נַפְתָּלִי יַחְצְאֵל וְגוּנִי וְיֵצֶר וְשִׁלֵּם׃
כה אֵלֶּה בְּנֵי בִלְהָה אֲשֶׁר־נָתַן לָבָן לְרָחֵל בִּתּוֹ וַתֵּלֶד אֶת־
אֵלֶּה לְיַעֲקֹב כָּל־נֶפֶשׁ שִׁבְעָה׃ כו כָּל־הַנֶּפֶשׁ הַבָּאָה לְיַעֲקֹב
מִצְרַיְמָה יֹצְאֵי יְרֵכוֹ מִלְּבַד נְשֵׁי בְנֵי־יַעֲקֹב כָּל־נֶפֶשׁ שִׁשִּׁים
וָשֵׁשׁ׃ כז וּבְנֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר־יֻלַּד־לוֹ בְּמִצְרַיִם נֶפֶשׁ שְׁנָיִם כָּל־
הַנֶּפֶשׁ לְבֵית־יַעֲקֹב הַבָּאָה מִצְרַיְמָה שִׁבְעִים׃ ס
ששי כח וְאֶת־יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו אֶל־יוֹסֵף לְהוֹרֹת לְפָנָיו
גֹּשְׁנָה וַיָּבֹאוּ אַרְצָה גֹּשֶׁן׃ כט וַיֶּאְסֹר יוֹסֵף מֶרְכַּבְתּוֹ וַיַּעַל
לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל אָבִיו גֹּשְׁנָה וַיֵּרָא אֵלָיו וַיִּפֹּל עַל־צַוָּארָיו

כצ"ל במקף • מ"ש ר ש"י

לים מזרע תמלס"יולדת נקבה : שלשים
ושלש• ובפרקן לי לתם מולמ מלמ ל"ב מלמ
זו ויכבד בין החומות מלמ מלמ ל"ב מלמ
מגל• אחר ילדם לוטם לוטי במלרים לידקם
במלרים ואין סורתה במלרים: (יט) בני רחל
אשת יעקב• ובכולן לא נאמר בהן אבת אלא
שהיתה עיקרו של בית : (כו) כל הנפש
הבאה ליעקב• שיצאו מתרן בגין לבא
למלרים ואין סבלה זו ל' עבר אלא ל' סוף כמו
(אסתר ב) בערב היא באה וכמו והיה ראל
בתו באה עם הלאן לפיכך טעמו למטה כאלו־ף
לפי שבשילהו לבוא מתרן בגין לא היו אלא
ששים ושם• והבני כל הנפש לבית יעקב הבאה
מלרימה שבעים נפש הוא לשון עבר לפיכך
טעמו למעלה בני"ם לפי שמשבחו שם היו
שבעים שמלאו שם יוסף וכני בניו ותוספת
נפש

וְחַגִּי שׁוּנִי וְאֶצְבּוֹן עֵרִי וַאֲרוֹדִי וְאַרְאֵלִי׃ יז וּבְנֵי אָשֵׁר יִמְנָה וְיִשְׁוָה
וְיִשְׁוִי וּבְרִיעָה וְשֶׂרַח אֲחָתְהוֹן וּבְנֵי בְרִיעָה חֶבֶר וּמַלְכִּיאֵל׃ יח אִלֵּין
בְּנֵי זִלְפָּה דִּיהַב לָבָן לְלֵאָה בְּרַתֵּהּ וִילִידַת יָת־אִלֵּין לְיַעֲקֹב שֵׁית
עֲשַׂרֵי נַפְשָׁא׃ יט בְּנֵי רָחֵל אִנְתַּת יַעֲקֹב יוֹסֵף וּבִנְיָמִן׃ כ וְאִתְיְלִידוּ
לְיוֹסֵף בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם דִּילִידַת־לֵהּ אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פָּרַע רַבָּא
דְּאוֹן יָת־מְנַשֶּׁה וְיָת־אֶפְרָיִם׃ כא וּבְנֵי בִנְיָמִן בֶּלַע וָבֶכֶר וְאַשְׁבֵּל
גֵּרָא וְנַעֲמָן אֵחִי וְרֹאשׁ כְּפִים וְחֻפִּים וָאָרְד׃ כב אִלֵּין בְּנֵי רָחֵל
דְּאִתְיְלִידוּ לְיַעֲקֹב כָּל־נַפְשָׁא אַרְבְּעָה עֲשַׂר׃ כג וּבְנֵי־דָן חֻשִׁים׃
כד וּבְנֵי נַפְתָּלִי יַחְצְאֵל וְגוּנִי וְיֵצֶר וְשִׁלֵּם׃ כה אִלֵּין בְּנֵי בִלְהָה
דִּיהַב לָבָן לְרָחֵל בְּרַתֵּהּ וִילִידַת יָת־אִלֵּין לְיַעֲקֹב כָּל־נַפְשָׁא שַׁבְעָא׃
כו כָּל־נַפְשָׁא דְּעָלָא לְיַעֲקֹב לְמִצְרַיִם נָפְקֵי יַרְכֵּהּ בַּר מִנְּשֵׁי בְנֵי־יַעֲקֹב
כָּל־נַפְשָׁתָא שִׁתִּין וְשִׁית׃ כז וּבְנֵי יוֹסֵף דִּי־אִתְיְלִידוּ־לֵהּ בְּמִצְרַיִם
נַפְשָׁתָא תְּרֵין כָּל־נַפְשָׁתָא לְבֵית־יַעֲקֹב דְּעָלוּ לְמִצְרַיִם שַׁבְעִין׃
כח וְיָת־יְהוּדָה שְׁלַח קֳדָמוֹהִי לְוָת־יוֹסֵף לְפַנָּאָה קֳדָמוֹהִי לְגֹשֶׁן וַאֲתוֹ
לְאַרְעָא דְּגֹשֶׁן׃ כט וְאַסְגֵּים יוֹסֵף רְתִכּוֹהִי וּסְלִיק לְקַדְמוּת יִשְׂרָאֵל

ר ש ב"ם

ל"נ עם יעקב • ורבותינו פי' זו יוכבד
שנולדה בין החומות : (כו) יוצאי ירכו
הבאים מצרימה כל נפש ששים ושש •
כי יעקב שהוא מחשבון של שלשים
ר ש"י
לסם יוכבד בין החומות • (וט') בגיהור לת"ש
ומסם תמלא לרוות ממאוכ כר"ו) • ולדברי
הלומר התומות נולדו עם הבנים לריכים לתנ
לומר ממתו ר לפי ירידתן למלרים שהרי לא
נמנו כאן: (מלאתי בוקרא רבה עבו הם
נפשות ש היו לו והבתוב קורא לוהן נפשות
ביהו ל' רבים לפי שהיו עובדין לאלהות הרבה •
יעקב שבעים היו לו והבתוב קורא לוהן נפש
לפי שהיו עובדים לאל אחד: (כח) להורות
לפניו • כתרגומו לפנות לו מקום ולהורות היאך
יסיבב בה: לפניו • קודם שיגיע לבם • ומ"א להורות לפניו להקן לו בית המדרש ת שמסם
הגלה הולאה: (כט) ויאסור יוסף מרכבתו• הוא עלמו לסר את הסוסים למרכבה א להודיע
לבבוד אביו: וירא אליו • יוסף מראה ב אל אביו: ויבך על צוארין עוד • לשון הרבות
בכיה וכן (לעיל נד) כי לא על אים ישיש עוד לשון רבויהוא אינו אם עניו עילות מוספות
על

ושלש של לאה אינו בכלל יוצאי ירכו כי
יוצאי ירכו לא היו כי אם ששים ותשע
וכן אמר משה בשבעים נפש ירדו
אבותיך מצרימה שיעקב ובניו היו
שפתי חכמים
ולמה הס"ב גבי שהול הכנעניות יותר מבנותיו ולמ"ר
שהם כל אחד מולדם תלומה עמו ולוהן אחיות היו
מיהתין ל"ב לא הכ"ל הנעניות הלל ומהבדן בן דיהה וכו'
ובשחה מקורן לתרוייהו: ר מהרש"ל • דאל"ב לאה לא
תבב לוהן בתבנו שהר בנים ולכך לאמר אתו ואלו
נשים הנריות הם ואינן בכלל יולאי ירך יעקב והבתוב
מפרש בעלמו הטעם: ש בהבתיב בפ' ויאלת ויקח עבו
וגו' ולם כל נפשות ביתו • ול"ל דטעות יש בדבר"ל ולכל
נפשות עבו לא היו אלא תמבה ומבהדבם מבנה שבם
ול"ע: ת ר"ל מדבתיב לבורת חסר ו"ו שבים ים בו
לוהיות תורה: א דאל"ב ויולבב בפרבבתו מבנה"ל:
ב מהרש"ל • דאין ראיה לומר שיעקב מלאה ליוסף שהרי

יַבֵּךְ׃ עַל־צַוָּארָיו עוֹד׃ לוַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף אָמוּתָה
הַפָּעַם אַחֲרֵי רְאוֹתִי אֶת־פָּנֶיךָ כִּי עוֹדְךָ חָי׃ לאוַיֹּאמֶר
יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו וְאֶל־בֵּית אָבִיו אֶעֱלֶה וְאַגִּידָה לְפַרְעֹה
וְאֹמְרָה אֵלָיו אַחַי וּבֵית־אָבִי אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בָּאוּ אֵלָי׃
לבוְהָאֲנָשִׁים רֹעֵי צֹאן כִּי־אַנְשֵׁי מִקְנֶה הָיוּ וְצֹאנָם וּבְקָרָם
וְכָל־אֲשֶׁר לָהֶם הֵבִיאוּ׃ לגוְהָיָה כִּי־יִקְרָא לָכֶם פַּרְעֹה
וְאָמַר מַה־מַּעֲשֵׂיכֶם׃ לדוַאֲמַרְתֶּם אַנְשֵׁי מִקְנֶה הָיוּ עֲבָדֶיךָ
מִנְּעוּרֵינוּ וְעַד־עַתָּה גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־אֲבֹתֵינוּ בַּעֲבוּר תֵּשְׁבוּ
בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן כִּי־תוֹעֲבַת מִצְרַיִם כָּל־רֹעֵה צֹאן׃ מז אוַיָּבֹא
יוֹסֵף וַיַּגֵּד לְפַרְעֹה וַיֹּאמֶר אָבִי וְאַחַי וְצֹאנָם וּבְקָרָם וְכָל־
אֲשֶׁר לָהֶם בָּאוּ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וְהִנָּם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן׃ בוּמִקְצֵה
אֶחָיו לָקַח חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים וַיַּצִּגֵם לִפְנֵי פַרְעֹה׃ גוַיֹּאמֶר
פַּרְעֹה אֶל־אֶחָיו מַה־מַּעֲשֵׂיכֶם וַיֹּאמְרוּ אֶל־פַּרְעֹה רֹעֵה
צֹאן עֲבָדֶיךָ גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־אֲבוֹתֵינוּ׃ דוַיֹּאמְרוּ אֶל־פַּרְעֹה
לָגוּר בָּאָרֶץ בָּאנוּ כִּי־אֵין מִרְעֶה לַצֹּאן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ כִּי־
כָבֵד הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְעַתָּה יֵשְׁבוּ־נָא עֲבָדֶיךָ בְּאֶרֶץ

שפתי חכמים

יעקב לא סלר לרחוק לו הלא לראותו סלר ועוד שכלר למלרים לגור שם חבל יוסף כלר לקראתו לרחוק לו לגיבו׃ ג רש״י מפרש דכסוק שכניה מי לא פל לים ישים עוד דפסוק זה קלי כשהקב״ה נפרע מן הרשעים לוט נפרע מסם יותר ממה שחטלו דכיון לוט שם עליו וכו׳ ד מקשים כשולת דלמה היה עומד ומתפלל׳ וע״ל דהה אומרו רש״ל לשור לעבור לפני המתפלל כדי שלא יבטל טובתו וכ״ם יוסף היה נפל על פלהו שמא יבטל יעקב׳ אבל ק״ם עיקר הכוונה הוא בפסוק ראשון דהוה עיקר קבלת פול מלכות שמים והוה נפל עליו לאחר שקרא פסוק ראשון׳ וה״ם יוסף לפה לא קרא ג״כ את שמע וי״ל דיוסף היה עוסק במלות בכוד לבוא ועוסק במלוה פטור מן המלוה׳ ופי״ל דיוסף היה פוסר עלמו בפסוק ראשון מפני שהיה טרוד בהתעסקו שמע ישראל וגו׳ אה הוא ק״ם על ר׳ יהודה הנשיא מפני שהיה טרוד בנרופא עם המלמידים׃ הה לעמר

אֲבוּהִי לְגֹשֶׁן וְאִתְגְּלִי לַהּ וּנְפַל עַל־צַוְּרָהּ וּבְכָא עַל־צַוְּרָהּ עוֹד׃
לוַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף אִלּוּ־אֲנָא מְית זְמְנָא־הָדָא מְמַנְחַם־אֲנָא בְּתַר
דַּחֲזֵיתִי יָת־אַפָּיךְ אֲרֵי עַד־כְּעַן אִתְּ־קַיָּם׃ לאוַאֲמַר יוֹסֵף לַאֲחוֹהִי
וּלְבֵית אֲבוּהִי אֶסַּק וְאֲחַוֵּי לְפַרְעֹה וְאֵימַר לַהּ אַחַי וּבֵית־אַבָּא דִּי
בְאַרְעָא־דְכְנָעַן עֲלוּ לְוָתִי׃ לבוּגְבְרַיָּא רָעֵי עָנָא אֲרֵי־גְבְרֵי מְרֵי־גֵיתֵי
הֲווּ וְעָנְהוֹן וְתוֹרְהוֹן וְכֹל־דִּי לְהוֹן אֵיתְיָאוּ׃ לגוַיְהֵי אֲרֵי־יִקְרֵי לְכוֹן
פַּרְעֹה וַיֵּימַר מָה־עוֹבְדֵיכוֹן׃ לדוַתֵּימְרוּן גְּבְרֵי מְרֵי־גֵיתֵי הֲווּ עַבְדָּךְ
מֵעוּלְמָנָא וְעַד־כְּעַן אַף־אֲנַחְנָא אַף אֲבָהָתָנָא בְּדִיל דִּי־תֵיתְבוּן
בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן אֲרֵי־בְעִירָא דְמִצְרָאֵי דְחָלִין לַהּ כָּל־רָעֵי עָנָא׃ אוַאֲתָא
יוֹסֵף וְחַוִּי לְפַרְעֹה וַאֲמַר אַבָּא וְאַחַי וְעָנְהוֹן וְתוֹרְהוֹן וְכֹל־דִּי לְהוֹן אֲתוֹ
מֵאַרְעָא דְכְנָעַן וְהָא־אִנּוּן בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן׃ בוּמִקְצַת מִן־אָחוֹהִי דְּבַר
חַמְשָׁא גְּבְרִין וַאֲקִימִנּוּן קֳדָם פַּרְעֹה׃ גוַאֲמַר פַּרְעֹה לַאֲחוֹהִי מָה־
עוֹבְדֵיכוֹן וַאֲמָרוּ לְפַרְעֹה רָעֵי עָנָא עַבְדָּךְ אַף־אֲנַחְנָא אַף־אֲבָהָתָנָא׃
דוַאֲמָרוּ לְוַת־פַּרְעֹה לְאִתּוֹתָבָא בְּאַרְעָא אֲתֵינָא אֲרֵי־לֵית רַעְיָא לְעָנָא

רש״ם

שבעים׃ (כט) עוד׃ הרבה כדכתיב כי לא על איש ישים עוד׃ (לב) והאנשים רועי צאן׃ כל זה אמר יוסף לפרעה׃ (לד) כי תועבת מצרים׃ נבזים היו בעיניהם כל רועי הצאן כי מאוס הצאן בעיניהם בין לאכילה בין לזבח כדכתיב הן נזבח את תועבת מצרים וגו׳׃ (לו) לגור בארץ׃ ולא מתוך חוסר מזון אלא בשביל מרעה לצאנינו׃ כל זה

רש״י

(לו) והאנשים רועי צאן וגו׳׃ (לד) בעבור תשבו בארץ גשן׃ והיה לריבכם לכם שהיה ארץ מרעה וכשתאמרו לו אתם אתם רקיקין ממלאכה אחת ירחיקכם מעליו ויושיבכם שם׃ כי תועבת מצרים וכו׳׃ לפי שהם לכם לגזלות׃ (ב) ומקצה אחיו׃ מן הפחותים שבהם לגבוהים שהיו גבוהים גבוהים שאם ילאה אותם גבוהים יעשה אותם אנשי מלחמתו׃ ואלה הם הראוים במעון לוי׃ ישבכר וגימון׃ אותן שלא כפל משה במותן כשברכן׃ אבל במות כגבוהים כפל׃ וזאת ליהודה ויאמר שמע ס׳ קול יהודה׃ ולגד אמר ברוך מרחיב גד׃ ולנפתלי אמר נפתלי׃ ולדן אמר דן׃ וכן לזבולן וכן לאשר׃ זהו לשון כ״ר שהיא תגדת מ״א אבל בגמ׳ בבלית שלנו (ב״ק לב) מלינו שאותן שבכל משה במותן הם שהגשים ואותן שהיא לפני פרעה ויהודה שהוכפל שמו

שפתי חכמים

לא שבקש לשות מלחתר שזכה לראות פניו כפי המוכן ממנו לחדרכה מלחתר שזכה לראות פניו ולהיו לשתפלל שתיים כדי לשמות עם בנו יומי עמיין׃ ו דשמו של רש״י שלא תאמר טוליל ובשיב והאנשים רועי צאן וגו׳ שבבר לאנשי נפשיה הוא ולאחיו אמר בן והאנשים וגו׳ ר״ל אנשים אחרים אבל לא לפרעה לכך פי׳ ועוד אומר לו דבר אחר והאנשים וגו׳ ודיוק מבבל ל׳ והגידה והאמרה׃ ז לפי שהם יודעים שברועים רועי כלאן יודעין הויתן לפי שהם ממיד אלון טילכי יודעין אחין בכן ממש טילכי שואלים כל רועי צאן׃ ח״ל לשון הוצאה שבקלת הוא ל׳ עבודת הוכים לאומר שהמלריים הוכיים כבוד גדול רועי צאן והם מחבים בעיניהם בעבודת הוכים עלמם

גֹּשֶׁן׃ ה וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ וְאַחֶיךָ בָּאוּ
אֵלֶיךָ׃ ו אֶרֶץ מִצְרַיִם לְפָנֶיךָ הִוא בְּמֵיטַב הָאָרֶץ הוֹשֵׁב
אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אַחֶיךָ יֵשְׁבוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וְאִם־יָדַעְתָּ וְיֵשׁ־
בָּם אַנְשֵׁי־חַיִל וְשַׂמְתָּם שָׂרֵי מִקְנֶה עַל־אֲשֶׁר־לִי׃ ז וַיָּבֵא
יוֹסֵף אֶת־יַעֲקֹב אָבִיו וַיַּעֲמִדֵהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב
אֶת־פַּרְעֹה׃ ח וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יַעֲקֹב כַּמָּה יְמֵי שְׁנֵי חַיֶּיךָ׃
ט וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־פַּרְעֹה יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרַי שְׁלֹשִׁים וּמְאַת
שָׁנָה מְעַט וְרָעִים הָיוּ יְמֵי שְׁנֵי חַיַּי וְלֹא הִשִּׂיגוּ אֶת־יְמֵי
שְׁנֵי חַיֵּי אֲבֹתַי בִּימֵי מְגוּרֵיהֶם׃ י וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב אֶת־פַּרְעֹה
וַיֵּצֵא מִלִּפְנֵי פַרְעֹה׃ שביעי יא וַיּוֹשֶׁב יוֹסֵף אֶת־אָבִיו וְאֶת־
אֶחָיו וַיִּתֶּן לָהֶם אֲחֻזָּה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּמֵיטַב הָאָרֶץ בְּאֶרֶץ
רַעְמְסֵס כַּאֲשֶׁר צִוָּה פַרְעֹה׃ יב וַיְכַלְכֵּל יוֹסֵף אֶת־אָבִיו
וְאֶת־אֶחָיו וְאֶת כָּל־בֵּית אָבִיו לֶחֶם לְפִי הַטָּף׃ יג וְלֶחֶם אֵין
בְּכָל־הָאָרֶץ כִּי־כָבֵד הָרָעָב מְאֹד וַתֵּלַהּ אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶרֶץ
כְּנַעַן מִפְּנֵי הָרָעָב׃ יד וַיְלַקֵּט יוֹסֵף אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא

שפתי חכמים

מ"ה ויבא לוהן כמיטב כתרן: ח כל לוהן מ' שנה שסיו ישלחל נמדבר סיו עלמיתיו כל יהודה מגולגלין בלהרן ומו' וכגילוו רש"י בחלק הכרכם: ט ר"ל לון חיל זה לשון הסידות לו לשון ממון: י מדמתיב ויעש לון עבדיך ונינו שנה אמרו לפרשה הנה שהם רועי לון והלי מקנה הנמיב בקנה ג"כ קלי על לון: כ זה כוח המנדם הנתומה וכוח כמו ד"ח שיבתך כוח כרכם מעם כמו המסין כוסף הלפי' המלון לוו ברכם מעם כוח הנה הלפי' כל הנעטרים מיטנים רשות ופ"ם פריך ומה ברכה ברכו: ה"ג הכל פי' ה' כוח דברכם מעם כוח דרך כל הנעטרים מלפני הבנים מנרכן חוזן ר"ל

ר ש"י

לא הוכסל מכוס הנשום הנה טעם יש כדבר הכדאיתא בב"ק ובכריתות דסכסי בוזאת הכרכם שיעו כמו בגמרא שלמו: (ו) אנשי חיל בקיאין בחומרין מ לגרשות לון: על אשר לי. על לון לי: (ז) ויברך יעקב. היא בחיות שלוב כדרך כל הנלאים לפני המלכים לפרקים שלודי"ר בלעז (פריסאן): (ט) שני מגורי. ימי גרותי כל ימי חייתי גר בארץ: ולא השיגו. כטוכם: (י) ויברך יעקב. כדרך כל הנעטרים מלפני בניו שמברכים לוחם ומה ברכם ברכו בשעה ב מיטים גרגיון לפי שאין ארץ ישראל מיטים מלה ומשקה ומברכהו של יעקב ואילך היה פרעה בא לו מיטים והוא עולה לקראתו ומשקה לה בארץ (נהומא): (יא) רעמסס. מארץ גושן היא: (יב) לפי הטף. לפי

כלכיך

די לְעַבְדָּיךְ אֲרֵי־תַקִּיף בַּכְּנָא בְּאַרְעָא דְכְנָעַן וּכְעַן יֵתְבוּן־כְּעַן עַבְדָּיךְ
בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן׃ ה וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף לְמֵימַר אֲבוּךְ וַאֲחָיְךָ אֲתוּ
לְוָתָךְ׃ ו אַרְעָא דְמִצְרַיִם קֳדָמָךְ הִיא בִּרְשַׁפִּיר בְּאַרְעָא אוֹתֵיב יָת־
אֲבוּךְ וְיָת־אַחָיְךָ יֵתְבוּן בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן וְאִם־יָדַעְתְּ וְאִית־בְּהוֹן גְּבָרִין־
דְּחַיְלָא וּתְמַנְּנוּן רַבָּנֵי גֵיתֵי עַל־דִּי־לִי׃ ז וְאֵיתִי יוֹסֵף יָת־יַעֲקֹב
אֲבוּהִי וַאֲקִימֵנֵהּ קֳדָם פַּרְעֹה וּבְרִיךְ יַעֲקֹב יָת־פַּרְעֹה׃ ח וַאֲמַר פַּרְעֹה
לְיַעֲקֹב כַּמָּה יוֹמֵי שְׁנֵי חַיָּךְ׃ ט וַאֲמַר יַעֲקֹב לְפַרְעֹה יוֹמֵי שְׁנֵי
תוֹתְבוּתִי כְּאָה וּתְלָתִין שְׁנִין זְעִירִין וּבִישִׁין הֲווֹ יוֹמֵי שְׁנֵי חַיַּי וְלָא
אַדְבִּיקוּ יָת־יוֹמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אֲבָהָתַי בְּיוֹמֵי תוֹתְבוּתְהוֹן׃ י וּבְרִיךְ
יַעֲקֹב יָת־פַּרְעֹה וּנְפַק מִן־קֳדָם פַּרְעֹה׃ יא וְאוֹתֵיב יוֹסֵף יָת־אֲבוּהִי
וְיָת־אָחוֹהִי וִיהַב לְהוֹן אַחֲסָנָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּרִשַׁפִּיר בְּאַרְעָא
בְּאַרְעָא דְרַעְמְסֵס כְּמָא־דִי פַקִּיד פַּרְעֹה׃ יב וְזָן יוֹסֵף יָת־אֲבוּהִי וְיָת־
אָחוֹהִי וְיָת־כָּל־בֵּית אֲבוּהִי לַחְמָא לְפוּם טַפְלָא׃ יג וְלַחְמָא לֵית
בְּכָל־אַרְעָא אֲרֵי־תַקִּיף כַּפְנָא לַחֲדָא וְאִשְׁתַּלְהֵי עַמָּא־דְאַרְעָא
דְמִצְרַיִם וְעַמָּא־דְאַרְעָא דְכְנָעַן מִן־קֳדָם כַּפְנָא׃ יד וְלַקִּיט יוֹסֵף יָת־
כָּל־כַּסְפָּא דְאִשְׁתְּכַח בְּאַרְעָא־דְמִצְרַיִם וּבְאַרְעָא דְכְנָעַן בְּעִיבוּרָא

ר ש"י

אמרו שלא יאמר פרעה ליקח משל יוסף באו: (ו) אנשי חיל. ראוים לגבורה ולשררה כמו אשת חיל את. ואני הצעיר מצאתי תרגום שרי מקנה רבני חילא לפירוש רבינו: (ט) מעט ורעים. לפי שנראה יעקב בעיניו זקן יותר מדאי ששאל לו כמה ימי שני חייך השיב לו יעקב מעט הם אבל רעים הם ולכך אני נראה בעיניך זקן יותר מדאי: (יג) ותלה. כמו ותכה מכעש עיני. הה"א עיקר לפיכך מפיק ה"א וכן נגה אור: ארץ מצרים וארץ כנען. אבל הרחוקות יותר מארץ כנען לא היו באים לארץ מצרים כי רחוקות יותר מדאי או שבא לא היה

בעל הטורים

כחלבים: (ן) ויעמדהו. ב' במסרים כמו ואיתך (פרשת פנחס) ויעמדהו לפני אלעזר הכהן. ובמיסם הסרים לפי בשעבר היה זקן והיו ליקנין לשומרו כדי שיוכל לעמוד גם יהושע היה מתכנים בשעבר מעקיב לפני משה ושיה יולא ממשה אמלא יעמידהו והיו לריקים לם ממנו ולכן הסרים שלא היתה עמידתם עליומה: (יא) במיטב הארץ. בגימ' בוכן: ומאחז. ב' במס' הנה אחדה ומאחז בלהון. מלמד שהיו אחוזים ובריח על הלחי כחיילים והיו שמח כמוכים ומוגתים בלהנו

שפתי חכמים

בהכה מעם ופ"ז קלי ומה ברכה ברכו: ל כלומר דרך הנעם הוא לברך הלחם שלא לגוהך ולאחר שלא לפי לוהך הנעם שדרכן לברך הלחם שלא לגוהך ולאחר שלא לפי לוהך שכן שלגלו לפי הלוהך לפני ביתם: מ הרמיון שהיה הלאומה דהא מבאת יעקב לפלרים הלא הרעב הרים קודם שבא יעקב ופ"ב דתוהר לתחלת מני הרעב הרים קודם שבא יעקב לפלרים: נ שהה"ל הוא תפוחם הכל"ף מי לוהעיום

בְּאֶרֶץ־מִצְרַיִם וּבְאֶרֶץ כְּנָעַן בַּשֶּׁבֶר אֲשֶׁר־הֵם שֹׁבְרִים
וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־הַכֶּסֶף בֵּיתָה פַּרְעֹה: טו וַיִּתֵּם הַכֶּסֶף מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם וּמֵאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ כָל־מִצְרַיִם אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר
הָבָה־לָּנוּ לֶחֶם וְלָמָּה נָמוּת נֶגְדֶּךָ כִּי אָפַס כָּסֶף: טז וַיֹּאמֶר
יוֹסֵף הָבוּ מִקְנֵיכֶם וְאֶתְּנָה לָכֶם בְּמִקְנֵיכֶם אִם־אָפַס כָּסֶף:
יז וַיָּבִיאוּ אֶת־מִקְנֵיהֶם אֶל־יוֹסֵף וַיִּתֶּן לָהֶם יוֹסֵף לֶחֶם
בַּסּוּסִים וּבְמִקְנֵה הַצֹּאן וּבְמִקְנֵה הַבָּקָר וּבַחֲמֹרִים וַיְנַהֲלֵם
בַּלֶּחֶם בְּכָל־מִקְנֵהֶם בַּשָּׁנָה הַהִוא: יח וַתֵּתֹם הַשָּׁנָה הַהִוא
וַיָּבֹאוּ אֵלָיו בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא נְכַחֵד מֵאֲדֹנִי כִּי
אִם־תַּם הַכֶּסֶף וּמִקְנֵה הַבְּהֵמָה אֶל־אֲדֹנִי לֹא נִשְׁאַר לְפָנֵי
אֲדֹנִי בִּלְתִּי אִם־גְּוִיָּתֵנוּ וְאַדְמָתֵנוּ: יט לָמָּה נָמוּת לְעֵינֶיךָ
גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־אַדְמָתֵנוּ קְנֵה־אֹתָנוּ וְאֶת־אַדְמָתֵנוּ בַּלָּחֶם
וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְאַדְמָתֵנוּ עֲבָדִים לְפַרְעֹה וְתֶן־זֶרַע וְנִחְיֶה
וְלֹא נָמוּת וְהָאֲדָמָה לֹא תֵשָׁם: כ וַיִּקְן יוֹסֵף אֶת־כָּל־
אַדְמַת מִצְרַיִם לְפַרְעֹה כִּי־מָכְרוּ מִצְרַיִם אִישׁ שָׂדֵהוּ כִּי
חָזַק עֲלֵהֶם הָרָעָב וַתְּהִי הָאָרֶץ לְפַרְעֹה: כא וְאֶת־הָעָם
הֶעֱבִיר אֹתוֹ לֶעָרִים מִקְצֵה גְבוּל־מִצְרַיִם וְעַד־קָצֵהוּ: כב רַק
אַדְמַת הַכֹּהֲנִים לֹא קָנָה כִּי חֹק לַכֹּהֲנִים מֵאֵת פַּרְעֹה וְאָכְלוּ

שפתי חכמים

ר ש"י

שברים. מתנין לו ס"ת בכסף: (מו) אפס. כתרגומו סגיס: (יז) וינהלם. כמו וינהגם ודומה לו (ישעי' נח) אין מנהל לה (תנים כג) על מי ממומות ינהלנו: (יח) בשנה השנית. שעת נמי הרעב: כי אם תם הכסף וגו'. כי אחר תם הכסף והמקנה עובה הכל אל יד אדוני: בלתי אם גויתנו. כמו אם לא ס"ת גויתנו (ס"ג רמ"ם וכן בדפוס ישן ועיין

דִּי־אִנּוּן זַבְנִין וַאֲיָתִי יוֹסֵף יָת־כַּסְפָּא לְבֵית־פַּרְעֹה: טו וּשְׁלִים כַּסְפָּא
מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם וּמֵאַרְעָא דִכְנַעַן וַאֲתוֹ כָל־מִצְרָאֵי לְוָת־יוֹסֵף לְמֵימַר
הַב־לָנָא לַחֲמָא וְלָמָה נְמוּת קֳדָמָךְ אֲרֵי שְׁלִים כַּסְפָּא: טז וַאֲמַר
יוֹסֵף הָבוּ גֵיתֵיכוֹן וְאֶתֵּן לְכוֹן בְּגֵיתֵיכוֹן אִם־שְׁלִים כַּסְפָּא: יז וְאַיְתִיוּ
יָת־גֵּיתֵיהוֹן לְוָת־יוֹסֵף וְיָהַב לְהוֹן יוֹסֵף לַחֲמָא בְּסוּסְוָתָא וּבְגֵיתֵי
עָנָא וּבְגֵיתֵי תּוֹרִין וּבְחַמָּרִין וְזָנְנוּן בְּלַחְמָא בְּכָל־גֵּיתֵיהוֹן בְּשַׁתָּא
הַהִיא: יח וּשְׁלִימַת שַׁתָּא הַהִיא וַאֲתוֹ לְוָתֵהּ בְּשַׁתָּא תְנְיָתָא וַאֲמְרוּ
לֵהּ לָא־נְכַסֵּי מִן־רְבּוֹנִי אֱלָהִין שְׁלִים כַּסְפָּא וְגֵיתֵי בְעִירָא לְוָת־רְבּוֹנִי
לָא אִשְׁתְּאַר קֳדָם רְבּוֹנִי אֱלָהִין גְּוִיתָנָא וְאַרְעָנָא: יט לְמָה נְמוּת
לְעֵינָיךְ אַף־אַנַחְנָא אַף־אַרְעָתָנָא קְנֵי־יָתָנָא וְיָת־אַרְעָתָנָא בְּלַחְמָא
וּנְהֵי אֲנַחְנָא וְאַרְעָתָנָא עַבְדִין לְפַרְעֹה וְהַב־בַּר־זְרָעָא וְנֵיחֵי וְלָא
נְמוּת וְאַרְעָתָנָא לָא תְבוּר: כ וְקְנָא יוֹסֵף יָת־כָּל־אַרְעָא דְמִצְרַיִם
לְפַרְעֹה אֲרֵי־זַבְּנוּ מִצְרָיִם גְּבַר חַקְלֵהּ אֲרֵי־תְקֵיף עֲלֵיהוֹן כַּפְנָא
וַהֲוַת אַרְעָא לְפַרְעֹה: כא וְיָת־עַמָּא אַעְבַּר יָתֵהּ מִקְרֵי־לְקָרֵי מִסְיָפֵי
תְּחוּם־מִצְרַיִם וְעַד־סוֹפֵהּ: כב לְחוֹד אַרְעָא דְכַהֲנֵיָא לָא זַבֵּן אֲרֵי
חֻלָּקָא לְכַהֲנֵיָא מִלְּוָת פַּרְעֹה וְאָכְלִין יָת־חֻלְקְהוֹן דִּיהַב לְהוֹן פַּרְעֹה

ר ש ב"ם

שם רעב גדול כל כך: (כא) העביר אותו לערים. כמו שעשה סנחרב כדכתיב אל

ר ש"י

בג"ל מ"ב גוכסא מ"ס: (יט) ותן זרע. לזרוע האדמה צ"ל ע"פ שאמר יוסף ושוד המם מים אחר מן הרים וקיר מכיון שבא יעקב למצרים בלה ברכה לרגליו והתחילו לזרוע וכלה הרעב קובן שמיו בתוספתא דכוטה: לא תשם. לא תהא שממה. לא תבור לשון שדה בור שאינו חרוש: (כ) ותהי הארץ לפרעה. קניה ר"ל: (כא) ואת העם העביר. יוסף מעיר לעיר ש"לזכון שאין לסם עוד חלק בארץ וזכויב על עיר זו בתנכתה. ולא הולרך הכתוב לכתוב זאת אלא לודיעך שכאו של יוסף שנתכוון להסיר הרפה מעל אחיו שלא יהיו קוריין אותם גולים (חולין ס): מקצה גבול מצרים וגו'. כן עשה לכל העמים אחר המלכות מלרים ת מקלה גבולה ועד קלה גבולה: (כב) הכהנים. הקומרים כל לשון כהן משרת לאלהות א תון מאותן שהם לי גחלה כמו הכן מדין כהן און:

ארץ כארצכם כדי שלא יטענו כח חזקה איש איש בארצו לאחר מכירה:

שפתי חכמים

וגם לשון לא שהרי לא יתקבר עמו מלא אם כ"פ דלעולם לשון לא הוא ומקבת מקומם הוא אם לא גויתנו וזכו שנקנו הם"ל אם לא גויתנו הייתם בלתי ומירתנו אלא גויתנו: צ האל"ב ומן לתם לו כר מבעל"ל: ק וה"ם ה"ב יאמרו שוכף בדאי הוא שהרי הוא שהרי פתר ז' מים יהיה רעב וי"ל דלא כלה הרעב רק במלרים אבל לא בשאר ארלות ובארלותם שבגלעים עולם לקחאנו ידעו שע"י הרכבו אל יעקב הוא: ר' ז' ולא אחת מאכלנו אבל קודם זה כן היה: ש אלא אחאר פרעה הכמוך לו כי הקונה והמעביר ובניהן אבל הכל יוסף היה: ת פי' אלא אחאר דוקא מקלה זה היה מחליף לקלה אחאר אבל בחלבא המדינה לא היה מחליף לכך אחר

אֶת־חֻקָּם אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם פַּרְעֹה עַל־כֵּן לֹא מָכְרוּ אֶת־אַדְמָתָם: כג וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־הָעָם הֵן קָנִיתִי אֶתְכֶם הַיּוֹם וְאֶת־אַדְמַתְכֶם לְפַרְעֹה הֵא לָכֶם זֶרַע וּזְרַעְתֶּם אֶת־הָאֲדָמָה: כד וְהָיָה בַּתְּבוּאֹת וּנְתַתֶּם חֲמִישִׁית לְפַרְעֹה וְאַרְבַּע הַיָּדֹת יִהְיֶה לָכֶם לְזֶרַע הַשָּׂדֶה וּלְאָכְלְכֶם וְלַאֲשֶׁר בְּבָתֵּיכֶם וּלְאֶכֶל לְטַפְּכֶם: מפטיר כה וַיֹּאמְרוּ הֶחֱיִתָנוּ נִמְצָא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי וְהָיִינוּ עֲבָדִים לְפַרְעֹה: כו וַיָּשֶׂם אֹתָהּ יוֹסֵף לְחֹק עַד־הַיּוֹם הַזֶּה עַל־אַדְמַת מִצְרַיִם לְפַרְעֹה לַחֲמֵשׁ רַק אַדְמַת הַכֹּהֲנִים לְבַדָּם לֹא הָיְתָה לְפַרְעֹה: כז וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וַיֵּאָחֲזוּ בָהּ וַיִּפְרוּ וַיִּרְבּוּ מְאֹד:

ק"ו פסוקים • יכלגאל סימן: ומפטירין ביחזקאל סימן לז

כספר תורה אין כאן פסקא כלל כי אם ריווח אות אחת

שפתי חכמים ר ש"י

על הערים וכו' א (נח"י) דס"מ מאמר כאן פרש וגא פ"ו לאיש דבר הוא כאן מסתמא הוא כאן לאלוהים וכ"ש בפרוש כאן לאמר לו כאן לעבודת מזבחים הכל כאן מדין כאן אין שמאיר שם המדינה לו שם הערי שם כאן אין וכאן מדין תרגם רבא דאין דמדיניה ואילו ב גא בשנה ראשונה לבדה: הקשה הרא"ם למה גא פי' אם לעיל גבי וכיר בתבואת שבכל שנה שתי פיה שב לכל הבקורים שאחרי • (נח"י) ילל דכלן מוסת שפיר דקאי אכל הבשים דעל שנה זו בכר אחר כא לשם עיא וכו' וא"כ לדרש בסדר ג"ל אלא ע"כ דלא עשה חוק זה לשנה ראשונה בלבד ובשאר הבשים גא ישלמו איתן

הפטרת ויגש (ביחזקאל סימן לז)

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: וְאַתָּה בֶן־אָדָם קַח־לְךָ עֵץ אֶחָד וּכְתֹב עָלָיו לִיהוּדָה וְלִבְנֵי יִשְׂרָאֵל חֲבֵרוֹ חבריו קרי וְלָקַחְתָּ עֵץ אֶחָד וּכְתַב עָלָיו לְיוֹסֵף עֵץ אֶפְרַיִם וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל חֲבֵרוֹ חבריו קרי: וְקָרֵב אֹתָם אֶחָד אֶל־אֶחָד לְךָ לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ לַאֲחָדִים בְּיָדֶךָ: וְכַאֲשֶׁר יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ בְּנֵי עַמְּךָ לֵאמֹר הֲלוֹא־תַגִּיד לָנוּ מָה־אֵלֶּה לָךְ:

דבר

מצורת ציון פז: ל"ו בנו מעטה; עלו • ר"ל עמו: לקח • שם:

עַל־כֵּן לָא זַבִּינוּ יָת־אַרְעָהוֹן: כג וַאֲמַר יוֹסֵף לְעַמָּא הָא זְבִנִית יָתְכוֹן יוֹמָא־דֵין וְיָת־אַרְעֲכוֹן לְפַרְעֹה הָא־לְכוֹן בַּר־זַרְעָא וְתִזְרְעוּן יָת־אַרְעָא: כד וִיהֵי בְּאָעוֹלֵי־עֲלַלְתָּא וְתִתְּנוּן חַד־מִן־חַמְשָׁא לְפַרְעֹה וְאַרְבַּע חֶלְקִין יְהֵא לְכוֹן לְבַר־זַרְעָא חַקְלָא וּלְמֵיכַלְכוֹן וְלֶאֱנַשׁ בְּבָתֵּיכוֹן וּלְמֵיכַל לְטַפְּלְכוֹן: כה וַאֲמָרוּ קַיְּמְתָּנָא נַשְׁכַּח־רַחֲמִין בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי וּנְהֵי עַבְדִין לְפַרְעֹה: כו וְשַׁוִּי יָתֵהּ יוֹסֵף לְגְזֵרָא עַד־יוֹמָא הָדֵין עַל־אַרְעָא דְמִצְרַיִם דִּיהוֹן־יְהָבִין חַד־מִן־חַמְשָׁא לְפַרְעֹה לְחוֹד אַרְעָא דְכָמְרַיָּא בִּלְחוֹדֵיהוֹן לָא הֲוַת לְפַרְעֹה: כז וִיתֵיב יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן וְאַחְסִינוּ בַהּ וּנְפִישׁוּ וּסְגִיאוּ לַחֲדָא:

בעל הטורים

המלך וזה כוח ושמתם בארמון: (כג) הא • ג' במדבר • הא לכם זרע פ"ש ונתתם המישית לפרעה וחדא מיחזקאל (מז) הא דרכך בראש נתתי פ"ש (וחל מתמונו) זקן כחור ובקולה וטף ובשוס (שם ש') כרי תמצה וחדא דרישלו (כ) הא כדי פרנסה • הכנה • הספא • חספא • כרי תמצה דבריה:

ר ש"י

ולאכול העבדים וספקות ג אחר בנתיכם: טפכם • בנים קטנים: (כה) נמצא חן • לעבוה לנו זאת ד כמו שלמרת: והיינו עבדים לפרעה • להעלות לו המס הזה בכל שנה ה נתן שלא יעבור: (כז) וישב ישראל בארץ מצרים • והיכן נתנו גושן ו שהיא מלאן מגרים: ויאחזו בה • לשון אחוזה: חסלת פרשת ויגש

כתומם דה"ל מה לוכפת ליה אם יזרעו לו אע"פ שבחוק היו לכל שנה וה"ל הוצרך להזהיר שיזרעו כדי שלא יגרע התומם: ג מבוא דכתיב אח"כ בסדרה לעפכם דהיינו בנים קטנים: ד לא שהוא בתחלה אמן שהיו מבקשים למצוא חן מעתה כי אין לו טעם במקום פחד הא"ם: ה לא שיהיו עבדים קטנים לו קנין הגוף דהא מתיב לעיל ויקן יוסף את כל. תרמה מלרים לפרעה הרי שלא קנה רק אדמתם ולא אותם לעבדים: ו (נ"ח) שלא מאמר ויהיו בשתי אלמות במלרים ובגושן:

חסלת פרשת ויגש

הפטרת ויגש

דַּבֵּר אֲלֵהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה אָנִי לֹקֵחַ אֶת־עֵץ יוֹסֵף אֲשֶׁר בְּיַד־אֶפְרַיִם וְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל חֲבֵרוֹ חבריו קרי וְנָתַתִּי אוֹתָם עָלָיו אֶת־עֵץ יְהוּדָה וַעֲשִׂיתִם לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ אֶחָד בְּיָדִי: וְהָיוּ הָעֵצִים אֲשֶׁר תִּכְתֹּב עֲלֵיהֶם בְּיָדֶךָ לְעֵינֵיהֶם: וְדַבֵּר אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה אָנִי לֹקֵחַ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֵּין הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הָלְכוּ־שָׁם וְקִבַּצְתִּי אוֹתָם מִסָּבִיב וְהֵבֵאתִי אוֹתָם אֶל־אַדְמָתָם: וְעָשִׂיתִי אוֹתָם לְגוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ בְּהָרֵי יִשְׂרָאֵל וּמֶלֶךְ אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם לְמֶלֶךְ וְלֹא יִהְיֶה־יהיו קרי עוֹד לִשְׁנֵי גוֹיִם וְלֹא יֵחָצוּ עוֹד לִשְׁתֵּי מַמְלָכוֹת עוֹד: וְלֹא יִטַּמְּאוּ

מצורת ציון יחע • עין תעקה:

יִטַּמְּאוּ עוֹד בְּגִלּוּלֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם וּבְכָל פְּשָׁעֵיהֶם וְהוֹשַׁעְתִּי אוֹתָם
מִכָּל מוֹשְׁבֹתֵיהֶם אֲשֶׁר חָטְאוּ בָהֶם וְטִהַרְתִּי אוֹתָם וְהָיוּ־לִי לְעָם
וָאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים: וְעַבְדִּי דָוִד מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם וְרוֹעֶה אֶחָד
יִהְיֶה לְכֻלָּם וּבְמִשְׁפָּטַי יֵלֵכוּ וְחֻקֹּתַי יִשְׁמְרוּ וַעֲשׂוּ אוֹתָם: וְיָשְׁבוּ עַל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב אֲשֶׁר יָשְׁבוּ־בָהּ אֲבוֹתֵיכֶם וְיָשְׁבוּ
מצודת ציון וכשקוציהם: וכתועבותיהם: ורועה: ר"ל מלכם:

בראשית מז ויחי

כח וַיִּחְיוּ יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְהִי
יְמֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיָּיו שֶׁבַע שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמְאַת
שָׁנָה: כט וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־יִשְׂרָאֵל לָמוּת וַיִּקְרָא לִבְנוֹ לְיוֹסֵף
וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ שִׂים־נָא יָדְךָ תַּחַת
יְרֵכִי וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וֶאֱמֶת אַל־נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם:

שפתי חכמים

א כלומר קבלה היה בידיו מעצמו ע"פ שם: ויחי
היה מחלת פסקא וזה חדא פרשה היא
עם ויגש ובתרא דפרשה כתיבה בעומדה ריוח ס'
חיותיו וכמה טוב סתומה ואין כה ריוח כלל: ב ר"ע
אומר כיום לכם שעבוד מצם תלה לרת כשעבוד מלכיה
מקום מעבדו לו כדאמרינן במס' סוטה בפרק בפה
רב שביו מעבדיהם אותם מתחלה בפה רב וכו': ג וה"ם
לפי מי ח' כי"ל לסתום לקמן בפסיק שמתחל בו שמם
יעקב ולר"ת כי"ל לסתום בפסוק לתחפיו ולגידה לכם
וי"ל דבתחלה בסדרה תימן ניכר הם נסתמה שדרכו
לכתוב נסתם ולא כייתי יודע הדרכות הללו ואלו הוא מוכר
כל שנתיו ובכל מקום מתחנו וכן לעניין גלוי סתרן דמסתמא
לא היה מגלה לכם הקץ הלא סמוך לפיתחו ואלו הוא
מקום מיתתו דמדרש"ש לכן מוכח שפיר מיעוש. ומכרש"ל
כתב דלשעבוד ח' קבה כי"ל לסתום ע' שמות שהרי פרשה
זו לא הזכיר בשעבוד לכן פי' ר"ת ולר"ת קבה כי"ל
לסתום בפרשה בל ויקרא יעקב אל בניו וכו' ולכן לריך
גם לעשות ח': ד דקבה לסה מלמר ימי דמשמע דקריבה קלי לימיה כל"ל ויקרב ישראל לשון ופשרים דאמת
הוא דקריבה קלי לימיה ופי' ונקרבו ונקבלו לימיה: ה דעת רש"י אלא תלמר דבימה יד הוא הבטוחה
ובוכחתו מדכתיב גבי אברהם כמ' חיי שרה ביום מן ידך תחת ירכי וכתיב אחריו והשביעך בכ' הלא בטוחה
ביחיה חבן מלוה ביחיו בשעה בשבע ותש"פ אלא לא סיפה מלוה ולשמוה ומבר המבטח בן מלחברים. רח"ם:
ו לאו דווקא נקט רש"י חסד שעושין עם המתים הלא ר"ל כל כיוכח דאיתיו הלא בשלום גמול לא ממנו שיעמו
מי שיך ביה חסד ולמתם הנה אליעזר ח"ל שיעמו לו דבקה בחסד ואל יעמו לשום תשלום גמול לא ממנו שיעמו
לסם מקנות ר"ם שלמרים לא יעו לסם מקנות ביון שבוחו דחוק מסם וח"ם לפי פירש"י לעיל גבי אליעזר
שבוח חסד של אמת ר"ל שהרי מלינו שבילם יעקב ליוסף על מה שעבנו ע לבוריטו לא"ל. בח"ל ואחי מחפי לר

עָלֶיהָ הַמָּה וּבְנֵיהֶם וּבְנֵי בְנֵיהֶם עַד־עוֹלָם וְדָוִד עַבְדִּי נָשִׂיא לָהֶם
לְעוֹלָם: וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית שָׁלוֹם בְּרִית עוֹלָם יִהְיֶה אוֹתָם וְנָתַתִּים
וְהִרְבֵּיתִי אוֹתָם וְנָתַתִּי אֶת־מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם: וְהָיָה מִשְׁכָּנִי
עֲלֵיהֶם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים וְהֵמָּה יִהְיוּ־לִי לְעָם: וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי
אֲנִי יְהוָה מְקַדֵּשׁ אֶת־יִשְׂרָאֵל בִּהְיוֹת מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם:
מצודת ציון לעולם: עד עולם:

אונקלוס

כח וַחֲיָא יַעֲקֹב בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם שְׁבַע עֲשַׂרֵי שְׁנִין וַהֲוָו יוֹמֵי־יַעֲקֹב
שְׁנֵי חַיּוֹהִי מְאָה וְאַרְבְּעִין וּשְׁבַע שְׁנִין: כט וּקְרִיבוּ יוֹמֵי
יִשְׂרָאֵל לְמֵמַת וּקְרָא לְבַרֵהּ לְיוֹסֵף וַאֲמַר לֵהּ אִם־כְּעַן אַשְׁכַּחִית
רַחֲמִין בְּעֵינָיךְ שַׁוִי־כְעַן יָדָךְ תְּחוֹת יַרְכִּי וְתַעְבֵּד עִמִּי טִיבוּ וּקְשׁוֹט

ר ש ב"ם

ויחי יעקב. (כט) ויקרבו ימי ישראל
למות. כל מקום שאדם חפץ
לצות את בניו צריך לאמר ויקרבו. וכן
ויהי כי זקן יצחק וגו' ויקרא את עשו
וגו' לא ידעתי יום מותי. וכן ויקרבו
ימי דוד למות ויצו את שלמה בנו.
ועיקר התחלת פרשה זו מן ישראל
בארץ מצרים וגו' כי עליו מחובר ויחי
יעקב אלא שלא רצו הקהלות לסיים
פרשת ויגש בותחי הארץ לפרעה וסיימוה
בוישב ישראל: שים נא ידך. כבר

שנע עברים שם מגדל הוא ליוסף כלנו י"ח שנה: ויחי ימי יעקב כל מקום שנאמר ויחי ימי לא הגיע
לימי אבותיו ויחי ימי מתוך ויחי ימי למך וכן כל מקום שנאמר בו קרינה: שנע בנים ואחרנים ומתם שנה מנה
כמעט תחלה מה שלא עשה כן בתחבורה ויאמר מעטים ורעים הזכיר כמעט תחלה ואח"כ שנה
פחות מחביו מאות דמיכה (מלכי"ו ומ"ש בהם"ר) קולם חוס (לא) לו חנה על בקול רחל ואחמר שם אחר המלה
הת אלהיך לא יחיה הכהנו לו ממן יחי"ם שהוא ל"ג מעטעין: (כט) ויקרבו ימי ג' ממסרה. בכח ואיזה גבי
דוד (מ"ח ב') איזה במדרש אחר הקב"ה אחה עשים קש"ח מעמודים (ערב"ש ב"ב דף י"ד שאסף וסיפן ודוחהון
היו בימיו: וזה י"ל שאותם לא קחשיב כי י"ל שכם בעומן הכהנו דבריכם) כפנין שנם יעקב הוכה בשנתו מה היה
ונו מלנו ביחד לא אחה ימלוך אף אחה ימלוך לא הגיע ליחי אבותיו אף דוד בן דמיכי כיב
(מ"ח ח') ומלך דוד זקן בת בימיו וגו': בת ידך: בני מילה: חסד ואמת. פירש"י חסד שעושין עם הפרטים ויהו

שפתי חכמים

אל נא תקברני במצרים. סופר לביות
עפרה כניס (ומלחסין אמת גופו) ובאין מתי
הנשם לאחן חיים הלא בנער גנגול מחיות
והלא יעבוני מגיריס עבודת גלוגיס (ב"ר):

שכם אחד וגו' ומשו פירש"ש לק' לכן פירש"ש כאן לומר
עם כל זה בשעה שביקש יעקב מיוסף שיקבר אותו בח"י
לא בבטיחו ליתן לו וגם לא היה בדעתו ליתן לו שכם
ומ"ש אלמר כאן חסד ואמת: ז מכרה"ש. י"ל דאיריך
ג' שעמים הלנו דאי משום כניס לאחד כי"ל לאות לעשות

ל וְשָׁכַבְתִּי עִם־אֲבֹתָי וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם וּקְבַרְתָּנִי
בְּקִבְרָתָם וַיֹּאמַר אָנֹכִי אֶעֱשֶׂה כִּדְבָרֶךָ: לא וַיֹּאמֶר הִשָּׁבְעָה
לִּי וַיִּשְׁבַּע לוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל־רֹאשׁ הַמִּטָּה: פ מח א וַיְהִי
אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חֹלֶה וַיִּקַּח
אֶת־שְׁנֵי בָנָיו עִמּוֹ אֶת־מְנַשֶּׁה וְאֶת־אֶפְרָיִם: ב וַיֻּגַּד
לְיַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִנֵּה בִּנְךָ יוֹסֵף בָּא אֵלֶיךָ וַיִּתְחַזֵּק יִשְׂרָאֵל
וַיֵּשֶׁב עַל־הַמִּטָּה: ג וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־יוֹסֵף אֵל שַׁדַּי נִרְאָה־
אֵלַי בְּלוּז בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיְבָרֶךְ אֹתִי: ד וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנְנִי
מַפְרְךָ וְהִרְבִּיתִךָ וּנְתַתִּיךָ לִקְהַל עַמִּים וְנָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ
הַזֹּאת לְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֲחֻזַּת עוֹלָם: ה וְעַתָּה שְׁנֵי־בָנֶיךָ

שפתי חכמים בשו"א לבד. מ"ש ר"ש"י

(ל) ושכבתי עם אבותי. וי"ן זו מחובר למעלה להתלת המקרא ה"ם מיס נח ידך תחת ירכי והסבעם לי ואני כוסי לבכר עם אבותי ואתה תקברני ממצרים. ואין לומר ושכבתי עם אבותי הסכיבני עם אבותי במערה ם שהרי כתיב אחריו ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם ועוד מעמו בכ"מ ל' שכיבה עם אבותיו היא הגוויה ולא הקבורה כמו (מ"ל ב) וישכב דוד עם אבותיו ואח"כ ויקבר בעיר דוד: (לא) וישתחו ישראל. תעלה בעדיניה ל סגיד ליה: על ראש המטה. כפף עצמו לגד הסכיבה מ מכאן אמרו שהסכיבה למעלה ממרגלותיו של נחולה (בבא נ דכיס מ). ד"ל ס על לאם המטה על שהיתה מעתה שלימה ולא היה כס רבע שהרי יוסף מלך הוא ועוד שנשבע לבין המצרים והרי הוא עומד נלדקו: (א) ויאמר ליוסף.

תרון מבראל לגך כי' גלגול מחילות ואי' פשוט כמו הרי טפעים לחוד ה"ל עדיין יקשה למה ישראל לעשות לה"ל פיד יאוס לכם שיעלו עלמותי פמקום בשילאו מתרון מלרים כמו שיוסף ל"ל ה"ל הטעם בשת ישמוני עבודת טוגים ולטעם עבודת טוגים לאוד קשה למה לוה לעשותו לה"ל הי"ל לנוח לבשלינו אל מיום לבר לרוך לשעם גלגול מחילות ולהי תרי טעמי לחוד הי' לבשלינו כמו הסכיבע כמו לבן לרוך לטעם עפרה כרום: ה מעוה דרש"ל כי' בסמוך ובכתיי ריח הגוויה הי"ל מקדם ובכתיי שהיא בחיותה ואח"כ הי"ל אל לא הקבריני ל"פ וי"ן ז וכו': ם שהוא ל' קבורה ממש ומפני שבכתיי מורה ע"י עלמו וקבולתו היא על ידי אחרים הוכחת לפרש ובכתיי כמו הסכיבני לבן הוסיף ומי מלא בעבורה כיון שבכתיי עם אבותי הוא ל' קבורה ממש שפיר מפורש עם אבותי שה"ל הסכיבני עם אבותי בעבורה: י ר"ל דבני בחיותם הם הוא דהי"ל בתחלה ובאחתי ממצרים ואח"כ ובכתיי דהא מתחלה לריך לעשת אותו ואח"כ קוברין אותו ועוד דכל ל' הוא דהא כתיב אחריו וקברתני בקבורתם: כ ר"ל שהיה דגבי דוד הוא מיתה ולא הסכיבה הוא קבורה ה"ל: הם ממש דקבת אותו אלא אביו הסכיבו בבית לחם שהיה דר שם אביו של דוד ואח"כ כתיב ויקבר בעיר דוד ממש כלומר שהוא עיר דוד אח"כ ל"ל הסכיבה הוא ביאור הסכיבו מיתה: ל (קל"מ) מלאתו בספר שם תהים ח' שהשמיל הוא מלך על הכתיים ועל אותו חדש: אמר תעלה בעדיניה: ם ואם תאמר וכא בסמוך פי' תעלה בעדיניה סגיד ליה משמע שהשתחוה ליוסף וי"ל דאי לא השתחוה אלא בעבור דוקא על לאם המטה ולא בעבור ליוסף למה דוקא על לאם המטה אלא בעבור שהיה כיל"ל ויאמרו ישראל אל ל' לו אל אלהים אח"ל דהשמיל ג אח"ל שלא היה עדיין תלה מ"מ תבא בעיר דוד ואח"כ כתוב ואח"כ (מסרש"ל) ואח"ל דלגר בעבורה נאות ח"כ כיל"ל נראה המטה אלא היה מתחוה גם ליוסף רק שהוא דוחק לפרש הקרא שהשתחוה ליוסף

לָא־כְעַן תִּקְבְּרִנַנִי בְּמִצְרָיִם: ל וְאֶשְׁכּוּב עִם־אֲבָהָתַי וְתִטְּלְנַנִי
מִמִּצְרַיִם וְתִקְבְּרִנַנִי בְּקִבְרְתְּהוֹן וַאֲמַר אֲנָא אֶעְבֵּד כְּפִתְגָמָךְ: לא וַאֲמַר
קַיֵּם לִי וְקַיֵּים לֵהּ וּסְגִיד יִשְׂרָאֵל עַל־רֵישׁ עַרְסָא: א וַהֲוָה בָּתַר
פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין וַאֲמַר לְיוֹסֵף הָא אֲבוּךְ שְׁכִיב־מְרַע וּדְבַר יָת־תְּרֵין
בְּנוֹהִי עִמֵּהּ יָת־מְנַשֶּׁה וְיָת־אֶפְרָיִם: ב וְחַוִּי לְיַעֲקֹב וַאֲמַר הָא בְרָךְ
יוֹסֵף אֲתָא לְוָתָךְ וְאִתְתְּקַף יִשְׂרָאֵל וִיתֵיב עַל־עַרְסָא: ג וַאֲמַר יַעֲקֹב
לְיוֹסֵף אֵל שַׁדַּי אִתְגְּלִי־לִי בְּלוּז בְּאַרְעָא דְכְנָעַן וּבְרִיךְ יָתִי: ד וַאֲמַר
לִי הָא־אֲנָא מַפֵּישׁ־לָךְ וַאֲסַגְּנָךְ וְאֶתְּנִנָּךְ לְכִנְשַׁת שִׁבְטִין וְאֶתֵּן יָת־
אַרְעָא הָדָא לִבְנָיךְ בַּתְרָךְ אַחֲסָנַת עָלָם: ה וּכְעַן תְּרֵין בְּנָיךְ

ר ש ב"ם

פירשתיו אצל עבד אברהם: (לא) וישתחו ישראל. ליוסף מטקום שהיה על המטה: (א) ויאמר ליוסף. אדם אחד אמר וכן ויגד המגיד ליעקב: (ב) וישב על המטה. היו רגליו למטה לארץ ולכך כתוב לפנינו ויוצא יוסף אותם מעם ברכיו וגם להגיד חוזקו של יעקב שכל דברי צוואתו עשה בישיבה ורגליו על הארץ עד שסיים כל דבריו ואח"כ ויאסוף רגליו אל המטה הכניסם אל המטה כמו ואספתו אל תוך ביתך. ואין איש מאסף אותם הביתה: (ג) נראה אלי בלוז. בשובי מפדן ארם. וכתיב אני אל שדי פרה ורבה: (ה) ושתה שני בניך וגו'. כלומר מאחר

בעל הטורים

תמ"ש לאמת מטרקון לתון מטה מכרמין: (לא) וישתחו. כנ' מודים על כמוה טוהם (עם הכתיות והסולל): (ב) על המטה. כ' במסרה. ויאמר על המטה. והמון טופל על המטה. מסלדיקים תפ' כמון תלנים מתחקים שמאמר ויתחזק ישראל ויאמר על המטה וכרגשים תפ' בשוקן מם טפלים שמאמר והמון טופל על המטה:

שפתי חכמים

ליוסף וסמך ללך הסכיבה לפ"ש ד"ה על המטה וכו' חה לכד לא יתכן דה"ל כמ"ל ולא לכן לריך בם לעשם הלשון עכ"ל: ע שפירש ויתחרמנו ויגד כי על החדשות עמ': ל' כנדה ולא לשון המיכה כי מה שהיה יעקב תולה קודם מיתה היה חידוש בעולם כי עד עלה בה יעקב לא היה תולה בעולם והא דלא כתיב ויגד כי אלו המגיד לא הי' כל כך חידוש כי מסתמא היה המגיד ה' מכני ביתו והוה רגיל אלו יעקב ולאה בחליו: פ ולפ"ז אין זה מקרא קלר. הא"ם: ע"ל מרחיבתה מדברים לקמן ויסלח יהוא לה לאמר ומו' בכל לה ידיו הוא לכך הם ידיו אלא רמז לו בזה משום שאפשר היה בעל חודש והבטיל יוחר ממנסה מ"ם הבטיל ל"ה הם ידי ומנין ידע יעקב זה אלא משום שאפשרים רגיל וכו' ולא"ל: צ הא"ל מה לחוך להזכיר זה. הא"ם: ק דהיה יודע שהם כחו של יעקב (ע"ל לחוה ל') ובשבע הגידו לו שהוא חולה אמר יוסף בלבו מודתי הגיע יום מותו ולכן לקח בניו עמו כדי מ'. הא"ם: ר הכת לא מלי רש"י לפרש הלפרים היה דהא ויקח הם שני בניו עמו משמע היה אלו יוסף ל"ל ולכך עמו אל יעקב: ש שהרי יוסף היה לריך ליעקב ולמה"ל: השתחוה לו

תחל לעיל פירש"י מעלה בעדיניה וכו' לפי שיעקב היה לריך ליוסף: ת וכתיב מה יודע שגם פרעה ידע כמו שלוחה

הַנּוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־בֹּאִי אֵלֶיךָ מִצְרַיְמָה לִי־
הֵם אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כְּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ־לִי: יוּמוֹלַדְתְּךָ
אֲשֶׁר־הוֹלַדְתָּ אַחֲרֵיהֶם לְךָ יִהְיוּ עַל שֵׁם אֲחֵיהֶם יִקָּרְאוּ
בְּנַחֲלָתָם: יז וַאֲנִי בְּבֹאִי מִפַּדָּן מֵתָה עָלַי רָחֵל בְּאֶרֶץ כְּנַעַן
בַּדֶּרֶךְ בְּעוֹד כִּבְרַת־אֶרֶץ לָבֹא אֶפְרָתָה וָאֶקְבְּרֵהָ שָׁם בְּדֶרֶךְ
אֶפְרָת הִוא בֵּית לָחֶם: יח וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר
מִי־אֵלֶּה: ט וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָבִיו בָּנַי הֵם אֲשֶׁר־נָתַן־לִי
אֱלֹהִים בָּזֶה וַיֹּאמֶר קָחֶם־נָא אֵלַי וַאֲבָרְכֵם: שני וְעֵינֵי

שפתי חכמים

שלוקע לכסף הלא מכוס כטר מלכות תאר קו: א כלומר ותלקון לבנים נחכב כלילו מולדו שני בנים אחרים רח"ם: ב לא עד כותי כמשמעו דעד כותי משמע לאחר שבא תלוי היו עולדים ז"ל דהא כתיב ויוסף יולד שני בנים בטרם תבא שנת הרעב ובשנת ישקב ליוסף היו כבר שני בנים של רעב עוברים: ג דמלשון אחר משמע דוודאי הוא שנולד לבן פי' אם מוליד אחר הוא לם דהוליל ומלמע דאם הוא אחר כדפרש"י נפ' חיי שרה גם אחר הוא אם: ד דאותה נחלה שירשו בשבטים היו נקראים על שמם כמו נחלת ראובן ואחרים יקרא הנחלה על שמם נחלת מנשה נחלת אפרים לומר כל ה' וה' תחוס לעלמו כמו שיטול כל ה' מן השבטים ולא יקרא נחלת יוסף וזהו שבקש רש"י לעיל ולא יהיה להם שם בשבטים ר"ל ולא יקרא הנחלה על שמם: ה והא"פ שפ' בנחם מנ' מנה מ"מ מדאפקיה בלשון הכרח ש"מ הרחיק: ו וה"ק ובא בפסוק בהדיא כתיב שנקברה בה"י דמשיב מתה עלי רחל בארץ כנען ומנען הוא ארץ ישראל ויש לומר דהא דוודאי שנקברה בה"י הלא לארץ פירושו בעיר שבני אדם יושבים כמו ארץ מצרים: ז וקבר והא בפ' ויצא פירש"י בשביל שלולה במשבר הדרך לא יוכלו עמו ר"ל שלותו דבר כיון נוסם לם שלא נקברה

וכסם אלפים אמה כמדת תחום שבת כדברי ר' משה הדרשן ולקברה בחברון עת הגריד סיס שבארץ הנלה וממוקמת ה' בכבכה: ואברה שם: ולא הולכתיה אפילו לבית לחם לבבמיסה לארץ' ודעתי שיש בלבד עלי אבל דע לך בעבל פי הדבור קברתיה שם שהבא לעזרה ז לבנים בשיבלה אותם בזוזראלדן וסיו שוברים דרך שם יאתת רחל על קברה ובוכה ומבקשת עליהם רחמים שבא' (ירמיה לא) קול ברמה נשמע וגו' והקב"ה משיבה יש שכר לפעולתך נאם ה' (ס"א אחר) ומעבר אני שישוב תרישה יוסף (ס"א אחר) ומעבר אני שסיס לבם קבר שסיו שרין אוסף

כדי

דְּאִתְיְלִידוּ לָךְ בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם עַד מֵיתִי לְוָתָךְ לְמִצְרַיִם דִּילִי אִנּוּן
אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יְהוֹן קָדָמַי: יוּ וּבְנָיִךְ דִּי־תּוֹלִיד
בַּתְרֵיהוֹן דִּילְךָ יְהוֹן עַל־שׁוּם אֲחוּהוֹן יִתְקְרוֹן בַּאֲחֻסַנְתְּהוֹן: יז וַאֲנָא
בְּמֵיתִי מִפַּדָּן כֵּיתַת עָלַי רָחֵל בְּאַרְעָא דִכְנַעַן בְּאָרְחָא בְּעוֹד כְּרוּבָא
דְאַרְעָא לְמֵיעַל לְאֶפְרָת וּקְבַרְתַּהּ תַּמָּן בְּאֹרַח אֶפְרָת הִיא בֵּית לָחֶם:
יח וַחֲזָא יִשְׂרָאֵל יָת־בְּנֵי יוֹסֵף וַאֲמַר מַן אִלֵּין: ט וַאֲמַר יוֹסֵף לַאֲבוּהִי
בְּנַי אִנּוּן דִּיהַב־לִי יְיָ הָכָא וַאֲמַר קָרֵבְנוּן־כְּעַן לְוָתִי וַאֲבָרְכִנּוּן:
י וְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל יָקְרָן מִסֵּיבוּ לָא יְכִיל לְמֶחֱזֵי וְקָרִיב יָתְהוֹן לְוָתֵהּ

ר ש ב"ם

שנתן לי הקב"ה את ארץ כנען הרי נרשותי לישותך בכור ליטול פי שני שבטים ולכך שני בניך יטלו כנגד ראובן ושמעון: עד באי. לפני בואי. כדכתיב ויוסף יולד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב כלומר קודם שבאתי מצרימה: (ז) ומולדתך. בניך או בני בניך שנולדו לך אחרי באי באלו שבע עשרה שנה שהייתי כאן על שם אחיהם יקראו ולא יהיו שבטים כי אם בתי אבות כי כל שבעים נפש שהיו בשעת ביאת יעקב בין בנים בין בני בנים היו בתי אבות ולהם נתחלקה הארץ כדאמרינן בבבא בתרא וכדכתיב בפנחס אפ' בבני פרץ. לחצרון משפחת החצרוני לחמול משפחת החמולי. וכן בבני בלע ארד ונעמן וגו' וכתיב לבסוף לאלה תחלק הארץ בנחלה וגו' לשמות מטות אבותם יגחלו וכן בני בניו של יוסף שנולדו אחרי כן יקראו על שם אחיהם בנחלתם והיו בתי אבות כדכתיב בפרשת פנחס: (ז) ואני בבאי מפדן. באותו הדרך לאחר שברכנני הקב"ה מתה רחל באותו הדרך בעוד רב הדרך עד היישוב לכן קברתיה בדרך כי לא היה פנאי לקוברה אצל לאה במערת המכפלה ושלא יפשיעהו יוסף על אמו הוצרך לומר כן: (ח) וירא ישראל. אף ע"פ שכתוב לפנינו ולא יוכל לראות. יש רואה דמות אדם ואין מכיר דמות פניו. וכן לא יראני האדם וכתיב וראיתי (נ"ל וארא) את ה': (ט) בזה. במלכות הזאת:

ר ש"י

כדי מהרישה אתה קוראו"ל כלעז כדאמרינן כרוב ותני ה' כמה המסיק תעלה מכי כלבא: (ח) וירא ישראל את בני יוסף. כקש לברכם ונסתלקה שכינה ממנו ט לפי שעתיד יכנסם ואתאבד לאלה מלפניה. ויחוה וכנין ממנה: ויאמר מי אלה. מהיכן יצאו אלו שאינן ראויין לברכה: (ט) בזה. כלתה לו סטר לוזסון וכבר כתובה ' ובקש רחמים על הדבר וזה עיני ראה הקודם: ויאמר קחם נא אלי ואברכם. זכו שאמר הקבה (סוטה יא) ומכי תרגלתי לאפרים

קחם

עמו כמערת המכפלה אבל עדיין קשה לאם לא אמרה ליעקב ולקבור בעיר ולא בשדה אלא כדי שתהא לעיר וכו' וא"ל שזה הסעם לבד גרם אלא מטום שלולה הא"ל לאם אחל לא תקברה עם יעקב יומר מצאר המכות הע"ל דמרוייהו גרמו והיו לקשות לאם לא א"ל יעקב עד שבשיו שבל מי הדומר היה כי לא אלה לגנות לו אלהה שעתידה לבא עד עם הכבדת בחם לא עבשיו לומתי: ג"ש: ח מי' תוכם ושונה: ט דק"ל דאמר זה דכתיב מי אלה וכי יעקב לא היה מכירו. א"כ דק"ל ויראל ישראל וכל בסמוך כתיב ועיני ישראל כבדו מזקן לא יוכל לראות ועז"ש בקש לברכם וכו' ועכ"ב הלי ויראל בחזה הקודם קאמר כמו ויראל ישראל כי יש שבר בעלריס: ' ובקש לאמר הראה לו שטר לוזסון ובחא"כ בקש רחמים ולאמר לא עשה לטיבן וי"ל שעתאלה היה סבור דפ"ש

לוי

יִשְׂרָאֵל כָּבְדוּ מִזֹּקֶן לֹא יוּכַל לִרְאוֹת וַיַּגֵּשׁ אֹתָם אֵלָיו וַיִּשַּׁק
לָהֶם וַיְחַבֵּק לָהֶם: יא וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף רְאֹה פָנֶיךָ
לֹא פִלָּלְתִּי וְהִנֵּה הֶרְאָה אֹתִי אֱלֹהִים גַּם אֶת־זַרְעֶךָ: יב וַיּוֹצֵא
יוֹסֵף אֹתָם מֵעִם בִּרְכָּיו וַיִּשְׁתַּחוּ לְאַפָּיו אָרְצָה: יג וַיִּקַּח יוֹסֵף
אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶת־אֶפְרַיִם בִּימִינוֹ מִשְּׂמֹאל יִשְׂרָאֵל וְאֶת־
מְנַשֶּׁה בִשְׂמֹאלוֹ מִימִין יִשְׂרָאֵל וַיַּגֵּשׁ אֵלָיו: יד וַיִּשְׁלַח
יִשְׂרָאֵל אֶת־יְמִינוֹ וַיָּשֶׁת עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם וְהוּא הַצָּעִיר
וְאֶת־שְׂמֹאלוֹ עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה שִׂכֵּל אֶת־יָדָיו כִּי מְנַשֶּׁה
הַבְּכוֹר: טו וַיְבָרֶךְ אֶת־יוֹסֵף וַיֹּאמַר הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלְּכוּ
אֲבֹתַי לְפָנָיו אַבְרָהָם וְיִצְחָק הָאֱלֹהִים הָרֹעֶה אֹתִי מֵעוֹדִי
עַד־הַיּוֹם הַזֶּה: טז הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל־רָע יְבָרֵךְ
אֶת־הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק
וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: שלישי יז וַיַּרְא יוֹסֵף כִּי־יָשִׁית

שפתי חכמים

ר ש"י

חיון רוֹאֶה לְנִרְאֶה מִבְּשׂוּם שֶׁסּוֹבֵר שֶׁלֹּא יִנְּנֵי קִידּוּשׁוֹן וְכֵן מַמְזֵרִים לְכָן כְּרֹאֶה לוֹ שֶׁלֹּא מַמְזֵרִים וְכֵן שֶׁרֹאֶה שֶׁמְּדַיֵּן לוֹ מִיכָן לְוֹתֵר בְּוַדַּאי וְסַלְּקָה אֶמְצַע רוֹשׁ"ק וְנִקֵּם רְתִּיאִים. מִבְּרֵאשִׁית כ: כ דק"ל פְּשִׁיטָא כֵּין שֶׁסְּבוּר שֶׁנְּטוּף לוֹ יְחִיבוּר מִחְשָׁבָה לְוֹתוֹ לוֹתוֹ וְעַ"פ לוֹ מִלְּוֹתִי לְכִי כְּלוֹמַר לוֹ שֶׁלְּוֹתוֹ עַל דַּעְתִּי מִחְשָׁבָה לְוֹתוֹ וְלוֹמַר שֶׁאֵינוֹ לוֹ נְטוּף וְלוֹרֹאֶה לוֹתוֹ מִי: ל (נת"י) נ"ל דְּהוּא לְנִשְׁמַעִי שֶׁפִּי' בְּפִרְסֵת מִקֶּן דְּכָל הַמִּתְחַזֶּה שֶׁבְּמִקְרֶה הוּא פִּיטוּט יְדִיס וְהַגְּלִיס וּמְגִילָה כְּשׁוּדוּ עוֹמֵד לְפִנֵּי הַגְּיוֹן לוֹ כֵּיוָן יוֹבֵל לְהַסְתָּעֵת מִלּוֹ וְהִלְּי כְּחוּב וְכוּ': מ דק"ל דְּכָל כִּי שֶׁבְּמִקְרֶה כֵּיוָן בְּיוֹנָה טַעַם הַלְּמַעְלָה וּלְפִי' הַתַּרְגּוּם דְּמַרְגִּים שֶׁכָּל לָשׁוֹן חִיבּוּר הֵין זֶה בְּיוֹנָה טַעַם וְעַ"פ הַעַ"פ לוֹמַר הַעַ"פ שֶׁהִיוּ יוֹדֵע כִּי מִנְּשֶׁה הַבְּכוֹר וְכוּ' וְהִיוּ תִּמְהָה כְּמוֹ שֶׁמַּפְ' הַפְּסוּק בְּסִמְנוֹ כִּי יוֹדֵע וְכוּ'. וְנִכְתַּב מִבְּרֵאשִׁית כ"ב רָבִים פִּיהוּ כִּי כְּמוֹ הַעַ"פ הַכָּל הֵין נ"ל הַגַּם כִּי כוּלְּהוּ הַחִיבּוּר שֶׁכָּל הֵם יְדִיו וְוַתֵּן שֶׁהָיוּ לְמִכְּשֶׁכָּל וְלֹמַה לוֹ לוֹמַר לוֹ שֶׁהִיוּמוּר שֶׁעַמּוּד לְפָרִיס פִּיטוּט וּמִנְּשֶׁה מִמְּשֶׁלּוֹ כִּי מִנְּשֶׁה הַבְּכוֹר נ"ל בְּשִׁיל

וְהַשְּׁפָ"כ מִלָּה שֶׁם יִמִינוֹ עָלָיו: (טז) המלאך הגאל אתי · מלאך הרגיל

לְהַסְתָּלֵּק

וַנַּשִּׁיק לְהוֹן וְנַפִּיף לְהוֹן: יא וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף לְמֵחֲזֵי אַפֵּיךְ לָא
סְבָרֵית וְהָא אַחֲזִי יָתִי יְיָ אַף יָת־בְּנָיְךָ: יב וְאַפֵּיק יוֹסֵף יָתְהוֹן מִן
קֳדָמוֹהִי וּסְגִיד עַל־אַפּוֹהִי עַל־אַרְעָא: יג וּדְבַר יוֹסֵף יָת־תַּרְוֵיהוֹן יָת־
אֶפְרַיִם בִּימִינֵהּ מִסְּמָאלָא דְיִשְׂרָאֵל וְיָת־מְנַשֶּׁה בִּסְמָאלֵהּ מִימִינָא
דְיִשְׂרָאֵל וְקָרִיב לְוָתֵהּ: יד וְאוֹשִׁיט יִשְׂרָאֵל יָת־יְמִינֵהּ וְשַׁוִּי עַל־
רֵישָׁא דְאֶפְרַיִם וְהוּא זְעֵירָא וְיָת־סְמָאלֵהּ עַל־רֵישָׁא דְמְנַשֶּׁה אַחְכִּימִנּוּן
לִידוֹהִי אֲרֵי מְנַשֶּׁה בּוּכְרָא: טו וּבְרִיךְ יָת־יוֹסֵף וַאֲמַר יְיָ דִּי פָלְחוּ
אֲבָהָתַי קֳדָמוֹהִי אַבְרָהָם וְיִצְחָק יְיָ דְּזָן יָתִי מִדְּאִיתְתָּנִי עַד־יוֹמָא
הָדֵין: טז מַלְאָכָא דִּי־פְרַק יָתִי מִכָּל־בִּישָׁא יְבָרֵךְ יָת־עוּלֵמַיָּא
וְיִתְקְרֵי בְהוֹן שְׁמִי וְשׁוּם אֲבָהָתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק וּכְנוּגֵי יַמָּא יִסְגּוּן
בְּגוֹ־בְנֵי־אֲנָשָׁא עַל־אַרְעָא: יז וַחֲזָא יוֹסֵף אֲרֵי־שַׁוִּי אָבוּהִי יַד־

ר ש ב"ם

(יא) ראה כמו ראות וכן עשה כיום הזה: לא פללתי · לא דנתי בלבי כל פילול לשון דין וכן ויעביר פינחס ויפלל עשה נקמה · בדכתיב ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו וגו' לשון נקמת דין: (יג) את אפרים בימינו · להושיבו אצל שמאלו של ישראל: (יד) שכל את ידיו · כמו סכל שהוא לשון אדם מעוקם ונפתל: כי מנשה הבכור · יודע היה יעקב שיוסף בנו הביאם שיהא מנשה לימינו של יעקב ואפרים לשמאלו והוא רצה לתת ימינו על ראש הצעיר ושמאלו על ראש הבכור: (טו) ויברך את יוסף · ברכת הבנים היא ברכת האב: (טז) ויקרא בהם שמי · שיהיה זרעם וזרע זרעם: וידגו · מגזרת חטופי למד פעל של ה"א כמו מן בכה ויבכו מן שבה וישבו: (יז) כי ישית · קודם שיברכם וראה יוסף ששיכל את ידיו ויאמר יוסף לאביו לא כן אבי · אין לפרש ולומר לא יפה אתה עושה הלא היה לו לשאול לאביו סדוע אתה עושה כן · אלא כך אמר יוסף ליעקב לא כך סדורים הבנים כמו שאתה סבור שלא דיקדקתי להביאם כסדר לפי ימינך ושמאלך לתת הבכור לימינך והצעיר לשמאלך אלא בימיני לקחתי הבכור והצעיר בשמאלי לכך אתה מעקם ידיך (להבאתי) להסיר אותה מעל ראש אפרים כדי לשומה על ראש מנשה וכן כל לשון הסרה כתובים בקוצר · סורה אלי אל תירא · סורת

ר ש"י

לְהַסְתָּלֵּק נ"לוֹ כְּלַהְתָּ כְּעֵין בְּגוּמֵר וַיֹּאמֶר אֵלוֹ מַלְאָךְ הָאֱלֹהִים נְהוּמוֹ יַעֲקֹב וְגוּ' אֶלְכִּי הָאֵל בֵּית אֵל: יבְרֵךְ אֶת הַנְּעָרִים · מִנְּשֶׁה וְאֶפְרַיִם: וַיִּדְגּוּ כְּדָגִים הַלְּגוּ שֶׁפְּרִים וְרָבִים וְאֵין עַיִן הָרָע מוֹלֶטֶת בָּהֶם:

שפתי חכמים

בעל הטורים

מִנְּשֶׁה כְּאֶפְרַיִם: (יד) וְהוּא הַצָּעִיר · בְּגִי' הוּא הַקָּטָן עַלְמָנוּ (ע"ל) לְכָן זֶהוּ וַיֹּאמֶר מִמְּנוּ יְהוֹשֻׁעַ שֶׁהוּא מִלַּת הַמְּמֻנָּה: (טז) וְיִקָּרֵא · בְּ' בְּמִסְפָּר · וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי · וְיִקָּרֵא שְׁמוֹ בִּיסְרָאֵל (רוּם ד') וּוֹמֵר שֶׁכָּל שֶׁבְּטֵי יִשְׂרָאֵל יִקָּרְאוּ ע"ם יוֹסֵף דְּכְתִיב בְּלֵהּ בְּצוּעַ עַמָּךְ בְּנֵי יַעֲקֹב

נשיב וידגו תם יוסף וכלו לוהם בנרכבו אל יוסף תכל לא מיון לוהם בע"ע זתת"ב ייתם לכם ברכה בע"ע ·

אָבִיו יַד־יְמִינוֹ עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם וַיַּרַע בְּעֵינָיו וַיִּתְמֹךְ יַד־
אָבִיו לְהָסִיר אֹתָהּ מֵעַל רֹאשׁ־אֶפְרַיִם עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה :
יח וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָבִיו לֹא־כֵן אָבִי כִּי־זֶה הַבְּכֹר שִׂים
יְמִינְךָ עַל־רֹאשׁוֹ: יט וַיְמָאֵן אָבִיו וַיֹּאמַר יָדַעְתִּי בְנִי יָדַעְתִּי
גַּם־הוּא יִהְיֶה־לְּעָם וְגַם־הוּא יִגְדָּל וְאוּלָם אָחִיו הַקָּטֹן יִגְדַּל
מִמֶּנּוּ וְזַרְעוֹ יִהְיֶה מְלֹא־הַגּוֹיִם : כ וַיְבָרְכֵם בַּיּוֹם הַהוּא
לֵאמֹר בְּךָ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יְשִׂמְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם
וְכִמְנַשֶּׁה וַיָּשֶׂם אֶת־אֶפְרַיִם לִפְנֵי מְנַשֶּׁה: כא וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל
אֶל־יוֹסֵף הִנֵּה אָנֹכִי מֵת וְהָיָה אֱלֹהִים עִמָּכֶם וְהֵשִׁיב
אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ אֲבֹתֵיכֶם: כב וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שְׁכֶם אַחַד
עַל־אַחֶיךָ אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי: פ

שפתי חכמים

הלי רפה: מ"ש: מלא ו: ר ש"י

(קל"מ) ונמ"ד נלחם מפני שכשוב כנעריס בכ"ל כיד"עה המכרים לעיל ולא מכרו כ"ל מנכה ואפרים גם לא עדע ליוסף אחר נעריס דכתיב פי' לעיל אחר הולדת אם תלר: ע כולהן לפרש כן מפני שכתמה שיהיה הבסמה עם מלת ויתמוך שמורה על הסמיכה כמו אני כפיים: פ כולהן לפ' שלא תתמר ידעתי בני ידעתי גנם הוא יהיה לעם והיה מעמנו גנם יוסף היה יודע שמנשה יהיה לעם רק שיוסף תכב שיעקב לבניו ליוו יודע ומ"ש קחתי לו יעקב גנם הוא יודע כמוהו שיגדל וגם יהיה לעם וזה לא מפורש בקרא כי יוסף לא קחתי אלא מי מנשה הוא הבכור לו"פ ידעתי בני ידעתי כמוהו כי הוא הבכור ועוד יודע אני שלוקח אתה יודע גנם הוא יהיה לעם גנם אלא אני יודע שיגדל וכו': צ דק"ל דוקאנו יהיה מלא הגויים מבמע שיהיה ומולים כל העולם ואדרבה זה קלקל הוא ועז"פ שמנו וכו' ר"ל גם אלו אליו אתה ובם ודעו יהיה בכל העולם דבריהו ע"י יתה ותחמה שבתלין בכל העולם: ק כי אתה ישראל הוא כלל ישראל וכולה ל' רבים ואיך אמר ישיעך שהוא ל' יחיד לכן כוסיף ויאמר אים לבנו וכו': ר שבשמה הזאת אינה מקומים אלא נקח לת אתכים ובם תוכו בני מבנה אלא הבשמה הזאת היה שיעמה מעבנה שהוא קודם המעבה לבנים וכו': ש כולהן לומר שאתה עודת וכו' מפני שבל"ז אין לסמוך זה בוס קשור לעמבה: ת פי' נתתי לך בכר לפי בכלותן ברכות שברכו אתה"ב יהיו בכל שון בו לך אל"ל נא נתתי ר"ל נתתי לך ולא

יְמִינֵהּ עַל־רֵישָׂא דְאֶפְרַיִם וּבְאִישׁ בְּעֵינֹהִי וְסָעֵד יְדָא־דְאָבוּהִי
לְאַעֲדָאָה יָתֵהּ מֵעַל רֵישָׂא דְאֶפְרַיִם לְאַנְחוּתֵהּ עַל־רֵישָׂא דְכְנַשֶּׁה:
יח וַאֲמַר יוֹסֵף לְאָבוּהִי לָא־כֵן אַבָּא אֲרֵי־דֵין בּוּכְרָא שַׁו יְמִינָךְ עַל־
רֵישֵׁהּ: יט וְסָרֵיב אָבוּהִי וַאֲמַר יָדַעְנָא בְּרִי יָדַעְנָא אַף־הוּא יְהֵי
לְעַמָּא וְאַף־הוּא יְסַגֵּי וּבְרַם אָחוּהִי זְעֵירָא יְסַגֵּי כְּסַגֵּי כִּנְהָה וּבְנוֹהִי יְהוֹן
שַׁלִּיטִין בְּעַמְמַיָּא: כ וּבְרִיכִנּוּן בְּיוֹמָא הַהוּא לְמֵימַר בָּךְ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל
לְמֵימַר יְשַׁוִּינָךְ יְיָ כְּאֶפְרַיִם וְכִכְנַשֶּׁה וְשַׁוִּי יָת־אֶפְרַיִם קֳדָם מְנַשֶּׁה:
כא וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף הָא אֲנָא מָאֵית וִיהֵי מֵימְרָא־דַיְיָ בְּסַעְדְּכוֹן
וְיָתֵיב יָתְכוֹן לְאַרְעָא דַּאֲבָהָתְכוֹן: כב וַאֲנָא יְהָבִית לָךְ חוּלַק־חַד
יַתִּיר עַל־אַחָיָךְ דִּי נְסֵיבִית מִידָא דֶאֱמוֹרָאָה בְּצִלּוֹתִי וּבְבָעוּתִי:

ר ש ב"ם

משם לפנות אלי: ויסורו אליו סרו משם לבא אליו: (יח) לא כן אבי: לא עשיתי כן אלא הבכור הבאתי ליומינך והצעיר לשמאלך: אמר לו יעקב ידעתי כי חכם אתה והביאתם בסדר לפי ימיני ושמאלי מפני שאתה סבור שאשים ימיני על הבכור אבל אני מתכוין לתת ימיני על הצעיר שהוא ליומינך: (יט) ואולם: ואלא: (כ) בך יברך ישראל: איש איש את בנו: וישם את אפרים לפני מנשה: באומרו שימך אלהים כאפרים וכמנשה: וכן ל' שימה נופל בדברים ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם: וזאת התורה אשר שם משה: שימה בפיהם: (כא) הנה אנכי מת: ויודע אני שאחרי מותי יהיה אלהים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם לאחר ד' מאות שנה שנאמר לאברהם: (כב) ואני: באותה הארץ נתתי לך חלק אחד יותר על אחיך שמנשה ואפרים כראובן ושמעון יהיו לי לקחת שני חלקים בארץ אשר אני ובני עתידים לקחת מיד האמורי בחרבי ובקשתי במלחמת יהושע: ואף ע"פ שכתוב ביהושע לא בחרבך ולא בקשתך אותו פסוק בשני מלכי האמורי מדבר וכמו שאמרו חכמים צרעה לא עברה את הירדן וכתיב ביהושע ואשלח

ר ש"י

אחד יתיר על אחיך: בחרבי ובקשתי: כשהרגו שמעון ולוי את אנשי שכם נתפזרו כל סביבותיהם להדוות לכם ומגר יעקב כלי מלחמה כנגדן: ד"א שכם אחד היא הכתובה שיטלו בניו שי תלקוש ושכם ל' חלק הוא כהרגומו וכתב ים לו דומים במקרא (הסלים כא) כי תשיתמו שכם תשית גולתו לפני ב נחלקוש: (שם ס) אחלקה שכם (שופטים ו) דרך יצלחו שכמה אים תלקו: (לפניה ג) לעבדו שכם אחד: אשר פיו: בחרבי ובקשתי: היא המקום ד הפנתו: (ועיין ברא"ם שכתב דא"א לפרש

שפתי חכמים

יהיה בכלל אותן ברכות: מהרש"ל: א (מהרש"ל) דק"ל דאם שכם הוא שם העיר למה כתיב אחד ל' אבל הש"ב אחד לאו לעיר קאי אלא ה"פ העיר שכם יהיה לך חלק ה': ב הוא פי' על כי תשיתמו שכם: ג ולפי טעם זה ק"ל למה דמהו דוקא לאמורי בנ"פ ד"א ולב"א קשה כיל"ל אחרי ולא אמורי לכן נראה לבאר טעמיה מהרש"ל: ד ר"ל בהיכי הייתו הכתוב כמו אחרב מגיל לא בעלה

בעל המורים

ויוסף פלה: (יט) ידעתי: בני' תמנסה מלכים (ע"ה) שם' מלכים יצאו ממנסה: וחיטו יהיה מלא (ע"ה) בני יהוסף: (כב) שכם אחד: בני' בחלק בכורה:

רביעי מט א וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל־בָּנָיו וַיֹּאמֶר הֵאָסְפוּ וְאַגִּידָה
לָכֶם אֵת אֲשֶׁר־יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים: ב הִקָּבְצוּ
וְשִׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְשִׁמְעוּ אֶל־יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם: ג רְאוּבֵן
בְּכֹרִי אַתָּה כֹּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי יֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עֹז: ד פַּחַז
כַּמַּיִם אַל־תּוֹתַר כִּי עָלִיתָ מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ אָז חִלַּלְתָּ יְצוּעִי
עָלָה: פ ה שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִים כְּלֵי חָמָס מְכֵרֹתֵיהֶם: ו בְּסֹדָם

שפתי חכמים

כך בחמה מגיעה לחם בעגיל כענין שנאמר בחמה
תחיה לחם בשליש ובקשתי הוא לשון בקשה ותפלה:
ה סולל דהחמה והקבלו שתי לשונות רמז לקד דכתיב
ומפולמת יהודה יקבן והתיב ומדחה יקבן סהוא רמז
לגלות אחרון: ועי"ל מדכתיב בחתרים רימים ע"ל אלא
רמז לקן דיתין מיכיה בחתרים רימים: ו דמלת לוזי
יחיר הוא שהרי בכר כתיב כחי ולוזי לויות ומי כחי
כדפירש"י ולא"ם דאין אמה מתפרש מגיאה דאשונה
אמר דלאה מוסב עד כיסה והכלא"ם מי' שמעיב
בחלבא ויש עוד מרומים אחרים ע"ש: (מה"ר) ולוזי
דכיסה כיחי מפרש עלא בשעבדה מגיאה דאשונה אלא
שלו בטיפות של יעקב כיל"ל לראובן שלא ראה קרי
מחמת הרגלות ע"ש ע"ש: ז דחלת קלי על הכס דשיך
לומר חילל על הקב"ה כמו חילול הכס אבל לא שיך
לשון חילול על המטה והמפרשו כך טועה: ח לא אמר
לשמעון מטוס שלא היו מדברים לפני אחיהם הגדולים
מהם מפני שיון שאמר לראוביס שהיו קוראין לגבי הספחות
עבדים א"כ הוא מלוה שהיו רע עליהם ויהיה להם פחחון
פה שהרי יוסף קרא אותם עבדים לכך נתן טעם ברור
וכו' מהרש"ל: ט וא"ם ואיתר היו מדברים שמעון

ר ש "י

לפניכם את הצרוכה ותגרש אותם
מפניכם שני מלכי האמורי אשר בעבר
הירדן לא בחרבך ולא בקשתך זכותו
של יעקב גרם להם: (א) ויקרא יעקב •
שלח בשבילם: האספו • כי שבעים נפש
הגדילוה באלו שבע עשרה שנה ונעשו
עם רב וכדברי רבותינו לשש מאות אלף:
את אשר יקרא אתכם • ענין גבורתם
ונחלתם: (ג) כחי וראשית אוני יתר
שאת ויתר עז • דיבור אחד הוא • דרך המקראות לכפול את דבריהם כחי כמו
חילי וחילי ממוני • וגם אוני ממוני הוא כדכתיב מצאתי און לי • וידיו תשבנה
אונו כלומר בבורי אתה ומתוך כך חילי וראשית ממוני יתר על אחיך היה לך
לשאת ויתר עז היה לך למלוך על אחיך אבל פחיזה ובהלה היה לך כמים
הנשפכין לכן אל תותר לא הבכורה ולא המלכות: (ד) כי עלית משכבי אביך •
וכן כתוב בדברי הימים ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף בן ישראל ולא
להתייחס לבכורה כי יהודה גבר באחיו ולנגיד ממנו והבכורה ליוסף • יצועי עלה •
כלומר יצועי היתה עולה • הרבה לשון פעל מתפרשים לשון פועל כמו נתתי כסף
השדה נותן אני: (ה) מכרותיהם • אחותיהם כפל לשון של שמעון ולוי אחים כלומר
שמעון ולוי אחים היו לרעה כלי חמס היתה אחותם: מכרותיך ומולדתיך לשון
קרובים • אבל מכרותיהם משקל דגש הוא • כמו מסיבותיהם לשון קורבה אבל
הריש במקום החירק נהפכת לצר"י הוא • כמו ברך תחת ברך • איבד ושיבר יכן
חרף ה' • ושרת את אחיו כלם משקל דגש מכרותיהם לוד פרנטייש בלע"ז:
(ו) בסודם אל תבא נפשי • יהי רצון שלא תהא נפשי בעצתם כי כל אל

ר ש "י

סימנו: מכרותיהם • לשון כלי זיין •
כסייף גל' יוני מכי"ל (תגהומא) • ד"ל
מכרותיהם (כ"ר) כאלה מגזרתם • נכנו עמנו
גלגי חמס כמו (יחזקאל טו) מכוכותיך ומולדתיך וזהו תרגום של לוקלוס:
(ו) בסדם אל תבא נפשי • (כ"ר) זה מעשה זמרי כשמתקנו שנטו של שמעון
נכניס לה כמדינים לפני משה ואמרו לו זו אסורה לו מותרת לה תאמר לאסורה נת

בעל הטורים

(א) ויקרא יעקב אל בניו • שלא לגלות להם הקץ
ונסתם ממנו לאמר יעקב שמא יש בהם חטא המרו לו
מזקדק בשמותיו ולא תעלה בהם חט (ר"ל אות ח'
ט') ואמר להם גם אין בהם לוחיות קץ: (ב) ושמעו •
לוחיות שמע וי"ו שאמר להם שמע ישראל שים בו בשם
מיוחד • ושמעו בני יעקב • ושמעו בני' הוא ביקש
לגלות הקץ: ושמעו אל ישראל (עם הפיטות) בני' זהו
קלו של מלך המשיח: (ג) ראובן • בני' לא בכור • יוסף
בעלותו (כיס י"ד וא"ו [י"ו] סמ"ך פ"ח) בני' בכורה:
(ה) שמעון ולוי אחים • (עם הפיטות) בני'מ' אין לכם

א וּקְרָא יַעֲקֹב לְבָנוֹהִי וַאֲמַר אִתְכַּנְּשׁוּ וַאֲחַוִּי לְכוֹן יָת־דִּי־יִעְרַע יָתְכוֹן
בְּסוֹף יוֹמַיָּא: ב אִתְכַּנְּשׁוּ וּשְׁמָעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וַקְבִילוּ אוּלְפַּן מִן־
יִשְׂרָאֵל אֲבוּכוֹן: ג רְאוּבֵן בּוּכְרִי אַתְּ חֵילִי וְרֵישׁ תָּקְפִּי לְךָ הֲוָה חָזֵי
לְמִסַּב תְּלָתָא חוּלְקִין בְּבִירוּתָא כְּהֻנָּתָא וּמַלְכוּתָא: ד עַל־דַּאֲזַלְתָּא
לָקְבֵל אַפּוּךְ הָא כְּמַיָּא בְּרַם לָא־אַהֲנַיְתָא חוּלָק יַתִּיר לָא־תִסַּב אֲרֵי
סְלֵקְתָּא בֵּית־מִשְׁכְּבֵי אֲבוּךְ בֵּכֵן אֲחַלְתָּא לְשׁוּוּיֵי בְּרִי כְּלָקְהָא:
ה שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחַיָּן גְּבָרִין גְּבָרִין בְּאַרַע תּוֹתְבוּתְהוֹן עֲבָדוּ גְּבוּרָא:
ו בְּרַזְהוֹן לָא־הֲוַת נַפְשִׁי בְּאִתְכַּנְּשׁוּתְהוֹן לְמִדְּךָ לָא־נְחַתִּית מִן־יְקָרִי אֲרֵי

ר ש ב "ם

לפניכם את הצרוכה ותגרש אותם
מפניכם שני מלכי האמורי אשר בעבר
הירדן לא בחרבך ולא בקשתך זכותו
של יעקב גרם להם: (א) ויקרא יעקב •
שלח בשבילם: האספו • כי שבעים נפש
הגדילוה באלו שבע עשרה שנה ונעשו
עם רב וכדברי רבותינו לשש מאות אלף:
את אשר יקרא אתכם • ענין גבורתם
ונחלתם: (ג) כחי וראשית אוני יתר
שאת ויתר עז • דיבור אחד הוא • דרך המקראות לכפול את דבריהם כחי כמו
חילי וחילי ממוני • וגם אוני ממוני הוא כדכתיב מצאתי און לי • וידיו תשבנה
אונו כלומר בבורי אתה ומתוך כך חילי וראשית ממוני יתר על אחיך היה לך
לשאת ויתר עז היה לך למלוך על אחיך אבל פחיזה ובהלה היה לך כמים
הנשפכין לכן אל תותר לא הבכורה ולא המלכות: (ד) כי עלית משכבי אביך •
וכן כתוב בדברי הימים ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף בן ישראל ולא
להתייחס לבכורה כי יהודה גבר באחיו ולנגיד ממנו והבכורה ליוסף • יצועי עלה •
כלומר יצועי היתה עולה • הרבה לשון פעל מתפרשים לשון פועל כמו נתתי כסף
השדה נותן אני: (ה) מכרותיהם • אחותיהם כפל לשון של שמעון ולוי אחים כלומר
שמעון ולוי אחים היו לרעה כלי חמס היתה אחותם: מכרותיך ומולדתיך לשון
קרובים • אבל מכרותיהם משקל דגש הוא • כמו מסיבותיהם לשון קורבה אבל
הריש במקום החירק נהפכת לצר"י הוא • כמו ברך תחת ברך • איבד ושיבר יכן
חרף ה' • ושרת את אחיו כלם משקל דגש מכרותיהם לוד פרנטייש בלע"ז:
(ו) בסודם אל תבא נפשי • יהי רצון שלא תהא נפשי בעצתם כי כל אל

ר ש "י

סימנו: מכרותיהם • לשון כלי זיין •
כסייף גל' יוני מכי"ל (תגהומא) • ד"ל
מכרותיהם (כ"ר) כאלה מגזרתם • נכנו עמנו
גלגי חמס כמו (יחזקאל טו) מכוכותיך ומולדתיך וזהו תרגום של לוקלוס:
(ו) בסדם אל תבא נפשי • (כ"ר) זה מעשה זמרי כשמתקנו שנטו של שמעון
נכניס לה כמדינים לפני משה ואמרו לו זו אסורה לו מותרת לה תאמר לאסורה נת

שפתי חכמים

ולוי כפני לוחות ומ' מהרש"ל שלא היה לוחות ולוחות
פעם אם שהלך לשמש לת תיני: ' לפי שהר"ף המלך
מרבותיהם נתלמד בגיע"ל שהם מתחותיה גיל"ק:

אַל־תָּבֹא נַפְשִׁי בְּקָהָלָם אַל־תֵּחַד כְּבוֹדִי כִּי בְאַפָּם הָרְגוּ
אִישׁ וּבְרִצֹנָם עִקְּרוּ־שׁוֹר: ז אָרוּר אַפָּם כִּי עָז וְעֶבְרָתָם
כִּי קָשָׁתָה אֲחַלְּקֵם בְּיַעֲקֹב וַאֲפִיצֵם בְּיִשְׂרָאֵל: פ בראש
עמוד סי' בי"ה שס"ו ח יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ יָדְךָ בְּעֹרֶף
אֹיְבֶיךָ יִשְׁתַּחֲוּ לְךָ בְּנֵי אָבִיךָ: ט גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה מִטֶּרֶף

ב וכלומר לפחדה גיורת קיום ועי"ל דמשם נשאה קודם מתן תורה: ל י"ל דלכך הניח ר"ש"י זה דאל תקנא מל"ע לפרש כן דלמה מה שלא מנה יעקב כמשה זמרי וכקרח לחזן דרך אל קרח לייחס אלה עד כשבטים לכך הכיח זה דכל מלינו שייחס עד יעקב וה"ל לומר לא לייחסו גבי קרח אלו עד לוי וקניז קראי אחרדי אע"כ ל"ע דיעקב בקש ש"ז שלא לייחסו בם וכיון כיחס בימוריך קוביות כרח"ם שהקשה אחרכה יקשה בפ"ס לשמה כחוכר שם שמו של יעקב שלא במכנו ועוד כתב הרח"ם אך קשה ח"כ גבי זמרי כן שלא נימא שמה שלא נאמר לשמעון כן יעקב כוח מפני שהאחי הסכשמים הינו עולין רק עד הכשבטים ונראה כיון שמלינו גבי קרח שלא ייחסו אותו עד יעקב מפני הפלגתו כמו שכתבתי דאל"ל כיה קניז קראי אחרדי ח"כ גבי זמרי נמי נימא שמפני תפלתו של יעקב כוח דכל גבי אחרדי נקטי לכו דמיון בכוחם וגו' וק"ל: ם כי מכח לומר כוח נפקר לנקבה כמו הכח המלא תחת כוח ל' נפקר לנקבה וכ"כ מכח מלכר וק"ל: נ לא שבקרוכו שכרי מלך יוסף אלא מפני שהתכתן כיה לעשוה נקראו עוקרים וכמוכו אחרמי אוכר אחרי: ס ר"ע יעקב קרוי אל כדפירש"י שם כפ' בלק: ע דלמי ת' ק' מכו ואחיכם ביעראל לכן פי' ר"ש ואין לומר אם הר"ת פי' אל ואחיכם כוח ח"כ מאי ר"ש הת כפי' ראשון לא פי' כלום על ואחיכם. ר"ל שהר"ת כוח פי' גם על אחלקם וס"ש אחלקם זה מזה ומכה אחלקם ואחיכם לומר ואחיכם כוח פי' על ואחלקם: מהרש"ל: פ אחלקם ביעקב קראי אשמעון ואחיכם ביעראל קראי על לוי לכן כתיב ביעראל דכוח ל' אחיכום: צ דס"ל ליעקב לכרך לאוחו שפשטו כנים לו אמלוך

כדר לו. עיקרו אחריטו"ר בלעז ל' (יהושע יא) את כוסיסם העקר: (ז) ארור אפם כי עז. אפי' בשעת הוכחה לא קלל אלא את אפם וזהו שאמר בלעם מה אקוב לא קבם ם אל: אחלקם ביעקב. אפרידם זה מזה שלא יהא לוי כמעין שבשמעון וסרי שם תלוקים ד"ל ע אין לך עניים וסופרים ומלמדי תינוקות אלא משמעון. כדי שיהיו נפוצים. ובשבט של לוי עשאו מחזר על הגרנות בתרומות ומעשרות נתן לו הפלגה פ דרך כבוד: (ח) יהודה אתה יודוך אחיך. לפי שהוכיח את הראשונים בקנאתם התחיל יהודה לבוא לתוכיח (שלא יוכיחנו על מעשה תמר) וקראו יעקב בדברי רמז יהודה לא אחס כמשה (כ"ל): ידך בערף איביך. כיצי ד דוד (ש"ב כב) ואויבי הפלת לי עורף:

שפתי חכמים

יהנו מי הטילה כלך אל יזכר שמו בדבר שלא זמרו כן שלא בשיר בית אל לשמעון ולא כתב כן יעקב: בקהלם. כשוקטל קרח שהוא מבשמעון אל לוי את כל העדה על משה ועל אהרן: אל תחד כבודי. שם אל יתיחד עמהם שמי לשמא קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ולא נאמר בן יעקב אבל בדברי הימים כשמתייחסו בני קרח על הדוכן נאמר (דה"א ו) בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל: אל תחד כבודי. כבוד לי זכר הוא ועל כרחך אתה צריך לפרש כמדבר אל הכבוד ואומר אתה כבודי אל תתיחד מעמהם כמו (ישעיה יד) לא תחד אתם בקבורה: כי באפם הרגו איש. אלו תמוז ואחיו שכם ואחיו תשובין כולם אלה כלים אחד וכן הוא אומר בגדעון (שופטים ו) והכית את מדין כאיש אחד. וכן במלכים הוא וכוכבו למה היה. זהו מדרש ופשוטו אנשים שכנה קורא אים כל אחד לעצמו. באפם הרגו כל אים שבעבו עליו וכן (יחזקאל יט) ויילמד לטרוף טרף אדם אכל: וברצונם עקרו שור. רצו לעקור את יוסף בעקרת שור שנאמר בשור שור כתיב

רש"י

שבתורה להבא דן או קללה או בקשה או צווי לא יצא אל לשעבר לכן אין לפרש לא באה נפשי: כי באפם. שהרי באפם עקרו שור. כמו ואת סוסיהם תעקר: (ז) ארור אפם. לא יצליחו באפם להרגם ולעשות רעה ולכן איני חפץ בקהלם ובחיבורם יחד: אחלקם ביעקב. כי לוי נתפזר בי"ב שבטים בדכתיב ביהושע נמצא שמעון לבדו בלא לוי: (ח) יהודה אתה יודוך. המפרש ישבחוך אחיך שמות הוא בידוי אלא לפי שגינה את הראשונים ונטל מלכות מראובן ופיזר שמעון ולוי אמר ליהודה אבל אתה יתנו לך אחיך הוד מלכות כמו שמוכיח סוף הפסוק ישתחוו לך בני אביך. וכן ונתת בהורך עליו: תן לו משירותך בחייך: וכן בדניאל ולא נתנו עליו הוד מלכות. וכן בשלמה כתיב הוד מלכות ויתן עליו הוד מלכות בדברי הימים: יודוך ימליכוך. כמו יהודוך. כדכתיב כי על כן עמים יהודוך וכן יושיע ה' כמו יהושיע. הוד מלכות. ואין הה"א עיקר אלא מגזרת חטופי פא פעל (שאל אות יו"ד) הוא כמו ישב יצא. שיאמר הוציא הושיב. וכן מן ירה בים הורה. ויורו המורים. וכן איש לא הונה מגזרת לא תונו. וכן יאמר הודו לה'. יודו לה' הונה ורועה כלם עיקרם בראשם אות יו"ד ונופלת לפרקים ובאה אות וא"ו במקומה: וישתחוו. שתמלוך עליהם: בני אביך. לפי שמארבע אמהות היו אמר בני אביך אבל כשבירך יצחק את יעקב כתיב בני אמך: (ט) גור אריה יהודה. כמו והנה כפיר אריות. הנער קרוי גור כדכתיב בתוך כפירים רבתה גוריה. לפי שהוא קל וגבור יותר מאריה זקן ממשל את יהודה לגור אריות: מטרף בני עלית. אתה יהודה בני לאחר שתעלה מלטרוף טרף באומות ותכרע ותשכב בעירך לא יבא אויב להתרידך ולהקימך ממקומך. זהו עיקר פשוטו. והמפרשו במכירת יוסף

שפתי חכמים

בני אביך. ע"ש כסיו מנשיס כרגה לא אמר בני אמך כדכר שאמר יעקב: (ט) גור אריה. על דוד מלכא בתהלים גור (ש"ב ס) כתיב שאול מלך עליו אתה שיית המוליה וכמכיא את ישראל ונכסוף אויב כשמליכוהו עליהם. והו שהרגש אוקטוס שלמון יהא כמכויא. בתהלתו: מטרף. ממה שהשדתיך בעוקף מוקף יוסף מיס רעה אלכסה: והו יהודה שמשל לאריה: בני עלית. סלקת את עצמך ואמרת מה בלע וגו' וכן בהריגת עמר קשהדה לדקה ממני לפיכך כרע רכן וגו' ביטי שלמה (מ"ש ס) אים תחת נשמו

בְּרִגְזְהוֹן קְטָלוּ קְטוֹל וּבִרְעוּתְהוֹן תָּרְעוּ שׁוֹר סַנְאָה: ז לֵיט רֻגְזְהוֹן
אֲרֵי תַקִּיף וְחֵמַתְהוֹן אֲרֵי קַשְׁיָא אֲפַלְגִנּוּן בְּיַעֲקֹב וַאֲבַדְּרִנּוּן בְּיִשְׂרָאֵל:
ח יְהוּדָה אַתְּ אוֹדִיתָא וְלָא־כְּחֵישָׁתָא בָּךְ יוֹדוּן אַחָיךְ יָדָךְ תְּתִקֵּף עַל־
בַּעֲלֵי־דְבָבֶךְ יִתְבַּדְּרוּן בַּנָּאךְ יְהוֹן מְחַזְּרִין קֳדָל קָדְמָךְ: וִיהוֹן מְקַדְּמִין
לְמִשְׁאַל בִּשְׁלָמָךְ בְּנֵי אֲבוּךְ: ט שַׁלְטוֹן יְהֵי בִּשְׁרוּיָא וּבְסוֹפָא יִתְרַבֵּא
כַּלְבָּא מִדְּבֵית יְהוּדָה אֲרֵי מִדִּין קַטְלָא בְּרִי נַפְשָׁךְ סְלֶקְתָּא יְנוּחַ

רשב"ם

(ח) כתרגום לפי שהוא קל וגבור ומשל בשאר אחיו לכן אמר יהודה אתה אתה ולכן אמר יהודה אתה ולא אמר אחיך יהודה אתה אתה ולא אמר אחיך יהודה אתה ולא אמר אחיך יהודה אתה ולא אמר אחיך יהוד

בְּנֵי עֲלִיָּתָ פָּרַע רָבַץ כְּאַרְיֵה וּכְלָבִיא מִי יְקִימֶנּוּ׃ י לֹא־
יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו עַד כִּי־יָבֹא שִׁילֹה
וְלוֹ יִקְּהַת עַמִּים׃ יא אֹסְרִי לַגֶּפֶן עִירֹה עִירִי וְלַשֹּׂרֵקָה
בְּנִי אֲתֹנוֹ כִּבֵּס בַּיַּיִן לְבוּשׁוֹ וּבְדַם־עֲנָבִים סוּתֹה׃ סותה קרי׃
יב חַכְלִילִי עֵינַיִם מִיָּיִן וּלְבֶן־שִׁנַּיִם מֵחָלָב׃ פ יג זְבוּלֻן לְחוֹף

שפתי חכמים

מקם כני על יוסף ח"ו כני קאי על יהודה: ד דק"ל וכא פד שאול לא סיס"לוך ביכמאל ומש"פ מדוד ומאיר שכוא פכנט יהודה: ש (נח"ו) וקאי אחלשיל לא יסור שנט מושלים מיהודה ואחלו בומן הגלות סביים לכם שרוב מושעות וכל זה הענבו עד כי יבא שילה מי שכנעב שלו וכרב נקט המלוכה תמוכה הכנט וכיון סוף: ת ר"ל דהות נמי מפרש שילה קאי אחולל אבל לא מפרש שכוא לשון שיל אלא ג' מיכות הם מי לו פי' מנתה לו: א אבוא ראייה דיקבם בתר יו"ד לשון אסיפה: ב מקבילים קבלות פנים כפלים ומאמים דבריכם פ"ש: ג וכני המנעב הקרא אוכני לגפן עיכה יסבבון ישראל אל עיר ירושלים ואשרקה בני אשוריא ובני אשראל ביבון ב"ה: ד ר"ל דקאי פסוק זה אח"ח ואחיות פי' נבנים פ"ח שלוכים נגדים לבנים ח"ש מוכנים על אחיות

מוכן ואל"ף (ליוב יג) שבאחיות באזמכם (יחזקאל כא) ובבאכתם הכב (והוא ל' הכב וכי' לאמת הכב והוא ל' זיין) (מ"כ ד) ואכוך שמן. אף זה יקבת עמים אכיפת עמים שמא' (יבעיה י"ח) אלו גויים ידבוכו ודומה לו (משלי ג) עין תלעג אלאב ותבוז ליקבת אם. לקבון קמעים שבפמיה מפני זקנתה. ובגמ' דיתבי ומקבו אקבתא בבוקי ב דטבדעת [דפומבדיתא] כמס' יבמות (דף קי) ויכול סיס לומר קביית עמים: (יא) אסרי לגפן עירה. מתגנה על אכן יהודה שהיא מוכנת יין כמעין אים יהודה יאכוב לגפן עיר אחד ויטעמו מגפן אחת ומבוקר אחד בן אתון אחר: שרקה. זמורה לרוכה קוכייב"ל בלעז: כבס ביין. כל זה לשון רבוי יין: סותה. לשון מין בגד הוא ואין לו דמיון במקרא: אסרי. כמו אוסר דוגמתו (תהלים קיג) מקימי מעפר דל (שם קכג) היושבי בבמיס וכן בני אתונו בעיין זה. ואוזקלוס תרגם מלך ג המשיח. גפן הם ישראל. עירה זו ירושלים. שורקה אלו ישראל (ירמיה ב) ואנכי נטעתיך שורק: בני אתנו. יגמון סילוים ל' שער אתיהון בס' (יחזקאל מ) ומוד הרגנו בפנים אחרים. גפן אלו לדיקי' בני אתונו עבדי אוריתא בחלופן על שם רוכבי אתונות ד' אתונות. בבס ביין יהא תרגון עב לבושוכי שיעמוו דומה ליין ונבנוגין הוא ל' סותה שבאשה לובשתן ומסיתה בכן את הזכר ליתן עיניו בה. ולף רבותינו פירבו בגמ' ל' ספתה שבאת במס' בתובות (דף קיא) ומל היין שמא תאמר אינו מרוב ה"ל סותה: (יב) חכלילי. ל' אודם כתרגומו וכן (משלי כג) למי חכלילות עיניים בכן דרך שותי יין עיניהם מאדימין: מחלב. מרוב חלב שיהא באילו מרעה טוב בעדרי צאן. וכן פי' המקרא אדום עיניים יהא מרוב יין ולבן שניים יהא מרוב חלב

יִשְׁרֵי־בַתְּקוֹף כְּאַרְיָא וְכֵלְיָתָא וְלֵית־מַלְכוּ דְתִזְעְזַעְנַהּ׃ י לָא־יַעְדֵי
עֲבַד־שֻׁלְטָן מִדְּבֵית יְהוּדָה וְסַפְרָא מִבְּנֵי בְנוֹהִי עַד־עָלְכָא עַד דְּיֵיתֵי
מְשִׁיחָא דְּדִילֵהּ הִיא מַלְכוּתָא וְלֵהּ יִשְׁתַּמְּעוּן עַמְמַיָּא׃ יא יַסְחַר
יִשְׂרָאֵל לְקַרְתֵּהּ עַכָּא יִבְנוּן הֵיכְלֵהּ יְהוֹן צַדִּיקַיָּא סְחוֹר־סְחוֹר לֵהּ
וְעָבְדֵי אוֹרַיְתָא בְּאוּלְפָן עַמֵּהּ יְהֵי אַרְגְּוָן־טַב לְבוּשׁוֹהִי כְּסוּתֵהּ מְיַלָּא
מִלָּא צְבַע זְהוֹרִי וְצִבְעוֹנִין׃ יב יְסַמְּקוּן טוּרוֹהִי בְּכַרְמוֹהִי יְטוּפוּן
נַעֲוֹהִי בַּחֲמַר יְחַוְּרוּן בִּקְעֲרָתֵהּ בְּעִיבוּר וּבְעָדְרֵי עָנָא׃ יג זְבוּלֻן עַל־

רש"ם

לא ידע פשוטו של פסוק ולא בחילוק פעמים כלל: (י) לא יסור שבט מיהודה המלכות שניתן לו להשתחוות לו כל אחיו שנים עשר לא תפסוק ממנו כל אותה הגדולה ולא מחוקק ושררה מזרעו עד כי יבא יהודה שילה. כלומר עד כי יבא מלך יהודה הוא רחבעם בן שלמה שבא להדש המלוכה בשילה שזהו קרוב לשכם אבל אז יסורו עשרת השבטים ממנו וימליכו את ירבעם ולא נשאר לרחבעם בן שלמה רק יהודה ובנימין: יקהת עמים קבוצת האומות שהיו כפופים תחת שלמה אביו כדכתיב הוא רודה בכל עבר הנהר ונתקבצו שם להמליך רחבעם כדכתיב וילך רחבעם שכמה כי שכם בא כל ישראל להמליך אותו ושכם אצל שילה כדכתיב ביהושע ויאסוף יהושע כל ישראל שכמה וכל הפרשה. ולבסוף מפרש כל אלו הדברים היה לפני ה' בשילה. וגם בשופטים הנה חג ה' בשילה במסילה העולה בית אל שכמה וגו' וגם בירמיה ויבאו משכם משילה ומשמרון. וקרקע חלקה היה בשכם סביב האלה אשר עם שכם הראויה להתקבץ שם בני אדם ולכבוד משכן אשר בשילה הסמיך שם. ויעקב עיקר הגדולה של יהודה שמדוד עד רחבעם פירש. אבל הסרת הגדולה [לא] רצה לפרש אלא מכללו של מקרא אתה מדקדק שמשילה ואילך נתמעטה: (יא) אסרי לגפן עירה. עיר בן אתונות צריך לקשור לגפן אחת להטעינו מרוב ענבים: ולשורקה אחת בני אתונו. כפל לשון כדכתיב בשלמה וישראל ויהודה רבים איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו כי משופעי' ביין היו: כבס ביין לבושי' לאחר שבצרו הענבים ודורכים אותן בגיתות מתלכלכין בגדיהם בדריכת היינות. כדכתיב מדוע אדום ללבושך ובגדיך כדורך בגת. וכתיב שם וכל מלבושי אגאלתי. ואחר הדריכה שותים את היין. ולכך הוא אומר חכלילי עינים מיין. כדכתיב למי חכלילות עינים למאחרים על היין: סותה. לשון בגד: (יב) חכלילי. אדמות עינים קרוי כן: ולבן שנים. משתיית חלב. כדכתיב שתיתי ייני עם חלבי. וכן בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב. ולבן כמו לבן. כשהוא דבוק יאמר ולבן. כמו מן חלב וחלב צאן: (יג) לחוף ימים. שפת הים שהים חופף שם ונתחכך. ואם תאמר מה בצע מארר

רש"י

ולפי הרגומו עינים ל' כרים במסכ לוסים ול' אדמי הוא במס' עבודה כוכבים (דף עד) למחוק. ומה הרגמו בפיוט אתכרים לשון נעוה אדתה. יחווון בקעתים תרגם בעים מעיומה וקילות סיקבים נעווהי יקבים בלו ל' שי פסלעים: (יג) זבלון לחוף ימים. על

בעל הטורים

דויד וגם שלמה עם האותיות: (י) ומחקק מבין רגליו. בני תלמידי חכמים. מחקק. עולה רמ"ח שרמ"ח איברים באדם ע"פ עתיד בכל ובמורה: יבא שילה. בני' מלות שילה בני' משה. דכתיב ביה ויקח ולקחי עם שלח שיתה יהודה לקדמו דכתיב אדני יהודה ראמתם:

יַמִּים יִשְׁכֹּן וְהוּא לְחוֹף אֳנִיּוֹת וְיַרְכָתוֹ עַל־צִידֹן׃ פ
יד יִשָּׂשכָר חֲמֹר גָּרֶם רֹבֵץ בֵּין הַמִּשְׁפְּתָיִם׃ טו וַיַּרְא מְנֻחָה
כִּי טוֹב וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי נָעִמָה וַיֵּט שִׁכְמוֹ לְסֹבֶל וַיְהִי לְמַס־
עֹבֵד׃ ס טז דָּן יָדִין עַמּוֹ כְּאַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ יז יְהִי־
דָן נָחָשׁ עֲלֵי־דָרֶךְ שְׁפִיפֹן עֲלֵי־אֹרַח הַנֹּשֵׁךְ עִקְּבֵי־סוּס וַיִּפֹּל
רֹכְבוֹ אָחוֹר׃ יח לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְהוָה׃ ס חמישי יט גָּד

שפתי חכמים

לנוחת ממקום למקום כדי לעמוד מוכה: ח דכתיב ישכן דמשמע שיהיה על חוף ימים כייט ארצו אבל הוא עלמו לחוף הלחיות כלומר במקום שהלחיות מגיעות אחוכה שם יכה אלוי: (מת"י) דחסכל זה ולאמר שארץ שבולון היקה בסוף הים מקום המבדיל בין ח"י ובין תלמים המעמים וממילא כל הספינות עוברים דרך ארצו ע"ב: ו כלומר מלילו הוא כפוף ופירושו כל ישראל יחד שהרי שמשון נקם נקמות כל ישראל ואין לפרש ידין ישפוט כי לא מלינו זה בשום מקום: ז מנסף הוא

רש"י

על חוף ימים ה"מיסיס ארצו • חוף מתרגומו ספר מרק"ל בלעז (יכמות מה) והוא יהיה מלוי תדיר על חוף לאיות במקום המגל שלאיות מגיעות שם פרקמטיא שיש זבולון עוסק בפרקמטיא וממלא מזון לשבט ישסכר (תנחומא) וכשם עוסקים בתורה הוא שאמר משה (דברים לג) שמח זבולון בלאתך וישסכר באהליך • זבולון יולא בפרקמטיא וישסכר עוסק בתורה בלמיס • סוף גבולו יהיה סמוך לצידון • וילכו סופו כמו ולרכתי המשכן: (יד) יששכר חמור גרם • חמור בעל עלמות סובל עול הורה בחמור החזק שמטעינין אותו משא כבד: רבץ בין המשפתים • כתמומי המלך ביום ובלילה ואין לו לילה בבית ובשהוא רולה לנוח חוזר בין התחומין בתחומי הערים שמולך שם פרקמטיא: (טו) וירא מנוחה כי טוב • ראה לחלקו ארץ מבורכת וטובה לזרוע פירות: ויט שכמו לסבול • עול תורה: ויהי • לכל אחיו ישראל: למס עובד • לפסוק לשם הוראות של הורה וסדרי עבודין שנא' (דס"ל יב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מאתים • מאתים לאחי סנהדראות העמוד וכל אחיהם על פיהם: ויט שכמו • הספיל שכמו כמו ויט שמים הטו אזניכם • ואונקלוס תרגם בפנים אחריה ויט שכמו לסבול מלאמות ולכנות מחוזות שהם יושבים על הספר ויהי' כלומר כמוב אחיהו למס עובד: (טז) דן ידין עמו • יקום נקמת עמו מסלבתיה כמו כי ידין ה' עמו: כאחד שבטי ישראל • כל ישראל יסיו כלאחד ועמו ולא כולם ידין ועל שמשון נבא נבואה זו • ועוד ים לפרש כלאחד שבטי ישראל כמיוחד שבשבטים הוא דוד שבא מיהודה: (יז) שפיפון • הוא נחש ואומר אני שקרוי כן על שם שהוא זומף כמו (בראשית ג) ואתה תשופנו עקב: הנשך עקבי סוס • כך דרכו של נחש ודומה לנחש המשך עקבי סוס: ויפל רכבו אחור • שלא נגע בו ודומה מלינו בשמשון (שופטים יז) וילפת וגו' לא שני עמודי הבוך וגו' ושעל הגג מהו • ואונקלוס תרגם כמוי תולמין שם מין פחם שאין רפואה לנשיכתו והוא לשעוני וקרוי תולמין על שם שעושה הכל הרס • וכפיתגא כמו פתן • יכמוין ילחוב: (יח) לישועתך קויתי ה' • נתנבא שיעקבו פלאתים לא שיעו וכופו לומר (שופטים יז) זכרני נא וחזקני לך הפעם: (יט) גד גדוד יגודנו • כולם לי גדוד שם וכן

בעבו

סְפַר יַמְמָיָא יִשְׁרֵי וְהוּא יְכַבֵּשׁ מְחוֹזִין בִּסְפִינִין וְטוּב יַמָּא יֵיכוּל
וּתְרוּמָה יְהֵי כְּמֵטֵי עַל־צִידוֹן׃ יד יִשָּׂשכָר עַתִּיר בְּנִכְסִין וְאַחֲסַנְתֵּהּ
בֵּין תְּחוּמָיָא׃ טו וַחֲזָא חוּלְקֵהּ אֲרֵי טַב וָיַת־אַרְעָא אֲרֵי מְעַבְּדָא
פֵּירִין וְיַכֵּשׁ מְחוֹזֵי עַמְמָיָא וִישֵׁיצֵי יָת־כַּיְרֵיהוֹן וּדְאִשְׁתַּאֲרוּן בְּהוֹן
יְהוֹן לֵהּ פַּלְחִין וּמַסְקֵי מַסִּין׃ טז מִדְּבֵית־דָּן יַתְבְּחַד וִיקוּם גְּבָרָא
בְּיוֹמוֹהִי יְתִפְרַק עַמֵּהּ וּבִשְׁנוֹהִי יְנוּחוּן כְּחֵדָא שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל׃
יז יְהֵי־גַבְרָא דְיִתְבְּחַר וִיקוּם מִדְּבֵית־דָּן אֵיכְתֵּהּ תִּתְרְמֵי עַל־עַמְמַיָּא
וּמְרָתֵהּ תִּתְקַף בְּפַלְשְׁתָּאֵי כְּחֵוְיָא חוּרְמָן וְיָשְׁרֵי עַל־אָרְחָא וּכְפַתְגָא
יְכְמוֹן עַל־שְׁבִילָא יְקַטֵּל גְּבָרֵי מַשְׁרְיָת פְּלִשְׁתָּאֵי פָּרְשִׁין עִם־רַגְלָאִין
יָעֵקֹר סוּסָן וּרְתֵכִין וִימַגֵּר רוֹכְבֵיהוֹן לַאֲחוֹרָא׃ יח לְפוּרְקָנְךָ סַבְּרִית
יְיָ׃ יט מִדְּבֵית־גַּד מַשְׁרְיָת מְזַיְנִין כַּד־יַעֲבְרוּן יָת־יַרְדְּנָא אֶקְדָּם אֲחֵיהוֹן

רש"ם

ששפת) הים גבוהה מאוד ואין יכולין לרדת שם לקנות סחורה לכן הוא מפרש והוא לחוף אניות במקום המגל והשפה נמוכה ובאין האניות ובאין ישבי הארץ וקונים סחורה שבאניות: על צידון • שהוא מקום סחורה רבה כדכתיב סוחר צידון עובר ים מלאוך בישעיה וכתיב בגשי צידון כי אמר ים מעוז הים וגו' ולכן אמר משה שמח ז־לון בצאתך בים לסחורה: (יד) יששכר חמור גרם • לא כזבולון שהולך עם עוברי ימים לסחורה אלא עובד אדמתו והיה כחמור בעל אברים חזק מצוי בין המשפתים תחוטי העיר לחרוש ולעבוד את האדמה • כדכתיב על כל מים משלחי רגל השור והחמור • לחרוש ולזרוע • וכן אמר משה שמח זבולון בצאתך ויששכר באהלך: (טו) וירא • יששכר מנוחה האדמה כי טוב יותר מלצאת למרחקים: ואת הארץ כי נעמה • ומצלחת כדכתיב אל המנוחה ואל הנחלה: ויט שכמו לסבול • עול של מלכי ישראל: ויהי למס עובד • לתת למלכים עישור תבואותיו כדכתיב ואת שדותיכם יעשר זהו עיקר השמחי ובשורת עושר הוא לשבט יששכר: (טז) דן ידין עמו • המפרש על שמשון לא ידע בעומק פשומו של מקרא כלל • וכי יעקב בא להתנבאות על אדם שנפל ביד פלשתים וינקרו את עיניו ומת עם פלשתים בעניין רע • חלילה חלילה • אך על שבטו של דן נתנבא שהיה מאסף לכל המחנות וגם ביהושע כתיב והמאסף הולך אחר הארון ולפי שהיה הולך כל הימים בין בימי משה בין בימי יהושע אחר כל הדגלים והיה צריך להלחם עם כל האומות הרודפים אחריהם לוגב כל הנחשלים אחריהם בדרך ולהנקם מן האומות כי גבורים היו • לכך אמר יעקב דן ידין עמו • ינקום נקמת שמו כאחד כל שבטי ישראל היה נוקם נקמתם ומשמרם מרודפיהם כמו כי ידין ה' את עמו וגו' דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו • וכמו ידין בגוים מלא גויות מחץ ראש על ארץ רבה: (יז) יהי • שבטו של דן נחש עלי דרך להרוג את האומות: ויפול רכבו • האויבים נופלים לפניו: (יח) לישועתך • ין קויתי ה' • שיושיע אותך וישגבך על האומות: (יט) גד גדוד • גדוד ישראל

בעל הטורים

(טו) למס עובד • ג' במקרא כמו ואיזך (יחזקאל מ"ל) ולא כורשו וגו' ויהי למס עובד • (מ"ל ט') ועשלם שלמה למס עובד • לומר לא די שלמה מוכה לכל ישראל אלא שהעלה לכם מס ממעמו שהיה מספיק לכל מי מיכות לעמוד: (טז) כאחד שבטי ישראל • פ' כדוד וגם תוספות על הלחי פסקים דן [יחי] לישועתך •

גְּדוּד יְגוּדֶנּוּ וְהוּא יָגֻד עָקֵב׃ ס כ מֵאָשֵׁר שְׁמֵנָה לַחְמוֹ
וְהוּא יִתֵּן מַעֲדַנֵּי־מֶלֶךְ׃ ס כא נַפְתָּלִי אַיָּלָה שְׁלֻחָה הַנֹּתֵן
אִמְרֵי־שָׁפֶר׃ ס כב בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף בֵּן פֹּרָת עַלֵּי־עָיִן בָּנוֹת
צָעֲדָה עַלֵּי־שׁוּר׃ כג וַיְמָרְרֻהוּ וָרֹבּוּ וַיִּשְׂטְמֻהוּ בַּעֲלֵי חִצִּים׃

שפתי חכמים

כמין מריקס וכן פירש"י בפסוק בראשית: ה ר"ל דלכך מביה על הפסוק זה לחייב מנשה רניגו שלא תקנסה ליה מע"ל לפרש דשמעה דכתיב כאן הוא לשון כמו דגמא מחלל אלו יכיה טוב ושומן לכך מביה לחייב מנשה רניגו עליו כשלום וזה פעמה הוא דכעולן זה בבניהן יעקב ברכן מרע"ה ואתה כתיב בהדיה ושובל בשמן רגלו וק"ל: ט כתיב אילה שלוחה שביה ל' עקבה ואתה"ם כתיב כמוהו שהוא לשון זכ־ועל"פ דמוהה ומקק: י ר"ל בתרגום מתרגם כן על פסוק זה ולפי פתרגום פי' מה בתמר המעמו אמרי שפר ר"ל על תלגו הוא יודה אמרי שפר ומ"ש רש"י לעיל בטיתו אמרי שפר מתרגומו ל"ל לפי פירוש דלעיל שפי' אילה שלוחה על פירוש נוסל לא פירוש אמרי שפר לפי פתרגום שהיו מבכרים בהמה בהאויה נכם וזה"ק: כ דק"ל דנשתה מעמע שהיו הרבה בעגל ולעדה מעמע אחת כיתה ומש"פ בעגל וטו' אלו"ה: ל כלומר לא תי"ו הנקבה כי על הזכר הוא מדבר:

רש"י

הכרו מנחם • ולא"ם לון גדוד בלא ב' דלהי"ן י"ל גדוד שם דבר לגיך שני דלהי"ן שכן דרך תיבה בא שהי אותיות להכפל בסופה ואין יכולה הלא שהי אותיות וכן אמר (משלי כו) כלאר לגוד מגזמה (איוב ז) וכנעתי נדודים (שמות ס) שם נפל שדוד מגזמה יבוד אכרים אף יגוד יגודנו וגדוד מגזמה אחת הם וכשהוא מדבר בל' יפעל אינו כפול כמו יגוד יגוד יגוד יכוד יכוב וכשהוא מתפעל או מפעיל אחרים הוא כפול כמו יתגודד ויתגומם ויכונן' יתגודד • וכל' מפעיל (תהלים קמו) יהוס ולמגמה יעודד (ישעיה מט) לשובב ועקב אלו (שם עם אחרים לעולמה כל הלון עד שבכשה אחרן: והוא יגוד עקב • כל גדודיו יבוגו על עקבם לאחלתם בלקתו בעבר הירדן ולא יפקד מהם איש: עקב • בדרכם ובמסלותם בהלכו יבוגו כמו (תהלים עז) ועקבותיך לא נודעו וכן (שם"ם לא) בעקבי מלאן בל' לעז תרגומ"ם: (כ) מאשר שמנה לחמו • מאכל הכא מחלגו בל אשר יהא שמן היהיו זיתים מרובים בהלגו והוא מוהב שמן כמעין • וכן ברכו ה משה ועובל בשמן רגלו כמו שבעינו (במדבר דף פה) פ"ל כולרכו אבי לודקיא לשמן וכו': (כא) אילה שלחה • זו בקעת גימוסר שהיא קלה לבשל פירותיה כאילה זו שהיא קלה לרוץ • אילה שלוחה אילה משולחת לרוץ: הנותן אמרי שפר • כתרגומו: ד"ל על מלאמת סיוכלא נתיבא (תופיטים ד) ולא"ת עמיך עבדת אלפים אים מבני נפתלי וגו' והלכו בם בזריזות וכן נאמר שם כי שלוח בעמקי שלח כרגליו: הנותן אמרי שפר • על ידם שהו דבריה וברכה ם שיהה • וברוחיהו דברוהו על יום קבורת יעקב בשבועה עשו על המערה במבכת שדה (דף יח) ותרגומו יתרמי עדביה יפול הבלו והוא יודה על תלגו אמרים אלים ובכה: (כב) בן פרת • בן הו והוא ל' אחרני אפרין נמנייה לבני אמשון בסוף כ"מ (דף קיח): בן פרת עלי עין • הוא נטוי על העין הרואה אותו: בנות צעדה עלי שור • בנות מלכים היו שעודות על החומה להסתכל בזיזיו ובנות הרבה עמדה כל אחת ואחת ב בתקון שהולכו לראותו מבם (ד"ל כל"ל • כי לפירוש הראבן הוא שור חומה וק"ל): עלי שור • על ראשיהו כמו (במדבר כד) אשורנו ולא קרוב • ומ"ל יש כרוס וזה מעשה לייסב המקרא • פרת הי"ו שבו הוא תקון פלבון הגמו (קהלת ג) על דברה בני האדם • שור כמו לשור • ד"ל עלי

לְקָרְבָא וּבְנִבְסִין סַגִּיאִין יְתוּבוּן לְאַרְעָהוֹן׃ כ דְּאָשֵׁר טָבָא אַרְעֵה
וְהוּא מְרַבְּיָא בְּתַפְנוּקֵי מַלְכִין׃ כא נַפְתָּלִי בְּאַרַע טָבָא יִתְרְמֵי עֲדָבֵיהּ
וַאֲחֵסַנְתֵּהּ תְּהֵי־מַעֲבַדְא פֵּירִין יְהוֹן מוֹדַן וּכְבָרְכִין עֲלֵיהוֹן׃ כב בְּרִי
דְּיִסְגֵּי יוֹסֵף בְּרִי דְּיִתְבָּרַךְ כְּגֹפֶן דְּנִצַּב עַל־עַיְנָא דְּמַיָּא תְּרֵין שְׁבָטִין
יְפִקּוּן מִבְּנוֹהִי וְקַבְּלוּן חוּלָקָא וַאֲחֵסַנְתָּא׃ כג וְאִתְמַרְרוּ־יָתֵהּ וְנַקְמוּהִי

רש"ם

יגודו אחריו כשיהיו הולכים לטלחמת יהושע • וכדכתיב חלוצים תעברו לפני אחיכם וכשוב גד מן המלחמה ישובו בני גד אחר עקיבן של ישראל שכן דרך כשיוצאין למלחמה יוצאין תחילה ובחזרתן הם אחרונים לשמור את השבטים מן המלחמה פן ירדפו האויבים אחריהם: (כ) מאשר שמנה לחמו • כי מאשר היו מביאין שמן זית ומטגנים מאכלם בשמן וכן אשר משה ברוך מבנים אשר • יברכוהו ישראל ויהי רצוי להם לפי שטובל בשמן רגלו: והוא יתן מעדני מלך • מס של שמן היו נוהגין ממנו מלכי ישראל למשוח בו לעדן את בשרם כדאמרי' בגמ' אנפיקינון שמן זית שלא הביא שליש ולמה סכין אותו שמשיר את השער ומעדן את הבשר • כמו היתה לי עדנה • בשר הלק (נא) אילה שלוחה • גבורים קלים כאילות כדכתיב וכצבאים על ההרים למהר: הנותן אמרי שפר • בשובם מן המלחמה ממהרים מתוך קלותם לבשר בשורות משופרות של נצחון המלחמה וכדכתיב ובולן עם חרף נפשו למות ונפתלי על מרומי שדה כדרך הצבאים הרצים על מרומי הרים: (כב) בן פורת יוסף בן פורת עלי עין • הרי פסוק זה דוגמת לחצאים בראש המקרא אלא שמזכיר במי הוא מדבר והוזר וכופל חצי ראש המקרא • כמו נשאו נהרות ה' נשאו נהרות קולם • כי הנה אויביך ה' כי הנה אויביך יאבדו • עד מתי רשעים ה' עד מתי רשעים יעלוזו • הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכל הבל • ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' תרעץ אויב • אף כאן בן פורת יוסף בן הפורה וגדל יוסף ועל מה הוא גדל בן פורת עלי עין • גדל ורבה על עין • להסתכל למעלה מן העין בקומתו וביופיו • בנות • מצרים צעדה כל אחת ואחת עלי שור לשון ראייה • כפל לשון של עלי עין • כמו ומגבעות אשורנו שהיו בנות מצרים צועדות והולכות לראותו כמו אשת פוטיפר וחברותיה • ומתוך כך וימררהו ורובו מתוך שנתנה אשת פוטיפר עיניה בו השליכוהו בבית האסורים: (כג) ורבו •

רש"י

שור • כשכיל לשור • והרגוס על אונקלוס בגות לעבד עלי שור תרין שבטין יפקון מבנוהי וכו' וכתב בגות על שם בגות מבשר בגות עברי הירדן בני דיסגי יוסף פורה ל' פריה ב וכריסי: ים מ"ל כו המתיישבים על הלבון בבשר שבא עשו לקראת יעקב בכלן קדמו האמהות אלכת לפני כיוסה להתחוות ובכולן כתיב גם יוסף ורחל ויתחוו • אמר יוסף כשם הזה עיני רמה אמא יהן עיני באמי יוא לפניה ומרבב קומתו לכסותה והוא שברכו אביו בן פורת הגדלת עמך יוסף עלי עין על עשו לפיכך זכיה לגדולה: בנות צעדה עלי שור • להסתכל בך בלאחך על מגרים • ועוד דכשהו לעמין אלא יבלוט בזרעו עין הרע • ולא כשבר מגשה ולאחיה ברכם כדגיס שאין עין הרע שולטת בכם: (כג) ויאדרהו ורבו • ויעברוהו ג אחיו • וימרדוהו פוטיפר

בעל הטורים

בני' (כדוד) [כדוד]: (כב) בן פרת יוסף • לא הזכיר בשמו כמו שעשה לאחיה אחלק לו כבוד בשביל המלוכה וכתיב בכם בנין • בן פרת • בנין' מגשה ואפרים ד"ל בן פורת בן פוהר ע"ש אפרון תלות: בעגם לעבד

מגי' (כדוד) [כדוד]: (כב) בן פרת יוסף • לא הזכיר בשמו כמו שעשה לאחיה אחלק לו כבוד בשביל המלוכה וכתיב בכם בנין • בן פרת • בנין' מגשה ואפרים ד"ל בן פורת בן פוהר ע"ש אפרון תלות: בעגם לעבד

כד וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ וַיָּפֻזוּ זְרֹעֵי יָדָיו מִידֵי אֲבִיר יַעֲקֹב
מִשָּׁם רֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל: כה מֵאֵל אָבִיךָ וְיַעְזְרֶךָּ וְאֵת
שַׁדַּי וִיבָרְכֶךָּ בִּרְכֹת שָׁמַיִם מֵעָל בִּרְכֹת תְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת
בִּרְכֹת שָׁדַיִם וָרָחַם: כו בִּרְכֹת אָבִיךָ גָּבְרוּ עַל־בִּרְכֹת
הֹרַי עַד־תַּאֲוַת גִּבְעַת עוֹלָם תִּהְיֶיךָן לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד

שפתי חכמים

מגבון וסמי המתלה תוכן כהתיין נתוק עמו מתלה: ם דמ"ל דקלי על תחיו לאוד דכנ"ל וכו' וימרמו דלון למר תתלה ותמ"ל לריב ת"ו דקלי גם לתוטיפר ותשמו: ע ר"ל שהתרגום מוסיף על הקרא: פ ר"ל בתרגום מתרגם על תכן תכ וכנין ומל"ל לתרגם כן ומל"פ ל' מוטריקון תכ וכן: צ דלם לפרש סיתר הוה מלת שדים לשון תכ: ק דלם לפ' סיתר שיך מלת סומי

ר ש ב"ם

כפל לשון של חצים שבפסוק כמו יסבו עליו רביו • חציו • ולכן הוא נדגש • אבל מגזרת טריבה יאמר אשר רבו בני ישראל • כמו מן קם קמו מן שב שבו • כך יאמר מן הרב רב עם ישראל רבו • ומדמה הפסוק לשון הרע של פוטיפר לחצים כדכתיב חץ שהוט לשונם מרמה דבר • וידרכו את לשונם קשתם שקר • ורבו מגזרת רבב • כמו סבו מן סבב • צהלי ורוני מן רנן • רבו שיטרו"ם בלע"ז: (כד) ותשב באיתן קשתו • הקשת החזק שקורין אלבלטר"א מושיבין אותו על עץ איתן וחזק שקורין פורק"א והמושך בקשת ההוא אם הוא אדם חזק מאוד מושך את חבל הקשת בזרועיו ונכפפין זרועותיו עד גופו ויורה החץ למרחוק • ואם הוא חלש אינו יכול למשוך החבל • וכן פירוש המקראות • מצרים ירו בו חצים ונתנוהו בבית הסוהר וענו בכבל רגלו והוא יצא ומלך עליהם כי קשת שלו היה חזק ואיתן משלהם ואסרם כדכתיב לאסור שריו בנפשו: ויפוזו זרועי ידיו • נכפפו זרועיו במושכו חבל הקשת וזרק חיציו עליהם כי איש חזק היה למשוך איתן הקשת שקורין פורקא וכן מצינו זרוע אצל דריכת קשת • כדכתיב ונחתה קשת נחושת זרועותי והלשון דריכת קשת וכן כי חציך נחתו בי • ותנחת עלי ידיך: ויפוזו • נכפפו • כמו ויהי דוד מפזז ומכרכר • פיזזו בידים • כירכור ברגלים • ויפזו מן פזז • כמו יסבו מן סבב: מידי אביר יעקב • ע"י הקב"ה בא לו זה הנצחון והמטשלה אביר יעקב כפל לשון רועה אבן ישראל • וכן אביר הרועים אשר לשאול וגם הרועים קרואים אבירים על הבקר והשוורים הקרואים אבירים • כדכתיב עדת אבירים בעגלי עמים • וכן סבבוני פרים רבים אבירי בשן כתרוני • מידי אביר יעקב מי גרם לך הקב"ה שהוא אביר יעקב • האלהים הרועה אותי עד היום הזה • שעל ידי גדולתך זן אותי במצרים • משם הקב"ה גרם להיות רועה אבן ישראל משפחת ישראל שכלכל יוסף אביו ואת אחיו • אבן לשון אב ומשפחה • נו"ן יתירה כמו נו"ן של שנעון ועורון • ומ"ם של ריקם • ותהי הכנם: (כה) מאל אביך • בא לך כל זה • והוא יעזרך: ברכות תהום • שהתהום עולה ומשקה את הארץ: ברכות שדים • שלא יהא השדים צומקים ולא יטותו הילדים מחוסר חלב: ורחם • ואף בתוך הרחם לא יטותו העוברים ולעניין הקללה כתיב למטרע תן להם רחם משכיל ואפילו כשיגדלו יהיו השדים צומקים • ולא זו אף זו: (כו) ברכות אביך גברו על ברכות הורי • ברכות אביך יעקב שבירכני הקב"ה כדכתיב והנה ח' נצב עליו וגו' גברו על ברכות הרים כדכתיב שם ופרצת ימה וקדמה וגו' נחלה טובה ובלא מצרים

ר ש"י

ותשבו ם לתמרו ל' וימרמו לת תיסס: ורבו מעשה לו לחיו לאוד ריב ולון סלבון הזה ל' פעולו שמ"כ סיס לו לינקד וכמו כמה מי מריבה אשר רבו וגו' • ולף לם ל' רביית חיס הוא כן סיס לו להנקד ולומו מלת לבון פועלו כמו שמו שמים (ירמיה ב) שהוא לבון הוסמו וכן רמו מעבו שהוא לבון הוסמו מלת שבון הוסמו והוסמו ע"י אחריס ול' שמו רמו רבו מלביהם הוא • משוממים לת עמם מתרוממו מעמם עשו אחני ריב • וכן דומו יושבי לי כמו גדמו • וכן תרגם לוקלוס ולקמוני: בעלי חצים • שבוטים כתן ותרגומו מרי פלגותא לבון ותמי המתלה לותן שהיו לחוים לתלוק עמו מלה: (כד) ותשב באיתן קשתו • מתיסבה בחוזק • קשתו • חזקו: ויפזו זרעי ידיו • זו סיה מזיגה מבאה על יחו ל' זכה מופז זלת סיתה לו מידי הקב"ה שהוא אביר יעקב ומשם עלה לבוים רועה לבן ובראל עיקרן של ובראל ל' לבן הראשה ל' מלכות • ולוקלוס לף הוא כך תרגמו • והבב • ותבה בהון ובמיתוים בהמומות אשר תלם לבסם • עלדקיים לוכייתא בסתרא תוספות הוא ע"ולה מל' עברי שבמקרא • ומי בהוקפא לוהלגיה תרגום של בתיתן קשתו • וכך לבון בתרגום על העברי ותשב ובזיתותו בסביל שתיתו של הקב"ה היתה לו לקשת ולמבטח • בכן יהרמת הבב על דבעותי לכך ויפזו זרועי ידיו • לבון פז: אבן ישראל • ל' מוטריקון לה וכן לבהן וכנין פ יעקב וכנין: (כה) מאל אביך • היתה לך זלת והוא יעזרך: ואת שדי • ועם הקב"ה היה לבך כשלת שמעת לדברי לאומתך והוא יבנכך: ברכת שדים ורחם • בברכתה דאמה ודאמה • כלומר יתברכו המולידים והילדות שיהיו הזכרים מזריעין טיפה הראויה להריון והנקבות לא יאבדו לת רחם שלהן לבפיל עוברייהן: שדים • יהם ייהה מתרגמינן לוהבדתין ישתדי לף שדים כלון צ"ם שהזנע יוהה כתן: (כו) ברכת אביך גברו וגו' • הברכות שברכה הקב"ה גברו והלבו על הברכות שבירך לת הורי: עד תאות גבעת עולם • לפי שהברכות שלי גברו עד סוף גבולי גבעות עולם שנתן לי ברכה פחות כלי מגיע עד ד' קלות שעולם שמה ופרצת ימה וקדמה וגו' מה שלא אמר לאברהם אבינו ולינחק לאברהם א"ל שת לא עיניך והלה לפונה וגו' כי לת לל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולא הראהו אלא אחר ובראל בלבד • לינחק אמר לו כי לך ולזרעך אתן לת כל הארלות האלו והקימותי לת השבועה וגו' וזו שאמר ישעיה (ישעיה מח) והאלהיך אלהת יעקב אחיך ולא אמר אלהת אברהם: תאות • אשמולי"ן כך תרגם מגמה כן פרוק: הורי • ל' פריון שהורוני כמעי אמי קלמו הורה גבר (איוב ג): עד תאות • עד קלות כמו

וְאִעִיקוּ־לֵהּ גְּבָרִין גַּבְרִין בַּעֲלֵי פַלְגּוּתָא: כד וְתָבַת בְּהוֹן נְבִיאוּתֵהּ
עַל־דְּקִיִּם אוּרַיְתָא בְּסִתְרָא וְשַׁוִּי בְרִתּוּקְפָּא רוּחֲצָנֵהּ בְּכֵן יִתְרְמָא דְהַב
עַל־דְּרָעוֹהִי וְאִתְחַסִּין מַלְכוּתָא וּתְקִיף דְּא הַוַּת־לֵהּ מִן־קֳדָם־אֵל תַּקִּיפָא
דְיַעֲקֹב הִי בְּמֵימְרֵהּ זַן אֲבָהָן וּבְנִין זַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל: כה מֵימַר־אֱלָהָא
דְאַבּוּךְ יְהֵי־בְסַעְדָךְ וְיָת־שַׁדַּי וִיבָרְכִנּוּךְ בִּרְכָן הִינַתְהָן כִּטְלָא־דִשְׁמַיָּא
מִלְּעֵלָא בִּרְכָן הָנְגִדָן מִמַּעֲמַקֵּי אַרְעָא מִלְּרַע בִּרְכָתָא דְאַבּוּךְ וּדְאִמָּךְ:
כו בִּרְכָתָא דְאַבּוּךְ יְתוּסְפָן עַל־בִּרְכָתָא דִילִי בָּרִיכוּ אֲבָהָתַי דַּהֲמִידוּ

בעל המורים

כפל לשון של חצים שבפסוק כמו יסבו עליו רביו • חציו • ולכן הוא נדגש • אבל מגזרת טריבה יאמר אשר רבו בני ישראל • כמו מן קם קמו מן שב שבו • כך יאמר מן הרב רב עם ישראל רבו • ומדמה הפסוק לשון הרע של פוטיפר לחצים כדכתיב חץ שהוט לשונם מרמה דבר • וידרכו את לשונם קשתם שקר • ורבו מגזרת רבב • כמו סבו מן סבב • צהלי ורוני מן רנן • רבו שיטרו"ם בלע"ז: (כד) ותשב באיתן קשתו • הקשת החזק שקורין אלבלטר"א מושיבין אותו על עץ איתן וחזק שקורין פורק"א והמושך בקשת ההוא אם הוא אדם חזק מאוד מושך את חבל הקשת בזרועיו ונכפפין זרועותיו עד גופו ויורה החץ למרחוק • ואם הוא חלש אינו יכול למשוך החבל • וכן פירוש המקראות • מצרים ירו בו חצים ונתנוהו בבית הסוהר וענו בכבל רגלו והוא יצא ומלך עליהם כי קשת שלו היה חזק ואיתן משלהם ואסרם כדכתיב לאסור שריו בנפשו: ויפוזו זרועי ידיו • נכפפו זרועיו במושכו חבל הקשת וזרק חיציו עליהם כי איש חזק היה למשוך איתן הקשת שקורין פורקא וכן מצינו זרוע אצל דריכת קשת • כדכתיב ונחתה קשת נחושת זרועותי והלשון דריכת קשת וכן כי חציך נחתו בי • ותנחת עלי ידיך: ויפוזו • נכפפו • כמו ויהי דוד מפזז ומכרכר • פיזזו בידים • כירכור ברגלים • ויפזו מן פזז • כמו יסבו מן סבב: מידי אביר יעקב • ע"י הקב"ה בא לו זה הנצחון והמטשלה אביר יעקב כפל לשון רועה אבן ישראל • וכן אביר הרועים אשר לשאול וגם הרועים קרואים אבירים על הבקר והשוורים הקרואים אבירים • כדכתיב עדת אבירים בעגלי עמים • וכן סבבוני פרים רבים אבירי בשן כתרוני • מידי אביר יעקב מי גרם לך הקב"ה שהוא אביר יעקב • האלהים הרועה אותי עד היום הזה • שעל ידי גדולתך זן אותי במצרים • משם הקב"ה גרם להיות רועה אבן ישראל משפחת ישראל שכלכל יוסף אביו ואת אחיו • אבן לשון אב ומשפחה • נו"ן יתירה כמו נו"ן של שנעון ועורון • ומ"ם של ריקם • ותהי הכנם: (כה) מאל אביך • בא לך כל זה • והוא יעזרך: ברכות תהום • שהתהום עולה ומשקה את הארץ: ברכות שדים • שלא יהא השדים צומקים ולא יטותו הילדים מחוסר חלב: ורחם • ואף בתוך הרחם לא יטותו העוברים ולעניין הקללה כתיב למטרע תן להם רחם משכיל ואפילו כשיגדלו יהיו השדים צומקים • ולא זו אף זו: (כו) ברכות אביך גברו על ברכות הורי • ברכות אביך יעקב שבירכני הקב"ה כדכתיב והנה ח' נצב עליו וגו' גברו על ברכות הרים כדכתיב שם ופרצת ימה וקדמה וגו' נחלה טובה ובלא מצרים

נְזִיר אֶחָיו׃ פ ששי כז בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף בַּבֹּקֶר יֹאכַל עַד
וְלָעֶרֶב יְחַלֵּק שָׁלָל׃ כח כָּל־אֵלֶּה שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר
וְזֹאת אֲשֶׁר־דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם וַיְבָרֶךְ אוֹתָם אִישׁ אֲשֶׁר
כִּבְרָכָתוֹ בֵּרַךְ אֹתָם׃ כט וַיְצַו אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֲנִי
נֶאֱסָף אֶל־עַמִּי קִבְרוּ אֹתִי אֶל־אֲבֹתָי אֶל־הַמְּעָרָה אֲשֶׁר
בְּשְׂדֵה עֶפְרֹן הַחִתִּי׃ ל בַּמְּעָרָה אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה
אֲשֶׁר־עַל־פְּנֵי מַמְרֵא בְּאֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת־
הַשָּׂדֶה מֵאֵת עֶפְרֹן הַחִתִּי לַאֲחֻזַּת־קָבֶר׃ לא שָׁמָּה קָבְרוּ
אֶת־אַבְרָהָם וְאֵת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת־יִצְחָק וְאֵת
רִבְקָה אִשְׁתּוֹ וְשָׁמָּה קָבַרְתִּי אֶת־לֵאָה׃ לב מִקְנֵה הַשָּׂדֶה
וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ מֵאֵת בְּנֵי־חֵת׃ לג וַיְכַל יַעֲקֹב לְצַוֹּת

שפתי חכמים — קטע בויק — **ר ש"י**

לשון חב: ר"ל דיין ולדי מתחלפין במקומות כמו זמקה שהוא כמו לעקם: ש וכן פ' הפסוק עד מחום נגעות עולם פי' כרכות שבריכי לחת נגבו כלומר עוטים על הכרכות שבירן לח כורי לפי שהכרכות שלי חמדו גדולי עולם ופפרס רש"י ומי חמדו שחמדהן אמו זכו' מלחמי: ת דק"ל לפי כתרגום דמפרס מחום ל' חמדה ח"כ מה שכתוב בחלה כרכות לחיך גנמו וגו' שפירושו הכרכות שלי מהן לי הקב"ה נגמו יותר מברכות שבירן לח לחמי כדפירש"י לעיל ח"ל לפי כתרגום כיהר מיוסד מה שכתוב לחייו עד מחום נגעות עולם (נע"ם שחמדהו לאמו וכו' ר"ל לפי כתרגום קלי מחום על רבקה שהיא אמו של יעקב שהיא חמדה לחהון כרכות והקיקה לח יעקב לקבלן ולכן הלבישה לח יעקב בגדי עשו לחמודות בשביל שיקבל יעקב הכרכות: אז ויטרף הוא דבק עם זאב שלו אלא טורף חלה טורף שב אל בימין' ור"ל בימין זאב הוא אפני שטורף אמרו ומרר"ל פי' דמקרא משמע שבימין יטרף לח כזאב ולחן שייך בחלוס לשון טרף לכן פי'

(סוסטיס כח) וחטפתם לכם לים אשר כפגגם בגבעה: ונכה על שאול בסיס מלח בחוניו סביב שנה' (ס"ח יד) ושאול לכד המלוכה וילחם במואב ובאדום וגו' ובכל אשר יפנה יכשיע: בבקר יאכל עד: ל' כזב ובשלל המחורגם עדאה: ועוד יש לו דומה בלשון עברית (ישעיה לג) הו מולך עד שלל ועל שאול הוא אומר שעמד בחחלת מוקדן (ס"ח פריחסן) חזיחסן של ישראל: ולערב יחלק שלל: אף משחשקע אמצע של ישראל

שפתי חכמים — **ר ש"י**

(במדבר לד) ובחאויתם לכם לגבול קדמה (שם ח) חחלו לבוח אמת: חחיין: כולם לראשם יוסף: נזיר אחיו: פירשה דאחמוסי שנגדל מלחיו כמו ויזכרו מקדשי בני ישראלי מזרו אחור: ול"ד ותשב לאיחם קשתו על כניסת יגרו בחשת אדמיו וקורלו קשת ע"ם שמזרע יוכה כחן: ויפזו זרועי ידיו כמו ויפזו ר"ל הזרע מכון אלבעות ידיו: מידי אביר יעקב: שנלחמה לו דמות דיוקנו של אביו וכו' כדאיתא בסוטה (דף לו) ואוקלוס הרגש חחלת עולם ל' חחום ותמדה ש"ו נגבעות עולם ל' מזוקי ארן (וסס בכרכות) שחמדהן ת אמו והזקיקתו לקבלם: (כז) בנימין זאב ישרף: זאב הוא יטרף: אכנה על סיסיו עתידין לריחת חטפין

בעל הטורים

ואחם היא חאלן שעולם פירוש: (כח) ואלם אשר דבר לכם אביהם: פיים נוחלח וכו לשון פחח מבה

שפתי חכמים

אחב טוח וכו': ב (מהר"ן) ואי לאו קלא דוחלח אשר דבר לכם אביהם ס"ל דיעקב ניחם על דבריו לגמרי ואחר מחה שקשר בקן ויבכך לוחם כולם כמשמע לפי כולהן לומר ואלם אשר וגו' לחודיע שמה שחמר בעניין יחסא מומר בחוקקו אלא אחר ואכלם וגו': ג לא מלחתי זה בכוס מנדש וגם חמוה בעיני היקן מליט זה שביקר

לְהָן רַבְרְבַיָא דְּמִן־עָלְמָא יְהַוְיָן כָּל־אִלֵּין לְרֵישָׁא דְיוֹסֵף וּלְגַבְרָא
פְּרִישָׁא דַאֲחוֹהִי׃ כז בִּנְיָמִין בְּאַרְעָא תִּשְׁרֵי שְׁכִנְתָּא וּבְאַחֲסָנָתֵהּ
יִתְבְּנֵי מַקְדְּשָׁא בְּצַפְרָא וּבְפַנְיָא יְהוֹן מְקָרְבִין כַּהֲנַיָא קָרְבָּנָא יִבְעֲדֵין
רַמְשָׁא יְהוֹן מְפַלְּגִין מוֹתַר חוּלְקְהוֹן מִשְׁאַר קֻדְשַׁיָא׃ כח כָּל־אִלֵּין
שִׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל תְּרֵין עֲסַר וְדָא דְּמַלֵּיל לְהוֹן אֲבוּהוֹן וּבְרִיךְ יָתְהוֹן
גְּבַר דִּי כִבְרִכְתֵּהּ בֵּרַךְ יָתְהוֹן׃ כט וּפַקֵּד יָתְהוֹן וַאֲמַר לְהוֹן אֲנָא
מִתְכְּנֵשׁ לְעַמִּי קְבְרוּ יָתִי לְוָת־אֲבָהָתַי בִּמְעַרְתָּא דִּי בַחֲקַל עֲפְרוֹן
חִתָּאָה׃ ל בִּמְעַרְתָּא דִּי בַחֲקַל כְּפֵלְתָּא דִּי־עַל־אַפֵּי מַמְרֵא בְּאַרְעָא
דִכְנָעַן דִּי זְבַן אַבְרָהָם יָת־חַקְלָא מִן־עֶפְרֹן חִתָּאָה לְאַחֲסַנַת־קְבוּרָא׃
לא תַּמָּן קְבְרוּ יָת־אַבְרָהָם וְיָת־שָׂרָה אִתְּתֵהּ תַּמָּן קְבְרוּ יָת־יִצְחָק
וְיָת־רִבְקָה אִתְּתֵהּ וְתַמָּן קְבָרִית יָת־לֵאָה׃ לב זְבִינֵי חַקְלָא וּמְעַרְתָּא
דִּי־בֵהּ מִן־בְּנֵי חִתָּאָה׃ לג וְשֵׁיצֵי יַעֲקֹב לְפַקָּדָא יָת־בְּנוֹהִי וְכְנַשׁ

ר ש"ם

מעולה מכל הרי עולם: עד תאות: עד סוף גבעות עולם: לשון והתאויתם: תתאו לבא חמת: וברכות משה מוכיחין על פסוק זה: כי הורי לשון כפל של גבעות עולם הכתיב שם ומראש הררי קדם ומנגד גבעות עולם: ואותן ברכות תהיינה לראש יוסף: נזיר אחיו: מלך על אחיו: (כז) בנימין זאב ישרף: על שאול שהיה מלך ראשון נתנבא שפשט בכל סביבותיו בכל האומות וכתב שם בכל אשר יפנה ירשיע: שהבל בכל האומות וגם בנימין היה עם מלכי יהודה הצדיקים אשר גברו על האומות כדכתיב באסא וביהושפט וביחזקיהו: ולערב יחלק שלל: שכן מנהגו של זאב: זאב ערבות ישדדם: כזאבי ערב לא גרמו לבקר: (כח) אשר כברכתו: העתיד לבא כמו שאמור למעלה אשר יקרא אתכם

ר ש"י

ישראל ע"י נבוכדנצר שיגלם לבבל: יחלק שלל: מגדני ומחסר מכס מבנימין יחלקו את שלל המן שנה שהיה בית המן נתנו לאסתר ואוקלוס הרגש על שלל הכהמים בקדשי המקדש: (כח) וזאת אשר דבר

בעל הטורים

להם אביהם ויברך אותם: והלא ים מהם שלא הרגשתן הלא כך פירוש וזאת אשר דבר לכם אביהם ב מה שאמר בעניין: יכול שלא כרך לרחוקן במעון ולוי ס"ל ויברך אותם ג כלם כמשמע: איש אשר כברכתו: ברכה העתידה לבא על כל אחד ואחד: ברך אתם: לא היה לו לומר הלא הים אשר כברכהו כרך אותו ומה ת"ל כרך אותם לפי שהיו ליהודה נמוכת אחי ולבנימין חטיפתו של זאב ולנפתלי קלותה של איילה יכול שלא הלכו כלם בכל הברכות ת"ל כרך אותם: (כט) נאסף אל עמי: על שם שהכהנים נכנסים אל מקום גניזתן שים אחיסה בלשון עברי שהיא ל' הכנסה כגון (סוסטיס יט)

ואין

אֶת־בָּנָיו וַיֵּאָסֵף רַגְלָיו אֶל־הַמִּטָּה וַיִּגְוַע וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו׃
נ א וַיִּפֹּל יוֹסֵף עַל־פְּנֵי אָבִיו וַיֵּבְךְּ עָלָיו וַיָּשַׁק־לוֹ׃ ב וַיְצַו
יוֹסֵף אֶת־עֲבָדָיו אֶת־הָרֹפְאִים לַחֲנֹט אֶת־אָבִיו וַיַּחַנְטוּ
הָרֹפְאִים אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ ג וַיִּמְלְאוּ־לוֹ אַרְבָּעִים יוֹם כִּי כֵן
יִמְלְאוּ יְמֵי הַחֲנֻטִים וַיִּבְכּוּ אֹתוֹ מִצְרַיִם שִׁבְעִים יוֹם׃
ד וַיַּעַבְרוּ יְמֵי בְכִיתוֹ וַיְדַבֵּר יוֹסֵף אֶל־בֵּית פַּרְעֹה לֵאמֹר
אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֵיכֶם דַּבְּרוּ־נָא בְּאָזְנֵי פַרְעֹה לֵאמֹר׃
ה אָבִי הִשְׁבִּיעַנִי לֵאמֹר הִנֵּה אָנֹכִי מֵת בְּקִבְרִי אֲשֶׁר כָּרִיתִי
לִי בְּאֶרֶץ כְּנָעַן שָׁמָּה תִּקְבְּרֶנִי וְעַתָּה אֶעֱלֶה־נָּא וְאֶקְבְּרָה
אֶת־אָבִי וָאָשׁוּבָה׃ ו וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה עֲלֵה וְקְבֹר אֶת־אָבִיךָ
כַּאֲשֶׁר הִשְׁבִּיעֶךָ׃ ז וַיַּעַל יוֹסֵף לִקְבֹּר אֶת־אָבִיו וַיַּעֲלוּ
אִתּוֹ כָּל־עַבְדֵי פַרְעֹה זִקְנֵי בֵיתוֹ וְכֹל זִקְנֵי אֶרֶץ מִצְרָיִם׃
ח וְכֹל בֵּית יוֹסֵף וְאֶחָיו וּבֵית אָבִיו רַק טַפָּם וְצֹאנָם
וּבְקָרָם עָזְבוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן׃ ט וַיַּעַל עִמּוֹ גַּם־רֶכֶב גַּם־פָּרָשִׁים
וַיְהִי הַמַּחֲנֶה כָּבֵד מְאֹד׃ י וַיָּבֹאוּ עַד־גֹּרֶן הָאָטָד אֲשֶׁר
בְּעֵבֶר הַיַّרְדֵּן וַיִּסְפְּדוּ־שָׁם מִסְפֵּד גָּדוֹל וְכָבֵד מְאֹד וַיַּעַשׂ

שפתי חכמים

ליהודן שמעון ולוי לי משום שנלקם טולם בנרכם אחת הוא זה לעדנו מנרכן לוחם ח"ל ומנרכן לוחם ל"ל: ד כנמרה מקשה ולא תשנו לו כרופאים ומפיב נמי בכמוך שנלאיכו מחלים וקנרוכו כלהרן כמנן ר"ל לא עשם טעם מיקה הייטו אלא היה לו לא מיהם ומוד מלמדו כזה דנרים וכו': ה ר"ל מי לא אמרת נשן מילוי רק על מקבר הקלוב מחלה כמו לא מקבל ומיך אמלה מלמד ימים הקלוים מיתי לילמם ומן דנים בפקרת ומלן לא היה מקבר קלוב מחלה לכר דולרן כרכ לומר כבלמו לי ומי מנעמו מפני שימו המנים הם ימים הקלוים לכם כלמר לחיטות מ' יום וכו אמרו עד שימלאו מ' יום ואמר הבלמה במקום

(ג) וימלאו לו׳. הבלמו ומי מניטתו עד ה

ר ש ב"ם

באחרית הימים: (ל) לאחוזת קבר • ולא יוכלו לערער מלקוברני: (לב) ויאסוף אליו • הכניסן בבמתו כי עד עתה הי׳ יושב בדכתיב וישב על המטה • ויוצא אותם יוסף טעם ברכיו • להניד חביבתו (כה בדיאוטו) של יעקב שנתן הקב"ה בו כח עד עת נויעה: (נב) לחנוט • פתרונו לפי עניינו ומנחם פרשו מנורת חנמה פניה: (נה) ואשובה • אל ידאג שאני מניח את ארצו לנמרי: (ט) ויעל עמו • העלה יוסף עמו גם רכב גם וגו׳: כמו

ר ש"י

ארבעים לתיטה ומלמים לנכיה ו לפי שכאם לכם ברכה לרגלו ומלמים כרעב וכין מי מילוה מתכרכין: (ה) אשר כריתי לי • כפשוטו כמו (שמות כא) כי יכרה איש • ומדרשו עוד מתיסר על מלמון כמו אשר קניתי • אל"ע כשלכתי לכרכי כיס כין קוכין לנמיכה כיסה: (ב"ל) ועוד מדרשו ל׳ כרי דנור המנמל יעקב כל כסף וחסב סכיה מנים לכן ועשה אותו כרי ואמר לעשו עול זה כשביל תנוך במערה: (ו) כאשר השביעך • ואם לא כשביל הבטעה לא סייתי מניחך אבל ירא לומר עכור על הבטעה אלא יאמר א"ל אעכור על שבועה שבבעתי לך אלא אגלה על לה"ק שאני מכיר עודף על שבעים לשון מ"ותה איך מכיר בו כדאיתא במס' סוטה (דף ט"ו): (י) גרן האטד • מוקף אדנים היה • וא"ד (סוטה יג) על שם המאורע שבאו כל מלכי כנען ושמיאי ומעאל למלחמה וכיון שראו כתרו של יוסף אלו

בעל התורים

ובכרכם ואלם הברכה וחבו מזקנים לחכמנו: (ה) אמרי מנ׳ ג׳ במערה • חדה כיעקב (תרגום דיעקב נחר תמיב לה) ואיתן בבמה ואיתן ביוסף אע"פ שלאבינו

וַיְגַלְּזוּהִי לְעַרְסָא וְאִתְנַגִּיד וְאִתְכְּנִישׁ לְעַמֵּהּ׃ א וּנְפַל יוֹסֵף עַל־אַפֵּי
אֲבוּהִי וּבְכָא עֲלוֹהִי וּנְשַׁק־לֵהּ׃ ב וּפַקִּיד יוֹסֵף יָת־עַבְדּוֹהִי יָת־
אַסְוָתָא לְמָחְנַט יָת־אֲבוּהִי וְחָנְטוּ אַסְוָתָא יָת־יִשְׂרָאֵל׃ ג וּשְׁלִימוּ־
לֵהּ אַרְבְּעִין יוֹמִין אֲרֵי כֵּן שְׁלִימוּ יוֹמֵי הֲנִטָוְיָא וּבְכוֹ יָתֵהּ מִצְרָאֵי
שַׁבְעִין יוֹמִין׃ ד וַעֲבָרוּ יוֹמֵי בְכִיתֵהּ וּמַלִּיל יוֹסֵף עִם־בֵּית פַּרְעֹה
לְמֵימַר אִם־כְּעַן אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין בְּעֵינֵיכוֹן מַלִּילוּ־כְעַן קֳדָם פַּרְעֹה
לְמֵימַר׃ ה אַבָּא קַיִּים עָלַי לְמֵימַר הָא אֲנָא מָאִית בְּקִבְרִי דְּאַתְקֵנִית
לִי בְּאַרְעָא דִכְנַעַן תַּמָּן תִּקְבְּרִנֵּנִי וּכְעַן אֶסַּק־נָא וְאֶקְבַּר יָת־אַבָּא
וְאִיתוּב׃ ו וַאֲמַר פַּרְעֹה סַק־וּקְבוֹר יָת־אֲבוּךְ כְּמָא דְקַיִּים עָלָךְ׃
ז וּסְלִיק יוֹסֵף לְמִקְבַּר יָת אֲבוּהִי וּסְלִיקוּ עִמֵּהּ כָּל־עַבְדֵי פַרְעֹה סָבֵי
בֵיתֵהּ וְכֹל סָבֵי אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ ח וְכֹל בֵּית יוֹסֵף וַאֲחוֹהִי וּבֵית
אֲבוּהִי לְחוֹד טַפְלְהוֹן וְעָנְהוֹן וְתוֹרֵיהוֹן שְׁבָקוּ בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן׃
ט וּסְלִיקוּ עִמֵּהּ אַף־רְתָכִין אַף־פָּרָשִׁין וַהֲוָה מַשְׁרִיתָא סַגִּיאָה לַחֲדָא׃
י וַאֲתוֹ עַד־בֵּית אִדְרֵי דְאָטָד דִּי בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא וּסְפָדוּ־תַמָּן מִסְפַּד

ר ש"י

ולאין לוים מלאכ לוחם הביתה • (דברים ג) ולספדו לל תוך ביתך (וזקלא כג) בלספכם לת הבוכות הלרן • הכנסתם לבית מבי הגבמים • בלספכם לת מעבוכם • וכל לכיפם הלמורה במיהם לף היא ל׳ הכנסה: אל אבותי • עם לבותי: (לג) ויאסף רגליו • הכניס רגליו • ויגוע ויאסף • ומיהם לא נלמולם בו ולמרו רז"ל יעקב לביטו לת ד מת (תענית ה): (ב) לחנט את אביו • עיין מרקתת בבמיס הוא: ומלאו לו לרבעים יום: ויבכו אתו וגו׳ •

שפתי חכמים

ויפלאו לבודיע שזה סמיטי הוא מעינין הבלמה לא מבמלי שהוא בתוך הריקות: הרא"ם: ו לאמיקי אלא מפרש ומלאו לו מ׳ יום ולא"ל ויבכו אותו עוד שבעים יום: ז דאל"ל למה בכו ולאין לומר מבוא בכור יוסף כי הבכי היו בוודאי לאבי עד שיבכה בשבילה: ח כבי הוא ל׳ מבכי ודבוד הוא ל׳ אחרי: ט (רא"ם) וגם בשמוש א"ל לוך סוכה לדבר עם אחיו בלה"ק כדפרש"

לְאָבִיו אֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים: יא וַיַּרְא יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי
אֶת הָאֵבֶל בְּגֹרֶן הָאָטָד וַיֹּאמְרוּ אֵבֶל כָּבֵד זֶה לְמִצְרָיִם עַל־
כֵּן קָרָא שְׁמָהּ אָבֵל מִצְרַיִם אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן: יב וַיַּעֲשׂוּ
בָנָיו לוֹ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּם: יג וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ בָנָיו אַרְצָה כְּנָעַן
וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בִּמְעָרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם
אֶת־הַשָּׂדֶה לַאֲחֻזַּת־קָבֶר מֵאֵת עֶפְרֹן הַחִתִּי עַל־פְּנֵי מַמְרֵא:
יד וַיָּשָׁב יוֹסֵף מִצְרַיְמָה הוּא וְאֶחָיו וְכָל־הָעֹלִים אִתּוֹ
לִקְבֹּר אֶת־אָבִיו אַחֲרֵי קָבְרוֹ אֶת־אָבִיו: טו וַיִּרְאוּ אֲחֵי־
יוֹסֵף כִּי־מֵת אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ לוּ יִשְׂטְמֵנוּ יוֹסֵף וְהָשֵׁב יָשִׁיב
לָנוּ אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר גָּמַלְנוּ אֹתוֹ: טז וַיְצַוּוּ אֶל־יוֹסֵף
לֵאמֹר אָבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר: יז כֹּה־תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף
אָנָּא שָׂא נָא פֶשַׁע אַחֶיךָ וְחַטָּאתָם כִּי־רָעָה גְמָלוּךָ וְעַתָּה
שָׂא נָא לְפֶשַׁע עַבְדֵי אֱלֹהֵי אָבִיךָ וַיֵּבְךְּ יוֹסֵף בְּדַבְּרָם אֵלָיו:

שפתי חכמים

ע"פ כי פי המדבר חלופים ל"ל שהתנה עמו אלא ידבר עם המלכים דוקא וכשדבר יוסף עם אחיו לא היה צוה לדם אחו ככים ולא יוודע לדבר שדבר בלה"ק. (רי"ש) ואי קשיא הא קשיא ואת אל דברי המלך היה בלה"ק וכמ היו הרבה מלריים וע"ק מדיריים לבבסיק. כי פי המדבר כתב שהרבה ממלריים היו יודעים לשונו וא"כ מה תועלת בשנוה שיוסף לא ידבר בו והרבה מהמלריים ידברו בו ע"ב שהתיך: י בא"ר מ"ר מנחומא הוא לא מקטין אלא לבם שמים אמר לשעבר הנה מוכיח לי למעלה מיהודה שהוא מלך ולמעלה מראובן שהוא בכור עכשיו אינו דין שאתה למעלה מהן וגו' ע"כ. ולמשה גם כן לא היה רולה ליתב מפני

תרי טעמי

בתרגום של יעקב עמדו מולן ותלו בו בתריסה וסקיפוהו בתריס כנגדן המוקף סייג של קוליס: (יב) כאשר צוה. מהו אשר לוה: (יג) וישאו אתו בניו. ולא בני בניו שכך לוה אל ישאו מטתי לא אים מלרי ולא אחד מבניהם שהם מבמה כנגד אלא אתם (כ"ר) וקבע לכם מקום ג' למזרח וכן לד' רוחות וכשדרן למכע מתנה של דגלים וקבעו כאן. לוי לא ישא שהוא עתיד לשאת את הארון ויוסף לא ישא שהוא מלך. מנשה ואפרים יהיו תחתיהם וזהו אים על דגלו באותות באות שמסר להם אביהם ליסא מטתו: (יד) היא ואחיו וכל העלים אתו. בחזקתן כאן קדים אחיו למלרים העולים אתו ובהליכתן קדים מלרים לאחיו שנאמר ויעלו אתו כל עבדי פרעה וגו' ואח"כ כל בית יוסף ואחיו אלא לפי שראו כבוד שעשו מלכי כנען שתלו בתריסה בתרומו של יעקב הפנו בסה כבוד: (טו) ויראו אחי יוסף כי מת אביהם. מהו וילאו הסירו במיתתו אלא יוסף הסיו רגליו לשמוד על שולמו של יוסף והיה מקרבן בשביל כבוד אביו ומשמת יעקב לא קרבן (כ"ר): לו ישטמנו. שמא ישטמנו. ל מתחלף לעניים הרבה יש ל

רַב וְתַקִּיף לְחַדָּא וְעָבַד לְאֲבוּהִי אֲבֵלָא שַׁבְעָא יוֹמִין: יא וַחֲזָא יָתֵב
אַרְעָא כְּנַעֲנָאָה יָת־אֲבֵלָא בְּבֵית אִדְרֵי דְאָטָד וַאֲמָרוּ אֲבֵל תַּקִּיף
דֵּין לְמִצְרָאֵי עַל־כֵּן קְרָא שְׁמַהּ אָבֵל מִצְרַיִם דִּי בְּעֵבְרָא דְיַרְדְּנָא:
יב וַעֲבָדוּ בְנוֹהִי לֵהּ כֵּן כְּמָא דִי־פַקֵּדְנוּן: יג וּנְטָלוּ יָתֵהּ בְּנוֹהִי
לְאַרְעָא דְכְנַעַן וּקְבָרוּ יָתֵהּ בְּמְעָרַת חֲקַל כַּפְלְתָּא דִי זְבַן אַבְרָהָם יָת־
חַקְלָא לְאַחֲסַנַת־קְבוּרָא מִן עֶפְרֹן חִתָּאָה עַל־אַפֵּי מַמְרֵא: יד וְתָב
יוֹסֵף לְמִצְרַיִם הוּא וַאֲחוֹהִי וְכָל־דִּסְלִיקוּ עִמֵּהּ לְמִקְבַּר יָת־אֲבוּהִי
בָּתַר דִּקְבַר יָת־אֲבוּהִי: טו וַחֲזוֹ אֲחֵי יוֹסֵף אֲרֵי־מִית אֲבוּהוֹן וַאֲמָרוּ
דִּלְמָא יִטַּר לָנָא דְּבָבוּ יוֹסֵף וַאֲתָבָא יְתִיב לָנָא יָת כָּל־בִּישְׁתָּא דִי
גְמַלְנָא יָתֵהּ: טז וּפַקִּידוּ לְוָת־יוֹסֵף לְמֵימַר אֲבוּךְ פַּקֵּד קֳדָם מוֹתֵהּ
לְמֵימַר: יז כְּדֵין־תֵּימְרוּן לְיוֹסֵף בְּבָעוּ שְׁבוֹק כְּעַן לְחוֹבָא אַחָיךְ
וְלַחֲטָאֵיהוֹן אֲרֵי־בִישְׁתָּא גְמָלוּךְ וּכְעַן שְׁבוֹק כְּעַן לְחוֹבָא עַבְדֵי

רש"ם

ויעל עולות. לשון מפעיל: (יא) יושב הארץ הכנעני. כלומר וירא הכנעני שהוא יושב הארץ ההיא: (טז) ויצוו אל יוסף לאמר. ויצוו לפני צנועים לאמר

בעל הטורים

יעקב לא מת כיון שאמר משה אמרי מת לאמר לוסו גם הוא ולשון שאמר יעקב לאמר גם יוסף: (טו) ל ישטמנו יוסף. כשראו אלקנו לא תכיסם עבר יוסף על הכור שבשלמוסו בו ובזכר ואמר כרוך עשה לי עם במקום הזה לאמרו עדיין הוא זוכר מה שעשיו לו ל"פ ל ישטמנו כלומר ל ישטמנו יוסף ל"ל הרעה שגמלוסו לו מה עשיו ל גרמו מעשה מלך מחמת שמרמוסו ומשגגל הדבר ועשה מלך במלרים כן ישמה לו:

שפתי חכמים

כבוד המלוסו: כ אמ"ש אחיו ל דומה בעקבה פ"פ מלינו לאומר דלו ל' שמא דהוא"ל ומלינו דלו הוא לשון גם הוא ולשון שמא אם כן לו נמי ל' שמא דהא ל ולולי מלינו נמי שהוא לשון שמא אם כן לו נמי ל' שמא דהא ל ולולי הכל ל' אחד: ל ר"ל מה נמי מוכח דלו ולולי הכל אחד הוא דהא ל בנמה מקומות ל' בקשה ויש לולי נמי ל' בקשה וא"כ מלינו לאומר שלו נמי לשון שמא כמו אולי ויש לולי לשון אם כמו שבאיה רש"י לעיל אם כן ל ולולי הכל א' הוא: ם דא"ל שהיה אחר שאינו מן האחים דלו בודאי לא יאמין בדבר כי היה יודע יוסף שלא יאחוז אותו אביו על זה. (ג"ה) דאין סברת שהיו מגלים סוד זה ואיפשה לגמרו שאכרו אחיהם

כבוד המלוסו: כ אמ"ש אחיו ל דומה בעקבה פ"פ מלינו לאומר דלו ל' שמא דהוא"ל ומלינו דלו הוא לשון גם הוא ולשון שאמר יעקב לאמר גם יוסף: (טו) ל ישטמנו יוסף. כשראו אלקנו לא תכיסם עבר יוסף על הכור שבשלמוסו בו ובזכר ואמר כרוך עשה לי עם במקום הזה לאמרו עדיין הוא זוכר מה שעשיו לו ל"פ ל ישטמנו כלומר ל ישטמנו יוסף ל"ל הרעה שגמלוסו לו מה עשיו ל גרמו מעשה מלך מחמת שמרמוסו ומשגגל הדבר ועשה מלך במלרים כן ישמה לו:

(יז) שא נא לפשע עבדי אלהי אביך. אם אביך מת אלהיו קיים וסה עבדיו:

יח וַיֵּלְכוּ גַּם־אֶחָיו וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו וַיֹּאמְרוּ הִנֶּנּוּ לְךָ לַעֲבָדִים:
יט וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף אַל־תִּירָאוּ כִּי הַתַּחַת אֱלֹהִים אָנִי:
כ וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה אֱלֹהִים חֲשָׁבָהּ לְטֹבָה לְמַעַן
עֲשֹׂה כַּיּוֹם הַזֶּה לְהַחֲיֹת עַם־רָב: שביעי כא וְעַתָּה אַל־
תִּירָאוּ אָנֹכִי אֲכַלְכֵּל אֶתְכֶם וְאֶת־טַפְּכֶם וַיְנַחֵם אוֹתָם
וַיְדַבֵּר עַל־לִבָּם: כב וַיֵּשֶׁב יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם הוּא וּבֵית אָבִיו
וַיְחִי יוֹסֵף מֵאָה וְעֶשֶׂר שָׁנִים: מפטיר כג וַיַּרְא יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם
בְּנֵי שִׁלִּשִׁים גַּם בְּנֵי מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה יֻלְּדוּ עַל־בִּרְכֵּי יוֹסֵף:
כד וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו אָנֹכִי מֵת וֵאלֹהִים פָּקֹד יִפְקֹד
אֶתְכֶם וְהֶעֱלָה אֶתְכֶם מִן־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב: כה וַיַּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִתֶם
אֶת־עַצְמֹתַי מִזֶּה: כו וַיָּמָת יוֹסֵף בֶּן־מֵאָה וְעֶשֶׂר שָׁנִים
וַיְחַנְּטוּ אֹתוֹ וַיִּישָׂם בָּאָרוֹן בְּמִצְרָיִם: חזק

נ׳ ג׳ דעשה

פ״ס פסוקים • פ״ס אל פס סימן • ומפטירין במלכים א׳ סימן ב׳ ויקרבו ימי דוד:

סכום פסוקי דספר בראשית אלף וחמש מאות ושלשים וארבעה אך ליד סימן: וחציו ועל חרבך תחיה ופרשיותיו י״ב זה שמי לעולם סימן • וסדריו מ״ג ידידיה סימן • ופרקיו נ״ו חננו לך קוינו סימן: מנין הפתוחות מ״ג והסתומות מ״ח • הכל צ״א פרשיות צא אתה וכל העם אשר ברגליך סימן:

נשלם ספר בראשית בעזרת האל

שפתי חכמים

ר ש״י

ויזכר כיה רלוי לכם לזכר עמו כעלמם: ג (נ״ח) כי (יח) וילכו גם אחיו • מוסף על הכליחות: (יט) כי התחת אלהים אני • במא מקומו אני בחמיים אם הייתי רוצה לכרע לכם כלום אני יכול והלא אתם רוצים אתכם עלי לעשה והקב״ה חשבה לטובה וכיולך אני לבדי יכול לכרע לכם: (כא) וידבר על לבם • דברים המתקבלים על הלב • עד שלא ידלהם לכלון כיון מרגיעים עלי שאני עבד ועל ידיכם מדע שאני בן חורין ואני חוכא אתכם מה הכביום לומרות כח על המוכיח לאח ונשתכח בכסם ואמר אחי הם ולנכוסף הרא לוחם יש לך אח שהוא אם אמיו • ד״ל עשרה הרוח הא יוכלו לכנוס ג׳ ער

אמר

אֲלֵהָא דְאָבוּךְ וּבְרָא יוֹסֵף בְּמַלְּוֹתְהוֹן עִמֵּהּ: יח וַאֲזָלוּ אַף־אַחוֹהִי
וּנְפָלוּ קֳדָמוֹהִי וַאֲמָרוּ הָא־אֲנַחְנָא לָךְ לַעֲבָדִין: יט וַאֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף
לָא־תְּדַחֲלוּן אֲרֵי הֲחַלָא דַיְיָ אֲנָא: כ וְאַתּוּן חֲשַׁבְתּוּן עֲלַי בִּישָׁא מִן־
קֳדָם־יְיָ אִתְחַשְׁבַת לְטָבָא בְּדִיל לְמַעְבַּד כְּיוֹמָא הָדֵין לְקַיָּמָא עַם־
סַגִּי: כא וּכְעַן לָא־תְדַחֲלוּן אֲנָא אַזּוּן יָתְכוֹן וְיָת־טַפְּלְכוֹן וְנַחֵם יָתְהוֹן
וּמַלֵּל־הַנְרוּמִין עַל־לִבְּהוֹן: כב וִיתֵיב יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם הוּא וּבֵית
אֲבוּהִי וַחֲיָא יוֹסֵף מְאָה וַעֲסַר שְׁנִין: כג וַחֲזָא יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם בְּנִין
תְּלִיתָאִין אַף בְּנֵי מָכִיר בַּר־מְנַשֶּׁה אִתְיְלִידוּ וְרַבִּי יוֹסֵף: כד וַאֲמַר
יוֹסֵף לַאֲחוֹהִי אֲנָא מָאֵת וַיְיָ מְדַכַּר דְּכִיר יָתְכוֹן וְיִסַּק יָתְכוֹן מִן־
אַרְעָא הָדָא לְאַרְעָא דִּי קַיִּים לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב: כה וְאוֹמֵי
יוֹסֵף יָת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר מְדַכַּר דְּכִיר יְיָ יָתְכוֹן וְתַסְּקוּן יָת־
גַּרְמֵי מִכָּא: כו וּמִית יוֹסֵף בַּר־מְאָה וַעֲסַר שְׁנִין וַחֲנָטוּ יָתֵהּ
וְשָׁמוּהִי בְּאָרוֹנָא בְּמִצְרָיִם: חזק

ר ש ב״ם

אל יוסף: (כ) אלהים חשבה לטובה • הקב״ה גרם לכם ואתם לא פשעתם בי כי לטובתכם נתכוון הקב״ה: (כג) גם בני מכיר • בנים שניים וט״מ של אפרים פרו ורבו יותר • כמו שאמר יעקב אחיו הקטן יגדל ממנו: (כד) ויאמר יוסף אל אחיו אנכי מת ואלהים פקוד יפקוד וגו׳ • ופסוק שאחריו מוכיח שהשביעם ונחסל ויחי • אשפוך את שיחי • להודי ושבחי • לאמץ את כחי • השב נידחי • ואם אבד נצחי • מבטן נוחי • ירח ניחוחי • מבור רק שלחי • דברים עד תומם • הספר נחסל • מפי רב דמם • עד כי הוא סלסל • לוחות המרומם • איש עניו פסל • ובראש אלה שמות • יסוד החכמות • לאוילים ראמות • את צור ראש אומות • ילביש מאמות • לו שארית המות • יבנה הנשמות • חרושות כשדמות • יהיה מערמות • עפר החומות • ואבנים שלימות • כולם מתאימות • כפרת אשמות • נפשות העגומות • יבנה בחומות • בחר ממקומות • ולא יעלו במות • חלבי הבהמות:

נשלם ספר בראשית מיסוד רבינו שמואל בעזרת האל

שפתי חכמים

ר ש״י

אמר וכו׳: (כג) על ברכי יוסף • כתרגומו • גדלן כין בלכיו:

חסלת פרשת ויחי

״ב שבעים ענגד י״ב מוכיים המתוריים אם כל המלים ונכ״ח לסם עברה מחם ב״ל אף אמיו מוכיים לכרוג אומו סיה ניטול מדלם וב״ז מפני שהיה כל א׳ מן המבטים דומה לגמל בהקיש הגבר ח״ח ליאבד ב״ם שהוא יחיד שלא יוכל לגבד וכו׳ אבל א״ל אחין אחר יכול לגומם

חסלת פרשת ויחי

ויקרבו

וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־דָוִד לָמוּת וַיְצַו אֶת־שְׁלֹמֹה בְנוֹ לֵאמֹר׃ אָנֹכִי הֹלֵךְ
בְּדֶרֶךְ כָּל־הָאָרֶץ וְחִזַּקְתָּ וְהָיִיתָ לְאִישׁ׃ וְשָׁמַרְתָּ אֶת־
מִשְׁמֶרֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו לִשְׁמֹר חֻקֹּתָיו מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו
וְעֵדְוֹתָיו כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה לְמַעַן תַּשְׂכִּיל אֵת כָּל־אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה
וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר תִּפְנֶה שָׁם׃ לְמַעַן יָקִים יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר
עָלַי לֵאמֹר אִם־יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ אֶת דַּרְכָּם לָלֶכֶת לְפָנַי בֶּאֱמֶת בְּכָל־
לְבָבָם וּבְכָל־נַפְשָׁם לֵאמֹר לֹא־יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מֵעַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל׃
וְגַם אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לִי יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה אֲשֶׁר עָשָׂה לִשְׁנֵי־
שָׂרֵי צְבָאוֹת יִשְׂרָאֵל לְאַבְנֵר בֶּן־נֵר וְלַעֲמָשָׂא בֶן־יֶתֶר וַיַּהַרְגֵם וַיָּשֶׂם
דְּמֵי־מִלְחָמָה בְּשָׁלֹם וַיִּתֵּן דְּמֵי מִלְחָמָה בַּחֲגֹרָתוֹ אֲשֶׁר בְּמָתְנָיו וּבְנַעֲלוֹ
אֲשֶׁר בְּרַגְלָיו׃ וְעָשִׂיתָ כְּחָכְמָתֶךָ וְלֹא־תוֹרֵד שֵׂיבָתוֹ בְּשָׁלֹם שְׁאֹל׃
וְלִבְנֵי בַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי תַּעֲשֶׂה־חֶסֶד וְהָיוּ בְּאֹכְלֵי שֻׁלְחָנֶךָ כִּי־כֵן קָרְבוּ
אֵלַי בְּבָרְחִי מִפְּנֵי אֲבְשָׁלוֹם אָחִיךָ׃ וְהִנֵּה עִמְּךָ שִׁמְעִי בֶן־גֵּרָא בֶן
הַיְמִינִי מִבַּחֻרִים וְהוּא קִלְלַנִי קְלָלָה נִמְרֶצֶת בְּיוֹם מַחֲנַיִם וְהוּא־
יָרַד לִקְרָאתִי הַיַּרְדֵּן וָאֶשָּׁבַע לוֹ בַיהוָה לֵאמֹר אִם־אֲמִיתְךָ בָּחָרֶב׃
וְעַתָּה אַל־תְּנַקֶּהוּ כִּי אִישׁ חָכָם אָתָּה וְיָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לּוֹ
וְהוֹרַדְתָּ אֶת־שֵׂיבָתוֹ בְּדָם שְׁאוֹל׃ וַיִּשְׁכַּב דָּוִד עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר
בְּעִיר דָּוִד׃ וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ דָּוִד עַל־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה
בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ שֶׁבַע שָׁנִים וּבִירוּשָׁלַם מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים׃
וּשְׁלֹמֹה יָשַׁב עַל־כִּסֵּא דָוִד אָבִיו וַתִּכֹּן מַלְכוּתוֹ מְאֹד׃

מצורת ציון קרני הלי · קרנו הומי: קלני · מני כיון: נמרצים · חזקים:

הפטרה לשבת ראשון של חנוכה (כתרי עשר בזכריה סימן ב)

רָנִּי וְשִׂמְחִי בַּת־צִיּוֹן כִּי הִנְנִי־בָא וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ נְאֻם־יְהוָה׃ וְנִלְוּ
גוֹיִם רַבִּים אֶל־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעָם וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ
וְיָדַעְתָּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֵלָיִךְ׃ וְנָחַל יְהוָה אֶת־יְהוּדָה חֶלְקוֹ
עַל אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלָם׃ הַס כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי יְהוָה

כִּי נֵעוֹר מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ׃ וַיַּרְאֵנִי אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי
מַלְאַךְ יְהוָה וְהַשָּׂטָן עֹמֵד עַל־יְמִינוֹ לְשִׂטְנוֹ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן
יִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַשָּׂטָן וְיִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַבֹּחֵר בִּירוּשָׁלִַם הֲלוֹא זֶה אוּד
מֻצָּל מֵאֵשׁ׃ וִיהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבוּשׁ בְּגָדִים צוֹאִים וְעֹמֵד לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ׃
וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֶל־הָעֹמְדִים לְפָנָיו לֵאמֹר הָסִירוּ הַבְּגָדִים הַצֹּאִים מֵעָלָיו
וַיֹּאמֶר אֵלָיו רְאֵה הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ עֲוֹנֶךָ וְהַלְבֵּשׁ אֹתְךָ מַחֲלָצוֹת׃
וָאֹמַר יָשִׂימוּ צָנִיף טָהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיָּשִׂימוּ הַצָּנִיף הַטָּהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ
וַיַּלְבִּשֻׁהוּ בְּגָדִים וּמַלְאַךְ יְהוָה עֹמֵד׃ וַיָּעַד מַלְאַךְ יְהוָה בִּיהוֹשֻׁעַ
לֵאמֹר׃ כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־בִּדְרָכַי תֵּלֵךְ וְאִם אֶת־מִשְׁמַרְתִּי
תִּשְׁמֹר וְגַם־אַתָּה תָּדִין אֶת־בֵּיתִי וְגַם תִּשְׁמֹר אֶת־חֲצֵרַי וְנָתַתִּי לְךָ
מַהֲלְכִים בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה׃ שְׁמַע־נָא יְהוֹשֻׁעַ ׀ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אַתָּה
וְרֵעֶיךָ הַיֹּשְׁבִים לְפָנֶיךָ כִּי־אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה כִּי־הִנְנִי מֵבִיא אֶת־
עַבְדִּי צֶמַח׃ כִּי ׀ הִנֵּה הָאֶבֶן אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ עַל־אֶבֶן אַחַת
שִׁבְעָה עֵינָיִם הִנְנִי מְפַתֵּחַ פִּתֻּחָהּ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וּמָשַׁשְׁתִּי אֶת־
עֲוֹן הָאָרֶץ הַהִיא בְּיוֹם אֶחָד׃ בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת תִּקְרְאוּ
אִישׁ לְרֵעֵהוּ אֶל־תַּחַת גֶּפֶן וְאֶל־תַּחַת תְּאֵנָה׃ וַיָּשָׁב הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר
בִּי וַיְעִירֵנִי כְּאִישׁ אֲשֶׁר־יֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה
וָאֹמַר ואמר קרי רָאִיתִי וְהִנֵּה מְנוֹרַת זָהָב כֻּלָּהּ וְגֻלָּהּ עַל־רֹאשָׁהּ
וְשִׁבְעָה נֵרֹתֶיהָ עָלֶיהָ שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת לַנֵּרוֹת אֲשֶׁר עַל־
רֹאשָׁהּ׃ וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד מִימִין הַגֻּלָּה וְאֶחָד עַל־שְׂמֹאלָהּ׃
וָאַעַן וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי לֵאמֹר מָה אֵלֶּה אֲדֹנִי׃ וַיַּעַן הַמַּלְאָךְ
הַדֹּבֵר בִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲלוֹא יָדַעְתָּ מָה־הֵמָּה אֵלֶּה וָאֹמַר לֹא אֲדֹנִי׃
וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר זֶה דְּבַר־יְהוָה אֶל־זְרֻבָּבֶל לֵאמֹר לֹא בְחַיִל
וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם־בְּרוּחִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ מִי־אַתָּה הַר־הַגָّדוֹל
לִפְנֵי זְרֻבָּבֶל לְמִישֹׁר וְהוֹצִיא אֶת־הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה תְּשֻׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ׃

וַיַּעַשׂ חִירוֹם אֶת־הַכִּיֹּרוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וַיְכַל חִירָם
לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית
יְהוָה: עַמֻּדִים שְׁנַיִם וּגְלֹת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר־עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שְׁתָּיִם
וְהַשְּׂבָכוֹת שְׁתַּיִם לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גְּלֹת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ
הָעַמּוּדִים: וְאֶת־הָרִמֹּנִים אַרְבַּע מֵאוֹת לִשְׁתֵּי הַשְּׂבָכוֹת שְׁנֵי־טוּרִים
רִמֹּנִים לַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גְּלֹת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־
פְּנֵי הָעַמּוּדִים: וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת עָשָׂר וְאֶת־הַכִּיֹּרֹת עָשָׂרֵה עַל־הַמְּכֹנוֹת:
וְאֶת־הַיָּם הָאֶחָד וְאֶת־הַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר תַּחַת הַיָּם: וְאֶת־הַסִּירוֹת
וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וְאֵת כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה (אלה ריי) אֲשֶׁר
עָשָׂה חִירָם לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה נְחֹשֶׁת מְמֹרָט: בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן
יְצָקָם הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה בֵּין סֻכּוֹת וּבֵין צָרְתָן: וַיַּנַּח שְׁלֹמֹה
אֶת־כָּל־הַכֵּלִים מֵרֹב מְאֹד מְאֹד לֹא נֶחְקַר מִשְׁקַל הַנְּחֹשֶׁת: וַיַּעַשׂ
שְׁלֹמֹה אֵת כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֵת מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן
אֲשֶׁר עָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים זָהָב: וְאֶת־הַמְּנֹרֹת חָמֵשׁ מִיָּמִין וְחָמֵשׁ מִשְּׂמֹאל
לִפְנֵי הַדְּבִיר זָהָב סָגוּר וְהַפֶּרַח וְהַנֵּרֹת וְהַמֶּלְקָחַיִם זָהָב: וְהַסִּפּוֹת
וְהַכִּזְמֹרוֹת וְהַמִּזְרָקוֹת וְהַכַּפּוֹת וְהַמַּחְתּוֹת זָהָב סָגוּר וְהַפֹּתוֹת
לְדַלְתוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים לְדַלְתֵי הַבַּיִת לְהֵיכָל זָהָב:

הפטרת ערב ראש חודש שחל בשבת (בשמואל א סימן כ)

וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ: וְשִׁלַּשְׁתָּ
תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָׁם בְּיוֹם
הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאֵזֶל: וַאֲנִי שְׁלִשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה אוֹרֶה
לְשַׁלַּח־לִי לַמַּטָּרָה: וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר לֵךְ מְצָא אֶת־הַחִצִּים
אִם־אָמֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים ו מִמְּךָ וְהֵנָּה קָחֶנּוּ וָבָאָה כִּי־שָׁלוֹם
לְךָ וְאֵין דָּבָר חַי־יְהוָה: וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים מִמִּךָּ
וָהָלְאָה לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה: וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֲנִי וָאַתָּה הִנֵּה
יהוה

יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ עַד־עוֹלָם: וַיִּסְתַּר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב
הַמֶּלֶךְ עַל־אֵל קְרִי הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל: וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם ו
בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד
מְקוֹם דָּוִד: וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרֶה
הוּא בִּלְתִּי טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר: וַיְהִי מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי
וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן
יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־הַלֶּחֶם: וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל
נִשְׁאַל דָּוִד מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם: וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח
מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִּי אָחִי וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ
אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ: וַיִּחַר־
אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־
בְחַר אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ: כִּי כָל־הַיָּמִים
אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח
וְקַח אֹתוֹ אֵלַי כִּי בֶן־מָוֶת הוּא: וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר
אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה: וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ
וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד: וַיָּקָם יְהוֹנָתָן
מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בְּחֲרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לָחֶם כִּי
נָעְצַב אֶל־דָּוִד כִּי הִכְלְמוֹ אָבִיו: וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה
לְמוֹעֵד דָּוִד וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ: וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רָץ מְצָא־נָא אֶת־הַחִצִּים
אֲשֶׁר אֲנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ וְהוּא יָרָה הַחִצִּי לְהַעֲבִרוֹ: וַיָּבֹא הַנַּעַר
עַד־מְקוֹם הַחִצִּי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר
הֲלוֹא הַחִצִּי מִמְּךָ וָהָלְאָה: וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר מְהֵרָה חוּשָׁה
אַל־תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּי (החצים ק׳) וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו:
וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר: וַיִּתֵּן
יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבִיא הָעִיר:

הַנַּעַל בָּא וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב וַיִּפֹּל לְאַפָּיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ
פְּעָמִים וַיִּשְׁקוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל:
וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם
יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֶךָ עַד־עוֹלָם:

קריאה למפטיר בשבת וראש חודש

בשבת וראש חודש מוציאין שני ספרים בראשון קורין שבעה גברי בשרשת שבעה
וקדיש לעילא · ובספר שני קורין פרשה זו:

במדבר כח ט וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי
עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבָּת
בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ: פ וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ
עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה
תְּמִימִם: וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן לַפַּר הָאֶחָד
וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן לָאַיִל הָאֶחָד: וְעִשָּׂרוֹן
עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה
לַיהוָה: וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת
הַהִין לַכֶּבֶשׂ יַיִן זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: וּשְׂעִיר
עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַיהוָה עַל־עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ:

הפטרה לשבת וראש חודש (בישעיה סימן ס״ו)

כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה בַּיִת אֲשֶׁר
תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי: וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה יָדִי עָשָׂתָה
וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה נְאֻם־יְהוָה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ וְחָרֵד
עַל־דְּבָרִי: שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר כֹּהֵה־אִישׁ זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עֹרֵף כֶּלֶב מַעֲלֵה
מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבֹנָה מְבָרֵךְ אָוֶן גַּם־הֵמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם
וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם חָפֵצָה: גַּם־אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם וּמְגוּרֹתָם
אָבִיא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה דִּבַּרְתִּי וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע
בְּעֵינַי

בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי בָּחָרוּ: שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה הַחֲרֵדִים אֶל־
דְּבָרוֹ אָמְרוּ אֲחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה וְנִרְאֶה
בְשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ: קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר קוֹל מֵהֵיכָל קוֹל יְהוָה
מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו: בְּטֶרֶם תָּחִיל יָלְדָה בְּטֶרֶם יָבוֹא חֵבֶל לָהּ
וְהִמְלִיטָה זָכָר: מִי־שָׁמַע כָּזֹאת מִי רָאָה כָּאֵלֶּה הַיּוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם
אֶחָד אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַּם־יָלְדָה צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ:
הַאֲנִי אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר יְהוָה אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אֹמַר
אֱלֹהֶיךָ: שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלִַם וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ אִתָּהּ
מָשׂוֹשׂ כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ: לְמַעַן תִּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשַּׁד תַּנְחֻמֶיהָ
לְמַעַן תָּמְצוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם מִזִּיז כְּבוֹדָהּ: כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה הִנְנִי
נוֹטֶה־אֵלֶיהָ כְּנָהָר שָׁלוֹם וּכְנַחַל שוֹטֵף כָּבוֹד גּוֹיִם וַיַנַקְתֶּם עַל־צַד
תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשֹׁעָשָׁעוּ: כְּאִישׁ אֲשֶׁר אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי
אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלִַם תֻּנָּחֲמוּ: וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וְעַצְמוֹתֵיכֶם
כַּדֶּשֶׁא תִּפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה אֶת־עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת־אֹיְבָיו: כִּי־
הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ
בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ: כִּי בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ חַלְלֵי
יְהוָה: הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל־הַגַּנּוֹת אַחַר אחת קרי בְּתוֹךְ
אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו יִסָּפוּ נְאֻם־יְהוָה: וְאָנֹכִי
מַעֲשֵׂיהֶם וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת וּבָאוּ
וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי: וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם פְּלֵיטִים אֶל־
הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי קֶשֶׁת תּוּבַל וְיָוָן הָאִיִּים הָרְחוֹקִים
אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי
בַּגּוֹיִם: וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אַחֵיכֶם מִכָּל־הַגּוֹיִם מִנְחָה לַיהוָה בְּסוּסִים
וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים וּבִכְרָכָרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלִַם אָמַר
יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית יְהוָה:

וְגַם־מַדָּם אָקַח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר יְהוָה׃ כִּי כַּאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם׃ וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר יְהוָה׃ וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר׃ והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחות לפני אמר יי׃

מנהג ספרדים פס מג׳ ר״ח ניסן ס״ק וניסן מ׳ נהוכיף פסוק לתשון ופסוק מל׳ ספטרת מהר תודם׃

(ברינשות רשב״ם)

אלו שמות הטעמים

פַּשְׁטָא מְנַח זַרְקָא מְנַח סְגוֹל מְנַח ׀ מְנַח רְבִיעִי מַהְפַּךְ׃ פַּשְׁטָא זַקֵף־קָטֹן זַקֵף־גָּדוֹל תְּרֵכָא טִפְחָא מְנַח אֶתְנַחְתָּא פֶּזֵר תְּלִישָׁא־קְטַנָּה תְּלִישָׁא־גְדוֹלָה קַדְמָא וְאַזְלָא אַזְלָא־גֵרֵשׁ גֵּרְשַׁיִם דַּרְגָּא תְבִיר יָתִיב פְּסִיק ׀ סוֹף־פָּסוּק שַׁלְשֶׁלֶת קַרְנֵי־פָרָה מֵרְכָא כְּפוּלָה יָרֵחַ־בֶּן־יוֹמוֹ׃

תּוֹלְדוֹת רַבֵּנוּ שְׁלֹמֹה יִצְחָקִי ז״ל

(רש״י).

עֲרוּכוֹת עַל פִּי מְקוֹרוֹת שׁוֹנִים

מֵאֵת הד״ר א. ש. רַפָּפְּנִיצְקִי.

וָזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשָּׁמֶשׁ (קהלת א׳ ה׳). „לְלַמֶּדְךָ, שֶׁאֵין צַדִּיק נִפְטָר מִן הָעוֹלָם, עַד שֶׁנִּבְרָא צַדִּיק כְּמוֹתוֹ״ (קדושין ע״ב ב׳). הַמַּאֲמָר הַזֶּה נִתְקַיֵּם גַּם ב ר ש ״ י. בְּהִ בִּשָּׁנָה שֶׁמֵּת (אוֹ נֶהֱרַג׳ הַגָּאוֹן הָאַחֲרוֹן בְּפוּמְבְּדִיתָא, יְחִזְקִיָּה, וּמֵת גַּם רַבֵּנוּ גֵּרְשׁוֹם „מְאוֹר הַגּוֹלָה״, בְּהִ בִּשָּׁנָה (ר׳ אַלְפִּים ת״ת) זָרְחָה שִׁמְשׁוֹ שֶׁל „רש״י״.

(לְפִי חֶשְׁבּוֹן רֹב הַחוֹקְרִים).

הוּא נוֹלַד בְּעִיר טְרוּאַס 'טְרוּאַ, Troyes הָעִיר הָרִאשׁוֹנִית בְּחֶבֶל שַׁמְפַּנִי (בַּיָּמִים הָהֵם) בְּאֶרֶץ פְּרַאנְצִיָא (קָטַע נֶחֱשָׁבֶת הָעִיר הַזֹּאת שֶׁל חֶבֶל אוֹב (Aube), הַמְּלֻקָּד הַנּוֹצְרִי, יוֹהַן בּוּיקשטרף, הָיָה הָרִאשׁוֹן, אֲשֶׁר חָשַׁב בְּטָעוּת, כִּי הַשֵּׁם „רש״י״ הוּא ר״ת רַבִּי שְׁלֹמוֹ יַרְחִי, וּשְׁגִיאָתוֹ הִכְשִׁילָה

מוסרים רבים, שהוקיעו עוד על יסוד רעוע זה לחשוב, שעיר מולדת „רש"י" היתה העיר לונגיל (Lunel). אשר שמה מורה „ערם" ועל שמה נקרא „ירחי". כל זה אינו אמת.

אבי „רש"י" רבי יצחק, היה אדם גדול בתורה, ו„רש"י" מכנהו אבי מורי א), ואמו היתה אחות רבי שמעון הזקן, תלמיד רבנו גרשום „מאור הגולה" ב).

האגדה מספרת על דבר הולדו דברים באלה: קר' יצחק היתה מרגלית יפה שנה הון רב, והיו רוצים בני עירו לקנותה, כדי להשימה בעין פסל; ואף כי הרבו לתת בעבורה מחיר גדול, לא אבה שמוע אליהם, עד שגלגלו והביאו את ר' יצחק בערמה על ספינה בחצי הים. שאז התחילו להכריחו, לתת להם את המרגלית. בראות ר' יצחק, כי הוא מכרח לתתה להם, השליכה בים, וה' השילהו טרם. ובת קול נשמעה בבית

א) עין בפרש"י למס' עבודה זרה ע"ה ע"א.
ב) עין בברש"י למס' שבת פ"ה ע"ב.

מדרשו לכל תלמידיו: הנח לך בן מאיר לכל ישראל. ותוך השנה ההיא נולד לו בן, ונקרא לו שלמה בשם אביו

אגדה אחרת מספרת עוד, שאמו של רש"י הלכה פעם אחת ברחובות העיר ורמייזא (ווארמס), והנה אחזוה חבלי לידה, ותשען היולדת אל קיר אחד הבתים ונעשה גס, ונעשתה נקרה בכותל, לבל תלחץ ותפיל, ותלד שם את בנה (כך מספרים בווארמס, ושם מראים את הכותל).

עברות ידועות לנו מקורות היו רק מעט, אשה נשא לו רש"י, בנערה, בימי נעוריו. ואת כל ימיו הקדיש לתורה ולעבודה, „והנה לפני תלמידיו בחומר לחם ונדי לבוש, ורחים על צוארו (הפרדס).

רבותיו היו גאוני (או גדולי) לותיר (מדינה בין אשכנז וצרפת), ראשי הישיבות בוורמייזא ובמגנצא (מיינץ). הלא המה:

ג) עין בספר „שלשלת הקבלה" הוצ' לבוב תרכ"ד.

א) רבי יעקב בי"ר יקר, תלמיד ר' גרשום מאור הגולה – אותו, את ר' יעקב, קורא "רש"י" מורי הזקן, ד) הוא מכנהו בשם: המורה המפרא והמקרא, שמזה גראה, שר"י למד אצלו גם תנ"ך ה).

ב) ר' יצחק בן יהודה בקצנגיא, אצלו למד רש"י אחרי מות רבו ר' יעקב הנזכר, ו) רש"י מכנהו לרוב בקיצור בשם רבנו יצחק, ז) ור' יצחק זה היה גם בן תלמיד רבנו גרשום מאור הגולה, וקבל גם מרב האי גאון ח).

ג) ר' יצחק הלוי (בורמייזא), רש"י קורא לו לרוב רבנו הלוי, ט) או גם לויה י), ומאחר

ד) עיין בפירש"י ל שבת" פ' ע"ב; עירובין ו' ע"א; ראש השנה כ"ח ע"א; סוכה ל"ה ע"ב; מוע"ק ו' ע"א; גטין נ"ט ע"ב ובפסחים ק"א ע"א.
ה) ועיין עליו עוד בפרש"י לאיוב כ"כ ל'.
ו) עיין בפירש"י ל„ביצה" כ"ה, ע"ב.
ז) כמו ב„שבת" נ"ט ע"ב; יומא ט"ז ע"ב סנהדרין צ"ד, ע"א („מורי רבי"); גטין ס"ט, ע"ב („מורי"); בב"ק י"ח, ע"ב („מורי").
ח) עיין בפרש"י ל שבת' צ"ב ע"א.
ט) כמו: בשבת נ"ט. ע"ב; ס"ח, ע"א.
י) כמו: בשבת מ' ע"א; נ"ט, ע"ב; ס' ע"ב.

שהמלה לויה נוטרת בהברת יה מדגשים לויה בשני קמים קטנים אחרי הי"ו, להבדילה מהשם הקדוש.

גם מביא רש"י יא) פרוש מפי ר' אליעזר שנקרא גם רבו יב) הוא רבי אליעזר ב"ר יצחק הגאון, יג) שהיה תלמידם של ר' שמעון הגדול הוד רש"י (עין לעיל) ורבינו גרשום מאור הגולה.–

בהיות רש"י כבן עשרים והחש שנים, שב לעיר מולדתו טרואה ויוסד שם ישיבה, אשר נהרו אליה תלמידים מכל הארצות, כי היא היתה אז למרכז התורה, אחרי אשר נשבתי ושיבות פותיר. כאן ערך רש"י את פרושו על תנ"ך ועל הגמרא. כי את כל החדושים והבאורים שהיה מוצא ושומע מאחרים או משכלו, היה כותב על קונטרסים, ולכן קראוהו בעלי התוספות בשם הקונטרס (שלשלת הקבלה).

יא) בכורות ט"ו, ע"ב.
יב) עיי' בתוס' למסכת שבת נ"ד, ע"ב ד"ה רב.
יג) עיי' רש"י תהלים ע"ו, י"א; איוב כ"ה, ו'; פסחים ע"ו, ע"ב.

אֶת פֵּרוּשָׁיו לְסִפְרֵי הַקֹּדֶשׁ כָּתַב רש"י, כַּנְרָאֶה, רַק לְתַלְמִידָיו, וְהוּא מַרְאֶה בָּהֶם מְקוֹרִיּוּת יוֹתֵר גְּדוֹלָה, כִּי הוּא מַזְכִּיר בְּתָם רַק לִפְעָמִים רְחוֹקוֹת אֶת רַבּוֹתָיו. אוּלָם בְּפֵרוּשָׁיו עַל הַתַּלְמוּד הִשְׁתַּמֵּשׁ הַרְבֵּה בְּפֵרוּשֵׁי מוֹרָיו וְהוֹסִיף וְתִקֵּן אוֹתָם מִדֵּי פַּעַם בְּפָעַם. גַּם בְּנוֹגֵעַ לְפֵרוּשׁוֹ עַל הַמִּקְרָא, הוֹדָה לְרַשְׁבַּ"ם נֶגְדּוֹ, שֶׁאִם הָיָה לוֹ פְּנַאי, הָיָה צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת פֵּרוּשִׁים אֲחֵרִים, לְפִי הַפְּשָׁטוֹת, הַמִּתְחַדְּשִׁים בְּכָל יוֹם יד), כִּי הִנֵּה שֶׁרש"י נָתַן לֵב לְפָרֵשׁ פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, טו) וְהַטָּעִים פְּעָמִים רַבּוֹת בְּפֵרוּשׁוֹ, שֶׁאֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ, וְהוּא בָּא לְיַשֵּׁב פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא טז), בְּכָל זֹאת הִרְבָּה לָלֶכֶת בְּעִקְבוֹת הַדְּרַשׁ, כִּידוּעַ לְכָל קוֹרֵא מֵבִין.

בָּנִים לֹא הָיוּ לְרַשְׁ"י, כִּי אִם שָׁלֹשׁ בְּנוֹת, וּשְׁלֹשָׁה חֲתָנָיו, לוֹקְחֵי בְּנוֹתָיו, יְדוּעִים וּמְפֻרְסָמִים

יד) רשב"ם לפ' וישב ל"ז, ב.
טו) רשב"ם שם.
טז) רש"י בראשית ג, ח; ד, ח; ל"ג, כ; ועיין בפרושו לשמות ו, ט ובהקדמתו לשיר השירים.

לְנָאוֹנִים, הֲלֹא הֵם, מִבַּעֲלֵי הַתּוֹסְפוֹת: רַבִּי מֵאִיר ר"מ, בֵּיר שְׁמוּאֵל מֵרַמֵּרוּ (Ramerupt) אֲבִי הָרַשְׁבַּ"ם, הָרִיבָ"ם הָרַב"תְּ וְר' שְׁלֹמֹה; – ר' יְהוּדָה בֵּ"ר נָתָן (ריב"ן) וְהַשְּׁלִישִׁי לֹא נוֹדַע לָנוּ בִּשְׁמוֹ.

רַשְׁ"י מֵת בִּשְׁנַת הַשִּׁשִּׁים וְאַרְבַּע לִימֵי חַיָּיו, בִּשְׁנַת ד' אֶלְפִים תתס"ה, בְּיוֹם כ"ט תַּמּוּז.

וְאֵלֶּה הֵם חִבּוּרָיו:

א) פֵּרוּשׁוֹ עַל תנ"ך יז).

ב) פֵּרוּשׁוֹ עַל הַשַ"ס (קוֹנְטְרֶס) עַל שְׁלֹשִׁים מְסֻכְּתוֹת שְׁלֵמוֹת (וג' בְּלִתִּי שְׁלֵמוֹת יח), מִלְּבַד פֵּרוּשָׁיו חִבֵּר רַשְׁ"י גַּם שְׁאֵלוֹת וּתְשׁוּבוֹת

יז) הפירוש המיוחס לרש"י לספר דברי הימים אינו מימנו, כי אם למחבר אחר, אשר חי בארץ אשכנז, ולא נודע לנו בשמו.
יח) הפירוש על החלק האחרון ממסכת נדרים, ועל נזיר כריתות ומעילה אינו מרש"י; מסכת ב"ב לא פירש רק עד דף כ"ט, ומשם והלאה הוא פרוש הרשב"ם נכדו. מסכת „מכות" פרש"י עד דף י"ט; ומשם ואילך פירש התנו הריב"ן. מסכת עדיות פירשו הרמב"ם והראב"ד; במסכת קנים מביא המפרש את דברי רש"י, וכן מזכיר איתו המפרש למסכת תמיד כ"ז, ל, ע"ב; מסכת מדות פירוש ר' שמעיה, נכד רש"י — ר"ט ל צונץ —

ופיוטים, וְחִדֵּר דִּינִים וּמִנְהָגִים לְכָל הַשָּׁנָה בְּתַבְנִית סִדּוּר יט).

רַשִׁ"י נִקְרָא, כְּיָדוּעַ, בְּכִנּוּי פַּרְשַׁנְדָּתָא, וְכִשְׁמוֹ כֵּן הוּא, הוּא פֵּרֵשׁ אֶת הַדַּת כֻּלָּהּ, וּפֵרוּשׁוֹ קִבֵּל זְכוּת אֶזְרָח בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

יט) נזכר בתוספות למסכת פסחים קי"ד, ד"ה מטבלי, נדפס ע"י חכרת מקצי נדרמים.
ספר ה„פרדס" מיוחס לרש"י, ועוד חבורים אחדים מתיחסים על שמו ללא—צדק.

תִּרְגֻּמָן

תִּרְגּוּם וּבֵאוּר לַמִּלּוֹת הַקָּשׁוֹת הַבָּאוֹת בַּתּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים, מְסֻדָּרִים בְּ„אַלְף בֵּית" לְכָל חֵלֶק וְחֵלֶק, לְפִי תַּרְגּוּמֵי הַמְּבָאֲרִים הָאַחֲרוֹנִים וּבָאוּ בּוֹ גַּם תְּמוּנוֹת: חַיּוֹת, עוֹפוֹת וּזְרָעִים הַנּוֹדָעִים.

לְקֻטוֹ וְסִדְּרוֹ
ע"י אמ"ר

תרגום ובאור*)

אַבְרֵךְ, (הצ״ג רפ״ל הַכְּרֵךְ) „ויקראו לפניו אברך״ הכונה: כרעו ברך לפניו.

אֵלוֹן.

אֵלוֹן, מין עץ שמאריך ימים (דֶעמב).

אֵשֶׁל, מין עץ. (טאמאריסקי).

---

*) **הערת המסדר:** בתרגום המלים השתמשתי במלונים היותר אחרונים. ובאורים אחדים לָקַחְתִּי מתורה בַּאור של ש. ל. גרדון וכן מ„מקרא מפרש״.

תדגום ובאור

בָּטְנָה, מין פרי קטן (פיסטאשקע) במשנה פִּסְתַּסְקִין.

בְּדֹלַח, מין אבן טוב.

בָּרוּד, ברודים, עור מלא נקודות לבנות כעין בָּרָד.

גֹּפֶר, מין עץ שיש בו חרבה זפת.

דוּדָאִים, מין צמח נותן ריח טוב ועושה פרי כתפוחים קטנים; הערביאים מיחסים לו את התכונה לעורר את האהבה (לפיכך קרא לו העברי: דודאים—דודי־אהבה).

דַּרְדַּר.

דַּרְדַּר, מין עשב סרק שאינו ראוי לאכילה (דארן).

הַבְרֵךְ, הושב על הברכים.

חֹמֶר, טיט המדבק (ליים).

חֵמֶר, זפת האדמה (אַסְפַלְט).

חָנוּט, מת שגופו נמרח בסממנים להעמיד ימים רבים.

עֲצֵי־גֹפֶר.

טָרָף, (תאר במשקל חֹכֶם) קטוף מאחד הזיתים.

טָלוּא, מְנֻמָּר בְּחִבּוּרוֹת גְּסוֹת

חָנוּט.

יְקֻהַת, משמעת, הכנעה.

לְבֻנָה, מין עץ שקליפתו לבנה (סאפאל).

לוּז, עץ שקדים (מאנדעלבוים).

לֹט, מין שרף רֵיחָנִי יוצא מאילן הַצָּרִי (לאדאנוס).

מִשְׁפָּתַיִם, מקום גדרות צאן ובקר.

נָקֹד, מְנֻמָּר בנקודות קטנות.

נְכֹאת, מין בֹּשֶׂם סממנים כתושים הדק.

סָרִיס, שרגדול.

סוּת, בָּגָד. „יבדם ענבים סותה", — יכבס בגדיו בדם הענבים".

תרגום ובאור

סְבָךְ, קבץ עצים אחוזים ודבוקים יחד (קוסט).

אֶרֶז הַלְּבָנוֹן.

עוֹגָב, חליל קטן לזמר בו בנפיחת הפה.

תרגום ובאור

עֹזִּי, עוף טורף (קערשון).

עִיר, חמור צעיר לימים.

עִקְרוֹ־שׁוֹר, היו מעקרים את גידי הברכים של הבהמות.

עַרְמוֹן מין עץ (קאשטאנענבוים).

פַּס, רצועה של אריג (ויש מבארים: "כְּ"נֶת פסים", בגד ארך שהגיע עד פסי הרגלים, והשרולים עד הידים).

פְּתִיל, חוט שזור, חבל דק.

צָרִי־ צְרִי, שרף מרפא הנוטף מעצים ידועים (באלזאם).

קֶשֶׁת, כלי מלחמה בצורת חצי עגול לירות בו חצים.

שְׁדוּפוֹת, שרפת הקמה מרוח קדים.

שִׁיחַ, קבץ עצים קטנים היוצאים משרש אחד (קוסט).

שְׁפִיפוֹן, אחד ממיני נחשים הארסיים (נחש הקרנים).

שְׁקֵדִים, עץ הלוז (מאנדעלבוים).

שָׁרִיג, בד עץ גפן (צווייגל).

שֹׂרֵקָה, גפן מְבֻחֶרֶת שענביה אדומות.

תְּלִי־ „תֶּלֶךְ", ילקוט החצים.

תְּרָפִים, עצבי בית כתבנית איש שהיו לקדמונים כשומרי הבית ושלומו.

תרגום ובאור

תנין

תַּנִּין, חיה גדולה שבים (וואלפיש, קראקאדיל).

תְּאָנָה, עץ ופריו הנודע בעסיס דבשו (פייגענבוים).

קודם נטילת הטלית קטן יאמר :

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת צִיצִת :

בשעה כדיקת ציצית אל טלית גדול יאמר זה :

בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ יְיָ אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְאֹד הוֹד וְהָדָר לְבָשְׁתָּ : עוֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה נוֹטֶה שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה :

וקודם הנטילה טלית גדול יאמר זה :

לְשֵׁם יִחוּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ בְּדָחִילוּ וּרְחִימוּ לְיַחֵד שֵׁם י״ה בו״ה בְּיִחוּדָא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל · הַרְנִי מִתְעַטֵּף וּוּפִי בַּצִּיצִת כַּן תִּתְעַטֵּף נִשְׁמָתִי וּרְמֵ״ח אֵבְרַי וּשְׁסַ״ה גִּידַי בְּאוֹר הַצִּיצִת הָעוֹלֶה תְּרֵי״ג וּכְשֵׁם שֶׁאֲנִי מִתְכַּסֶּה בְּטַלִּית בָּעוֹלָם הַזֶּה כָּךְ אֶזְכֶּה לְחַלּוּקָא דְּרַבָּנָן וּלְטַלִּית נָאֶה לְעוֹלָם הַבָּא בְּגַן עֵדֶן · וְעַל יְדֵי מִצְוַת צִיצִת תִּנָּצֵל נַפְשִׁי וּרוּחִי וְנִשְׁמָתִי וּתְפִלָּתִי מִן הַחִיצוֹנִים וְהַסִּטְרָא יִפְרוֹשׁ כְּנָפָיו עֲלֵיהֶם וְיַצִּילֵם כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ עַל גּוֹזָלָיו יְרַחֵף וּתְהֵא הַשּׁוּבָה מִצְוַת צִיצִת לְפָנַי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּאִלּוּ קִיַּמְתִּיהָ בְּכָל פְּרָטֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ וְכַוָּנוֹתֶיהָ וְתַרְיַ״ג מִצְוֹת הַתְּלוּיִם בָּהּ אָמֵן סֶלָה :

ויברך קודם עטיפתו **בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהִתְעַטֵּף בַּצִּיצִת:**

ויכסה ראשו בטלית ויאמר ל׳ פסוקים אלו :

מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון : ירוין מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם : כי עמך מקור חיים באורך נראה אור : משך חסדך ליודעיך וצדקתך לישרי לב :

קודם כונתם תפילין יאמר זה :

לְשֵׁם יִחוּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ בְּדָחִילוּ וּרְחִימוּ לְיַחֵד שֵׁם י״ה בו״ה בְּיִחוּדָא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל · הִנְנִי מְכֻוָּן בְּהַנָּחַת

תְּפִלִּין לָקַיֵּם מִצְוַת בּוֹרְאִי שֶׁצִּוָּנוּ לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתוֹ וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ וְהֵם אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ · שְׁמַע · וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ · קַדֵּשׁ · וְהָיָה כִּי יְבִאֲךָ · שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם יִחוּדוֹ וְאַחְדוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ בְּשֵׁם וְשֶׁנִּזְכּוֹר נִפִּים וְנִפְלָאוֹת שֶׁעָשָׂה עִמָּנוּ בְּהוֹצִיאֵנוּ מִמִּצְרַיִם · וַאֲשֶׁר לוֹ הַכֹּחַ וְהַמֶּמְשָׁלָה בָּעֶלְיוֹנִים וּבַתַּחְתּוֹנִים לַעֲשׂוֹת בָּהֶם כִּרְצוֹנוֹ · וְצִוָּנוּ לְהַנִּיחַ עַל הַיָּד לְזִכָּרוֹן זְרוֹעַ הַנְּטוּיָה וְשֶׁהִיא נֶגֶד הַלֵּב לְשַׁעְבֵּד בּוֹ תַּאֲוֹת וּמַחְשְׁבוֹת לִבֵּנוּ לַעֲבוֹדָתוֹ יִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ · וְעַל הָרֹאשׁ נֶגֶד הַמּוֹחַ שֶׁהַנִּשְׁמָה שֶׁבְּמוֹחִי עִם שְׁאָר רוּחֹתַי וְכֹחוֹתַי כֻּלָּם יִהְיוּ מְשֻׁעְבָּדִים לַעֲבוֹדָתוֹ יִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ · וּמִשֶּׁפַע מִצְוַת תְּפִלִּין יְתַמְשֵׁךְ עָלַי לִהְיוֹת לִי חַיִּים אֲרוּכִּים וְשָׂבֵע קֹדֶשׁ וּמַחְשָׁבוֹת קְדוֹשׁוֹת בְּלִי הַרְהוּר חֵטְא וְעָוֹן כְּלָל וְשָׁלֵא יִפְּתֶנּוּ וְלֹא יִתְגָּרֶה בְּנוּ יֵצֶר הָרָע וַיְזַיְּנֵנוּ לַעֲבוֹד אֶת יְיָ כַּאֲשֶׁר עִם לְבָבֵנוּ · וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּהֵא הַשּׁוּבָה מִצְוַת הַנָּחַת תְּפִלִּין לְפָנַי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּאִלּוּ קִיַּמְתִּיהָ בְּכָל פְּרָטֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ וְכַוָּנוֹתֶיהָ וְתַרְיַ״ג מִצְוֹת הַתְּלוּיִם בָּהּ אָמֵן סֶלָה :

ויברך קודם עטיפתו **בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין :**

ויתן על יד שמאל וקודם הקשירה יאמר :

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין :

ומיקר יכרוך ז׳ כריכות על הזרוע ולא יפסיק ולא יחליק ויעשה פעמים על הלב ויכרוך :

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין :

ומיקר יאמר

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

ומחכמתך אל עליון תאציל עלי ·
ומבינתך תבינני · ובחסדך תגדיל עלי ·
וגבורתך תצמיח אויבי וקמי · ושמן
הטוב תריק על שבעה קני המנורה ·
להשפיע טובך לבריותיך: פותח את ידך
ומשביע לכל חי רצון:

ותתיב כתר שם טוב כדיוקנא על כתפא שמאלא וחומר:

וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם; וְאֵרַשְׂתִּיךָ לִי בְּצֶדֶק
וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים: וְאֵרַשְׂתִּיךָ לִי
בֶּאֱמוּנָה וְיָדַעְתָּ אֶת יְיָ:

ותהי כתרא דמלכא ומשיחא ומלכא ע:

וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: קַדֵּשׁ לִי כָּל
בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם
וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם
זָכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִמִּצְרַיִם
מִבֵּית עֲבָדִים כִּי בְחֹזֶק יָד הוֹצִיא יְיָ אֶתְכֶם
מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חָמֵץ: הַיּוֹם אַתֶּם יֹצְאִים
בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב: וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ יְיָ אֶל אֶרֶץ
הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי
אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לְתֶת לְךָ אֶרֶץ זָבַת חָלָב
וּדְבָשׁ וְעָבַדְתָּ אֶת הָעֲבֹדָה הַזֹּאת בַּחֹדֶשׁ
הַזֶּה: שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצֹּת וּבַיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי חַג לַיְיָ: מַצּוֹת יֵאָכֵל אֶת שִׁבְעַת
הַיָּמִים וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ
שְׂאֹר בְּכָל גְּבֻלֶךָ: וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא
לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְיָ לִי בְּצֵאתִי
מִמִּצְרָיִם: וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן
בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת יְיָ בְּפִיךָ כִּי
בְיָד חֲזָקָה הוֹצִיאֲךָ יְיָ מִמִּצְרָיִם: וְשָׁמַרְתָּ אֶת
הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה: וְהָיָה
כִּי יְבִאֲךָ יְיָ אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לְךָ וְלַאֲבֹתֶיךָ וּנְתָנָהּ לָךְ: וְהַעֲבַרְתָּ כָל פֶּטֶר
רָחֶם לַיְיָ וְכָל פֶּטֶר שֶׁגֶר בְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה
לְךָ הַזְּכָרִים לַיְיָ: וְכָל פֶּטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה
וְאִם לֹא תִּפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ וְכָל בְּכוֹר אָדָם
בְּבָנֶיךָ תִּפְדֶּה: וְהָיָה כִּי יִשְׁאָלְךָ בִּנְךָ מָחָר
לֵאמֹר מָה זֹאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד

הוֹצִיאָנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: וַיְהִי כִּי
הִקְשָׁה פַרְעֹה לְשַׁלְּחֵנוּ וַיַּהֲרֹג יְיָ כָּל בְּכוֹר
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכוֹר אָדָם וְעַד בְּכוֹר בְּהֵמָה
עַל כֵּן אֲנִי זֹבֵחַ לַיְיָ כָּל פֶּטֶר רֶחֶם הַזְּכָרִים
וְכָל בְּכוֹר בָּנַי אֶפְדֶּה: וְהָיָה לְאוֹת עַל יָדְכָה
וּלְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בְחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ
יְיָ מִמִּצְרָיִם:

כדיוקנא לגיות דכתפא ימינא ד:

מַה אָבִי אֹרְלֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכְּנֹתֶיךָ: יִשְׂרָאֵל:
וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ אָבֹא בֵיתֶךָ אִשְׁתַּחֲוֶה אֶל
הֵיכַל קָדְשְׁךָ בְּיִרְאָתֶךָ: יְיָ אָהַבְתִּי מְעוֹן
בֵּיתֶךָ וּמְקוֹם מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ: וַאֲנִי אִשְׁתַּחֲוֶה
וְאֶכְרָעָה אֶבְרְכָה לִפְנֵי יְיָ עֹשִׂי: וַאֲנִי תְפִלָּתִי
לְךָ יְיָ עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרָב חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי
בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ:

אדון עולם אשר מלך · בטרם כל יציר
נברא: לעת נעשה בחפצו כל · אזי מלך
שמו נקרא: ואחרי ככלות הכל · לבדו
ימלוך נורא: והוא היה והוא הוה והוא יהיה
בתפארה: והוא אחד ואין שני · להמשיל לו
להחבירה: בלי ראשית בלי תכלית · ולו העז
והמשרה: והוא אלי וחי גאלי · וצור חבלי
בעת צרה: והוא נסי ומנוס לי · מנת כוסי
ביום אקרא: בידו אפקיד רוחי · בעת אישן
ואעירה: ועם רוחי גויתי · יי לי ולא אירא:

יגדל אלהים חי וישתבח · נמצא ואין עת
אל מציאותו: אחד ואין יחיד כיחודו · נעלם
וגם אין סוף לאחדותו: אין לו דמות הגוף ואינו
גוף · לא נערוך אליו קדשתו: קדמון לכל דבר
אשר נברא · ראשון ואין ראשית לראשיתו:
הנו אדון עולם לכל נוצר · יודה גדלתו
ומלכותו: שפע נבואתו נתנו · אל אנשי סגלתו
ותפארתו: לא קם בישראל כמשה עוד ·
נביא ומביט את תמונתו: תורת אמת נתן
לעמו אל · על יד נביאו נאמן ביתו: לא יחליף
האל ולא ימיר דתו · לשלמים לזולתו: צופה

ויודע סתרינו · מביט לסוף דבר בקדמתו:
גומל לאיש חסד כמפעלו · נותן לרשע רע
כרשעתו: ישלח לקץ הימין משיחנו ·
לפדות מחכי קץ ישועתו: מתים יחיה אל
ברב חסדו · ברוך עדי עד שם תהלתו:

ברוך אתה יי אלהינו מלך
העולם אשר קדשנו במצותיו
וצונו על נטילת ידים:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר
יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים
נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפני כסא
כבודך שאם יפתח אחד מהם או יסתם
אחד מהם אי אפשר להתקיים ולעמוד
לפניך ואפילו שעה אחת: ברוך אתה יי
רופא כל בשר ומפליא לעשות:

ברוך אתה יי אלהינו מלך
העולם אשר קדשנו במצותיו
וצונו לעסוק בדברי תורה:

והערב נא יי אלהינו את דברי תורתך
בפינו ובפי עמך בית ישראל ונהיה
אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל
כלנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה:
ברוך אתה יי המלמד תורה לעמו ישראל:

ברוך אתה יי אלהינו מלך
העולם אשר בחר בנו מכל
העמים ונתן לנו את תורתו:
ברוך אתה יי נותן התורה:

וידבר יי אל משה לאמר: דבר אל
אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני
ישראל אמור להם: יברכך יי וישמרך:
יאר יי פניו אליך ויחנך: ישא יי פניו אליך
וישם לך שלום: ושמו את שמי על בני
ישראל ואני אברכם:

אלו דברים שאין להם שעור הפאה
והבכורים והראיון וגמילות חסדים ותלמוד
תורה: אלו דברים שאדם אוכל פרותיהם
בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא: ואלו
הן כבוד אב ואם וגמילות חסדים והשכמת
בית המדרש שחרית וערבית והכנסת
ארחים ובקור חולים והכנסת כלה ולוית
המת ועיון תפלה והבאת שלום בין אדם
לחברו ותלמוד תורה כנגד כלם:

אלהי · נשמה שנתת בי טהורה היא
אתה בראתה אתה יצרתה אתה נפחתה
בי ואתה משמרה בקרבי ואתה עתיד לטלה
ממני ולהחזירה בי לעתיד לבא · כל זמן
שהנשמה בקרבי מודה אני לפניך יי אלהי
ואלהי אבותי רבון כל המעשים אדון כל
הנשמות: ברוך אתה יי המחזיר נשמות
לפגרים מתים:

ברוך אתה יי אלהינו מלך
העולם אשר נתן לשכוי בינה
להבחין בין יום ובין לילה:

ברוך אתה יי אלהינו מלך
העולם שלא עשני גוי:

ברוך אתה יי אלהינו מלך
העולם שלא עשני עבד:

ברוך אתה יי אלהינו מלך
העולם שלא עשני אשה:

נוסח אשכנז ברוך אתה יי אלהינו מלך
העולם שעשני כרצונו:

ברוך אתה יי אלהינו מלך
העולם פוקח עורים:

ברוך אתה יי אלהינו מלך
העולם מלביש ערומים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
הָעוֹלָם מַתִּיר אֲסוּרִים :
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
הָעוֹלָם זוֹקֵף כְּפוּפִים :
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
הָעוֹלָם רוֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמָּיִם :
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה לִי כָּל צָרְכִּי :
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
הָעוֹלָם הַמֵּכִין מִצְעֲדֵי גָבֶר :
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
הָעוֹלָם אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָה :
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
הָעוֹלָם עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתִפְאָרָה :
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
הָעוֹלָם הַנּוֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ :
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
הָעוֹלָם הַמַּעֲבִיר שֵׁנָה מֵעֵינָי
וּתְנוּמָה מֵעַפְעַפָּי :
וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי
אֲבוֹתַי שֶׁתַּרְגִּילֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבְּקֵנוּ
בְּמִצְוֹתֶיךָ וְאַל תְּבִיאֵנוּ לֹא לִידֵי חֵטְא וְלֹא
לִידֵי עֲבֵרָה וָעָוֹן וְלֹא לִידֵי נִסָּיוֹן וְלֹא לִידֵי
בִּזָּיוֹן וְאַל תַּשְׁלֵט בָּנוּ יֵצֶר הָרָע וְהַרְחִיקֵנוּ
מֵאָדָם רָע וּמֵחָבֵר רָע וְדַבְּקֵנוּ בְּיֵצֶר הַטּוֹב
וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים וְכוֹף אֶת יִצְרֵנוּ לְהִשְׁתַּעְבֵּד
לָךְ וּתְּנֵנוּ הַיּוֹם וּבְכָל יוֹם לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים
בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָּל רוֹאֵינוּ וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים
טוֹבִים : בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים
לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל :
יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי
שֶׁתַּצִּילֵנִי הַיּוֹם וּבְכָל יוֹם מִבְּנֵי פָנִים וּמֵעַזּוּת
פָּנִים · מֵאָדָם רָע · וּמֵחָבֵר רָע · וּמִשָּׁכֵן רָע ·
וּמִפֶּגַע רָע · וּמִשָּׂטָן הַמַּשְׁחִית · מִדִּין קָשֶׁה
וּמִבַּעַל דִּין קָשֶׁה הֵין שֶׁהוּא בֶּן בְּרִית וּבֵין
שֶׁאֵינוֹ בֶּן בְּרִית :

אלהינו ואלהי אבותינו זכרנו בזכרון
טוב לפניך ופקדנו בפקודת ישועה
ורחמים משמי שמי קדם וזכר לנו יי
אלהינו אהבת הקדמונים אברהם יצחק
וישראל עבדיך את הברית ואת החסד
ואת השבועה שנשבעת לאברהם אבינו
בהר המוריה ואת העקדה שעקד את
יצחק בנו על גבי המובח ככתוב
בתורתך :
וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה
אֶת אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר
הִנֵּנִי : וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ
אֲשֶׁר אָהַבְתָּ אֶת יִצְחָק וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ
הַמֹּרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אַחַד הֶהָרִים
אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ : וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר
וַיַּחֲבֹשׁ אֶת חֲמֹרוֹ וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ
וְאֶת יִצְחָק בְּנוֹ וַיְבַקַּע עֲצֵי עֹלָה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ
אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים : בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֶת
הַמָּקוֹם מֵרָחֹק : וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל נְעָרָיו
שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר וַאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלֵכָה
עַד כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם : וַיִּקַּח
אַבְרָהָם אֶת עֲצֵי הָעֹלָה וַיָּשֶׂם עַל יִצְחָק בְּנוֹ
וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת הָאֵשׁ וְאֶת הַמַּאֲכֶלֶת וַיֵּלְכוּ
שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו : וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל אַבְרָהָם
אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי בְנִי וַיֹּאמֶר
הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאַיֵּה הַשֶּׂה לְעֹלָה : וַיֹּאמֶר
אַבְרָהָם אֱלֹהִים יִרְאֶה לּוֹ הַשֶּׂה לְעֹלָה בְּנִי
וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו : וַיָּבֹאוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר
אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת
הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת יִצְחָק
בְּנוֹ וַיָּשֶׂם אֹתוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לָעֵצִים :

וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת הַמַּאֲכֶלֶת
לִשְׁחֹט אֶת בְּנוֹ : וַיִּקְרָא אֵלָיו מַלְאַךְ יְיָ מִן
הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר
הִנֵּנִי : וַיֹּאמֶר אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר
וְאַל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יְרֵא
אֱלֹהִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ
מִמֶּנִּי : וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה
אַיִל אַחַר נֶאֱחַז בַּסְّבַךְ בְּקַרְנָיו וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם
וַיִּקַּח אֶת הָאַיִל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ :
וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא יְיָ יִרְאֶה
אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר יְיָ יֵרָאֶה : וַיִּקְרָא
מַלְאַךְ יְיָ אֶל אַבְרָהָם שֵׁנִית מִן הַשָּׁמָיִם :
וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם יְיָ כִּי יַעַן אֲשֶׁר
עָשִׂיתָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת בִּנְךָ
אֶת יְחִידֶךָ : כִּי בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ וְהַרְבָּה אַרְבֶּה
אֶת זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל
שְׂפַת הַיָּם וְיָרַשׁ זַרְעֲךָ אֵת שַׁעַר אֹיְבָיו :
וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ עֵקֶב אֲשֶׁר
שָׁמַעְתָּ בְּקֹלִי : וַיָּשָׁב אַבְרָהָם אֶל נְעָרָיו
וַיָּקוּמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל בְּאֵר שָׁבַע וַיֵּשֶׁב
אַבְרָהָם בְּבְאֵר שָׁבַע :
רבונו של עולם כמו שכבש אברהם
אבינו את רחמיו מבן יחידו ורצה
לשחוט אותו כדי לעשות רצונך בלבב
שלם כן יכבשו רחמיך את כעסך מעלינו
ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עמנו
יי אלהינו במדת החסד ובמדת הרחמים
ותכנס לנו לפנים משורת הדין ·
ובטובך הגדול ישוב חרון אפך מעמך
ומעירך ומארצך ומנחלתך וקים לנו יי
אלהינו את הדבר שהבטחתנו בתורתך
על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור ·
וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי
יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור
והארץ אזכור :
לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם יָרֵא שָׁמַיִם בְּסֵתֶר
וּבְגָלוּי וּמוֹדֶה עַל הָאֱמֶת וְדוֹבֵר אֱמֶת בְּלִבָּבוֹ
וַיַּשְׁכֵּם וַיֹּאמֶר :
רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים לֹא עַל צִדְקוֹתֵינוּ
אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תְּחִנּוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל
רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים · מָה אֲנַחְנוּ מָה חַיֵּינוּ מָה
חַסְדֵּנוּ מַה צִּדְקָתֵנוּ מַה יְשׁוּעָתֵנוּ מַה כֹּחֵנוּ
מַה גְּבוּרָתֵנוּ · מַה נֹּאמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ הֲלֹא כָל הַגִּבּוֹרִים כְּאַיִן
לְפָנֶיךָ וְאַנְשֵׁי הַשֵּׁם כְּלֹא הָיוּ וְחֲכָמִים כְּבְלִי
מָדָע וּנְבוֹנִים כְּבְלִי הַשְׂכֵּל כִּי רוֹב מַעֲשֵׂיהֶם
תֹּהוּ וִימֵי חַיֵּיהֶם הֶבֶל לְפָנֶיךָ · וּמוֹתַר הָאָדָם
מִן הַבְּהֵמָה אָיִן כִּי הַכֹּל הָבֶל :
אֲבָל אֲנַחְנוּ עַמְּךָ בְּנֵי בְרִיתֶךָ · בְּנֵי
אַבְרָהָם אוֹהֲבֶךָ שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ לוֹ בְּהַר הַמֹּרִיָּה ·
זֶרַע יִצְחָק יְחִידוֹ שֶׁנֶּעֱקַד עַל גַּב הַמִּזְבֵּחַ ·
עֲדַת יַעֲקֹב בְּנְךָ בְּכוֹרֶךָ שֶׁמְּאַהַבְתְּךָ שֶׁאָהַבְתָּ
אוֹתוֹ וּמִשִּׂמְחָתְךָ שֶׁשָּׂמַחְתָּ בּוֹ קָרֵאתָ אֶת
שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל וִישֻׁרוּן :
לְפִי כָּךְ אֲנַחְנוּ חַיָּבִים לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְשַׁבֵּחַךָ
וּלְפָאֶרְךָ וּלְבָרֵךְ וּלְקַדֵּשׁ וּלְתֵת שֶׁבַח וְהוֹדָיָה
לְשִׁמְךָ : אַשְׁרֵינוּ מַה טּוֹב חֶלְקֵנוּ וּמַה נָּעִים
גּוֹרָלֵנוּ וּמַה יָּפָה יְרֻשָּׁתֵנוּ · אַשְׁרֵינוּ שֶׁאֲנַחְנוּ
מַשְׁכִּימִים וּמַעֲרִיבִים עֶרֶב וָבֹקֶר וְאוֹמְרִים
פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם :

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד :
בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד :
ויאמר פרשה ראשונה על הסדר :

אַתָּה הוּא עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא
הָעוֹלָם אַתָּה הוּא מִשֶּׁנִּבְרָא
הָעוֹלָם אַתָּה הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה
וְאַתָּה הוּא לָעוֹלָם הַבָּא · קַדֵּשׁ אֶת
שִׁמְךָ עַל מְקַדִּישֵׁי שִׁמְךָ וְקַדֵּשׁ
אֶת שִׁמְךָ בְּעוֹלָמְךָ וּבִישׁוּעָתְךָ
תָּרִים וְתַגְבִּיהַ קַרְנֵנוּ : בָּרוּךְ אַתָּה
יְיָ מְקַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ בָּרַבִּים :

אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ
וּבִשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם הָעֲלִיוֹנִים׃ אַמֵּת אַתָּה הוּא
רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין
אֱלֹהִים׃ קַנְּיָן שֶׁלְּךָ מַאֲרָבַע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ׃
יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל בְּנֵי עוֹלָם כִּי אַתָּה הוּא
הָאֱלֹהִים לְבַדֶּךָ לְכָל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ׃ אַתָּה
עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם
וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וּמִי בְכָל מַעֲשֶׂה יָדֶיךָ
בְּעָלְיוֹנִים אוֹ בַתַּחְתּוֹנִים שֶׁיֹּאמַר לְךָ מַה
תַּעֲשֶׂה׃ אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם עֲשֵׂה עִמָּנוּ חֶסֶד
בַּעֲבוּר שִׁמְךָ הַגָּדוֹל שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ וְקַיֵּם
לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מַה שֶּׁכָּתוּב בְּעֵת הַהִיא אָבִיא
אֶתְכֶם וּבְעֵת קַבְּצִי אֶתְכֶם כִּי אֶתֵּן אֶתְכֶם
לְשֵׁם וּלְתִהִלָּה בְּכֹל עַמֵּי הָאָרֶץ בְּשׁוּבִי אֶת
שְׁבוּתֵיכֶם לְעֵינֵיכֶם אָמַר יְיָ׃

וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר
נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת לִרְחָצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין
אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מָיִם׃
וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת
רַגְלֵיהֶם׃ בְּבֹאָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ מַיִם
וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת
לְהַקְטִיר אִשֶּׁה לַיְיָ׃ וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם
וְלֹא יָמֻתוּ וְהָיְתָה לָהֶם חֹק עוֹלָם לוֹ
וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם׃

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי
אבותינו שתרחם עלינו ותכחל לנו על
כל חטאתינו ותכפר לנו על כל עונותינו
ותמחול ותסלח לנו על כל פשעינו
ושיבנה בית המקדש במהרה בימינו
ונקריב לפניך קרבן התמיד שיכפר
בעדנו כמו שכתבת עלינו בתורתך על
ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור׃

וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ צַו אֶת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי
לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי
בְּמוֹעֲדוֹ׃ וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשֶּׁה אֲשֶׁר
תַּקְרִיבוּ לַיְיָ כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם שְׁנַיִם

לַיּוֹם עֹלָה תָּמִיד׃ אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה
בַּבֹּקֶר וְאֶת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין
הָעַרְבָּיִם׃ וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה סֹלֶת לְמִנְחָה
בְּלוּלָה בַּשֶּׁמֶן כָּתִית רְבִעִית הַהִין׃ עֹלַת
תָּמִיד הָעֲשִׂיָה בְּהַר סִינַי לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה
לַיְיָ׃ וְנִסְכּוֹ רְבִעִית הַהִין לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד בַּקֹּדֶשׁ
הַסֵּךְ נֶסֶךְ שֵׁכָר לַיְיָ׃ וְאֶת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי
תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר וּכְנִסְכּוֹ
תַּעֲשֶׂה אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיְיָ׃

וְשָׂחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפֹנָה לִפְנֵי
יְיָ וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת דָּמוֹ עַל
הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי
אבותינו שתהא אמירה זו חשובה
ומקבלת ומרצה לפניך כאלו הקרבנו
קרבן התמיד במועדו ובמקומו וכהלכתו׃

אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ
לְפָנֶיךָ אֶת קְטֹרֶת הַסַּמִּים בִּזְמַן שֶׁבֵּית
הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קָיָם׃ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתָ אוֹתָם עַל
יַד מֹשֶׁה נְבִיאֶךָ כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ׃

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה קַח לְךָ סַמִּים נָטָף
וְשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה סַמִּים וּלְבֹנָה זַכָּה בַּד
בְּבַד יִהְיֶה׃ וְעָשִׂיתָ אֹתָהּ קְטֹרֶת רֹקַח מַעֲשֵׂה
רוֹקֵחַ מְמֻלָּח טָהוֹר קֹדֶשׁ׃ וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה
הָדֵק וְנָתַתָּה מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל
מוֹעֵד אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים
תִּהְיֶה לָּכֶם׃ וְנֶאֱמַר וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן
קְטֹרֶת סַמִּים בַּבֹּקֶר בַּהֲיִיטִיבוֹ אֶת
הַנֵּרֹת יַקְטִירֶנָּה׃ וּבְהַעֲלֹת אַהֲרֹן אֶת הַנֵּרֹת
בֵּין הָעַרְבַּיִם יַקְטִירֶנָּה קְטֹרֶת תָּמִיד לִפְנֵי
יְיָ לְדֹרֹתֵיכֶם׃

תָּנוּ רַבָּנָן פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת כֵּיצַד׃ שְׁלֹשׁ
מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וּשְׁמוֹנֶה מָנִים הָיוּ בָהּ׃ שְׁלֹשׁ
מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וַחֲמִשָּׁה כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחַמָּה׃
מָנֶה לְכָל יוֹם פְּרֹס בְּשַׁחֲרִית וּפְרֹס בֵּין
הַעַרְבַּיִם׃ וּשְׁלֹשָׁה מָנִים יְתֵרִים שֶׁפָּרַס

מִכָּנָיִם מִכָּן גָּדוֹל מִלֹּא חָפְנָיו בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים׃
וּמִחֲזִירָן לְמִכְתֶּשֶׁת כְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים׃
וְשֶׁהִקְטִין יָפָה כְּדֵי שֶׁתְּהֵא דַקָּה כֵּן
הַדַּקָּה׃ וְאַחַד עָשָׂר סַמָּנִים הָיוּ בָהּ׃ וְאֵלּוּ
הֵן הַצְּרִי וְהַצִּפֹּרֶן וְהַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה מִשְׁקַל
שְׁבָעִים שְׁבָעִים מָנֶה׃ מוֹר וְקִצִּיעָה שְׁבֹלֶת
נֵרְד וְכַרְכֹּם מִשְׁקַל שִׁשָּׁה עָשָׂר שִׁשָּׁה עָשָׂר
מָנֶה׃ הַקֹּשְׁט שְׁנֵים עָשָׂר וְקִלּוּפָה שְׁלֹשָׁה
וְקִנָּמוֹן תְּשִׁעָה בְּרִית כַּרְשִׁינָה תְּשִׁעָה קַבִּין׃
יַיִן קַפְרִיסִין סְאִין תְּלָתָא וְקַבִּין תְּלָתָא׃ וְאִם לֹא
מָצָא יַיִן קַפְרִיסִין מֵבִיא חֲמַר חִוָּרִין עַתִּיק׃
מֶלַח סְדוֹמִית רְבַע הַקַּב׃ מַעֲלֶה עָשָׁן כָּל
שֶׁהוּא׃ רַבִּי נָתָן הַבַּבְלִי אוֹמֵר אַף כִּפַּת
הַיַּרְדֵּן כָּל שֶׁהוּא׃ וְאִם נָתַן בָּהּ דְּבַשׁ פְּסָלָהּ
וְאִם חִסֵּר אַחַת מִכָּל סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה׃
רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר הַצְּרִי אֵינוֹ
אֶלָּא שְׂרָף הַנּוֹבֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף׃ בְּרִית כַּרְשִׁינָה
לָמָה הִיא בָאָה כְּדֵי לְיַפּוֹת בָּהּ אֶת הַצִּפּוֹרֶן
כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נָאָה׃ יַיִן קַפְרִיסִין לָמָה הוּא בָא
כְּדֵי לְשַׁרּוֹת בּוֹ אֶת הַצִּפּוֹרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא
עַזָּה׃ וַהֲלֹא מֵי רַגְלַיִם יָפִין לָהּ אֶלָּא שֶׁאֵין
מַכְנִיסִין מֵי רַגְלַיִם בַּמִּקְדָּשׁ מִפְּנֵי הַכָּבוֹד׃

תַּנְיָא רַבִּי נָתָן אוֹמֵר כְּשֶׁהוּא שׁוֹחֵק אוֹמֵר
הָדֵק הֵיטֵב הֵיטֵב הָרֵק מִפְּנֵי שֶׁהַקּוֹל יָפֶה
לַבְּשָׂמִים׃ פִּטְמָהּ לְחַצְּאִין כְּשֵׁרָה׃ לְשָׁלִישׁ
וּלְרְבִיעַ לֹא שָׁמַעְנוּ׃ אָמַר רַבִּי יְהוּדָה זֶה
הַכְּלָל אִם בְּטִרְתָּהּ כְּשֵׁרָה לַחֲצָאִין וְאִם חִסֵּר
אַחַת מִכָּל סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה׃

תַּנְיָא בַּר קַפָּרָא אוֹמֵר אַחַת לְשִׁשִּׁים אוֹ
לְשִׁבְעִים שָׁנָה הָיְתָה בָאָה שֶׁל שְׁיָרִים
לַחֲצָאִין׃ וְעוֹד תָּנֵי בַּר קַפָּרָא אִלּוּ הָיָה נוֹתֵן
בָּהּ קוֹרְטוֹב שֶׁל דְּבַשׁ אֵין אָדָם יָכוֹל לַעֲמוֹד
מִפְּנֵי רֵיחָהּ וְלֹמָה אֵין מַעֲרִבִין בָּהּ דְּבַשׁ
מִפְּנֵי שֶׁהַתּוֹרָה אֲמָרָהּ כִּי כָל שְׂאֹר וְכָל דְּבַשׁ
לֹא תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אִשֶּׁה לַיְיָ׃

נ״פ יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגַּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב

סֶלָה׃ נ״פ יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ׃
נ״פ יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ׃
אַתָּה סֵתֶר לִי מִצַּר תִּצְּרֵנִי רָנֵי פַלֵּט תְּסוֹבְבֵנִי
סֶלָה׃ וְעָרְבָה לַיְיָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם
כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת׃

אַבַּיֵי הָוָה מְסַדֵּר הַמַּעֲרָכָה מִשְּׁמֵיהּ
דְּרַבִּינָא וְאַלְּבָא דְּאַבָּא שָׁאוּל מַעֲרָכָה גְּדוֹלָה
קוֹדֶמֶת לְמַעֲרָכָה שְׁנִיָּה שֶׁל קְטֹרֶת׃
וּמַעֲרָכָה שְׁנִיָּה שֶׁל קְטֹרֶת קוֹדֶמֶת לְסִדּוּר
שְׁנֵי גְּזָרֵי עֵצִים וְסִדּוּר שְׁנֵי גְּזָרֵי עֵצִים קוֹדֵם
לְדֶשֶׁן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי וְדֶשֶׁן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי
קוֹדֵם לְהַסְבַּת חֵצִי נֵרוֹת וְהַסְבַּת חֲמֵשׁ
נֵרוֹת קוֹדֶמֶת לְדַם הַתָּמִיד וְדַם הַתָּמִיד
קוֹדֵם לְהַסְבַּת שְׁתֵּי נֵרוֹת וְהַסְבַּת שְׁתֵּי נֵרוֹת
קוֹדֶמֶת לְקִטּוֹרֶת וְקִטּוֹרֶת קוֹדֶמֶת לְאֵבָרִים
וְאֵבָרִים לְמִנְחָה וּמִנְחָה לַחֲבִתִּין וַחֲבִתִּין
לְנִסְכִּין וְנִסְכִּין לְטוּפְסִין וּטוּפְסִין לְבוּזִיכִין
וּבוּזִיכִין קוֹדְמִין לְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם
שֶׁנֶּאֱמַר וְעָרְבָה עֲלֵיהָ הָעֹלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ
חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים עֲלֵיהָ הַשָּׁם כָּל הַקָּרְבָּנוֹת
כֻּלָּם׃

אָנָא בְּכֹחַ גְּדֻלַּת יְמִינְךָ תַּתִּיר צְרוּרָה׃
קַבֵּל רִנַּת עַמְּךָ שַׂגְּבֵנוּ טַהֲרֵנוּ נוֹרָא׃ נָא
גִּבּוֹר דּוֹרְשֵׁי יִחוּדֶךָ כְּבָבַת שָׁמְרֵם׃ בָּרְכֵם
טַהֲרֵם רַחֲמֵם צִדְקָתְךָ תָּמִיד גְּמֹלֵם׃ חָסִין
קָדוֹשׁ בְּרוֹב טוּבְךָ נַהֵל עֲדָתֶךָ׃ יָחִיד גֵּאֶה
לְעַמְּךָ פְּנֵה׃ זוֹכְרֵי קְדֻשָּׁתֶךָ׃ שַׁוְעָתֵנוּ הַקְשֵׁב
וּשְׁמַע צַעֲקָתֵנוּ יוֹדֵעַ תְּעֻלָּמוֹת׃ בָּרוּךְ שֵׁם
כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד׃

רִבּוֹן הָעוֹלָמִים אַתָּה צִוִּיתָנוּ לְהַקְרִיב
קָרְבַּן הַתָּמִיד בְּמוֹעֲדוֹ׃ וְלִהְיוֹת כֹּהֲנִים
בַּעֲבוֹדָתָם׃ וּלְוִיִּם בְּדוּכָנָם׃ וְיִשְׂרָאֵל
בְּמַעֲמָדָם׃ וְעַתָּה בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ חָרַב בֵּית
הַמִּקְדָּשׁ וּבִטַּל הַתָּמִיד וְאֵין לָנוּ לֹא כֹּהֵן
בַּעֲבוֹדָתוֹ׃ וְלֹא לֵוִי בְּדוּכָנוֹ׃ וְלֹא יִשְׂרָאֵל
בְּמַעֲמָדוֹ׃ וְאַתָּה אָמַרְתָּ׃ וְנִשַּׁלְּמָה פָרִים

שפחיו׳ לכן יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיהא שיח שפתותינו חשוב ומקבל ורצה לפניך כאלו הקרבנו קרבן התמיד במעדו׳ ועמדנו על מעמדו׳

(שמות כ״ט) ויבום השבת שני כבשים בני שנה תמימם ושני עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו׳ עלת שבת בשבתו על עלת התמיד ונסכה׳

(מ״ח) וברא״שי חדשיכם תקריבו עלה ליי׳ פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימם׳ ושלשה עשרונים סלת מנחה בלולה בשמן לפר האחד ושני עשרונים סלת מנחה בלולה בשמן לאיל האחד׳ ועשרון עשרון סלת מנחה בלולה בשמן לכבש האחד עלה ריח ניחוח אשה ליי׳ ונסכיהם חצי ההין יהיה לפר ושלישת ההין לאיל ורביעת ההין לכבש יין זאת עלת חדש בחדשו לחדשי השנה׳ ושעיר עזים אחד לחטאת ליי׳ על עלת התמיד יעשה ונסכו׳

איזהו מקומן של זבחים קדשי קדשים שחיטתן בצפון פר ושעיר של יום הכפורים שחיטתן בצפון׳ וקבול דמן בכלי שרת בצפון׳ ודמן טעון הזיה על בין הבדים ועל הפרכת ועל מזבח הזהב מתנה אחת מהן מעכבת׳ שירי הדם היה שופך על יסוד מזבח החיצון אם לא נתן לא עכב׳ פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים שחיטתן בצפון׳ וקבול דמן בכלי שרת בצפון׳ ודמן טעון הזיה על הפרכת ועל מזבח הזהב מתנה אחת מהן מעכבת׳ שירי הדם היה שופך על יסוד מזבח החיצון אם לא נתן לא עכב׳ אלו נשרפין בבית הדשן׳ חטאת הצבור ותיחיד אלו הן חטאת הצבור שעירי ראשי חדשים ושל מועדות שחיטתן בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון׳ ודמן טעון שתי מתנות על ארבע קרנות׳ כיצד עלה בכבש ופנה לסובב וגא לו לקרן דרומית מזרחית׳ מזרחית צפונית׳ צפונית מערבית׳ מערבית דרומית׳ שירי הדם היה שופך על יסוד דרומי׳ ונאכלין לפנים מן הקקלעים לזכרי כהנה בכל מאכל ליום ולילה עד חצות׳

העולה קדש קדשים שחיטתה בצפון וקבול דמה בכלי שרת בצפון ודמה טעון שתי מתנות שהן ארבע ושונה הפשם ונתיחה וכליל לאשים׳ זבחי שלמי צבור ואשמות׳ אלו הן אשמות אשם גזלות אשם מעילות אשם שפחה חריפה אשם נזיר אשם מצורע אשם תלוי׳ שחיטתן בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון׳ ודמן טעון שתי מתנות שהן ארבע׳ ונאכלין לפנים מן הקקלעים לזכרי כהנה בכל מאכל ליום ולילה עד חצות׳

התורה ואיל נזיר קדשים קלים שחיטתן בכל מקום בעזרה ודמן טעון שתי מתנות שהן ארבע׳ ונאכלין בכל העיר לכל אדם בכל מאכל ליום ולילה עד חצות׳ המורם מהם כיוצא בהם אלא שהמורם נאכל לכהנים לנשיהם ולבניהם ולעבדיהם׳

שלמים קדשים קלים שחיטתן בכל מקום בעזרה׳ ודמן טעון שתי מתנות שהן ארבע׳ ונאכלין בכל העיר לכל אדם בכל מאכלולשני ימים וליל אחד׳ המורם מהם כיוצא בהם אלא שהמורם נאכל לכהנים לנשיהם ולבניהם ולעבדיהם׳

הבכור והמעשר והפסח קדשים קלים שחיטתן בכל מקום בעזרה ודמן טעון מתנה אחת ובלבד שיהן כנגד היסוד שנה באכילתן הבכור נאכל לכהנים והמעשר לכל אדם׳ ונאכלין בכל העיר בכל מאכל

לשני ימים וליל אחד׳ הפסח אינו נאכל אלא בלילה ואינו נאכל אלא עד חצות ואינו נאכל אלא למטיריו ואינו נאכל אלא צלי׳

רבי ישמעאל אומר בשלש עשרה מדות התורה נדרשת׳ כנסל וחמר ומגזרה שוה׳ מבנין אב מכתוב אחד׳ ומבנין אב משני כתובים׳ מכלל ופרט׳ ומפרט ומכלל׳ כלל ופרט ופרט וכלל׳ אי אתה דן אלא כיוצא בפרט׳ מכלל שהוא צריך לפרט׳ ומפרט שהוא צריך לכלל׳ כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל׳ לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא׳ כל דבר שהיה בכלל ויצא למעון מעון אחד שהוא כענינו יצא להקל ולא להחמיר׳ כל דבר שהיה בכלל ויצא למעון מעון אחר שלא כענינו יצא להקל ולהחמיר׳ כל דבר שהיה בכלל ויצא לדון בדבר החדש אי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב לכללו בפרוש׳ דבר הלמד מענינו׳ ודבר הלמד מסופו׳ וכן שני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם׳

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך׳ ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות׳

קדיש דרבנן

מזמור שיר הנכת הבית לדוד׳ ארוממך יי כי דליתני ולא שמחת אויבי לי׳ יי אלהי שועתי אליך ותרפאני׳ יי העלית מן שאול נפשי חייתני מיורדי בור׳ זמרו ליי חסידיו והודו לזכר קדשו׳ כי רגע באפו חיים ברצונו בערב ילין בכי ולבקר רנה׳ ואני אמרתי בשלוי בל אמוט לעולם׳ יי ברצונך העמדתה להררי עז הסתרת פניך הייתי נבהל׳ אליך יי אקרא ואל אדני אתחנן׳ מה בצע בדמי ברדתי אל שחת היודך עפר

היגיד אמתך׳ שמע יי וחנני יי היה עוזר לי׳ הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה׳ למען יזמרך כבוד ולא ידם יי אלהי לעולם אודך׳ סק״י

הריני מזמן את פי להודות ולהלל ולשבח את בוראי לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל׳

ברוך שאמר והיה העולם׳ ברוך הוא׳ ברוך עשה בראשית׳ ברוך אומר ועשה׳ ברוך גוזר ומקיים׳ ברוך מרחם על הארץ׳ ברוך מרחם על הבריות׳ ברוך משלם שכר טוב ליראיו׳ ברוך חי לעד וקים לנצח׳ ברוך פודה ומציל ברוך שמו׳ ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם האל האב הרחמן המהלל בפי עמו משבח ומפואר בלשון חסידיו ועבדיו ובשירי דוד עבדך׳ נהללך יי אלהינו בשבחות ובזמרות נגדלך ונשבחך ונפארך ונזכיר שמך ונמליכך מלכנו אלהינו׳ יחיד חי העולמים מלך משבח ומפאר עדי עד שמו הגדול׳ ברוך אתה יי מלך מהלל בתשבחות׳

הודו ליי קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו׳ שירו לו זמרו לו שיחו בכל נפלאותיו׳ התהללו בשם קדשו ישמח לב מבקשי יי׳ דרשו יי ועזו בקשו פניו תמיד׳ זכרו נפלאותיו אשר עשה מפתיו ומשפטי

פ״רוּ: זֶרַע יִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ בְּנֵי יַעֲקֹב בְּחִירָיו:
הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּכָל הָאָרֶץ מִשְׁפָּטָיו: זִכְרוּ
לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר: אֲשֶׁר
כָּרַת אֶת אַבְרָהָם וּשְׁבוּעָתוֹ לְיִצְחָק: וַיַּעֲמִידֶהָ
לְיַעֲקֹב לְחֹק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם: לֵאמֹר לְךָ
אֶתֵּן אֶרֶץ כְּנָעַן חֶבֶל נַחֲלַתְכֶם: בִּהְיוֹתְכֶם מְתֵי
מִסְפָּר כְּמְעַט וְגָרִים בָּהּ: וַיִּתְהַלְּכוּ מִגּוֹי אֶל
גּוֹי וּמִמַּמְלָכָה אֶל עַם אַחֵר: לֹא הִנִּיחַ לְאִישׁ
לְעָשְׁקָם וַיּוֹכַח עֲלֵיהֶם מְלָכִים: אַל תִּגְּעוּ
בִּמְשִׁיחָי וּבִנְבִיאַי אַל תָּרֵעוּ: שִׁירוּ לַיְיָ כָּל
הָאָרֶץ בַּשְּׂרוּ מִיּוֹם אֶל יוֹם יְשׁוּעָתוֹ: סַפְּרוּ
בַגּוֹיִם אֶת כְּבוֹדוֹ בְּכָל הָעַמִּים נִפְלְאֹתָיו: כִּי
גָדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְנוֹרָא הוּא עַל כָּל אֱלֹהִים:
כִּי כָּל אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים (כתו׳ ע״ז ולא כפסוק)
וַיְיָ שָׁמַיִם עָשָׂה: הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו עֹז וְחֶדְוָה
בִּמְקוֹמוֹ: הָבוּ לַיְיָ מִשְׁפְּחוֹת עַמִּים הָבוּ לַיְיָ
כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַיְיָ כְּבוֹד שְׁמוֹ שְׂאוּ מִנְחָה
וּבֹאוּ לְפָנָיו הִשְׁתַּחֲווּ לַיְיָ בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ: חִילוּ
מִלְּפָנָיו כָּל הָאָרֶץ אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט:
יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם
יְיָ מָלָךְ: יִרְעַם הַיָּם וּמְלוֹאוֹ עֲלֵץ הַשָּׂדֶה
וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ: אָז יְרַנְּנוּ עֲצֵי הַיָּעַר מִלִּפְנֵי יְיָ
כִּי בָא לִשְׁפּוֹט אֶת הָאָרֶץ: הוֹדוּ לַיְיָ כִּי
טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וְאִמְרוּ הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי
יִשְׁעֵנוּ וְקַבְּצֵנוּ וְהַצִּילֵנוּ מִן הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת
לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ: בָּרוּךְ
יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם וַיֹּאמְרוּ
כָּל הָעָם אָמֵן וְהַלֵּל לַיְיָ: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא: רוֹמְמוּ
יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ
יְיָ אֱלֹהֵינוּ: (והוא רחום יכפר עון ולא ישחית
והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו:
אתה יי לא תכלא רחמיך ממני חסדך
ואמתך תמיד יצרוני: זכור רחמיך יי
וחסדיך כי מעולם המה: תנו עז לאלהים
על ישראל גאותו ועזו בשחקים: נורא

מֵחֻפָּתוֹ יָשִׂישׂ כְּגִבּוֹר לָרוּץ אֹרַח:
מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם מוֹצָאוֹ וּתְקוּפָתוֹ
עַל קְצוֹתָם וְאֵין נִסְתָּר מֵחַמָּתוֹ:
תּוֹרַת יְיָ תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ
עֵדוּת יְיָ נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי:
פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב מִצְוַת
יְיָ בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם:
יִרְאַת יְיָ טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לָעַד מִשְׁפְּטֵי יְיָ
אֱמֶת צָדְקוּ יַחְדָּו: הַנֶּחֱמָדִים
מִזָּהָב וּמִכֶּסֶף רָב וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ
וְנֹפֶת צוּפִים: גַּם עַבְדְּךָ נִזְהָר בָּהֶם
בְּשָׁמְרָם עֵקֶב רָב: שְׁגִיאוֹת מִי
יָבִין מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי: גַּם מִזֵּדִים
חֲשֹׂךְ עַבְדֶּךָ אַל יִמְשְׁלוּ בִי אָז
אֵיתָם וְנִקֵּיתִי מִפֶּשַׁע רָב: יִהְיוּ
לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ
יְיָ צוּרִי וְגוֹאֲלִי:

לְדָוִד בְּשַׁנּוֹתוֹ אֶת טַעְמוֹ לִפְנֵי אֲבִימֶלֶךְ
וַיְגָרְשֵׁהוּ וַיֵּלֶךְ: אֲבָרְכָה אֶת יְיָ בְּכָל עֵת תָּמִיד
תְּהִלָּתוֹ בְּפִי: בַּיְיָ תִּתְהַלֵּל נַפְשִׁי יִשְׁמְעוּ
עֲנָוִים וְיִשְׂמָחוּ: גַּדְּלוּ לַיְיָ אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ
יַחְדָּו: דָּרַשְׁתִּי אֶת יְיָ וַעֲנָנִי וּמִכָּל מְגוּרוֹתַי
הִצִּילָנִי: הִבִּיטוּ אֵלָיו וְנֵהָרוּ וּפְנֵיהֶם אַל
יֶחְפָּרוּ: זֶה עָנִי קָרָא וַיְיָ שָׁמֵעַ וּמִכָּל צָרוֹתָיו
הוֹשִׁיעוֹ: חֹנֶה מַלְאַךְ יְיָ סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם:
טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי טוֹב יְיָ אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר יַחֲסֶה
בּוֹ: יִרְאוּ אֶת יְיָ קְדֹשָׁיו כִּי אֵין מַחְסוֹר
לִירֵאָיו: כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ וְדֹרְשֵׁי יְיָ לֹא
יַחְסְרוּ כָל טוֹב: לְכוּ בָנִים שִׁמְעוּ לִי יִרְאַת יְיָ
אֲלַמֶּדְכֶם: מִי הָאִישׁ הַחָפֵץ חַיִּים אֹהֵב יָמִים
לִרְאוֹת טוֹב: נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע וּשְׂפָתֶיךָ
מִדַּבֵּר מִרְמָה: סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב בַּקֵּשׁ
שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ: עֵינֵי יְיָ אֶל צַדִּיקִים וְאָזְנָיו
אֶל שַׁוְעָתָם: פְּנֵי יְיָ בְּעֹשֵׂי רָע לְהַכְרִית מֵאֶרֶץ
זִכְרָם: צָעֲקוּ וַיְיָ שָׁמֵעַ וּמִכָּל צָרוֹתָם הִצִּילָם:
קָרוֹב יְיָ לְנִשְׁבְּרֵי לֵב וְאֶת דַּכְּאֵי רוּחַ יוֹשִׁיעַ:
רַבּוֹת רָעוֹת צַדִּיק וּמִכֻּלָּם יַצִּילֶנּוּ יְיָ: שֹׁמֵר
כָּל עַצְמוֹתָיו אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִשְׁבָּרָה: תְּמוֹתַת
רָשָׁע רָעָה וְשֹׂנְאֵי צַדִּיק יֶאְשָׁמוּ: פּוֹדֶה יְיָ
נֶפֶשׁ עֲבָדָיו וְלֹא יֶאְשְׁמוּ כָּל הַחוֹסִים בּוֹ:

תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲדֹנָי מָעוֹן
אַתָּה הָיִיתָ לָּנוּ בְּדֹר וָדֹר: בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ
וַתְּחוֹלֵל אֶרֶץ וְתֵבֵל וּמֵעוֹלָם עַד עוֹלָם אַתָּה
אֵל: תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד דַּכָּא וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ בְנֵי
אָדָם: כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל
כִּי יַעֲבֹר וְאַשְׁמוּרָה בַּלָּיְלָה: זְרַמְתָּם שֵׁנָה
יִהְיוּ בַּבֹּקֶר כֶּחָצִיר יַחֲלֹף: בַּבֹּקֶר יָצִיץ וְחָלָף
לָעֶרֶב יְמוֹלֵל וְיָבֵשׁ: כִּי כָלִינוּ בְאַפֶּךָ וּבַחֲמָתְךָ
נִבְהָלְנוּ: שַׁתָּה (בס׳ ל׳ עוֹנֹתֵינוּ לְנֶגְדֶּךָ עֲלֻמֵנוּ
לְמאוֹר פָּנֶיךָ: כִּי כָל יָמֵינוּ פָנוּ בְעֶבְרָתֶךָ
כִּלִּינוּ שָׁנֵינוּ כְּמוֹ הֶגֶה: יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם
שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה
וְרָהְבָם עָמָל וָאָוֶן כִּי גָז חִישׁ וַנָּעֻפָה: מִי
יוֹדֵעַ עֹז אַפֶּךָ וּכְיִרְאָתְךָ עֶבְרָתֶךָ: לִמְנוֹת
יָמֵינוּ כֵּן הוֹדַע וְנָבִיא לְבַב חָכְמָה: שׁוּבָה
יְיָ עַד מָתַי וְהִנָּחֵם עַל עֲבָדֶיךָ: שַׂבְּעֵנוּ בַבֹּקֶר
חַסְדֶּךָ וּנְרַנְּנָה וְנִשְׂמְחָה בְכָל יָמֵינוּ: שַׂמְּחֵנוּ
כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ שְׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה: יֵרָאֶה אֶל
עֲבָדֶיךָ פָּעֳלֶךָ וְהַדְרְךָ עַל בְּנֵיהֶם:
וִיהִי נֹעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה
יָדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ:
יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן:
אֹמַר לַיְיָ מַחְסִי וּמְצֻדָּתִי אֱלֹהַי אֶבְטַח בּוֹ:
כִּי הוּא יַצִּילְךָ מִפַּח יָקוּשׁ מִדֶּבֶר הַוָּת:
בְּאֶבְרָתוֹ יָסֵךְ לָךְ וְתַחַת כְּנָפָיו תֶּחְסֶה צִנָּה
וְסֹחֵרָה אֲמִתּוֹ: לֹא תִירָא מִפַּחַד לָיְלָה מֵחֵץ
יָעוּף יוֹמָם: מִדֶּבֶר בָּאֹפֶל יַהֲלֹךְ מִקֶּטֶב יָשׁוּד
צָהֳרָיִם

צָרָרֶיךָ: יָפֵל מִצִּדְּךָ אֶלֶף וּרְבָבָה מִימִינֶךָ
אֵלֶיךָ לֹא יִגָּשׁ: רַק בְּעֵינֶיךָ תַּבִּיט וְשִׁלֻּמַת
רְשָׁעִים תִּרְאֶה: כִּי אַתָּה יְיָ מַחְסִי עֶלְיוֹן שַׂמְתָּ
מְעוֹנֶךָ: לֹא תְאֻנֶה אֵלֶיךָ רָעָה וְנֶגַע לֹא יִקְרַב
בְּאָהֳלֶךָ: כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל
דְּרָכֶיךָ: עַל כַּפַּיִם יִשָּׂאוּנְךָ פֶּן תִּגֹּף בָּאֶבֶן
רַגְלֶךָ: עַל שַׁחַל וָפֶתֶן תִּדְרֹךְ תִּרְמֹס כְּפִיר
וְתַנִּין: כִּי בִי חָשַׁק וַאֲפַלְּטֵהוּ אֲשַׂגְּבֵהוּ כִּי
יָדַע שְׁמִי: יִקְרָאֵנִי וְאֶעֱנֵהוּ עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה
אֲחַלְּצֵהוּ וַאֲכַבְּדֵהוּ: אֹרֶךְ יָמִים אַשְׂבִּיעֵהוּ
וְאַרְאֵהוּ בִּישׁוּעָתִי: אֹרֶךְ יָמִים וגו׳

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ:
שֶׁעֹמְדִים בְּבֵית יְיָ בְּחַצְרוֹת בֵּית אֱלֹהֵינוּ:
הַלְלוּיָהּ כִּי טוֹב יְיָ זַמְּרוּ לְשִׁמוֹ כִּי נָעִים: כִּי
יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ יִשְׂרָאֵל לְסְגֻלָּתוֹ: כִּי אֲנִי
יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל יְיָ וַאדֹנֵינוּ מִכָּל אֱלֹהִים: כֹּל
אֲשֶׁר חָפֵץ יְיָ עָשָׂה בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ בַּיַּמִּים
וְכָל תְּהוֹמוֹת: מַעֲלֶה נְשָׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ
בְּרָקִים לַמָּטָר עֹשֶׂה מוֹצֵא רוּחַ מֵאוֹצְרוֹתָיו:
שֶׁהִכָּה בְכוֹרֵי מִצְרַיִם מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה:
שָׁלַח אֹתוֹת וּמֹפְתִים בְּתוֹכֵכִי מִצְרַיִם בְּפַרְעֹה
וּבְכָל עֲבָדָיו: שֶׁהִכָּה גוֹיִם רַבִּים וְהָרַג מְלָכִים
עֲצוּמִים: לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וּלְעוֹג מֶלֶךְ
הַבָּשָׁן וּלְכֹל מַמְלְכוֹת כְּנָעַן: וְנָתַן אַרְצָם נַחֲלָה
נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ: יְיָ שִׁמְךָ לְעוֹלָם יְיָ
זִכְרְךָ לְדֹר וָדֹר: כִּי יָדִין יְיָ עַמּוֹ וְעַל עֲבָדָיו
יִתְנָחָם: עֲצַבֵּי הַגּוֹיִם כֶּסֶף וּזְהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי
אָדָם: פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא
יִרְאוּ: אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יַאֲזִינוּ אַף אֵין יֶשׁ
רוּחַ בְּפִיהֶם: כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר
בֹּטֵחַ בָּהֶם: בֵּית יִשְׂרָאֵל בָּרְכוּ אֶת יְיָ
בֵּית אַהֲרֹן בָּרְכוּ אֶת יְיָ: בֵּית הַלֵּוִי בָּרְכוּ
אֶת יְיָ יִרְאֵי יְיָ בָּרְכוּ אֶת יְיָ: בָּרוּךְ יְיָ מִצִּיּוֹן
שֹׁכֵן יְרוּשָׁלִַם הַלְלוּיָהּ:

הוֹדוּ לַיְיָ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה הַשָּׁמַיִם בִּתְבוּנָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְרוֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמָּיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
אֶת הַשֶּׁמֶשׁ לְמֶמְשֶׁלֶת בַּיּוֹם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
אֶת הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים לְמֶמְשְׁלוֹת בַּלַּיְלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְגֹזֵר יַם סוּף לְגֻזָרִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְהֶעֱבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְיַם סוּף כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמוֹלִיךְ עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אַדִּירִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְנָתַן אַרְצָם לְנַחֲלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זָכַר לָנוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
נֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמָיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה: יְיָ
הוֹדוּ לַיְיָ בְּכִנּוֹר בְּנֵבֶל עָשׂוֹר זַמְּרוּ לוֹ:
שִׁירוּ לוֹ שִׁיר חָדָשׁ הֵיטִיבוּ נַגֵּן בִּתְרוּעָה:
כִּי יָשָׁר דְּבַר יְיָ וְכָל מַעֲשֵׂהוּ בֶּאֱמוּנָה:
אֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט חֶסֶד יְיָ מָלְאָה הָאָרֶץ:
בִּדְבַר יְיָ שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם:
כֹּנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם נֹתֵן בְּאוֹצָרוֹת תְּהוֹמוֹת:
יִירְאוּ מֵיְיָ כָּל הָאָרֶץ מִמֶּנּוּ יָגוּרוּ כָּל יֹשְׁבֵי
תֵבֵל: כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד
יְיָ הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת עַמִּים
עֲצַת יְיָ לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ לְדֹר
וָדֹר: אַשְׁרֵי הַגּוֹי אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהָיו הָעָם

בָּחַר לְנַחֲלָה לוֹ: מִשָּׁמַיִם הִבִּיט יְיָ רָאָה
אֶת כָּל בְּנֵי הָאָדָם: מִמְּכוֹן שִׁבְתּוֹ הִשְׁגִּיחַ
אֶל כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: הַיֹּצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין
אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם: אֵין הַמֶּלֶךְ נוֹשָׁע בְּרֹב חָיִל
גִּבּוֹר לֹא יִנָּצֵל בְּרֹב כֹּחַ: שֶׁקֶר הַסּוּס
לִתְשׁוּעָה וּבְרֹב חֵילוֹ לֹא יְמַלֵּט: הִנֵּה עֵין
יְיָ אֶל יְרֵאָיו לַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ: לְהַצִּיל מִמָּוֶת
נַפְשָׁם וּלְחַיּוֹתָם בָּרָעָב: נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה לַיְיָ
עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא: כִּי בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי
בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָּטָחְנוּ: יְהִי חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ
כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ:

מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת: טוֹב לְהוֹדוֹת
לַיְיָ וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֶלְיוֹן: לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ
וֶאֱמוּנָתְךָ בַּלֵּילוֹת: עֲלֵי עָשׂוֹר וַעֲלֵי נֵבֶל עֲלֵי
הִגָּיוֹן בְּכִנּוֹר: כִּי שִׂמַּחְתַּנִי יְיָ בְּפָעֳלֶךָ
בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן: מַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ
מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ: אִישׁ בַּעַר לֹא יֵדָע
וּכְסִיל לֹא יָבִין אֶת זֹאת: בִּפְרֹחַ רְשָׁעִים
כְּמוֹ עֵשֶׂב וַיָּצִיצוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן לְהִשָּׁמְדָם
עֲדֵי עַד: וְאַתָּה מָרוֹם לְעֹלָם יְיָ: כִּי הִנֵּה
אֹיְבֶיךָ יְיָ כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ יִתְפָּרְדוּ
כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן: וַתָּרֶם כִּרְאֵים קַרְנִי בַּלֹּתִי
בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן: וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוּרָי בַּקָּמִים
עָלַי מְרֵעִים תִּשְׁמַעְנָה אָזְנָי: צַדִּיק כַּתָּמָר
יִפְרָח כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה: שְׁתוּלִים בְּבֵית
יְיָ בְּחַצְרוֹת אֱלֹהֵינוּ יַפְרִיחוּ: עוֹד יְנוּבוּן
בְּשֵׂיבָה דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים יִהְיוּ: לְהַגִּיד כִּי
יָשָׁר יְיָ צוּרִי וְלֹא עַוְלָתָה (עליה כפיק בו):

יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבַשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר
אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט: נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז
מֵעוֹלָם אָתָּה: נָשְׂאוּ נְהָרוֹת יְיָ נָשְׂאוּ נְהָרוֹת
קוֹלָם יִשְׂאוּ נְהָרוֹת דָּכְיָם: מִקֹּלוֹת מַיִם
רַבִּים אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי יָם אַדִּיר בַּמָּרוֹם יְיָ:
עֵדֹתֶיךָ נֶאֶמְנוּ מְאֹד לְבֵיתְךָ נָאוָה (ליום ראשון)
קֹדֶשׁ יְיָ לְאֹרֶךְ יָמִים:

יְהִי כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְיָ
בְּמַעֲשָׂיו: יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ
מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ
עַד מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְיָ: רָם עַל
כָּל גּוֹיִם יְיָ עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ:
יְיָ שִׁמְךָ לְעוֹלָם יְיָ זִכְרְךָ לְדֹר וָדֹר:
יְיָ בַּשָּׁמַיִם הֵכִין כִּסְאוֹ וּמַלְכוּתוֹ
בַּכֹּל מָשָׁלָה: יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם
וְתָגֵל הָאָרֶץ וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יְיָ
מָלָךְ: יְיָ מָלָךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלוֹךְ
לְעוֹלָם וָעֶד: יְיָ מֶלֶךְ עוֹלָם וָעֶד
אָבְדוּ גוֹיִם מֵאַרְצוֹ: יְיָ הֵפִיר עֲצַת
גּוֹיִם הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת עַמִּים: רְבוֹת
מַחֲשָׁבוֹת בְּלֶב אִישׁ וַעֲצַת יְיָ הִיא
תָקוּם: עֲצַת יְיָ לְעוֹלָם תַּעֲמֹד
מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ לְדֹר וָדֹר: כִּי הוּא
אָמַר וַיֶּהִי הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד: כִּי
בָחַר יְיָ בְּצִיּוֹן אִוָּהּ לְמוֹשָׁב לוֹ: כִּי
יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ יִשְׂרָאֵל לְסְגֻלָּתוֹ:
כִּי לֹא יִטֹּשׁ יְיָ עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ לֹא
יַעֲזוֹב: וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן
וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ
וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ: יְיָ הוֹשִׁיעָה
הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶלָה:
אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ
אֱלֹהָיו: תְּהִלָּה לְדָוִד אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ
וַאֲבָרְכָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּכָל יוֹם אֲבָרְכֶךָּ
וַאֲהַלְלָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל
מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר: דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח

מַמְשַׁלְתְּךָ וּגְבוּרָתְךָ יַגִּידוּ: הֲדַר כְּבוֹד הַמַּלְכוּתֶךָ
וְדִבְרֵי נִפְלְאֹתֶיךָ אֲשִׂיחָה: וָעֹז יוֹרֵאוּ מַעֲשֶׂיךָ
יֹאמֵרוּ וּגְדֻלָּתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה: זֵכֶר רַב טוּבְךָ
יַבִּיעוּ וְצִדְקָתְךָ יְרַנֵּנוּ: חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ אֶרֶךְ
אַפַּיִם וּגְדָל חָסֶד: טוֹב יְיָ לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל
כָּל מַעֲשָׂיו: יוֹדוּךָ יְיָ כָּל מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ
יְבָרְכוּכָה: כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וּגְבוּרָתְךָ
יְדַבֵּרוּ: לְהוֹדִיעַ לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד
הֲדַר מַלְכוּתוֹ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים
וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר: סוֹמֵךְ יְיָ לְכָל
הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל הַכְּפוּפִים: עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ
יְשַׁבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן לָהֶם אֶת אָכְלָם בְּעִתּוֹ:
פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: צַדִּיק
יְיָ בְּכָל דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו: קָרוֹב יְיָ
לְכָל קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת: רְצוֹן
יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת שַׁוְעָתָם יִשְׁמָע וְיוֹשִׁיעֵם:
שׁוֹמֵר יְיָ אֶת כָּל אֹהֲבָיו וְאֶת כָּל הָרְשָׁעִים
יַשְׁמִיד: תְּהִלַּת יְיָ יְדַבֵּר פִּי וִיבָרֵךְ כָּל בָּשָׂר
שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ
מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ הַלְלִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ: אֲהַלְלָה יְיָ בְּחַיָּי אֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי
בְּעוֹדִי: אַל תִּבְטְחוּ בִנְדִיבִים בְּבֶן אָדָם שֶׁאֵין לוֹ תְּשׁוּעָה: תֵּצֵא
רוּחוֹ יָשֹׁב לְאַדְמָתוֹ בַּיּוֹם הַהוּא אָבְדוּ עֶשְׁתֹּנֹתָיו: אַשְׁרֵי שֶׁאֵל
יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ שִׂבְרוֹ עַל יְיָ אֱלֹהָיו: עֹשֶׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת
כָּל אֲשֶׁר בָּם הַשֹּׁמֵר אֱמֶת לְעוֹלָם: עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לַעֲשׁוּקִים נֹתֵן לֶחֶם
לָרְעֵבִים יְיָ מַתִּיר אֲסוּרִים: יְיָ פֹּקֵחַ
עִוְרִים יְיָ זֹקֵף כְּפוּפִים יְיָ אֹהֵב

צַדִּיקִים: יְיָ שֹׁמֵר אֶת גֵּרִים יָתוֹם
וְאַלְמָנָה יְעוֹדֵד וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים
יְעַוֵּת: יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ
צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ כִּי טוֹב זַמְּרָה אֱלֹהֵינוּ כִּי נָעִים
נָאוָה תְּהִלָּה: בּוֹנֵה יְרוּשָׁלִָיִם יְיָ נִדְחֵי
יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס: הָרוֹפֵא לִשְׁבוּרֵי לֵב וּמְחַבֵּשׁ
לְעִצְּבוֹתָם: מוֹנֶה מִסְפָּר לַכּוֹכָבִים לְכֻלָּם
שֵׁמוֹת יִקְרָא: גָּדוֹל אֲדֹנֵינוּ וְרַב כֹּחַ לְתְבוּנָתוֹ
אֵין מִסְפָּר: מְעוֹדֵד עֲנָוִים יְיָ מַשְׁפִּיל רְשָׁעִים
עָדֵי אָרֶץ: עֱנוּ לַיְיָ בְּתוֹדָה זַמְּרוּ לֵאלֹהֵינוּ
בְּכִנּוֹר: הַמְכַסֶּה שָׁמַיִם בְּעָבִים הַמֵּכִין לָאָרֶץ
מָטָר הַמַּצְמִיחַ הָרִים חָצִיר: נוֹתֵן לִבְהֵמָה
לַחְמָהּ לִבְנֵי עֹרֵב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ: לֹא בִגְבוּרַת
הַסּוּס יֶחְפָּץ לֹא בְשׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה: רוֹצֶה
יְיָ אֶת יְרֵאָיו אֶת הַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ: שַׁבְּחִי
יְרוּשָׁלִָיִם אֶת יְיָ הַלְלִי אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן: כִּי חִזַּק
בְּרִיחֵי שְׁעָרָיִךְ בֵּרַךְ בָּנַיִךְ בְּקִרְבֵּךְ: הַשָּׂם
גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ: הַשֹּׁלֵחַ
אִמְרָתוֹ אָרֶץ עַד מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ: הַנֹּתֵן
שֶׁלֶג כַּצֶּמֶר כְּפוֹר כָּאֵפֶר יְפַזֵּר: מַשְׁלִיךְ קַרְחוֹ
כְּפִתִּים לִפְנֵי קָרָתוֹ מִי יַעֲמֹד: יִשְׁלַח דְּבָרוֹ
וְיַמְסֵם יַשֵּׁב רוּחוֹ יִזְּלוּ מָיִם: מַגִּיד דְּבָרָיו
לְיַעֲקֹב חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל: לֹא עָשָׂה
כֵן לְכָל גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בַּל יְדָעוּם הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֶת יְיָ מִן הַשָּׁמַיִם הַלְלוּהוּ
בַּמְּרוֹמִים: הַלְלוּהוּ כָּל מַלְאָכָיו הַלְלוּהוּ כָּל
צְבָאָיו: הַלְלוּהוּ שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ הַלְלוּהוּ כָּל
כּוֹכְבֵי אוֹר: הַלְלוּהוּ שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְהַמַּיִם
אֲשֶׁר מֵעַל הַשָּׁמָיִם: יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ כִּי
הוּא צִוָּה וְנִבְרָאוּ: וַיַּעֲמִידֵם לָעַד לְעוֹלָם חָק
נָתַן וְלֹא יַעֲבוֹר: הַלְלוּ אֶת יְיָ מִן הָאָרֶץ
תַּנִּינִים וְכָל תְּהוֹמוֹת: אֵשׁ וָבָרָד שֶׁלֶג וְקִיטוֹר
רוּחַ סְעָרָה עֹשָׂה דְבָרוֹ: הָהָרִים וְכָל גְּבָעוֹת
עֵץ פְּרִי וְכָל אֲרָזִים: הַחַיָּה וְכָל בְּהֵמָה רֶמֶשׂ
תְּצִפּוֹר כָּנָף: מַלְכֵי אֶרֶץ וְכָל לְאֻמִּים שָׂרִים
וְכָל שֹׁפְטֵי אָרֶץ: בַּחוּרִים וְגַם בְּתוּלֹת
זְקֵנִים עִם נְעָרִים: יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ כִּי
נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ הוֹדוֹ עַל אֶרֶץ וְשָׁמָיִם:
וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל חֲסִידָיו לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל עַם קְרֹבוֹ הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ שִׁירוּ לַיְיָ שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ
בִּקְהַל חֲסִידִים: יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֹשָׂיו בְּנֵי
צִיּוֹן יָגִילוּ בְמַלְכָּם: יְהַלְלוּ שְׁמוֹ בְּמָחוֹל בְּתֹף
וְכִנּוֹר יְזַמְּרוּ לוֹ: כִּי רוֹצֶה יְיָ בְּעַמּוֹ יְפָאֵר
עֲנָוִים בִּישׁוּעָה: יַעֲלֹזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד יְרַנְּנוּ
עַל מִשְׁכְּבוֹתָם: רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם וְחֶרֶב
פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם: לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בַגּוֹיִם תּוֹכֵחוֹת
לְאֻמִּים: לֶאְסֹר מַלְכֵיהֶם בְּזִקִּים וְנִכְבְּדֵיהֶם
בְּכַבְלֵי בַרְזֶל: לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מִשְׁפָּט כָּתוּב
הָדָר הוּא לְכָל חֲסִידָיו הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֵל בְּקָדְשׁוֹ
הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ: הַלְלוּהוּ
בִּגְבוּרֹתָיו הַלְלוּהוּ כְּרֹב גָּדְלוֹ:
הַלְלוּהוּ בְּתֵקַע שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ
בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר: הַלְלוּהוּ בְּתֹף וּמָחוֹל
הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעוּגָב: הַלְלוּהוּ
בְּצִלְצְלֵי שָׁמַע הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי
תְרוּעָה: כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ
הַלְלוּיָהּ: כִּ הַ תִּ יָ הּ:

בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן: בָּרוּךְ יְיָ מִצִּיּוֹן
שֹׁכֵן יְרוּשָׁלִָיִם הַלְלוּיָהּ: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת לְבַדּוֹ: וּבָרוּךְ
שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם וְיִמָּלֵא כְבוֹדוֹ אֶת כָּל
הָאָרֶץ אָמֵן וְאָמֵן:

וַיְבָרֶךְ דָּוִיד אֶת יְיָ לְעֵינֵי כָּל
הַקָּהָל וַיֹּאמֶר דָּוִיד בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ מֵעוֹלָם וְעַד

עוֹלָם: לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה
וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי כֹל
בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה
וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ: וְהָעֹשֶׁר
וְהַכָּבוֹד מִלְּפָנֶיךָ וְאַתָּה מוֹשֵׁל
בַּכֹּל וּבְיָדְךָ כֹּחַ וּגְבוּרָה וּבְיָדְךָ
לְגַדֵּל וּלְחַזֵּק לַכֹּל: וְעַתָּה אֱלֹהֵינוּ
מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ וּמְהַלְלִים לְשֵׁם
תִּפְאַרְתֶּךָ: אַתָּה הוּא יְיָ לְבַדֶּךָ
אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם שְׁמֵי
הַשָּׁמַיִם וְכָל צְבָאָם הָאָרֶץ וְכָל
אֲשֶׁר עָלֶיהָ הַיַּמִּים וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם
וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כֻּלָּם וּצְבָא
הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים: אַתָּה
הוּא יְיָ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ
בְּאַבְרָם וְהוֹצֵאתוֹ מֵאוּר כַּשְׂדִּים
וְשַׂמְתָּ שְׁמוֹ אַבְרָהָם: וּמְצָאתָ
אֶת לְבָבוֹ נֶאֱמָן לְפָנֶיךָ:

וְכָרוֹת עִמּוֹ הַבְּרִית לָתֵת אֶת אֶרֶץ
הַכְּנַעֲנִי הַחִתִּי הָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַיְבוּסִי
וְהַגִּרְגָּשִׁי לָתֵת לְזַרְעוֹ וַתָּקֶם אֶת דְּבָרֶיךָ
כִּי צַדִּיק אָתָּה: וַתֵּרֶא אֶת עֳנִי אֲבֹתֵינוּ
בְּמִצְרָיִם וְאֶת זַעֲקָתָם שָׁמַעְתָּ עַל יַם סוּף:
וַתִּתֵּן אֹתֹת וּמֹפְתִים בְּפַרְעֹה וּבְכָל עֲבָדָיו
וּבְכָל עַם אַרְצוֹ כִּי יָדַעְתָּ כִּי הֵזִידוּ עֲלֵיהֶם
וַתַּעַשׂ לְךָ שֵׁם כַּהַיּוֹם הַזֶּה: וְהַיָּם בָּקַעְתָּ
לִפְנֵיהֶם וַיַּעַבְרוּ בְתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה וְאֶת
רֹדְפֵיהֶם הִשְׁלַכְתָּ בִמְצוֹלֹת כְּמוֹ אֶבֶן
בְּמַיִם עַזִּים:

וַיּוֹשַׁע יְיָ בַּיּוֹם הַהוּא אֶת
יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרָיִם וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל

אֶת מִצְרַיִם מֵת עַל שְׂפַת הַיָּם: וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת יְיָ וַיַּאֲמִינוּ בַּיְיָ וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ:

אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיְיָ וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אָשִׁירָה לַיְיָ כִּי גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם: עֻזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ: יְיָ אִישׁ מִלְחָמָה יְיָ שְׁמוֹ: מַרְכֹּבֹת פַּרְעֹה וְחֵילוֹ יָרָה בַיָּם וּמִבְחַר שְׁלִשָׁיו טֻבְּעוּ בְיַם סוּף: תְּהֹמֹת יְכַסְיֻמוּ יֹרְדוּ בְמְצוֹלֹת כְּמוֹ אָבֶן: יְמִינְךָ יְיָ נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ יְמִינְךָ יְיָ תִּרְעַץ אוֹיֵב: וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ תַּהֲרֹס קָמֶיךָ תְּשַׁלַּח חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ: וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ נֶעֱרְמוּ מַיִם נִצְּבוּ כְמוֹ נֹד נֹזְלִים קָפְאוּ תְהֹמֹת בְּלֶב יָם: אָמַר אוֹיֵב אֶרְדֹּף אַשִּׂיג אֲחַלֵּק שָׁלָל תִּמְלָאֵמוֹ נַפְשִׁי אָרִיק חַרְבִּי תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי: נָשַׁפְתָּ בְרוּחֲךָ כִּסָּמוֹ יָם צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אַדִּירִים: מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְיָ מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא: נָטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ: נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ עַם זוּ גָּאָלְתָּ נֵהַלְתָּ בְעֻזְּךָ אֶל נְוֵה קָדְשֶׁךָ: שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן חִיל אָחַז יֹשְׁבֵי פְלֶשֶׁת: אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם אֵילֵי מוֹאָב יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד נָמֹגוּ כָּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן: תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפָחַד בִּגְדֹל זְרֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַד יַעֲבֹר עַמְּךָ יְיָ עַד יַעֲבֹר עַם זוּ קָנִיתָ: תְּבִאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר נַחֲלָתְךָ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְיָ מִקְדָּשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ: יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ מַלְכוּתֵהּ קָאֵם לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא: כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו בַּיָּם וַיָּשֶׁב יְיָ עֲלֵהֶם אֶת מֵי הַיָּם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַّבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם: כִּי לַיְיָ הַמְּלוּכָה

וּמוֹשֵׁל בַּגּוֹיִם: וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַיְיָ הַמְּלוּכָה: וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

כשנפח וכו"ש מקחילין כאן נשמת

יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ. כִּי לְךָ נָאֶה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שִׁיר וּשְׁבָחָה הַלֵּל וְזִמְרָה עוֹז וּמֶמְשָׁלָה נֶצַח גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת קְדֻשָּׁה וּמַלְכוּת. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל בַּתִּשְׁבָּחוֹת: אֵל הַהוֹדָאוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי זִמְרָה מֶלֶךְ אֵל חֵי הָעוֹלָמִים:

כשפי"ם חומרים זס קודם חצי קדיש

שיר המעלות ממעמקים קראתיך יי: אדני שמעה בקולי תהיינה אזניך קשובות לקול תחנוני: אם עונות תשמר יה ארני מי יעמוד: כי עמך הסליחה למען תורא: קויתי יי קויתה נפשי ולדברו הוחלתי: נפשי לאדני משומרים לבוקר שומרים לבוקר: יחל ישראל אל יי כי עם אדני החסד והרבה עמו פדות: והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו:

כשפה סמחון חומר ברכו חומרים בקפל יתברך

חון בָּרְכוּ אֶת יְיָ הַמְבֹרָךְ: קיש"ח־ בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא ראשון והוא אחרון ומבלעדיו אין אלהים סלו לרוכב בערבות ביה שמו וועלו לפניו: ושמו מרומם על כל ברכה ותהלה: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד: יהי שם יי מבורך מעתה ועד עולם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ

עֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא אֶת הַכֹּל: הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ בְּרַחֲמִים. וּבְטוּבוֹ מְחַדֵּשׁ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית: מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ. כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ מָלְאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ: תִּתְבָּרַךְ הַמְרוֹמִים לְבַדּוֹ מֵאָז. הַמִּשְׁבָּח וְהַמְפֹאָר וְהַמִּתְנַשֵּׂא מִימוֹת עוֹלָם: אֱלֹהֵי עוֹלָם בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים רַחֵם עָלֵינוּ אֲדוֹן עֻזֵּנוּ צוּר מִשְׂגַּבֵּנוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ מִשְׂגָּב בַּעֲדֵנוּ: אֵל בָּרוּךְ גְּדוֹל דֵּעָה. הֵכִין וּפְעַל זָהֳרֵי חַמָּה. טוֹב יָצַר כְּבוֹד לְשְׁמוֹ. מְאוֹרוֹת נָתַן סְבִיבוֹת עֻזּוֹ. פְּנוֹת צְבָאָיו קְדוֹשִׁים רוֹמְמֵי שַׁדַּי. תָּמִיד מְסַפְּרִים כְּבוֹד אֵל וּקְדֻשָּׁתוֹ: תִּתְבָּרֵךְ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל שֶׁבַח מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ. וְעַל מְאוֹרֵי אוֹר שֶׁעָשִׂיתָ יְפָאֲרוּךָ סֶלָה:

תִּתְבָּרַךְ צוּרֵנוּ מַלְכֵּנוּ וְגוֹאֲלֵנוּ בּוֹרֵא קְדוֹשִׁים יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ. יוֹצֵר מְשָׁרְתִים. וַאֲשֶׁר מְשָׁרְתָיו כֻּלָּם עוֹמְדִים בְּרוּם עוֹלָם וּמַשְׁמִיעִים בְּיִרְאָה יַחַד בְּקוֹל דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם: כֻּלָּם אֲהוּבִים כֻּלָּם בְּרוּרִים כֻּלָּם גִּבּוֹרִים וְכֻלָּם עֹשִׂים בֶּאֱמֶת וּבְיִרְאָה רְצוֹן קוֹנָם: וְכֻלָּם פּוֹתְחִים אֶת פִּיהֶם בְּקֹדֶשׁ וּבְטָהֳרָה בְּשִׁירָה וּבְזִמְרָה וּמְבָרְכִים וּמְשַׁבְּחִים וּמְפָאֲרִים וּמַעֲרִיצִים וּמַקְדִּישִׁים וּמַמְלִיכִים: אֶת שֵׁם הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא קָדוֹשׁ הוּא: וְכֻלָּם מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם זֶה מִזֶּה. וְנוֹתְנִים רְשׁוּת זֶה לָזֶה לְהַקְדִּישׁ לְיוֹצְרָם בְּנַחַת רוּחַ בְּשָׂפָה בְרוּרָה וּבִנְעִימָה קְדֻשָּׁה כֻּלָּם כְּאֶחָד עוֹנִים וְאוֹמְרִים בְּיִרְאָה:

קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:

וְהָאוֹפַנִּים וְחֵיוֹת הַקֹּדֶשׁ בְּרַעַשׁ גָּדוֹל מִתְנַשְּׂאִים לְעֻמַּת שְׂרָפִים לְעֻמָּתָם מְשַׁבְּחִים וְאוֹמְרִים: בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ:

לְאֵל בָּרוּךְ נְעִימוֹת יִתֵּנוּ. לְמֶלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם זְמִרוֹת יֹאמֵרוּ. וְתִשְׁבָּחוֹת יַשְׁמִיעוּ. כִּי הוּא לְבַדּוֹ פּוֹעֵל גְּבוּרוֹת עֹשֶׂה חֲדָשׁוֹת בַּעַל מִלְחָמוֹת זוֹרֵעַ צְדָקוֹת מַצְמִיחַ יְשׁוּעוֹת בּוֹרֵא רְפוּאוֹת נוֹרָא תְהִלּוֹת אָדוֹן הַנִּפְלָאוֹת. הַמְחַדֵּשׁ בְּטוּבוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. כְּאָמוּר לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: אוֹר חָדָשׁ עַל צִיּוֹן תָּאִיר וְנִזְכֶּה כֻלָּנוּ מְהֵרָה לְאוֹרוֹ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת:

אַהֲבָה רַבָּה אֲהַבְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ חֶמְלָה גְדוֹלָה וִיתֵרָה חָמַלְתָּ עָלֵינוּ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בַּעֲבוּר אֲבוֹתֵינוּ שֶׁבָּטְחוּ בְךָ וַתְּלַמְּדֵם חֻקֵּי חַיִּים כֵּן תְּחָנֵּנוּ וּתְלַמְּדֵנוּ: אָבִינוּ הָאָב הָרַחֲמָן הַמְרַחֵם רַחֵם עָלֵינוּ וְתֵן בְּלִבֵּנוּ לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל לִשְׁמֹעַ לִלְמוֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם אֶת כָּל דִּבְרֵי תַלְמוּד תּוֹרָתֶךָ בְּאַהֲבָה: וְהָאֵר עֵינֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבֵּק לִבֵּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְיַחֵד לְבָבֵנוּ לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה שְׁמֶךָ וְלֹא נֵבוֹשׁ לְעוֹלָם וָעֶד: כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא בָּטָחְנוּ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתֶךָ: וְהַבִיאֵנוּ לְשָׁלוֹם מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ וְתוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ. כִּי אֵל פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת אָתָּה וּבָנוּ בָחַרְתָּ מִכָּל עַם וְלָשׁוֹן. וְקֵרַבְתָּנוּ לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל סֶלָה בֶּאֱמֶת. לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְיַחֶדְךָ בְּאַהֲבָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה:

יחיד חומר אל מלך נאמן:

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

(נחמ׳ ט׳ ה׳) בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לְבָבֶךָ: וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ:

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ: הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם: וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ:

לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ:

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל

כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם:

אֱמֶת וְיַצִּיב וְנָכוֹן וְקַיָּם וְיָשָׁר וְנֶאֱמָן וְאָהוּב וְחָבִיב וְנֶחְמָד וְנָעִים וְנוֹרָא וְאַדִּיר וּמְתֻקָּן וּמְקֻבָּל וְטוֹב וְיָפֶה הַדָּבָר הַזֶּה עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: אֱמֶת אֱלֹהֵי עוֹלָם מַלְכֵּנוּ צוּר יַעֲקֹב מָגֵן יִשְׁעֵנוּ: לְדֹר וָדֹר הוּא קַיָּם וּשְׁמוֹ קַיָּם וְכִסְאוֹ נָכוֹן וּמַלְכוּתוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ לָעַד קַיֶּמֶת: וּדְבָרָיו חַיִּים וְקַיָּמִים נֶאֱמָנִים וְנֶחֱמָדִים לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים: עַל אֲבוֹתֵינוּ וְעָלֵינוּ עַל בָּנֵינוּ וְעַל דּוֹרוֹתֵינוּ וְעַל כָּל דּוֹרוֹת זֶרַע יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ:

עַל הָרִאשׁוֹנִים וְעַל הָאַחֲרוֹנִים דָּבָר טוֹב וְקַיָּם לְעוֹלָם וָעֶד: אֱמֶת וֶאֱמוּנָה חֹק וְלֹא יַעֲבוֹר: אֱמֶת שְׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מַלְכֵּנוּ מֶלֶךְ אֲבוֹתֵינוּ גְּאָלֵנוּ גֹּאֵל אֲבוֹתֵינוּ יוֹצְרֵנוּ צוּר יִשְׁעֵנוּ פּוֹדֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ מֵעוֹלָם שְׁמֶךָ אֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ:

עֶזְרַת אֲבוֹתֵינוּ אַתָּה הוּא מֵעוֹלָם מָגֵן וּמוֹשִׁיעַ לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל דּוֹר וָדוֹר: בְּרוּם עוֹלָם מוֹשָׁבֶךָ וּמִשְׁפָּטְךָ וְצִדְקָתְךָ עַד אַפְסֵי אָרֶץ: אַשְׁרֵי אִישׁ שֶׁיִּשְׁמַע לְמִצְוֹתֶיךָ וְתוֹרָתְךָ וּדְבָרְךָ יָשִׂים עַל לִבּוֹ: אֱמֶת אַתָּה הוּא אָרוֹן לְעַמֶּךָ וּמֶלֶךְ גִּבּוֹר לָרִיב רִיבָם: אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ מַמְצִיא וּמַפְלִיא וּמַשְׁגִּיחַ וּמַבִּיט וּמוֹשִׁיעַ וּמַגִּן וּמְקַיֵּם לְמִי שֶׁנִּרְדַּם לָעָפָר: מִי כָמוֹךָ אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת לְכָל נְפָשׁוֹת: הַצַּדִּיק וְהַיָּשָׁר הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא: שׁוֹכֵן עַד מָרוֹם וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ: וְכָתוּב רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה: בְּפִי יְשָׁרִים תִּתְהַלָּל וּבְדִבְרֵי צַדִּיקִים תִּתְבָּרַךְ וּבִלְשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְרוֹמָם וּבְקֶרֶב קְדוֹשִׁים תִּתְקַדָּשׁ: וּלְרִבְבוֹת אַלְפֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדַּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלֵּל שֵׁם אֲדוֹנֵינוּ מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: שֶׁלְּךָ נָאֶה וְשֶׁלְּךָ יָאֶה שֶׁלְּךָ הַמַّמְלָכָה וְהַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתְּפִאֶרֶת וְהַנֶּצַח וְהַהוֹד וְהַצֶּדֶק וְהַמִּשְׁפָּט הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה הַתְּהִלָּה וְהַתִּפְאָרָה הַקְּדֻשָּׁה וְהַמַּלְכוּת הַבְּרָכוֹת וְהַהוֹדָאוֹת מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּרוּב הַתִּשְׁבָּחוֹת אֱלוֹהַּ לְכָל הַיָּצוּר: הָאֵל הַמְּהֻלָּל בְּפִי עַמּוֹ נִשְׂגָּב וּמְשֻׁבָּח וּמְפֹאָר בִּלְשׁוֹן חֲסִידִים וּבְעַבְדֶּיךָ נִתְקַדַּשׁ בְּקֶרֶב קְדוֹשִׁים נִתְגַּדַּל וְנִתְהַדַּר בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ לְדוֹר וָדוֹר הַנִּגְלֶה וְנִרְאֶה לְקַיֵּם נְדֻרֵי נִדְבָתֶךָ כְּמוֹ שֶׁנִּדַּרְתָּ לָהֶם לְרוֹעֵה עֲבָדֶיךָ אֱמוּנָה כָּל הַנְّבוּאוֹת אֲשֶׁר נִתְנַבְּאוּ כָּל הַנְّבִיאִים אֲשֶׁר הָיוּ בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ מִפִּי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ אֲשֶׁר הָיָה נֶאֱמָן בְּכָל בֵּיתֶךָ הֵם הָיוּ אֲנָשִׁים אֲמִתִּים אֲנָשִׁים נֶאֱמָנִים אֲנָשִׁים יְרֵאִים אֲנָשִׁים מְהֻלָּלִים אֲנָשִׁים מְהֻלָּלִים אֲנָשִׁים מְקֻבָּלִים אֲנָשִׁים מְקֻבָּלִים אֲנָשִׁים מְקֻב

אַתָּה חוֹנֵן לְאָדָם דַּעַת וּמְלַמֵּד
לֶאֱנוֹשׁ בִּינָה :

בשו"ס וכמו"ש תפילו מיו"ט (תו"ס תומרים זה):
אַתָּה חוֹנַנְתָּנוּ לְמַדַּע תּוֹרָתֶךָ · וַתְּלַמְּדֵנוּ
לַעֲשׂוֹת (בְּהֶם) חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ · וַתַּבְדֵּל יְיָ
אֱלֹהֵינוּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ · בֵּין
יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי
הַמַּעֲשֶׂה · אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָחֵל עָלֵינוּ הַיָּמִים
הַבָּאִים לִקְרָאתֵנוּ לְשָׁלוֹם · חֲשׂוּכִים מִכָּל
חֵטְא וּמְנֻקִּים מִכָּל עָוֹן וּמְדֻבָּקִים בְּיִרְאָתֶךָ :

ו) חָנֵּנוּ מֵאִתְּךָ דֵּעָה בִּינָה
וְהַשְׂכֵּל : בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ חוֹנֵן
הַדָּעַת :

הֲשִׁיבֵנוּ אָבִינוּ לְתוֹרָתֶךָ
וְקָרְבֵנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ
וְהַחֲזִירֵנוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה
לְפָנֶיךָ : בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָרוֹצֶה
בִּתְשׁוּבָה :

סְלַח לָנוּ אָבִינוּ כִּי חָטָאנוּ מְחַל
לָנוּ מַלְכֵּנוּ כִּי פָשָׁעְנוּ · כִּי מוֹחֵל
וְסוֹלֵחַ אָתָּה : בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ חַנּוּן
הַמַּרְבֶּה לִסְלוֹחַ :

רְאֵה נָא בְעָנְיֵנוּ וְרִיבָה רִיבֵנוּ
וּגְאָלְנוּ מְהֵרָה לְמַעַן שְׁמֶךָ כִּי
גּוֹאֵל חָזָק אָתָּה : בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ
גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל :

בתפילת לבור תומר פס"ן מלן ענינו

רְפָאֵנוּ יְיָ וְנֵרָפֵא הוֹשִׁיעֵנוּ
וְנִוָּשֵׁעָה כִּי תְהִלָּתֵנוּ אָתָּה ·
וְהַעֲלֵה רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְכָל
מַכּוֹתֵינוּ · כִּי אֵל מֶלֶךְ רוֹפֵא נֶאֱמָן
וְרַחֲמָן אָתָּה : בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ רוֹפֵא
חוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל :

בָּרֵךְ עָלֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת
הַשָּׁנָה הַזֹּאת וְאֶת כָּל מִינֵי
תְבוּאָתָהּ לְטוֹבָה וְתֵן (בחו"ל טַל
וּמָטָר לְ) בְּרָכָה עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה ·
וְשַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבָהּ · וּבָרֵךְ שְׁנָתֵנוּ
כַּשָּׁנִים הַטּוֹבוֹת : בָּרוּךְ אַתָּה
יְיָ מְבָרֵךְ הַשָּׁנִים :

תְּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחֵרוּתֵנוּ
וְשָׂא נֵס לְקַבֵּץ גְּלֻיּוֹתֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ
יַחַד מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ :
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַבֵּץ נִדְחֵי עַמּוֹ
יִשְׂרָאֵל :

הָשִׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ כְּבָרִאשׁוֹנָה
וְיוֹעֲצֵינוּ כְּבַתְּחִלָּה וְהָסֵר מִמֶּנּוּ
יָגוֹן וַאֲנָחָה וּמְלוֹךְ עָלֵינוּ אַתָּה
יְיָ לְבַדְּךָ בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים וְצַדְּקֵנוּ
בַּמִּשְׁפָּט : בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ
אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט : (בעשי"ת
הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט)

וְלַמַּלְשִׁינִים אַל תְּהִי תִקְוָה וְכָל
הָרִשְׁעָה כְּרֶגַע תֹּאבֵד וְכָל אֹיְבֶיךָ
מְהֵרָה יִכָּרֵתוּ וְהַזֵּדִים מְהֵרָה
תְעַקֵּר וּתְשַׁבֵּר וּתְמַגֵּר וְתַכְנִיעַ
בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ : בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ
שׁוֹבֵר אֹיְבִים וּמַכְנִיעַ זֵדִים :

עַל הַצַּדִּיקִים וְעַל הַחֲסִידִים
וְעַל זְקֵנֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל וְעַל
פְּלֵיטַת סוֹפְרֵיהֶם וְעַל גֵּרֵי הַצֶּדֶק
וְעָלֵינוּ יֶהֱמוּ נָא רַחֲמֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
וְתֵן שָׂכָר טוֹב לְכָל הַבּוֹטְחִים
בְּשִׁמְךָ בֶּאֱמֶת · וְשִׂים חֶלְקֵנוּ
עִמָּהֶם לְעוֹלָם וְלֹא נֵבוֹשׁ כִּי בְךָ
בָּטָחְנוּ : בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מִשְׁעָן
וּמִבְטָח לַצַּדִּיקִים :

וְלִירוּשָׁלַיִם עִירְךָ בְּרַחֲמִים
תָּשׁוּב וְתִשְׁכּוֹן בְּתוֹכָהּ כַּאֲשֶׁר
דִּבַּרְתָּ וּבְנֵה אוֹתָהּ בְּקָרוֹב
בְּיָמֵינוּ בִּנְיַן עוֹלָם · וְכִסֵּא דָוִד
מְהֵרָה לְתוֹכָהּ תָּכִין : בפ"נ כפנחס
תומרים כלן נחם) בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ בּוֹנֵה
יְרוּשָׁלָיִם :

בתפנה כלן כמנחה תומרים זה:
נַחֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת אֲבֵלֵי צִיּוֹן וְאֶת אֲבֵלֵי
יְרוּשָׁלַיִם · וְאֶת הָעִיר הָאֲבֵלָה וְהַחֲרֵבָה
וְהַבְּזוּיָה וְהַשֹּׁמֵמָה · הָאֲבֵלָה מִבְּלִי בָנֶיהָ ·
וְהַחֲרֵבָה מִמְּעוֹנוֹתֶיהָ · וְהַבְּזוּיָה כִּכְבוֹדָהּ ·
וְהַשֹּׁמֵמָה מִמְּאֹן יוֹשֵׁב · וְהִיא יוֹשֶׁבֶת וְרֹאשָׁהּ
חָפוּי כְּאִשָּׁה עֲקָרָה שֶׁלֹּא יָלָדָה · וַיְבַלְּעוּהָ
לְעֵיטוֹת · וַיְרַדְּפוּהָ עוֹבְדֵי כוֹכָבִים · וַיְמַלְּטוּ
אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לַחֶרֶב · וַיַּחֲרִפוּ בְּזָדוֹן חֲסִידֵי
עֶלְיוֹן · עַל כֵּן צִיּוֹן בַּמֵּר תִּבְכֶּה · וִירוּשָׁלַיִם
תִּתֵּן קוֹלָהּ · לִבִּי לִבִּי עַל חֲלָלֶיהָם · מֵעַי מֵעַי
עַל חֲלָלֵיהֶם · כִּי אַתָּה יְיָ בָּאֵשׁ הִצַּתָּהּ ·
וּבָאֵשׁ אַתָּה עָתִיד לִבְנוֹתָהּ · כָּאָמוּר וַאֲנִי
אֶהְיֶה לָהּ נְאֻם יְיָ חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב וּלְכָבוֹד
אֶהְיֶה בְתוֹכָהּ : בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְנַחֵם צִיּוֹן
וּבוֹנֵה יְרוּשָׁלָיִם :

אֶת צֶמַח דָּוִד עַבְדְּךָ מְהֵרָה
תַצְמִיחַ · וְקַרְנוֹ תָּרוּם בִּישׁוּעָתֶךָ :
כִּי לִישׁוּעָתְךָ קִוִּינוּ כָּל הַיּוֹם :
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מַצְמִיחַ קֶרֶן יְשׁוּעָה :

שְׁמַע קוֹלֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ חוּס
וְרַחֵם עָלֵינוּ וְקַבֵּל בְּרַחֲמִים
וּבְרָצוֹן אֶת תְּפִלָּתֵנוּ · כִּי אֵל
שׁוֹמֵעַ תְּפִלּוֹת וְתַחֲנוּנִים אָתָּה ·
וּמִלְּפָנֶיךָ מַלְכֵּנוּ רֵיקָם אַל
תְּשִׁיבֵנוּ :

כלן יעודס בהנעלה ובשנרון לב :
אנא יי חטאתי עויתי ופשעתי לפניך
וחרע בעיניך עשיתי · רבונו של עולם
עשה למען שמך הגדול ותכפר לי על
עוני וחטאי ופשעי שחטאתי ושעויתי
ושפשעתי לפניך מנעורי עד היום
הזה · ותמלא כל חשמות שפגמתי
בשמך הגדול :

בתענית לבור קודם מי אתה תומרים זה :
עֲנֵנוּ יְיָ עֲנֵנוּ בְּיוֹם צוֹם תַּעֲנִיתֵנוּ · כִּי
בְצָרָה גְדוֹלָה אֲנָחְנוּ · אַל תַּסֵּן אֶל רִשְׁעֵנוּ
וְאֶל תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנּוּ · וְאַל תִּתְעַלַּם
מִתְּחִנָּתֵנוּ · הֱיֵה נָא קָרוֹב לְשַׁוְעָתֵנוּ · יְהִי נָא
חַסְדְּךָ לְנַחֲמֵנוּ · טֶרֶם נִקְרָא אֵלֶיךָ עֲנֵנוּ ·
כַּדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר · וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה ·
עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וַאֲנִי אֶשְׁמָע · כִּי אַתָּה יְיָ
הָעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה · פורה ומציל בכל עת
צָרָה וְצוּקָה : ליחיד כי אתה וכו' וכפ"ן מסיים בָּרוּךְ
אַתָּה יְיָ הָעוֹנֶה (לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל) בְּעֵת צָרָה :

כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת עַמְּךָ
יִשְׂרָאֵל בְּרַחֲמִים : בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ
שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה :

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל

וּבִתְפִלָּתָם׳ וְהָשֵׁב אֶת הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל׳ וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן׳ וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

ברכה תודה וכתוב המעמד תומרים זה:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ׳ יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדּוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ׳ וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ׳ וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ׳ וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ׳ לִפְלֵיטָה לְטוֹבָה לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם (נ״ח ראש״ה הַדִּין) הַזֶּה: (נתוס״פ חג המצות הַזֶּה: (נתוס״פ חג הסכות הַזֶּה: זָכְרֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה׳ וּפָקְדֵנוּ בּוֹ לִבְרָכָה׳ וְהוֹשִׁיעֵנוּ בּוֹ לְחַיִּים׳ וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ׳ וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ׳ כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ׳ כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מודים דרבנן

מודים אֲנַחְנוּ לָךְ שֶׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם׳ צוּר חַיֵּינוּ׳ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ׳ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר׳ נוֹדֶה לְךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל חַיֵּינוּ׳ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ׳ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ׳ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל יוֹם עִמָּנוּ׳ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל עֵת׳ עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם׳ הַטּוֹב כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמֶיךָ׳ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ:

נתונה וכפורים תומרים זה

עַל הַנִּסִּים׳ וְעַל הַפֻּרְקָן׳ וְעַל הַגְּבוּרוֹת׳ וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת׳ וְעַל הַמִּלְחָמוֹת שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה:

נתוסה בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו כשעמדה מלכות יון על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך׳ ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם רבת את ריבם דנת את דינם נקמת את נקמתם מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד שומרי תורתך ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן כהיום הזה ואחר כן באו בניך לדביר ביתך ופנו את היכלך וטהרו את מקדשך והדליקו נרות בחצרות קדשך וקבעו שמונת ימי חנכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול:

נפורים בימי מרדכי ואסתר בשושן הבירה כשעמד עליהם המן הרשע בקש להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד בשלשה

עשר לחדש שנים עשר הוא חדש אדר ושללם לבוז׳ ואתה ברחמיך הרבים הפרת את עצתו וקלקלת את מחשבתו׳ והשבות לו גמולו בראשו׳ ותלו אותו ואת בניו על העץ:

וְעַל כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

נפ״ל כתוב לחיים טובים כל בני בריתך:

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶלָה׳ וִיהַלְלוּ אֶת שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל׳ יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

נ״ל אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשלשת בתורה הכתובה על ידי משה עבדך האמורה מפי אהרן ובניו כהנים עם קדושך כאמור: יברכך יי ויי שמרך: יאר יי פניו אליך ויחנך: ישא יי פניו אליך וישם לך שלום:

נתורים שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ׳ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ׳ בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ׳ כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ׳ יְיָ אֱלֹהֵינוּ׳ תּוֹרַת חַיִּים׳ וְאַהֲבַת חֶסֶד׳ וּצְדָקָה׳ וּבְרָכָה׳ וְרַחֲמִים׳ וְחַיִּים׳ וְשָׁלוֹם׳ וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל עֵת׳ וּבְכָל שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ:

בספר ברוך אתה יי המברך את עמו ישראל בשלום:

נמתה ונמעריב תומרים שלום רב

שָׁלוֹם רָב עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ תָּשִׂים לְעוֹלָם׳ כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ אָדוֹן לְכָל הַשָּׁלוֹם׳ וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל עֵת׳ וּבְכָל שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ:

בספר ברוך אתה יי המברך את עמו ישראל בשלום:

נפ״ל בְּסֵפֶר חַיִּים׳ בְּרָכָה׳ וְשָׁלוֹם׳ וּפַרְנָסָה׳ טוֹבָה׳ נִזָּכֵר׳ וְנִכָּתֵב׳ לְפָנֶיךָ׳ אֲנַחְנוּ׳ וְכָל עַמְּךָ׳ בֵּית יִשְׂרָאֵל׳ לְחַיִּים׳ טוֹבִים׳ וּלְשָׁלוֹם׳ בָּרוּךְ אַתָּה׳ יְיָ עֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם:

אֱלֹהַי׳ נְצוֹר לְשׁוֹנִי׳ מֵרָע׳ וּשְׂפָתַי׳ מִדַּבֵּר מִרְמָה׳ וְלִמְקַלְלַי׳ נַפְשִׁי׳ תִּדּוֹם׳ וְנַפְשִׁי׳ כֶּעָפָר׳ לַכֹּל׳ תִּהְיֶה׳ פְּתַח׳ לִבִּי׳ בְּתוֹרָתֶךָ׳ וּבְמִצְוֹתֶיךָ׳ תִּרְדּוֹף׳ נַפְשִׁי׳ וְכֹל׳ הַחוֹשְׁבִים׳ עָלַי׳ רָעָה׳ מְהֵרָה׳ הָפֵר׳ עֲצָתָם׳ וְקַלְקֵל׳ מַחֲשַׁבְתָּם׳: עֲשֵׂה׳ לְמַעַן׳ שְׁמֶךָ׳ עֲשֵׂה׳ לְמַעַן׳ יְמִינֶךָ׳ עֲשֵׂה׳ לְמַעַן׳ קְדֻשָּׁתֶךָ׳ עֲשֵׂה׳ לְמַעַן׳ תּוֹרָתֶךָ׳ לְמַעַן׳ יֵחָלְצוּן׳ יְדִידֶיךָ׳ הוֹשִׁיעָה׳ יְמִינְךָ׳ וַעֲנֵנִי׳: יִהְיוּ׳ לְרָצוֹן׳ אִמְרֵי׳ פִי׳ וְהֶגְיוֹן׳ לִבִּי׳ לְפָנֶיךָ׳ יְיָ׳ צוּרִי׳ וְגוֹאֲלִי׳: עֹשֶׂה׳ שָׁלוֹם׳ בִּמְרוֹמָיו׳ הוּא׳ יַעֲשֶׂה׳ שָׁלוֹם׳ עָלֵינוּ׳ וְעַל׳ כָּל׳ יִשְׂרָאֵל׳ וְאִמְרוּ׳ אָמֵן׳:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך: ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות: וערבה ליי מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות:

לתענית צבור ולעשית

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָטָאנוּ לְפָנֶיךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אַתָּה:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה עִמָּנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ:
אָ״מ בָּרֵךְ (נפסי״ם חַדֵּשׁ) עָלֵינוּ שָׁנָה טוֹבָה:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בַּטֵּל מֵעָלֵינוּ כָּל גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בַּטֵּל מַחֲשָׁבוֹת שׂוֹנְאֵינוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָפֵר עֲצַת אוֹיְבֵינוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כַּלֵּה כָל צַר וּמַשְׂטִין מֵעָלֵינוּ:

אָמֵן סְתוֹם פִּיוֹת מְדַבְּרֵינוּ וּסְכַר מְרַרְרֵינוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מַלֵּא דֶּבֶר וְחֶרֶב וְרָעָב וּשְׁבִי
וּמַשְׁחִית וָוֹן מִבְּנֵי בְרִיתֶךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מְנַע מַגֵּפָה מִנַּחֲלָתֶךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ סְלַח וּמְחַל לְכָל עֲוֹנוֹתֵינוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כַּלֵּה פְשָׁעֵינוּ וְחַטֹּאתֵינוּ
כְּנֶגֶד עֵינֶיךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מְחוֹק בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים כָּל
שְׁטָרֵי חוֹבוֹתֵינוּ:
אָמֵן הַחֲזִירֵנוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ:
אָמֵן שְׁלַח רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְחוֹלֵי עַמֶּךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ קְרַע רוֹעַ גְּזַר דִּינֵנוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זָכְרֵנוּ בְזִכָּרוֹן טוֹב לְפָנֶיךָ:

(תפילת יום כפור) אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זָכְרֵנוּ לְחַיִּים טוֹבִים:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זָכְרֵנוּ לְחַיִּים טוֹבִים:
אָמֵן כָּתְבֵנוּ בְסֵפֶר לְגָאֻלָּה וִישׁוּעָה:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זָכְרֵנוּ לְפַרְנָסָה וְכַלְכָּלָה:
אָמֵן כָּתְבֵנוּ בְסֵפֶר פַּרְנָסָה וְכַלְכָּלָה:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זָכְרֵנוּ לִזְכִיּוֹת:
אָמֵן כָּתְבֵנוּ בְסֵפֶר זְכִיּוֹת:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זָכְרֵנוּ לִסְלִיחָה וּמְחִילָה:
אָמֵן כָּתְבֵנוּ בְסֵפֶר סְלִיחָה וּמְחִילָה:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הַצְמַח לָנוּ יְשׁוּעָה בְּקָרוֹב:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָרֵם קֶרֶן יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָרֵם קֶרֶן מְשִׁיחֶךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כַּלֵּא יְדֵינוּ מִגְּרוֹתֶיךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כַּלֵּא אוֹיְבֵינוּ שָׁבָע:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ שְׁמַע קוֹלֵנוּ חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ:
אָמֵן קַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת תְּפִלָּתֵנוּ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ פְּתַח שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם לְתְפִלָּתֵנוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זְכוֹר כִּי עָפָר אֲנָחְנוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ נָא אַל תְּשִׁיבֵנוּ רֵיקָם מִלְּפָנֶיךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ תְּהִא הַשָּׁעָה הַזֹּאת שָׁעַת
רַחֲמִים וְעֵת רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָמוֹל עָלֵינוּ וְעַל עוֹלָלֵינוּ וְטַפֵּנוּ:
אָמֵן עֲשֵׂה לְמַעַן הֲרוּגִים עַל שֵׁם קָדְשֶׁךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן טְבוּחִים עַל יִחוּדֶךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן בָּאֵי בָאֵשׁ וּבַמַּיִם
עַל קִדּוּשׁ שְׁמֶךָ:
אָמֵן נְקוֹם נִקְמַת דַּם עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ אִם לֹא לְמַעַנֵּנוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן שִׁמְךָ הַגָּדוֹל הַנִּשְׁמָר
וְהַנּוֹרָא שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים
עֲשֵׂה עִמָּנוּ צְדָקָה וָחֶסֶד וְהוֹשִׁיעֵנוּ:

לשני וחמישי

וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא
יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא
יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ: אַתָּה יְיָ לֹא תִכְלֶא
רַחֲמֶיךָ מִמֶּנּוּ חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ
תָּמִיד יִצְּרוּנוּ: הוֹשִׁיעֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
וְקַבְּצֵנוּ מִן הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם
קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ:
אִם עֲוֹנוֹת תִּשְׁמֹר יָהּ אֲדֹנָי מִי
יַעֲמֹד: כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה לְמַעַן
תִּוָּרֵא: לֹא כַחֲטָאֵנוּ תַּעֲשֶׂה לָּנוּ
וְלֹא כַעֲוֹנוֹתֵינוּ תִּגְמוֹל עָלֵינוּ: אִם
עֲוֹנֵינוּ עָנוּ בָּנוּ יְיָ עֲשֵׂה לְמַעַן
שְׁמֶךָ: זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי

מֵעוֹלָם הֵמָּה: יַעֲנֵנוּ יְיָ בְּיוֹם צָרָה
יְשַׂגְּבֵנוּ שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: יְיָ
הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם
קָרְאֵנוּ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ
כִּי אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים צְדָקָה עֲשֵׂה
עִמָּנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: אֲדוֹנֵינוּ אֱלֹהֵינוּ
שְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנֵינוּ וּזְכֹר לָנוּ אֶת
בְּרִית אֲבוֹתֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן
שְׁמֶךָ: וְעַתָּה אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר
הוֹצֵאתָ אֶת עַמְּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
בְּיָד חֲזָקָה וַתַּעַשׂ לְךָ שֵׁם כַּיּוֹם
הַזֶּה חָטָאנוּ רָשָׁעְנוּ: אֲדֹנָי כְּכָל
צִדְקוֹתֶיךָ יָשֹׁב נָא אַפְּךָ וַחֲמָתְךָ
מֵעִירְךָ יְרוּשָׁלַיִם הַר קָדְשֶׁךָ: כִּי
בְחַטֹּאתֵינוּ וּבַעֲוֹנוֹת אֲבוֹתֵינוּ
יְרוּשָׁלַיִם וְעַמְּךָ לְחֶרְפָּה לְכָל
סְבִיבוֹתֵינוּ: וְעַתָּה שְׁמַע אֱלֹהֵינוּ
אֶל תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל תַּחֲנוּנָיו
וְהָאֵר פָּנֶיךָ עַל מִקְדָּשְׁךָ הַשָּׁמֵם
לְמַעַן אֲדֹנָי:
הַטֵּה אֱלֹהַי אָזְנְךָ וּשְׁמָע פְּקַח עֵינֶיךָ
וּרְאֵה שֹׁמְמוֹתֵינוּ וְהָעִיר אֲשֶׁר נִקְרָא שִׁמְךָ
עָלֶיהָ כִּי לֹא עַל צִדְקוֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים
תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים: אֲדֹנָי
שְׁמָעָה אֲדֹנָי סְלָחָה אֲדֹנָי הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה
אַל תְּאַחַר לְמַעַנְךָ אֱלֹהַי כִּי שִׁמְךָ נִקְרָא עַל
עִירְךָ וְעַל עַמֶּךָ: אָבִינוּ הָאָב הָרַחֲמָן הַרְאֵנוּ
אוֹת לְטוֹבָה וְקַבֵּץ נְפוּצוֹתֵינוּ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת
הָאָרֶץ: יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל הַגּוֹיִם כִּי אַתָּה יְיָ
אֱלֹהֵינוּ: וְשַׁתָּה יְיָ אָבִינוּ אַתָּה אֲנַחְנוּ הַחֹמֶר
וְאַתָּה יוֹצְרֵנוּ וּמַעֲשֵׂה יָדְךָ כֻּלָּנוּ: הוֹשִׁיעֵנוּ
לְמַעַן שִׁמְךָ צוּרֵנוּ מַלְכֵּנוּ וּגְאָלֵנוּ: חוֹסָה יְיָ
עַל עַמֶּךָ וְאַל תֵּתֵן נַחֲלָתְךָ לְחֶרְפָּה לִמְשֹׁל
בָּם גּוֹיִם: לָמָּה יֹאמְרוּ בָעַמִּים אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם:
יָדֵעוּנוּ כִּי חַסְאֲנוּ וְאֵין מִי יַעֲמֹד בַּעֲדֵנוּ שִׁמְךָ
הַגָּדוֹל יַעֲמֹד לָנוּ בְּעֵת צָרָה: יָדֵעוּנוּ כִּי אֵין
בָּנוּ מַעֲשִׂים צְדָקָה עֲשֵׂה עִמָּנוּ לְמַעַן שִׁמְךָ:
כְּרַחֵם אָב עַל בָּנִים כֵּן תְּרַחֵם יְיָ עָלֵינוּ
וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שִׁמְךָ: חָמוֹל עַל עַמְּךָ רַחֵם
עַל נַחֲלָתְךָ חִיסָה נָא כְּרוֹב רַחֲמֶיךָ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ
כִּי לְךָ יְיָ הַצְּדָקָה עֲשֵׂה נִפְלָאוֹת בְּכָל עֵת:

הִבָּט נָא רַחֵם נָא עַל עַמְּךָ מְחֵרָה
לְמַעַן שִׁמְךָ בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים יְיָ
אֱלֹהֵינוּ רוּם וְרַחֵם וְהוֹשִׁיעָה צֹאן
מַרְעִיתֶךָ וְאַל יִמְשֹׁל בָּנוּ קֶצֶף כִּי
לְךָ עֵינֵינוּ תְלוּיוֹת הוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן
שִׁמְךָ: רַחֵם עָלֵינוּ לְמַעַן בְּרִיתֶךָ
הַבִּיטָה וַעֲנֵנוּ בְּעֵת צָרָה כִּי לְךָ
יְיָ הַיְשׁוּעָה • בְּךָ תוֹחִלְתֵּנוּ אֱלוֹהַּ
סְלִיחוֹת אָנָּא סְלַח נָא אֵל טוֹב
וְסַלָּח כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:
אָנָּא מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם זְכוֹר תְּבִטְ לְבְרִית
בֵּין הַבְּתָרִים וּתְרָאֶה לְפָנֶיךָ עֲקֵדַת יָחִיד
לְמַעַן יִשְׂרָאֵל: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי
שִׁמְךָ הַגָּדוֹל נִקְרָא עָלֵינוּ • עֲשֵׂה נִפְלָאוֹת בְּכָל
עֵת עֲשֵׂה עִמָּנוּ כְּחַסְדֶּךָ חָנוּן וְרַחוּם הַבִּיטָה
וַעֲנֵנוּ בְּעֵת צָרָה כִּי לְךָ יְיָ הַיְשׁוּעָה: אָבִינוּ
מַלְכֵּנוּ מְחַסְנֵנוּ אַל תַּעַשׂ עִמָּנוּ כְּרֹעַ מַעֲלָלֵינוּ
וְזְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ וְכָרוֹב טוּבְךָ הוֹשִׁיעֵנוּ
וְחָמֵל נָא עָלֵינוּ כִּי אֵין לָנוּ אֱלוֹהַּ אֲחֵר
מִבַּלְעָדֶיךָ צוּרֵנוּ • אֵל תַּעֲזְבֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אַל
תִּרְחַק מִמֶּנּוּ כִּי נַפְשֵׁנוּ קָצְרָה מִחֶרֶב וּמִשְּׁבִי
וּמִדֶּבֶר וּמִמַּגֵּפָה וּמִכָּל צָרָה וְיָגוֹן הַאֲיֻלֵּנוּ כִּי

לְךָ קִוִּינוּ וְאַל תַּכְלִּם מִנֶּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהָאֵר פָּנֶיךָ
בָּנוּ • וּזְכֹר לָנוּ אֶת בְּרִית אֲבוֹתֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ
לְמַעַן שְׁמֶךָ: רְאֵה בְצָרוֹתֵינוּ וּשְׁמַע קוֹל
תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל פֶּה:

אֵל רַחוּם וְחַנּוּן רַחֵם עָלֵינוּ
וְעַל כָּל מַעֲשֶׂיךָ כִּי אֵין כְּמוֹךָ יְיָ
אֱלֹהֵינוּ אִנָּא שָׂא נָא פְשָׁעֵינוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ צוּרֵנוּ וְגוֹאֲלֵנוּ אַל
חַי וְקַיָּם הַחֲסִין בַּכֹּחַ חָסִיד וְטוֹב
עַל כָּל מַעֲשֶׂיךָ: כִּי אַתָּה הוּא
יְיָ אֱלֹהֵינוּ אַל אֶרֶךְ אַפַּיִם וּמְלֵא
רַחֲמִים עֲשֵׂה עִמָּנוּ כְּרוֹב רַחֲמֶיךָ
וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: שְׁמַע
מַלְכֵּנוּ תְּפִלָּתֵנוּ וּמִיַּד אוֹיְבֵינוּ
הַצִּילֵנוּ • שְׁמַע מַלְכֵּנוּ תְּפִלָּתֵנוּ
וּמִכָּל צָרָה וְיָגוֹן הַצִּילֵנוּ: אָבִינוּ
מַלְכֵּנוּ אֲתָּה וְשִׁמְךָ עָלֵינוּ נִקְרָא
אַל תַּנִּיחֵנוּ אַל תַּעַזְבֵנוּ אָבִינוּ
וְאַל תִּטְּשֵׁנוּ בּוֹרְאֵנוּ וְאַל
תִּשְׁכָּחֵנוּ יוֹצְרֵנוּ כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן
וְרַחוּם אָתָּה:

אֵין כָּמוֹךָ חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֵין
כָּמוֹךָ אַל אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וֶאֱמֶת
הוֹשִׁיעֵנוּ בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים מְרַגֵּשׁ וּמְרַגֵּן
הַצִּילֵנוּ: זְכוֹר לְעַבְדְּךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק
וּלְיַעֲקֹב • אַל תֵּפֶן אֶל קְשִׁיוֹ וְאֶל רִשְׁעוֹ וְאֶל
חַטָּאתֵנוּ: שוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם עַל
הָרָעָה לְעַמֶּךָ: וְהָסֵר מִמֶּנּוּ כֹּעַס הַמָּוֶת כִּי
רַחוּם אָתָּה כִּי כֵן דַּרְכְּךָ עֹשֶׂה חֶסֶד וְנָעֵם
בְּכָל דּוֹר וָדוֹר: חוּסָה יְיָ עַל עַמֶּךָ וְהַצִּילֵנוּ
מִזַּעְמֶךָ וְהָסֵר מִמֶּנּוּ מַכַּת הַמַּגֵּפָה וּגְזֵרָה

קָשָׁה כִּי אַתָּה שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: לְךָ אֲרוֹנִי
הַצְּדָקָה וְלָנוּ בֹשֶׁת הַפָּנִים: מַה נֹּאמַר לְפָנֶיךָ מָרוֹם
וּמַה נְּדַבֵּר וּמַה נִּצְטַדָּק: נַחְפְּשָׂה
דְרָכֵינוּ וְנַחְקֹרָה וְנָשׁוּבָה אֵלֶיךָ כִּי יְדִיעֶךָ
פְּשׁוּטָה לְקַבֵּל שָׁבִים: אֲנָא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָא
אֲנָא יְיָ הַצְלִיחָה נָא: אֲנָא יְיָ עֲנֵנוּ בְּיוֹם
קָרְאֵנוּ: לְךָ יְיָ חִכִּינוּ לְךָ יְיָ קִוִּינוּ לְךָ יְיָ
נִיחַל אַל תַּחְשֶׁה תַּעֲנֵנוּ כִּי נָאמִי נוֹם אֲבָרָם
תִּקְוָתָם כָּל בָּרָךְ וְכָל קוֹטֶה לְךָ לְבַד תִּשְׁתַּחֲוֶה:

הַפּוֹתֵחַ יָד בִּתְשׁוּבָה לְקַבֵּל
פּוֹשְׁעִים וְחַטָּאִים נִבְהֲלָה נַפְשֵׁנוּ
מֵרוֹב עֲצֻבּוֹנֵנוּ אַל תִּשְׁכָּחֵנוּ נֶצַח
קוּמָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי חָסִינוּ בָךְ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ אִם אֵין בָּנוּ צְדָקָה
וּמַעֲשִׂים טוֹבִים זְכֹר לָנוּ אֶת בְּרִית
אֲבוֹתֵינוּ וְעֲדוֹתֵינוּ בְּכָל יוֹם יְיָ
אֶחָד: הַבִּיטָה בְעָנְיֵנוּ כִּי רַבּוּ
מַכְאוֹבֵינוּ וְצָרוֹת לְבָבֵנוּ • רְוִיסָה יְיָ
עָלֵינוּ בְּאֶרֶץ שִׁבְיֵנוּ וְאַל תִּשְׁפּוֹךְ
חֲרוֹנְךָ עָלֵינוּ כִּי אֲנַחְנוּ עַמְּךָ בְּנֵי
בְרִיתֶךָ: אַל הַבִּיטָה דַּל כְּבוֹדֵנוּ
בְּגוֹיִם וְשַׁקְּצֵנוּ כִּטְמֹאת הַנִּדָּה •
עַד מָתַי עָזְךָ בַּשְּׁבִי וְתִפְאַרְתְּךָ
בְּיַד צָר • עוֹרְרָה גְבוּרָתְךָ וְקִנְאָתְךָ
עַל אוֹיְבֶיךָ • הֵם יֵבוֹשׁוּ וְיֵחַתּוּ
מִגְּבוּרָתָם • וְאַל יִמְעָטוּ לְפָנֶיךָ
תְּלָאוֹתֵינוּ מַהֵר יְקַדְּמוּנוּ רַחֲמֶיךָ
בְּיוֹם צָרָתֵנוּ • וְאִם לֹא לְמַעֲנֵנוּ
לְמַעַנְךָ פְּעַל • וְאַל תַּשְׁחִית זֵכֶר
שְׁאֵרִיתֵנוּ • וְחוֹן אוֹם הַמְיַחֲדִים

שִׁמְךָ פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם תָּמִיד
בְּאַהֲבָה וְאוֹמְרִים • שְׁמַע יִשְׂרָאֵל
יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

תין תומרים תתמון נוח כה״מ ובתוכיה ופורים קטן ופורים גדול כ״ז ימים ונוח בכל מודים ניסן ונוח כל״ג בעומר ונוח מה״ח סיון עד אחר מ״ח ונוח כט״ו בשבט ונוח בפסח מהר ונוח כט״ו בתר ונוח כטר״ה ונוח כט״ל עד אחר מ״ח ונוח בנים מהנו:

ויאמר דוד אל גד צר לי מאד נפלה
נא ביד ה׳ כי רבים רחמיו וביד אדם
אל אפולה:

רַחוּם וְחַנּוּן חָטָאתִי לְפָנֶיךָ יְיָ מְלֵא רַחֲמִים
רַחֵם עָלַי וְקַבֵּל תַּחֲנוּנַי: יְיָ אַל בְּאַפְּךָ תוֹכִיחֵנִי
וְאַל בַּחֲמָתְךָ תְיַסְּרֵנִי: חָנֵּנִי יְיָ כִּי אֻמְלַל אָנִי
רְפָאֵנִי יְיָ כִּי נִבְהֲלוּ עֲצָמָי: וְנַפְשִׁי נִבְהֲלָה
מְאֹד וְאַתָּה יְיָ עַד מָתָי: שׁוּבָה יְיָ חַלְּצָה
נַפְשִׁי הוֹשִׁיעֵנִי לְמַעַן חַסְדֶּךָ: כִּי אֵין בַּמָּוֶת
זִכְרֶךָ בְּשְׁאוֹל מִי יוֹדֶה לָךְ: יָגַעְתִּי בְּאַנְחָתִי
אַשְׂחֶה בְכָל לַיְלָה מִטָּתִי בְּדִמְעָתִי אַרְשֶׂה
אֶמְסָה: עָשְׁשָׁה מִכַּעַס עֵינִי עָתְקָה בְּכָל
צוֹרְרָי: סוּרוּ מִמֶּנִּי כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן כִּי שָׁמַע
יְיָ קוֹל בִּכְיִי: שָׁמַע יְיָ תְּחִנָּתִי יְיָ תְּפִלָּתִי
יִקָּח: יֵבֹשׁוּ וְיִבָּהֲלוּ מְאֹד כָּל אֹיְבָי יָשֻׁבוּ
יֵבֹשׁוּ רָגַע:

פסחומרים וכוח כתוס חומרים ס׳ תוכי יבהל וכו׳:

יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שׁוּב מֵחֲרוֹן
אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם עַל הָרָעָה לְעַמֶּךָ:

חַנֵּם כִּשְׁמֶיךָ יִרְאָה כִּי הָיֵינוּ לְעַג וְקֶלֶס
בַּגּוֹיִם • נֶחְשַׁבְנוּ כְּצֹאן לְמַטְבֵּחַ יוּבַל לְהַרְוֹג
וּלְאַבֵּד וּלְסִכֹּה וּלְהַרְפָּה: וּבְכָל זֹאת שִׁכְּחָנוּ
לֹא שָׁכַחְנוּ נָא אַל תִּשְׁכָּחֵנוּ: יְיָ
זָרִים אוֹמְרִים אֵין תּוֹחֶלֶת וְתִקְוָה • חוֹן
אוֹם לְשִׁמְךָ מְקַוָּה • סָרוּר שׁוֹעֲתֵנוּ קָרְבָה •
יָגֵעְנוּ וְלֹא הִנַּח לָנוּ • רַחֲמֶיךָ יִכְבְּשׁוּ אֶת
כַּעַסְךָ מֵעָלֵינוּ: אָנָּא שׁוּב מֵחֲרוֹנְךָ וְהִנָּחֵם
עַל הָרָעָה לְעַמֶּךָ: יְיָ

חוּסָה יְיָ עָלֵינוּ בְּרַחֲמֶיךָ • וְאַל תִּתְּנֵנוּ
בְּיַד אַכְזָרִים • לְמָה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה נָא
אֱלֹהֵיהֶם • לְמַעַנְךָ עֲשֵׂה עִמָּנוּ חֶסֶד וְאַל
תַּאֲחַר: אָנָּא שׁוּב מֵחֲרוֹנְךָ וְרַחֵם סְלָעֶיךָ
אֲשֶׁר בְּחַרְתָּ: יְיָ
קַלְּנוּ תִּשְׂמַע וְתָחוֹן וְאַל תִּסְתַּם אֵלֶיךָ בְּרֵד
אֲבִינוּ לְמַרְוֹת אֶת שִׁמְנוּ • זְכוֹר אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ
לַאֲבוֹתֵינוּ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם אַרְבֶּה אֶת זַרְעֲכֶם •
וַעֲתָה נִשְׁאַרְנוּ מְעַט מֵהַרְבָּה: וּבְכָל זֹאת
שִׁמְךָ לֹא שָׁכַחְנוּ נָא אַל תִּשְׁכָּחֵנוּ: יְיָ
עָזְרֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל דְּבַר כְּבוֹד שְׁמֶךָ
וְהַצִּילֵנוּ וְכַפֵּר עַל חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ:
יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם
עַל הָרָעָה לְעַמֶּךָ:

ביפיס אלין תומרים וכוח כתוס פסחוליון כתן:

שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל • שְׁמוֹר שְׁאֵרִית
יִשְׂרָאֵל • וְאַל יֹאבַד יִשְׂרָאֵל •
הָאֹמְרִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל:

שׁוֹמֵר גּוֹי אֶחָד • שְׁמוֹר שְׁאֵרִית
עַם אֶחָד •. וְאַל יֹאבַד גּוֹי אֶחָד •
הַמְיַחֲדִים שִׁמְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

שׁוֹמֵר גּוֹי קָדוֹשׁ • שְׁמוֹר שְׁאֵרִית
עַם קָדוֹשׁ • וְאַל יֹאבַד גּוֹי קָדוֹשׁ •
הַמְשַׁלְּשִׁים בְּשָׁלוֹשׁ קְדֻשּׁוֹת
לְקָדוֹשׁ:

מִתְרַצֶּה בְרַחֲמִים • וּמִתְפַּיֵּס בְּתַחֲנוּנִים •
הִתְרַצֵּה וְהִתְפַּיֵּס לְדוֹר עָנִי כִּי אֵין עוֹזֵר:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים
עֲשֵׂה עִמָּנוּ צְדָקָה וָחֶסֶד וְהוֹשִׁיעֵנוּ:
וְאַנְחְנוּ לֹא נֵדַע מַה נַּעֲשֶׂה כִּי עָלֶיךָ
עֵינֵינוּ: זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם
הֵמָּה: יְהִי חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ:
אַל תִּזְכֹּר לָנוּ עֲוֹנוֹת רִאשׁוֹנִים מַהֵר יְקַדְּמוּנוּ

רַחֲמֶיךָ כִּי רַבִּינוּ מְאֹד : חָנֵּנוּ יְיָ חָנֵּנוּ כִּי רַב שָׂבַעְנוּ בּוז : בְּרֹנָן רַחֵם תִּזְכּוֹר : כִּי הוּא יָדַע יִצְרֵנוּ זְכוֹר כִּי עָפָר אֲנָחְנוּ : עֶזְרֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל דְּבַר כְּבוֹד שְׁמֶךָ וְהַצִּילֵנוּ וְכַפֵּר עַל חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ : ח"ק

בשני וכחמישי אומרים זה ולריך לומר בשמיני

מנהג אשכנז

אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וֶאֱמֶת אֵל בְּאַפְּךָ תוֹכִיחֵנוּ : תִּשְׂמָה פְּנֶיךָ יְיָ עַל שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ מִכָּל רָע וְחָטֵאנוּ לְךָ אָדוֹן כֻּלָּם נָא כְּרוֹב רַחֲמֶיךָ אַל:

מנהג קלף קהלות

אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב רַחֲמִים אַל תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנּוּ חִיסָה יְיָ עַל שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְהַצִּילֵנוּ מִכָּל רָע וְחָטֵאנוּ לְךָ אָדוֹן כֻּלָּם נָא כְּרוֹב רַחֲמֶיךָ אַל:

בשבת בהעלתך ספר תורה אומרים זה :

וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה יְיָ וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ : כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר יְיָ מִירוּשָׁלָיִם : בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ :

בָּרוּךְ שְׁמֵה דְמָרֵא עָלְמָא : בְּרִיךְ כְּתָרָךְ וְאַתְרָךְ : יְהֵא רְעוּתָךְ עִם עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל לְעָלַם : וּפוּרְקָן יְמִינָךְ אַחֲוֵי לְעַמָּךְ בְּבֵית מַקְדְּשָׁךְ : וְאַמְטוּיֵי לָנָא מִטּוּב נְהוֹרָךְ : וּקְבָל צְלוֹתְנָא בְּרַחֲמִין : יְהֵי רַעֲוָא קָדָמָךְ דְּתִוֹרִיךְ לָן חַיִּין בְּטִיבוּתָא וְלֶהֱוֵי אֲנָא פְּקִידָא בְּגוֹ צַדִּיקַיָּא : לְמִרְחַם עָלַי וּלְמִנְטַר יָתִי וְיָת כָּל דִּי לִי וְדִי לְעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל אַנְתְּ הוּא זָן לְכֹלָּא וּמְפַרְנֵס לְכֹלָּא אַנְתְּ הוּא שַׁלִּיט עַל כֹּלָּא : אַנְתְּ הוּא דְּשַׁלִּיט עַל מַלְכְוָתָא : וּמַלְכוּתָא דִילָךְ הִיא : אֲנָא עַבְדָּא דְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא : דְּסַגְדְּנָא קֳמֵהּ וּמְשַׁבְּחָא דִּיקַר אוֹרַיְתֵהּ בְּכָל עִדָּן וְעִדָּן : לָא עַל אֱנָשׁ רְחֵיצְנָא וְלָא עַל בַּר אֱלָהִין שְׁרִיצְנָא : אֶלָּא

בְּאֱלָהָא דִשְׁמַיָּא : דְּהוּא אֱלָהָא קְשׁוֹט : וְאוֹרַיְתֵהּ קְשׁוֹט : וּנְבִיאוֹהִי קְשׁוֹט : וּמְסַגֵּא לְמֶעְבַּד טַבְוָן וְקִשְׁוֹט : בֵּהּ אֲנָא רְחִיץ : וּלְשִׁמֵהּ קַדִּישָׁא יַקִּירָא אֲנָא אֹמֵר תּוּשְׁבְּחָן : דִּי הַב רַוְוחָא לְנַפְשָׁן דְּמָרְיָא דְּעָלְמָא : דְּלָא יְהֵי מִתְרַגֵּז עָלָן : וְיַשְׁלִים מִשְׁאֲלִין דְּלִבָּאי וְלִבָּא דְכָל עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל לְטַב וּלְחַיִּין וּלְשָׁלֹם אָמֵן :

בשבת ויו"ט מתחילין כאן

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד : אֶחָד הוּא אֱלֹהֵינוּ גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ קָדוֹשׁ (בר"ח ויו"כ וְנוֹרָא) שְׁמוֹ :

בחול מתחילין כאן

גַּדְּלוּ לַיְיָ אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו :

קס: לך יי הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ : לך יי הממלכה והמתנשא לכל לראש : רוממו יי אלהינו והשתחוו להדם רגליו קדוש הוא : רוממו יי אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש יי אלהינו :

בשבת וביו"ט אומרים זה :

עַל הַכֹּל יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא : בְּעוֹלָמוֹת שֶׁבָּרָא הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא כְּרַצּוֹנוֹ וְכִרְצוֹן יְרֵאָיו וּכְרִצּוֹן כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל : צוּר הָעוֹלָמִים אָדוֹן כָּל הַבְּרִיּוֹת אֱלוֹהַּ כָּל הַנְּפָשׁוֹת : הַיּוֹשֵׁב בְּמָרְחֲבֵי מָרוֹם הַשּׁוֹכֵן בִּשְׁמֵי שְׁמֵי קֶדֶם : קָדְשָׁתוֹ עַל הַחַיּוֹת וּקְדֻשָּׁתוֹ עַל כִּסֵּא הַכָּבוֹד : וּבְכֵן יִתְקַדַּשׁ שִׁמְךָ בָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְעֵינֵי כָל חַי : וְנֹאמַר לְפָנָיו שִׁיר חָדָשׁ כַּכָּתוּב : שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ שְׁמוֹ סֹלּוּ לָרוֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְּזוּ לְפָנָיו : וְנִרְאֶה עַיִן בְּעַיִן בְּשׁוּבוֹ אֶל נְוֵהוּ כַּכָּתוּב : כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב יְיָ צִיּוֹן : וְנֵאֱמַר וְנִגְלָה כְּבוֹד יְיָ וְרָאוּ כָל בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִי יְיָ דִּבֵּר :

אַב הָרַחֲמִים הוּא יְרַחֵם עַם עֲמוּסִים וְיִזְכּוֹר בְּרִית אֵיתָנִים וְיַצִּיל נַפְשׁוֹתֵינוּ מִן הַשְּׁוֹאוֹת הָרָעוֹת וְיִגְעַר בְּיֵצֶר הָרָע מִן הַנְּשׁוּאִים וְיָחֹן אוֹתָנוּ לִפְלֵיטַת עוֹלָמִים : וִיכַלֵּא מְשָׁאֲלוֹתֵינוּ בְּמִדָּה טוֹבָה וִישׁוּעָה וְרַחֲמִים :

כשמניחין הס"ת אומרים זה

וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל פִּי יְיָ בְּיַד מֹשֶׁה :

עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאשר : דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום : ארך ימים בימינה בשמאולה עושר וכבוד : יי חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר :

כשמחזירין הס"ת לארון אומרים זה :

חֵן יְהַלְּלוּ אֶת שֵׁם יְיָ כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ :

ובקול אומרים הודו עַל אֶרֶץ וְשָׁמַיִם : וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרוֹבוֹ הַלְלוּיָהּ :

ותח"כ אומרים בחול וכה"ח וכבשם נמחה לדוד מזמור תפלה בעיר שלו יוסי . וכשבת בשחרית אומרים מזמור לדוד תפלה

בשבת בכנסת ס"ת לריכל אומרים זה :

וּבְנֻחֹה יֹאמַר שׁוּבָה יְיָ רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל : קוּמָה יְיָ לִמְנוּחָתֶךָ אַתָּה וַאֲרוֹן עֻזֶּךָ : כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ צֶדֶק וַחֲסִידֶיךָ יְרַנֵּנוּ : בַּעֲבוּר דָּוִד עַבְדֶּךָ אַל תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ : כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ : עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר : דְּרָכֶיהָ דַּרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם : הָשִׁיבֵנוּ יְיָ אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם : תהלים ומו'

ת"ח (מגלת בר"ח ומחנוכה וכפורים קטן ב' ימים וכפורים גדול ב' ימים ולא כמ"ש ולא כמחו"מ ולא כמ"ג ולא כפיוט"ב גם ת"ח כנים בהגל :

לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד : יַעֲנְךָ יְיָ בְּיוֹם צָרָה :

יִשַּׂגְּבְךָ שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב : יִשְׁלַח עֶזְרְךָ מִקֹּדֶשׁ וּמִצִּיּוֹן יִסְעָדֶךָ : יִזְכֹּר כָּל מִנְחֹתֶיךָ וְעֹלָתְךָ יְדַשְּׁנֶה סֶלָה : יִתֶּן לְךָ כִּלְבָבֶךָ וְכָל עֲצָתְךָ יְמַלֵּא : נְרַנְּנָה בִּישׁוּעָתֶךָ וּבְשֵׁם אֱלֹהֵינוּ נִדְגֹּל יְמַלֵּא יְיָ כָּל מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ : עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי הוֹשִׁיעַ יְיָ מְשִׁיחוֹ יַעֲנֵהוּ מִשְׁמֵי קָדְשׁוֹ בִּגְבוּרוֹת יֶשַׁע יְמִינוֹ : אֵלֶּה בָרֶכֶב וְאֵלֶּה בַסּוּסִים וַאֲנַחְנוּ בְשֵׁם יְיָ אֱלֹהֵינוּ נַזְכִּיר : הֵמָּה כָרְעוּ וְנָפָלוּ וַאֲנַחְנוּ קַמְנוּ וַנִּתְעוֹדָד : יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ :

וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל וּלְשָׁבֵי פֶשַׁע בְּיַעֲקֹב נְאֻם יְיָ : וַאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי אֹתָם אָמַר יְיָ רוּחִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ וּדְבָרַי אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּפִיךָ לֹא יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זַרְעֲךָ וּמִפִּי זֶרַע זַרְעֲךָ אָמַר יְיָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם : וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל : וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ : וּכְקִבְּלִין דֵּין מִן דֵּין וְאָמְרִין קַדִּישׁ בְּשְׁמֵי מְרוֹמָא עִלָּאָה בֵּית שְׁכִינְתֵּהּ קַדִּישׁ עַל אַרְעָא עוֹבַד גְּבוּרְתֵּהּ קַדִּישׁ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא : יְיָ צְבָאוֹת מַלְיָא כָל אַרְעָא זִיו יְקָרֵהּ : וַהֲשָׁאֲנִי רוּחַ וָאֶשְׁמַע אַחֲרַי קוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ : וּנְטָלַתְנִי רוּחָא וְשָׁמְעַת בַּתְרַי קָל זְיַע סַגִּיא דְּמִשַּׁבְּחִין וְאָמְרִין בְּרִיךְ יְקָרָא דְיְיָ מֵאַתְרֵהּ בֵּית שְׁכִינְתֵּהּ :

יי׳ יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד: יי׳ מַלְכוּתֵהּ
קָאֵם לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא: יי׳
אֱלֹהֵי אַבְרָהָם. יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל
אֲבוֹתֵינוּ שְׁמָרָה זֹאת לְעוֹלָם לְיֵצֶר
מַחְשְׁבוֹת לְבַב עַמֶּךָ וְהָכֵן לְבָבָם
אֵלֶיךָ: וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא
יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא
יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ: כִּי אַתָּה אָדֹנָי
טוֹב וְסַלָּח וְרַב חֶסֶד לְכָל קֹרְאֶיךָ:
צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ
אֱמֶת: תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד
לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ
מִימֵי קֶדֶם: בָּרוּךְ אֲדֹנָי יוֹם יוֹם
יַעֲמֹס לָנוּ הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ סֶלָה:
יי׳ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי
יַעֲקֹב סֶלָה: יי׳ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי
אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יי׳ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ
יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: בָּרוּךְ (הוּא)
אֱלֹהֵינוּ שֶׁבְּרָאָנוּ לִכְבוֹדוֹ וְהִבְדִּילָנוּ
מִן הַתּוֹעִים וְנָתַן לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת
וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכֵנוּ הוּא
יִפְתַּח לִבֵּנוּ בְּתוֹרָתוֹ וְיָשֵׂם בְּלִבֵּנוּ
אַהֲבָתוֹ וְיִרְאָתוֹ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ
וּלְעָבְדוֹ בְּלֵבָב שָׁלֵם לְמַעַן לֹא
נִיגַע לָרִיק וְלֹא נֵלֶד לַבֶּהָלָה:
יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יי׳ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי
אֲבוֹתֵינוּ שֶׁנִּשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ בָּעוֹלָם
הַזֶּה וְנִזְכֶּה וְנִחְיֶה וְנִרְאֶה וְנִירַשׁ
טוֹבָה וּבְרָכָה לְשֶׁנֵּי יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ
וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא: לְמַעַן יְזַמֶּרְךָ
כָּבוֹד וְלֹא יִדֹּם יי׳ אֱלֹהַי לְעוֹלָם
אוֹדֶךָּ: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח
בַּיי׳ וְהָיָה יי׳ מִבְטַחוֹ: בִּטְחוּ בַיי׳
עָדֵי עַד כִּי בְיָהּ יי׳ צוּר עוֹלָמִים:
וְיִבְטְחוּ בְךָ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ כִּי לֹא
עָזַבְתָּ דֹרְשֶׁיךָ יי׳: יי׳ חָפֵץ לְמַעַן
צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

חצי קדיש יתגדל ויתקדש שמיה רבא בעלמא די ברא כרעותה וימליך מלכותה בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן: קהל יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא:

חצי יתברך ויתשבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמיה דקודשא בריך הוא: לעלא (בעש"ק ולעלא) מן כל ברכתא ושירתא תשבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא ואמרו אמן:

קבל ברחמים וברצון את תפלתנו:

חצי תתקבל צלותהון וברעותהון דכל בית ישראל קדם אבוהון די בשמיא ואמרו אמן:

קהל יהי שם יי מבורך מעתה ועד עולם:

חצי יהא שלמא רבא מן שמיא וחיים עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן:

קהל עורי מעם יי עשה שמים וארץ:

חצי עשה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן:

עָלֵינוּ לְשַׁבֵּחַ לַאֲדוֹן הַכֹּל לָתֵת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית שֶׁלֹּא עָשָׂנוּ כְּגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת *) וְלֹא שָׂמָנוּ כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה שֶׁלֹּא שָׂם חֶלְקֵנוּ כָּהֶם וְגֹרָלֵנוּ כְּכָל הֲמוֹנָם:

*) נוסח אמן שרש:

וַאֲנַחְנוּ כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וּמוֹדִים
לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ
בָּרוּךְ הוּא: שֶׁהוּא נוֹטֶה שָׁמַיִם
וְיוֹסֵד אָרֶץ. וּמוֹשַׁב יְקָרוֹ בַּשָּׁמַיִם
מִמַּעַל וּשְׁכִינַת עֻזּוֹ בְּגָבְהֵי
מְרוֹמִים. הוּא אֱלֹהֵינוּ אֵין עוֹד:
אֱמֶת מַלְכֵּנוּ אֶפֶס זוּלָתוֹ כַּכָּתוּב
בְּתוֹרָתוֹ. וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ
אֶל לְבָבֶךָ כִּי יי׳ הוּא הָאֱלֹהִים
בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת
אֵין עוֹד:

עַל כֵּן נְקַוֶּה לְךָ יי׳ אֱלֹהֵינוּ לִרְאוֹת מְהֵרָה
בְּתִפְאֶרֶת עֻזֶּךָ לְהַעֲבִיר גִּלּוּלִים מִן הָאָרֶץ
וְהָאֱלִילִים כָּרוֹת יִכָּרֵתוּן לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת
שַׁדַּי וְכָל בְּנֵי בָשָׂר יִקְרְאוּ בִשְׁמֶךָ לְהַפְנוֹת
אֵלֶיךָ כָּל רִשְׁעֵי אָרֶץ. יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל
יוֹשְׁבֵי תֵבֵל כִּי לְךָ תִּכְרַע כָּל בֶּרֶךְ. תִּשָּׁבַע
כָּל לָשׁוֹן. לְפָנֶיךָ יי׳ אֱלֹהֵינוּ יִכְרְעוּ וְיִפּוֹלוּ.
וְלִכְבוֹד שִׁמְךָ יְקָר יִתֵּנוּ. וִיקַבְּלוּ כֻלָּם אֶת
עול מַלְכוּתֶךָ. וְתִמְלוֹךְ עֲלֵיהֶם מְהֵרָה לְעוֹלָם
וָעֶד: כִּי הַמַּלְכוּת שֶׁלְּךָ הִיא וּלְעוֹלְמֵי עַד
תִּמְלוֹךְ בְּכָבוֹד: כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ יי׳ יִמְלֹךְ
לְעֹלָם וָעֶד: וְנֶאֱמַר וְהָיָה יי׳ לְמֶלֶךְ עַל כָּל
הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יי׳ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

אל תירא מפחד פתאום ומשואת רשעים כי תבוא: עוצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל: ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבל אני עשיתי ואני אשא ואני אסבל ואמלט:
קדיש יתום

שיר של יום

ראשון בשבת היום יום ראשון בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

לְדָוִד מִזְמוֹר לַיי׳ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל
וְיֹשְׁבֵי בָהּ: כִּי הוּא עַל יַמִּים יְסָדָהּ וְעַל נְהָרוֹת
יְכוֹנְנָהָ: מִי יַעֲלֶה בְהַר יי׳ וּמִי יָקוּם בִּמְקוֹם
קָדְשׁוֹ: נְקִי כַפַּיִם וּבַר לֵבָב אֲשֶׁר לֹא נָשָׂא
לַשָּׁוְא נַפְשִׁי וְלֹא נִשְׁבַּע לְמִרְמָה: יִשָּׂא בְרָכָה
מֵאֵת יי׳ וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעוֹ: זֶה דּוֹר דֹּרְשָׁיו
מְבַקְּשֵׁי פָנֶיךָ יַעֲקֹב סֶלָה: שְׂאוּ שְׁעָרִים
רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ
הַכָּבוֹד: מִי זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יי׳ עִזּוּז וְגִבּוֹר
יי׳ גִּבּוֹר מִלְחָמָה: שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם
וּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי
הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יי׳ צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ
הַכָּבוֹד סֶלָה:

מזמור שיר ליום השבת היום יום שני בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

שִׁיר מִזְמוֹר לִבְנֵי קֹרַח: גָּדוֹל יי׳ וּמְהֻלָּל
מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר קָדְשׁוֹ: יְפֵה נוֹף
מְשׂוֹשׂ כָּל הָאָרֶץ הַר צִיּוֹן יַרְכְּתֵי צָפוֹן
קִרְיַת מֶלֶךְ רָב: אֱלֹהִים בְּאַרְמְנוֹתֶיהָ נוֹדַע
לְמִשְׂגָּב: כִּי הִנֵּה הַמְּלָכִים נוֹעֲדוּ עָבְרוּ
יַחְדָּו: הֵמָּה רָאוּ כֵּן תָּמָהוּ נִבְהָלוּ נְחְפָזוּ:
רְעָדָה אֲחָזָתַם שָׁם חִיל כַּיּוֹלֵדָה: בְּרוּחַ קָדִים
תְּשַׁבֵּר אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ: כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן
רָאִינוּ בְּעִיר יי׳ צְבָאוֹת בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהִים
יְכוֹנְנֶהָ עַד עוֹלָם סֶלָה: דִּמִּינוּ אֱלֹהִים חַסְדֶּךָ
בְּקֶרֶב הֵיכָלֶךָ: כְּשִׁמְךָ אֱלֹהִים כֵּן תְּהִלָּתְךָ עַל
קַצְוֵי אֶרֶץ צֶדֶק מָלְאָה יְמִינֶךָ: יִשְׂמַח הַר
צִיּוֹן תָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ:
סֹבּוּ צִיּוֹן וְהַקִּיפוּהָ סִפְרוּ מִגְדָּלֶיהָ: שִׁיתוּ
לִבְּכֶם לְחֵילָהּ פַּסְּגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ לְמַעַן תְּסַפְּרוּ
לְדוֹר אַחֲרוֹן: כִּי זֶה אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ עוֹלָם
וָעֶד הוּא יְנַהֲגֵנוּ עַל מוּת:

מזמור שיר ליום השבת היום יום שלישי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל בְּקֶרֶב
אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט: עַד מָתַי תִּשְׁפְּטוּ עָוֶל וּפְנֵי
רְשָׁעִים תִּשְׂאוּ סֶלָה: שִׁפְטוּ דַל וְיָתוֹם עָנִי
וָרָשׁ הַצְדִּיקוּ: פַּלְּטוּ דַל וְאֶבְיוֹן מִיַּד רְשָׁעִים

חַצֵּילוּ: לֹא יָדַעוּ וְלֹא יָבִינוּ בַּחֹשֶׁךְ יִתְהַלָּכוּ יִמּוֹטוּ כָּל מוֹסְדֵי אָרֶץ: אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם וּבְנֵי עֶלְיוֹן כֻּלְּכֶם: אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן וּכְאַחַד הַשָּׂרִים תִּפֹּלוּ: קוּמָה אֱלֹהִים שָׁפְטָה הָאָרֶץ כִּי אַתָּה תִנְחַל בְּכָל הַגּוֹיִם:

רביעי נשמה היום יום רביעי בשבת שבו היו. הלוים אומרים בבית המקדש:

אֵל נְקָמוֹת יי אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: הִנָּשֵׂא שֹׁפֵט הָאָרֶץ הָשֵׁב גְּמוּל עַל גֵּאִים: עַד מָתַי רְשָׁעִים יי עַד מָתַי רְשָׁעִים יַעֲלוֹז: יַבִּיעוּ יְדַבְּרוּ עָתָק יִתְאַמְּרוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן: עַמְּךָ יי יְדַכְּאוּ וְנַחֲלָתְךָ יְעַנּוּ: אַלְמָנָה וְגֵר יַהֲרֹגוּ וִיתוֹמִים יְרַצְּחוּ: וַיֹּאמְרוּ לֹא יִרְאֶה יָהּ וְלֹא יָבִין אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: בִּינוּ בֹעֲרִים בָּעָם וּכְסִילִים מָתַי תַּשְׂכִּילוּ: הֲנֹטַע אֹזֶן הֲלֹא יִשְׁמָע אִם יֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט: הֲיֹסֵר גּוֹיִם הֲלֹא יוֹכִיחַ הַמְלַמֵּד אָדָם דָּעַת: יי יֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹת אָדָם כִּי הֵמָּה הָבֶל: אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ יָהּ וּמִתּוֹרָתְךָ תְּלַמְּדֶנּוּ: לְהַשְׁקִיט לוֹ מִימֵי רָע עַד יִכָּרֶה לָרָשָׁע שָׁחַת: כִּי לֹא יִטֹּשׁ יי עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ לֹא יַעֲזֹב: כִּי עַד צֶדֶק יָשׁוּב מִשְׁפָּט וְאַחֲרָיו כָּל יִשְׁרֵי לֵב: מִי יָקוּם לִי עִם מְרֵעִים מִי יִתְיַצַּב לִי עִם פֹּעֲלֵי אָוֶן: לוּלֵי יי עֶזְרָתָה לִּי כִּמְעַט שָׁכְנָה דוּמָה נַפְשִׁי: אִם אָמַרְתִּי מָמָּה רַגְלִי חַסְדְּךָ יי יִסְעָדֵנִי: בְּרֹב שַׂרְעַפַּי בְּקִרְבִּי תַּנְחוּמֶיךָ יְשַׁעֲשֻׁעוּ נַפְשִׁי: הֲיִחְבָּרְךָ כִּסֵּא הַוּוֹת יֹצֵר עָמָל עָלַי חֹק: יָגוּדוּ עַל נֶפֶשׁ צַדִּיק וְדָם נָקִי יַרְשִׁיעוּ: וַיְהִי יי לִי לְמִשְׂגָּב וֵאלֹהַי לְצוּר מַחְסִי: וַיָּשֶׁב עֲלֵיהֶם אֶת אונָם וּבְרָעָתָם יַצְמִיתֵם יַצְמִיתֵם יי אֱלֹהֵינוּ: לְכוּ נְרַנְּנָה לַיי נָרִיעָה לְצוּר יִשְׁעֵנוּ: נְקַדְּמָה פָנָיו בְּתוֹדָה בְּזִמְרוֹת נָרִיעַ לוֹ: כִּי אֵל גָּדוֹל יי וּמֶלֶךְ גָּדוֹל עַל כָּל אֱלֹהִים:

חמישי נשמה היום יום חמישי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

לַמְנַצֵּחַ עַל הַגִּתִּית לְאָסָף: הַרְנִּינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: שְׂאוּ זִמְרָה וּתְנוּ תֹף כִּנּוֹר נָעִים עִם נֵבֶל: תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שופָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ: כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפַּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ בְּצֵאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם שָׂפָת לֹא יָדַעְתִּי אֶשְׁמָע: הֲסִירוֹתִי מִסֵּבֶל שִׁכְמוֹ כַּפָּיו מִדּוּד תַּעֲבֹרְנָה: בַּצָּרָה קָרָאתָ וָאֲחַלְּצֶךָּ אֶעֱנְךָ בְּסֵתֶר רַעַם אֶבְחָנְךָ עַל מֵי מְרִיבָה סֶלָה: שְׁמַע עַמִּי וְאָעִידָה בָּךְ יִשְׂרָאֵל אִם תִּשְׁמַע לִי: לֹא יִהְיֶה בְךָ אֵל זָר וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל נֵכָר: אֲנֹכִי יי אֱלֹהֶיךָ הַמַּעֲלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הַרְחֶב פִּיךָ וַאֲמַלְּאֵהוּ: וְלֹא שָׁמַע עַמִּי לְקוֹלִי וְיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה לִי: וָאֲשַׁלְּחֵהוּ בִּשְׁרִירוּת לִבָּם יֵלְכוּ בְּמוֹעֲצוֹתֵיהֶם: לוּ עַמִּי שֹׁמֵעַ לִי יִשְׂרָאֵל בְּדְרָכַי יְהַלֵּכוּ: כִּמְעַט אויְבֵיהֶם אַכְנִיעַ וְעַל צָרֵיהֶם אָשִׁיב יָדִי: מְשַׂנְאֵי יי יְכַחֲשוּ לוֹ וְיִהִי עִתָּם לְעוֹלָם: וַיַּאֲכִילֵהוּ מֵחֵלֶב חִטָּה וּמִצּוּר דְּבַשׁ אַשְׂבִּיעֶךָ:

נשמה היום יום ששי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

יי מלך גאות לבש וכו' תפלה לפניו:

נשמה היום יום שבת קודש שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

מזמור שיר ליום השבת וכו' תפלה לפניו:

מן ר"ח אלול עד ר"ה אמירת פרק ע"ח בכל יום תוסיפו זה מזמור

בכל יום תוסיפו זה מזמור

לְדָוִד יי אוֹרִי וְיִשְׁעִי מִמִּי אִירָא יי מָעוֹז חַיַּי מִמִּי אֶפְחָד: בְּקָרֹב עָלַי מְרֵעִים לֶאֱכֹל אֶת בְּשָׂרִי צָרַי וְאֹיְבַי לִי הֵמָּה כָשְׁלוּ וְנָפָלוּ: אִם תַּחֲנֶה עָלַי מַחֲנֶה לֹא יִירָא לִבִּי אִם תָּקוּם עָלַי מִלְחָמָה בּוֹאת אֲנִי בוֹטֵחַ: אַחַת שָׁאַלְתִּי מֵאֵת יי אוֹתָהּ אֲבַקֵּשׁ שִׁבְתִּי בְּבֵית יי כָּל יְמֵי חַיַּי לַחֲזוֹת בְּנֹעַם יי וּלְבַקֵּר בְּהֵיכָלוֹ: כִּי יִצְפְּנֵנִי בְּסֻכּוֹ בְּיוֹם רָעָה יַסְתִּירֵנִי בְּסֵתֶר אָהֳלוֹ בְּצוּר יְרוֹמְמֵנִי: וְעַתָּה יָרוּם רֹאשִׁי עַל אֹיְבַי סְבִיבוֹתַי וְאֶזְבְּחָה בְאָהֳלוֹ זִבְחֵי תְרוּעָה אָשִׁירָה וַאֲזַמְּרָה לַיי: שְׁמַע יי קוֹלִי אֶקְרָא

חָנֵּנִי וַעֲנֵנִי: לְךָ אָמַר לִבִּי בַּקְּשוּ פָנַי אֶת פָּנֶיךָ יי אֲבַקֵּשׁ: אַל תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי אַל תַּט בְּאַף עַבְדֶּךָ עֶזְרָתִי הָיִיתָ אַל תִּטְּשֵׁנִי וְאַל תַּעַזְבֵנִי אֱלֹהֵי יִשְׁעִי: כִּי אָבִי וְאִמִּי עָזָבוּנִי וַיי יַאַסְפֵנִי: הוֹרֵנִי יי דַּרְכֶּךָ וּנְחֵנִי בְּאֹרַח מִישׁוֹר לְמַעַן שׁוֹרְרָי: אַל תִּתְּנֵנִי בְּנֶפֶשׁ צָרָי כִּי קָמוּ בִי עֵדֵי שֶׁקֶר וִיפֵחַ חָמָס: לוּלֵא הֶאֱמַנְתִּי לִרְאוֹת בְּטוּב יי בְּאֶרֶץ חַיִּים: קַוֵּה אֶל יי חֲזַק וְיַאֲמֵץ לְבָבֶךָ וְקַוֵּה אֶל יי:

ששה זכירות

א) לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יום צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ:

ב) רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וּלְבְנֵי בְנֶיךָ: יום אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי יי אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב:

ג) זְכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם: אֲשֶׁר קָרְךָ בַּדֶּרֶךְ וַיְזַנֵּב בְּךָ כָּל הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה עָיֵף וְיָגֵעַ וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים: וְהָיָה בְּהָנִיחַ יי אֱלֹהֶיךָ לְךָ מִכָּל אֹיְבֶיךָ מִסָּבִיב בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יי אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם לֹא תִּשְׁכָּח: יָסֹד שְׁמוֹ וְזִכְרוֹ וְנִסְפָּח מֵעִם זִכְרוֹ מִלְּהַכְעִיסוֹ:

ד) זְכֹר אֶל תִּשְׁכַּח אֵת אֲשֶׁר הִקְצַפְתָּ אֶת יי אֱלֹהֶיךָ בַּמִּדְבָּר: יי אֱלֹהֶיךָ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרַיִם:

ה) זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה יי אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם:

ו) זָכוֹר אֶת יום הַשַּׁבָּת לְקַדְּשוֹ:

שלשה עשר עקרים

א) אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ הוּא בּוֹרֵא וּמַנְהִיג לְכָל הַנְּבְרָאִים וְהוּא לְבַדּוֹ עָשָׂה אֶת הָאָרֶץ בְּכֹחִי וּבְגָדְלוּתוֹ וְהוּא לְבַדּוֹ עָשָׂה וְעוֹשֶׂה וְיַעֲשֶׂה לְכָל הַמַּעֲשִׂים:

ב) אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ רִאשׁוֹן וְאֵין רִאשׁוֹן לְפָנָיו וְאֵין יְחִידוּת כְּמוֹהוּ בְּשׁוּם פָּנִים וְהוּא לְבַדּוֹ אֱלֹהֵינוּ הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה:

ג) אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ אֵינוֹ גּוּף וְאֵינוֹ מִתְגַּשֵּׁם וְאֵינוֹ מִשְׁתַּנֶּה בְּשׁוּם כֹּל: מַשְׁגִּיחַ הַגּוּף וְאֵין לוֹ גּוּף:

ד) אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ הוּא רִאשׁוֹן וְהוּא אַחֲרוֹן:

ה) אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ לוֹ לְבַדּוֹ רָאוּי לְהִתְפַּלֵּל וְאֵין לְזוּלָתוֹ רָאוּי לְהִתְפַּלֵּל:

ו) אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁכָּל דִּבְרֵי נְבִיאִים אֱמֶת:

ז) אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁנְּבוּאַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם הָיְתָה אֲמִתִּית וְשֶׁהוּא הָיָה אָב לַנְّבִיאִים לַקּוֹדְמִים לְפָנָיו וְלַאֲחֲרָיו:

ח) אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁכָּל הַתּוֹרָה הַמְצוּיָה עַתָּה בְּיָדֵינוּ הִיא הַנִּתְּנָה לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם:

ט) אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁזֹּאת הַתּוֹרָה לֹא תִהְיֶה מְחֻלֶּפֶת וְלֹא תִהְיֶה תּוֹרָה אֲחֵרֶת מֵאֵת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ:

י) אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ יוֹדֵעַ כָּל מַעֲשֵׂה בְנֵי אָדָם וְכָל מַחְשְׁבוֹתָם שֶׁנֶּאֱמַר הַיּוֹצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם:

יא) אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ גּוֹמֵל טוֹב לְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו וּמַעֲנִישׁ לְעוֹבְרֵי מִצְוֹתָיו:

יב) אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה בְּבִיאַת הַמָּשִׁיחַ וְאַף עַל פִּי שֶׁיִּתְמַהְמֵהַּ עִם כָּל זֶה אֲחַכֶּה לוֹ בְּכָל יום שֶׁיָּבוֹא:

יג) אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁיִּהְיֶה

תְּרֵית הַמַּיִם בְּיַת שִׁתְעֵלָה רְצוֹן מִיַּת
הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ וְיִתְעַלֶּה וְקָרוֹ לְעָד
וּלְנֶצַח נְצָחִים:

לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי ה׳ קִוִּיתִי ה׳
לִישׁוּעָתְךָ • ה׳ לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי:
לִפְרִיקְנָךְ סַבְרִית ה׳ סַבְרִית ה׳
לִפְרִיקְנָךְ • ה׳ לִפְרִיקְנָךְ סַבְרִית:

נטיקר ובשבת אין אומרים ויאמר זה:

וַיֹּאמֶר אֵלָיו עֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם
אֲבוֹתֵינוּ אֲשֶׁר הָיָה אֶל יַעֲקֹב וְאֶל יִשְׂחָק וְאֶל אַבְרָהָם
לְבָנֵי אֲדוֹנֵי הַכֹּל בְּכָל דְּרָכָיו וְלִשְׁמוֹר מִצְוֹתָיו
וְחֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו אֲשֶׁר צִוָּה אֶת אֲבוֹתֵינוּ •
וַיְהִי דְּבָרֵי אֵלֶּה אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתִּי לִפְנֵי יְיָ
קְרוֹבִים אֶל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יוֹמָם וָלַיְלָה לַעֲשׂוֹת
מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר יוֹם
בְּיוֹמוֹ לְמַעַן דַּעַת כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי יְיָ הוּא
הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד •

יְיָ נְחָנִי בְּצִדְקָתֶךָ לְמַעַן שׁוֹרְרָי הַיְשַׁר
לְפָנַי דַּרְכֶּךָ • וַאֲנִי בְּחַסְדְּךָ בָטַחְתִּי יָגֵל לִבִּי בִּישׁוּעָתֶךָ
אָשִׁירָה לַיְיָ כִּי גָמַל עָלָי • אֲזַמְּרָה שֵׁם יְיָ עֶלְיוֹן •
אוֹדֶה יְיָ בְּכָל לִבָּי • אֲסַפְּרָה כָּל נִפְלְאוֹתֶיךָ •
אֶשְׂמְחָה וְאֶעֶלְזָה בָּךְ • אֲזַמְּרָה שִׁמְךָ עֶלְיוֹן •
בְּשׁוּב אֹיְבַי אָחוֹר • יִכָּשְׁלוּ וְיֹאבְדוּ מִפָּנֶיךָ •
כִּי עָשִׂיתָ מִשְׁפָּטִי וְדִינִי • יָשַׁבְתָּ לְכִסֵּא שׁוֹפֵט צֶדֶק •
גָּעַרְתָּ גוֹיִם אִבַּדְתָּ רָשָׁע • שְׁמָם מָחִיתָ לְעוֹלָם וָעֶד •
הָאוֹיֵב תַּמּוּ חֳרָבוֹת לָנֶצַח • וְעָרִים נָתַשְׁתָּ אָבַד זִכְרָם הַמָּה •
וַיְיָ לְעוֹלָם יֵשֵׁב • הֵכִין לַמִּשְׁפָּט כִּסְאוֹ • וְהוּא יִשְׁפֹּט תֵּבֵל בְּצֶדֶק •
יָדִין לְאֻמִּים בְּמִישָׁרִים • וַיְיָ יִהְיֶה מִשְׂגָּב לַדָּךְ • מִשְׂגָּב לְעִתּוֹת בַּצָּרָה •
וְיִבְטְחוּ בְךָ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ • כִּי לֹא עָזַבְתָּ דֹרְשֶׁיךָ יְיָ •
זַמְּרוּ לַיְיָ יֹשֵׁב צִיּוֹן • הַגִּידוּ בָעַמִּים עֲלִילֹתָיו •
כִּי דֹרֵשׁ דָּמִים אוֹתָם זָכָר • לֹא שָׁכַח צַעֲקַת עֲנוּיִים •
חָנֵּנִי יְיָ רְאֵה עָנְיִי מִשֹּׂנְאָי • מְרוֹמְמִי מִשַּׁעֲרֵי מָוֶת •
לְמַעַן אֲסַפְּרָה כָּל תְּהִלָּתֶיךָ • בְּשַׁעֲרוֹת בַּת צִיּוֹן אָגִילָה בִּישׁוּעָתֶךָ •
יִתְגּוֹלְלוּ גוֹיִם בְּשַׁחַת עָשׂוּ • בְּרֶשֶׁת זוּ טָמָנוּ נִלְכְּדָה רַגְלָם •
נוֹדַע יְיָ מִשְׁפָּט עָשָׂה • בְּפֹעַל כַּפָּיו נוֹקֵשׁ רָשָׁע •
הָרְשָׁעִים לִשְׁאוֹלָה יָשׁוּבוּ • כָּל גּוֹיִם שְׁכֵחֵי אֱלֹהִים •
כִּי לֹא לָנֶצַח יִשָּׁכַח אֶבְיוֹן • תִּקְוַת עֲנָוִים תֹּאבֵד עוֹלָם •
קוּמָה יְיָ אַל יָעֹז אֱנוֹשׁ • יִשָּׁפְטוּ גוֹיִם עַל פָּנֶיךָ •
שִׁיתָה יְיָ מוֹרָה לָהֶם • יֵדְעוּ גוֹיִם כִּי אֲנוֹשׁ הֵמָּה •
לָמָה יְיָ תַּעֲמֹד בְּרָחוֹק • תַּעְלִים לְעִתּוֹת בַּצָּרָה •
בְּגַאֲוַת רָשָׁע יִדְלַק עָנִי • יִתָּפְשׂוּ בְּמִזְמוֹת זוּ חָשָׁבוּ •
כִּי הִתְהַלֵּל רָשָׁע עַל תַּאֲוַת נַפְשׁוֹ • וּבֹצֵעַ בֵּרַךְ נִאֵץ יְיָ •
רָשָׁע כְּגֹבַהּ אַפּוֹ בַּל יִדְרֹשׁ • אֵין אֱלֹהִים כָּל מְזִמֹּתָיו •
יָחִיל דְּרָכָיו בְּכָל עֵת • מָרוֹם מִשְׁפָּטֶיךָ מִנֶּגְדּוֹ • כָּל צוֹרְרָיו יָפִיחַ בָּהֶם •
אָמַר בְּלִבּוֹ בַּל אֶמּוֹט • לְדוֹר וָדוֹר אֲשֶׁר לֹא בָרָע •
אָלָה פִיהוּ מָלֵא • וּמִרְמָה וָתֹךְ תַּחַת לְשׁוֹנוֹ עָמָל וָאָוֶן •
יֵשֶׁב בְּמַאֲרַב חֲצֵרִים • בַּמִּסְתָּרִים יַהֲרֹג נָקִי • עֵינָיו לְחֵלְדָּל יִצְפֹּנוּ •
יֶאֱרֹב בַּסֵּתֶר כְּאַרְיֵה בְּסֻכּוֹ • יֶאֱרֹב לַחֲטֹף עָנִי • לַחֲטֹף עָנִי בְּמָשְׁכוֹ •
יָדֵךְ יָדֵעוּ חֲלָלָיו • וְנָפַל בַּעֲצוּמוֹתָיו •
אָמַר בְּלִבּוֹ שָׁכַח אֵל • הִסְתִּיר פָּנָיו בַּל רָאָה לָנֶצַח •
קוּמָה יְיָ אֵל נָשָׂא יָדֶךָ • אַל תִּשְׁכַּח עֲנָוִים •
עַל מָה נִאֵץ רָשָׁע אֱלֹהִים • אָמַר בְּלִבּוֹ לֹא תִדְרֹשׁ •
אַתָּה רָאִיתָ כִּי אַתָּה עָמָל וָכָעַס • לְתֵת בְּיָדֶךָ עָזַב חֵלְקוֹ •
אַתָּה הָיִיתָ עֹזֵר יָתוֹם • שְׁבֹר זְרוֹעַ רָשָׁע וָרָע •
תִּבְקַשׁ רִשְׁעוֹ בַּל תִּמְצָא • יְיָ מֶלֶךְ עוֹלָם וָעֶד •
אֹבְדוּ גוֹיִם מֵאַרְצוֹ • תַּאֲוַת עֲנָוִים שָׁמַעְתָּ יְיָ •
תָּכִין לִבָּם תַּקְשִׁיב אָזְנֶךָ • לִשְׁפֹּט יָתוֹם וָדָךְ •
לְבִלְתִּי יוֹסִיף עוֹד לַעֲרֹץ אֱנוֹשׁ מִן הָאָרֶץ •

אַדְּרַבָּא אֲנָא אֲמַר לְהוֹן לְמִנְדַּע דְּאִינּוּן בְּנֵי נָשָׁא הֵמָּה •
אֲנָא אֲמַר לְהוֹן לְמִנְדַּע דְּאִינּוּן בְּנֵי נָשָׁא הֵמָּה •
אֲנָא אֲמַר לְהוֹן לְמִנְדַּע דְּאִינּוּן בְּנֵי נָשָׁא הֵמָּה •

עוֹלָם • עוֹרֵי מַיִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ •
יְיָ יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד •

ויאמר למנצח בנגינות (תהלים ס״ז) ומזמור לדוד ה׳ רועי (כ״ג):

כשחל ע״ש מקיים״ל יש: מעט ויאמר:

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לְשִׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים
אֶת פָּנֶיךָ •

ואח״כ יאמור ויאמר:

כִּי כָל הָעַמִּים יֵלְכוּ אִישׁ בְּשֵׁם אֱלֹהָיו •
וַאֲנִי אֵלֶךְ בְּשֵׁם יְיָ אֱלֹהֵינוּ חַיִּים וְעֶד
עוֹלָם • עוֹרֵי מַיִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ • יְיָ
יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד •

ואח״כ יאמר זה כשאין לפניו תחנון ויתחנה אל אהרן
פרוש ויאמר:

יְיָ נְחָנִי בְּצִדְקָתֶךָ לְמַעַן שׁוֹרְרָי הַיְשַׁר
לְפָנַי דַּרְכֶּךָ •

ואח״כ כשאולי ויאמר ג׳ פסוקים אלו:

גַּד גְּדוּד יְגוּדֶנּוּ וְהוּא יָגֻד עָקֵב • וַיְחִי
דָוִד לְכָל דְּרָכָיו מַשְׂכִּיל וַיְיָ עִמּוֹ • וְנַחַ מָצָא
חֵן בְּעֵינֵי יְיָ •

אם נדפיסו ליום כתוב יום לפסוק נמצא וכמתן
יאמר זה:

עוֹרֵי מַיִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ •
הַשְׁלֵךְ עַל יְיָ יְהַכְּךָ וְהוּא יְכַלְכֵּלְךָ • שַׁמּוֹר
תָּם וּרְאֵה יָשָׁר כִּי אַחֲרִית לְאִישׁ שָׁלוֹם •
בְּטַח בְּיוֹ וְעֲשֵׂה טוֹב שְׁכֹן אֶרֶץ וּרְעֵה
אֱמוּנָה • הִנֵּה אֵל יְשׁוּעָתִי אֶבְטַח וְלֹא
אֶפְחָד כִּי עוּז וְזִמְרַת יָהּ יְיָ וַיְהִי לִי
לִישׁוּעָה • אֲנִי רוֹצֶה לְזוֹךְ הַיָּם לַעֲשׂוֹת
מִצְוַת הַשֵּׁם • בְּרוּכִים הַשֵּׁם שֶׁהוּא עָשָׂה
לִי נִסִּים וְלִשְׁלוֹם עָשָׂה אֶת אוֹיְבַי • רבש״ע
בְּדִבְרֵי קָדְשֶׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר הַבּוֹטֵחַ בְּיוֹ
חֶסֶד יְסוֹבְבֶנּוּ • וְאַתָּה מְרוּבֶה אֶת
כֻּלָּם יְיָ אֱלֹהַי אַמְּרוּ עִמִּי בְּרָכָה הַצְלָחָה
בְּכָל מַעֲשֵׂי יָדַי • כִּי בְּטַחְתִּי בָךְ שֶׁעַל יָדֵי
מֹשֶׁה וּמִתָּן וְעֹסְקִים שֶׁלִּי תַּשְׁלִיחַ לִי בְּרָכָה
כְּדֵי שֶׁאוֹכַל לְפַרְנֵס אֶת עַצְמִי וְכָנִי וּבְנוֹתַי
בְּנַחַת וְלֹא בְּצַעַר בְּהֵיתֵר וְלֹא בְּאִסּוּר •
לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם • וִיקַיֵּם בִּי מִקְרָא שֶׁכָּתוּב
הַשְׁלֵךְ עַל יְיָ יְהַכְּךָ וְהוּא יְכַלְכֵּלְךָ אָמֵן •

אחר תפלת כל דרך אומר פעם אחת בכל יום שבועה:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ
לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם
וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַגִּיעֵנוּ לְמַחוֹז
חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם
וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל אוֹיֵב וְאוֹרֵב
וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל
מִינֵי פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת
וּבָאוֹת לָעוֹלָם וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל
מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ וְתִתְּנֵנוּ לְחֵן וּלְחֶסֶד
וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל
רוֹאֵינוּ וְתִשְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנֵינוּ • כִּי
אֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה וְתַחֲנוּן אָתָּה •
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה •

כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל
דְּרָכֶיךָ • וַיַּעֲלֻךָ הֵלֹךְ לְדַרְכוֹ וַיִּפְגְּעוּ בוֹ מַלְאֲכֵי
אֱלֹהִים • וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כַּאֲשֶׁר רָאָם מַחֲנֵה
אֱלֹהִים זֶה וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנָיִם •
יְיָ עוֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן • יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם •

ג״פ שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם • עֲלֵיכֶם שָׁלוֹם •

שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין
יבא עזרי • עזרי מעם יי עשה שמים וארץ •
אל יתן למוט רגלך אל ינום שומרך • הנה
לא ינום ולא ישן שומר ישראל • יי שמרך
יי צלך על יד ימינך • יומם השמש לא
יכנה וירח בלילה • יי ישמרך מכל רע
ישמר את נפשך • יי ישמר צאתך ובואך
מעתה ועד עולם •

ותומרים ג״פ לישועתך • ג״פ ויהי נעם
ג״פ ובריך • ג״פ המלאך הגואל ס׳ ט״ס

תפלה לעוברי ימים הרות

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי
אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר
וְהַנּוֹרָא הַמְכַתֵּר בְּכֶתֶר הָאֱמוּנָה • שֶׁתַּעֲשֶׂה
לְמַעַן זְרֻעָה שֶׁל עֶשֶׂרֶת כִּדוֹתֶיךָ שֶׁל
דָּתִים • וְלְמַעַן קְדֻשַּׁת שְׁעָרֵי הָרַחֲמִים •
וְלְמַעַן זְכוּת שְׁנֵי חֲבוֹרוֹן אֲבוֹתֶיךָ • וַיַּעֲקֹב
אָבִיךָ וְתָמִימֶיךָ • וְלְמַעַן בְּרִיתְךָ שֶׁל
יִצְחָק יְחִידֶךָ שֶׁנֶּעְקַד עַל גַּב הַמִּזְבֵּחַ וְהָיָה
עוֹלָה תְּמִימָה קָדוֹשָׁה וּטְהוֹרָה • וְלְמַעַן וִיתוּם
וְקִדּוּשָׁם וְנִבּוּאָתָם שֶׁל שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא וְשֶׁל
אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא וְשֶׁל אֱלִישָׁע הַנָּבִיא נְבִיאֶיךָ
נְאֱמָנִים אֱמֶת • וְלְמַעַן זְכוּת כָּל הַצַּדִּיקִים
וְהַחֲסִידִים שֶׁהָיוּ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר מְגֻנִּים עַל יִשְׂרָאֵל •
הָעֲמֵד הַיָּם הַהֲרִים מִזְּעָפוֹ וְיִחְשֹׁךְ בַּלָּיוֹ •
וְתַעֲשֶׂה רְצוֹן לְבָנֶיךָ וְתוֹלִיכֵנוּ מְהֵרָה אֶל מְחוֹז
חֶפְצֵנוּ לְטוֹבָה • כַּאֲשֶׁר בִּידֶךָ לַעֲשׂוֹת •
וְתִשְׁמַע תְּפִלָּתֵנוּ וְתַאֲנֻתֵנוּ וְתִתְּנֵנוּ וְעָנֵנוּ
בְּשָׁעָה הַזֹּאת שֶׁאָנוּ מִתְפַּלְּלִים וּמִתְחַנְּנִים
לְפָנֶיךָ • וְתוֹלִיכֵנוּ בְּנַחַת רוּחַ טוֹב כְּפִי הַצֹּרֶךְ •
וְתַשְׁרִיצֵנוּ מֵהֵמוֹן נְלִים וּמִשְׁאוֹן מִשְׁבְּרֵי יָם
מִדַּת סְלָה וּמִבְּצָר • וּמִמַּצָּר וּמִבְּלִבּוּל עִתִּים
וּמֵהֲלוּף זְמַנִּים וּמֵהַבְרָיוֹת הָרָעוֹת הַנִּבְרָאוֹת
בַּיָּם וּבִיבָּשָׁה וּמִכָּל צָרָה וּמִכָּל הֶפְסֵד • וְאַל
יִעַכְּבֵנוּ לֹא מַשְׁטִין וְלֹא מַצַּר וְלֹא מַזִּיק וְלֹא
מְבַלְבֵּל וְלֹא מַפְחִיד וְלֹא מְאַיֵּם • וְתוֹצִיא רוּחַ
טוֹב בְּאוֹצְרוֹתֶיךָ לְהַנְהִיג הַפְּפִינָה • וְחַזֵּק כָּל
תּוֹקְשֵׁי מְשׁוֹט וּמַנְהִיגֶיהָ וּמַלָּחֶיהָ וְחוֹבְלֶיהָ
וְאַמְּנֵיהָ שֶׁיְּנַהֲגוּ אוֹתָהּ כָּרָאוּי בְּלֹא עֲצָלוּת
וּבְלֹא חִשּׁוּל וּבְלֹא תַּשּׁוּת כֹּחַ • וְהַגִּיעֵנוּ אֶל
מְחוֹז חֶפְצֵנוּ בְּלֹא שׁוּם הֶזֵּק וּבְלֹא שׁוּם צַעַר
וּבְלֹא שׁוּם הֶפְסֵד • כִּי אַתָּה מוֹשֵׁל בְּנֹאוֹת
יָם בְּשׁוּא גַּלָּיו אַתָּה תַּשְׁבִּיחֵם • הָקֵם סְעָרָה
לְדֵמָמָה וַיֶּחֱשׁוּ גַּלָּיו • שָׁמְרָה נַפְשִׁי וְהַשִּׁילֵנִי
אֶל אֲנוֹשׁ כִּי חָסִיתִי בָךְ • וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ
מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ •

לְכוּ נְרַנְּנָה לַיְיָ נָרִיעָה לְצוּר
יִשְׁעֵנוּ: נְקַדְּמָה פָנָיו בְּתוֹדָה
בִּזְמִרֹת נָרִיעַ לוֹ: כִּי אֵל גָּדוֹל יְיָ
וּמֶלֶךְ גָּדוֹל עַל כָּל אֱלֹהִים: אֲשֶׁר
בְּיָדוֹ מֶחְקְרֵי אָרֶץ וְתוֹעֲפוֹת הָרִים
לוֹ: וַאֲשֶׁר לוֹ הַיָּם וְהוּא עָשָׂהוּ
וְיַבֶּשֶׁת יָדָיו יָצָרוּ: בֹּאוּ נִשְׁתַּחֲוֶה
וְנִכְרָעָה נִבְרְכָה לִפְנֵי יְיָ עֹשֵׂנוּ:
כִּי הוּא אֱלֹהֵינוּ וַאֲנַחְנוּ עַם
מַרְעִיתוֹ וְצֹאן יָדוֹ הַיּוֹם אִם בְּקֹלוֹ
תִּשְׁמָעוּ: אַל תַּקְשׁוּ לְבַבְכֶם
כִּמְרִיבָה כְּיוֹם מַסָּה בַּמִּדְבָּר: אֲשֶׁר
נִסּוּנִי אֲבוֹתֵיכֶם בְּחָנוּנִי גַּם רָאוּ
פָעֳלִי: אַרְבָּעִים שָׁנָה אָקוּט בְּדוֹר
וָאֹמַר עַם תֹּעֵי לֵבָב הֵם וְהֵם לֹא
יָדְעוּ דְרָכָי: אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי בְאַפִּי
אִם יְבֹאוּן אֶל מְנוּחָתִי:

שִׁירוּ לַיְיָ שִׁיר חָדָשׁ שִׁירוּ לַיְיָ כָּל הָאָרֶץ:
שִׁירוּ לַיְיָ בָּרְכוּ שְׁמוֹ בַּשְּׂרוּ מִיּוֹם לְיוֹם
יְשׁוּעָתוֹ: סַפְּרוּ בַגּוֹיִם כְּבוֹדוֹ בְּכָל הָעַמִּים
נִפְלְאֹתָיו: כִּי גָדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד נוֹרָא הוּא
עַל כָּל אֱלֹהִים: כִּי כָּל אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים
וַיְיָ שָׁמַיִם עָשָׂה: הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו עֹז
וְתִפְאֶרֶת בְּמִקְדָּשׁוֹ: הָבוּ לַיְיָ מִשְׁפְּחוֹת עַמִּים
הָבוּ לַיְיָ כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַיְיָ כְּבוֹד שְׁמוֹ
שְׂאוּ מִנְחָה וּבֹאוּ לְחַצְרוֹתָיו: הִשְׁתַּחֲוּ לַיְיָ
בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ חִילוּ מִפָּנָיו כָּל הָאָרֶץ: אִמְרוּ
בַגּוֹיִם יְיָ מָלָךְ אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט יָדִין
עַמִּים בְּמִישָׁרִים: יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל
הָאָרֶץ יִרְעַם הַיָּם וּמְלוֹאוֹ: יַעֲלֹז שָׂדַי וְכָל
אֲשֶׁר בּוֹ אָז יְרַנְּנוּ כָּל עֲצֵי יָעַר: לִפְנֵי יְיָ כִּי
בָא כִּי בָא לִשְׁפֹּט הָאָרֶץ יִשְׁפֹּט תֵּבֵל בְּצֶדֶק
וְעַמִּים בֶּאֱמוּנָתוֹ:

יְיָ מָלָךְ תָּגֵל הָאָרֶץ יִשְׂמְחוּ אִיִּים
רַבִּים: עָנָן וַעֲרָפֶל סְבִיבָיו צֶדֶק
וּמִשְׁפָּט מְכוֹן כִּסְאוֹ: אֵשׁ לְפָנָיו
תֵּלֵךְ וּתְלַהֵט סָבִיב צָרָיו: הֵאִירוּ
בְרָקָיו תֵּבֵל רָאָתָה וַתָּחֶל הָאָרֶץ:
הָרִים כַּדּוֹנַג נָמַסּוּ מִלִּפְנֵי יְיָ מִלִּפְנֵי
אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ: הִגִּידוּ הַשָּׁמַיִם
צִדְקוֹ וְרָאוּ כָל הָעַמִּים כְּבוֹדוֹ:
יֵבֹשׁוּ כָל עֹבְדֵי פֶסֶל הַמִּתְהַלְּלִים
בָּאֱלִילִים הִשְׁתַּחֲווּ לוֹ כָּל אֱלֹהִים:
שָׁמְעָה וַתִּשְׂמַח צִיּוֹן וַתָּגֵלְנָה בְּנוֹת
יְהוּדָה לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ יְיָ: כִּי
אַתָּה יְיָ עֶלְיוֹן עַל כָּל הָאָרֶץ מְאֹד
נַעֲלֵיתָ עַל כָּל אֱלֹהִים: אֹהֲבֵי יְיָ
שַׂנְאוּ רָע שֹׁמֵר נַפְשׁוֹת חֲסִידָיו
מִיַּד רְשָׁעִים יַצִּילֵם: אוֹר זָרֻעַ
לַצַּדִּיק וּלְיִשְׁרֵי לֵב שִׂמְחָה: שִׂמְחוּ
צַדִּיקִים בַּיְיָ וְהוֹדוּ לְזֵכֶר קָדְשׁוֹ:

מִזְמוֹר שִׁירוּ לַיְיָ שִׁיר חָדָשׁ כִּי נִפְלָאוֹת
עָשָׂה הוֹשִׁיעָה לּוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ:
הוֹדִיעַ יְיָ יְשׁוּעָתוֹ לְעֵינֵי הַגּוֹיִם גִּלָּה צִדְקָתוֹ:
זָכַר חַסְדּוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ לְבֵית יִשְׂרָאֵל רָאוּ כָל
אַפְסֵי אָרֶץ אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ: הָרִיעוּ לַיְיָ
כָּל הָאָרֶץ פִּצְחוּ וְרַנְּנוּ וְזַמֵּרוּ: זַמְּרוּ לַיְיָ
בְּכִנּוֹר בְּכִנּוֹר וְקוֹל זִמְרָה: בַּחֲצֹצְרוֹת וְקוֹל
שוֹפָר הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ יְיָ: יִרְעַם הַיָּם
וּמְלוֹאוֹ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ: נְהָרוֹת יִמְחֲאוּ כָף
יַחַד הָרִים יְרַנֵּנוּ: לִפְנֵי יְיָ כִּי בָא לִשְׁפֹּט
הָאָרֶץ יִשְׁפֹּט תֵּבֵל בְּצֶדֶק וְעַמִּים בְּמִישָׁרִים:

יְיָ מָלָךְ יִרְגְּזוּ עַמִּים יֹשֵׁב כְּרוּבִים תָּנוּט
הָאָרֶץ: יְיָ בְּצִיּוֹן גָּדוֹל וְרָם הוּא עַל כָּל
הָעַמִּים: יוֹדוּ שִׁמְךָ גָּדוֹל וְנוֹרָא קָדוֹשׁ הוּא:
וְעֹז מֶלֶךְ מִשְׁפַּט אָהֵב אַתָּה כּוֹנַנְתָּ מֵישָׁרִים
מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בְּיַעֲקֹב אַתָּה עָשִׂיתָ: רוֹמְמוּ
יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא:
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקֹרְאֵי שְׁמוֹ
קֹרְאִים אֶל יְיָ וְהוּא יַעֲנֵם: בְּעַמּוּד עָנָן יְדַבֵּר
אֲלֵיהֶם שָׁמְרוּ עֵדֹתָיו וְחֹק נָתַן לָמוֹ: יְיָ
אֱלֹהֵינוּ אַתָּה עָנִיתָם אֵל נֹשֵׂא הָיִיתָ לָהֶם
וְנֹקֵם עַל עֲלִילוֹתָם: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ:

מִזְמוֹר לְדָוִד הָבוּ לַיְיָ בְּנֵי אֵלִים
הָבוּ לַיְיָ כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַיְיָ כְּבוֹד
שְׁמוֹ הִשְׁתַּחֲווּ לַיְיָ בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ:
קוֹל יְיָ עַל הַמָּיִם אֵל הַכָּבוֹד
הִרְעִים יְיָ עַל מַיִם רַבִּים: קוֹל
יְיָ בַּכֹּחַ קוֹל יְיָ בֶּהָדָר: קוֹל יְיָ
שֹׁבֵר אֲרָזִים וַיְשַׁבֵּר יְיָ אֶת אַרְזֵי
הַלְּבָנוֹן: וַיַּרְקִידֵם כְּמוֹ עֵגֶל לְבָנוֹן
וְשִׂרְיוֹן כְּמוֹ בֶן רְאֵמִים: קוֹל יְיָ
חֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ: קוֹל יְיָ יָחִיל
מִדְבָּר יָחִיל יְיָ מִדְבַּר קָדֵשׁ: קוֹל
יְיָ יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת וַיֶּחֱשֹׂף יְעָרוֹת
וּבְהֵיכָלוֹ כֻּלּוֹ אֹמֵר כָּבוֹד: יְיָ
לַמַּבּוּל יָשָׁב וַיֵּשֶׁב יְיָ מֶלֶךְ לְעוֹלָם:
יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ
בַּשָּׁלוֹם: אנא בכח וכו׳

לְכָה דוֹדִי לִקְרַאת כַּלָּה · פְּנֵי
שַׁבָּת נְקַבְּלָה: לכה
שָׁמוֹר וְזָכוֹר בְּדִבּוּר אֶחָד · הִשְׁמִיעָנוּ אֵל
הַמְיוּחָד · יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד · לְשֵׁם
וּלְתִפְאֶרֶת וְלִתְהִלָּה:
לְקָרַאת שַׁבָּת לְכוּ וְנֵלְכָה · כִּי הִיא מְקוֹר
הַבְּרָכָה · מֵרֹאשׁ מִקֶּדֶם נְסוּכָה · סוֹף
מַעֲשֶׂה בְּמַחֲשָׁבָה תְּחִלָּה:
מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ עִיר מְלוּכָה · קוּמִי צְאִי מִתּוֹךְ
הַהֲפֵכָה · רַב לָךְ שֶׁבֶת עֵמֶק הַבָּכָא · וְהוּא
יַחֲמֹל עָלַיִךְ חָמְלָה:
הִתְעוֹרְרִי הִתְעוֹרְרִי · כִּי בָא אוֹרֵךְ קוּמִי
אוֹרִי · עוּרִי עוּרִי שִׁיר דַּבֵּרִי · כְּבוֹד
יְיָ עָלַיִךְ נִגְלָה:
לֹא תֵבוֹשִׁי וְלֹא תִכָּלְמִי · מַה תִּשְׁתּוֹחֲחִי
וּמַה תֶּהֱמִי · בָּךְ יֶחֱסוּ עֲנִיֵּי עַמִּי וְנִבְנְתָה
עִיר עַל תִּלָּהּ:
וְיָוּ לִמְשִׁסָּה שֹׁאסָיִךְ · וְרָחֲקוּ כָּל
מְבַלְּעָיִךְ · יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ כִּמְשׂוֹשׂ
חָתָן עַל כַּלָּה:
יָמִין וּשְׂמֹאל תִּפְרוֹצִי · וְאֶת יְיָ תַּעֲרִיצִי · עַל
יַד אִישׁ בֶּן פַּרְצִי · וְנִשְׂמְחָה וְנָגִילָה: לכה
בּוֹאִי בְשָׁלוֹם עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ · גַּם בְּשִׂמְחָה
וּבְצָהֳלָה · תּוֹךְ אֱמוּנֵי עַם סְגֻלָּה · בּוֹאִי כַלָּה
בּוֹאִי כַלָּה:
וְאוֹמְרִים מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת וְכוֹ׳
פמלא נשיל · קיי׳:

תפלת ערבית

הוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית
וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ: יְיָ
הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

חוּן בָּרְכוּ אֶת יְיָ הַמְבֹרָךְ:
קוּם בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר
בִּדְבָרוֹ מַעֲרִיב עֲרָבִים בְּחָכְמָה פּוֹתֵחַ שְׁעָרִים
ובתבונה

וּבְתִבְונָה תְּשַׁנֶּה עִתִּים וּמַחֲלִיף אֶת הַזְּמַנִּים
וּמְסַדֵּר אֶת הַכּוֹכָבִים בְּמִשְׁמְרוֹתֵיהֶם בָּרָקִיעַ
כִּרְצוֹנוֹ • בּוֹרֵא יוֹם וָלַיְלָה גּוֹלֵל אוֹר מִפְּנֵי
חֹשֶׁךְ וְחֹשֶׁךְ מִפְּנֵי אוֹר • וּמַעֲבִיר יוֹם וּמֵבִיא
לַיְלָה וּמַבְדִּיל בֵּין יוֹם וּבֵין לַיְלָה יְיָ צְבָאוֹת
שְׁמוֹ: אֵל חַי וְקַיָּם תָּמִיד יִמְלוֹךְ עָלֵינוּ
לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּעֲרִיב עֲרָבִים:

אַהֲבַת עוֹלָם בֵּית יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ אָהָבְתָּ •
תּוֹרָה וּמִצְוֹת חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים אוֹתָנוּ לִמַּדְתָּ •
עַל כֵּן יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּשָׁכְבֵנוּ וּבְקוּמֵנוּ נָשִׂיחַ
בְּחֻקֶּיךָ וְנִשְׂמַח בְּדִבְרֵי תוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ
לְעוֹלָם וָעֶד • כִּי הֵם חַיֵּינוּ וְאֹרֶךְ יָמֵינוּ • וּבָהֶם
נֶהְגֶּה יוֹמָם וָלַיְלָה: וְאַהֲבָתְךָ אַל תָּסִיר
מִמֶּנּוּ לְעוֹלָמִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אוֹהֵב עַמּוֹ
יִשְׂרָאֵל: ק״ש מפלג בתפלת שחרית

אֱמֶת וֶאֱמוּנָה כָּל זֹאת וְקַיָּם עָלֵינוּ כִּי הוּא
יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֵין זוּלָתוֹ וַאֲנַחְנוּ יִשְׂרָאֵל עַמּוֹ •
הַפּוֹדֵנוּ מִיַּד מְלָכִים מַלְכֵּנוּ הַגּוֹאֲלֵנוּ מִכַּף
כָּל הָעֲרִיצִים • הָאֵל הַנִּפְרָע לָנוּ מִצָּרֵינוּ •
וְהַמְשַׁלֵּם גְּמוּל לְכָל אוֹיְבֵי נַפְשֵׁנוּ • הָעֹשֶׂה
גְדוֹלוֹת עַד אֵין חֵקֶר נִפְלָאוֹת עַד אֵין
מִסְפָּר • הַשָּׂם נַפְשֵׁנוּ בַּחַיִּים וְלֹא נָתַן לַמּוֹט
רַגְלֵנוּ • הַמַּדְרִיכֵנוּ עַל בָּמוֹת אוֹיְבֵינוּ וַיָּרֶם
קַרְנֵנוּ עַל כָּל שֹׂנְאֵינוּ • הָעֹשֶׂה לָנוּ נְקָמָה
וּנְקָמָה בְּפַרְעֹה אֹתוֹת וּמוֹפְתִים בְּאַדְמַת
בְּנֵי חָם • הַמַּכֶּה בְעֶבְרָתוֹ כָּל בְּכוֹרֵי מִצְרָיִם
וַיּוֹצֵא אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם לְחֵרוּת עוֹלָם:
הַמַּעֲבִיר בָּנָיו בֵּין גִּזְרֵי יַם סוּף אֶת רוֹדְפֵיהֶם
וְאֶת שׂוֹנְאֵיהֶם בְּתַהֹמוֹת סָגָרוּ • וְרָאוּ בָנָיו
גְּבוּרָתוֹ שִׁבְּחוּ וְהוֹדוּ לְשִׁמוֹ: וּמַלְכוּתוֹ
בְּרָצוֹן קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ
עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם:

מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְיָ מִי כָמֹכָה נֶאְדָּר
בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא: מַלְכוּתְךָ
רָאוּ בָנֶיךָ בּוֹקֵעַ יָם לִפְנֵי מֹשֶׁה זֶה אֵלִי עָנוּ
וְאָמְרוּ: יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: וְנֶאֱמַר כִּי

פָדָה יְיָ אֶת יַעֲקֹב וּגְאָלוֹ מִיַּד חָזָק מִמֶּנּוּ:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

הַשְׁכִּיבֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְשָׁלוֹם
וְהַעֲמִידֵנוּ מַלְכֵּנוּ לְחַיִּים • וּפְרוֹשׂ
עָלֵינוּ סֻכַּת שְׁלוֹמֶךָ • וְתַקְּנֵנוּ
בְּעֵצָה טוֹבָה מִלְּפָנֶיךָ: וְהוֹשִׁיעֵנוּ
לְמַעַן שְׁמֶךָ • וְהָגֵן בַּעֲדֵנוּ • וְהָסֵר
מֵעָלֵינוּ אוֹיֵב דֶּבֶר וְחֶרֶב וְרָעָב
וְיָגוֹן • וְהָסֵר שָׂטָן מִלְּפָנֵינוּ
וּמֵאַחֲרֵינוּ וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ תַּסְתִּירֵנוּ •
כִּי אֵל שׁוֹמְרֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ אָתָּה •
כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה •
וּשְׁמוֹר צֵאתֵנוּ וּבוֹאֵנוּ לְחַיִּים
וּלְשָׁלוֹם מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: ופרוס
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ שׁוֹמֵר עַמּוֹ
יִשְׂרָאֵל לָעַד:

נכנס וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת
לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם:
בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִיא לְעוֹלָם כִּי
שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְיָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ: מ״ק

אמן בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן: בָּרוּךְ
יְיָ מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ: בָּרוּךְ יְיָ
אֱלֹהֵי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת לְבַדּוֹ:
וּבָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם וְיִמָּלֵא כְבוֹדוֹ אֶת
כָּל הָאָרֶץ אָמֵן וְאָמֵן: יְהִי כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם
יִשְׂמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו: יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ
מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: כִּי לֹא יִטֹּשׁ יְיָ אֶת עַמּוֹ
בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי הוֹאִיל יְיָ לַעֲשׂוֹת

אֶתְכֶם לוֹ לְעָם: וַיַּרְא כָּל הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל
פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים • יְיָ הוּא
הָאֱלֹהִים: וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם
הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד: יְהִי חַסְדְּךָ
יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ: הוֹשִׁיעֵנוּ יְיָ
אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ מִן הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם
קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ: כָּל גּוֹיִם אֲשֶׁר
עָשִׂיתָ יָבֹאוּ וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ אֲדֹנָי וִיכַבְּדוּ
לִשְׁמֶךָ: כִּי גָדוֹל אַתָּה וְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת אַתָּה
אֱלֹהִים לְבַדֶּךָ: וַאֲנַחְנוּ עַמְּךָ וְצֹאן מַרְעִיתֶךָ
נוֹדֶה לְךָ לְעוֹלָם לְדוֹר וָדוֹר נְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ:
בָּרוּךְ יְיָ בַּיּוֹם • בָּרוּךְ יְיָ בַּלַּיְלָה • בָּרוּךְ יְיָ
בְּשָׁכְבֵנוּ • בָּרוּךְ יְיָ בְּקוּמֵנוּ • כִּי בְיָדְךָ
נַפְשׁוֹת הַחַיִּים וְהַמֵּתִים אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל
חַי וְרוּחַ כָּל בְּשַׂר אִישׁ: בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי
פָּדִיתָה אוֹתִי יְיָ אֵל אֱמֶת: אֱלֹהֵינוּ
שֶׁבַּשָּׁמַיִם יַחֵד שִׁמְךָ • וְקַיֵּם מַלְכוּתְךָ תָּמִיד
וּמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד:

יִרְאוּ עֵינֵינוּ וְיִשְׂמַח לִבֵּנוּ וְתָגֵל נַפְשֵׁנוּ
בִּישׁוּעָתְךָ בֶּאֱמֶת בֶּאֱמוֹר לְצִיּוֹן מָלַךְ
אֱלֹהָיִךְ: יְיָ מָלָךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם
וָעֶד: כִּי הַמַّלְכוּת שֶׁלְּךָ הִיא וּלְעוֹלְמֵי עַד
תִּמְלוֹךְ בְּכָבוֹד כִּי אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אַתָּה:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמֶּלֶךְ בְּכָבוֹדוֹ תָּמִיד יִמְלוֹךְ
עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד וְעַל כָּל מַעֲשָׂיו: מ״ק
אמת״פ אל חוגל תפלה לגיל • אחר אמ״פ קדיש
תתקבל • פליט • קדיש יתום

תפלת ערבית לשבת

מתפלין אמ״פ פר כתל״ר הקהל ואח״כ לתוגרים זש״ר

אַתָּה קִדַּשְׁתָּ אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי
לִשְׁמֶךָ • תַּכְלִית מַעֲשֵׂה שָׁמַיִם
וָאָרֶץ • וּבֵרַכְתּוֹ מִכָּל הַיָּמִים •
וְקִדַּשְׁתּוֹ מִכָּל הַזְּמַנִּים • וְכֵן כָּתוּב
בְּתוֹרָתֶךָ:

וְיָכְלוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם: וַיְכַל
אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה
וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר
עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ
אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא
אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ
קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ שַׂבְּעֵנוּ
מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְטַהֵר לִבֵּנוּ
לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה
וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ בָהּ יִשְׂרָאֵל
מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ
הַשַّבָּת: נר״ם ומודים ומו׳

כה״ן וסקבל לתוגרים ויסוה:

נה״ן בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ
וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם
אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל
הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן
קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

יחיד מתחיל מגן אבות וכשגמר אחת מן ג׳ שב״ת
ג״פ הברכה הזאת • גם ה״ה בכיום הכפול וכביום חמישי:

מָגֵן אָבוֹת בִּדְבָרוֹ מְחַיֵּה מֵתִים בְּמַאֲמָרוֹ
הָאֵל הַקָּדוֹשׁ (כה״ן הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ) שֶׁאֵין
כָּמוֹהוּ הַמַּנִּיחַ לְעַמּוֹ בְּיוֹם שַׁבַּת קָדְשׁוֹ כִּי בָם
רָצָה לְהָנִיחַ לָהֶם לְפָנָיו נַעֲבוֹד בְּיִרְאָה וָפַחַד
וְנוֹדֶה לְשִׁמוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מֵעֵין הַבְּרָכוֹת •
אֵל הַהוֹדָאוֹת אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת
וּמְבָרֵךְ שְׁבִיעִי וּמַנִּיחַ בְּקְדוּשָׁה לְעַם מְרַשְׁנֵי
עוֹנֶג זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית: מוסאפ וסו׳ ק״ש
ח״ת כמה מדליקין ניו״ט אחר כמ״ש • וכשגמר מוס״פ
וקן יו״כ ויו״ט אחר כשגמר ח״ת:

בַּמֶּה מַדְלִיקִין וּבַמֶּה אֵין מַדְלִיקִין • אֵין
מַדְלִיקִין לֹא בְּלֶכֶשׁ וְלֹא בְחוֹסֶן וְלֹא בְכֵלֶךְ •
וְלֹא בְּפִתִילַת הָאִידָן • וְלֹא בְּפִתִילַת הַמִּדְבָּר •
וְלֹא בִּירוֹקָה שֶׁעַל פְּנֵי הַמַּיִם: לֹא בְּנוּפֶת • וְלֹא
בְּשַׁעְוָה • וְלֹא בְּשֶׁמֶן קִיק • וְלֹא בְּשֶׁמֶן שְׁרֵפָה •
וְלֹא בְּאַלִּיָּה • וְלֹא בְּחֵלֶב • נָחוּם הַמָּדִי אוֹמֵר

מַדְלִיקִין בְּחֻלִּין מִבְּשֶׁל׳ וַחֲכָמִים אוֹסְרִים אֶלָּא מִבְּשֶׁל וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ מִבְּשֶׁל אֵין מַדְלִיקִין בּוֹ׳ אֵין מַדְלִיקִין בְּשֶׁמֶן שֶׁרֻּקָּה בְּיוֹם טוֹב׳ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר אֵין מַדְלִיקִין בְּעִטְּרָן כְּפִנֵּי כְבוֹד הַשַּׁבָּת׳ וַחֲכָמִים מַתִּירִין בְּכָל הַשְּׁמָנִים בְּשֶׁמֶן שֶׁבְּשֵׁמִין בְּשֶׁמֶן אֱגוֹזִים בְּשֶׁמֶן צָנוֹנוֹת בְּשֶׁמֶן דָּגִים בְּשֶׁמֶן פִּקְּוֹת בְּעִטְּרָן וּבְנִפְּסָם׳ רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר אֵין מַדְלִיקִין אֶלָּא בְּשֶׁמֶן זַיִת בִּלְבַד׳ כָּל הַיּוֹצֵא מִן הָעֵץ אֵין מַדְלִיקִין בּוֹ׳ אֶלָּא פִּשְׁתָּן׳ וְכָל הַיּוֹצֵא מִן הָעֵץ אֵינוֹ כְּמַטָּא מִמְּאַת אֹהָלִים אֶלָּא פִּשְׁתָּן׳ פְּתִילַת הַבֶּגֶד שֶׁקִּפְּלָהּ וְלֹא הִבְרִיכָהּ׳ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר מִטְּאָה הִיא וְאֵין מַדְלִיקִין בָּהּ׳ רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר מִטְּהָרָה הִיא וּמַדְלִיקִין בָּהּ׳ לֹא יִקּוֹב אָדָם שְׁפוֹפֶרֶת שֶׁל בֵּיצָה וְיִמְלָאֶנָּה שֶׁמֶן וְיִתְּנֶנָּה עַל פִּי הַנֵּר׳ בְּשֹׁבֶל שֶׁתְּהֵא מְנַטֶּפֶת׳ וְאֲפִילוּ הִיא שֶׁל חֶרֶס׳ רַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר׳ אֲבָל אִם חִבְּרָהּ הַיּוֹצֵר מִתְּחִלָּה מֻתָּר מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּלִי אֶחָד׳ לֹא יַמְלֵא אָדָם קְעָרָה שֶׁמֶן וְיִתְּנֶנָּה בְּצַד הַנֵּר וְיִתֵּן רֹאשׁ הַפְּתִילָה בְּתוֹכָהּ בְּשֹׁבֶל שֶׁתְּהֵא שׁוֹאֶבֶת׳ רַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר׳ הַמַּכֶּבֶת אֶת הַנֵּר מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַתִּירָא מִפְּנֵי עִוְּבָרֵי כּוֹכָבִים מִפְּנֵי לִסְטִים מִפְּנֵי רוּחַ רָעָה אוֹ בְּשֹׁבֶל הַחֹלֶה שֶׁיִּשָּׁן פָּשׁוּר׳ כֹּחַ עַל הַנֵּר כֹּחַ עַל הַשֶּׁמֶן כֹּחַ עַל הַפְּתִילָה חַיָּב׳ רַבִּי יוֹסֵי פּוֹשֵׁר בְּכָלָן חוּץ מִן הַפְּתִילָה מִפְּנֵי שֶׁהוּא עֹשֶׂה פֶּחָם׳ עַל שְׁלֹשׁ עֲבֵירוֹת נָשִׁים מֵתוֹת בְּשִׁבַּת לֶדְתָן׳ עַל שֶׁאֵינָן זְהִירוֹת בְּנִדָּה בְּחַלָּה וּבְהַדְלָקַת הַנֵּר׳ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים צָרִיךְ אָדָם לוֹמַר בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה׳ עִשַּׂרְתֶּם עֵרַבְתֶּם הַדְלִיקוּ אֶת הַנֵּר׳ סָפֵק חֲשֵׁכָה סָפֵק אֵינָהּ חֲשֵׁכָה׳ אֵין מְעַשְּׂרִין אֶת הַוַּדַּאי׳ וְאֵין מְעַבְּדִילִין אֶת הַחֻלִּין׳ וְאֵין מַדְלִיקִין אֶת הַנֵּרוֹת׳ אֲבָל מְעַשְּׂרִין אֶת הַדֶּמַאי׳ וּמְעַרְבִין וּמוֹסִיפִין אֶת הַחֻמִּין׳

תניא אמר רבי חנינא חייב אדם לְהַשְׁכִּים בְּגָרְיוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה שמא ישכח ויצא׳ אמר רב יוסף הלכתא רבתא לשכתא׳

אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי יי ורב שלום בניך׳ אל תקרי בניך אלא בוניך׳ שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול׳ יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך׳ למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך׳ למען בית יי אלהינו אבקשה טוב לך׳ יי עוז לעמו יתן׳ יי יברך את עמו בשלום׳ קדיש דרבנן

מקבלין על קיום ומתחיל בברכת מוצאי שבת פרי הגפן עליונו׳ קש״ע׳ אדון עולם׳

שחרית לשבת

מתפללין כל סדר הפסוקי דזמרה ולאחר כך תוספות נשמת׳

נִשְׁמַת כָּל חַי תְּבָרֵךְ אֶת שִׁמְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְרוּחַ כָּל בָּשָׂר תְּפָאֵר וּתְרוֹמֵם זִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד׳ מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אַתָּה אֵל׳ וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ׳ פּוֹדֶה וּמַצִּיל וּמְפַרְנֵס וּמְרַחֵם בְּכָל עֵת צָרָה וְצוּקָה׳ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה׳ אֱלֹהֵי הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים׳ אֱלוּהַּ כָּל בְּרִיּוֹת׳ אֲדוֹן כָּל תּוֹלְדוֹת׳ הַמְּהֻלָּל בְּרוֹב הַתִּשְׁבָּחוֹת׳ הַמְּנַהֵג עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד׳ וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים׳ וַיְיָ לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן׳ הַמְּעוֹרֵר יְשֵׁנִים וְהַמֵּקִיץ נְרָדָמִים׳ וְהַמֵּשִׂיחַ אִלְּמִים׳ וְהַמַּתִּיר אֲסוּרִים׳ וְהַסּוֹמֵךְ נוֹפְלִים׳ וְהַזּוֹקֵף כְּפוּפִים׳ לְךָ לְבַדְּךָ אֲנַחְנוּ מוֹדִים׳ אִלּוּ פִינוּ מָלֵא שִׁירָה כַּיָּם׳ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה כַּהֲמוֹן גַּלָּיו׳ וְשִׂפְתוֹתֵינוּ שֶׁבַח כְּמֶרְחֲבֵי רָקִיעַ׳ וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת כַּשֶּׁמֶשׁ וְיָרֵחַ׳ וְיָדֵינוּ פְּרוּשׂוֹת כְּנִשְׁרֵי שָׁמַיִם׳ וְרַגְלֵינוּ קַלּוֹת כָּאֵיָלוֹת׳ אֵין אֲנַחְנוּ מַסְפִּיקִים לְהוֹדוֹת לְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וַאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וּלְבָרֵךְ אֶת שִׁמְךָ עַל אַחַת מֵאֶלֶף אֶלֶף אַלְפֵי אֲלָפִים וְרִבֵּי רְבָבוֹת פְּעָמִים הַטּוֹבוֹת שֶׁעָשִׂיתָ עִם אֲבוֹתֵינוּ

וְאִמָּנוּ׳ מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ׳ כָּל תּוֹעֵבוֹתָם שָׂנֵאנוּ׳ וְאֶת גִּלּוּלֵיהֶם לֹא חִלַּלְנוּ׳ עַל יַם סוּף בָּקַעְתָּ לָהֶם׳ וְרָשָׁעִים הִרְשַׁעְתָּ׳ וְזֵדִים הִצַּפְתָּ׳ וְיִדִידִים הֶעֱבַרְתָּ׳ וַיְכַסּוּ מַיִם צָרֵיהֶם׳ אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתָר׳ עַל זֹאת שִׁבְּחוּ יְדִידִים׳ וְרוֹמְמוּ אֵל׳ וְנָתְנוּ יְדִידוֹת שִׁירוֹת וְזִמְרוֹת׳ בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת׳ לְמֶלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם׳ רָם וְנִשָּׂא׳ גָּדוֹל וְנוֹרָא׳ מַשְׁפִּיל גֵּאִים וּמַגְבִּיהַּ שְׁפָלִים׳ מוֹצִיא אֲסִירִים׳ וּפוֹדֶה עֲנָוִים׳ וְעוֹזֵר דַּלִּים׳ וְעוֹנֶה לְעַמּוֹ בְּעֵת שַׁוְּעָם אֵלָיו׳ תְּהִלּוֹת לְאֵל עֶלְיוֹן׳ בָּרוּךְ הוּא וּמְבֹרָךְ׳ מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה׳ וְאָמְרוּ כֻּלָּם׳ מִי כָמֹכָה בָּאֵלִים יְיָ׳ מִי כָמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ׳ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא׳ שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים לְשִׁמְךָ עַל שְׂפַת הַיָּם׳ יַחַד כֻּלָּם הוֹדוּ וְהִמְלִיכוּ וְאָמְרוּ׳ יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד׳ וְנֶאֱמַר׳ כִּי פָדָה יְיָ אֶת יַעֲקֹב׳ וּגְאָלוֹ מִיַּד חָזָק מִמֶּנּוּ׳ וּמַה שֶּׁכָּתוּב׳ רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה׳ בְּפִי יְשָׁרִים תִּתְהַלָּל׳ וּבְדִבְרֵי צַדִּיקִים תִּתְבָּרַךְ׳ וּבִלְשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְרוֹמָם׳ וּבְקֶרֶב קְדוֹשִׁים תִּתְקַדָּשׁ׳

וּבְמַקְהֲלוֹת רִבְבוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יִתְפָּאַר שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר׳ שֶׁכֵּן חוֹבַת כָּל הַיְצוּרִים׳ לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדֵּר לְבָרֵךְ לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס עַל כָּל דִּבְרֵי שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת דָּוִד בֶּן יִשַׁי עַבְדְּךָ מְשִׁיחֶךָ׳

יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ׳ כִּי לְךָ נָאֶה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שִׁיר וּשְׁבָחָה הַלֵּל וְזִמְרָה עֹז וּמִמְשָׁלָה נֶצַח גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת קְדֻשָּׁה וּמַלְכוּת׳ בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם׳ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל בַּתִּשְׁבָּחוֹת אֵל הַהוֹדָאוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי זִמְרָה מֶלֶךְ אֵל חַי הָעוֹלָמִים׳ חי״ק

חזן בָּרְכוּ אֶת יְיָ הַמְבֹרָךְ׳

קה״נ ואח״כ בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד׳

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא אֶת הַכֹּל׳

הַכֹּל יוֹדוּךָ וְהַכֹּל יְשַׁבְּחוּךָ׳ וְהַכֹּל יֹאמְרוּ אֵין קָדוֹשׁ כְּיָי׳ הַכֹּל יְרוֹמְמוּךָ סֶלָה יוֹצֵר הַכֹּל׳ הָאֵל הַפּוֹתֵחַ בְּכָל יוֹם דַּלְתוֹת שַׁעֲרֵי מִזְרָח׳ וּמוֹצִיא חַלּוֹנֵי רָקִיעַ׳ מוֹצִיא חַמָּה מִמְּקוֹמָהּ וְלְבָנָה מִמְּכוֹן שִׁבְתָּהּ׳ וּמֵאִיר לְיוֹשֵׁב תֵּבֵל וְלִדְרִי עָפָר׳ שֶׁבָּרָא בְּמִדַּת הָרַחֲמִים׳ הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ בְּרַחֲמִים׳ וּבְטוּבוֹ מְחַדֵּשׁ בְּכָל יוֹם תָּמִיד׳ מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית׳ הַמֶּלֶךְ הַמְּרוֹמָם לְבַדּוֹ מֵאָז׳ הַמְשֻׁבָּח וְהַמְּפֹאָר וְהַמִּתְנַשֵּׂא מִימוֹת עוֹלָם׳ אֱלֹהֵי עוֹלָם בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים רַחֵם עָלֵינוּ׳ אֲדוֹן עֻזֵּנוּ צוּר מִשְׂגַּבֵּנוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ מִשְׂגָּב בַּעֲדֵנוּ׳ אֵין כֵּאלֹהֵינוּ׳ וְאֵין כַּאדוֹנֵינוּ׳ אֵין כְּמַלְכֵּנוּ׳ וְאֵין כְּמוֹשִׁיעֵנוּ׳ אֶפֶס בִּלְתֶּךָ׳ וּמִי דָּמִיתָה לָּךְ׳ אֵין כְּעֵרְכֶךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּשָׁלוֹם הָזֵּה׳ וְאֵין זוּלָתְךָ מַלְכֵּנוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא׳ אֶפֶס בִּלְתֶּךָ׳ וְאֵלֶּה לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ׳ וְאֵין דּוֹמֶה לְךָ מוֹשִׁיעֵנוּ וֵאלֹהֵינוּ לְהוֹדוֹת לְאֵל לְשַׁבֵּחַ לְפָאֵר

אֵל אָדוֹן עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים בָּרוּךְ
וּבָרוּךְ בְּפִי כָּל נְשָׁמָה • גָּדְלוֹ
וְטוּבוֹ מָלֵא עוֹלָם • הָעֹשֶׂה תְבוּנָה
סוֹבְבִים אֹתוֹ: הַמִּתְנָאֶה עַל חַיּוֹת
הַקֹּדֶשׁ • וְנִהְדָּר בְּכָבוֹד עַל
הַמֶּרְכָּבָה • זְכוּת וּמִישׁוֹר לִפְנֵי
כִסְאוֹ • חֶסֶד וְרַחֲמִים לִפְנֵי כְבוֹדוֹ:
טוֹבִים מְאוֹרוֹת שֶׁבָּרָא אֱלֹהֵינוּ •
יְצָרָם בְּדַעַת בִּבִינָה וּבְהַשְׂכֵּל • כֹּחַ
וּגְבוּרָה נָתַן בָּהֶם • לִהְיוֹת מוֹשְׁלִים
בְּקֶרֶב תֵּבֵל: מְלֵאִים זִיו וּנְפִיקִים
נוֹגַהּ • נָאֶה זִיוָם בְּכָל הָעוֹלָם •
שְׂמֵחִים בְּצֵאתָם וְשָׂשִׂים בְּבוֹאָם •
עֹשִׂים בְּאֵימָה רְצוֹן קוֹנָם: פְּאֵר
וְכָבוֹד נוֹתְנִים לִשְׁמוֹ • צְהֲלָה וְרִנָּה
לְזֵכֶר מַלְכוּתוֹ • קָרָא לַשֶּׁמֶשׁ וַיִּזְרַח
אוֹר • רָאָה וְהִתְקִין צוּרַת הַלְּבָנָה:
שֶׁבַח נוֹתְנִים לוֹ כָּל צְבָא מָרוֹם •
תִּפְאֶרֶת וּגְדֻלָּה שְׂרָפִים וְאוֹפַנִּים
וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ:

לָאֵל אֲשֶׁר שָׁבַת מִכָּל הַמַּעֲשִׂים בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי הִתְעַלָּה וְיָשַׁב עַל כִּסֵּא כְבוֹדוֹ •
תִּפְאֶרֶת עָטָה לְיוֹם הַמְנוּחָה עֹנֶג קָרָא לְיוֹם
הַשַּׁבָּת • זֶה שֶׁכֵּן שֶׁל יוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁבּוֹ
שָׁבַת אֵל מִכָּל מְלַאכְתּוֹ • וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי
מְשֻׁבָּח וְאוֹמֵר מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת טוֹב
לְהוֹדוֹת לְיָי • לְפִיכָךְ יְפָאֲרוּ וִיבָרְכוּ לְאֵל כָּל
יְצוּרָיו • שֶׁכֵּן יָקָר וּגְדֻלָּה יִתְּנוּ לְאֵל מֶלֶךְ יוֹצֵר
כֹּל הַמְנוּחִיל מְנוּחָה לְעַמּוֹ • יִשְׂרָאֵל בְּקִדְשָׁתוֹ
בְּיוֹם שַׁבַּת קֹדֶשׁ: שֶׁכָּךְ יָיָ אֱלֹהֵינוּ יִתְקַדֵּשׁ •
חָדָשׁ מַלְכֵּנוּ יִתְפָּאַר • בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל
הָאָרֶץ מִתָּחַת: תִּתְבָּרַךְ מַעֲשֶׂיךָ עַל שֵׁבֶת
מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ וְעַל מְאוֹרֵי אוֹר שֶׁעָשִׂיתָ
יְפָאֲרוּךָ פֶּלָה:

תתברך צורנו וכו' שם"ע מן האל הקדוש:

יִשְׂמַח מֹשֶׁה בְּמַתְּנַת חֶלְקוֹ • כִּי
עֶבֶד נֶאֱמָן קָרָאתָ לוֹ • בְּלִיל
תִּפְאֶרֶת בְּרֹאשׁוֹ נָתַתָּ לוֹ • בְּעָמְדוֹ
לְפָנֶיךָ עַל הַר סִינַי • וּשְׁנֵי לוּחוֹת
אֲבָנִים הוֹרִיד בְּיָדוֹ • וְכָתוּב
בָּהֶם שְׁמִירַת שַׁבָּת וְכֵן כָּתוּב
בְּתוֹרָתֶךָ:

וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת
אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם: בֵּינִי וּבֵין
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִיא לְעוֹלָם כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים
עָשָׂה יָיָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ:

וְלֹא נְתַתּוֹ יָיָ אֱלֹהֵינוּ לְגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת • וְלֹא
הִנְחַלְתּוֹ מַלְכֵּנוּ לְעוֹבְדֵי פְסִילִים • וְגַם
בִּמְנוּחָתוֹ לֹא יִשְׁכְּנוּ רְשָׁעִים • כִּי לְיִשְׂרָאֵל
עַמְּךָ נְתַתּוֹ בְּאַהֲבָה לְזֶרַע יַעֲקֹב אֲשֶׁר בָּם
בָּחַרְתָּ • עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ
וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ • וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ
וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת יָמִים אֹתוֹ קָרָאתָ • זֵכֶר
לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בְּמְנוּחָתֵנוּ
קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ
שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְטַהֵר
לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת וְהַנְחִילֵנוּ יָיָ אֱלֹהֵינוּ
בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ בּוֹ
יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יָיָ
מְקַדֵּשׁ הַשַׁّבָּת • רצה ומודים וכו'

מחזור לר"ן תוספות שם בקדושה:

נְקַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ בָּעוֹלָם כְּשֵׁם שֶׁמַּקְדִּישִׁים
אוֹתוֹ בְּשְׁמֵי מָרוֹם • כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ

וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר: קדוש קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יָיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:
מן אָז בְּקוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל אַדִּיר וְחָזָק מַשְׁמִיעִים
קוֹל מִתְנַשְּׂאִים לְעֻמַּת שְׂרָפִים לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ
יֹאמֵרוּ: קו"ח בָּרוּךְ כְּבוֹד יָיָ מִמְּקוֹמוֹ: מן
מִמְּקוֹמְךָ מַלְכֵּנוּ תוֹפִיעַ וְתִמְלוֹךְ עָלֵינוּ כִּי
מְחַכִּים אֲנַחְנוּ לָךְ: מָתַי תִּמְלוֹךְ בְּצִיּוֹן בְּקָרוֹב
בְּיָמֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד תִּשְׁכּוֹן. תִּתְגַּדַּל וְתִתְקַדַּשׁ
בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ לְדוֹר וָדוֹר וּלְנֵצַח
נְצָחִים: וְעֵינֵינוּ תִּרְאֶינָה מַלְכוּתֶךָ כַּדָּבָר
הָאָמוּר בְּשִׁירֵי עֻזֶּךָ עַל יְדֵי דָוִד מְשִׁיחַ צִדְקֶךָ:
קו"ח יִמְלוֹךְ יָיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר
הַלְלוּיָהּ: נ"ן לדור ודור וכו'

פס"ן נוסח כפסוק פד המברך את עמו ישראל בשלום: ק"ש:

אֵין כָּמוֹךָ בָּאֱלֹהִים אֲדֹנָי וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ:
מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל
דּוֹר וָדוֹר: יָיָ מָלַךְ יָיָ מָלָךְ יָיָ יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד:
יָיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יָיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

אָב הָרַחֲמִים הֵיטִיבָה בְרַצּוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן
תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלָיִם: כִּי בְךָ לְבַד בָּטָחְנוּ
מֶלֶךְ אֵל רָם וְנִשָּׂא אֲדוֹן עוֹלָמִים:

מזמור לדוד ויהי בנסע ברין שמיה. על הבל פעמים לעיל:

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך (ז"ל) בעבור שעלה לכבוד המקום לכבוד התורה ולכבוד השבת ובשכר זה הקב"ה ישמרהו ויצילהו מכל צרה וצוקה מכל נגע ומחלה. וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיו עם כל ישראל אחיו ונאמר אמן:

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את האשה היולדת (ז"ל) ואת בנה הנולד ואת היולדה הנולדת לה בכול טוב ויקרא שמה בישראל (ז"ל) בעבור שבעלה נדר לצדקה בעבורם. בשכר זה יגדלו ויגדלו (ז"ל) לתורה ו) לחופה ולמעשים טובים ונאמר אמן:

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא ירפא את החולה (ההולה) (ז"ל) בעבור (ז"ל) נדר מתנה בעבורו (בעבורה) בשכר זה הקב"ה ישלא רחמיו עליו (עליה) (להחליטו (להחליטה) ולרפאותו ולרפאותה) ולהחזיקו (ולהחזיקה) (ולהחיותו (ולהחיותה) וישלח לו (לה) מהרה רפואה שלמה מן השמים (רמ"ח איבריו ושס"ה נידיו (נקבי רמ"ח איבריה ושס"ה נדיה) כתוך שאר חולי ישראל. רפואת הנפש ורפואת הגוף. שבת הוא מלזעק ורפואה קרובה לבא השתא בעגלה ובזמן קריב ונאמר אמן:

יְקוּם פּוּרְקָן מִן שְׁמַיָּא • חִנָּא
וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי
רְוִיחֵי • וְסִיעֲדָא דְשְׁמַיָּא וּבְרִיוּת
גּוּפָא וּנְהוֹרָא מַעֲלָיָא • זַרְעָא חַיָּא
וְקַיָּמָא • זַרְעָא דִּי לָא יִפְסוּק וְדִי
לָא יִבְטוּל מִפִּי גְּבִי אוֹרַיְתָא •
לְמִרְנָן רַבָּנָן חַבּוּרְתָּא קַדִּישְׁתָּא •
דִּי בְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְדִי בְּבָבֶל
לְרֵישֵׁי כַלֵּי וּלְרֵישֵׁי גָלוּתָא וּלְרֵישֵׁי
מְתִיבְתָּא וּלְדַיָּנֵי דִי בְּבָא:
לְכָל תַּלְמִידֵיהוֹן וּלְכָל תַּלְמִידֵי
תַּלְמִידֵיהוֹן וּלְכָל מָאן דְּעָסְקִין
בְּאוֹרַיְתָא • מִלְּכָא דְעָלְמָא יְבָרֵךְ
יַתְהוֹן וַיְפִיש מַיֵּיהוֹן וַיְסַגֵּא יוֹמֵיהוֹן
וְיִתֵּן אַרְכָּא לִשְׁנֵיהוֹן • וְיִתְפְּרְקוּן
וְיִשְׁתֵּיזְבוּן מִן כָּל עָקָא וּמִן כָּל

מַרְעִין בִּישִׁין מִן רוּחִין בִּישִׁין וְהָא בְּסַעֲדֵהוֹן כָּל זְמַן וְעִדָּן וְנֵאמַר אָמֵן:

כשמתפללין כולו מנין לא יאמר יקום פורקן זה ולא מי שברך:

יָקוּם פּוּרְקָן מִן שְׁמַיָּא. הִנָּא וְרַחֲמָא וְרַחֲמֵי יְהֵי אַרְעִי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי וְסִיעֲתָא דִּשְׁמַיָּא וּבְרִיוּת גּוּפָא וּנְהוֹרָא מִן שְׁמַיָּא אַרְעָא הַיָּא וְקַיָּמָא. וְרָעָא דִּי לָא יִפְסוֹק וְדִי לָא יִבְטוֹל מִפִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא לְכָל יְהוּדָאֵי קַדִּישָׁא הָדֵן וּבְרַבְיָא עִם זְעֻרְיָא מִן פָּמָא וּמִשְׁיָא: מִלְּכָא דִּשְׁלָמָא וּבְרַחֲמוֹהִי יַפִּישׁ חַיֵּיכוֹן וְיַסְגֵּא יוֹמֵיכוֹן וְיִתֵּן אַרְכָּה לְשָׁנֵיכוֹן וְתִתְפְּרְקוּן וְתִשְׁתֵּזְבוּן מִן כָּל עָקָא וּמִן כָּל מַרְעִין בִּישִׁין. מָרָן דִּי בִשְׁמַיָּא יְהֵא בְּסַעֲדְכוֹן כָּל זְמַן וְעִדָּן וְנֵאמַר אָמֵן:

מִי שֶׁבֵּרַךְ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב. הוּא יְבָרֵךְ אֶת כָּל הַקָּהָל הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה עִם כָּל קְהִלּוֹת הַקֹּדֶשׁ. הֵם וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם: וּמִי שֶׁמְּיַחֲדִים בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת לְתְפִלָּה וּמִי שֶׁבָּאִים בְּתוֹכָם לְהִתְפַּלֵּל. וּמִי שֶׁנּוֹתְנִים נֵר לְמָאוֹר וְיַיִן לְקִדּוּשׁ וּלְהַבְדָּלָה וּפַת לְאוֹרְחִים וּצְדָקָה לָעֲנִיִּים. וְכָל מִי שֶׁעוֹסְקִים בְּצָרְכֵי צִבּוּר בֶּאֱמוּנָה: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְשַׁלֵּם שְׂכָרָם וְיָסִיר מֵהֶם כָּל מַחֲלָה וּיְרֻפָּא לְכָל גּוּפָם וּיְסַלַּח לְכָל עֲוֹנָם: וּיִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם עִם כָּל יִשְׂרָאֵל אַחֵיהֶם וְנֵאמַר אָמֵן:

כשמגרגין התורים אומרים זה

יְהִי רָצוֹן כְּלִפְנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה. וְתִתֶּן לָנוּ חַיִּים אֲרוּכִים. חַיִּים של שָׁלוֹם. חַיִּים של טוֹבָה. חַיִּים של בְּרָכָה. חַיִּים של פַּרְנָסָה. חַיִּים של חִלּוּץ עֲצָמוֹת. חַיִּים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם יִרְאַת שָׁמַיִם וְיִרְאַת חֵטְא. חַיִּים שֶׁאֵין בָּהֶם בּוּשָׁה וְכִלָּמָה. חַיִּים של עוֹשֶׁר וְכָבוֹד. חַיִּים שֶׁתְּהֵא בָּנוּ אַהֲבַת תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם. חַיִּים שֶׁיְּמַלֵּא יְיָ מִשְׁאֲלוֹת לִבֵּנוּ לְטוֹבָה בְּזְכוּת תְּפִלַּת רַב אָמֵן סֶלָה:

נסן לידע המולך נפש שמגרגין התורים:

מִי שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ וְגָאַל אוֹתָם מֵעֲבֹדוּת לְחֵרוּת. הוּא יִגְאַל אוֹתָנוּ בְּקָרוֹב. וִיקַבֵּץ נִדְחֵינוּ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ. חֲבֵרִים כָּל יִשְׂרָאֵל וְנֵאמַר אָמֵן:

כשמגרגין אומר ר"ח פלוני יאמר כל אחד עמו ולא כקנים שטיגין אל"ל נעלמים:

הש"ץ ניקח כש"ק כידו ויאומר

ראש חודש (פלוני) ביום (פלוני) הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה:

יְחַדְּשֵׁהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלֵינוּ וְעַל כָּל עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל.

לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם. לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה. לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה. וְנֵאמַר אָמֵן:

אל מלא רחמים שוכן במרומים. המצא מנוחה נכונה על כנפי השכינה במעלות קדושים וטהורים כזוהר הרקיע מזהירים את נשמת (פס"פ) שהלך לעולמו (נקבה שהלכה לעולמה) בעבור שנדבו צדקה בעד הזכרת נשמתי (נשמתה) לכן בעל הרחמים יסתירהו (יסתירה). בסתר כנפיו לעולמים. ויצרור בצרור החיים את נשמתו (נשמתה) ה' הוא נחלתי (נחלתה) וינוח (ותנוח) בשלום על משכבו (משכבה) ונאמר אמן:

כשנ"ת כשמגרגין התורים זה"ת ויום טוב ותענוגה ופ ריש וכשיש תחן בנים כגנסת וגרים פלוס תין לומרים: ובימי הספירה אומרים אף כשמגרגין התורים. וכן אומרים בנים כאלו:

אַב הָרַחֲמִים שׁוֹכֵן מְרוֹמִים. בְּרַחֲמָיו הָעֲצוּמִים. הוּא יִפְקוֹד בְּרַחֲמִים. הַחֲסִידִים וְהַיְשָׁרִים. וְהַתְּמִימִים. קְהִלּוֹת הַקֹּדֶשׁ שֶׁמָּסְרוּ נַפְשָׁם עַל קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם. הַנֶּאֱהָבִים וְהַנְּעִימִים בְּחַיֵּיהֶם וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרָדוּ. מִנְּשָׁרִים קַלּוּ וּמֵאֲרָיוֹת גָּבְרוּ לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָם וְחֶפְצָם צוּרָם: יְזַכֵּם אֱלֹהֵינוּ לְטוּבָה. עִם שְׁאָר צַדִּיקֵי עוֹלָם. וְיִנָּקֵם נִקְמַת דַּם עֲבָדָיו הַשָּׁפוּךְ: כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים. הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם עֲבָדָיו יִקּוֹם. וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ: וְעַל יְדֵי עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים כָּתוּב לֵאמֹר וְנִקֵּיתִי דָּמָם לֹא נִקֵּיתִי. וַיְיָ שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן: וּבְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ נֶאֱמַר. לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם. יִוָּדַע בַּגּוֹיִם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דַּם עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ: וְאוֹמֵר כִּי דוֹרֵשׁ דָּמִים אוֹתָם זָכַר לֹא שָׁכַח צַעֲקַת עֲנָוִים: וְאוֹמֵר יָדִין בַּגּוֹיִם מָלֵא גְוִיּוֹת מָחַץ רֹאשׁ עַל אֶרֶץ רַבָּה: מִנַּחַל בַּדֶּרֶךְ יִשְׁתֶּה עַל כֵּן יָרִים רֹאשׁ: אשרי וכו'

כשמגרגין נפ"ב יאמר פס"ן זה:

מִי שֶׁבֵּרַךְ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן דָּוִד וּשְׁלֹמֹה הוּא יְבָרֵךְ אֶת כָּל מִי שֶׁיִּקְבֹּל עָלָיו לְהִתְעַנּוֹת תַּעֲנִית שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי בְּשַׁבָּת זֶה הַקָּדוֹשׁ בְּרִיךְ הוּא יִשְׁכְּרֵהוּ וְיַצִּילֵהוּ מִכָּל צָרָה וְצוּקָה וּמִכָּל נֶגַע וּמַחֲלָה וְיִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדָיו וִיקַבֵּל תְּפִלּוֹתָיו וְיַאֲזִין שִׁוְעוֹתָיו עִם כָּל יִשְׂרָאֵל אֲחֵיהֶם וְנֵאמַר אָמֵן:

כס"ן אומר יהללו ומגביהין הס"ם לסיגל ובנוחה יאמר וכו' ח"ק:

מוסף לשבת

מתפללין שב"ע עד האל הקדוש ואחר לו אומרים זה:

תִּכְנַתְּ שַׁבָּת רָצִיתָ קָרְבָּנוֹתֶיהָ. צִוִּיתָ פֵּרוּשֶׁיהָ עִם סִדּוּרֵי נִסְכֶּיהָ. מַעֲנִגֵּיהָ לְעוֹלָם כְּבוֹד יִנְחָלוּ. טוּעֲמֵיהָ חַיִּים זָכוּ. וְגַם הָאוֹהֲבִים דְּבָרֶיהָ גְּדֻלָּה בָּחָרוּ. אָז מִסִּינַי נִצְטַוּוּ עָלֶיהָ. וַתְּצַוֵּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְהַקְרִיב בָּהּ קָרְבַּן מוּסַף שַׁבָּת כְּרָאוּי: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ. וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ. תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם. וְאֶת מוּסַף יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

וביום הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַּשָּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

יִשְׁמְחוּ בְּמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִּמְנוּחָתֵנוּ קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַׁّבָּת: (לא ושוניס וסי׳ כ׳ סדר״ן תוכ״ת סק״ל לאומרים זס״):

נַעֲרִיצְךָ וְנַקְדִּישְׁךָ כְּסוֹד שִׂיחַ שַׂרְפֵי קֹדֶשׁ׳ הַמַּקְדִּישִׁים שִׁמְךָ בְּקֹדֶשׁ׳ כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר׳ (קו״ח) קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ׳ (הוי) כְּבוֹדוֹ מְלֵא עוֹלָם מְשָׁרְתָיו שׁוֹאֲלִים זֶה לְזֶה אַיֵּה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ׳ לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ׳ (קו״ח) בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ׳ (הוי) מִמְּקוֹמוֹ הוּא יָפֶן בְּרַחֲמִים וְיָחֹן עַם הַמְיַחֲדִים שְׁמוֹ עֶרֶב וָבֹקֶר בְּכָל יוֹם תָּמִיד פַּעֲמַיִם בְּאַהֲבָה שְׁמַע אוֹמְרִים׳ (קו״ח) שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד׳ (הוי) הוּא אֱלֹהֵינוּ הוּא אָבִינוּ הוּא מַלְכֵּנוּ הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ וְהוּא יַשְׁמִיעֵנוּ בְּרַחֲמָיו שֵׁנִית לְעֵינֵי כָל חַי לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים׳ (קו״ח) אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם׳ וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר׳ (קכ״ל) יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ׳ (סס״ן גוטר כתפלה עד כאלהיך ציון עמו ישראל בכל״ס ק״ס):

קוּם אֵל יְיָ חֲזַק וְיֵאָמֵץ לְבַךְ וְקוּה אֶל יְיָ: אֵין קָדוֹשׁ כְּיָי כִּי אֵין בִּלְתֶּךָ וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ: כִּי מִי אֱלוֹהַּ מִבַּלְעֲדֵי יְיָ וּמִי צוּר זוּלָתִי אֱלֹהֵינוּ:

אֵין כֵּאלֹהֵינוּ׳ אֵין כַּאדוֹנֵינוּ׳ אֵין כְּמַלְכֵּנוּ׳ אֵין כְּמוֹשִׁיעֵנוּ: מִי כֵאלֹהֵינוּ׳ מִי כַאדוֹנֵינוּ׳ מִי כְמַלְכֵּנוּ׳ מִי כְמוֹשִׁיעֵנוּ: נוֹדֶה לֵאלֹהֵינוּ׳ נוֹדֶה לַאדוֹנֵינוּ׳ נוֹדֶה לְמַלְכֵּנוּ׳ נוֹדֶה לְמוֹשִׁיעֵנוּ: בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ׳ בָּרוּךְ אֲדוֹנֵינוּ׳ בָּרוּךְ מַלְכֵּנוּ׳ בָּרוּךְ מוֹשִׁיעֵנוּ: אַתָּה הוּא אֱלֹהֵינוּ׳ אַתָּה הוּא אֲדוֹנֵנוּ׳ אַתָּה הוּא מַלְכֵּנוּ׳ אַתָּה הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ: אַתָּה הוּא שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֶת קְטֹרֶת הַסַּמִּים:

פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת הַצְּרִי וְהַצִּפֹּרֶן הַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה מִשְׁקַל שְׁבָעִים שְׁבָעִים מָנֶה׳ מוֹר וְקִצִּיעָה שְׁבֹלֶת נֵרְד וְכַרְכֹּם מִשְׁקַל שִׁשָּׁה עָשָׂר שִׁשָּׁה עָשָׂר מָנֶה׳ קִלּוּף שְׁנֵים עָשָׂר וְקִלּוּפָה שְׁלִשָׁה וְקִנָּמוֹן תְּשִׁעָה בֹרִית כַּרְשִׁינָה תְּשִׁעָה קִבֹּץ׳ יַיִן קַפְרִיסִין סְאִין תְּלָתָא וְקִבֹּץ תְּלָתָאי וְאִם אֵין לוֹ יַיִן קַפְרִיסִין מֵבִיא חֲמַר חִוָּרָן עַתִּיק׳ מֶלַח סְדוֹמִית רוֹבַע הַקַּב׳ מַעֲלֶה עָשָׁן כָּל שֶׁהוּא׳ רַבִּי נָתָן (הַבַּבְלִי) אוֹמֵר אַף כִּפַּת הַיַּרְדֵּן כָּל שֶׁהוּא וְאִם נָתַן בָּהּ דְּבַשׁ פְּסָלָהּ׳ וְאִם חִסֵּר אַחַת מִכָּל סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה:

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר הַצְּרִי אֵינוֹ אֶלָּא שֶׁרֶף הַנּוֹטֵף מֵעֵצֵי הַקְּטָף בְּרִית כַּרְשִׁינָה שֶׁשָּׁפִין בָּהּ אֶת הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתֵּהֵא נֹאחֶת׳ יַיִן קַפְרִיסִין שֶׁשּׁוֹרִין בּוֹ אֶת הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתֵּהֵא עַזָּה׳ וַהֲלֹא מֵי רַגְלַיִם יָפִין לָהּ אֶלָּא שֶׁאֵין מַקְרִיבִין

מַקְרִיבִין מֵי רַגְלַיִם בָּעֲזָרָה מִפְּנֵי הַכָּבוֹד:

הַשִּׁיר שֶׁהַלְּוִיִּם הָיוּ אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ׳ בְּיוֹם הָרִאשׁוֹן הָיוּ אוֹמְרִים לְיָי הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ׳ בַּשֵּׁנִי הָיוּ אוֹמְרִים גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר קָדְשׁוֹ: בַּשְּׁלִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל׳ בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפּוֹט: בָּרְבִיעִי הָיוּ אוֹמְרִים אֵל נְקָמוֹת יְיָ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: בַּחֲמִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: בַּשִּׁשִּׁי הָיוּ אוֹמְרִים יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט: בַּשַּׁבָּת הָיוּ אוֹמְרִים מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת׳ מִזְמוֹר שִׁיר לֶעָתִיד לָבֹא לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים:

תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא שנאמר הליכות עולם לו׳ אל תקרי הליכות אלא הלכות:

אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי יי ורב שלום בניך׳ אל תקרי בניך אלא בונך: שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול: יהי שלום בחילך שלוה באר־מנותיך: למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך: למען בית יי אלהינו אבקשה טוב לך: יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום:

יתגדל וכו׳ עד דאמירן בעלמא ואמרו אמן (תס״ל תוס״ס זס״):

עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל רַבָּנָן׳ וְעַל תַּלְמִידֵיהוֹן וְעַל כָּל תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן׳ וְעַל כָּל מָן דְּעָסְקִין בְּאוֹרַיְתָא׳ דִּי בְאַתְרָא הָדֵן וְדִי בְכָל אֲתַר וַאֲתַר׳ יְהֵא לְהוֹן וּלְכוֹן שְׁלָמָא רַבָּא חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמִין וְחַיִּין אֲרִיכִין וּמְזוֹנָא רְוִיחֵי וּפוּרְקָנָא מִן קֳדָם אֲבוּהוֹן דְּבִשְׁמַיָּא וְאַרְעָא וְאִמְרוּ אָמֵן: (יפת עומת וסי׳ ותוס״ס עליט׳ קדיש יתום):

שיר היחוד ליום השבת:

(מו) אָז בַּיָּמִים הַשְּׁבִיעִי נַחְתָּ׳ יוֹם הַשַּׁבָּת עַל כֵּן בֵּרַכְתָּ:

(קיב) וְעַל כָּל פֹּעֹל תְּהִלָּה עֲרוּכָה׳ הָסְדְּךָ בְּכָל עֵת יַבִּיטוּכָה:

(מ) בָּרוּךְ יְיָ יוֹצֵר כֹּלָּם׳ אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם:

(ק) כִּי מָשׁוֹל עַל עָבְדֶיךָ׳ רוֹב רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ:

(מ) וּבְמַצְרִים הַחֲלוֹתָ׳ לְחוֹדְעֵנִי כִּי נִפְאַר נַעֲלֹתָ:

(ק) עַל כָּל אֱלֹהִים בַּעֲשׂוֹתְךָ בָהֶם׳ שְׁפָטִים גְּדוֹלִים וּבַאלֹהֵיהֶם:

(מ) בְּבָקְעֲךָ יַם סוּף עַמְּךָ רָאוּ׳ הַיָּד הַגְּדוֹלָה וַיִּירָאוּ:

(ק) נָתַתָּ עָמְךָ לַעֲשׂוֹת לְךָ׳ שֵׁם תִּפְאֶרֶת לְהַרְאוֹת נְדָלְךָ:

(מ) וְדִבַּרְתָּ עִמָּם מִן הַשָּׁמַיִם׳ וְגַם הָעָבִים נִטְּפוּ מָיִם:

(ק) וַיַּעֲלֶם לַמָּתָם בַּמִּדְבָּר׳ בְּאֶרֶץ צִיָּה אִישׁ לֹא עָבָר:

(מ) תֵּתָּה לְעַמְּךָ דָגָן שָׁמָיִם׳ וְכַעֲפָר שְׂאֵר וּמְצוּר מָיִם:

(ק) תִּגְרֵשׁ גּוֹיִם רַבִּים עַמִּים׳ יִירְשׁוּ אַרְצָם וַעֲמַל לְאֻמִּים:

(מ) בְּעָבוֹר יִשְׁמְרוּ חֻקִּים וְתוֹרוֹת׳ אִמְרוֹת יְיָ אִמְרוֹת טְהוֹרוֹת:

(ק) וַיִּתְעַדְּנוּ בְּמַרְעֵה שָׁמֵן׳ וּמֵחֲלָבֵיו שׁוֹר פִּדְּנוּ שָׁמֵן:

(מ) בְּנוֹתָם בָּנוּ עִיר קָדְשֶׁךָ׳ וַיִּפְאָרוּ בֵּית מִקְדָּשֶׁךָ:

(ק) וַתֹּאמֶר פֹּה אַשֵּׁב לְאֹרֶךְ יָמִים׳ צִיָּרָה כָּרַךְ אֲבָרֶךָ:

(מ) כִּי שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי צֶדֶק׳ אַף כִּחֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ צֶדֶק:

(ק) וּבֵית הַלֵּוִי נְעִימוֹת זְמִרוֹ׳ קָדְ יִתְרוֹעֲעוּ

ה׳ בֵּית יִשְׂרָאֵל יִרְאֵי יְיָ׳ יְבָרְכוּ יְיָדוּ
שְׁמָךְ יְיָ׳:
ק׳ הַטִּיבוֹתָ מְאֹד לְרָאשׁוֹנִים׳ כֵּן תֵּיטִיב
גַּם לָאַחֲרוֹנִים:
מ׳ יְיָ׳ תָּשִׂישׂ נָא עָלֵינוּ׳ כַּאֲשֶׁר שַׂשְׂתָּ עַל
אֲבוֹתֵינוּ:
ק׳ אִיחֲנוּ לְהַרְבּוֹת וּלְהֵיטִיב׳ וְנִדָּה לָךְ
לְעוֹלָם כִּי תֵיטִיב:
מ׳ יְיָ׳ תִּבְנֶה עִירְךָ מְהֵרָה׳ כִּי עָלֶיהָ שִׁמְךָ
נִקְרָא:
ק׳ וְקָרֵן דָּוִד תַּצְמִיחַ בָּהּ׳ וְתִשְׁכּוֹן לְעוֹלָם
יְיָ׳ בְּקִרְבָּהּ:
מ׳ זִבְחֵי צֶדֶק שָׁמָה נִזְבָּחָה׳ וְכִימֵי קֶדֶם
תְּעָרֵב מִנְחָה:
ק׳ וּבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ בְּאוֹר פָּנֶיךָ׳ כִּי חָפַצְתָּ
לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ:
מ׳ וּבְרִצוֹנְךָ תַּעֲשֶׂה חֶפְצֵנוּ׳ הַבֶּט נָא
עַמְּךָ כֻּלָּנוּ:
ק׳ בְּחַרְתָּנוּ לִהְיוֹת לְךָ לְעַם סְגֻלָּה׳ וְעַל
עַמְּךָ בִּרַכְתָּךְ סֶלָה:
מ׳ וְתָמִיד נִסְפֹּר תְּהִלָּתֶךָ׳ וּנְהַלֵּל לְשֵׁם
תִּפְאַרְתֶּךָ:
ק׳ וּמְבָרְכֶךָ עַמְּךָ יְבוֹרָךְ׳ כִּי אֶת כָּל
אֲשֶׁר תְּבָרֵךְ מְבוֹרָךְ:
מ׳ וַאֲנִי כְעוֹדִי אֲהַלֶּלְךָ בוֹרְאִי׳ וַאֲבָרֶכְךָ
כָּל יְמֵי צִבְאִי:
ק׳ יְהִי שֵׁם יְיָ׳ מְבוֹרָךְ לְעוֹלָם׳ מִן הָעוֹלָם
וְעַד הָעוֹלָם:

כַּכָּתוּב בָּרוּךְ יְיָ׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׳ מִן הָעוֹלָם
וְעַד הָעוֹלָם׳ וַיֹּאמְרוּ כֹּל הָעָם אָמֵן׳ וְהַלֵּל לַיְיָ׳:
עֹנֶת דָּנִיאֵל וְאָמַר לְהֶוֵא שְׁמֵהּ דִּי אֱלָהָא
מְבָרַךְ מִן עָלְמָא וְעַד עָלְמָא׳ דִּי חָכְמָתָא
וּגְבוּרְתָא דִּי לֵהּ הִיא׳ וּמְשַׁנֵּא עִדָּנַיָּא וְזִמְנַיָּא׳ מְהַעֲדֵי
מְלָכִין וּמְקִים מַלְכִין׳ יָהֵב חָכְמָתָא לְחַכִּימִין׳
וּמַנְדְּעָא לְיָדְעֵי בִינָה׳ הוּא גָלֵה עֲמִיקָתָא וּרְזִין׳
יָדַע מָה בְחֶשְׁכָא׳ וּנְהִירָא עִמֵּהּ שְׁרֵא׳ לָךְ אֱלָהּ
אֲבָהָתִי מְהוֹדֵא וּמְשַׁבַּח׳ דִּי יְהַבְתְּ לִי חָכְמָה
וּגְבוּרָה׳ וּכְעַן הֹדַעְתָּנִי׳ דִּי בְעַיְנָא מִנָּךְ׳ דִּי
הֹדַעְתָּנָא׳ דִּי מִלַּת מַלְכָא׳ הִיא מְפַרְסְמָא׳ לְמַלְכָא׳
דִּי חֲלָמָא׳ וּפְשָׁרֵהּ׳ נְהַדְּרוּן׳ וּמִן קֳדָם אֱלָהָא
שְׁמַיָּא׳ לְמִנְדַּע׳ מָה דִּי לְהֶוֵי׳ בְּאַחֲרִית יוֹמַיָּא׳
חֲלָמָא׳ וְחֶזְוֵי רֵאשֵׁהּ׳ עַל מִשְׁכְּבָךְ׳ אַנְתְּ מַלְכָא׳
סָלֵק עַל מַלְכוּתָךְ׳ מָה דִּי לְהֶוֵי׳ אַחֲרֵי דְנָה׳
וְגָלֵה רָזִין׳ הוּא מְגַלֵּה׳ מָה דִּי לְהֶוֵי׳ אַנְתְּ
חֲזֵית׳ וַהֲוָה׳ צְלֶם חַד׳ שַׁגִּי׳ וְזִיוֵהּ יַתִּיר׳
קָאֵם׳ לְקָבְלָךְ׳ וּרְאֵהּ׳ דְּהַב טָב׳ חֲזֵה׳ הֲוָה׳
רֵישֵׁהּ׳ דִּי דְהַב׳ סָגִי׳ תְּרֵין׳ זְרוֹעוֹהִי׳ וְחַדְיֵהּ׳
דִּי כְסַף׳ בִּטְנֵהּ׳ וְיַרְכָתֵהּ׳ דִּי נְחָשׁ׳ שָׁקוֹהִי׳
דִּי פְרָזֶל׳ פְּרָסָנֵהּ׳ דִּי פְרָזֶל׳ וּמִנְהוֹן׳ חַד׳
דִּי חַסְפָּא׳ וְרַגְלוֹהִי׳ חֲזֵה׳ הֲוָה׳ עַד׳ דִּי
הִתְרְמַת׳ אֶבֶן׳ דִּי לָא׳ בִידַיִן׳ וּמְחָת׳ צְלֶם׳
עַל רַגְלוֹהִי׳ דִּי פַרְזֶל׳ וְחַסְפָּא׳ וְדַקִּנּוּן׳
כַּחֲדָא׳ וַהֲווֹן׳ כְּמֹץ׳ דִּי קַיְטָא׳ וּנְטָלוּן׳
רוּחָא׳ וְלָא׳ אִשְׁתְּכַח׳ לְהוֹן׳ אֲתַר׳ וְאֶבֶן׳
דִּי מְחָת׳ לְצַלְמָא׳ הֲוָת׳ לְטוּר׳ רַב׳ וּמְלָת׳
כָּל׳ אַרְעָא׳ דָּנִיאֵל׳ דְּנָה׳ חֶלְמָא׳ וּפְשַׁרֵהּ׳
נְאֵמַר׳ קֳדָמָךְ׳ מַלְכָּא׳ אַנְתְּ׳ מַלְכָא׳
דִּי מַלְכִין׳ דִּי אֱלָהָא׳ שְׁמַיָּא׳ מַלְכוּתָא׳
וְחֵסֶן׳ וּתְקֹף׳ וִיקָרָא׳ הִיהַבַת׳ בִּידָךְ׳
וְשַׁלִּיטַת׳ לְכֹל׳ דָּרִין׳ בְּנֵי אֲנָשָׁא׳ חֵיוָתָא׳
דִּי בְרָא׳ בְיָדָךְ׳ וּמְרַוַיָּא׳ דִּי שְׁמַיָּא׳
הִיהַב׳ בִּידָךְ׳ וְשַׁלִּטָךְ׳ בְּכֻלְּהֶן׳ אַנְתְּ׳
הוּא׳ רֵאשָׁא׳ דִּי דְהַב׳ טָב׳ וּבָתַר׳ דָּנָה׳
קָאֵם׳ מַלְכוּתָא׳ אָחֳרִיתָא׳ דִּי לָא׳ מִנָּךְ׳
וּמַלְכוּתָא׳ תִּנְיָנָתָא׳ דִּי נְחָשׁ׳ דִּי תְקֹף׳
מִן׳ כָּל׳ דָּרִין׳ דִּי מְשַׁלֵּט׳ בְּכֹל׳ אַרְעָא׳
וּמַלְכוּתָא׳ רְבִיעָיָתָא׳ תְּהֵוֶא׳ תַּקִּיפָא׳
כְּפַרְזְלָא׳ דִּי׳ מְדַקֵּק׳ וּמְהַרֵּס׳ כֹּל׳ דָּנָה׳
מְדַקֵּק׳ וְמָחֵת׳ כְּפַרְזֶל׳ דִּי׳ מְרָעֵא׳ כֹּל׳
אִלֵּין׳ מְדַקֵּק׳ וּמְחַת׳ וְהַדְּמִין׳ דִּי רַגְלַיָּא׳
וַאֲצָבְעָתָא׳ מִנְהֶן׳ חַסְפָּא׳ דִּי פֹּחָר׳
וּמִנְהֶן׳ פַּרְזֶל׳ דִּי מְעָרַב׳ עִם׳ טִינָא׳
חַסְפָּא׳ וּמִנְהֶן׳ אֲצָבְעָתָא׳ דִּי רַגְלַיָּא׳
הֲוָת׳ תַּקִּיפוּת׳ מִנְהָא׳ וּמִנְהֶן׳ שְׁבִירוּת׳
דִּי מְעָרַב׳ עִם׳ אִלֵּין׳ דִּי לָא׳ מִתְחַבְּרִן׳
אֲנָשִׁין׳ בְּרַם׳ לָא׳ יִתְדְּבְקוּן׳ חֲדָא׳
לְחָדָא׳ כְּדִי׳ לָא׳ מִתְעָרַב׳ פַּרְזֶל׳ עִם׳
חַסְפָּא׳ וּבְיוֹמֵי׳ מַלְכוּתָא׳ אִלֵּין׳ יְקִים׳
אֱלָהָא׳ שְׁמַיָּא׳ מַלְכוּתָא׳ דִּי׳ לְעָלַם׳
לָא׳ תִתְחַבַּל׳ וּמַלְכוּתָהּ׳ לְעַם׳ אָחֳרָן׳
לָא׳ תִתְשְׁבֻק׳ וְתָדֵק׳ וְתָסֵף׳ יָת׳ כָּל׳
אִלֵּין׳ מַלְכְוָתָא׳ וְהִיא׳ תְקוּם׳ לְעָלַם׳
עָלָם׳ כְּדִי׳ חֲזֵית׳ דִּי׳ מִן׳ טוּרָא׳ אִתְגְּזַרַת׳
אֶבֶן׳ דִּי׳ לָא׳ בִידַיִן׳ וּדְקַת׳ פַּרְזֶל׳
וְחַסְפָּא׳ וּדְהַב׳ וְכַסְפָּא׳ אֱלָהָא׳ רַב׳
הוֹדַע׳ לְמַלְכָא׳ מָה׳ דִּי׳ לְהֶוֵי׳ אַחֲרֵי׳
דְנָה׳ וְיַצִּיב׳ חֶלְמָא׳ וְיַהִיב׳ פְּשַׁרֵהּ׳
אֲמִין׳ אֲדַיִן׳ דָּנִיאֵל׳ אָמַר׳ לְקֳדָם׳
אַרְיוֹךְ׳ דִּי׳ מִן׳ קֳדָם׳ מַלְכָּא׳ אִתְבְּהַת׳
חֲדָא׳ שָׁעָה׳ וּרְעוּתֵהּ׳ בְּדָנִיאֵל׳ מְשַׁנֵּא׳
וְהוֹדַע׳ לַהּ׳ פְּשַׁרָא׳ אֲדַיִן׳ דָּנִיאֵל׳
עָנָה׳ קֳדָם׳ מַלְכָּא׳ וְאָמַר׳ דִּי׳ לְעָלַם׳
עָלַם׳ יְהֵא׳ שְׁמֵהּ׳ דִּי׳ אֱלָהָא׳ וְחָכְמָתָא׳
וְגְבוּרָתָא׳ דִּי׳ הִיא׳ לֵהּ׳ וְהוּא׳ מְהַשְׁנֵא׳
עִדָּנַיָּא׳ וְזִמְנַיָּא׳ מְהַעְדֵּי׳ מַלְכִין׳
וּמְקִים׳ מַלְכִין׳ יָהֵב׳ חָכְמָתָא׳ לְחַכִּימִין׳
וּמַנְדְּעָא׳ לְיָדְעֵי׳ בִינָה׳ הוּא׳ גָלֵה׳
עֲמִיקָתָא׳ וּרְזִין׳ יָדַע׳ מָה׳ בְחֶשְׁכָא׳
וּנְהִירָא׳ עִמֵּהּ׳ שְׁרֵא׳ לָךְ׳ אֱלָהּ׳
אֲבָהָתִי׳ מְהוֹדֵא׳ וּמְשַׁבַּח׳ דִּי׳ יְהַבְתְּ׳
לִי׳ חָכְמָה׳ וּגְבוּרָה׳ וּכְעַן׳ הֹדַעְתָּנִי׳
דִּי׳ בְעַיְנָא׳ מִנָּךְ׳ דִּי׳ הֹדַעְתָּנָא׳
דִּי׳ מִלַּת׳ מַלְכָא׳ הִיא׳ מְפַרְסְמָא׳
לְמַלְכָא׳ דִּי׳ חֲלָמָא׳ וּפְשַׁרֵהּ׳ נְהַדְּרוּן׳

שיר הכבוד

פ״ח ז״ן כח״ן
מון אַנְעִים זְמִרוֹת וְשִׁירִים אֶעֱרֹג׳ כִּי אֵלֶיךָ
נַפְשִׁי תַּעֲרוֹג:
קה׳ נַפְשִׁי חֲמָדָה בְּצֵל יָדֶךָ׳ לָדַעַת כָּל רָז
סוֹדֶךָ:
מ׳ מְרֵי דַבְּרִי בִּכְבוֹדֶךָ׳ הִיטָּה לִבִּי אֶל
הוֹדֶךָ:
ק׳ עַל כֵּן אֲדַבֵּר בְּךָ נִכְבָּדוֹת׳ וְשִׁמְךָ אֲכַבֵּד
בְּשִׁירֵי יְדִידוֹת:
מ׳ אֶסְפְּרָה כְבוֹדֶךָ וְלֹא רְאִיתִיךָ׳ אֲדַמֶּךָּ
אֲכַנֶּךָּ וְלֹא יְדַעְתִּיךָ:
ק׳ בְּיַד נְבִיאֶיךָ בְּסוֹד עֲבָדֶיךָ׳ דִּמִּיתָ הֲדַר
כְּבוֹד הוֹדֶךָ:
מ׳ גְּדֻלָּתְךָ וּגְבוּרָתֶךָ׳ כְּנוּ לְתֹקֶף פְּעֻלָּתֶךָ:
ק׳ דִּמּוּ אוֹתְךָ וְלֹא כְּפִי שֶׁךְ׳ יַשְׁוִיחוּ לְפִי
מַעֲשֶׂיךָ:
מ׳ הִמְשַׁלְתִּיךָ בְּרוֹב חִיּוּנוּת׳ הִנְּךָ אֶחָד בְּכָל
דִּמְיוֹנוֹת:
ק׳ וַיַּחֲזוּ בְךָ זְקֵנָה וּבַחֻרוֹת׳ וּשְׂעַר רֹאשְׁךָ
בְּשֵׂיבָה וְשַׁחֲרוּת:
מ׳ זְקֵנָה בְּיוֹם דִּין וּבַחֻרוֹת בְּיוֹם קְרָב׳ כְּאִישׁ
מִלְחָמוֹת יָדָיו לוֹ רָב:
ק׳ חָבַשׁ כּוֹבַע יְשׁוּעַת בְּרֹאשׁוֹ׳ הוֹשִׁיעָה לוֹ
יְמִינוֹ חֹרֶשׁ קָדְשׁוֹ:
מ׳ מַלְּאוּ אוֹרוֹת רֹאשׁוֹ׳ נִמְלָא׳ קְצוֹתָיו
רְסִיסֵי לַיְלָה:
ק׳ יְתָפֵאר בִּי כִּי חָפֵץ בִּי׳ וְהוּא יִהְיֶה לִי
לְעִטֶּרֶת צְבִי:
מ׳ כֶּתֶם טָהוֹר פָּז דְּמוּת רֹאשׁוֹ׳ וָחֵק עַל
מֵצַח כְּבוֹד שֵׁם קָדְשׁוֹ:

ק׳ לְחֵן וּלְכָבוֹד צְבִי תִּפְאָרָה׳ אֶטְּתוֹ לוֹ
עִטֶּרֶת שַׁעֲרָה:
מ׳ מַחֲלִפוֹת רֹאשׁוֹ כְּבִימֵי בָחֻרוֹת׳ קְוֻצּוֹתָיו
תְּלַתְּלִים שְׂחוֹרוֹת:
ק׳ נָוֶה הַצַּדִּיק צְבִי תִּפְאַרְתּוֹ׳ יַעֲלֶה נָא עַל
רֹאשׁ שִׂמְחָתוֹ:
מ׳ סְגֻלָּתוֹ תִּהְי בְּיָדוֹ עֲטֶרֶת׳ וְצִנִּיף מְלוּכָה
צְבִי תִּפְאֶרֶת:
ק׳ עֲמוּסִים נִשְׂאָם עֲטֶרֶת אֱנוֹשׁ׳ מֵאֲשֶׁר
יָקְרוּ בְּעֵינָיו כְּבֹדָם:
מ׳ פְּאֵרוּ עָלָיו וּפְאֵרֵי עֲלָיוּ׳ וְקָרוּב אֵלַי
בְּקָרְאִי אֵלָיו:
ק׳ רוֹצֶה בַּעֲטוֹ עֲנָוִים יָפְאֵר׳ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת
בָּם לְהִתְפָּאֵר:
ק׳ לְחֵן וּלְכָבוֹד צְבִי תִּפְאָרָה׳ אֶטְּתוֹ לוֹ
עִטֶּרֶת שַׁעֲרָה:
מ׳ מַחֲלִפוֹת רֹאשׁוֹ כְּבִימֵי בָחֻרוֹת׳ קְוֻצּוֹתָיו
תְּלַתְּלִים שְׂחוֹרוֹת:
ק׳ נָוֶה הַצַּדִּיק צְבִי תִּפְאַרְתּוֹ׳ יַעֲלֶה נָא עַל
רֹאשׁ שִׂמְחָתוֹ:
מ׳ תְּהִלָּתִי תִּהְי לְרֹאשְׁךָ עֲטֶרֶת׳ וּתְפִלָּתִי
תִּכּוֹן קְטֹרֶת:
ק׳ תִּיקַר שֶׁרֶת רָשׁ בְּעֵינֶיךָ׳ כַּשֶּׁר יוֹשֵׁר
עַל קָרְבָּנֶיךָ:
מ׳ בְּרַכְתִּי תַּעֲלֶה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר׳ מְחוֹלֵל
וּמוֹלִיד צַדִּיק כַּבִּיר:
ק׳ וּבְרַכְתִּי תִּנָּעֵנָע לִי רֹאשׁ׳ וְאוֹתָהּ קַח
לְךָ כְּבָשָׂמִים רֹאשׁ:
מ׳ יֶעֱרַב נָא שִׂיחִי עָלֶיךָ׳ כִּי נַפְשִׁי תַּעֲרוֹג
אֵלֶיךָ:

לְךָ יְיָ׳ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת
וְהַנֶּצַח וְהַהוֹד כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ׳ לְךָ
יְיָ׳ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ׳ מִי
יְמַלֵּל גְּבוּרוֹת יְיָ׳ יַשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ׳ ק״י
תומרים (מזמור ש״ל ליום סגנם׳ תהון שיל״ב) וטו׳:

סדר הלל

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ׳ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
הָעוֹלָם׳ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וְצִוָּנוּ לִקְרוֹא אֶת הַהַלֵּל:

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ׳ הַלְלוּ אֶת
שֵׁם יְיָ׳: יְהִי שֵׁם יְיָ׳ מְבֹרָךְ׳ מֵעַתָּה
וְעַד עוֹלָם: מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד
מְבוֹאוֹ׳ מְהֻלָּל שֵׁם יְיָ׳: רָם עַל כָּל
גּוֹיִם יְיָ׳ עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: מִי כַּיְיָ׳
אֱלֹהֵינוּ׳ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת׳:
הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם
וּבָאָרֶץ׳: מְקִימִי מֵעָפָר דָּל׳ מֵאַשְׁפֹּת
יָרִים אֶבְיוֹן׳: לְהוֹשִׁיבִי עִם נְדִיבִים
עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ׳: מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת
הַבַּיִת אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּיָהּ:
בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם׳ בֵּית
יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז: הָיְתָה יְהוּדָה
לְקָדְשׁוֹ׳ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו: הַיָּם
רָאָה וַיָּנֹס׳ הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר:
הֶהָרִים רָקְדוּ כְּאֵילִים׳ גְּבָעוֹת
כִּבְנֵי צֹאן: מַה לְּךָ הַיָּם כִּי תָנוּס׳
הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים
תִּרְקְדוּ כְּאֵילִים׳ גְּבָעוֹת כִּבְנֵי צֹאן:
מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוּלִי אָרֶץ׳ מִלִּפְנֵי
אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב: הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם
מָיִם׳ חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ מָיִם:

בתעיבה לומרים לא לנו:
לֹא לָנוּ׳ יְיָ׳ לֹא לָנוּ׳ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד׳ עַל

חֲרֹפְךָ עַל אֲמִתֶּךָ: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה
נָא אֱלֹהֵיהֶם: וֵאלֹהֵינוּ בַּשָּׁמַיִם כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ
עָשָׂה: עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם:
פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ:
אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אַף לָהֶם וְלֹא יְרִיחוּן:
יְדֵיהֶם וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ לֹא
יֶהְגּוּ בִגְרוֹנָם: כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר
בֹּטֵחַ בָּהֶם: יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיְיָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם
הוּא: בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ בַּיְיָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם
הוּא: יִרְאֵי יְיָ בִּטְחוּ בַּיְיָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא:

יְיָ זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ יְבָרֵךְ אֶת בֵּית
יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת בֵּית אַהֲרֹן: יְבָרֵךְ
יִרְאֵי יְיָ הַקְּטַנִּים עִם הַגְּדֹלִים: יוֹסֵף
יְיָ עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם:
בְּרוּכִים אַתֶּם לַיְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם
וָאָרֶץ: הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַיְיָ וְהָאָרֶץ
נָתַן לִבְנֵי אָדָם: לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ
יָהּ וְלֹא כָּל יוֹרְדֵי דוּמָה: וַאֲנַחְנוּ
נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם
הַלְלוּיָהּ:

כתובים לומרים אהבתי

אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע יְיָ אֶת קוֹלִי תַּחֲנוּנָי:
כִּי הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבְיָמַי אֶקְרָא: אֲפָפוּנִי
חֶבְלֵי מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי צָרָה וְיָגוֹן
אֶמְצָא: וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא אָנָּה יְיָ מַלְּטָה נַפְשִׁי:
חַנּוּן יְיָ וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם: שֹׁמֵר
פְּתָאִים יְיָ דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: שׁוּבִי נַפְשִׁי
לִמְנוּחָיְכִי כִּי יְיָ גָּמַל עָלָיְכִי: כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי
מִמָּוֶת אֶת עֵינִי מִן דִּמְעָה אֶת רַגְלִי מִדֶּחִי:
אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְיָ בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים: הֶאֱמַנְתִּי
כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד: אֲנִי אָמַרְתִּי
בְחָפְזִי כָּל הָאָדָם כֹּזֵב:

מָה אָשִׁיב לַיְיָ כָּל תַּגְמוּלוֹהִי
עָלָי: כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם יְיָ
אֶקְרָא: נְדָרַי לַיְיָ אֲשַׁלֵּם נֶגְדָּה נָּא
לְכָל עַמּוֹ: יָקָר בְּעֵינֵי יְיָ הַמָּוְתָה
לַחֲסִידָיו: אָנָּה יְיָ כִּי אֲנִי עַבְדֶּךָ
אֲנִי עַבְדְּךָ בֶּן אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ
לְמוֹסֵרָי: לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה
וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא: נְדָרַי לַיְיָ אֲשַׁלֵּם
נֶגְדָּה נָּא לְכָל עַמּוֹ: בְּחַצְרוֹת בֵּית
יְיָ בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּ אֶת יְיָ כָּל גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל
הָאֻמִּים: כִּי גָבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת יְיָ
לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

הוֹדוּ לַיְיָ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יֹאמְרוּ נָא בֵית אַהֲרֹן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יֹאמְרוּ נָא יְרֵאֵי יְיָ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

מִן הַמֵּצַר קָרָאתִי יָהּ עָנָנִי בַּמֶּרְחָב יָהּ:
יְיָ לִי לֹא אִירָא מַה יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם: יְיָ לִי
בְּעוֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי: טוֹב לַחֲסוֹת
בַּיְיָ מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: טוֹב לַחֲסוֹת בַּיְיָ מִבְּטֹחַ
בִּנְדִיבִים: כָּל גּוֹיִם סְבָבוּנִי בְשֵׁם יְיָ כִּי
אֲמִילַם: סַבּוּנִי גַּם סְבָבוּנִי בְשֵׁם יְיָ כִּי
אֲמִילַם: סַבּוּנִי כִּדְבוֹרִים דּוֹעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים
בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילַם: דָּחֹה דָּחִיתָנִי לִנְפֹּל וַיְיָ
עֲזָרָנִי: עֻזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה:
קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים יְמִין יְיָ
עֹשָׂה חָיִל: יְמִין יְיָ רוֹמֵמָה יְמִין יְיָ עֹשָׂה
חָיִל: לֹא אָמוּת כִּי אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ:
יִסֹּר יִסְּרַנִי יָהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: פִּתְחוּ לִי
שַׁעֲרֵי צֶדֶק אָבֹא בָם אוֹדֶה יָהּ: זֶה הַשַּׁעַר
לַיְיָ צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ: אוֹדְךָ כִּי עִנִּיתָנִי וַתְּהִי
לִי לִישׁוּעָה: אוֹדְךָ אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה
לְרֹאשׁ פִּנָּה: מֵאֵת יְיָ הָיְתָה זֹאת הִיא
נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ: מֹעֵד זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ

נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זה

אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא:
אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא:
אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָּא:
אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָּא:

בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְיָ בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְיָ:
מיון אֵל יְיָ וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ חַג בַּעֲבוֹתִים עַד
קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: אֵל אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָ אֱלֹהַי
אֲרוֹמְמֶךָ: אֹדֶה הודו לַיְיָ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם
חַסְדּוֹ: הודו

יְהַלְלוּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ (על) כָּל מַעֲשֶׂיךָ
וַחֲסִידֶיךָ צַדִּיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ וְכָל עַמְּךָ בֵּית
יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ
וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ
אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ כִּי לְךָ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשִׁמְךָ
נָאֶה לְזַמֵּר כִּי מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת:

ערוך תודה ולוי"ם ולחוי"ם קדיש עוש"ם פס"ק ·
ובמיוחס ח"ק:

ל"ם קוזין ד' גבוי כפ' פיוטים · ולאחר קס"ם
לומרים אחרי וכל"ג מ"ק ומפלגין מוסף:

מוסף לראש חודש

כִּי שֵׁם יְיָ אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:
אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל
הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל
חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת
וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:
מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ
מָגֵן אַבְרָהָם:
אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים
אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ:
מוריד הַרוּחַ ומוריד הַגָּשֶׁם:
מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים
רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר
אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר · מִי
כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ
מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:
וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ
מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

מחזיר הש"ץ לומרים כאן (נקדש):
אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל
יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל
הַקָּדוֹשׁ:

רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לְעַמְּךָ נָתַתָּ ·
זְמַן כַּפָּרָה לְכָל תּוֹלְדוֹתָם ·
בְּהִיוֹתָם מַקְרִיבִים לְפָנֶיךָ זִבְחֵי
רָצוֹן וּשְׂעִירֵי חַטָּאת לְכַפֵּר בְּעַדְם
זִכָּרוֹן לְכֻלָּם יִהְיוּ · וּתְשׁוּעַת נַפְשָׁם
כַּיָּד שׁוֹנֵא · מִזִּבְחֵי חָדָשׁ בְּצִיּוֹן
תְּכִין · וְעוֹלַת רֹאשׁ חֹדֶשׁ נַעֲלֶה
עָלֶיוּ וּשְׂעִירֵי עִזִּים נַעֲשֶׂה בְרָצוֹן ·
וּבַעֲבוֹדַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִשְׂמַח
כֻּלָּנוּ · וּבְשִׁירֵי דָוִד עַבְדֶּךָ
הַנִּשְׁמָעִים בְּעִירֶךָ הָאֲמוּרִים לְפָנֶיךָ
מִזִּבְחֶךָ · אַהֲבַת עוֹלָם תָּבִיא לָהֶם
וּבְרִית אָבוֹת לַבָּנִים תִּזְכּוֹר:
וְהָבִיאָנוּ לְצִיּוֹן עִירֶךָ בְּרִנָּה
וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשְׁךָ
בְּשִׂמְחַת עוֹלָם · וְשָׁם נַעֲשֶׂה
לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ
תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים
כְּהִלְכָתָם · וְאֶת מוּסַף יוֹם רֹאשׁ
הַחֹדֶשׁ הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ
בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ · כְּמוֹ

שִׁבַּרְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתְךָ עַל יְדֵי
מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ כִּפִּי כְבוֹדְךָ כְּאָמוּר:

וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עוֹלָה לַיְיָ
פָּרִים בְּנֵי בָקָר שְׁנָיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי
שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם:

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כַּמִּדְבָּר: שְׁלֹשָׁה
עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל וְעִשָּׂרוֹן
לַכֶּבֶשׂ יָיִן כְּנִסְכּוֹ וְשָׂעִיר לְכַפֵּר וּשְׁנֵי
תְמִידִים כְּהִלָּכָתָם:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ חַדֵּשׁ עָלֵינוּ
אֶת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה:
לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה: לִישׁוּעָה
וּלְנֶחָמָה: לְפַרְנָסָה וּלְכִלְכָּלָה:
לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם: לִמְחִילַת חֵטְא
וְלִסְלִיחַת עָוֹן: (נכנס הציבור) וּלְכַפָּרַת
פֶּשַׁע: כִּי בְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּחַרְתָּ
מִכָּל הָאֻמּוֹת וְחֻקֵּי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים
לְהֶם קָבַעְתָּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ
מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים:

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם:
וְהָשֵׁב אֶת הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי
יִשְׂרָאֵל: וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן:
וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:
וּתְחֲזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מודים דרבנן

מודִים אֲנַחְנוּ לָךְ שְׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ
וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן
יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר נוֹדֶה לְךָ וּנְסַפֵּר
תְּהִלָּתֶךָ עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל
נְשָׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל
יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל
עֵת: עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם: הַטּוֹב כִּי לֹא
כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא תַמּוּ חֲסָדֶיךָ
מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ:

כתובים חומרים בלחן על כוסות

וְעַל כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ
תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶלָה וִיהַלְלוּ אֶת שִׁמְךָ
בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה: בָּרוּךְ
אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

(מ"ן בית כנסיות)

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד
וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ בָּרְכֵנוּ
אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ
נָתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד
וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם:
וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל
עֵת וּבְכָל שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ
הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם: (לוי נלוי וכו')

כס"ן תורה הקפלה (ק"ש · עליו · ק"ל):

מוסף לשבת וראש חודש

מתפללין מע"ש עד סלו הקדוש ואח"כ חומרים זה:

אַתָּה יָצַרְתָּ עוֹלָמְךָ מִקֶּדֶם כִּפְלֵיתָ
מַלְאַכְתֶּךָ בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי· אָהַבְתָּ
אוֹתָנוּ וְרָצִיתָ בָּנוּ וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל
הַלְּשׁוֹנוֹת וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ
וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ וְשִׁכַּךְ
הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ·
וְתִתֶּן לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה
שַׁבָּתוֹת לְמְנוּחָה וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים
לְכַפָּרָה· וּלְפִי שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ
אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ חָרְבָה עִירֵנוּ
וְשָׁמֵם בֵּית מִקְדָּשֵׁנוּ וְגֹלָה יָקָרֵנוּ
וְנָטַל כָּבוֹד מִבֵּית חַיֵּינוּ· וְאֵין

אֲנַחְנוּ יְכוֹלִים לַעֲשׂוֹת חוֹבוֹתֵינוּ
בְּבֵית בְּחִירָתֶךָ בְּבֵית הַגָּדוֹל
וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו כִּפְנֵי
הַיָּד הַשְּׁלוּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ: יְהִי
רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי
אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְּשִׂמְחָה
לְאַרְצֵנוּ וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ וְשָׁם
נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת פָּרְבָּנוֹת
חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִים כְּסִדְרָם
וּמוּסָפִים כְּהִלָּכָתָם: וְאֶת מוּסְפֵי
יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ
הַזֶּה· נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ
בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ
שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתְךָ עַל יְדֵי
מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ כִּפְנֵי כְבוֹדֶךָ כְּאָמוּר:

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה
תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה
בַּשָּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבָּת בְּשַׁבָּתוֹ עַל עֹלַת
הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

זֶה קָרְבַּן שַׁבָּת וְקָרְבַּן הַיָּם כְּאָמוּר:
וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עוֹלָה לַיְיָ
פָּרִים בְּנֵי בָקָר שְׁנָיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי
שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם:

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כַּמִּדְבָּר: שְׁלֹשָׁה
עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל וְעִשָּׂרוֹן
לַכֶּבֶשׂ יָיִן כְּנִסְכּוֹ וְשָׂעִיר לְכַפֵּר וּשְׁנֵי
תְמִידִים כְּהִלָּכָתָם:

יִשְׂמְחוּ בְּמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי
עֹנֶג עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ
מִטּוּבֶךָ· וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת
יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ· זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה
בִּמְנוּחָתֵנוּ וְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ בְּיוֹם
הַשַּׁבָּת הַזֶּה אֶת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה
לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה· לְשָׂשׂוֹן
וּלְשִׂמְחָה· לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה·
לְפַרְנָסָה וּלְכִלְכָּלָה· לְחַיִּים
וּלְשָׁלוֹם· לִמְחִילַת חֵטְא וְלִסְלִיחַת
עָוֹן· (נכנס הציבור) וּלְכַפָּרַת פֶּשַׁע· כִּי
בְעַמְּךָ· יִשְׂרָאֵל בָּחַרְתָּ· מִכָּל
הָאֻמּוֹת· וְשַׁבַּת קָדְשְׁךָ לָהֶם
הוֹדַעְתָּ· וְחֻקֵּי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לָהֶם
קָבַעְתָּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ
הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים:

כלה ומודים וכו' ק"ש:

לין בתלמוד · עליו · ק"י · ציר של שבת:

וַיְהִי לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם
וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרוֹב דָּגָן וְתִירוֹשׁ:
יַעַבְדוּךָ עַמִּים וְיִשְׁתַּחֲווּ לָךְ
לְאֻמִּים הֱוֵה גְבִיר לְאַחֶיךָ
וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ בְּנֵי אִמֶּךָ אֹרְרֶיךָ
אָרוּר וּמְבָרֲכֶיךָ בְּרוּךְ: וְאֵל שַׁדַּי
יְבָרֵךְ אֹתְךָ וַיַּפְרְךָ וְיַרְבֶּךָ וְהָיִיתָ
לִקְהַל עַמִּים: וְיִתֶּן לְךָ אֶת בִּרְכַּת
אַבְרָהָם לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אִתְּךָ לְרִשְׁתְּךָ
אֶת אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים
לְאַבְרָהָם: מֵאַל אָבִיךָ וְיַעְזְרֶךָ וְאֵת
שַׁדַּי וִיבָרְכֶךָ בִּרְכֹת שָׁמַיִם מֵעָל
בִּרְכֹת תְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת בִּרְכֹת
שָׁדַיִם וְרָחַם: בִּרְכֹת אָבִיךָ גָּבְרוּ
עַל בִּרְכֹת הוֹרַי עַד תַּאֲוַת גִּבְעֹת
עוֹלָם תִּהְיֶיוָן לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד
נְזִיר אֶחָיו: וְאַהֲבְךָ וּבֵרַכְךָ וְהִרְבֶּךָ
וּבֵרַךְ פְּרִי בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ
דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ שְׁגַר
אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ עַל
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ
לָתֶת לָךְ: בָּרוּךְ תִּהְיֶה מִכָּל
הָעַמִּים לֹא יִהְיֶה בְךָ עָקָר וְעֲקָרָה
וּבְבְהֶמְתֶּךָ: וְהֵסִיר יְיָ מִמְּךָ כָּל
חֹלִי וְכָל מַדְוֵי מִצְרַיִם הָרָעִים אֲשֶׁר
יָדַעְתָּ לֹא יְשִׂימָם בָּךְ וּנְתָנָם בְּכָל
שֹׂנְאֶיךָ:
הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל רָע
יְבָרֵךְ אֶת הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא בָהֶם
שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק
וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: יְיָ
אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם וְהִנְּכֶם
הַיּוֹם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב: יְיָ
אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם יֹסֵף עֲלֵיכֶם כָּכֶם
אֶלֶף פְּעָמִים וִיבָרֵךְ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר לָכֶם:
בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר וּבָרוּךְ אַתָּה
בַּשָּׂדֶה: בָּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֶךָ וּבָרוּךְ אַתָּה
בְּצֵאתֶךָ: בָּרוּךְ מַמְתֶּךָ וּמַשְׁאַרְתֶּךָ: בָּרוּךְ
פְּרִי בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתְךָ וּפְרִי בְהֶמְתֶּךָ
שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרוֹת צֹאנֶךָ: יִצֵּו יְיָ אִתְּךָ
אֶת הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ וּבְכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ
וּבֵרַכְךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נוֹתֵן לָךְ:
יִפְתַּח יְיָ לְךָ אֶת אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת הַשָּׁמַיִם
לָתֵת מְטַר אַרְצְךָ בְּעִתּוֹ וּלְבָרֵךְ אֶת כָּל מַעֲשֵׂה
יָדֶךָ וְהִלְוִיתָ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תִלְוֶה: כִּי
יְיָ אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָךְ וְהַעֲבַטְתָּ
גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תַעֲבֹט וּמָשַׁלְתָּ בְּגוֹיִם
רַבִּים וּבָךְ לֹא יִמְשֹׁלוּ: אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי
כָמוֹךָ עַם נוֹשַׁע בַּיְיָ מָגֵן עֶזְרֶךָ וַאֲשֶׁר חֶרֶב
גַּאֲוָתֶךָ וְיִכַּחֲשׁוּ אֹיְבֶיךָ לָךְ וְאַתָּה עַל
בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ:
כִּחֲיִתִי כְּעֵב פְּשָׁעֶיךָ וְכָעָנָן
חַטֹּאתֶיךָ שׁוּבָה אֵלַי כִּי גְאַלְתִּיךָ:
רְנוּ שָׁמַיִם כִּי עָשָׂה יְיָ הָרִיעוּ
תַּחְתִּיּוֹת אָרֶץ פִּצְחוּ הָרִים רִנָּה
יַעַר וְכָל עֵץ בּוֹ כִּי גָאַל יְיָ יַעֲקֹב
וּבְיִשְׂרָאֵל יִתְפָּאָר: גֹּאֲלֵנוּ יְיָ
צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל:
יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע בַּיְיָ תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים לֹא
תֵבֹשׁוּ וְלֹא תִכָּלְמוּ עַד עוֹלְמֵי עַד: וַאֲכַלְתֶּם
אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ וְהִלַּלְתֶּם אֶת שֵׁם יְיָ אֱלֹהֵיכֶם

אֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא וְלֹא יֵבֹשׁוּ עַמִּי
לְעוֹלָם: וִידַעְתֶּם כִּי בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל אָנִי וַאֲנִי
יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וְאֵין עוֹד וְלֹא יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם:
כִּי בְשִׂמְחָה תֵּצֵאוּ וּבְשָׁלוֹם תּוּבָלוּן הֶהָרִים
וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה וְכָל עֲצֵי
הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ כָף: הִנֵּה אֵל יְשׁוּעָתִי אֶבְטַח
וְלֹא אֶפְחָד כִּי עֻזִּי וְזִמְרָת יָהּ יְיָ וַיְהִי לִי
לִישׁוּעָה: וּשְׁאַבְתֶּם מַיִם בְּשָׂשׂוֹן מִמַּעַיְנֵי
הַיְשׁוּעָה: וְאַמַּרְתֶּם בַּיּוֹם הַהוּא הודו לַיְיָ
קְרָאוּ בִשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילוֹתָיו הַזְכִּירוּ
כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ: זַמְּרוּ יְיָ כִּי גֵאוּת עָשָׂה
מוּדַעַת זֹאת בְּכָל הָאָרֶץ: צַהֲלִי וְרֹנִי יוֹשֶׁבֶת
צִיּוֹן כִּי גָדוֹל בְּקִרְבֵּךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: וְאָמַר
בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה קִוִּינוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ
זֶה יְיָ קִוִּינוּ לוֹ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתוֹ:
בֵּית יַעֲקֹב לְכוּ וְנֵלֵכָה בְּאוֹר יְיָ: וְהָיָה
אֱמוּנַת עִתֶּיךָ חוֹסֶן יְשׁוּעוֹת חָכְמַת וְדַעַת
יִרְאַת יְיָ הִיא אוֹצָרוֹ: וַיְהִי דָוִד לְכֹל דְּרָכָיו
מַשְׂכִּיל וַיְיָ עִמּוֹ: פָּדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי מִקְּרָב
לִי כִּי בְרַבִּים הָיוּ עִמָּדִי: וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל
שְׁמוּאֵל הֲיוֹנָתָן יָמוּת אֲשֶׁר עָשָׂה הַיְשׁוּעָה
הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל חָלִילָה חַי יְיָ אִם
יִפּוֹל מִשַּׂעֲרַת רֹאשׁוֹ אַרְצָה כִּי עִם אֱלֹהִים
עָשָׂה הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפְדּוּ הָעָם אֶת יוֹנָתָן וְלֹא
מֵת: וּפִדְוּיֵי יְיָ יְשׁוּבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה
וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֹאשָׁם שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה
יַשִּׂיגוּ וְנָסוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה: הָפַכְתָּ מִסְפְּדִי
לְמָחוֹל לִי פִּתַּחְתָּ שַׂקִּי וַתְּאַזְּרֵנִי שִׂמְחָה: וְלֹא
אָבָה יְיָ אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ אֶל בִּלְעָם וַיַּהֲפֹךְ יְיָ
אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת הַקְּלָלָה לִבְרָכָה כִּי אֲהֲבָךְ יְיָ
אֱלֹהֶיךָ: אָז תִּשְׂמַח בְּתוּלָה בְּמָחוֹל וּבַחוּרִים
וּזְקֵנִים יַחְדָּו וְהָפַכְתִּי אֲבֵלָם לְשָׂשׂוֹן וְנִחַמְתִּים
וְשִׂמַּחְתִּים מִיגוֹנָם:
בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתַיִם שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְיָ וּרְפָאתִיו:
וְרוּחַ לָבְשָׁה אֶת עֲמָשַׂי רֹאשׁ
הַשָּׁלִישִׁים לְךָ דָוִד וְעִמְּךָ בֶן יִשַׁי
שָׁלוֹם שָׁלוֹם לְךָ וְשָׁלוֹם לְעוֹזְרֶיךָ
כִּי עֶזְרְךָ אֱלֹהֶיךָ וַיַּקְבֵּלֵם דָּוִיד
וַיִּתְּנֵם בְּרָאשֵׁי הַגְּדוּד: וַאֲמַרְתֶּם
כֹּה לְחַי וְאַתָּה שָׁלוֹם וּבֵיתְךָ
שָׁלוֹם וְכֹל אֲשֶׁר לְךָ שָׁלוֹם: יְיָ
עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ
בַּשָּׁלוֹם:

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בְּכָל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁם אַתָּה מוֹצֵא עֲנוּתָנוּתוֹ׳ דָּבָר זֶה כָּתוּב בַּתּוֹרָה׳ וְשָׁנוּי בַּנְּבִיאִים׳ וּמְשֻׁלָּשׁ בַּכְּתוּבִים:

כָּתוּב בַּתּוֹרָה כִּי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד: וְכָתִיב בַּתֹּרָה עֹשֶׂה מִשְׁפַּט יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאֹהֵב גֵּר לָתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה: שָׁנוּי בַּנְּבִיאִים דִּכְתִיב כִּי כֹּה אָמַר רָם וְנִשָּׂא שֹׁכֵן עַד וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכֹּן וְאֶת דַּכָּא וְשֵׁפֵל רוּחַ לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים: מְשֻׁלָּשׁ בַּכְּתוּבִים דִּכְתִיב שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ שְׁמוֹ סֹלּוּ לָרוֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְּזוּ לְפָנָיו: וּכְתִיב בְּתֹרַת אָבִי יְתוֹמִים וְדַיָּן אַלְמָנוֹת אֱלֹהִים בִּמְעוֹן קָדְשׁוֹ: יְהִי יְיָ אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם אֲבוֹתֵינוּ אַל יַעַזְבֵנוּ וְאַל יִטְּשֵׁנוּ: וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּיְיָ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם: כִּי נָתַן יְיָ צִיּוֹן נָחַם כָּל חָרְבוֹתֶיהָ וַיָּשֶׂם מִדְבָּרָהּ כְּעֵדֶן וְעַרְבָתָהּ כְּגַן יְיָ שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִמָּצֵא בָהּ תּוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה: יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וַיַּאְדִּיר: מיר כמעטת תמיד כל יום וט׳